

EX LIBRIS
Co: Ludovici Pelleatti
e Portogruaro.

BIBLIOTECA
SEMINARIO V.
PORDENONE

A
C
ARI S 3

26728

4

Ex secunda recognitione.

C Jacobus Stapulensis: Reuerendo patri Joanni Rellico: Episcopo Ande-
gauensi/Confessori Regio.

Platonis in Protagora sententia videt esse/eas artes que ad victū p̄tinent
humanū: puidētā humanā reperisse. q̄ aut ad bene/beateq; viuēdū: sūmī
dei munere mentibus mortaliū infusas esse. Et nō est dubiū sapientissime
presul/diuinā bonitatē mētibus humanis singulari quadā claritate illuxis-
se/vt disciplinas emitterēt: que vitā nostrā cū priuatā/tū publicā: diuinorū
p̄formi quadā bonitate formarēt que morales appellantur. Cogitauī itaq; diuti⁹: si cō-
mentarij luce redderent clariores/et p̄sertim ce quas Aristoteles benefico munere re-
liquit/tā honestū laborē tibi nō placere non posse. et michi honestius visū est in re tam
honestā ingeniū periclitari: q̄ remissa / ignauaq; mente: id non attentare. Quapropter
presul optime/paratos tuo nomini de moribus cōmentarios: serena fronte suscipias: q̄
semper fuisti virtutis vere custos/rigidusq; satelles. In hac litteraria expositione quāte
potui breuitati studui: q̄ Aristoteles similis sit peritissimo architecto qui ita sua edificia
parat: vt nichil desit addendū/nichilq; sine vicio se offerat demendū. Questionū et ar-
gumentationū (nisi doctrinaliū que in littera continent) viā non tenui: q̄ mores nō lon-
ga verborum disceptatione/sed sana intelligentia et recta educatione (vt vult Plato: pa-
riter et Aristoteles) parentur. et q̄ plerūq; contra agendorū p̄positiones/ac regulas con-
tentiosos excogitare nodos: plus obesse q̄ p̄desse soleat auditorib⁹. Sūt enī he regule
eorū/que semper aut plurimū fieri nata sunt/et solū de talib⁹ disciplinarū p̄cepta ferū-
tur. contra autē plerūq; texunt casuū monstra earū rerū/que nunq; contingūt/neq; cō-
tingere nata sunt/et falso discipline calumniant. nullius enim discipline officiū est ad ta-
lia respōdere: vt neq; ad casualia. verū cū taliū nūq; meminerint discipline: suo sane si-
lentio satis talia damnant. In vnaquaq; virtute adhortationes adiunxi/q̄ ad beate vi-
uentū animos flectendi: pondus aliquod habeant. Socrates enī hortando Lysidem
moralem fecisse Laertius auctor est. Ad quod faciendum exempla ex Plutarcho/Pli-
nio/Herodoto/Halicarnaseo/L. Cursio/L. Tacito/Iustino/Laertioq; dep̄opta sunt
frequenter carmina ex Virgilio/Quidīo/Horatio/Iuuenale/Hesiodo / alijsq; poetis
interferui: et si quis causam requirat: Horatius interroganti respondeat. quoniam
Dicte per carmina fortes:

Et vite monstrata via est/et gratia regum

Pierijs tentata modis. Obscenitatē verborū etiā in fulminandis vicijs deuitauī: q̄ huic
discipline maxime accōmoda sit verborū/sentētiarūq; honestas. Est enī honestatis ma-
gistra. et proinde si presente Lucretia timerem⁹ eius impudenti verbo offendere pudē-
ciam: tanto magis id nobis cauendum est cum sermonē de temperantia agamus / vt
de ipsa virginitate atq; pudicitia. quapropter de his disputātes: turpes casus effugiāt/
alioquin rem facient hac casta philosophia plurimum indignam. Tres litteras Argy-
ropili/Leonardi/et Antiquā conciliaui/et capitibus et numeris: vt semper ad consimi-
les numeros: consimilis littera respondeat. et commentarium familiarem ad Argyro-
pilum adiunxi: q̄ in vertendo Aristotele magnē diligentie fuisse commendat. in paucis
tamen et raro dissensionis phantasia apparet/que facile legentibus se ingerit. et cōmen-
tarium conclusionibus/divisionibus/diffinitionibus/correlarijs/et consimilib⁹ distincti:
quo Parhisienses suum philosophandi modum recognoscant ad quorū vtilitatē hec
cuigilata/non qualia dignū esset: sed qualia potui dignitatis tue nomine transmissa sūt
ad studiosos. fauceant ergo virtutum amatores/meminerintq; frequēter a Lyrico Poe-
ta edocti/q̄ morum studium.

Eque pauperibus prodest/locupletibus eque.
Eque neglectum pueris/senibusq; nocet.

Uale.

Opus Aristotelis de Moribus ad Nicomachum: Johanne Argyropilo Byzantio tra-
ductore/adiecto familiari Jacobi Stapulensis commentario. Cap. I.

1
2
3
4
5
Ars ars/omnisq; doctrina atq; actus iudē et electio: bonū quoddā ap-
petere videt. Quapropter bñ veteres bonū ipsū id esse dixerūt: qđ oīa ap-
petūt. ¶ Simū aut differētia qđā esse videt. Quidā enim sūt operatiōes:
quidā pter has ipsas opera qđā. ¶ Atque in qđ pter operatiōes alij qđā
sūt fines: in his ipsa opera sūt opatiōib; prestabiliora. ¶ Cū vero cōplures
sint actus/ et artes atq; sciētie: sit vt multa sint etiā fines. Ad medicinē nāq; finis est sanitas/
artis extruendā rñ nauū nauis/ facultatis rei militaris victoria. et familiaris rei guber-
nāde: diuitie. ¶ Que aut talū sub aliqua vna potētia sunt: vt ars cōficiendōrū freno-
rum/ ceteraq; oēs instrumentōrū equestrū effectrices: sese habēt ad facultatē equestrē/
et hec cū illis/ omnisq; actio bellica ad militārē facultatē/ et ad alias alie simili modo: in
iis oibus fines earū quationē architecture subcūt: magis sūt expetibiles/ q̃ omēs fi-
nes inferiorū. et illi enī horū gratia expetunt. Atq; nichil interest siue fines actū ipse sint
operatiōes/ siue preter ipsas aliquid aliud: vt in dictis facultatibus intueri licet.

¶ Primi capitis notē. ¶ Prīmū: argumentū decē librorū se offert cognoscendum.
¶ Prīmū discit de bono: q̃ ipsū omnia appetāt. de diuersitate finū. de fine agēdorū. q̃ ciuiliū sit
facultatis. de auditoze morali. de summo bono. q̃ bene educatū esse oportet hui; discipline auditozē.
q̃ felicitas nō sit voluptas. q̃ nō sit honor. q̃ nō sit virt; q̃ nō sit diuitie. q̃ nō sit idea. de fine perfecto.
de felicitate: et quid sit. de preceptis que decet in omni disciplina obseruari. de cōcordia dictōrū anti-
quorū cum vera felicitate. de triplici bono: extrinsecus corporis et animi. de cōcordia dictōrū anti-
quorū cum vera felicitate. de modo quo acquiritur felicitas. q̃ quis in vita dici queat felix. de fortuna. de ipso felice.
de prosperitatibus et aduersitatibus amicorū et qualiter pertineāt ad defunctos. q̃ felicitas bonū non
sit laudabile. de anima et de duplici parte anime.

¶ Secundus hec. de virtute intellectuā et morali. de excessu et defectu. de voluptate/et dolore. de af-
fectu potētia et habitu. de mediocritate. de virtute morali quid sit. de mediocritatū dispositiōe. de ve-
recundo stupido impudorato. de indignāte inuidio maluolo. de oppositiōe tū extremorū inter se. tū
ipsorū ad mediū. de preceptis que ad ipsum mediū ducunt.

¶ Tertius hec. de voluntario et inuoluntario. de iis que sūt maiorū malorū metu: an sint volūtaria.
de circūstantiis et regulis prudentie. Quid voluntariū et quid inuoluntariū. de electione: et quid sit.
de cōsultatiōe. de voluntate et voluntate affectabili. de iis que in nostra sunt potestate. de fortitudine.
de forti. de infans. de audace. de timido. de quinq; modis fortitudinis nō vere. de tēperantia. de cupi-
ditate. de temperante. de intemperante. et insensibili.

¶ Quartus hec. de liberalitate liberali et p̃digo de magnificētia. magnifico/ circa decorū rudi/ ac
didido: et pusillo. de magnanimitate magnanimo. lēto et pusillanimo. de modestia modesto. ambi-
tioso et honoris appetitōe vacante de māsuetudine mansueto/ iracundo. et ira vacuo. de affabilitate. de
affabili de placido de adulatori et cōtentio. de veritate. de verace. de arrogante/ dissimilatore/ de
licato et malicioso. de comitate. de comi. de scurra et rustico. de verecundia.

¶ Quintus hec. de iustitia. de iniustitia. quid iustitia. quid iniustitia. de modis iniusti. de p̃portiona-
litate. de iusto distributiuo: de iusto cōmutatiuo. de lucro. de repassiōe. de numo. de indigētia. de inu-
ria. de iusto ciuili. de iusto herili. de iusto economico. de iusto naturali. de iusto legitimo. de triplici no-
cumento: quod alio irrogatur. de pati iniuriā. de equitate et bonitate. de equo et bono: et quid equus
et bonus. et de eo quod est iniuriam facere.

¶ Sextus hec. de recta ratione. de duplici virtute. de partibus anime. et de principiis agēdi. de ele-
ctione. de quincuplici habitu intellectus. de scientia. de arte. de prudentia: et quid sit. de intellectu. de
sapientia. de partibus prudētie. de bona cōsultatiōe. de sagacitate. de sententia. ad quid sapientia et
prudētia proficiunt. de iusta virtute. de cōnexionē virtutū et prudentie.

¶ Septimus hec. de heroica virtute. de cōtinētia. de incōtinētia fera. de incōtinētia tre. de defferētis
voluptatum. de vicio humano. de incōtinente. de cōsistente. de molli. de constante. de speciebus incon-
tinente. de pertinace. de voluptate.

¶ Octauus hec. de amicitia. de speciebus amicitie. de amicitia in excellētia. de speciebus rei publice.
de amicitia regia. de paterna. de economica. de fraterna. de fodalina. de filiali. et duplici iusto. de cō-
p̃sanda amicitia. de abdicatione.

¶ Nonus hec. quid amicio debetur. de soluēda amicitia. quomodo se sit habendū ad amicū. de operi-
bus amicitie. de prauis. de beniuolētia. de cōcordia. de beneficētia. de amatore sui. de feliciis amicis.

¶ Decimus hec. de voluntate. de felicitate cōtēplatiua. de felicitate actiua. q̃ operatio precipuū sit
de operis peroratiōe. Sed hec omnia ex subiecta formula melius deprehenduntur. Et in adiecta for-
mula precedentes numeri libros designant: sequētes vero in vnoquoq; librorū moralū Aristotelis de-
signatos numeros.

I Bonum	1
Finis	2
Libi facultas	9
Auditor mori	11
Summū bonū	13
Educatio	16
Voluptas	17
Honor	19
Virtus	20
Divitie	21
Idea	22
Finis	25
Felicitas	29
quid felicitas	36
Precepta	37
Triplex bonū	39
Externa bōa	41
Fortuna	50
Quid felix	51
Detuncti	52
Laudabile	53
Virtus	55
Anima	57
Paras afe	58

II Virtus intel.	1
Virtus mori	2
Excellus	6
Voluptas	8
Affectus	12
Potentie	13
Habitus	14
Medium	17
Quid vir mo.	20
Mediocritas	21
Oppositio	25
Precepta	29

III Volūtariū	1
Circūstātie	10
Quid volūta.	12
Electio	14

Quid electio	17
Consultatio	18
Voluntas	25
Volūtate affe	26
In nra potes.	27
Fortitudo	34
Quid fortis	37
Infans	41
Rudar	41
Timidus	41
Forti. nō pā	45
Deperantia	54
Lupiditas	61
quid tēperās	65

III Liberalitas	1
magnificētia	28
Abagnanm?	45
Abodestia	72
Abasuerudo	76
Affabilitas	83
Placid?	86
Adulator	86
Comētiōsus	86
Veritas	87
Arrogans	88
Dissimulatoz	88
Comitas	97
Scurra	98
Rusticus	98
Comio	98
Uerecūdia	104

V Iustitia	1
Quid iustitia	2
Quid iustitia	2
Abodi inuisti	6
Proporitiōa.	10
Distributiū	20
Comutatiū	25
Lucrum	29
Repessio	31

Ar.

Humus	32
Indigentia	33
Iniuria	40
Iustu ciuile	42
Herile	46
Economicū	47
Naturale	48
Legitimum	48
Hocumē tri.	59
Idati iniuriā	65
Equitas? bo.	78
quid equ? z bo	83
Inturiā face	84

VI Recta rō	1
Duplex virt?	2
Partes aie	2
Principia agē.	5
Electio	8
quicuplex pā.	12
Sciētia	13
Arz	16
Prudentia	22
quid prudē.	26
Intellectus	32
Sapientia	34
pies pruden.	39
Bona pful.	44
Sagacitas	54
Sententia	58
An psum	64
Infira virt?	68
Lōnexio ptu.	70

VII Berolea p?	1
Cōtinentia	2
incōtinentia se.	21
icōtinentia ire	22
Differētia vo.	23
Viciū huma.	24
quid icōtines	25
Quid pines	25

Quid mollis	25
Quid constans	25
Spēs incōtinē.	33
Pertinax	40
Voluptas	50

VIII Amicitia	1
Amicitie species	7
Amicitia in excel.	31
Spēs reipub.	49
Amicitia regia	57
Amicitia patna	59
Amicitia econo.	60
Amicitia frater.	61
Amicitia sodali.	64
Amicitia filialis	67
Duplex iustum	75
Cōpēsatio amī.	74
Abdicatio	80

VIII Quid afe? debet	1
Soluē de amicitie	9
Quō ad amicum	14
Opera amicitie	14
Hō esse piauorū	17
Benuolentia	18
Concordia	22
Beneficētia	29
Amator sui	38
Felicitas amici	56
Quot amici	59
Amici in fortu.	44
Præcipuū mu. a.	49
Amicitia maiorū	60

X Voluptas	1
Eudorus	5
Volu. ipa ope nē	20
Felicitas	25
Felicitas ptepla.	28
Felicitas actiua	30
Operi pteplū	35
Operis peroratio	35

Arz/habitus recte facit. ut ars domificatoria: habitus est recte domos extruendi. et de arte in sexto huius. ¶ Homine doctrine: sciētiā intellectus: sapientiāq; cōprehendim. sciētia enī doctrina est: recte ex demonstratiōe cognoscēdi. Intellectus vero doctrina: recte principia intelligēdi. et sapientiā: intellectus et sciētia eorū que in natura sunt maxime honorabilia. et de sciētia et intellectu et sapientiā ampli? in sexto huius. voluit et Socrates morālē virtutē doctrinā quādam esse bene beateq; viuēdi: sed de ea ampli? in secundo huius. Et artis operatio: ppe effectio dicit. virtutis inoralis: actio? atq; actio. sciētie vero et intellectus et sapientiē: cōtēplatio. ¶ Electio est voluntatis opatio: que ex mechanica sibi vitā comparant. Altera actiua qua viuunt q; qui prudentie virtutibusq; moralibus insistent: ut fortitudini/teperantie/liberalitati iustitie. Tertia est cōtēplatiua qua degūt qui sciētijs et tificem viuētorūq; actorē. per secundā ut pudentē. per tertiā vi separatū atq; in se in ocio et transneq; atq; electiones. et tertiē cōtēplationes: ut precedētes continent animorū tuncule. Et cū Aristotelia doctrine sunt. cum vero dicit actus uidē z electio. vitā tangit actiū morālē atq; administratiū. Igitō ois vita et effectiua et actiua et cōtēplatiua hoibus boni gratia indulta est. ¶ Appetere bonum regula. Semp imperfectiora perfectiorū sunt gratia. homo enī solus a sue nature diuinitate. suq; fimalum. hinc luctus/hinc lachryme hinc nostrū exiliū. hinc flagella experimur diuine clementie nos oberrantes ad vite rectitudinē (ceu pius pater solet filios) reuocātis frequenter: hinc durissima fata. Et ad nostras operationes ordinandas et ad nostre dignioris vite rectitudinem consequendam: hec

disciplina toto conatu nos adiuvat: viā prebet/et preceptorū face illuminat. hanc ergo tuti/ precepto-
rum virtutis terite orbitam: qui boni, qui recti/ quiq; ordinati esse cupuis, et mementote frequenter
huius Stoicorum sententiole.

Semita certe

Tranquille per virtutem patet vnica vite.

¶ Finis est gratia cuius quicq; est quicq; suscipit agēdū. ¶ Finium quidā est suapte nature: qui-
dam vero nostra indigentia. Finis suapte nature: semper natura melior est ipsa que in ipsū ordinatur.
vt felicitas melior virtutibus. Finis autē nostra indigentia: melior q; medicina. ⁊ grex: p indigētia no-
que in ipsum ordinantur. vt sanitas pro indigentia nostra a dignitate nature degenerare: prudens
stra melior q; pastor. hinc fines artium faciunt indigentia nostra a dignitate nature degenerare: prudens
autē in naturales fines dirigit. sunt enī factui habitus suapte nature actiuorum pteplatiuorūq; gratia.
Quo fit vt sine prudentia artes degenerēt et eas in suos fines non dirigant. est enim prudentia oim
certa regula. ¶ Opus est quod ex operatione relinquitur. vt et domificatione domus. ¶ Druie sūt
possessiones vt agri: predia greges pecunie ⁊ similia: que diuina prouidentia boni vius gratia mor-
talibus impartitur. ¶ Ars architectonica ars principalis ars pēcipua et que dominat. ¶ Srena ephip-
pia salere: equorum sunt ornamenta. quid frenum est: notum est. ¶ Epphippia/ selle quib; equis insidet.
¶ Salere vniuerse equorū instructure apparantiaq;. ¶ Sed dubiū surgit quo pacto sequat ois ars/
ois doctrina ois actus inde et electio: bonū quiddā appetere vident. appetunt igit omnia: bonū. cui
paucis satisfaciendū est. Eorū que in rerū vniuersitate ordinata sunt: quedā ab ipso bono pime fluit
et hec ordinatissima sunt. quedā a natura et hec secundū ordinationis tenent locum: et semper in ipsū
bonum boniq; assimilationē toto conatu nituntur: non impedita. quedā vero ab humana mente: vt ar-
tes/ doctrine/ actus et electiones: quequidē minus ordinata sunt quandoquidē ab humana ratione ⁊
arbitrio (que mutabilia sunt): et que plerūq; oberrāt. pificiunt suāq; ordinationē suscipiūt. fit itaq;
recte si omnis ars/ omnis doctrina/ omnis actus et electio que minus ordinata sunt: bonum appetat:
vt tanto magis reliqua que multo magis ordinata sunt: ipsum bonum appetere videntur. igitur
tio omnis ars omnis doctrina omnis actus inde et electio bonum quiddā appetere videntur. igitur
omnia: bonum appetunt non a parte ad totū: sed a minori ad maius intelligenda est. perinde ac si hoc
pacto argumentes. omnis ars bona est igitur tanto magis omnis virtus intellectualis. Ars ars me-
chanica atq; seruilis. Itaq; hic referat quicq; sic enūciare: bonū est quod appetunt omnia vel hoc p-
cto quod appetunt omnia bonum est. Nam indignum necatq; putetur: virtutum disciplinam iophi-
mate violari: verum et quancūq; aliam seriam grauiorū doctrinā. Sed hec logica inuisa facia-
mus. ¶ Et quia de expositione littere quapropter bene veteres bonū ipsum id esse dixerunt: quod om-
nibus quod Aristoteles ab bonum adiecit: aliorū intelligentiam manifeste sensi. igitur Leonardus
grecurū quod Aristoteles ab bonum adiecit: aliorū intelligentiam manifeste sensi. igitur Leonardus
dixit hoc pacto litteram interpretatus est quapropter bene ostenderunt summum bonum quod omnia
appetunt. et Argypophilus articulum ex primo: per pronomen ipsum exprestit vt primo in loco post-
tum est. quāto et pronomen ipse in sacris litteris nonnuq; diuina sit particula: vt tu autem idem ipse
es: et in sexto capite huius. quocirca licet hic aliquantulum illius diuiniorum imitatio: et quāto nos
¶ Bari. Moralibus certe vita nichil aliud est q; quedam in hominibus diuiniorum imitatio: et quāto nos
bis conceditur ad diuina conformatio. et contra: malum nichil aliud est. q; ab huiusmodi diuiniorum
imitatione abcessus dissimulatioq;. et omnia quecūq; ordinata sunt summo bono/ summeq; appetibi-
li quantum sua natura fert: assimilari nituntur. vt homines per artes assimilantur humane: assimilant
ceditur omnium rerum artificum. et per scientias: assimilantur ipsi omnia scienti per intellectus
ipsi bono rebus omnibus prouidenti. et per sapientiam: ipsi summe sapienti. et hec sue summe bonitatis vestigia ipsi pla-
omnia intelligenti. et per sapientiam: ipsi summe sapienti. et hec sue summe bonitatis vestigia ipsi pla-
cere putant. ipsaq; acceptat haud aliter q; principi numismata sua quidem effigie insignita place-
re solent. Et inter omnia que deus omnium rerum parens summaq; bonitas in hoc sensibilem mun-
do claudit: nichil vsq; adeo in tot et tanto ipse homo. qui diuinitatis sibi concessa sorte non abutitur/
dormibus atq; vestigio ipsi assimilari: atq; ipse homo. qui diuinitatis sibi concessa sorte non abutitur/
quiq; finem ad quē ipse natus est sequitur. Necirco solus in hoc inferiori mundo felicitatis (quā pau-
lo post Aristoteles inuestigabit) capax est. Et re vera propter huiusmodi ad ipsum bonum toto natu-
re conatu assimilationem: ipsum bonum summumq; videret vnuquodq; quantum posset quātūq; sue vi-
re sole oia videret et ea diutius contemplaret: videret vnuquodq; quantum posset quātūq; sue vi-
res valeret nisi assimilari ipsi soli et quanto quid ipsi soli similis euaderet: tanto id melius esse co-
gnosceret atq; felicius. quid tum in illo pulchro rerum certamine ad assimilandum solē existimaret/
quid cogitaret: nisi res omnes maxime solem desiderare cuius tanto studio assimilationem querunt/
vestigiaq; requirunt. et si possent. nunq; quiescerent priusq; ipsum solem essent assecute. sed de illo di-
uiniore sensu hactenus. In quo patet neq; Leonardum neq; Argypophilum in sua translatione esse ca-
lumniam. nunc autem ad littere declarationem procedamus.

¶ Primum caput quinq; conclusionibus partitum est.

¶ Prima conclusio. Omnia bonum appetunt. Nam

omnis ars/ omnis doctrina omnis actus. idem enī et electio: bonum quiddam appetere videntur.

¶ Secunda conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Tertia conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Quarta conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Quinta conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Sexta conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Septima conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Octaua conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Nonia conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Decima conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Undecima conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Duodecima conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Tredecima conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

omnia appetunt. ¶ Quarta conclusio. Quidam inter se finium diuersitas competitur. Nam finium

opera ipsa ipsis operatiōibus prestant / prestabilioraq; sunt. Nam quorum opera sunt fines: operatio-
nes ipse ipsorum operum gratia suscipiuntur. sunt igitur talia opera ipsis operationibus prestabi-
liora. finis enim ipso que in ipsum ordinantur: prestabilior est. **¶ Quarta conclusio.** Multarum scien-
tiarum et artium: multi fines existunt. Scientiarum quidem. nam Arithmetice finis est numerus. nu-
meriq; cognitio. Geometricæ magnitudo et Adedicine finis est sanitas et reliquarum scientiarum finis
aliquis alius est. Artium vero. nam artis nauifaciue: finis est ipsa nauis et artis militaris: victoria.
artis vero rei familiaris domusq; curande: finis est diuitie. notum igitur est multarum scientiarum
atq; artium multos esse fines. et de actibus vt de scientijs et artibus idem est iudiciū. **¶ Quinta con-**
clusio. Quando varie artes sub vna architectonica precipuaq; arte continentur: ipso architecto-
nice atq; precipue artis finis: finibus altiarum artium principalior est. Et artes quarum hec frenorū
factiua est hec ephippiorum hec falerarum sub arte continentur equestri. he autem / et ars equestris /
omniq; sua operatio sub arte militari vt sub architectonica precipuaq; continentur: ideo artis equestris
finis principalior est finibus artium frenorum factuarum ephippiorum / atq; falerarum. et artis mi-
litaris finis principalior ac expetibilior finibus artis equestris et artium frenorum factuarum / re-
liquorumq; apparatusum equorum. Nam artium effectuarum huiusmodi apparatusum: gratia
finis ipsius artis equestris existunt. et rursus earum artium et artis equestris fines: ipsius artis mi-
litaris gratia. siq; finis consimiliter existunt. igitur finis equestris: finibus frenorum factiue et re-
liquarum predictarum artium expetibilior. et finis artis militaris: ipsius artis equestris finis. finis
busq; inferiorum artium itidem principalior expetibiliorq;. et eque in omnibus prouidentem est cognos-
cere cum varie artes sub vna architectonica precipuaq; continebuntur: ipsius architectonice finem
finibus sub se contentarum artium principaliorē ac expetibiliorē esse. Et in hoc ars ipsa imitatur
naturam. siquidem in tali processu minus principales artes. minusq; perfecte: perfectiorum sunt gra-
tia. id enim natura ipsa facit. Et nichil hic refert an finis architectonice artis: operatio sit. an sit opus.
nā semp finibus inferiorum contentarumq; artium principalior expetibiliorq; habebitur. Et id non
modo in artibus verū est: sed et in scientijs et virtutibus idem quoq; reperitur. vt si plures scientie vni
gratia suapte natura sunt petite: earum finis illius sine minus precipue minusq; expetibilis sit. et si
plures virtutes vnius gratia expetite nate sunt: illarū quoq; finis illi principalis virtutis sine minus
sunt expetibiles. sed de his hactenus.

¶ Igitur quispiam rerum agendarum est finis: quem nos **Cap. II.**
propter seipsum / cetera autem propter hūc volumus: neq; sit vt omnia propter
aliud expetamus (esset enim hoc modo sine vilo sine semper abino / atq; hic no-
ster appetitus inanis vanusq; resularet) constat hunc talem finem: summum bonum /
ipsumq; optimum esse. **¶** Et ad humanā igitur vitam: magnam huiusce cognitio opem
affert. Nam vt sagittarij signum habentes: magis id quod oportet attingere possumus.
¶ Quod si ita sit: emendandum est hunc ipsum figura quidnam sit comprehendere: et cu-
sus sit scientie vel facultatis percipere. **¶** Videbitur autem eius esse: que maxime domi-
natur / maximeq; rationem subit architecture. Talem autem sese offert ipsa ciuilis facul-
tas. hec enim et quas scientias in ciuitatibus esse / et quales quēq; discere / et quousq;
oportet: instituere solet. **¶** Eas preterea facultates / que summis afficiuntur honoribus:
vt rei militaris / rei q; familiaris facultatē / ac oratoriam artem / huic subesse facultati vi-
demus. cum igitur ceteris actiuis scientijs hec vtatur / et leges ferat: atq; instituat quid
quisq; agere / et a quibus abstinere debeat: huius finis / ceterarum omnium facultatum
continet fines. Quo fit vt hic finis sit bonum ipsum humanum. **¶** Quāq; enim vnius
hominis idem et ciuitatis est bonum: ciuitatis tamen comparare conseruareq; bonum /
maius atq; perfectius esse videtur. Nam amabile est / et si vni soli: inuius autem atq; di-
uinius est: si genti / ciuitatibus sit acquisitum: parumq; conseruetur. hec igitur appe-
tit hec doctrina: cum sit facultas quedam ciuilis.

¶ Secundi capitis note. **¶** Virtutum operationes et que ad ipsas perducunt: actiones muncipa-
mus. **¶** Agenda et agibilia sunt operationes et virtutes: aut ad parandam virtutem susceptibiles: ut
et ipse et operationibus acquisibiles virtutes. **¶** Ciuilis facultas est que circa amministrationem les-
sum iustitieg legitime tota defudat. et cum tres sint reipublice species: regia / optimatum / et cen-
sine primi disponens gubernans cunctisq; sollicitis prouidens: maxime debet in rege lucere post que
in optimatibus et vltimo loco in censu potestibus in ceteris autem particulariter: vt hanc prouiden-
tie legem: tanq; diuine gubernationis similitudinem reuerenter admittentibus obsequentibus / om-
nem vite honestatem prosequentibus / et omne vitium tanq; labem diuine assimilationi contrariam /
signaculum ac imago. et tanta lux de celo nobis effulsi: et vniquit Eurypides etiam hespero lucifes-
cent polycien et domesticam complectitur disciplinam: omnia continet que sacra ciuilis facultas aus-
gusta quadam maiestate exequi. curare debet. Quo fit vt hac morali disciplina nulla sit accommoda-

tior regibus/optimatibus/et omnino rerum gerendarum administratoribus: nulla item subditis vti-
lior. et de huiusmodi iustitia et iustitie administratiua facultate: quintus et octauus huius nonnulli
differunt vberius. Sit etiam recte vt ciuili facultatio nomine: moralis philosophia audiat. Intel-
ligaturq; vt ab ipso possidetur: qui rempublicam gerere gubernareq; habent. Nam hec disciplina in
illis gubernandi atq; ad beatam vitam dirigendi habet auctoritatem: in inferioribus autem obsequi-
di legem. Quod fit iterum vt cum omnibus tum singulis profit plurimum hec disciplina tum superio-
ribus tum inferioribus et subditis: presertim tamen in ipsis rerum agendarum administratoribus la-
cet consequiturq; principaliter suum finem. et nomen sibi ascribit: vt in illis ciuili appellatur facul-
tas. ¶ Et concluditur agendorum vnum finem esse qui agibilem summum bonum est: ita quoq; et co-
templabilem vnum finem eorum summum bonum: id autem homo est. Et cum duplex sit vita:
hec actiua illa vero contemplatiua. actiue vite summum bonum hoc in loco proponit summum bonum pro-
sequitur. Et quomodo tam diximus morale vitam nichil aliud esse q; diuinorum quandam imitatione; as-
similationeq; primum est vnde hec duc vt pendeant: intentione philosophorum agnoscere. Deus enim qui
idem vniuersorum summum bonum est bifariam consideratur. vno modo vt in se manens diuinitate ple-
nissimus sapientissimus per se sufficientissimus. felicissimus et seipsum solus vt est cognoscens: alio
vero modo quasi seipsum extra propagans et sue bonitatis exuberantia late diffundens: cuncta dis-
ponens gubernans omnia cunctisq; providens sufficientissime. Iper vitam itaq; contemplatiua; nos
huius vite boni summum finem quantum mortalibus concedit adepti: ipm imitamus in sua diuinitate
manente. seipsum vt est contemplante sapientissimū optimūq; rerum omnium finē. Iper vitam vero acti-
uam (si in ea recte viuam) ipsū imitamus: vt rebus omnibus sua bonitate comunicante: oia suauiter
disponente sapienter gubernante oia oibusq; solite pudente. et vt optimū atq; felicissimū rerū oim
parē atq; regē. Et quē admodū per hec sensibilia ad inuisibilia dei rite aspiramus: ita quoq; et agi-
bilem vitam: ad contemplatiua recto ordine assurgendū est. est enī actiua administratiuaq; vita: vt terre-
na et sensibilia: contemplatiua vero: vt diuina. atq; inuisibilia. Et cū Aristotelicus philosophū mos sit
semper et sensibilib; nos ad diuinā traducere: nichil mirū hic videri debet si primo de felicitate acti-
ua psequit et si primo summū bonū vite actiue nobis proponat exemplū: ad quod vt ad signum totam
actiue mentis acie intendamus et oī nostras dirigamus actiones.

¶ Secundum cap. tribus conclusionibus et vno correlario partitum est.

¶ Prima conclusio. Rerū agendarū vnus est finis: qui
agibilem summū bonū est. Nam si vilius est rerū agendarū finis quē propter seipm et reliqua agibilem
oia: propter eundē velimus: neq; ipse iterū inter agibilia alterius gratia petendus sit: is protecto agi-
bilem summū bonū est. atq; rerum agendarū talis vnus finis est: qui propter seipsum est et propter
quē reliqua oia expetimus agibilia. et qui rursum inter agibilia non alterius expetitur gratia. alio-
quin si inter agibilia semper alterius expeteret gratia: hic processus euaderet infinitus et noster na-
turalis appetitus irritus. vanusq; haberetur. id autē ita esse non potest. nam nichil in natura frustra/
cur alio appetitus irritus. vanusq; haberetur. id autē ita esse non potest. nam nichil in natura frustra/
vanum ociosumq; sit vnq; in rebus igitur agendi vnus est finis: qui agibilem summum bonum est.

¶ Secunda conclusio. Plurimum ad nostrā vitam conducit: huius summū boni cognitio. Nam ad ip-
sum cognitum omnes actiones operationesq; nostras dirigim;: haud secus ac sagittarū omnes: sa-
gittas dirigunt ad signum. atq; hoc facientes facilius nostrū finē adipiscimur. cōducit igit ad no-
stram vitam non parū: huius summū boni cognitio. ¶ Correlariū. Quapropter quid huiusmodi bonū
sit et cuius facultas annuendū est rudi minerva comprehendere. Nam vt dictū est id cognoscere ad
nostrā vitam conducit mouentūq; habet plurimū. ¶ Tertia conclusio. Id summū agibilem bonū/ op-
timūq; finis: ciuili facultate esse videtur. Nec ab re quidē. ¶ Primo. nam merito eius facultatis
existit: que maxime dominatur. presidetq; et que maxime omnia vt architectonica. principalissimaq;
est. talis autem est ipsa ciuili facultas: et quid fugere. igitur eius est summū agibilem finis. ¶ Se-
cundo. quid discere oporteat. et quantum et quid fugere. igitur eius est summū agibilem finis. ¶ Se-
cundo hinc. facultati summū agēdoz bonum iure tribuendum est: aliarū fines facultatum merito conti-
sumas sub se continet et que illis vititur. nā perfectio eius finis: aliarū fines facultatum merito conti-
nebit. atq; ciuili facultas talis esse videtur. continet enim sub se facultates rei militaris et oratori-
e que honoratissime sunt: et domesticā et reliquas omēs actiuas disciplinas. illisq; vititur quociens
earum operam desiderat: aut vt leges ferat aut vt qd agendū sit instituat a quoue sit abhorrendū/
abstinendumq;. id igitur summum bonū: ciuili facultati tribuendū est: vt que magis sit diuini boni. summeq; emula
mum boni ascendendū est: que plurimum bonū intendit: vt que magis sit diuini boni. summeq; emula
providet. Quis enī simile sit vnus bonū et cōmunitatis bonū: maius tamen perfectius ac diuinū
ipī cōmunitatis bonū comparare. comparatūq; conseruare q; vni soli. et si amabile sit hoc pacto vnus
bonum: amabilius tamē gentis. ciuitatūq; bonum. nā id pulchrius amplius. diuiniq; habetur. at
ciuili facultas maxime omnū: plurimū atq; cōmuniū bonū intēdit. ac circa id sua tota defudat ope-
ra. igitur summū agibilem bonū optimūq; eozū finis ciuili facultati merito tribuendū est. Et de ius-
ticia que huius facultatis robur existit: quintus huius diligentius discutiet. eritq; eo in loco id non-
ius quod iam hic rudi quasi effigie praetacrum est.

Cap. III.

¶ Nec autē satis si declarabit perinde atq; subiecta materia postulat. ipsū enī ex-
actum non est in oibus simili modo rationibus flagitandū: sicut nec in usce que
per artē efficiunt. ¶ Honestas autē et iusta de quibus ciuili considerat tantā dis-
cretiā/ erroremq; habent: vt lege tantum esse videatur. et non natura. talem etiā quē-
a uij

dam errorē habent et ipsa bona: quia cōpluribus/et ip̄is accidunt detrimenta. iā enī q̄
dā ob diuitias: quidā ob fortunā perire. amabile igit̄ est de talib⁹ atq; ex talib⁹ dicē
tes: grosso modo figurāq; verū ipsū ostendere: et de iis que sunt plerūq; atq; ex talib⁹
dicentes talia et concludere. eodē modo et vnūquēq; auditorē ea que dicuntur accep
tare oportet. est enī eruditū exactū ipsū eatenus in vnoquoq; genere flagitare: quaten⁹
fert ipsius rei natura. ¶ Simile nāq; videt̄ esse mathematicū suadētē pbare: et ab ora
tore demonstratiōes exigere. ¶ Atqui bene quisq; iudicat ea que cognoscit: et ip̄orū bo
nus est iudex. is ergo in vnaquaq; re bene iudicat qui in illa est eruditus. absolute autē
qui est i oībus erudit⁹. quapropter iuuenis / ciuilis discipline nō est idone⁹ auditor. Est
enī rudis actū vite. Ex his autē et de his ip̄e ratioēs efficiunt. ¶ Preterea cū pturba
tiones sequat̄: vane, sineq; vtilitate audiet: quippe cum finis non cognitio sit sed actio.
Interest autē nichil iuuenis sit erate. an moribus iuuenis similis. non enī defectio est ob
tēpus. sed q̄ viuit et persequit̄ singula cū pturbatiōe. talib⁹ enī inutilis fit ip̄a cognitio:
perinde atq; incōtinentibus ip̄is. ¶ Iis autē qui suas rationi subiiciūt appetitiōes: cū
rationeq; agūt: magnā asserre potest vtilitatē. De auditoze igitur et quoniam modo rā
tiones sunt acceptande: quidq; pponimus: tot exordij loco sint dicta.

Tertij capitis note. ¶ Dicuntur pleraq; et honesta et iusta: errorem discrepantiāq; habere q̄ vno
tempore facta et honesta et iusta sunt alio vero inhonesta atq; iniusta. et vno loco facta et personis qui
busdā: honesta et iusta, alio vero loco alijsq; personis inhonesta atq; iniusta. ¶ Et his autē et de his
et his dicitur propter principia que in ratiocinationibus prudentis sumuntur que de agendis acti
busue humanis sunt. et de his dicitur propter conclusiones que ex illis principijs colligunt. que qui
dem etiam sunt de actibus humanis. ¶ Defectio: impedimentum consequende vtilitatis ex auditio
ne huius discipline. ¶ Et notat Aristoteles multos iam propter diuitias: et alia pleraq; similia bo
na perisse: clamat hoc et Satyrus.

Juuenalis

Nocitura toga: nocitura petuntur
Militia: et torrens dicendi copia, multis
Et sua mortifera est facundia, viribus ille
Confusus perit: admirandisq; lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat: et cuncta exuperans patrimonium census.

Ergo ne in hac fortune bona ruat: scipitioris: ne tot curis / tot vigilis / totq; sudoribus vestra ques
rite detrimenta. sed virtutē querite magistrā que vos mediocritate contentos esse oportere docebit. Nā
quidē rerū mediocritas (vt sapiētī Solon placet) nō rerū copia felicē facit. ¶ Iuuenis nō tantum q̄
erate iuuenis sit hic intelligit: quantū qui iuueniles affectus: voluptatesq; ac perturbationes sequit̄
vt plerūq; ea in etate iuuenes facere solent. Quos fit vt quis statim deprehendatur iuuenis cui studiū
de moribus non sapit: et qui de voluptatū blandicijs sermones libenter admittit: cū enī etate sit cō
nescens. Qualis autē sit etate iuuenis et q̄ perturbationibus obnoxius nos docet Horatius.

Horatius

Bestit paribus colludere: et iram
Colligit: et ponit temere: et mutatur in horas
In verbis iuuenis. tandem custode remoto
Saudet equis: canibusq; et apri gramine campi.
Cereus in vicium flecti: monitoribus asper/
Utilium tardus prouisor: prodigus eris.

Sed iuuenes presertim quos studioz detinet amor si virtutis studia nō sequimini: viciis rete suis
tetendit in quod protinus decidatis precipites ac miseri. Due enī vie sunt: hec virtutis, illa vero vicioz.
et vt in viā virtutis ambuletis, aut in amplissima viciozū deuia oberretis necesse est. Et proinde vos
idem auctor ex Stoicoz preceptis ad virtutis studia totis viribus: totisq; lacertis incumbere animos
net hunc in modum.

Idem

Et nū
Iposces ante diem librum cum lumine: si non
Intendas animum studijs, et rebus honestis:
Inuidia vel amore vigil torquerere. nam cur
Que ledunt oculos festinas demere: si quod
Est animum: differs curandi tempus in annum.
Dimidium facti qui cepit habet: sapere aude.
Incipe: viuendi qui recte: prorogat annum
Rusticus expectat dum defluat annus: at ille
Labitur: et labetur in omne volubilis eum:

¶ Homine ciuilis facultatis hic moralē philosophiā audi. ¶ Perturbatiōes / affectiones: vt fre / cus
piditates, odia, inuidie, et similia. ¶ Incontinentes sunt qui sanum iudicium habēt: sed perturbatiō
nibus vincuntur: qualis apud poetas fingitur Absceda.

¶ Tertium cap. tribus conclusionibus partitum est.

Tertij Capitis Commentarius ad litteram ¶ Prima conclusio. In hac tradenda disciplina non

passim exacta/demonstratiuaq; certitudo expectanda est. ¶ Primo. nam vt in artificū operibus nō oīnō
similibus rationibus certitudo querenda est: vt in consequendis disciplinis. sed in eis ipsis veritatem
tantum indagare satis est: quantū earū natura postulat. materiaq; ipsa requirit. igitur et in hac tra-
denda disciplina satis esse putandum est: si perinde verum perquiretur: atq; materia ipsa postulat/
ac requirit. ¶ Secundo. pleraq; honesta et iusta. de quibus moralis considerat. tantam differen-
rentiam et discrepantiam habent: vt lege tantū et non natura cōstare videant. itidem et pleraq; bona
circa que versatur: ob nonnulla detrimenta que frequenter ab illis contingunt. iam enim multi ob
diuitias perire multi item ob fortitudinē. igitur in taliū perquisitione non exacta certitudo querēda
est. sed satis erit in talibus rudi modo. et figura quā dā verū peruestigare: et ex his que vt plurimum
sunt: similia et que vt plurimū cōtingūt cōcludere. sic et vnūquēq; auditorē que dicūt omnia: secūdū
eorū materiā recipere oportet. est enī eruditi catenus exacte verū in vnoquoq; docendi genere erigere:
quatenus eius natura rei admittit. ¶ Tertio. ridiculum est mathematicum probare suadentem. et ab
oratore demonstrationem erigere. simile enim id est. igitur et ridiculū erit in hac disciplina. verū et in
reliquis omnibus alijs. rationibus quidem adhibitis vt materia ipsa postulat: non abire contentum
¶ Secunda conclusio. Iuuenis non est huius discipline consentaneus idoneusq; auditor. ¶ Primo
quia vnusquisq; bonus iudex est eorū que nouit. et singula recte iudicat qui in singulis est eruditus. vt
eruditus grammaticus: grammatica. et eruditus rhetor: rhetorica. et omnino omnia recte iudicat: qui in
omnibus eruditus est. at iuuenis rudis est et ineruditus actū operationūq; vitē: de quibus tamen in
hac morali disciplina: omnis ratio sermoq; habetur. non igitur iuuenis recte iudicabit. quapropter
neq; erit huius discipline aptus. idoneusq; auditor. ¶ Secundo. haudquaq; parabitur huius disci-
pline conueniens auditor: qui et hac disciplina nullam suscepturus est vtilitatē. atqui iuuenis et huius
discipline studio: vtilitatē nullam suscipiet: nam perturbationum sequar est. et huius discipline finis:
actio est non cognitio. non erit igitur iuuenis huius institutionis: conueniens. idoneusq; auditor. Et
nihil hic refert an erate iuuenis sit an inēpositis moribus iuueni similis. neq; ob rēpūs iuuenem dici-
mus: sed quia quis viuit vt iuuenis. singula cū animi perturbatione prosequens. et reuera quicunq;
sunt tales. vs inutilis erit huius discipline cognitio: haud secus incontinentibus sana cōsilia. nec ali-
ter q; egrotantibus sana medicorū cōsilia audientibus: nihil quidem facientibus. ¶ Tertia cōclo.
¶ Qui suas cupiditates rationi subiciūt: apti nūt huius discipline auditores. Nam huius discipline
perceptio: multam illis accommodatē affert: vt que eos secundum rectam rationem et absq; pertur-
batione in vnaquaq; virtute ad operandum in vita ipsa dirigat. quēadmodū et sequentibus elucescet
amplius. Sed circa quid hoc negociū: nam circa summum nostrarum actionum bonum et quo pacto
rationes huius discipline sint exquirende. qui eius idonei. et qui idonei futuri sint auditores: hactē-
nus satis sit dictum.

Cap. III.

¶ Tunc autem repetentes dicamus: cum omnis cognitio atq; electio bonū quod-
dam affectet: quidnam sit id quod civilem appetere dicimus facultatem. et quid
omnium rerum agendarum supremum sit bonum. ¶ Homine igitur omnes se-
re de ipso consentiunt. Nam et vulgus et elegantes felicitatem inquirunt esse. atq; bene
vivere. bene agere et felicem esse: eadem esse putāt. De felicitate autem quenam sit dis-
sentiant: et non similiter vulgus/ac sapientes eam assignant. quidam enim vnū quid
eorum que clara/ manifesta sunt ipsam esse putant: vt voluptatem aut diuitias/ aut
honorem. quidam aliquid aliud. persepe etiam vnus/ idemq; diuersum. Nam cū egro-
tat/ sanitatem: cum pauper est/ diuitias. ignoracionis vero conscy sue: eos admirantur
qui magnum aliquid et vltavires ipsorum dicunt. quidam autem preter hec plura bo-
na: aliud quoddam per se esse putabant: quod quidem et his vniuersis vt sint bona cen-
suere causam esse. omnes igitur opiniones scrutari superuacaneum est fortasse. Satis
autem erit: si eas scrutabimur que maxime extant/ aut rationem aliquam habere viden-
tur. ¶ At enim ne lateat nos: eas inter se rationes differre que a principijs profiscun-
tur: et que ad principia pergunt. Recte enim et Plato dubitabat atq; querebat: vtrum a
principijs/ an ad principia sit ipsa via: vt in stadio/ ad calcem ex hisce qui premia ponūt/
an cōtra. Eni vero semper est a notis incipiendum. hec autem duobus modis talia sunt
alia nanq; sunt nobis: alia simpliciter nota. nobis igitur forsitan ex his incipiendum est:
que nobis nota. ¶ Quocirca bene institutum moribus eum esse oportet: qui de hone-
stis et iustis: et omni civili ratione est sufficienter auditorus. Est enim principium ex se.
atq; si hoc satis constet: non opus erit ipso cur est. talis autem aut habet principia: aut
accipere facile potest. cui vero neutrum horum inest: is hesiodi sententiam audiat hisce
carmimbus explicatam.
Optimus ille quidem est: ex sece qui omnia nouit:
Perceptus que post et semper sunt meliora.
Is rursus bonus est: parci qui recta monenti.

**At qui ex se/nescit: cuiq; nec porrigit aures
Ut bona percipiat: demens et inutilis ille est.**

Pyrrho Quartum capitis nota. ¶ Sedecim de felicitate opiniones. Nulla voluptas. diuitie. honor. sanitas. scientia. idea. pulchritudo. robur. genus. virtus. prudentia. sapientia. aggregatū. bene agere. virtutis usus. ¶ Prima est felicitatem tollentium vt **Pyrrhonis** heliēsis. **Eurylochi** **zenophanis**: et similia. nullum bonum aut malum esse asserentium: sed hec dudum ab omni schola irrita. atq; explosa est. ¶ Secunda est ponentium voluptatem vt **Aristippi**. et **Epicuri** 7 **Lirenaicorū** et eorum **Epicuri** et **Eudoxi** **Bindy**: sed qui voluptates corporeas que momentanee sunt tam perditę persequuntur: eos pariter irridet et ammonet q; vane sint cogitare poeta hunc in modum.

Lirenaici Anguste misereq; breuissima vite
Portio dum bibimus/ dum ferta/ vnguenta/ puellas
Poscimus: obrepit non intellecta senectus.

Cresus Tertia est ponentū diuitias felicitatem esse. vt **Lydius** **Cresus** **Abidias** **Phrygius**: et similes fecere. 7 auarus ille quiuissit heredes suos suo sepulchro insculpere: quantum hereditatis quisq; accepisset: quo quantū felix ipse fuisset: agnosceret posteritas. de quo inquit **Damasippus** **Stoicus**

Doratus Quoad viris credidit ingens
Pauperiem vicium/ et cauit nil acius. vtil
Forte minus locuples vno quadrante: periret.
Ipse videretur sibi iniquior.
Ite diuitum sunt sententie et **hironie** satyricorum

Omnia enim res
Virtus/ fama diuina/ humanaq; pulchris
Diuites parent. quas qui cōstruxerit: ille
Clarus erit. fortis/ iustus/ sapiens/ etiam rex
Et quicquid volet: hoc veluti virtute paratum
Scilicet vxorem cum dote. fidemq; et amicos
Et genus. et formam regina pecunia donat
Ac bene nummatum decorat suadella/ venusq;.
Et vniuersaliter omnes auaros huius esse perditissime secte **Satyricus** hoc carmine taxat.

Iuuenalis Qui mirantur opes: y nulla exempla beati
Pauperis esse putant. iuuenes hortantur: vt illam
Tre viam pergant. et eidem incumbere secte.

Periander Quarta est eorum qui ponunt felicitatem esse honorem. vt **Periander** **Corinthius**. **Lycophion**: et
Lycophion ferme ambitiosi quiq;. Sed q; honores defluxa sint bona: declarauit fortune **Valeriani** **Augusti** in-
Valerianus stabilitas: qui doctrina et eloquentia clarus/ et conspicuus honoribus contra **Perias** agens incaute/ in
Herulus potestatem regis **Perfarum** incidit: et ignominiosa seruitute apud eum cōfenuit. vt ipse senex acis
Socrates uis huius regem equum ascensurum/ non manu: sed dorso semper attolleret. ¶ Quinta est ponentū
Epicharmus esse sanitatem vt qui aduersa valetudine laborant ¶ Sexta est ponentū esse scientia. vt **Herulus** **Lal-**
Sphereus **cidonius** opinatus est 7 **Socrates** **Socratici** discipuli: et ignorantū q; plurimi ¶ Septima est ponē-
Plato tium felicitatē esse ideam. et hanc **Epicharmus** **Sphereus** **Plato**. suisq; sequaces induxerūt ¶ Octa-
Dipheus ua est ponentium eam esse pulchritudinem. et hanc **Dipheus** sub **Marcii** fabula velauit. huic succē-
Marcus bunt opinoui molliculi quidam qui se curiosiuscule more mulierum et comunt et ornant. ¶ Nonā est
Abilo eorum qui eam corporis fortitudinē esse putant. vt **Abilo** **Crothoniensis** et **Athletarum** pars plurima.

Athlete ¶ Decima est eorū qui credunt esse nobilitatē vt quidā qui propter genus tument et fastidiosi quidā
Iuuenalis homines a quibus nullo respectu ceteri contemuntur/ vt **Satyricus** inquit ¶ Leu viles puli: nati in se-
licibus ouis. At de veris nobilibus nullus hic sermo est: in quibus parentū hereditaria virtus elucet
et qui vicissim suis stutib; ac officiis nitefcūt atq; micāt. nā hi hoim gnosissimū modestissimū huma-
nissimūq; sunt: neq; ab auita probitate quicq; degenerant. ¶ Undecima est ponentū esse virtutem vt
zeno **zenonis** **Citrier** **Eleās** **Posidoni** **Decatonis** **Diogenis** **Babilonici** et aliorū **Stoicorū**. Et sum-
Leantes mum felice: sapientē vocant. quē **Doratus** q; illi plus equo tribuit inmoderatiusq; hoc modo irridet.

Posidoni Ad summam sapiens vno minor est **Ioue**: diues/
Decato Liber/ honoratus. pulcher rex deniq; regum
Antisthenes Precipue sanus: nisi cum putata laboret.
Diogenes ¶ Duodecima est ponentium esse prudentiam: vt **Bionis** **Boristhenitis**. ¶ Decimatertia est ponentū
Doratus esse sapientiam vt **Stantis** **Prionei** ¶ Decimaquarta est ponentū esse ex his aggregatum. vt **Thales**
Bion **Thales** ¶ Decimaquinta est ponentū idem esse felicem esse et bene agere. vt **Stiraci** **Phylenci**.
Stias ¶ Decima sexta est ponentium felicitatem esse virtutis usum ac operationem imo optime virtutis: vt
Thales **Aristoteles** **Aristoteliciq;** omnes ponunt. Sed hec longius prosequi nimium esset. ¶ Stadium est
Pittacus octaua pars militaris: centum viginti quinq; passus continens. ¶ Carmina **Hesiodi** in commentario
Aristoteles adiecta: sunt **Nicholai** **Valensis** nobilis **romani** qui adolescens **Georgicon** traduxit **Hesiodi** qui et
Hesiodus in prima iuuenta satis concessit.

Valensis ¶ Quartum cap. tribus cōclusionibus et vno correlario partitum est.

Quartum capitis Cōmentarius ad litterā ¶ Prima p̄cto. Expetit cognoscere quid id supremū bonū
sit ad quod hec moralis facultas nos intendit perducere. Nam superius dictū est omnem doctrinam/
pariter et electionē bonum quoddā appetere. hec autem facultas doctrina quedam est. bonum igitur
quoddam affectat. et id summū rerum agendarum bonum iam esse dictum est. expedit igitur quid sit
huiusmodi summum bonū cognoscere. ¶ Secunda conclusio. De summo bono veteres in aliquo cō-

79

14

15 **1** fenserunt/dissenferuntq; in aliquo. Nam ferme omnes in nomine consentiunt & summum humanum bonum: vocetur felicitas, consentiunt et bene viuere, bene agere, et felicem esse: vnum, idemq; esse. At vero dissentiunt quenam res ea sit felicitas: nec vulgus eodem modo id assignat, atq; sapientes, nonnulli enim eorum in parentibus, manifestisq; bonis ipsam felicitatem collocant: hi in voluptatibus/hi in diuitijs/ quidam vero vno tempore vnum/ & alio tempore aliud: vt egi bonam valitudinem felicitatem putant, idem facti sani: sed pauperes: diuitias tunc putant felicitatem, diuites autem facti sed ignari: sententiam mutant felicitatemq; iudicant scientiam: summe admirantes eos qui magnum aliquid et supra eorum caput ex scientia memorantur, atq; possunt, alij vero contendunt felicitatem esse bonum quoddam per se atq; separatum: vt ideam quod causa sit omnibus predictis vt bona existant, sed omnes recensere opiniones ferme superuacaneum esset, & satis hoc in loco fuerit si ce que apparent et aliquam persuasionis pie se ferunt apparentiam: discutiantur. ¶ Tertia conclusio. Res rationes que a principijs proficiuntur alie sunt ab ijs: que pergunt ad principia. Nam propter hoc recte Plato dubitabat, querebatq; an in disciplinis a principijs, an ad principia via sit, quemadmodum currentibus in stadio cum ad finem premia ponuntur aut contra cum ponuntur ad principia: cursus est nunc a principio et nunc ad principium, sed huic dubitationi Platonis satisfacere promptum est: semper esse a notioribus incipiedu, et bisariam notiora esse: et simpliciter, et quo ad nos, et cum nobis principia nota non sint a notioribus nobis/ ad principia procedimus, cum vero ea nota et reliqua ignota: ab ipsis procedimus ad reliqua. Et ferme cum adhuc rudes ad aliquam doctrinarum primum iter arripimus: a notioribus nobis ad principia prima via nobis est. ¶ Correlariu. Quo sit vt bene moribus educatum esse oporteat eum: qui in hac disciplina de honestate, iustitia, omnis moralis virtutis ratione: sufficienter est auditurus. Nam principia ex se et non per alia principia: cognita esse debent, et cui hoc sufficienter constiterit certumq; habebitur: non quereat cur principia vera sint, atq; bene moribus educatus est: aut iam huius doctrine principia tenet, aut facile a recte docente recipiet: qui autem, neq; principia ipsa habet: neq; facile a docente recipiet audiat Methodum. Optimus hic sese qui nouit cuncta magistro. Prospectiens rerum fines: meliora secutus. Dignum laude virum parentem recta monenti: Credimus, ille tamen sibi qui non consulit, et qui Alterius precepta fugit: vir inutilis ille est.

Cap. V.

17 **2** Ed nos eo redcamus vnde digressi sumus. Summu eni bonu felicitateq; non sine ratione ex viuendi modo videntur existimare: vulgus quidem et importunissim: voluptatem. Quapropter et deditam voluptatibus vitam amant. Tres enim sunt maxime que precellunt: ea que nunc dicta est: et ciuilis: et contemplatiua ter-
 18 tia. ¶ Vulgus igitur mancipy simile penitus esse videtur: peccorum vitam diligendo, habet autem rationem & complures eorum qui sunt in potestatibus constituti: perinde
 19 atq; Sardanapalus viuunt ¶ Elegantes autem et ad agendum idonei: honorem. Nos enim finis fere ciuilis est vite. Videtur autem ab eo distare quod querimus, nam in ijs potius qui afficiunt: q; in ijs qui afficiuntur honoribus: esse videtur, summum autem bonum proprium quid: talesq; esse vaticinamur vt auferri facile nequeat. ¶ Preterea ea honorem persequi videntur: vt scipios bonos esse credant, itaq; a prudentibus/ et apud eos qui ipsos cognoscunt: et ob virtutem honoribus affici querunt, constat igitur secundum hos ipsos: honore prestabiliorum esse virtutem. ¶ Atq; forsitan et finem quispiam ciuilis vite magis hanc esse putauit: verum & ipsa videtur imperfectior esse. Videtur enim posse virtutem habentem: et dormire/ aut non agere quicq; per vitam/ et insuper in maximis malis atq; aduersitatibus fortune obseruat. Sed hec hactenus, satis enim habet: nemo felicem dixerit: nisi qui positionem obseruat. De contemplatiua autem vita: quam tertiam diximus: an sequentibus considerationem faciemus. ¶ Ea vero que pecunijs incumbit: violenta quedam est vita. Ipseq; diuitie: non sunt id quod querimus bonum, viles enim sunt et ob aliud, quapropter ea que prius sunt dicta: potius quispiam fines esse existimauit: quippe cum propter se expetantur, at neq; etiam illa videntur: quanq; ad ipsa complures iacte sunt rationes. Hec igitur missa faciamus.

Quinti capitis note ¶ Principia serui/ equi/ oves, et similia: q; empta manu caperent ¶ Qui peccoribus vitam simile degunt/ felices ideo esse nequeunt: q; vita felix diuiniore sit emula, non aut infirmior/ atq; nature viliissimorum. ¶ Sardanapalus vltimus rex Assyriorum: qui omni deliciarum mollicie defluxit perditissimus. Ad que/ vt eu videret/ venit Arbactus vnus suorum prefectorum qui abedis pfi-
 21 Justinus Arbactus ciebatur, vir aut admissus: eu tandem iter pellicu greges reperit, in habitu muliebris purpura colome. Sardanapalus vero primum latibula querens/ et hoc effeminatum monstru viris preesse: bellu infert. Sardanapalus vero primum latibula querens/ et mox vecors ad bella truditur/ superatur/ in regia receptus accensam pyra cu suis diuitijs conscendit/ et

molliciem vindicibus flammis eruit. neq; enim indignum fuit tantū facinus (ne alijs cederet in exemplum) iustus vlticibusq; flammis expiari. et eius hoc circūteretur Epigramma.

Lum te mortalem noxia presentibus expie

Delicys animum / post mortem nulla voluptas.

Luius et hec ferūtur picepra ede bibe lude. Sed timeāt qui vt Sardanapalus viuūt audire ex iusta dei sentētia mortis preconem quod et dicit Horatius / horribili tuba sonantem.

Lussisti satis, edisti satis, atq; bibisti.

Tēpus abire tibi est. timeant item et vindices eternasq; flammās mundanarū voluptatū amatoribus debitas. ¶ Inter opinōes de felicitate contēdentes: tres summopere excellūt. Prima in voluptatibus felicitatē collocat. et hec vulgaris vita nūcupatur. Secūda in honoribus. et dicitur vita civilis. Tertia vero in idea et hec felicitas ab ipīs prēplatiua vita noiatur ¶ Corone: cōuentiōes pgreſſioesq; gymnastice litterarorū: simul qualibet de re differentū disciplinarūq; concertantiū rationibus.

¶ Quintum cap. quinq; conclusionibus partitum est.

Quinti capitis Commentarius ad litterā. ¶ Prima cōſo. Qui felicitatē in voluptate collocant: non sine rōnis apparētia loquūtur. Nā hī ex viuendi modo id astruūt: in quo nihil voluptate se regere iudicant prestantius. et idcirco voluptatis vitā: maxime diligūt. nō igitur id absq; rōnis apparētia. faciunt. Et hī sunt vulgus atq; hoīm pccatissimi ipotunissimiq;. Et tres maxie et pcedētib; felicitatis opionib; pcellūt. Prima i voluptatib; felicitatē collocat et vulgar. vitam nūcupat. Secūda in honoribus: et dicitur vita civilis. Tertia vero in idea: et hec vita cōreplatiua ab ipīs noiā. ¶ Secunda conclusio. huiusmodi voluptas maxime felicitas putanda est. Nam hoc pacto viuentes: vitā maxime seruilem et mancipiorū et pecorū vite similē eligunt. nō igitur in ea cōsistit felicitas. attamē sue vite magnū sumunt argumētū: q; applurimi prestantiores atq; in dignitate constituti: hanc vite mollicie sequentes vt Sardanapalus viuūt. nā maiores in agendis inferiorū duces sunt ac exemplū. ¶ Tertia conclusio. Honor que elegantiores viri et moderatius rebus accomodatōres civilis vite finē preſtāt: minime felicitas est. ¶ Primo quidē. nā honor longe a felicitate quā querimus distat. est enim felicitas bonū quoddā ppiū eternū et quod facile auferri nequeat. honor aut ptra exteriora bona est: et quod per facile valeat auferri. nā in honoribus magis q; in eo qui honoratur: honor ipse cōsistit. non est igitur ipse honor astruēdus felicitas. ¶ Secūdo qui hac honoris opione tenent: ipmet honozari querūt vt boni videant. hūc summopere a prudentibus et ho qui eos cognouit honorib; efficitur maxime ducunt: quo sue virtutis opionē inducāt. igitur ita facientes virtutē honore prestantiorem efficiūt: vt pote cuius gratia venerari querūt. Sed hac forte rōne putabit aliquis virtutē esse felicitatem atq; eam ipam esse vite cūctio finē. ¶ Quarta pco. Virtus felicitas no est. Nā virtus felicitate videt inferior: quandoquidē virtutē habēs dormire valet et nihil per vitā agere: insup maxime durissimiq; calamitatibus premi. atqui tota vita sic ocio torpentē. et extremis aduersitatibus vallatū: atq; pressū: nullus ponet esse felicē nisi pūacia quada curiosus positionē suā tuat et defendat. virtus igitur felicitas non est. Et de his hactenus. nā de his abunde in gymnasticis cōgessionibus indies discutitur. et de cōreplatiue vita paulū post sermo futurus est. ¶ Quinta pco. Summū rerū agendarū bonū: haud q; q; in diuitijs collocandū est. Nā diuitie bonū vtile sunt: sed violentū et ppter alterū expetite. voluptas autē et honor enī ppter se expetunt: esset igit voluptas aut honor potius felicitas: q; ipse diuitie. nō autē voluptas aut honor vt tā quoz mōstratū est: felicitas existit. nato minus igitur felicitas in diuitijs collocāda est. summū ergo rerū agendarū bonū haud q; q; i diuitijs est collocandū. Et quāuis multis rōnibus nūc voluptatē nūc honorē nūc diuitias summū bonū esse cōtendunt: illa tamen perparum apparent. quapropter in tantum hec missa faciamus.

Restat autem fortasse de vniuersali bono cōsiderare et quonam (Cap. I.

p modo dicitur dubitare: quāq; hec questio per ardua nobis est: ppter ea q; amici sunt qui formas ipsas introduxerūt. verū melius forsitan et oportere videbitur / sua quoq; pferri philosophos: p veritatis salute refellere. nā cū ambo sint amici: sanctū est honore veritatē preferre. ¶ Qui igitur hanc attulerunt opionem: in vīce nō faciebant ideas / in qbus prius et posterius esse dicebāt. Idcirco neq; numerozū ideā pficiiebant. at bonū et in substantia dicit. et in quali: et in eo qd est ad aliqd. atq; id quod est per se substantiaue: prius est eo natura quod est ad aliquid. Est enī hoc ppagin et accidētī eius quod est: simile. quibus efficitur: vt nō sit in oībus cōmunis quedā idea ¶ Preterea cū bonū eque atq; id quod est dicatur (nam in substantia dicit bonū: vt mens et deus: et in quali: virtus: et in quāto: mediocre: et in relatiōe: vtile: et in tēpore: occasio: et in loco: mora: et alia istiusmodi) Constat nō esse cōmune quicq; vniuersale ac vñū. non enī in oībus predicamentis: sed in vno tantūmodo diceretur. ¶ Preterea cū corū que vñā habent ideam: vna sit et scientia bonozū etiam omnū vna scientia quedā esset. nūc autem plures sunt et eozū que sub eodem predicamēto sunt collocata: vt tēporis in bello quidē militaris facultas: in egritudine autem ars medendi. et mediocre: in alimento quidem medicina: in laborib; autē ars corporis exercendi ¶ Dubitauerit aut quispiā: quidnā et velint dicere ipm quodq; si vna et eadē homīs est ratio: et in ipso homine et in homine. nam quo vterq; est homo: hoc differentia inter se nullā habebunt. quod si ita est: neq;

Coordinatio bonorum	Coordinatio malorum
Impar	Par
Summum	Infimum
Dextrum	Sinistrum
Albaculum	Femininum
Quietum	Motum
Irectum	Curvum
Quadratum	Alia parte logius
Intellectus	Opinio
Vinum	Multa
Lumen	Tenebre
Secundum Pythagoricos	

¶ Sextum cap. tribus conclusionibus partitum est.

¶ Serti capitis Commentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Questio de felicitate p[ro]latius quā in vniuersali bono et idea collocat[ur] que sup[er]est absolunda; nobis pardua est atq[ue] difficilis. Tū q[ue] p[ro]p[ri]i negotio nō minus sit accōmodata tūq[ue] qui ideas introducerūt nobis perq[ue] amici sunt. verū satius foretasse esse videbit[ur] p[ro]p[ri]a dicta p[ro]fert[ur] philosophos p[er] veritatis icolumitate reprobare si op[er]e. Nā tamen si Socrates et Plato sint amici; sanctū est atq[ue] p[ro]u illis veritatē in honore p[re]ferre. ¶ Secūda cōclusio. Felicitas que rerū agendarū finis est haud q[ui]s in idea cōstituenda est. ¶ Primo. nā qui ideas introducerunt. ipsasq[ue] bonū ip[s]m: nō ponebāt vñā i[tem] in quib[us] p[ri]m[us] et poster[us] esse dicebant; idcirco numero- rum vñā ideam nō faciebāt. atq[ue] bonū quod hic exquiritur: secundū prius et posterius dicitur. nam in substantia. et in quali et in adaliquid. substantia aut[em] accidente natura prior est: vt qualitate atq[ue] ad aliquid. est enī adaliquid aut accidēs aut accidētī substantie p[re]simile. bonū igitur quod hic querit[ur] idea non est imo vero neq[ue] hac rōne oib[us] bonis eadem cōmunis idea est. ¶ Secundo. bonū tot modis dicitur quot modis dicit[ur] ens. nā in substantia mens et deus bona sunt in quātitate mediocre: quod neq[ue] maius neq[ue] minus q[ui]s deccat est in qualitate f[r]uitus. in adaliquid vtile. in t[em]p[or]e occasio et in loco nascali mora; et ita in alijs p[re]dicamētis vt in actiōe et passiōe virtutū op[er]atio. sed in quo locabūt suū vniuersale bonum: nō enim in omnib[us] collocabunt. facientq[ue] omib[us] cōmune. verū potius in vno tātum. sed tūc cetera bona esse negabunt. satius est igitur h[uius]m[od]i cōmune bonum tollere. ¶ Tertio. eorū que vñā habent ideā: vnicā scientiā faciunt. oim[ne] igitur bonorū vnicā esset scientia. nā si id cōmune bonum esset: omnium vna esset idea. atq[ue] bonorū ia plures scientias esse videmus; cor[um] etiā que eiusdem generis existunt. vt tēp[or]is in bello: scientia militaris est: tēp[or]is in egritudine: scientia medendi: similiter mediocre in alimento: medicina est: mediocre in labore gymnastica corporis exercendi peritia que- dam. non igitur statuendum est tale cōmune bonū. ¶ Quarto. non iniuria dubitatur quidnam Plato- nici volunt dicere ipsum vñūquodq[ue]: vt ipse hō et hō. nā si vna eadēq[ue] hominis ratio in ipso homine et homine: eodem iure eadem boni ratio in ipso bono et bono. atq[ue] eadem hominis ratio in ipso homine et homine esse videtur. nō enī qua vterq[ue] homo est: in eo differentiā vllam habet. nō igitur p[re]ter par- ticulares homines: effingendus est eiusmodi cōmunis homo: neq[ue] p[re]ter particularia bona: eiusmodi cōmune bonum ponendū est. ¶ Quinto. neq[ue] sufficiens est eorū effugū si ipsum bonū. et bonū eade[us] ratiōe dicunt: ipsum tamen bonū ideo magis bonū esse quia p[er]petuum. Nā album nō idcirco si tēp[or]e diuturnū atq[ue] p[er]pensū: magis album est q[ui]s vnius diei album: igitur neq[ue] idcirco diuturnius bonū/ magis erit bonū. Et de hac materia p[ro]babilis videtur dicere Pythagorici: ip[s]m vñū in bonor[um] serie reponētes atq[ue] ip[s]m bonū nihil aliud esse: q[ui]s ip[s]m vñū: quos videtur p[ro]seusippus esse secutus. sed hāc p[re]sequendi materiā alius et alio in loco futurus est s[er]mo. ¶ Serto. nihil est q[ui]s de supradictis dubitat/ atq[ue] cauillum cōtrouersiāq[ue] inducunt: dicentes se nō de oī bono ideas itendere. at sup[er]ius adducte ra- tiones de oī bono contendūt. modo bonorū quedā sunt p[er] se: que p[ro]pter se et amātur et queruntur. que- dā ea efficiunt/ quedā cōseruant et quedā eorū cōtraria p[ro]hibent. et hec bonorū p[er] se sūt gratia. neq[ue] bona p[er] se: sed alio modo nuncupantur. quo fit vt bifariā bona dicātur. quedā dicūtur p[er] se. et que- dam p[ro]pter illa: que et vtilia dicuntur. Sed esto nūc dicāt bonorū p[er] se vñā esse ideā ad partem bonis vtilib[us] relictis. sed que tūc ponunt p[er] se bona: nōne que lice[re] sola sunt p[re]sequimur/ vt sapere/ videre/ et voluptates nōnulle atq[ue] honores. cū enī hec p[ro]pter aliud sequamur: nichilofeci[us] tamē nō ab re p[ro]pter se bona putabuntur. sed an nichil aliud p[ro]pter se bonū p[re]ter ideā: id quidē ridiculū. erit igitur idea potius inanis atq[ue] superuacanea. alioquin si sup[er]flua nō est: sed ab hac dicuntur hec p[ro]pter se bona: er- go in cūctis predictorū erit eadē ratio boni: vt in niue et cerusa: eadē albedinis ratio est. at sapientie/ voluptatis et bonoris diuerse ac differentes ratiōes sunt quaten[us] ea bona sunt. superuacanea igitur ef- fet h[uius]m[od]i idea nec statuēda est hoc pacto ea ip[s]a esse vñū cōmune bonū. Sed querēt tū quonam modo ergo hec bona dicuntur: nō enī similia videtur q[ui]s quibus temere et fortuna quadā idē nomē obtrigit et que equiuoca nūcupatione censentur. an bona dicūtur quia sunt ab vno an quia in vñū tendūt an analogia potius: vt in analogia et p[ro]portione quod est visus in corpore id est mens in anima: et ali- ud item in alio. vt quēadmodū caput in animali radix in arbore. sed hec in p[re]stariū p[re]stari m[ul]ta fa- cere: q[ui]s exactius ea discutere. nā ad alterā pon[itur] spectat disciplinā. ¶ Septimo. quia similit[er] idee dis- cussio ad alterā p[er]tinet disciplinā. nā tamen aliquod tale esset cōmune bonū separū. et p[er] se: quod de omnib[us] diceretur bonis: manifestū tamē est ip[s]m tale nō esse: quod ab hoib[us] agi atq[ue] in hac vita pos- sideri possit. tale aut[em] hoc in loco queritur bonū. igitur huiusmodi bonum ab hac disciplina relictū est. Neq[ue] id valeat si dixerit q[ui]s id bonū agi et hic possideri: nō possit. id tamen plurimu[m] cognoscere cō-

- ducere: illorum gratia que agi/ possiderique possunt. nam si hoc tanquam exemplar nobis proposuerimus: magis
 24 intelligemus que bona nobis agenda sunt/ intelligentes quo promptius adipiscemur. Tertia conclusio
 25 Hec cognitio parum conducit: ad agendum bona consequenda. Nam quis id contendit/ superior ratio
 probabilitatem quandam habeat: ab artibus tamen atque scientiis discrepare videtur: ut que universi bonum
 necessaria cognitio absurdum/ perfectum esset universos artifices: tantum sue artis presidium negligere et non
 perquirere: dissonum rationi. sed quidnam idea ad suam artem textori conducet/ quid fabrio et quid medico/
 quid bellorum duci/ quo pacto si ea aspexerit evadet medicus peritior/ aut bellorum dux/ neque enim medici
 hominis sanitatem: quippe qui singulis medeatur. neque igitur idee cognitio conducit ad agendum/
 ipsumque administrativae vite bonum possidendum. sed de his hactenus.
- 25 **U**nc rursus redeamus ad id quod quimus bonum: et quid tandem Cap. VII.
 26 sit ipsum investigemus. Esse enim aliud in alia actione/ arteque videtur. aliud est enim
 in medicina/ et in remilitari/ et in ceteris simili modo. quid igitur unicuique bonum
 est/ an non id gratia cuius cetera aguntur/ hoc autem in medicina quidem est sanitas in rei
 vero militaris facultate victoria/ et in extruendarumedium arte domus/ et in alia aliud/ in
 actione etiam omni electioneque id quod est finis. huius enim gratia cetera omnes agunt.
 26 **Q**uare si quis omnium rerum agendarum sit finis: is ipsum bonum agendum erit. sin autem vero
 27 clarare. Cum itaque plures esse videantur fines: et horum quosdam ob alios expectamus: ut
 28 divitias/ fistulas instrumentaque: oino perspicuum est. non omnes fines esse perfectos. At finis
 29 opum/ perfectum quiddam esse videtur. quare si tantum unus perfectus sit finis: is hic erit qui que-
 ritur. sin plures: is qui horum est perfectissimus. Cum autem qui per se est expensibilis: perfectio
 rem eo dicimus esse: qui est propter alium expectendus. et cum qui nunquam ob alium expectitur:
 is unusquisque qui per se et propter illum etiam expectitur. Et cum igitur perfectum simpliciter: qui
 per se semper est et nunquam ob alium expectendus. talis autem finis/ ipsa felicitas maxime esse videtur.
 hanc enim propter seipam semper: et nunquam ob aliud quicquam expectimus. honorem autem voluptas
 temerem/ virtutem denique omnem et propter se expectimus (quippe cum ipso quicquam expecterem/
 si nihil inde etiam perveniret) et felicitatis etiam gratia: per hec ipsa felices fore nos arbitramur
 tes. sed illorum gratia felicitatem: aut ob aliud propterea expectit nemo. Idem et ex suffici-
 cientia videtur accidere. Perfectum namque bonum: per se sufficiens esse videtur. Sufficiens
 autem dicimus: non ipsi soli qui vitam solitariam agit: sed et parentibus et nativis et uxori/ et
 amicis omnino/ ac civibus: quandoquidem homo natura civilis est. atque sumendus est in
 hisce terminis quidam. nam si ad parentes hoc ipsum/ et natozum natos/ et amicorum
 30 amicos extenderis: in infinitum fietabitur. sed de hoc considerandum est postea. Id autem
 sufficiens esse ponimus: quod solum a ceteris segregatum/ expensibilem vitam facit: reique nul-
 lius indigentem. talem autem felicitatem ipsam esse existimamus. Et insuper cum non numerat
 cum ceteris maxime omnium expensibile: cum numerat/ magis expensibile cum minimo bonorum
 esse putamus. excessus enim bonorum sit id quod adiungitur. id autem semper magis est expecti-
 31 bile quod maius est bonum. perfectum igitur quoddam et sufficiens videtur esse felicitas: cum
 sit rerum agendarum oim finis. Sed forsitan felicitatem quiddam summum esse bonum dicere: ab
 universis conceditur. desideratur autem ut lucidius quidnam sit ipsa dicatur. hoc igitur fortasse
 fuerit: si opus hominis caperetur. ut enim modulatozis statuary/ ceterorumque artificum/ et
 eorum omnium oino quorum est opus aliquod/ actione: bonum/ et id quod bene sese habet
 in ipso opere videtur consistere: sic et hominis bonum in opere ipsius esse videbitur: si sit
 ipsius aliquod opus. fabri ne igitur et futoris opera sunt quedam/ actionesque: hominis
 autem nullum est opus: sed est ociosus/ anvi oculi manus pedis et cuiusque omnino partis
 aliquod opus esse videtur: sic et hominis preter hec omnia: quispiam aliquod posuerit opus/
 32 **Q**uid igitur id fuerit tandem/ Vivere enim homini commune videtur esse cum plantis. opus
 33 autem proprium querit. segreganda est ergo nutriendi/ augendi que vita. Hanc sentiendi
 sequitur vita. at ipsam etiam homini cum equo/ ac boue omnique animali constat esse communem.
 34 **R**estat igitur activa quedam ratio habentis. Sed cum hec etiam bifariam dicatur: ea ponenda est que
 est actu. hec enim magis propria videtur. est igitur opus hominis/ operatio anime per
 35 rationem: aut non sine ratione. At vero opus huius/ ac studiosi huius idem esse ge-

neredicimus: ut citharedi/studioſq; citharedi/et hoc in omnibus absolute: excessu qui est a virtute ad ipſm opus adiuncto. citharedi namq; opus est citharā pulsare. studioſi vero bene pulsare. Eodē modo cū hominis opus vitā quandā esse ponamus: et hanc ipſam opationē anime atq; actus cū rōne: studioſi. pfecto viri hec ipſa sunt cū bñ/recteq; ſiūt. singula autē bene: p propriā virtutē efficiūtur. ¶ Que cū ita ſint: ſit vt bonū humanū aīe sit operatio per virtutē. et si plures virtutes: per optimam nimirū et si perfectissimam. et insuper in vita perfecta. Uter enī nec vna facit irundo: nec vnus dies. et beatū eodem modo/ feliceue nec vnus dies: nec breue efficit tempus. summum igit bonum: hoc circūscriptū sit modo. ¶ Prīmū nāq; forſitan vt figurā quandā describere: postea depingere ipſm oportet. Videtur autē cuiuslibet esse ea que bene ſunt circūscripta/producere et explicare: atq; exponere. ¶ Tempusq; talū inuentor esse atq; adiutor bonus. vnde et artium facta ſunt incrementa. est enī cuiuslibet id qđ deest supplere ac addere. ¶ Operatur autē et ea que supra diximus in memoria habere: et ipſm exactū nō in omnibus eodem modo/ sed in singulis vt patitur ſubiecta materies. ¶ Et couſq; quouſq; ad doctrinam attingit: flagitare. nā faber et geometra diuerſo mō āgulū rectū inquirūt. alter enī quoad vtilis est ad opus. alter quidnā ſit: et quale quidē ipſm inquit. contēplator enī est veritatis. idem modus et in ceteris est ſeruandus: ne iſce que inſtituimus agere/ plura ſiāt ea que ſines illoz egrediūtur. ¶ Nec in omnibus ſimili modo cauſa poſtulāda est. ſed ſat est in quibuſdā: ſi bene demonſtrata fuerint eſſe. quod quidē et in ipſis principiis ſit. atq; hic modus primus est et principiū. principioz autē alia inductione: alia ſenſu: alia aſſuetudine quadā: alia alio modo pſpiciūtur. enitendū est autē ſingula pertractare: vt ſuapte natura percipi poſſiūt. te adhibenda est diligentia: vt bene diſſiniantur. nam magnam ad ea que ſequūtur aſſerūt opem. Principiū enī pluſq; dimidioz totius eſſe videt: et eozum que querūtur complura: per ipſum manifeſta fieri ſolent.

¶ Septimi capitis note. ¶ Architectura ars ediū extruēdarū. Finis perfectus est qui propter ſe expetibilis est. Imperfectus autē qui nō propter ſe: ſed ppter aliud quiddā. ¶ Finis perfectus ſimpliciter est qui per ſe ſemper et nunq; ob aliud eſt expetendus. vt agibilū finis ſimplr pfectus qui inter agibilia ſemp ppter ſe et non ob agibilū quicq; expetendus eſt. Et contēplabilū finis ſimplr pfectus: qui inter contēplabilia ſemp per ſe et nō alterius gratia expetendus eſt. ſed hic de pfecto ſine rerū agendarū intēditur: tamen ſi generaliter pponatur. ſunt enī paſſim ſingula ſecundū ſubiectā materiā expetenda. ¶ Pars anime rationalis cui felicitas hoc in loco cōſiderata cōuenit: eſt vis cōſultatiua/ que et in ſexto huius vis mentis cognoscitur inferior. ¶ Vita pfecta intelligit a tēpore vſus cōplete rationis ad finē vſq; cōplementūq; vite. Et tempus id precedentis per rectā educationē adoleſcētes aīmos debet ad mores et rationalem vitam paulatim preparare ſumopere cauere ne ab educatione/ contrarij futuris virtutibus: deprauati cōbibantur mores. Nam citius nos

Iuuenalis

Cū ſubeant animos aurozibus
Et dociles imitandis
Turpibus ac prauis omēs ſumus.
Nil dictu ſedum/ viſuq; hec limina tangat
Intra que puer eſt. procul hinc pcul ite puelle
Leonū/ et cantus pernoctātis paraſyti.
Maxima debetur puero reuerentia. ſi quid
Turpe paras ne tu pueri contēpſeris annos
Sed peccaturo obſiſtat tibi fili? infans.

¶ Hec Iuuenalis. nec iniuria. Nam iuuenilis etas tempus eſt ſerendarū virtutum aptiſſimū: quam curam Perſe maxime circa ſuos adoleſcentes adhibuerūt diligentiffimam: vt quibus ſeniores viros in omnibus agendis ſuis etiā puerilibus ludis cenſozū mores aſciſcerent: ne quid turpe in geſtu in verbo aut facto vnq; admitterent: hec enī etas ppter voluptates ad vicia ppenſior eſt. et pinde cura merito debet eſſe cautior. et Alexander Macedo male educationis vicia/ aurore Diogene Babilonio ad ſenectam vſq; ſeruauit. cōtraxit enī in iuuenili etate negligentia Leonide pedagogi ſui ebrietatis infamiam. ¶ Quinq; precepta in ſingulis pparandis diſciplinis obſeruanda pprimū. Primo rudis intellectū pparandi ſunt animi deinde poliendi/ excolendiq; diligētius. Scdm. Expectandū mature tēpus eſt: quo vnūquodq; vt dignū eſt ſuo in loco diſcutiatur. Tertiu. Nō oīm certitudo eque eſſlagitāda eſt: ſed vt materia ipa poſtulat. Quartū. Solū ea que diſciplinis pparia ſunt: in ipſis ſunt diſcrēda. neq; abūdandū ſupfluis neq; deficientiū neceſſariis. et in omni re pſertim litteraria id oraculū eſſe putandū eſt: vt ne quid nimis et quid minus vnq; fiat. Quintū nō oīm cauſa querēda eſt. ſed principia inductione ſenſu/ experientia/ analogia aut qualicūq; perſuaſione ſi ſubobſcuriora ſint: recipe oportet. Et primo cognoscimus quanta ſit vtilitas: diſciplinis legitimas introductiones pmittere. Et ſcdo qđ ineptum ſit queſtiones ante tēpus et debitū locū pponere/ et conari illas exactius diluere. vnūquodq;

Alexander
Diogenes
Leonides
quiq; pcepta
obſeruanda
in quaq; diſciplina.

Igens. et iterū vita rationalis bifariā dicitur. hec vt potētia/cum prius nichil agit: hec vero vt actu cum secundum rationem agit. et vita rationalis actu: est hominis opus atq; felicitas. nā magis proprie hominis vita dicitur. ¶ **Nonā conclusio.** Felicitas in vita rationali actu: sed que et habitu, atq; virtute operatur consistit. Nam quis opus huius et studiosi huius vt opus citharedi et huius citharedi genere idē sit: hoc tamen vltimū opus in omnibus simpliciter absolutum consummariūq; est excellentia scilicet virtutis ad opus ipsū adiuncta. vt citharedi opus est citharam pulsare: studiosi vero citharedi opus: bene pulsare. ergo similiter cū hominis opus sit secundū rationē operari: studiosi hominis consummariū opus erit bene atq; recte secundū rationē operari. id aut ab habitu et virtute est. singula enim bene secundū propriā virtutē perficiuntur. est ergo felicitas vite rationalis actu: que quidem virtute operatur. ¶ **Diffinitio.** Ex his felicitatis diffinitio colligitur. humana felicitas est hominis secundū virtutē operatio et in vita perfecta. et id intellige si plures sint virtutes: felicitatē hominis esse operationē secundū optimā perfectissimāq;. et adiectū est in vita perfecta. nā vt puer: bio dici solet vna hirundo non facit ver sed nec vna dies. ita quoq; nec vna dies neq; tempus exiguum: felicē. beatumq; efficit. sit igitur summū hominis bonū hoc pacto descriptum ¶ **Quinq; precepta in quinq; disciplina obseruanda.** Primum. Debet in disciplinis tradendis primum rudē quadam intelligentia animos preparare deinde hoc pacto tradita et tēdere polire atq; explanare: ceu pictores facere solent qui primū rudē effigie protrahūt deinde polunt. atq; superpingunt. ¶ **Secundū.** Nō est festinandū sed mature procedendum est. et tēporis expectanda occasio vt hec fiant. est enim eorum que supererunt aut addenda. aut declaranda tempus bonus reperi: adiutorq; bonus. sic artū incremēta adiecta sunt. est enī cuiusq; quod deesse cognovit: adiungere. ¶ **Tertū.** Non in omnibus pari modo exacta disculio querenda est: lagitandaq; est: sed in singulis vt ipsa materia postulat ac requirit. ¶ **Quartū.** Tantū et eousq; in disciplinis inquirendū est: quantū et quousq; ad singulā quamq; disciplina attinet et que aliena sunt missa facere oportet: alioquin plura erescunt aliena: q̄ ea que ad suscepiē institutiōis fines attineat. vt vterq; faber ac Geometra rectū angulū cōsiderat: sed alio alioq; modo. nā faber ipsū cōsiderat vt vtilis est ad opus. Geometra vero vt sue contemplationi subseruit: quid sit et qualis sit inquirens. contemplator enim est Geometra. et idem in omnibus sciētijs et artibus seruandus est traditionis modus. ¶ **Quintū.** Non oīm in disciplinis causa requirenda est sed in quibusdam satis est monstratū esse quomā vera sunt. Et hic modus cognoscendi primū est: atq; initium. vt in principijs quorum quedam inductione cognoscunt quedā sensu. quedā consuetudine atq; experientia: et alia alio modo. et tentandū est vnuquodq; eorū tractare vt suapte natura percipi naturā habent momentū magnūq; p̄fessū offerunt. principij enī (vt dici solet) plus q̄ dimidiū totū esse videtur: et eorum que queruntur: complura per ipsū sunt perspicua.

Cap. VIII.

Considerandum est igitur de ipso: non ex conclusione solum; et hys ex quibus est
 c ipsa ratio: sed ex hys etiam que de ipso dicuntur. Cetero namque omnia que compe-
 tunt consona sunt: a falso autem cito ipsum discrepat verum. ¶ Cum igitur bo-
 na in tria sint diuisa: et alia externa/ alia circa animum/ alia circa corpus bona dicantur:
 ea que sunt circa animum propiusissime/ maximeque dicimus bona. at actus et operationes
 anime: circa animam esse ponimus. quare hac opinione cum antiqua tñ a philosophis
 tibus concessa: bene dicitur finem ipsum actus quosdam et operationes esse. Sic enim fit
 ut sit ex ipsis anime bonis: et non ex bonis externis. ¶ Consonum est etiam ipsi rationi:
 et id quod dicitur: felicem inq̃ bene viuere. beneque agere. fere enim bona quedam vita/
 bonaque actio dictus est. cuncta preterea que circa felicitatem queruntur: ei quod dictū
 est inesse videntur. Alijs nōq̃ virtus/ alijs prudentia/ alijs sapientia quedam: alijs hec/
 aut horum aliquod cum voluptate: aut non sine voluptate felicitas esse videtur. Sunt
 et qui externā etiā affluentia simul accipiunt. atq̃ hec partim multi et antiq̃/ partim pau-
 ci/ vniq̃ dicūt precitari: quorum neutros tota via at trare: sed aliqua ex parte: et in plus
 minus verum attingere consentaneū est rationi. eorum igitur sententie: qui vel omnem
 vel aliquam virtutem felicitatem afferunt esse: ipsa ratio consona est. huius est in ea
 operatio: que per ipsam efficitur. Interest autem fortasse non parum in possessione/ an
 in vñu/ ac in habitu/ an in operatione: summum consistere bonum putare. fieri enim po-
 test ut habitus quidem etsi inest: nullum efficiat bonum: ut in dormiente/ vel etiam alio
 modo quodam ocioso facto. ut operatio aut nichil efficiat boni: fieri nequit. qui namque
 operatur/ ager vñq̃ necessario: et bene etiā ager. atq̃ ut in olympia: non y qui sunt ele-
 gantissimi forma/ prestantissimiq̃ robore: sed y qui decertant. coronis afficiuntur (ipso-
 rum enim aliqui vincunt) sic et qui bene agunt: eorum que sunt in vita pulchra/ bonaque
 compotes fiunt. ¶ Est autem et vita ipsorum per se iucunda. Nam voluptate quidē at-
 fici: ex hys est que ad animam pertinent: id autem est cuius voluptas: cuius amator dicitur

quisq; vt equus equorum amator: et spectaculū/spectaculorū idētidē amatori/eodem modo et amatori iustorū iusta/et omnino virtutū amatori: ea que per virtutem efficiuntur. que igitur voluptati sunt vulgo: ea repugnātia sunt: propterea qd nō natura talia sūt. sed amatoribus honestas ea sunt voluptas: que sunt natura iucunda. tales autē ee sūt actiones/que a virtute emanant. quare et his ipse sunt voluptati/atq; per se ipsas iucunde. ipsozū igitur vita non indiget voluptate: tanq; aliqua foris adiungenda: sed habet in seipsa voluptatē. ¶ Præter enī ea que dicta sunt: neq; bonus is est qui bonis actionibus non delectat. Itē neq; iustū eū quisq; dixerit/qui iustis nō gaudet: neq; liberalē eū qui liberalib; actiōib; nō delectat: et in ceteris eodē modo. qd si hec ita sint: actionū ee que a virtute pñascunt: per se ipsas sunt voluptati atq; iucūde. ¶ At vero bone quoq; sunt/et etiā pulchre atq; hoz vnūq; maxime ipsis cōpetit: si recte de his ipse iudicat studiosus. iudicat autē vt est dictū. optimū ergo/et pulcherrimū/et iucūdiffimū est ipsa felicitas: et non seungunt hec perinde atq; in illo Deliaeo carmine separantur.

Summe est pulchrum: et astrea quod gignitur alma

Optima si valeas res est: quod quilibet optat.

Summe est iucundum: si re potiaris amata.

hec enī operationibus omnia cōpetunt. has autē ipsas: aut vnā ipsarū que sit optima: felicitatē ipsā dicimus esse. ¶ Vides tamen et externis indigere bonis: vt dixim⁹. ¶ Fieri enī non potest aut nō facile sit: vt is res agat preclaras: cui facultates defūt. multa nāq; per amicos/per diuitias/per ciuile potentiā: tanq; per instrumenta agunt. quibusdā autem carentes: vt nobilitate/bona prole pulchritudine: beatitudinē maculant. non enim satis ad felicitatē idoneus est: qui penitus est deformis aut ignobilis/aut soltam⁹ sine prole. et min⁹ etiā fortasse: si cui perprauī sint filij/vel amici: aut boni mortui sint. vt igitur diximus: vides felicitas et talis indigere prosperitatis. Unde quidam prosperitatē fortune: quidam virtutē felicitatem esse dicunt.

¶ Octauū capitis note. ¶ Et cōclūsiōe et rationib⁹/et nostra sentētia ¶ Cūcta que de felicitate queruntur descripte felicitati ideo inesse vident qd ea scilicet in bonis anime existit que optima sūt vt et po nit prima opinio. et in beata vita bonaq; actiōe quod secūde opinio consonū est. et nō est sine virtute et in hoc aliquo pacto cū tertia cōuenit. et qd bonū sufficientissimū sine prudētia/sapiētia/et virtutū assistatione esse nequit: in hoc cū quarta. quita/et sexta aliquid pñentaneū habet. sed eā bonū eē delectabilissimū: et bonoz eternoz affluētia iuari: statī differet: et in hoc cū septima et octaua conspirat opinionib⁹. ¶ Prudentiā ponebāt quandā ad reo humanas gubernādas peritiā. Et sapiētiā ei⁹ extremā pfectionē. imo cuiuslibet ferme artis aut virtutis sūmū pfectionis apicē: sapiētiā nominabāt. Sed consulto omittit Aristoteles quo pacto quarta quita et sexta hic adductarū opinionū cū posita felicitate cōcordet ostēdere: qd quid prudētia et quid sapiētia sit: nondū cognitū sit. sed ex sexto hui⁹ primū discutitur. ¶ Olympia vrbs olim erat inter mōies ossam/et olympū: in qua qui in certamine superarent oleastro coronabant. Et pluralia olympia ludi ipsi dicebant: qui et erant in honore Jouis istaurati. In littera nomē vrbs positū est. In cōmentario vero ipsorū ludoz nomē: nā eadē intelligētia est. ¶ Iucunda delectabilia ¶ Probatio amatorib⁹ iucūda: sunt iucūda amatorib⁹ virtutis/et suoz officioz: que sunt virtutū operationes. ¶ Deliaeo/pythiūq; carmen: est carmen oraculi Apollinis: quod Argiopylus his versibus expiessit.

Summe est pulchrum et astrea quod gignitur alma.

Optima si valeas res est. quod quilibet optat.

Summe est iucundum: si re potiaris amata.

¶ Quod de sanitate mentis intellectū verū est. ¶ Externa bonā ad actiūā/ administratiūq; felicitatē administratiua esse: qui non videt. in peripatētica schola fere cecus est. vt enī sine debitis instrumentis nō extruitur domus neq; efficitur Architectus: ita quoq; si materia defuit: nō parat actiua virtus. Et huic sententiæ accedit Talco Milesius eū felicē esse autumans: qui corpore san⁹ sit. fortuna locuples/ amiq; nō ignauus. Et non modo peripatēticet Tales in hac consentiūt sententiā sed et Crantor Tales Crantor Solensis qui etsi academicis multa tribuat: in hoc tamen ab ipsis dissentit. Ponit enī primas nostre vite partes virtuti deberi secūdas bone valitudini. tertias honeste voluptati. et quartas diuitijs atq; fortune bonis. Et si magnanimitas in aduersa fortuna vt in qua suū retineat officiū plurimū lucret: plerēq; aliarū virtutū ppter vsus ablationē in illa obscurant. quod exēplis cognoscere nō est obscurū ¶ Plautus enī insignis comicus ppter annone difficultatē ad molas manuaris pistori se cōdixit: vbi quotiēs ab opere vacaret: scribere fabellas et videri consuevit. Et Cassius Seuer⁹ orator multos annos exiliū pñsus ob fortune tenuitatē vix panno verēda pteet⁹: in magna inopia satis pcessit. Et va- ¶ Valerius lerus collega Brutī adeo paup inortu⁹ est: vt publico sumptu sepeliret. Et auctore Amiano Marcel- ¶ Brutus lino. Ipersei regis fili⁹ post aduersē fortune calamitatē: ariē ferrariā ad queritandū victū exerceat: Amianus qui oēs si secunda flauisset fortuna: ad preclara virtutū officia nati videbant. Et est plane quod dicit Iperseus ¶ Callimach⁹: virtutes sine fortuna bonis parū admodū hoīem illustrare. Itaq; virtutes sine facultatibus obscuriores habentur: neq; suo debito splendore micāt. vt neq; geminā si luto obtegūt: natia pul-

Tales
Crantor

Plautus
Cassius
Valerius
Brutus
Amianus
Callimach⁹

chritudine coruscet.

¶ Octauū cap. tribus cōclusionib⁹ et enumeratione octo opīonū de felicitate partitum est.

¶ Octauū capitis Cōmētari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Cōsentaneū est non modo et cōclusionē et ratioib⁹: sed et aliorū dicta adducendo de felicitate considerare. Nam vero vera oīa cōsonant: falso aut cito diffonat verū. que itaq; vera dicere: supiorib⁹ cōsonabūt que aut falsa ea statim apparebūt diffona. ¶ Octo antiquorū opīōes. Prima opīō est dicentū triplicia esse bona scilicet externa corporis et animi: et bona animi principalissime maximeq; esse bona. et hec opīō est antiqua et a philosophatibus recepta. que et supiorib⁹ cōsona videt. nā actus et operatiōes aīe: bona animi existūt. nichil igit ab hac opīōe fuerit alienū: felicitatē ponere ut superi⁹ quoq; dictū est ac⁹ quosdā opatiōesq; aīe. locabit enī se maximū bonū in ipīs aīe bonis et nō in ipīs externis neq; quidem in corporeis bonis. ¶ Secūda est dicentū: felicitē esse bene viuere et bene agere idē esse. et hoc itē superiorib⁹ consonū. nā pene felicitas nichil aliud dicta est q̄ bona quedā vita bonaq; actio. et reuera cuncta que de felicitate querunt ei⁹ que diffinita est: felicitati: inesse vident. ¶ Tertia est dicentū felicitatem esse virtutem. ¶ Quarta: ēē prudētiā. ¶ Quinta: sapiētiā. ¶ Sexta: felicitatē ēē ex usq; aggregatā. ¶ Septima: eam ipsā esse aut prudentiā aut sapiētiā cū voluptate: aut non sine voluptate. ¶ Octaua: felicitatē ēē aīe bona cū affluentia externorū bonorū cōiūcta. et qui id dicūt partī sunt multi et antiqui partī vero pauci et preclari. et hi vtriq; tā externorū affluentiam nō numerātes q̄ cōnumerātes: plerq; recte dicūt et multa ratioib⁹ cōsona neq; in oib⁹ oberrāt. et primo qui felicitatē ponūt ēē virtutē aut vnā aut plures: nō penit⁹ deuiāt. nā virtutis operatiōē dicunt esse felicitatē. sed in hoc dissentiūt q̄ sūmū bonū ī possessiōe atq; habitu: nos autē in vsu et actu ponunt. neq; id quidē parū refert. primo nam fieri potest ut quis habitus in se: nullū tamē bonū pariat. ut ī dormiēte aut alio quoq; torpēte octo. at vero fieri nequit ut virtutis operatiō: bonū efficiat nichil. qui enī secundū virtutē agit: ut et agat et etiā bene agat necessitū est. Secūdo. quēadmodū in olympis nō optumū quorū aut virib⁹ pollentissimū fortissimūq; coronant: sed qui certāt nā eorū aliqui victores euadūt. sic nō qui virtutē possidēt s; qui secundū virtutem agūt: in vita et pulchriorū et honestiorū cōpotes sūt p̄mīaq; sumunt. quomō aut quartā quinta et sexta opīō cū felicitate superi⁹ posita cōsentit: p̄termitit: q̄ nōdū non sit quid prudētia aut sapiētia esse possit. et septimā opīōem que felicitatē sine voluptate ēē nō posse asseruit: supiorib⁹ dictis aliquid cōsonū dicere declarandū p̄sequēter est. ¶ Secūda cōclusio. Vita secundū virtutē operantiū: voluptatē secundū se p̄tinet: et iucunda delectabilisq; est. ¶ Primo. nā voluptatē suscipere aīa aliū est: rationeq; aīe id cōuenit. et id vnicuiq; voluptati est: cui⁹ ipse fuerit amator. ut equ⁹ voluptati est: amator equorū: virt⁹ et virtutis opatio: amator talū. at que vulgo iucūda sunt. repugnāt: q̄ natura talia nō sūt. sed p̄bitatis amatorib⁹ iucūda: sunt natura atq; secundū se iucūda illa aut sunt virtutis operatiōes. igit secundū virtutē operantiū: vita voluptatē secundū se p̄tinet. et secundū se iucūda atq; delectabilis est. neq; eorū vita indiget voluptate quasi foris adiūgēda sed in se ipsa cōtinet voluptatē. ¶ Secūdo. null⁹ bonus est qui bonis nō gaudeat opatiōib⁹: ut null⁹ cū dicit iustū: qui iustus nō gaudet. neq; liber alē qui liberalib⁹ nō gaudet opatiōib⁹. et in ceteris virtutib⁹ sic esse cōperitur. igit operatiōes que a virtute pficiunt: secundū se delectabiles existunt: atq; iucūde. est igit vita secundū virtutē operantiū: secūdu se iucūda. atq; delectabilis. ¶ Tercio. operatiōes secundū virtutē bone sūt et pulchre: imo maxime bone et pulchre si studiosus de ipīs rectū affert iudiciū: recteq; iudicat: iudicat autē recte ut dictū tā est. igit felicitas que optima opatio atq; pulcherrima est: eadē quoq; et iucūdisima est. et hec tria abinuitē non separant: ut neq; in deliaco carmine cui⁹ hec est sentētia. Sanitas optimū est iustitia pulcherrimū et re p̄fui amata iucūdisimū. que tria circa operatiōes virtutis plane p̄spiciunt. quāquidē ipas aut earū vna tā felicitatē ēē dicim⁹. sed et octaua opīō cū felicitate posita p̄sentit. ¶ Tercia conclusio. Externa bona ad felicitatē conducūt. Ita impossibile est aut certe admodum difficile ab eo res p̄claras agi: cui delint externorū bonorū facultates. multa enī per amicos diuitias ciuileq; potētā quasi per instrumēta sūt. et quorūdā huiusmodi externorū bonorū carentia: ut nobilitat⁹ bone plūs forme felicitatē obscurant nō enī satis ad felicitatē habilis est: qui oīno sit deformis qui ignobilis qui solus: et sine prole sit. et tanto min⁹ idoneus videbitur cui prauī sint filij aut prauī amici aut quib⁹ bonorū amicorū presidio sit orbatus destitutusq;. externa igit huiusmodi bona: ad felicitatē cōducunt. Quapropter quidā prosperā fortuna: felicitate esse dicunt: ut qui ad externa bona respiciūt: et quidā eā dicunt virtutem: ut qui respiciunt ad interna.

¶ Adde et dubitat⁹: vtrū disciplina: an assuetudine: an alio quodā modo per exercitiū acquiri possit: an aliqua diuina sorte. an et ob fortunā pueniat. Si igit et aliqd aliud deorū est mun⁹ hoīb⁹: cōsentaneū est ratioi et felicitatē a diis ipsis dari. et eo magis: quo ceteris humanis bonis est p̄stabili⁹. Vtrū hoc ad aliā magis p̄siderationē forsitā p̄tinet. ¶ Quidē tamē est nō a diis immortalib⁹ mutū: s; virtute disciplinae quadā vel exercitio cōparat⁹: diuinissimū esse. P̄miū enim finisq; virtutis: optimū et diuinū qddā ac beatū cēvidet. fuerit etiā et multū cōmune. fieri naq; potest ut disciplina quadā ac diligētia ab vniuersis usq; cōparet: qui nullo principio labefactato: idonei sūt ad cōsequēdā virtutē. qd si meli⁹ est hoc modo q̄ ob fortunā felicitē esse: ita sese h̄re p̄sentaneū est ratioi. ¶ Si qddē ea q̄ sūt secūdu naturā: ut q̄ optime sese h̄re possūt sic se habēt suapte natura: et ea sūtr q̄ partē cōficiūt: atq; a quacūq; pueniunt causa: et ea maxime q̄ a p̄stabillissima pficiunt. id autē qd maximū atq; pulcherrimum est fortune tribuere: valde erroneū est. ¶ Patet enī ex ipsa ratione qd q̄ritur. Dicta est

44 enī operatio sic per virtutē. Ceterorū autē bonorū alia inesse necessariū est: alia adiū-
uant suntq; vtilia: vt instrumenta. hec et is cōsona sunt que in principio diximus. ipsū
enī finē facultatis ciuilis optimū ponebamus. hec autē magnā adhibet diligentia: vt ci-
45 ues ipsos disponat/ bonosq; faciat/ et ad honestas res agēdas idoneos reddat. Cuius-
modo igit nec bouē/ nec equū/ nec aliud quicq; animantium dicimus felix. quippe cum fieri
nequeat vt ipsorū quicq; talis sit particeps operationis. Cuius autē ob causā neq; pu-
er est felix. Nondū enī est idoneus ad res tales agēdas propter etatē. qui dicuntur fe-
lices: ob spem dicunt. est enī opus (vt dixim⁹) et perfecta virtute/ et perfecta etiam vita.

46 Cuius autē nōq; mutationes in vita sunt: varicq; fortune. atq; fieri potest: vt is qui maxi-
me bonis abūdat/ in magnas incidat in senectute calamitates: vt i heroicis de Priamo
dicatur. eū aut qui tali fortuna est vsus: et miserabiliter obijt: nemo felicē dicet.

¶ Homi capitis note. Principia sana atq; nō labefacta intelligunt: cū quis aut morbo aut naturali
impedimēto desipiens delirius nō sit. Multius ergo a summi boni possessiōe excludit. qui mentis. ratio-
nisq; compos existat. Carmina heroica sunt: que heroum facta continent. vt Ieneis Aethiōpica et
Hapfodia Homerī. Priamus Asiē imperator. et quondā Troianorū rex.

Priami fatum. Hunc

Pyrhus Achilleides post funera vīsa Polytis

Traxit et in multo lapsantem sanguine nati

Implicuitq; comā leua dextraq; coruscum

Extulit: ac lateri capulo tenus abdidit ensē.

Hic finis Priami fatorum. hic exitus illum

Sorte tulit: troiam incensam/ et prolapsa videntem

Pergama/ tot quondam populis/ terrisq; superbū

Regnatorem Asiē. iacet ingens litore truncus

Auulsumq; humeris caput et sine nomine corpus. Ex Barone.

Honum cap. vna questione tribus conclusionibus et duobus correlarijs partitū est

42 Homi capitis Lōmēntari⁹ ad littera. Questio. Vtrum felicitas: disciplina p̄suetudine aut alio
quopiam exercitio acquiri possit. an diuinū potius munus sit an fortune munus. et volunt videri felici-
tatem deorum esse munus. nam si quicq; aliud hominibus deorum munus est: par est. atq; consentane-
um et felicitatem a dīs ipīs prestari. et eo maxime quo ceteris humanis bonis prestabilior est. prestā-
tur autem a dīs alia. igitur tanto magis et ipsa felicitas. sed hec inquisitio aliterius considerationis

43 accommodatior est. Prima cōclusio. Et si felicitas non celsius hominibus immitit sed disciplina/
virtute exercitationeq; cōparatur: quoddā tamen diuinum est. Nam premiū finisq; virtutis optimū
quoddam et diuinum beatitudinis esse videtur. id autem felicitas est. Sed disciplina et exercitatio ac-
quiri: pater primo. quia sic felicitas boni erit multum cōmune vt quod disciplina quadam/ vigilan-
tiaq; ab omnibus acquiri valebit: quorum principia sana erunt. at hoc modo felicitatem acquiri me-
lius est: q̄ temeritate quadam et fortuna eē felicem. rationabile igitur est felicitatem quadam discipli-
na et exercitatione acquiri. Secundo. videmus enim ea que secundū naturam sunt: vt dō optime se

habere possunt. ita natura sunt. et similiter que secundū artem. et omne determinatā causam: et max-
ime ita sese habere que secundū optimā causā p̄deunt. maximū aut atq; optimū: fortune tribuere ma-
gna absurditas est atq; irrationabile plurimum. disciplina igitur atq; exercitatione potius v̄dical
acquiraturq; felicitas. Tercio. idem et diffinitione felicitatis conspicui est. nā dicta est animi ope-
ratio secundum virtutem. virtus autē disciplina et exercitatio paratur. igitur et felicitas hoc pacto
acquiratur. sic itaq; ratū est felicitatem disciplina/ consuetudine/ atq; exercitio acquiri: et quiddam ef-
se diuinum. Secunda cōclusio. Reliqua bonorum presto adesse necessariū est. Nam alia bona se

44 se diuinum. Tertia cōclusio. Reliqua bonorum presto adesse necessariū est. Nam alia bona se
licitatem coadiuuant suntq; vtilia. vt sua quedam instrumenta. et id quidē consonū is est que in prin-
cipio tam dicta sunt: summi scilicet bonum ciuilis facultatis esse finem: que magnā adhibet curā vt
cripio tam dicta sunt: summi scilicet bonum ciuilis facultatis esse finem: que magnā adhibet curā vt

45 cines preparat bonosq; efficiat et ad preclaras res agēdas reddat idoneos. que minime facere pos-
sunt sibi alia prelo adessent bona. Vnum correlarium. Quo fit vt neq; bos nec equus/ nec ali-
ud quicq; animantium scire esse queat. nā nullū tale: operationis secundū virtutē agere potest. et si dicunt
Secundū. Fit etiā vt neq; puer sit felix. nā nondū ob etatē secundū virtutē agere potest. et si dicunt

46 Tercia cōclusio. Felicitas impediri valet. nā multe mutationes in vita fieri possunt varicq; fortune:
ne. et omnino fieri potest vt eū qui nunc maximus ab uno at bonis: magne in senectute obruant aduer-
sitatem p̄cellere. quē admodū de Priamo in heroicis memorant. at virū tanta prosperitate vsū. sed vsq;
adeo miserabiliter inuenit exitu: nullus dixerit esse beatū. valet igit felicitas impediri.

Cap. X.

47 Stne igitur nec vllus alius hominū felix q̄dīu viuit dicendus: sed Solonis

48 c sententia finem spectare oportet. Quod si et ita ponendum est: tum ne felix

est cum e vita discessit: an id absurdum est penitus: nobis ipsis prelerum qui
felicitatem operationem quandam dicimus esse: et si mortuum felicem non dicimus:

nec Solon id vult: sed tunc dici beatum hominem tuto posse: quia iam est extra omnia

b 14

Virgilius
Priamus
Pyrhus
Polytes

mala/calamitateſq;. ¶ Habet quidem et hoc controuerſiam quādam. Mortuo namq;
 bonum et malum videtur aliquid eſſe. ſiquidem et viuenti non autem ſentienti: vt ho-
 nores infamie/et filiorum poſteriorumq; omnium proſperitates/ atq; aduerſitates. Du-
 bitationem autem et hec afferunt. ei namq; qui ad ſenectutē vſq; beate vixit ſecundūq;
 rationē deceſſit: multas circa poſteros accidere mutationes contingit. et alios ipſorum
 eſſe bonos/vitamq; conſecutos eſſe pro dignitate: alios contra. conſtat autē et diſtantius
 ad parentes: multas/variſq; modis ipſos ſciſe habere poſſe. abſurdum igitur eſt: ſi de-
 functus ſimul etiam mutaretur: et nunc felix fieret/nunc miſer. abſurdū eſt etiam: et mi-
 nime nec aliquod ad tempus: poſteriorum ad parentes res pertinere. Sed redeundum
 eſt ad id quod prius eſt dubitatum. ex illo namq; et id quod nunc queritur fortaſſe per-
 ſpicietur. ſi igitur finem ſpectare oporteat: et tunc beatū dicere quēq;: non quia beatus
 tunc eſt ſed quod prius erat: quo pacto non eſt abſurdum: ſi cum eſt felix nō vere de ip-
 ſo dicetur quod in eſt? Quia viuentes dicere beatos ob mutationes nolumus: et quia fe-
 licitatem quidem ſtabile quiddam nulloq; modo facile mutabile eſſe putamus: fortu-
 nam autem in eiſdem ſepe reuolui. nam ſi fortunam ſequamur: ſepenumero felicem ac
 miſerum eundem dicemus: Camelcontē quendā oſtendentes ipſum felicem eſſe/ac de-
 biliter collocatum. ¶ An fortunam ſequi nullo modo eſt rectum? Non eſt enim in ipſa 49
 bene vel male viuere ſitum. ſed indiget humana vita ipſius: vt diximus. ¶ Operatio-
 num autem eequidem que a virtute proſciſcuntur: felicitatis/ et vero que ſunt contra-
 rie: contrarij domine ſunt. atteltatur huic ſententie et id quod nunc dubitauimus. etenim
 nullis in operibus humanis tanta eſt firmitas quanta eſt in operationib; iſſec: que a vir-
 tute proſciſcuntur: he namq; ſtabiliores et ſcientius ipſis eſſe videntur. harum autē ipſa-
 rum et q̄ ceteris antecellunt: maxime ſtabiles ſunt: propterea q̄ in his ipſi beati/ et ma-
 xime/et continuatiſſime viuunt. hoc enim ſimile eſt cauſe: vt ipſarum non fiat obliuio.
 id igitur quod queritur: competet ipſi felici: et erit talis per vitam. nam ſemper aut ma-
 xime ea ager et contemplabitur que prodeunt a virtute fortunāq; feret pulcherrime: et
 omni ex parte concinne ac equabiliter: quippe qui vere bonus atq; quadrat⁹ eſt ſine vi- 50
 ſuperatione. ¶ Cum autem a fortuna multa eueniant: et magnitudine/ paruitateq; diſ-
 ferant: parua quidem ſiue ſint ſecunda ſiue aduerſa: conſtat nō facere vite momentum.
 grandia vero ac multa: ſi ſecunda ſint/ beatiorē vitam efficiunt: quippe cum ad deco-
 randum ſint apta: et vſus ipſorum pulcher ſtudioſuſq; fiat. ſi aduerſa: p̄munt leduntq;
 vitam beatam. aſſerunt enim dolores: et multas operationes impediunt. Attamen et i-
 ya ipſis pellucet ipſa honeſtas: cum multas quiſpiam ac magnas aduerſitates facile p̄-
 fert: non ob inſenſibilitatem: ſed quia generoſus eſt atq; magnanimus. ¶ Quod ſi ope-
 rationes domine ſunt (vt diximus) vite: nemo beatorum fuerit miſer. nunq; enī odioſū
 quicq; atq; improbum ager. eum enim qui vere bonus eſt/ atq; prudens fortunam om-
 nem decore perferre pro facultateq; rerum ſemper res pulcherrimas agere: vt et ducē
 bonum preſentibus vt caſtris ad optime gerendum bellum/ et bonum item ſutorem ex
 ſibi dano pelibus pulcherrimum conficere calceū ceteroſq; omnes idēdem artiſices
 arbitramur. que cum ita ſint: miſer quidem nunq; fuerit ipſe felix. Beatus tamen non
 erit: ſi in pauciſſimis calamitates inaderet. nec igit variis facileq; mutabilis erit. neq; enī
 ex felicitate facile aut a quibuſuis: ſed ab ingentibus et multis aduerſitatibus dimoue-
 bitur: et ex talibus non in paruo ſed in longo quodam perfectiōe tempore ruruſ ſue-
 rit felix: magnas in eo res/ preclarasq; nactus. ¶ Quid igitur obſtat eum felicem dice-
 re: qui per virtutem operatur perfectam: et bonis externis ſatis abundat non quouis in
 tempore/ ſed in vita perfecta? An eſt addendum: et ita eſt victurus et ſecundum ratio-
 nem moriturus: quippe cum futurum quidem incertum ſit nobis: felicitatem autē finē/
 et omnino perfectam omni ex parte ponamus: quod ſi ita ſit: viuentium eos quibus ea
 quidem eouſq; ſit definitum.

Solon

¶ Decimi capitis nota. ¶ Solon Athenienſis vnus in numero ſeptē ſapientū inſcriptus eſt. legiſla-
 tor fuit. ex quo poſtmodū id annotatū eſt.

Sed scilicet vltima semper

Expectanda dies homini est. dicitur beatus

Ante obitum nemo: supremas funera debet.

Huius he sunt morales sententie. Probata est iuramento fidelioris censeto. Mētrū nolito. Preclara studiose meditator. Amicos ne cito acquirito. Acquisitos reprobare caueto. Que psumt psumto. Lū regi didiceris regito. Rationē ducē sequitor. Ad alios ne cōgreditor. Deos honorato. Parentes reuereto. Glandos sermōes cauto: obseruato. Ne quid nimis facito. Iussit quosq; morēs suos cineres post suiprenū ei obitū p Salamincā terrā dispgi disseminariq;. ¶ Filios a parentū pbitate deuare cōstat. vt de filio sci africani qui cognosar est ignobilis. pater africā patruus asiā recupauit. De filio fabij frequentis gignit: aial autore Plinio figura et magnitudine lacerti tardi moris et oculos in recessu cauo circūductiles habēs solis aialū nec cibo nec potu sed solo aeris alimēto viuens. qui quēcūq; colorē prime attigerit: toto corpore oculis. caudāq; reddu: pter rubrū. candidūq; et subinde colorem euarians. de quo meminit Quidius.

Sabius
Horatius
Lameleon
Plinius
Quidius

Id quoq; quod ventis animal nutritur et aura

potius assimilatur tetigit quoscunq; colores.

Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

Adiecta formula viā tetragonoz declarat.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	6	8	10	12	14	16	18	20	
9	12	15	18	21	24	27	30		
16	20	24	28	32	36	40			
25	30	35	40	45	50				
36	42	48	54	60					
49	56	63	70						
64	72	80							
81	90								
100									

47

48

et maxime virtutis emula p̄ se ferunt naturā. et quoz contemplatione Pythagorici multa de virtute differere solebant. ¶ Sutor: est qui calceos efficit: vt vestiarius qui vestiū est opifer.

Decimum cap. vna questione tribus cōclusionibus et vna diffinitione partitum est.

Decimi capitis Commentarius ad litteram. ¶ Questio. An aliquis dum viuit dici ne queat felix

sed iuxta Solonē finem vite atq; terminum expectare oporteat. ¶ Prima conclusio. Aliquis dum vi-

uit potest dici felix. Primo. quia si exitus vite et p̄ctādus esset: tunc felix diceretur cum e vita decess-

isset. sed id sentire absurdum penitus nobis esset: p̄sertim cum iam felicitatē diffinierimus cē quā-

dam operationē. si ergo mortuum felicem non dicimus neq; hoc vult Solon: sed tunc secure posse di-

ci beatū cum iam extra mala calamitatesq; existat: poterit homo dum viuit non immerito dici felix.

¶ Secundo hoc illis dubitationē incutit q; mortuo aliquid malum accidere videt: vt viuenti quidem

sed non sentienti. vt sunt honores infamie filiorū posterozq; p̄sp̄ritates. aduersitatesq; fieri enim

potest vt ei qui ad extremā v̄sq; senectā beate vixerit fatiq; p̄cesserit humanis: multa ac varia circa

natos contingant aliosq; probos esse. vitāq; cum dignitate erigere alios autē contra. certum est et

enim filios longo post intervallo multis varijsq; modis a vita parentum posse digredi. sed absurdū

est si defunctus mutaret: et modo felix et modo miser esset. quod tamen accideret: si ipsū ponerent felix

cem. et absurdum etiā illis quoq; videretur: si res posteroz nichil penitus ad parētes ne ad aliquod

tempus quidē pertinerent. non igitur dicendi sunt post mortē felices. sed nunc an debeat dum viuit di-

ci felix: reuertamur. et ex ijs forte veritas elucebit. nam si exitum absurdū non videtur tunc cum est felix

quēq; non q; beatus tunc sit: sed q; prius erat beatus. quomodo absurdū non videtur tunc cum est felix

nos non vere posse felicem appellare. id autem absurdum. dū viuit igitur dici potest felix. sed esto di-

cant: beatos dicere viuentes nolumus p̄pter mutationes et q; felicitatem stabile quiddā ac nequaq;

leuiter mutabile putamus. at fortuna circa viuentes sepe reuoluitur mutaturq;. patet itaq; si viuen-

tes dum adhuc fortunam sequuntur: dicere felices sepe eundem felicem ac postea miserum fate-

ri cogeremur: tunc felix nescio quid Lameleonti p̄simile effingentes: cito mutabile. debilerq; fir-

matum. ¶ Secunda conclusio. Felicitas bonū stabile est atq; firmū. ¶ Primo. nā felicem non equum

est fortunam sequi: vt in qua neq; bene neq; male viuere s̄tum est. Quis et vt dictū est humane vite bo-

nis fortune aliquo pacto sit opus: ob cuius tamen inconstantia ac mobilitatem: felicitatem ipsam fu-

gacem mobilemque esse putāt. nichil prohibet igit felicitatem bonum quiddam stabile esse atq; firmū

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

¶ Secundo. Operationes secundū virtutē dominas felicitatis esse: est in illis felicitatem p̄sistere / ipsasq; felicitatis p̄cipuas esse causas. ¶ Antestaf huius sententię q; actiōes virtutū. sint domine p̄cipueq; cause. ¶ Id quod nunc dubitauimus. ad quod dubitauim⁹ de stabilitate firmitudineq; felicitatis. ¶ Temeritas / fortuna. ¶ Felix tetragon⁹ sine vituperatione appellatur: hoc Pythagoricoz est: qui tetragonozum / hoc est quadratoz numerorū summo opere laudeo esse ferunt. qui numeri cū ab vnitāte procedāt que sūma est equalitas: in laterū equalitate semp se porrigūt / neq; nimis neq; minus quicq; habētes. et veluti inedio quodā tramite ab ipsa sūma monade sua serie p̄deunt eadēq; vt quadā beatitudinis via in eandē rerū omniū paritē recurrunt. Et vltro citroq; altera parte longior deua: nunc abundantū nūc vero deficientiū constanter diffugiūt: et medio semp tramite incedentes nūq; deflectūt adeo vt nullus hos numeros vituperare possit. Quomodo plenā diuinitatis

center. felix enim vere bonus et tetragonus sine vituperatione est. ¶ Tertia conclusio. Felices facile ferunt fortunam. Primo. nam cum multa variaque sorte offerat: si ea parua sunt seu prospera seu aduersa parui erunt admodum momenti et facile tolerabuntur. si grandia et multa: si prospera sunt beatorum vitam efficiunt: cum ea erognare sint idonea et eorum usus bonus studiosusque cristat: si autem aduersa: premunt leduntque beatum: ut que tristitiam afferant et multas secundum virtutem operationes impediant. attamen et in ipsis relucet ipsum bonum: cum ipse et multas et magnas aduersitates leuiter et equo perfert animo non quidem ob insensibilitatem sed quia generosus magnanimusque sit. feret igitur fortunam felix: et facile et vt decet. ¶ Secundo. Si operationes virtutis domine sunt vite vt diximus: nullus profecto felix fiet miser vnquam. nunquam enim que odiosa aut improba faciet. verum ois qui perfecte bonus est atque prudens: fortunam omnem generose perferet et semper pro rerum facultate res optimas ager. quemadmodum et bonus dux: presentibus vitur castris quoptime bello pducit. et quemadmodum bonus suorum et datis sibi pelibus quoptimum calceum assuit. et eodem pacto ceteri artifices oēs. tanto magis igitur ipse felix: omni sibi oblata fortuna pro eius conditione recte vitur neque vnquam facile fiet miser. quoniam vt dictum est facile perferet fortunam. non tamen id asserere velim: quod dici beatum qui in calamitates ipsam incidit. sed felix: neque variū neque cito mutabile esse quicquid Lameleoni simile. nam non facile vt dictum est a quibuscumque fortunis: a felicitate dimouebis sed admodum difficile: et ab ingentibus et multis aduersitatibus. et quibus neque paruo tempore resurgeret ad felicitatem: sed longo perlectoque: ita magnas in eo resque perclaras nactus. et his diffinitio felicitatis hec elici poterit. ¶ Diffinitio. Felix est qui secundum perfectam virtutem operatur externis bonis sufficienter abundans et in vita perfecta. et cum nobis sit incertum et felicitas ois et parte debet esse perfecta: censent hanc addendam particulam: sic quidem secundum virtutis operationem victurus sitque moriturus. quapropter si recte hec dicta videbuntur: beatos viuere: tunc dicemus quibus insunt meruntque predicta: beatos autem homines. ar de his hactenus.

¶ Fortunam autem posterorum/amicorumque oim nichil perferre: longe ab amicis. Cap. XI
felicis finibus discedere et optimorum contrarium esse videtur. Cum vero multa sint ea que cunctantur: variasque differentias habeant/et alia magis alia minus perferant: in singula quidem ipsa diuidere plerumque et infinitum esse videtur. sat autem erit fortasse: si de his ipsis vniuersaliter figuram dicemus. Ut igitur aduersitatum earum que beatis eueniunt alie pondus aliquod momentumque habent ad vitam: alie sunt leuiiores. sic sese habent et ea que circa amicos accidunt oēs. viuendum autem an mortuus calamitas accidat: multo magis refert: quam res nefarie/grauesque agant/ an in tragediis recitentur. animaduertenda est igitur discretio hoc enim pacto. imo vero considerandum forsitan est: si cuiuspiam boni vel mali principes sint defecti. Videtur igitur enim si quippiam ex his ad ipsos pueniat siue bonum siue primum: exile quid ac paruum/aut simpliciter aut illud esse. siquidem tantum ac tale vt neque beatos eos efficiat quod beati non sunt: neque beatitudinem auferat a beatis. videtur igitur tunc prosperitates quam aduersitates amicorum: aliquid defectus afferre. tale autem ac tantum: vt nec felices haud felices: nec aliud quicquam huiusmodi faciat.

¶ Undecimum capitis note. ¶ Tragedia est heroice fortune in aduersis periculis. in qua ingentes inducuntur personae magni timores exprimunt. erit funestum habetur: et tranquilla sunt prima et turbulenta vltima et fugiendū vita exprimitur. vt Thyestes Danae Egypti Orestis Alceonis et similia. Et Eurypides apud grecos. Seneca vero apud latinos Tragedias scripsit. ¶ Cum prosperitates aduersitatesque amicorum ad defectos pertinere concludit Aristoteles: plane animorum immortalitati sentit. Et id ante Mercurius Thales Pythagoras Socrates Plato et vniuersaliter oēs qui generose philosophati sunt: asseruerunt et quod maius est prophete oēs. et quod maius est dux virtutum oim dominusque vite. clamat: hanc are prodi foras. et quatruduus is fetens et iam veribus scatenis ad potentem vocem continuo impetratio maculam ab oculis mortalium salubriter extersit. Et gentiles clamant.

Esse aliquos manes/et subterranea regna/
Et contum/et stygio raras in gurgite nigras
Hec pueri credunt: nisi qui nondum ere lauantur
Sed tu vera puta. Lurium quod sentis/et ambo
Scipiadē/quod Fabricius/manesque Camilli
Quod Tremere legio. et Lomus consumpta iuuentus/
Tot bellozum anime. quotiens hinc talis ad illos
Umbra venit cuperet lustrari: si qua darentur
Sulfur a cum redis et si forte humida laurus.
Illic heu miseri traducimur.

Thyestes
Danaus
Egystus
Orestes
Alceon
Eurypides
Seneca
Aristoteles
Mercurius
Thales
Pythagoras
Socrates
Plato
Prophete
Domitius
Lazarus
Iuuenalis

Trismegisti.

Sed o miseri qui scelorum immanitate/animorum immortalitatem reformidatis: ad verba Trismegisti amplius expauescite et presentem etiam et horrescite lucem. audite iam. Cum fuerit anime a corpore facta discessio: tunc arbitrium et amenque meriti eius transiet in summum demonis potestatem: itaque eam cum prauam iustamque prouiderit: in sui competentibus locis manere permittet. Si autem delictorum illam in aculis vicisque oblitam viderit: desuper ad ima deturbas procellis. turbibusque aeris igni et aque sepe discordantibus tradet. atque inter celum et terram mudanis fluctibus in diuersa sepe per eternis penis agitata raptabitur: vt in hoc et si anime eternitas: quod sit immortalis sententia eternum iudicio subrogata. Ergo ne his implicemur: verendum tantum est/ cauendumque esse cognosce. Incredulibiles enim post delicta cogentur credere non verbis. sed exemplis: nec iniurio. sed ipsa passioe penarum.

Hec Trifnegistus. Et Homerus quo sue tempestatis homines immortalitatis animorum ammone: Homerus
ret et res humanas defunctis esse cure: ita defunctum **H**etroclum ad **A**chille inducit.

Nun dormis oblite mei? nunc negligis orbem
Luce/modo viuum quem sic curaueris ante
Ade sepeli propere: quo inferni ditis **A**chille
Transuehar ad portas. animi nam me eminus arcent
Exincti populi: secum tranare verantes

En vagoz et frustra manes peto: porrige dextram
Imploro. Sed quid hic opus est **H**omero cū in libro vite eterne diues ille qui exuritur inextinguis
bitibus flammis: curam gerat quinqz fratrum quos viucentes in seculo reliquerat. **E**t si res humane
cure sunt miseri defunctis qui perpetuis deputati sunt tormētis: tanto magis felicibus qui ad bea-
torum delicias euolarunt. Sed harum rerum non est ammonendus **C**hristianus.

Condecimum cap. vnam conclusionem complectitur.
Condecimi capitis **C**ommentarius ad litteram. **C**onclusio. **P**rospicitates/ aduersitatesqz ami-
corum ad defunctos aliquo pacto pertinere videntur. sed non vt que felices non felices, aut cōtra effi-
cere possint. **N**am qz posterorū amicorumqz fortune nihil ad nos pertineant. dicere: nimis durū est et
longe a legibus amicitie discedens opinio: vbiqz hominum contrarium. at cum que contingunt sine
multa: variatqz prebeant differentias. vt alia magis et alia minus ad nos pertineant: singulasim eas
distingueret prolium atqz iminentium nimis esset: et futū esse videbitur si summam et figurā quadā
dicatur. itaqz vt ad nos ipsos aduersitates que contingunt. quedam grandeco sunt. magniqz ad vitam
momenti: quedam vero leues. ita et circa amicos contingunt. sed eas circa amicos viuos et circa de-
functos contingere **A**pilius refert: qz nefanda. grauiqz facta patrare et perpetrata in tragedijs reci-
tare. hoc enim pacto differentia consideranda est. quare si ad defunctos quicqz fortunarum amicorum
pertineat seu prosperum sit siue sit aduersum: id admodum exile atqz paruum est. aut simpliciter qui-
dem paruum aut illis paruum: neqz tantum neqz tale vt ipsos beatos efficere possit qui non sunt: cō-
tra autem neqz miseros: qui beati sunt. videtur igitur prosperitates aduersitatesqz amicorum ad de-
functos quoquo pacto pertinere: sed non vt que felices non felices, aut cōtra efficere queant.

Cap. XII.

Is autem determinatis: de felicitate cōsideremus: vtrum laudabile quiddam
sit an potius honorabile. **C**onstat enim potentiam non esse. omne autem lau-
dabile ex eo laudari videtur: quia est affectum aliqua qualitate: et aliquo modo
se habet ad aliquid. iustum enim/ et fortem/ et bonum omnino virum/ atqz virtutem
ob opera laudamus/ ac actiones. robustū etiam/ idoneumqz ad cursum hominum et ce-
terorum quemqz similiter laudamus quod affectus est aliqua qualitate/ et ad bonū ali-
quod: studiosumqz refertur. ad ita esse patet et ex deorum laudibus. nam cum ad nos re-
feruntur: ridicule sane videntur. quod quidem ex eo fit quia laudes (vt diximus) per re-
lationem efficiuntur. quod si laus talium est: constat optimorum non esse laudem: sed
maius aliquid prestabilius: quē admodum et videtur. **N**am et deos beatos/ felicesqz
dicimus: et viroꝝ etiam eos qui maxime sunt diuini: et rerum bonarum simili modo.
nemo namqz felicitatem laudat: vt iusticiam. sed vt diuinius quiddam prestabilius: et
rem dicit esse beatam. **V**idetur autem et **E**udoxus recte voluptati primas defendisse
se partes. **I**d enim (voluptatem inqz que quidem est bonum) non laudari: indicare pu-
tabat prestabiliorē ipsam esse rebus laudabilibus vniuersis. talem autem deū et sum-
mum bonum esse dicebat. ad hec enim cetera vniuersa referri. **E**t enim laus quidem vir-
tutis est. hac enim ad res honestas agendas idonei sunt. commendationes autem ope-
rum sunt simili modo: tam corporeis qz etiam animic. **E**t enim hec quidem exacte discu-
tere/ magis ad eos forsitan pertinet: qui circa commendationes versantur. nobis autem
perspicuum ex ijs que diximus fuit: felicitatē ex ijs esse que honorabilia sunt et perfe-
cta. **V**idetur autem ex eo sic se habere quia principium est. cetera enim grana eius
agimus omnes. principium vero/ causamqz bonorum honorabile quiddam et diui-
num dicimus esse.

Duodecimi capitis note. **L**audare est aliquid: eius potētiam/ eiusue opera cōmemorando extol-
lere. **E**t laudabile cuius potentiam/ potentieue operationē memorantes extollimus. **L**audes deorū
ad nos relate recte ridicule videntur. qz ille illis tribuuntur eorū potentiam/ eorūqz facta cōmemo-
rando: que si homini tribuitur perridicula videbuntur. cui enī viroꝝ mortaliū vnqz dicimus.

Quicquid habet phlegeron quicquid caua viscera terre

Quicquid inest pelago quicquid fecat aera pennas

Fecisti: et solus totum hoc opus ipse gubernas

Et qz reuera deus laudādus et honorādus est: pōtē tñ honorādus videt. nā honor laude supior est: si
quidē honor iterna respicit/ laus aut respicit eterna. sed fragilitas laudatoꝝ imense diuinitatis facit

60 magis consonū rationi hanc eandem q̄ aliquam aliam ponere. Cuius igitur virtus
cōmunis quedam et non humana videtur. Nam hec pars et potentia in somnis videt̃
maxime operari. bonus autem et malus minime in somno discernitur. quapropter in-
quiunt a miseris felices in dimidio vite nihil differre. hoc autem recte accidit. somnus
enim ocium est anime tam studiose q̄ viciose: nisi parumper motuū perueniant aliqui:
atq; ita modeltorū meliora/ q̄ quorūvis visa fiant. Sed de is quidem hactenus. et nu-
61 triendi potentia: cum expers sit humane virtutis: omittenda est. ¶ Videtur autem et
alia quedam esse natura anime vacans ratione: aliqua tamen ex parte particeps ratiois:
Continens enim et incōnnetis rationem idq; anime quod rationem habet: laudare
solemus. recte namq; et ad optimas res inuitat. in ipsis autē et aliud quid preter ratio-
nem inesse videtur: quod quidem repugnat/ resistitq; rationi. Nam vt dissolute corpo-
ris partes: si ad dexteram mouere velis: in sinistram feruntur: sic placent et in anima. ad
contraria enim incontinentiū appetitiones feruntur. verū in corporibus quidem cerni-
mus ea que ad contrariam partem feruntur. in anima vero non cernimus. fortasse autē
non minus et in anima putandum est esse aliquid preter rationē: quod huic aduersatur
et obuiat. dicere vero quo modo est diuersum: nihil refert. Videtur autem et hoc ratio-
nis (vt diximus) particeps esse. paret enim in ipso continente rationi: et intemperante
ac forti magis forsitan eidem obtemperat. omnia enim in illis sunt consona rationi.
Pars igitur anime ratione vacans duplex esse videtur. Vtegetatua namq; nullo modo
rationis est particeps: sed cupiendi vis/ et omnino appetendi: rationis est quodāmodo
particeps: ea ratione qua obedit ipsi atq; obtemperat. sic et patris/ et amicorū. et nō vt
rerum mathematicarū: dicimus rationem habere: hanc autem partem ratione vacantē
rationi obtemperare: admonitiones/ et increpationes et cohortationes etiam indicāt.

62 ¶ Quod si oporteat hanc quoq; partem dicere rationem habere: duplex et ea pars erit
que rationem habet. et vna quidem proprie et in seipsa. altera vero vt is qui obtēperat

63 patri. ¶ Diuiditur autem et virtus hac differentia. Virtutum enim alias intellectivas/
alias morales dicimus esse. sapientiam quidem et prudentiam et sagacitatem intelle-
ctivas: liberalitatem autem / et temperantiam: morales. nam cum de moribus cuius-
piam loquimur: non sapientem illum aut sagacem: sed mitem aut temperatē dicimus
esse. laudamus autem et sapientem ob habitum. at habitum eos qui laudabiles sunt:
virtutes appellare solemus.

¶ Decimū tertij capitis note. ¶ Abinos Cretensibus leges tulit: et Licurgus Lacedemonijs. ¶ Abi- Abinos
ralem philosophiam civilem nominat facultatē ab insigniori eius institutione. ¶ In externis sermo- Licurgus
nibus alio in loco in libris de anima. ¶ Visa/ somnia apparitōes/ que in somno intimo sensui se in-
gerunt. ¶ Continēs est qui vehemētes gustus ac tactus voluptates/ ac tristitias superat. Incōnētēs
vero qui horū sensuū delectationibus atq; tristitijs succūbit. ac superatur. ¶ Patris et amicorū ra-
tionem habere: est eorū obtemperare iussis. monitisq; rerū vero mathematicarū habere rationem: est
conclusionū mathematicarū et principijs principiorū cognitis cognoscere demonstrationē. ¶ Quid
scientia/ intellectus sapientia/ prudentia et ars similiter quid sagacitas et sententia que prudētie spe-
cies sunt: ex sexto cognoscendū est. Similiter quid fortitudo/ tēperantia/ liberalitas. et quid vnaqueq;
reli quarum virtutum: sequentes libri manifestabunt.

¶ Decimū tertij cap. quattuor cōclusionibus. vno correlario/ et tribus diuisionibus partitū est.

64 Decimū tertij Capitis cōmentarius ad litterā ¶ Prima cōclusio. De virtute incūbit determinatio.
¶ Summo. nam felicitas dicta est esse animi operationē secundū virtutē perfectā. igitur de virtute incū-
bit determinatio. si enim felicitatē meli⁹ inuehimur/ cognoscemusq; ¶ Secūdo. is qui vere civilis est plu-
rimū circa virtutē elaborat/ vultq; ipos ciues efficere bonos. legibusq; obtēperare vt nobis exēplo
sunt Cretensij Lacedemoniorūq; legulatores. quicq; tales fuisse. est igitur civilis virtutē cōsiderare.
civilis autem (vt superius dictum est) finis est felicitas. igitur hic de virtute incumbit determinatio.

65 ¶ Secunda cōclusio. de virtute humana atq; anime: presens suscipiēda est determinatio. Nam bonū
humanū/ felicitatēq; humanā: hoc in loco querere nos proposuimus. hec autē animi operatio quedam
esse dicta est et non corporis. igitur de humana virtute atq; anime: pñs determinatio suscipiēda est.

67 ¶ Correlariū. Vnde fit vt moralis civilisq; discipline studiosus: quoquo pacto de anima habeat cō-
siderare. nam qui curaturus est oculū totūq; corpus: ea quoquo pacto debet cognoscere. igitur tanto
magis moralis facultas animū ipm/ quem curandū suscipit/ habet considerare: quāto ea honorabi-
lior/ prestantiorq; q̄ ipsa medicina est. Et si insignes medici circa corporis cognitionē multū labora-
runt: nō equū est civilem moralemq; virū animā negligere. Sed hactenus aliam cognoscere sufficiet:
quoad satis erit ad ea que hic querūtur. cognoscenda. nam vltorius exactiusq; pñdere: onerosius/
difficiliusq; esset opus. q̄ presens erigat institutū. et de illa amplius in alio quoq; loco dictū est suffi-
cienter/ et illis illo in loco cognitis hic vtendū est. ¶ Prima diuisio. Partū anime quedā est rōnis
expers. quedā vero rationem habens. et hoc in loco discutiendū non est/ an partes ille re ipsa distincte

68

sint: quæ admodum corporis / et cuiuslibet diuisibilis partes: re ipsa disiunguntur. an sola ratione due sint: non autem re substantiaque ipsa quæ admodum circumsferentia ratione duo est: conuertum videlicet atque cõ-
 cauum. ¶ Secunda diuisio. Pars anime rationis et pers diducitur in vegetatiuam que cõmuni est /
 et in appetitiuam. vocem vegetatiuam que nutriendi ad augendique causa est: que merito particula cõ-
 muni appellatur: quia vniuersis que nutriuntur affit etiam in embryis qui fetus sunt in vtero rudes / nõ-
 dique absoluti: in ipsis perfectis. et illis omnibus magis rationi consonum est hanc particulam asserere: 59
 quæ aliquarum aliarum vllam. ¶ Tertia conclusio. Anime virtus vegetatrix: humanis actionibus accõ-
 moda non est. Nam hec anime particula potètiatque in somnis matutine operari cognoscitur. at bonis
 et malis uanissime per somnum somnias operationes discernit. virtus igitur vegetatrix haudquaquam hu-
 manis actiõibz est accõmodanda. Et hinc quoque atque felices a miseris nihil in dimidio vite distare. nec
 id quidem irrationabiliter. nam somnus quedam animi ferie et ociositas est: tam studiosorum quæ vicio-
 forum. tum igitur nihil differunt: neque boni neque mali quicquid agunt nisi in quantum quandoque aliqui pa-
 rumper surrumpunt motus / et quatenus interdum modestorum hominum meliora quæ reliquorum occurrunt visa.
 sed de his hactenus et satis sit hic virtutem vegetatiuam cum humane virtutis propositum sit et pers. esse
 omittendam. ¶ Quarta conclusio. Pars altera anime que bruta irrationalisque est quoquo pacto ratio-
 nis est particeps. Nam in cõtinente et in incõtinenti ratione et anime partem rationalem laudamus. 60
 nec ab re quidem. nam ea pars semper ad optima prouocat. in ipsis eisdem est aliud quiddam quod ra-
 tioni repugnat. resistit reluctaturque. et perinde ut cum paralyticas remolitas resolutasque corporis par-
 tes in dexteram mouere volumus: reluctantur ferunturque in leuam: sic in animo plane est. et incõtinentes
 suis appetitiõibus in contraria rapiuntur. Verum hoc interest quod in corporibus ea que ad contrariam
 partem feruntur: nos ipsi cernimus in animo vero cernere non valeamus. at tamen in particulis anime
 non minus cogitare debemus aliquid præter rationem esse: quod illi reluctetur ac obuiet atque est in
 corporibus. sed dicere quo pacto sit diuersum: presentis cure non est atque considerationis. Sed et id
 videtur esse ut propositum est. particeps rationis: nam id in ipso cõtinenti: rationi pareat ac obedit:
 et intemperante forte magis atque fortius magis rationi obsequitur ac obtemperat. nam omnia in illis ra-
 tionis sunt consona. pars igitur altera anime que irrationalis est: quoquo pacto rationis particeps
 est. colligere itaque possumus cum pars anime que rationis expers est duplex sit: vegetandi scilicet et
 cupiendi. omninoque appetendi virtus et ea que vegetandi est: nullo modo rationis est particeps. sed
 appetendi / quodammodo particeps est: ut quantum rationi obedit atque pareat: quæ admodum et patris et
 amicorum rationem dicimus habere et non ut mathematicarum rerum dicimus habere rationem. et
 hanc appetitiuam concupiscentiamque partem rationi parere: indicant ammonitiones increpationes / cohor-
 rationesque. ¶ Tertia diuisio. Si hanc appetendi partem assensum habere rationem: duplex erit ale- 62
 ac filius patri. ¶ Quarta diuisio. Virtutum altera intellectiva est et altera moralis dicitur. intelle-
 ctiva ut sapientia prudentia sagacitas. moralis vero ut liberalitas modestia. unde cum loquimur de
 moribus nunquam dicimus quod sapiens aut sagax sit: sed quod aut liberalis mitis modestusne aut simili-
 aliquid sit. at tamen et sapientem similemque habitum laudamus: et eos habitus omnes qui lauda-
 biles sunt: virtutes appellare solemus. Et de his hactenus.

Primum Ethicorum Aristotelis finis.

Cap. I.

¶ Unum autem virtus sit duplex: intellectiva inquam atque moralis: intellectiva
 quidem plurimum ex doctrina generationem habet. et incrementum. qua-
 propter experientia indiget / temporeque. ¶ Moralis autem ex consue-
 tudine comparatur. unde et nomen habuit tale. ex quo patet nullam fieri
 virtutem morum in nobis natura. ¶ Nihil enim eorum que sunt natura
 aliter assuescit: ut lapis / cui quidem natura copetut ferri deorsum: nunquam
 affuescet ferri sursum neque si milles ipsum assuefaciendi causa quispiam sursum prouo-
 ceret. simili modo nec ignis ferri deorsum: nec aliud quicquam aliter quam sibi natura copetut
 affuescet. neque igitur natura / neque præter naturam in nobis virtutes efficiuntur. sed ideo
 nec quidem ad ipsas suscipiendas sumus natura. suscipimus autem ipsas: atque perfici-
 mur per consuetudinem. ¶ Preterea eorum que in nobis sunt natura: potentias prius
 accipimus / deinde reddimus operationes. quod quidem in ipsis sensibus intueri licet.
 Non enim ex eo quia vidimus vel audimus sepe: sensus accipimus. Sed contra ha-
 bentes / vti sumus: non vti / accepimus. at virtutes accipimus operati prius: quæ admo-
 dum et in artibus. que namque posteaque didiceremus facere oportet: ea facientes disci-
 mus. edificatores etenim edificant: et citharedi / pulsantes citharam fiunt: pari modo
 iusti agentes iusti / et modesti modesti: fornaque fortes efficiuntur. ¶ Testatur hoc: et
 id quod in ciuitatibus fieri solet. Legimus namque latores ipsos ciues assuefacientes bonos
 efficiunt. atque omnis quidem legum latores hec est voluntas. qui vero non bene id faciunt:
 peccant. atque hoc ipso res publica bona: a mala res publica differt. ¶ Insuper ex eisdem et
 per eadem omnis virtus et ars simuliter et fit / et corrumpitur. ex eo namque quia pulsant citharã:

et boni et mali sunt citharedi, simili rōne et edificatores: et ceteri oēs. nā ex eo quia bene edificant boni: et ex eo quia male/mali sunt edificatores et fabri. **¶** Quod nisi ita sese haberet: non esset opus docente: sed omnes boni fierent aut mali. sic igitur et in virtutibus res sese habet. agentes enim ea que sunt in cōmercys hominū: alij iusti/alij iniusti fiunt. agentes etiā ea que sunt in terribilibus rebus: timereq; assuescentes/aut cōfiderere: alij fortes/alij timidi fiunt. Idem et circa cupiditates et iras euenire videtur. alij enī tēperati ac mites fiunt/alij itēperati ac iracūdi: ex eo plane: quia hoc in ipsis aut hoc modo versantur. Atq; (vt breuiter dicam) omnes habitus ex operationibus similibus fiūt. **¶** Quapropter tales quasdam operationes reddere oportet. ipsarum namq; differentias habitus ipsi sequuntur. non igitur parum: sed plurimum: quin potius totū refert: sic an non sic homines ab adolescentia consuecant.

¶ Primi capitis nota. **¶** Intellectiva virtus experientia indiget et tempore: id de virtute intellectiva presertim intelligitur: que inferioris partis mentis existit: vt est prudētia et sue species. de quibus āplius fertur hūc exsequitur. **¶** Aliquid natura nobis inesse: est a nostri ortus principio aut sine studio labore industriaue nostra illud nobis adesse: cuiusmodi sunt naturales potentie omnes/ suq; impotentie. **¶** Ados, consuetudo. **¶** Nichil corū que natura assunt aliter assuescere posse: est nulla alia parua acquisitaq; qualitate nūq; et sola naturali potētia quicq; prompte aliter effici posse: q; sua fert natura. vt si virtutes nobis inessent a natura (hoc est si naturales indoles/ naturalesq; potentie tantū essent neq; quicq; aliud acquireretur) nūq; assuescerem? alit q; nostra ferret natura. vt neq; lapis vnq; assuescit emicare moucriq; sursum: q; preter naturalem ruendi deorsum potētiā/ nullū sibi acquirat cōsuetudinariū habitū. Quapropt null? diffidat se posse esse bonū. nā si mala p̄suetudo inritā potētiā/ naturalēq; ad virtutes indolē ligat, impedit, flectitq; ad deterius: tanto magis bona cōsuetudo/ bonusq; habitus speditā etiā indolē suspendit, et eius viciū in melius vertit ac emendat: quasi p̄neonica ope recuperata sit, redintegrataq; perfecta mentis sanitas. **¶** Natura sumus idonei: cū in nostra natura sitū est. **¶** Si ars operationibus nō gigneret, oīs bonos aut malos esse artifices: est eos qui boni essent artifices nō posse esse malos: nā malis operationib; nō deprauaret sua ars. nec cōtra qui mali essent posse esse bonos: quādoquidē operationes nihil facerent vt suam artem redderent perfectiorem. **¶** Quē habitū ex operationibus sibi gignit: est et bonis opatiōibus bonū habitū et ex malis malū nobis pparari. Opatiōes tñ pcedētes, et ex quibus ichoatur studiosus habitus/ i perfecta sunt officia: que aut eū adultū perfectūq; sequūtur: pfecta sunt officia. **¶** Refert in toto hoc/ vel illo modo statim ab ineunte etate sic hoīes assuescere. Nā recta educatio mores facit. et si a puero iacta sunt virtutū fundamenta: solemus in bonitate perseuerare et beatam capescere vitam. Nam nobiscum adolescūt virtutes ipse, contra vero mala educatio viciozū foies est. que vbi ab ineunte etate combibimus quasi morbi quidam nobis congeniti quotidie adolescunt: ampliusq; sumunt incrementa nocendi, et nos tandem/ nisi salubriter occurrat ad extremam perducunt miseriam. Ergo q; Horatius ammonet/ salubre est adolescentē tenaci, mente figere et sepe id sibi presens animo habere.

Horatius

Nunc adhibe puro

Pectore verba puer/et te melioribus offer.

Quo fuerit ibita recens: seruabit odorem

Cesta diu. Et quibus disciplinis iuuenilis adhuc formandus sit animus hinc discet.

Interea nullis animus: dum mollior etas

Et que mox iuncture legas, nec desinat vnq;

Tecum graia loqui/ tecum rhomana vetustas

Antiquos cuolue duces/ Assuesce future

Militie. Latium retro te confer in eum

Libertas quesita placet. mirabere Brutum

Perfidiam damnamus/ Vbetij satiabere penis.

Triste rigor nimius Torquati respice mores

Ados impensa bonū. Decios venerare rientes

Vel solus quid fortis agat te ponte soluto

Oppositus Locles/ Vbutij te flamma docebit.

Quid mora prospiciat Fabius/ quid rebus in arctis

Dux gerat ostendet gallozū strage Camillus.

Dicitur hic nullos meritis obfistere casus.

Horogogat eternam feritas tibi Pūnica famam

Regule: successus superent aduersa Catonis

Discitur hinc quantum paupertas sobria possit

Pauper erat Lurius regem cum vinceret auro

Pauper Fabricius Pūrrhi cum sperneret aurum.

Sordida Seranus flexit dictator aratra

Lustrate lictore case/ fuscetq; salignis

Postibus affixi/ collecte consule menses

Et sulcata diu trabeato rura colono.

Et hec nihil aliud volunt nisi iuuenū animos pulchris exemplis esse formandos/ et egregijs aliorum

factis ad probitatē inflammandos. Procul enī ab ipsis sint exempla Catulli/ procul molles cupides

nes/molles arcus/mollesq; pharetre/molles elegie/ epigrammata et lenoni comedie et omni omnino
ea lectura ad quam Seuerus Lato inuine suos admitteret liberos.

¶ Maiores virtutes morales

¶ Porro cap. tribus conclusionibus partitum est.

Primum Caputis cōmentarius ad litteram ¶ Prima conclusio. Intellectiva virtus experientia indiget, et tempore. Nam cum duplex sit litterarū intellectiva scilicet et moralis (ut paulo ante superius dictum est, intellectiva plurimū ex doctrina generationē habet, atq; augmenū. eget igitur experientia et tempore. ¶ Secunda cōclusio. Nulla virtutū moralium: natura nobis inest. ¶ Primo. nam virtus moralis omnis: ex consuetudine comparatur. vnde et nomen suum traxit perperam: a more declinans scilicet. ut lapis cuius natura est deorsum ruere: nunq; assuescit sursum ferri etiam si milles illum assuefaciendū gratia sursum quis propellat. simili quoq; modo nec ignis deorsum ferri consuescit vñq; nec aliud quicq; aliter assuescit: q̄ in sua natura situm est. morales ergo virtutes minime nobis natura insunt: imo neq; p̄ter naturam: sed sumus ad illas suscipiendas natura propensiores ac idonei: atq; consuetudine perficiūtur. morales igitur virtus minime nobis a natura inest. ¶ Tertio. cum que nobis natura assunt: eorum potentias prius accipimus deinde operationes reddimus: ut plane licet in sensibus intueri. non enim quia vidimus audimusue frequenter: sensus accipimus. sed cōtra: quia sensus habemus. illis utimur. et vero morales virtutes prius operari accipimus. quemadmodum et artes omnes. Nam in artibus posteaq; acceperimus que facere oportet: ea faciendo addiscimus: ut edificando edificatores efficiuntur. et citharam pulsando citharedi. ita quoq; et iusta operando iusti/ to. legifatores ipsos ciues assuetudine bonos efficiunt et omnis legifatoris hec voluntas scilicet et male instituta dēst: constat igitur et iis que in ciuitatibus fieri solent: morales virtutes nobis natura non adesse. ¶ Tertia conclusio. Virtus moralis ex operationibus gignitur. ¶ Primo. Nam omnis moralis virtus ex similibus et simili modo et sit et corrumpitur ut ars. ars autem ex operationibus acquiritur. ut et rudes. et prompti sunt citharedi: q̄ citharam pulsant simili modo et edificatores q̄ euadunt edificatores. atq; fabri. igitur simili quoq; pacto et virtus moralis ex operationibus gignitur. ¶ Secundo. nisi artes operationibus gignerentur non esset opus docente qui operationem ostēderet: sed omnes boni aut mali essent artifices. igitur et ita est in virtute. nam et agentes ea que in cōtuerent: euadimus fortes aut timidi. videm circa cupiditates et iras: efficiunt temperati imtemperati/ soluantur: omnis habitus ex operationibus similibus gignitur. virtus igitur moralis ex operatiōib; gignitur. et non modo: sed ex similibus. atq; bonis. ¶ Correlarium. Quapropter qui studiosi futuri sunt: bonas operationes facere studere debent. nam quales operationes: tales futuri sunt et habitus. vero in totum refert hoc vel illo modo statim homines ab adolescentia consuescere.

Cap. II.

¶ **Cap. II.**
¶ **C**um autem presens tractatio non contemplationis sit (ut cetera) gratia, non enim
ut sciamus quidnam sit virtus: sed ut efficiamur boni consideramus? (nam nulla ipsius
esset utilitas) de actibus quoniam modo sint agendum consideramus.

Numero ter-
tio huius

namque sunt auctores: ut tales quid ipsi habitus fiant quemadmodum diximus. ¶ Agere igitur ratione recta commune est: et supponatur. posterius autem de ipso dicetur: et quid est ipsa recta ratio: et quomodo ad ceteras sese habet virtutes. illud autem antea ostendamus oportet: omnem sermonem qui est de rebus agendis figura et non exacte fieri debere: quemadmodum et ab initio diximus. rationes inque ut materia postulat semper esse efflagitandas. ¶ Actiones autem et ea que profunt nullam habent stabilitatem: quemadmodum neque salubria. atque cum talis sit sermo universalis: multo minus is sermo certitudinis habet: qui de singularibus est. nam neque sub arte: neque sub preceptionem ullam cadunt. Sed oportet ipsos agentes ea semper considerare: que ad tempus accommodantur. quemadmodum et in medicina fit: et in gubernandi etiam arte. ¶ Utrum etsi presens sermo talis est uti diximus: evitandum est tamen opem ac auxilium ferre. primum igitur hoc contemplerur oportet: res istius modales esse: ut ab exuperatione defectioneue corrumpantur: ut in viribus videmus: ac valitudine fieri. nam pro rebus obscuris clavis indicis utamur oportet. exuperatio namque laborum: defectioque vires corrumpunt. similiter potus: cibique exuperantes atque deficientes valitudinem auferunt. inoderati vero faciunt: augent: et conservant. Sic igitur et in fortitudine: ac temperantia: ceterisque virtutibus res sese habere videtur. qui namque cuncta fugit: atque formidat neque quicquam subire perferreque patitur: is timidus fit. qui nihil omnino timet sed aggreditur omnia: is audax nimirum

Numero 37
221111

6

efficitur. simili modo qui voluptate omni potitur nec excipit ullam: intemperans. qui cū-
ctas fugit, perinde atq; agrestes homines: insensatus euadit. etenim tam tēperantia q̄ for-
tudo ab exuperatione quidē et defectu corrūpitur: a mediocritate autem cōseruatur.
7 ¶ At enim non solum ortus accretiones: corruptionesque et eisdem et ab eisdem efficiū-
tur: sed et operationes in eisdē etiā erunt. Nam et in ceteris que sunt manifesta magis:
res ita sese habere videtur: ut in viribus. vires enim tam copia cibi q̄ multorū laborum
tolerantia comparantur. et robustus ipse multū sumere cibum et multos labores tole-
rare maxime potest. Sic fit et in virtutibus ipsis. nam abstinendo a voluptatibus effici-
mur temperati. et facti iam temperati: maxime ab ipsis possumus abstinere. idem et in
fortitudine fit. etenim assuescendo formidolosas res parumpendere: subireq; ipsas atq;
perferre: fortes euadimus: factiq; fortes maxime res formidolosas poterimus ferre.

¶ Secūdi capitis nōre ¶ Et acta discussio, demonstratio. ut ee que i Arithmeticiis et Geometricis fiūt.
¶ Secundum cap. tribus cōclusionibus et duabus suppositionibus paritum est.

4 ¶ Secūdi capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Expediit quo pacto ad parādas vir-
tutes opationes sint agende: hoc in loco cōsiderāre. Nam presens negotiū nō cōtemplationis q̄a su-
scipitur: ut plerq; alia solent. non enim ut sciamus quid virtus sit: sed ut boni cōtemplationis q̄a su-
re studere oportet. alioquin huius operis nulla expectetur utilitas. actus enim actores sunt habitus
(quemadmodū dictum est. ut quales et ipsi sunt: tales et habitus ipsi fiant. expedit igitur quo pacto ad
5 virtutes parādas: operationes sint agende hoc in loco cōsiderare. ¶ Due suppositiones. Prima. Omni-
bus cōmune est moralibus virtutibus: ab operationibus que et recta ratione proficiuntur nasci. sed
quid recta ratio et quo modo ad omnes virtutes se habeat: postea futurus est sermo ¶ Secūda. Uni-
uersus de rebus agendis sermo: figura quadam et non exacta discussione expectendus est. nec id p̄ter
rationem euenit. nam ut diximus sermones secūdi materiā subiectā sunt erigendi. et in rebus agen-
dis nihil firmum. nihil stabile: ut neq; in salubribus. et cum in illis sermo vniuersalis talis sit: multo
fortius parum solide certitudinis erit is sermo: qui de singularibus existit. quandoquidē singularia
neq; sub artem neq; sub p̄ceptione aliquam cadunt. sed opus est eos qui agunt: semper ea cōsiderare
que tempori sunt accōmodanda. quēadmodū in medicina et gubernandi arte fit. ¶ Secūda cōclo.

¶ Excessus et defectus: mores corrumpunt. quāuis enī suscipiendus sermo talis sit qualem diximus:
amittendum tamen est opem. suppeditasq; ferre. et pro rebus obscurioribus dinoscendis: clarioribus
videndum est indicis. ut virtutes ipsas excessibus / defectionibusq; aboleri: perinde ac viriū robur. ac
valitudinē videmus. Nam laborū exuperatio defectuq; vires enervant ac corrūpunt. itidē potius /
et cibi aut exuperantes aut deficientes valitudinē tollūt. at moderati p̄stant augent et custodiūt.
sic igitur erit in fortitudine temperantia ac alijs virtutibus. qui enī cuncta fugit cunctaq; reformi-
dat nihil sufferre valens: is timidus sit. et contra: qui nihil omnino timet sed aduersus omnia ruit im-
pavidus: temerarius est atq; audax: simili quoq; modo qui omni voluptate potiū a nulla prius ab-
stinens: is intemperans est. et qui omnes horret atq; refugit instar agrestiu: insensibilis quidā est. cor-
rumpitur itaq; et fortitudo et temperantia ab excessu. defectuq; et a mediocritate saluatur. et de cete-
ris virtutibus simile est. excessus igitur. et defectus: virtutes morales corrūpunt et id non solū verū
7 fit sed moderati actus atq; i mediocritate cōsistentes: eas saluant atq; custodiūt. ¶ Tertia conclusio.

Virtutes morales non modo ex similibus. moderatisq; opationibus gignuntur suāq; sumūt incrementa /
et sua delētur opposita: sed genite cōsimiles efficiūt opationes. Nam id in similibus sed manifestiore-
bus ita esse cōperitur. ut in viribus ipsis. fiunt enī vires tam copia cibi q̄ multorū laborū tolerātia.
et cum quis hoc pacto robustus factus est: tū maxime multū cibū sumere. et multos tolerare labores
potest. sic fit et in virtutibus ipsis. nam abstinendo a voluptatibus efficiuntur temperati: facti autem
vel maxime abstinere possumus. sic et in fortitudine. nam assuesciendo terribilia contēnere incōcus-
seque aggredi et sustinere: fortes euadimus. facti autem fortes: maxime terribilia poterimus perferre.
et in ceteris virtutibus similiter. igitur non modo virtutes ex similibus gignuntur ac in mediocritate
constitutis operationibus: incrementaq; sumunt: sed genite. similes efficiunt operationes: sed et longe
promptius ac perfectiores.

Cap. III.

8 ¶ Qui signū habitū sit oportet ea voluptas que ip̄is actiōibus aduenit: et idē-
9 tēdem dolo. Qui nāq; a corporis abstinet voluptatibus: si hoc ipso gaudet: tē-
perans est. sui moleste fert: intemperans. Rursus qui pericula subit et gaudet /
aut saltem non dplet: fortis. qui vero dolet: timidus est. moralis nāq; virtus circa vo-
luptates / doloresq; versatur. ¶ Ob voluptatē enī res improbas agimus: ob dolorē ve-
ro res posthabemus honestas. ¶ Quapropter homines ab ipsa statim adolescētia (ut
inquit Plato) ita institutos esse oportet ut us gaudeāt dolantq; quibus gaudere. do-
lereq; oportet. hec est enim educatio ac eruditio recta. ¶ Preterea si virtutes sunt circa
actiones atq; affectus. oēm vero affectū et actionem oēm: voluptas sequitur aut dolor.
virt^{us} ob idipm etiā circa voluptates / doloresq; versat^{ur} ¶ Inducant id ita esse et pene: q̄p-
pe cum per ipsos fiant dolores. sunt enī medicamēta quedā. medicamēta vero per con-
traria fiunt. ¶ Preterea omnis habitus animi (ut et antea diximus) ad ea et circa ea

Plato

naturā habet: a quibus deficiat/meliorē efficiat. at ob voluptates doloresque: prauī habitus fiunt: exco sane quia persequuntur homines atque fugiunt aut quas/et quos non oportet: aut cū nō oportet aut quēadmodū nō oportet: aut quot modis alijs a ratione talia deficiuntur. Quapropter et sunt qui diffinientes virtutes: affectuū ipsas inquit esse vacuitates/tranquillitatesque quasdam. sed non recte. quia simpliciter dicūt: et non addūt vt oportet/et quando oportet/et cetera que adduntur. virtus ergo talis supponit circa voluptates atque dolores: optimarum esse rerum actiua: vitium autem contrariū. Fuit autem nobis de ipsis et ex his etiam manifestū. Nam cū tria sint ob que quispiam expetit: honestū/vtile iucundū: et tria illis contraria ob que fugit: turpe. inutile atque molestum: bonus quidem vir circa hec omnia recte agit. malus autē peccat: et maxime circa voluptatem. Hec enim et cōmunis est animalibus: et omnia que in expeditionē cadūt comitari videtur: quippe cū et honestū et vtile videatur esse iucundū. Preterea cunctis vna cū hominibus ab ipsis inenabulis est enutrita. quapropter arduū est hunc affectuū institum vite extrudere. Iudicamus etiam et actiones ipsas alij in agis alij minus: voluptate atque dolore. idcirco totum ipm negotiū circa hec esse necesse est. non enim parū potest ad actus bene/aut male. gaudere aut dolere. Difficilius est etiam (vel heraclito placet) voluptati repugnare quā ire. at circa difficilius semper et ars sit et virtus. id enim quod in hoc efficiatur bene: prestabilius est. quare propter hoc etiam circa voluptates/doloresque totum negotiū est: et ipsius virtutis et civilis etiam facultatis. qui namque bene his vitatur: bonus erit/qui vero male: malus. Dictum sit igitur virtutem circa voluptates/doloresque versari: et ex quibus sit/ab his ipsis augeri: et cū non eodem modo fiūt corrumpi/et circa illa etiam operari ex quibus est orta.

Heracitus

Cato

Crates

Doratus

Ruma

Ancus

Tertij capitis note. Virtus moralis versatur primo circa voluptates et dolores: vt circa signa per que deprehendit. secundo vt circa perturbationes: quas aut penitus amputet/aut moderetur. alioquin nos persepe ad turpia rapiant deuoluūtque precipites. Et Cato suos milites ita hortari solebat: si quid per laborem recte facitis labor cito recedit/ benefactum remanet. si quid aut per voluptate nequiter feceritis: voluptas cito abibit. nequiter autē factū perpetuo remanebit. Et vt Crates Thebanus dicere solebat: optima vite precepta partim utilitas/partim voluptas/partim praua consuetudo eripit. Et qui voluptates sequitur blandiciasque victoriū virtute relicta: meminerint hanc vitā esse mortaliū: quod autem sequitur esse aut eternum ad palmā/aut eternum ad tormentū. et cum satis in voluptatibus debacchari fuerint quā vt admonet Doratus)

Bre tamen restat Ruma quo deuenit/et Ancus

Si latus aut renes morbo tentantur acuto.

Sed audi eius consilium

Quere fugam morbi: vis recte viueret/quis non?

Si virtus hoc vna potest dare. fortis omittis

Hoc age delitige.

Affectus sunt timor/fiducia/voluptas/concupiscētia/tristitia/cōmiseratio/cupiditas ira amor/odiu. inuidia/ fastidiū et similia. Affectus. perturbatio. Actus operatio. Medicine medicamēta. Iucundū delectabile. Si voluptates aut dolores excresecunt: iudicia humanarū actionū peruertunt impediuntque: et quanto magis tanto amplius id faciunt.

Tertium cap. vna cōclusionē et vno correlario partitum est.

Tertij capitis Cōmentarius ad litteram. Conclusio. Virtus moralis circa voluptates ac dolores versatur. Primo. quia voluptas et dolor ipsas habituū comitantur operationes. et quales ipi sint habitus: certum prebent indicium. vt qui ex parto habitu a corporeis abstineat illecebris et hoc ipso ipse gaudet: temperans est. sin vero moleste fert: intemperans. similiter qui pericula subitet gaudet aut saltem nōdolet: fortis est. qui vero doleret: timidus. Virtus igitur moralis circa voluptates ac dolores non ab re versari putabitur. Secundo. propter voluptatem plerūque res improbas facimus et propter dolorem res omittim⁹ honestas. igitur virtus moralis cauta circa hec iungulare debet atque versari. Correlarium. Quapropter nos statim ab adolescentia conuenit institui vt inquit Plato/ quibus gaudere. quibusque dolere oportet. hec enī recta educatio atque disciplina. Tertio. Virtus moralis circa actus atque affectus versatur. omnem autem actum atque affectum voluptas comitatur aut dolor. igitur et ipsa moralis oīs: circa voluptatē vsabit atque dolorē. Quarto ob voluptates susceptas pene nōnūquam ifligūt: tāque dolores sint quedā illarū perturbationū medicine: medicine vero p cōtraria fiūt. igitur virtutis moralis que huiusmodi penarū moderatrix existit: est voluptates atque dolores considerare. versatur igitur virtus moralis circa voluptates atque dolores. Quinto. omīs habitus aut ad illa est et circa illa versatur a quibus aut melior aut deterior efficitur. sed a voluptatibus et doloribus prauī fiunt habitus sequendo aut fugiendo voluptates aut dolores quos non oportet quando non oportet/aut non quēadmodū oportet vel aliquo alio modo quā recta ratione perscriptum sit. versatur igitur virtus moralis circa voluptates atque dolores. Sexto. propter idipm quod ob voluptates atque dolores: prauos habitus fieri videbāt/ diffinuerūt virtutes morales esse huiusmodi affectuū vacuitates tranquillitatesque quasdam. sed id non sufficienter. nam nō adiecerūt vt oportet. et reliquas particulas a praua determinatas. et supponitur virtus talis: vt sit quod oportet/quando oportet/et hoc pacto de re

liquis circa voluptates ac dolores optimarū rerū, viciū autē contra, versatur igitur virtus circa voluptates ac dolores. ¶ Septimo, tria sūt ob que quicq̃ expetitur: honestū vile atq; iucundū, et tria ob que quicq̃ fugitur: turpe inutile atq; molestū, et vir bonus circa hec omnia recte agit ⁊ malus oberat et precipue circa iucundū ipsū ipsaq; voluptatē, versatur igitur virtus circa voluptates atq; dolores. ¶ Octavo, oibus animalib⁹ cōmunis est voluptas: et omnia que expetūt comitatur, nā et honesta iucunda esse vident, versat igitur virtus circa voluptates et dolores. ¶ Nono, cunctis hoibus ab ipsa pueritia ipsiq; cunabulis, vna enutritā est ipsa voluptas, est igitur arduū hac affectionē vite nostre penitus insitam quando oportet extrudere, tanto magis igitur virtus ipsa circa eā sedula versari debet, atq; circa dolorem suum quidem oppositū. ¶ Decimo, iudicamus actiōes ipas alij magis alij minus ob voluptatē atq; dolorē, negociū igitur hoc totum: circa voluptates ac dolores non immerito intētū esse debet, et ipsa virtus circa ea versari, non enī bene aut male gaudere ad operatiōes ipas paruum afferit momentū. ¶ Undecimo, difficult⁹ est, vt Heraclito placet, voluptati repugnare q̃ ire, circa autē difficultus semper aro virtusq; consistit, et si quod est circa difficultus bene operamur: prestāmus est, nō ergo inmerito totū hoc negociū et virtus ipsa moralis imo et tota civilis facultas: circa voluptates doloresq; inuigilat versaturq;, et reuera qui bene his vitis bonus erit: et qui male mal⁹, sed dicētū iā sit sufficienter et quibus sit virtus: ab illis eisdē saluari atq; augeri ex dissimilib⁹ corūpi, et similia vs operari et quibus genita est: atq; eā ipsā circa voluptates doloresq; versari.

Heraclitus

10

Ubitaueit autē q̃spia: quonā modo dicim⁹ iusta agētes iustos: et **Cap. IIII**
tēperata tēperatos fieri oportere? Nā si iusta tēperataq; agūt: iā iusti sūt ⁊ tēperati: perinde atq; si grāmatica/musicaue faciūt: grāmatici sūt atq; musici, an nec in artib⁹ res ita se habet? ¶ Fieri nōq; potest: vt grāmaticū aliqd q̃spia faciat, et fortuna: et alio admonēte, at tūc erit grāmatic⁹: cū et grāmaticū q̃ppia: et grāmatice faciet: id est scdm eā (q̃ est in ipso) grāmaticā artē. ¶ P̃terea nec simile in artib⁹, et in virtutib⁹ est, nā ea q̃ ab artibus sūt: bonū ipsū in seipsis habēt, sufficit igitur: si ipsa aliquo modo sese habētia sūt, at ea q̃ a virtutib⁹ sūt: non iuste aut tēperate agunt: si sint iusta aut tēperata: sed si et agēs sic sese habēs agat: primo qdē si sciēs/deinde si eligēs, ppter ipsa/tertio si firmo animo ac imutabili agat, hec autē ad habit⁹ qdē ceteros habēdos nō reqrūt pter ipsū scire, ad virtutes autē scire qdē parū aut nichil potest: cetera vero nō parū, sed totū possūt. Que qdē ⁊ ex eo q̃a p̃sepe res iuste tēperateq; agūt, pueniūt, res igitur iuste/tēperateq; dicūt: cū sunt tales quales vir iust⁹ ageret aut tēperat⁹. Iust⁹ autē ac tēperat⁹ est: non is qui has agit: sed qui sic enā agit vt iusti, tēperatiq; agūt, recte igitur dicūt iustū fieri agentē iusta: et tēperatū enā tēperata qui vero hec nō agit/nūq; euasurus est bon⁹. Utrū pleriq; hec quidē non agūt. Ad sermōes autē cōfugiētes sese philosophari putant et studiosos hoc fore modo, atq; perinde vt egroti faciūt: q̃ medicos qdē diligētē audiunt: nichil autē eorū agūt q̃ p̃cipiunt ab illis, vt igitur illis corpus nō bene sese habeat si ita curantur: sic nec his animus plane: si ita philosophantur.

¶ Quartū capitulo note. ¶ Hōmē artis hic ad feruile et ad liberalē extēditur. ¶ Scire/ cognoscere. ¶ Sic agimus vt iusti, tēperati et omnino vt studiosi: cū sciēt, ex electiōe, ⁊ certio, constantiq; proposito agimus.

10

¶ Quartum cap. continet vnā questionem et eius dilutionem.

¶ Quartū capitulo. ¶ Cōmentarius ad litterā. ¶ Questio. Quomodo dicimus iusta operando iustos fieri oportere et temperata temperatos: cum si iusta et tēperata agunt: iam iustos et temperatos esse oporteat quemadmodū qui grammatica/et musica faciunt: iam grammatici aut musici sunt, an hoc et in artibus non similiter sese habet? ¶ Responso. Simile est in hoc: et in artibus, ipsiq; virtutibus neq; id plane verū est si quis grammaticū aliquid, aut musicū agit: vt ipse igitur grammatic⁹ sit aut musicus, nam plane fieri potest vt grammaticū quid agatur fortuito aut altero p̃monstrante: eo videlicet qui agit penitus rudi atq; ignaro, sed tūc putandus est grammaticus cum grammaticū cum quicq; et grammaticē faciet: hoc est secundū eum ipsum habitū/artemq; grammaticā que in ipso est. Item neq; simile esse oportet vt bene fieri nichil prohibet si sic se habētia sūt, in virtutibus autem ipsum in seipsis habent, quare et bene fieri nichil prohibet si sic se habētia sūt, in virtutibus autem non iuste aut temperate sūt: igitur si iusta sūt aut temperata sed vt bene sūt vt iuste aut temperate: primo ipse agens scienter agere debet, secundo ex electione: ea scilicet ppter se et boni gratia eligens, tertio certo constantiq; proposito, sed hec ad ceteras artes non requiruntur pter ipsum scire, ad virtutes autem scire quidem requiritur: sed parum vel nichil potest cetera vero non parum sed totum posse videntur, que quidem virtutes q̃ frequenter hoc pacto res iuste atq; temperate sūt tandem proueniunt, iusta ergo et tēperata dicūt quādo sunt talia qualia iustus et tēperat⁹ operaret, sed iustus aut temperatus non omnis est qui hec agit: sed qui ea agit vt iusti temperatiq; agunt, non igitur perperam assertum est: agendo iusta quēpiam iustum fieri et temperata temperatum, et qui hec non ager nulla illi vt bonus euadat omnino cura est, et re vera multi sunt qui hec non agunt: sed ad sermōes cōfugiunt sese putantes philosophari sufficienter et hoc pacto fore studiosos, atq; rem egrotia persimilem faciunt: qui medicos quidem audiunt diligenter: faciunt autem nichil eorū que p̃cipiuntur, vt igitur corpus non recte valebit, qui ita curari petunt: ita quoq; neq; illorum animus: qui ita philosophantur.

P Est hec autē qđ nā sit ipsa virt⁹ p̄siderem⁹ oportet. Cū igit⁹ tria sint qđ sunt in aīa. affect⁹ / potētie / habit⁹: horū aliqd ipsā virtutē cē necesse est. atq; affectus qđ ē uoco: cupiditatē / irā / metū / fiduciā / inuidiā / gaudiū / amicitia / odium / desiderii / emulacionē / misericordiā. et ea oīno qđ voluptas scđq; aut dolor. potētiās autē eas qđ ad hos affect⁹ suscipiēdos idonei dicimur esse. vt qđ dolere possum⁹ / vel irasci vel misereri. at habit⁹ eos: qđ bene vel male nos ad affect⁹ ip̄os habem⁹. vt ad irascēdū si vehemēter aut remisse sim⁹ dispositi: male habem⁹. si mediocriter: bene / et ad ceteros affect⁹ sili mō. ¶ Virtutes igit⁹ viciāq; nō sūt affect⁹. Nā affectib⁹ qđ ē studiosi vel vicio: si nō dicimur. virtutib⁹ aut⁹ et vicijs dicimur. Et ob affect⁹ neq; laudamur neq; vituperamur. nō enī qui metuit aut irascit laudat⁹. neq; qđ simpliciter. sed qđ in modo qđ irascit: vituperat⁹. at ob virtutes / viciāq; laudamur atq; vituperamur. ¶ Preterea irascimur qđ ē timem⁹ sine electiōe. virtutes autē electiōes sūt qđ ā: aut nō sūt sine electiōe. ¶ Insuper affectibus quidē moueri dicimur. virtutibus autē aut vicijs non moueri: sed aliquo modo disponi. ¶ Propter hec eadē neq; potentie sūt. Nā neq; boni vel mali dicimur: neq; laudamur aut vituperamur: quia possum⁹ irasci / vel timere simpliciter. ¶ Et in super potentes quidē sumus natura: boni vero nō efficimur / aut mali natura: quē ad modū antea diximus. ¶ Si virtutes neq; affectus sunt: neq; potentie: restat ip̄as habit⁹ esse. quid igitur sit ipsa virtus: genere diximus.

Numero. 2.
huius

¶ Quinti capitis note. ¶ Virtus virt⁹ moralis. ¶ Affectus appetit⁹. ¶ Potētia potentia naturalis. ¶ Sub habitu: dispositionē cōprehendim⁹. Neq; hic vult oīa enumerare Aristoteles que sūt in aīa. nā non solū hec tria: affectus / potētia et habit⁹ circa animā sūt: sed et hec dispositiones / operationes / et naturales ipotentie. verū ea dūta rat enumerat quorū aliquod maxime videt esse virtus. nō enī viciū. et virtus dispositio. aut operatio aut naturalis imperfectio / impotentiaue nature. ¶ Mediocriter. neq; amplius qđ decet neq; minus. ¶ Quodāmodo. certo modo: et praua p̄suetudine / atq; habitu. ¶ Ab irā. aut nature opificē in suo opere vituperaret. Nefas autē naturā que sēp ad optima cōtēdit. p̄licius qđ optime potest non ipedito. vituperare. et tāto magis nefas est optimū nature parentem accusare: et piaculum nullo satis vnq; digno supplicio p̄andim.

¶ Quintum cap. quattuor conclusionibus partitum est.

¶ Quinti capitis Cōmentari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Expedit quid virt⁹ sit inquirere. Nam cū tria sint que circa aīam contingūt: scilicet affect⁹ / potētie / habitus: virtutē horū aliquod cē oportet. expedit igit⁹ quid id sit inquirere. et affect⁹ hic dicim⁹: appetit⁹ quosdā vt sunt cupiditas / irā. met⁹ / fiducia letitia amor odii desiderii emulatio. misericordia et vniuersaliter appetit⁹ quos voluptas sequitur atq; dolor. Potētie sunt insite vires vt quib⁹ ad predicta suscipiēda sumus idonei vt potētia qua valemus dolere irasci. aut misereri: et non modo ad dicta suscipiēda sed et cōsimili modo ad habitus ip̄os nobis cōparādos. habit⁹ autē sunt acquisite qualitates vt quib⁹ ad ip̄os affect⁹ bene vel male nos ip̄os habem⁹: vt si nos cōparauerim⁹ ad vehemēter et ad plusq; oportet irascēdū aut emisse / minusq; qđ oportet: habitū habem⁹ ad male irascēdū. si autē nos ad mediocriter irascēdū cōparauerim⁹: habitū tū habem⁹ ab bene irascēdū. et circa reliquos affect⁹ p̄similiter esset dicēdū. ¶ Secūda cōclusio. Neq; virtutes neq; vicia sunt affectus. ¶ Primo. nā affectib⁹ neq; studiosi neq; vicio: dicimur. at virtutib⁹ et vicijs studiosi vicio: dicimur. nō sunt igitur virtutes et vicia affect⁹. ¶ Secundo. ob affect⁹ neq; laudamur neq; vituperamur. nō enī qui metuit irascitur laudandus est: neq; vituperat⁹ qui simpliciter irascit. sed qui certo modo. at ob virtutes atq; vicia et laudamur et vituperamur. nō sūt igit⁹ virtutes et vicia: affect⁹. ¶ Tertio. irascimur timem⁹: sicq; in reliquis affectib⁹ sine electiōe. at virtutes ip̄e electiōes quedā sunt aut non sine electiōe et ita de vicijs. igit⁹ virtutes et vicia affect⁹ minime sunt. ¶ Quarto. affectibus mouemur. et virtutib⁹ et vicijs nō mouemur verū aliquo modo dispositi sum⁹. nō erūt igitur virtutes et vicia: affect⁹. ¶ Tertia cōclusio. Virtutes et vicia idē potētie nō erunt. nā a potentis: neq; boni neq; mali dicimur. id aut a virtutib⁹ et vicijs nō ita ip̄is cōtingit. ob potētiās neq; laudamur neq; vituperamur: null⁹ enī quia possum⁹ simpliciter irasci / vel timere: nos vituperabit. sed vt dictū est ob virtutes et vicia laudamur aut vituperamur. Tertiu licet addere: qđ potētie sine electiōe sunt. Quarto potētie nobis natura assunt. non aut virtutes et vicia. non enī boni aut mali natura efficimur sed assuetudine atq; vsu quē admodū ia dictū est. ¶ Quarta conclusio. Virtutes et vicia sunt habitus. nā neq; affectus sunt neq; potētie vt iā quoq; monstratum est. relinquuntur igitur esse habitus. et de virtutis genere tantum dictum satis sit.

¶ Oportet autē nō solū ita dicere virtutē habitū esse: sed etiā qualis nā habitus sit. Dicendū igit⁹ omnē virtutē: et id ipsū cui⁹ est virtus bene se se habere facere: et opus ipsi⁹ reddere bene. Oculi nāq; virt⁹: et oculū. et op⁹ ipsi⁹ studiosū facit: qđppe cū videam⁹ virtute oculi bene. virt⁹ indē equi: studiosū efficit equū: et bonū ad currendū / portandūq; equitē: et expectandū etiā hostē. qđ si id ipsū ita se se habet vniuersis: et virtus ipsius etiā hoīe habitus is erit: a quo bonus efficit⁹ hō / et quo

- 16 bene suū opus ipse reddet/efficietq;. Quo modo autē id erit: et antea quidē diximus. Numero. 7.
 17 et nunc etiā magis patebit: si contēplabimur qualisnā sit ipsi⁹ virtutis natura. ¶ In om- huius
 ni itaq; re p̄tinua: diuisibilis: aliud pl⁹/aliud min⁹. aliud equale. ¶ Et ex parte ipsius
 rei: vel respectu nostri accipi potest. Equale autē: mediū est quoddā inter exuperatio-
 nē atq; defectū. Atq; rei quidē ipsi⁹ mediū id esse dico: quod eque ab extremorū utroq;
 distat. idq; est apud omnes vñ et idē. Respectu autē nostri: qđ neq; exuperat neq; defi-
 cit. idq; nō est apud oēs vñ et idē. vt si decē sint multa: et duo pauca: sex ipsi⁹ rei media
 capiunt. equenāq; excedūt et excedunt. atq; hoc in arithmetica p̄paratiōe rationū me-
 diū esse cōstat. at id quod est nostra ex parte mediū non eodē sumendū est modo. Non
 enī si cui decem quidem minas comederenimū est: duas autem parum: sex ei minas
 ludi magister p̄cipiet. est enim et hoc fortasse multum ei qui accepturus est/aut parū.
 18 Adiloni namq; parum: incipienti vero sese exercerenimū est. Simili modo res sese ha-
 bet in cursu. ac in palestra. hoc igitur modo quūvis artifex exuperationem quidem fu-
 git atq; defectum. medium autem querit et expetit/ non quidē rei: sed quod ad nos me-
 dium dicitur. ¶ Qđ si omnis scientia suū hoc modo bene conficit opus: ad medium
 ipsum respiciens. et in hoc sua redigens opera: vñ et dici solet in ys que bene sese ha-
 bent operibus: nec auferri quicq; nec addi posse: propterea qđ exuperatio quidē et defe-
 ctio bonum ipsum corrumpūt. mediocritas vero cōseruat: atq; boni artifices ad hoc re-
 spicientes (vt diximus) operantur: virtus autem omni arte exactior est ⁊ p̄skitior/ quē-
 admodū et natura ipsa p̄fecto virtus mediū ipsi⁹ est coniectatrix. Loquor autē de mo-
 rum virtute. hec enim circa affectus/actusq; versatur: in quibus est exuperatio/et defe-
 ctus/et medium. fit enim vt magis et minus quispiam et metuat et confidat: et cupiat et
 abhorreat: et irascatur et misereatur: et omnino delectetur ac doleat. et utroq; modo nō
 bene. et etiam quando oportet et pro quibus et ad quos/et cuius gratia/ et vt oportet.
 hoc autem mediū est et optimum quod est ipsius virtutis. similiter circa actus exupe-
 ratio est/et defectus et medium. virtus autem circa affectus/actusq; versatur. in quib⁹
 exuperatio quidem peccatum est: et defectus vituperatur/medium autem laudat et re-
 cte cōficiatur: quorū vtrūq; virtutis ipsius est. virtus igitur mediocritas est quedam:
 19 cum sit ipsius mediū coniectatrix. ¶ P̄terea peccare quidem multis modis contingit.
 Adalum enim est infiniti (vt Pythagorici putant) bonum vero finiti. at recte agere/ vñ-
 ce. quapropter et alterum facile/ alterum difficile est. ¶ Facile quidem nō attingere si-
 gnum: difficile autem illud attingere. Et ob hoc igitur exuperatio quidē atq; defectio
 vicij est. mediocritas vero virtutis.
 Uno namq; modo bonus est: multusq; nefandus.
 20 ¶ Est igitur virtus habit⁹ electius: in mediocritate cōsistēs/ ea que est ad nos definita
 ratione: et vt definerit ipse prudens. Ad mediocritas autē duorū est viciorū: vñ⁹ per exu-
 perationē/ alterius per defectū. et ex eo etiā: quia illa quidē partim deficiunt: partī exu-
 perant id qđ oportet: et in affectib⁹/et in actib⁹: virtus autē mediū ipsū et inuenit et ex-
 petit. Quapropter ipsa virtus: substantia quidem et ratioe quid est dicēte: mediocritas
 21 est. at optimi respectu et bene sese habētis extremitas. ¶ Non autē oīs actus nec oīs af-
 fectus suscipit mediocritatē. Sunt enī affectus nōnulli: qui continuo noīe suo sunt cum
 prauitate connexi. vt maliuolentia impudentia. inuidentia: et actus idē idē. vt adulte-
 rium/furtum homicidium. hec enī vniuersa et talia ita dicunt: quia ipsa sunt praua: sed
 non exuperationes ipsorum atq; defectiōes. circa igit talia: nullū est tēpus recte agēdi:
 sed semper delinquitur. neq; fit vt quisq; bene vel male talū quicq; agat: qui cū oportet/
 et quando/et vt oportet adulteriū cōmittendo. sed simpliciter quicqd istorū efficiat de-
 linquitur. Simile igitur est et circa iniustitiā timiditatem et luxuriam: mediocritatē ac
 exuperationē et defectionem esse censere. hoc enim pacto: exuperationis et defectionis
 erit vñq; mediocritas: et exuperationis exuperatio: et defectionis item defectio. sed vt
 tēperatiōe fortitudinis vñ nō est exuperatio atq; defectio: quia mediū ipsū est modo quo-
 dam extremū: sic nec illorū est mediocritas nec exuperatio et defectio. sed vñq; agāt
 semper delinquit. omnino namq; nec exuperationis et defectionis est mediocritas: nec
 mediocritatis exuperatio et defectio.

Sexti capitis note. **Q**uod opus suū bene reddit: is t op^o bonū t et bono habitu depromit efficitq;
Abiedū rei: mediū arithmetiū. estq; quod ad extrema equalia sortitur intervalla. extrema sūt ma-
 ius et minus. vt fenary et binary: mediū rei. quattuor. et denary atq; binary: sex. nā medioꝝ ad extre-
 ma differēne. excelsus. intervallag; sunt equalia. et hac ex subiecta descriptione cognoscuntur.

Extremum maius	6	inter	10	inter	16	inter	18	inter
	2			4				
Abiedum rei	4		6		10		12	
		2		4		6		
Extremum minus	2	nulla	2	nulla	4	nulla	6	nulla

Abilo **A**d neq; exuperat neq; deficit: quod oēs prudentie circūstātiās obseruat. **A**bona grecū est: p quo
 latini **A**bina dicit: t est libra. **A**bilo **C**rotomites pugil fortissim⁹ fuit qui ictu man⁹ taurū sternebat
 et humeris ipositu p stadiū retēto spiritu portabat quē et totū vno die cōsumebat: qui tādē male viri-
 bus vsus p siluā trāsies acceptos magne arboris bifide ramos vi brachioꝝ disiecit. qui vbi subito
 se reuincere clausus in fissura **A**bilo. lōga inedia t fame cōfect⁹: tādē siluestrib⁹ seris pabulū prebuit
Palestra luctatio: qua pugiles et certare et se exercitare solebant. **S**ciētie nomē ad artē exten-
 dit. **U**no modo tenēdo mediū. **U**biq; virt⁹ moralis duoz vicioꝝ est medietas nisi in iustitia que
 medietas est inter excelsū et defectū: pl⁹ scilicet et min⁹: quoz nō semp oportet vtrūq; esse vicium. vt ex
 quinto hui⁹ cognosce. **S**ubstātia et ratioe quid est dicente: subiecto. reg; ipsa. **C**ircūstātie pru-
 dentie nullū locū in maliuolentia impudētia inuidia adulterio/furto/homicidio et similib⁹ habēt: vt
 neq; in temeritate inīperantia auaricia. pdigalitate et silitibus malicijs. et vt hęc noīata: viciū stat
 iportat: ita quoz et illa sibi annerā prauitatē. **E**t cū tot⁹ hic secūd⁹ de moralivirtute differat que of-
 ficioꝝ actiue administratiueq; felicitatio parēs est: hoc in capite priuū cā diffinit. quā tantopere oīs
 philosophoꝝ schola cōmendat tanq; semitā in medio collocatā: que ducit ad vītū. et eius extrema vno
 ore damnāt: tanq; viā illā amplissimā latissimūq; deuū: quod ducit ad pditionē. **E**t p inde ex eoz te-
 stimonijs hic nōnihil adducere cōsentaneū videt: quo ad virtutis studiū (vt ad oīm optimū) ampli⁹ i-
 flamment animi. **D**emetri⁹ **P**halere⁹ **P**tolomeū **E**gypti regē ammonere solebat: vt nūq; liberos i-
 quib⁹ pbi continent mores et beate vite exēpla e manibus dimitteret. nec iniuria. nā vt oculo sano ni-
 chil sole delectabilis: ita animo qui nō egrotat in agēdis reb⁹: nichil virtute/virtutisq; officio ame-
 nus. **E**t **P**ythagoras adolescētiā arbori cōparabat que ducta vno robore i duos ramos scindit:
 in quoz altero virt⁹. in altero vero voluptas ostēdit. **V**irt⁹ enī et igniculis animi nobis a natura insi-
 tis pullulat. voluptas autē ex appetitū illecebris. et reuera illi duo **P**ythagorici rami apud **A**ristote-
 lē sunt appetitus sensualis atq; brut⁹ et ratio rationalisq; volūtas. **S**equēda est ergo ratio: et bruta
 deferenda voluptas si virtutē vite dominam et semp virentis animi ramū nobis asserere cupimus.
Proditus **H**ercules **P**roditus sophista scribit duas deas olim in somnijs **H**erculi apparuisse: quarū vni nomen virt⁹/
 alteri vero voluptas fuerat. hęc solacia in hac vita pmittebat: sed que in fine ppetu⁹ luct⁹ occupet: illa
 vero duos in hac momētanea vita labores quos ppetua terminēt gaudia. **E**rgo vel eligit cū volū-
 ptate i momēto delicias: et ppetuū in futuro luctū. vel cū virtute vno momēto dolores. sēpiternaq; gau-
 dia. **P**roban⁹ sūmopere **L**acones q; tānsper ruri liberos oblegabāt: dū optimis sub moꝝ pcepto-
 ribus cruditi pariter corpore. pariterq; animo exercitati valerēt. et ciuitati decori eē possent. pulcherr-
 ima enī oīm ciuitati ducebāt suoz liberoꝝ virtutū ornamēta. **E**t **L**icurg⁹ in hoc nō parū cōmen-
 datur q; legem tulerit que pueros in agro deduci iuberet: vt foro et vrbis delicijs carerēt. et ne illa
 prima pubertas luxuria aut nequitia deflueret: in opera et labore exerceri volebat et sōni gratia ni-
 chil illis substernere. quo duriores fierēt. nec libebat pu⁹ in vrbē redire q; viri facti vrbī dec⁹ afferret.
Noratius **V**ilius argentum est auro: virtutibus aurum.
Iuuenalis **A**udite **I**uuenalem.
Hesiodus **T**ota licet veteres exornent vndiq; cere
Atria: nobilitas est sola atq; vnica virtus.
Audite **H**esiodum
 q; facile innumeras vicioꝝ ampleximur artes
Aud pꝛocul illa habitant. breuis est via qua sit eundum
Est via virtutis: contraria: sudor anhelus
Hanc sequitur que se scopulis ardua cluio
In longum pꝛosumpit iter. riget aspera pꝛimo.
Ingressus leuis est postq; alta cacumina tanges.
Socrates **E**t **S**ocrates clamabat ridiculū esse nos mācipiū (vbi nō habemus diligēter iquirere) virtutē au-
 te negligere et passim pmittere perire. **E**rgo ne viuite ridiculi: cibū. potū. calceos et reliqua minuta
 corpori necessaria vt pueri diligenter perquirētes: et negligētes virtutē et officia. magna vite bona t
 summinopere anime necessaria.
Sextū cap. quattuor cōclusionibus/duabus diuisionibus/et vna diffinitione partitum est.
Sexti capitis cōmētari⁹ ad litterā. **P**rima cōclusio. **H**omino virt⁹: est habit⁹ qui hoīem bonum
 efficit eiusq; opus bene reddit. nō enī satis erat cognoscere q; virtus habitus sit sed qualis sit etiā co-
 gnoscere oportet. q; aut talis sit habit⁹: paret. nā oēm virtutē talē esse videm⁹ t cuiuslibet naturā esse:
 facere idipsū cui⁹ est virtus/bene sese habere. et ipsam idipsū efficere: est bene op⁹ suū reddere. vt virtus

oculi ipsi oculū pficiat facitq; oculū bene sese habere, facit et pterea vt ocul⁹ bene opus suū efficiat: virtute enī oculi bene videmus. sicut virtus equi ipm equū bene sese habentē efficit, et vt opus suū bene efficiat: vt bñ currat/bene equitē vehat expectatq; ipauide hostē et in ceteris sicut cōperit, non imerito igit hominis virtus: is erit habit⁹ a quo bon⁹ hō efficit et quo suū opus bene reddit, efficitq; bene, et quo pacto is habit⁹ acquiret: quodammodo superi⁹ dictū est, sed et id ex cōtēplatione nature virtutis licebit ampli⁹ cognoscere. ¶ Prima diuisio. In cōtinuo et cui⁹ natura diuisibilis itelligit: plus, min⁹/et equale reperit. ¶ Secūda diuisio. Equale bifariā dicit. vno mō respectu rei altero modo respectu nostri. Equale est mediū inter exuperationē atq; defectū. Equale rei est mediū quod ab vtroq; extremo eque distat. et apud oēs vñ et idē est. Equale vero respectu nostri, nāq; ex parte: est mediū quod neq; exuperat neq; deficit, et id apud oēs nō vñ et idē est, vt datis extremis decē quidē extremo maiore, et duobus extremo minore sex equale mediū est rei: nā equaliter distat ab extremis, sex enī equaliter excedit a decē atq; excedit duo, nā vtrilibet quaternario, et id etiā mediū rei alias appellat mediū cōparatiōis rōnū Arithmeticę, sed hoc pacto nō capif equale mediūq; ad nos: vt et in se ad ludoz certamina disponētib⁹ pstat, nā nō oportet cui decē minas comedere nimū est et duas parū: vt sex minas ludi magister, prius capere pceptat, nā id accepturo aut pl⁹ aut min⁹ q; oportet et pōt, vt adiloni pax forte eēt: et rudi adhuc tyroni, seq; pmiū exercere scipiētī multū: et eodē mō i cursu et i palestra/et oī arte est, et oīs artifex exuperationē fugit atq; defectū: et mediū querit nō quidē rei sed quod mediū ad nos dicit. ¶ Secūda cōclusio. Virt⁹ ipm ad nos mediū desiderat: et est ipsius cōiectatrix. Itā oīs ars bene suū pficit opus ad mediū pspiciēs suaz ad ipm redigēs opera, et hinc dici solet in operib⁹ que bene sese habēt, neq; auferri neq; addi quicq; posse q; exuperatio et defectio bonū ipm corrūpant/mediocritas autē saluet. Et boni artifices id mediū (vt supra intēdebat, respiciētes operant, at virt⁹ oī arte exactior pfectiorq; est: quēadmodū et natura pstat arte, tanto magis igit virt⁹ mediū ipm desiderat, eritq; ei⁹ cōiectatrix, et de morali virtute que dicta sūt intelligunt: que circa affect⁹ / operationesq; versat: in quib⁹ exuperatio defectus et mediū reperiunt, vt cū quis metuit, pfidit, deusit/ cōtinuit irascit miseret: et oīno cū quis delectat aut dolet cōtingit hōz vñ quodq; fieri quādo oportet, p quibus fieri q; oportet, et vtroq; hōz modoz male sūt, similiter et vñ quodq; fieri quādo oportet, p quibus oportet gī a cui⁹ oportet et oīno vt oportet, et hoc est ipm assequi mediū quod in virtute optimū, et vt circa affect⁹ declaratiū est: ita et circa act⁹ exuperatio defect⁹ et mediū reperiūt, et virt⁹ circa affectus atq; act⁹ versat in quib⁹ excessus vici⁹ est, et defect⁹ vituperat, mediū autē pbat, efficiuntq; recte, sed hec vtraz et pbat et recte pfici virtutis sunt, nimirū igit si virt⁹ mediocritas quēdā ponat: cū et ipm mediū sit cōiectatrix. ¶ Tertia pclusio. Virtutē assequi difficile est: facile autē in vitia prolabi. Primo, nā multifariā nos delinquere ptingit: vno autē modo bene agere, est enī malū: vt pythagorici volūt infiniti bonū vero finiti, facile igit in malū plabimur, ruimusq; in vicia: in bonū vero difficile. ¶ Secundo, facile est nō attingere signū: at illud attingere difficile est, ob id igit q; extrema excessus atq; defect⁹ vici sunt: mediū autē virtutis nō est difficile intelligere virtutē acquiri difficile esse: at nos facile in vicia plabi, fiunt enī boni sēper vno modo: multifariā autē mali. ¶ Diffinitio. Ex dictis ferme moralis virtutis diffinitionē ponere valebimus hoc pacto. Virtus moralis est habit⁹ electiuus in mediocritate consistens ea que ad nos est/definita ratioe, et vt definiet ipse prudēs, et moralis virtus mediocritas est duoz vici⁹ vni⁹ p exuperationē et alteri⁹ per defectū, et oīno quia alia excedūt et alia deficiūt magis q; oportet et in affectibus et in actibus nostris: et virtus mediū ipsum inuenit atq; diligit mediocritas dicit. Quapropter ipsa virtus substantia (hoc est ratioe que res ipsa est dicente, mediocritas est, at si sola bona respiciamus, et ea que bene sese habēt: virtus extremū quodam est. ¶ Quarta conclusio. Non omnis act⁹ neq; oīo affect⁹ mediocritatē recipit. Itā sunt affectus quidā pariter et actus: qui continuo noiati pterā prauitatē declarāt, in affectibus quidē vt malivolentia, impudentia inuidentia, in actibus vt adulteriū furtū homicidiū, hec enī oīa et similia ita dicuntur praua non ob id ipsum q; ipsorum sunt exuperatiōes aut defectiōes: neq; circa talia tēp vllū vñq; est recte agendi: sed semper delinquitur, Nec quisq; circa talia bene aut non bene operabit vñq; per hoc q; seruet aut particulas omittat cū quo oportet/quādo oportet, et vt oportet, vt adulteriū committendo, sed simpliciter quicquid horum cōmittat: delinquit, et hec circa ista existimare simile est/ac si quis circa iniustitiā timiditatē et intēperantiā: mediocritatē, exuperationē, et defectū existimaret: hoc pacto absurde faciens exuperationis et defectiōis quandā mediocritatē: et exuperatiōis exuperationē et defectiōis defectiōē, et reuera sicut fortitudinis et tēperantie i eis ipsis nō est exuperatio atq; defectio: quia media sūt, et mediū est quodāmod⁹ vt iā dictū est extremū, sic nec illoz: mediocritas/exuperatio aut defectio est: sed quomodo cūq; agant semp delinquit, et oīno neq; exuperatiōis, neq; defectiōis: est mediocritas, neq; mediocritatis exuperatio, defectioq; non igit oīs actus, omnisue affectus mediocritatē recipit.

Cap. VII.

Enī idipsum non solū vniuersaliter dicere: sed ad ipsa singula etiā accōmodare oportet. Sermōnū enī coz qui circa actus versant vniuersales quidem magis cōmunes: particulares vero magis sunt veri, act⁹ nāq; circa singularia sūt: quibus oportet sermones cōsentaneos esse. ¶ Hec igit ex descriptiōe sumēda sūt. Circa timores itaq; fiduciaq; mediocritas quidē est fortitudo, at exuperantiū is qdē q non timendo exuperat noie caret, sūt autē cōplura q, noibus vacant, is autē qui confidendo exuperat: audax est, at is qui timēdo quidē exuperat, confidendo autem deficit: timid⁹. Circa voluptates atq; dolores: non omnes quidē: et minus circa dolores / mediocritas

quidem est temperantia: exuperatio autē intemperantia. At deficientes circa voluptates perpauci sunt. quapropter nec his est positum nomen sed insensati vocentur. Circa dādas capiendasque pecunias mediocritas quidē est liberalitas. Exuperatio autem et defectio: prodigalitas atque illiberalitas: quibus contrario modo exuperant et deficiunt homines. prodigus enim in erogando exuperat: in capiendo deficit. at illiberalis atque avarus in capiendo exuperat: in erogando deficit. Atque de hisce nunc quidē figura loquimur et in summa: hoc ipso cōtenti. postea vero exactius de ipsis determinabimus. Sunt et alię circa pecunias dispositiones. et mediocritas quidem est magnificentia. Differt enim hoc a liberali magnificus: quod hic circa magna: ille circa parva versatur. exuperatio autem ruditas circa decorum: atque sordiditas. et defectus circa decorū pusillitas. Atque hec differunt ab iis que circa liberalitatē diximus esse. et differentiam posterius explicabimus. Circa honorem et eius oppositum. mediocritas quidem est magnanimitas: exuperatio vero lentitudo quedam: et defectio pusillanimitas dicitur. Ut autē ad magnificentiam sese habere diximus liberalitatē: hoc differentē ab illa quod circa parva versatur: sic sese habet et ad magnanimitatē (que quidē circa honorem magnū versatur) alia quedā dispositio: que circa paruum versatur. sit enim: ut appetatur honor ut oportet et magis quam oportet: et minus. atque is quidem qui in honorum exuperat appetitione: ambiciosus vocatur. is autem qui deficit: appetitione vacans honoris. et mediis nomine caret. Dispositiones etiā ipse preter unā nomine caret. ambiciosi namque ambicio vocitatur. Quod circa fit: ut extremi de medio loco decedant. nos quoque mediū hunc modo ambiciosū: modo vacantem honoris appetitione vocamus. et nunc ipsum ambiciosum: nunc alterum laudamus. quā autem ob causam id facimus: in sequentibus explanabitur. Hunc de ceteris eundē servantes modum dicamus. Est igitur et circa irā mediocritas: et exuperatio et defectio. atque cum fere nobis careat: mediū mansuetū dicentes: mediocritatem mansuetudinem appellabimus. extremorum autem is quidem qui exuperat: iracundus: et vicium: iracundia vocitetur. is vero qui deficit: ira vacans: et defectio ireracunditas nuncupetur. Sunt et alie tres mediocritates. que tametsi similitudinē quandā et convenientiā inter sese habent: differunt tamē. Omnes enī sunt circa verborum: actuumque communē usum. sed differunt quod earum una circa verū quod est in ipsis: ceterę circa iucundum versantur: quod quidem partim est in ioco: partim in ceteris congressionibus vniuersis. et de his igitur est dicendum: ut magis cernamus in vniuersis mediocritatē quidē laudabilem esse: extrema vero/neque recta/neque laudabilia: sed vituperabilia esse. Atque horū etiā pleraque nominibus carent. verum enitendū est et his (perinde atque ceteris) ponere nomina: diluciditatis gratia: ut facile sequi possimus. Circa verum igitur mediū quidem verax quidam: et mediocritas veritas appelletur. fictio vero: si ad maiora pergat arrogātia: et arrogans qui ipsam habet dicatur. si ad minora dissimulatio nuncupetur: et qui habet ipsam/dissimulatio. Circa iucundū quod in ioco consistit mediū quidem comis ac urbanus: et dispositio comitas atque urbanitas appelletur. exuperatio autē scurrilitas: et qui ipsam habet/scurra: et qui deficit/rusticus quidā. et habet/rusticitas nuncupetur. Circa vero reliquū iucundū quod est in vita: is quidē qui est ut oportet iucundus: amicus dicatur/et mediocritas amicitia. Is autē qui exuperat: si nullius gratia rei/placidus. si sui emolumentū causa: adulator est appellandus. At is qui deficit et in cunctis est iniucundus: cōtentiosus quidē/difficilisque dicatur. ¶ Sūt et in affectibus et in iis que sunt circa affectus: mediocritates. Uerēcūdia namque virtus quidē non est. laudatur tamen et ipse etiā verecundus. nam et hic dicitur esse mediū et exuperans atque deficiens. et exuperat quidē is qui in vniuersis verecundatur: qualis est ipse pauidus. qui vero deficit/aut nulla in re verecundatur: appellatur impudens. mediū vero dicitur verecundus. ¶ Indignatio autē mediocritas est inuidie: et malivolentie. versant autē circa dolorē et voluptatem: que oriuntur ex iis quod proximi accidunt. indignans enim dolet: cū aliqui prosperitate fortune indigne fruuntur. inuidus autē hunc exuperans de omnibus dolet. sed malivulus adeo deficit in dolendo ut gaudeat. Uerū de his erit et alio loco tēpus dicēdi. ¶ De iustitia vero postea pertractabimus. atque cum nō dicatur simpliciter: distinguemus ipsā: et de utraque dicemus quo modo mediocritas est. et similiter de rationis virtutibus.

Libro quarto
to número. 75

In fine tertij.
in quarto
et quinto huius

¶ Septimi capitis note ¶ Qui nō timēdo excedūt int̄mīdī/īpauīdīq; (dū apti succurrat vocabulū) vocēf. ¶ Cū virūq; victorū extremū quoquo pacto superet/et quoquo pacto deficiat: illud tamē quod in agēdo superat t̄lī patiēdo deficiat ī supabūdātia et nō defectu poni solet. quodpō in agēdo deficit. etlī superet patiēdo: ponit in defectu ¶ Circa decōrū ruditas. sordiditas/ineptibilitas/vulgarisv̄t̄t̄as. ¶ Circa decōrū pusillitas/modicitas. ¶ Lēntudo. inflatio/supbia. ¶ Honoris vacuitas/res missio. honoris appetitiōe vacās. remissus. ¶ Veritas. grauitas. verax. grauis. ¶ Arrogātia/ vanitas/ tactātia. Arrogās. van⁹. tactator ¶ Dissimulatio/hironia. dissimulatoz/hironic⁹. ¶ Hic amicitie noīe ipsā denotant affabilitatē. ¶ Inuicund⁹/cōtentiosus/difficilis inhuman⁹. ¶ Pavidus/stupidus. ¶ Ultraq; iustitia: distributiuā et cōmutatiuā.

¶ Abediocritates/superabundantie/et defectus hac subiecta formula deprehenduntur.

Excessus	Abediocritas	Defectus
Audacia	Fortitudo	Timiditas
Intemperantia	Temperantia	Insensibilitas
Prodigalitas	Liberalitas	Illiberalitas
Circa decōrū ruditas	Abagnificentia	Pusillitas
Lentitudo	Abagnanimitas	Pusillanimitas
Ambitio	Abodestia	Honoris vacuitas
Fracundia	Abansuetudo	Pre vacuitas
Adulatio	Affabilitas	Contentio
Arrogantia	Veritas	Dissimulatio
Scurrilitas	Comitas	Rusticitas
Plus	Iustitia	Abinus
Indulgentia	Amicitia	Inimicitia
Stupor	Urecundia	Impudentia
Inuidia	Indignatio	Abaliuolentia

De indignatiōe que dolendi et gaudendi mediā quedā passio est: de bonorū enī p̄speritatibus gaudet/et de aduersis tristat et contra de prosperitatibus. aduersitatibusq; malorū/et de inuidia et maluolentia sermonē cōtrahit Aristoteles. ⁊ quia ad recte gaudendū et tristandū instituta debet eē nostra vita/et maxime cauta aduersus inuidiā et maluolentiā: que oīm virtutū sepiūt aditū si illas semel admittimus: ideo licet de illis paucula adycere. Inuidia dolor est de bonorū prosperitatibus. que torquet/siccat afflat exollatq; inuidēs: quasi tortor quidā ex tartareis vitoribus ad mortaliū exterminia missus Sed discant inuidi (qui aliorū felicitate torquentur) ex Hāsone que domus sit inuidie.

Domus est inuis in vallibus antri

Abdita: sole carens/non vili peruisa vento:

Tristis/et ignauī plenissima frigoris. et que

Igne vacet semper: caligine semper abundet.

Abospes quis? si forte rogas. domus habet edentem

Superceas carnes victorum alimenta suorum

Inuidiam. monstri nunc audi que sit imago

Ballor in ore sedet/inacies in corpore toto/

Musq; recta acies/luent rubigine dentes.

Pectora felle virent/lingua est suffusa veneno.

Iratus obest: nisi quem vis fecere dolores.

Hec fruitur somno/vigilantibus excita curis.

Sed videt ingratos: intabescitq; videndo:

Succensus hominū. carpitq; et carpitur vna

Suppliciumq; suum est

Quacūq; ingreditur florentia proterit arua/

Exuritq; herbas/et summa papauera carpit.

Afflatus suo populos/vrbesq; domosq;

polluit.

Hoc mundi monst̄rū medio in pectore gerit̄s. neq; aliā esse putetis inuidie domū. hanc

si supitis et vobisq; humano generi plurimū inimicā excutite viperā: que sociā semp habet maluolē-

tiā: germanā indiuiduāq; sororē: diras nocte. hereboq; genitas. et solēt h̄c pestes ī ciuitatib⁹ incubare

re aliorū felicitatib⁹ et glorie venenato dente obliquo oculo. felleoq; pectore insidiātes. quas multi vt

fugerēt patrias locaq; deseruere. quas inquā vt fugerēt Conon diuiti⁹ Lypri peregrin⁹ vixit Iphicrates apud Thracas. Timotheus apud Lesbos et Labrias in Egypto. Et omnib⁹ seculis Iphocion enī auctore Plu-

ton et Timon Athenienses maluolentia nota posteritati reddunt infames. Iphocion enī auctore Plu-

tarcho neq; flere. neq; ridere vnq; visus est. cum semper sentiret contra reliquos concius suos oēs. Labrias

consulentiibus autē in rerū difficultate oraculū Atheniensib⁹ responsum redditū est: vnū esse in vrbe

ciue qui omnū voluntati. opinioniq; aduersaretur. clamabāt Athenienses hunc ciuem querendū esse

ac grauer esse plectendū. Iphocion autē alta voce sese cū esse ait cui nichil vnq; eorū placeret que pos-

pulus Atheniensis decerneret/acageret:qua fiducia maliuolus? Hocion nichilominus iudiciū euasit. et Timon Atheniensis:hoim suiqz generis oso: congressus hoim atqz colloquia fugitabat et solum Alcibiadem forma et eloquio prestantē amplectabatur et osculabaturqz. interrogat? aut ab Epimanto quid ita ageret:respondit qz intelligeret eū multoz maloz Atheniensibz causam fore. Et seinel cum magna populi Atheniensis expectatione cōcionatus est Timon: admiratiōe suspensi quidā dictus: a qua multi ciues laqueo pendissent. et quoniam eo loci pariterē necessario erat edificaturus et opus hos extaret. hec Timonis oratio et hec pulchra maliuoloz exempla vt cautiores hec passionū portēta fugiatis. serpunt eni h. anguū more et sensim pectorum penetrantibus se ingerunt suaz venena fundunt. et prestatet multa magis terras oēs serpētes afros nutrire qz huiusmodi pestes mortalium animis admittere. proinde saluoriter admoniti caute.

¶ Septimum cap. duabus conclusionibus. et mediocritatū excessuum et defectuū moralū virtutum assignatione partiuin est.

Septimi capitis Cōmentarij ad litterā. ¶ Prima conclusio. Expedit quoquo pacto virtus extremoz 22
excedentiū atqz deficientiū mediocritas sit: nō modo vniuersaliter sed et particulariter declarare. Itā sermonū quos de actibus agimus, vniuersales estī cōmuniōes: inefficaciores tamē sunt. particu-
lares autē magis veri atqz accommodatiores. nā actus circa singularia versant: quibus par est sermōes
ipsos consonare. expedit igit hoc pacto virtutē duoz hinc et inde deficientiū extremoz mediocritatē 23
esse: ostendere. que cōprehendē declarabimusqz hoc modo. ¶ Extrema et mediocritates virtutum
moralium. Circa timores et fiducias mediocritas est fortitudo. excedentiū vero qui nō timēdo exce-
dit nomine caret. sunt enī pleraqz que nominibus vacant. et is qui confidendo eruperat: audat temer-
ariusqz dicitur. qui in timendo excedit et confidendo deficit: timidus. circa voluptates et dolores nō
omnes: sed gustus ac tactus mediocritas est temperantia. que est magis circa voluptates: minus ve-
ro circa dolores versatur. excessus est intemperantia. et quia circa voluptates qui deficient perqz pau-
ci sunt: ita circa defectū nomen positum non est sed interim vocetur insensati insensibilisqz. circa elar-
giendas accipiendasqz pecunias: mediocritas est liberalitas. exuperatio vero ac defectus prodiga-
litas atqz auaritia. his attamen contrario modo exuperant et deficient homines. nā prodigus in ero-
gando exuperat et accipiendo deficit: iliberalis autem atqz auarus in capiēdo exuperat et in ero-
gando deficit. sed hoc in loco rudi quadam preparatione et summatim sunt accipiēda: alias tamen
exactius proprijs in locis discutiēda. et iterum circa pecuniarum largitiones est mediocritas que
magnificētia nuncupatur. excessus circa decorum puditas et defectus pusillitas. et differt magnifi-
cus a liberali qz liberalis circa parua: magnificus vero circa magna versat. sed et amplius quo pa-
nem mediocritas: est magnanimitas. exuperatio: lentitudo. defectio vero pusillanimitas. et magna-
nimitas circa magnum honorem versatur: quemadmodum et magnificētia circa magnas erogatio-
nes: in hoc differens a liberalitate: qz circa paruas existat. et quemadmodum circa paruas erogatio-
nes mediocritas est liberalitas: ita et circa paruos honores quedam virtus et mediocritas que nomi-
ne caret. et excessus est ambitio et defectus honoris vacuitas. sit enim vt huiusmodi honores expectā-
tur vt oportet. plusqz oportet minus qz oportet. et qui huiusmodi honores cupiditate excedit: ambitio-
sus dicitur. qui deficit honoris appetitione vacuus. medius innotinatur ambitio. quo fit vt ex-
tremi de medio contendant. hinc nos medium quandoqz ambitiosum quandoqz honoris appetitione
vacantem dicimus. et nunc hunc nunc illum laudamus. sed cur id accidat ex sequentibus est deside-
randum. nunc autem ad cetera pergamus, et de reliquis explicemus. circa iram mediocritas est inā-
fuetudo. excessus: iracundia. defectus: ire vacuitas. et medius mansuetudo dicitur et extremi iracūdi.
et ire vacuus. sed fere nomina desunt. sunt et alie tres mediocritates: vt affabilitas veritas comitas:
que inter se similitudinem habēt diuerse tamen sunt. similitudinem quidē habent qz omnes circa ver-
borum et actuum humanorum communicationem versantur. differunt autem qz vna earum circa ve-
ritatem existit alie circa delectabile: hec in loco illa vero in cunctis que ad vitam pertinent que et aperte
dabilia esse sed reprehensione dignissima. et licet in plerisqz nomina desint: licebit tamen vt in ceteris
deklarationis gratia et bone faciliusqz sequentium apprehensionis: nomina fingere. circa verum igit
mediocritas nominetur veritas. exuperatio arrogātia. defectio dissimulatio. medius verax. extrema
vero arrogans et dissimulatio. circa delectabile in loco medium comitas et verbanitas dicit. exuperatio
tuo scurrilitas. defectus rusticitas: mediū comus et verbanus. extremi scurra et rusticus. circa reliquū
contentio atqz inhumanitas. medius cuius vt oportet iucunda cōsuetudo est: amicus. extremi qui nul-
lius rei gratia excedit: placidus. emolumentū gratia: adulatoz. qui deficit iniucundus contentiosus/
atqz difficilis. ¶ Secunda conclusio. Non modo in virtutibus laudāda mediocritas reperitur et ex- 24
trema vituperanda: sed et in ipso affectibus. Et verecundia que virtus non est sed affectio: laudat pa-
riter et verecundus. et verecundia mediocritas quedā est et verecundus mediū. sed abundat pavidus:
qui in omnibus verecundatur. et deficit impudens: qui quidem nulla in re verecundatur. Similiter in-
dignatio affectio quedā media est inuidia excessus maliuolentia defectus: que versant circa dolorē/
et voluptatē ex ipso ipsi pueniēte: que prius accidunt. et indignus mediū est: qui dolet cū qui indigni
sunt. prosperitatibus euehūnt. inuidus excedit de oibus dolis. maliuolus deficit etiā de bonoz aduersi-
tatis gaudens. sed de ipso et de vtriusqz iustitia distributiva inqz et cōmutatiua quo pacto medietas:

- 25 **U**m autem tres sint dispositiones/ et due quidem sint viciā: quorū alterum in exuperatione/ alterum in defectuone consistit: vna autem virtus que quidem est mediocritas: omnes inter se / et si non eque: suscipiunt oppositionē. **E**xtremi enī: cum mediis/ tum inter sese contrarie sunt. media vero extremis. Nam vt equale maius quidem est cum cōparatur ad minus: minus autem cum cōparatur ad maius: sic et habitus medij respectu quidem defectuonū exuperant: respectu autē exuperationum deficiūt: tam in affectibus, q̄ etiam in actibus. fortis enim cum ad timidum comparatur/ audax: cum ad audacem/ timidus esse videtur. pari modo temperans respectu quidē insensati/ intemperās: respectu autem intemperātis / insensatus videtur. Liberalis etiam prodigus videtur si ad illiberale: illiberalis si cum prodigo cōferatur. Quapropter et extremorū vterq̄ medium ipsum ab se compellit ad alterum, atq̄ fortem audax quidem timidum: timidus autem audacem appellat. et
- 26 in ceteris simili modo. **H**ec cum hoc pacto inter sese opponantur: maior est vtriusq̄ contrarietas extremorū inter sese q̄ ad medium. Longius enī hec inter sese q̄ a medio distant. et perinde/ atq̄ magnum magis a paruo paruumq̄ a magno q̄ ab equali vtriusq̄ distat. **E**xtremis in super nonnullis ad mediū similitudo quedā esse videtur. vt audacie ad fortitudinem: et prodigalitati ad liberalitatem. at extremorū inter sese maxima est dissimilitudo: atq̄ ea que plurimum inter se distant diffinientes contraria dicunt. qno fit vt ea que magis distant magis contraria sint. **A**t vero medio in quibusdam exuperatio: in quibusdam defectio magis opponitur. Fortitudini nāq̄ non audacia que est exuperatio: sed timiditas que est defectio magis opponit̄. Temperantie vero non insensibilitas que quidem est defectio: sed intemperantia que est exuperatio magis opponitur. **S**ed autem ob duas accidit causas. atq̄ vna quidem est ex ipsius rei natura. nam quia propinquius atq̄ similis est extremorum alterum medio: ideo non hoc ipsi/ sed contrariū oppositum esse magis asserimus. vt cum audacia quidem similis fortitudini videatur atq̄ propinquius esse: timiditas autem dissimilis: hanc illi magis oppositam esse censemus. etenī ea que plus a medio distant: eidem contraria magis esse videtur. hec igitur vna est causa: que quidem est ex ipsius rei natura. Altera autem ex nobis sumitur ipsis. ea namq̄ medio cōtraria magis esse videntur: ad que nos ipsi quodāmodo natura sumus propensiores. nos enī ipsi quia magis ad voluptates sumus proclives: accirco facilius ad intemperantiam q̄ ad modestiam inclinamur. hec igitur magis contraria dicimus: ad que fit magis accretio. et propterea intemperantia que est exuperatio magis est contraria temperantie.

Octauū capitū note. **D**ispositio/habitus **C**ontrarietas est extremorū aut extremi et medij repugnantia. **C**ontraria sunt que sub eodem genere posita sunt maxime a se invicem distant et eidem subiecto vicissim assunt a quo mutuo se expellunt. et cum particula maxime non apponitur omnibus contrariis conuenit: tū extremis et maxime talibus. tū non maxime contrariis. cum autē illa particula adijcitur: conuenit quidem contrariis/ sed solum maxime talibus. **E**quale: mediū rei equamq̄ ad extrema differentiam seruans.

27 **O**ctauū cap. tribus conclusionibus partitum est.

Prima conclusio. **E**t medium extremis/ et extrema inter sese quodammodo opponuntur. Sunt enim vt dictum est tres dispositiones quarum due viciā sunt vnum quidem in exuperatione / et alterum in defectu: et tertia virtus est/ que et mediocritas quedam est. sed media dispositio extremis contrariatur. nam quē admodum equale cum comparatur ad minus/ maius esse videtur: et cum comparatur ad maius / videtur esse minus. sic medie ipse dispositiones/ medijq̄ habitus: respectu defectuonū exuperare videtur. at respectu exuperationum videntur deficere. et ita in actibus. atq̄ affectionibus. in habitibus quidem vt fortis si ad timidum comparatur audax apparet: si ad audacem protinus apparet timidus. Videm si temperans ad insensibilem cōparetur: intemperās. ad intemperātem vero paratus: insensibilis esse videbitur. et si liberalis ad illiberale avarūq̄ cōparetur: prodigus apparebit. si ad prodigum: illiberalis: et in ceteris simili modo. sed extrema illa vt audax/ timidus. intemperās / insensibilis: manifeste inter se contrariari dinoscuntur. igitur et medij illi habitus extremis. reijci enī ab se extremorū vnūquodq̄ ipsum mediū ad alterum. hinc audax fortem nominat timidū/ et timidus eundē

nominat audacē: et ita in reliquis, mediū igitur extremis / et extrema inter sese quodāmodo opponū-
 tur, nam quodāmodo cōtrariant, et hec cōclusio cois est ad habitus actus et affectiones. ¶ Secunda 26
 conclusio. Cū hoc pacto mediū extremis, et extrema inter sese opponatur: extremorū tamē inter se op-
 positio maior est, p̄mo, q̄ extrema inter se magis distāt q̄ distant a medio quēadmodū magnum et
 paruum inter se magis distat q̄ ab equali, cū igitur opponant extrema: magis inter se q̄ ipi medio
 opponantur. ¶ Secundo, plerorūq̄ extremorū ad mediū similitudo quedā est, vt audacie ad fortitudi-
 nem et p̄dgalitatis ad liberalitatē, et extremorū inter se maxima dissimilitudo est, magis igitur ex-
 trema inter se distāunt, siquidē dissimūtur cōtraria per plurimū distare, extrema igitur que magis
 distant: et inter se magis sunt contraria, extremorū igitur inter se oppositio maior est q̄ ipsorū ad me-
 diū. ¶ Tertia conclusio. In aliquibus exuperatio et in aliquibus defectio: magis ipi medio opposita 27
 est, vt in temperantia que exuperatio est: magis opposita est tēperantie q̄ insensibilitas quequidē est de-
 fectio, et timiditas que defectio est magis opposita fortitudini: q̄ audacia que exuperatio est. Et id ob
 duas quidē causas euenit, prima enī ex parte rei altera ex parte nostri sumitur, ex parte autē rei, nam
 cum vnū extremorū medio p̄pinquius atq̄ similis sit: tunc nō ipm sed suū oppositū ipi medio ma-
 gis oppositū est, vt quonā audacia p̄pinquior atq̄ similior fortitudini: timiditas vero que est defectio
 remotior dissimiliorq̄: p̄inde timiditas magis fortitudini opposita est, que enī a medio magis distāt:
 et eidem bono iure magis cōtraria sunt, Secunda vero causa que ex parte nostri sumitur, est: extrema illa me-
 dio magis cōtraria esse videbūtur ad que natura procliuiores sumus, vt nos procliuiores sumus ad
 voluptates q̄ ad voluptatū abstinentiā, ideo inēperantia que est exuperatio magis contraria est
 tēperantie: q̄ insensibilitas, magis enī iure ea extrema medio sunt p̄traria: ad que magis sit augmē-
 tum, a medioq̄ discessus, i aliquib⁹ igit exupatio et in aliquib⁹ defectio magis ipi medio opposita est.

¶ Virtutem igitur moris mediocritatem esse: et quomodo

Cap. VIII.

¶ sit: et viciozū duozū mediocritatem esse: vnius per exuperationem: alterius 28
 per defectionem: et talem esse propterea q̄ cōiectatix est cuius mediū quod in af-
 fectibus est atq̄ actibus: satis iam diximus. Quapropter difficile est studiosum esse, est
 enim difficile in vnoquoq̄ medium capere, vt circuli medium inuenire non cuiuslibet:
 sed sciēsus est tantū, Pari modo irasci quidē: et dare argentū: sumptusue facere: cuiusli-
 bet est: et facile, sed cui et quantum: et quando: et quomodo: et grata cuius oportet:
 non cuiuslibet est: neq̄ facile, quod quidē est ipsum rectum: et est perrarū: et laudabile: et
 perpulchrum. ¶ T̄carco cum qui mediū ipsum cōiectat, primū quidē a magis cōtrario 29
 discedere oportet: et perinde, atq̄ Circe monebat.

¶ Extra vndam et fumum longe compelle carinam.

¶ Extremorū enī altero magis: altero minus delinquitur.

cum igitur cōsequi mediū summe sit difficile: secunda (vt inquisit) nauigatione minima
 malorū sunt capiēda, Idq̄ erit hoc maxime modo quē diximus. ¶ Considerare autē
 oportet et ad que nos sumus p̄pensiores, nam alij ad alia natura sumus p̄cliuēs, quod
 quidem ex voluptate doloreue inde pueniente percipietur, atq̄ nos ipsos ad cōtrarium
 oportet retrahere, Longe namq̄ a delinquendo secedentes: ad ipm tandem mediū ac-
 cedemus vt solent ij facere: qui lignozū ea que sunt obliqua ad rectitudinē redigunt,
 ¶ In vniuersis autē cauendū est maxime a voluptate, non enī incorrupti iudicamus de
 ipsa, ¶ Et ergo Troianorū senes erga Helenam sese habuerūt: sic et nos ad voluptatem
 ipsam esse affectos: in omnibusq̄ illorū dicere vocē oportet: hoc enī pacto remouentes
 a nobis ipsam: minus peccabimus, hec igit facientes (vt in summa dicam) maxime me-
 diū attingere cōsequiue poterimus. ¶ Id autē ipm difficile est fortasse, et in singula-
 ribus maxime, Non enī facile determinari potest: quo modo, et quibus: et pro quibus:
 et quāto in tēpore irascendū est, et enī nos interdū eos qui deficiūt laudamus: et mites
 dicimus esse: interdū ipsos infensos appellamus viriles, Verum qui parū a recto exor-
 bitat non carpitur: siue ad defectionē, siue ad exuperationē se fleccat, qui vero multum:
 vituperatur, nō enī latet egressus, Facile autem non est excipere ratione: quousq̄ et ad
 quantū a recto quispiā egressus: carpendus est, neq̄ enī aliud quicq̄ sensibiliū determi-
 nari facile potest, talia vero in singularibus sunt: et iudiciū est in sensu, Verum illud est
 manifestum medium habitum in vniuersis laudabile esse, Oportet autem nunc ad exu-
 perationem nunc ad defectionem declinare, hoc enim pacto facillime medium ipsum et
 rectum attingemus ac assequemur.

¶ Non capitis nota ¶ 2: c̄pta Circes ad Ultem et Odyssea Homeri cognoscūtur, in exemplari
 greco pro circe c̄ lypso ponitur, Et decreta seniorū Troianorū pro restituenda Helena cognoscūtur
 et Iliade Homeri, ¶ Singularia circūstantie prudentie, ¶ 2: hic nos admonet Aristoteles esse
 cautos in altero viciozū fugiendo ne recidamus in alterum: ad summopere, Stoici curant quod et hoc
 carmine notauit Horatius.

In vicis ducti culpe fuga: si caret arte.

Non ego avarum

Cum veto te fieri: vappam iubeo ac nebulonem

Dum vitant stulti vicia: in contraria currunt.

Est modus in rebus sunt certi denique fines

Ultra quos, citraque nequit consistere rectum.

Morantur ite, quod et Aristoteles frequenter nos cautiore attēdere: ne nos specie virtutis vicia deludat:

Fallit enim vicium specie virtutis: et ymbria.

Cum sit triste habitu/vultus et veste severum.

Hec dubie tanq̃ frugi laudatur avarus:

Tanq̃ parcus homo/ et rerum tutela suarum.

¶ Non cap. vna cōclusionē et tribus documētis partitū est.

18 ¶ Non Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Conclusio. Difficile est studiosum esse. Primo. nam iam satis dictum est virtutē moralem mediocritatē esse duorū viciorū: huius per exuperationē, alterius per defectum: et ideo virtutē cōiectricē esse mediū, et in affectibus et in actibus et in vnoquoq̃ mediū capere difficile est: vt circuli mediū capere non est cuiuslibet sed scientis tantū. simili quoq̃ pacto irasci/pecuniā dare et sumptū facere cuiuslibet est, et facile: sed cur/quantū quādo quo modo/ et q̃ a cuius: non āplius cuiuslibet neq̃ facile est, quod enī rectū est: et rarū et laudabile et p̃clarū est.

19 ¶ Tria documēta. Prīmū documētū. Volenti ipsum assequi mediū summopere nitendū est magis fugere vicium quod ipsi medio magis est oppositū, sed caute tamen ne rursus in alterū prauimus vicium: quē admodū et Circe hoc pacto monebat Ulixem extra vndam et fumū longe cōpelle carinā, et cū nō sit semper possibile mediū attingere ob sui difficultatē: tū minima malorū (quē admodū in p̃spera nauigatione aiunt) suscipienda erunt, minimiq̃ a medio discessus, et cū cōtrariorū alterū altero magis peccet id maxime fiet: si magis id deuitabimus (vt iam dictū est) quod deterius est, et ipsi medio magis oppositum. ¶ Secundū documētū. Considerare oportet vicia ad que natura sumus p̃sensiores: et nos ad opposita retrahere, et tandem longe ab iis in quibus delinquere solebamus euadētes: in medium recidemus, more eorū qui curua ligna ad rectitudinem dirigūt, neq̃ omnes ad eadem vicia natura sunt p̃sens sed alij ad alia, quod ex voluptate et dolore percipitur, nā plerisq̃ in quibus voluptas ipsa est: in iis alijs adest dolor. ¶ Tertiū documētū. In vniuersis agendis summopere cauendū est a voluptate, nam nos ea nondū tentati: iudiciū de illa non ferimus nos scilicet illā perturbaturos, et nos ad voluptatē ipsam sic affectos esse oportet: vt Troianorū seniores sese habuerūt ad Helenam/ et in omib⁹ illorū imitari vocem, sic enī a nobis ipso voluptatē repellētes: minus peccabimus, et hec precepta vt paucis absoluantur obseruantes: mediū ipm vel maxime assequi valebimus. ¶ Secundo, ob idipm difficile est studiosum esse, q̃ maxime difficile est mediū in singularib⁹ obseruare, nō enī determinare facile est: quo modo et quibus et pro quibus et quanto tēpore irascendū sit, nam nos interdum eos qui deficiūt laudamus, multosq̃ dicimus, interdū vero insensos, exandescētes: nosiamus vitales, sed id animaduersionē dignū est: eū qui parum a recto deuiat siue ad exuperationē siue defectiōnem: non vituperari, qui vero plurimū labitur: vituperari, nam tunc latere nō potest egressus, deuiatioq̃ a recto, attamen nō est facile sermone explicare quousq̃ et ad quantū a recto egressus: quisq̃ vituperandus est, nec quicq̃ aliud sensibiliū prompte determinari potest, nam talia in singularibus ita sunt, et eorū iudiciū in sensu est, nihil igitur mirū videatur: si difficile sit fieri studiosum, sed id in singulis pro certo/exploatoq̃ haberi debet: mediū habitum laudabile esse et nunc ad superationē/nunc ad defectiōnem declinare oportere: quo facilius medium ipsum ipsumq̃ rectum adipiscamur.

Secundi Ethicorum Aristotelis finis.

Cap. I.

1 ¶ Cum autem virtus circa affectus/actusq̃ versetur: et in iis quidē que sua sponte quis agit laudes et vituperationes: in iis autem que inuitus facit
C venia nonnūq̃ et misericordia locū habeat: eos forsitan qui de virtute cōsiderant: de eo quod sua sponte quis facit atq̃ inuitus determinare necesse est, vtilis est etiā legūlatoribus hec sane consideratio: ad premia/ penasq̃
2 institutundas. ¶ Videtur itaq̃ ea inuitus facere quispiā: que violentia vel per ignorantiam facit. Id autem est violētum: cuius principiū est foris: in quod nihil is qui agit/
3 aut patitur confert/ vt si ventus aliquo tulerit: aut homines potestatem habētes. ¶ At ea que ob maiorum metum malorū/ aut ob aliquod bonū aguntur: vt si tyrannus quēpiam aliquid agere turpe iuberet: habens in potestate et parentes et liberos: hac lege/
4 vt si illud agat: illi sint incolumes/ si non agat: dispereant: cōtrouersiam habere vidēf: vtrum hec inuiti an sponte faciant homines ¶ Tale etiā quid accidit et circa factus eos: qui in tempestatibus sunt. Simpliciter enī nemo suas fortunas ēq̃cit sponte, sed omnes propter suam ceterorūq̃ salutem ēq̃ciūt: modo sint mentis sane, tales igitur actus mixti quidē sunt. Iis autem magis sunt similes quos sponte homines agunt. Expetuntur enim tunc cum aguntur: atq̃ finis actionis in temporis conditione consistit, et sponte igitur et inuitum vnūquēq̃ dicendū est agere cū agit, agit autem sua sponte. ¶ Est enī in ipso principiū mouendi partes eas que sunt in huiusmodi actibus instrumenta, at

quorum principium est in ipso: ea agere vel non agere in ipso est statum. ita igitur sua sponte quisque agit. At simpliciter fortassis inuitus, nemo namque talium quicquam per se expecteret unquam. ¶ In actibus autem huiusmodi nonnulli homines et laudantur: cum pro magnis et honestis rebus aliquid turpe ferunt aut molestum, si vero contra faciunt vituperantur, est enim improbi pro nulla re honesta vel mediocri: res turpissimas ferre. In quibusdam autem laus quidem non fit: sed venia locum habet: cum ea que non agere oportet quispiam egerit ob huiusmodi res: que naturam humanam superant, nemoque perferret. Sunt autem quedam: ad que forsitan non licet quemquam esse compulsum: sed potius oportet summa perperam tormenta mortem obire. Ridicula namque videntur ea que ad necem matris Alcmeonem Euripidis compulerunt. Est autem interdum difficile quale pro quali sit expectandum: et quid pro quo sustinendum discernere, difficilius enim est: posteaque cognoueris in sententia permanere. Sit enim plerumque: ut ea quidem que expectantur molestia: ea vero ad que cogimur turpia sint: unde laudantur atque vituperantur et qui fuerunt aut non fuerunt compulsi. ¶ Quenam igitur dicenda sunt violenta? An ea quidem simpliciter inuitus quispiam agit quorum externa est causa et ipse agens nichil omnino confert, que vero per se quidem inuitus facit: sed nunc et pro his expectantur: principiumque est in ipso agente: ea per se quidem inuitus facit: nunc autem et pro his sponte agit: magis autem ista similia sunt que sua sponte quis agit, actus enim sunt circa ipsa singula: que quidem sponte facit. Qualia vero pro quibus expectanda sunt non facile assignare possumus, quippe cum in ipsis singulis complures sint differentie. ¶ Quod si quispiam ideo iucunda et bona: violenta dixerit esse quia et extra sunt et compellunt: omnia erunt eius sententia violenta, horum enim gratia omnes omnia agunt. Atque qui violenta inuitus agunt et cum dolore: qui ob iucundum et cum voluptate agunt. Est autem ridiculum externa quibuspiam accusare: sed non seipsum, qui quidem ab huiusmodi rebus facile capitur: et honestorum quidem se: turpium autem ea que afferunt voluptatem censere causam esse, id igitur violentum esse videtur: cuius principium est foris: nihil propterea eo conferente cui vis est allata. ¶ Omne autem quod ob ignoracionem est actum: non sponte quidem est actum. Ab inuito tamen id effectum est omne pro quo dolet qui egit: ipsumque penitentia subit, qui namque ob ignoracionem aliquid agit: et non fert moleste se illud egisse: sponte quidem sua non egit quod nesciebat. Non tamen erit inuitus: quippe cum non doleat ob id ipsum. Qui igitur ob ignoracionem quippiam egit: si ipsum peniteat inuitus fecisse videtur, si non peniteat cum is alius sit: non sponte dicitur egisse, cum enim differat: melius est ut proprium habeat nomen. ¶ At enim hec etiam ipsa: ob ignoracionem inquam agere et ignorantem agere diuersa esse videntur. Nam ebrius aut iratus non videtur ob ignoracionem agere: sed ob aliquid eorum que dicta sunt: non sciens, sed ignorans, omnis igitur prauus ignorat que agere oportet: et a quibus est abstinendum. Et ob huiusmodi errorem iniusti homines malique omnino sunt. ¶ Inuitus autem dicitur quispiam agere: non si ignorat id quod conducit, non etiam ea ignoratio que facta est electione: causa est ut aliquid inuitus quispiam faciat: sed prauitatis. Hec etiam ea que est vniuersalis, homines enim propter hanc ipsam reprehenduntur. Sed ea que est singulorum in quibus et circa que est ipsa actio, in his enim et conuersatio locum habet venia, qui namque aliquid eorum ignorat inuitus agit. ¶ Forsitan igitur non ab re fuerit: si que et quot sunt ipsa determinabimus. Quis itaque: quid et circa quid vel in quo agit nonnulli et quo: ut instrumento, et cuius gratia vel salutis, et quo modo: ut sensum vel vehementer. ¶ Vniuersa igitur hec nemo pacto se ignorabit: Ignorauerit autem quispiam id quod agit, ut inquit dicentes excidisse sibi: aut nescisse arcana esse: quemadmodum Eschylus ipsa arcana ceteris, aut ostendere volentes inmisisse: ut qui telum inmisit. Putauerit autem quispiam et filium hostem esse, ut Aserope putauit, et hastam cuspidem habentem ea carere, et lapidem pumicem esse. Et interfecerit quispiam salutis percussum causa et monstrare volens (ut faciunt qui manibus extremis luctantur, percusserit. Cum igitur circa hec omnia in quibus est ipse actus, sit ignoratio: qui horum aliquid ignorauit: is inuitus egisse videtur, et maxime in precipuis, hec autem cavendum esse in quibus est ipse actus: et id cuius gratia. Eius igitur quod ab inuito ob ignoracionem tale dicitur esse factum: oportet actionem, dolo-

Elcincon

Æschylus

28 Scope

rem in super/penitentiaq; afferre. ¶ Cū autē id inuitus quispiā agat: quod vi et ob igno-
 12 rationē agitur: id sua profecto sponte quispiā videbitur agere: cuius p̄cipiū est in ip̄o
 13 agente sciente singulari in quibus est ipse actus. ¶ Forsitan enī non recte dicitur: ea fieri
 ab inuitis: que per iram aut cupiditatē agūtur. Primo. namq; nulla belua sponte ager:
 neq; pueri. ¶ Deinde vtrum nihil eorū sponte agamus que cupiditate vel ira agimur:
 an honesta quidem sponte/ turpia vero inuiti? An ridiculū est: cū vna sit causa? ¶ Ab-
 surdum est etiam forsitan ea ab inuitis agi censere: que oportet appetere. oportet autē et
 irasci pro quibusdam/ et cupere nonnullas res: vt sanitatem atq; disciplinā. ¶ Eidentur
 etiam ea quidem que ab inuitis fiunt/ dolorem: ea vero que cupiditate aguntur volup-
 tatem afferre. ¶ Preterea quid interest inter ea que per rationem et que per irā peccan-
 tur/ hoc ipso quod ab inuitis agantur. etenī fugienda quidem sunt ambo. affectus autē
 rationis expertes non minus humani esse vidētur. et actus ipsius hominis ab ira cupi-
 ditateq; fiunt. Absurdum est igitur hec ab inuitis agi censere.

¶ Primum capitis note. ¶ Nihil cōtert, nihil coadiuuat. ¶ Voluntariū / cui⁹ p̄cipiū in ipso ope-
 rante est: operatiōis cognoscere singula. ¶ Inuoluntariū quod per vim, aut ignorantia factū ip̄tabile
 nō est. ¶ Inuite factū/ per ignorantia factū: quod cognitū penitudinē inducit. ¶ Turpe/ p̄brū cōtume-
 liosum ignominiosum aut simile. ¶ Probrū ferre pro patria in filio non recusant. ¶ Hamilius: qui filiū
 litteris et forma inter suos equales prestantē q; malo cōsilio/ Latine familiaritati adheferat: in me-
 dio itinere affectus. abstractum yltime pene supplicio affici voluit dicens: se non Latine aduersus
 patriam, sed patrie aduersus Latiniā filiū genuisse. ¶ Per se inuoluntaria sunt. que nulla vrgente
 necessitate nullus vnq; probe mentis admitteret: nisi aut ignorās/ aut vi supante coactus. ¶ Omnes
 agunt horū gratia que extra sunt: q; agant horū gratia que nondū cōsecuta sunt. ¶ Inuitus agit, inuo-
 luntarius agit. ¶ Et cum Aristoteles diffinit inuitū agere nō apponit particulā per violentiā: q; prius
 posita est sed secūda ī particulā que certā requirebat intelligentiā. itaq; diffinitio hic: diffinitio nē in-
 uoluntariū prius posita emendat. ¶ Quid homines ignorātes que agenda ⁊ fugienda sint ob huiusmodi
 errorem omīno mali sint: hoc ideo est q; cū nō deceant a quibus sit abhorrendū: ea nō deuitāt, sed ea
 sine discrimine faciunt. ¶ Ignorantia vniuersalis est ignorātia earum rerū: quas homo scire tenet.
 Ignorantia alicuius particularū circumstātiarum miseratione. venaq; tunc digna est: cū quis agit
 per ignorātiā talis circumstātie quā minime scire tenet. ¶ Acinacis harpe machera/ doloneo/ hasta/
 conti. pila gesa spara, tragula, falarica mīilia, catapulta: teloz bellicoz sunt nomina. et catapul-
 ta etiā instrumētū est: quo tela tricubitalia emitti solent. ¶ Plautus. te neruo torquebo vt catapulte so-
 lent. sed qui telozum genera et descriptiones desiderant: legant Valerium de re militari. illic enī in-
 uenient cruenti armamētaria. ¶ Pūmer: lapis leuis spongiosus/ erosus/ polendus libris/
 et leuigādis lignis ap̄tissim⁹. Solie insule mittūt: vin illi refrigerēdi maximā putauit inesse. ¶ Theo-
 phrastus: q; feruere musta designāt: pumice adiecto. ¶ Buita voluntarie agere dicūtur: sed nō appie
 vt homines, verū suo modo: et suo modo singula cognoscunt. Sensitiuus enī illis appetitus: in homi-
 nibus est voluntas. Euripides Atheniensis tragediarū scriptor haud ignobilis drammatā multa re-
 liquit inter que scripsit Alcmeonem Amphiarū filium matrē Eriphylen in vltionē necis paternae in-
 teremisse. ¶ Eschylus scriptor tragicus rep̄chēsus aliquādo fuit ⁊ ductus ad arcopagum q; mystica
 quedam de sacris choreis publicauerit que nō licebat vulgo esse cognita. ille autē se id per ignorātiā
 fecisse asserēbat. de eo quimilianus et aulus gellius. ¶ Quod adducit de Adrope: simile nostri me-
 morantur de Penithea qui a matre et matertera vt hostis decerptus est. de quo Quidius.

Quidius
 Penitheus
 Agave

Prima suum misit violauit Penithea Thyro
 Adarer: et o gemine clamaui adeste sorores.
 Ille aper in nostris regnat qui maximus agris
 Ille mihi ferendus aper. ruit omnis in vnum
 Turba furens/ cuncte coeunt/ trepidumq; sequuntur.
 Trunca sed ostendens detectis vulnera membris
 Aspice mater ait/ visis vlulauit Agave.
 Collaq; tactauit/ crinemq; per aera mouit
 Auulsumq; caput digitis complexa cruentis
 Clamat: io comites opus hoc victoria nostra est.
 ¶ Primum cap. octo conclusiōibus. duabus diffinitionibus/ vna questione/ vna diuisione/ et vno cor-
 relatio partium est.
 ¶ Primum Cap. o cōmētarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Expedit de virtute tractātibus: de vo-
 1 luntario et inuoluntario discutere. ¶ Primum. q; virtus circa affectus, actusq; versat. atq; in his dum
 operamur voluntarie: laudamur, aut vituperamur. dū aut inuoluntarie: plerūq; vena misericordiāq;
 locum habent. igit par est virtutis cōsiderationē suscipiētibus: de voluntario et inuoluntario definiere.
 2 ¶ Secundo. q; voluntariū et inuoluntariū cōsideratio legislatoribus vtilis est: vt rite premia/ aut penas
 instituant. cōsiderant igitur de virtute cōsentanea est hec determinatio. ¶ Diffinitio. Inuoluntaria
 sunt que per violentiā/ aut per ignorātiā sunt facta. Violentū est cuius p̄cipiū est extra: cui is qui
 violentia aut agit aut patitur nihil p̄orsus cōfert ac conducit. vt si ventus aliquem sustulerit: id vio-
 3 lentū est. sū si hoies potētiores hoies pertrahāt rapitq; totis viribus totq; misu reluctantē/ id vio-
 lentum est. ¶ Questio. An ea que ob mēū maioris mali fiūt, aut ppter bonū aliquod: voluntaria sint/ an

involuntaria? verbi causa tyrānus habēs alicuius parētes et liberos in sua potestate iubet illū turpe aliquid cōmittere hac cōditione vt si id non admittat facinus: enecant parentes et liberi: si admittit saluans. quā rem is metu mortis parentū et liberorū et gratia salutis eorū cōmittit: an id factū volūtariū sit an involūtariū? ¶ **Secūda cōclusio.** Ea que ob hūmōi mali merū aut bonū aliquid fiūt: neq; omīno voluntaria neq; involuntaria sunt sed mixta et magis quidē volūtarijs similia. ¶ **Primo.** Similia sunt hec vs qui fluctibus iactati opes suas deuoluūt. at nullis qui mente sit incolumi sanosq; animo suas opes omīno volūtariē deiecit: sed omēs ob suā suorūq; salutē faciūt. talia igit nō omīno volūtaria sunt. et cū non per violentiā nam in ipīs illarū operationū principiā est. neq; per ignorantia frāt: ea nō sunt omīno involūtaria. sunt igit mixta. Sed q; volūtarijs similia sint: patet. ¶ **Primo.** q; talia eligunt tūc fieri cū fiūt. sunt igitur tūc volūtariē. et finis opationis: et cōditione tēporis metis: et vnuquodq; dicēdū est volūtariū aut involūtariū si tunc cū agit tale est. talia igitur volūtarijs euadūt similia. ¶ **Secūdo** in hūmōi opantibus est tunc principiū mouēdi suas partes: que sunt talū operationū instrumēta. at quibus talū agendi principiū hoc pacto inest: in sua potestate agere vel nō agere situm est. sunt igit talia magis volūtaria. sed nihil phibet talia per se nullaq; tali iterum tēte occasione nunq; fieri nisi involūtaria. nullus enī quicq; talū per se nullaq; intercedere grādi necessitate: eligeret vnq;. ¶ **Diuisio.** verūtamen talū actū sunt aliqui in quib; laudant hoies: quādo p magis/ et honesto rebus proba. molestias ferūt. nā p̄osissima p nullo honesto etia mediocri pferre posse: improbi est. qui aut secus faciūt vicio dātur. sunt tamē alia in quibus laus nulla cadit sed vema locū habet: cū ea perpetrāt que etiā nō oportet quādo ea ob eas res perpetrāt: que naturā superāt humanā et quas nemo pferret. sunt et quedā ad que nemo cogi debet: sed potius extrema oīa sustinere mortēq; ipām perferre. nā que apud Eurypidē cōpulerūt Alcmeonē ad necē matris: ridicula esse vident. non tamen facile interdū iudicare est: quale pro quali et quid et quo sustinendū sit. atq; vbi cognoueris: difficultus est in pposito sententiāq; manere. nā plerūq; que expectātur: tristia molestias sūt et ea ad que cōpelluntur turpia. vnde laudes vitupationesq; pendēt: tū et vs qui cōpelluntur tū vs qui talia agunt/ non cōpulsū. ¶ **Tertio.** violenta sunt quādo causa externa est: et qui ea agit omīno nihil cōfert. at eorū que per se involūtaria sunt sed nūc et pro his suscipiēda. causa externa non est: sed in ipso agente quā circa singula agit. igitur talia per se involūtaria omīa: nūc aut volūtaria et magis ipīs simplici volūtarijs similia que nō violenta agit: versatus circa singula. actus enī sponte volūtariēq; agentū: circa singulata erisunt. quib; qualia et pro qualibus suscipiēda sint: assignare promptū facileq; non sit: cū in ipīs singulis cōplura sint discrimina varieq; differētia. ¶ **Tertia cōclusio.** Iucunda et honesta involūtaria nō sunt. ¶ **Primo.** nā hec violenta nō sunt. neq; succurrit vt dicatur extra esse que cōpellūt. nam ita dicentū: sententiā cōsequitur omīa esse violenta. agunt enī oīs hoīū gratia que extra sunt. ¶ **Secundo.** que violentia hoies agunt: ea cū dolore agunt. qui autē iucundū aut honestū: cū voluptate agunt. igitur talia non sunt violenta. ¶ **Tertio.** ridiculū est accusare externa et nō seipm potius: qui facile ab hūmōi externis captas. ridiculū ut est seipm honestorū causā dicere: turpiū autē voluptatē. talia igitur violenta nō sunt. ¶ **Quarto.** violentū est cuius principiū extra est: nihil prius eo cōferente cui vis allata est. nō igitur qui iucūda aut honesta agunt: violentia agunt: et cū minus eadem per ignorantia factū videant: igitur iucūda et honesta involūtaria nō sunt. ¶ **Quarta cōclusio.** Non omne p ignorantia factū: volūtariū est. nā est aliquid per ignorantia factū: quod postea cognitū nobis penitudinē mestitiāq; inducit. et id nō volūtariū est: verū potius involūtariū. nō tamē omne quod quis per ignorantia agit cognitū penitudinē iducit: aut postea se fecisse dolet: et id quidē nō involūtariū cū ob idipm posteaq; cognitū est nō doleat. neq; quidē volūtariū: nullus enī que nescit volūtariē agit sed dici poterit nō sponte actū. nos itaq; hūc in modū poterim; diffinire inuite agere et nō sponte agere. Inuitus agit qui aut vi aut ignorantia quicq; agit: quod postea cognitū penitudinē tristitiāq; inducit. nō spōte aut agit: qui ignorantia quicq; agit quod postea cognitū penitudinē tristitiāq; nō iducit. et cū idē non sit inuite agere et nō sponte agere: satis est illis hoc pacto peculiaria nomina indidisse. ¶ **Quinta cōclusio.** Non penitus idē est quicq; per ignorantia facere et ignorantiē facere. Nam ebrius/ aut iratus non videt per ignorantia facere sed potius ob temulentia aut irā. attamen ebrius et iratus non sciens sed ignorans agit. nō igitur penitus idē est quicq; per ignorantia et ignorantiē facere. verū eniū oīs prauius flagitiosusq; ignorat que agere oportet: et a quibus abhorredū abstinentūq; est. et ob hūmōi errore iniusti hoies nialiq; omīno fiunt. ¶ **Sexta cōclusio.** Non omīs ignorantia involūtariū facit. Non enī recirco dicitur quis iniustus involūtariēq; agere: q; ignorat quod cōducit vtileq; est. nam ignorantia que et electiōe puenit: nō involūtarij sed prauius causa est. sicut et ignorantia viuere falso: quādoquidē ob eā ignorantia hoies reprehendūt. nō igitur omīs ignorantia involūtariū facit: sed ignorantia alicui; p̄ticularū eorū circa que nā versat actio interdū involūtariū causat et interdū in talibus cōmiseratio et vema locū hñt: cū quis aliquid eorū ignorat iniustusq; agit. ¶ **Correlariū.** Quapropter nō ab re fuerit has particulas hasq; particulares circūstantias enumerare. sunt enī he quis. quid circa quid i quo quo vt instrumēto grā cuius vt salut grā quo modo vt sensim vel vehementer ¶ **Septima p̄telo.** Harū circūstantiarū aliquas ignorare cōtingit: omēs autē impossibile est. Nā nullus seipm qui agit ignorat. sed ignorare quoquo modo potest: qui agit quē admodū aut aliquid eridisse sibi vel nescisse arcana fuisse. quē admodū Eschylus cum arcana ceteris retexit aut cū quis catapultā ostēdere vult: eā dimittit. potest et ignorare circa quid et in quo. vt quis putare filiū esse hostem: vt Therope putauit. potest et ignorare quoquo modo potest: vt putare haitā cuspidē carentē. aut lapidē esse pumicē. quo cū castigatiōis causa aliquē percussit enecabit. aut perciet aliquis alterū illū in lucta medij brachys āplecti volēs. et hoc pacto de reliquis. ptingit itaq; harū circūstantiarū aliq; ignorare etiā nō oēs. et qui agēs earū aliquā ignorat: p̄sertim earū aliquā p̄cipuā que postea cognita dolore. penitudinēq; afferat: iniustus agere dicef. p̄cipualissima aut oīm nostrarū actionū circūstantia:

- est gr̃a cuius / z est circūstātia finis ¶ Diffinitio. Cū inuolūtariū diffinierim⁹ quod vi aut ignorātia est factū: merito diffinire possumus voluntariū, cuius principiū in agēte est opationis singula cognoscēte. ¶ Octaua cōclusio. Que ob irā aut cōcupiscētiā fiūt nō satis recte fieri inuolūtariē dicūtur. Primo. qz neqz belua neqz pueri: quicqz spōte facerēt: vepote qui ex ira aut p̃cupiscētia operētur oīs. ¶ Secundo id querendu est an ex ira aut cōcupiscētia nōst̃i n̄hil agamus: vel an solū honesta volūtariē et turpia inuolūtariē admittamus. que si absurda videbūtur cū et honestorū et turpiū eadem est causa: non satis recte inuolūtaria esse asserent que ob irā aut cōcupiscētiā cōmittūtur. ¶ Tertio nō minus absurdū est nos ea existimare inuitos agere: que debem⁹ bono iure appetere: debem⁹ aut̃ pro quibusdā trāscire et cupere nōnulla vt sanitatē / vt disciplinā. nō igit̃ talia sunt inuolūtaria. ¶ Quarto que inuolūtaria sunt dolorē afferūt. que aut̃ ob cupiditatē agūtur voluptate afficiūt. nō sunt igit̃ inuolūtaria. ¶ Quinto que ratio potior est vt ea quibus per rationem delinquimus voluntaria dicātur: quibus vero per irā inuolūtaria: fugienda enī vtrāqz sunt. at que p̃ rōem delinquimus volūtaria sunt. igit̃ et que per irā z alios affectus. nō enī actus rōis expertes nū⁹ hoīs esse vidētur. z hoīs act⁹ ab ira / et cupiditate p̃ficiūtur. absurdū est igit̃ talia que per irā et p̃cupiscētiā fiunt: esse inuolūtaria.
- 14 **¶ Terminiatis autē his: eo inquā quod sponte / et eo quod iustus q̃spiā** Cap. II.
D agit: cōsequēs est vt de electione dicamus. Ipsa nāqz virtuti esse familiarissima: et magis q̃ ipsi actus diiudicare mores videtur. electio itaqz sponte quidē n̄ra videtur fieri. ¶ Non tamen est idē quod illud quod sponte fit. Sed quod fit sponte ad plura sese extendit. est enī cū pueris et aialibus ceteris nobis cōmune. electio vero non est cōmunis. ¶ Et ea que a nobis repēte fiunt sponte quidē nostra fieri dicim⁹. electioē vero non dicimus. ¶ Qui vero dicūt ipam esse cupiditatē / vel irā / vel volūtātē / vel opimōnē quandā: nō recte dicere vidētur / etenī electio nō est cōe homini cū rōis exp̃ib⁹. at cupiditas est / et ira. ¶ Et in cōmūnes cupiēs quidē: non tamē eligēs agit. continēs aut̃ contra: eligēs quidē / at nō cupiens agit ¶ Et cupiditas quidē aduersat̃ electioni: cupiē dicitur vero cupiditas nō repugnat. ¶ Cupiditas preterea iucundi est et molesti. electio vero neqz molesti neqz iucundi ¶ Ira etiā minus esse videt̃. quippe cū ea que fiūt ira: minime per electionē fieri vidētur ¶ Et vero neqz volūtas est: tametsi finitima hec esse videtur. electio nāqz nō est eorū que fieri nequeūt. quod si quis eligere dixerit ea: amens esse videbitur. volūtas aut̃ est: vt immortalitatis. ¶ Et voluntas quidē est et circa ea que per ipm qui vult nequaqz agerētur. Volumus enī hīstrionē aliquē vincere certamē. at eligit talia nemo: sed ea q̃ p̃ seipm existimat fore posse. ¶ Pref̃ ea volūtas quidē magis est finis ipius: electio aut̃ eorū que ferūt ad finē. Ut sani q̃dē esse volunus: eligimus aut̃ ea quibus erimus sani. et felices quidē esse volumus: atqz ita dicimus: eligim⁹ aut̃ non conuenit dicere. Atqz omīno circa ea versari videt̃ electio: que in nostra sunt potestate. ¶ Opinio quoqz nō est. Opinatio nāqz circa vniūsa videt̃ esse. nec minus circa cēna et ea que fieri nequeūt: q̃ circa ea q̃ n̄ra in potestate sunt collocata ¶ Et falso / verocqz diuiditur: nō malo / bonoqz. electio aut̃ hīscē magis. ¶ Electionē igit̃ idē esse et opinationē omnino / nemo forsitan dicit. at nec etiā est idē quod opinatio quedā. eligēdo nāqz bona vel mala quales quidē sumus: opinādo aut̃ nō sumus. ¶ Et eligim⁹ quidē capere aliq̃d aut fugere / aut aliq̃d talitū. opinamur aut̃ quid nā sit vel cui cōferat: vel quo pacto conducat. sed capere aut fugere nō nūmū opinamur. ¶ Et electio quidē laudat̃ ex eo: quia est eius quod oportet magis: vel quia est recta. opinio vero ex eo quia est vera. et eligimus quidē que maxime scimus esse bona: opinamur aut̃ ea que non nūmū scimus. ¶ Elidentur preterea nō idē hoīes eligere optima / atqz etiā opinari. sed quidā opinari quidē melius: ob viciū aut̃ nō ea q̃ oportet eligere. Nihil aut̃ refert si aīcedat electioem aut comitetur opinio. nō enī idipm nūc p̃scrutamur: sed si idē sit electio quod opinatio
- 17 quedam ¶ Quid igitur aut quale quid sit electio: cū nihil sit eorū que diximus? ¶ Elidentur itaqz sponte quidē a nobis fieri. attamē nō omne quod sponte agimus est eligibile. sed id cuius cōsultatio antecessit. electio nāqz cū ratione est atqz mente. Subsignificare autem id et nomen videtur: innuens ipsum ex alijs legibile esse.
- ¶ Secundi capitis note. ¶ Cupiditas / p̃cupiscētia. et est affect⁹ / p̃turbatioqz delectabilis assequēd̃. ¶ De immortalitate fm vitā sensibīlē / z qua in hoc sēsbili mūdo vegetam⁹ intelligat̃ dictū Aristotelis. ¶ Secundu cap. tribus cōclusionibus et vna diffinitione partitum est.
- 14 Secundi capitis Lōmentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Post determinationē de volūtario et inuoluntario absolutam: consequens de electione determinatio suscipiēda est. ¶ Primo quia electio virtuti familiarissima est et magis virtutes ipsas q̃ ipsi actus declarans. ¶ Secundo electio sponte nostra fit: volūtariaqz est. igitur non alienum est post voluntarij / inuolūtarij determinationē eius determinationē suscipere. ¶ Secūda cōclusio. Electio et voluntariū nō prorsus idē sunt ¶ Pri-
- 15

nam voluntariū latius se fundit atq; cōmunius est: vt quod pueris et alijs animātib; oībus nobiscū cōmune est. electio vero non: sed solis hominibus addicta cōuenit. ¶ Tertia cōclusio. Non recte sentiūt qui electionē: cupiditatē iram voluptatē vel opinionē quandā esse dicūt. ¶ Primo. quia electio cōis hominibus cū beluis nō habet. at cupiditas et ira: hoc pacto cōes habent. ¶ Secūdo. quia incōtinens: cupiens agit non autē eligens. et contra cōtinens electione agit: non autē cupiditate. ¶ Tertio. cupiditas a iuratur electioni. at cupiditas nō repugnat cupiditati. ¶ Quarto. cupiditatis est prosequi iucundum atq; delectabile: et molestū fugere. at electionis non hec sunt. igitur electio non recte dicitur cupiditas. et tanto minus electio statuenda est esse ira: cū ea que p̄urbatione irē p̄petrant manī festē ab electione non procedere cognoscantur. ¶ Quinto autem non sit volūtas tamen volūtatē finitima sit. ¶ Prater p̄mo. quia electio non est impossibiliū. q̄ si quis impossibiliū electionē esse dicat: plane desipere videatur. voluntas autē impossibiliū est. vt volunt homines imortales viuere. ¶ Secūdo voluntas est circa ea que mīne sunt i potestate volētis: vt volum⁹ plerūq; aliquē vt hīstrionē in certamine vincere: quod in nostra potestate sitū non est. at que in nostra nō sunt potestate nemo eligit: sed ea que per ipm existimat fieri posse ¶ Tertio. volūtas potius ipsius est finis. electio vero mediū in finē. vt fami esse volumus: eligimus autē ea per que fami efficiamur. et felices esse volumus: at nō apte dicimus. eligimus esse felices. igitur non recte electio: volūtas esse dicatur. omīno tamē electio circa ea que in nra sunt potestate versatur. et quo rursū patet electionē non esse opinionē. quia opinio circa omnia verū fatiatur et eque circa eterna. impossibilia et ea que in nostra sunt potestate ¶ Secūdo. opinio vero et falso diuiditur: non bono aut malo. at electio bono. maloq; potius dirimit. ¶ Tertio. quia nemo forte electionem et opinionē omnino idē esse sentiat: sed ne opinio quidē quedā sentienda est. nā p̄pter electionē bonorum vel malorū: tales ipsi sumus. at p̄pter bonorū/malorū opinionē: neq; boni neq; mali euadim⁹. ¶ Quarto. eligim⁹ aliquid p̄sequi aut fugere aut aliquid simile. at nos quid aliquid sit opinamur: et quo cōducatur modo quaq; rōe sit vtile. p̄sequi vero aut fugere nō multū opinamur ¶ Quinto. electio laudatur et eo amplius quo magis quod oportet elegerit et quia rectum elegerit. at opinio non p̄pter id: sed p̄pter veritatē laudat. ¶ Sexto. eligim⁹ ea que maxie scimus esse bona: que autē opinamur nos ea minime scimus. ¶ Septimo. nec videtur idē hoies eligere. et opinari optima. sed opinari melius: p̄pter autē p̄auitatē: deteriora sequūtur. ac eligūt. nec refert an opinio: electionē p̄cedat an sequat. nec id hoc in loco peritur. sed an electio sit opinio quedā. ¶ Distinctio. Lū electio nō sit r̄um at non omne: sed id voluntariū cuius cōsultatio p̄cessit. est enī electio cū ratiōe et mēte. et ad hoc nomen ipm alludere videt: quasi ratiōe intellectus vnū ex alijs eligat segregaturq; ex alijs.

¶ Est ne de omībus consultatio: et omne quoduis est cōsultatio: bilis: an de quibuscūq; non est cōsultatio? ¶ Atq; dicendū est forsitan cōsultabile non id esse de quo quispiā insipiens vel mente captus: sed id de quo sane mētis quilibet consultaret. ¶ De eternis autē nemo cōsultat. vt de mundo: vel de diāmetri: laterisq; incōmensurabilitate. Sed neq; de ys que cōsistūt quidē in motu: semper autem fiunt eodem modo: siue necessitate: siue natura: siue propter aliquā aliā causā. vt de solis sticijs atq; ortu. Neq; de ys que alias aliter sese habent. vt de siccitatibus/ hymbibus. Neq; item de ys que eueniūt a fortuna. vt de thesauri inuētiōe. Sed neq; de humanis oībus rebus. nā quonā pacto res publica Scitharū optime gubernaret: nemo cōsultat. nihil enī horū per nosip̄os fieri potest ¶ Cōsultamus autē de ys rebus agendis: que in nostra sunt potestate. hec etenī restant. Cause nāq; vident esse: natura/ necessitas/ fortuna et mēs insuper ac omne quod per hoīem efficit. hominū autem quisq; de ys cōsultat que agi p̄ ipm possunt. ¶ Atq; circa exactas quidē sciētias et sufficientes: nō est cōsultatio: vt de litteris. nō enī abigim⁹ quonā pacto littere sint scribēde. Sed de ys cōsultamus que sūt quidē a nobis: nō tamē semp eodē modo: vt de agēdis per medicinā vel pecuniariā artē: et eo magis circa gubernādī facultatē: quā exercēdi artē: deliberam⁹/ quo minus exacta est. de ceteris simili modo. Atq; magis circa artes q̄ circa sciētias. nā circa ipsas magis abigim⁹. Cōsultatio autē in ys versat: q̄ plerūq; quidē fieri possunt: incerta tamen sunt quonā eueniēt pacto. et in quibus est indeterminatione. Atq; cū magnis de rebus deliberare volum⁹: sumim⁹ et alios ad cōsiliū: diffidētes nobis ipsi: tāq; nō sufficientibus ad discernendū. ¶ Cōsultam⁹ autē nō de finibus: sed de ys que ad fines ipsos perducūt. Nec enī medicus si sanabit nec orator si p̄suadebit/ nec reipublice gubernator: si bene recteq; legibus ciuitatē instituet/ nec deniq; ceterorū quisq; de fine deliberat. sed oēs posito quodā fine: quēadmodū et per que fiet ille/ cōsiderant. Atq; si per plura posse fieri videt: per q̄ illorū facillime/ optimeq; fiet: p̄quirūt. sin per vnū: quonā pacto per illud fiet: et illud irē per quid efficiet cōsiderāt idq; faciūt: donec ad primā perueniēt causā: que quidē in inuētiōe est vltimū. Qui nāq; cōsultat is querere videt: dictoq; modo perinde atq; designationē linearū resolueret. ¶ Non autē omīs perq̄situs/ cōsultatio esse videt. Abathemata nāq; p̄quisitiones: cōsultatiōes nō

¶ Bar
Lōnubium
Dōs patria
Numerata
pecunia

in his ipsis versari videtur: que ut frequenter accidit. attamen que incerta quo euentura sint modo: inde terminata. incognitaque sunt. at cum de arduis rebus et que possumus habere deliberare volumus: asciscimus et alios nobiscum ad consilium non satis nobis ipsis confidentes: tanquam ad discernendum insufficiensioribus. ¶ **Secundum** bit nec orator si persuadere nec reipublice gubernator si bene atque tranquille civitatem legibus instituerit ac moderabitur nec aliorum quisque de fine deliberat sed omnes statuto fine primum considerant: quo pacto an uno an pluribus mediis ad ipsum perveniamus. secundo. si pluribus deveniri potest mediis quo illorum facillime atque optime deveniet. ¶ **Tertio**. si unico deveniendum est medio: quo pacto id fiet et per quid id assequemur mediu: quousque ad primam deveniamus causam que inventionis ultima est. qui enim consultat querere videtur. ac resolvere perinde atque ille qui lineas designat. ¶ **Quarta conclusio**. Quod si omnis consultatio perquisitio que datur non omnis tamen perquisitio consultatio est. Nam mathematici perquirunt. huiusmodi autem perquisitiones consultationes non sunt. attamen ut dictum est omnis consultatio perquisitio est: et quod in huiusmodi resolutione perquisitioneque ultimum est: id in negotio faciendum est primum est. et si consultationes resolvendo in aliquid inciderint ut sunt pecunie. quod haberi non possit: hoc modo consultare desistunt. si autem possit: tunc ab illo aggrediuntur opus. et hoc in loco dicimus nos posse que per nos ipsos possumus. et que per amicos possumus per nos ipsos posse reputamus. nam principium in nobis est. et in hac consultatione investigatione: quandoque querimus instrumenta quibus instrumentorum usus quique per quod sit quod intendit quique quomodo sit et per quem modum quove mediate sit. et homo ut dictum est. suarum actionum principium est: et de his consultat semper que sunt aliorum gratia. quapropter rursum ipsius finis consultatio non est: sed eorum que nos in ipsum finem perducunt. ¶ **Quinta conclusio**. Singularium non est consultatio. Nam hec ipsi sunt sensus. ut nemo consultat an hoc sit panis. an sit coccothum ut oportet. ¶ **Sexta conclusio**. Consultatio finitorum est. nam si in infinitum consultat: hoc in infinitum abit. id autem esse nequit. nam consultabile et eligibile idem sunt. quid tamen sit eligibile primum determinatum est. et re vera id eligibile est: quod et consultatione ceteris preteriturum. si itaque consultatio infinitum sine termino progredere: nichil esset eligibile quod nichil esset ceteris planum. finitorum igitur consultatio est. quoniam et tunc desunt unusquisque consultare quoniam pacto agat. cum principium in seipsum redegit. et iustissimis institutis que homines sectatus est: ubi inducit reges que elegerat denotare in populum. quo fit cum eligibile iterum esse cognoscatur consultabile quoddam affectabile eorum que in nostra sunt potestate: dicantur: secundum consilium affectare dicunt. Sed hacenus de electione. circa que existat. et quod circa ea que nos ad finem perducunt ut et ipsa consultatio: dictum putetur abunde.

Voluntate autem finis quidem ipsi esse: paulo antea diximus. Sed **Cap. III** videtur alijs quidem esse veri boni: alijs apparere boni. Atque sit sententia quidem eorum qui verum bonum id esse censent quod est affectabile voluntate: ut id non sit affectabile voluntate quod is qui non recte expetivit. Nam si sit: erit et continuo bonum. at erat fortate: ut nichil sit propterea quod suapte natura sit affectabile voluntate: sed id quod unicuique videtur. at aliud alij videtur: et repugnantia forte. ¶ **Quod si hec non placet: dicendum est simpliciter quidem et reuera verum bonum esse affectabile voluntate: unicuique vero id quod unicuique videtur.** ¶ **Studioso igitur id est affectabile voluntate. quod vere est bonum: vicioso vero quicquid contingit.** ¶ **Fitque hoc perinde atque in corporibus ipsis. his enim quorum corpora bene sese habent: salubria sunt ea que vere talia sunt. his autem quorum corpora sunt egrota: non hec ipsa sed alia. similiter et amara ac dulcia: et calida atque gravia: et singula ceterorum.** ¶ **Studiosus enim homo recte singula iudicat: et singulis in rebus id ipsum videtur quod vere est tale. in unoquoque enim habitu sunt propria quodam honesta atque iucunda. atque in singulis plurimum fortasse prestat vir studiosus in discendis his que vere talia sunt: propterea quod est ut norma quodam atque mensura ipsorum. Absolutio vero decipi videtur ob voluptatem. ipsa namque bonum quidem non est: bonum tamen esse videtur. persequuntur igitur ipsam tanquam bonum. dolorem autem fugiunt tanquam malum.**

Socratici
Academici
Anaxarxis

¶ **Quarti capitis nota** ¶ **Prima opinio**: quorumdam Socraticorum est: et secunda Academicorum ¶ **Studio** diosus circa agenda vite: recte iudicat. et unusquisque artifex eorum que novit. et in facilitate iudicij magis eos certarent artifices: iudicarent qui opifices non essent.

¶ **Quartum cap.** duabus opinionibus et una conclusione partitum est. ¶ **Quarti capitis Commentarii ad litteram.** ¶ **Due opiniones.** Voluntate esse ipsum finem id diximus: sed eius sunt due opiniones. Una est ponentium voluntatem esse solam veri boni. et recte hi diffiniunt verum bonum: quod est voluntate affectabile voluntatem esse solam veri boni. et recte hi diffiniunt verum bonum: autem ut eorum fert opinio nichil nisi bonum volumus. quare primum si ea vellemus. bona essent. mala autem sunt. Secunda est ponentium voluntatem solam esse apparere boni. et recte eorum sententia diffinit apparere bonum sed unicuique id bonum dici voluntatem nichil esse quod suapte natura bonum sit voluntatemque affectabile: eodem contraria. nam cum unum alicui appareret bonum eorum sententia bonum est et cum id alteri appareret malum eorum itidem sententia malum est. idem igitur et bonum et malum: que sunt contraria. que si absurda videntur atque mirum

22

23
24

26

25

displacent: diffiniri poterit simpliciter et reuera bonū quod simpliciter volūtatē affectabile est. secundū
 26 quid vero et vnicuique bonū: quod cuique videt. ¶ Cōclusio. Quod studioso est volūtatē affectabile: simpliciter, et reuera bonū est: quod vero vicioso secundū quid bonū, et quicquid prouenerit. ¶ Primo, quia in
 his bonorum affectationibus: studiosus et viciosus perinde se habet ac corpora ipsa ad sua bona, atque quorum
 corpora recte valent sanaque sunt: hi que vere salubria sunt appetunt: illi vero quorum corpora inualitudine
 languent: non que vere salubria, sed que sibi salubria apparent: nunc sine ulla discrimine amara nunc dul-
 cia nunc calida nunc graua et cetera id genus, igitur studiosus volūtatē affectat quod vere bonū est: vicio-
 sus contra non id, sed quod sibi apparet. ¶ Secundo, studiosus singula recte iudicat: et in singulis re-
 re tale est agnoscit, secundū enim vnicuique habitu propria quedam sunt, honesta et iucunda, atque in singulis re-
 redinoscendis que vere talia sunt longe antecellit studiosus: quia vere bonorum quedam regula sit ac mensura,
 nichil mirū igitur si quod vere bonū est: volūtatē affectat studiosus, viciosus vero non id: sed quod illi ipse
 apparet, multitudo enim viciosorumque turba ut patet voluptate decipit, nam voluptas bonū non est, at bonū
 illis esse videt, persequuntur itaque illa tamquam ea bonū sit, doloremque tamquam malū horrent et fugiunt.

27 ¶ Un igitur finis quidē sit affectabilis volūtatē: ea vero quibus utitur ad Cap. V.
 c finē cōsultabilia sunt atque eligibilia: sit ut acriter qui circa hec versantur ab electione
 28 phiscant: nostrasque spōte efficiantur. ¶ At operationes virtutum circa hec ipsa
 versantur, nostra igitur in potestate ipse virtutes: et idēdē vicia collocant. ¶ Quibus enim
 in rebus nostra in potestate sitū est agere: in his et non agere, et in quibus non agere: in
 his est et agere, quare si agere bonū (quod honestū est) in nobis est situm: et non agere
 (quod est turpe) in nobis est collocatū, et si non agere malū (quod est honestū) in nostra
 est potestate: et agere (quod est turpe) in nobis est sitū, quod si in nobis est sitū tā hone-
 sta quā turpia agere: et simili modo non agere, hoc autem erat bonos et malos esse: in nobis cer-
 29 te est sitū nos probos et improbos esse. ¶ Dicere autem sua sponte neminē prauū: nec in-
 uitū quēque beatū esse: alterū falso est sile: alterū vero, Nam beatū quidē nemo est inuitus, spō-
 te autem nostra prauitas cōparat, vel obstatū est his quā modo sunt dicta: et hominem non esse pri-
 cipitū est dicendū neque preceptorē actū perinde ac liberozū, quod si hec vera videt: nec in
 alia vlla principia actū quā in ea quā sunt in nobis reducere possumus: quorum principia sunt
 in nobis: ea quoque in nobis sunt sita/spōteque a nobis fiūt. ¶ Hec ita esse, testes sunt et pri-
 uatim singuli homines: et ipsi legulatores, nam eos quidē quod praua faciūt: si modo non vi: nec ob
 ignoratiōē eā cui ipsi non fuerint causa illa agāt: castigant ac puniūt, his autem qui hone-
 sta agūt honores instituūt: ut homines parti horrent/ parti phibeāt. At ad ea agenda que
 nec in nostra sunt potestate: nec nostra spōte efficiunt/ nemo pro: sus hortat: quippe cū
 vanū sit persuasū esse cupiā non calere, aut non dolere/ aut non esurire/ aut quiduis aliū
 tale. Nam nichilominus hec ipsa patet, Et enim pignoratione etiā ipsa: penas instituunt/ si
 quispiā ignoratiōis esse sibi causa videt, ebrios namque duplici pena afficiēdos esse pu-
 30 tarunt, principitū enim in ipsis est: quippe cū in ipsorum sit potestati ebrietatē vitare: que quā
 dem ignoratiōis est causa, Puniūt etiā eos qui aliquid eorum ignorāt quod legibus puniunt: quod
 quidē scire oportet: nec sunt difficilia cognita, similiter et in alijs quocumque per negligentiam
 homines ignorare vident: ex eo plane quia in ipsis est non ignorare, est enim in ipsorum potesta-
 te diligentiam adhibere, at fortasse tales sunt quidā ut diligentiam non adhibeāt. ¶ At ut tales
 fierēt: et iniusti/ aut intemperates: ipsi sunt sane causa dissolute viuētes/ et res iniustas agē-
 tes/ et potui/ et rebus talibus indulgētes, operationes enim quā sunt circa singula tales efficiūt,
 Quod quidē ex his patet quod cuiuslibet ludo vel actui studēt, pseuerāt enim in operando, Ignorare
 igitur ex operationibus que fiunt circa res singulas habet ipsos emergere: nimium hebetis ho-
 minis est ¶ Preterea metas ratiōis egredit: iniurias facientē hominem aut intemperate agē-
 tem/ nolle se iniustū aut intemperatū esse, quod si quis non ignorās agit ea ex quibus erit iniustus: ut
 sua spōte erit iniustus. ¶ Non tamē si vult: cū est iniustus: desinet esse talis: ac iustus erit,
 Nec enim qui egrotat: si vult/ erit sanus, et forte sua spōte egrotat: si incōtinēter vivebat/
 et precepta medicorum negligebat, tunc igitur licebat ipsi non egrotare, sed posteaque valitu-
 dinē, perdidit suā: non licet, Sicut neque sit ut quisque resumat lapidē quē proiecit, erat tamē
 in ipso situm sumere ipsū atque prouocere, principitū enim erat in ipso, modo eodem et ini-
 iusto/ et intemperanti licebat quidem ab initio talem non fore, quapropter sua spōte est
 talis, sed posteaque talis est factus: non licet ipsi non esse talem, ¶ Non solum autem ani-
 mi vicia: nostra sponte fiunt: sed corporis etiā interdum a nonnullis idēdē compa-
 rantur, Quos quidem et increpamus, eos enim qui natura sunt turpes: reprehendit per-
 fecto nemo, sed eos qui per inertiā tales atque ocium euaserunt, Idem et circa imbecili-

Ebrietatis
 multa du-
 plex.

litatem euenire videtur. et cum quispiam membris est captus. nemo nāq̃ exprobrabit
 cuiq̃ id ipsum: si sit aut natura/ aut egritudine/ aut vulnere cecus: sed potius miserebit̃
 Quod si ebrietate: vel aliquo alio flagicio captus sit oculus: omnes vñq̃ carpent/ ac in-
 crepabunt. viciozū igitur corporis: ea quidem que in nostra sunt potestate: reprehē-
 duntur. ea vero que non sunt non increpātur. hecū ita sint: et in ceteris ea vicia que in-
 crepant: nostra in potestate sūt collocata ¶ Sed fortasse quispiā dicet vniuersos q̃dem
 hoies id affectare semper: q̃d bonū apparet. Ipsius tamē apparētie dominos ipsos nō
 esse. Sed qualis tandē vnusq̃q̃ est: talē et finē ipsi videri. at si habir̃ ipsi aliquo modo
 sibi quisq̃ est causa: erit et apparentie ipse sibi quodā modo causa. sin vero nemo est sibi
 mala agēdi causa: sed hec ob ignoratiōē finis ipsius agit: putans per ea se summū bo-
 dum consecuturum: affectatiōq̃ finis non in nostra est potestate: sed ita natū esse opor-
 tet/ vt habeat quasi visum: quo quidem recte discernet et id expectet quod vere est bo-
 num: atq̃ is est ingenio bono: cui id ipsum benefecisse habet natura (id enim quod maxi-
 mum est atq̃ pulcherrimum/ et quod fieri nō potest vt ab alio accipiat atq̃ discat: qua-
 le est ortum natura/ tale habebit) atq̃ hoc recte natura beneq̃ ortum esse ipsa est habili-
 tas perfecta/ verag̃ nature. ¶ Si igitur hec vera sunt: cur magis virtus sponte nostra
 q̃ viciū comparabitur? Ambobus enim similiter tam bono q̃ malo finis ipse natura/
 aut quouis modo videtur ac ponitur. cetera autem agunt quouis modo: ea ipsa referē-
 tes ad illum. siue igitur finis non natura talis vnicuiq̃ videatur. sed sit aliquid enā ap̃
 ipsum: siue quidem finis sit naturalis: quia vero sua sponte vir studiosus cetera agit vir-
 tus sponte comparetur ac acquiratur: viciū quoq̃ non minus comparabitur sponte.
 Et homini nāq̃ malo eadem competunt: et actuum/ et finis respectu. Si igitur (vt dici-
 tur) nostra sponte comparantur virtutes (ipsozū enim habitū nos ipsi cōcause quo-
 dam modo sumus: finemq̃ talem ex eo ponim̃: quia nos tales sum⁹) vicia quoq̃ spō-
 te ab hominibus acquiruntur. similes enim subeunt modos. ¶ Communiter igitur di-
 ctum est de virtutibus: et genus ipsum figura: mediocritates inq̃ ipsas esse ac habitus.
 Et a quibus fiunt/ et principia esse illa per se agendi/ nostraq̃ in potestate collocatas es-
 se et nostra fieri sponte: atq̃ ita vt ipsa recta ratio iubet. Vtrū nō similiter nostra sponte
 actus ac habit⁹ fiūt. actū enī a principio vsq̃ ad finē domini sum⁹: ipsa singula cogno-
 scentes. habitū vero principij. Singulorū autē adductio non est nota: quēadmodū et i
 aduersa sit valitudine. sed nostra sponte ideo fiunt: quia nostra erat in potestate sic aut
 non sic agere atq̃ vñ. Agnunc repetentes de singulis dicam⁹ virtutib⁹: quēnā sint/ et cir-
 ca que versantur: et quo etiam modo. ex quib⁹ et illud simul emerget quot sunt ipse vir-
 tutes. atq̃ de fortitudine primum dicamus.
 ¶ Quinti capitis note. ¶ Quorū cause i nostra sūt potestate: pariter et ipsi effect⁹. ¶ In nobis/ in no-
 stra potestate. ¶ Causa, causa voluntaria. ¶ Lxxviii pp̃ et qui oia fato et necessitate quādā venire po-
 nunt: neq̃ virtutes neq̃ vicia in nostra potestate relinquunt. sed vt p̃rrhonca secta: ita boz ipia de-
 hramenta dudū explosa sūt ¶ Boni: finē boni statuūt estq̃ finis eoz bonus: corrupti vero atq̃ vicioz
 si finē malū: estq̃ quales et ipsi sunt finis eozū malus: tamen illis bonus appareat.
 ¶ Quintum cap. quinq̃ conclusionibus/ vna instantia, et vna questione partitum est.
 ¶ Quinti capitis Commentarius ad litterā. ¶ Prima conclusio. Actus eozū que ad finem sunt:
 secundum electionem: et in nostra sunt potestate. Nam voluntas ipsius est finis. finis ipse voluntate
 affectabilis. identidē et consultatio et electio eoz sunt: que sunt ad finem. igitur talium actus secundū
 electionem existunt. atq̃ in nostra potestate sunt. ¶ Secunda cōclusio. Virtus, pariter et vicia: in no-
 stra potestate sita sunt. ¶ Primo. quia virtutes et vicia et operationibus secundū electionem: eozū
 que sunt in finem gignuntur. at ille in nostra potestate sunt. igitur virtutes et vicia in nostra potestate
 sunt sita ¶ Secundo. in quibuscunq̃ enim rebus in nostra potestate collocatum est agere: in eisdem in
 nostra potestate est non agere. et in quibus non agere: est in nostra potestate itidē et agere. quare si bo-
 num/ honestumq̃ agere in nostra potestate situm est: itidem non agere quod quidem turpe est in nostra
 potestate iacet. collocatumq̃ est. et si non agere turpe (quod quidem est honestum) in nostra potestate
 est: et agere turpe i nostra potestate situm est. et si in nostra potestate sitū est tam honesta q̃ turpia age-
 re: simili modo et non agere. situm autem id est. et hoc est bonos et malos nos euadere. bonos igitur et
 malos esse in nostra potestate sitū est. sunt itaq̃ virtutes et vicia in nostra potestate sita. ¶ Tertia con-
 clusio. Virtutes et vicia voluntaria sunt. ¶ Primo. Nā dicere neminem sua voluntate prauum esse neq̃
 inuitum quēq̃ esse felicem: primum profecto falsum est et secundum veritatem conscientium. nemo enī
 inuitus felix. sed prauitas ipsa spōte nostra comparatur: alioquin reclamandum est q̃s que modo ad-
 ductus: atq̃ dicendum hominem non esse principium. effectoremq̃ suozū operum tāq̃ liberorū
 q̃ si superius adducta vera videntur: nec in alia nos vlla principia, q̃ in nos ipsos nostras operatiōes

referre valemus: et virtutes et vicia in nostra potestate erunt/ atq; voluntaria, quorum enim principia in nobis sunt: et ea quoq; in nostra potestate sunt/ atq; voluntarie a nobis ipsis fiunt. ¶ Secundo, harum rerum testes esse videntur cum privati homines tum legum administratores atq; publici, nā legum administratores eos qui praua faciunt: si neq; vi neq; ignorantia cuius ipsi causa nō sint ea perpetrent, ac admittant: corripunt, penisq; afficiunt, at eos qui honesta agunt: priujs honoribusq; donant atq; afficiunt: tanq; hos ad preclara prouocantes illos autem a prauis deterrentes, atq; ad ea peragenda que neq; in nostra potestate neq; voluntaria sunt: non prouocat quisq; / aut absterret, cū id quidem vanum esset: perinde ac vanum est cuiq; suadere non calere, non dolere/ nō esurire aut aliquid simile, nam suadeat horretur deterreat aut non: nichilofecius hec omnia patiet, sunt igitur virtutes et vicia in nostra potestate atq; voluntaria. ¶ Et cū illi qui ignorantia peccāt sue ignorantie causa sunt: penas eis instituunt, cū ebriosos duplici pena afficiendos lege dicunt, nec iniuria: nam principium in ipsis est cū in ipsorū potestate situm sit ebrietatem vitare: que ignorantie causa est, similiter puniunt et eos qui peccant ignorantia corū: que scire tenent, vt sunt aliqua eorum que legibus cōtinent/ et que cognitu facilia sunt consimiliq; modo in alijs in quibus per negligentiam ignorantia peccant/ ac delinquant, nam in eorum potestate est diligentiam adhibere, sunt enim tales qui diligentiam non adhibeant. ¶ Tertio, qui cuius studio et exercitationisq; se addicunt: et in eo perseverant operando sic dissolute viuētes vt tales euadant et iniusti et intemperati: sibi ipsis causa sunt flagicia cōmittētes/ et potui similibusq; rebus indulgentes, quales enim operationes circa singula eriscentes: tales et ipsi euadunt, ignorare autē ex actibus habitus fieri: nimis hebetis est atq; obtusi. ¶ Quarto, a raride alienū est dicere iniuriantem nolle esse iniustum neq; intemperate viuētē esse intemperatum, at si quis non ignorans agit ea et quibus sit iniustus: sponte atq; voluntarie euadit iniustus, vicia igitur volū-
30 taria erunt, quare et virtutes: de ipsis enim minus ambigitur. ¶ Quarta conclusio, Vicia a principio in nostra sunt potestate vt ea ipsa vitemus: postea q; vero parta ac cōtracta sunt, non amplius nostre potestatis est: vt illa non habeamus. ¶ Primo, quia cum quis iam est iniustus: non ideo si vult, p-
tinus desinet esse iniustus eritq; iustus. ¶ Secundo, si quis egrotās iacet: non sue potestatis est vt sta-
tum si vult sanus, incolumisq; fiat: tamen si ita contingere possit vt sponte sua egrotet, vt pote qui volū-
tarie mēdīcīmenter vixerit salubriaq; medicorū precepta contēpserit, licebat enim tum ipsi non egrotare, sed postea q; valitudine pulsar: egrotat non amplius licet si vult, vt neq; qui lapidē emisit: sue po-
testatis amplius est resumere eundem atq; sistere cum vult: sed in ipso situm erat atq; ipsum non proycere/
verum sumptum retinere, principium enim in ipso erat, simili quoq; modo et iniustum/ et intempera-
tum a principio licebat talem non fieri: ideo sua sponte talis est, posteaq; vero talis factus euasit i-
ustus intemperatus aut aliquid huiusmodi: non amplius licet ipsi si vult talem non esse, vicia igitur
a principio nimis in nostra sunt potestate: sed non amplius nostre potestatis est si parta sunt illis si
volum^{us} carere. ¶ Tertio, quid hoc mirū est si animi vicia ita nōnq; in plerisq; fieri videam^{us}, quos ideo redarguim^{us}/ atq; incre-
pamus, nemo enī eos qui natura deformes sūt iure reprehēdit: sed eos qui p seccordā atq; incuriā: ta-
les euasere, et idē euenit circa corporis imbecillitatē: cū quisq; aliquo mēbro cap^{us} sit, nā nemo expio-
brat ceco: si natura cec^{us} sit aut egritudine aut fortuito vulnere: vix miserabilis poti^{us}, at si ebrietate aut
quoq; alio flagicio oculis depēdit: que aut in nostra potestate nō sunt: minime, cū igit hec ita sint: eo vt
51 nostra sūt potestate reprehēdunt: que aut in nostra sunt potestate. ¶ Quintana, Dicit fortitā quispiā oēs hoīes semp id as-
sectare, quod sibi bonū apparet, at talio apparetie domini nō sūt: sed qualis vnusquisq; natura est ta-
lis et ipsi finis videt, quapropter sue potestatis nō est id nō sequi quod ipsū tanq; summū bonū trahit,
Secūdo, si vnusquisq; sui habit^{us} aliquo modo vt volūtarie causa est: erit et ipsi^{us} apparetie eodē mo-
do causa, non autē si vult sic apparet, nō igit sponte suorū habitūū causa est. ¶ Tertio, si nemo sibi ma-
la agendi causa est sed ignorantia finis ppter quā agit: sic arbitrat^{ur} agēdo sūmū bonū consecutū iri/ et
la agendi causa est sed ignorantia finis ppter quā agit: sic arbitrat^{ur} agēdo sūmū bonū consecutū iri/ et
affectatio finis nō in nostra sit potestate: nemo spōte mal^{us}, at nemo sibi mala agēdi causa est: sed igno-
rantia finis cur^{us} affectatio atq; desiderū in nostra potestate nō est, sed qui optimū bonū sit appetitur^{us},
sic natura institutū esse oportet: quasi visū habeat quo recte discernat, et id ēperat quod vere bonū est,
et is generosus bonoq; ingenio est: cui id a natura feliciter obtigerit: rē optimā rēq; pulcherrimam
32 (qualē nec ab alio accipere nec discere potest, miris nature ductā possidēs, et hec est vera/ perfecta q;
nature habitas. ¶ Responso, Si hec vera cōcludūt: cur poti^{us} virt^{us} sponte nostra pareat q; viciū: idē
profecto iudiciū, nā ambobus et bono et malo finis natura aut quouis cōsili modo esse videt, ac ponit
et reliqua omnia agunt hoīes ad ipsum referentes, siue igitur finis non vnusquisq; natura appareat sed
talio apparetie domini existant habeantq; aliquid quod illius apparetie sit causa: siue finis natu-
ra cōsistat neq; sit affectatio libera atq; spontanea: quia tamen sua sponte vir studiosus ipsi^{us} finis gra-
tia cetera agit et virtus sponte comparatur ac requiritur: eodem modo iure et viciū sponte compa-
ratur, neq; sua quod volunt conficiunt argumenta, nā cōsimiliter homini malo cuncta comperunt: tū
actuum tum ipsius finis consideratione habita, Si ergo vt recte concedit nostra sponte virtutes pa-
33 rentur q; ipsorū habituum quoquo pacto nō ipsi concause sumus, et talem finem statum^{us} quales
nō ipsi sumus: idē tū vicia nostra sponte parabuntur, similes enī vtrorūq; modi. ¶ Quia conclusio,
Non prorsus consimili modo actus atq; habitus voluntarij sunt, ita ipsi actus a principio ad fi-
nem vsq; prorsus voluntarij sunt atq; in nostra potestate singula cognoscendū, habitus autem solum a
principio in nostra potestate sunt: neq; singula que ipsi habitibus partis, acquisitisq; addemus, co-
gnoscimus: vt neq; is qui aduersa valitudine laborat, sed ideo nostra potestate fieri dicuntur: quia
in nostra potestate situm est sic aut non sic agere atq; vti, sed generaliter de virtute satis dictum est:
quid eius genus vt mediocritas vel habitus a quibus per se fluunt principijs: nam ab operationib^{us}
recta ratione moderatis/ et illas esse in nostra potestate, atq; ita comparari vt recta ratio iubet, nunc

autem specialiter de singulis virtutibus discutiendū est: quoniam sint / circa que versentur / et quo modo parentur / et quot sunt. et primo de fortitudine aggrediendum est.

Cap. VI.

Fortitudinē itaq; circa metus mediocritatem eē / fiduciaſq; perſpicuū iā euasiſit. 34
metuimus autem ea que terribilia ſunt. atq; hec ſimpliciter dicendo ſunt mala.
quapropter et veteres metum diffinientes: expectationē inquit eſſe mali. **A**de-
tuimus igitur omnia mala: vt infamiam / paupertatem / morbos / inimicitias mortem. at
non circa hec omnia vir fortis eſſe videtur. ſunt etenim nonnulla mala: que quidem me-
tuere oportet et honeſtum eſt: et non metuere turpe. infamiam namq; qui timet eſt pro-
bus et verecundus: qui non timet impudens. fortis tamē translatione dicitur a quibus-
dam: quippe cum aliquid ſimile videatur habere. eſt enim et ipſe fortis interritus qui-
dam. paupertatem autem metuere forſitan non oportet: nec morbu nec omnino quicq;
eorum quoniam a vicio / nec a nobiſiſſis pueniunt. nec tamē is eſt fortis q; hec nō metuit.
ſed hūc etiā fortē ſimilitudine quadā vocam⁹. nonnulli enī hoies i bellicis quidē pericu-
lis meticuloſi ſūt. liberales aut ſūt et ad erogandas pecunias animoſe ſe habēt. **A**t neq;
ſiquis pro filiorū atq; vxoris pudicitia timeret: aut inuidiā metuit: aut aliquid tale: timid⁹
eſt. **N**eq; etiā fortis: ſi cū eſt verberibus cedendus: confidit. 35
Circa que igitur terribilia
vir fortis verſat⁹. **A**n circa ea que ſunt maxima: etenim nemo toleratioꝝ eſt malorū homi-
ne forti. **A**hors autē maxime oim eſt terribile. **E**ſt enim vltimū vire: et nichil poſt / ho-
mini mortuo aut bonū: aut malū eſſe videtur. 36
Atenim neq; circa omne genus mortis
vir fortis eſſe videtur. **N**on enī circa mortē eam que ſit in mari: aut euenit morbis. circa
quam ergo mortē vir fortis erit? **A**n circa eam que eſt pulcherrima: talis autē eſt ea que
ſit in bello. in maximo nāq; ſit et pulcherrimo. pfecto periculo. **E**odem accedunt et ipſi
honores: qui tū a ciuitanibus / tum a regibus ſunt inſtituti. 37
Is igitur homo fortis ppue-
ritus eſt. huiusmodi vero ſunt ea que in bello contingūt. Quinetiā et in mari: et in ipſis
morbis vir fortis timore vacat. nō tamē ita vt naute. fortes enī et de ſalute ſua deſperāt
et viriliter / foriterq; agūt in quibus vires habēt locū: aut honeſtū eſt mori: quorū neu-
trum eſt in tali genere mortis.

C Serti capitis note. **A**detū eſſe expectationē mali eſt ipſū perturbationē affectūq; eſſe: quo malū
futurū atq; imminens reformidam⁹. **N**ichil mirū ſi mors in hoc mūdo oim terribiliſſimū dicat⁹: quando
quidē terribile ſit. ppter quod oīa alia in hoc mūdo terribilia formidant⁹ et vltimū terribiliſſimū eſt: poſt
quod neq; bonū neq; malū amplius in hoc mundo expectatur. de bonis aut aut malis alteri⁹ vite al-
terius ſue mundi periculis nichil hic intelligit. vbi de iſo bonis aut malis ſolum agit que ad huius vite
felicitatē perducunt aut miſeriā. et conſimilē ſententiā hoc dialogo exprimit **A**doratius.

Horatius

Uir bonus. **P**. **P**entheus.
Uir bonus et ſapiens audebit dicere **P**entheu
Rector **T**hebarum quid me perſerre / pati q;
Indignum coges: **P**. adimam bona. **U**. nempe pecus / rem /
Rectos. argentum tollas licet. **P**. et mancis et
Compedibus ſeuo te ſub cuſtode tenebo
U. ipſe deus ſimul atq; volam me ſoluet. **P**. opinor
U. ſecut⁹. **U**. moriar moro vltima linea rerum eſt.

Emilius
Hamibal
Leonides
Juſtinus
Xerces

In mari in periculo. tēpeſtatibusq; maris. **D**e fortitudine primo officiorū fonte cōſequēter ex-
ſequitur **A**riſtoteles: que ad parentes. ad patriā et ad diuinū cultū pietatis officia ſeruat. **A**d paren-
tes. vt **Emilius** **L**epidus apud **T**icinū iuuenis admodū contra **H**amibalem: captū patrem lib. rat et
hoſtem interficit: qua in parentem ſeruata fortitudinis pietate memorabile ſtatūā emeruit. **I**n pa-
triam. **L**eonides **S**partanorū rer / autore **J**uſtino / cū quattuor milibus hominum i anguſtijs **P**er-
ſarum ſpacio trium dierum inuincere multitudini copiarū **X**erces **P**erſarum regis obſtitit: et
uiuere: ſecenti viri in caſtra ſecentoꝝum millium poſtremo irruerunt. et inter ſtragem et cadauerum
aceruos media vigilis et labore longe cedia feſſi cum ſuo duce ceu leones fortiffimi inuictas tandem
emiſerunt animas: pulchre pietatis in patriam habende ſua morte poſteris. exemplum relinquentes.
In cultum diuinum. **I**n ſacris litteris **D**auīd puer incrimis impaudus aggreditur gigante: hā
mata lorica multipliciq; telo tumentem: nudus occupat armatum occupatum obruncat. vnus puer
tudo valere debeat: cui ſemper virtutum dominus et fortiffimus rerum aſpirat ab alto. **E**t ſi hec vel
ſola nunc inter chriſtianos principes regnaret virtus: non eſſet tam paruum nunc **C**hriſti ſaluatoris
regnum. et in tantis anguſtijs nomen eius contractum: qui ex duodecim fortibus totum ſibi conqui-

David

sternat orbem. Vbi nunc Cæsar qui pro Christo vexilla portet/et qui pro christo fortiter mori non time-
at: qui pro nobis omnibus (vt viueremus omnes) mortuus est. Cæsar inquam ille qui quinquagies et
bis signis collatus cū hoste confluit: et qui undecies centenorum quinquaginta milium hostium/ su-
perba colla contriuit. de quo poeta.

Si veris magna paratur

Fama bonis/et si successu nuda remoto

Inspicitur virtus: quicquid laudamus in illo

Maiorum fortuna fuit. quis Marte secundo

Quis meruit tantum populorum sanguine nomen.

Ecce parens patrie verus/ dignissimus aris

Id homa tuis: per quem nunq̃ iurare pudebit.

Et Xenophon philosoph⁹ cū coronatus rem sacram faceret/et inter sacrificandū nūciatū esset Grillus Xenophon

filii suū in bello cecidisse: laureā deposuit. at cū dictū esset fortiter egisse: ad fortitudinis nomē respi- Grillus

rans coronā resūpsit. nec lachrymari quidē visus est. p̃lorādī enī nō sūt: quos clara virtus ad ethera

euexit. ¶ Et de Trasibulo Lacedemonio in sue memorāde fortitudinis argumentū: hoc insigne epis- Trasibul⁹

gramma reliquit Dufonius.

Dufonius

Excipis aduerso: q̃ pectore vulnera septem/

Arma superueheris: q̃ Trasibule tua:

Non dolor hic patris. p̃itani sed gloria maior.

Id arum tam pulchro funere posse frui.

Quem postq̃ mesto focu posuere sepulchro:

Talia magnanimus edidit ore pater

Flete alios: natus lachrymis non indiget vllis

Et meus/et talis/et Lacedemonius.

Ergo Christiani principes fortia facta maiori: generosa corda excitent/et temeritas omnis / et fo-

cordia procul ablit atq̃ nunc viuere fortes: fortiaq̃ aduersus opponite pectora rebus. ⁊ rogate domi-

num fortitudinis vt vnum inter vos suscitetur fortis: qui res Christianorum labefactas restituat diui-

ne bonitatis instrumentum. fortissim⁹q̃ pugil: quas dudum principum Christianorum in seruicē

stygio Marte debacchantium temeritas. et in aggrediundis religionis hostibus segnicies ac tardit-

as: ad tātas angustias redigi passa est. ⁊ si est aliquis vt creditur diuina iam pietate delectus: qui

mundum extreme loboꝝantem reformet. et ad meliorem virtutum statum/et ad puriorem dei cultū in-

stituatur et religionis hostes humiliet superbos conterat mites autem (deo p̃stare victoriam/ rebusq̃

securante lapsis. sub dulce fidei iugum mittat: omnes christianī gratijs habitis/et p̃ys ad deum vere

fortitudinis parentem profusis lachrymis conclaudent.

Baptista

Surge: tuo pater ense tuos defende nepotes.

Quam geris aduersas feriat rhomphea cohortes.

Lappadoces/Phrygi: virides vbi flumine ripas

Luratur: et argutos audit Theander holores

Et veteres Eneti/Lares vbi dicitur ortum

Hugurum Lycy/Pontus. Bithymia diues

Id ambalis tunulo insignis/Lydiaq̃: vetustum

Unde genus Tuscia/suluas vbi voluit arenas

Diuitibus Pactolus aquis: hec omnia nostris

Hostibus/et redigo parent multa tyranno.

Id decus Regum tantoq̃ accinge labori

P̃teritisq̃ nouam meritis hanc aduice laudem

Quam delere sequens annis labentibus etas

Nulla queat/que celo ipso scribatur et astris.

Id arce tamen miseria: nocte fortuna superbum

Eleuet: et casu virtus dominetur in omni

Hec de fortitudine que sola regnorum lapsas (aspirante deo) releuat ruinas.

¶ Sextum cap. tribus conclusionibus et vna diffinitione partitum est.

- 54 ¶ Sexti capitis Cōmētari⁹ ad litteram. ¶ Prima conclusio. Et si fortitudo circa metus ⁊ fiducias
versetur: non tamen circa met⁹ omnes atq̃ fiducias versatur. Nam fortitudinem mediocritatem ef-
se circa metus et fiducias: prius perspicuum euasit. at metum⁹ terribilia atq̃ (vt apertius dicam⁹)
se circa metus et fiducias: prius perspicuum euasit. at metum⁹ terribilia atq̃ (vt apertius dicam⁹)
metum⁹ mala. quapropter veteres metum diffinire: expectationē esse mali. metum⁹ ergo om-
nia mala vt infamiam/egestatem/morbos/innuitias/mortem. ⁊ id genus similia. sed non circa om-
nia hec versatur fortitudo. nam istorum sunt quedam vt infamia: que semper metuere honestum est. et
non metuere turpe. qui enim infamiam timet: probus et verecundus est. qui vero non timet: impudēs.
attamen non timentem infamiam translatit et similitudine quadam fortem appellauere nonnulli: q̃
vterq̃ est impaudus. item esse potest vt paupertas metuenda non sit/ neq̃ morbus atq̃ (vt summarim
dicatur) neq̃ omnino que neq̃ ab improbitate/ neq̃ a nobis proueniunt. attamen qui hec non metuit
non proprie fortis appellatur. nisi similitudine quadam ita vocetur. nam hominum plurimū in belli-
cis periculis timidi sunt: accirco minime fortes. qui liberales pecunias audacter erogant. neq̃ paup-
tatem neq̃ morbum metuentes. similiter si quis pro liberorum atq̃ vxoris pudicitia timet. si inuidiā
55 fidit. manifestum itaq̃ est fortitudinem non circa omnes metus / atq̃ fiducias versari. ¶ Secunda
conclusio. Fortitudo circa mortis pericula versatur. Nam viro forti nemo malorum tolerantior est.

terribilissimum vero omnium mors. est enim vite ultimum post quam mortalibus neq; boni/neq; ma-
lum quicq; esse videtur. merito igitur fortitudo circa mortis pericula versatur. ¶ Tertia conclusio. 36
Non circa omne genus mortis. sed circa eam mortem que in bello contingit: vir fortis esse dicitur. Nam
vir fortis minime dicitur circa mortem que euenit in mari aut et morbis confectis: sed vir fortis erit
circa pulcherrima mortē et in maximo pulcherrimog; periculo. hec autem mors est que contingit in
bello. quod testantur honores tum a ciuitatibus tum a regibus instituti: qui generose atq; fortiter
italia adiunguntur pericula. non igitur circa omnem mortem. sed circa eam que in bello est: vir fortis ef-
fe dicitur. ¶ Diffinitio. Hinc homo proprie fortis diffiniri potest qui circa honestā mortem et ea om- 37
nia que repente eueniunt. ipsamq; afferunt: interitus est. et ea que repente eueniunt ipsamq; afferunt
summo opere pericula mortis existunt in bello. et nō solū modo circa honestā mortē in bello impavidus
est: sed et in mari et in morbis vir fortis incōcussus est. atq; timore vacat. nō tamen vt naute. nā fortes
de sua salute desperantes: tale genus mortis moleste ferunt. naute vero ob experientiā: spem euaden-
di retinent ac confidunt. itē fortes viriliter et fortiter agunt quotiens viribus suis et locus. et honeste
mortis prebetur occasio. sed in dicto genere mortis: neq; locus neq; honeste mortis prebet occasio. hic
eam mortem tamen animo inconsternati: moleste ferunt.

Cap. VII.

¶ Non est autem idem vniuersis terribile. Et dicimus etiam aliquid esse quod fa- 38
cultatem superat hominis. id igitur vnicuiq; terribile est homini sane mentis.
¶ At ea que mētis facultas non egrediuntur humane: magnitudine differunt/et
intensione remissioneq;. similiter autem et ea quibus confidimus. ¶ Fortis itaq; impa- 39
vidus est vt homo. atq; timebit quidē et huiusmodi res formidolosas. verū vt opor-
tet. et vt dicat ratio tolerabit: honestas causa. hec enim ipsius virtutis est finis. ¶ Sit
autem vt hec et magis et minus timeant homines. et etiam vt ea que non terribilia sūt:
vt terribilia metuant. atq; delinquitur: cum metuunt aut ea que non oportet metuere:
aut non quēnam modum oportet. aut non quādo oportet. aut aliquid talium. similiter
peccatur et circa ea quibus confidimus. Qui igit et ea que oportet: et gratis cui? opor- 40
tet. et vt oportet. et quando oportet. fert et metuit: et idēdem confidit: is homo est for-
tis. fortis enim pro dignitate: et vt ipsa ratio iubet: tam patitur q̄ etiam agit. ¶ Finis
autem operationis omnis is est: qui accommodatur habitui. et viro etiam forti hone- 41
stum est ipsa fortitudo. talis igitur et ipsius est finis. singula namq; suo fine definiuntur
¶ Fortis igitur honesti causa: subit et agit ea que ad ipsam fortitudinē pertinent. ¶ Exu- 42
perantium autem is quidem qui in non metuendo exuperat: nomine caret. atq; dictum
est antea nominibus complura vacare. at vocari potest infans quidem vel stupidus:
si nichil omnino neq; motus terre/neq; fluctus (vt de Lelis dicitur) metuat. Sed is qui
circa res formidolosas exuperat confidendo: audax est. videtur autem ipse audax et ar-
rogans esse et fortitudinis simulator. Qualis igitur est fortis circa res ipsas formidolo-
sas: talis et ipse videri vult. itaq; imitatur illum in quibus potest. Quapropter et com-
plures ipsorum audaces sunt simul et timidi. in his enim audētes res formidolosās nō
sustinent. Is autem qui metuendo exuperat: timidus est. Nam timeat ea que non opor-
tet. et vt non oportet. et omnia talia ipsum sequuntur. deficit autem et in confidendo. 43
¶ Sed in doloribus exuperans magis est manifestus. meniculosus igitur male sese ha-
bet circa spem/quippe cū vniuersa metuat: fortis vero contra sese habet. confidere nāq;
benesperantis hominis est. ¶ Circa igitur hec versatur et audax/et meticulosus/et for- 44
tis. Sed diuerso modo ad hec sese habent. illi namq; exuperant et deficiunt. at hic me-
diocriter sese habet: et vt oportet. Et audaces quidem precipites sunt ante ipsa pericu-
la et volunt ea. sed cum in ipsis sunt: terguersantur. Fortes autem in ipsis quidem ope-
ribus feruidi sūt: antea vero quieti. ¶ Et igitur dictum est: fortitudo mediocritas est cir-
ca ea quibus confidimus: et ea que terribilia sunt/in iis que diximus. et eligit atq; fert
ipsa: quia est honestum / et quia est turpe non subire atq; perferre. ¶ Adortem au- 44
tem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem / aut amorem / aut molestum aliquid
non fortis est hominis / sed potius timidi. Est enim molitudinis laboriosa fugere.
atq; non quia res est honesta / oppetit mortem: sed quia malum: fugit. Fortitudo igitur
tale aliquid est.

¶ Septimi capitis note. ¶ Ausus/fiducia. ¶ Finis virtutis. primus est: secundū rectā rōnē singula aut
agere aut pati honesti gratia aut eius boni quod est supra omne honestum. ¶ Celte/populi hispanie
qui olim omni immanitate ysi creduntur. de Lelis ita Herodorus in euterpe. Celte autem sunt extra

eippos herculis Lynceis finitimi oim in europa ad occasum habitantū vltimis. Sunt et qui Celtas/ Ballos interpretatur. vt Arctinus septimo politicoꝝ capite tertio. ¶ Audax, temerarius feror. Audax est vt sophista fortis. ¶ Audax et abundat et deficit. abundat enī confidēdo: deficit autē metuēdo. sed simpliciter abundare dicitur: q̄ ad agendū abundet. Similiter timidus et abundat et deficit. abundat enim metuēdo: et deficit confidēdo. verūtamē simpliciter deficere dicit q̄ deficit ad agendū.

Lyncei
Balla
Arctinus

38 ¶ Septimum cap. quinq; conclusionibus. tribus diffinitionibus: et vno documento paritum est.

Septimi Capitis cōmentarius ad literā. ¶ Prima cōclusio. Terribilia non in omnibus vno existunt modo. Nam terribiliū aliquid est quod hominis facultatē superat: et id vnicuiq; qui sane mentis est, terribile est. aliud est quod facultatis humane modū non superat. et rursus talia que facultatē non supergrediūtur humanā: magnitudine paritate, intensione et remissione inter se differūt. terribilia igitur non in omnibus vno existunt modo. et similiter ausus varijs quoq; existūt modis. ¶ Secunda conclusio. Fortis non omnino impaudus esse debet: et nihil proisus metuens. Primo. nam vir fortis impaudus est vt homo: timens quidē humana terribilia/ formidolosaq; vt oportet/ et vt recta ratio dicat ea tolerans et honestatis causa. hoc enī virtutis finis est. non igit fortis omnino impaudus esse debet. nihilq; proisus metuens. ¶ Secundo fit vt homines terribilia magisq; oportet timendo superent: et minus q; oportet ea metuendo: deficient. imo fit vt ea que minime terribilia sunt: perinde ac terribilia metuant. at delinquant cū metuunt ea que metuere nō oportet aut nō quēadmodū oportet/ aut quando non oportet. aut aliquid talū: neq; plane fortes esse possunt. et simili quoq; modo nō metuēdo aut confidendo. sed quia terribilia que oportet/ gratia cuius oportet/ vt oportet. et quādo oportet tolerat/ metuit ac confidit vir fortis est. fortis enī pro dignitate et vt sana ratio iubet: tam patitur q; etiam agit. ¶ Tertia conclusio. Vir fortis suus finis honestus est. Nam omis operationis talis finis esse debet: qui suo habitui consentaneus sit. atqui viro forti suus habitus suaq; fortitudo honesta est. talis igitur et viro forti finis est. nec iniuria quidem: nam singula a suo fine determinantur. vir itaq; fortis: opera fortitudinis honesti gratia aggreditur, sustinetq; atq; agit. ¶ Diffinitiones: Ex his extremorū diffinitiones colligere possumus. Infans atq; stupidus vocare potest: qui proisus non metuendo superat vt qui nihil omnino neq; terre succussiones atq; motus/ neq; fluctus vt de Celtis dicit. sed proprie nomine caret. sunt enim plerq; vt dictū iam est) que nomine vacant. Audax est qui circa humana pericula confidendo superat. et is superbus atq; elatus est. et fortis emulator. qualis enim fortis circa pericula: talis et ipse audax videri desiderat. atq; fortē quoad potest imitatur. vnde fit vt audacium complures sint timidi. nam temerarie confidentes pericula adoriūtur: que vbi difficultas ingruit cedentes non sustinent. Timidus est qui metuēdo exuperat et confidendo deficit. is enī timet que non oportet. vt non oportet: et cetera similia timidū consequuntur. ¶ Documentū cognoscendi timidi. In molestijs et doloribus maxime deprehendit. nam timidus ferme circa vniuersa mala spe destituitur: fortis autem contra bene sperat. ac confidit. Considerare enim bene sperantis hominis est.

40 ¶ Quarta cōclusio. Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

41 ¶ Sexta conclusio. Timidus est qui metuēdo exuperat et confidendo deficit. is enī timet que non oportet. vt non oportet: et cetera similia timidū consequuntur. ¶ Documentū cognoscendi timidi. In molestijs et doloribus maxime deprehendit. nam timidus ferme circa vniuersa mala spe destituitur: fortis autem contra bene sperat. ac confidit. Considerare enim bene sperantis hominis est.

42 ¶ Septima conclusio. Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

43 ¶ Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

44 ¶ Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

45 ¶ Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

46 ¶ Audax, timidus et fortis circa eadem sed vario modo versantur. Nam et audax et timidus et fortis circa timores et fiducias (vt dictū est) versantur: hic mediocriter sese habens vt oportet. illi vero abundantes et deficientes. audaces enim ante pericula admodū ad ea proueniunt et valenti animo: sed cū pericula assunt: minus valent tergaq; vertunt. et fortes ante aggressionem periculorū quieti sunt atq; in opera ipsa feruidi ac valentes. est enim (vt dictū est) fortitudo mediocritas circa terribilia: et metuendo et confidendo: ea eligens et perterens honesti gratia/ et q̄ etiā turpe est ea non subire atq; perferre. ¶ Quinta conclusio. Qui mortem sibi consciscunt ad inopiam fugiendā/ amorem: aut aliquid in vita molestum: fortes non sunt. quin potius timidi/ atq; molles. Primo. quia molles quedam et effeminatio est: laboriosa fugere et nō fortitudo. ¶ Secundo. mortem non subeunt honesti gratia/ sed vt malum/ fastidientemq; molestiam deiciant. hoc pacto igitur mortem sibi consciscere non fortitudo est: que semper honesti est gratia: sed molles quedam est et diuturnioris mali timor.

¶ Fcuntur autem et alie fortitudines quinq; modis. Atq; prima Cap. VIII.

¶ est ipsa ciuilis. maxime autem similis est. ciues enim ob increpationes que sunt ex legibus/ et opprobria honorisue/ pericula subire videntur. et propterea fortissimi videntur esse: apud quos timidi quidem infames sunt: fortes autem afficiuntur honore. Tales et Homerus affert: vt Diomedem ac Hectorē. dicit enim Hector.

Nam me Polydamas ante omnes ipse reprehendet. Et Diomedes Inter enim dicit Troianos optimus Hector:

Tyides metuens puppes confugit ad altas. Hec autem ex eo maxime similis est ei de qua supra diximus: que fit ob virtutem. Ob pudorem enim et appetitionem honeste rei/ honoris inq; et ob fugiendam reprehensionem: que quidem est turpis. in eodem posuerit quispiam et eos qui compelluntur a magistratibus. Uterum deteriores eo sunt: q̄ non ob pudorem/ sed ob metum id faciunt. et fugiunt non rem turpem: sed rem molestam. cogunt enim y qui potestatem habent. vt Hector.

¶ Quem procul a pugna trepidantem forte video

¶ Is cambus fiet: fiet quoq; vulturis esca.

¶ Idem faciunt et qui alyis imperant. et si recedunt verberibus afficiunt. et qui ante mu-

Homerus
Hector
Polydamas
Diomedes

Socrates

ros/ fossas/ et huiusmodi construunt aciem. omnes enim cogunt. At non necessitate: sed quia res est honesta: fortem esse oportet. ¶ Videtur etiam et ipsa singularū rerum peritia fortitudo esse. quapropter et Socrates fortitudinem scientiam esse putauit. Tales autem alij quidem in alijs sunt. in rebus autem bellicis milites. sunt enim in bello cōplures res vane: que quidem maxime ipsis sunt note. atq; ideo fortes videntur: quia quales sunt ille alij nesciunt. Deinde et aduersarios offendere: et seipsos tueri maxime experientia possunt: et euitare hostis conatus: et illum percutere/ cum armis vti possint/ et talia habeant: vt et ad faciendū sint et ad non patiendum aptissima. quibus efficitur/ vt ipsi tanq; aduersus inermes armati: et tanq; aduersus rudes ludi magistri decertēt. etenim in huiusmodi certaminibus non ij sunt pugnacissimi/ qui fortissimi sunt: sed ij qui vires amplissimas habent: et opime sese habent corporibus. At vero milites tunc timidi fiunt: cum exereset periculum/ et inferiores sunt copijs ac apparatu. primi nāq; fugam arripiunt. vrbane vero copie manent atq; intereūt. quod quidem et in Ihermeo accidit. Ille namq; turpe fugere: et mortem tali saluti preferendū esse censent. illi vero vt superiores ab initio sese obiectant periculis: re autem intellecta/ fugam arripiunt: mortem magis q; dedecus formidantes. Sed vir fortis non est talis. ¶ Atqui iram etiam ad fortitudinem referunt. Fortes enim et ij videntur qui ob iram feruntur perinde atq; fere: in eos qui ipsos vulnere affecerunt. quia et fortes concitantur ira. est enim ira res imperuosissima ad aggrediēda picula. quapropter et Homerus dixit. Vires inecit ire et animum ira cōcitauit. et acuta per nares vis: et efferbuit sanguis. Hec enim vniuersa ire concitationem/ impetumue significare videntur. fortes igitur ob honestatē agunt: et ipsa ira subministrat. fere autem ob dolorem. quia namq; vulnus acceperūt: vel quia timent. nam si suis in lustris sint: non inuadunt. Non igitur sunt fortes: propterea q; a dolore concitati ac ira/ ad periculū irruunt: nihil preuidentes malorum. nam hoc pacto et ipsi asini cum esuriunt fortes efficiunt. non enī a pabulo verberibus dimouētur. Adulteri quoq; propter libidinem multa audent. non igitur fortes sunt qui ob dolorem ac iram ad pericula compelluntur. Maxime autem naturalis ea esse videtur/ que est ob iram: et esse fortitudo electione sumpta sineq;. et ipsi etiam homines cum irascūtur dolent/ cum vlciscuntur capiunt voluptatem. qui autem propter hec agūt: pugnaces quidem sunt: at non fortes. non enim ob honestatem agunt nec vt ratio precipit. sed ob ipsum affectum. aliqua tamen ex parte sunt similes fortibus. ¶ Nec etiam ij qui sunt spe freti/ sunt fortes. nam ex eo quia sepe/ multosq; vicerunt: fiduciam in periculis habēt. Sunt autem similes fortibus/ quia vtriq; cōfidunt. sed fortes quidem ob eas res quas paulo antea diximus. illi vero qui se superiores esse putant: et nihil vicissim suscepturos mali: tale et ipsi eby faciunt. sperant enim omnia sibi prospere euenire. cum vero non eueniunt ipsis talia: fugam arripiunt. At viri fortis erat res eas que sunt hominibus et videntur formidolose ferre: quia honestum est ferre/ et turpe est non ferre. Quāobrem et magis fortis esse videtur subitis potius in terroribus interritum esse ac sine turbatione: q; in preuisis. est enim ab habitu magis aut minus ex apparatu. nam antea visa cogitatione et ratione quispiam eliget. at ea que repente eueniunt habitu. ¶ Fortes etiam esse videntur et qui ignorant. Et sunt non longe ab ijs: qui spe freti cōfidunt. deteriores autem sunt: quantum dignitatis nihil habent. illi autem habent. Quapropter et alij quo tempore manent. hi vero decepti: si cognouerint/ vel suspicati fuerint aliud esse q; putabant/ fugiunt. Quod quidem Argiuis contigit: cum in Lacedemonios tanq; in Sicyonios incidissent. Dictum est igitur qualesnam sint ipsi fortes: et ij rursus qui fortes esse videntur

Homerus
Socrates

¶ Scraui capitis note. ¶ Agger terreus acervus q; ex terra effossa aggerat. et est proprie terra illa que constituto vallo acervatur. valli sunt palli fustesq; in furcillatam figuram densati: in portarum/ murosque locorumq; defensionē. ¶ Homerus in Iliade. ¶ Socrates in Lacete de fortitudine disputat et ad hoc q; scientia sit perducit: non oīno et sequitur sed rem ancipitē relinquit. et in Protagora: virtutes prudentias sapientiasq; esse. ¶ Ista per irā naturaliter fiunt fortiora. et in hominibus fit aliquid similitudī: cū ob iram ebullunt fiuntq; pugnatiores. ¶ Illi: fortes propter fiduciam hi propter ignorantiam fortes. ¶ Ihermici: loci nomen in euboia in quo cum ciuitatem obsiderent Athenienses vbi ceperunt arcem Iharon dux thebanorum in subsidium missus bello occubuit. qua re cognita milites eius deiectis animis et de belli successu male sperantes fugam corripuerunt. Vrbane vero copie que secute erant interierunt. ¶ De dolo Lacedemoniorum cum Sicyonijs eorum armis

mutatis/et Argulus: alunt Xenophontem historiam reliquisse.

45 Octauum cap. quinq; modis non vere fortitudinis partitum est. **O**ctauum Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Quinq; aliarū fortitudinū modi que vere fortitudini (de qua iam discussum est) assimulant. Primus modus est fortitudo ciuilis que est cum ciues strenue pericula subeunt: metu increpationis et opprobriorū que ex legibus eueniūt et spe cōsequendorū honorum, et propterea videri q̄ fortissimi laborant: apud quos timidi infames: fortes vero in honore/precios habentur. quales affert Homerus Diomedē et Hectorē cū ita introducit Hectorē loquētem.

Et Diomedem ita

Inter troianos dicet fortissimus Hector

Atides metuens puppes confugit ad altas.

Et hec fortitudo maxie filis est supior fortitudinis: quā ob virtutē fieri diximus, sed hec non ob virtutem prouenit sed et pudore, et cupiditate rei decore, honoris scilicet gratia: ad fugiendā vituperationem que turpis est, et huic fortitudinē annumeramus eam: que est eorū que a magistratibus cōpelluntur que ideo modo dicta deterior est: q̄ non pudore sed metu fit, et non ad dedecus fugiendū sed penā, cōguntur enim ab ijs qui superiores sunt: potestatesq; habent: quēadmodū Homerus inducit Hectorē hoc modo.

Si procul a pugna trepidantem quemq; videbo

Ille canum fiet/fiet quoq; vulturis esca.

Et prefecti belloq; eos qui a pugna recedūt: verberibus affectos redire cogunt, cogūt et eos qui ante muros fossas aggeres et huiusmodi preparamenta muniūt, sed tales fortes non sunt, nam non neces-

46 sitate sed quia fortitudo res sit honesta: fortem esse oportet. ¶ Secundus modus est fortitudo militaris: que est cum milites ipsi ob peritiam singularū rerū que in bello contingunt: adoriuntur pericula, hinc Socrates fortitudinē scientiā esse credidit: et quēadmodū in alijs sunt alijs qui singula callent ac cognoscunt, ita et in bello milites, et bellū multos ac varios habet errores: et illos quidem agnoscunt milites, et ideo fortes videntur quoniā alijs qualia sunt illa que timentur: agnoscunt, fortes etiam videtur: q̄ aduersarios ledere et seipsos tueri experientia docti: maxime possunt q̄q; ad hostiū conatus repellendos et hostes sternendos armis vrantur apertissimis, itaq; sit vt ipsi tanq; armati aduersus inimicos: et tanq; ludi magistri aduersus rudes decerent, et re vera in huiusmodi certaminibus non y pugnacissimi sunt qui fortissimi sunt: sed y qui spotentiores vires habent robustissimq; corpora, Sed huiusmodi milites: fortes non sunt, nam tunc timidi fugiunt: cum increbrescit periculi et inferiores sūt, deiectionisq; animo vrbano copijs reliquoq; belli apparatu, nā vrbane copie manent, atq; interest: quod et apud Hermeū accidit, est enī vrbano/ ciuilibusq; copijs turpe fugere: et mors illis potius huiusmodi per fugam parte salutē preferenda: cōtra vero milites ab initio vt superiores sese periculis obiectant: re autem intellecta fugam corripuit, mortem magis q̄ dedecus formidantes, talis autem vir: fortis non est. ¶ Tertius modus est fortitudo que obuenit ob iram: que est: cum ira percit/ferarum more in eos feruntur: qui ipsos aliquo vulnere affecerunt, qui itcirco fortes videntur: q̄ fortes ira acriter fiunt, etenim ire, furorisq; concitatio ad aggredienda pericula: impetuosissima res est, hinc illud apud Homerum

Et vires addidit ire

Bra corripuit animū: vis ferbuit acris

Haribus: et sanguis.

Sed hec omnia significare videntur: ire concitationem/atq; impetum, sed hi proprie fortes non sunt, Primo quidem, nam fortes propter honestatē agunt: et ira eos coadiuvat, sed fere ob dolorem agunt vt quia vulnerate sunt/aut metum, nam si suis in latibus essent vt in silua/aut palude: neq; quemq; inuaderent, igitur simili pacto fortes non erunt: qui dolore cōcitati parē et ira/ in periculū irruūt nihil preuidentes malorū. ¶ Secundo, nam sic et asini fortes dici mererentur: cū esurientes ne verberibus quidem a pabulo desistunt: et adulteri propter libidinem multa audent, non igitur fortes erunt qui ob dolorem et iram: ab huiusmodi periculis non dimouentur, et in pericula feruntur, ¶ Tertio, fortitudo ob iram maxime ei accedit que fit secundum naturam: electionem proueniens, at vera fortitudo sine electione et sine non est, est enī honesti gratia. ¶ Quarto, cum homines irascuntur/ dolēt: et cum vlciscūtur voluptate afficiūtur/et horum gratia agunt, qui autem propter hec agunt, non fortes dicantur: sed potius pugnaces, non enim ob honestatē agunt nec vt recta precipit ratio sed ob perturbationem atq; affectum: non igitur tales sunt fortes: sunt tamen aliquo pacto fortibus assimiles.

48 ¶ Quartus modus est fortitudo propter spem: que est cū spe victorie freti pericula aggrediuntur, vt quibus vincendo sepe secūda arriserit fortuna et hinc in periculis fiduciam sumunt, et hi quidem fortibus sunt similes: quia vtriq; confidunt, verum fortes non sunt: similes ferme ob causas ijs que paulo ante adduce sunt, nam illi qui se superiores sperant nec illis vices mali rependit: simile aliquid faciunt ebrijs, sperant enim omnia sibi prospere cessura: que cum prospere nō cedunt corripunt fugam, at viri fortis est que hominibus sunt atq; vidētur terribilia: illa honestatis gratia ferre, quia scilicet illa ferre honestū est: non ferre vero turpe, duo fit vt magis fortis esse videatur: qui in subitis terroribus intrepidus, interritusq; ac incōcussus sine perturbatione manet: q̄ qui in preuisis, quandoquidem subito in terroribus interritus magis ab habitu, minusq; ex preparatiōe manet, nam antea preuisa cogitatione/ et electione perferre quis eligit: repentina vero habitu. ¶ Quintus modus est fortitudo ob ignorantiam: que est cum qui quia illa ignorant, periculis se committunt, et satis hi asines sunt ijs fortibus: qui propter spem, atq; fiduciam audent: sed illis tanto deteriores quanto hi dignitatis nihil habent illi autem habent, nam hi non existimatione vt illi: sed sola ignorantia audent, hinc fit vt illi ad aliquod tempus sustineant, sed simulatq; hi aliud esse intelligunt q̄ ipsi rati erant

fugit. quod Argivus accidit cū in Acedemonios; tanq̃ in Sicyonios incidissent. sed qui fortes sunt et qui fortibus similes: abunde iam dictum est.

Quāquā autem circa fiducias/metufq; fortitudo versat/ tamē **Cap. VIII.** 50

q nō simili modo circa vtrūq; sed magis circa res formidolosas versatur. qui nāq; in hisce non turbatur/ atq; se habet circa has vt oportet: magis est fortis q̃ is qui circa ea in quibus cōfiditur/ se habet vt oportet. ¶ Fortes igit̃ ex eo dicūtur: q̃ res (vt dictū est. intercentes dolores tolerant. ideo fortitudo dolores affert: et non iniuria laudatur. ¶ Difficilius enī est dolores ferre: q̃ a voluptatibus abstinere. ¶ Enimvero fortitudinis finis iucundus esse videtur. verū ab euenientibus doloribus obfuscatur. vt et in certaminibus fieri solet. nam pugilibus finis quidē ipse iucundus est gratia cuius certant. corone inq; atq; honores. sed cedi molestū est: cū sint e carne: doloresq; affert/ et omnis omnino labor. Atq; quia hec sunt multa: ideo id gratia cuius certant: cū sit res parua: nihil iucūdi videt̃ habere. q̃ si tale et circa fortitudinē est: mors quidē atq; vulnera forti viro molesta erunt/ atq; inuito. feret tamen q̃ honestū est ea ferre. vel turpe nō ferre. ¶ Atq; quo magis omni virtute pollet et felicior est: eo magis ob mortē sanctorum lebit. vir enī talis maxime dignus est vita: maximūq; bonis priuatur/ id ipm sciens: qd̃ quidem dolorē affert. verum nihilominus est fortis. et eo magis fortasse q̃ honestatem que est in bello his anteponit. ¶ Acc sit vt oibus in virtutibus cū voluptate operemur: nisi quoad attingitur finis. ¶ Nichil autē fortasse vetat: non eos qui tales sunt prestissimos milites esse. sed eos qui minus quidē sunt fortes: nullū aut̃ aliud bonū habēt. hi namq; parati sunt sese periculis obiectare: vitamq; pro paruo emolumento perdūt. De fortitudine igitur hactenus dixisse sufficiat. Quid autem est/ ex his que diximus nō est difficile cōprehendere/ ac assignare figura.

¶ Noni capitis note. ¶ Circa id semper magis dicitur versari virtus: circa quod magis cautos/ intentos vigilēq; nos esse oportet.

¶ Nonū cap. quattuor conclusionibus et vno correlatio partitū est.

¶ Noni Capitis cōmentarius ad litterā ¶ Prima cōclusio. Quāuis fortitudo circa timores et fiducias versetur: non tamen eque circa vtrūq; versat sed magis circa terribilia. Primo. nā qui in terribilibus incōcussus imperturbatusq; habet in illis sese habēs vt oportet magis eo fortis est qui id agit in his que fiduciam per se ferunt ac pmittunt. versatur igit̃ magis circa terribilia. ¶ Secūdo. fortes ex eo dicūtur: q̃ res asperas atq; tristes tolerāt. et ideo q̃ fortitudo quicq; asperū atq; graue affert/ taliaq; eam comitant: merito laudat. id autē circa terribilia magis sit: q̃ vbi se fiducia prebet. ¶ Tertio. difficilius est dolores perferre: q̃ a voluptatibus abstinere et virtus magis circa difficile versat. igitur fortitudo magis circa terribilia versat et que dolorē affert: q̃ circa fiducias/ que afferunt voluptatem. ¶ Secūda cōclusio. finis fortitudinis dulcis atq; iucundus est. tamen a superuenientibus doloribus obscurat. Nam quē admodū in certaminibus esse solet: vbi pugilibus finis gratia cuius certant/ dulcis et iucūdu est. corone scilicet atq; honores: sed cedi illi molestū est: cū carni sint/ pariter et quicquid dolorē affert et omis labor res molesta est: et cū hec: plage inq; dolorē afferēt/ et labor multa sint: et id gratia cuius certant res sit admodū exigua/ finis voluptas obscurat/ et nihil iucūdu habere videtur. consimili pene modo circa fortitudinē accidit. nā mors ac vulnera dolorosa sunt ea q; nōlet: perfert tamen quoniam honestū est ea perferre aut turpe nō perferre. ¶ Tertia cōclusio. Quanto magis vir fortis omni virtute pollet feliciorq; est: tanto amplius in morte dolebit. Nam huiusmodi vir maxime vita dignus est maximūq; priuatur bonis ea id quoq; fecit. mors igit̃ illi molestā est dolorēq; affert. neq; ideo minus fortis est: verū eniuero fortis et magis q̃ honestatē que p iuste rei defensione in bello est. longe illis anteponit. ¶ Correlatiui. Duo sit vt nō oibus in virtutibus seing cum voluptate operemur: nisi quatenus finē attingimus ipsiusq; cōtemplatione. ¶ Quarta cōclusio. Nichil prohibet eos qui fortes non sunt prestantissimos esse milites: sed cū fortes non sint aliud bonum non habent. Nam sunt qui parati sunt periculis sese obiectare et vitā paruo stipendio emolumentiq; perdere. igitur v valentissimi sunt milites: sed cū virtutē nō habeāt preter id eo in facto aliud bonū nō habēt. sed de fortitudine hacten⁹ et quid ea vocet: nō est difficile ex his que dicta sūt/ vt eas assignare.

¶ Est hanc autē de temperantia dicamus. Ne nāq; virtutes partiu **Cap. X.** 55

p earum esse vidētur que sunt rationis expertes. Atq; tēperantiā circa voluptates mediocritatē esse iam antea diximus. munus enim et non similiter circa dolores versatur. In eisdē autē et intēperantia esse videtur. sed nūc circa quas est voluptates determinemus oportet. ¶ Diuidātur igitur anime atq; corporis voluptates. vt honoris cupiditas: et auiditas discipline. nā tam ambiciosus q̃ auidus discipline eo gaudet cuius est auidus. et corpus nihil: sed mēs potius patit̃. atq; v qui voluptatibus huiusmodi alliciūtur: nec tēperātes/ nec intēperātes dicūt̃. Pari modo neq; qui circa ceteras voluptates que non attribuūtur corpori occupant̃. eos enī qui fabulis et narratiōibus delectant̃: et circa talia dies cōsumunt/ verbosos quidē atq; deliros: intēperātes

autem non consueuimus appellare. Nec eos etiam qui pecuniarum vel amicorum causa
 dolent. temperantia igitur non circa anime: sed circa corporis voluptates versatur.
 ¶ Non tamen et circa has ipsas omnes. Qui namque rebus his gaudent que visu perci-
 piuntur: ut coloribus/figuris/pictura: nec temperantes nec intemperantes dicuntur. etsi vi-
 dentur et his homines et ut oportet/ et magis quam oportet/ et minus etiam gaudere. Simili
 modo neque qui rebus his gaudent que auditu percipiuntur. nemo enim aut eos qui cantu/
 vel histrionis gaudent voce plusquam oportet: intemperantes/ aut eos qui ut oportet eisdem
 gaudent: temperantes appellat. Nec etiam qui circa odores gaudent: nisi per accidens.
 non enim eos qui malorum aut rosarum aut vaporum/ sed eos potius qui vnguentorum aut
 epularum odoribus delectantur: intemperantes dicimus esse. his enim intemperantes ex eo
 gaudent: quia per hos ipsas rerum earum quas cupiunt recordatio fit. Elidere etiam licet et
 ceteros: cum esuriunt: epularum gaudentes odore. at his delectari intemperantis est: quippe
 cum eius hec obiciantur cupiditati. ¶ At qui neque cetera animalia voluptate: nisi per
 accidens/ per hoc capiunt sensus. Neque enim odore leporum: sed esu gaudet canes: odor
 autem sensum ferit. neque voce bouis leo: sed esu. per vocem autem sensit illum esse propin-
 quum: atque hoc ipso gaudere videtur. ¶ Pari modo neque si vidit aut inuenit ceruicem/ aut feram
 capram/ hoc ipso gaudet: sed quia cibum habebit. circa voluptates igitur tales temperantia
 58 intemperantiaque versatur/ que quidem et ceteris animalibus sunt communes. ¶ Quod circa
 59 ferules et ferales esse videtur. he autem sunt que tactu/ gustuque suscipiunt. ¶ Atque et gustu
 intemperantes parum/ vel minime vti videntur. gustus enim officium/ saporum iudicium est.
 quod quidem ipsi faciunt qui vina probant: et epulas conduunt. non nimirum autem hisce gau-
 dent intemperantes/ sed voluptate: que fit omnis per tactum: et in esculentis/ ac poculen-
 tis/ et in hisce que venerea nunc cupantur. Quapropter et quidem voluptatibus deditus epu-
 60 larum: (Philoxenus quidam Eryxius) precatus est: ut longius sibi guttur quam gruis fieret
 propterea quod tactu delectabatur. ¶ Sensum igitur maxime communis est is: circa quem
 intemperantia versatur. Atque propterea iure vituperanda esse videtur: quod hominibus non
 ratione qua homines sunt: sed qua animalia/ accidit. talibus igitur gaudere/ maximeque
 talia amare: ferale est. Etenim liberalissime voluptates que per tactum proueniunt: excepte
 sunt. Ut et que in ludis ac certaminibus perfricatione caloribus fiunt. non enim intemperan-
 tis tactus circa vniuersum est corpus: sed circa quasdam corporis partes.

¶ Decimi capitis note. ¶ Fortitudo et temperantia circa partem irrationalium/ rationisque pertinem
 esse dicuntur: quod partes anime irrationales moderentur: hec concupiscibile. illa vero animosa/ irascibileque/
 ¶ De temperantia secundo officiorum fonte/ que intemperantia secundum mortalibus monstrum expugnat mox
 suscipit Aristoteles determinandum. et hec puritatis et munditie virtus circa cibum/ circa potum/ et cum ea
 venerea versatur. et quibus sancta religio quam suscepimus summo opere nos ad hanc vite puritatem/ non
 modo inuit sed obliget: valebunt tamen aliorum exempla nos ad tam preclare virtutis obseruantiam
 iuuare. Temperantia cibi. Abasmissa Humidam imperator centesimum sue vite annum agens: vel stans
 vel ambulans solum in meridie ante tabernaculum suum/ ut suos milites suo exemplo ad temperantiam for-
 maret cibum sumere solebat. ad hanc enim venerandam canticum: eum sanitatis comes temperantia perdu-
 cerat. Uirius dux romanus fortissimus qui valentissimam Græcie gentem/ et ditissimam grecie regem su-
 perauit: olusculis contentus vivebat. Pompeius quoque simili temperantia commendat. Uirius senior
 cum ad hospitium diuertisset/ rogareturque quid sibi cene apponi velleret: respondit panem tantum/ et sperare
 se prope fluentem aque riuum cenaturum. Et ab his hominum excellentissimis temperantie potius exempla
 sumi debent: quam a molli Sardanapalo aut a diuite illo intemperantie exemplum: qui quotidie epulabatur
 splendide et sepultus est in inferno. Sed nunc plane est quod damnat Sarricus.

Uirius paruo que legerat orto

Ipse focus breuibus ponebat oluscula: que nunc

Scallidus in magna fastidit compede fossor.

Neque animaduertit perdit gulones: quo pacto idem auctor sic eos amonest.

Quis enim te deficiente crumena

Et crescente gula manet eritus ere paterno

Et rebus meritis in ventrem: fenoris/ atque

Argenti grauis/ et pecorum/ agrorumque capax.

Neque consilium sequuntur Hippocratis. deceret tamen egros tam prauis medici/ sapiens consilium recipere
 clamat enim Hippocrates viuendum esse temperate. nam eos homines qui gula/ ac ventri studet: nunquam bene
 valere neque longeuos esse posse/ eorumque animas nimio sanguine/ nimiamque sagina ita esse impeditas. ac si lu-
 to forent obuolute. et ideo nihil tenue nihilque celeste meditari posse: sed duntaxat de patinis et sedayē-
 tris ingluuie. hec Hippocrates ad vos popule somnulatorum. Si ergo sapitis: feditas reliquit/ et
 temperantie puritatem (que vobis plurimo erit ornamento) vite vobis comitem asciscite. ¶ Temperantia potus

Abasmissa

Uirius

Pompeius

Uirius

Juuenalis

Uirius

Hippocrates

- halicarnassus** Halicarnassus auctor est Rhomulum magnam curam temperantiae potus habuisse/legemq; tulisse vt temulente mulieres et qui sumpti meri debaccharentur insania:morte plecterentur. vivebantq; ea tempestate mulieres abstemię/ abstemięq; viri. Et vinā cōtigisset Litorii Archadie fontem nostras aluere terras/et nos omēs eo de fonte bibisse. de quo canit Ovidius
- Ovidius** Litorio quicunq; sitim de fonte leuaret
- Laetius** Vina fugit/ gaudetq; meris abstemijs vndis.
- Xenocrates** Utinam rursus nostra tempestate tantū valerent homines ad intemperantiā potus/ebrietatēq; temperantiam:quantū legitur potuisse Xenocrates. qui cū Pholemo Atheniensis impudens Iuuenis ebrius, corronatus: eius scholam cum sodalibus irrupisset tunc de temperantiā sermonē habens: cum ad temperantie reuocauit honestatem factusq; ex eo die est Xenocratis auditor, qui temperantia et study diligētia ceteros anteiret: semper ad eo tempore Xenocratis innocentia/ bonitatēq; predicans. Et Anacarsis philosophus sola aqua pro potu vsus legitur. et adeo oēm intemperantiā horuisse: vti statuas cernerit hoc vno epigramate: lingua, ventre pudendis abstinentū esse: oēm intemperantiā damnantes.
- Pythagoras** Temperantiā venerorū. Studiū Pythagore circa oēm temperantiā fuisse legitur: olusculis et fruge vescabatur, carnibus abstinebat potū illi fons tribuit, castus in matrimonio vixit, mox duxit celibatū. Dāmā filia ad virginitatis votū ppetuūq; candorē induxit. Dāmā vero casti Pythagore filia virginitatē seruauit/ et virgines ea tempestate discipulas habuit q̄ plurimas: quas virginitatis voto firmavit. hic ille est Pythagoras a quo litterarū primordia fluxerūt ad philosophos. hic est cādidus impatiētia flagrantis nitede temperantie debet esse templū. neq; viri in hoc puritatis voto: a mulieribus debent se pati superari. Lucretia enī violatē castitatis perferre nō valens iniuriā: ferum per pectus adiecit. Sed ea viriliores Spartane virgines fuisse legūtur: que cū numero quinquaginta sacrificij causa ad Athesmōs hospitalitatis gratia a i. rentibus misse essent: in eas tanta libidinis impatiētia flagrantem Athesmō: vt violatō hospitalitatis iure eas ad stuprū poscerent/ et tandem mortis penā minantibus si nō acquiescerent: mox maluerūt omnesq; vna sola violatā pudicitia superuivere: a Lacedemonijs postea viriliter: vt decuit/ vltē. Si enī temperantiā regnaret hec mōstra: stuprum incestus adulteriū/ zelotypia et cetera id genus que etiā noiare horrendū est: nullū i mortatibus locū haberēt. Et ducit matronis in templū casta hieronis. Syracusani matrona. que cū hiero Syracusanus aliquando obiurgatus a quodā familiari suo fuisset: q̄ os sibi male oleret et ipse nullis videretur remedijs. vxorem aut increpuisset: q̄ nūq; de hac re eū ammonuisset verecūde se excusans mihi vir inquit noli mihi succensere: putabam enī viros omīs ita olere. et proinde tacuisse. Sed christianis aliena non sunt exempla querenda: cū deus ex alto in gremiū descenderit alme virginis/ et ad virginem totā suam spem et sua tota vota cōuertant. hec enī virtus deo displicere nō potest: quā in virgine matre semper habet acceptissimā. Sed nunc que insania sit gula et que veneris paulisper adhuc edoceamur exemplis: quo aptius pbate virtutis mundiciā sequamur horreamusq; aduersantiū viciorū turpitudinē. In primis intemperantiā harpiarū feditate, horroreque monstru: damnant poete. et id de inatemperantia a Abarone generaliter adductū intelligatur.
- Virgilius** Tristis haud illis monstrū/ nec seuior vlla pestis et ira deū: stigys sese extulit vndis. Virginci volucrū vultus/ sedissima ventris Poluuios/ vnceq; manus/ et pallida semper Ora fame.
- Juuenalis** Et intemperantiarū hec cibi est: hec potus/ hec venereorū/ fedeq; libidinis/ hec vero cōposita. In temperantiā cibi. Quis vitellio quāvis imperatori nunc vellet esse similis: qui quater quotidie mensam ad saturitatem disponebat: facta suis cōuiuis in loco potestate vomendi: qui minus stomacho valerēt nihil enim illis turpe ducitur: quibus turpis imperat ingluuios. Sed q̄ seruile sit intemperantie gule indulgere: Juuenalis te cautiorem reddere debet. Tu tibi liber homo/ et regis cōuiua videris Captum te nidore sue putat esse culine.
- Epicureorū precepta** Nec male coniectat Sed opere precij est cognoscere: que sunt Epicureorū precepta quibus ad suū honestum. suāq; honestatem voluptatē perducere molitūtur. vt multi se esse de Epicuri scholacognoscant: qui frugalē credūt se ducere vitā. Epicureorū ergo summū bonū honesta voluptas: ad quā his cōtēdunt preceptis. Primum. Quorū sit longa facies. nam succi sunt melioris. sint candida/ sint callosa. duriora enim tenaciorē masculūq; vitellum pmittunt. Secundū. Cuius eligito qui siccioribus in locis adoleuerit. nā dulcior est: in suburbanis aut irriguisq; locis elutior. inspidiorq;. Tertium. Si vespertinus hospes ad te aduētarit: memēto viuam adhuc gallinā muto mersare salerno: ne duriuscula delicatum offendar palatū. sic enī eo tenerrimā efficies ingenio. Quartū. Fungorū pratensum natura optima est: ceteris aut malefida creditur. Quintū. His qui nigris moris prandia finiūt. estatices salubres Epicurei promittunt. Sextū. Forti salerno mel admiscendū iubet Aufidius. Nā vacuis venis nihil nisi dulce cōmutere precepit Epicurus. Septimū Augulus et viles conchyae probantur: q̄ subducant alium. quo beneficio preceptorū Epicuri obseruatoribus: frequenter est opus. Liberbe ruriis ad idem quoq; mirifice cōmendant vsum. Octauū. Conchyia crescente luna capi debere: apud eos est aphorismus. nā lubrica nascentes implent conchyia lune. Nonum. Ibe sine problemate in tota Epicureorū scola probate sunt sententie quasi dignitates et ariomata. Murex Locinus Barano melior est. E Carceis ostrea probantur. E Pisceno probantur echini. Probatos peccines mittit tibi molle tarentū. Decimū. Nullus artem cenarū arroget: qui et tactam subtili ratione saporū non teneat rationem. Undecimū. Tenet quisq; Epicuree schole discipulus: que in iure elixa prestantiora et que assa sunt meliora. Duodecimū. A per ligna glande nutrit eligendus: vitā dū aut palustribus vltus

arundineq; saginatus. Decimūtertium. Secūdi leporis armos: sectari debet Epicureus sapiēs et talia
id genus deliramenta: que Marcus Latus Epicureus in satyra Horatiana cōmeminit: et que Demo-
critus ridebat: quoties a limine mouerat vnū/ extuleratq; pedē: hic in cōtēptū gule adducta putetur.
quis enim eos probaret philosophos: quibus tota philosophia in palato adheret/ errauit non philo-
sophos: sed philopotas epicureos, et nostra tempestate Epicureos ridens Platina libellū scripsit de
honestā voluptate Sed dic iterum. Epicuree cui (vt inquit Flaccus) venter aqualiculus extēso ses-
quipede erat.

Latus
Democritus
Platina
Persius
Horatius

Que prima iratum ventrem placauerit escar
In primis Lucanus aper: leui fuit austro
Laptus vt aiebat cene pater/ acria circum
Rapula/ lactuce/ radices: qualia lassum
Peruellunt stomachum/ sifer/ alec/ secula Cos.
Nos inquam cenamus aues/ conchilia/ pisces
Longe dissimilem noto: celantia succum
Nos nisi damnose bibimus: moriemur inulti.
Sed audi Epicuree q; sis miser
Non horam tecum esse potes/ non ocia tecum
Ponere, teq; ipsum vitas fugitiuus vt erro
Iam vino querens/ iam somno fallere curam
Tandē inamare scunt epule sine fine penite
Illulq; pedes viciolum ferre recusant.

Corpus ¶ Res ridicula fanesed digna gulosis: mos apud Scithas olim inoleuit vt cū suis regibus
qui molliculi, intēperantesq; vixerāt pincernas, cocos, pelliceseq; sepelirēt: ne forte apud inferos eorū
egerent officio. si Epicurus illic docuisset/ aut multi qui apud nos huius artis sunt insignes: pculdu-
dio cum eorū regibus in honore iam sepulti iacerent. ¶ Intemperantia potus, Lacedemomy seruos
olim sue mensē aliquādo assistere iubebant: quos vinoiores esse cognoscerent, quibus facta libere bi-
bendi potestate: ebrys illudebāt/ vt sic filios ex seruorum turpitudine cōspecta: sobrios esse docerēt. Et
Anacarsis scitha admoiebat nos ebriosorum turpes indecorosq; motus considerare: vt tēperate ho-
nesteq; viueremus. Sed hec exēpla principes debēt reddere cautiōres si legāt aliquādo que Alexan-
der Abdaceto ebrietate cōmiserat flagicia: que vbi ex vini demētia factus esset sanior se fecisse plorabat/
excecrabat et se vnq; admisisse dolebat. Si plderēt regie Thomyridis filiū vino/ sonosq; sepulā: vna cū
suo toto exercitu sua intemperantia perisse. Nec aliter q; intēperantia potus excogitauit penus Iba-
nibal expugnare Afros: quos cognosceret vino indulgentiores. cū enim vinū mandragora in fecisset:
leui prelio ex industria cōmisso leuiter cessit omnis quibuscūq; sarcinulis/ omiq; vino/ fugā simulans,
at barbari occupatis castris in gaudiū effusi vinum imoderate hauriūt. et in modū defunctorū asser-
nuntur humi, reuocans autem pedem Ibanibal obruncat omnes. sic enī plerūq; pereunt: qui modum
non habentes intēperantie succūbunt. et non solum hec debacchatio agrestū mentes fascinat: sed sa-
eros inusurū theros suadit, facitq; plerumq; (quod irridet Flaccus) plane furere poetas/ et cantores
¶ Una fere dulces oluerūt mane camene.

Scithæ
Lacedemōij
Anacarsis
Alexander
Thomyris
Ibanibal
Afri
Horatius
Enni

Audibus arguntur vini: vinosus Ildomerus.
Ennius ipse pater nūq; nisi potus ad arma
Proslit dicenda. forum/ putealq; Libonis
Abandabo siccis: adimam cantare seueris.
Nec simul edixit/ nec cessauere poete
Nocturno certare mero/ putere diurno.
Sed aduertant ex eodem autore quali tentantur infania/ et saniores respiscant.
Quid non ebrietas designat: operta recludit
Spes iubet esse ratas/ ad pelia trudit inerinem.
Solicitis animis onus eximit/ ac docet artes
Secundi calices quem non fecere disertum/
Contracta quem non in paupertate solutum/
Sed vt intemperantiam potus cōcludamus: dignū supplicij fuit qui apud scithas vinum (vt lucrum
faceret) intulit vbi autem scithæ incautus tentarent: vacillātes et gradū firmare non valentes quasi
sensu/ et ratione capti in presentia carorum plane delirabant: videntes autem eorum amici/ illum: ve-
nenum propinasse arbitantes/ subdito virum adiungunt, lacerant, minuatimq; decerpunt. sed nūc hoc
extiale malum more scitharum a nobis fugiendum: reddidit nobis intemperantia domesticū. ¶ In-
temperantia venercorum. Alterum est intemperantie monstrū quod longe proserpit/ et fedissima lues
hoc gula et ociose vite licentia secum trahunt. de quo Iuuenalis.

verba Enni

¶ Prestabat castas humilis fortunatam
Quondam/ nec vicis contingi parua sinebant
Lecta: labor/ somnos breues/ et vellere tufco
Olexate/ dureq; manus/ ac proximus vrbī
Ibanibal/ et stantes collina turre mariti
Nunc patimur longe pacis mala: seuior armis
Luxuria incūbit/ victūq; vici scitnr orbem.
Et hec libidinis perturbatio primum iuuenilia pectora tētat/ et mollia corda pretitillat infans amor:
que res vt inquit Horatius.

Iuuenalis

Nec modum habet/ neq̃ consiliū, ratione modog.
 Tractari non vult. in amore hec sunt mala: bellum/
 Pax rursus. hec si quis tempestatis prope ritu
 Mobilia et ceca fluitantia sorte: laboret
 Reddere certa sibi: nihilo plus explicet/ ac si
 Insanire pares certa ratione/modog.

Homerus
 Circe
 Salathe
 Synorix
 Synatus
 Lamma

Et qui se illo sceno obuoluūt: Homerus facit immundos Circes hoc est intemperantie porcos. Sed quia proci qui aliorū lectos sollicitāt sola littere transpositione a porcis distant: licet hic memorabile exemplū adducere. Admonere p̃ditum est apud Salathas Synorigem castū Syuati eius loci cōciuis sollicitasse thorū qui Lāme Synati castissime cōiugis ardoris impariens: misere deperibat. et cū nullis sollicitationibus posset Lāmam ad facinus adducere: virū eius Synatū dolo malo sustulit. quo extincto per suam potentiā Lāmam a suis necessarijs vt secū nuberet cōpellere satagit. simulat autem assensum et ante aram Diane quā cōnubij auctorem inuocabat: phialā tenēs quasi sacrificiū factura/ partē poculi hausit partēq̃ Synorigi porrexit. erat autem mulsū veneno permixtū: quā simulatq̃ ipse ebibat: Dianā hoc pacto deprecata est matrona. Testor: te dearum p̃clarissima me huius vitiōis gratia Synato viro meo superuixisse nūc aut libens volensq̃ ad eum descendo. tibi aut Synorix pro thalamo sepulchrū relinquo et tibi pro nuptijs tui funus parabūt amici. Synorix autē dolore simul/ ac furore percussus lectica se offerri iubet. nihil venenata pesti remediū afferre valet et magno cū dolore emigrat et vita. Lāma vero defunctū Synorigem accipiens: prompto hilarisq̃ vultu descendit ad maritū. et huius putantur remerie veneris euentus. Et hec de intemperantia pro amonitione nostra vt eam tanq̃ pestiferam tabem fugiamus: amplectamur autē deo gratiam temperantie puritatem.

Decimum cap. quinq̃ conclusionibus et vno correlario paritum est.

Decimi Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Postq̃ de fortitudine et actū est: sup-
 est de temperantia determinandi locus. Nam he virtutes partiū irrationaliū rationisq̃ expertū esse
 vidētur. et prius dictum est tēperantiā circa voluptates mediocritatē esse atq̃ tristitias: licet minus
 et non eque circa tristitias versetur/ circa que similiter versabitur intemperantia. expedit igitur hoc in
 loco de temperantia et circa quas voluptatum statuatur: determinare. ¶ Secūda cōclusio. Non oīm
 voluptatum pariter et dolorū temperantia est. Nam voluptatū quedā sunt anime et quedā corporis:
 vt honoris cupiditas pariter et discipline sunt anime: et vterq̃ eorū honoris videlicet cupidus et cu-
 pidus discipline eo ipso gaudet cuius audus est: et eo gaudio nihil corpus sed mens potius patitur
 afficiturq̃ voluptate. at qui huiusmodi voluptatibus tenentur: neq̃ temperantes neq̃ intēperantes
 dicuntur. et simili quoq̃ pacto neq̃ qui in ceteris voluptatibus que corporis non sunt: detinentur. vt
 eos qui fabellis et narrationibus delectantur et qui in talibus totos dies deterūt. verbosos quidem
 at intēperatos dicere haudquaq̃ cōsueuimus. neq̃ eos etiā qui pecuniarū aut amicorū causa dolent/
 ac tristantur. non igitur oīm voluptatū pariter et dolorū: tēperantia est. ¶ Tertia cōclusio. Temper-
 rantia/ voluptatū corporis existit: at non oīmū. Nam circa voluptates anime nō esse iam monstrata
 est. relinquitur ergo circa voluptates corporis et istere. et q̃ non circa omēs tales versetur: statim co-
 gnitum esse potest. nā qui is rebus oblectantur/ quas oculi hauriūt: vt coloribus/ figuris/ picturisq̃
 et similibus: eos nec tēperatos nec intēperatos nemo dixerit. etsi fieri potest vt huiusce rebus homines
 quantū oportet et magis q̃ oportet delectentur. similiter in voluptatibus earū rerū que au-
 ditū ciunt: non cōsistit aut tēperantia aut intēperantia. nemo enī dixerit eos qui modulatiōe aut effi-
 cta hyltrionis voce gaudēt vt oportet aut amplius q̃ oportet: tēperatos aut intēperatos esse. idē idē
 neq̃ in voluptatibus rerū que odorari capiūtur: cōsistit aut tēperantia aut intemperantia nisi secundū
 accidens. vt qui suauē fragrantū malorū rosarū aut suffutū odoribus gaudent: nō intēperati sunt/
 sed illi potius qui vnguentorū epularūq̃ gaudent odoribus. per accidens tamen dici queunt q̃ per
 illos sensus earū rerū quas intēperantes cōcupiscūt: renouet memoria. et non modo intēperantes sed
 et ceteri cū esuriūt: epularū gaudent odore. sed his epulis delectari intēperantis est: cū illis quidē il-
 larū sue voluptatis explede copia facta est. ¶ Secundo. Cetera aialia per hos sensus visum scilicet
 auditum et odoratum. voluptatē non nisi per accidens capiunt. non enim odore leporū sed eorum esse
 gaudet canis: etsi odor canis sensum feriat neq̃ mugitu bouis gaudet leo: sed ipsius bouis pastu nisi
 forte quantū sua voce p̃ditur bos p̃pinquus. et hoc ipso quasi parato et ferme ad os cibo gaudet leo.
 si tēper nō hoc ipso gaudet leo: q̃ ceruā siluestreue capreā aut viderit aut inuenerit: sed quia sibi futura
 sit esca. circa illoū igit sensuū voluptates non versatur temperantia aut intemperantia nisi secundū
 accidens: sed circa eas que et ceteris animantibus sunt cōmunes. ¶ Correlariū. Duo sit vt intēpe-
 rantie voluptates: ferules sint atq̃ brute. et re vera he sunt que gustu tactusq̃ suscipiuntur. non igitur
 omnium voluptatum corporis: temperantia aut intemperantia est. ¶ Tertia conclusio. Ad intēpe-
 rantiam ipsius gustus per paucos aut ferme nullus est vsus: tactus autē plurimū. Nam gustus offi-
 cium est saporis iudicare. quod faciunt qui pitissando vna probant et qui epulas concubant ac prepa-
 rant. sed in hisce rebus non multū delectantur intemperantes: sed ea voluptate que incibus et poribus
 contactu paratur et in rebus veneris. hinc quoq̃ voluptatibus defluens epularum. atq̃ pultuorū
 quidam Philorenus Errius deos traditur p̃ccatus: vt longius sibi guttur q̃ gruis fieret ob id
 ipsum q̃ tactu delectabatur. perparum igitur ad intemperantiam cōducit ipsius gustus vsus: tactus
 vero plurimū. ¶ Quarta conclusio. Intemperantia vitium maxime vile est: reprehensibile et ab
 hominis natura alienum q̃ plurimum. Nam is sensus per quem intemperantia fit: sensum cōmunis-
 simus est: omibus aialibus rationis expertibus cōueniens. nō ergo iniuria vile reprehensibile et ab
 hominis natura alienū vitium est: vt quod hominibus nō qua homines sunt sed qua sunt animalia cō-
 perit. talibus ergo gaudere/ atq̃ deditum esse maxime brutum. atq̃ bestiale est. sed liberrimas corpor-

55

56

57

58

59

60

rum voluptates que per tactum eveniunt semper excipimus: ut que in ludis et certaminibus per sudorem exersione, et que per calefactione fiunt. Itaque non omnis tactus circa uniuersum corpus intemperantius est: sed duntaxat circa quasdam corporis particulas.

- 61 **C**upiditatum autem alie communes esse videtur: alie propriie atque adiuncte. Alii **Cap. XI**
c metum namque cupiditas: naturalis est. omnes enim cum indigent nutrimento/siccum aut humidum alimentum et nonnumquam utrumque cupiunt. cubile etiam cupit (ut inquit Homerus) iuuenis atque vigens. Itaque autem omnes tale vel tale/vel eadem cupiunt. quocirca nostrum id ipsum esse videtur. habet tamen et aliquid naturale. Alios enim alia delectat: et quidam quibusdam magis (quam alia quicunque) sunt voluptati. **62** **E**t hec cum ita sint: in naturalibus quidem cupiditatibus pauci peccant: et ad unum/ad ipsum inquit plures. Cum enim quicquam queuis comedit / aut bibit donec impleatur superfluo: fit tamen rei naturalis exuperatio multitudinis. ipsa namque naturalis cupiditas: indigentie est repleto. quapropter hi furcetes circa veterem dicuntur: quia ultra quam oportet ipsum implet atque refartunt. Tales autem y sunt qui in incipis sunt stimules. At circa proprias cupiditates: complures hominum/multisque modis delinquit. Itaque cum talium amatores ex eo dicantur: quia vel gaudet quibus non oportet/vel magis quam ut ipsi multi/vel non ut oportet: in uniuersis intemperantes excedunt. gaudent enim quibusdam quibus non oportet gaudere: quippe cum sint odio digna. et si talium quibusdam oportet gaudere: magis illi gaudent quam oportet: et quam ut ipsa gaudet multitudo. **63** **E**t igitur exuperatione que est circavoluptates intemperantia esse et vituperabile: constat. Circavero dolores: non ut in fortitudine/ sic in ipsa temperantia fit: ut temperans quidem dicatur quicquam ferendo dolores: intemperans autem non ferendo/ sed intemperans quidem ex eo dicitur/ quia dolet magis quam oportet: cum voluptate non potest. atque ipsum dolorem affert ei ipsa voluptas. temperans autem ex eo quia absentia rerum earum que efficiunt voluptatem non dolet illisque abstinet. Intemperans igitur ea omnia que afferunt voluptatem: vel ea que maxime/ concupiscit. et a cupiditate adeo ducit: ut illa ceteris omnibus anteponat. quapropter et non adipiscens et cupiens dolet. cupiditas enim est cum dolore. Absurdo autem est possibile ob voluptatem dolere. **64** **E**t quod deficientes in voluptatibus et minus gaudentes homines quam oportet non nimium fiunt. Itaque est enim insensibilitas talis humana. etenim animalia cetera cibos discernunt: et quibusdam quidem gaudent: a quibusdam vero abhorrent. quod si quis sit cui nullus prorsus est voluptati. nec ullus ab alio differt: ratione longe ab homine distat. nomen autem non habuit talis: quia non facile fit. **65** **E**t ut autem temperans in his mediocriter sese habet. Itaque enim is gaudet: quibus intemperans maxime delectatur: sed potius molestie fert/ nec is oino quibus delectari non decet/ nec vehemens vllis rebus huiusmodi delectatur/ neque si absint dolet neque cupit: nisi mediocriter sepe. nec magis quam oportet/ nec quando non oportet: vlla res oino talis ipsum delectat. mediocriter autem et ut oportet eas res appetit: que voluptate quidem afficiunt: ad sanitatem autem et bonam corporis habitudinem conferunt. et res ceteras voluptatis effectrices idendum: si nec impedimento sint dictis habitibus corporis nec honestatis cancellos/ nec facultatum metas egrediatur. Itaque qui ita sese habet magis quam dignum est: eiusmodi voluptates amare videtur. at temperans non est talis. sed ita sese habet: ut ipsa ratio recta prescribit.

¶ Undecimum capitis note. **¶** Cupiditates/ presertim gula. **¶** Ad plures/ plures/ amplius accipiendo quam par est. **¶** Quaedam communis cupiditas est: fit a comuni cupiditate. **¶** Voluptas affert dolorem intemperato: perinde ac amicus affert dolorem amico cum ipse desideratus aliquo in loco procul absistat. **¶** Sic ridiculum est ob voluptatem dolere: ut ob consequendum calorem frigere. **¶** Aristippus qui de intemperantia: et **Aristippus**
paulatitate auro in via effuso notatur: iussit perdicem quinquaginta dragmis emi. et cum diceret assistentem hanc obulo non emerere: amuente illo. michi enim (inquit) tantum sunt quinquaginta dragme.

¶ Undecimum cap. vna diuisione/ tribus conclusionibus et vna diffinitione partitum est.

- 61 **¶** Undecimum capitis **C**ommentarius ad litteram. **¶** Diuisione. Cupiditatum quedam sunt communes: alie vero propriie atque adiuncte. communes ut naturalis cibi cupiditas: omnes enim nutrimento aut sicco qui cibis: aut humido qui potus est interdum indigent et interdum utrumque cupiunt: et cubile etiam cupit (ut ait Homerus) iunior atque vigens. proprie quod non omnes desiderant: sed quod unicuique tale esse videtur. tamen si aliquid naturale habeat. non enim omnes tale vel tale vel eadem cupiunt: sed alios alia delectat. et quedam quibusdam magis placet suntque voluptati. **¶** Prima conclusio. Circa communes cupiditates pauci peccant et vno modo ut plures: circavero proprias multi delinquit pluribusque modis. Itaque cum quisque bibit et comedit quecumque donec superfluo repleatur: fit tamen excessus cupiditatis communis plusquam decet accipiendo. nam repletio naturalis indigentie quedam communis cupiditas est. itcirco qui se hoc pacto ultra quam debuit est impleat ac refartunt: dedit ventri circaque ventre furentes dicuntur. et qui tales sunt: sunt in incipis. peccantibusque per similes: quos constat esse paucos et circa maiores alimentorum copias peccare. sed qui proprias cupiditates sequuntur/ earumque sunt amatores peccant gaudent quibus non oportet aut magis quam oportet: ut magis quam plerisque ut temperant vel ut non oportet et in singulis his intemperantes euadunt. nam plerisque gaudent is/ que potius odio digna sunt: et quibus potius tristandum est. et si gaudent is quibus gaudere oportet: is magis gaudet quam liceat. et quam plerisque gaudeant. at qui his modis peccant multi sunt. circa igitur

pprias cupiditates multi peccant atq; plurib⁹ modis. ¶ Secūda cōclusio. Nō simili modo tēperātia
aut intēperātia dicūt circa dolores vt ipsa fortitudo. Nā fortis est ferēdo dolores: timid⁹ aut nō ferē-
do. at tēperās nō est quis ferēdo dolores: intēperās autē nō ferēdo. verū intēperās pot⁹ ex eo dicūt
quia magis doceat q̄ oportet: quotiēs voluptate nō potūt. dolorē enī illi affert ipsa voluptas. et p̄tra:
tēperās co ipso q̄ absentia voluptatū nō torquet q̄ illis presentibus abstinet. itē intēperās oīa volu-
ptatē afferētia vel eā maxime afferētia concupiscit et adeo voluptate ducit capiu⁹: vt maxime volu-
ptatē afferētia ceteris anteponat. Quod fit vt cōtinuo duplici pena afficiat: et q̄ ea nō adipiscit et q̄ ea
concupiscit. cōcupiscētia enī dolorē cōiūcta est. sed ridiculo p̄simile videt. ob voluptatē dolere. ¶ Terc⁹
etia cōclusio. In voluptatib⁹ deficiētes hoīes/et in ijs min⁹ q̄ oportet gaudētes: vt reperiunt vlli. Nā
huiusmodi insensibilitas humana nō est: cū cetera aīalia cibos discernāt et quibusdā gaudeāt. et ali-
quibus abstinēāt: tanto magis igit hō. q̄ si quis reperit cui null⁹ cib⁹ voluptati sit: nec vllū alijs vllō
pacto preponat: hic lōge ab humano more est. et iccirco nichil mirū videri debet si talis nondū nomen
fortitus sit: cū et qui ita viuāt non facile cōparat. ¶ Diffinitio. et his quid sit tēperās nō difficile est
deprehēdere. Tēperās enī est qui in hisce voluptatib⁹ ac dolorib⁹ mediocriter sese habet. nā oīno non
gaudet quib⁹ gaudere nō oportet: vt quib⁹ intēperās maxime delectat ver⁹ pot⁹ moleste fert. et si gau-
dendū est nō vehemēter illis delectat nec ampl⁹ q̄ par est atq; honestū. que si absint: neq; dolet neq;
ea capit: nisi sēper moderate atq; mediocrit. nō magis q̄ oportet nec q̄ non oportet: nec oīno vlla res
talio ipm delectat sec⁹ q̄ oportet. et delectabilia que ad bonam valitudinē et bonā corporis habitudi-
nem conducunt: appetit quidē sed moderate atq; vt oportet. et res ceteras delectabiles que bonis cor-
poris habitib⁹ non aduersant/impedimentoq; nō veniūt nec honestatē offendūt nec facultatū nostra-
rum terminos excedūt. nā qui in ijs se habet magis q̄ dignū est: nūquā voluptatē amplecti videt. neq;
talio tēperans est: sed vt dictum est et vt ipsa ratio dicat.

¶ Ostra autēspōte: magis intēperātia q̄ timiditas cōparat. Hec Cap. XII. 64
enī ob voluptatē: timiditas sit ob dolorē. quorū alterū expetim⁹: alterū fugim⁹.
et dolor qdē distrabit atq; corrūpit naturā ei⁹: q̄ habet ipsū. voluptas autē nil
tale facit. magis igit intēperātia nostra spōte: q̄ timiditas cōparat. ¶ Quapropt⁹ et re- 67
prehēsiōe magis est digna. Nā ad res afficiētes voluptate: facili⁹ est assuescere. sūt enī
cōplures tales in vita. et assuefactio sit sine periculo. in rebus aut formidolosis: contra.
¶ Unde bit enā timiditas nō perinde atq; singula: sponte agēdi principio subici. Hec
enī nō affert dolorē. sed illa adeo dolore distrahūt: vt et arma p̄ccere/et cetera p̄tra de-
cus agere cōpellāt: q̄prop⁹ et violēta eē videt. At intēperātia sit p̄tra. singula nāq; spō-
te agēdi p̄cipio: magis subiciūt/ q̄ppe cū intēperās ea p̄cupiat atq; affectet. totū autē
min⁹. nemo enī cupit intēperās eē. ¶ Homē autē intēperātic: et ad puerilia delicta ser-
re solem⁹. Habet enī similitudinē quādā. Vtrū aut ab vtro dicat: nichil ad presentē refert
sermonē. cōstat tū a puore: postea dicit. atq; nō absurde videt esse translatū. Est enī ca-
stigandū et tēperādū id oē: qd turpia cōcupiscit/et iecremētū suscipit magnū: atq; luxu-
riat. tal aut est ipsa cupiditas maxime atq; puer. nā et pueri cupiditate viuūt. et i his p̄-
sis maxie viget appetitio rerū earū: q̄ voluptate afficiūt. si igit nō obteperet: neq; suby-
ci parat/ nūquā effere. est enī voluptatū appetitio insatiabilis/ et opatio cupiditatis oī ex-
p̄te ipi amēu id qd ē sibi affine exauget. q̄ si magne sint/vehemētesq; cupiditates: ratio-
nē quoq; extrudūt atq; eiciūt. ¶ Quōbrē mediocres sint ipse et per pauca et ratio nō 69
aduersē oportet. Atq; id qd est tale: obediēs/et tēperatū/ castigatūq; vocam⁹. Et vt
uere aut puerū sub pedagogi p̄ceptis oportet: sic et cupiēdi vis cupere debet: p̄inde atq;
ratio iubet. iccirco tēperati vim cupiēdi: cōcordē eē cū ratioe oportet. nā vtriusq; p̄po-
sitū est honestas. Atq; virtēperās ea cupit q̄ cupere oportet/ et vt oportet/et q̄n oportet.
hoc autē pacto: et ipsa ratio dicat. hec igitur sunt de tēperantia dicta.

¶ Duodecimi capitis note. ¶ Pedagogus/puerorū institutor. grecū est q̄ pueros agat/ducatur ita
dictus. ¶ Et intemperantiam a puerilibus delictis traxisse nomen: plane voluit qui cupidinē temper
elegāt tum vero hunc in modum non inscite reliquit.

¶ Quis puer hic: veneris. ¶ Plene que causa pharetres:

¶ Non bene prouisus certa q̄ arma mouet.

¶ Cur sine veste deus: mollis puer odit opertum.

¶ Unde puer/pueros q̄ facit ipse senes.

¶ Quis pennas humeris dedit: inconstantia. quare

¶ Nulla deo frons est: signa inimica fugit.

¶ Que fors eripuit lucem: immoderata libido.

¶ Cur macies: vigilis cura/dolorq; facit.

¶ Quis cecum preit: ebrietas/sopor/ocia/lutus.

¶ Qui comites: rixē bella. odia obprobrium.

¶ Qui celo dignati: homines. que causa coegit

Abitior autore credita culpa deo.

Idem curium genus et veri corda infcia: quo ius

fatq: scelus miseri si scelere abluimus.

66 ¶ Duodecimu cap. tribus conclusionibus et vno correlario partitum est

¶ Duodecimu capitis Cōmētari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Intēperātia magis q̄ timiditas vo-

luntariū viciū est. ¶ Primo. q̄ intēperātia est ob voluptatē quā expetim⁹: et timiditas ob dolorē quē re-

67 fugim⁹. Secundo. dolor retrahit et naturā corrūpit habentis: et voluptas nichil tale facit: verū p̄tra-

alliciu neq; corrūpit. magis igit volūtaria intēperantia est q̄ ipsa timiditas. ¶ Secūda cōclusio. In-

tēperantia viciū reprehensione dignū est: ipsa timideitate. ¶ Primo. nā viciū quo magis voluntariū: eo

magis vituperatiōe dignū est. intēperantia aut magis timideitate volūtaria est. ¶ Secūdo. facilius est

intēperantia q̄ timideitatē vitare. nā facili⁹ est se assuefacere ad opposita eorū que intēperantiā faciūt:

occurrūt enī hec in vita frequentia. et sine periculo: terrores aut qui timideitatē aggrauant raro occur-

68 runt: et non sine periculo. ¶ Tercio. et si timideitas volūtaria sit: nō tamē perinde ac intēperantia. nā in

intēperantia singula dolorē nō afferūt que agendi principiū disturbāt: timideitatis aut singula dolorē

afferūt agentisq; volūtate disturbāt adeoq; dolore distrahūt: vt arma p̄icere. et cetera cōtra dec⁹ pa-

trare cōpellāt. vnde euenit vt timiditas potius violēta esse videat⁹ et intēperantia volūtaria: vt pote cu-

ius intēperatorū volūtari singula intēperantiā efficiētia magis obsequant⁹ et qui ea p̄cipiat et affe-

69 ctet: et si torū min⁹ affectet. nā nemo intēperās esse cupit. est itaq; manifestū intēperantiā ipsa timideitate

esse reprehensibiliorē. ¶ Tercia cōclusio. Intēperantia viciū puerile puerorūq; vicijs simile est. Nā in-

tēperantie nomē ad puerilia delicta trāsferim⁹. p̄pter intēperatorū puerorūq; similitudinem. at vero

verū ab vtro: an intēperās a puero an ab intēperate puerilia delicta intēperantie dicunt⁹. nec absurde quidē hoc

pacto nomē translātū esse videt⁹. nā castigandū tēperandūq; oē id est quod turpia cōcupiscit et incre-

mentū mali suscipit: atq; luxuriat. talis aut maxime intēperantia. atq; puer. nā pueri secūdū p̄cupiscē-

70 tiā viuūt plurimāq; illi innata adest volūtatū cupido. si itaq; puer moderatū nō obteperet. si sibi do-

minari nō p̄uia: lōgi⁹ serpet abibitq; volūtatū licētia. nā volūtatū insatiabilis est appetit⁹. et vi-

diq; volūtatib⁹ furent: volūtatū surgūt appetit⁹. et sue p̄cupiscētie exsecutio innata auget cupidit-

71 tatē. q̄ si be p̄urbatōes imagne sint et vehemētes: mentē extrudūt. et p̄orsus a recta ratiōe dimouent

¶ Correlariū. Quia p̄pter vt p̄cupiscētie mediocres sint oportet. p̄pauce. atq; ratiōi nō obuersates.

Nā talē. moderatāq; p̄cupiscētia quid bene obsequēs. tēperatū. castigatūq; vocam⁹. vt enī puerū se-

cundū pedagogi p̄cepta viuere oportet: ita quoq; cupiditas parere debet obedireq; ratiōi. idq; solum

cupiedū est: quod recta ratio iubet. Quo fit iterū: vt viri tēperati p̄cupiscētia ratiōi discōrdare nō de-

beat: sed p̄formē cōcordēq; se p̄itare. Nā viri usq; p̄positū debet esse honestas. tēperat⁹ enī ea cupit que

oportet. vt oportet. quādo oportet et oīno quē admodū recta ratio dicit. atq; iubet. Sed de tēperantia

abunde dictū sit. ¶ Tercij Ethicorum Aristotelis finis.

¶ Princeps autē de liberalitate dicam⁹. videt⁹ aut mediocri-

72 tas circa pecunias esse. Nō enī bellicis in reb⁹ ipse vir liberalis: nec in qb⁹

laudat⁹ vir tēperās: nec enī in iudicijs: sed in dandis capiēdisue. et magis

in dandis pecunijs laudat⁹. Atq; pecunias ea dicim⁹ vniuersa: quorū est

mano mensurat⁹ numo. ¶ Est autē et circa pecunias exuperatio quidē p-

73 digalitas: defectio autē illiberalitas. et illiberalitatē quidē ac auaritiā is semper accō-

modamus: qui magis q̄ oportet pecunijs student. ¶ Prodigalitatē autē neccētes nō-

nunq; afferim⁹. Nā eos hoīes qui sunt incontinētes: et ob intēperantiā pecunias pro-

74 fligant: prodigos vocitam⁹. quapropter et flagitiosissimi tales hoīes esse vident⁹. mul-

ta nāq; vicia simul habēt. ¶ At nō p̄pue tali hoīe nūcupat⁹. est enī p̄dig⁹ q̄ malū vnum

aliq; habet: corrūpere inq; patrimoniu. p̄dig⁹ enī est q̄ ob scipsū perdit⁹. videt⁹ autē et

patrimonij dissipatio interit⁹ qdā ipsi⁹ esse: p̄pterea q̄ patrimonio ac facultatib⁹ viuif.

75 hoc igit modo. p̄digalitatē accipim⁹. ¶ Reb⁹ autē is quarū est aliq; vsus: et bene vtī

et male etiā possum⁹. At diuiteres sūt tales. is autē optime re quauis vtī: q̄ eā virtutē

76 habet: que ad rē illā accōmodat⁹. et diuitijs igit optimis vtetur qui virtutē eā habet:

q̄ ad pecunias attinet. hic aut est ip̄e vir liberalis. ¶ Atq; sūptus qdē: datioq; pecunia-

77 rū/ vsus carū: acceptio vero/ p̄seruatioq; possessio pot⁹ esse videt⁹. quocirca viri liberal-

est pot⁹ dare qb⁹ oportet: q̄ capere vnde oportet: et nō capere vnde nō oportet. ¶ Est

enī ipsi⁹ virtutis: beneficia pot⁹ cōferre q̄ suscipere. et honesta pot⁹ agere: q̄ nō agere

turpia. nō est aut obscurū cū das qdē: seq̄ vt beneficia conferas. honestaq; agas. cū ca-

78 pis vero: vt suscipias: aut nō turpia agas. ¶ Gratia p̄terea sequit⁹ eū q̄ dat: nō eū qui

capit. ¶ Et laus etiā magis. ¶ Facili⁹ est etiā nō accipere: q̄ dare. hoīes enī multo mi-

nus erogant sua: q̄ nō accipiūt aliena. ¶ It quoq; q̄ dant: liberales dicunt⁹. sed qui non

accipiunt: nō ob liberalitatē sed ob iustitiā pot⁹ laudant⁹. qui vero capiūt: nō laudant⁹

79 valde ¶ Liberales insup hoīes: maxime oīm fere studiosorū amāt⁹. p̄sunt enī. at id cō-

sistit in dādo. ¶ Quis autē actus virtutū: honesti sunt: et honestatis causa fiunt. Et libe-

ralis igitur honestatis causa dabit. ¶ Et recte dabit enim quod oportet / et quot oportet / et cum
 oportet: ceteraque omnia observabit / que dandi actum rectum sequuntur. ¶ Et etiam cum voluptate:
 vel sine ullo dolore. Id enim quod per virtutem efficitur: afficit voluptate / aut sit cum indolentia sa-
 ne: minime vero affert dolorem. At is qui datur quod non oportet: aut non honestatis gratia: sed
 ob aliquam aliam causam / non liberalis: sed aliquid dicitur. Et indem is qui dādo dolet. ho-
 nestis enim actibus talis pecunias anteponeat. quod quidem non est liberalis. ¶ At vero
 neque capiet unde non oportet. Talis enim acceptio non est cuiusque pecunias non ma-
 gnificat. nec etiam ad postulandum propensus erit. facile namque suscipere beneficia: non est
 hominis beneficia conferentis. ¶ Utrum unde oportet accipiet: et propriis inquam re-
 bus. non quia id ipsum honestum sit: sed quia necessarium ut donare possit. ¶ At neque su-
 as negliget. quippe cum per illas quibusdam affectet opem afferre. neque quibusvis da-
 bit: ut quibus oportet / et quando / et ubi est honestum largiri possit. ¶ At tunc etiam ni-
 mirum ad hominem liberalem: ut in dando adeo exuperet / ut si ubi pauciora relinquat.
 Est enim liberalis non ad seipsum respicere. ¶ At enim pro facultatibus ipsa liberalitas
 dicitur. liberalis enim actio non in multitudinem rerum que dantur: sed in habitu dantis
 consistit. hic autem pro facultatibus erogat. nichil igitur prohibet: cum magis esse libe-
 ralem qui pauciora largitur: si modo minores et sint facultates. ¶ Adagis autem et libe-
 rales esse videntur / qui non comparant sibi facultates: sed ab alijs acceperunt. Nec
 enim experti sunt indigentiam / et opera omnes sua amant: ut parentes / atque poete. ¶ At
 vero facile non est liberalem diutem esse. Quippe cum non sit ad capiendum et cōser-
 vandum: sed ad erogandum proclivis: neque magni per se faciat ipsas pecunias: sed
 causa dandi. Quapropter et accusatur fortuna: quod homines et qui maxime sunt digni:
 minime sunt locupletes. Accidit autem diligentia ut habeat ipsas. quemadmodum et ce-
 teris in rebus fieri solet. attamen non dabit quibus non oportet: neque quando non opor-
 tet. et de ceteris talibus simili modo. non enim ageret liberalitatis ipsius lege. et consue-
 tudine. Etenim is est (ut paulo antea diximus) liberalis qui pro facultatibus erogat: et
 in quibus oportet. ¶ Qui vero exuperat: prodigus est. Quocirca tyrannos prodigos
 non dicimus. non enim facile videtur esse: dādo / ac erogando tantam rerum quas ha-
 bent copiam exuperare. ¶ Cum igitur liberalitas mediocritas sit circa dandas / capien-
 dasque pecunias: liberalis dabit in quibus oportet / et quod oportet: tam in parvis quam etiam
 in magnis: atque cum voluptate. et accipiet unde oportet / et quod oportet. nam cum
 virtus circa utrumque sit mediocritas: utrumque faciet ut oportet. sequitur enim dationem
 bonam: talis acceptio. ea vero que non est talis: contraria est. Ee igitur que sequuntur:
 sunt in eodem simul. contrarie vero non sunt. ¶ Quod si propter id quod oportet et bene sese
 habet conagerit ipsum pecunias erogare: dolebit sane. Admodum tamen / et ut oportet.
 ad virtutem enim pertinet: ut pro quibus oportet / et ut oportet voluptas fiat / ac dolor.
 ¶ Est etiam in rebus pecuniarijs lenis socius ipse vir liberalis. Potest enim iniuriam pa-
 ti: quando quidem pecunias non multum facit. magisque moleste fert: si quid cum oporteret
 non erogaverit: quam dolet si quid cum non oporteret / erogaverit. Simonidisque sententiam
 non probat. Prodigus autem et in his ipsis delinquit. nec enim letatur nec dolet pro quo
 bus oportet: et ut oportet. atque hoc magis patebit per ea que deinceps dicemus. ¶ Dis-
 crimus autem exuperationem quidem esse prodigalitatem. Defectum autem illiberali-
 tatem / et in his duobus: in datione atque acceptione. et sumptum enim in datione poni-
 tem deficit. at illiberalitas / ac auaricia: deficit quidem in dando: exuperat autem in ca-
 piendo / in parvis tamen. ¶ Prodigalitatis igitur illa duo non nimium simul persistunt.
 Non est enim facile: nulla ex parte capientem: cunctis largiri. cito namque deficient pa-
 trimonia privatorum hominum erogantium: qui quidem et prodigi esse videntur. ¶ Atque
 talis non paulo melior videbitur esse illiberali. Et ab etate enim et ab egestate facile cu-
 rat enim et non accipit: quamque neutrum facit ut oportet / ac recte. quod si ad hoc assuescat / vel

aliquo alio modo mutetur: euadit utiq; liberalis. Etenim dabit quibus oportet: et capiet unde oportet. Quapropter et videtur non esse moribus prauus. non est enim improbi: nec ingenerosi tam in dādo q̄ in non capiēdo exuperare: solidi tamē. qui vero hoc modo est prodigus multo melior videt esse illiberali atq; auaro. ¶ Cum ob ea que dicta sunt: tum etiā quia prodigus quidē pluribus pdest. illiberalis autem nemini: ne sibi quidem ipsi. ¶ Sed pleriq; prodigorum (vt dictum est) et accipiunt vnde nō oportet: et sunt hoc ipso illiberales. ad capiendū autem prouisi sunt: quia cupiunt quidē erogare. hoc autem facile nequeūt facere: cū cito facultates ipsis deficiunt. itaq; ex alienis dare coguntur. et simul quia nulla est eis honestatis cura sine vllō discrimine: et vndiq; capiunt. dare namq; percipiunt. quoniam autem modo/aut vnde/ nullum est apud ipsos discrimen. ¶ Quapropter nec donationes ipsorum sunt liberales. non enim sunt honeste: nec honestas grata: nec vt oportet efficiuntur. Sed interdum quos oportet esse pauperes/ eos diuites faciunt. et is quidem qui moderati sunt moribus: nichil dant. adulatoribus autem multa: aut quampiam aliam afferentibus voluptatem. ¶ Quam obrem et pleriq; ipsorum intemperantes sunt. nam cum facile erogent: prouisi sunt et ad sumptus in flagitijs faciendos. atque quia non ad honestatē viuunt: ad voluptates declinant. ¶ Prodigus igitur si nullam prorsus habeat emendationē ad hec transgreditur. cura vero/ diligentiaq; adhibita: ad medium et id quod oportet tandem deuenit.

24 ¶ Et illiberalitas ac auaritia: incurabilis est. Etenim et senectus: et imbecillitas omnis/ auaros videtur efficere. ¶ Estq; hominibus inuita magis q̄ prodigalitas: pleriq; nāq; cupidi sunt magis pecuniarum: q̄ ad dandum procliuēs. ¶ Extenditur preterea lōge: et plures species subit. complures enim esse vident illiberalitatis ac auaritie modi. Nā cum in duobus hisce consistat: in defectione in quā dandi: et exuperatione accipiendi/ non omnibus inest tota: sed interdum coniungitur. et quidam in capiēdo exuperāt quidam in dādo deficiunt. Qui namq; talibus appellationibus nuncupantur parci/ tenaces/ aridi: omnes in dādo deficiunt: aliena vero non appetunt. neq; accipere volunt. Quidam enim in dādo deficiunt: propter modicā quamdam turpiū rerū cautionem. videntur enim nonnulli: vel saltem aiunt. ob eam rem sua conseruare: ne cōpelantur aliquando turpe aliquid agere. Ex his est et ipse cumini sector: et quiuīs talis: qui quidem ab exuperatione non dandi cuiq; nomen habuit tale. Quidā vero ob metum abstinent alienis. quippe cum non facile sit ipsos aliena: et non alios res ipsorū accipere. itaq; nec accipere ipsis/ nec dare placet. Quidam autem in capiēdo exuperant: vndiq; et quiduis capientes. Quales sunt y qui operationes illiberales exercēt: vt leuonēs/ et omnes tales: et feneratorēs: et qui dant parua pro magnis. hi namq; omnes: vnde non oportet: et quantum non oportet accipiunt. commune autem ipsis omnibus esse videtur turpis comparatio lucri. vniuersi nāq; grata lucri/ et huiusce quidē prauī probra sustinent. Eos enim qui grandia vnde nō oportet: et que non oportet accipiūt: vt tyrannos ciuitates expugnātes et tēpla spoliātes: non illiberales/ sed perniciosos/

25 sed impios/ sed iniustos potius appellamus. ¶ Aleatores tamē/ et fures atq; latrones: illiberales sunt. Turpi enī versant in lucro: omnia namq; causa questus agunt/ et sustinent probra. atq; fures quidē capiēdi gratia: maxima pericula subeūt. aleatores autē ab amicis quibus dare oportet lucrātur. vtriq; igit vnde non oportet lucrari volentes:

26 turpi in lucro versantur. et omnes tales accipiēdi actus: illiberales sunt. ¶ Adrito autem illiberalitas liberalitati cōtraria dicit. Nā et mai⁹ est malū q̄ prodigalitas: et hoies magis hac ipsa peccāt q̄ ea quā diximus prodigalitate. ¶ De liberalitate igitur et vicijs ipsi contrarijs hec dicta sufficiant.

¶ Primi capitis note. ¶ Illiberalitas auaritia. ¶ Res q̄b⁹ vtimur/ res solū vtilēs. solū autē dicim⁹ que simul nō sunt honeste. ¶ Beneficia cōferre/ bene agere. ¶ Adolestia tristitia. ¶ Qui dat vt honestis periculis se exponere nō cogat: timidus nominat. qui explendarū cōcupiscētiarū gratia: intēperans. et hoc pacto in reliquis. ¶ Pro facultatib⁹ propotētia/ viribusq; dātis. vidit enī domin⁹ Iher⁹ sus cui⁹ nomē est super omne nomē: quādam viduā pauperculā mittentē era minura duo in gazophylaciū/ et dixit: vere dico vobis quia vidua hec pauper plusq; omnes misit. nā omnes hi ex abundanti sibi miserūt in munera dei: hec aut ex eo quod deest illi: oēm victū suū quē habuit misit. Lucas. ¶ Et a que sequunt dationē et acceptionē. bonū et malū. Et cū ipse habitus sit attendere non solū dationē sed et simul acceptionem. nam attendit quod. et cui dat hoc est qui recipit. ideo si dāto: liberal/ ac bo-

Dominus

Lucas

na est: et acceptio pariter bona erit. et contra si acceptio mala/et datio quoque mala. nam si datio bona esset et acceptio mala: contraria simul essent/assererenturque simul de eodem. nam cum datio bona esset: et acceptio bona esset. atqui posita esset simul mala. et rursus cum acceptio mala: igitur et datio mala. simul autem posita esset bona. contraria igitur simul fierent. assererenturque de eodem. hoc autem impossibile. Quod si liberalis aliorum acceptionem curat esse bonam: tanto magis suam talem esse curabit. accipietque unde oportebit.

Liberalem interdum contingit quicquid erogare quibus non oportet aut amplius aut minus quod oportet per excusabilem ignorantiam: quod circumspecta particularis aliqua eum latebat: quam scire neque poterat neque tenebat. quod si postea resciscat dolet: sed moderaretur tamen et ut oportet. Symonidis poetæ sententia fuit: magis esse dolendum si quid erogetur indignis: quam si non erogetur dignis. In parvis illiberaliter capiundis: potius notatur avarus. nam quod illis non existimet se obligatum ad parem gratiam referendam: capit. in magna autem non capit quod reddere et gratiam recognoscere cogit. Item qui magna capiunt ut tyranni: non illiberales sed potius perniciosi. impii iniustique dicuntur. ut Dionysius Syracusanus. qui ubi auro et magnificis oblationibus templa deorum spoliaverat: in duos ioculabatur/ cachinnosque movebat. Dicunt Therentium desiderio comediari que in flumen ceciderant: se iam tedio vite affectum/ in flumen precipitasse. tantum sua deperibat poemata. Tales qui connumeratas alias malicias habent: neque prope prodigi neque proprie illiberales: sed utriusque non nichil habent. nam dant ut prodigi. et accipiunt ut avari. nam si prodigalitas et illiberalitas proprie capiantur: ut invicissima prima conclusionis contraria atque opposita sunt. Insanabile incurabile difficulter admodum sanabile. difficulterque curabile. Cymonem greci dicunt: latini cuiusmodi legumen est quod stomacho torminibus/ morbis oculorum/ et comitali morbo (auctore Plinio) medetur. Menones/ qui spe questus turpiter meritoria exercebat. Rebulones id genus leuium hominum/ aliorum set et nostri generis dedecus. Generatores qui dant ad fenus hoc est ad usuram et quorum numi numos pariunt. Qui dant parvas pro magnis/ quidam qui parvas merces et ponunt venales: et ab incautis duplum/ tripulum/ quadruplumve recipiunt. Aleator qui questum brarium oportunitate nactus aliorum bona diripit. Fur qui res auferit alienas. Latro qui tenet pecunie dationem acceptionemque virtus est fidelissima dispensatrix: cuius officia sunt visitare infirmos. potare sitientes/ cibare famelicos/ redimere captivos/ operire nudos/ colligere peregrinos/ et sepelire mortuos: virtus ad misericordiam nata/ et nata misericordiam consequi. quam pauculis manifestis exemplis. Camillus de liberalitate commendatur cui cum a Gallis oblatum esset aurum generose refutavit inquitens ferro non auro patriam esse servandam. itaque liberalitas patriam servavit: quam liberalitas auro corrupta perdere potuisset. est enim liberalitati fides. illiberalitati vero comes perfidia.

Camillus
Galli

Darius

Phocion

Philippus

Punentia

Darius exercitus pater in periculis/ dubiisque rebus cum pecunia opus esset: provinciarum praefides/ principesque accersiri iubebat. rogabatque gravia ne tributa irrogarent: respondentibus vero ea mediocriter se habere. dimidium ut ex quolibet soluerent precepit. pluris enim populorum gratiam: quam pecunie magnitudinem faciebat. nam liberalitas nullum nisi gratum pectus inhabitat. Phocion qui quinquages et quadragesses imperatorum dignitatem legitur magna cum laude inisse/ perpetuo pauper fuit: cum facillimo rege dono mitterentur nequaquam accipere voluisset horrantibus oratoribus ut suis facile carere posset: filijs tamen acciperet/ quibus difficile esset in tanta paupertate: paternam dignitatem tuere. respondit si similes michi erunt liberi: hic idem agellus qui me ad hanc dignitatem euexit: illos educabit. si et plus gaudere alijs sua dispensare quam aliena recipere. Et hic exemplo est: liberales facile ditescere non possunt/ copias credidit satis esse Sarricus: ita quoque inquitens.

Mensura tamen que

Sufficiat census/ si quis me consulat: edam

In quantum sitis atque fames/ et frigora possunt.

Quantum Socratici: ceperunt ante penates.

Nunc aliud natura/ aliud sapiens tibi dicit.

Sed nunc

Nemo petit modicis que mittebantur amicis

Seneca. que Piso bonus/ que Lotta solebat

Largiri. namque et titulis et fascibus olim

Maior habebatur donandi gloria. solum

Poscimus ut cenes civiliter. hoc face et esto

Esto (ut nunc multi) dives tibi. pauper amicis.

Horatius

Sed audite qui preceptis liberalitatis indigetis et sana vobis Stoici preparant documenta: ut cum liberalitate liberi vivatis/ vos prius apologetur et cerui premonentes/ subiungentesque.

Si qui pauperiem veritus: potiore metallis

Libertate caret: dominum vobis improbus/ atque

Serviet eternum qui parvo nesciet vti.

Imperat aut servit collecta pecunia cuius

Tolle querelas

Pauper enim non est cui rerum sufficit usus.

Si capiti bene/ si lateri est pedibusque tuis: nil

Diuitie poterunt regales addere maius.

Cena brevis ruat. et prope riuum somnus in herba

Non istic oculo obliquo mea commoda quisque

Limat/ non odio obscuro/ morsusque venenat.

Archeſſſaus philoſophus ſue liberalitatis / litterarie poſteritati pulchrum reliquit exemplū: qui cū **Leſibi-**
us egrotaret, rerūq; inopia preangustiaret: ipſi viſitās plenū numis ſacculū clam eius pulmo ſub- **Leſibius**
 iecit: quo inuento **Archeſſſai** (inquit) hic ludus eſt. liberalis enī admodū erat **Archeſſſaus** / volebatq;
 gratiā latere. et dicere ſolebat ſe malle liberalitatem q̄ aurē. argenteaq; ſupellectilem. et vti nunc
 oēs **Archeſſſai** voto viuerēt. **Xeno** **Littreus** adeo liberalis in recognoſcendis ſuorū preceptorū labori **Xeno**
 bus extitit: vt cū centū peterent: ducenta tribueret. **Simonides** poeta ceterū argumēto eē poteſt: hui⁹ **Simonides**
 preclare virtutis officia; nunq; digno frustrari poſſe p̄mio. **Hā** cū iter ageret forte vidit mortuū quē-
 dam; ignotū humi iacentē: alitib⁹. feriſq; expoſitū. cū vero q̄primū inhumari diligēter curauit. verū
 cū nauē conſcenſur⁹ eſſet: vidit per quietē quē ſepelierat ipſi ammonentē ne id oīno faceret / alioquin
 naufragio periturū. quod ſomnium: cum ſocijs recitaſſet **Simonides** irriſus eſt. ſoluſq; in litore ipſe
 manſit relictus. at eius ſocij cum paululum a terra ſeceſſiſſent tempeſtate ſuborta amiſſis armamen-
 tis / fractaq; nauē omnes periere. ſic itaq; **Simonides** pro beneficio ſepulture: vite beneficiū recepit.
 Sed hec virtus aduerſus duo ſeuiffima viciozū monſtra pugnat: prodigalitatem ſcilicet. et auari-
 tiam. **Prodigalitas**. Apud poetas per **Belides** que terebratis vni⁹ aquas hauriunt: deſignari volūt **Belides**
 p̄digos. qui querunt quidem ſed p̄ luxū oīa p̄dige fundūt. et ſanabile morbū eſſe. p̄digalitatem: ſacra
 de ſilio prodigo fidem facit hiſtoria. fidem facit et **Themistocles** et **Fabius maxim⁹**. **Themistocles**
 enī in iuuenta adeo perditē adoleſcentie fuit: vt ei⁹ mater laqueo ſibi mortem p̄ſciuerit. **Pater** aut ei⁹
Neocles cum exheredem fecit. at hac patris ignominia ita ad bene viuendū emendat⁹ eſt **Themisto-**
cles: ratus non ſine ſūma induſtria. et laude hui⁹ infamie notā extingui poſſe: vt ſe totū hinc virtuti
 dedicarit: et omni ſtudio reſpublice operū ſuā nauauerit: omnibus obſequioſus. officioſus omnibus
 et officio ſuo ſtatim adeo errata prioris etatis emendauit: vt ei nullus anteferret: et clariffimus vixit
 officijs. **Idem** **Fabius maximus** in adoleſcentia corruptiſſimus vixit: cum autem ad etatē per-
 uenit. nichil ei deſuit quod ad perfectū virū pertineret. ergo **Q** **Iuuenes** ſi quis veſtrū in p̄digalitātē
 ceciderit: exemplū reſurgendi diſcat. **Virtus** enī. humana eſt: que ad ſeſe venientes blāde in ſuos ſi-
 nus recepat: alioquin poetam audite.
Prodigus et ſtultus donat que ſpernit / et odit.
Hæc ſeges ingratos tulit / et feret omnibus annis.
Vir bonus et ſapiens dignis ſe ait eſſe paratum
Hæc tamen ignorat: quid diſcent era lupinis.
Auaritia. **Hæc** longetriſtor peſtis aduerſus liberalitatem pugnat q̄ p̄mū **Arifmaſpos** in p̄ſo vno **Arifmaſp.**
 oculo in media fronte deformes cū gryphib⁹ aurū cuſtodienti⁹ armat / et cōtinue bella gerere cogit. **Gryphes**
Iborū aut monſtrozū pulchrum certamen avari. et eadē quoq; pro cauſa ſe ſentiāt imitari ⁊ **Arifmaſpoz**
gryphib⁹ ſe gloriant ſocios. vel querant a poetis quos ipſi efficiant auaros: reſpōdebūt p̄ſtin⁹ per- **Serpēs he-**
 uigilem ſerpentē **heſperidū**. vel ſi malint in ſtygia palude **Tantalum**. ſi de eozū ſtatu interrogent ſaty- **Tantalus**
 ricum: ſtatim ſuam audiant infamiam. **Iuuenalis**
 Sed quo diuitias hec per tormenta coactas
 Lum furoz haud dubius ſit: ſed manifeſta **phrenēſis**
 Ut locuples moriatis: egenti viuere fato.
 Interea pleno cum turget ſacculus ore
 Reſcit amor nummi / quantum ipſa pecunia creſcit.
 Et minus hanc optat qui non habet.
 Unde fere ſcelerum cauſe: nec plura venena
 Diſcunt / aut ferro craſſatur ſepius vllum
 Humane mentis viciū / q̄ ſeuā libido:
 Indomiti cenſus. nam diues qui fieri vult
 Et cito vult fieri: ſed que reuerentia legum
 Quis metus / aut pudor eſt nūq; properantis avari
 Et maiore domus gemitu / maiore tumultu
 Planguntur nummi q̄ funera. nemo dolores
 Singit in occaſu
 Ploratur lachrimis amiſſa pecunia veris. Et non modo plorat ſed plerūq; currit ad necē. **Q** avari **Auſonius**
 animaduertite: elegātē poetā habetis **Auſoniū gallū**: veſtrū ſatū deſcribentem
 Qui laqueum collo nectebat repperit aurum:
 Theſauriq; loco depoſuit laqueum.
 Et qui condiderat: poſtq; non repperit aurum
 Aprauit collo: quem repperit laqueum.
 Ira certe digna mulcta pereūt: quos auri ſacra fames p̄tinue ſtrāgulat. et nichil ad tantā miſerā ſi-
 niendā facere deeſſe putauit **Auſoni⁹**: p̄ter laqueū. et nimirū forte dicit aliquis: habent enī quem in
 ſacris litteris imitentur **Iudam** avarum: cuius fauces laquei conſtrixerunt: et cuius media crepan-
 tis viſcerā lapſa fluxerunt: dignū proſecto avaris ſpeculum. quibus enim adempti ſunt virtutis oſcu-
 li illis relictū ſunt ad omnia turpia ſenſus. Et hoc monſtrum principum venat capita. et nunc in eſca- **Phandrus**
 nunc in poculis torica miſcet: per deum immortalem **Q** principes hanc ſeuiffimā beluam / hanc **phā-**
 doram omnium viciozū parentem ab omnibus regnis pellite. hec enim victoria vobis ſecuram vitā
 reliquet. vitam reſtituetis pupillis. vitam orphanis / pauperib⁹q; viduis. ſed cauete ſummopere ne
 ſuū virus in penetrata pectorū veſtrozū inſillet. inſanabile malum. et occurrat vobis frequenter co- **Crassus**
 ſandus **Crassus**. magnus ille **Crassus**: qui auaritie virus afflatus **Pharthe** ſinebat aurum: qui
 cum hoſti ſuccubuiſſet. recuſum eius caput cerebro vacuato plumbo oppletum eſt. ſatūq; auri quica-
 e uij

Plinius Aquilus Argumenta avarorum put Crassi obtulerat: a rege Parthorum recepit. Et cum Mithridates cognovisset Aquilium ducem contra se ob avariciam bellum suscepisse: capto Aquilio aurum in os eius liquavit. Auctor Plinius. Sed avari quibusdam argumentis / fucatisq; sententijs nituntur suum morbum defendere. Dicitur enim primo.

Lucr. bonus est odor / et re Qualibet. illa suo sententia semper in ore.
Sed discant cui satis est quod habet: satis illum constat habere.
Si tibi nulla situm finiret copia lympha

Marrares medicis: q; quanto plura parasti

Tanto plura cupis. nulli ne faterier audes

Exemplo est nobis magni formica laboris

Ore trahit quodcunq; potest: atq; addit aceruo.

Sed formice naturam que torpentes instruere debet: non autem avaros / non satis exploratam habens

quari. Que simul immersum contristat aquarius annum

Non vsq; prorepat: et illis vititur ante

Questis potens. cum te neq; feruidus estus

Dimoveat lucro neq; hiems / ignis / mare ferrum.

At suaue est ex magno tollere accruo

Quidius Sed audi auriculatæ Hyda

Lopia nulla famem releuat / stis arida guttur

Urit / et immisso merito torqueris ab auro

Pingue sed ingenium mansit nocituraq; ut ante

Horatius Rursus erunt domino stulte precordia mentis.

Nam qui tantuli eget quantum est opus: his neq; limo

Turbatam haurit aquam. neq; vitam amittit in vndis.

Nil satis est ajunt: quia (quantum habeas) sis

Sed audi medicum te incurabili morbo tentatum: desituentem

Quid facias illi: iubeas miserum esse libenter

Quatenus id facit ut quidam memoratur athenis

Sordidus / ac dives: populi contemnere voces

Sic solitus: populus me sibilat: a tunc mihi plaudo

Ipse domi. simul ac nummos contemtor in arca.

Tantalus a labris sitiens fugientia caprat

Flumina. quid rides? mutato nomine de te

Fabula narratur.

Quinto sacrum vase afferunt Desiodum ita eos (ut volunt) ammonentem.

Desiodus Adde parum paruo / paruo superadde pusillum

Fiet et hoc magnum: infelix pelletur egestas.

Sed O homines emedullati cerebri vos Desiodus vetat esse desides: nō aut iubeat esse avaros. qd r Des

iodum non videtis / vos adhortantem propter usum diuitias esse querendas: sed nunc oculos virtus

tis resumite: atq; percipite Desiodum.

Hymnos canite / tura ministra

Ut tibi dy faueant / immensaq; copia rerum

Hinc tibi nascatur: multis ut egentibus ipse

Horatius Subuenias. hec Desiodus. Et Horatius

Lur eget indignus quisq; te diuite / quare

Templa ruunt antiqua deum / cur improbe: care

Non aliquid patrie tanto emictis aceruo.

Sed satis infirma deprehensa iam sunt avarorum argumenta. et nunc grata deo largitas: victrix ex

ulta mentibusq; humanis te vberius infere. Sed hec satis pro his quos verba possunt ad virtutis amor

rem emollire / et qui melioribus sunt animis.

Primum cap. sex et viginti conclusionibus / et una diffinitione partitū est.

Primi capitis cōmētrari ad litterā. Prima cōclusio. Liberalitas est in dādis / accipiēdisq; pec

unijs mediocritas. Nā nō laudat liberalis in rebus bellicis neq; in his in qbus laudat tēperās / nec

in iudicio: sed in solis dandis / capiēdisq; pecunijs. Quis magis in dādis. igit in illis tū dādis tum

accipiēdis liberalitas: mediocritas est. et pecunias hic vocam? omnia: quorū eximatio mēsurat nu-

mo. Diffinitio. Prodigalitas et illiberalitas sunt circa pecunias exuperatio atq; defectus. ipsam

eni illiberalitatē atq; avaritiā semp us tribuimus: q magis q oportet pecunias inhiant atq; student.

Secunda cōclusio. Plerūq; prodigalitatē alijs vicis cōnumeram? Nā eos qui incōtinentes viuūt /

et qui per luxuriā / pecunias / patrimoniatq; profligant ac ligurunt: pdigos nūcupamus. et hac cau-

sa sit ut pdigi / hoim flagiciofissimi esse videantur. nam multa vicia simul habent. Tertia cōclusio.

Qui ita viuūt multa simul vicia tenētes: non pprie / pdigi noie censent. Nā pdigus pprie / is est: q vi-

ciū vnū aliquid habet / ut patrimoniu cōsumere. est eni pdiguus qui seipm pdit. et videt pfecto seipsum

perdere: qui suum patrimoniu dissipat: vnde propriam vitā debet ducere. et hoc pacto prodigalita-

tem pprie accipimus. Quarta cōclusio. Vir liberalis omniū optime bene vitē diuitijs. Nā us reb?

quib? vitmur: cōtingit et bene et male vi. diuitijs aut vitmur. vsq; igit cōtingit et bene et male vi. atq;

is singulis reb? optime vititur: qui virtutē ad bene illis reb? vitendū accōmodatam possidet. igitur qui

- virtutem possidet ad bene utendum diuitijs: et illis quoque optime utitur. talis autem est vir liberalis. igitur vir liberalis: omnium optime diuitijs utitur. ¶ Quinta conclusio. Viri liberales potius officium est erogare quibus oportet: quam unde oportet accipere, ac non accipere unde non oportet. ¶ Primo. quia vir liberalis erogando: pecunijs utitur. accipiendo vero aut non accipiendo: non. est enim pecuniarum usus earum erogatio. datioque. acceptio vero potius: carum conferre. et atque possessio: et non accipere neque est. ergo viri liberales potius officium est erogare quibus oportet: quam unde oportet accipere, et unde non oportet non accipere. ¶ Secundo. potius virtutis est beneficia conferre quam suscipere: et potius agere honesta. quam turpibus abstinere. atque cum das beneficia confers. honestaque patras. id enim sequi obsecurum non est. et cum unde oportet accipis: beneficia suscipis. turpiaque non agis. igitur viri liberales potius officium est erogare quam accipere. ¶ Tertio. gratia dantis est: non autem non accipientis. potius igitur est dare quam unde etiam non oportet non accipere. ¶ Quarto. dantem magis laudamus: quam non accipientem. ¶ Quinto. facilius item est non accipere quam dare. instum enim ferme hominibus est minus sua erogare: quam aliena non capere. igitur potius est dare quam non accipere. nam circa difficultas: potius virtutis officium versatur. ¶ Sexto. qui dant liberales dicuntur: ob id ipsius laudant: qui autem non accipiunt non ob liberalitatem laudant: sed ob iusticiam potius. et qui accipiunt non laudantur plurimum. ¶ Septimo. liberales maxime omnium ferme studiosorum amantur. id enim ideo est quoniam plene in dando. igitur liberalis potius. dignusque officium est quibus oportet erogare: quam unde oportet accipere. aut non accipere unde non oportet. ¶ Sexta conclusio. Liberalis: honestatis gratia dat. Nam cuiuslibet virtutis actus honesti sunt: et honestatis gratia fiunt. liberalitas autem virtus est. cuius quidem actus est dare. liberalis igitur: honestatis gratia dat. ¶ Septima conclusio. Liberalis recte dat. Nam dat quibus oportet et quot. et quando oportet. ceteraque omnia observat: que rectam dationem sequuntur. dat igitur recte. ¶ Octava conclusio. Liberalis delectabiliter aut saltem sine molestia dat. Nam quod per virtutem fit. delectabile est. vel sine molestia minime dolorem afferre. liberalis autem datio per virtutem fit. is enim qui dat quibus non oportet aut non honestatis gratia. sed alia quapiam de causa: non liberalis sed alius quidam notatur. similiter et qui dando dolet. nam is honeste operationi pecunias atreponit. quod quidem minime ipsius est liberalis. ¶ Nonae conclusio. Liberalis vir non capiet unde non oportet. Nam huiusmodi acceptio eius non est: qui pecunias non magnipendit. non autem magnipendit pecunias liberalis. ¶ Secundo. huiusmodi acceptio non est huius qui ad petendum minime pensus est atque proclivis. talis autem liberalis. non est enim beneficia conferre ut facile sibi aliorum beneficia procuret. ¶ Decima conclusio. Liberalis est accipere unde oportet. Nam capit et proprijs rebus quas possidet. non quidem quia id honestum sit: sed quia necessarium est: ut dare possit. ¶ Undecima conclusio. Liberalis sua non negligit. Nam liberalis ea non negligit ex quibus opem compluribus afferre cupit. non autem quibus suis dabit: sed sic dabit: ut et quibus oportebit. quando: et ubi. honestum esse cognoverit: dare possit. ¶ Duodecima conclusio. Liberalis est ut sic in dando excedat: ut sibi pauciora relinquat. Nam liberalis non ad seipsum respicit: sed ad eos quibus erogare honestum est. ¶ Decimatercia conclusio. Liberalis verat eum liberaliorem esse: qui pauciora largitur. Nam ipsa liberalitas pro facultatibus dicitur. non enim in multitudine datorum. sed in dantis habitu liberalitas consistit. nihil ergo verabit ut liberalior sit qui pauciora dabit: si minor adest ei dandi potentia atque facultas. ¶ Decimaquarta conclusio. Magis liberales esse solent: qui non sibi comparant opes: sed ab alijs acceperunt. Nam qui ab alijs acceperunt: numquam indigentiam sunt experti. quapropter ad erogandum existunt procliviores. qui autem sibi conquiescent: minus liberales evadere solent. nam magis amant omnes sua opera: ut satis arguementum sunt genitores. atque poete. ¶ Decimaquinta conclusio. Facile item non est: ut liberalis quisque daretur. Primo nam quo modo facile daretur: qui neque capit. neque conferuat: quin contra ad erogandum proclivis est. neque magnificat per se ipsas pecunias: sed ut alijs erogare possit. non igitur facile quisque liberalis datur. Unde evenit ut accusetur fortuna: quod hominum qui maxime digni sunt minime diuitias habeant. ¶ Secundo. nec id iterum sine ratione evenit. nam fieri non potest ut is diuitias cogere: qui ut eas habeat curam nullam adhibet: quemadmodum et de ceteris rebus est. liberalis autem diuitias abunde dare parum admodum curat. et quis ita sit: non sua dispensat quibus non oportet: et quando non oportet. et de ceteris consimilibus hoc modo. nam sic agendo nequaquam liberalitatis legem servaret: sed consumptis ad ea ipsa fortune bonis. tunc cum maxime erogare honestum esset. atque oporteret: non posset. verum ut paulo ante dictum est: liberalis est qui pro viribus/facultatibusque erogat. et in quibus oportet. ¶ Decimasexta conclusio. Tyranni haud facile prodigi dicendi sunt. Nam qui exuperat suarum extenuat prodigum est. atque tyranni non facile dando ac erogando tantam rerum copiam quam possident exhauriunt: atque exuperant. ¶ Decimasextima conclusio. Liberalis non modo dabit. erogabitque in quibus oportet: et quod oportet: cum in parvo. tum etiam in magnis. et cum voluptate: verum et accipiet unde oportet: et quod oportet. Nam liberalitas mediocritas est circa dandas/ accipiendasque pecunias. cum itaque hec virtus circa utrumque sit mediocritas: faciet utrumque ut oportet. liberalis enim datione sequitur talis acceptio. et acceptio que talis non est contraria est. at ea que sequuntur: sit in eodem sunt. simul autem in eodem non sunt praerogata. igitur liberalis in oibus et dabit quibus oportet quot oportet et delectabiliter. accipietque consimiliter unde oportet. ¶ Decima octava conclusio. Si praeter id quod dignum est liberalis contigerit pecunias erogasse: dolebit moderate tamen: atque ut oportet. Nam virtutis officium est: letari atque dolere in quibus oportet. et ut oportet. ¶ Decimanona conclusio. Liberalis in rebus pecuniarijs se facile praestat: et admodum tractabilem. Nam pecunias non multifacit. necro iactura in illis facile tollerabit: imo magis moleste fert si quid cum oportuit non erogaverit quam doleat si quid erogaverit cum minus oportuerit. neque Symonidis sententia approbat. et prodigum esse delinquit: qui neque letatur. neque dolet in quibus oportet. neque ut oportet. et hoc amplius in sequentibus dilucebit. ¶ Vigesima conclusio. Quamvis prodigalitas et avaricia utrumque sit

perabundantia et defectus sit in duobus his dando scilicet et accipiendo: ille tamen superabundantie et defectus opposito modo sumitur. et sub datione: sumptus expensasque facere comprehendimus. et aut opposito modo sumitur: patet. nam prodigalitas in dando et non in capiendo superat: et capiendo/ atque retinendo deficit. avaritia vero contra in dando deficit: et capiendo atque retinendo superat. at in par- 12
tis capiendis tamen. ¶ Vicesima prima conclusio. Hec duo dando excedere et capiendo deficere haud multum in prodigo perseverant. Nam non facile est nulla ex parte capiētem: diu sua cunctis profun- 13
dere verum per cito deficient sic erogantium privatorum patrimonia. qui aut id ipsum agunt sunt prodigi. ¶ Vicesima secunda conclusio. Prodigus longe minus deterius est: avaro. Primo. nam pro- 14
digus et ad erate et egestate cito curari potest: et se ad mediocritatem reuocare. non autem avarus. ¶ Secundo. prodigus habet ea que sunt viri liberalis. ut dat et non accipit: quod neutrum facit 15
ut oportet atque recte: veruntamen si ad illa recte faciēda se assuefacit. vel a suo mutetur modo: fiet utque liberalis et dabit quibus oportet et non capiet unde non oportet. sic autem de avaro non est. quapropter non prius moribus videtur esse prodigus: non enim improbi atque ingenerosi est in dādo 16
excedere et non capere: imprudens tamen est atque stolidus. non igitur mirū si videatur prodigus longe minus deterius esse avaro. ¶ Tertio. cum ob predicta minus malus sit prodigus tum ob id rursus minus malus apparet avaro: quod prodigus copulibus prodest: avarus autem nemini nec sibi ipsi qui- 17
dem. Sed hec de his prodigis intelligantur: qui simul illiberales non sunt. nam sunt plerique prodigorum: ut qui alias contumacias habent malicias: ut iam dictum est qui accipiunt unde non oportet et hoc ipso 18
sunt illiberales. sunt autē tales ad capiendū proclives ob erogandi cupiditatem: quod quidem prompte facere nequeunt propriis pro suis et haustis rebus et proinde aliena capere et ex alienis dare coguntur/ simul undeque possunt sine ullo discrimine capientes: quod ipsis nulla honestas ratio nullus delectus 19
est. dare enim cupiunt: sed quo modo vel unde nullum apud eos discrimen nullaque differentia est. Quod fit ut dationes eorum minime sint liberales. non enim sunt honeste neque honestas gratia nec ut oportet 20
effecte. verum nonnulli quos esse pauperes et pedit: efficiunt diuites. et illis qui moderatis sunt mori- bus clargiunt nihil: assentatoribus autē et qui aliam quampiam afferunt voluptatē largiuntur abunde. 21
Quapropter sitietiam ut talium plurimum dissoluti interperantesque euadant. nam cum facile eroget: prom sunt in flagitijs sumptuos facere. et quia ita viuēdo honestatem negligunt: ad voluptates decli- 22
nant precipitesque ruunt. sicque perditū intemperantes euadunt. ¶ Vicesima tertia conclusio. Prodigus emendatio: magna diligentia prouocari debet. Nam si emendationis cura diligentiaque negligatur: 23
ducitur. non igitur eius emendationis: diligens negligenda est cura. ¶ Vicesima quarta conclusio. Avaritia morbus. maliciaque insanabilis est. Primo. nam senectus. omnisque imbecillitas avaros facit 24
que vitare nequeunt. ¶ Secundo. quod plurimum magis sit hominibus insita avaritie pronitas: quod pro- digalitati. fuit enim longe plures pecuniarum cupiditatem: quam ad dandum proclives. nihil mirum igitur 25
si difficilior sanatur. ¶ Tertio. longe extenditur avaritie morbus: multosque modos habet: quibus in- retit/ ac illaqueat et quos vitare admodum difficile est. et cum in duobus/ ut summariū dicatur/ con- sistat ut in defectione dandi/ et exuperatione capiendi: non tamen omnibus integra aduenit/ sed inter- 26
dum discinditur. nam sunt qui in capiendo excedunt et alij in dando deficient. et quos omnes quos voca- mus parcos. tenaces. aridos: in dando deficient sed neque aliena cupiunt. neque accipere volunt. et eorum quidam dando deficient: quandā modestie fingentes apparentiam et cautelle/ abstinentia rebus tur- 27
pibus. nam videntur quidam vel saltem aiunt ob id se sua custodire ne cogantur aliquādo turpe alia quid penuria indigentiaque committere. et de numero eorum est ille qui cumini sector appellatur et qui- 28
us huiusmodi: qui ab exuperatione nihil dandi cuique: nomen sibi retinet. alij ob metum abstinent alie- nis: quod facile non putant se aliena capere et alios non capere sua: ideoque nec accipere ab ipsis neque illis quicquid dare placet. alij rursus sunt qui in capiēdo exuperant: undeque et quodcumque accipientes. quales sunt 29
et qui illiberalia exerceant opera: ut lenones et id genus nebulonum omnes et feneratorios et qui dant parua pro magnis. hi enim omnes accipiunt unde non oportet/ et quantum non oportet. atque hi omnes in hoc conueniunt: quod omnia turpi lucro comparant quod omnes gratia lucris et huiusce quidem parui probra sustinent et infamiam. Nam illi qui grandia unde non oportet capiunt: ceu tyranni hostiliter 30
urbes inuadentes easque diripientes et spoliantes templa: non illiberales sed improbi sed impii sed iniusti potius dicuntur. ¶ Vicesima quinta conclusio. Aleatores fures et latrones illiberales sunt. 31
nam hi omnes turpi in lucro versantur. omnia enim gratia questus agunt: eiusque gratia utriusque alea- toris quidē ac fures latronesque sustinent probra. nam aleatores ab amicis: quibus potius dare oportet 32
lucratur. et fures ipsi/ ac latrones extrema pericula: questus gratia subeunt. utriusque igitur unde non oportet lucrari volentes: sordido turpique in lucro occupantur. et omnis talis actus illiberalis est. 33
igitur huiusmodi aleatores/ furesque ac latrones sunt illiberales. ¶ Vicesima sexta conclusio. Non ab re illiberalitas magis liberalitati contraria est: quam ipsa prodigalitas. Nam maius malum est illibe- 34
ralitas quam prodigalitas. et magis illiberalitate peccant homines: quam prodigalitate. merito igitur illi- beralitas liberalitati magis contraria ponenda est: quam ipsa prodigalitas. Sed de liberalitate et vicis 35
ipsi contrarius: hactenus dicum sit abunde.

Cap. II.

Consequens autem esse videtur et de magnificentia pertractare. Videtur enim 36
et ipsa virtus quedam circa pecunias esse. non tamen sese extendit ut liberalitas 37
ad omnes pecuniarum actus: sed ad sumptus tantum. Atque in his ipsis liberalitas 38
et exuperat magnitudine. Nam ut ipsum nomen subsignificat: decens sit per ipsam in magni- 39

30 tudine sumptus. **C** Magnitudo autē est ad aliquid. **N**ō enī idē sumptus trirēmis/ et
 spectaculorū prefectū decet. decens igit̃ est et ad ip̃m/ et in quo/ et circa que sit. **Q**ui ve-
 ro paruis in rebus/ aut mediocribus pro dignitate sumptus facit (qualis est ille q̃ dicit
 Atq; ego sepe dedi peregere venientibus vltro)
 non dicitur magnificus: sed is qui magnus. **N**am magnificus quidē liberalis est. at li-
 31 beralis non cōtinuo magnificus est. **T**alis aut̃ habitus defectio quidem: circa decorū/
 pusillitas nuncupat̃. exuperatio vero sordiditas: et circa decorū ruditas appellat̃: et q̃t
 sunt tales/ non circa que oportet exuperantes magnitudine: sed in quibus non oportet
 et quēadmodum non oportet: quicquid sibi splendorē/ de quibus posterus dicemus.
 32 **C** Magnificus aut̃ scienti similis est. **N**am decorū ip̃m contemplari potest: et magnos
 33 concinne facere sumptus. **E**t enī in principio diximus: habitus operationibus/ et ip̃s
 quorū est definitur. Sumptus igitur magnifici magni sunt et decētes: talia aut̃ et opera
 sunt. scieñ magnus erit sumptus et decēs ad opus. **E**t sumptu quidē opus/ opere ve-
 34 ro dignus sit sumptus/ vel etiam exuperet. **A**tqui magnificus honestatis causa tales
 35 facit sumptus. hoc enī omībus est cōmune virtutibus. **E**t etiam cū voluptate/ et fine
 parcomonia erogando. exacta nāq; ratio ad pusillitatē nimirū attinet. Atq; potius quo-
 nam pacto pulcherrimū/ maximeq; decens fuerit ip̃m opus considerabit/ q̃ quanti cō-
 36 stiterit: quonā modo confectū/ q̃ per minimos fuerit sumptus. **N**ecessē est igitur ip̃m
 magnificū liberalē etiā esse. **E**t enī liberalis sumptus facit quos oportet/ et vt oportet.
 37 in his aut̃ est magnū ip̃m magnifici/ vt magnitudo circa hec liberalitatis. **E**t ab eq̃li
 sumptu magnificentius facit opus. **N**on enī eadē est virtus rei que possidet et operis.
 etenim illa quidem est ea que q̃ plurimo precio digna est/ et preciosissima: vt aurū. opus
 autem quod magnū est atq; pulchrū. talis enī operis aspectus est admirabilis. at quod
 38 est magnificū est admirabile. atq; virtus operis est magnificentia in magnitudine. **S**ūt
 autem ip̃ense quas dicim⁹ ipsa honorabilia: vt ea que deorū/ herorūq; causa fiunt. dedi-
 cationes in q̃/ et extructiōes/ ac sacrificia/ et circa omnē diuinū. **E**t ea que ad rem publicā
 liberaliter fiunt: vt si aliquo in loco ludos splēdide facere oportere putāt: aut prefectu-
 ras subire nauū: aut etiā epulū publicū exibere. atq; in vniūsis (vt diximus) et ad agē-
 tem habetur respectus quisnā sit: et quas habeat facultates. digna enī his esse oportet.
 39 et non solū opus: verū et ip̃m facientē decere. **Q**uocirca pauper nō erit magnificus:
 quippe cum ei non sint ea e quibus multos decorē faciat sumptus. **Q**ui vero aggredit̃/
 40 satius est. nam p̃ter dignitatē facit et id quod oportet. id ṽro quod recte sese habet
 a virtute emergit. **D**ecent autē et eos quibus talia anteceddūt aut per seip̃os/ aut per
 maiores/ aut per eos ad quos ip̃i se referūt/ p̃pinitatis aliqua ratioē. et nobiles etiā/
 et gloriofos: et quotq̃ sunt huiusmodi. **H**ec enī vniūsa amplitudinē habēt et digni-
 41 tatem: maxime igitur talis est ip̃e magnificus: et talibus ip̃ensis versatur ipsa magni-
 ficentia/ quēadmodū diximus. et maxie enī/ et honorabilissime sunt. **P**riuatā autē
 ee pertinent ad magnificū que sc̃mel fiūt: vt nuptie/ et si quid aliud tale. **E**t si circa aliqd
 tota ciuitas: aut qui sunt in dignitatibus studeant: et circa hospitū suscepciones/ et mis-
 42 siones/ et munera. nō enī ad seip̃m: sed ad publica sumptus facere magnificus solet. ip̃a
 autem munera simile quid habent ip̃s que eis dedicantur. **A**d magnificū etiā p̃tinet
 et domū se extructā (vt diuitias) decenter habere. **E**st enī quoddā et hec ornamentū.
 et item in ip̃s magis operibus sumptus facere: que diuturno tēpore persistere possunt.
 43 hec enim sunt maxime pulchra. **A**tq; in singulis decorū ip̃m seruare. **N**on enī eadem
 dijs/ et hominibus/ et ad templū/ atq; sepulchrū accōmodantur. est autem vnusquisq;
 sumptus magnifici suo in genere magnus. et magnificēssimus quidē is est/ qui est ma-
 gnus in magno. hic autem is qui est in his magnus. **E**t differt magnū quod est in ope:
 a magno quod est in sumptu. p̃ila nāq; pulcherrima: aut pulcherrimus vrceus/ puerilis
 quidem muneris magnificentia habet: precii aut̃ eius pusillū est/ atq; illiberale. **Q**ua-
 44 propter magnifici est quocūq; in genere faciat: magnifice facere. tale namq; neq; facile
 superari potest: et sese habet vt sumpt⁹ dignitas postulat. talis est igit̃ ip̃e magnificus.
Is autem qui exuperat atq; sordidus/ sumpt⁹ faciēdo vltra id quod oportet/ exupe-
 rat: vt dictū est. **N**am paruis in rebus multa consumit/ et splendorē incōcinne captat

nunciis qui pecunias cōferunt ad conuiuia sibi paranda nuptiali apparatu epulū prebens: nunc subministrans comedis. exhibens in eorū transitu purpurā. vt facere Abegarenenses consueuerunt: et omnia talia non honestatis: sed ostentationis diuitiarum causa facit: et vt admiratione propter hec (vt putat) afficiatur. Atq; vbi quidem multos facere sumptus oportet: paruos facit: vbi vero opus est paruis: magnos. Pusillus autem in decoro circa vniuersa deficit. et maximis factis sumptibus in paruo perdit decorum. et quicquid facit: tarde: differendoq; facit. Consideratq; quonam pacto q̄ minimos faciat sumptus. et cuam queritur: cunctaq; maiora q̄ oportet se facere putat. Sunt igitur hi duo habitus vicia quidem. non tamen afferunt probra: propterea q̄ neq; detrimento sunt alijs: neq; nimium sunt deformes.

Quintus

¶ Secundi capitis note. ¶ Tiresis: nauiis tris ordines remorū habens ¶ Prefectus: cui totū moderatio publicū onus cōmissum est. totaq; autoritas ¶ Quid sumptus ipse opere dignus esse debeat vel etiā opus sumptū superare in magnifica regie solis descriptione: notauit Quintus.

Regia solis erat sublimibus alta colūnis

Clara micante auro flammalq; imitante pyropo.

Luius ebur nudum fastidia summa tegebat.

Argenti bifores radiabant lumine value.

Adteriam superabat opus. ¶ Semel. admodū raro: vt cū nuptie celebrantur. aut aliquid simile: vt quis nouā dignitatem init aut in aliqua litteraria professione comes asciscitur et talia huiusmodi.

¶ Magnificus is in magno magnus est: qui in opere magno magnos sumptus facit singulis q̄s quibus accommodantur in magnitudine respondentibus ¶ Poila spherula luforia. ¶ Eurceus. vas quo aqua in urnam funditur ¶ Distrio mimus qui aliorum dicta tactaue sine reuerētia imitatur. ac finis sit. ¶ Comedus qui comedias in scena representat. ¶ Abegara vrbs media inter Deloponēsum at-

ticam et Boetiam sita: a qua dicti sunt Abegarenenses. ¶ Hic de magnificētia prosequitur Aristoteles que circa sūptū magnitudines mediocritatē seruat ad duo potissimū se extendens: ad dei cultū et ad reipublicam. ad dei quidem cultū magnifica sacrificia magnificas sanctorū edes (que toto visuntur in orbe) hec preparat virtus. ad rem vero publicam magnifica offeruntur munera magnifica celebratur conuiuia magnifici ludii magnifice vrbes magnifica ad rei publice moderamē eriguntur palatia

et magnifice ad locorū tuitionem extructe reperiuntur arces. hunc illud magnificū Sydone Didonis ad Æneam conuiuium inducit Virgilius.

Quinquaginta intus famule quibus ordine longo

Lura penū struere: et flammis adolere penates.

Centum alie: totidēq; pares etate ministri

Qui dapibus menses onerant / et pocula ponūt

Hec non et T̄rry per lumina leta frequentes

Conuenerē: thous iussi discūbere pictis.

Adirantur dona Æneē. mirantur Tulum

Flagrantisq; dei vultus / simulataq; verba

Palamq; et picto croceum velamen achanto.

Virgilius

Dido

Æneas

Salomon

Sed si verum magnificum desideratis sacre littere vobis dabunt / Salomonem scilicet magnificum dei templum extruentem: vbi in dies oneribus portandis septuaginta milia viroꝝ occupata defudabant et octoginta milia saromōꝝ operi insistebant. in quo per acto non solū solennem hecatomben: sed et onum et boum innumeram multitudinem deo victimas obtulit. vbi clamat ad deum si enim celū celozum te capere nō possunt: quanto magis domus hec quam edificauisti. bene enim magnis virtutibus vitur: qui ad maxima et natura dignissima totam intentionem suam conuertit. nihil enim in hoc sensibili mundo preter animū et virtutes magnum esse putatis: hec enī virtus summo opere claros / principesq; decet: sed qui sapientū sint similes. quod exemplo Alexander Abacedo prodidit. Cū enī dimocrates Architectus peritissimus illi polliceretur in magnificētie sue argumentū mōtem Athon in virilem statuam se formaturū: cuius leua / vrbs amplissima mema sustentaret: dextera vero pateram teneret. que montis flumina receptaret: profundaretq; in mare: magnificum profecto et immortali memoria Alexandri opus dignum: quesiuit tū Alexander essent ne agri. qui re frumentaria ciuitatem alerent. cum respondisset Dimocrates subuectionibus marinis opus esse. subiunxit Alexander iudicium suum de ciuitate faciunda non esse probandum. Itaq; exemplo est Alexander / magnificū opus: non esse nisi a sapiente viro tentandū. ¶ Hic preclarissime virtuti duo vicia sordiditas et pusillitas opponuntur. Sordiditas. Qui non auditum est sordidum Leopatre Egypti regine obsonium que Antonio magnificētiā suā astruere volens: dixit se vna cena centies festeriū absumpturā / quod cupiebat cognoscere Antonius. nam id fieri posse non arbitrabatur. et promde id negabat: illa vero confirmabat. et sponsones facte sunt. delectusq; L. Plancus sponsonis iudex. postero autem die iudicium expectabatur / magnificasq; cena. Sed Leopatra quotidianam Antonio apposuit tridentem computationemq; postulanti. at illa terationem confirmans se solam et in cena centies festerum cenaturam dixit. duo fere maximi vinones per omne eum. vtrumq; possedit Leopatra per manus orientis regum sibi traditos. itaq; inferri secūdā mensam iussit. et ex precepto. ministri vnū tantum vas ante eam posuere aceti: cuius asperitas. visq; in tabem margaritas resoluit. gerebatq; tum auribus maxime singulare illud et vere vnicum nature opus: itaq; spectante Antonio quidnam esset actura: detractū alterū merfit in aceto: ac liquefactū obfozbuist. necitq; alteri manū L. Plancus

Alexander

Dimocrates

Plinius

Leopatra

Antonius

Plancus

luder sponſionis eius (eum quoq; paranti ſimili modo abſumere) victi Antonium pronunciauit ho-
mine quidem irato. Plinius, id ſordidū eſt Lepore cōmuni: quo vno morſu vnus regni abſumpſit
opes. Itaq; euenit vt multi ſint ſordidi multiq; puſilli: pauci vero euadant magnifici.

¶ Secundū cap. quindecim cōcluſionibus, vna diſſinitione et vno correlario partiti eſt.

28 ¶ Secundū Capitū cōmentarius ad literā. ¶ Prima cōcluſio. De magnificētia cōſequenter diſcu-
tere conſentaneū eſſe videtur. Idcirco enī ideo eſt: q̄ magnificētia quedā virtus eſt circa pecunias vt et
liberalitas, attamen nō ita ad omēs res pecuniarias vt liberalitas ſe diſſundit: ſed ad ſumptus ſolū.

29 ¶ Secunda cōcluſio. In ſumptibus ipſis magnificētia: cōmunē magnitudine ſuperat liberalitatē.

30 ¶ Tercia p̄clo. Decens ſumptus: et ad ipm qui facit/ et in quo, et circa que ſit attendi debet. Nam ſumptū magnitudo ad aliquid eſt,
non enim idem ſumptus decet prefectū trirēmis/ et ſpectaculorum prefectū. eſt igitur decens ſumptus
et ad ipm/ et circa que ſit: attēdendus, et qui in paruis rebus aut mediocribus/ ſumptus pro dignitate
facit: qualis ille fingitur qui ita dicit.

Atq; ego ſepe dedi peregre venientibus vltro.

31 ¶ Non dicitur magnificus: ſed ſolū ille qui in magnis, nā eſt magnificus omnia/ liberalis eſt: nō tamē
continuo contra efficitur: vt omīs liberalis ſit et magnificus ¶ Diſſinitio. Puſillitas, parificētiaq;
atq; modicitas dicitur: circa hmoi magnificos ſumptus, defectus, et exuperatio noiatur ſordiditas/
circaq; decorū ruditas, ſed quomodo ſunt tales exuperantes magnitudine: non circa que oportet/
ſed in quibus non oportet, et quēadmodum nō oportet/ ſplendorem ſibi conquirentes: adhuc poſterior
futurus eſt ſermo. ¶ Quarta cōcluſio. Magnificus ſcienti p̄ſimilis eſt. Nam quid decens/ quidq; de-

32 corum ſit intelligit: et magnos ſumptus pro dignitate, atq; vt cōuenit facit. ¶ Quinta cōcluſio. Ma-

33 gnifici opera magna ſunt/ et decētia. Mā vt prius notū factū eſt: habitus opatiōibus determinat, et
is quorū eſt habitus, at magnifici habitus magnus eſt atq; decens/ et ſumptus magni atq; decētes,
talitā igit ſunt et eius opa, ſic enī ſumptū magnū eſſe oportet: vt cōueniat operi/ vt et opus ipm ſumptu
dignū ſit et ſumptus ipſe opere dignus/ vel etiā opus: ſumptus exuperet ¶ Sexta cōcluſio. Magni-

34 ficus magnos ſumptus/ honeſtatis facit gratia. Nam honeſtatio gratia agere: cōmune oībus virtutis
35 bus eſt. ¶ Septima cōclo. Eoſdē item faciet et cū voluptate et ſine parcimonia. Cū voluptate agere
cōmune eſt omnibus virtutib; q̄ aut ſine parcimonia, ideo eſt: q̄ exacta ſumptū ratio/ ſupputatiōisq;
36 diligētia, ad puſillitatē potius pertinet, verū ipſe magnificus magis cogitabit/ quēadmodū pulcher-

37 rimū, decētiffimūq; ſit opus, q̄ quātū cōſtet, et q̄ in eo cōficiēdo ſumptus faciat q̄nimos ¶ Octaua
cōcluſio. Ut magnificus in ſuis agendis liberalis ſit: oportet. Mā liberalis et in magnis et in paruis
ſumptus facit quos oportet et vt oportet, et quod in ſumptibus magnū eſt: ipſius magnifici eſt, at hu-

38 iusmodi circa ſumptus decens magnitudo: ſine liberalitate non eſt, in ſuis igit agendis magnificus:
liberalis eſt ¶ Nonā cōcluſio. A ſumptū equalitate: magnificus/ magnificētius parat opus. Mā nō
eadem eſt virtus poſſeſſionis et operis: ſed poſſeſſionis virtus eſt: que curat vt ea cōparet poſſeſſio, que
plurimi digna, multoq; precio eſt: vt aurū, et virtus operis eſt: que curat vt ipm magnū ſit, atq; decos

39 rum, ſic enī admiratiōe ſui trahit aspectus, et quod magnificū eſt, admirabile eſt, et hmoi opis in ma-
gnitudine admirabilis: magnificētia virtus eſt, nihil mirū igit ſi magnificus/ habēs magnifici ope-
ris virtutē: ab equalitate ſumptus magnificētius ceteris parat opus ¶ Decima cōcluſio. In omnibus

40 ad magnificētiā pertinentibus: reſpectus ad ipm agentē habendus eſt, quia nā ipſe ſit, et quibus pre-
ditus facultatibus, Mā quodā ſumptus honorificos eſſe dicimus: vt in rebus que diuinorū numinū
cauſa ſunt: quali ſunt dedicationes/ delubrorū extructiones/ et ſacrificia, et omnino circa rem oēm
diuinā et publicā: magnificētia eſt, vt ſi quo in loco ludī publici ſunt magnifice inſtaurandi/ aut pre-

41 ſecture nauū ſuſcipiende, aut publicū epulū eribendū et in his omnibus, et reliquis vt et iam etiā di-
ctum eſt: ipſius agentis ratio habenda eſt, quia ſit et quas habeat erogādi facultates, nā opera digna
facultatibus/ illisq; reſpondētia eſſe oportet: et nō ſolum opus dignū eſſe ſat eſt: ſed et oportet ipm ſa-

42 cientē eſſe decētē. ¶ Correlariū. Quapropter pauperi non incūbit eſſe magnificū. Nam nō ei ee ſup-
petunt facultates et quibus magnos pro dignitate, atq; decētia: faciat ſumptus, q̄ ſi quis paup; talē
aggreditur puincia: merito fatuus deſipiēſq; reputetur, nā preter dignitatē atq; decētā id aggre-

43 ditur, at vero quod recte tentandū eſt: a virtute pficiſcitur. ¶ Undecima cōcluſio. Magnifica aggre-
di opera eos decet: qui ex antecēſorib; tales facultates acceperūt, aut per ſeipſos, aut per ſuos maio-
res/ aut eos ad quos ſe aliqua ſanguinis p̄pinq̄ritate referunt/ id poſſunt: et dignitatē ſufficientē,
igitur maxie decet talē quēcūq; eſſe magnificū, in talib; enī ipſis quas ipſi facere poſſūt: maxie (vt
dictū eſt) magnificētia verſat, ſunt enī maxie/ atq; honorificētiffime. ¶ Duodecima p̄clo. In priuatis

44 rebus ſemel inſtar magnifici: magnos ſumptus facere expedit, vt cū ſūt nuptie/ aut aliqd tale: ut cū
totē aliqua ciuitas circa aliqd ſtudeat, aut qui honores ſunt adepti/ et cū quid ſimile ſit: circa hoſpitū
ſuſceptiones/ retributiones/ et muſerationes, nā magnificus nō ad ſeipm magnificus eſt: ſed ad pu-

45 blica, ſumptus facere ſolet, et magnifici munera ſimile aliquid habēt iſo que deo ſacrant. ¶ Decima-
tertia p̄cluſio. Magnifici eſt etiā domū ſibi cōſtructā habere/ ſuis diuitis congruentē, et in iſis magis
ſumptus facere que diuitis facta p̄manere poſſunt, nā domus ſclare cōſtructa ornamēto eſt, et omnia

46 que diuturniore tēpore p̄ſiſtere poſſunt: optima ſunt. ¶ Decimaquarta p̄clo. Magnificus in ſingulis
dignitatē, decorūq; ipm ſeruat, Mā non eadē diſp. hoībus tēploq; et ſepulchro: accommodari debēt, ſed
vnuſquiſq; magnifici actus: in ſuo genere magnus eſt, et longe oīm magnificētiffimus is eſt: qui in
magno magnus eſt, reliquis aut magnificus eſt: q̄ in alijs vtiq; magnus eſt, et differt magnū illud
quod eſt in opere: et magnum quod eſt in ſumptu, nam pulcherrima pila/ aut pulcherrimus vrcolus:
magnū habet in opere/ et ad puerile donū magnificētiā, ſumptus aut et precii exiguolū eſt/ et illibet-

47 tales, magnificus igitur quocūq; in genere magnifice agit/ et dignitatē ſeruat, qui enī talis eſt non

facile superari potest: et in singulis sese habet vt sumptus dignitatis postulat. ex ijs itaq; satis licet qualis magnificus sit, agnoscere. ¶ Decima quinta conclusio. Circa decorū ruditas et pusillitas duo hi habitus vicia sunt: sed suis auctoribus haud multū proba afferūt. Nā is qui circa magnos sumptus excedit: sordidus est sumptus faciendo: vitra id quod dignū est atq; oportet: exuperans: quēadmodū pretactū est. nā paruis in rebus sumptū grandē copiam consumit et splendore contra decentiā capiat: nūc ijs qui ipm in purius recipiētes aliquid pecuniarū expenderūt inuptiali quodā apparatu epulū prebens nūc histrionibus atq; comedis sordide tribuēs: et in eorū trāitu purpura subternēs vt et Ageregenses facere cōsueuerūt. et omnia hec nō honestatis sed ostentatiōis diuitiarū gratia facit: et vt ea ipsa faciendo: hoies quēadmodū sua fert opimo: ad admirationē sui trahat allicitatq; atq; vbi multos sup̄us tacere deceret: paucos quidē facit. vbi vero paruis opus est: tū facit ipse magnos. Et pusillus in oribus deficit. et in maximis sup̄tibus. ppter nescio quid parū p̄dit decetū. et quicquid agit: tardus est atq; differens morasq; prorogans: semper in animo versans quoniam modo in eo quod parat q̄ minimū expendat. et hoc ipm cū querelis agit cūctaq; maiore q̄ oporteat sumptū se facere putat. sunt igitur hi duo habitus vicia: et cū alijs detrimento no sunt neq; nimis sint deformes: aut multū suis auctoribus proba afferre equū est. Et de magnificentia eiusq; oppositis vicijs hactenus.

Cap. III.

Magnanimitas autem circa magna quidem: vel ex ipso nomine versari videtur. circa que vero versatur/primū accipiamus oportet. Atq; nihil refert: siue habitum ipsum. siue cū cōsideremus qui habitū habet. videtur itaq; magnanimus is esse: qui magnis est dignus. et dignū sese magnus esse censet. qui nāq; nō pro dignitate hoc facit: stolidus est. at eorū qui predicti sunt virtute/ nemo deiciens/ nemo stolidus est. is igitur quē diximus: magnanimus est. ¶ Qui namq; parua meret: et hūc dignū seipsum censet: modestus quidē/ at non magnanimus est. magnanimitas enī in magnitudine: sicut et pulchritudo corpore in magno cōsistit: parui vero urbani quidem sunt/ et membris appositū: sed nō pulchri. ¶ Is aut qui est indignus: et magnus dignū seipm censet/ est lentus. Non est autem omnis lentus: qui maioribus q̄ meretur dignū seipm censet. At is qui se dignū minoribus q̄ dignū sit cēset: pusillanimus est. siue magna siue mediocria mereatur: siue parua quidē/ minoribus vero seipm dignū esse existimet. at maxime videbitur is qui magnis est dignus. quid enī faceret: si tātis nō esset dignus? ¶ Est igitur ipse magnanimus: magnitudine quidem extremus/ ratione aut eius quod oportet mediū. dignū enī eo seipm censet/ quod ad dignitatē suā accōmodat. Illi vero exuperāt: et deficiunt/ q̄ si magnis se dignū censet: et sit dignus/ et maxie maximis. ¶ Circa vnū: maxime versabit ipse. Dignitas aut ad externa dicit bona. maximū vero id asseuerant omnes esse: quod dys ipsi sibi tribuimus/ et quod maxime homines qui sunt in dignitate: affectant/ quodq; dari premiū ob res pulcherrimas solet. tale autē est ipse honor. hoc est enī bonorū maximū: sed externorū. circa igitur honores et inhonorationes: magnanimus vt oportet versat. ¶ Et sine etiā ratione: magnanimi circa honores esse videntur. viri namq; magni: maxime seipso dignos esse honore pro dignitate censent. Sed pusillanimus/ deficit tam ad seipm: q̄ ad ipsius magnanimi dignitatē. Lentus aut respectu quidē sui exuperat. nō tamen ipm magnanimū. ¶ Atqui magnanimus ipse/ cū sit maximus dignus: fuerit optimus sane. Adhuc enī: maiora semp meret/ et optimus: debetur id esse: quod est i vnaquaq; virtute magnū. nulloq; pacto magnanimo cōpetit: aggresso picula fugā ob timorē arripere: aut iniuriā facere. grana nāq; cui is ager turpia: cui nihil est magnū/ singula vero cōsiderati magnanimus/ si nō sit bonus: ridiculus omnino videbitur. nec etiā dignus erit honore: si prauus sit. quippe cū honor premium sit virtutis/ ac bonus hominibus tribuatur. ¶ Quidē igitur ipsa magnitudo animi: tāq; ornamentū quoddā esse virtutū. Nā maiores efficit ipsas: et sine illis ipsa non sit. quā obrem difficile est vere magnanimū esse. nō enī esse potest/ si nō oīs probitas assit. ¶ Magnitudo igitur animi: maxie circa honores et inhonorationes versat. Atq; magnanimus pro us quidē honoribus q̄ et magni sunt: et a studiosis hoibus offerūtur/ moderate letabitur. tāq; accōmodatos sibi: vel minores etiā adipiscēs. virtute enī accumulata: nullus dignus honor fieri potest. acceptabit tamē: q̄ maiora nequeūt exhiberi. Sed eos honores quos quis hoies et paruis tribuit: paruipēdet omīno. nō est enī his dignus. Similiter et id qd est honor cōtranū: non enī iure fuerit circa ipm. vt igit dictū est/ vir magnanimus: maxime circa honores versat. ¶ Et circa tamen diuitias/ et potestatem/ et

omnem prosperitatem: aduersitatemque fortune/ quocumque euenerit modo: moderate sese habebit. Et neque vehementer in prosperitate letabitur: neque nimium in aduersitate dolebit. neque enim circa honorem ita sese habet: qui quidem maximum bonum est. ¶ Potestates enim diuitesque propter honorem expetuntur. itaque qui hec habent: per ipsa honoribus affici volunt. cui igitur et honor est paruum: huic et cetera parua sunt. quapropter ipsi magnanimitate contemtores esse videntur. ¶ Evidentur autem et prosperitates fortune: ad magnanimitatem conducere. Nobiles enim et qui sunt in potestatibus constituti/ vel diuites: digni censentur honore. ¶ In excellentia namque consistunt. atque omne bonum quocumque excellit: dignum est magis honore. quapropter et talia: magis magnanimos faciunt. ¶ A quibusdam enim honoratur: re autem vera/ solus bonus est honorabilis. atque quidem quibus insunt ambo: digni magis honore censentur. ¶ Qui vero sine virtute talia bona habet: non iure se ipsos dignos magnis honoribus censent: neque magnanimum recte dicuntur. Non enim sunt hec: sine accumulata virtute. contemtores autem/ petulantescque fiunt. non est enim facile: sine virtute moderate res ferre secundas. Atque cum equabiliter ferre non possunt/ putantque se ceteris antecellere: illos quidem despiciunt. ¶ Ipsi vero quicquid contigerit/ agunt. imitantur enim magnanimum: etsi similes ei non sunt. idque faciunt in quibus possunt. ¶ Ea igitur que a virtute profisciscuntur: non agunt. Despiciunt autem ceteros. sed magnanimum iure despiciunt. opinari enim vere. vulgus autem contingit. ¶ Ad autem parua pericula subit: nec periculorum est cupidus/ propterea quod res paucas multifacit. sed subit magna. atque cum in periculo versatur: vite suae non parcat/ quasi non sit dignum omnino vivere. ¶ Est etiam talis: ut beneficia conferat. Et pudeat ipsum: si suscipiat beneficia. Illud enim superioris est: hoc inferioris. et in retribuendo: maiora beneficia conferat. hoc enim pacto debitor in super fiet is: qui primus contulit/ atque suscipiet beneficium. ¶ Evidetur etiam et eorum quidem meminisse: in quos beneficia contulit. eorum autem non meminisse a quibus ipse suscepit. Est enim is qui suscepit: inferior eo qui contulit beneficium. ipse vero vult superior esse. et cum voluptate quidem audit ea que contulit: sine autem voluptate ea que ipse accepit. Quapropter et Thebis non enarrat beneficia Ioui/ nec Atheniensibus Lacedaemoni que contulerunt in illos: sed que susceperunt ab illis. ¶ Est etiam magnanimitas: nemini aut vix indigere. subministrare autem: prompte. Et ad eos quidem homines qui in dignitate sunt constituti: prosperitatibusque vtuntur fortune/ magnam esse/ ad medios autem medioerem. Illos enim superare: difficile est et gloriosum/ hos autem facile. et inter illos quidem gloriari: non est ingenerosum. inter humiles autem est impotissimum: quemadmodum viribus contra imbecillos contendere. ¶ Est etiam magnanimitas: non adire ea que afficiuntur honore/ et ubi alij primas occupant partes. et ociosum esse ac tardum: nisi ubi magnus est honor/ vel opus et paucas quidem agendas res agere: magnas autem et preclaras. ¶ Necesse est etiam palam ipsum: tam odisse/ quam etiam amare. quippe cum metuens sit occultare. ¶ Et magis ipsi cure veritate/ quam opinionem esse: et aperta loqui ac agere/ est enim hoc contemptoris. quapropter vult libertate. est enim et libertate ventis. Quapropter contemptor est/ et etiam verax: nisi dissimulatione vtatur: qua quidem ad multitudinem vtatur. et non posse ad alium vivere nisi ad solum amicum: est enim seruile. Quapropter et omnes adulatorem seruales sunt: et omnes humiles adulatorem. ¶ Nec est prolium ad admirandum. Nichil enim apud ipsum est magnum nec est sibi mali memor illati. non est enim magnanimum meminisse preferre mala: sed potius despiciere. ¶ Nec de hominibus loquitur. Etenim neque de seipso: neque de alio dicit. nec enim ut laudetur ipse: nec ut alij reprehendantur: est ipsi cure. ¶ Nec rursus est laudator. Icarco nec maledictus/ ne in inimicos quidem: nisi ob contumeliam. ¶ De necessariis propterea rebus vel paruis: minime est querulus/ et ad precandum prolium. est enim studens: circa hec ita sese habere. ¶ Est etiam talis: ut res magis pulchras/ sineque fructu/ quam fructuosas/ vilesque possideat. Est enim magis sufficiens. ¶ Insuper ipsius magnanimitas: motus tardus esse videtur/ et vox grauis/ et locutio tarda. Non enim propter is: qui circa pauca studet. nec est vehemens qui nihil existimat magnum. Ac cum autem vocis et celeritas: propter hec ipsa fieri solent. talis est igitur ipse magnanimum. ¶ Is autem qui deficit: pusillanimus est/ quod vero erupit: letus. Nec igitur hi mali esse videntur: quippe cum mala non faciant: sed aberrare. Pusillanimus enim meretur quidem bona: ipse tamen se ipsum priuat quibus est dignus. atque malum

quoddam habere videntur: quia bonis seipsum dignū non censet/et seipsum ignorare. Appeteret enī ea quibus est dignus/ cū sint bona. nō tamē stolidi tales homines: sed pigri potius esse vident. Talis autē opinatio videt et deteriores ipsos efficere. singuli nāq appetunt ea/ quibus sunt digni. Demouent sese et a preclaris actibus et officiis quasi sint indigni: et a bonis externis simili modo. At lentī: stolidi sunt/ et seipsos ignorant: et etiam clare. Nam quasi sint digni: res eas aggrediūtur que honozantur. deinde redarguuntur. Cessitūq se/ et gestu/ et similibus ornant. et pspertates suas manifestas esse volunt. de ipsiq etiam dicunt: vt ob ipsa afficiantur honore. Magnitudinē autē animi: pusillanimitas opponitur magis q̄ lentitudo. Sit enim magis: et p̄ior est. Magnitudo igitur animi/ circa honorem (vt diximus) magnum versatur.

¶ Tercij capitis note. ¶ Officia que hic ponūt de magnanimo: ponūt quatenus magnanimus est. Idem et in alijs. ¶ Pulchritudo est in magno corpore: appositis/ decentibusq membris elegātia forme. ¶ Appositis/ decentibus aptis ¶ Lentus/ tumens, intus opinione sui superbus. ¶ Nil prohibet eum qui se paruo dignū existimat: maiori q̄ ipse meretur se dignū existimare. et is non proprie lentus dicitur. ¶ Lentus superat quo ad se: quia cū indignus est dignum se putans honore querit. sed non superat magnanimitē etiam dignitatis opinione: q̄ magnanimus se vero et magno honore dignum censet. et longe quidē maiore: q̄ lentī ferat opinio, assurgatq eius cogitatus. ¶ Animi magnitudo, magnanimitas ¶ Non putetur magnanimus ingratus si a quibus beneficia fortune suscepit non cogitet. nam a nullis mortalīū accipit. quos eis maiora impendendo non relinquat debitor. non itaq ingratus est: qui plusq gratiam reddidit. et magna bona cogitat magnanimus/ in illorumq cogitationibus gaudet. ¶ Hercules quando fatalibus flammis exurit sua memoranda facta reuocat in mentem: quem eo in loco poete fingunt magnanimitē. vt apud Quidium.

Quidius

Ergo ego sedantem peregrino templa cruore
Busyrum domui: seuq; alimenta parentis
Antheo eripui. nec me pastoris liberi
Forma triplex/ non forma triplex tua Cerbere mouit.
Tos ne manus validi pressistis cornua tauri
Vestrum opus libris habet/ vestrum Stymphalides vnde.
Partemq; nemus/ vestra virtute relatus
Termodontaco celatus baltheus auro.
Pomacq; ab insomni non custodita dracone
Hec mihi centauri potuere resistere. nec mi
Arcadie vastator aper. nec profuit hydre
Crescere per damna/ geminasq; resumere vires
Quid/ cum thracis equos humano sanguine pingues
Plenaq; corporibus laceris presepia vidi/
Cisq; deieci: dominūq; ipsosq; peremi.
His clisa iacet moles Hemea lacertis.
His Lacus horrendum Tiberino gurgite monstrum.
Hac celum ceruice tuli. defessa iubendo est
Seu Jouis coniunx: ego sum indefessus agendo.
Arboribus celsis quas ardua gesserat Ethe
Inq; pyram structis: arcum/ pharetramq; capacem
Ferre iubes p̄eante satum/ quo flamma ministro
Subdita: dumq; audis comprehenditur ignibus agger
Congeriem silue Hemeo vellere summam
Sternis/ et imposita claue ceruice recumbis
Haud alio vultu/ q̄ si coniuua Jaceres
Inter plena meri redimitus pocula fertis.
Namq; valens et in omne latus diffusa sonabat
Securosq; artus/ contemptoremq; petebat.

¶ Flamma suum. Sic poete magnanimum inducunt sua facta memorantem/ contemptoremq mortis
¶ Idumilis abiectus. et in malam partem accipitur. In sacris autem litteris plerumq contra in bonam partem: vt magnanimitatis speciem exprimit ¶ Abali/ noxi. ¶ Prosequitur Aristoteles de magnanimitate que virtus est qua honorem aut inhonoratorem: fortunam cum prosperam tum aduersam moderate ferre possumus. hec virtus in prosperis rebus humilitatem habet: qua terrenos honores. et omnia caduca propter celestia calcit. ad eterna suspirat. et ad illa sese humiliat et solo eorum desiderio languet/ vr̄itur. inflammatur. cupitq animus resolutis corporeis clausuris ad illa transvolare. In aduersis patientia comitatur qua tribulationes huius mundi nihil pendit. sit enim aduersitatum mundanarum procellas condignas non esse ad futuram vitam que patienter expectationem patitur: illis beatitudinem. promissum esse premiū. et reuera hi vere sunt magnanimi de quibus sacre littere dicunt: hi sunt quos habuimus iudicium et quibus dignus non erat mūdus. Et Socrates inter philosophos in similitudinē magnanimorum venit. pauper enim semp fuit pedibus nudis incedēs/ solido pallio coniectus/ honores et omia terrena cōtemnēs. Et Diogenes Synopeus: qui palatya res

Socrates

Diogenes

gum spretis dolum sibi domum delegit de quo Iuuenalis:

Iuuenalis

Sensit Alexander testa cum vidit in illa
Magnam habitatorem: quantum felicio hic qui
Nil cuperet: quod qui totum sibi posceret orbem.

¶ Anaxagoras Clastomem? posteris philosophie studio desudatib? sue magnanimitatis reliquit exē: Anaxago-
plū/ qui cū magnanimo spiritu amplū patrimoniū suis spōte cōcessisset/ et interrogaret ne sibi patrie ras.
cura esset: imo inquit maxima digito celū intendēs. Chilo et Iperander ad magnanimitatē hortant: Chilo
et quēcunq; contingunt equo animo ferenda/ neq; nos secunda fortuna efferri/ neq; in aduersa fortu: Iperander.

na prudentiā deferere. Et cū magnanimitas ab animo sit dicta: maxime deceret eos eē magnanimos:
qui animū colunt/ sunt autē q; maxime qui studia sequuntur litterarū. quod fieret profecto maxime ex
studio philosophie: si vbiq; recta contingeret eruditio. hec virtus tumiditatē et pusillanimitatē habet
contrarias. Tumiditas. Hannibal a Scipione victus cōfugit ad Antiochiū apud Ephesū: et Scipio Hannibal
ad Antiochiū a romanis mitis legat? itaq; euentu simul cōueniūt Hannibal et Scipio. et cū ambulan- Scipio
do Hannibal digniorē locū sibi arrogasset: equo animo tulit Scipio/ et habito inter deambulandum de Antiochus
prestantia ducum sermone: interroganti Scipioni quis sibi maxime ducū videret/ respondit Iperus: Alexander
Alexandrum regem. sciscitanti quē secundū poneret: respondit Iperus: Epyrotarū regē. et cur ita: Iperus

causas adduxit. sciscitanti rursus quē tertiu: pculdubio seipsū inquit/ obortoz risu Africanus adie-
cit: q; maxime te faceres/ et quo te loco dignū duceres Hannibal: si vti ego superior euasisses. tū ille nō
solum etatis huius/ sed oīm superiorū tempoz. gentiūq; ac nationū imperatorib?: anteferendū iude-
carē. tū maiorē cachinno: eius psecuta est tumiditas: que reb? desperatis solida corda humiliari non
sunt. nec inmerito. facile enī irrident: qui seipsos. fortunāq; suā ignorāt. Et Sesoostri rex Egypti tā- Sesoostri:
ta lenitudine tumuit/ tāq; elato fuit animo: vt quotannis sorte reges e suis subditis delectos: currui
suo ad triūphandū: non equos. aut elephātos adiūgeret/ et se regē regū/ et dominū dominātū appel- Scipio
lari faceret. sed Scipio et Augustus/ longe alio et laudabiliore fuerūt animo: q; se dominos a populo Augustus
appellari noluerūt/ q; domin? cognomētū dei esset. Hinc August? patrē patrie cognomē meruit. et hec
tumiditatis pcella plerūq; tentare solet illos: qui a proauozum ingenua nobilitate degenerarunt. aut
quos ex humili loco in altū fortuna suscitauit: quos stomachatus Satyrus reprehendit.

Iuuenalis

Thalo pater tibi sit Tersites dum modo tu sis

Facide similis/ vulcantiaq; arma capescas:

q; te Tersite similem producat Achilles.

Et tamen vt longe repetas/ longeq; reuoluas

Homen: ab infami gentem deducis alylo.

Thaorum primus quisquis fuit ille tuorum

Hut pastor fuit/ aut aliud quod dicere nolo. Et Horatius hunc in eos effinxit apologon

Horatius

Absentis rane pulli. vituli pede pressus

Unus vbi effugit. matri denarrat: vt ingens

Belua cognatos illiserit. illa rogare

Tanta ne nunc tandem suslans/ si magna fuisset.

Thaor dimidio. non tantozum magis atq;

Se magis inflaret: non te si rumperis inquit:

Par eris.

Ita quoq; tumidi rumpi possunt: equare autē magnanimitatē nūq; possunt. quos iterū Iuuenalis acris: Iuuenalis

ter mordet/ pariter atq; docet.

Blande tumes alto Drusozum sanguine: tanq;

Feceris ipse aliquid propter quod nobilis esses.

Glos humiles (inquit) vulgi pars vltima nostri.

Quozum nemo queat patriam monstrare parentis.

Hic ego Cecropidas. verum id tibi dicitur: at tu

Nil nisi Cecropides/ truncosq; simulacrus herne

Nullus quippe alio vincis discrimine: q; q;

illi marinozū caput est: tua viuit imago

Hic michi Teucrozū proles: animalia muta

Quis generosa putet nisi fortia: nempe volucrem/

Sic laudamus equum/ facili quo plurima palma

Seruet/ et exultat rauco victoria circo

Ergo vt meremur te non tua. primū aliquid da.

Rarus enim ferine sensus communis in illa

Fortuna. sed te censerī laude tuozum

Ipsē ego noluerim: sic vt nichil ipse future

Laudis agas. miserum est aliene incumbere fame.

Pusillanimitas. Argumento sedularū apum que ignauū fucos pecus a priesepib? arcent: natura nos Apes

edocet desides/ torpentesq; ex vrbe esse pellendos. Hinc Solon hanc olim legem tulit. qui ocū/ igna: fuci

uiamq; sectaretur: omnibus accusare volentibus obnoxius esto. Et Catō dicebat. hoies nichil agē: Solon

do/ etiam male agere discunt. Et Symnosophiste strictus rationē ocū q; negocij exegerūt/ neq; cuiq; Catō

victū in die tribuebant: qui aliquo officio cibum non meruisset. ita enim censebāt segniciem/ ignauūq; Symnosop-
phiste

torporem/ inedia esse domandum.

Et qualis sit ipse deses describit Hesiodus:

Horatius

Segnem crudelis egestas

Opprimunt: hunc homines odio / superis sequuntur
Tormenti similem furo / cui spicula surgunt
Horrida distensumq; fauis consumit edendo
Semen apum, piger ipse sedet vitatq; laborem.
Et rursum, Segnes animos et inertia corda
Oderunt superi

Abor te ad opus reuocat
Tempora labuntur operi quoq; deficit usus
Ad cras rem differre nocet: nunq; horrea nunq;
Implet iners, verum meritis mala mille molestant
Diffingunt hominem: cui segne et inutile corpus.
Iursum, Segnis inops et spe suspensus inani
Inclinat mentem scelere: et meditat iniquos
Unde parat victus.

Horatius

Et Stoici desideribus hoc pacto mederi nituntur

Eccepsum

Eccepsum: nū qua tibi victorum insequerit olim

Natura aut etiam consuetudo mala, namq;

Neglectis vrenda phylis innascitur agris.

¶ Tertium cap. sex et viginti conclusionibus et duabus definitionibus partitum est.

¶ Tercij capitis Cōnectari ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Magnanimitas circa magna versat. Sed
circa q; id primū expedit hoc i loco differere, q; eni magnanimitas circa magna versat: vel ex ipso solo
noie deprehendere licet sed circa que: nunc expedit cognoscere neq; quicq; refert: an de magnanimita
te an de magnanimo an de habitu an de habente habitu dicamus. Et certe is magnanimus esse vi
detur qui magnus est dignus et qui sese magnis dignū esse cognoscit, ac iudicat, et q; nō pro dignitate
hoc facit: stolidus est, qui autem pro dignitate: studiosus, at eorū qui virtute pediti sūt: nemo demēs
nemo stolidus est, magnanimus igitur circa hec magnā versatur: quibus se magnis dignū facit estq;
is magnanimus qui dictus est. ¶ Secunda cōclusio. Qui se paruis dignū facit et se paruis dignū
cenfer: modestus est, at non magnanimus. Nam magnanimitas in magnitudine (vt dictum est) consi
sit, quemadmodū in magno corpore pulchritudo, parui eni et si forma sint vrbana appositissq; mēbris
non tamen pulchri dicunt. ¶ Diffinitiones. Lentus est qui cum indignus sit: magna appositissq; mēbris
Quo fit vt non omnis lentus sit: qui se maioribus q; ipse meretur dignum existimat. Pusillanimo est
qui se cenfer minoribus dignū cū ipse dignus sit: siue hec magna sint, siue mediocria siue parua: quib;
ipse se indignū existimat, et maxime pusillanimus est: cum magnis est dignus, quid enim tū faceret: si
tantis dignus non esset. ¶ Tercia cōclusio. Magnanimus magnitudine extremus est, ratione autē
medius. Nam dignum se ipsum cenfer quē admodū oportet et per oia rationi parat. Lenti autē et pu
sillanini superant ac deficiunt, q; si magnanimus magnis se dignū cenferat cenfer enim et dignus est
maxime magnanimus se dignū cenferat maximis, magnanimus igitur magnitudine summus, extre
musq; est: at ratione medius. ¶ Quarta cōclusio. Magnanimus presertim circa honores / inhonores
tionesq; versatur. ¶ Primo, nam magnanimus circa id vnum maxime versatur: quo dignum se facit,
dignitas autem ad externa se fundit: et assentiunt omnes id externorū bonorū esse maximū / quod deo
tribuimus et quod maxime affectant: qui in dignitate sunt constituti, quodq; dari ob res preclariss
mas premiū solet, id autē est honor, est eni honor bonorū externorū maximū, magnanimus igit iure cir
ca honores / inhonoresq; versabitur. Secundo sine rationis persuasione: magnanimus se circa ho
nores versari declarat, nā magnanimi viri se maxime dignos honore cenfer: at pro dignitate tamē
atq; vt oportet mag; magnanimus neq; ad se, neq; ad suā dignitatē excedit aut deficit, at pusillanimo
tam ad se q; ad dignitatē magnanimi deficit, et lentus quo ad se superat: nō tamen quo ad magnani
mum. ¶ Quinta cōclusio. Magnanimū quicquid maxime dignus fuerit) optimū esse oportet. Nam
semper qui melior est, maiora meretur: et qui optimus maxima, magnanimus igitur qui maxima me
ritus est: et id assecutus: quod in vnaquaq; virtute magnū est. Nam nullo pacto magnanimo cōuenit
cum pericula sit adorsus ob timorem fugam arripere, nullo pacto iniuriam facere et ita de ceteris, nā
quomodo magnanimus alicuius gratia admitteret turpia: cui magnū nichil est, et qui singula consi
derat: si magnanimus bonus non est: ridiculū omnino esse videbitur si magnanimus dicatur, nō enim
erit honore dignus si prauus sit: cum honor premium sit virtutis ac solis bonis debeat, attamen ma
gnanimus honore dignus est, qui igitur vere magnanimus est: et bonus est: et id assecutus quod in quaq;
virtute magnū est. ¶ Septima cōclusio. Animi magnitudo: est virtutum quoddam ornamentum,
Nam maiores efficit virtutes et nunq; sine ipsis virtutibus sit. Unde fit vt difficile sit magnanimum
esse, nam vere magnanimus esse non potest: cui non omnis probitas / omnisq; virtus assit. ¶ Octaua
cōclusio. Magnanimus in honoribus non effertur: et quosdam acceptat, quosdā vero parvipendit.
Nam maxime magnanimus circa honorationes, et inhonorationes versatur, et magnanimus pro ho
nores sibi debitos vel etiam suis meritis inferiores assecutus, nec iniuria, accumulata enim omnino
ipsa h. nozibus qui magni sunt et qui a dignis offeruntur hominibus / moderate letabitur: tanq; ho
q; perfecta virtute: nullus satis dignus sit honor, attamen illos acceptabit: quandoquidem maiores
exhiberi nequeunt, at honores illos quos quibus magnanimus dignus est, similiter et inhonoratio
des porius magnanimus, non enim sunt q; quibus magnanimus dignus est, similiter et inhonoratio
nes parvipendit, nam non circa ipsum iure fiunt, magnanimus igit non in honoribus effertur inode
rate. Et maxime circa quosdā honores (vt dictū est) versatur, illosq; acceptat: atq; alios parvipendit.

nimitas magis q̄ lētītudo opposita est. Mā pusillanimitas magis sit et deterior est: et lētītudo magnanimitas: sicut ē. fit enī animi magnitudo circa magnū honore quē admodū tā dictū ē. s. de his hacten.

¶ Idē autē circa honores (vt antea dixim⁹) et alia q̄dā esse vult. Cap. III. 71

que q̄dē peride se se hēre videt ad animi magnitudinē: atq; se se habet ad magnitudinē liberalitatis. hēnāq; virtutes ambe a magnitudine quidē discedūt. circa

vero mediocritia/paruaq; nos vt oportet disponūt. Atq; vt in capiēdis/dādisq; pecunijs mediocritas est et exuperatio: et defectio: sic et in honoz appetitōe fit: vt magis q̄

oportet et min⁹: et vnde oportet et vt oportet: appetit. hē honores. rep̄hēdū enī ambitio

sū hoīem: atq; honoz appetitōe vacante. illū: q; plusq; oportet: et vnde nō oportet

honore appetit. hunc: q; ne ob res q̄dē honestas honozib⁹ affici vult. interdū autē tūm

tāq; virilē et rei cupidū pulchre. interdū hūc tāq; moderatū modestūq; laudam⁹: quē

admodū et antea dixim⁹. Cōstat autē cū plurib⁹ modis quispiā alicui⁹ cupid⁹ rei dicat

nō ad idē nos semp ambitiosū ipsū reicere. sed cū laudam⁹: ad plerosq; quia magis q̄

plēriq; honores cupit. cū rep̄hēdū: ad id q̄d oportet: quia magis q̄ oportet honores

affectat. Cū autē noīc mediocritas careat cōtendere de ipsa tāq; regiōe vacua: videt

extrema. In quib⁹ vero exuperatio est. et defectio: in yis est et mediū. at honores et ma

gis q̄ oportet affectant⁹ et min⁹. ergo fit vt affectent⁹. et vt oportet. Laudat igit hīc ha

bit⁹ quo vt oportet affectat honores: cū sit mediocritas circa honore noīc carēs. Atq;

ad ambitiōē quidē vacuitas appetitōis honoz: ad vacuitatē autē appetitōis honoz

esse virtutibus. Extremi autē hīc opponi videt⁹: quia medio nullū est positū nomen.

¶ Quartū capitis notē. Remissū honoz appetitōe vacās. ¶ Vir⁹ quā hīc et sequit⁹ aristoteles

seruus est officioz sono: que et modestia nūcupatur nos defēdēs ne vltra q̄ dignū sit honores ambia

mus et ne dignos et nostris humeris cōuenientes refutem⁹. hī siquidem nobis conueniunt: in quibus

idonei sumus ad virtutis officia peragenda: et vbi multos ad beatā vitā nos dirigere posse confidit

mus. neq; modesti vñ timent. efferunturq; immoderate pro honozib⁹: neq; deiciuntur/ consernas

turq; animo si illis deservuntur/ suntq; iugiter semper sue fortune memores. quod in mouestia Agas

thochis regis/ quondā filij Sicilie figuli: qui in memoriā sue conditiōis voluit semp in fictilibus vas

is sibi ministrari: eleganter annotauit Aufonius.

¶ Agathocles Samio sepe onerasse iuro:

Atq; ab acum Samio sepe onerasse iuro:

¶ Fercula gemmata cum poneret aurea vasis

Et miseret opes/ pauperiemq; simul

¶ Querent causam: respondit. rex ego qui sum:

¶ Syracie figulo sum genitore satus.

¶ Fortunam reuerenter habe: quicunq; repente

¶ Diues ab exili progrediē loco.

¶ Et Plutarchus Traiani modestiā laudat: quem habuerat discipulū et cuius ad ipsū de modestiā: ep̄s

stola ita sese habet. Plutarchus Traiano S. D. Modestiā tuā nouerā nō appere principatū: quem

tamen semper morum elegātia mereri studuisti. quo quidem tanto dignior iudicaris: quāto a crimine

probe meruisti. alioquin te periculo et me detrahentū linguis subiectū iri nō dubito. Sic enī Seneca

ca: Meronis sui culpa carpit: tu vero quoduis rectissime gerēs: si a te ipso non recesseris. si primum te

composueris si primum omnia disposueris ad virtutem. Tra se debent ad virtutes preparare: qui honoz

res gliscunt. non enī aliter ad verum honorem q̄ per virtutem itur. Idius virtutis extrema: sūt ama

bitio. et honoz vacuitas. Ambitio. Ambitionis morbum nititur a nobis extrudere sapiens Saryr

cus exemplo Sciani et Ambalis hoc pacto.

Errasse fateris

Scianum. nam qui nimios optabat honores

Et nimias poscebat opes/ numerosa parabat

Et recte turris tabulata: vnde altior esset

Lasus/ et impulse preceps immane ruine.

Expende Ambalem: quorū libras in duce summo

Inuenies: hic est quem non capis Africa/ magno

Perfusa oceano/ Nilosq; ad mota repenti.

Rursus ad Ethiopum populos/ aliosq; elephantos

Additur imperio hispania. Pyreneum

Transiit. opposuit natura alpemq; niuemq;

Didit ut scopulos/ et montem rupit aceto.

Nam tenet Italiam: tamen vltra pergere tendit

Et paucis concludendū est. mors sola faterur

Quantula sunt hominum corporacula

Et Scitarū legatū (autore Lursio) Alexandri cupiditatē, ambitionisq; affectū hac oratiōe moderare

Agathocles
Aufonius

Plutarch⁹
Traianus

Seneca

Iuuenalis
Sciani
Ambalis

Scitte

potuissent: si non altius inhesisset hoc inedicabile malū. Si dū (dicerēt) habitū corporis tui auditatū parē esse voluisset: altera manu orientē, altera occidentē cōtingeres. et hoc assecutū scire velles: vbi tā-
 ti numinis fulgor cōderetur. sic quoq; p̄cupiscis q̄ non capis. ab Europa petis Asiam. ex Asia trāsīs ī
 Europā. deinde si humanū genus oē superaueris: cū siluis niuib; et fluminibus. ferisq; ac bestijs
 gesturus es bellū: quid? tu ignoras arbores magnas diu crescere: vna tamen boia extirpat. stultū qui
 fructus earū spectat: altitudinē nō metit. vide ne dū ad cacumē puenire cōtēdis: cū ipsis ramis (quos
 cōprehēderis) decidās. leo quoq; aliquādo minimarū aurū pabulū fuit. et ferrū rubigo consumit. ni-
 chil tā firmū est: cui periculū non sit. etiā ab inualido. Et Lymas Thessalus p̄rrhū regē in bellum
 italici ambitione dominādī concitātū: ita modestē. cū interrogādo castigabat: victis rhomanis quid
 agem? vincem? Italia. p̄rrhus respōdit. victa Italia quid agem? vincem? Siciliā. quid ea victa?
 a Lybia et Carthagine quis absteat. his victis eritne finis militie nostre: nequaquā. nā Abacedomā/
 Greciā et reliquas mūdī partes cū hac potentia facile superabim. subactis oib; quid acturi sum?
 inquit Lymas. p̄rrhus ridēs respōdit oculū agemus/et suauissimis sermōib; atq; letitia fruemur.
 cui Lymas: adest nobis p̄rrhe facultas corū omnū: ad que per cedē et sanguinem nos ducis. frua-
 mur ergo presentibus. succensuit rex salubrī consilio. Deuictis finitimis: Tarentinis/Lucanis/Sā-
 nitibus/Rhomanis. Siculis/Carthaginēsisbus/Epyris. Abacedonibus/Spartanos alijs bellis in-
 tentos aggressit: vbi mulierū virtute repulsus: Ptolomeū filiū et multā partē erexit: p̄didit. Unde
 argos p̄cedit: vbi dū expugnare cōtēdit Antigōnū in vrbe obsessum: saxo e muro a muliercula misso
 percussus interit. caputq; ei Antigono oblatū est. vide qui ambitioni seruiūt q̄ miserū sic seruitutis
 experiant exitū. itaq; vos iā sapite docet modestiā sequi: et ambitionē fugere. Theophrastus enī mo-
 riens iua suos discipulos ambitionē vitare ammonēbat. Multa dulcia glorie obtentu: vira mētē. nos
 cū viuere incipim: morimur. nichil inani? amore glorie. et vite vanitas lōge amplior est: q̄ utilitas.
 ergo viuere felices. et statī post similia verba rebus valescit humanis. Honoris vacuitas paucos in-
 vadit: hinc ad instruendū: exempla non requirit.

Lymas
p̄rrhus

Antigonus.
Theophras-
tus.

Quartum cap. quatuor conclusionibus paritum est
 72 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 73 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 74 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 75 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 76 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 77 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 78 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 79 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 80 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 81 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 82 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 83 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 84 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 85 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 86 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 87 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 88 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 89 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 90 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 91 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 92 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 93 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 94 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 95 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 96 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 97 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 98 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 99 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**
 100 **Quartū cap. quatuor conclusionibus paritum est**

76 **Ansuetudo autē est qdē mediocritas circa irā. At cū mediū et** **Cap. V.**
 77 **extrema fere nomine careant. ad mediū quidē mansuetudinē ipsam adducim?/**
 78 **declinantē ad defectionē: vacantē nomine. Exuperatio vero/ quedā iracundia**
 79 **dicī potest. etenim affectus quidē est ira. caverō que ipsam efficiūt: multa sunt. et diuer-**
 80 **sa. Vbi igitur qui pro quibus/et quibus oportet/et vt oportet/et cum oportet/et quanto**
 81 **in tempore oportet irascitur: laudatur. estq; hic mansuetus: siquidē laudat ipsa māsue-**
 82 **tudo. Abansuetus enim ac mitis: perturbatione vacare/et non ab affectu duci: sed p**
 83 **his/et tanto in tēpore irasci solet: p̄inde atq; ratio iubet. Peccare autem circa defectionē**
 84 **magis videtur. non est enim vindex ipse mansuetus. sed potius clemens: et ad veniam**
 85 **dandam propensior. Defectio autem/ siue sit quedā ire vacuitas/ siue aliquid aliud:**
 86 **vituperatur. Qui namq; non irascuntur pro quibus oportet/et vt oportet/et cum opor-**
 87 **tet/et quibus oportet: fatui esse videntur. nam neq; sentire: neq; dolere vidētur. Atq;**
 88 **qui non irascitur: non videtur esse aptus ad vlciscendum. perferre autem contumelias/**
 89 **et suos negligere: seruire est sane. Exuperatio vero per omnia quidem fit. Nam fit et**
 90 **in quibus non oportet/et pro quibus non oportet: et magis et velocius: et maiore in tē-**
 91 **pore q̄ oportet. non tamen vniuersa eidem insunt: quippe cum esse non possit. malum**
 92 **f iij**

enī et seipsum perdit, et si integrum sit intolerabile sit. Iracundi igitur cito quidem irascuntur/et quibus non oportet/et pro quibus non oportet: et magis q̄ oportet. at cito desistunt. quod quidē et optimū habent. hoc autē ideo sit/quia non detinet iram: sed reddunt. quo pacto et manifesti sunt ob celeritatē. deinde cessant. Exuperatiōe autē sūt celeres: et ad quidvis et p̄ quouis iracundi: q̄ sūme sūt bilis. vnde et sūme bilis hoīes ap pellant. Amari autē cū difficultate placant: et lōgo tēpore sunt sub ira. detinet enī ipsā. sed vbi reddiderint: cessant. vltio nāq̄ ponit ire modū pro dolore voluptatē efficiēs. q̄ si hoc non fiat: habet ipsū pōdus. Et enī quia nō est manifestū: nemo persuadet ipsis. vt in se autē concoctio fiat ire: tēpore opus est. Sūt autē tales hoīes et sibupis/et amicis: simis permolesti. infēsos autē eos dicim⁹: q̄ pro quib⁹ non oportet/et magis q̄ oportet/et lōgiore tēpore irascunt: sineq̄ vltiōe vel pena: non recōciliant. Cā dāsuetudinē autē magis et exuperatiōē opponim⁹. Sit enī magis: quippe cū human⁹ sit punire. et ipsi infēsi: difficultiores sūt ad vitā simul agendā. At enī /quod et antea dictū est. et ex his q̄ dicunt emergit/ nō est facile determinare: quonā modo. et quibus/et pro quib⁹/et quāto tēpore irascendū sit/et quousq̄ irat⁹/recte faciat quis: aut peccet. Qui nāq̄ parū trāsgreditur: nō rephendit/siue ad exuperatiōē: siue ad defectionē se flectat. Hōnūq̄ enī deficientes: laudam⁹/mansuctosq̄ vocam⁹. et ipsos infēsos. tāq̄ aptos ad dominādū: viriles dicim⁹ esse. Facile igitur nō est assignare ratiōe: quantū/et quomodo quispiam egressus vituperandus est. in singularib⁹ enī et sensu iudiciū est. Illō tamē est manifestum: mediū quidē habitū/quo quib⁹ oportet et pro quib⁹ oportet/et vt oportet irasci: mur: et simili modo de ceteris: laudabilē esse. Exuperatiōes autē/defectionesq̄: vituperandas. atq̄ si parū distenta medio: leuiter/si plus: magis si nimium: vehementer esse carpendas. Constat igitē habitū mediū cōsequendū esse ac amplectendū. sed de habitibus qui sunt circa iram: satis iam diximus.

¶ Quam capitis note: ¶ Per oīa per oīm prudentie circūstantiarū transgressionē ¶ Hoīes summe bilis sūme colerici. est enī bilis colera. ¶ Illoc in loco de māsuetudine et sequitur Aristoteles: que virtus est imponēs ire frenā. et que virtus coniunctā pariter habere solet intelligentiā iperturbatāq̄ mētem. quod de Eumene māsuetudo belli erexit. duce argumento cognitu est: qui cū scisset litteras passim in castris abiectas: quib⁹ magna premia usque mittebant qui caput eius deferret ad Antigoniū. vocatis ad contionē militibus. primo gratias egit q̄ nemo inuentus sit: qui spem cruenta premij sacramentum suam salutē in omnī salute esse. nec Antigoniū nec quēq̄ ducē se sic velle vincere. neq̄ in se pellitū corda ad se cōciliat ac deuenit. Et Apolloniū Thianū philosophū: placuit sua māsuetudine Burelianū imperatōrē in Thianā ciuitatē seuenē pariter et ad māsuetudinē edocuit. Si vis centū. Si vis viuere: clementer mansueteq̄ age. Burauerat enī tum prius Burelianus Thianā rebellem urbem obsidens: se neq̄ canem quidē in ea vltimū si caperet/relicturū. et ea res militib⁹ prede ausis in hac urbe me relicturū canē: ergo omnes occidite: vsus mirabilis māsuetudinis benignitate que ad nostra tēpora festiue memoratur et ciuitas seruata est. māsuetudo ergo parua non est virtus: que ciuitates patriasq̄ saluare solet. Antom⁹ p̄ adeo clemē. mansuetus interq̄ legitur imperator: vt sententia per hanc sententia Scipionis haberet in ore se male vnum ciuem seruare: q̄ mille hostes occidere. Et Athenodorus philosoph⁹ cum ab Augusto in patriam recederet petijisset Augustus vt sibi aliquod tuor et vnginti litteras prius mente percurreris. solū et de mansuetudine preceptū relinquens. Idem ne sis terribilis inquit. Et de clemētia māsuetudineq̄ pbat Alexander: quē cū Olympias mater plū in alio. mansuete responderet aliam de me parens optima quāuis mercedem postula. hominis enim vis sanguinis animaduersionem horruisse: vt capite reos. damnatosq̄ victos cathenis operis vulgo p̄sser: sponte se regno abdicauit et in Ethiopiam priuatus redijt maluitq̄ immanis sceleris vācare q̄ crudeliter diuturno regno potiri. Et de eadem virtute commendatur Trasibulus Ayci filius qui a triginta tyrannis usque qui mox Socratē ad iudicandam patriam liberauit et peperciit reliquis ciuib⁹ legem tulit ne quis antea actarum rerum accusaretur neue mulcetur. et hanc legem Atpēbus oleaginis fureculis. et facile quēcūq̄ ciuim sibi in honore preferri sinebat. et nisi hoc adesset virtus vt Satyrice visū est nichil a truculentis/ummanibusq̄ feris differre videremur. inquit enim.

Eumenes
Antigones

Apolloni⁹
Burelianus

Antonius
Scipio
Athenodorus
Augustus
Gymnosophista
Alexander
Olympias

Diodorus
Sabacus

Trasibulus
Aycus
Socrates

Separat hec nos
 A grege mutorum, atq; ideo venerabile soli
 Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces.
 Atq; exercendis/capiendisq; artibus apti.
 Sensus a celesti demissum traximus arce
 Locus egent prona/et terrâ spectantia: mundi
 Abundi principio indulsit communis conditor/illis
 Tantum animas/nobis animum quoq; mutuu ut nos
 Effectus petere auxilium/et prestare iuberet.
 Quid rursus adiungat/audi, mollissima corda
 Humano generi dare se natura fatetur

Que lachrymas dedit, hec nostri pars optima sensus.
 Et adeo māsuetus fuit Pythagoras: ut diceret nullū animal esse necandū/et nullā mīe plātā violā:
 dam, et verecundiā et pietatē predicabat esse colendas. Et Xenocrates philosophus adeo māt fuit in-
 genio ut cū passer futurus accipitri preda/incipit sinū se recepisset: operuit eū atq; fouit dicens: nō oportet
 tere supplicem proderet: tanto magis ad homines futurus mansuetus. Et hec clara virtus aduersan-
 tem habet iram: ireq; vacuitatem, et ira: bello/inimicitie/cedes homicidiaq; prodeunt, et inter feras
 nulla crudelior/horribiliorq; fera, si scuit. Seuiens enim Arpago Aristagis Medorum regis prefe-
 cto: dedit suum filium epulandū, et seuiens filij truncum caput, brachia pedesq; iussit a patre in sua
 presentia necari: ad Cleopatram comunem parentem Egypti reginam/ tanq; natalicium munus
 mittit, tantum enim facinus et ira ausus est Ptolomeus: in proprium filium (victa pietate paterna)
 committere. Que si ad seuitiam non ascendit: homines tamen ridiculos facit, quis enim Eurplochū
 Pyrrhontis helienfis auditor: em non rideret: qui tanta ire impatientia laborabat/ ut auctor est Laerti-
 us) ut se penumero accepto veru cum carnibus cocum ad forum vsq; prosequeretur ut more carniū cō-
 figeret assitandum, et questionibus suoru coequaliū fatigatus: impatientia victus sepe tranabat Al-
 pheim fluuium tanq; seu concitatus oestro. Et huiusmodi indomitum ire impetum nos frenare mo-
 net Horatius hoc pacto.

pythagoras
 Xenocrates

Arpago
 Aristagis
 Cleopatra
 Ptolomeus
 Eurplochus
 Pyrrho
 Laertius

Bra furor brevis est/ animum rege: qui nisi parcat
 Imperat: hunc frenis/ hunc tu compesce cathenis
 Fingit equum tenera docilem ceruice magister
 Ire viam, verum qui non moderabitur ire
 Infectum volet esse: dolor quod suaserit/et mens
 Dum penas odio per vim festinat inulto.

Et ire indulgētia multos pēdidit, irascēdū enī est p quib⁹ oportet/et ut prudētie regule pēcipiūt. Irē-
 plo potest esse Lucretij fili⁹ qui cū licētia parentū ad delicta: pretermitteret inemēdatus, tandē tract⁹
 ad vltimē penē suppliciū: patrē clanculū aduocat tanq; sine arbitrio aliqua dicturus, et patrio nascū
 mordicitus dentib⁹ pñellit: ipm accusans q; primos eius errores nō emēdauerit: et cum licuit paterna
 castigatione viā peccādī nō pēcluserit, itaq; sua nūc indulgētia ad penē suppliciū trahit, quāpropter cū
 peccat et auctoritas emēdādī adest: minime remissum esse decet: sed, prius diligēter emendandū: nec
 mansuetudinis quidē terminos vniq; excedere, alioquin ire vacuitas nimīū licentiosa/dānosaq; esset.
 ¶ Quintū cap. quinq; diffinitionibus/quinq; mansueti proprietatibus/et quinq; conclusionib⁹ par-
 titum est.

- 76 Quinti capitis Lōmentarius ad litteram ¶ Quinq; diffinitiones. Mansuetudo est mediocritas
 circa iram. Ire vacuitas est circa iram defectio: que et nomine caret. Iracundia est circa iram exupe-
 ratio, et ferme hic et medium et extrema innominata sunt: sed mansuetudinē ad mediū ipm applica-
 mus. Ira perturbatio affectusq; est circa quam dicti versantur habitus: que multis/ varijsq; de cau-
 sis excitari solet. Mansuetus est qui pro quibus oportet/ quibus oportet/ ut oportet/ cū oportet et quā-
 77 do tempore oportet: irascitur, et laudatur mansuetus, nec iniuriis quidem: quandoquidem ipsa māsue-
 tudo laudatur. ¶ Mansueti proprietates. Mansueti atq; mitis est: perturbatione vacare: et non duci
 affectu, pro his et quanto tempore irasci ut recta ratio iubet, potius ire defectu peccare videri/ q; excessu.
 78 Defectio seu ire vacuitas, seu alio quouis nomine vocetur/ vituperatur. ¶ Primo, nam qui non iras-
 centur pro quibus oportet, ut oportet, cum oportet/ et quibus oportet: insipientes/ stupidiq; videntur:
 neq; quidem sentire, neq; dolere videntur. ¶ Secundo, qui nullo pacto irascitur: non videtur ad vici-
 79 scendum natus, atqui omnino perferre cōtumelias/ et suos negligere: nimīū seruire est. ¶ Secūda cō-
 clusio. Ire exuperationē per omnia fieri contingit: non tamen omnia eidem simul asunt. Ram conti-
 git fieri et in quibus non oportet et pro quibus non oportet, et magis, et citius et maiore in tempore
 80 q; oportet, sed idcirco non omnibus modis simul delinquit: q; malum etiam seipsum perdit, et si peni-
 tus integrum sit: intolerabile sit. ¶ Tertia conclusio. Eorum qui ire excessu delinquant: quedā diffe-
 rentia est. Nam eorū quidam dicuntur iracundi, et hi quidem cito irascuntur et quibus non oportet/
 et pro quibus nō oportet et magis q; oportet, at cito ab ira desistunt: et id quidem optimū habēt, quod
 ideo illis euenit: quia non comprimunt iram sed statim effundūt: hocq; modo se statim manifestāt, ob
 celeritatē: subindeq; cessant, et maxime omnū hoies qui sume sunt bilis: exuperatione perturbatio-
 nis ire: sunt celeres, et ad quoduis et pro quouis iracundi: proinde et iracundi: summe bilis homines
 appellantur, et quidā dicuntur amari: difficile placati illos et in longū tēpus irā retinentes: cōprimūt
 enim ipsam, at vero ubi ipsam reddiderunt: cessant, illis enim vltio ponit ire modū: voluptatē pro do-
 lore efficiens, at donec id factum fuerit onus retinent, et hoc illis potissime euenit tandū feri, at re:
 quia eorū occulta sit ira, quā nemini manifestāt, recirco nemo studet pñasib⁹ illā mitigare, at ut ira

occlusa in se decoquatur/digeraturq: tēpore opus est. Sūt et alijet sibiipio et amicissimis permole-
 sti atq: difficiles: qui vocantur insensū. et sunt qui pro quibz nō oportet et magis qz oportet: et lōgiore
 tēpore irascunt: qui sine vltione et pena: nūqz recōciliant. ¶ Quarta cōclusio. Brexuperatio: magis
 mansuetudini opposita est. Itā frequēti⁹ sit. sunt enī hoies ad vltiscendū pmoies. et deterioz est: nam
 insensū sunt ad vitā viteqz cōsuetudinē peragendā: difficiliores. ¶ Quinta cōclusio. Itā est facile de-
 terminare quonā modo et quibus et quāto tēpore irascendū sit. et quousqz quis iratus aut recte agat/
 aut peccet. Itā et id quoquo modo superi⁹ tactū est: et ex us que adducunt dilucet. nam qui parū trās-
 greditur: nō vituperat siue id ad cūperationē sit siue ad defectionē deuergat. imo nonnūqz deficien-
 tes laudamus et mansuetos mitesqz vocamus et nonnūqz ipos insensos tanqz aptos ad dominandū:
 viriles nuncupamus. facile igit nō est ratiōe determinare demeritqz: quantū et quo modo quispiam
 egressus: vituperāus est. nā huiusmodi iudiciū in singularibus et in sensu cōsistit: qd determinare fa-
 cile nō est. sed illud p cōperto haberi satis sit: mediū quēdā eē habitū: quo qbus oportet pro quibz opor-
 tet et vt oportet et simili quoqz modo in ceteris: irascimur et laudabilē esse. et cū cūperationes, defe-
 ctionesqz esse vituperandas: verūtamē si parū a medio distēt: parū ac leuiter vituperāde sunt: si plus-
 culū: magis. si maximū: vehementer sunt carpede. at satis iā constat mediū habitū consequendū: am-
 plectendūqz esse: et de habitibz qui circa iram contingunt dictum iā esse perabunde.

¶ In congressionibus aut et conuictis: et vsu cōmuni verborū ac re- Cap. VI.
 rum: quidā placidi esse videntur. Qui quidē pro voluptate afferenda: laudant
 omnia/et nichil aduersantur. putantes haudquaqz sese molestos cuiqz eē opor-
 tere. Quidam contra: in omnibus aduersantes/neqz curam vllam habentes: si dolorem
 afferent/difficiles/contentiosiqz vocantur. Patet igitur hos quidem duos habitus: esse
 vituperandos/medium autem inter hos laudādum. quo quidē quispiam ea que opor-
 tet/et vt oportet: acceptabit/et similiter egre feret. verum ipsi nomen nullum est positū.
 ¶ Persimilis autem est amicitie. Talis est enim is qui medium hunc habet habitum:
 qualem probum hominem/amicum dicere solemus: sumpta dilectione. Sed differt ab
 amicitia: qd est sine affectu/dilectioneqz eorum quibus cum/is cōgreditur: qui hunc ha-
 bitum habet. non enim amore/vel odio: sed quia talis est ipse: probat singula vt opor-
 tet. nam similiter tam ad notos/qz ad ignotos: tam ad familiares/qz ad non familiares
 idipsum ager. in singulis tamen vt conuenit. non enim eque familiarium: et externorum
 curam habere/neqz dolore similiter eos afficere oportet. Vniuersaliter igitur dictū est:
 ipsum congregi vt oportet. ¶ Respicies autem ad honestatem/vtilitatemqz: comecta-
 bit dolorem non afferre/vel delectare. videtur enim hic circa voluptates/doloresqz eos/
 versari: qui in congressionibus sunt. atqz quibus voluptatibus non est honestum ipsi/
 vel affert damnum delectare: eas moleste feret/et eliger dolorem inferre. Et si facienti
 deformatē non parū affert/aut damnum: opposito vero parū dolorem/nō pbabit sed
 egre feret. Diuerso autē modo cū is qui sūt in dignitatibus: et cū priuatis: et cū magis/
 minusue notis: et cū aliarū idēdē differentiarū hominibz cōgrediet: singulis tribuens
 id quod decet. et per se quidē expetens delectare: cauens autem dolorem afferre/et se-
 quens ea que eueniunt si sint maiora: honestū inqz/et id quod conducit. Atqz volupta-
 tis gratia magne: que eueniet: dolorem affert paruum. talis est igitur ipse medius: sed no-
 men non habet. ¶ Is autem qui delectat: si id agit studens esse iucundus/non ob aliud
 quicqz: placidus vocatur. sin emolumenti causa sui: vt inde sibi proueniat in pecunijs. et
 in us que pecunijs comparant vtilitas: adulator. Cum vero qui moleste fert oīa: diffi-
 cilem/cōtentiosūqz quēdam dixim⁹ esse. Euidēt autē extrema inter sese oppositionem
 suscipere: quia medium nomine caret.

¶ Serui capitis note. Homine affabilitatis pro medio habitu qui nomine caret: et qui persimilis est
 amicitie hoc in loco vicinur. ¶ Itaqz hoc in loco Aristoteles affabilitatem humanitatemqz prosequi-
 tur. de qua subdenda sunt documenta. Pyrrhus Epictorū rex bellicosissimus dicere solitus erat
 plures a Lymia vrbes affabilitate ac suauiloquentia: qz ab se armis victas esse. ¶ Amasis egyptioz
 rex ad regium culmen euectus fuisse legitur: qui cum contemneretur ab Egiptijs qd obscuro loco na-
 chum iouis consecit. et in eminentissimo vrbis loco collocauit. quod cum religiose coleretur: rem af-
 fabiliter docuit simulachrum eo et vase esse conflatum in quod prius Egiptij vomebant. inebāt. pe-
 set nunc vero eorum rex. hac itaqz vrbana adinventionē sibi subditiōum animos deuērit. ¶ Affabilis
 est alterius secretum non inquirere. Cecilius Metellus huius rei exemplo est. qui in oblidione vrbis
 Trebie in Hispania circumiens: interrogat⁹ quidnā sic ageret: respōdit si suū iteriorē tunicā sciret sue
 mentis esse pscā cōtinuo exut⁹: qm flāmisqz cōmitteret. ¶ Ad hāc est et secreta tegere. sic enī pberse
 suos iuuenes instituūt vt poti⁹ mori: qz secreta detegere malint. et apud eos disciplina: verusqz lex est

Pyrrhus
Lymias
Amasis

Cecilius

Perse

qua cauetur vite periculo silentium custodiri. Symnosophe quidam ad Alexandrum ducti: & affas
bilitatis gratia prestarent: munusculis abire donati. quorum cum maiorem natu inter-
rogasset Alexander quid agendo benivolentiam iniri posset: inquit si nemini formidandū te dederis.
Cum alium, vitāne an mortem fortiozem optaretur: vitam inquit que tot aduersa calamitosaq; per-
ferat. Tum alium quoad viuendum homini censeret: donec inquit mortem vita potiozem ducat. Ad
hanc virtutem pertinet nemini detrachere. **Horatius**

Absentem qui rodit amicum
Qui non defendit alio culpante/solutos
Qui capiat risus hominum/famamq; dicacis:
Fingere qui non visa potest/commissa tacere
Qui nequit:hic niger est,hunc tu rhomane cauto.
Archaniū neq; tu scrutaueris Illius vnq;
Commissumq; teges et vino totus/et ira.
Hec tua laudabis studia/aut aliena rependes
Quid de quoq; viro et cui dicas sepe videto.
Percontatozem fugito:nam garrulus idem est.
Hec retinent patule commissā fideliter aures
Et semel emissum volat irreuocabile verbum.
Qualē cōmendes etiam atq; etiam respice,ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Quem sua culpa premet:deceptus omittit tueri.
Oderunt hilarē tristes/tristemq; iocosi.
Sedatum celeres:agilem/gnanūq; remissi.
Potiores bibuli:media de nocte salerni
Oderunt porrecta negantem pocula:quāuis
Nocturnos iures te formidare tepores.
Dente Theonino cum circūroditur:ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet.
Ad hanc eadē virtutē spectare putant:pauca loqui et factabundā/impudentēq; fugere garrulitatē.
quam ex Iuuenale cognoscas literatis summo opere esse indecoram: et quā hoc carmine notat.

Iuuenalis

Ingeniū velox/audacia perditā/sermo
Proinprus/et Hecō torrentior,ede quid illum
Esse putes?quēuis hominem attulit ad nos
Grammaticus/Rhetor/Geometres/Victor/Hiptes/
Eugur/Scenobates/Abdicus/Abagus,omnia nouit.
Pythagoras discipulos prius tacere q; loqui docebat:et loquaciores quinquenni vocis exilio dam-
nabat.Documentum dedit Aristoteles Calistheni ad Alexandrum itanti:ut q;rarissime et iucunde lo-
queretur apud eum qui arbitrium vite/necisq; in extremitate lingue haberet. Scribūt historici par-
tis orientalis anceres pre nimio calore coam plagam linquentes/periculisq; occiduam: cum taurum
mon te aquilis abundante pteruolitat,illas formidantes rostra lapillis obstruere:ne consuetudo vocē
illis elidat q;posteaq; verticem montis euasere:calculos respuūt,et securiore volatu per aperta celi
spacia solito strepito,solitōq; clangore feruntur,nature documentū oportere silentij,vocisq; rationem
habere eos,qui lingue volunt effugere detrimentum.Cilōnis sententie hec sunt, quid difficile: arcana
reddere,ociū recte disponere:iniurias tolerare,adiecit linguā semp: sed preserti in cōuiuio cōtine,pro-
puno noli maledicere,nemini minas intentare. Meminēte irridere oportere docuit Socrates cū disrup-
tam pally sui partē inspectandā hoibus dedisset Antisthenes:aspicio iquit per cissuram pally tuā va-
nitatem. Et Demetrius Phalereus hec affabilitatis documenta reliquit. Iuuenes domi venerentur
parentes/in via:occurrantes/in solitudine seipsos. Et Pythagoras de iis que supra nos sunt/ammo-
nebat: ne quicq; temere esse loquendum/seq; dicebat descendisse ad inferos et animam Hesiodi colum-
ne eree vinculis astrictam/stridentemq; vidisse:et Homerū animam ex arboze pendentem: penas pro
iis dantes que de diis temere finxere. Et affabilitatem vum magnā humanitatis habere et ad animos
cruum componendos. **Horatius** auctor est: ita inueniens.

Siluestres homines facer,interpresq; deorum
Lediū et victu sedo deterruit Ophēus
Dictus ob hoc lemre tygres/rapidōsq; leones.
Dictus et Amphion thebane conditor vrbis
Saxa mouere sono testudinis:et prece blanda
Ducere quo vellet.

Et Ofeli Storici de offabilitate preceptum hoc est studiosis multum notandum

Discite non inter lances/mentisq; nitentes
Cum stupet infans acies fulgoribus/et cum
Ecce tuus falsis animus: meliora recusat.

Verum hic impransī mecum disquirite.

Neq; ab hac sententia abhorret id quod ex Banippea Varronis adducitur: conuiuū tribus cōstare
debere:lectis viris/lecto loco/lecto tempore, lecti viri sunt qui nec loquaces sunt, nec omnino muti:
iucundi et inuitabiles,nam eloquētia in foro et apud subellia: et silentium in cubiculo seruandū est

Pythagoras
Aristoteles
Calisthenes
Alexander
Anceres ori-
entales
Cilo
Socrates
Antisthenes
Demetrius
Pythagoras
Homerus
Horatius
Ophēus
Amphion
Ofeli
Horatius
Varro

in consuetudo decent sermones ad communem vite usum pertinentes. de quibus neque in foro/neque in negotiis agendis loqui ocium est. et numerus consuetudinum a numero gratiarum proceditur / ad numerum musa. um. tres enim saltem sint. neque quod nomen plures sint. Et Hesiodus.

Hesiodus

Sit tibi corda tument: vultus non indicet iram.
Turpe sequi est sceleratū hominem. maledicere cuique
Infandum est: qui iam vita laudetur honesta.
Nunc a te nuncq; misera obiurgetur honestas.
Diuinum donū est: diuinū eterna voluntas.
Qui loquitur parce/linguā nec in omnia soluit
Thesaurum pie se gerit ille: ea gratia magna est
Ut linguam moderes. meditataq; verba loquaris.
Si quēq; verbo ledes ledetis et ipse
Brata in amicorum venias conuiuia sumptu
Communi: dato particulam. gratissima sunt hec.

Senecius

Circē

Iuuenalis

Et hūc virtuti cum adulatione et contentione bellum est. et opere preceptum est cognoscere unde adulator tam bellum nomen sibi inuenit. unde inquit: a cauda canis responder Senecius. est enim inquit via cauda: inde adulari quasi adurari: quod canes ferulit motu caude ebladiuntur cū cibū expectāt. hūc
Circē tūta solis sicut luxuriosos mutabat in fues: verisimile est adulatōres cōcūtere in canes quorū
Quid et adulandi gens prudentissima laudat
Sermonem indocti. faciem deformis amici
Et longum inualidi collum ceruicibus equat
Uerculis: Anthecum procul a tellure tenentis.
Abstratur vocem angustam: qua dererius nec
Ille sonat quo mordetur gallina marito
Et quid agat rursus. rides: maiore cachinno
Concutitur. fiet: si lachrymas conspexit amici:
Hec dolet. igniculum/brume si tempore poscas:
Accipit Andromyden. si dixeris estuo: sudat
Et quid plus. nanum cuiusdam arlata vocamus
Ethiopem cygnū: paruam/extortaq; puellam
europem.

P. Adulphus

Apuleius

Laurentius

Valla

Romen erit pardus/tigris/leo. Et cetera id genus que aduersus huiusmodi serule genus hominum adducuntur. Contentiosi molesti sunt et tam a ceteris et congregationibus humanis alieni: quod as fabiles idonei. Et in litteris interdum inueniuntur contentiosi. quos philosophi: sophistas ut plurimum nuncupantur. verum et hoc contentiosum genus aliquando ascendit ad peritiores: ubi litterarū barbaries/aut aliorum cōiicia Hypologiam desiderant/aut inuectiuam. sed id seruata mediocritate/seruatoq; pudore fieri debet. ut illa Pandulphi Colleeny aduersus detractore Pliny defensio. ut Apuleana purgatio. Unde Laurentius Valla quod aliquando in contentionibus litterariis visus est mordacior: ita in eum post eius obitum iocatus est aliquis.
Posteaq; man o defunctus Valla petiuit
Non audeat Plauto verba latina loqui.
Iupiter hunc supero dignatus honore fuisset
Lenorem lingue: sed timeret esse sue.

Plato

Protagoras

Euthydemus

Itaque philosophi non multum contentiosum genus amplecti debet: quod si interdum pro veritatis incommunitate suscipere oportet: id vane gratie fiat. quod admodum Plato Protagore et Euthydemus facia cetera consutatione omnes refutat sophistas. docetq; ciuiler esse ridendos.

¶ Sextū cap. duabus cōclusionibus/quibusdā officiis affabilis/et tribus diffinitionibus partitum est. 89
¶ Sexti Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima conclusio. In cōmunicationibus humanis / cōuictu. cōmuniq; verborum ac rerum usu: est quidam medius laudabilis habitus/mediusq; virtus. Nam in huiusmodi congressionibus/conuictu/et usu cōmuni verborum. ac rerum: quidam videtur esse placidi qui pro afferenda voluptate: laudant omnia/in nullo prius aduersantes: alij vero contra in obibus aduersantur. nullam curam habentes si dolorem/tristitiamq; afferunt. et hi difficiles/ contentiosiq; vocantur. atqui hos duos habitus constat esse vituperandos. medius igitur inter eos: continetur laudandus. qui quidem in congressionibus humanis/conuictu et verbis factisq; quispian acceptabit que oportet/et ut oportet et cōsimiliter egre feret. verū illi medio habitui: nullum nomen inditum est. ¶ Secunda conclusio. Tamen si is medius habitus persimilis sit amicitie: ab amicitia tamen differt. Nam si hunc medium habitum habens: dilectionis affectum ad eos quibus conuiuit assumeret prius talis esset qualem probum. amicūq; dicere solemus. attamen ab amicitia differt: quod hūc habitum habet sine affectu dilectionisq; ad eos quibus conuictur sese habet. non enim vel amore vel odio sed quia talis: ipse probat singula ut oportet. cuiusquidem rei argumentū est: quod similiter erga notos/et ignotos: familiares. et non familiares id ipsum agit: in singulis tamē seipso agens ut cōuenit. nā non eque familiarū et ignotorū curā habere decet. neque virosq; cōsimiliter dolore afficere. Et vniuersalit atq; summati dictū sit: ipsum cōgredi ut oportet. ¶ Tercia conclusio. atq; officia. Qui hanc possidet virtutē: cōiectabit honestatis utilitatēq; gratia aut dolore nō afferre/aut delectare. nā hi circa voluptates doloresq; versat: que in cōgressionibus fiunt. molestiq; feret voluptates que sibi honeste non sunt/et que afferunt damnum: eligetq; tum dolorem afferre. si sermo itē/ aut factū ipsi facienti magnā deformitatem afferat. magnūue damnum: aduersatio vero parū afferat dolorem: facere sibi deformitatem

89

84

85

aut damnum minime probabit: sed utrūq; moleste feret. varie/aliq; modo cū viris dignitate insigni-
bus, cum priuatis cum magis minusue notis, et cum aliarū differentiarum hominibus conuersabit.
vnicuiq; pro dignitate quod decet tribuens, cauebit esse molestus, que in congressionibus eueniūt ea
sequetur, eaq; intender: que maiora bona sunt/ vt maior honestum/ maiorue vtile, paruum interdum
89 afferet dolorem vt inde magna sequatur voluptas, magnūq; emolumentum, talis est ipse medius, sed
nomine (quo ipm appellamus) caret. ¶ Diffinitiones. Placidus est qui delectandi gratia, nec ob ali-
ud quicq; studet esse iucundus. Adulator qui placere studet sed emolūmēti sui gratia: vt sibi inde ali-
qua pendeat utilitas, vt in pecuniis, aut in ys que pecunia comparantur. Difficilis, atq; contentiosus
est qui moleste fert omnia, omnibsq; aduertatur, et quia medium nomine caret: sola extrema videntur
inter se oppositionem recipere, et de media regione tanq; vacua sit (vt et de medio circa mediocres ho-
moes habitu dictum est) contendere.

Cap. VII.

- 87 **I**ntra eadem fere versatur et arrogantis mediocritas: que quidem et ipsa nomine
c caret, atq; non inutile fuit de ys enī pertractare. Nam et ea magis que ad mo-
rem pertinent percipiemus: si de singulis fuit pertractatum. ¶ Et virtutes etiā
ip̄as mediocritates esse credimus: si id in omnibus fuerit ita sese habere perspectū, de
ys igitur qui in conuictu ad voluptatem congregiūtur/ atq; dolorem: iam diximus, sed
nunc de veracibus/ mendacibsq; similiter/ et in verbis/ et in actibus/ et in fictione dica-
mus. ¶ Arrogans itaq; preclara: et ea que nō insunt/ et maiora q̄ insunt: fingere sibi vi-
detur. Dissimulatoz autem contra/ negare que sibi insunt: aut imminuere solet. At me-
dius/ cum sit talis: vt vnūquodq; quale est ipsum dicat/ atq; ostēdat: tam vita/ q̄ verbis
89 est verax: ea sibi inesse confitendo que insunt/ et neq; maiora: neq; minora. ¶ Sit autem
vt horum vnumquodq; quispiam et alicuius/ et nullius rei causa faciat. Atq; qualis est
vnusquisq;: talia tam dicit/ q̄ agit, et ita viuit/ nisi alicuius gratia agat, per se autem mē-
daciū improbum est/ et vituperabile, verum autem/ probum/ ac laudabile. Itaq; ve-
rax quidem cum sit medius: et laudabilis. Adēdaces autem ambo vituperabiles sunt,
90 sed arrogans magis. Atenim de vtroq; dicamus oportet: prius autē de veraci. ¶ Atq;
non de illo nunc dicimus: qui in stipulationibus verum dicit/ et in ys que ad iustitiam
et iniustitiam pertinent. Hec enī ad aliam accōmodantur virtutem, sed de eo qui in quib;
bus hoc nihil refert: et in verbis et in vita ex eo vera dicit: quia habitu talis est, atq; talis
equus et bonus esse videbitur. Qui namq; verum amat/ et in quibus nil refert vera di-
cit/ is multo magis vera dicet: in quibus refert, vt turpe enim mendaciū fugiet: quod et
91 per se fugiebat. Talis vero laudabilis est. ¶ Abagis autem ad defectionē veritatis de-
clinat, hoc enim equabilis esse videtur: propterea q̄ exuperationes sunt permoleste.
92 ¶ Sed qui res sibi maiores q̄ insunt fingit/ si nulli⁹ causa rei: prauo quidem est similis,
93 non enim mendacio gauderet, vanus tamē magis: q̄ malus esse videtur. ¶ Sin alicui⁹
gratia: si glorie et honoris/ non nimium est vituperandus: vt arrogans, sin argenti/ et eorū
que ad argentū rediguntur: deformior est. Arrogans autem/ non in potentia: sed in ele-
ctione consistit, habitu namq;: quia talis est, arrogans est: sicut et mendax: quidam ipso
mendacio gaudens/ quidam gloriam aut lucrū affectans. Qui igitur glorie causa sunt
arrogantes: ea simulant pro quibus homines laudantur: aut beati esse dicūtur, qui ve-
ro gratia lucrū: ea quorum vsus ad proximos trāsit/ et que non inesse latere possunt, sin-
gunt enim se medicos: vel vates egregios. Quapropter plurimi hominū talia simulāt:
ac arroganter sibi assumūt, sunt enim in ip̄is ea que dicta sunt. ¶ At dissimulatores/ at-
94 tenuantes sua: elegantiores moribus esse videntur. Non enī id lucrū causa facere viden-
tur: sed fugientes tumiditatē. Abaxime autem hi negant ea que sunt preclara, vt et So-
95 crates faciebat. ¶ Sed qui parua/ manifestaq; dissimulant: y delicati simul/ maliciosi-
q; dicuntur, et facile sperni possunt. Atq; id ipsum arrogantia videtur interdum, qua-
lis est Lacedemoniorū vestitus. Nam et exuperatio/ et nimia defectio: ad arrogantia
pertinet. Sed qui moderate dissimulatione vtuntur/ nec ea dissimulant que minus ante
96 oculos sunt et extant: gratiosi esse videntur. ¶ Aduersari autem arrogans ip̄i veraci
videtur est enim dissimulatore deterior.

¶ Septimi capitis note. ¶ Stipulari, rogare, et stipulatio p̄p̄e rogatio dicitur, et transfertur ad ro-
gationes que fiunt solēnter. ¶ Electione habitu electiuo. ¶ Regabat Socrates se aliquid scire: et se
fatebatur ignorare. Itaq; scientiā rem preclara sibi adesse negabat: non autē negabat sibi adesse igno-
rantiam. ¶ Veritatis determinationem hoc in loco exsequitur Aristoteles, que virtus est qua quisq;

- Artaxerxes** et verbis et factis qualis sit palam declarat: verbis quidem et factis mediocritatem servantibus, de qua virtute ut et precedentium nonnulla adducuntur exempla. Artaxerxes persarum rex veritatem in suis militibus summopere exquirebat: et mendacium prosequeretur. Cum enim unum deprehendisset mendacem: tribus clavis eius linguam perfodi iussit, veritatem cum in delicta supplicis animaduertisset: summopere id curare volebat ut non tam pena quam medicina videretur. Symnosophiste naturales quasdam coniectationes, ad futurorum presagia curasse memorantur: et reuoluto quoque anno consilium populo conuocabant, et quid in illo anno futurum coniectassent: ordine denunciabant, quod si quis in his que denunciauerat in mendacio deprehenderetur: aliorum conuicio et maledicto mulcetur: et relictis quam omnem suam vitam in silentio et tenebris erigebat, sic arbitantes eum qui veritatem mendacio violasset: iustas silentio temerarie lingue dare penas. quod si verba tantum puniuntur: tanto magis facta (ubi assunt, punitione digna sunt). Et quantum patris causarum in administranda iustitia ipsi iustitie famulatur veritas: tantum in iustitie seruit mendacium iustitieque obest, quapropter Cicero clamat se non intelligere: cur qui sententiam pecunia corrumpit: pena dignus sit: qui vero eloquentia laudem ferat, verum inquit mihi plus mali facere videtur: qui oratione quam qui precio iudicem fallit, quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest: dicendo autem potest. Et ideo hec virtus iustitie administratoribus summe necessaria est: summeque venerari debet neque unquam violari: remque unquam committi tanto periculo dignam. Alexander enim Macedo suis hostibus verus esse voluit: cui cum Parmenio suaderet ex insidiis cum hoste esse pugnandum: respondit istuc quidem agerem: si Parmenio essem, verum cum Alexander sum: aperto Marte censco vincendum. Et idem: Fabricius ad Pyrrhum Epyrotarum regem romanis infestissimum hostem fecisse memoratur, ad quem has commisit litteras. Hos pro tuis iniuriis inimiciter tecum pugnare studemus, sed communis exempli et fidei gratia visum est: ut te saluum esse velimus, ut esses quem armis vincere possemus, ad nos enim venit Ithacas familiaris tuus: qui precium peteret si te clam interfecisset, id nos negauimus velle: et ob eam rem quicquam commodi expectaret, et simul visum est, ut te certiorum efficercimus: ne quid huiusmodi si accidisset: nostro consilio ciuitates id factum putarent, quoniam romanis non placet: precio aut premio aut dolo pugnare, proinde tu nisi caueas: iacebis. Tale hoc exemplo docemur tunc omnia illius fidei credere: qui verax est, mendacibus autem atque fictis minime quos scelerata mens, impetratque semper comitatur. Et ideo hec virtus: mendaces et fictos hostes habet, quorum ex Iuuenale aliqua deprehendite flagitia quibus iam facile et promptum est:
- Iuuenalis.** Superos continere testes
Si mortalis idem nemo sciat: respice quanta
Voce neget: quod sit ficti constantia vultus
Per solis radios: Tarpeiaque fulmina iurat/
Et Martis frama: et Cirrei spicula vultus
Per calamos venatricis: pharetrasque puelle/
Perque tuum pater Egei Mepione tridentem
Adde et herculeos arcus: hastamque minervae
Quicquid habet telorum armamentaria celi.
Si vero pater est: comedam inquit flebile nati
Sinciput elixi: pharioque madentis aceto.
Sunt qui fortune iam casibus omnia ponant
Et nullo credunt mundum rectore moveri:
Natura volente vices: et lucis: et anni.
- Idem** Atque ideo intrepidi quocumque altaria tangunt,
Et si mendacia forte non sunt tanti: ut alio obfint: tales tamen mendaces vani sunt: et talia mendacia
ridiculos faciunt: quos idem auctor damnat: ut Ulixem de Egypto: et fictis periculis.
- Mefas illic ferum iugulare capelle
Carnibus humanis vesci licet: attonito cum
Tale super cenam facinus narraret Ulixes
Alcinoo: ut mendax arcilogus: in mare nemo
Hunc abiit: seu dignum: veraque carybdi
Fingentem immanes Lestrigonas et Cyclopos.
Aristoteles. Verum hi: ut vult Aristoteles, id solum lucratur: ut cum verum dicant non eis credatur. Et de fictis
Iuuenalis ribus ethyopocritus idem poeta,
Rarus sermo illis: et magna libido tacendi
Atque supercilio breuior coma: verius ergo
Et magis ingenue Peribonius: huc ego satis
Imputo qui vultu morbum: incessusque fatetur/
Dorum simplicitas miserabilis: his furor ipse
Dat veniam, sed peiores qui tali verbis
Herculis inuadit: et de virtute locutus/
Doratus Crimibus tacita sudant precordia culpa,
Quod docuit deos: vel porco, vel boue placat
Tunc pater clare dicit: cum dixit Apollo,
Labra mouet metuens audiri: pulchra Lauerna
Da mihi fallere: da sanctum: iustumque videre.
Noctem peccans: et fraudibus obice nubem.
- Et Doratus.

Septimum cap. nouem conclusionibus et tribus definitionibus partitum est.

- I** Septimi Capitis commentarius ad litteram. **¶** Prima conclusio. Ad ab re fuerit de ijs que circa veram et ficta: cum verba tum facta versantur considerare. **¶** Primo. nam arrogantis et dissimulationis mediocritas (que et noie caret) circa eadem ferme versatur circa que et medius pauloante determinatus habitus. **¶** Secundo. quia si ea determinauerimus: magis ea percipiemus que ad morum disciplinam pertinent. **¶** Tercio. quia plene virtutes ipsas mediocritates esse credimus: ubi in singulis id quoque ita exploratum/ perspectumque fuerit. cum itaque de ijs qui in conuictu ad voluptatem doloremque cogrediuntur iam dictum sit: nunc presentem apparet de veracibus et mendacibus. similiter et in verbis/ et operibus illorum fictio esse dicendum. **¶** Definitiones. Arrogans est qui preclara et ea que non insunt. et maiora quam insunt: sibi adesse fingit. Dissimulatio contra: qui negat que sibi insunt. aurea imminuit. Medius vero is est: qui vni quodque quale ipsum est dicit atque ostendit tam vita. quam verbis vera. id enim ea sibi in se confitetur que insunt neque maiora. neque minora. **¶** Secunda conclusio. Verax laudabilis est. mendaces vero vituperabiles: et arrogans dissimulatio est vituperabilior. Ad si verum et vera/ et mendacia/ et horum vnum quodque quispiam et aliquid et nullius rei causa faciat. nam quisque qualis ipse est: talia et dicit et agit/ atque taliter vivit: nisi alicuius gratia aliter ipse fingat. et mendacium per se quidem improbum et vituperabile est. verum autem et probum. et laudabile. igitur verax qui melius est: id verum quod decet et dicendum/ et agendum cuius gratia oportet. et vituperabile: nimirum laudabilis est. et mendaces vituperabiles sed magis arrogans. nam et veraci dissimulatio. et de utroque et veraci et arrogante amplius dicendum est. at prius dicemus de veraci. **¶** Tertia conclusio. Verax viro equo et bono assimilatus est. De eo enim verax hoc in loco sermonem non agimus: qui iudicatur inter interrogationibus. confessionibus verum dicit/ et omnino in ijs que ad iusticiam atque iniusticiam pertinent. nam hic verax ad aliam accommodatur virtutem: qui autem vir probus/ aut equus et bonus quomodoque placet vocetur. sed de eo hic intendimus: qui in quibus hoc nihil refert: cum in verbis tum in vita. ex eo vera dicit. et agit: quia habitu talis est. et ipse verax (si illi legum auctoritas committatur) equus et bonus esse videbitur. nam qui verum amat. et in quibus nihil refert vera dicit: tanto magis is vera dicit in quibus aliquid reterit: ut et vir probus ipse facit. et ubi refert (ut vituperabile) mendacium fugit: quod et per se ipse fugiebat. nam tale laudabile. assimilatur igitur verax viro et equo et bono ut dictum est. **¶** Quarta conclusio. Verax magis videtur ad dissimulationem. veritatemque defectionem declinare. nam id equabilis congruentiusque esse videtur. quoniam exuperatione vituperabilior est. atque permoleste. **¶** Quinta conclusio. Qui res maiores quam reuera insunt: fingit. prauo similis est. sed vanus potius quam malus esse videtur. Ad si quodammodo prauus/ similisque prauo non esset: mendacio non gauderet. **¶** Sexta conclusio. Non omnes arrogantes: eque virtus perandi sunt. Nam qui maiora quam sunt alicuius gratia fingit: ut glorie aut honori: is non multum vituperandus est. sed si id argenti/ aut eorum que ad argentum reducuntur gratia agit: vituperabilior est. arrogantem accipimus. non ut dicitur a potentia: sed ab electione. nam habitu/ et quia talis existit arrogans esse dicitur/ sicut et mendax. et eorum arrogantium videtur est quidam mendacio gaudent gloriariam querentes. quidam vero lucrum: qui autem glorie causa arrogantes existunt: ea ipsi simulant ac fingunt: pro quibus homines laudantur/ et beati dicuntur. qui vero lucri aucupio student ea fingunt: quorum usus ad proximos transit: et que latere possunt an ea non insunt. ut fingunt esse medicos vel viros egregios. Quapropter cum ea latere possint: quamplurimum hominum talia simulant et arroganter sibi vendicant. sunt enim in quamplurimum cupiditate: que dicte sunt. **¶** Septima conclusio. Dissimulatores qui sua attenuant: elegantiores moribus esse videntur. Nam non id lucri causa facere videntur: sed ad fastum/ tumiditatemque fugiendam. et maxime omnium hi sibi adesse negant: que preclarasunt. quod et Socrates faciebat. **¶** Octava conclusio. Qui nimium ut qui parua. manifestaque dissimulant: delicati/ malirosique sunt. Nam tales facile sperni possunt/ et id ipsum plerumque ad arrogantem pertinere videtur: ut Lacedemoniorum vestitus. Nam et exuperatio. et nimia defectio. dissimulationis/ ostentationem quibusdam. atque arrogantiam habet. sed qui moderata dissimulatione utuntur. nec ea dissimulant que ante oculos posita nimium manifesta sunt: verbum. gratiosius dicitur. **¶** Nona conclusio. Arrogans ipsi veraci magis aduersatur. Nam arrogans est ipso dissimulatore deterius.

Cap. VIII.

- ¶** Ut autem sit et requies in vita: atque in hac ipsa loco sese recreent homines/ videtur et hic esse quedam equabilis congressio: et dicendo/ et audiendo ea que oportet: et ut oportet. **¶** Differt autem et dicendo inter tales: et audiendo tales. atque patet et in his exuperationem esse medij: et defectionem. **¶** Qui igitur in ridiculis exuperant: scire videntur esse ac importuni/ affectantes omnino ridiculum: et magis contumeliantes facere risum: quam honeste loqui/ et non afficere eum dolore: in quem facere dicunt. Qui vero neque dicere quicquam ridiculi: neque alios dicere patere: rustici/ durique esse videntur. At is qui cum moderatione iocatur: comis/ atque urbanus vocatur: talem sane moris iam habitum affectus: ut ad bene/ recteque iocandum sese flectere possit. huiusmodi namque motiones: mores ipsius esse videntur. atque vni corpora: sic et ipsi mores/ motionibus discernuntur. Cum autem exundet ipsum ridiculum: plurimum loco/ salibusue magis quam oportet gaudeat: scire quoque eodem nomine nuncupantur: ut gratiosi/ elegantes. Sed eos differe/ atque non parum ex ijs que diximus constat. **¶** Accommodat autem huic habitui modice: et ipsa dexteritas. Atque ipse est dexter/ et audire: que ad modestum virum/ liberalisque accommodantur. sunt enim quedam/ que loco dicere et audire: talem hominem decet.

Atq; ipsius liberalis iocus et eruditus a scruiis ioco/rudisq; differt. licet hoc tam in antiquis: q̃ in nouis comedys intueri. quibusdam enim verborum obscenitas: quibusdā potius subintellectio/ridiculum erat. atq; hec non parum honestas differunt ratione:

¶ Is neigitur dicendus est recte facetus vir: qui dicit ea que liberum hominem decet: an is qui cum qui audit: dolore non afficit/ vel etiam delectat? An et hoc indefinitum esse videtur. est enim aliud aly odio/et iucundum. talia autem et audiet. que namq; fert audiendo/ea videtur et facere. ¶ At non quiduis faciet. Etenim facere: conuicia quēdam sunt. ¶ Et legumlatores nonnulla conuicia dicere vetant. fortasse autem illos et nonnulla prohibere facere dicere oporteret. vir itaq; gratosus ac liber: ita sese habebit quasi sibi ipse lex sit in ioco. Talis est igitur ipse medius siue dexter/siue vrbānus siue comicus dicatur. ¶ Scurra autē a ridiculo supatur. Et neq; sibi neq; aly parcat: modo moueat risum. eaq; dicit: quorū nihil prorsus gratosus ipse diceret: et aliqua que ne audire quidem perferret ¶ Sed rusticus ad tales congressiones inutilis est. Quippe cum nec ipse quicq; afferat salis. et cū afferunt aly: egre/molesteq; ferat. requies autem et iocus: in vita necessaria esse videntur ¶ Tres igitur ce sunt quas diximus mediocritates in vita. Sunt autē omnes circa verborum quorūdam/ actuū cōmūnem vsum. Sed differunt q̃ vna circa veritatem: cetera circa voluptatem versant. Atq; harum altera quidem est in ioco: altera autem in congressionibus relique vite consistit.

¶ De trau capitis note. ¶ Comes/ vrbānus/ dexter. ¶ Liberalis hic a libertate deducitur: liber/in genus ¶ Ibi de comitate exsequitur: que in ioco est et dicendo et audiendo laudabilis mediocritas. hec virtus prohibet vt nihil turpe aut verbo aut facto in iocis. facietis/ comedys/et aly recreationibus vnq; admittamus. hec virtus in sacris litteris habet citharas/psalteria. decachorda. habet hymnos quibus sanctorum pro solacio depromūtur forma facta. habet publicas heroicarū eorum virtutū representationes. Et Comes Adirandula nostra etate propter antius q̃ studio conduxisset nobis fato ereptus: studio defessus hunc hymnū/ et similes: solitarius ad citharā canere solebat: et mēte pariter emodulari magno in solacio lacrimas liquabat

Adirandula

Hinc deus/summa qui maiestate verendus
Vere vnum in triplici numine numen habes.
Cui superexcellsi flammantia menia mundi
Angelici seruit turba beata chori.
Cuius et inēsum hoc/oculis spectabile nostris
Omnipotens quondā dextra creauit opus.
Æthera que torques/ qui nutu dirigis orbem/
Cuius ab imperio fulmina missa cadunt.
¶ Parce p̃cor miseris/n̄as precor ellue foides:
Ne nos iusta tui pena furoris agat.
¶ Si n̄a pari p̃sentur debita lance/
Et sit iudicij norma seuera tui:
Quis q̃at horrendū viuētis ferre flagellū
Vindictis/et plagas sustinuisse graues.
Non ipsa irate restabit machina dextre:
Machina supremo non peritura die.
Que mens non prime dānata ab origine culpe/
Aut que non proprio crimine facta nocens?
At certe ille ipse es propitiū cui parcere semper
Iusticiamq; pari qui pietate tenes/
¶ Premita qui vt meritis longe maiora repēdis:
Supplicia admissis sic leuioza malis.
Namq; tua est nostris maior clementia culpis:
Et dare non dignis res magis digna deo est.
Quamq; sat digni: si quos dignatur amare
Qui quos nō dignos inuenit: ipse facit.
¶ Ergo tuos/placido miserās p̃cor aspice vultu
Seu seruos maus/ seu magis esse reos
¶ Nempe reos/nostris si spectes crimina vite:
Ingrate nuntum crimina. mentis opus.
Et tua si potius in nobis munera cernas:
Munera: precipuis nobilitata bonis:
¶ Nos sumus ipsa olim tibi quos natura misistros:
¶ Vxor fecit natos gratia sancta tuos.
Sed p̃mit hēu miseros tante indulgentia sortis
Quos fecit natos gratia: culpa reos

Culpa reos fecit/sed vincat gratia culpam
 Et tuus in nostro crimine/creseat honor
 Nam tua siue aliter sapientia/siue potestas
 Hora /suas mundo prode possit opes:
 Maior inerratis bonitatis gloria nostris.
 Illeq; pre cunctis fulget amandus amor.
 Qui potuit celo dominum deducere ab alto
 Inq; crucem summi tollere membra dei.
 Et male contractas patrio de semine sordes
 Abiuerit lateris sanguis/et vnda tui
 Sic amor et pietas tua rex mitissime/tantis
 Dat mala/materiam suppeditare bonis
 O amor O pietas nostris bene prouida rebus
 O bonitas serui facta ministra tui
 O amor O pietas nostris male cognita seclis
 O bonitas nostris nunc prope victa malis.
 Da precor huic tanto qui semper feruet amor
 Ardorem in nostris cordibus esse parem.
 Da sathane imperiũ (cui tot seruisse per annos
 Penitet)exculso deposuisse iugo.
 Da precor extingui vesane incendia mentis
 Et tuus in nostro pectore viuat amor
 Et cum mortalis perfunctus munere vitæ
 Ductus erit dominum spiritus ante suum:
 Promissi regni felici sorte positus:
 Non dominum/ sed te sentiat esse patrem.

Sic itaq; solatus ad solita studia redibat. cuius viri videndi illectus amore/ et Parmolai Barbari
 me glorioz italiam petiisse. Et nũc ludi/et comedie non sunt intemperantiũ symposia/lenones/cantus
 parafeti/prurienciaq; verba:sed quicquid suscipitur iocandum/id ad exemplum vite ducatur/fiatq;

Horatius

Actoris partes choros, officiũq; virile
 Defendat:neu quid in medios intercinat actus
 Quod non proposito conducat/et hereat apte,
 Ille bonis saueatq; et concilietur amice
 Et regat iratos/et amet peccare timentes
 Ille dapes laudet inense bicuius, ille salubrem
 Iustitiam/legesq; et apertis ocia portus.
 Ille tegat commissa, deosq; precetur et oret:
 Et redeat miseris/abeat fortuna superbis
 Nec pueros coram populo Medea trucidet
 Aut humana coquat corã exta nefarius Atreus
 Et quelibet virtus:suos habeat ludos,et sint procul pyrgi/et alea perniox/et ludi illiberales omẽs/et
 intemperantes:et vt obscene representationes, simulateq; crapule, ob quales voluit Scipio totã gen-
 tem ludicram/scenicamq; omni honore carere:et a tribu notatione censoria amoueri. hec virtus scur-
 rilatatem et rusticitatem habet contrarias, que in numeris modis:tum dicendo:tum agendo: tum re-
 presentando fieri possunt,et sub scurrilitate continentur quedam leuia studia que solent stultorũ aspe-
 ctum deuinere: haud aliter q̃ pharmacotũ venditores/ histrioneq; et circulatorios, quorum autores
 Alexander magnus nos continere docuit. Nam cum quidam ciceris grana ex longo spacio in per-
 foratam acum sine frustratione confestim infereret: irrisit Alexander autorem/ et cum ciceris modio
 donari precepit:industrie leuitatem designans/et merito, tales enim homines ludibrio potius habẽ-
 di sunt:q̃ aliquo munere honestandi/quando quidem hec omnia scurrilia sunt. Agrestis fuit atq; ru-
 sticus Thimon atheniensis:de quo in secundo: vbi de inuidia.

Scipio

Alexander

¶ Octauum cap. sex conclusionibus/ et tribus diffinitionibus partitum est.

97 Octau: Capitis commentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. In congressionibus/ cõmunica-
 tionibusq; hũano, est quedã altera virtus media circa iocos:et dicendo et audiendo que oportet/atq;
 vt oportet. ¶ Primo, qz interdũ vita quiete relaxãda est: in qua ioco sese pariter recreare solẽt hoĩes,
 consentaneum est igitur hanc cõgressionẽ equabilẽ esse:et mediã esse virtutẽ in ioco dicẽdo/audiẽdoq;
 que oportet. ¶ Secũdo, decet inter alios alia dicere:et decet alios alia audire, igitur in hĩmõĩ iocandĩ
 98 consuetudine est excessus,mediũ, pariter et defectus:est igit in hĩmõĩ cõgressionibus quedã talis ordi-
 nanda media virtus. ¶ Diffinitiones. Scurrẽ sunt qui magis q̃ oportet: risum mouere student,et hĩ
 importuni sunt hoĩbus atq; molesti, nam nihil aliud q̃ ridiculũ aliquid meditantẽs: cogitãt magis
 risum facere: q̃ honeste loqui: neq; curant sua dicacitate/ tristitia afficere eũ ipsum de quo iocantur.
 Rustici/atq; agrestes sunt:qui nec quicq; iucundum dicunt,nec dicẽtes ferunt. Comus, at vrbaneus
 dicitur:qui iocãdo et dicẽdo/et audiẽdo moderatione vitur. Nec iniuria,nã iam talẽ moris habitum
 habet vt ad bene/vrbaneq; iocandũ sese flectere q̃at,et hĩmõĩ vrbana dicta:ĩpĩ p̃suetudinaria esse vidẽ-
 tur,et quẽadmodũ corpora suis motib; discernũtur:ita quoq; et mores animi ex opatiõibus discernũ-
 mus, verũ cũ nonnũq; ridiculũ exundet:rationẽ/inodũq; excedat/ plurimi plus equo: ioco/ salibusq;

gaudētes: scurras: comes / vrbanoſq; appellant / iſoſq; vt gratioſoſ / elegātēſq; habēt. verūtāmē ſeuraſ et vrbanoſ ex iſ que dicta ſunt diſſerre / et non parum quidem: ſatis cōſtat. ¶ **Secūda cōcluſio.** 99
 ¶ Eſt dextri ea dicere / et ea audire que ad virum modēſtum liberalēmq; attineāt. Abſedit enim habitui dexterritatis nomen accōmodauimus. et ſunt que dicere et audire decet modēſtum / liberalēmq; virum / et viri liberaliſ et eruditū iocū: a ioco ſeruilis / ineruditūq; diſſerre debet: quod plane licet tam in vetuſtis / q; recentiorib; comedijſ intueri. nam hiſ verborū obſcenitat; ridiculū erat: illiſ vero quēdam ſubintellectio potius / et hoc non parum ad honeſtatem referre putandū eſt. ¶ **Secundo recte ne iſ faciet; virur qui ea dicit que liberū hominē decet:** an iſ qui audientem dolore non afficit. at potius delectatione mulcet an qui promiſcue hec faciet: q; aliud ali; triſte ſit aliud vero alteri iucundū: minime proſecto. nam neq; promiſcue atq; abſq; villo diſcrimine talia audiet. at dexte que fert audient; do: et eadem rationabiliter facere videtur. hec enim / ſunt que et dicere et audire decet liberū hoimē. 100
 ¶ **Tertia cōcluſio.** Dexte nō omnib; faciet; vterur. ¶ **Primo.** quia faciet; quedam cōiucia ſunt. legum autem latores cōiucia dicere verant. et ſorte legū latores deceret prohibuiſſe cōiuciar; iocēdo. igitur vir comiſ a talib; abſtinebit / atq; ita vir vrbanoſ ac liber ſeipm cōſtituet: vt ipſe in ioco ſibi ipſi ſit lex. et re vera talis eſt modūſ ſue nūc dexte. nūc vrbanoſ / nūc comiſ appellet. ¶ **Quarta cōcluſio.** 101
 Scurra autem penitus contra agit atq; comiſ. Nam a ridiculo ſuperatur: neq; ſibi ipſi neq; ali; parci: modo eliciat riſum. et ea dicit quorū nullum vrbanoſ gratioſuſq; diceret nunq; / et aliqua dicit que nec ipſe quidem de ſe dici perferre valeret. ¶ **Quinta cōcluſio.** Iuſticuſ ad vrbanoſ 102
 nos cetuiſ inuiliſ eſt. Nam ipſe nec quicq; aſſert ſaliſ honeſti; recreamenti. et cū aſſerunt ali; egre / moleſteq; fert. at huiſmodi congregiōneſ: quietiſ et relaxationiſ ſunt gratia. ſunt enim requieſ / et iocūſ in vita neceſſarij. ¶ **Sexta cōcluſio.** Tres nuper determinate virtuteſ inter ſe conueniūt / atq; 103
 inter ſe diſſerunt. conueniūt quidem. nam omneſ ſunt circa quēdam comunē vſum verborū et opērationum. diſſerunt vero nam vna circa veritatē: et due altere circa voluptatē verſantur. hec in ioco / illa vero in reliquiſ congregiōnib; vite conſiſtit.

Cap. VIII.

¶ Verecundia autem vt de aliqua virtute dicere nō oportet. Eſt eni affectui ma- 104
 gis q; habitui ſimiliſ. ¶ **Itaq; diſſinitur timore:** timor; dicitur de decoriſ qui- dam. et ſit perinde atq; circa reſ formidoſoſ timor fieri ſolet. nam qui verecū- dantur erubeſcunt: qui timent mortem: palleſcunt. ¶ **Utrūq; igitur ad corpus quōdam- modo accōmodatum eſſe videtur / quod quidem magiſ ad affectum videtur: q; ad ha- bitum pertinere.** ¶ **Non autem ad quāuiſ etatem iſ affectuſ:** ſed ad iuuenilem accōmo- 105
 datur. ¶ **Cenſemus enim eoſ / qui huiſ etatiſ ſunt:** verecundōſ eſſe oportere. vt cū non ſine perturbatione viuant: multūq; ob hoc peccent / a verecūdia prohibeātur delinqrē. ¶ **Atq; laudamus quidē iuuenū eoſ qui ſunt verecundi:** ſed nemo ex eo ſeniorē hoimē laudabit: quia eſt verecūduſ. Nihil enim corū ipm oportere cenſemus agere: pro quib; 106
 buſ emergere verecundia ſolet. ¶ **Neq; enim homini probo verecūdia copet:** quippe cum pro rebus improbiſ fiat. ¶ **Non eni ſunt reſ taleſ agende. q; ſi quedam reuera: que- dam opinatiōne ſunt turpeſ:** nihil refert. neutre namq; ſunt agende. quare non eſt vere- cundandū. ¶ **Sed improbi eſt et talem eſſe / vt aliquid turpe agat:** probum autē id eo quempiam eſſe putare / quia ita ſe habet: vt ſi turpe quid egerit verecūdetur / abſurdum eſt ſane. verecūdia nāq; ſit pro iſ que ſua ſpōte quiſpiā facit. ſed nunq; ſua ſponte vir 107
 bonuſ reſ agit turpeſ. ¶ **Fuerit autē verecūdia probum:** et ſuppoſitione. nam ſi egerit / verecundabitur. hoc autem ipſiſ virtutibuſ non eſt. q; ſi impudentia / et quēpiam non pudere reſ turpeſ agentem improbum eſt: nihilo magiſ ob id ipſum probum crit quē- 108
 dam permixta. oſtendetur autem de ipſa poſteriuſ. ¶ **Hunc de iuſtitiā dicamus oportet.** ¶ **Non capitiſ note.** ¶ **Iuuenēſ / adoleſcēteſ.** ¶ **De verecundia que inter paſſioneſ enumeratur.** ſed laudabileſ: hic proſecutionem facit Ariſtoteleſ. laudabile enim eam eſſe et future probitatiſ ſignū: multa ſunt exempla. ¶ **Diogeneſ / Lynicuſ cum adoleſcentem rubore perſuſum conſpiceret:** conſide in- quit. ¶ **ſi ſiſ huiſmodi enim virtutiſ eſt color.** ¶ **Et Xenophōn / adoleſcēſ verecūduſ fuit** et vltra q; dictiſ contanti vbi nam venirent que vſib; humaniſ accōmoda forent: cum ad ſingula ſcite reſpondiſſet puer ruriuſ percontante Socrate vbi nam boni ac probi homineſ fierent: tacuit ac erubuit. tunc he- 109
 rentiſ illi Socrateſ inquit: ſequere me igitur / et diſce. hunc ſecutiſ: factuſ eſt Socratiſ auditor ſemp- titub; ¶ **Lycon / Troadenſiſ Stratonis auditor dicere ſolebat:** neceſſariū eſſe pueriſ pudorem / et lau- diſ ſtudiū adiungere: velut equiſ calcar. atq; frenum. ¶ **Et q; verecūdia future probitatiſ laudabile ſignū eſt:** tam ipudentia omni etatiſ dedecoriſ eſt. cui id deſiōdi nō abſurde accōmodari poſſe videtur. ¶ **Eſt quoq; turpe aliud veritū:** fuge peſſima fame ¶ **Hominaſ:** fama malum eſt facile in ſublime leuatum. ¶ **Et hanc famoſe vite notā:** ab incūte etate impudentia parit. ¶ **Stupiditaſ autē puſillamimitati ſeruiſ.** ¶ **Nonum cap.** quattuor cōcluſionib; partitiū eſt.

Laertius
 Diogenes
 Xenophon
 Socrates

Lycon
 Strato

104 **¶** Noni capitis Cōmentarij ad litterā. **¶** Prima cōclusio. Verecūdia inter virtutes locanda nō est. **¶** Primo quidem quia verecūdia affectui, q̄ habitui similior est. **¶** Secūdo, quia verecūdia timore diffinitur, est enim verecūdia quidā dedecoris timor, et fit ille timor circa dedecus: pene cōsimiliter vt circa res reformidandas timor fieri solet, na qui verecundant erubescunt: qui vero mortē inhorrescūt/pallent, vnde fit vt vtrūq; ad corporeā passiōē, accōmodatū cognoscat: quod in agis affectui q̄ habitui cōsentit simileq; est, non igit verecūdia inter virtutes asciscenda est. **¶** Secūda cōclusio. Verecundia non omni etati: sed iuuenili apta cōgruit. **¶** Primo, nā eos qui iuuenilē degunt etatē: censem⁹ verecundos esse oportere, vt, cū non sine perturbatione viuunt, multumq; ob hoc peccent) a verecundia prohibeātur delinquere. **¶** Secūdo, nos iuuenū eos laudamus: qui verecūdi sunt, at vero senē nemo laudabit: q̄ verecundus sit, na ipsi nichil eorū agere oportere nos arbitramur: vnde verecundia solet emergere. **¶** Tertia conclusio. Probū hominē minime verecūdia decet. **¶** Primo, nā verecūdia pro rebus improbis fit, atq; a viro probō tales res agēde nō sunt, verū cū quedā re vera sint turpia, quedam vero hoīm opinione turpia: de quibus hic intelligat, nichil refert, nam neutra sunt agēda, nō est igitur ipse viro probō verecundandū. **¶** Secūdo, Improbi est talē esse vt aliquid turpe agat, non agat igitur vir prob⁹ aliquid turpe, et absurdū sane est putare aliquē idco probū esse: quis ita sese habeat vt si turpe quicq; commiserit verecundetur, nam verecundia pro iis fit que sua sponte quisq; facit, at vir probus nunq; sua sponte res agat inhonestas, turpesq;. **¶** Sed dicit aliquis viro probō verecundiam aliquid probum esse saltem et suppositione: quia si quis turpe egerit: verecundari probum est, minime ita est. **¶** Nā in virtutib⁹ nichil est vnde verecundari dignū sit, et contra ipudentia quidā improbu est: cū quis turpia pmittat, nō aut pudeat, attamē ppterca non sit, pbu aliqū, res turpes agnē verecundari, sed de verecūdia hacten⁹, et vt verecūdia virtus non est: ita continētia nō est virtus sed nonnichil rationis perturbationisq; habet amixtū: verum de ea posterior sermo nobis est habend⁹, et nūc de iustitia potius est aggrediendū.

Quarti Ethicorum Aristotelis timis.

1 **¶** Iustitia autē et iniustitia cōsiderem⁹ oportet: circa quales act⁹ versant⁹/et
2 **¶** qualienā mediocritas sit ipsa iustitia: et inter q̄ iustū ipsū medium est, atq;
3 **¶** hec consideratio eundē seruet modū doctrine quo antea dicta cōsiderauimus.
4 **¶** Eundē itaq; oēs talē habuū dicere iustitiā velle: quo hoies apti
5 **¶** sunt ad res iustas agendas: et quo iusta agunt: et volunt iusta. Eodē modo
6 **¶** talē habitū et ipsā iniustitiā dicere: quo iniurias agūt hoies: resq; volunt iniustas, quā
7 **¶** propter et nobis hec primū vt in figura subiciantur. **¶** Non enim in scientijs, et poten
8 **¶** tijs/ atq; habitibus res sese habet eodem modo. Eadē nāq; potētia scientiaq; cōtrario
9 **¶** rum esse videtur, sed contrarius habitus non est contrariorū: nempe a sanitate sana dū
10 **¶** taxat: et non contraria fiunt, dicimus enī quēpiam ambulare sane: cū perinde ambulat
1 **¶** atq; sanus. **¶** Sepe igit cōtrarius habit⁹ ex cōtrario cognoscit: sepe etiā habit⁹ ex sub
2 **¶** lectis. **¶** Nā si bona corporis habitudo sit nota: et ipsa mala corporis habitudo sit mani
3 **¶** festa. **¶** Et ex iis que bonā habitudinē efficiunt corporis ipsa bona habitudo sit nota: et
4 **¶** ex ipsa rursus ea que faciunt ipsā, si enī habitudo bona sit spissitas carnis/et malā habi
5 **¶** tudinem raritatem esse carnis: et id quod efficit habitudinē bonā/efficere spissitatem in
6 **¶** carne: necesse est. **¶** At vero plerumq; sequitur si alterum plurib⁹ modis dicatur/ et al
7 **¶** terum pluribus dici, vt si iustū: et ipsū iniustū. Videtur autē tam iustitia q̄ iniustitia plu
8 **¶** ribus modis dici, sed quia p̄p̄inqua est ipsarū equiuocatio: latet/ et non ita vt iis que lon
9 **¶** ge distant: est manifesta. **¶** Multū enī talia differunt forma, patet enī clauē equiuoce dici
10 **¶** et eā que sub collo est animalium: et eā qua hostia claudunt. **¶** Sumas igit quot iniu
1 **¶** stus dicitur modis. Atq; videtur iniustus esse: et qui a legibus exorbitat et qui plus ca
2 **¶** pit: atq; iniquus, quare patet et iustum esse eum qui legitime facit: et eum qui equus est.
3 **¶** Iustum ergo est quod est legitimum: et quod est equum. Iniustū vero quod est contra
4 **¶** leges: et quod est iniquum. **¶** Cum autem iniustus/ et pluri sit audus: non erit ipse cur
5 **¶** ca omnia bona, sed circa ea dumtaxat in quibus consistit prospera fortuna, atq; aduer
6 **¶** sa: que simpliciter quidē semper sunt bona: alicui vero non semper, homines autē illa sibi
7 **¶** optant/ atq; persequunt⁹, at non oportet. Sed optare quidē ea que sunt simpliciter bo
8 **¶** na/ et sibiipsis esse bona: expetere autē ea que sibiipsis sunt bona/ oportet. **¶** Iniust⁹ au
9 **¶** tem non semp plus/ sed minus etiā expetit in iis: que sunt simpliciter mala. Sed quia vi
10 **¶** detur et minus malum quodā modo bonū esse: et plus habendi cupiditas ipi⁹ est boni/
1 **¶** fit vt pluri ob id ipsū videatur audus esse. **¶** Est autē iniquus (hoc enī continet: et est
2 **¶** commune) et legū transgressor, hoc enī / legū inq; trāsgressio: ad est iniquitas/ omne in
3 **¶** iustitiā continet, et est ad iniustitiā oēm cōmune. **¶** Cū autē legū trāsgressor sit iniust⁹:
4 **¶** qui vero legitime facit iust⁹: constat oīa legitima esse quodā modo iusta, ea nāq; q̄ a fa
5 **¶** cultate ferendarū legū sunt definita: legitima sunt, et horū vnū quodq; iustū dicim⁹ esse.

¶ Ipse autē leges de omnibus dicant: coniectantes aut cōmunē oīm vtilitatē/ aut op-
timorū/ aut principū: vel virtute vel aliquo alio tali modo. Quare vno modo dicimus
iusta ea que felicitatē/ eiusq; partes societati ciuili efficiunt et conseruant. Precipit autē
lex et ea agere: que ad virū pertinent fortē. vt non deferere locū in acie/ non fugere non
abycere arma. Et item ea que sunt tēperantis: vt non committere adulteriū non libidi-
ne vti. Et etiam ea que sunt mansueti. vt non pulsare non conuicia dicere. Et in ceteris
identidē virtutibus atq; vicijs: alia iubens/ alia vctans. recte quidē ea que recte posita
est: deterius autē ea que inconsulte est exarata. ¶ Hec igit iustitia perfecta quidē est vir-
tus: at non absolute. sed ad aliū. atq; ob id ipsum iustitia preclarissima persepe virtutū
esse videtur. Et neq; est hesperus ita. neq; lucifer admirabilis. Et prouerbio dicere cō-
sueuimus.

Iustitia in sese virtutes continet omnes.

¶ Atq; perfecta maxime virtus est: quia pfecte virtutis est vsus/ idq; est ex eo quia non
ad se solū sed ad aliū etiā is qui ipsā habet: vti virtute potest. Complures enī in pprijs
quidē vti possūt: sed in ys q; sūt ad aliū nequeūt. Et propterea sentētia Vianis illa be-
ne sese habere videtur: magistratus virū ostēdit. ad aliū enī est: et in societate iā ipse ma-
gistratus consistit. Ob id autē ipsū et alienū bonū ipsa iustitia sola virtutū esse videt: qd
ad aliū est. agit enī ea que alij vel principi/ vel reipublice conferunt. ¶ Pessimus igitur
est qui ad seipsum et ad amicos vti tur prauitate. Optimus autē non qui ad seipsum: sed
qui ad aliū vti tur ipsa virtute. hoc enim est opus difficile. ¶ Hec igitur iustitia nō pars
virtutis: sed tota est virtus. Similiter et iniustitia huic cōtraria non vicij pars: sed totū
viciū est: quid autē interest inter hanc iustitiā et virtutē ex ys que dicimus ignoscit.
Sunt enim idē: esse autē non est idē. Sed quo quidē est ad aliū. est iustitia: quo vero ta-
lis est habitus simpliciter/ virtus

¶ Primi capitis note. ¶ A claudo clauis qua clauduntur hostia. et clauis sub collo animalū q; guta-
tura claudat species angine. ¶ Peccari debem⁹ que simpliciter bona sunt vt et nobis bona sint. mo-
vt vult Satyrus.

Iuuenalis

Orandum est vt sit mens sana in corpore sano.
Fortem posse animum mortis terrore carentem:
Qui spacium vite extremū inter munera ponat
Nature/ qui ferre queat quoscunq; labores.
Nesciat trahi/ cupiat nichil. et potiores
Iberculis erūnas credat seuosq; labores:
Et venere. et cenis/ et plumis Sardanapali.
Monstro quid ipse tibi possis dare: semita certe
Tranquille per virtutem pater vnica vite

Silas

Ergo virtutes/ et virtutū officia. ipsāq; pulcherrimā sapientiā rogem⁹/ nitamurq; totis virib⁹ vt il-
la assequamur. ¶ Simpliciter mala secundū se in se: vt pene. publica onera vecigalia: in quibus sit
quodāmodo bonorū: aut nature/ aut fortune priuatio. ¶ Silas Prienus. vnus septē sapientū qui tri-
podem aureū habuit: cui inscriptū erat sapienti. sed recusauit. illū ad Apollurē remittens: testans il-
lum esse sapientē. ¶ Iustitia legitima iustitia omnino cōpleta atq; perfecta. ¶ Totus hic liber de ius-
titia psequitur: qua virtute iusta operamur. iusta volum⁹/ facimusq;. virtutū quidem preclarissima
qua/ vt inquit Eurypides/ neq; lucifer. neq; hesperus eque admirabilis est vnicuiq; quod suū est tris
diffundens et vbiq; attingit saluans oia que bona sunt. mala autē aut emendans aut disperdens.
¶ Et Xenophon/ regē Persarū admonebat vt sub suo imperio ita iustitiā discerent: vt apud alias gens
tes litteras/ ac bonarū artū studia. vt suos ciues a puero ita iustitie studijs institueret: vt nihil impos-
nestum. nichil turpe nichil iniustū appetant. et in primis cognoscere primū iustitie mun⁹ pietatē esse f-
deū. Secundū principet sanctis legib⁹ obedientiā. Tertiū salutē ciuū/ ciuitatisq; incolumitatem.

Eurypides

Xenophon

Perse

Philippus

Macheta

Quartū pia in parentes officia. Quintū singulorū vitā quietā. ac beatā. ¶ Et nulla negligētia iustis
nā violare oportere suo exemplo prodidit Philippus Machetonū rex: qui cū Machete causā quā nes-
gigentius audierat: perperā iudicasset. et exclamaret Macheta ac se prouocare diceret/ iratus rex
ad quē prouocas ait/ Ille ad seipsum inquit: cū attentius me ipsū audieris. et paulopost cū ad se res-
dysset diligentiusq; rē ipsā cogitasset: sententiā mutauit Philippus. et Machete iura neutiq; per su-
am desidiā pessundari passus est. ¶ Qui sancta iustitie iura violant expedit illis faciundū: quod poe-
te factum canunt Harle. Quod et rex Lambyfes de Sifanne vno suorū iudicū: quoniā iniuste ob pe-
cumam iudicasset. exemplo monstrauit. cui detrabi coriū piecepit et eo detractio eius tribunal iustitie
Et hanc virtutē violatam vindicant/ viciscunturq; diuina flagella. quod et verum esse sepius iā com-
pertum est/ et quod canit Hesiodus.

Harlas

Lambyfes

Sifannes

Oranes

Hesiodus

Iustitie sacra iura domant genus omne malorum.

*Ille quidem virgo est supero Jove nata parente
Romine clara suo/cetuzq; verenda deorum.
Quam si quis violat:lachrimans sua fata parentis:
It Jovis ante pedes/et lamentabile fundens
Humanos queritur mores/ac debita poscit
Supplicia in populos.tu iudex causarum malorum
Qui violas sacra iura dee:iam dirige mentem
Ius cole/in alterius te nulla pecunia vertat
Damna,nocet sibi qui cuiq; nocet/et male suadet.
Ad hoc his subiungit.Paulatim corruit ille
Dus iniustus homo:cui mens intenta rapinis
Inuigilat/qui ius violat.stat pena nocenti
Post obitum.*

*Scribit Josephus qui bello iudaico interfuerat: vnde cles centena milia gladio/et fame periisse ob da-
natu infontē. et iā interfectoꝝ posteritas p mille et quingētos annos ferme:vaga/sensus inops pere-
grina/et ul. et tādū illi inditū est eriliū: quousq; principem pacis agnoscat: p quo tot secula passa est
exteriminū. in quo sola salus solaq; libertas. Et ex impietate nichil aliud expectēt: q̄ quod Bion Bo-
rysthenes de impia Epicureoꝝ secta est expecto. diuinorū enim providentiā esse negabat/et sacrificā-
tes irridebat. qui cum graui morbo ac longotabescēs torqueret: hostijs suppleꝝ nares adinovit. pec-
cavi dixit: vetera diluite. anui collum porrexit per nomina deoꝝ excantandū. rhamnū/et lauri ramum
tanue inposuit. cuncta magis perpeti q̄ mori parat. sed cū nihil pficeret: totus vltus/totusq; carbo/
salue inquit Pluto. salue: sicq; impiā flagicioꝝ totioꝝ exsoluit aiām: hunc itaq; in modum expectent
saluere Plutonem: qui deū celi pia mēte confiteri nesciūt/puroq; cultu colere. ¶ Et qui iustitiā alijs
volunt ministrare: sepe mente reuoluant Satyrice pcepta.*

Josephus
Judei

Bion
Laertius

Juuenalis

*Expectata diu tandē prouincia/cum te
Rectorē accipiet: pone ire frena/modumq;
Done avaricie miserere inopum socioꝝum/
Aspice quid moneant leges/quid curia mandet.
Præmia quanta bonos maneant/q̄ fulmine iusto
Et Capito et Tutor ruerint mandante senatu.
Est illis quos arma tegunt/et baltheus ambit:
Quod placidum est illis prestatur tempus agendi
Nec res atteritur longo sustamine litis. Id enim vltimū summopere in administratiōe iustitie est con-
quirendum.*

- ¶ Primum cap. duodecim conclusionibus/duabus diffinitionibus/et modis iniusti partitiū est
1. Primi capituli Cōmentari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Expedi hoc in loco de iustitia et iniu-
stia cōsiderandū: circa quales act⁹ existant/et qualis mediocritas iustitia sit/ et inter que iustū ipsū
mediū est. Nā hec cōsideratio nobis eundē doctrine modū seruabit: quo antevs/ nos ipsi obseruauim⁹.
 2. ¶ Diffinitioes. Iustitia est habitus quo homines ad res iustas agendas apti sunt: et quo iusta agūt/
voluntq; iusta. Iniustitia est habit⁹ quo iniurias agūt hoies/ resq; volunt iniustas. et oēs ita esse cō-
sentiant. quapropter et nos hic figura quadā. et ne dū plane elaborata declaratiōe: ita esse supponam⁹.
 3. ¶ Secūda conclusio. Iusta et iniusta non ab eodē habitu proficiuntur. Nā in sciētijs/ potentijs/ et
habitijs haud quāq; simile est. eadē enim cōtrarioꝝ scientia. et potentia est. atq; proficiunt. igit iusta/ et iniu-
sta non ab eodē habitu proficiunt. ¶ Tertia conclusio. Ex iustitia cognosci potest iniustitia: atq; ipsa
eadē ex obiectis. rebusq; ipsis circa quas versantur deprehendi possunt. Nā persepe contrari⁹ habit⁹/
ex suo cōtrario deprehendit: et persepe ex suis obiectis. vt si bona corporis habitudo et ijs que ipsā efficiunt: nota est
et ipsa corporis mala habitudo ignoscit. et bona corporis habitudo et ijs que ipsā efficiunt: nota est
et non modo id: verū et contra ex bona habitudine: deprehendūtur ea/ que ipsā efficiūt. si enī bonam
corporis habitudinē dixeris esse spissitudinē densitatēq; carnis: notū p̄tinus erit mala habitudinem
esse carnis raritudinē. et si nota sint que bonā efficiunt habitudinem: et ipsa carnis spissitas nota erit.
nichil igit phibet ita in iustitia esse. et in iniustitia vt alterū ex altero/ et ex reb⁹ subiectis deprehendā.
 4. ¶ Quarta conclusio. Iustitia et iniustū non vno modo dicunt. Nā vt plurimū sequi videm⁹ si vnū
oppositoꝝ multipliciter dici et alterū multipliciter dici. vt si iustū multis modis dicatur/ pariter et
iniustū. atq; iustitia. et iniustū multis modis dicunt. non igit ab re fuerit et iniustitiā/ et iniustū multis
modis dici. verū tamen quia ipsorū propinqua est equivocatio: itcirco nos magis lateꝝ neq; vsq; adeo
manifesta est: vt equivocatio eorū que longe distāt. nā longe distantia multū specie differūt: vt ilignis
est equivocatio clauis que sub collo animalū est: et que hostia vicissim reserat. atq; claudit. ¶ Adodū
iniusti. Primum iniust⁹ est qui a legib⁹ exorbitat atq; contra eas cōmittit. Secūdo. qui plus q̄ oportet
accipit: et hic appellat iniquus. Quod fit vt iustus cōsimili modo bifariā dicatur. primo qui legitime
facit. ac secūdū leges viuūt. Secūdo qui equus est: nichil amplius q̄ dignū est accipiens. est itaq; iu-
stus illud legitimū: hoc vero equū. et iniustorū similiter illud contra leges. atq; hoc iniquū. ¶ Quin-
ta conclusio. Cū iniust⁹ pluris q̄ par sit habēdi sit audius: id tamen illi non circa oia bona contingit.
Nā illa habēdi sitis atq; cupiditas: solū illi obuenit circa illa bona in quibus. p̄spera aduersaq; totē
tuna locū habent. que quidē semper in se bona sunt: alicui vero non semper. et homines illa sibi semper
precantur/ et querūt. at non ita oportet: sed p̄cari quidē vt ea que simpliciter bona sunt: sibi ipsis bona
sint. atq; que sibi p̄sint p̄sint bonaq; sint: et petere oportet. ¶ Sexta cōclusio. Iniustus non temp p̄i
sed interdū minus expetit. vt in simpliciter malis. verū quia minus malū quodā modo bonū esse vide-

tur/et plus habendi cupiditas in idem ipsius est boni:accirco iniustus apparet semper plurius audius.
 ¶ Septima cōclusio. Iniquus legū est transgressor. Nā legū transgressio iniquū continet/et cōmune est. et iniquitas idipsū est quod legū transgressor: siquidē legū transgressio iniustitiā cōtinet oēm oīq; iniustitie cōmunis est. iniquus igit legū trāsgressor est. ¶ Octava cōclusio. Oīa que a legib; pfecta sūt: quodā modo sunt iusta. et que ptra leges sūt: quodā modo iniusta. Nā qui leges transgredit: iniustus est. et qui legitime vivit: iustus. oīa igitur a legibus pfecta quodā modo sunt iusta. ea enim que a facultate ferendā legū sunt decreta: legitima sunt et eorū vñquodq; iustum esse dicimus. ¶ Nonā conclusio. Iusta vno modo dicēda sūt que pncipāt ad felicitatē faciendā. conservādāq;: et eius partes in societate civili. Nā leges ipse de omnib; decernūt cōiectātes aut omnib; rex vtilitatē. aut optimorū/aut principū et id vel virtute vel aliquo alio simili modo parari intendūt. precipit enim lex ea agere que ad fortē virū pertinent: vt non deferere locū in acie nō fugere nō arma abicere. precipit et ea q; sunt temperantia: vt non adulteriū cōmittere non libidine desuere. et ea que sunt ināsueta vt non pulsare non cōiucia iurgiaq; exercere: et cōsimili modo in alijs virtutib; et vicys: alta iubēs et alia vetans. et hec quidē oīa recte. ea facit lex: que bene posita fuerit deteret aut que incōsulte incōsideratēq; lata fuerit. nichil mirū igit ea iusta vno modo dicēda esse: que ad felicitatē faciendā. conservādāq; pertineant: atq; ei; partes in civili societate. ¶ Decima cōclusio. Iustitia legitima preclarissimavirtutū esse videt. ¶ Primo. nā iustitia legitima virtū perfecta est nō modo absolute simpliciter et ad se solū: verū et ad alterū. et neq; hesperus neq; lucifer vsq; adeo admirabilis est. et vt proverbio dicitur in se iustitia virtutes pñet oēs. merito igit virtus preclarissima est. ¶ Secūdo Lūius/ perfectissime virtus vsus est: et ipsa quoq; virtus maxime perfecta est. iustitie aut vsus perfectissimus. nā qui iustitiā habet non ad se solū sed ad aliū ea virtute vt potest. perfectissimū igit. sunt enī cōplures qui in ppijs quidē sua virtute vt possunt: sed in ijs que sunt aliorū non possunt. Quapropter id Biantio pclare dictum esse videt. Magistratū virū ostendit. nā magistratū ad aliū est et in administratione cōmunis boni geritur. fit etiā vt sola virtutū iustitia bonū alienū esse videatur. ob idipsūq; ad alterum virtus est. agit enī ea que alij vel principi vel rei publice cōducūt. ¶ Undecima cōclusio. Pessimus est qui ad seipsū et ad amicos prauitate vitur. Nā optimus perfectissimāq; virtutē habēs (vt dictū est. is est qui nō solū ad seipsū sed ad aliū virtute vitur. atq; id opus maxime difficile. pessimus igit qui prius opposito sese gerit modo. ¶ Duodecima cōclusio. Iustitia legitima non virtutis pars est: verū ipsa tota virtus est. et iniustitia ipi contraria: non vici pars est: sed vniuersū cōplectit viciū. Nā iustitia legitima vt dictū est de omnibus dicitur. et virtutes in sese cōplectit oēs. non igit particularis quedā virtus est: sed tota atq; vniuersa. et ex opposito iniustitia legitima vniuersum viciū. Sed tū si querās quid interest inter totā virtutē et legitimā iustitiā: ex precedentibus factilo patebit responsio: nichil scilicet re ipsa interesse. ratione aut interesse. nā tota virtus et huiusmodi iustitia re ipsa sūt idē habitus: nuncupatur virtus.

¶ Uerim autē eā iustitiā/que virtutis est pars. Est enī quedā vt Cap. II.
 dixim. Et itē iniustiā cā: que pars vici quedā est. Esse autē hanc iniustitiā/
 hoc indicat signū. qui nāq; ceteris vicys operat/iniuriā quidē facit: at nō plus
 capit. vt qui clypeū timiditate proiecit/aut qui cōiucia ob iracundiā dixit/aut qui non
 attulit ob illiberalitatē per pecunias opem. At cū quispiā sepe plus capit: nullo tū eius
 modi viciorū is operatur/nec etiā vniuersis: aliqua autē prauitate. vituperam enim il
 lum/atq; ob iniustitiā. est ergo alia quedā iniustitia: vt pars totius iniustitie quedam. et
 iniustū iudē quoddā: vt pars totius iniusti: quod quidē est preter legem. ¶ Preterea si
 quidā lucrandi causa facit adulteriū. atq; pecunias accipit: quidā erogat/dānūq; panis
 ob cupiditatē: hic quidē intēperans potius q; plurius audius: ille autē iniustus/ sed non
 intēperans esse videbit. patet ergo talē illū videri/ quia lucrat. ¶ Insup alie quidē oēs
 iniurie: ad aliquod semp viciū redigunt: vt si p miserit quispiā adulteriū: ad intēperans
 tiā/ si deseruerit in acie sociū: ad timiditatē: si pulsauerit quēpiā ad iracundiā. sed si lucras
 tus fuerit: ad nullā aliā prauitatē: q; ad iniustiā ipsā refertur. Quare perspicuū est pre
 ter totā aliā esse quandā iniustiā vt partē vniuersā: quia diffinitio genere est in codē.
 ambenāq; id possunt/ vt sint ad aliū. ¶ Uerū hec quidē circa honorē versat/ vel pecu
 nias/ vel salutē/ vel si quo vno nomine complecti hec vniuersa possum: et ob voluptatē
 que fit a lucro. illa vero circa omnia ea/ in quibus studiosus versatur. Iustitias igit esse
 plures: et aliā quā dā eē preter ipsā totā virtutē perspicuū iā euasit. sed quenā sit. et qua
 lis: sumamus dñiceps oportet. Determinatū est itaq; iniustū quidē esse quod est cōtra
 leges: et quod est iniquū. Iustū aut quod est legitimum: et quod est equū. Iniustitia igit
 tur antea dicta est: a qua proficiscitur id iniustū: quod cōtra leges dicimus esse. ¶ At cū
 iniquū et iniustū quod contra leges est/ nō idē sit: sed alter ad alterū sese habeat vt pars
 ad totū (nā iniquū oē iniustū quod cōtra leges: iniustū aut quod cōtra leges nō omne/
 iniquū. plus nāq; oē. iniquū: iniquū autē nō oē plus iniustū etiā et iniustitia: nō eadem
 sunt: sed diuersa ab illis. et hec sunt vt partes: illa vt tota. hec enī iniustitia: totū est iniustū.

istitie pars/et iustitia iustitie simili modo. Quare de iustitia que quidē est pars: et de iniustitia similiter est dicendū/et de iusto etiā et iniusto. Ea igitur iustitia que perinde atq; tota virt^{us} est ordinata/et ea iniustitia que aduersat illi/quarū altera virtutis: altera vici totius ad aliū vsus est/omittat. Et iustū id et iniustū quod ad has attinet: patet quonā sit modo definiendū. etenim pleraq; legitimorū ea feresūt: que a tota virtute agunt. Lex enī iubet vnus cuiusq; virtutis viuere ratio: et vetat vici cuiusuis viuere modo. atq; legitimorū ea que ad publicā pertinent disciplinā: ea sunt que virtutē totā efficere possūt. Sed de singulorū disciplina/qua quidē vir bonus est absolute: virū sit ciuilis: an ad aliam facultatē pertineat/ determinandū posterius est. non est enī idē fortasse virū esse bonum/et ciuem bonum. ¶ Iustitie autē eius que est pars: et eius quod ad ipsam attinet iustū/vna quidē species est: ea que in distributiōe consistit: aut honoris/aut pecuniarum aut ceterarū rerū: que inter eos diuidi possūt/qui in eadē ciuili societate versant. in his enī fit: vt q̄spia et nō equū habeat ad aliū/et etiā equū. Alia autē ea: q̄ in commercijs est hoīm emendādīs. cui^{us} sunt due partes. Commerciorū nāq; quedā sua spōte faciūt hoies: quedā iniustis ipsis efficiunt. Et ea q̄dē que spōte faciūt: talia sūt: venditio/emptio/mutuatō/vadimonij locatio/depositio/mercede cōductio. atq; ppter ea spōte hēc fieri dicunt q̄ principiū ipsorū sponte pcedit ac agit. Eorū autē q̄ iniustis fiunt q̄dā clādestina sunt: vt furtū/adulteriū/veneficiū lenociniū/seruorū seductio/cedes cū dolo/falsū testi moniū. Quedā violēta: vt verberatio/vincula/mors/rapine/mēbrozū capio/conuiciū contumelia

¶ Secūdi capitis note. ¶ Lucrarī est q̄ cōmutatū sit/ampli^{us} accipere. Tota iustitia legitima iustitia. et tota iniustitia pter legē illegitimaq;. ¶ At cū iniquū et iniustū quod cōtra leges est. Argropilius hoc pacto cōperiebāt habere. At cū iniquū et pl^{us} nō eadē sunt: sed alterum sese habeat ad alterū vt pars ad totum. omne nāq; plus est iniquū. sed nō oē iniquū est pl^{us}. Verū ab exēplari greco dissonat: nā ita grece habetur.

επειδε το αριστοκα το παραρομορ ονταυτορ αλλετερορ ως μεροσ προσ ολορ το μερταρ αριστορ απαρ παραρομορ το δε παρανομορ ουχα παρ ανισορ το μερταρ πλειορ απαρ αρισορ το δε αρισορ ον παρ πλειορ

¶ Ecce satius visū est litterā ad intelligentiā grecā restituere que statī plana est atq; de se manifesta. vult enī Aristoteles oē iniquū iniustū esse quod trāsgredit leges: at nō oē iniustū quod trāsgredit contrag leges est. iniquū esse. est enī iniquū in pauciorib^{us} lōge q̄ iniustū quod cōtra leges est perinde atq; plus habere ad pauciora se fundit q̄ iniquū. nā pl^{us} pars: iniquū/totū. equū enī est cū neq; plus, neq; minus q̄ par est tribuit. iniquū igit non solū pl^{us} sed etiā minus. plus igit pars iniqui vt iniquū pars iniusti cōtra leges. Antiqua traductio integriorē seruabat intelligentiā hoc in loco q̄ Argropilius aut Leonardus. immo et quasi hic adiectū sit ex tēplari greco impreciso ad hāc intelligentiā. At cū pi^{us} et iniquū nō idē sed alterū ad alterū vt pars ad totū cū etiā iniquū et iniustū quod cōtra leges est nō idem sit et reliqua que adiecta sunt. quapropter vetustū exemplar ita habere videtur

επειδε το πλειορ χαι αρισορ ονταυτορ αλλετερορ ως μεροσ προσ ολορ

επειδε το αρισορ χαι το παραρομορ χαι τα λοιπα. et cetera.

¶ Et in hac littera omne vniuersalitatis notā particulē iūgas non sequēt: ne in captiūculā cōpositiōis diuisionisue incidat. ¶ Venditio est precio aliquo rei cōmutatio. Emptio: factio precio/rei acceptio. ¶ Mutuatō/rei vsus ad tēp^{us} cōcessio. ¶ Fideiussio: quedā q̄ fit alteri^{us} noie proq; altero obligatio. ¶ Locatio loci cōductio. ¶ Depositio. in alteri^{us} fidē rei cōmissio. ¶ Mercede cōductio. rei ad tēpus pro aliqua mercede vsus retentio. vt equorū et aliorū ad tempus pro vsus necessitate conductio. Et he furti et adulteri. lenociniij et sequentiū note parti grāmāte sunt partim ex arte ex libris ciuilib^{us} resquirende. ¶ Absolute/simpliciter. secūdū se. ¶ Commercia volūtaria. et spōte facta: que vtriusq; partibus consentiētib^{us} fiunt: inuoluntaria vero: que non.

¶ Secūdū cap. quattuor conclusionibus partitum est.

¶ Secūdi capitis Cōmentari^{us} ad litterā ¶ Prima conclusio. De iustitia/que virtutis pars est: itidem et de iniustitia. que pars est vici inquirendū nobis est. Nā talē quāddā iustitiā esse dictū est. et ita lē iniustitiā esse: hoc primū deprehendat indicio. q̄ qui ceteris vicijs operat: iniuriā quidē agit/ sed nō plus q̄ dignū est accipit. vt qui clipeū propter timorē abiecit. qui conuicia ob iracundiā dicit. aut qui ob auariciā per pecunias opem non offert: nō plus ac dignū sit capit. verū sepe cū quispiā plus capiat nullo tū cuiusmodi viciorū operat. neq; vniuersis simul. at aliqua prauitate operat. nā et ipsū vituperamus. hēc aut iniustitia est. est igit alia q̄dā iniustitia: que totius legitimeq; iustitie pars. quedā est. vidē et aliquod iniustū quod totius iniusti quod quidē pter legē est. pars quedā existit. ¶ Secūdo. si quidā lucrandi. plusq; habendi causa: cōmittit adulteriū pecuniasq; accipiat: et quidam cōtra: suā erogat. dānaq; ob cupiditatē. venerēq; patiat: hic potius intēperās q̄ plurius aud^{et} dicit: ille vero potius iniust^{us} q̄ intēperās. at talis ille videtur. qui lucrat et plus q̄ dignū sit habere. est igit quedā particularis iniustitia et quidā particularis iniustus. ¶ Tertio. Omēs alie iniurie in aliquod peculiare viciū redigunt. vt adulteri cōmissio: in intēperantia. focij in bello dimissio: in inuidiāte. alicui^{us} per-

cussio in iracundiâ, at lucri/plurifq; q̄ decet acceptio: in nullū aliud viciū q̄ in iniustitiâ refert. perspicuū igitur euasit: preter totā iniustitiā esse quandā particulārē vt partē eius vniocā, nā in genere definitio eadē est: siquidē vtraq; est ad alterū viciū. ¶ Secūda conclusio. Tota iniustitia; et ea q̄ pars est inter se differūt pariter et iustitia. Itā hęc circa honorē versat: pecunias salutē et circa hęc vniucta si quo vno noīe hęc cōplecti possem⁹ et circa voluptatē que lucrado plusq; habendo puenit: illa vero que tota est circa oīa circa q̄ et studiosus versat, et cōsimili modo dicendū est plures esse iustitias vnam totā et legitimā, et alterā partē: et id quoq; itā clarū euasit, sed qualis ea sit deinceps dicēdū est, dēters minati etiā est quoddā iniustū esse totū et cōtra leges: et quoddā partiale quod appellat iniquū, similiter et quoddā iustū esse legitimū et quoddā quod appellat equū, et iniustitia de qua antea dictū est ea est que tota illegitima, preterq; legē appellat: et a qua iniustū preter legē pficiscit. ¶ Tertia conclusio. Non oīno idē est iniquū et iniustū id est quod contra leges est, at nō iniustū oē quod contra leges est. Iniquū ita quoq; sese habent plus et iniquū, nā plus pars est iniquū aut totū, omē enī plus iniquū: sed continuo non fit vt oē iniquū plus sit, inde totū iniustū et iniustitia: et iniquo et iniquitati nō eadē sūt sed diuersa, nā hęc sūt vt partes illa vero vt tota, hęc enī iniustitia que iniquitas appellat: totū iniustitie pars est, et iustitia que est equitas: totū iustitie similis modo, quā propter de iustitia que pars est, et cōsimili iniustitia nobis determinādū expedit, pariter et de iusto etiāq; iniusto, et ea nobis omittēda est iustitia que secūdū vniuersā virtutē ordinata est: et ea iniustitia que illi opponit, quarū altera totū virtutis ad aliū vsus est: altera vero totū viciū ad alterū vsus, et ex superiorib⁹ satis patet quo pacto iustū et iniustū que ad hās pertinet diffinienda sunt, fere enī vniuersa legitima iusta: ea sūt que a tota virtute pficiscunt: nec ab re: nā let p̄cipit viuere secūdū vniuersā virtutē et oē viciū vetat, et ea legitima iusta que ad publicā p̄tinent disciplinā: ea sunt que vniuersā virtutē efficere possūt, sed vtrum priuata singulorū disciplina qua vir bonus absolute dicit: ciuili sit pars: an ad aliā attineat facultatē nā nō idē fortasse est virū bonū et ciuē bonū esse: alio determinādū erigit locus. ¶ Quarta conclusio. Quedā est particularis iustitia que est cōmuniū distributua: et quedā rerū cōmutatiua, inde et quoddā particulare iustū in distributione consistit, quoddā vero in cōmutatiōe. In distributione quidē: vt honorib⁹/pecuniarū/et ceterarū rerū que inter eos diuidi/distribuiq; possunt: qui in eadē ciuili societate versatur, nā inq; fieri cōtingit vt alterū fiat plus, aut minus et etiā equū, in cōmutatiōe vero: vt in cōmēlariis: quorū principū voluntariū est, sponteq; pcedit: quedā vero inuoluntaria, et que horib⁹ sunt inuoluntaria et que iniuria fiunt: sūt q̄ clandestina et violenta sunt, clandestina: furtū adulterium, veneficiū/lenociniū seruorū seductio/cedes cū dolo falsū testimoniū, violenta vero: verberatio, viucula mors, rapine incēdiorū mutilatio cōuiciū/contumelia et similia.

¶ Im autē iniustus sit iniqu⁹: et iniustū iniquū: cōstat et aliq̄

Cap. III.

mediū esse iniquū, atq; hoc est ipsū equū. Quo enī in actu plus est: et minus: in eodem est etiā equū, si igit in iustū est iniqu⁹: iustū est equū, quod quidē et absq; ratione: cūctis ita esse videt. ¶ Atcū equū sit mediū: iustū mediū quoddā erit: ipsū autem equū in minimis est duobus. Necesse est igit ipsū iustū et mediū esse: et equū, et ad aliquid/et quibusdā, atq; quo mediū quidē est hoc aliquorū est: que quidē plus sunt, et minus, quo autē equū est, duobus est: at quo iustū est, quibusdā est, ipsū ergo iustū in minimis quatuor consistat necesse est, quibus enī est iustū duo sunt, et res in quibus et ipse due sunt. ¶ Atq; eadē est equitas quib⁹ atq; in quib⁹. Itā vt sese habēt ea in quibus, sic sese habent et illa, si enī non sunt equi: non equa habebunt, sed hinc pugne nascunt/et iustificationes/atq; querelæ: cū equi non equa, aut equa non equi habent ac potantur. Id ita esse ex eo quod pro dignitate sit pstat. Iustū enī quod in distributionib⁹ est: oēs vno ore pro dignitate quadā oportere esse dicunt, ipsā tamē dignitatē non eandē oēs iniquū esse: sed populares quidē libertatē/pauca vero potētes opulentiā, nōnulli nobilitatē/opulentes vero virtutē. ¶ Iustū ergo: rationū quadā pparationē subit. Cōparationē nō ratio rōnū equalitas est rationū: et in quatuor minimis est, et sciunctā quidē in quatuor esse cōstat. An nō et cōtinua in quatuor est: vno nāq; termino vsq; vt duob⁹: et bis illū sumit hoc pacto: vt a sese habet ad b: sic b sese habet ad c, bis igit dictū est ipsū b, quare si b bis positū fuerit: quatuor erūt ea q̄ cōparationē subeūt rationū, est autē et ipsū iustum in quatuor minimis: et ratio eadē est. ¶ Sūt enī sciuncta similiter: et quib⁹/et que erūt: vt a sese habet ad b terminū: sic c termin⁹ ad terminū d. Et mutato ergo ordinatio ipsa cōiūgit. Et si ita cōpositū fuerit: iuste cōiūgit. Cōiunctio igit a termini cū c: et nē rationū nō subit, quod ad distributionē accommodat et est mediū: et quod cōparationē/mathematica geometricā vocat, In geometria nāq; fit: vt et totū ad totū put-

$$\begin{array}{r} 8 \quad 4 \quad 2 \\ 8 \quad b \quad c \\ \hline 8 \quad 4 \quad 4 \quad 2 \\ a \quad b \quad b \quad c \\ \hline 8 \quad 4 \quad 2 \quad 1 \\ a \quad b \quad c \quad d \\ \hline 8 \quad 2 \quad 4 \quad 1 \\ a \quad c \quad b \quad d \end{array}$$

A Achilles
B diar
C minus Achilles
D minus diaris

24 de sese habeat: atq; ad utrūq; sese habet utrūq;. Nō est autē continua hec cōparatiō rōnū. nō enī sit termin⁹ vñ numero: cui⁹ et qđ. ¶ Iustū igit hoc in cōparatiōe rationū consistit. In iustū autē est id: qđ a cōparatiōe rationū exorbitat. sit igit aliud pl⁹: aliud min⁹. Qđ quidē et in ipsis operib⁹ accidit. in bonis enī qui iniuriā facit pl⁹ habet: qui iniuriā patitur: minus. in malis autē cōtra. boni nāq; rationē subit min⁹ malū ad mai⁹ malū: minus enī malū: magis q̄ malus est expēbile. At qđ expēit bonū est: et quod magis/maius. hec est igit vna species iusti.

¶ Tercij capitis note. ¶ Minima/extrema. Et sūt p̄sone/personarūq; merita: et res q̄ distribuūt/ipsaq; p̄mia. ¶ Duo, due p̄sone due res duo p̄mia aut due pene. ¶ Necesse est igit ipm iustū et mediū esse et equū et ad aliqd et q̄busdā. Eadē res iustitia/equitas/mediocritas: sed ratione triplex. et iustitia ad aliqd et quibusdā et equitas ad aliqd et quibusdā. et mediocritas ad aliqd et q̄busdā. iustitia q̄ dē ad aliqd. nā p̄sone ad minus. et quibusdā. nā in personis et munerib⁹. eq̄tas ad aliqd. nā eq̄tas p̄sonarū equitati munerū responder. cū enī ratio p̄portioq; personarū equatur p̄ dignitate rationi munerū: ea ratio equitas dicitur. et quibusdā equitas. nā in quatuor terminis que et minima appellantur consistit. Et mediocritas ad aliqd. nā extremorū mediocritas. et quibusdā: nā extremis q̄ sūt pl⁹ atq; minus. Sili quoq; modo et de iusto. nā idē re sed ratione triplex. iustū videlicet equū et mediū. et eorū quodq; ad aliqd et quibusdā est. nā minus pro dignitate ad personā iustum: et in persona munerē consistit. et equū ad aliqd. nā equū equo equū. vt equale equali equale. et quibusdā. ad minus enim in duobus equum. nā nichil sibi ipsi equū: vt neq; quicq; sibi ipsi equale. et hec duo in quib⁹ consistit equū in iustitia distributiva/qua de totius imp̄sentiarū agitur sermo) due sunt inuicē equales p̄portiones. p̄portio scilicet distributivā rerū equa p̄portioni bene aut male meritarū personarū mediū quidē ad extrema: et quibusdā. nā ei quod est plus et ei quod minus mediū. Eodē modo vnus et idem re ipsa iustus. equus/et medius et ratione triplex. Est igit iusticia vna pariter atq; trina. idēti dē iustū. atq; iustus. et hec ex subiecta descriptione quoquo pacto deprehendi possunt.

A. B.		Personę							
E. D.		Munera atq; pro dignitate distributiones.							
A	2	Iustum		Equum				Plus	
10	1	1	10	2	1	dupla		12	3
L. 110.		Iustum		Equum				Minus	
D	5	1	5	10	5	dupla		3	12

Unde fit vt iustitia et iustū aspiciant aggregatū ex persona et sua distributiōe. nā iustitia est cū cuiq; distribuitur quod suū est. eq̄tas et equū p̄portionē munerū. distributiōnūq; inter se ad p̄portionē p̄sonarū. porro mediocritas et mediū plus et min⁹ quorū utrūq; iustū est et cōparatiōe rationū diffugiens. ¶ Et vt magis intelligam⁹ quo pacto in distributiōib⁹ seruetur rationū p̄portionūq; equalitas/et quonā pacto hec iustitia secundū geometricā medietatē sit faciendā: statuam⁹ hāc hyp̄thesim (cui⁹ etiā silem cōtinent legisperitorū libri) ¶ Sit qđā p̄dices cōiugē grauidā habēs morbo decūbit i lectū: mori tūmēs sanxit testamento. mulieri. si masculū parit. tertiā bonorū suorū parē. filio vero duas: parienti vero feminā. duas bonorū suorū partes vxori. et filie vnā. moritur testator. et cū tempus aduenit pariedī peperit mulier et masculū et feminā bona vero testatoris estimata sunt. 4. 2000. aureorū nūmū vbi vero adoleuerūt infantes bona partiri querunt. queritur igit nūc quonā pacto distributio iuste sit faciendā. et quantū ex summa illa mater. quātū filius et quantū filia habere debet. Ad id cognoscendū opus est vna regula. que recte iustitie distributiue regula appellari potest. et est hec. Minimos numeros personarū quere. quēstos aggrega: et per aggregatū partire distribuendū. quod autē p̄uenit. auge p̄ primi numerū: et da primo. illud idē auge per secūdu: da secūdo: et ita deinceps quotquot fuerint. et equa iustaq; facta erit distributio: videbisq; que p̄portio numeri ad numerū personarū: eandē esse distributi ad distributū. et huius regule necessitas intelligi potest ex 8 secūdi elementorū arithmetices Iordani. Verbi causa. Quia mater duplū habere debet ad filiam ⁊ filius duplum ad matrē. minimi numeri id continentes sunt 1. 2. 4. vnitās scilicet filie. 2. matris. 4. filij: hos collige simul septē sunt. partire igitur per 7 summam distribuendam 4. 2000: et venient 6000. auge per 4 / numerum scilicet filij. et veniunt 24.000: id filio distribue. auge idē quod prius per 2. numerum scilicet matris et veniunt 12.000: da matri. et quia vnitās est filie: 6000 sunt distribuenda filie. sic facta est iusta distributio impletq; testatoris suprema voluntas. et iustitie seruata equitas vt subiecta monstrat formula

Summa distribuenda	42000	6000 ex diuisione pueniēs
aggregatum	7	Iuste distributa.
Filius	duplum 4	24000 duplum
Mater	duplum 2	12000 duplum.
Filia	subduplū 1	6000 subduplum

Alia hyp̄thesis. disposuit quidam bona sua hoc pacto dispartienda. filio duplum ad matrem/ matrē duplum ad filiam filie triplum ad nepotem/nepoti vero sexquialterū ad neprem. que vero distribuebantur erant estimatiōe facta 1360 auree libe. quot filio. quot matri. quot filie quot nepoti quot nepoti incolunt iustitia debentur: ex eadem regula intelliges. si a minima persona idest a nepte incipias minimos proportionum numeros colligere. et operari per superius appositam regulam. vt monstrat subiecta descriptio.

- 20 medium: quod vel sine probatione ita esse cunctis apparere licet. ¶ **Secunda conclusio.** Iustum quod in distributione versat. mediū quoddā est et equū. et ad aliquid et quibusdā et in quattuor minimis consistit. Nam cū equū in distributione sit mediū: et ipm iustū mediū erit. et ipm equū in duobus minimis consistit. igitur ipm iustū et mediū. et equū et ad aliquid et quibusdā: atq; in quattuor minimis consistit. quo enī mediū est: ad aliquid et aliquorū mediū est: que sunt plus et minus. et quo equū est: duobus minimis. duabusq; que distribuuntur rebus consistit. et quo iustū est: quibusdā vt personis quibus pro dignitate duo minima resq; ipc dispēantur. in quattuor igit consistit minimis/ sunt enī duo quibz ipm iustum sit: et due res in quibus iustū ipm consistit. ¶ **Tertia conclusio.** Eadē cōsimilisq; equitas est: et personarū et rerū que distribuuntur. ¶ **Primo.** nam sicut sese habent res in quibus consistit iustitia distributiuā: ita et illa quibus ille distribuuntur. si enī non equi sint quibus fit distributio: nō equa habebunt. et si equi: equa non recipiunt: hinc pugne. inculpationes quereleq; surgūt: est igitur eadē/ cōsimilisq; et personarū et rerū q distribuuntur equitas. ¶ **Secundo.** id ita esse cōstat ex eo quod p dignitate sit. nā vno ore cōtēntur omēs: iustū in distributionibz pro dignitate quadā et vt vnusq; dignus sit et mereat esse oportere. qui plus igit meret: plus recipit. et qui minus: recipit et minus. est igit et personarū et rerum que distribuuntur cōsimilis equitas. verū tamē ipam dignitatē. ipamq; rem que pro dignitate distribui debet: non omēs eandē esse aiunt. sed populares eā libertatē esse dicūt: et paucorū potentū quidā opulentiam quidā generis nobilitatē: optimates vero virtutē. ¶ **Quarta conclusio.** Iustū in quadā pportionalitate. rationūq; cōparatiōe consistit. Pportionalitatē. rationūq; cōparatiōē habere/ non sōlū absolutū numerū pportū est: sed et omīno nūmerabilibus cōuenit. q itaq; iustū in pportionalitate consistat: patet. nam pportionalitas est duarū. pportionū equalitas. et in quattuor minimis consistit/ et distincta pportionalitas ita in quattuor minimis consistere cognoscit. verū inde z cōiuncta in quattuor consistit. nam vno termino vt duobus vtitur. et bis illū sumit hoc modo: quē admodū sese habet a ad b ita b ad c/ vbi bis dictū est b. quare si b bis ponat: quattuor erūt in manifeste que hīnōi pparatiōē subibūt. et iustū in quattuor minimis consistit: et ratio eadē est. igitur iustū in pportionalitate. rationūq; cōparatiōe consistit. ¶ **Quinta conclusio.** Ea pportionalitas in qua iustū ex distributione consistit distincta est. Nam similiter et ea quibus distribuunt et ea que distribuuntur: seiuncta sunt. est igit ea rationū cōparatiō distincta perinde ac cū ita cōparat: quē admodū a terminis ad b/ ita c ad d z pmutatim quē admodū a ad c ita b ad d quare totū ad totū quod distributio ipa cōuenit vt a ad b z c ad d z debet distributiōe minus et cui distribuuntur corrigi quod cū ita cōpositū fuerit iuste cōiungit. cōiungat igitur a cū c et b cū d. et iustū id erit quod ad distributiōē accommodatur. iustū quidē z mediū eius: quod minime in cōparatiōe rationū consistit. nā quod in ea rationū cōparatiōe consistit mediū est: iustūq; ipm in ea pstitit. et hanc rationū cōparatiōē mathematici geometricā vocant. fit enī in geometrica in medietate vt totū ad totū ita pars altera ad alterū et pars altera ad alterū. et manifestū est hanc rationū cōparatiōē non fuisse continuam: q terminus vnus numero non sit cui distribuuntur et quod distribuuntur. ¶ **Sexta conclusio.** In iustis quae in distributiōe consistunt: quoddam in plus est z quoddā in minus. ¶ **Primo.** nam iustum est quod in cōparatiōe rationū consistit: et iniustum quod ab huiusmodi rationū equalitate exorbitat ac deficit. igitur iniustorū quoddā plus est. et quoddam minus. ¶ **Secundo.** hoc idē in operibus ipis accidit. nam in bonis qui iniuriā facit/ plus habet: qui iniuriā patitur. minus. et eōtra in malis qui iniuriā facit/ minus habet malū: z qui patitur/ magis. minus enī malū ad maius cōparatum. ratione boni habet: et minus malū q maius magis expetibile est. et quod expetitur bonū. boniue rationem habet. et quod magis expetitur: et magis bonum. sed de vna specie iusti vt que distributiōe fit: dictum sit hactenus.

$$\begin{array}{r} 8 \quad 4 \quad 2 \\ a \quad b \quad c \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8 \quad 4 \quad 4 \\ a \quad b \quad b \quad c \end{array}$$

- Est aut id iustū/ quod fit in emēdādis pmercijis: nō ipse q sua spōte **Cap. III.**
 25 r faciūt hoīes: qz ipse q iniustus ipse efficiuntur. hoc aut aliam habet speciem a pīore. Iustū enī distributiū cōmuniū: in dicta semp cōparatiōe rationū consistit. nam si pecunijs publicis distributio fiat: eadē fuerit ratione quā habent inter sese ea/ que in rempublicā sunt collata. et iniustū quod huic opponitur: id est quod a cōparatiōe rationū exorbitat. Iustū aut quod est in cōmercijis/ est quidē equū quoddā: z iniustū/ iniustum. Sed non illa cōparatiōe rationū: sed arithmetica. nihil enī refert: si probus prauo detraxerit/ an prauus pbo. neq; si adulterū pbis/ an prauus cōmiserit. sed ad differentia nocuent: lex respicit tantū. et vtitur vt equalibus: si hic iniuriā facit/ ille patit: et si hic nocuit ille est lēsus. Quare iniustū hoc cū sit iniquū: iudex equare conat. Nam cum hic quidē percussus est/ aut occisus: ille vero percussit/ aut occidit: passio/ atq; actio diuisa est in partes nō equas: sed ad equalitatē/ auferēdo lucrū/ respectu damni: redigere nititur iudex. Dicuntur enī hec i talibus/ absolute dicēdo. atq; quāq; hec noīa qbusdā accommodatā nō esse vidētur: vt ei qui percussit lucrū et ei qui passus est damnū: cū tamē mensurata fuerit passio: hoc damnū/ illud lucrum vocatur. ¶ **Quare equum quidem inter plus/ et minus medium est. Lucrum autem atq; damnū plus sunt et minus. contrario modo: plus boni/ et minus mali lucrū: contrariū autē damnū. quorū mediū est ipsum equū: quod quidem dicimus esse iustum. Quare iustum emendatiū/ mediū est inter damnū et lucrum. ¶ Quapropter et cū cōtrouersiam habent/ ad iudicē ipm cōfugiunt. Ire autē ad iudicem. est ire ad ipm iustū. iudex enī vt iustum est animatū suapte**

natura. Et querunt iudicem mediū. Et vocant nōnulli mediatozem/ vt ipm iustū asse-
cutur/ si mediū iustū consequatur. Admediū ergo quoddā est ipm iustū. siquidem et
iudex mediū est. iudex autē ad equalitatē redigit. ¶ Et perinde atq; si linea in duas in- 17
equales partis diuisa: id quo maior pars dimidiū excedit abstulerit/ minoꝝq; addide-
rit partē. cum etiam totū diuisum fuerit duas in partis inequales tum suū aiunt habere:
cum equum acceperint. Equum autē medium est: inter maius et minus in arithmetica
comparatione rationum. ¶ Nam si sint duo equalia: et ablatam ab altero quātamuis
partem addideris alteri talibus duabus excedit partibus alterū. si enī ablata fuisset/ et
non addita vna sola parte excederet. Excedit ergo mediū vna. et ipm mediū excedit id
a quo est ablatio facta vna. Hoc ergo cognoscemus et quidnam auferendum ab eo sit
qui plus habet/ et quid addendū sit ei qui minus habet. Id enī quo mediū excedit: ad-
dendum est ei qui minus habet. ad autē auferendū a maximo est: quo exceditur mediū.
Sint equalēs lineę tres a b, c d, e f. atq; ab ab: pars auferatur a g: et addatur ipsi lineę
e f: sitq; illa h c: quare tota lineā h e f excedit g b lineā parte h c et parte e k. Excedit 18
ergo mediam c d lineā h e parte. ¶ Est autem hoc et in ceteris artibus. Etenī e medio
tollerētur: nisi agens ageret et quantū et quale: et patiens pateretur hoc/ et tantū et ta- 19
le. ¶ Homina autē hec/ damnu inq; et lucrū/ ex his cōtractibus quos sua sponte faciunt
hoies tracta sunt. Qui enī emendo/ vendendo/ ceteraq; agendo que lege cōcessa sunt/
plus habent q̄ suū y lucrari: qui minus q̄ in principio y damnu pati dicūtur. sed qui
neq; plus/ neq; minus habent: sed sua per seipsa sunt facta/ y se sua inquit habere: et 20
neq; damnu pati ne lucrari. ¶ Quare iustū mediū est: inter lucrū quoddā et damnu (q̄
sit inuitis hoibus) equalē inq; et prius/ et postērius habendo.

¶ Quartū Capitis note. ¶ Iustum inuoluntariū esse potest. sed nō benefactū. vt cū per iudicē cogit
min⁹ habens amplius q̄ par sit: restituere ad mediū equalitatē et qui min⁹ habet. Ar. propili paulus
lum determinatio: alius euariat. nā sententia sua est lucrū et damnu inuitis fieri hominibus. Alij autē id
sonare videntur: iustū quod inter lucrū quoddā est et damnu: inuitis fieri hominibus.

¶ Et perinde atq; si linea. Ex hoc hec regula iustitie elicitur. Excessum hoc est differentiā pluris et
minoris subdupla da dimidiū minus habenti. et facta est iustitia. verbi causa sit modius tritici septē
aureorū nūmū et doliū vini quattuordecī denturq; vini decem doliā et accipiātur modij 32. dic⁹ nō
esse equam cōmutationē. nam doliā vini 10. sunt aurei nūmī 140. et modij tritici 32 sunt aurei nūmī
224. differentiā 84. cuius dimidiū 42. da igitur 42 dimidiū scilicet excessus pluris et minoris/
habenti minus et fiet tota summa 182. et dico per precedentē regulā facta esse iustitiā. quod idē
cognosces per alterā regulā. nā iunge simul 140 et 244. que sunt extrema fientq; 384. cuius mediū
est 192. quodquidē est per regulā medietatis arithmetice mediū in cōparatiōe rationū arithmetica.
est et tertia regula que proportionū dicitur ad hanc iustitiā cōmutatiū etā necessaria que est tertiū nu-
merū duc in secundū: aggregatū diuide per primū. et pueniet quartus ignotus. prima regula ex dis-
finitione medietatis arithmetice statim cognoscitur. secundam demonstrat secundū theorema decimū
elementorū Jordani tertiā vero 25 secundū. Sed vt se volētibus exercere he regule earūq; prius pmpri⁹
appareat Sit cōmunis hypothesis. 12 doliā vini iusto precio equētur 60 sextarij tritici sitq; sextarij
valor aureus numus vnius. doliū valor aurei nūmī quinq;. tres supiores regule ex subiecta descriptiōe
patent et tot quęstiones intelligūtur. quor spacia secundū longitudinē regulariter desumpta semper
eādem seruata hypothēsi.

Prima regula					Secunda					Tertia				
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
20	100	120	40	20	140	100	140	120	10	100				
15	75	90	30	15	105	75	120	90	15	75				
12	60	80	40	10	100	60	160	80	12	60				
10	50	70	40	10	90	50	140	70	10	50				
8	40	60	52	26	92	40	132	66	8	40				
6	30	58	56	28	86	30	116	58	6	30				
4	20	44	48	24	68	20	88	44	4	20				
3	15	24	18	9	33	15	48	24	3	15				

A. doliā vini
B. aurei nūme valor doliōrū
C. sextarij 7 parit aurei nū-
mī valorq; sextariōrū. 7 idē
nūerus est mediū arithmeti-
cū. totus duplexq; excessus
in pcio aurei nūmōrū redact⁹
quem habet venditor vini.
E. medietas excell⁹ f. iustitiā

min⁹ habenti scz pmutati tritici.
F. plus estimati precio aureorū
G. minus estimati simili modo
H. aggregatū pluris 7 minoris
I. mediū arithmeti-
cū ac iustum
K. doliā vini iuste cōmutata
L. sextarij tritici idēdem iuste
cōmutati et equalis est valor
aureorū nummiorū

¶ Cunctis totum diuisum sit in partes, adiecta erat particula equales superflua, nam grece dumtaxat habetur.

οταρ δε διαιρεθι το ολορ τοτε φασιν εχειρ το απου.
merito igitur illa littera sublata videtur.

¶ Quartū cap. quinqz cōclusionibus, et vno correlario partitum est.

- 25 ¶ Quartū capicis cōmentarius ad litterā ¶ Prima cōclusio. Superest nunc de iusto quod in dirigēdis cōmutationibus constituitur tam voluntarijs q̃ inuoluntarijs determinare. Nam hec iusti species alia est a superiore, et q̃ alia specics sit: statim cognoscitur. Nam iustum quod in cōmuniū distributione versat: semper in iudicia rationū cōparatione consistit. si enī e publicis distributio fiat: id eadē rationum cōparatione fiat, quam inter sese habent officia/meritaqz: que in rem publicam sunt collata, et iniustum quod huic iusto opponitur ab huiusmodi cōparatione rationum exorbitat, at iustū quod in cōmercij/cōmutationibus est: equum quidem quoddam est: sed non in illa cōparatione verum in arithmetica consistit, non enim in huiusmodi iusto dispensando merita inter se attendūtur, neqz refert si probus prauo detraxerit, aut contra prauus probō. neqz utrū probus / improbusue adulterium commiserit: sed tantum ad nocumenti differentiam lex ipsa respicit, et si hic iniuriā facit/ ille vero patitur, si hic nocuit, et ille passus est: differentijs vt equus vitur, et quod iniustum: quoniam iniquum est atqz inaequale iudex equare nititur, nam cum hic percussus est: et ille percussit aut hic occisus est: et ille occidit passio/actioqz inique sunt: et vtraqz diuisa non equaliter, et hanc inaequalitatem nititur iudex ad equalitatem redigere, auferendo quod plus est lucri: secundum exigentiam damni, et lucrum et damnum simpliciter in talibus nominamus: q̃uis hec nomina quibusdam minus accōmodata videantur, vt cum ei qui percussit lucrum accommodamus et ei qui passus est accōmodamus damnum, attamen cum passio mensurata fuerit: hoc plane damnum, illud lucrum appellari cognoscitur. ¶ Secunda conclusio. Equum quod in cōmutatione est: inter plus atqz minus est. Nam lucrum atqz damnum vtrūqz plus est atqz minus, sed contrario modo, nam lucrum plus boni et minus mali est, et contra: damnum plus mali, et minus boni, at lucri et damni medium est ipsum equum, ipsum autem equum iustum est, igitur ipsum iustum cōmutationum directiuum: lucri et damni medium est, est itaqz medium inter plus et minus. ¶ Secundo, ob idipsum quod iustum medium quoddam est: qui controuersiam habent ad iudicem contugunt, ad iudicem enim ire est ad iustum ipsum ire, est enī iudex vt suapte natura animatum iustum, et qui ad iudicem cūct: ipsum querunt vt medium, et hunc iudices nonnulli mediatores vocant: quasi si medium assequantur, iustum sine assecuturi, medium igitur est ipsum iustum: si quidem iudex medius est, atqui iudex medius est: nam ad equalitatem redigit, iustum igitur cōmutationum directiuum inter plus et minus medium est. ¶ Tertia cōclusio.
- 27 Iustum cōmutatiuum: medium inter maius et minus in arithmetica ratione consistit. ¶ Primo, nam sit iustum cōmutatiuum perinde atqz si linea in duas partes inaequales diuisa, id quo pars maior totius linee dimidium euincit/ac superat, minori parti adiecerimus, ita cum id totum quod cōmutatur: duas in partes sed inaequales distributum sit: tum suum quisqz habebit cum eo accepto quo maior pars totius dimidium vincit, et adiecto parti minori: quisqz dimidium acceperit, at tale dimidium inter huiusmodi maius atqz minus in arithmetica medietate consistit, iustum igitur cōmutatiuum: inter maius atqz minus arithmetice medietatis existit. ¶ Secundo, si sint duo equalia quorum ab vno partem quancūqz abstuleris ablatamqz adieceris alteri equalium: totum et adiecta parte et altero equalium effectum: superat quod reliquum est, in duabus partibus parti scilicet detracte equalibus, at si ablata fuisset pars et non adiecta: vna sola parte alterum equalium superaret, relictum est igitur alterum equalium medium inter minus quod substracta parte reliquum est: et maius quod est ex adiecta parte effectum, at totum ex parte adiecta alteri equalium effectum: superat tale medium quod est alterum equalium (vt iam quoqz dictum est) vna sola parte: et ipsum medium id quod ablato ne facta relictum est: similiter excedit vna sola tantula parte, est igitur inter illa arithmetica rationis cōparatio, at iustum (quod in cōmutatione versatur) fieri cognoscimus: si ab eo qui plus habet aliquid demitur quod quidem tribuitur minus habenti, id autem quod plus habenti demendum est/et minus habenti tribuendum: est id quo ipsum exceditur medium, igitur iustum cōmutatiuum: medium est inter maius atqz minus in huiusmodi cōparatione rationū, que adhuc vt liquidius pateat: sint a b, c d, e, f, tres equalis linee, et ab a b dematur pars a g addaturqz linee e f, sitqz ea pars adiecta h e et ergo tota composita h e f sitqz e i pars equalis h e, linea h e f excedit lineam g b parte h e et parte e i excedit ergo mediam lineam c d parte h e et eadem parte c d media superat g b sunt itaqz h e f et e d et g b in arithmetica medietate, et h e f similis ei qui plus habet: g b vero ei qui minus, et dempto h e quo h e f superat medium c d et eo quoqz restituto g b: intelligeretur id iustum quo de hic agimus, esse factum. ¶ Quarta conclusio. Hoc iustum in omnibus artibus seruandum est, Nam nisi seruaretur: artes tandem e medio tollerentur, nisi enim quantum, et quale artifex ipse ageret/tantum et tale in cōmutando recipiens susceperet / sed minus: ipsa tandem deperiret ars, neqz ipsi quoqz sufficeret artifices, est itaqz hoc iustum in omnibus artibus obseruandum. ¶ Quinta conclusio. Lucrum et damnum circa cōmutationes locum habent, Nam nomina hec lucrum et damnum ex ipso contractibus quos sua sponte inter sese celebrant homines: tracta sunt, qui enim emendo/vendendo/ceteraqz id genus cōmutationum agendo que lege sunt indulta: plus habent q̃ suum sit: et lucrari dicuntur, qui vero minus q̃ in principio: et dicuntur damnum pati, at vero qui neqz minus habent/ sed paria paribus sunt compensata, et se sua inquirunt habere: et neqz damnum dari neqz lucratos esse, damnum igitur / et lucrum circa cōmutationes (vt dictū est) versantur. ¶ Correlariū.
- 30 Quo fit vt cōmutatiuum iustum: medium sit inter lucrum quoddam et damnum, quod etiam intermedium sit iustis hominibus: habendo scilicet ante cōmutationem et post equale.

Idetur autem nonnullis et ipsa repassio simpliciter esse iustum: ut Pythagorici censuerunt. Qui quidem absolute diffinientes iustū/repassionē esse dicebant. Verum repassio nec ad distribuendū iustū: nec ad emendandū accommodatur.

Quāq; eam ipsam et Rhodamantius iustum allerunt esse.

Si que fecerit: hec enī patetur et ipse:

Judiciū fuerit perrectū atq; exitus equus.

Persepe enī discrepat. nam si quis magistratū gerens percusserit quēpiā/nō decet eum reperi. Et si quispiā eū qui magistratū gerit percusserit: is nō solū reperiendus est verū enī supplicio afficiendus. Preterea multū inter se differūt id quod sponte: et id qđ inuitus quispiā fecit. Sed in societatibus cōmerciorū. tale iustū (repassio inquit) p cōparationē rationū et nō per equalitatē cōtinet ciuitatē. ciuitas enī tū cōseruatur: cū retributio sit vt pparatio flagitat rationū. Nam homines aut reddere malū querūt: quod

nisi faciat seruitus esse videt. aut retribui sibi bonū. quod nisi fiat: ac dandi. beneficiūq; non sit. at ciuitates his cōseruant. Quāobrem et gratiarū templū in ciuitate media cōdunt: vt retributio sit. hoc enī gratie ppriū est. Nam is qui suscepit subministrat vicissim ei qui munus cōtulit: et ipse rursus incipiat cōferre oportet. Cōiunctio autē que per diamestrū est: facit eam retributionē que per cōparationē rationū efficiat: hoc pacto. sit edificator quidē a: futor autē b domus in c / z calceus collocetur in d. Edificator igitur a futoze accipere opus illius: z ipsum illi suū dare oportet. Sugitur primū sit id iustū quod cōparatione rationū est equū: deinde repassio fuerit: erit quod dicitur. sin minus: non erit equū: neq; cōstabit societas. Nihil enī prohibet vnius opus alterius opere prestatilius esse. hec igitur ad equalitatē redigantur oportet. Est autē hoc et in ceteris artib.

Etenim e medio tollerentur: nisi agens ageret/ et quantū et quale: ei patiens pateretur hoc/ et tantum/ et tale.

Non enim duobus ex medicis sit societas. sed ex medico atq; agricola: et ex diuersis omnino / ac inequalibus. verum hi redigantur ad equalitatem oportet. Quapropter ea vniuersa quorum est permutatio inter sese comparabilia quodammodo esse oportet. Pro q̄ num? in vsum hominū venit. et sit quodammodo medium. mentur enim cuncta: quare et excessionē / atq; defectionē. quoniam calcei domui vel victui sunt equales. Oportet igitur quod est edificator ad futozem: tot pro domo/ vel alimento calceos esse. q̄ si hoc nō fuerit: non erit permutatio neq; societas. hoc autem non erit: si non equa quodammodo fuerint. oportet ergo aliquo vno mensurari cuncta sicut et antea diximus.

Hoc autem est reuera quidē indigentia ipsa: que omnia continet. Nam si non indigeant: aut non similiter: nō erit permutatio aut nō eadē erit.

Numus autem ex instituto factus est: vt pro indigentia sit. et propterea nomen hoc habet quod non natura constat: sed lege.

Et in nobis est situm ipsum mutare atq; inutilem facere. Erit igitur tunc repassio: cū redacta fuerint in equalitatē: vt quod est ad futozem agricola: id sit opus futozis ad agricole opus. oportet autem in figuram cōparationis rationū ducere: cū permutare voluerint. sin minus: alterū extremū excessus

habebit vtrosq; sed cum habent sua: sic equales et socij sunt. quia hec equalitas in ipsis fieri potest. Atq; sit agricola quidē a / et alimentum c / Sutor autem b / et opus ipsius

quod in equalitatem iam est redactum d. q̄ si hoc pacto nō esset repassio: non esset sane societas.

Ipsam autem indigentiam continere/ vt quiddam vnum: hoc sane declarat. Cum enim aut ambo sese non indigent mutuo/ aut alter: non sit permutatio. sicut fit: cū

eius quispiam indiget quod habet ipse: vt vini/ pro quo dat ille triticum export. idum.

Oportet igitur hec redigi ad equalitatem. q̄ si nunc nō indigeat: numus quasi vas intercedit pro permutatione futura/ si ipsa indigerit fore. Licet enim oportet hunc afferenti/ accipere.

Pantur igitur idem et ipse. Non enim semper equale potest. at tamen magis ipse persistere solet.

Ecce de finite sint precio/ res omnes oportet. sic enim erit permutatio semper. que si erit: societas erit. Numus igitur (vt mensura) res

ipsas metiendo/ redigit ad equalitatem. Etenim neq; societas fuerit sine permutatione neq; permutatio sine equalitate/ neq; equalitas sine cōmuni mensura.

Atq; re quidē vera fieri nequit: vt ea que adco differūt: conueniāt cōmuni mensura: attamē indigē

a edificator futor b

Konunctio

omnino

Autuipa

Rediamera

c domus

calcei

d

a agricola

futor b

c alimentū

calcei

d

33

34

35

36

37

Gentie ratione satis fieri potest. vnum quid igitur esse oportet: atq; hoc ex suppositione. Quapropter numus vocatur. hic enī facit vt omnia mensura conueniant. mensurantur enim omnia numo. Sit domus quidē a. vncie autem decem b: et lectica collocetur in c. Atq; a quidē dimidiū sit ipsius b. vt p̄ciū domus: quinq; vncie sint: aut equale: c autē id est lectica sit pars decima ipsius b. Patet igitur quorū lectice domus sunt equales: sunt enim quinq;. Hoc autē modo p̄mutato erat: anteaq; esset numus. Nihil enī interest siue lectice quib; siue p̄ciū quib; lecticarū datur. p̄ domo. Dictū est igitur quidnā sit iustū atq; iniustū. His autē p̄terminatis: cōstat iuris actionē mediū inter hec esse/agere inq; ac pati iniuriā. Alterū enī est plus habere/ alterū minus. Iustitia autē nō eodē modo quo priores virtutes mediocritas est: sed quia mediū est/ hoc est equū. iniustitia autē extremorū. Et iustitia quidē est qua iustus dicitur electioe actiuis iusti: atq; distributiuis et sibi p̄si ad aliū/ ac aly ad aliū: nō hoc pacto vt cōmodi quidē plus sibi tribuat/ et p̄mo minus: incōmodi autē contra. sed equū/ quod ex cōparatione rationū emergit: et aliū simili modo ad aliū. iustitia autē cōtraria iniusti. Hoc autē est exuperatio et defectio cōmodi vel incōmodi cōtra cōparationē rationū. Quapropter iniustitia exuperatio est et defectio: quia est exuperationis et defectiois. in se quidē exuperationis eius quod est simpliciter cōmodum: et defectiois eius quod est incōmodū. In alijs autē in toto quidem similiter: eius p̄fectio quod a cōparatione rationū exorbitat/ vt cōtingit. Iniuria autē minor quidē est iniuriā pati: maior autē iniuriā facere. De iustitia igitur ac iniustitia/ quenā sit vtriusq; natura: sit dictū hoc modo. Similiter et de iusto vniūsalit̄/ atq; iniusto. Quinti capitis note. Repari. est omnino quod alteri factū est: simile pati. Equari quodāmodo. equari extimatione p̄ciū et valoris. Numus a nomo vocabulo greco: quod legē significat nomē accepit. sumit in carmine: et nūmū dicit. Phidion primū in Egina insula memorat signasse argenteū numū. Et Saturn⁹ in italiā puppe deuectus: percussit rudē eneū numū sed posteritas in memoriā Saturni qui ad eos puppe delatus est: effigiem puppis numo impressit de quo Quidius. At bona posteritas puppem formauit in cre

Domus. vncie. lectica.

$$\frac{c}{a} = \frac{10}{b} = \frac{1}{c}$$

Phidion
 Egina
 Saturnus
 Quidius
 Numus ereus
 Argente⁹
 Aureus

hosptis aduentū testificata dei
 Et erea pecunia vsus est populus rhomanus vsq; ad tēpora Pyrrhi regis: mox argenteā cepit signare. post vero victoriā Carthaginis: primū percussit aureū numū. Alterū extremū excessus habebat vtrorū. nā qui plus habebat: primo habebat excessum ad mediū et iterū tantū excessum ad minus. nam per 27. ipsum plus excedit duabus partibus siue duobus excessibus ipsum minus. Turis actio/ iustitie operatio.

Quintū cap. nouē cōclusionibus partitū est.

Quinti Capitis cōmentarius ad litterā. Prima cōclō. Pythagorici haud sane diffinierūt iustitiam simpliciter: repassioe esse/ quodq; alteri sit repassum. Primo. Nā repassio nec ad distributiū iustum neq; ad iustū quidē emendandi gratia accomodādū est: tamenī repassioe Rhadamanti iustum esse asserunt vt qui inquit.

Si que quis faciat/ eadē patiatur et ipse:

Iudiciū rectū fuerit/ vindictaq; recta.

Sed id in multis dissonat. Nam si quis magistratū gerit/ et quēpiā percussit: nō iustū est eū reperiit. item si quis magistratū gerentē percussit: is nō modo reperiit dū venit/ verū etiā supplicio afficiendus. similiter si quis volūtarie quicq; cōmiserit/ et alter simile cōmiserit iniustus: non cōmiserit ambo repari debent. refert enī plurimū quicq; vel sponte. vel inuitū cōmittere. non igitur recte diffinitur simpliciter iustū: q; sit repassio atq; similiter vt alterū passum. Secūdo. in cōuentionib; cōmerciū iustū repassioe per rationū cōparationē/ et nō per equalē eorūdeq; repensioe saluat ciuitatem. saluatur enī tū ciuitas: cū retributio sit vt rationū cōparatio flagitat. siue hoies reddere damnum querant/ quod quidem nisi reddant seruitus illis esse videtur: siue sibi beneficiū retribui petant/ quod nisi rependitur: gratia/ beneficiūq; negat. his enī vt rationū p̄paratio postulat retributionibus: ciuitates saluantur. hinc gratiarū templū in media ciuitate cōstruit: vt retributionis meminerint. hoc enī gratie p̄pitiū/ peculiareq; est. Cū enī quisq; beneficiū suscepit: subministret et vicissim ei qui primus/ munus cōtulit: qui rursus cōferre incipiat. Et summatī cōiunctio secundū diametrū intellecta (obseruata quidē rationū cōparatione) dignā in cōmutationib; retributionē parit: vt verbi causa sit a edificator/ b futor/ c domus et d calcei. si cōmutatio inter eos faciunda sit: oportet edificatori accipere a futore futoris op⁹/ vt calceos: et edificatori futori suā operā dare. si itaq; primū ipm mediū secundū arithmetica mediocritatē vestigemus/ deinde repassio/ adequatior fiat: constabit inter eos iustum: sin minus neq; iustū erit. neq; firma manebit societas. Nā q; nihil prohibet vnus opus vt domū: alterius opere vt calceo p̄stabilis esse: necro hec ad equalitatē redigantur oportet: et hoc idem in ceteris artibus cōperitur. nam e medio tollerentur artes. vt iam quoq; dictū est: nisi quantū et quale agens ageret: hoc ipse idē patiens. et tantū et tale pateret. Tertio. nō eadē que quis agit: pati/ recipereq; debet. nā ex duobus medicis nō fit societas: sed et medico/ atq; agricola. et ex diuersis omino/ ac inequalib;. verū hi ad equalitatē eo qui dictus est modo: redigātur oportet. nō igitur iustū simpliciter/ quod idē sit repassum: sed quod ad cōparationis rationū mediū est redactū. Correlariū. Quapropter vniuersa quorū

cōmutatio est: inter sese quoquo pacto vt cōparabilia sint necesse est. ¶ Secunda cōfō. Cōmutatiōnū gratia numus in hominū vtiū inductus est: vt mediū cōmutādū sit eorū scilicet mediāte cōmutemur. ¶ Primo. nā cuncta cōmutabilia metitur numus. quare et cōmutabile quod precio excellit. 2 cōmutabile quod precio deficit. ¶ Secundo. si queratur quot calcei domui. vel viciū sint equales: id mīme sciri valebit nisi domū. viciū et calceū aliquo eodē mensurari cōtingat. At oportet si equa cōmutatio fiat: quod edificator ad futorē. id calceos esse ad domū: alioqui pmutatio nō manebit neq; societas. at domificator et futor socij sunt et equales. domū igitur et calceos: equari quodāmodo oportet. id aut fieri nequit nisi aliquo vno cūcta vt iā diximus. mēsuremus cōmutabilia. et id quoq; est numus. igit cōmutatiōnā gratia numus in hominū vsum inductus est: vt eius extimatione mediāte cōmutabilia permutemus. ¶ Tertia cōfō. Indigētia humana que omnia cōtinet cōmutabilia cuiusq; gratia omnia cōmutātur vera naturalisq; cōmutabilū mēsurā est. ¶ Primo. nā si non egeāt hoīes aut nō similiter egeant. non erit permutatio aut nō eade erit. igitur secundū extimationem indigētie: cōmutatiōnes fiunt. ¶ Secundo numus: instituto volūtariisq; ordinatione factus est indigētie gratia: et ideo nomē numus habet q; nō natura sed lege cōstet. est enī nomos lex. igitur numus nō vera naturalisq; mēsurā est: sed ipsa indigētia humana. ¶ Tertio. est in nostrā potestate iurū ipm numū mutare atq; mutilem facere: non igitur numus mēsurā est cōstans natura: verū ipsa nostra indigētia. et cōmutabilū res passio tum erit: cū ea ipa cōmutabilia redacta fuerint in equalitatē. vt cū quod est agricola ad futorē: id sit opus futoris ad agricolē opus. et cū pmutare voluerint: et pedit vt cōmutabilia in figura cōparatiōnis rationū ducāt et ipm mediū etquirant: alioquin cōtinget alterū extremorū vtrūq; excessum habere. sed cū habēt sua: sic socij et equales sunt. ita quoq; cōmutatiōne facta limitis in ipis fieri. seruariq; potest equalitas. Et sit a agricola b futor: c alimentū d futoris opus. ad equalitatē alimentū redactum. sicut a cū c ante pmutatiōnē equalis est et socius: b cū d. ita cōmutatiōe facta a cū d equalis est: b cū c. etq; cōiunctio eq̄litasq; p diametru facta. q; si hoc pacto facta nō esset repassio adequatōis: sane equalitas societasq; nō esset. ¶ Quarta cōfō. Indigētia quid vnu precipiūq; est: quo cōmutatiō cōtinet obseruaturq;. Itā cū aut abo se mutuo nō egent aut alter altero nō eget: pmutatio sit nulla: quē admodū tamē sit cū quispiā eius indiget: cuius copiā alter penes se habet vt vini: pro quo cōmutet triticū et portandū si alter egeat. verū tamē oportet hoc ad equalitatē redigi. q; si nūc nō egeat 2 cōmutatiōne facere sit opus: numus quasi vas fiduciosorū pro cōmutatiōne faciēda intercedit. et pinde non liceat afferenti numū: ipm recusare. ¶ Quinta cōfō. Numus idē quod et cōmutabilia patit. Itā non semp equo i valore p̄sistere potest: tamēsi magis ipse q; res alie p̄sistere soleat. patit igit que et ipa cōmutabilia. ¶ Sexta cōfō. Res omēs q; in cōmutatiōem veniūt: p̄cto numisq; extimatione p̄sumiri debent. Itā sic pmutatio semp esse valebit. que si erit: societas erit et numus vt mēsurā res ipas rediget ad equalitatē. nō enī sine pmutatiōe erit societas: neq; pmutatio sine equalitate: neq; equalitas sine cōmuni mēsurā. res igit cōmutabiles oēs precio atq; numo bono iure sunt extimande. ¶ Septima cōfō. Extimatio rerū in vna cōmuni mēsurā: nō sit pro veritate rerū sed et instituto 2 suppositiōne: pro modo indigētieq; ratione. Itā fieri nequit reuera atq; secundū veritatē que adeo differūt: cōmuni cōueniant mēsurā. sed indigētie ratione satis id fieri potest. aliquid igit vnu quod cōmuni mēsurā sit: esse oportet. sed hoc quidē et instituto atq; suppositiōne: et pinde numus vocat. facit enī numus: vt omnia: mēsurā cōueniāt. mēsurant enī omnia numo. extimatio igit rerū. sit eo qui dictus est) modo. vt verbi causa sit a domus b decē vncie. c vero lectica. sitq; a dimidiū b ita vt precū domus quinq; sint vncie aut quinq; vncie equalē: c aut hoc est lectica sit pars decima ipius b: ex cōmuni mēsurā b statim cognosce potest quot lectice domui sunt equales. sunt enī quinq;. 2 hoc pacto permutatio fiebat: p̄t usq; inductus esset numus. et nihil nūc refert: siue lectice quinq; siue vncie quinq; precū quidē quinq; lecticarū: pro domo tribuātur. sed quid iustū quid iniustū: dictū est hactenus. ¶ Octaua cōfō. Iusta operatio mediū tenet inter iniuriā facere atq; iniuriā pati. Itā mediū est inter plus et minus. at alterū est plus habere et alterū minus. iuris igit actio iustaq; operatio inter illa versat. ¶ Nonā conclusio. Iustitia nō eo pacto quo p̄ores virtutes. mediocritas est sed mediocritas ideo dicēda est: q; sit mediū: hoc est ipius equi. iniustitia aut vtrūq; extremorū tenet. Itā plus determinare virtutes medietates duorū viciorū sunt. et iustitia virtus est: quā iustus dicit actiuus iusti secundū electionē. 2 sibi quidē actiuus iusti ad aliū: et aliū ad aliū: nō hoc pacto. vt cōmodi quidē plus sibi tribuat et primo minus: incōmodi vero sibi minus: et primo plus. sed actiuus iusti quod ex cōparatiōe rationū emergit: et sibi ipsi ad alterū et aliū ad aliū. et iniustitia p̄taria est iniustitie. hec aut est exuperatio et defectio cōmodi et incōmodi cōtra cōparatiōnē rationū. Quō fit vt iniustitia sit et exuperatio et defectio. q; est exuperatiōis et defectiōis: et exuperatiōis quidē in se eius quod simplicit cōmodū est: defectiōis vero eius quod est incōmodū. et alijs ad alios omīno similit. Itā eius est iniustitia quod a cōparatiōe rationū quomodo: cuiusq; id cōtingit deuiat. et cū id sit: est qui iniuriā facit atq; qui iniuriā patit. at cū vtrūq; malum sit: minus est iniuriā pati: maius autem iniuriā facere: sed de iustitia et iniustitia et que vtriusq; sit natura. et de iusto et iniusto: vniuersaliter dictū sit.

¶ Im aut fieri possit: vt iniuriā quispiā faciat/et nondū sit ip̄e iniustus: Cap. VI. ¶ Qualesnā iniurias quispiā faciens vnaquaq; iniustitia tam est iniustus fur inq; vel adulter/vel latro. an hoc modo nihil interfuerit: ¶ Etenī fieri potest vt q̄spiam coeat cū muliere sciens cū qua coit. sed nō ob electionis principiū: sed ob affectū. Atq; iniuriā quidē agit: sed iniustus nō est: velut neq; fur: furatus est tamē. neq; adulter: adulterum tamen fecit. et eodem de ceteris modo. Quomodo igitur sese habet ad ipsum iniustum repassio: dictū est antea ¶ Oportet aut non latere: iustū quod nūc querit. id esse

Agricola Sutor
a b
Alimentū Calcei
c d

domus
a — c
vncie
b — 10
lectica
c — 1

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

quod est simplr iustū: ipm inq̄ iustū civile. hoc aut̄ est inter socios vite: vt sit sufficiētia librorū/ atq; equalit̄: aut in cōparatiōe ratione cōsistens/ aut in numero. Quare in quibus hoc non est/ inter eos civile iustū nō est: sed quoddā iustū et per similitudinē quandā.

Liberos: in
libertate vt
uentum

- 43 ¶ In yis enī est iustū: quibus inter se ponit lex. Lex aut̄ yis ponit solet: in quibus est iniustitia. iudiciū enī diuicatio est iusti atq; iniusti. In quibus vero est iniustitia/ in yis est etiam iniuriā facere. sed nō in omibus est iniustitia: in quibus est iniuriā facere. Hoc aut̄ est plus quidē ex simpliciter bonis/ minus aut̄ ex simpliciter malis sibi tribuere. ¶ Icaro non sinimus hominē dominari: sed rationē: quia sibi ipsi id facit. et sit tyrānus. magistratus aut̄ custos est iusti. q̄ si iusti: et equi. ¶ Atq; quia nihil sibi ipsi plus tribuendum esse censet/ si est iustus (ex simplicit̄ enī bono plus sibi nō tribuit nisi cōparatiōe rationū sit ad ipm accōmodatū) ideo alij nō sibi ipsi laborat. Atq; ob id ipm: alienū bonū inquit iustitia esse: sicut et antea diximus. merces ergo quedā tribuenda est ipsi: honos inq̄ et premiū. sed q̄bus hec nō sufficiūt: y sunt tyrāni. ¶ Herile aut̄. paternūq; iustū nō idē: sed his est simile. Nō est enī iniustitia ad sua simplicit̄. id aut̄ quod possidet: et filius q̄d diu sit tantillus. et nō separatus: vt pars ipius est patris. ¶ Se vero nemo vult ledere. quia propter nō est ad seipsum iniustitia. Neq; ergo iustū/ neq; iniustū civile. ¶ Est enī lex: atq; in yis est. in quibus lex esse potest. Qui quidē y sunt quibus inest equalitas ip̄eradi atq; parēdi. ¶ Icaro magis ad vxorē iustū esse videtur: q̄ ad filios/ et ea que possidētur. hoc enī est rei familiaris iustū. verū et hoc aliud est a civili.

¶ Sexti capitis note. ¶ Repassio que iusta est: sit nō rependēdo idē et simile sed secundū rationū cōparatiōē. que vero nō sic fit: est iniusta. ¶ Magistratus interdū appellat̄ is qui in potestate aliqua rei publice moderande cōstitutus est. vt cōsul p̄tor. dictator/ et similes. interdū vero eo noīe ipsa rei publice moderande potestas designatur.

¶ Sextū cap. quinq; cōclusionibus duabus q̄stionibus/ vna diffinitio et vno correlario partitū est.

- 40 ¶ Sexti Capitis comentarius ad litterā. ¶ Prima questio. Cū fieri possit vt iniuria quis faciat et nondū tamē sit iniustus: quales igit̄ iniurias faciendo secundū vnāquāq; iniustitie specē dicēdus est iniustus: vt fur, adulter latro. an id quidē nihil refert? ¶ Prima cōclusio. Quas iniurias quis faciat vt iniustus dicat̄. aut nō dicatur: refert. Nā fieri potest vt quis cū muliere venerē exerceat: sciens etiā cum qua huiusmodi exerceat venerē. at id nō ex electione: sed affectu ac perturbatione faciat. quare is iniustus non est/ attamē iniuriā agit. similiter neq; fur est omis: qui altero muto clāculū rem furripuit: neq; omnis adulter qui se alterius thoro imiscuit: sed qui has ex habitu et electione admitteret iniurias: is iniustus esset. refert igit̄ quas quis admittat iniurias: vt iustus dicat̄ an nō dicat̄. ¶ Secūda questio. Quomodo sese habet repassio ad iustū/ huius q̄stionis ex precedētibus facile trahi potest dictio. at nūc de iusto simplicit̄: quid ipm sit querendū est. ¶ Diffinitio. Simpliciter iustū: est iustum civile. et est iustū quod inter socios vite atq; coequales versatur. vt bonorū sufficiētia sit inter eos qui liberam degunt vitā quib; in vita sunt equalēs nūc Geometrica rationū cōparatiōe/ nūc vero cōparatiōe Arithmetica. Quapropter in quibus id nō reperit̄: inter eos minime iustū civile collocatu est. licet inter eos nihil vetet reperiri iustū quoddā per similitudinē. ¶ Secūda cōclusio. Iustū civile inter eos est in quibus iniustitia atq; iniuriā facere cadit. Nā in yis iustū civile cōstitutū: q̄bus adinuicē ponit solet lex. Lex aut̄ yis ponit solet: in quibus iniustitia cadit. est enī iudiciū quod a lege puenit: diuicatio iusti atq; iniusti. at vero vbiq; iniustitia est: illic est et iniuriā facere. tamen si non cōtra sit. nam nō in quibuscūq; est iniuriā facere: in illis est et iniustitia. est enī iniuriā facere plus et simpliciter bono: minus vero ex simpliciter malis sibi tribuere/ et cōsimiliter alij ad alterū. versat̄ igitur iustum civile: in yis in quibus iniustitia cadit atq; iniuriā facere. ¶ Correlariū. Quapropter nō sinimus hominē dominari. sed rationē. Nam si hominē secundū suas affectiones dominari. principatūq; gerere sineremus: plus sibi de simpliciter bonis et minus de simpliciter malis tribueret. euaderetq; in ip̄o dominatu tyrānus. magistratus aut̄ et qui dñatur custos est iusti. q̄ si iusti: igit̄ et equi. ¶ Tertia p̄ctio. Magistratus: alij nō sibi ipsi laborat cuius merces: honor et gloria sufficere debet. Nam magistratus nihil sibi ipsi plus tribuendū censet. nā est iustus. ex bono enī simplicit̄ non plus sibi ipsi tribuit: q̄ q̄ cōparatiōe rationū sue sorti obtigerit. ergo alij: nō sibi ipsi laborat. et hinc nō iniuriā ip̄am iniustitia alienū bonū appellant: vt et antea quoq; id diximus. at pro functione sua quedā merces illi tribuēda est: et illa re vera honor est. et gloria. et sufficere debet. nā q̄bus hec pro mercede nō sufficiūt: euadūt p̄cto tyrāni. ¶ Quarta cōclusio. Herile iustum atq; paternum non idē civili iusto: sed hinc simile est. ¶ Primo. nā ad sua simplicit̄ non est iniustitia. sed quod quis possidet et filius q̄d diu paruulus sit: est in sua potestate: est enī filius q̄d diu a patris potestate separat⁹ nō fuerit: vt patris pars quedā. igit̄ herile iustū et paternū: civile nō est. ¶ Secūdo. nemo seipm ledere vult. quare ad seipm nō est iniustitia. igitur neq; iustū neq; iniustū civile. eadē ergo ratione neq; ad sua. nō est igit̄ herile iustū ac paternū: civile. ¶ Tertio. iustū civile lege cōstat: et inter eos statuit̄ quorū est equalitas vicissim ip̄erandi atq; parēdi. herus aut̄ ad possessionē et pater ad liberos: nō ita se habet. eorū igit̄ nō est adinuicē civile iustum. ¶ Quinta cōclusio. Viri ad vxorē magis civile iustū esse videt̄: q̄ ad liberos et possessiones. Nā eorū maior equalitas. attamē tale iustū quod inter virū atq; vxorē versatur: civile non est: sed economicum/ rei familiaris/ domesticūq; iustum appellatur.

c quidem est quod vbiq; vim habet eandē: et non q; videtur/vel nō videt. Legitimū autē quod a principio quidē nihil refert sic an aliter habet: cū vero positū fuerit/ refert. Quale est: imina captiuos redimi/ vel caprā dūc, sed nō duas oues mactare. et etiam ea quę de singulis lege iubentur. vt sacra Braside facere. et quę publicis decretis instituuntur. ¶ Quidētur autē quibusdā omnia talia esse. Propterea q; omne q; natura constat immobile est: et vim eandē habet vbiq;. sicut ignis hic et apud Persas vrit: iusta autē moueri videt. Verū hoc nō ita sese habet: sed aliquo modo. Atq; apud deos quidem nihil vllō modo forsitā est quod ita sese habet: apud nos autē est quidē aliquid etiā natura cōstans/ mutabile: verū nō omne. Attamē aliud est natura. aliud nō natura. patet autē. ¶ Quidnā corū quę possunt et aliter se habere natura/ constat: et quid nō. sed lege ac instituto: si ambo mutari similiter possunt. ¶ Et ad cetera, eadē accōmodabitur definitio. Dexterā namq; manus validior est leuā natura. Et tamen fieri potest: vt oēs euadant apti ad vtendum manu sinistra perinde ac dextra. Iustorū autē ea quę ex instituto sunt et ob vtilitatem/ similia sunt mensuris. Non enī omnibus in locis equales sunt vini/ triticiq; mensurę. sed vbi quidē emūt maiores sunt: vbi autē vendūt minores. Simili modo et ea quę non naturalia sunt. sed humana iusta: nō eadē sunt vbiq;. Nā neq; respublice sed vna tantū vbiq; secūdū naturā est ipsa optima ¶ Vnū quodq; autē iustorū et legitimorū vt vniuersale sese habet ad singula. etenī ea quę agūtur sūt multa. vnū quodq; autē illorū est vnū. est enī vniuersale ¶ Inter est autē inter iniuriā et iniustū: et inter ius et iustum. Iniustū enī est natura/ vel instituto. Id autē ipm cū actū fuerit iniuria est: itea vero q; sit actum/ nullo modo est iniuria: sed iniustū. pari modo et ius. Vocat autē magis iusti actio ipm cōmune: ius autē iniurie emendatio. Que vero/ et quot species vniuersalesq; iporū sunt: et circa quę versantur cōsiderandū est postea.

Brasidas

¶ Septimi capitis note. ¶ Sacra Braside facere. Brasidas Lacedemoniorū dux apud Amphipolim Leonē arhemensū ducē et improuiso deterritū occupauit. quo in conflictu Leon occubuit. vulnerat autē Brasidas delatus in urbem vbi victoriā suorum audiuit letior factus non multo post ex vulnere reddidit animā. honorifice tumulato Amphipolitani monumentū eius circūstantes tanq; heroi phas num dedicarūt diuinos honores tribuerunt certamina et annua sacrificia. de quibus et hic meminit Aristoteles. Auto: thucidides. ¶ Perse qui Persidem incolunt regionē. ¶ Definitio determinatio. ¶ Ut vniuersale ad singularia: logica habet intelligentiā. ¶ Dum molitur quod natura aut lege veritum est iniuria incōpleta est: dū vero factū est ipa iniuria cōpleta est. ¶ Iustum est quod natura/ aut instituto alteri faciendū est. ¶ Ius primo est idipm cū rite factū exsecutusq; fuerit. Secūdo ius est iniurie emendatio.

¶ Septimū cap. tribus cōclusionibus/ vna diuisione vna questione et vna differētia partitū est. Septimū Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Diuisio. Iustorū ciuiliū hoc naturale est: et est iustum quod vbiq; vim habet eandē: et nō q; videat/ vel nō videat. aliud vero legitimū: et est iustū quod a principio quidē nihil refert an sic an secus se habeat. cū vero positū fuerit/ refert. vt captiuos imina redimē vt sacrificare caprā et nō duas oues. et singula quę lege cauta sunt: vt sacra Braside facere pariter et publicis decretis instituta. ¶ Prima cōclusio. Non omnia iusta: lege institutoq; cōstant. Omnia iusta: lege instituto cōstare cōpluribus visum est ob idipm quod omne quod natura cōstat: immobile sit/ vniq; vbiq; seruet eandē. quē admodū ignis: et hic et apud Persas et vbiq; locorū vrit. iusta autē mouentur. Sed hec ratio inualida est. neq; vniuersalit verū est omne quod natura cōstat: mutabile non esse sed aliquo modo. Nam tamēsi apud deos nihil vllō modo aut natura aut voluntate constet quod mutabile sit: apud nos tamē etiā quod natura cōstat: aliquid mutabile est sed nō omne tale: mutabile. et proinde non oportet si iustū aliquid naturale mutaf: ipm lege institutoq; p̄stare. sed aliud est natura/ et aliud nō natura p̄stās. nō igit omnia iusta: lege institutoq; oportet cōstare. ¶ Questio. Quod igitur iustorū mutabilit: natura cōstat. et quod nō natura sed lege ac instituto. si abo cōmunitur mutari possunt. ¶ Secūda cōclusio. Iustis mutabilibus quę natura cōstant: eadē quę et ad cetera quę inmutabilia sunt: definitio accōmodanda est. Nam vbiq; dextra manus natura validior leuā est: q; fieri potest vt omnes apti reddant ad vtendū sinistra perinde ac dextra. sed iusta quę instituto cōstant vt quę sunt ob vtilitātē inducta: minime vim suā vbiq; seruant sed per similia sunt mensuris. vt enī nō in oībus locis equales sunt: vini triticiq; mēsurę: sed vbi emūt maiores vbi vo vēdunt minores. hūc in modū iusta quę nō natura sed quę hūano cōstant arbitrio: nō vbiq; eadē sunt. nā neq; vbiq; respublice: sed vna tantū vbiq; secūdū naturā eadē optima respublica est ¶ Tertia cōclusio. Vnū quodq; iustorū et legitimorū perinde se habet: vt vniuersale ad singularia. Nā quę ab vno quocq; agūtur multa sunt. et quodq; eorū vnū est. vniuersale enī est suarūq; operationū quedā vna cōmunitur publicaq; causa. se igitur habet vt vniuersale ad singularia. ¶ Differentia. Differunt iniustū et iniuria: iustum et ius. Nā iniustū dicit idipm: aut natura aut instituto alit nō faciendū. iniuria est idipm: dum factū fuerit. iteaq; enī id factū admissusq; sit: nullo pacto iniuria est sed solū iniustū dicit. Pari modo iustū et ius. sed et specialiori noīe dici solet ius vt ipm sit iniurie emendatio. mag autē cōe nomē sit ipa iusti actio. sed q; et quot spēs vniuersalesq; istorū sunt: et circa q; versent: posterior: tuturus est sermo.

[illegible][illegible]

et ius. **P**erturbatiōes in ignorantia non naturales et inhumane: sūt que nostro vicio cōtracte: nos ignorātes ad facinus trahūt. vrbietas et similes: in quos delinquētes lex duplici pena animaduertendū esse censet. **E**orū que ab iniuriis sūt. ab iniuriis ab ignorantib⁹. abusus est vocabuli p vocabulo. **E**rbietas. perturbatio corporis est: a potu. pueniēs preter naturā atq; inhumana. et ita de alijs perturbatiōibus que vsuū rationis adimūt ignorātiāq; inducūt. vt vehemēs ad amatio. vehemēs edū.

Detractū cap. f. p. cōclusionib⁹ trib⁹ correlarijs et duab⁹ diuisionib⁹ partitiū est.

Detractū capitis cōmentari⁹ ad littera. **P**rima cōclusio. **L**ū iusta et iniusta sūt vt determinata sūt: tunc quis ius aut iniuriā agit cū ea sponte agit. sin vero iur⁹: tū neq; ius neq; iniuriā agit. **I**ā cū iniurius agit: nō agit iusta vel iniusta nisi secundū accidens. agit enī ea quibus vt iusta aut iniusta sūt: accidit. igitur tū neq; ius neq; iniuriā agit. et ius et iniuria: voluntario et inuoluntario determinatur. nā cū voluntariū sit: vituperatur atq; simul tunc iniuria est. quare si voluntariū nō est: iniuriū quidē erit vt secundū accidēs: iniuria autē nequāq;. **E**t id voluntariū spōtēq; agi dico vt p: determinatū est: cū quis sciens agit: nichil singulorū ignorāo. vt neq; quē neq; quo neq; gratia cui⁹ / vt quem pulsar quo et gratia cui⁹ et ita de reliquis prudentie circūstantijs neq; per accidens neq; vt. vt quidē vt si quis vt manū alteri⁹ mouens: ipsū eundē pulsar. ipse tum seipsū non sua sponte pulsar. nā vt si tūc non pulsar: in sua potestate sitū nō est. **P**er accidēs aut vt fieri potest vt qui pulsar sit pater: et percutiens sciat quidē illū esse hoīem aut aliqūc assistentiū: ignoret aut ipse esse patrem. et ita de quo gratia cuius et reliquis que circa totū actū versant. **P**rimū correlariū. **Q**uapropter siue ignoretur siue minime: quod sit et quod in facientis potestate situm non est sed vt sit: id omne ab iniurio fieri dicitur.

Secundū correlariū. **S**it enī vt cōplura sciētes agam⁹ patiamurq; quorū nullū nostrā sponte aut agimus aut patimur. **I**ā cōplura talia sūt que nobis sciētib⁹ natura competunt: vt senescere atq; natura mori. neq; spōte quidē: q in nostra potestate sita nō sūt neq; iuris: quā neq; ignorātia neq; vi preterq; naturam contingunt. **S**ecunda conclusio. **T**am iusta q; iniusta secundū accidens facta reperiuntur. **I**ā si quisq; quod in ei⁹ custodia depositū est: iniuri⁹ et ob timorē restituit: neq; iustū. neq; ius facit nisi secundū accidēs. identidē si quod depositū est: coact⁹ et iniurius non restituit: iniustū atq; iniuriā per accidēs facit. vt atq; igit iusta et iniusta per accidēs facta reperiunt. **P**rima diuisio.

Eorū que sponte agim⁹ quedā cū electione agimus: et ea sūt que puenit deliberatio. quedā vero sine delectu ac electione: et sūt que deliberatio minime preuenit. **S**ecunda diuisio. **M**ocumentū in societatibus humanis triplex est: hoc ignorātia hoc sponte quidē sed sine electione illud vero cū sponte tū electione puenit. hoc ignorātia sit: vt cū quisq; agit circa quē aut quod aut quo aut gratia cui⁹ age: re non putauit: vt cū nō percutere putauit. aut non hoc instrumento aut non hūc aut non gratia cui⁹ age: attamen euenit: quod minime euenire ratus erat. vt pungere credidit. et vulnerauit: aut non quē aut non hoc modo. **E**t cū preter ppositū sit huiusmodi lesio: infortuniū dicitur. cū vero nō preter ppositū euenit: at sine intentione mala error quidē peccatūq; dicitur. peccat enī cū in ipso est cause principiu.

Tertia cōclusio. **L**ū sponte sed sine deliberatione puenit aliū quēpiā quisq; ledit: iniuria est. **I**ā cū quis sponte ob perturbatiōē aliū quā aliū ledit: iniuria sit. sed vniuersa nocumenta que sponte. sciēterq; sūt nulla deliberatiōe puiat: ob ira reliquasq; perturbatiōes animi sūt: que necessario aut natura homini accidūt. cū igit talia taliterq; sūt: iniurie sūt. **Q**uarta conclusio. **Q**ui ob perturbatiōes nocēt. ac peccāt: iniuriā faciunt: sed nondū ideo iniusti aut prauī dicendū sūt. **I**ā non nocent ob prauitātē atq; maliciā. sed tūc q; iniust⁹ / prauusq; est: cū electione nocet atq; malus est. **T**ertiu correlariū. **Q**uapropter nō ab re ea que pficiunt ab ira: nō diiudicant ex prudentia. preelectioneq; fieri.

Primo quidē. nā non is inquit. qui quicq; per irā molit. tentat atq; facit: sed is qui puocauit ad irā. **S**ecundo. qui ira nocuit non dissimulat factū. neq; in talibus si factū sit nec ne. in controuersiā venit: sed si iure factū. nā ira ob apparentē iniustitiā oriri solet. at quod prudentia et electione nocementū puenit: factū dissimulat. et in controuersiā venit: factū ne sit an secus. vt in cōmerciorū nocementis: an ea facta sūt contendūt. vbi necesse est nocentē vbi res pda fuerit. improbiū videri: nisi se q id obliuio fecerit defendat. ac excuset. sed qui ira nocet et is cui nocementū sit allatū de re conueniētes: iurene. an iniuria facta sit / descepiant. que igit per irā sūt perrecte prudentia electiōeq; haud facta putant. **Q**uinta cōclusio. **Q**ui sponte et electiōe nocent: iniuriā agūt. atq; iniusti sūt.

Primo. quia qui alteri molitus insidias nocet: non ignorat. et proinde cui allatū in cōmodū est: bene putat se pati iniuriā et alter se pati nō putat. q si et electione nocet: iniuriā facit. atqui iniustus q; est iniurijs quas quis ex electione facit. qui igit sponte. et electione nocent: iniuriā pariter agūt et iniusti sūt. **S**ecundo. **L**ū quis ex electiōe cōparatiōnū rationē. atq; equalitatē transgredit: iniustus est. qui aut spōte. et electiōe nocent: id admittunt. sūt igit non modo iniuriā agētes: sed et iniusti. **T**ertio iustus is est: cū sponte. ac electiōe ius agit. iustū autē agit: et si sola sponte agit. igitur et is iniust⁹: qui et sponte et ex electione iniuriā agit. **S**exta conclusio. **E**orū que homines faciunt ignorātes: quedā sūt venia digna quedā vero minime. **I**ā ea que non modo ignorātes sed ob ignorātiā iniuri faciunt: ignoscenda sūt. sed ea que faciunt iniuri: non ob ignorātiā sed ob perturbatiōē quandā nō naturalem. atq; inhumanam: nō sūt venia digna.

Cap. VIII.

Abbiget aut quispiā si determinatū sit satis: de faciēdo / patiēdoq; iniuriā. **A**lq; si ita sit vt Eurypides inquit: absurde dicens.

Queris parentem quomodo occidi meam?

Sermo est breuis: non exus longos habet.

Volens volentem: vel volentem non volens.

Utrum enim reuera sua spōte quispiā iniuriā patiatur an nemo/sed omnes inuiti: quē-
admodū et omnes qui iniuriā agunt: sua faciūt sponte? Et vtrum omnes hoc modo:
an quidam inuiti: similiter et cum patiuntur homines ius: nam omnes cum ius agunt:
66 sua faciunt sponte. ¶ Quare consentaneū est rationi: similiter opponi eos qui iniuriā /
et qui ius patiuntur. vt aut sponte patiuntur aut inuiti. at absurdum videbitur si omnes
67 etiam ius pati sua sponte dixerim². nonnulli nāq non sua sponte ius patiuntur. ¶ Eni-
uero de hoc quoq quispiā dubitauerit si omnis qui passus est iniustū/ iniuriā patiatur.
68 An vt in agendo sic et in patiēdo res sese habet? ¶ Etenim sit vt ad vtrūq per accidēs/
ipsa iusta accomodentur: et eodem modo iniusta. Non enim est idem iniusta agere/ et
iniurias agere. Neq iniusta pati/ et iniurias pati. Similiter et in agēdo/ patiēdoq ius
fieri enim nō potest vt patiatur quisq iniuriā: nisi quis iniuriā faciat. aut ius patiat:
69 nisi ius quispiam agat. ¶ Quod si simpliciter iniuriā facere. sit sua sponte quempiam ledere:
et idipsum sponte in quā ledere sit ledere scientem: et quem/ et quo/ atq quomodo:
incontinens autem ipse sibi sua noceat sponte/ ipse nimirum iniuriā patitur sua spōte:
fieri q potest vt sibi ipsi iniuriā faciat. atq hoc etiam ipsum. vnum quid est eorum que
dubitantur: si fieri inquam possit: vt sibi ipsi quispiam iniuriā faciat. ¶ Preterea sit vt
sua sponte quispiam ob incontinentiā ab alio sponte nocente ledatur. Quare sit: vt sua
70 sponte quispiam iniuriā patiat. ¶ An definitio dicta non recte sese habet: sed huic:
ledere inq scientem quem/ et quo/ atq quomodo: hoc est addendum preter illius volū-
tatem? Leditur igitur sua quispiam sponte/ patiturq iniusta. Sed iniuriā sua spōte pa-
tatur nemo. nemo namq vult/ neq incontinens ipse: sed preter voluntatem agit. Neq
enim vllus id vult quod non existimat esse bonum: incōtinēs autē id agit/ quod nō pu-
tat esse agendū. Qui vero dat sua: quēadmodū arma sua Diomedē Glaucus dedit: vt
dicit Homerus

Homerus

Proq nouem/centum: pro ferro tradidit aurum.

Is iniuriā non patitur. dare nam est collocatum in ipso.

Sed vt iniuriā patiat non est in potestate ipsius sitū: sed is sit qui iniuriā agat oportet.

71 Patet igit sua sponte neminē iniuriā pati. ¶ Insuper ex his que pposuim²/ hec duo restāt
deinceps dicenda: vter iniuriā faciat/ vtrū is qui plus pter dignitatē tribuit/ an is: q il-
lud habet? Et si fieri possit vt sibi ipsi quispiā iniuriā faciat. Etenim si sit illud quod prius
est dictū: et qui distribuit: nō qui plus habet/ iniuriā faciat: si quispiā plus alij q sibi tri-
buat sciens. sponteq: quod quidē moderati hoīes facere vident (bonus enī et equus/
minora sibi tribuere solet) is pfecto sibi ipsi iniuriā facit. ¶ An neq hoc simplex est? Ex
72 alio nāq bono plus forte consequitur: vt gloriā/ aut absolute honestum. ¶ Soluit pre-
terea et per diffinitionē agendi iniuriā. nichil enī ipse preter suā patiē voluntatē. Qua-
73 re non iniuriā patit ob id ipsū. sed si minus capit: ledit tantū. ¶ Patet aut et distribuē-
tem: iniuriā agere. sed nō cū semp q plus habet. Non enī is iniuriā facit cui inest iniustū
sed is cui potestas inest id faciendi sponte. hec autē est vnde est principiū actus. quod
quidē in ipso est distribuente: non in accipiente. ¶ Preterea cum facere multis dicatur
modis: et modo quodā expertia anime/ et manus/ et seruus occidat hero iubente: ini-
riam quidem non agit/ iniusta autem facit. ¶ Insuper si iudicauit ignorās: non iniuriā
facit legitimo iusto: nec est iniustū iudiciū. est tamē aliquo modo iniustū. Aliud enī est
legitimū iustū: aliud primū. Sin vero cognoscens iudicauit iniuste: plus habet et ipse:
vel gratiā vel vindictā. perinde igit et is: qui ob hec iudicauit iniuste: plus habet/ atq
si quispiā acceperit iniurie partē. Nā in illis/ qui fundū peruerso iudicio tribuit: nō fū-
74 dū cepit: sed argentū. ¶ Atqui putant hoīes in seipsis esse situm iniurias facere. Qua-
propter et iniustū esse facile arbitrant. hoc aut non ita sese habet. coire nāq cum vxore
vicini: et pulsare proximū/ dareq argentū manu facile est: et collocatur in ipsis: sed hec
75 agere sic se habentes/ neq facile est: neq in ipsis est situm. ¶ Simili modo cognoscere
iusta atq iniusta/ nullā sapientiā esse putant. ppter ea q nō est difficile/ ea de quibus le-
ges dicunt: intelligere. at non hec sunt ipsa iusta: nisi per accidens. Sed tunc sunt iu-
sta cū quodā agunt modo: et quodā distribuuntur modo. id autē difficilius est: q ea q
sanitatem efficiunt scire. Et ibi nāq mel/ vinum/ veratrum/ aduersionē/ incisionemue sci-

re: per facile sane est. sed quoniam modo ad sanitatē efficiendā: et cui/et quando sint tribuenda: tanta est difficultas scire: quanta est medicū esse. ¶ Ob id autē ipsum/et iusti non minus esse putāt iniuriā facere/ qz vir iustus non minus: sed etiā magis horū singula facere potest: viciare inqz vrozē cuiuspiā: et pulsare aliquē. et vir fortis in acie pycere clypeū: tergisqz versis fugā surripere. At timide agere et iniuriā facere nō est hec facere/ nisi per accidēs: sed sic se habentē hec facere. Quēadmodū et mederi/ atqz curare non est incidere/ vel nō incidere: aut medicamēta dare/ aut nō dare: sed hoc modo sese habentē hec agere. ¶ Iusta autē in yis sūt qui participes sūt corū: que sūt simplici bona. Habēt autē et exuperationē in his et defectionē. Itā qbusdā nō est ipsozū exuperatio: vt dūs fortasse. qbusdā vero nulla pars est vultus: incurabilibus inqz malis: sed oīa nocēt. qbusdā autē vsqz ad aliquē terminū: atqz hoc est humanum.

¶ Noni capitis note. ¶ Emēdat postea iniuriā pati et ius pati cōsimilita esse: vt spōte aut inuolūtariē fiat. Verū enī est id: vt virūqz inuolūtariē fiat hoc est vt virūqz patiatur iniuriā. ¶ Inedōnēs est q ob passionē, nō autē ob electionē: voluptatū gustus aut tactus sequit supabūdātiā. ¶ Cēleste: est quod bonum est appetere. ¶ Vult, vult simplicitē et absolute: nulla perturbatione secū voluntatē rapiēte et quasi victā captiuāqz ducente. ¶ De Glauco et Diomedē apud Iliadē. ¶ Fundus pars agri vt patum vinea oliuetū pomariū. Et similia in vrbe opido vico aut castello vocāt pedia. ¶ Et sexta cōclusionē notabio: q legibz dant operā priusqz morali philosophia sint ibuti: rectā minime cōsecutum in legū intelligentiā. ¶ Ueratrū helleborus: herbe genis isamā et purgās. et quo medicamēto Drusus in Anticyra insula: a comiciali morbo liberatus est. ¶ Bona simplicitē que secundū se bona sūt: sed aliozū vsu prauefunt malag dicunt: vt diuitie et reliqua fortune bona. ¶ Et duabus diffinitionibus et duobus principis ea que in hoc capite ppletā habēt intelligentiā facile dinosci possūt. Prima diffinitio. Iniuriā facere est alicui damniū sponte pter legem inferre et pter illius voluntatē cui damniū illatū est. Secunda. Iniuriā pati est pter suā voluntatē nocementum sustinere: ab eo quidem qui illud sponte pter legem intert. Principia. Primum. Impossibile est iniuriā facere nisi sit qui iniuriā patiatur. Secundū. Impossibile est iniuriā pati nisi sit qui iniuriā faciat. ex opposito enim et quasi relatiue dicuntur: iniuriā facere et iniuriā pati. itidem iniustum facere et iniustum pati sed iniustū facere et iniustū pati communiora.

¶ Nonum cap. octo cōclusionibus/tribus questōibus/ resumptione dubiozū, et duabus dilutionibus paritum est.

¶ Noni capitis Commentarius ad litteram. ¶ Prima questio. Naud immerito dubitabit aliquis: an de agendo, patiendog iniuriā: determinatum sit sufficienter, et an ita sit vt Eurypides iquit sed satis absone quidem

Queris parentem quomodo occidi meam?

Sermo est breuis/ non exius longos habet:

Volens volentem, vel volentem non volens.

¶ Hoc est vtum reuera cuiuspiam volenti fieri queat iniuriā: an non: sed omnes qui patiuntur iniuriā: id patiuntur iniuriā. quemadmodum et omnes qui iniuriā faciunt: eam suā sponte faciunt. an aliqui sponte et aliqui iniuri. Similis questio est vtum omnis qui patitur ius: id sponte patiatur. sicut omnes qui faciunt ius: sponte quidem faciunt. an aliqui sponte aliqui vero iniuri. ¶ Prima conclusio. Non omnes suā sponte patiuntur iniuriā. Itā consentaneum est hec opposita iniuriā pati scilicet et ius pati: similiter vt aut sponte aut inuolūtariē fiat. at absurdū simile est si omnes ius pati suā sponte astruerimus. patiuntur enim ius nonnulli iniuri. tanto magis igitur: non omnes suā sponte patiuntur iniuriā. ¶ Secunda questio. Vtrum omnis qui iniustum patitur: iniuriā patiatur/ et iustum: patiatur et ius. similiter vtum omnis qui agit iniustum: iniuriā faciat. et omnis qui iustum agit: agit et ius. et omnino an vt in agendo est sic sit in patiēdo. ¶ Secunda conclusio. Iusta et iniusta: et agendo et patiēdo: cōsimiliter homines sese habent. Itā per accidēs iusta, et iniusta faciunt: et ita per accidēs patimur iusta et iniusta. neqz idem est iniusta agere et iniurias agere. similiter non idem est iniusta pati et iniurias pati. identidem non idem est iustum agere, et ius agere: ita quoqz neqz iustum pati et ius pati sed si quis iniuriā facit: quis patitur iniuriā. et si quis agit ius: itidem et quis ius patitur. fieri enim non potest vt patiatur quisqz iniuriā et nemo faciat iniuriā. similiter vt patiatur ius: nemo autem faciat ius. iusta igitur. et iniusta: et agendo et patiēdo cōsimiliter sese habent. ¶ Tertia questio. An fieri possit vt quisqz sibi ipsi iniuriā faciat et omnino an aliquis vltro, suāqz sponte patiatur iniuriā. et nonnullis statim ita videri posset. ¶ Primo. quia simpliciter iniuriā facere: est suā sponte quempiam ledere. sed suā spōte ledere: est aliquem scientem ledere. scientem dico: et quem/et quo et quo modo. cum autem incontinens sibi ipse suā sponte nocet: vt ipse qui se cognoscit et quid agit et quo modo. ergo ipse incontinens sibi ipse suā sponte iniuriā irrogat. fieri igitur potest: vt quispiam sibi iniuriā faciat. quod dubitabatur. ¶ Secundo fieri potest vt incontinens ob suā incontinentiam: ab altero sponte quidem nocere volenti patiatur. quare eodē iure: ab seipso iniuriā patitur. ac fieri potest vt quis suā sponte iniuriā patiatur. ¶ Dilutio questiois. Diffinitio. Iniuriā facere est suā sponte quempiam ledere: minime sufficiens esse videtur. sed adiciendū est pter illius qui leditur voluntatē. Quod fit vt nichil vetet quempiā suā sponte ledi. patitqz iniusta: sed nemo suā spōte patit iniuriā: nā nemo vult ledi. neqz incontinens ipse: de quo tactū est argumentū ledi vult. sed agit pter voluntatē. nā nullus id vult: quod nō putat esse bonū. incontinēs autē

Glauco
Diomedes
Liuiles
Drusus
Anticyra

id agit quod non putat esse agendum. incontinēs igitur neque illud vult. Neque quidē ab altero quispiā patitur iniuriā volens. ut si tribuat alteri supra eā q̄ par est: quemadmodū Glaucus cū armia sua tradidit Diomedē: et ut inquit Homerus.

Propter novem centum pro ferro tradidit aurum

- 71 is volens accipit: non autem patitur iniuriā. nam dare in ipso collocatum erat. ¶ Tertia conclusio. In potestate alicuius situm non est: ut ipse iniuriā patiatur. Nam in eius potestate nō est: ut quivis illi inferat iniuriā. atqui ut iniuriā patiatur: ut quis illi iniuriā irroget oportet. non igitur in potestate alicuius situm est: ut iniuriā patiatur. non enim a seipso: ut dictum iam est: patitur iniuriā. Sed et satis etiam dictum est: neminē sua sponte pati iniuriā. ¶ Resumptio duorum dubiorum ex precedentibus. Et is que iam preposita sunt: duo iterum sunt examinanda. Primum est uter iniuriā faciat: an is qui preter dignitatem tribuit an is qui illud habet. ac recipit. ¶ Secundum. iterum an fieri id posset: ut quis sibi ipsi iniuriā faciat: et partem utriusque videtur. nā si verum est id quod nuper allatum est: non is qui recipit. sed qui sponte alteri preter dignitatem tribuit: iniuriā facit. Nā si quisque et sciens et volens plus alij q̄ sibi ipsi tribuat: is profecto sibi ipsi iniuriā facit. at multi id faciunt. moderati enim homines: id facere solent: et ut bonus et equus minor a sibi tribuere. igitur qui sponte plus tribuit: par sit iniuriā facit: et sibi ipsi id facit. quare quis sibi ipsi iniuriā facit? ¶ Dilutio. Primo. id simpliciter verum non est: moderatum hominem ut equum et bonum: plus alij q̄ sibi tribuere. nam ex alio bono ut gloria aut absolute bono: ut honesto plus consequitur. ¶ Secundo soluitur argumentum et diffinitione agendi iniuriā. nam is qui ita distribuit: nichil preter eius voluntatem patitur. non igitur fit ei iniuriā sed partem tantum: si sibi minus retinet. ¶ Quarta conclusio. q̄q̄ ita est: cum alteri tamen plus distribuendo alicui sit iniuriā. is qui sponte distribuit potius iniuriā facit. non autem is qui plus accipit. ¶ Primo. Nam is non semper neque potius iniuriā facit: cui quicquid iniuste commissum est: verum is potius cui potestas adest id sponte facienti. is autem est distribuens: a quo est principium actus et in quo eiusmodi principium et potestas potius facienti: non autem in plus accipiente. igitur semper sponte distribuens cum iniuriā sit. et potius iniuriā facit: non autem semper qui plus est accipiens. ¶ Secundo. cum facere dicatur pluribus modis. vno modo ut instrumentum: ut inanimata manus servus: cum quisque occidit mandante domino alio modo ut principium faciens: ut dominus instrumenta non iniuriā sed iniustum potius agat: sed dominus qui mandat potius iniuriā facit. igitur et qui plus sponte distribuit: potius iniuriā agit non autem qui plus sibi quidem distributum accipit. ¶ Tertio. plerūque evenit ut qui sponte plus distribuit cum cupiam iniuriā sit: plus habeat q̄ qui accipit. Nam si quis ignorans: plus alteri adiudicavit: ignorātia quidem legitimi iusti: non facit iniuriā neque per se. simpliciterque iniustum iudicium est. tamen aliquo modo ut se. undum accidens iniustum est. et est aliud iustum legitimum et primum atque naturale iustum: si quidem legitimum ignorari potest: naturale autem non potest. Et cōtra si cognoscens aut ob gratiam aut vindictam iudicavit iniuste: plus habet gratie aut vindictę. qui ergo ob hec iudicat: et adhuc eius quod iniuriā distributum est partem accipit: plus habet q̄ ille ipse cui distribuit. ut cum peruerso iudicio alicui adiudicat fundum: et partem capit non quidem q̄ fundum capiat: sed argentum aut simile. Minus igitur si qui sponte plus tribuit: facit iniuriā. cū cupiam sit iniuriā: non autem is semper qui plus accipit. ¶ Quinta conclusio. Non est facile iniustum esse: ut putant homines. Nam ita non est ut putant homines: in seipsis situm esse iniurias facere. Nam etsi cum virore vicini viderem admittere protinus percutere et domini argentum dare: facile sit atque in ipsorum potestate collocatum: tamen hec ex habitu sicque se habentes facere: neque facile est neque quotiens volunt in sua potestate situm est. ¶ Sexta conclusio. Non item recte senserunt iusti: et iniusta cognoscere: nullā difficultatem nichilque arduum esse. ea enim ipsi putabant: quia non difficile sit ea ipsa intelligere de quibus leges ipse determinant. sed esto hec intellectu facilis sint: non tamen ea iusta sunt nisi per accidens. sed tunc sunt iusta: cum quodam modo aguntur. atque quodam modo distribuunt. et id certe difficilius est: q̄ que sanitatē effectiva sint. cognoscere. in medicinis enī et curande validudinis disciplina: et mel et vinum et helleborum. et adusionem et fissionem: cognoscere per facile est sed quo pacto ad parandā sanitatem et cui et quando et quomodo tribuenda sint. tanta profecto difficultas est scire quanta certe et medicū esse. ita quoque et in iustis pernoscentis atque iniustis. ¶ Septima conclusio. Falso et id existimā: iustum non minus posse iniuriā iniusteque agere q̄ iniustum. Ob id ipsum enim id credūt: q̄ non minus imo magis vir iustus vni quodque horū: ut alterius lectum temere alterum pulsare: facere potest. et vir fortis in acie clypeum proicere et fugiendo terga vertere: q̄ si esset iniustus aut timidus. sed falluntur: nam hec facere non est iniuriā iniusteque agere aut timide agere: nisi per accidens. sed tū iniuste iniurias facit: cū ea et habitu. sicque se habens facit. quemadmodū aliquē scite mederi. ac sanare: non est incidere aut non incidere medicamentā porrigere aut non porrigere: sed hoc modo sese habentē. hec agere. ¶ Octava conclusio. Iusta in iis versantur: quibus assunt secundū se. atque simpliciter bona. Nā iusta iis insunt quibus assunt bona: plus et minus superabundantiā atque defectū habentia. talia autē sūt secundū se et simpliciter bona. et hęc bonorum partitionē ponere poterim⁹. quedā enī sūt quib⁹ solū assunt bona: sed superabundantiā defectūque habentia ut hoies iusti. quedā quib⁹ solū assunt bona: sed neque excessū neque defectū habentia ut immortalia numina. quedā quib⁹ solū assunt mala: ut incurabiles atque pro suo ipso: quib⁹ oīa nocent. et quedā quibus assunt quidē mala: sed ad tēpus: ut qui ad tēpus male vivunt et ad tēpus se emendant. contra suntque. et hoc est humanum.

- 78 Princeps autem dicendum est de equitate et bonitate atque
 o equo et bono: quonam modo sese habet equitas quidem et bonitas ad iustitiam:
 equum autem et bonum ad iustum. Nam considerantibus neque simpliciter idē/

Cap. X.

neq; genere diuersum esse videtur. atq; interdum laudamus equum et bonum: virtuosum talem. Quare et ad alia laudantes transferimus pro bono: ipsum equum declarantes melius esse. Interdum rationem sequentibus absurdum videtur: si equum et bonum (si sit quid præter iustum) laudabile sit. nam aut iustum non est studiosum: aut equum et bonum: si aliud sit a iusto: aut idem sunt si vtrumq; est studiosum. Hec igitur dubitatio ob ea tere que dicta sunt: emergit de ipso equo et bono. ¶ Recte autem aliquo modo se habent omnia: et nichil proorsus ipsis aduersatur. Nam equum et bonum iustum est: et est aliquo iusto melius: et non vt aliquod aliud genus melius est ipso iusto. Idē est ergo iustum: atq; equum et bonum. ¶ Et vtrumq; quidem est studiosum: prestabilius autem est ipsum equum et bonum. Sit autem hec dubitatio quia equum et bonum iustum quidem est: non autem lege: sed emendatio legitimi iusti. Causa autem est: quia lex quidem omnis vniuersalis est. fieri autem nō potest: vt de quibusdam vniuersaliter recte dicatur. In quibus igitur vniuersaliter quidem dicere necesse est: fieri autem nō potest vt recte dicatur in his lex id accipit: quod sit plerūq; haud ignorans peccatum. Et est nichilominus recta: peccatum enim non est in lege: nec in legiflatore. sed in ipsa rei natura. Continuo namq; rerum earum que sub actionem cadunt: materia talis est. ¶ Cum igitur lex quidem vniuersaliter loquitur: in his autem præter vniuersale quippe am accidit: tum recte sese habet: vt ea parte qua legiflator omisit: atq; peccauit absolute locutus: emendetur defectus. quod et ipse legiflator si adesset hoc modo dixisset: et si sciisset iubētem legem tulisset. Quapropter iustum quidem est: et prestabilius aliquo iusto: non tamen simpliciter iusto: sed eo quod peccat: propterea q̄ simpliciter dictum est. ¶ Atq; hec est natura ipsius equi et boni: emendatio legis ea ex parte qua deficit ob vniuersale. Hec enim est causa: et vt non omnia sint lege: quia de quibusdā impossibile est ponere legem. Quare decreto est opus. indefinite namq; rei: indefinite et regula est. sicut et edificauonis lesbie plumbea norma. Ad lapidis eni figurā mutat et nō manet. et decretū ad res ipsas simili modo. patet igit quid est equū et bonū et esse iustū: et quo iusto prestabili⁹ est. ¶ Ex quo etiā emergit: quisnā sit hō bon⁹ et equ⁹. Est eni is q̄ talia eligit: atq; agit: et qui nō exacte iustū in deteriore exequitur partē: sed imminuit tamen si legem adiutricē ad illū habet. et habet hic equitas et bonitas est. que quidē iustitia quedam et non alius quisq; habitus est.

¶ Decimi capitis note. ¶ Lesbos nominata Troadis insula ob Arionē et caput Orphei: que et nunc adytilene. Adytilene etiā vrbis in ea est. ¶ Iustum nō satis expressū: imminuere dicis equus et bonus: q̄ non vsq; adeo vniuersaliter intelligat, aut vtatur: atq; sonat.

¶ Decimum cap. quinq; conclusionibus et vna diffinitioe partitum est.

Decimi capitis Lōmētari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. De equitate et bonitate equo et bono: quoniam nam modo equitas et bonitas ad iustitiam: et equum et bonum ad iustum sese habeat: determinationē suscipere par atq; rationabile est. Nam considerantibus neq; simpliciter idē iustitie. et iusto: neq; genere diuersa esse videntur. idem enim non videntur: nam plerūq; equum et bonum laudamus vt virtuosum talem: non vt iustum. et nomen equi et boni ad alia amplius commendanda pro bono transferuntur: ex additione equi quicq; melius. prestanti⁹ esse designantes. et aduerso vero: rationem sequentibus plerūq; occurrit: absurdum proorsus esse equum et bonum laudabile esse: si equum et bonum iustum nō sit. nam aut iustum studiosum non est: aut equum et bonum si ipsum aliud sit a iusto: non est studiosum: aut si vtrumq; studiosum est: reuera iustum et equum et bonum: idem esse videbuntur. nā studiosa percurrendo nullum aliud occurrit: cui equum et bonum annumeremus. et hec de equo et bono difficultatem ingerunt. quapropter de eo discussionem suscipere haud in consentaneum est. ¶ Secunda conclusio. Que dicta sunt quodammodo recte dicta sunt omnia: neq; sibi inuicem obuersantur. Nam equū et bonum: iustum est. et aliquo iusto melius. at tamen ipso iusto haud quaq; melius est vt genere aliud: verum iustum et equum et bonum: idem sunt. ¶ Tertia conclusio. Cū vtrūq; iustum et equum et bonum: studiosum sit equum tamen et bonum melius. prestanti⁹ est. Nam cum id difficultatem ingerat quo modo equum et bonum iustum sit: cum non secundum legem legisq; expressionem: ipsum equū et bonum. iustū est quod quidem et prestabilius est. secundum legitimi iusti vbi oecit emendationem. Causa autem cur lex emendatione nonnunq; egeat: hec est q̄ lex omnis vniuersalis est. atqui fieri nō potest: vt de quibusdam lex vniuersaliter recte feratur. in quibus igitur legem vniuersaliter ferre necesse est at recte vniuersaliter audiri. intelligi: non potest: i talibus lex accipit quod vt plurimū euenit peccatum non ignorans et nichilominus ea lex recta est. neq; precipue peccatum in lege est: neq; i legiflatore: sed in ipsa rei natura. nam ipsarum rerum que in humanis actionibus se prestant: statim talis natura deprehenditur. vt vniuersali quadam lege. nunq; satis comprehendantur: quin quicq; se per demendum. excipiendumq; occurat. ¶ Quarta conclusio. Legem plerūq; moderari: emendariq;

conuenit. Nam cum lex de aliquibus vniuersaliter posita sit: si quicquid preter vniuersale contingit: rectum iustumque est vt ea ex parte qua legislator omisit peccantque: absolute nichilque demendo locutus emenderetur quod deficit. et nimirum id iustum rectumque est. nam et ipse legislator si adiecit hoc modo dixisset. et si quicquid ita emerit sursum ipse cognouisset. legem (que id tuberetur) iulisset. Quapropter legem hoc pacto emendare iustum est: et quicquid prestabilius aliquo iusto non tamen omnino et simpliciter iusto: sed eo ipso quod peccat. ob id ipsum quod simpliciter nichil demendum exprimens: dictum atque latum est. ¶ Quinta conclusio. Cum iusta secundum leges faciunda sint: decreto sententiaque equi et boni opus est. Nam minus officium naturaeque ipsius equi et boni est: legis emendatio: ea ex parte qua ob vniuersale deficit. hoc enim in causa est: vt non omnia secundum legis expressionem ei sequantur: quia de quibusdam et praestam legem terre impossibile est. igitur in iustis lege decernendis: decreto. sententiaque equi et boni opus est. indefinitum enim rei: indefinita est et regula. et decretum equi et boni ad res ipsas: perinde sese habere debet: vt plura regula edificantium in lesto: que ad figuram lapidis mutatur et non manet eadem. Et ex his satis patet que res sit equum et bonum et ipsum iustum esse: et aliquo iusto et quo quidem prestabilius sit. ¶ Diffinitio. Et his etiam prompse: quoniam homo equus et bonus sit: deprehendi potest: est enim is qui ex electione legem ea ex parte qua ob vniuersale deficit. emendans iusta agit. et qui iustum: cum non satis exactum. expressumque sit: in deteriore non exequatur parrem sed minuit: quantum ad exequendum in deterius legem adiutricem habere videretur. et habitus is quo equus et bonus dicitur: nominatur equitas et bonitas. que quidem equitas et bonitas iustitia quedam est: et non alius quisque habitus.

Cap. XI.

- 84 **At**et autem ex his que diximus: si fieri possit vt sibi ipsi quispiam iniuriam faciat nec ne. Iustorum enim quedam ex omni virtute a lege sunt ordinata. vt lex non iubet quicquid seipsum occidere: que vero non iubet: vetat. Preterea cum quispiam contra legem ledit non laesit: tum is iniuriam sponte facit. sponte autem is iniuriam facit: qui scit et eum cui facit et modum quo facit. At qui seipsum ob iram occidit: sponte id quod lex non permittit contra legem efficit rectam iniuriam ergo facit. ¶ Sed cuiusnam que? An ciuitatis: non sibi ipsi? Nam sua patitur sponte. nemo vero sponte iniuriam patitur. Quapropter et ciuitas mulctatur. et instituta est ignominia quedam aduersus eum qui sibi mortem conscivit: vt ciuitati iniuriam facientem. ¶ Preterea fieri non potest vt sibi ipsi quisque iniuriam faciat ea ratione qua iniustus est: qui solum iniuriam facit: et non omnino est viciosus. Hic enim differt ab illo. homo namque iniustus est quodam modo sic prauus: vt ipse timidus: non vt totam habens prauitatem. Quare nec hac iniustitia sibi ipsi quisque iniuriam facit. nam idem simul ablatum ab aliquo ac eidem additum esset: quod fieri nequit. Sed semper inter plures: iustum atque iniustum esse necesse est. Preterea qui iniuriam facit: sponte agit: et electione et prior. Qui namque lesus: idem vicissim facit: iniuriam facere non videtur. ipse autem simul eadem patitur: sibi ipsi facit. ¶ Preterea sua sponte quispiam iniuriam pateretur. Insuper sine singulis iniurijs: iniuriam facit nemo. at nemo adulterium sua cum vxore committit. nemo parietem confodit suum. nemo res suas furatur. Omnino autem hoc (sibi inque iniuriam facere) soluitur definitione iniuriam patendi: sua namque sponte patitur iniuriam nemo. ¶ At vero constat vtrumque prauum esse: facere inquam iniuriam atque pati. Alterum enim est plius alterum minus habere medio. quod quidem perinde sese habet atque in medicina quidem quod ad sanitatem: in exercitandi autem arte: quod ad habitudinem corporis bonam conducit. ¶ Peius tamen est iniuriam facere. hoc enim cum vicio est: atque vituperatur. Et vicio vel perfecto et simpliciter: vel prope. non enim omne quod sponte fit: cum iniustitia est. Sed pati iniuriam sine vicio: et iniustitia est. Pati igitur iniuriam per se quidem minus est malum: per accidens autem nichil prohibet maius esse malum. At non cure est arti. sed dolorem lateris maiorem morbum quam pedis offensionem esse dicit. quicquid fieri potest nonnunquam contra per accidens: si euenerit vt quispiam offenso pede capere ab hoste et trucidaretur. ¶ Atqui per translationem atque similitudinem est iustum non sibi ad seipsum: sed suorum quibusdam. Non omne autem iustum: sed herile: vel rei familiaris. His enim rationibus distat ea pars anime que rationem habet: ab ea parte que rationis est expers. Ad quas inspicentibus: ad seipsum iniustitia esse videtur. propterea quod in his est pati aliquid contra suas appetitiones. vt igitur est quid iustum magistratum gerenti: et quibus ipse praestit: sic et his etiam esse videtur. ¶ Sed de iustitia quidem ceterisque morum virtutibus hoc sit modo determinatum.

Undecimū capituli note. Qui sua pſſigant qui alienū thōrū (eſſi pſentiēte parte) violāt, qui in ſe ipſos delinquant: legibus et magiſtratribus: qui illa vetant, ciuitatibꝫ faciūt iniuriā. perinde ac ſi pcepto: quicqꝫ diſcipulo mādat honeſtū: violat aut ſua ſponte adoleſcēs: in pceptoꝝ peccat cōmittitqꝫ iniuriā: cui obediētā quā debuit, ſubſtrahit. qꝫ ſi nota fuerit inſignis: ſuis ſocijs et coequalibꝫ iniurius eſt. et hūc in modū ciuitati iniurius eſt ciuis: qui pꝫia agitante furia ſauces ſibi reſſe perſtrinxit ſuiſpius licet ac homicida. **¶** Nemo ad ſe aut ad ſua habet iniuriā aut iuſtus aut iniuſtus eſt: ſi tranſlatiue. **¶** In medicina ſi dāſ pluſqꝫ oportet: malū, et ſi minꝫ oportet: iterū malū et vtrūqꝫ ſi pedit ſanitatē, et in exercitatu maior: exercitatio qꝫ oportet frangit vires atqꝫ malū et minor: vires laxat emollit atqꝫ eſſeminat. **¶** Pleuritis morbus lateris a pleura quod latus ſignificat: grecū eſt. pro quo noſtri dicunt pleureſis.

Undecimū cap. quibꝫ conſuſionibus partitum eſt.

Undecimū capituli Lōmen. ar. ad littera. **¶** Prima pꝫluſio. Et ſuperioribꝫ euasit perſpicuū: poſſitne qꝫ ſibi ipſi facere iniuriā an ſecꝫ. expedit tamē id iterū hoc in loco tētare. **¶** Primo. qꝫ ex omni ſtute qdā iuſta ſūt a lege ordinata, et circa vnāquāqꝫ virtutē qꝫ ipſa lex nō iubet vetat. vt lex nō iubet quē ſi ſeipm occidere: et proinde vetat. ergo videtꝫ vt quis ſibi ipſi afferre poſſit iniuriā: nā aliqdꝫ pꝫter legē. **¶** Secūdo. cū quiſqꝫ cōtra legē ledit quēqꝫ non leſus: tū is iniuriā ſponte facit. ſpōte aut iniuriā is facit: qui nouit eū cui facit et modū quo facit et reliqua huiusmodi. at vero qui ſeipſū ob irā occidit: ſponte ledit nō ſacileſtus. facitqꝫ id quod lex non pꝫmitit cōtraqꝫ legē rectā. iniuriā ergo facit ſed cūma obſecro: an non ſibi ipſi an iurati. **¶** Secūda pꝫluſio. Qui hoc pacto cōtra leges in ſeipm delinquit: non ſibi ſed ciuitati facit iniuriā. **¶** Primo. qꝫ qui in ſe ita delinquit: ſua ſponte patitꝫ. at nemo ſua ſponte patit iniuriā. non igitꝫ facit ſibi ipſi iniuriā: ſed legi ciuitatibꝫ: cōtraqꝫ cuiꝫ volūtate ordinatiōēqꝫ agit. **¶** Secūdo. ciuitas eū mulctat qui in ſeipm delinquit. et iniuriā eſt ignominia quedā aduerſus eū qui ſibi ipſi mortē cōſeuerit: tanqꝫ ciuitati dedecus iniuriāqꝫ facientē. igitꝫ qui cōtra legē ſanctiones in ſeipm delinquit: non ſibi ſed ciuitati iniuriā facit. **¶** Tertio. qꝫ nō eſt omnino vicioſus et ſolū iniuriā facit: nō ſibi ipſi iniuriā facit quatenꝫ eſt iniuſtus. atqui iniuſtus non omnino vicioſus. differt enī iniuſtus ab omnino vicioſo. nā iniuſtus homo ſic quodā modo dicitꝫ prauus: quē admodū et timidus quodā modo prauus dicitꝫ: non vt totꝫ prauitate habens. igitꝫ non ſibi ipſi quiſpiam facit iniuriā quatenꝫ eſt iniuſtus. nā nec hāc iniuſtitia ſibi iniuriā facit. haberet enī plꝫ quatenꝫ iniuriā faciens, et minus quatenꝫ iniuriā paſſus. et idē ſimul ablati ab aliquo. et eidē additū eſſet: quod eſſe neqꝫ. non facit igitꝫ aliquis ſibi ipſi vnqꝫ iniuriā. ſed ſempꝫ inter plures iuſtū et iniuſtū eſſe neceſſe eſt. idē idē et iniuriā facere atqꝫ iniuriā pati. **¶** Quarto. Qui iniuriā facit: et ſponte electione, et prior malū intēdit. nā qui prior leſus eſt vicioſiꝫqꝫ ledit: non iniuriā facere videtꝫ ſed propulſare poſtꝫ. qui autem ſeipſi ledit: ipſe ſimul eadē patitur/ ſibi qꝫ facit. non igitꝫ hāc ratione ſibi ipſi iniuriā facit. **¶** Quinto. quiſqꝫ volens ſuaqꝫ ſpōte iniuriā pateretur: quod dicitꝫ eſſe non poſſe. **¶** Sexto. ſine ſingulis iniurijs: iniuriā facit nemo: at nemo ad ſe et ſua vitā habet iniuriā. nemo enī ſue cōiugio dicitꝫ adulter/ nemo pꝫpꝫ parietis eſſe actor: et nemo ſuarū rerū fur. igitꝫ nemo ſibi ipſi facit iniuriā. **¶** Septimo. oīno ſibi ipſi iniuriā facere: ſoluit diſtinctione huius quod eſt iniuriā pati. ſed nemo ſua ſpōte patit iniuriā. igitꝫ et nemo ſibi ipſi ſua ſponte facit iniuriā. **¶** Tertia cōcluſio. Tā iniuriā facere: qꝫ iniuriā pati: maius eſt. Ma alterū eſt plus et alterū minus habere. at quod plus minusue medio eſt: malū eſt: quod quidem iuſtitie mediū perinde ſe habet: ac in medicina id quod perducit ad ſanitatē, et in exercitiis arte quod perducit ad firmū corporis robur/ bonāqꝫ corporis habitudinē. **¶** Quarta cōcluſio. Iniuriā facere qꝫ iniuriā pati deteriꝫ eſt atqꝫ de ſe maius malū eſt. Ma iniuriā facere ſēper cū vicio eſt/ atqꝫ vituperatur. cum vicio dico adulto pꝫfectoqꝫ et ſimpliciter aut quod in cōtinuo eſt: qꝫ nōnuqꝫ cōtingat ſponte nocere ſine iniuſtitia. ſi autꝫ pergit: adoleſcit ſtatqꝫ abſolutꝫ. at iniuriā pati ſine vicio et iniuſtitia eſt. neqꝫ vituperatꝫ. eſt igitꝫ iniuriā facere qꝫ iniuriā pati deteriꝫ. atqꝫ per ſe maiꝫ malū: et iniuriā pati per ſe minus malū. per ſe quidē: nā per accidēs: vt qꝫ iniurie puocatio inane aliquod ſeculo ſubſequatur: meliꝫ phibet iniuriā pati maius eſſe malū. ſed de iꝫ que per accidēs cōtingūt: arti cure nō eſt. vt ars medicandi: pleuritim. lateriſqꝫ morbū maiore eſſe qꝫ pedis offentionem determinat: tamen ſi fieri poſſit vt per accidēs offenſio pedis maius malū ſit, vt ſi ita cōtingerit: vt qꝫ ſpā offenſo pede capiat ab hoſte/ capruſqꝫ troncef. **¶** Quinta cōcluſio. Tamen ſi ad ſe et ſua pꝫpꝫ iuſtu non ſit: trāſſatitꝫ tamen ſimilitudineqꝫ quadam iuſtum: non ſibi ad ſeipſum ſed quorundam ſuorum ad aliquā eſſe videtur. Nam licet non omne iuſtum in illis eſſe videatur: herile tamen iuſtum et rei familiaris: vt patrum et economicum in illis eſſe videtur. ita vt ſimili ratione pars anime que ratiois eſt particeps: ab ea que bruta eſt, ratioſqꝫ expꝫte diuiſa eſſe videatur. ad quas partes qui inſpexerit: ad ſeipſum iniuſtitiam eſſe viſum eſt: ob idipſum quod in ipſis contingit alteram ab altera pati pꝫter ſuas affectioes et vt re vera iuſtum eſt magiſtratum gerenti ad ea quibus pꝫceſt: ſic et ſimilitudine quadam pars rationis particeps ad partem rationis immūnem pꝫceſſe debet. hęc autem parere bono iure videtur. ſed de iuſtitia et reliquis morum virtutibus hoc modo determinatum ſit abunde.

¶ Quinti Ethicorum Ariſtoteſis ſinit

¶ Im autē antea dictū ſit mediū expetendū eſſe: non erupe- Cap. I.
rationem/ neqꝫ defectionem: et medium perinde ſeſe habeat atqꝫ recta ratio dicitꝫ: hoc ipſum deinceps diuidamus oportet. **¶** In omnibus enim dictis habinibus (quemadmodum et in ceteris) eſt quoddā ſignū: ad quod is inſpiciens qui rationē habet intendit/ atqꝫ remittit. eſtqꝫ qdā terminꝫ me

diocritatū/ quas inter exuperationē defectionēq; dicimus esse: ita sese habētes vt recta ratio itatuit. Atq; sermo talis est quidē verus: non tamen dilucidus. nam et in quauis opera atq; cura circa quam versatur scientia/ verum est dicere: neq; nimis/ neq; parum esse elaborandū vel quiescendū: sed mediocriter/ et vt ratio recta perscribit. Atqui hoc tantū habet. nihil plus scierit: vt si quispiam dixerit ea esse corpori asserenda que medicina/ et vt is q; hanc habet scientiā: iubet. Quapropter et circa habitus animi non modo vere hoc dictum esse oportet: sed etia determinatū quēnā sit ipsa ratio recta: et que eius sit definitio. ¶ Virtutes itaq; anime superioribus in locis diuisimus. et alias moris alias mentis diximus esse: atq; de moris quidē virtutibus iam trāseginus. De reliquis vero dicamus oportet: prius hisce de anima declaratis. ¶ Quas igitur esse anime partes ante diximus. eam que rationis est particeps: et eam que eiusdē est expers. Hunc autem identidem pars ea que rationem habet est diuidēda. atq; sit suppositū duas esse partes que sunt particeps rationis. Etiam qua contemplamur ea quorū principia/ vt aliter sese habeāt minime fieri potest. Alterā qua perspicimus ea/ que aliter sese habere possunt

¶ Et namq; anime partes diuerse sunt genere/ que sunt apte ad res eas cognoscendas que genere differūt. siquidem ipsis inest rerū cognitio similitudine quadā atq; accōmodatōne. Atq; harū altera vis sciendi: altera vis subducendi rationem vocetur. cōsultare namq; rationemq; subducere eadem possunt. Nemo autem de his rebus cōsultat que aliter se habere non possunt. Quare vis subducendi rationē. vna pars eius partis est anime: que rationis est particeps. ¶ Sumēdū est igitur quisnam vtriusq; sit optimus habitus. Hic enim vtriusq; est virtus. virtus autem est ad proprium opus.

¶ Primi capitis notā. ¶ Intendit interdū prudens ne deficiat: et remittit interitū ne abundet vbiq; mediū coiectans. ¶ Eas anime cōtemplatiua et vis cōsultatiua. re ipsa subiectoq; sunt vnum. et genere differunt quadā similitudinis accōmodatione ad ea que recipiunt. perinde vt album et dulce re ipsa/ atq; subiecto sunt vnum: et genere differunt. q; albedo et dulcedo genere dissent. vt enī idem vt lac: album dicitur ab albedine et dulce a dulcedine: ita quoq; vis cōtemplatiua a cōtemplatione et vis cōsultatiua a cōsultatione dicitur: que inter se differimē patiuntur: quod albedo et dulcedo. Item he due vires re ipsa bene sunt vñ et due genere ratione: perinde ac coloratum et lapidum i e ipsa sunt vñ et generali ratione duo. sed huius rei exacta dilectio moralis non est. et proinde/ moralis auditor nō diuinus immoretur.

¶ Primi cap. tribus cōclusionibus/ et tribus diuisionibus partitū est

¶ Primi Capitis commentarius ad litteram. ¶ Prima cōclusio. Que sit recta ratio in hoc loco diuidendū. discutiendūq; est. ¶ Primo. Nam ante iam dictum est mediū experendū esse: non autem exuperationē aut defectionē. et mediū ipm perinde sese habere atq; recta ratio dicitur. expedit igit quēnam ea sit recta ratio dicere. ¶ Secundo. in omnibus superius exactis determinatisq; habitibus. atq; in ceteris: est quoddā signū ad quod respiciēs rationē habens intendit atq; remittit: ne aut deficiat. aut abundet. estq; id quidam terminus mediocritatū: quasquidem mediocritates inter exuperationem/ defectionemq; superius diximus esse collocatas: sed quēadmodū ipsa recta ratio statuerit. et quis is sermo verus sit: non tamen dilucidus/ captusq; peruius. non igitur ab re fuerit: ipsam rectam rationem diligentius exquirere. ¶ Tercio. in oī studio. atq; opera circa quā versatur scientia: verū est dicere neq; nimis neq; parū laborandū esse aut omittendū: sed mediocriter/ vt recta ratio finis perscribit. at qui tantillum habet: nihil ideo plus scierit/ q; sciet quis que sanādo corpori sunt accōmoda. si quispiam illi dixerit ea esse corpori asserenda que medicina iubet. et quemadmodum qui medicinam habet. quapropter circa habitus animi/ non modo vere hoc dixisse satis est. sed etiam discutere oportet quēnam ipsa sit recta ratio. et que eius definitio sit. ¶ Diuisiones. Prima. virtutū quēdam est moris. et quēdā intellectualis. et de virtutibus moris iam tractatum est: de reliquis autem nūc est exigendum: paucis de anima prius delibatis. ¶ Secunda diuisio. Partū anime quēdam est rationis particeps: quēdā vero rationis est expers. et he due diuisiones superius tacte sunt. Sed hic rursus pars anime rationis copos. atq; particeps diducēda est. ¶ Terna diuisio. Partū anime que rationis sunt particeps: quēdā est cōtemplatiua: et est cuius principia/ et ea circa que eius cōtemplatio versatur: necessaria sunt et impossibilia alit sese habere. altera vero cōsultatiua/ administratiuaq; est: et est qua perspicimus contingētia/ et ea que aliter sese habere possunt. et hoc in loco has duas esse anime rōne participatio partes: suppositū est. ¶ Secūda pēlo. De due partes anime: latū inter se discrimine sortitū. ¶ Ita he ptes genere differūt: q ad eas res discernendas q genere differūt. accōmodate sunt. atqui he partes ad res discernendas que genere differūt: accōmodate sunt. differunt igitur genere: si equū est eas sic dicere differre quadā similitudinis accōmodatione. quēadmodū et cognoscere que illis insunt. et prima pars vis cōtemplandi/ sciendūq; dicitur: secundā vero vis cōsultandi. rationēq; subducendi. cōsultare enim rationēq; subducere: idem esse dicimus. et proinde bene dictum est: hanc partē circa contingētia versari. nam nemo cōsultat de his que sese aliter habere non possunt. fit enī recte vt vis rationem subducendi: bene posita sit vna pars anime que rationis particeps existit. nam sine ratione

rationem subducere impossibile est. ¶ Tertia cōclusio. Expediet sumere quicquid vtriusque harū partium optimus ut habitus. Nam vtriusque optimus habitus statuetur: eius optima virtus, optima aut virtus: ad proprium eius opus est. id igitur percutari idonea, comētanēque est.

¶ Haec autem sunt in anima: que sunt agendi, veritatisque principia: sensus Cap. II.
intellectus, appetitus. Atque sensus nullus est principium actus, quod quidem ex eo patet quia belue sensum quidem habent: actionis autem sunt expertes. ¶ Est autem

id in appetitu persecutio atque fuga: quod est affirmatio: negatioque in mente. Quare cum motus quidem virtus habitus sit electivus: electio vero appetitus deliberativus: ob hoc ipsa: et rationem veram et appetitum rectum esse oportet: si electio sit studiosa, atque eadem illam quidem dicere: hunc autem persequi. Nec igitur mens atque veritas activa est. ¶ Adhuc autem eius, que contemplantur: non agendi neque faciendi principium est bonum ac malum: verum est atque falsum. Hoc enim mentis est omnis opus, sed actus mentis veritas est cōsentanea appetitui recto. ¶ Electio igitur actus principium est unde est motus sed non id gratia cuius. Appetitus autem eaque ratio que alicuius est gratia electionis principium est. ¶ Et: circo neque sine intellectu mentesque neque sine habitu motus est ipsa electio. Sine namque mente atque more non est actio bona: nec ite cōtraria, mens autem ipsa nihil movet: sed ea que alicuius est gratia et activa. Nec enim effectrici menti preest, nam omnis qui facit gratia huius facit, et non est simpliciter finis: sed ad aliquid, et alicuius id quod efficitur: sed non id quod agitur, ipsa namque bona actio finis est, et huius est appetitus. ¶ Quapropter electio vel intellectus est appetitivus: vel appetitus intellectivus, et tale principium est homini. ¶ Nulla autem res facta est eligibilis. Nemo enim eligit illum expugnasse, neque enim de eo consultat quod factum est: sed de futuro ac contingente, factum autem non cogit non factum esse. Quapropter recte Agatho dixit.

Hoc etiam ipse deus: solumque carere videtur:

Insectum ut faciat quod factum est atque peractum.

¶ Opus igitur vtriusque partis intellectusque veritas est, quare quibus habitibus maxime pars utraque verum dicit: sunt amborum virtutes.

¶ Secundi capitis note. ¶ Tria autem sunt in anima id secundum opinionem dictum est, nam statim emendat sensumque pro veritate regeit. ¶ Appetitus appetitus rationalis, quo enim iure sensus erulatur ab officio agendi quod in brutis rationis expertibus: eadem quoque ratione appetitus sensualis atque brutus, et quod appetitus hic partis rationalis sit particula: littera sequens statim insinuat, nam prius dictum est electionem esse precōsiliatā volūtatem: hoc vero in loco dicitur electio est appetitus deliberativus. ¶ Electio electio perfecta, et est que a perfecto perficitur habitu consultamus enim atque impecte eligimus ante moralem habitum cōsecutionem. ¶ Est mens activa ad virtutes morales: ita mens tactiva ad artes mechanicas. ¶ Electionem actionis esse gratia et actionem gratia cōtemplationis: id indicium est mundum factum esse ut illi prouideretur, pueri autem illi ut que capacia erūt vitam agant in ocio atque immortalitate beatam, unitas enim mens nostra quoad fieri potest illa summa omnium artificum omnia gubernantem ac sapientissimam mentem, et quod artis opus id diuine mentis est rerum productio, opus prudentie, prudentia est atque rerum gubernatio, et sapientie opus, illa intima supreme mentis summius cōprehensio, ergo per artem imitatur rerum creationem siue potius ipsam res omnes creatam, per prudentiam ipsam omnibus, prudentem, per sapientiam ipsam in seipso manentem et quasi in beatissima sui cōtemplatione quiescentem, sed alterius sunt cōtemplationis.

¶ Secundum cap. quing. cōclusionibus et duobus correlariis partitum est.

¶ Secundi Capitis cōmentarius ad litteram. ¶ Prima cōclusio. Actionum humanarum minime sensus principium est. Nam tria sunt anime: que principia agendi contemplantur licet augurari: sensus intellectus eius appetitus, atque sensus agendi principium non est, nam belue sensum habent, actio autem sunt expertes.

¶ Secunda cōclusio. Principium agendi est appetitus rectus: vere rationis cōsultationem cōsentaneus. Nam id in appetitu persecutio est atque fuga: quod in mente affirmatio atque negatio, ergo cum secundum aliquam virtutem moris agimus: oportet appetitum prosequendi fugiendi rectum esse: et mentem unde prosequendum quidque fugiendum: vere dicere, hunc vero prosequi aut fugere nam virtus moris habitus electivus est, et electio est appetitus consultativus: imo ut et alias visum est precōsiliatus, cōsiliū autem cōsultativa parte mentis peruestigatur, oportet igitur ut dictum est, et appetitum rectum esse: si electio indutia parit et eius veritas activa, principium igitur agendi est appetitus rectus: vere rationis mentis cōsultatione administrativus actusque cōsentaneus. ¶ Tertia cōclusio. Bonum ac malum cōrelativum mentis minime agendi faciendique principium est, Nam eius bonum et malum: verum et falsum hoc enim mens operis est, sed hoc interest: quod verum mentis actus appetitui recto cōsentaneus est: vera autem cōtemplatione non quod circa necessarium sit: cuius persecutio aut fuga: cōsultatione minime molitur appetitus. ¶ Quarta cōclusio. Electio agendi principium est unde motus at non finis est atque id gratia cuius agendi est, Nam appetitus electionis principium est, pariter et id gratia cuius ipsa sequitur ratio electioque principium non est igitur electio principium cuius gratia agitur, que cum nota sit et agendi principium: relinquatur esse principium unde motus. ¶ Correlarium. Unde euenit: ut neque sine intellectu, atque mente

neq; sine habitu moris: ipsa sit electio. ¶ Primo quidem, nam electio non est sine bona actione/sistens diosa est: aut contraria, si victiosa, et sine mente, morisq; habitu non est actio bona, aut contraria, non est igitur electio sine mente/ morisq; habitu. ¶ Secundo, mens ipsa sine habitu nihil ad agendū, mouet: sed mens ipsa formata: vt actiua/et que est alicuius aut actionis/ aut effectiōnis gratia, et mens actiua: menti effectiui preest, nam omnis qui facit: gratia huius facit, et mentis actiue: id quod efficitur simpliciter finis non est sed ad aliquid et alicuius est: vt eius quod agitur gratia, id aut quod agitur non ita se habet, nam ipsa bona actio finis et appetitus actiuis eius gratia est, non igitur ab re dictū est: mentē actiua menti preesse facit. ¶ Secundū correlatiū. Fit iterū vt electio: vel intellectus sit appetitiuus, vel appetitus intellectiuis, et tale principū habens homo est. ¶ Tertia cōclusio. Electio non est preteritorū: sed futurozū, atq; contingentū. Nam nulla res facta eligibilis est, vt nemo eligit expugnasse Blium neq; omnino consultat de eo quod factum est, nam quod factum est: infectum esse non potest, et proinde recte cecinit Agatō.

Hoc etiam ipse deus/soloq; carere videtur:

Infectum vt faciat/quod iam factum atq; peractū est.

Sed cōsultamus de futuro, atq; cōtingēti, igit electio p̄teritorū nō est: sed futurozū/atq; cōtingentiū.

¶ Ipsis igitur rursus dicamus oportet: altius initio sumpto. Sint Cap. III.

Itaq; ea quibus verū anima dicit affirmando, aut negando numero quinq;. Hec autem sunt ars/scientia/prudentia/sapientia/intellectus. Sciri enī potest: vt sal-

sum existimanone/opinioneq; dicat. ¶ Scientia igitur quidnam sit hinc perspicuū est: si exacte dicere oportet: et nō similitudines sequi, omnes enī putamus id quod scimus/aliter sese habere non posse, que vero possunt aliter se habere/post contemplationem latent si sint an non sint, ipsum ergo scibile necessario est: ergo est eternum, que enim necessario

simpliciter sunt: eterna sunt oīa. ¶ At eterna ingenua/ et incorruptibilia sunt. ¶ Preterea

omnis scientia doceri/et scibile disci posse videtur. ¶ At ex antea notis (vt in solutionis etiam diximus) sit omnis doctrina. Nam alia per inductionem/ alia per rationationē efficitur, atq; inductio quidem principū est ipsius vniuersalis, Ratio cinatio autem est ex vniuersalibus, sunt enim principia ex quibus ipsa rationano constat/quozū non est ratio cinatio: ergo inductio. Scientia ergo demonstratiuus est habitus: et cetera que in resolutionis determinauim.

¶ Tum enī quispiā scit: cum aliquo modo credit/et sunt ipi principia nota, si enim non sint magis q̄ conclusio nota: per accidens habebit scientiā.

De scientia igitur sit hoc modo determinatum.

¶ Terty capitis note. ¶ Suspicio/ existimatio / opinio. ¶ Ratio cinatio: syllogismus/ entymema.

¶ Sub inductione exemplū: vt sub syllogismo entymema cōprehendimus.

¶ Terty cap. tribus cōclusionibus et quinq; p̄teritis distinctū est.

¶ Terty Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Expedi altius repetere determinatio: mo exordij aliquozū: que paulo ante dicta sunt. Nam paulo ante dictū est: omne mentē circa verum vt suum bonum versari, at habitus quibus anima solum verū dicit: aut affirmando/ aut negando quinq; sunt numero: scientia ars/prudentia intellectus ac sapientia, expedit igitur ab ipsis determinatiōis initū suspicari, et quis existimatio, opinioq; mentis sit habitus: non tamen anima verum eo solum dicit, nam plerūq; vī euenit: vt existimatione, opinioneq; falsum dicat. ¶ Secunda cōclusio. Scien-

tia/exacte quidem et non translatiue dicta: scibiliū necessariozū/ atq; eternozū est. Nam si de scientia exacte loquimur/neq; similitudines querimus, hinc quod dictū est perspicuū esse potest: q̄ si omēs quidē putamus idipm quod scimus, sese aliter habere non posse, nam que aliter sese habere possunt: post cōsiderationem ipsam non fugiunt sine an non sint, ipsum igitur scibile: necessariozū est, quod autem necessariozū: eternum est, que enim necessaria simpliciter sunt: eterna sunt omnia, scientia igitur exacta; et

non translatiue sumpta: scibiliū necessariozū est/atq; eternozū. ¶ Tertia cōclusio. Scientia itidem ingenitozū incorruptibilitūq; est. Nam scientia/ vt modo dictum est/eternozū est, igitur ingenitozū/

atq; incorruptibiliū: si quidem omne eternū, ingenitū/et incorruptibile est. ¶ Affectiones/ p̄prietatesq; scientie. ¶ Prima. Omnis scientia doceri potest, et omne scibile disci. Secunda. Omnis scientia est ex antea notis, nam vt in posterioribus analyticis dictū est: omnis doctrina ex precedenti fit cognitione.

¶ Tertia. Omnis scientia ratio cinatiōe efficitur. Nam doctrinarū alia inductione paratur, alia vero ratio cinatione, que inductiōe paratur ea est que vniuersalis/atq; ipsius scientie principū, igitur sciētia ratio cinatione efficitur, est enī inductio: via principūq; ipsius cognoscendi vniuersalis: et ratio cinatio ex vniuersalibus constat, hec autem vniuersalia principia sunt, nō ab re igitur euenit/cū ipozū non sit ratio cinatio: ipsozū esse inductionem. ¶ Quarta. Omnis scientia demonstratiuus est habitus/ et reliqua que in posterioribus analyticis determinata sunt. ¶ Quinta. Quispiā habet scientiā: principis credere debet, atq; illa ipi esse nota/ et magis quidē q̄ ipsa cōclusio, alioqui si ipsa principia nō sint magis conclusionē nota: per accidens dūtaxat habebat scientiam, sed de scientia facto: hoc modo determinatum sit.

¶ Quam autē que aliter sese habere possunt: est et aliquid quod sub Cap. IIII

effectiōnem/ et aliquid quod sub actionem cadit. Diuersa vero sunt effectio: atq;

actus de his autem ipsis et externis sermonibus credimus. Quare et habitus qui cum ratione actiuis est: diuersus est ab eo habitu qui cum ratione est effectiuius

neq; alterū ab altero cōtineē. neq; enī effectio actus est: neq; actus effectio. ¶ Atqui cū extruēdarū edū facultas: ars qdā sit/achabit? quidē faciēdi cū rōne: nullaq; sit ars que non sit habitus faciēdi cum ratione: nec ullus habitus talis qui non sit ars: sit vt idem sit ars atq; habitus faciēdi vera cū ratione ¶ Atvero circa generationē ars omīs versatur: et inuētiōē cōtrēplanonēue/ quonā pacto fiat corū aliquid que et esse/ et nō esse possunt: et quorū principiū nō in eo quod efficitur: sed in ipso est faciēte. ¶ Itā neq; eorū que necessario sunt/ vel fūit est ars: neq; eorū que sunt secundū naturā. Hec enī in seipīs habent principiū ipm ¶ Cū aut effectio atq; actus diuersa sint: artē effectiōis esse/ non actus: necesse est. ¶ Atq; circa eadem quodāmodo versatur ars/ et fortuna: quēadmodum et Agatho dicit.

Quippe ars/fortunā: fortunāq; diligit artem.

Ars igitur (vt diximus) habitus est quidā faciēdi vera cū ratione. Contrariū aut artis habitus est faciēdi falsa cū ratione: circa id quod sese aliter habere potest.

¶ Quartū capitis note. ¶ Factiuus effectiuus. ¶ Factio effectio. ¶ Alio in loco/ externis sermonibus in methaphisicis.

¶ Quartū cap. sex cōclusionibus partitū est.

¶ Quartū Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Habitūs qui est cū ratione actiuus: ab eo diuersus est qui cū ratione effectiuus est: neq; alterū sub altero cōtinetur. Nam cōtingentiū atq; eorū que aliter sese habere possunt: quoddā est quod sub effectiōe cadit quoddā vero sub actionē. at effectio et actio diuersa sunt: vt alio quoq; in loco declarata credere debemus. igit habitus qui est cū ratione actiuus: ab eo diuersus est qui cū ratione effectiuus est neq; alterū quidē sub altero cōtinetur. nam neq; effectio actio est: neq; actio effectio. ¶ Secūda cōclusio. Idē est ars et habitus vera cū ratione factiuus. Nam cū edū extruēdarū facultas sit ars/ et eadem sit habitus vera cū ratione factiuus/ et nulla inueniri queat ars: que eadem non sit habitus vera cū ratione factiuus: atq; contra nullus habitus vera cū ratione factiuus: qui idem non sit ars. sit igitur recte vt idē sit ars/ atq; habitus vera cū ratione factiuus. ¶ Tertia cōclusio. Omnis ars circa generationē artificiq; pductionē versatur. Nam artifex omīs totus occupatus est circa inuētiōem cōsiderationēq; quonā pacto fiat aliquid artificiorū: que quidē et esse possunt/ atq; possunt non esse et quorū principiū non in eo est: quod efficitur sed in ipso est efficiēte. ars igitur omīs: circa generationē productionēq; rei versatur.

¶ Quarta cōclusio. Ars neq; eorū est que necessario sunt. fiuntue necessario: neq; eorū que sunt secundū naturam. Nam hec in seipīs principiū sui habent: artificia vero nō. ¶ Quinta cōclusio. Ars nō est actionis. Nam effectio et actio diuersa sunt diuersorūq; habituū. at ars est effectiōis igitur ars non est actionis. ¶ Sexta cōclusio. Circa eadem quodāmodo versatur ars/ atq; fortuna. Hoc ipsum Agathon affirmat id quidem hoc carmine testatus.

Quippe ars fortunam/ fortunāq; diligit artem.

Ex iam dictis igitur colligere possumus: artem esse habitum vera cum ratione factiuum. Et ateq; nā artificorū contrarium: identidem circa idipsum quod aliter sese habere potest esse habitum/ sed falsa cum ratione factiuum.

Cap. V.

¶ Prudentia vero quenam sit hoc perceperimus pacto: si contemplabimur quosnam ipsos prudentes dicimus esse. ¶ Videtur itaq; prudens esse/ bene consulere posse circa ea que sibi sunt bona/ ac/ p sunt: non aliqua ex parte/ vt quēnam ad sanitatē vel vires: sed quēnā ad bene viuendū omīno conducant. Argumento est id ita esse: eos etiam qui circa aliquid versantur prudentes dici: cum bene ad finem studiosum aliquem excogitauerint ea: quorū nulla est ars. quare et omīno prudens est/ qui ad cōsultandū est aptus. ¶ Consultat aut de his nemo: que aliter sese habere nō possunt: aut de his que ipse agere nequit. ¶ Quare si scientia quidē est cū demonstratiōe (quorum autem principia aliter sese habere possunt: eorū non est demonstratio/ cuncta enim et aliter sese habere possunt) neq; de his que sunt necessario/ consultatio fieri potest: ipsa prudentia profecto/ neq; scientia/ neq; ars esse potest. scientia quidem: quia quod sub actionem cadit aliter sese habere potest. ars autē: q; aliud actionis/ aliud effectiōis est genus. ¶ Restat ergo habituū ipam esse agendi/ vera cū ratione: circa ea que sunt bona homini atq; mala ¶ Finis enim effectiōis: est quid aliud preter ipsam effectiōem/ actionis vero non semper. est enim ipsa bona actio/ finis. ¶ Quocirca Periclem et viros tales arbitramur esse prudentes: quia que sibipīs/ et que ceteris hominibus sunt bona/ perspicere possunt: esse autem eos tales putamus/ qui ad rem familiarem atq; ad rem publicam administrandam sunt apti. ¶ Unde et temperantiā cōseruatricem prudentie appellamus. Cōseruat autem talem existimationem. Voluptas enim et

dolor non omnem existimationē corrūpit/atq; peruertit. non enī hanc triāgulū tres angulos equales duobus rectis habere. sed eas que circa id habētur: quod cadit in actio nem. nā principiū quidē rerū agendarū id est: gratia cuius sunt ipse. et vero qui corrup tus est ob voluptatē aut dolorē: cōtinuo nō videtur principiū ipm. nec huius gratia ac propter hoc ipm: expetenda esse vniuersa atq; agenda. Cū enī principij corrupuū est. Quare prudentiā habitū esse agendi circa humana bona/ vera cū ratiōe: necesse est.

¶ At uero ars quidē est virtus: prudentia vero non est. Et in arte quidē qui sua sponte peccat magis est expetendus. circa vero prudentiā minus. quē admodū et circa virtu tes. patet igitur prudentiā virtutē quandā esse non artē. Cū autē due sint anime ptes rationē habētes: alterius erit ipsa prudentia virtus. ipsius inq; opinatiue. nā opinatio circa id versatur/ quod aliter sese habere potest: et prudentia ipsa. Atqui neq; habitus est cū rōne solū. huius autē idiciū est: talis quidē habitus obliuionē esse: prudentē vō nō esse.

¶ Quinti capitis note. ¶ Pericles quidā athēniēsi dur philosophus fuit orator. Anaxagore di nes depopulaturū essent: Athēniēses ad cōsiliū cōuocauit/ cōsultūq; rem ad vltimū tēpus esse diffe rendam cū tunc illis sine piculo resisti nō posset. et futurū vt ipsi suos agros nō tangerēt: vt aduersus ipm populū cōcitarent inuidiā cōflarent et et suspitione. pditionis infamiā: et pinde et tūc agros su os ad inuidie imperiū declinandū: reipublice cōcessit. que res cū. vt puidet at/ cōgissit: vnde sibi peric ulū questum fuerat: sua prudentia magnā sibi cōsecutus est gloria. Ex Iustino.

Pericles
Anaxagoras
Sophocles
Lacedemōij
Athēniēses
Iustinus

¶ Quintu cap. nouē cōclusionibus et vna diffinitione partitiū est.

¶ Quinti Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Expedit de prudente: determinatio nem suscipere. Nā si determinauerimus quos prudētes esse dicimus: hoc pacto de prudentia quēnam ipsa sit: facilius erit deprehēso. expedit igitur eiusce rei cōsideratio. ¶ Secunda cōclusio. Prudentis est non modo secundū partē posse bene cōsultare: sed de iis omino que ad bene beatitū viuendū condu cunt. Nam prudentis munus. officiuq; est: nō modo qualia ad sanitatē vel robur in republica cōferāt cōsultare: sed omino que ad beatā vitā: cuiusquidē rei argumentū id est. nā eos prudētes dicere solēt qui circa aliquid eorū versantur: que officia non sunt et circa que ars nulla versatur: cū ea quidem bene ad aliqū studiosum finem excogitauerūt. omino igit prudentis is erit: qui omino ad cōsultādū aptus idoneusq; erit. nō est igitur prudētis solū particulariter cōsultare posse: sed omino atq; vniuersaliter q; ad beatū vite statū efficiūt cōducūtq; ¶ Tertia cōclusio. Prudentis nō est de oibus cōsultare.

¶ Nam nemo cōsultat de iis que aliter sese habere nō possunt. aut de iis que nullo pacto agi possunt: quē admodū ipsa necessaria sunt atq; impossibilia. igitur prudētis nō est: de talibus cōsultare. nō itaq; de oibus cōsultat. ¶ Quarta cōclusio. Prudentia neq; scientia. neq; ars esse potest. Scientia quidē primo nō erit: q; scientia cū demonstratione est: prudentia autē sine demonstratione: nā quorū principia aliter sese habere possunt: nō est demonstratio. quādoquidē et cūcta que sequūtur: aliter sese habere possunt. Secundo. q; scientia est eorū que necessaria sunt. prudentia vero nō sed de iis quorū est cōsultatio. atqui de iis q; necessaria sūt. cōsultatio fieri nō potest. prudentia igit scientia nō est. nā nihil quod prudētia agis: necessariū. at q; ars nō sit. ideo est: q; actionis aliud est genus/ atq; aliud effectiōis. ¶ Diffinitio prudē tie. Ex his hec restat prudētie diffinitio elicienda. Prudentia est circa hoīs bona atq; mala habitus: vera cū ratione actiuus. ¶ Quinta cōclusio. Actio. effectioq; sine differunt. Nam semp effectiōnis finis aliud quicq; est preter effectiōnem: actionis vero nō semp aliud quicq; preter actionem. est enī ipsa bona actio finis. ¶ Sexta cōclusio. Prudentes talis existimari debent: vt qui ad rem familiārē gubernādā/ pariter et ciuile sint apti atq; idonei. Nā ob idipm Pericles/ virosq; similes prudētes existimauerūt: q; que sibi pps suosq; familie ceterisq; ciuibus bona essent: bene pspicerent. qui aut hec et sibi pps/ et ceteris prudentes: merito existimari debent. ¶ Septima cōclusio. Tēperātia prudentiā saluat: voluptas autē et dolor eandē peruertit. Nam tēperantia incolume seruat iudiciū rectiq; circa agēda existimationē.

¶ Ergo merito tēperantiā iustitie custodē cōseruarietēq; nūcupamus. Sed voluptas atq; dolor/ cū non omne iudiciū corrūpit: nā iudiciū non corrūpit triāgulū scilicet tres angulos duobus rectis equos habere/ tamē iudiciū rectiq; existimationē oēm: circa agenda corrūpit atq; puerit. nec ab re quidē. nam rerū agendarū principiū: finis est atq; id cuius gratia. at vero qui ob voluptatē aut dolorē cor ruptus est: ei prorsus tale principiū minime apparebit: neq; apparebit eius gratia. atq; ob idipm ex petenda agendaq; esse vniuersa. perturbatio enī principiū corrūpit. quare summope oibus expedit humanis: prudentiam habitum esse ad recte. veraq; cum ratione circa ea ipsa bona humana: agendū.

¶ Octaua conclusio. Prudentia virtuti annexa est: non autem ars ipsa. ¶ Primo. q; arti. virtute opus est: non autē prudentie. ¶ Secūdo. q; qui in arte. sua sponte peccat: magis est eligendus. circa autē prudentiā: qui spōte peccat. minus: quē admodū et qui spōte circa moris virtutes peccat. est igit pru dentia virtus quēdā virtutisq; annexa: non autē ars ipsa. ¶ Nonā cōclusio. Prudentia opinatiue partis mentis habitus existit: attamē ab opinione altera est. Nam cum due sunt partes mentis que rōnis par ticeps est: egrū alteri? partis prudētia virtus ascribenda est. at nō nisi opinatiue: quādoquidē et opio/ et prudentia circa ea versentur vitāq; que aliter sese habere possunt. at ab opinione alterā esse hinc li quet: q; opinatio in sola ratione cōsistit/ nō autē prudentia: quod hoc iudicio deprehēdi potest. nā opinio nis potest esse obliuio: prudentie autē esse nō cōtingit. cōstat igitur prudētiā: opinatiue partis mētis ha bitum esse. at ab opinione tamen alteram esse.

¶ **U**m autem scientia existimatio sit de vniuersalibus et ijs que necessario sunt: **c** sintq; demonstrabiliū scientieq; omnis: principia (est enim ipsa scientia cum ratione) principij rei scibilis nec est scientia nec ars nec prudentia. scientia: qz ipm scibile demonstrabile est. ars et prudentia: quia in ijs versantur/ que sese aliter habere possunt. At neq; sapientia est. est enim sapientia/ de quibsdā demonstrationē habere. ¶ **Q**uod si ea quidē quibus verum dicimus/ et nūq; falsum in ijs que possunt aut non possunt aliter sese habere: hec sunt/ scientia/ prudentia/ sapientia/ intellectus: horū autē trium habituum nullus esse potest: atq; tres dico: prudentiam/ scientiam/ sapientiam: restat intellectum esse principiorum.

¶ **S**exti capitis note. ¶ **I**ntellectus: est habitus principiorū. ¶ **P**incipia sunt: que per se ipsa/ et nō per alia fidem habent. Alia, alia principia.

¶ **S**extū cap. duabus cōclusionibus partitū est.

¶ **S**exti Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ **P**rima cōclusio. ¶ **P**incipiorū scientiarū: neq; scientia/ neq; ars neq; prudentia neq; sapientia est. ¶ **M**a cū sciētia sit et vniuersaliū. et necessariorū certa quedā comprehensio. et cū taliū necessariorū in vniuersa scientie sint principia: est enī scientia ex ratiocinatione. hinc ergo scientie principij scientiā non esse: cognoscere est persfacile. nam scibile: demonstrabile est. principij autē ipm minime. ¶ **N**eq; ars quidē aut prudentia erit. nam ars/ et prudentia eorum sunt que aliter sese habere possunt. principij autē aliter sese habere nō potest. neq; sapientia. nā sapientis est de quibsdā demonstrationē asserre. principiorū autē demonstratio nulla est. igitur principiorū: neq; scientia ars prudentia neq; sapientia est. ¶ **S**ecunda conclusio. ¶ **I**ntellectus: habitus est principiorum. ¶ **M**a cū habitus quibus verū dicimus/ et nūq; falsum/ cū in ijs que possunt: nū que nō possunt aliter sese habere: sint sciētia ars/ prudentia intellectus et sapientia. et habitus principiorū vni e quattuor: sciētia prudentia. intellectus. aut sapientia sumimoge esse videat: nō sit autē aliquod triū scientia/ prudentia/ aut sapientia: relinquatur igitur vt principiorum habitus: sit intellectus.

¶ **S**apientiam autem in artibus ijs tribuimus/ qui in ipsis sunt exactissimi ¶ **P**hidiam enim sapientem sculptorem lapidum dicimus: et **P**olyclētū statuariū idem talem sapientē. Atq; hic sapientiā nil aliud intelligimus q̄ ipius artis virtutem. At quosdā etiam esse sapientes omino / nō aliqua ex parte: nec aliquid aliud q̄ sapientes arbitramur. vt in margite dixit **H**omerus.

¶ **D**iuum is munere: nec fossor nec durus arator.

¶ **H**ec sapiens alia vlla nimirū extat arte.

¶ **Q**uare cōstat exactissimā scientiarū ipsam sapientiā esse. ¶ **S**apientē ergo non solū scire que ex principijs cognoscūtur: sed etiā circa principia dicere vera oportet. quare sapientia intellectus est et scientia: et (vt caput habens) scientia eorū que honorabilissima sunt. ¶ **P**er absurdū est autē si quispiā facultatē ciuilē/ aut prudentiā studiosissimā esse putet: si non sit homo eorū optimū que sunt in mundo. ¶ **Q**uod si sanū quidē/ ac bonū aliud est hominibus aliud piscibus/ album autē et rectū semper est idem: et sapiens oēs idem profecto/ prudēs vero diuersum dixerint esse. Singula namq; quod suū perspicit bonū: ad prudens dixerint esse: eiq; seipsa gubernanda cōmiserint. Quapropter et non nulla mutorū animalū prudentia dicunt esse: quecumq; sua in vita prouidendi vim habere videntur. ¶ **C**ōstitit autē eandem non esse sapientiam et facultatē ciuilē. ¶ **M**a si eam facultatem sapientiā esse dicent que circa cōmoda propria versatur: multe sane sapientie erunt. nō enī vna circa omnū animalū bonū: sed alia/ atq; alia circa vniū quodq; versatur: nisi de omnibus que sunt: vna sit et facultas medendi. quod si homo prestantissimum esse ceterorum animalium diceretur: nil refert. etenim homine sunt alia longe diuina natura. vt hec manifestissima/ ex quibus ipse cōsistit mūdus. ¶ **P**atet igitur ex ijs que diximus: sapientiam scientiam esse et intellectū/ eorū que honorabilissima sunt natura. ¶ **Q**uapropter **A**naxagorā et **T**halem/ et similes sapientes quidē: at nō prudentes inquit esse. cū vident ipos/ ppria cōmoda ignorare: et superflua quidē/ et admiranda/ et difficilia cognitu diuinaq; scire ipos: sed inutilia dicunt quia non querūt bona humana. prudentia autē circa humana versatur: et in quibus habet consultatio locū. prudentis enī hoc maxime opus dicimus esse. bene inq; cōsulare. ¶ **C**ōsultat autē de ijs nemo: que aliter sese habere non possunt: et quorū nō est aliq; finis. atq; is bonū agendū. ¶ **I**s autē ad bene cōsulendū est simpliciter aptus: qui cōiectura quod est homini optimū

eorū que cadūt in actionē: excogitando mente capere potest. ¶ Neq̃ prudentia est vn̄-
uersaliū solū: sed singula etiā oportet cognoscere. est enī actiua: et actio circa singla ip̄a
38 versatur. ¶ Quapropter et nesciētes nonnulli/ magis q̃ nonnulli scientes: idonei sunt
ad agendum: et in ceteris y qui sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes facile
concoqui/ ac esse salubres/ que vero sint leues ignoret: non efficiet sanitatem. sed qui scit
aurum carnes leues esse/ atq̃ salubres: is efficiet magis. prudentia autē est actiua. qua-
re vtramq̃ cognitionem/ aut hanc potius habere oportet. fuit autem quedam et hic
architecture subiēns rationem.

¶ Septimi capitis note. ¶ Sapientia/scientia est vt caput habens: q̃ diuinorū contemplari sit/ et
vt in altissima specula longe cūcta dignissime p̄spectās. ¶ Adan̄tissīma celi entia beata. ¶ Fuit
autē et hec: hec altera scilicet vniuersalis cognitio. Nam ea no est vt artifex et architectus. particu-
laris aut̄ yō est vt expertus. artifex autē p̄est p̄cellitq̃ experto.

¶ Septimū cap. tribus cōclusionibus et tribus correlarijs partitū est.

34 ¶ Septimi Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Sapientia scientia esse exactissimā:
par atq̃ consentaneū est. Nam sapientia in artibus translatiue yō tribuimus artificibus: qui in ip̄is
summi et exactissimiq̃ euaserūt. vt p̄bidiam sapientē lapidū afformatorē effigiatōrēq̃ dicimus: et
p̄polyclētum identidem statuariū sapientē. atq̃ hīc hunc in modum sapientia tribuentes: per sapi-
entiam n̄hīl aliud intelligimus q̃ ip̄ius artis virtutē p̄fectionisq̃ apicē. at vero quosdā om̄ino esse sa-
pientes arbitramur: non quidem aliqua ex parte: et ex additōe quadam: sed simpliciter/ neq̃ ob aliud
quicq̃: quēadmodū de M̄argite canit Vomerus.

hunc neq̃ foilōrem/ neq̃ dij fecere coionum:

¶ Nec reliqua sapiens vlla fuit arte stupendus.

35 ¶ Consentaneū igitur est: sapientia ipsam scientiarū esse exactissimā. ¶ Secunda cōclusio. Sapientia
intellectus et scientia est. scientia quidē vt caput aliarūq̃ apicē tenens: eorū q̃ in natura sunt honora-
bilissima. Nam sapientē non solū decet ea cognoscere: que et principijs diuiscūt. sed et eundē circa
principia. vera determinare oportet: et quidem honorabilissimorū in natura. est igitur sapientia intel-
36 lectus. pariter et scientia: eorūque honorabilissima sunt in natura: caput. summitatēq̃ tenens: nam vt
p̄determinatū exactissima. ¶ Tertia conclusio. Sapientia non eadē facultati ciuili. aut prudentiē
existimanda est. ¶ Primo quidē q̃ virtutū mentio: sapientia optima est. atq̃ absurdū est peritiā ci-
uilem aut prudentiā: virtutū existimare optimā: nisi homo optimū sit eorū que in vniuerso existūt. nō
est igitur sapientia: ciuilis facultas. aut prudentia ¶ Secūdo. vt albū. vt rectū semp est idē: ita quoq̃
quod sapiens est: semp vnū esse dixerint om̄es. et vt sanū quidē/ ac bonū aliud est hoībus/ aliud est p̄-
scribis: ita sane quod prudens est: variū. diuersūq̃ est. cuncti enī ea que sibi bona iūt. p̄spicere valētē
illum prudentē dicūt. et proinde sui curā. atq̃ gubernamē et tute cōmittūt. et nonnulla m̄torū aīaliū
prudentia esse dicunt: vt quecūq̃ vim circa suam vitā. p̄uidendi: retinent. constat igitur sapientia non
esse eandē. ac facultatē ciuilem aut prudentiā. ¶ Tercio. si sapientia: eam facultatē esse poneremus/
que circa propria cōmoda versatur: iam valde varias sapientias efficeremus. nam nō vna circa oīm
aīaliū bonū facultas: sed alia. et alia circa vnūquodq̃ versat: nisi forte dixeris oīm vnā esse medendā
facultatē. et q̃uis homo ceterorū animalū perfectissimū esse statuatur: n̄hīl refert. nam sunt alia p̄le-
raq̃ longe homine diuiniora natura: vt hec manifestissima ex quibus coalescit mūdus. non igitur sa-
37 pientia: ciuilis facultas est aut prudentia. sed quēadmodū et yō que diuinus paruit. sapientia: intel-
lectus est. et sciētia eorū que honorabilissima sunt in natura. ¶ Correlariū. Quapropter Anaxagorā/
Thalem et similes sapientes quidē: at non prudentes esse dicat. Nam eos vidēt prop̄ia negligere cō-
moda et vite sup̄uacanea. admiranda. scitu difficillima. diuināq̃ ip̄os callere. sed hec inutilia putāt:
q̃ ea non quidē bona: que sunt hūana. nā prudentia circa hūana bona versat/ et in quibus habet cōs-
ultatio locū. prudentis enī/ vel omnū maxime opus est: recte. beneq̃ consulere. ¶ Quinto. sapientia
est eorum que aliter se habere non possunt: et que alicuius gratia non sunt. ac de his que aliter sese ha-
bere non possunt. nemo consultat/ et quorū non est aliquis finis. est enim finis agendorū bono-
rum. et omnino is ad bene consulendum idoneus est: qui in rebus agendis quod homini optimum est:
bene ratiocinando cōiectura cōsequitur/ menteq̃ caput. ¶ Sexto. sapientia solum vniuersaliū est:
prudentia non vniuersaliū solū/ sed et singula prudentē m̄tri oportet atq̃ cognoscere. ¶ Est enī prudē-
tia actiua administratiuaq̃. et actio circa ip̄a singula versatur. nō igit sapientia: aut ciuilis peritiā/
38 aut prudentia ip̄a est. ¶ Correlariū. Quapropter nonnulli nescientes. potius q̃ scientes nonnulli:
ad agendū magis idonei reperiuntur/ et vt summam dicatur: in ceteris magis ad operationē ido-
nei sunt: qui ydē sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes p̄fectile concoqui. digeriq̃. ac
esse salubres: at vero que carniū leues sint ignoret/ is p̄fecto sanitatē non efficiet. sed qui scit aurum
carnes leues esse atq̃ salubres: is potius efficiet sanitatē. at prudentia actiua est. hanc igit vtramq̃
cognitionem habet. aut hanc potius: que experti est/ opusq̃ dirigit. et que vniuersalem norit: hec p̄e-
cipua est. architectoniceq̃ rationem subiēns.

39 ¶ Qui ciuilis facultas/ et prudentia idē est habitus: esse tamē ip̄arū ¶ Cap. VIII.
non idē est. Eius autē que in ciuitate versatur: ea quidē (que est vt architectura)
prudentia/ legū est ferendarū facultas. que vero in singulis versatur: ciuilis/ no-
mine cōmuni vocatur. ¶ Hec autem est actiua/ et deliberatiua. decretum enim in actio-
nem venit vt ylamū. icarco rem ciuilem bos solos gerere dicunt. hi namq̃ soli agunt

perinde atq; q̄ qui suis manibus artis cōficiūt opus. ¶ Videtur autē ea maxime prudē
tia esse: qua sibi p̄i quispiam vni querit ac prospicit bona. atq; hec ipso cōmuni nomine
prudētia nūcupatur. Illarū autē alia gubernandi rei familiaris: alia ferendarū legū fa-
cultas: alia ciuilis vocatur. atq; huius alia est deliberatiua alia iudicialis. ¶ Cognitiōis
igitur quedā species fuerit: ea que bona sunt sibi scire. sed magnā differētia habet. Atq;
qui sciunt ea que sibi p̄s sunt bona. in illisq; versantur: prudentes esse vident: ciuiles
autem negotiosi. Quapropter et Euripides dixit.

Qui namq; prudens sum: negotio sine.

Licebat inter milites cui viuere:

Equamq; partem habere cunctis ex bonis?

¶ Querunt enī quod sibi p̄s est bonū et hoc arbitrātur esse agendū. ex hac igit opinioe
est ortum prudētes hos esse. et tamē p̄p̄i vniuscuiusq; bonū non est fortasse sine rei
familiaris gubernatione atq; ciuile. ¶ Preterea enī quonā modo sua cuiusq; admini-
stranda sit res non est manifestū: atq; considerandū est. ¶ Indicatur id quod dicitur illo
signo. Geometre enī iuuenes: et mathematici ac sapientes in talibus fiunt: prudentes
autem fieri nō vidētur. causa autē est q̄ et singularū rerū est ipsa prudētia. que quidē
per experientiā note fiunt. Iuuenis autē non est expertus. experientiā enī tēporis efficit
longitudo. Hāc et hoc quispiā cōsiderauerit: cur puer mathematicus quidē fieri potest/
sapientis autē aut naturalis nō potest? ¶ An qz mathematica quidē sunt per abstractio-
nem: horū vero principia experientiā innotescunt. et hec quidē adolescētes nō credunt/
sed dicunt: illorū autē diffinitiones nō sunt obscure. ¶ Preterea peccatū quod fit in cō-
sulendo: aut circa vniuersale. aut circa singulare fieri solet. ignorare nāq; quispiā potest:
aut omnes aquas ponderosas esse prauas: aut hanc pōderosam esse. ¶ Prudētiā autē
non esse scientiā patet: est enī (videtū est) ipsius extremi. Tale enī id: quod cadit in ac-
tionem. opponitur igitur intellectui. hic enī est terminorū: quorū ratio nō est. hec autē
est vltimi cuius non est scientia: sed sensus: non propozū quidē: sed qualis est is quo
sentimus id: quod vltimū in mathematicis est triangulū esse. stabitur enī et ibi: sed hic
prudētia magis est sensus: illius autē est alia species.

¶ Octauū capitis note. ¶ Negocium opera: q̄ ocnū neget. ¶ Prudētia et intellectus ideo dicuntur
habitus oppositi: q̄ intellectus a singularibus ad vniuersale euadit: prudētia vero cōtra ab vniuers
salibus ad singulare. Et de prudētia accōmodatio: est huic discipline determinatio q̄ de scientia in-
tellectu et sapientia. qui sunt habitus morali virtute superiores: et de arte que est virtute morali inferior
circo bono iure de illis Aristoteles sermonē cōtrahit. De prudētia vero lauius expandit exactiusq;
subinde p̄sequitur. huic enī mentis actiue virtuti: semp virtutes morales sunt comites et ipsa vici-
sim semp virtutibus moralibus comes. ideo non ab re fuerit et de virtutibus moralibus: ita quoq; hic
de prudētia adducere etēpla. Huic in primis virtuti triplicē oculū tribuit memoriā intelligentiā/
prudētiā. primo preterita respicit secundo presentia et tertio futura: virtus oculatissima. tota salu-
tribus intentā cōsilijs. Alexander Severus adeo vsus legitur Ulpiani iurisperiti prudētis viri cōs-
ilijs: vt Helius Lampadius litteris demandat: hunc principē adeo fuisse summū imperatōrē: q̄ Ul-
piani p̄cipue cōsilijs reipublicā reterit. nec iniuria: nā nūq; y errare possunt: qui prudētiē ducē se-
quuntur ipsiq; audiūt. Quod nō minus exemplo Philippi Macedonū regis cognoscitur. Philippus
enim Macedo obses tricennio Thebis: virtutibus Epaminūde prudētis viri adeo formatus est: vt
regno Grece Alieq; potit⁹ fuerit et obscurū prius Macedonū nomen rerū gestarū gloria illustra-
uerit. Et tota Homeri in Odyssea fictio de Ulyxe et Minerva huc cōtendit: vt viro debeat semp pru-
dentia ēē comes. quis enim nō intelligit Homerū per minervā illic prudētiā intelligere: quā semper
inducit Ulyxi rerū agendarū cōsilia prestare et quorū cōsilijs semp imitatur Ulyxes. De prudētia dix-
cebat Pittacus: prudētiē est priusq; aduersa contingant: puidere ne veniant. imo vero eius officiū est
preteritorū argumento presentia metiri et futura sapienter coniectare: mediāq; p̄stare quibus futura
bona assequamur: deuitemus autē noxia. Dicebat et Sion quantū visus a ceteris sensibus: tantū pru-
dentia a ceteris virtutibus. Et Ansthenes athēniensis. Absurus turissimus prudētia est: non enī de-
cidit neq; prodit. et hunc murū in nostris inuolabilibus cogitationibus esse struendū: qui in se cus-
sides occupent. Hostes enī vicia sunt. Et Hesiodus.

Optima crede iuuat rerum prudētia cunctos.

Leditur aduerso qui negligit vndiq; fato.

Si sit pingue solum grauide inclinatur ariste:

Felices operum successus: ab Ioue summo.

Hinc capias.

Itaq; vult Hesiodus aduerso fato semper laborare: qui imprudens est. cōtra vero
prudētiē: deū habere rebus suis aspirantē. hanc igitur turissimā vite nostre comitē nobis vendicem⁹
prudētiā: res nostras quasq; suscepimus agendas suis cōsilijs: fidelissime moderantē.

Seuerus
Ulpianus
Helius
Philippus
Epaminū-
das
Homerus
Ulysses
Minerva
Pittacus

Sion
Ansthenes

Hesiodus

39 **O**ctauum cap. quinq; conclusionibus partitum est.

Octauum capituli cōnectari ad litterā. ¶ **P**rima cōclusio. Prudentie multe sūt partes. Nā ciuiliū facultas et prudentia idē reipā habu⁹ est: esse aut; atq; ratio nō cadē. et ciuiliū facultatis multe sunt partes. igitur et prudentie. prudentia enī que ceteris preest/ atq; principā: legū ferendarū facultas nūcupatur. que vero in singulis agendis cōsultandisq; versat: cōmuni appellatione facultas ciuiliū nō minas: et hec in deliberatiuā. et actiuā diducit. nā alteri⁹ est deliberare/ alterius vero est decretū/ sententiāq; ferre. et hec in actionē venit. quod est prudentie vltimū. et proinde hos solos inquit rē ciuile gerere: atq; administrare: qui talē iudiciariā ferendiq; decreti potestātē habent. nā hi soli agūt: perīde de atq; qui suis manibus artis cōficiūt opus. prudentie igitur multe sunt partes. ¶ **S**ecunda conclusio. Specierū prudentie hec maxime prudentia dici videt: qua quispiā sibi ipsi vni q̄ bona sūt. pspicit ac pugdet. nā hec/ cōmune nomē prudentie sibi vēdicat: alie aut species alia peculiaria noīa. vna qdē guber: nā de rei familiaris disciplina alia legū ferendarū facultas alia facultas ciuiliū. Et ciuiliū facultatis pars vna deliberatiua dicit. alia vero iudicialis. ¶ **T**ertia cōclusio. Vni⁹ speciei prudentie. ea cognitio est que sibi ipsi bona sunt cognoscere: at id differētiā. et difficultatis arduitatē habet. ¶ **P**rimo. nā qui sciūt ea que sibi ipsi bona sunt/ in illisq; occupant: prudentes existimant. similiter et ciuiles. et negociiosi. Quapropter de quodā qui ocio marcesceret: inquit Eurpides.

Qui namq; prudens sūm negotio sines?

Licebat inter milites cui viuere/

Equāq; partē habere cunctis ex bonis.

Ex hac opinione ductū est: hos enī prudentes esse/ qui supfluo sibi cōgerunt. querunt enī quod sibi bonum est et id arbitrant esse agendū. at forte id sibi ipsi additū propriūq; bonū nō est: nisi illis gut er nationis rei familiaris cura sit. atq; ciuiliū. et id variū est. atq; difficile. vni⁹ igitur speciei prudentie ea cognitio est: qua quisq; que sibi bona sunt cognoscit et discernit et difficultatē habet. ¶ **S**ecūdo quoniam pacto sua curisq; administranda sit res: nō est manifestū. sed lōga indagatiōe eget. quod hoc deprehendit iudicio. nā iuuenes: geometre mathematici ac in talibus sapientes fiunt: prudentes aut minime fieri vident. et nulla in hoc causa est: nisi quia ipsa prudentia singulariū est: que per experientiā nota sunt. experientiā aut efficit tēporis lōgitudine. et pūde iuuenis expert⁹ nō est. nimirū igit si que sibi bona sunt. pspicere: differētiā ac difficultatē habet. Sed hoc in loco queri forte dignū est: quid causae est cur puer: mathematic⁹ cognitione abstrahit neq; experientiā eget. at sapiētis. et naturalis principia: deprehendunt experientiā. quapropter adoleſcentes illa quidē dicūt: attamē illis nō credut. ¶ **S**ecūdo. mathematicorū diffinitioēs nō obscure sunt. obscuriores autē sūt: et sapiētis et naturalis. ¶ **T**ertia cōclusio. Prudentia et circa vniuersale et circa singulare versat. Nā in pfulendo: et circa vniuersale et circa singulare peccatū fieri pringit. potest enī q̄piā ignorare/ aut oēs aquas pōderosas: prauas esse/ aut hāc pōderosā esse. versat igitur prudentia: et circa vniuersale. et circa singulare. ¶ **Q**uinta conclusio. Prudentia nō est sciētia. Nā vt dictū est/ prudentia iph⁹ est extremū. extremū aut ipsū agēdū est. atq; sub actionē cadit. prudentia igitur nō modo sciētia nō est: sed intellectui opponit. conuenit tamē prudentia et intellect⁹: q̄ hic extremū est. quorū nō est demonstratio: illa aut vltimū est: cui⁹ nō sciētia sed sensus est. non sensus quidē exterior. qualis est. ppiūq; sensibiliū: sed internus. vt qualis is est: quo sensus in mathematicis triangula quid vltimū esse q̄ in illo statut. infimusq; in mathematicis non descendit. at vero is sensus qui iph addicitur prudentie: magis sensus es. is aut qui ppius sensibus sensus est: altera species est.

44 **L**ucro querere/ ac cōsultare differūt. Cōsultare nāq; et aliqd **Cap. VIII.**

45 **Q**uerere. Oportet aut et de bona cōsultatiōe quidnā sit accipere: vtrum scientia
46 quedā sit. an opinio/ an coniectatio bona: an aliquod aliud gen⁹. ¶ **S**ciētia igitur
47 non est. Non enī de iis querūt que sciunt. At bona cōsultatio quedā est consultatio. qui
48 vero consultat querit/ rationēq; subducit. ¶ **A**tqui neq; bona coniectatio est. Ipsa nāq;
49 sine ratioē/ et cito fit: ad cōsultatiōē vero longū tēporis spatiū adhibet. atq; aiunt ce-
50 leriter quidē deliberata esse agēda/ cū mora aut consulendū. ¶ **P**reterea diuersa sūt so-
lertia/ et cōsultatio bona. Solertia vero/ bona quedā est cōiectatio. ¶ **A**tq; neq; opinio
ylla est. ¶ **S**ed cū is qui male deliberat peccet: is aut qui bene cōsultat recte deliberet:
constat bonā cōsultatiōē rectitudinē esse quandā. non autem sciētie/ neq; opinionis.
Scientie nāq; nō est rectitudo: quippe cū neq; peccatū sit: opiniois vero rectitudo/ ve-
ritas est. Et insup determinatū iā est id oē: cuius est opinatio. atucro neq; sine ratioē est
ipsa cōsultatio bona. deficit ergo a mente. hec enī nondū est enunciatio. Etenī opina-
tio nō inquisitio: sed quedā iam enūciatio est. ¶ **Q**ui vero consultat siue bene/ siue male
cōsulter: querit aliquid/ rationēq; subducit. sed ipsa consultatio bona consiliū quedā est
rectitudo. Quapropter querendū est primū quidnā sit consiliū: et circa quid ipsū verse
tur. ¶ **C**ū vero multipliciter rectitudo dicatur: cōstat nō oēm rectitudinē/ bonā consul-
tationē esse. Incontinēs enī/ et prauus id quod videre pponit attinget: cogitādo/ ratio-
nēq; subducendo. quare recte quidē consultabit. malū autē magnū/ existimabit. Bene
vero cōsultasse bonū quoddā esse videt. talis enim rectitudo cōsiliū/ qua bonū quispiā

assequi potest: bona est consultatio. ¶ **Ar.** potest quispiā et hoc ratiocinatione falsa attingere: atq; id quidē quod facere oportet assequi: non autē per quod oportet: sed falsus medius terminus esse potest. Quare nec ipsa bona est cōsultatio, qua quispiā adipiscit quidē id quod oportet: non tamē per quod oportet. ¶ **P.** Preterea fieri potest: vt ali^o longo deliberāis tēpore id consequat: alius cito. igit nec illa bona est consultatio: sed eadē rectitudo bona est cōsultatio: qua quispiā ratione cōducētis assequit/ quod oportet/ et vt oportet/ et cū oportet. ¶ **In**sup fit vt et absolute quispiā bene cōsultet: et ad aliquē finē. Atq; bona quidē consultatio absolute est ea: qua ad eū finē qui est absolute finis pergit recte. quedā autē ea: qua ad aliquē finē. Quod si bene consultare prudentiū est: consultatio bona rectitudo est ea: qua ratione conferentis ad aliquē pergit finē: cui⁹ ipsa prudentia est existimādo vera.

¶ **Noni** capitis note. ¶ **In**quirere subducēdo rationē: est inquirere quantū quale gratia cui⁹/ quis/ quo quādo vbi et quomodo: que regulē sūt prudentie. ¶ **Rectitudo** cōsiliū multipliciter dicitur: pprie in bonis et translatiue in malis.

¶ **Noni** cap. decē cōclusionibus paritum est.

¶ **Noni** capitis cōmentari⁹ ad litterā. ¶ **P.** Prima cōclusio. ¶ **De** bona cōsultatiōe aptus hic sese offert determinādi locus: an scientia bona plectatio an opinio sit an genus aliud quodeūq;. ¶ **Itā** q̄rere et cōsultare differūt: cōsultare enī prin⁹ querere est: at cōtra nō oportet. hec autē inquirūt. scientia/ bona cōiectatio atq; opinio. consentancū igit est: et amminare an bona p̄sultatio scientia sit: bona cōiectatio/ opinio an aliud quicq;. ¶ **Secūda** p̄clusio. Bona p̄sultatio: scientia nō est. ¶ **Itā** qui sciunt: rationē subducendo non querit ea que sciūt. at bona p̄sultatio hoc pacto querit. nā bona p̄sultatio: cōsultatio quēdā est qui vero cōsultat querit rationēq; subducit. nō itaq; scientia est. ¶ **Tertia** cōclusio. Bona cōsultatio: minime bona cōiectatio est. ¶ **P.** Primo. quia bona cōiectatio: et sine ratione atq; cito fit. at bona cōsultatio: neq; sine ratione neq; cito. nā ad cōsultandū maturū erigit tēpus atq; est vt autē multo tēpore cōsultandū: at que natura deliberata sunt celeriter exequendū. igit bona cōsultatio: minime bona cōiectatio est. ¶ **Secūdo.** bona p̄sultatio solertia non est. bona autē cōiectatio est solertia. non igit sunt eadē bona cōsultatio et bona cōiectatio. ¶ **Quarta** cōclusio. Neq; itē bona cōsultatio: opinio vlla est. ¶ **Id** ostendit ea ratio: quia bona cōsultatio: scientia non est. nā qui opinātur: rationē nō subducunt. ¶ **Quinta** cōclusio. Bona cōsultatio: rectitudo quā est nō sciētie aut opiniois. ¶ **Itā** io q̄mas le p̄sultat: peccat. q̄ vero bene p̄sultat: et io q̄dē recte cōsultat. est igit bona p̄sultatio: rectitudo quā est sed q̄ neq; sciētie aut opiniois: hoc ideo est. q̄ scientia rectitudine non eget. cū ea ipsa necessaria sit circa quod peccatū nullū est. ¶ **Et** q̄ opiniois rectitudo nō sit cōstat. primo q̄ opiniois rectitudo: veritas est: id autē bone p̄sultationi non satis est. ¶ **Secūdo** determinatū omne est. cui⁹ opinatio est. at id cui⁹ est bona p̄sultatio: indeterminatū est et adhuc inquiri. nā sine inquisitione subductioneq; rationis: bona cōsultatio non est. ¶ **Tertio.** bona p̄sultatio deficit a mēte: enūciādo sic esse aut non sic esse: sed inq̄rit quid enunciet. opinio enī non inq̄rit: sed tā enunciat vt esse quē admodū opinatur aut nō esse. nō igitur bona p̄sultatio: rectitudo est: aut scientie aut opiniois. ¶ **Sexta** cōclusio. Bona p̄sultatio rectitudo p̄siliū est. ¶ **Itā** qui p̄sultat siue bene id sit seu perperā: querit aliquid rationēq; subducit. sed qui bene cōsultat: recte querit. recteq; rationē subducit. bona igitur p̄sultatio: rectitudo quedā cōsiliū est. ¶ **Quo** fit vt qui bonā cōsultationē bene deprehensurus sit: primū quid cōsiliū sit et circa que verset tenere di noscereq; debeat. ¶ **Septima** cōclusio. Non ois rectitudo cōsiliū bona cōsultatio est. ¶ **Itā** cū rectitudo multipliciter dicatur. et p̄caus et incōtinens quod assequi proponit: volutando animo rationēq; subducendo attinget. recte igitur ad id cōsequendū cōsultat. ¶ **Et** forte id grāde malū est: quod cōiect existimat. nā bene cōsultasse bonū quoddā videtur esse. non igitur ois rectitudo cōsiliū: bona p̄sultatio est: sed ea sola potius qua boni quicq; nos assequi possumus. ¶ **Octaua** p̄clusio. Neq; quidē ois cōsultatio qua bonū assequimur atq; quod oportet: bona p̄sultatio censenda est. ¶ **Itā** nichil verat assequi bonum quodq; facere oportet ratiocinatione falsa. cū aut id sit non sit per id quod oportet vt neq; in disciplinis cū medius terminus ipsūq; antecedēs falsū est. non igitur ea cōsultatio: bona est. non itaq; omnis cōsultatio qua bonū quodq; oportet consequimur: bona cōsultatio putāda est verū ea potius qua quispiā quod oportet assequitur. et per id quod oportet. ¶ **Nonā** p̄clusio. Neq; satis est quo bona p̄sultatio dicatur: vt bonū per id quod oportet assequatur. sed quanto tēpore oportet p̄sultandū est. ¶ **Itā** fieri potest: vt quis longo tempore atq; mature deliberāo id assequatur quod decet et per quod oportet: alius autē cito et precipitanter. atq; ea cōsultatio precepto: bona cōsultatio non est. igitur nō bone cōsultationi satis est: vt bonum per id quod oportet assequatur sed potius ea cōsiliū rectitudo: bona cōsultatio dicatur. qua quispiā: ratione conducentis. honestiue permotus quod oportet assequitur: per quod oportet et quanto tempore oportet. ¶ **Decima** cōclusio. Quedā bona cōsultatio absolute est et quedam particularis. ¶ **Itā** vñ euenit vt quispiā absolute. et in omnibus bene cōsultet. euenit etiam vt quispiā bene cōsultet ad aliquem finem: et non de omnibus. est igitur bona cōsultatio que absolute est: et ea est qua ad totius vite bonum et ad finem qui absolute finis est: recte cōsultando pergitinus: et cōsultatio quedam, atq; particularis. et est que recte cōsultando ad aliquem finem peruenimus. ¶ **Quo** fit vt si bene consultare prudentiū est. est et enī vt bona cōsultatio ea rectitudo cōsiliū sit: qua conferentis habita ratione ad aliquem proficiscitur finem: cuius ipsa prudentia: vera recteq; existimatio est.

54 **S**t autem et ipsa sagacitas: cui cōtrariū est hebetudo/ quibus sagaces dicimus/
 e ac hebetes: nec idē omnino qđ sciētia aut opinio (oēs enī scientes vcl opinantes
 sagaces essent) nec vna quedā sciētia: vt aut medicina de sanis/ aut geometria
 55 circa magnitudines. ¶ Neq; enī de ys est que sunt sēper/ z non mouent: neq; de ys que
 a quouis fiūt. sed de quibus dubitauerit quispiam/ aut consultauerit. Quapropter est
 56 quidē de ys circa que versat prudentia. ¶ Nō est autē idē sagacitas/ et prudentia. Pru-
 dentia nāq; preceptiua est. finis enī ipsius est/ quidnā sit agendū/ aut non agendū preci-
 pere: sagacitas aut iudicatiua est solū. Idem est enī sagacitas/ et bona sagacitas: quip-
 57 pe cum sagaces sint et boni sagaces. ¶ Neq; autē habere/ neq; accipere prudentiam: est
 ipsa sagacitas: sed in opinanōis vsu ad ea bene iudicanda de quibus est prudentia/ alio
 dicente consistit. sitq; hic perinde atq; cum discipulus ea discit/ ac comprehendit que a
 scientiam tradente precipiuntur.

¶ Decimi capitis note. ¶ Altero dicente/ altero decretum/ legemue statuente.

¶ Decimū cap. quatuor conclusionibus partitum est.

54 **D**ecimi capitis Cōmentarij ad litterā ¶ Prima cōclusio. Sagacitas/ et hebetudo a quibus saga-
 ces/ hebetesq; denominam: non omnino idē sunt quod sciētia ac opinio. ¶ Primo. nā oēs scientes/
 aut opinantes: sagaces essent. ¶ Secūdo. neq; vna quidē sciētiarū videt esse sagacitas: vt medicina
 que circa sana. et egra versat: sagacitas non est. nec geometria: que contēplat circa magnitudines/ et
 ita de reliquis esse videtur. quare et tanto min⁹ hebetudo. nō itaq; sagacitas. et ipsi p̄taria hebetudo:
 55 idē sunt vt sciētia ac opinio. ¶ Secunda cōclusio. Sagacitas eorū est: circa que prudentia versatur.
 Nā sagacitas non eorū est que semper sunt et a nullo fiunt: neq; de ys que a quouis fieri queunt: verū
 de ys de quibus merito dubitauerit aliquis atq; consultauerit. ea autem sunt circa que prudentia ver-
 56 satur. igitur sagacitas eorū est: circa q̄ prudentia intenta est. atq; versat. ¶ Tertia cōclusio. Sagaci-
 tas. et prudentia non oīno idē sūt. Nā qđā prudentia est p̄ceptiua. est enī ipsi⁹ prudentie finis: quidnā
 sit agendū aut non agendū precipere. atqui sagacitas iudicatiua solū est: non autē preceptiua. et nos
 57 hoc in loco sagacitatem et bonā sagacitatem idem intelligimus: quippe cū eosdē dicam⁹ et sagaces et
 bonos sagaces. ¶ Quarta cōclusio. Sagacitas non idem est ac habere prudentiā. prudentiāue ac-
 cipere. Nā sagacitas in vsu bone estimatiōis cōsistit: ad ea que iudicāda sunt altero dicente: de q̄-
 bus qđem ipsa est prudentia. sitq; perinde vt quis dicatur sagax: atq; cū discipulus ea discit. ac p̄res-
 bendit. iurtaq; p̄ceptoris mentē interpretat: que a docente audiuerit. sepe numero sagacem appella-
 re solent. Et synesis appellatione greca. sagacitas dicitur: a qua Synesi hoc est sagaces dicuntur/
 et ea quidem bene significat. hinc eusyneti bene sagaces dicti sunt: qui in discendo sapiunt/ recteq; di-
 centis p̄cepta callent/ ac capiunt.

¶ A vero que vocatur sententiā: qua bene sentientes homines dicim⁹ **Cap. XI.**
 e sententiāq; habere: iudiciū est rectū equi et boni viri. Cui⁹ hoc iudiciū est. Bo-
 num enī et equū virū ad ignoscendū p̄clue dicim⁹ esse. et veniā in aliquib⁹ dare
 bonū/ et equū esse. at veniā sententia est iudicatiua recta equi et boni viri: recta autē est
 58 ea que est ipsius veracis. ¶ Oēs autē habent non sine ratiōe ad idem tendūt. Nā sentē-
 tiam/ sagacitatē/ prudentiā. et mentē ad eisdem afferentes prudentes illos atq; sagaces:
 et sententiā habere/ mentēq; dicimus. Omnes enī he potentie extremorū sunt/ ac singu-
 larium. Atq; idē ea ratiōe qua est idone⁹ ad ea iudicanda de quibus est prudēs: sagax
 est/ beneq; sentiens: aut ad dandā veniā aptus. bona enī et equa omnib⁹ sunt communia
 bonis: ea ratiōe qua ad aliū tendūt. sunt autē singularia et extrema ea: omnia que agi
 possunt. et prudentē oportet ipsa cognoscere. et sagacitas et sententia circa hec ipsa ver-
 59 satur. hec autē sunt extrema. ¶ Et intellectus extremorū est ad partē vtrāq;. etenim primo
 rū terminorū: ac extremorū/ intellectus est et non ratio. is quidē qui ad demonstratiōes
 attinet imobilū terminorū/ atq; primorū. is autē qui in agendis rebus versat: extremi z
 contingētis: atq; alteri⁹ p̄positiōis. hec enim principia sunt eius/ gratia cui⁹. ex singulis
 enim emergit ipsū vniuersale. horū igit⁹ sensū habere oportet. hic autem est intellectus.
 60 ¶ Quapropter et naturalia hec esse vident. Atq; sapiēs quidē natura est nemo: senten-
 tiā autē habet. et sagacitatē/ et intellectū natura. signū autē est nos hec etates sequi pu-
 tare: atq; hāc etatē intellectū dare sētentiāq; habere: vt pote que a natura proficiuntur.
 61 ¶ Quo circa principū/ et finis est intellectus. Ex his enī et de his ipse demonstratiōes
 efficiūt. ¶ Quare nō min⁹ eorū q̄ sūt exp̄ti et senioz vel prudentiū indemonstrabilib⁹
 62 sententijs/ opinionibusue: q̄ ipsis demonstratiōibus mentem adhibere oportet. Quia
 namq; iam experientia visum habent: principia ipsa cernunt. Quid igitur prudentia/ et
 63 sapientia est. et in quibus vtrāq; versatur. et diuersarum anime partium vtrāq; virtutē
 esse: iam diximus.

¶ Undecim capitis note. **¶** Habentis nomē / non habet? sed potentie nomē est. **¶** Psalmi termini / prae me propositiones immediate propositiones principia. **¶** Duplex est intellectus: contemplativus scilicet et activus. Intellectus contemplativus finis est actui: quod ad modum pars mentis activa ad contemplativum ordinatur: sicut scilicet ascensum. cum autem proprium immediatum finem respicimus: intellectus actui et mentis actus finis est actio. **¶** Singularium praeter sensum exteriorē: est sensus internus precipuusque: qui est intellectus actus: atque de illis recte iudicamus. imo superior sensus est: sed quoad similitudinem responsionis: quod circa singularia negotiatur ut qui proprie sunt sensus. hoc in loco internum sensum nuncupamus. vi vero singularia deserit et prudentie universalia considerat: intellectus actus notat. itaque idem intelligat sensus actus et intellectus actus. sed sensus actus singularium: intellectus autem universalium. **¶** Alterius et alterius. nam sapientia partis contemplativae est: prudentia vero actus. **¶** Et his enim et de his id est et universalius et de universalius qui fines sunt est demonstratio. quare et singularibus et de singularibus quae sunt principia nam ab illis ad universalia procedimus: unde incipimus est rationis subductio. adiungimus tamen plerumque subductionibus rationis universale experientia prudentum cognitum. nichil igitur mirum fuerit: si non minus suo modo et in ratiocinio actus indemonstrabilis sententia scilicet prudentia quod ipsa demonstratibus acquiescere oporteat. **¶** De sapiente et prudente hic aliquantulum non abire et nota iudicandum. Sapientia habet altissimum intellectum. prudens infimum. nam ille maxime universalium: hic autem maxime singularium. fit etiam ut prudentis intellectus multiplex: sapientis vero unus sit et simplex. nam sapientis intellectus solus universalis: prudentis universalis et singularis. et si prudens est sciens / singulariter est sciens. subducendi enim ratio et universalis et singularis est. conclusionem igitur colligi singularem oportet. et si sapiens sciens maxime est universaliter sciens. et quod sane est in prudentia subducendi ratio: id in sapientia est demonstratio. demonstratio igitur prudentis est rationis subductio. et sapientis / rationis subductio. est simpliciter demonstratio. fit enim ut prudentia et prudens ut contingenter sciens / corruptibilis divisibilis multiplex. mobilis et mortalis. sapientia vero et sapiens necessario sciens / corruptibilis indivisibilis simplex atque unus immobilis et immortalis.

¶ Undecimum cap. tribus conclusionibus et tribus correlariis partitum est.

¶ Undecimum capitulum Commentarij ad litteram. **¶** Prima conclusio. Sententia a qua bene sententiātes homines dicunt? sententiāque habere: boni et equi viri rectum iudicium est. huius rei hoc iudicium est quod bonum et equum virum: ad ignoscendum proclive esse dicimus. et ignoscere aliquo euentu: bonum et equum est. ac ignoscere est ipsum bonum et equum virum: recte iudicando sententiā ferre. recte autem iudicat quomodo verax est. sententia ergo boni et equi viri: rectum iudicium est. recteque iudicandi habet. **¶** Secunda conclusio. Boni et equi habitus prudentia sagacitas sententia atque mens ipsa administrantur: in idem rationabiliter tendunt. **¶** Primo. nam prudentia sagacitate sententiā ac mentē: ad eandem afferimus. eosque prudentes / sagaces sententiāque habentes atque mentē dicimus. et omnes hos habitus atque potentias eternorum esse cognoscimus. atque singularium. omnes igitur huiusmodi habitus. in idem rationabiliter tendunt. **¶** Secundo. unus idemque quatenus idoneus est ad ea iudicanda de quibus est prudens: aut sagax notatur / aut bene sentiens et ad veniam largiendam aptus. et reuera equa et bona ad omnia bona se extendunt ut ad alterum sunt. at ea bona omnia singularia sunt et extrema quae agi queant. et prudentia illa cognoscere oportet. id autem non fit sine mente. et sagacitas et sententia circa haec ipsa versantur: hoc est extrema. sunt igitur merito circa idem prudentia sagacitas sententia atque mens ipsa. **¶** Tertia conclusio. Utriusque partis mens ipsa ipsaeque intellectus extremorum est. Nam aut primorum terminorum et quorum non est ratio: aut extremorum atque singularium intellectus est. is enim intellectus qui contemplativus est ac ad demonstrationes accommodatus: terminorum est necessarius atque a sua veritate immutabilium ac primorum. et is qui activus est in rebusque agendis versatur extremorum est et contingentium alteriusque nature ac contemplativus / propositionum. et haec quidem extrema: principia sunt universalis: quod coram timis et causa gratia cuius est. ex singulis enim ipsum universale colligimus. et singularium vim percipiendi intimamque sensum esse oportet. hic autem in agenda intellectus activus est. **¶** Primum correlarium. Quod sit ut qui hunc confitentur intellectum. existimaverint complures naturalia esse. Nam existimaverunt sapientem quidem natura esse neminem: sed sagacitatem. sententiam intellectumque natura habere. hoc illis signum: quod nos haec erates sequi putamus. atque hanc eratē intellectu dare hanc sententiā habere: quali haec a natura / certaque eius lege proficiantur. **¶** Secundum correlarium. Sit iterum ut intellectus principium sit / pariter atque finis. Nam et his et de his principia demonstrationes efficiuntur. ut igitur intellectus singularium est: principium: ut vero universalium: finis est. **¶** Tertium correlarium. Quia propter rursus euenit ut non minus expertorum seniorumque. atque prudentium sententia indemonstrabilibus opinionibus: quod demonstrationibus ipsis mentem adhibere debeamus. Nam quia longa iam experientia vitam habet: atque bene ipsa principia cernunt. non igitur illo pacto a suis sententiis nobis mente recedendum est: nec illis firmiter adherendum. Sed quid prudentia quid sapientia: et circa quae viresque verset. et viresque alterius et alterius partis anime esse: dictum iam satis est.

Ubinauerit autē quāpiā ad quidnam habitus hi sunt utiles?

Cap. XII.

¶ Nam sapientia quidem nichil eorum contemplant: ex quibus fuerit homo felix. nullus enim est generationis: prudentia autem hoc quidem habet. Sed cuiusnam gratia opus est ipsa: si prudentia quidem est ea quae circa iusta et honesta: bonaque homini versatur: haec autem sunt ea quae viri boni est agere: atque ipsa sciendo non magis ad agendum nos sumus idonei: siquidem virtutes sunt habitus: quemadmodum nec ea sana: quae non efficiunt bonamque corporis habitudinem: sed ab ipsa proueniunt. non enim magis apti sumus ad haec agenda: medendi artem: aut exercendorum corporum facultatem

habendo. ¶ Quod si non horum gratia sit prudens ponendus: sed ut studiosi homines
 fiant: is non fuerit utilis sane qui iam sunt studiosi. At nec etiam is qui studiosi non sunt:
 nichil enim refert siue ipsi habeant: siue alijs habentibus parcant. Atq; hoc satis est no-
 bis: quemadmodum et in sanitate. nam etsi valere volumus: medicinam tamē nō disci-
 mus. ¶ Insuper absurdum sane videbitur si prudentia que quidem est inferior sapien-
 tia: sit magis domina q̄ ipsa: magisq; princeps. nam ea que agit: dominatur in singulis
 65 atq; iubet: de his igitur est dicendū. nūc enim de ipsis dubitauimus tantum. ¶ Prīmū
 itaq; dicimus: has expectandas necessario per seipsas esse. quippe cum sint partū vtra-
 66 rumq; virtutes. etiam si neutra ipsarum quicq; efficiat. ¶ Deinde et faciunt quidem. at
 non ut medicina sanitatem. sed ut sanitas: sic sapientia felicitatem. nam cum sit pars to-
 tus virtutis: felicem efficit: ex eo quia habetur. ac operatur. Preterea opus ipsū et per
 prudentiā/et per virtutem moris efficitur. etenim virtus quidem propositum ipsum ef-
 ficat rectum: prudentia autem ea/que in illud perducunt. Quare autem partis anime q̄
 quidem est principium vegetandi/ nulla est talis virtus: quippe cum in ipsa non sit age-
 67 re/aut non agere situm. ¶ De eo vero quod dictum est nō esse magis aptos ob prudē-
 tiam homines ad honesta/ iustaq; agenda: paulo altius insipiendum est: hoc principio
 sūpto. Itā ut et iusta agētes quosdā nondū iustos esse dicim⁹: ut eos qui faciūt ea q̄ le-
 gib⁹ sūt instituta inuiti/ vel ob ignoratiōē/ vel ob aliqd aliud/ et nō ob ipsa: et si agūt ea
 q̄ oportet et q̄ virū oportet agere studiosū: sic (ut videt⁹) agere singula vniūq; opor-
 tet modo quodā affectū: ut sit homo bonus: ob electionē inq; et ipsorū gratia que agū-
 tur. Electionē igitur rectam efficit virtus. Sed ea que illius gratia sunt agenda nō sunt
 ipsius virtutis: sed ad aliā potentiam spectant. ¶ Dicendum autem de ipsis dilucidius
 est. Est igitur quedam potentia: quam habilitatem vocant. hec talis est ut ea possit age-
 re atq; attingere que ad suppositā intentionem conducunt. Si igit⁹ propositum sit ho-
 nestum: laudabilis est. sin improbum: versutia est. Quapropter et ipsos prudentes ha-
 biles. et versutos dicimus esse. ipsa vero prudentia non est quidē hec dicta potentia. nō
 tamen est sine ipsa. habitus autē ipse huic oculo imprimatur anime. Neq; absq; virtute
 sicut diximus: atq; constat. rationationes enim agendarū rerum principiū habent/ cū
 talis sit ipse finis: et ipsum optimum/ quicquid tādē sit illō. sit enī (verbi gratia) quicqd
 contigerit. hoc autē non nisi bono viro videt⁹. prauitas enī peruerit: facitq; ut circa pri-
 cipia rerum agendarum homo fallatur. Quare patet prudentem neminem esse posse/
 nisi sit bonus.

et contra nu-
 mero 71 ostē-
 ditur

¶ Duodecimi capitis note. De felicitate contemplatiua intelligitur. ¶ Propositum fortis: est se ex-
 ponere intrepide periculis pro cultu diuino pro salute patrie pro parentibus coniuge liberis/ ami-
 cisq; saluandis. et prudentie officii: est inuicere media recta propositum exsequendi. Et liberalis p-
 positum: est visitare infirmos potare sitientes/ cibare famelicos redimere captiuos operire nudos. ⁊
 prudentie est inuicere gratia cuius et quos. et quibus quando/ vbi et quomodo. Et secundum vnam
 quamq; virtutem: rectum habemus propositum ad ea solum agenda que bona sunt: solumq; is de se
 ad recta inclinatur. prudentia media prebet. ¶ Quod oculus ad artificē hoc intellectus ad studio-
 sum. et quod lumen ad artificem hoc prudentia viro bono studiosoq;. ut igit⁹ artifex ut scriptor ⁊ edi-
 ficator opus suum sine oculo et oculi lumine non bene perficit. ita quoq; neq; studiosus virtutemq; ha-
 bens moralem non bene sine intellectu eiusq; prudentia bene suum opus peraget. q̄ igitur lumen arti-
 fici ad efficiendum necessarium tam prudentia aut etiam magis secundum virtutem morisq; habitū
 quicumq; is sit operanti. non enim virtutum opera in tenebris fieri nata sunt. semper igitur studioso
 prudentie est opus. et non modo id: verum etiam ac si quis robustus et arte currendi praeditus: si cecus
 currat aut currat in tenebris ars sua nocet detrimentumq; affert et errat vehementer eo q̄ visum non
 habet. haud secus virtutes morales sine prudentia atq; mente: si sine illis esse posse dixeris/ nocere pos-
 sent detrimentumq; afferre. sed et de hoc in sequenti capite. ¶ Illa habilitas: naturalis potētia est i-
 staq; menti preparatio ad similia opera operibus prudentis peragenda. ¶ Principia rerum agen-
 darum supponuntur esse bona: neq; ostendenda sunt esse bona/ cū talia ipa sint ad que intellectus acti-
 uus quodammodo sic se habeat: sicut contemplatiuus ad dignitates. ut pro cultu diuino et seruanda
 in deum pietate: se inconcusse periculis esse committendum. vniūq; quod suum est esse tribuendum.
 alteri quod sibi fieri nollit: non esse faciendum. crapulam esse vitandam. ebrietatem esse malam. adul-
 terium vitandum. et similia: que per omnes virtutes inquirantur tum affirmantia/ tum negantia/ tū
 iubentia/ tum vetantia.

¶ Duodecimū cap. vna questione et tribus conclusionibus partitum est.
 64 Duodecimi capitis Lōmentari⁹ ad litterā. ¶ Questio. Ad quidnam hi habitus sapientia scilicet/
 ac prudentia: utiles sunt. Et videtur sapientia ad nichil utilis. nam sapientia nichil corū contempla-
 tur: ex quibus homo futurus est felix. neq; vnius quidem effectiōnis operis sapientia est. at prudentia

hoc quidem habet ut etiam non sit alicuius operationis effectrix, sed quoniam modo iecirco vtilem esse statuamus: nam prudentiam ponimus circa ea cognoscenda: que iusta honesta bonas sunt hominibus: hec autem sunt que boni viri per agunt, atqui nos ea sciendo non magis iecirco sumus ad agendum idonei si virtutes ipse a quibus hec bona proficiscunt: sunt habitus, quibus aut medicinam aut ereritatum habentes: iecirco diceremur hec sana facere: que quidem non bonam valitudinem efficiunt: sed contra que a bone valitudinis efficiuntur habitu, non enim magis apti sumus ad hec agenda medicandi artem aut ererendi corporis facultatem habendo. ¶ Si dixerint non ut agatur gratia illorum gratia bonorum statuendum esse prudentem: sed cum studiosi non sint homines tunc opus esse prudentia ut studiosi efficiantur ergo prudentia eorum sententia minime utilis esset is: qui iam studiosi euaserunt, sed nec etiam utilis necessariiq; putanda esset is: qui nodum studiosi sunt: nam nichil refert an ipsi prudentiam habeant an alii prudentiam habentibus pareant atq; hoc satis esset: perinde atq; nobis in paranda sanitate contingit, si enim non valemus atq; nos ipsi valere volumus: non iecirco tamen medicinam discimus sed medicinam habentibus parere nobis satis est, non igitur utilis etiam esset is qui studiosi non sunt. Preterea si prudentiam ad agendum vtilem posueris: deridiculum apparebit. Nam absurdum est prudentiam que longe sapientia inferior est: magis sibi dominandi, principandiq; retinere imperium, atqui prudentia si actius est, singulis que ad agendum dirigit dominatur singulaq; iubet, non igitur videtur ad agendum utilis, sed de his hactenus est dubitandum: nunc autem de eisdem secundum veritatem dicendum est. ¶ Prima conclusio. De virtute: sapientia scilicet atq; prudentia per seipsas experendas esse necesse est. Nam virtutesque partis anime virtutes sunt prudentia quidem actiue sapientia vero contemplatiue, quibus etiam neutra earum quicq; ad felicitatem efficere, sunt igitur per se expetibiles. ¶ Secunda conclusio. Sapientia et prudentia ad felicitatem momentum habent aliquidq; faciunt. Sapientia quidem non ut medicina sanitatem sed ut sanitas sanam operationem: ipsam felicitatem facit, nam cum totius virtutis sapientia pars sit optima eo ipso iucem efficit, quod ipsa habeatur opereturq; secundum eam felix, prudentia vero in hoc felicitati conducit: quod actio ipsa per prudentiam, et per virtutem moralem efficitur, nam virtus ipsa propositum rectum efficit: prudentia vero media recta, que in illud perducunt: inuenit. Quod sit ut partis anime que vegetandi principium est: nulla virtus moralis ponenda sit, nam in eius potestate situm non est: aut agere, aut non agere. ¶ Tertia conclusio. Non contingit virum prudentem esse: qui idem bonum non sit habitusq; non sit consecutus moralem. Id enim ideo hic discutiendum expedit: quod paulo ante audubitando sumptum erat, nichilo magis homines ob prudentiam ad iusta honestaq; peragenda aptos esse, sed id paulo altius resumpto principio falsum esse constat. ¶ Quarto, nam ut iusta agentes: quosdam nondum iustos esse dicimus: ut eos qui aut iniuri faciunt que legibus precipiuntur: aut per ignorantiam, aut ob aliud quicq; et non ipsorum honestorum gratia: quibus ea agant que oportet: et que virum studiosum agere oporteret: ita quosdam iusta agentes iustos bonosq; dicimus, qui autem ita agunt: par est equumq; videtur unumquemq; singula agere quodam modo affectum: ut scilicet ob electionem et ipsorum que aguntur gratia: ut homo bonus sit, atqui propositum electionemq; rectam: ipsa virtus efficit, sed ipsius virtutis moralis non est ea explorare: que illius gratia suscipienda sunt: et que ad huiusmodi perducunt propositum: sed ad alteram pertinent potentiam, hec autem est prudentia: ut et id adhuc dilucidius euadet, igitur prudentia morali virtuti coniuncta est atq; ipsam coadiuuat. ¶ Secundo, de eisdem dilucidius apertiusq; dicendum est, nam quedam est insita potentia quibus habitatem vocant, que talis est: ut ea possit attingere que conducunt ad aliquam suppositam, decrebitas est: in improbum virtutem dicitur, et proinde ipsos prudentes: habiles versutosq; dicere solemus: quia ipsa prudentia: ea vis potentiaq; sit, at ipsa prudentia: dicta potentia non est non tamen sine ipsa est, Nam habitus ipse qui prudentia est: hunc oculo imprimitur anime sed non sine morali virtute videtur esse, Quod adhuc et hinc constat, nam consilia ratiocinationesq; rerum agendarum: principium habent, supponunt enim quicq; esse bonum atq; protelegendum: et tale ipse huius est: mox et ipse, optatum quicquid illud existat, neq; hoc in loco vim faciamus: quid nunc id sit sed sit quicquid esse potest, hoc autem bonum: non nisi a bono viro videtur per spicaturq; nam prauitas: iudicium peruerit: facitq; ut circa principia rerum agendarum homo talis sit, non igitur contingit prudentem esse: qui idem bonus non sit: virtutemq; non sit consecutus moralem.

Cap. XIII.

Considerandum autem iterum est et de virtute. Etenim ut prudentia sese habet ad habitatem, que non est idem: sed simile: sic et proprie virtus sese habet ad naturalem virtutem. Omnibus enim singuli mores inesse quodam modo natura videntur, etenim et iusti natura fortesq; atq; ad temperantiam nati videmur: ceteraq; continuo habemus ex ipso ortu. ¶ Sed esse tamen querimus aliquid aliud: quod est proprie bonum: et talia nobis alio modo inesse. ¶ Pueros enim ac beluis naturales habitus insunt. ¶ At absq; mente nocere videntur. Atq; ut robusto sit in corpore sine oculis se mouente: errat enim vehementer ex eo quia non habet visum: sic et hic accidit. Si vero mentem acceperint: in agendo differt, atq; habitus ille similis tunc erit proprie virtus. ¶ Quare ut in opinatio due sunt species habitus: atq; prudentia: sic et in morali sunt due: una naturalis virtus: altera proprie virtus. ¶ Atq; harum ea que est proprie virtus non sit sine prudentia. Quapropter inquit virtutes omnes prudentias esse, et

Socrates partim recte querebat/partim peccabat: peccabat quia virtutes omnes prudentias esse putabat. bene dicebat quod non esse sine prudentia ipsas aiebat. ¶ Hoc autem huius indicium est. etenim nunc omnes cum virtutem diffiniunt/dicentes ipsam habitum esse: et afferentes ea circa que versatur: addunt secundum rectam rationem. at recta est ea que est secundum prudentiam. Videtur igitur omnes vaticinari quodam modo talem habitum esse virtutem qui est secundum prudentiam. oportet autem pariter migrare. est enim is habitus virtus: qui non solum est secundum rationem rectam: sed cum recta etiam ratione. recta autem de talibus ratio ipsa est sane prudentia. Socrates igitur virtutes ipsas rationes esse arbitrabatur. Omnes enim scientias esse dicebat. At nos cum ratione esse censemus. ¶ Patet igitur ex dictis fieri non posse/ vt sine prudentia sit homo proprie bonus: et absque morum virtute prudens. ¶ Atque et ea ratio qua quispianam differuerit separari virtutes: hinc solui potest: non enim idem ad omnes suscipiendas aptissimus est ingenio: quare aliam iam accepit: aliam nondum accepit. hoc enim in naturalibus quidem virtutibus fieri potest. at in his quibus absolute dicitur homo bonus fieri nequit. Etenim cum prudentia que est vna/simul incurrunt vniuersae. ¶ Constat autem et prudentia opus esse/ etiam si non esset actua/ quia pars est virtus. et sine prudentia/sineque virtute: electione recta non fore. altera namque finis: altera ea que sunt ad finem agere refacit. At vero neque sapientie preest: neque preestabilioris est partis: sicut neque ars medicandi presidet sanitati. Non enim vni ipsa sed videt vt fiat. Illius igitur gratia (non illi) iubet. Preterea simile est ac si quispiam facultate civile principem esse deorum asserat: propterea quod precipit de omnibus que aguntur in ciuitate.

¶ Decimūtertij capitis note. ¶ Naturales insiteque virtutes sunt ipse rationalis appetitus: aut naturales quedam potentie que ipsi appetitui natura insunt: vt preparamenta virtutum et vt virtutum quedam iacta fundamenta. quemadmodum sanitas/et bona ad videndum dispositio natura inest oculo. Et de appetitu sensitivo suo modo. ¶ Cum diffiniebant fortitudinem: dicebant fortitudinem esse habitum circa timores et fiducias secundum rectam rationem. At non satis esset dicere virtutem habitum esse secundum rectam rationem. nam quis altero dirigente posset acquirere habitum secundum rectam rationem: non tamen haberet virtutem. sed qui dicit secundum rectam rationem et cum recta ratione. id excludit. ¶ Prudentia perfecta prudentia. Et vt logica omnium argumentationum vna est: ita prudentia omnium virtutum vna est.

¶ Decimūtertij cap. quatuor conclusionibus/et vno correlatio partitum est.

- 68 ¶ Decimūtertij Capitis Commentarij ad litterā. ¶ Prima conclusio. Vt prudentia sese habet ad ipsam naturam habilitatem que ipsa prudentia non est sed aliquid persimile: sic proprie virtus sese habet ad insitam naturalemque virtutem. Nam omnibus singuli mores quodammodo natura insiti videntur. videmus enim et natura iusti et fortes ad temperantiamque nati. et ad reliquos mores prout ab ipso naturae exitu. virtus igitur sese habet ad huiusmodi insitas vires: vt et prudentia ad suam naturam habilitatem. ¶ Secunda conclusio. Preter huiusmodi insitos mores. querendum est aliud vere/ precipuumque bonum. et huiusmodi vere bona nobis non insunt a natura. Nam insiti naturalesque mores vera precipuaque bona non sunt. ¶ Primo. quia naturales mores. insunt pueris et beluis. non sunt igitur vere bona. ¶ Secundo. naturales virtutes absque mente/mentisque discretionem nocere videntur. et quemadmodum in robusto corpore sine visu sese morante plerumque visu euenit vt erret vehementer: ob id ipsum quia visum nullum habet: ita quoque et ille euenit. at si mentem acceperit quod huiusmodi virtutum igniculos/insitasque vires habet: tunc plurimum in agendo refert. nam habitus ille naturae virtuti assimilis: tunc adulta proprieque virtus est. ¶ Correlarium. Unde fit vt quemadmodum in parte mentis deliberatiua. due sunt species: habitus atque prudentia: ita quoque in parte anime morali atque appetitiua due: vna naturalis virtus altera vero proprie virtus atque precipua. ¶ Tertia conclusio. Harum specierum virtutum: que proprie virtus est sine prudentia non est. ¶ Primo. quia virtutes autem esse prudentias anime. et Socrates quidem partim recte querebat: partim vero peccabat. peccabat enim quod virtutes omnes prudentias esse putabat at recte sentiebat. quod eas ipsas sine prudentia non esse aiebat. proprie igitur virtus: sine prudentia non est. ¶ Secundo. illud idem hoc iterum patet indicio: quod omnes nunc virtutem diffinientes dicunt ipsam esse habitum: et postquam adiecerunt circa que versatur addunt secundum rectam rationem. at recta ratio ea est: que est secundum prudentiam. videntur igitur omnes augurari virtutem: cum esse habitum qui sit secundum prudentiam. et quod ita est: paulo tamen longius progrediendum est. nam virtus is habitus est non qui solum secundum rectam rationem est: sed cum recta etiam ratione esse oportet. et recta de ipsis agendis ratio: prudentia est. neque similiter Socrates nos ipsi sentimus. nam Socrates virtutes ipsas: rationes esse putabat. et proinde virtutes: scientias esse ponebat. nos autem virtutes ipsas: cum ratione esse censemus. patet itaque ex his atque superius dictis: neque virum proprie bonum sine prudentia: neque prudentem sine virtute esse posse. ¶ Quarta conclusio. Dilui satis potest ratio qua disceptant virtutes abinuicem separari posse: ita enim argumentantur. non idem ad omnes suscipiendas virtutes ingenio aptissimus est. ergo vna iam accepit et altera non idem accepit. Solutio hinc de promptu factis est: quod quod id in naturalibus virtutibus fieri potest: in his tamen virtutibus. quibus homo absolute dicitur homo bonus: fieri non potest. nec iniuria.

nam cum ipsa prudentia (que omnium virtutum vna est) inerunt vniuersæ virtutes. Et simili facilitate dilui possunt arguere: quibus instabatur prudentiam vtilem non esse. nam constat prudentiam vtilem esse: quis etiā actiua non esset. nam vnius particule mentis est virtus. constat et actioni cōducere. nam si ne prudentia et virtute: electio recta non completur. Virtus enim finem: et prudentia ea que sunt ad finem agere facit. et falso sumebatur. prudentiam sapientie præcipari. atq; præesse. nā prudentia: præstabiliōis particule mentis virtus non est. Tum non sequitur prudentia est ad agendum: non autem sapientia. ergo prudentia sapientie præest. nam prudentia non virtus sapientia: vt neq; ars medendi præest sanitati que sanitate non virtus sed eius officium est videre ac prospicere: quo pacto fiat. salueturq; sanitas. sanitatis igitur gratia ars medendi iubet: non ipsi sanitati. itaq; et sapientie gratia prudentia iubet et præcipit: at sapientie nichil præcipit. præterea id vt resellatur perq; paratum est. Simile enim est ac si quispiam ciuilem facultatem dys ipsio principari. præseque astruat: quoniam ea facultas de omnibus que in ciuitate aguntur: præcipiat. sed de virtutibus mentis hæcenus.

Sexti Ethicorum Aristotelis finis.

Est hec dicendū est alio sumpto principio: tres esse species Cap. I.

corū que circa mores sunt fugienda: viciū/incontinentiā/feritatē. Atq; cōtraria quidē duobus manifesta sunt. aliud enī virtutē/aliud continētiā appellamus. Ad feritatē autē et immanitatē: maxime virtutē eam conuenit dicere: que est supra nos: heroicam inq; quandā atq; diuinā. vt Homerus

de Hectore: propterea q; eximia bonitate præstabat: dicentem Priamum introduxit.

Hec iam hominis sane mortalis filius ille

Esse videbatur: sed diuo semine natus.

Quare si et hoibus ob virtutis exuperationē dū fiunt (vt aiunt) talis quidā is habet? fuerit/qui feritati opponitur. Etenim vt fere: neq; viciū est neq; virtus sic neq; dei sed hoc quidē præstabilius est virtute: illud autem diuersum quid est a vicio genus. Atq; vt raro sit virum esse diuinū: vt appellare Lacenes consueuere cum valde aliquē admirant (dicunt enim vir diuus hic est) sic et ferus/atq; immanis est inter homines raro. Ab hac me vero inter nationes barbaras est. fiunt autem quidam tales et ob morbos/lesionesq; principū. et eos etiam homines qui in viciis exuperant: hac infami conueuimus appellatione notare. Sed de tali quidem dispositione mentio aliqua posterius fiet. De viciis vero prius est dictum. Hunc de incontinentia/mollitudine/luxurie: et de continētiā/atq; constantia est dicendum. Hæc enim vt idem quod virtus et viciū/neq; vt diuersum genus hæc sunt putanda. Atq; vt in ceteris egimus: afferre ea que vidētur oportet: et dubitare primum. Deinde omnia que probabilia sunt aut saltem plurima /maximeq; præcipua circa hos affectus: ostendere. Nam si soluantur quidem ea que difficultatem afferunt/relinquantur autem ea que probabilia sunt: satis sane fuerit demonstratum. Videtur itaq; continētia quidem/constantiaq; studiosa eē ac laudabilis. Incontinentia vero et mollitudo praua/atq; vituperabilis. et idem esse continens: et persistens in ratione: et idem etiam incontinens et rationē egrediens. Et incontinens quidem improba sciens improba esse: agit ob perturbationē. continēs aut cupiditates scilicet prauas esse non sequit ob rationē. Et tēperantē quidē continētē esse aiunt atq; constantē. Talē autē alij tēperantē esse oēm: alij nullū dicunt. Et itē intēperantē incontinentē esse: et incontinentē intēperantē cōfuse nonnullūq; diuersos inquit esse. Interdum etiā ipsū prudentē incontinentē esse non posse. interdū nonnullos hoies qui prius dentes/ac habiles sunt: incontinentes esse dicunt. Præterea incontinētes et ire: et honoris/et lucti dicuntur. Ea igitur que dicuntur. hæc sunt.

Primum capitis note. Heroica virtus est que supra nos existens: communem humanarum virtutum modum excedit. Et feritas est viciū communes hominum malicias magnitudine excedē. Et heroica virtus temporibus apostolorum. et circa illa: maxime effloruit: postq; dominus virtutū. durq; vite: sue conuersationis odore totum respererat orbem. tunc enim heroici fuerunt fortes. temperantes/liberales. heroicisq; magnifici. et tunc virtus omnis in sublimitate quadam enituit. nec iniuria: nam ad res mortales et ad horam transitorias que supra nos non sunt: non est heroica virtus. sed ad diuinas ad quas tunc toto mentis conatu ferebantur. et caduca calcabant. et quicquid sue sortis neglecta dignitas propriasq; ignorantia facit magnum videri: vt opes diuitias. honores. nichil enim in hoc seibili mundo magnum præter mentem diuinorum capacem. et sola tunc magistri vite præcepta cogitabant nullaq; illis alia studia placebant. et tunc celestes heroes cum hominibus conuersabantur quasdam vite conformi bonitate allecti. Heroes enī celestes angeli sunt beati. Et proinde qui huius virtutis exempla requirunt sacras litteras adeant: et veras sanctorū historias nō stulta quada pietate effectas leccitant. sancti enī mendacio nō gaudent: q; semp summā coluerūt. colentq; semper veritatē. Et eadē etas que sanctos. heroesq; tulit: tulit et imanes. Et in vmbra verorū heroicorū Hercule fuxit gētilis

tas: et plurimū immanū gentiliū meminerūt historie. vt **Diomedis/Busyridis/Ægeantij/et similib**
De Ægeantio Virgilius.
 Abortua quicquid iungebat corpora viuis.
 Componēs manibusq; manus atq; oribus ora
 Tormenti genus: et fame, raboq; fluentes:
 Complecti in infero longa sic morte necabat.
 Sed in his immorandū diutius nō est, neq; tragicorū viciorū vt **Terei Thyesis/et Heronis/et simi**

Diomedes
Busyris
Ægeantius
Virgilius
Tereus
Thyestes
Hero

lum narrationibus: sacri de moribus sermones sunt polluendi.

¶ Prīmū cap. tribus cōclusionibus, et vna narratione partitum est.

¶ Prīmū Lapidis cōmentarius ad litterā. ¶ Prīma cōclusio. Consentaneū est aliquā virtutē heroi-
 cam, atq; diuinā que supra nos sit: statuere. ¶ Prīmo. nā tres species sunt eorum que circa mores sunt
 fugienda: viciū incōtinentia feritas, et cōtraria quidē duobus: vicio scy/ ac incōtinentie: manifesta
 sunt. nam aliud virtus, et aliud cōtinentia est. feritatis vero maxime cōsentaneū esse videtur: vt quēdam
 virtus que supra nos est: cōtrarietur. et hec virtus in p̄ heroica qdā atq; diuina est: quēadmodū Hō-
 merus de Hectorē quoniā nimia excelleret bonitate, introduxit Prīmū ita loquentē.
 Non hominis sane mortalis filius ille
 Esse videbatur: sed diuo semine cretus.

¶ Par igitur est: aliquā talem virtutē statuere. ¶ Secūdo. si ex hōibus ob virtutis superexcellentiā fūit
 diū, vt aiunt/ consentaneū est hōiū heroicū habitū statuere: quicquidē feritati opponat. nec iniuria quis-
 dem. nam vt fere. neq; viciū est: neq; virtus: sic neq; dei. et hic heroicus habitus quiddā prestabilis
 virtute est. feritas vero aliud quoddā a vicio improbitatis genus. Et quēadmodū raro fit virum esse
 diuinū: vt Laconēs appellare colueuerē aliquē opido admirantes: tunc enī dicunt: vir diuus hic est. sic
 ferus, atq; inanis inter homines rarenter admodū est: sed maxime inter nationes barbaras. fiunt
 enim quidam feri ob morbos, lectionesq; principij. sed maxime omnī eos homines qui magnitudine
 viciorū excedunt: hac infamī cōsueuimus appellatione notare. verū hec de heroico habitu et feritate.

¶ Secūda cōclusio. Hunc de continētia et incōtinentia determinatio rationabiliter incumbit. Nā
 de virtute: et vicio prius actū est. et cōtinentia ac incōtinentia: neq; prius idē quod virtus/ et viciū:
 neq; vt prius diuersum absimileq; genus putanda sunt. par est igitur de continētia atq; incōtinen-
 tia determinationē suscipere. ¶ Tertia cōclusio. Par est etiā prīmū que alijs visa sunt adducere sub-
 indeq; dubitare. mox que probabilia sunt et maxie que propōitō cōducūt ad hos affectus pernoscen-
 dos adducendo: dilutiones diluere. Nā in ceteris ferme ita egimus: et si ea solūtur que circa hos
 affectus difficultatē ingerūt: relinquātur autē ea que probabilia sunt: maximeq; rationi cōsentanea:
 satis horū affectuū fuerit demonstrata natura. ¶ Quē alijs visa sunt: hec sunt. prīmū continētiā, cō-
 stantiam perseverantiāq; esse studiosorū, atq; laudabilū: incōtinentiā vero et mollitudinē: prauorū
 atq; vituperabilū. Secūdū. idē esse continētiā et persistentē in ratione: et idem incōtinentē, et ab ra-
 tione egredientem. Tertiū. continētiā: cupiditates scientem prauos esse, non sequi obvincentē rōnem.
 incōtinentē vero improba etiā scientē esse ea improba agere ob perturbationē. Quartū. temperatē esse
 continētiā, ac constantē: et intemperantē incōtinentē esse, atq; mollē. sed in his cōtrouērsias agunt. nam
 quiddā asruunt oēm temperantē: cōtinentē esse, alij vero nullū. et quiddā oēm intemperantē, incōtinentē
 esse: at alij intemperantē incōtinentē esse diuersos. Quintū prudentē incōtinentē esse non posse. sed ob-
 uersantur aliqui asruentes nōnullos prauos, habilesq; esse incōtinentes. Sextū aliquos dici cōti-
 nentes: et tre et honore, et lucri. et hec sunt que alij dicunt asruuntq;.

¶ Tbitauerit autē quispiā qui sit: vt recte quispiā existimās agat incō- Cap. II.
 b. nenter? Scientem igitur inquit quiddā ipossibile esse. nam absurdū est vt ar-
 bitrabatur Socrates: si scientia insit: aliud quippiā vincere: et ipm perinde atq;
 mancipiū trahere. Socrates enim omnino contra rationē ipsam pugnabat/ incōtinen-
 tiamq; exterminabat. neminē enim existimantē/ preter id quod est optimū agere/ sed ob
 ignoratiōē dicebat. Hec igitur sententia ys aduersatur: que manifeste apparent. Atq;
 querere oportet quisnam in ipsa perturbatione si ob ignoratiōem agit: ignoratiōis
 sit modus? constat enim incōtinentē non putare illud esse bonū/ anteq; in perturbatione
 sit constitutus. Sunt autem qui hec partim cōcedunt. partim non cōcedūt. etenī sciētia
 quidē nihil esse validius cōsistentur. at huic nō assentiūtur neminē agere preter id quod
 visum est melius. Quapropter inquit incōtinentē a voluptatibus superari: nō scientiā
 quidē sed opimōnē habentē. atvero si sit opimio/ nō scientia: neq; vehemēs existimatio
 que resistit sed remissa (sicut in abigētibus) venia danda est/ si non in his p̄sistat adūsus
 vehemētes cupiditates. at prauitati nō est venia dāda: nec aliorū cuiquā q vituperabilia
 sunt. ¶ Est neigif id quod resistit prudentia? Hec enī est validissima. ¶ At est absurdū.
 erit enī idem prudens atq; incōtincens simul. Nemo autē dixerit prudens esse ea sponte
 agere: que prauissima sunt. ¶ Et insuper demonstratū est antea prudentē aptū ad agē-
 dum esse (est enim quidem extremorum) et ceteras virtutes habere. ¶ Preterea si conti-
 nens est ex eo quia vehemētes ac prauas habet cupiditates/ neq; temperatus cōtincens
 erit: neq; cōtincens tēperatus. et ei neq; vehemētes habere cupiditates neq; prauas/ est

temperari. At oportet: nā si cupiditates sint bonae: prauus est habitus ille / qui prohibet non sequi. quare non omnis continentia est studiosa. sin imbecilles et non prauae nō est quid egregium: nec etiam magnum quid si sint prauae ac imbecilles. ¶ Preterea si continentia in quavis opinione facit persistere praua est: vt si et in falsa. Et si incontinentia in quavis opinione dimouet: erit aliqua incontinentia studiosa. quale fecit Alcibiades apud Sophoclem in Philoctete. est enim laudabile: quia non persistit in his quae suaserat Ulysses / ob mēuendi dolorem. ¶ Preterea captio mentiens / dubitatio est. Quia namq; admirabilia. preterq; opinionē sophiste inferre volunt redarguendo: vt cum attingerunt: videantur acuti: ratiocinatio facta dubitatio fit. ligatur enī mens cum manere quidē nō vult: qz cōcō nō placet: pcedere aut nō potest qz rōcin solvere nequit. ¶ Sit autē aliqua rōne vt imprudētia cū incōtinētia sit virtus. Qui nāq; habet vtrūq; cōtraria his quae existimat ob incōtinētiā agit. existimat aut bona esse mala: et agere nō oportere. Quare bona agit / et nō mala. ¶ Preterea qui persuasus agit / voluptatesq; sequit atq; eligit: melior eo videbitur esse: qui non ob rationē sed ob incōtinētiā agit. nam facilius curari potest: quippe cū possit illi dissuaderi. At incontinens obnoxius est ei prouerbio quo dicimus: quid in super bibere opus est: cū strangulat aqua: eteni si non persuasum esset ipsi ea non agenda esse quae agit: dissuasus tandem cessasset. nunc vero persuasum est ei: et nihilominus talia agit. ¶ Insuper si circa vniuersa continentia sit atq; incontinentia: quisnam sit ille qui est incōtinens absolute. Nemo enī habet incōtinētiā omēs. dicimus autem quosdam simpliciter incontinentes esse. Tales igitur quēdā hac in materia dubitationes emergunt. horum autem alia tollere alia relinquere oportet. dubitationis enim solutio / inuentio est.

¶ Secundi capitis note. Incontingens non agit: suus ea agere que agit: sed agit suus ea non esse agenda que agit. ¶ Et ensi non persuasum esset ipsi. littera treca sic habet.

εἰ μερ γαρ ὠπειστο ἀπράσινει μεταπεισθεὶς ἀρεπῆν σάτο μὴ δεπείπει
 ἰσμεροσ οὐδερ νητορ ἀλλὰ πρᾶττει.

hoc est si eni non esset persuasus ea que agit persuasus sane desisteret: nunc autem suassus: nihilominus alia agit. hec ad litteram grecam primam persuasus intelligi de temperantia. secundā nūc aut suassus intelligo de incontinentia. et credo litteram Argypoli in prima persuasus littera fuisse vicariam vbi secunda apponitur negationis nota: et esse simpliciter negatione proferendum.

¶ Secundum cap. sex dubitationibus partitum est.

Secundi Capitis cōmentarius ad litteram. ¶ Prima dubitatio. An cōtingat scientē / recteque exis-
timantem: incōtinētē agere. 2 quidam aiunt id impossibile esse vt Socrates. Nam absurdū arbitras-
tur Socrates: si scientia astitit aliud quippiam ipsum scientem vincere. atq; ipsum velut mancipiū tra-
here. at Socrates omnino rationi oblectabatur: incōtinētiā exterminans. dicebat enī scientē agere
neminem: prater id quod est optimū. sed ob ignoratiōē. verum hec Socratica sententiā: aduersus
satur que vel manifestissime apparent. et querere liceret si ob ignoratiōem agat: quānam ergo in ipsa
perturbatione ignoratiōis modus sit: nam constat incōtinētem non putare id quod agit esse bonū
priusq; perturbatione occupatus sit. Et sunt nonnulli qui partim Socratis dictis consentiunt: et
partim dissentiunt. concedunt enim nihil esse scientia validius. at inficias eunt neminem agere prater
id quod videtur melius. et prōinde inquirunt incōtinētem superatum iri a voluptatibus: non enim
quidem qui scientiam sed qui opinionem habet. Sed id parum constare videtur. nam si non sit ipse
incōtinētis scientia aut vehemens existimatio: sed remissa. tenuis. elanguidaq; opinio. (vt plerūq;
in ancipibus sit. prestanda est venia: si nō in hisce persistit aduersus vehemētes cupiditates. at pra-
uitati nullus est vnicuique locus: neq; ideo alicui vituperabilium. non igitur in talibus videtur inesse
cuiusmodi remissa opinio. ¶ Secunda dubitatio. Utrum id quod in incōtinēte resistit prudentia sit:
et videri forte potest. nam prudentia. validissima est. ¶ Sed id absurdum esse primo videtur. quia idē
esset: et prudens et incōtinēns simul. ¶ Secundo. non est prudentis ea sponte agere: que prauissima
sunt. agit autem ea incōtinēns. ¶ Tertio supra monstratū est: prudentem aprum esse ad agendum.
est enim vnus quidam eorum qui circa extrema. singulariaq; versando occupantur. ¶ Quarto. dictū
est etiam: et prudentem ceteras virtutes habere. non igit prudens incōtinēns. neq; quod in incōtinē-
te resistit: prudentia est. ¶ Tertia dubitatio. An temperatus sit continēns: atq; contra continēns
habere neq; prauas. continēns autem: et vehemētes. et prauas habet cupiditates. nam si continēns
tis cupiditates bone essent: prauus is esset habitus. qui eas prosequi non sineret. quare non omnis cō-
tinēntia studiosa. bonaq; esset. etsi cupiditates ille imbeciles sint. at non prauae: nihil egregium est illas
non sequi. sit vero imbeciles sunt: et prauae: eas non sequi nihil magnum. habet igitur continēns
vehemētes: prauasq; cupiditates. ¶ Quarta dubitatio. An continēns sit qui in opinione perseverat:
incōtinēns vero qui ab opinione discedit. discrediturq;. at non ita esse videtur primo. nam si continēns
tia in quavis opinione persistere facit. aliqua continēntia praua est: vt que in falsa opinione detinet. et
si incōtinēntia a quavis opinione dimouet: aliqua incōtinēntia studiosa est: quemadmodum apud

Sophoclem in *Philoctete*: laudatur *Neoptolemus* / quia non perfisserit in ijs que suaserat *Ulysses*: ob
 mentendi dolorem. ¶ Secundo captio *sophistica*: quedam dubitatio est: quotiēs *sophiste* quedam ad-
 mirabilia preterea opinionem inferre volunt redarguendo: ut cum redarguerint *scioi* videantur / et
 acuti. et factus *paralogismus* dubitationem reliquit: nam ligatur mens cum minime persistere velit:
 quia conclusio ipsa non placet sed longius p̄gredi nō valet: quia rationē ipsam diluere nescit. at qui
 huiusmodi dubitationem egreditur: non ideo sit incontinens. ¶ Tertio. si incontinentia a quavis
 opinione dimoueret: eueniret aliqua ratione ut imprudentia cum incontinentia virtus esset. nam qui
 vtriusq; et imprudentiam / et incontinentiam haberet: contraria us que existimat / ob incontinentiam
 ageret: at imprudēs existimat bona esse mala: et ea quidem bona que mala putat: nō esse agenda. ager
 autem ea quia incontinens. et non mala. est itaq; imprudentia cum incontinentia: ut quedam virtus.
 9 ¶ Quarta dubitatio. Utrum intemperatus incontinens sit deterior. et videtur incontinens deterior
 esse. Nam qui persuasus agit voluptatesq; sequitur atq; eligit: melior. minusq; malus est eo qui non
 persuasus agit sed ob incontinentiam. nam qui persuasus agit facilius curari potest: quippe cum illi
 possit dissuaderi. at incontinens non persuasus agit / obnoxiusq; est proverbio: quo dici solitum est:
 quid insuper bibere opus est / cum strangulat aqua: eniuero si intemperanti persuasum non esset ea
 esse agenda que agit: dissuasus tandem desisteret. at vero incontinens persuasum iam esse ea non esse
 agenda que agit: nihilominus alia agit q̄ sit persuasus. deterior igitur intemperato: p̄ se incōtinēs.
 10 ¶ Septa dubitatio. Utrum continentia et incontinentia: circa vniuersa: circa que et virtus versent̄.
 id autem non videtur. Nam nullus esset absolute incontinens: quandoquidem incontinentias omnes
 habet nemo. atqui quosdam dicimus simpliciter absoluteq; incontinētes. non ergo continentia. et in-
 continentia: circa vniuersa circa que et virtus. versantur. Et tales quedam hac in materia difficul-
 tates irrepunt: quarum nonnullæ diluendæ sunt / aliæ vero relinquendæ. nam recta dubitationis solu-
 tio: veritatis inuentio est.

Cap. III.

Primum itaq; considerandum est: si incontinentes scientes agant necne: et quo-
 11 p nam modo scientes. Deinde circa que sit incontinens ponendus: et continens:
 vtrum circa voluptatem omnem atq; dolorem an circa definitas quasdam vo-
 luptates / atq; dolores. Et vtrum idem sit: an diuersus: cōtinens. atq; constans? Simi-
 liter et de ceteris que ad hanc attinent cōtemplationem. Est autem considerationis ini-
 tium / vtrum continens et incontinens / is circa que versantur differant / an modo. dico
 autem hoc pacto vtrum incontinens ex eo solum sit incōtinens: quia circa hec versatur /
 an non: sed ipso modo / an vtriusq;. Deinde si continentia et incontinentia sint circa vni-
 uersa: necne. Neq; enim circa omnia versatur is / qui est incontinens absolute: sed circa
 ea circa que est intemperans. neq; simpliciter sese habet ad illa. esset enim incōtinētia /
 ac intemperantia idem: sed hoc modo. Nam ille quidem eligens ducitur: putans sem-
 p̄ oportere / persequi voluptatem presentem. incontinens autem non putat quidem
 persequitur tamen. ¶ Si itaq; vera sit opinio sed non scientia / qua transgredientes in-
 continenter homines agunt: nihil refert ad rationem. Nonnulli namq; eorum qui opi-
 nantur non ambigunt: sed arbitrantur exacte se scire. ¶ Si igitur opinantes ex eo quia
 remissæ credunt magis q̄ sciētes / contra suā agent estimationem: nihil differet ab opi-
 nione scientia. Sunt enim qui non minus opinioni sue / q̄ alij sue scientiæ credunt: ut
 ex *Heracito* patet. ¶ Sed cum dupliciter dicatur scire (Nam et is qui scientiam quid-
 dem habet non autem vitur ipsa: et is qui vitur / dicitur scire) hec inter sese different:
 habentem in q̄ scientiam at non contemplantem / et habentem ac cōtemplantem: age-
 re ea que agere non oportet. hoc enim videtur absurdum. sed non si non agat contem-
 plando. ¶ Preterea cum propositionum duo sint modi: nihil prohibet ut quispiam
 agat contrarium eius quod scit / si habeat quidem vtrasq;: vniuersali tamen / et non
 particulari propositione vitur. Nam ea que aguntur: singularia sunt. Differt autem
 et ipsum vniuersale. nam aliud est in ipso / aliud in re. Ut omni homini sicca condu-
 cunt. et hic est homo. vel siccum est quod est tale. sed si hoc sit tale: aut non habet / aut
 non operatur. Abagna igitur per hos emerget vtriusq; differentia modos / atq; adeo ut hoc
 quidem modo non absurdum esse / alio vero modo mirabile videatur. ¶ Preterea fit ut
 homines scientiā habent alio modo q̄ nuper diximus. Nam in habēdo quidē. sed non
 vitēdo differentē cernimus habitū: ut quispiā et habeat quodāmodo et nō habeat ipm.
 Qualis est dormiens / et furens / acerbior. At hoc modo disponuntur ij qui sunt in per-
 turbationibus constituti. nam ire et cupiditates venerce / ceteraq; similia: corpus etiam
 manifeste permutant. atq; nonnullos et in furorem / ac insaniam adigunt. patet igitur

dicendum esse incontinentes perinde sese habere atq; hi sunt affecti. Dicere autem eas sententias que a scientia proficiuntur nullū est signum. etenim qui sunt in hisce probatōibus cōstitutū demonstrationes. et carmina dicunt Empedoclis. Et qui primū discūt necrunt quidē oratōes: sed nōdū sciūt. oportet enī iporū infideat mētē: ad quod tēpore opus est. Quare putantū est/ vt histiones poemata recitant: sic et incōtinēter agentes sentētiās dicere. ¶ Insuper et hoc modo quispiam naturaliter insperet causam. Opīnionum enī alia est vniuersalis: alia de singularibus est quibus iam ipse presidet sensus. atq; cū ex ipis ratio fuerit vna: anuna cōclusum ipm incōtēplandis quidē dicat: in agēdis autem rebus cōtinuo agat necesse est. Nam si omne dulce gustare oportet: et hoc est dulce vt vnū quid singulariū: is hoc simul et agat qui potest nec phibetur/ necesse est. Cū igitur vna quidē vniūsalis inest opinio gustare vtans. alia vero dicit/ omne dulce voluptatē afferre: et hec insuper hoc esse dulce: hec operatur. atq; inest forte cupiditas. illa quidem hoc fugere dicit: cupiditas autē ducit. mouere enim partes singulas potest. Quare sit vt a ratione quodāmodo et opinatiōe incōtinēter agatur: non tamē per se contrarie sed per accidens. cupiditas enim recte rationi: sed non opinatio aduersatur. ¶ Quare et propter hoc belue: non sunt incōtinentes: quia non vniuersalem existimatiōem/ sed singulariū imaginatiōem/ atq; memoriā habent. ¶ Quomodo autem soluitur ignoratio ac rursus sit incōtinens/ sciens: eadem est ratio et de ebrio et dormiēte: et non est huius propria perturbatiōis: quam quidem a naturalibus audire oportet. ¶ Cum autē vltima propositio rei sit sensibilis opinatio/ atq; actiū domina: hanc incōtinens aut habet dum est in perturbatiōe: aut sic habet vt in habendo non sit scire: sed dicere/ perinde atq; temulentus Empedoclis carmina profert. Et quia terminus extrinsecus non est vniuersalis: nec ad scientiam vt vniuersalis attingere videtur. atq; id accidere videtur quod Socrates querebat. non enim ea que proprie scientia videtur esse presente/ sit perturbatio nec ipsa ob perturbatiōē distrahitur: sed sensitua. De his igitur si sciens inq; incōtinens/ an non sciens: et quoniam modo sciens incōtinēter agat: tot a nobis sint dicta.

Democritus ¶ Tertiū capitis note. ¶ **Democritus** Epheſius odio iuvenitatis hominū permotus: vitam in montibus agebat, et cōtinuo miseras hominū deplorabat. et contra: eorū meras insauas/ merasq; deliramenta: continue Democritus ridebat. de quibus **Iuuenalis**.

Iuuenalis Jam igitur laudes/ q; de sapientibus aliter

Laertius Ridebat: quotiens a limine mouerat vnum/

Extuleratq; pedem. flebat contrarius alter.

Admirandum est vnde ille oculis suffecerit humor.

Perpetuo risu pulmonē agitare solebat

Democritus: q; q; non essent vrbibus illis

Pietexta/ et trabes/ fasces/ lectica/ tribunal

Ridebat curas. nec non et gaudia vulgi.

Democritus iuuenis se nihil scire dicebat: factus autē vir se nihil ignorare. auctor est **Laertius**. ¶ **Diſt**

fert autem et ipsum vniuersale. Nam aliud est vniuersale in se id est secundum scipsum consideratum

et sola mentis cogitatione. et aliud est vniuersale in re id est vniuersale rebus ipso applicatum. fieri

enim potest vt agnoscas in se vniuersale omnem numerum duorum circumstantium et ab eo equalitas

te distantium esse medietatem et ignores ipsum in re. vt q; 25 sit medietas 22 et 26 simul iunctorum. est

enim vniuersale in se vt numerus formalis et in sola mente existens. et vniuersale in re vt numerus res

bus applicatus. ¶ Non tamen per se contrarie. vt facta opinione. ratiocinationeq; rationis: nihil turpe

admittendum hoc turpe hoc non admittendum. et ratiocinatione sensus omne dulce gustandum

hoc dulce hoc igitur gustandum. neq; propositio propositioni neq; assumptio assumptioni. neq; con-

clusio conclusioni proprie est contraria vt notū est. sed si ratiocinatio sensus ita esset: omē turpe perpe-

trandum id est turpe id igitur est perpetrandū ratiocinatio ratiocinationi esset per se contraria. ¶ Sub

particulari: singularem comprehendimus. ¶ Non modo vitant auctores dicere que falsa sunt: sed et ea

que videntur absurda. vt absurdum videtur q; quis sciat vniuersale et particulare: et nihilominus

agat contra huiusmodi scientiam atq; iudicium. quamuis ex eius libertate. absolute possit. ¶ **Deſi**

nente perturbatiōe. atq; corporis motione: potentie suis officijs suisq; functionibus relinquuntur

apte: vt postq; fumi et vapores in ebrio reſederint: efficitur sui compos. ¶ Quāuis ligetur recta opī-

nio vniuersalis in incontinente: tanto magis ligatur singularis: que domina est ad agendū.

¶ Tertiū cap. tribus cōclusionibus/ vno correlario/ et vna questione partitiū est.

¶ Tertiū Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Incōtinens absolute/ neq; circa omnia

versatur: neq; incōtinēs dicitur q; simplr circa aliqua sit. Que primū cōsideranda sunt: hec sunt. vtrū

incōtinētes: scientes agant necne. et si sic: quo modo sciētes. circa que cōtinēs. et incōtinēs ponēdus

est: vt vtrū circa voluptatē oēm/ atq; dolorē: an potius circa quasidā definitas/ determinatasq; volup-

tates: et circa definitos/determinatosq; dolores, utrū cōtinens/et constans idē: an diuersi sint, et cetera id genus questionū: que huius discipline contemplatiuū cognata affiniq; sunt, et nostre cōsiderationis initiū aspiciamur: an cōtinēs et incōtinēs per ea ipsa differant: circa que p̄sent/an sese habēdi modo, ut utrū incōtinens eo solo sit incōtinēs: q; circa hec versatur, an nō: sed q; hoc modo versat aut utriusq; q; sit circa hec et versatur hoc modo, et utrū cōtinētia et incōtinētia circa omia versent. Sed statim incōtinēs absolute: nō videt circa omia versari, nā solū circa ea versat: circa que est intēperās, intēperās aut nō circa omia est neq; incōtinēs ideo dicitur: q; simplr circa illa versat, nā incōtinētia et intēperantia idē esset. Vtrū eo dicit incōtinēs: q; circa hec et illo modo se habeat, intēperās cū eligens ducit, putās se imp̄dite p̄sentē sequi voluptatē: incōtinēs aut nō id quidē putat: p̄sequitur tamen. ¶ Secūda coclo. Nihil reiert ad rationē, atq; ad ea que intēdimus: an opinio vera sit an sciētia: qua transgredietes hoies incōtinēter agunt. ¶ Primo quidē, q; nōnulli eorū qui opinantur: nō ambigunt sed arbitrant se et acie scire. ¶ Secūdo, q; si opinātes et eo q; remisse credūt: magis q; sciētes contra suā agent existimatiōē: nihil differt in hoc ab opinione sciētia, nā p̄fecto sunt: qui nō minus sue opinioni q; alij sue sciētie credūt, ut et Beracito notū esse potest, non igitur ad questionē: referre putandū est: an sciētia an opinione verā habentes: transgrediātur peccētq; incōtinētes. ¶ Tercio, cū scire dupliciter dicatur: et actu et habitu, nā tam is qui sciētiā habet quidē at ea nō vitur: q; qui ea vitur scire dicitur et hec longo interstitio inter se distent: habentē sc; sciētiā at non cōtemplatiē: ea agere que non oportet: et sciētiā quidē habentē et cōtemplatiē idēdem ea agere que nō oportet, nam hoc videtur absurdū: illud vero non, nihil enī absurdū videtur sciētiā habentem sed non cōtemplantiē: ea agere que non oportet, nihil igitur verat dicere sciētiē, incōtinēter agere. ¶ Quarto, duo sunt p̄positionū modi: et vniuersalis et particularis, quē admodū et duo sciēdi modi in vniuersali sc; et in particulari, at nihil p̄hibet ut quispiā utrasq; has p̄positiones habens, agat cōtrariū eius quod scit: vniuersali p̄positione vtens, cāq; cōtemplāns nō aut vtens particulari, nā ea q; agūt, singularia sunt, nihil igitur p̄hibet eū etiā qui sciētiā actu habet: incōtinēter agere, item differentias habet ipm vniuersale, nā aliud est secūdu seipm cōsideratū: aliud vero singulari applicatū, ut omni homini sicca conducūt si absolute cōsideratur, et omni homini sicca conducūt: et hic est homo omni homini sicca conducunt: hoc aut est siccū sic cōsiderato singulari applicamus, Et si vniuersale tale sit: ut singulari cōparatū sit: aut quis tale vniuersale non habet et ipm quidē actu cōtemplans: aut nō operatur, ipm aut vniuersale secūdu se habere atq; operari nihil prohibet, et magna admodū differentia per hos duos vniuersales modos emergit: adeo ut vniuersale primo modo sciēdo actuq; cōtemplando incōtinēter agere nihil incommodi absurdūq; videatur: secūdo aut modo sciēdo atq; cōtemplando agere: mirabile videat. ¶ Quinto, sit iterū ut quis alio q; dicitū est modo sciētiā habeat, nā habitu sciens sciētiāq; habendo et nō vtendo differentias habet, et sit ut quis quodāmodo habeat ipam et quodāmodo nō habeat, quis enī liberū habet huiusmodi habitū ut vigilas et omni perturbatiōe vacuus: et quis litigatum ipeditūq; ut dormiēs furens et ebrius: quo modo et sciētiā habētes possumus astruere ipos delinquere incōtinētes, nā qui p̄urbationibus agūtur: perinde ac furentes: atq; ebrii disponūtur, nā ite cupiditates venere et cetera id gen? similia p̄urbationū: corpus etiā perq; manifeste permūtāt: et nōnullos in furore infantiq; adigunt, non ergo immerito astruendū est: incōtinētes perinde se habere, atq; qui superioribus p̄urbationibus sunt affecti. Et q; incōtinētes eas sententias dicant que a sciētia p̄fiscūtur: eo liberū habere sue sciētie vsum nullū signū est. ¶ Primo, q; qui in ebrietate/et in manifesta infamia sunt cōstituti: demonstratiōes, et carmina dicūt p̄impedoclis. ¶ Secūdo, quis qui primū discunt orationes necrūte sententiasq; dicunt, at nondū tamē ipsi sciunt, verū enīvero oportet ut eorū bene insideat menti: ad quod rēpore opus est, Quapropter ita putandū est incōtinēter agētes sententias deponere: perinde atq; histriones poemata recitant. ¶ Tercio, si naturālē causam incōtinēte p̄pserimus: facile notū erit quod querimus, Opinonū enī alia vniuersaliū est et alia singulariū: quibus iam ipse p̄fidet sensus, et cū in cōtemplatiue et vniuersali et singulari, vna ratio cōmuni sit: ut anima id quod cōclusum fuerit dicat, acceptiq; necesse est ita in agendis et vniuersali et singulari ratiocinatione cognita: quod cōclusum est ut agat ipse si potest et nō p̄hibeat: oportet, ut si in agendis quis cognoscat oīs dulcis gustū p̄sequi oportere: et hoc esse dulce: ut is simul/ cōtinuoq; hoc dulce p̄sequat si potest nec p̄hibeat: necesse est. Cū ergo vna erit vniuersalis opinio agere vtans: ut que dicit nullū dulce gustare oportere: et altera dicit omne dulce delectabile esse et insuper hoc esse dulce: secūdu vltimā fiet opatio atq; huius dulcis p̄secutio, et illa forte est que a cupiditate nascitur, et prima idē dulce nō gustare atq; fugere dicat: sed cupiditas vincit, mouere enī partes vel singulas potest. Quo fit ut quodā modo a ratiocinatione/ ac opinione incōtinēter agat: ut ea quā suā fecit cupiditas, et ea opatio et recta ratio per se cōtrarie nō sunt sed per accidēs, sed cupiditas recte rationi aduersat: nō aut ipa opatio. ¶ Correlatiū, Vnde euenit: ut belue incōtinētes nō sint, nā vniuersalem existimatiōē non hnt: sed solū singulariū imaginatiōē ac memoriā. ¶ Questio: Cū omis incōtinens in p̄urbatione sit ignorās: quo pacto igitur illa ignoratio soluitur sitq; iterū sciens, Respōsio, Eadem est ratio vt de dormiente et ebrio, neq; ratio p̄pria peculiarisq; huius p̄urbationis habetur: sed quedā cōmuni que quidē ratio a naturalibus requirenda est. ¶ Tercia cōclusio, Quodāmodo recte euenit quod Socrates inuestigabat: ut p̄sente sciētia nō fiat incōtinēs, nā cū recte rationis vltima p̄positio ac opatio rei sit singularis: atq; eadē actionū domina: aut hanc incōtinēs in p̄urbatione nō habet: aut sic eam habet ut ligata p̄peditaq; sit neq; sit eam in habendo scire, sed dicere: perinde atq; temulentus p̄impedoclis carmina p̄fert, et quia etiā in agēdis vltimū terminus/ vltimaq; p̄positio nō est vniuersalis neq; ad sciētiā eque et vniuersalis p̄tinere videt: euenit igitur quodā modo recte quod Socrates inuestigabat, nam ea sciētia que p̄prie sciētia est p̄sente: non fit p̄urbatione neq; ob p̄urbationē distrabi: sed singularis sensitiuaq; quedā, Sed de his an sciēs incōtinens sit, an vero non sciens, et quo nam pacto sciēs incontinenter agat: tot a nobis dicta satis sint.

Trum autem sit aliquis incōtinēs absolute an aliqua ex parte sint **Cap. III.**

omnes. et si sit: in quibus sit: dicendū deinceps est. Patet igitur cōtinētes atq; constantes: et incōtinētes ac molles circa voluptates/doloresq; versari. Quomā autē eorū que voluptatē efficiunt alia sunt necessaria: alia per se quidē expēdibilia sunt/ exuperationē autē habent. atq; necessaria quidē dico: que ad ipm pertinet corpus: alimētū inq; veneris vsum et huiusmodi cetera: circa que tēperantiā intēperantiāq; posuimus. non necessaria vero per se autē expēdibilia victoriā honorē diuitias/ et que sunt similes generis: que bona sunt et delectant. Eos quidem qui in his preter rectā rationē que est in ipsis exuperant: absolute quidē incōtinētes nō dicimus. sed hec addētes pecuniarū incōtinētes. et lucri/et honoris/et ire dicimus: vt diuersos et similitudine nomē idē habentes. vt homo qui ludo in olympico vicit. Cois enī ratio parū ab illius ratione p̄p̄a differebat. attamen erat diuersa. atq; huius signū est illud. nā incōtinētia quidē nō solū vt delictū: sed etiā vt quoddā aut simplr aut aliqua ex parte viciū vitupatur. At horum nemo. Eorū autem qui circa corporis voluptates versantur: in quibus temperantē. intemperantēq; ponimus qui non eligendo sed preter electionē ac mentē: efficientiū qdē voluptatē exuperationes persequitur dolorē aut inferentiū fugit: famis/sitis/ estus/frigoris: et oīm que ad tactū gustūq; pertinent: is non additōe circa hec inq; (vt circa iram) sed absolute solum incōtinēs dicitur. Cuius hoc indicū est. circa nāq; has voluptates/ et non circa illā illarū intēperantes dicūtur. et p̄pterea in eodē incōtinētē ponimus et intēperantē et cōtinētē ac temperantē. Sed illorū neminē q; circa voluptates eadē quod imodo doloresq; versantur. Atq; sunt quidē hi circa hec eadem: sed non eodē modo. sed illi quidem eligunt: hi vero non eligunt. Quapropter potius eū intemperantem dixerimus qui non cupiens aut remisse exuperationes voluptatū persequitur/ ac mediocres fugit dolores q; hunc qui ob vchemētes cupiditates eadē agit. quid enī faceret ille si cupiditas adueniret ingens: et circa rerū necessarū indigentia vchemēs dolor? Cum autē cupiditatū ac voluptatū alie genere sint honeste/studioscōq; alie nō sint (eorū enī q; voluptatē efficiūt/ quedā expēdibilia sunt natura: quedā hisce cōtraria: quedam media: quēadmodū prius distinximus: vt pecunie lucrum honor/victoria) in omnibus talibus atq; medijs non ex co vituperantur homines/ quia his afficiūtur/ cupiunt atq; amant: sed ob modū: et quia exuperant. Quapropter qui preter rationē aut vincūtur aut sequūtur quippiā eorū que natura sunt honesta et bona non laudātur. vt i; qui circa honorem magis q; oporteat student: aut erga filios et parētes. Etenim bona sunt hec: et laudantur qui circa hec student. attamē est et in ys exuperatio quedam: si quispiam (vt Iliobe) et aduersus deos cōtenderet: aut sic erga patrem afficeretur. Circa igitur hec nulla est p̄auitas: propterea quod vnūquodq; perse (vt diximus) natura est expēdibile. exuperationes tamen ipsozū improbe sunt ac fugiende. Similiter nec incōtinētia. etenī incōtinētia non solum est fugienda: sed etiam vituperanda. Ob perturbationis autem similitudinē adiungentes singula incōtinētiā circa vnūquodq; dicunt: vt malū medicū aut malū histrionē: quē absolute nō dicerent malū. vt igitur neq; hic absolute dicat malus/ quia nō est viciū quicq; ipsozū: sed rationū cōparatione simile: sic et illic solam existimandū est incōtinētiā et cōtinētiā esse que in ys est circa que tēperantia/ intēperantiaq; versatur. circa autē irā per similitudinē dicimus. Quapropter et ipsam addentes/ incōtinētē dicimus ire quēadmodū et honoris et lucri.

Quarti capitis nota. Triplicia sunt efficientia voluptatem. quedam turpem vt ea que exuperationes voluptatum efficiūt. quedam necessariam vt cibus et potus et venerea q; qui ad plēn lege sunt sociati. quedam honestā et perse expēdibilem potius q; necessariam. vt honor victoria gloriā/ diuitie his qui illa vt oportet sequuntur. prime infime sunt et fugiende. terne honeste sunt et magis expetende. secunde vero medie/ et sequende quidem non tamen tam honeste q; necessarie. necessitas enim vltima bonorum conditio. Et re vera bonas voluptates diducere possemus in viles et necessarias. quales sunt gustus et tactus. i; delectabiles/ quales sunt honores glorie et similia. et honestas quales sunt ee que operationes sequūtur virtutū. et ille dumtaxat sunt animi. sed de voluptatibus posterius.

Preter rectā rationē que in ipso est. Propriū est oīm incōtinētiū et absolute et cū addito rectā habere rationē nam nondū corrupti sunt. sed ob fortē cōcupiscētiā faciūt oppositū eius quod ex recta ratione rectoq; iudicio iudicant esse faciendū. Incōtinētiens habet cōcupiscētiā fortes ad turpes delectationes p̄trahentes vt ad crapulandū scortandū. mecandū. sed illa sunt semp malitie cōmixta. q̄re

non solum vt delictū vel peccatū sed vt quodāmodo viciū. cōcupiscētia autē honoris vel glorie nō trahit ad aliquid malicie cōtrā sed solum peccatur q̄ plusq̄ oportet. vituperatur igit vt delictū non autē vt viciū. ¶ **R**io be vxor fuit eliphiois thebani quondā vana tumiditate numinū cōtēptrix. de qua Quidius sermo fuit metamor. phosis. ¶ **S**atyrus amore patris (vt volunt) plane furebat. ¶ **S**imiliter nec incōtinentia. simili modo nec incōtinentia absolute est circa hęc vt neq̄ circa hęc est prauitas.

¶ **Q**uartū cap. quattuor cōclusionibus partitū est.

Quarti capitis cōmentarius ad literā. ¶ **P**rima cōclusio. Absolute cōtinens/et incōtinens: circa eas voluptates ac tristitias que in gustu tactusq̄ sunt versant. ¶ **U**trū aliquis absolute dicat incōtinē nō an omnes secundū partē atq̄ secundū quid: et si absolute incōtinēs, circa que veritas postea determinatio suscipienda erat. Et id in primis notū est: cōtinētes/atq̄ cōstantes: indē incōtinētes, ac molles circa voluptates/tristitiasq̄ versari. et quoniam efficiētū voluptatē: quedā sunt necessaria ceu que ad ipm corpus attinent/ vt alimentū ad salutē, et veneris vīus ad sobolem et similia eiusmodi que circa temperantiā intēperantiāq̄ possumus. alia vero nō necessaria sunt sed expetibilia quidē per se sūt: vt victoria honor diuitie et que eiusce generis erūt. q̄ bona quidē sunt atq̄ oblectāt. et vtrāq̄ exuperare queūt. Sed eos qui circa victoriā honorē diuitias/et cetera id genus preter rectā rationē exuperant: non absolute incōtinētes dicimus sed p̄culas aduicimus: et eos pecuniarū incōtinētes/lucrī incōtinētes honoris itaq̄ incōtinētes dicimus: quasi ab absolute incōtinētibz diuersi sint. sed quasdam similitudine idē nomē sortientes: quē admodū homo, et homo qui in certamine vicit olympico. vbi cōmuni ratio a p̄pria ratione parum differt: attamen altera est: restat igitur vt circa ea voluptuaria/voluptatēq̄ efficiētia que necessaria sunt: absolute cōtinens incōtinēsq̄ statuatur. Secundo. Adhuc eius rei id signū est q̄ incōtinētia nō modo vt delictū sed etiā vt quoddā aut simpliciter, aut aliqua ex parte viciū vituperatur. nemo autē ob honoris, victorie, lucri et similiū perturbationē hoc pacto vituperatur: sed is qui circa eas corporis voluptates detinet: in quibus tēperantē, intēperantēq̄ locam⁹. qui quidē non eligendo sed preter electionē mentisq̄ deliberationē exagatione corū: que voluptatem efficiunt, p̄sequitur. et cōtra: namis sitis, estus frigoris similitūq̄ oīm (que ad gustū tactusq̄ p̄tinent) dolorē interitū exuperationes refugit. et is non additione quadā vt is qui circa iram, et honorē: sed absolute dūtaxat incōtinens dicitur. cuius rei iterū id indicū est: q̄ solū circa gustus tactusq̄ voluptates: intēperantes dicimus. at cōsentium omēs tēperante ac cōtinente: et intēperantē, ac incōtinēte circa eadem existere. nō igitur ab re cōtinente atq̄ incōtinente circa easdem voluptates atq̄ dolores:

gustus scz ac tactus collocauimus. ¶ **S**ecunda cōclo. Temperantē, ac intemperantē neutrum talē dicimus propterea q̄ circa easdem voluptates ac tristitias versatur. Nam et intēperantes et incōtinētes circa hęc eadē sunt: verū non eodē modo. nam intēperantes eligūt: incōtinētes vero non eligunt. quo fit vt cum potius dixerimus intēperantē: qui aut non cupiens aut remisse quidē cupiens: exuperationes voluptate querit, mediocresq̄ dolores et horret et fugit: q̄ qui obvelhēntes cupiditates ipsa eadē agit. quid enī faceret intēperans: si cupiditas ingrueret ingens, et circa indigentia necessariarū rerum vehemēto dolor.

¶ **T**ertia cōclo. Circa rerū honestarū cupiditates, suas oppositas atq̄ mediocres: nō statuatur incōtinētia. sunt enī cupiditatū voluptatūq̄: alie genere honeste atq̄ studiose: alie inhoneste: alie medie. nam corū que voluptatē efficiunt: quedā natura expetibilia sunt: vt honor, victoria et cetera parentes liberi: quedā opposita naturaq̄ fugienda: et quedā media. vt diuitie lucrū: vt prius quodammodo distinximus. et in omnibus que voluptatē efficiūt natura quidē expetibilibz et mediis: non itcirco vituperant homines quia is afficiant ea cupiant, ac ament. sed ob modū quis sciet cupiēdo et amando exuperat et perinde qui preter rōem corū amore succūbum vincūt: q̄ preter rōem et p̄sequūtur que honesta bonaq̄ sunt: non laudantur. vt y qui circa honorē magis q̄ oportet student/aut circa filios et parentes. hęc enī et bona sunt, et qui circa hęc mediocriter student laudantur. attamen in his exuperatio quedā cōtingit. vt si quispiā ob filiorū amorē aduersus dcos cōtenderet: vt **R**io be, aut si quis ita erga patrē afficeretur: vt **S**atyrus ille qui patrie amator: hinc appellatus est: qui plarimum insane videbatur. attamen circa hęc nō est viciū prauitasq̄. nā vnūquodq̄ per se et dicitur natura est expetibile. verūtamē exuperationes corū improbe sunt ac fugiende. non igit circa ea incōtinentia est. nam incōtinētia nō solū fugienda: sed etiā vituperanda est.

g ¶ **Q**uarta cōclusio. Secundū vnūquodq̄ predictōrū: quadā perturbationis similitudine et singulorū facta additione incōtinētes dicere solemus. Nam secundū vnūquodq̄ predictōrū voluptatē afferētū et nō necessariorū quidē: sic dicimus incōtinēte: vt dicere solemus malū medicū. et malū hīstrionē. at non absolute malū medicū aut malū hīstrionē malū esse diceremus. nam non est viciū cuiusq̄ iporū: sed rationū cōparatione quiddā simile. igitur neq̄ hic absolute p̄tinentiā aut incōtinētiā existimare oportet: nisi in iis circa que tēperantiā intemperantiāq̄ versatur. sed circa iram honorē lucrum, et similia: per similitudinē dicimus incōtinēte. itcirco dicimus incōtinēte ire incōtinēte honoris, et lucri: et tales hī mōi.

¶ **U**m autem quedā/natura voluptatē efficiant: quorū alia simpliciter/

c **C**ap. V. alia generibus animalū voluptatē atq̄ hominū afferunt: quedā nō natura: sed partim ob morbos/partim ob cōsuetudinē: partim ob naturas prauas delectēs licet et circa horū singula similes habitus cernere. Dico autē ipos imanes: vt mulierem illam quā grauidas rescindētē fetus deuorare aiunt: aut qualibus ferunt nonnullos circa pontum efferatos homines delectari. quorū alios inquit crudis alias humanis carnibus gaudere/alios suos filios i cōmuni comedēdos mutuo dare: aut id quod de **P**halariē dicit. atq̄ hi quidē sunt habit⁹ ferales. Alij aut quibusdā ob morbos/ et ob insanā sūt. vt qui mactauit matrē/atq̄ comedit: quiq̄ cōserui iecur item comedit. Alij

sunt ex morbo/vel ex cōsuetudine: vt euulsiones pilorū/et vnguium efus/et carbonū/et terre: et insuper venercorū habitus maribus. Alijs enī natura: alijs ex consuetudine accidunt. vt is qui a pueritia cōsuevit. Quibus igitur causa est natura: eos nemo dixerit incōtinētes: quēadmodū neq; mulieres: q; uenerē non agant sed parant: pari modo neq; eos qui ob consuetudinē morbos se habēt. Igitur singula quidem horū habere extra fines est vicij: quēadmodū et ipsa feritas. Ihabentem autem vincere aut vinci non est ea que absoluta est cōtinētia aut incōtinētia: sed ea que per similitudinē dicitur. Quēadmodū et is qui circa iram sic se habet: dicens est cū affectu et nō incōtinēs absolute. **¶** Omne namq; viciū exuperans et dementia et timiditas et intēperantia/et acerbitas: aut est ferale/aut ex morbo. Nam qui talis est natura vt vniūsa formidet: etiā si obstrepuerit forer: timidus est timiditate ferale quidam etiā mīscipulā ob morbū pertimescebat. et dementiū qui natura quidē ratione carent sensuq; tantūmodo viuūt: imanes sunt. quales nōnullę nationes sunt longe habitantiū barbarorū. Qui vero non natural sed ob morbos vt cōmitialē aut insaniā: y sunt morboſi. fieri autē potest vt horū aliqua quispiam interdū habeat tantū: sed nō superetur. vt si Phalaris puerū p̄cupiens comedere sese dēmeret: aut ab nefanda libidine abstineret. Sit etiā vt non solū habeat verum etiā superetur. Vt igitur et prauitatū ea quidem que est humana absolute dicitur prauitas: alia vero cū additione (feralis inq; aut ex morbo) et non absolute: sic et incōtinētia alia est ferale: alia ex morbo. Absolute autē ea est sola que intēperantie humane non egreditur fines. Perspicuū igitur est incōtinētiā et cōtinētiā in his esse dīſtīſſat: circa que intēperantia tēperantiaq; versatur: et in ceteris speciē aliam incōtinētiē esse que quidem non absolute sed per translationē incōtinētia dici solet.

Pontus
Danubius
Esedones
Circani
Caspj
Bactriam
Abessagete
Seranus
Bactri
Quidius
Phalaris
Parhillus
Jeno

¶ Quinti capitis note **¶** Circa pontū Danubiū et plerisq; alijs in locis legūtur fuisse feri. nō Esedones populi Danubij accolere parentū et p̄pinq̄uorū funera: victimis et festo conuentu familiarū celebrant. cadauera q̄t lamata et pecorū viscērib; in terra obſonando epulā. Joq; cōsumūt. capita vero auro argētoq; ornata p̄ poculis habent. I Circani Caspij et Bactriam canes ad id officij domi educant: vt illis mortuos deuorandos lanandosq; prebeant. Indorū Abessagete p̄pinq̄uos cognatosq; cū ad multā senectutē pueniūt vel aliquo casu mori p̄pinq̄uant: iugulatos ante magno epularū apparatu alijs edulis mīſſos comedunt atq; id facere q; pessimā hominū fortuna existimēt a vermib; deuorari. Seranus canes sanguine pascebat hūano: quo aduersus hostes in bello seniores essent. Bactri ad bellū vsū carnibus humanis nutriūt canes et illis in cibū obiciunt senes. Et hec omnia immania feraq; sunt. **¶** Phalaris Agrigētinus Sicilię tyrannus tormentorū immitate gaudebat et ungenonem tormentis enecauit et multa huiusmodi crudelia facta. **¶** Aut ab nefanda libidine. nefanda nō tanta. q; nefas sit nō modo talia patrare: sed et nōiare. nōiat enī Aristoteles ea dīſtīſſat: q; horos rem nō mīnū ingerūt nominata. ab alijs autē abstinēt: vt que insana sunt qualia fabule de Phalaris et pretidibus que nullus honestus ob horos nōiat. et sacra abstinēt eloquia satisq; sit nosse: p̄pter illa mundū semel perisse. ignē p̄cem et sulfur de celo pluuisse et se deum manifestū prebuisse vīdicē. **¶** Pilorū euulsioes. sunt qui q̄p̄mū irascūtur pilos sibi vellāt crinesq; furiosorū more dīſtrūpūt. **¶** Sorex mus. **¶** Mīscipula tendiculū capiendorū murū. **¶** Morbus cōmitialis quo subito tenas ti cōeūdūt: aliquādiu mortuis similes: qui et lberculeus morbus et epilepsia dicitur. **¶** Et in ceteris speciē aliam incōtinētiē. Earū incōtinētiarū quēdā est incōtinētia cū adiūcto humanā. Alia vero cū adiecto incōtinētia ferale. sed viciū ferale longe deterius fugibilisq; q; ferale incōtinētia. a quo vtroq; qui vere bonus est et solus potens dei respirare mundum.

¶ Quintū cap. duabus cōclusionibus partitiū est. **¶** Quinti Capitis cōmentariū ad litterā. **¶** Prima cōclusio. Circa ea delectabilia que p̄ter cōtraq; naturā sunt: minime sumenda est incōtinētia. Nam voluptatē efficiētū: quēdā eam natura efficiunt. et horū quēdā simplr omībusq; animalibus: porro quēdā pluribus animalū generibus atq; hominibus: quēdā hominibus solū voluptatē afferunt. alia vero nō natura sed p̄ter naturā voluptatē efficiunt. et horū quēdā ob morbos: quēdā ob consuetudinē: quēdā vero ob prauas cōplexiones/ atq; naturas. et in his omībus huiusmodi p̄tra naturā delectabilia: relinquit similes habitus habitū dico vnde imanes ferosq; dicimus. vt mulierē illā quā grauidarū alios resedentē ferus deuorasse dicunt: imancm dicimus. atq; eos qui talibus oblectarentur qualibus ferunt nonnullos circa pontū efferatos homines delectari. quorum autem alios crudis alios humanis carnibus gaudere ac vesci: alios in cōmūto: filios suos inuicē epulandos dare. aut quod de Phalaride narratur. et hī omēs habitus sunt ferale imanesq;. quos quēdā ob morbos et isaniā incurrūt: vt is qui matrē mactauit/ atq; comedit. pariter et is: qui cōserui sui iecur mandit. et quidā eiusmodi feros habitus ex morbo: alij fō cōsimiles ex cōsuetudine trahūt. vt pilorū euulsioes vnguiū. carbonū terre efus. insuper et masculorū nefanda libido. quidam vero natura fera hos cōsequūtur: et alij eisdē atq; cōsimiles cōsuetudinē. vt y qui a pueritia p̄fuevit. at vero eos q̄bus natura fera eiusmodi delectabilia p̄sequendī causa est: nemo

dixerit incontinentes. vt neq; mulieres continentes q; generatiōis opus nō agāt sed patiant. id enī illis natura astringēte pudentesq; puenit. Itaq; sibi modo eos incōtinentes dicimus: qui ob cōsuetudinem, morbosq; talia sequunt. nā qui ex cōsuetudine, aut morbo singula horū psequunt: extra fines est vicij/ quēadmodū et ipsa feritas, incōtinentia autē/ vicij limites nō excedit. circa igit ea delectabilia minime incontinentia sumēda est. et tales pcupiscentias hā. intē/ aut vincere/ aut vinci: neq; absolute continentia aut incōtinentia est: tamen si sititudine quadā dici nichil referat, quēadmodū is q; circa irā ita se habet dicendū est: cū affectu ipsiusq; perturbatiōis noīs expressione continēs aut incōtinentis: et non absolute continēs, aut incōtinentis. ¶ Secūda cōclusio. Quēdā incontinentia feralis, et q; dā ex morbo dicēda est. Itā oē exuperās viciū, oīsq; modū humanū supercedēs prauitas: vt exuperās de mentia, timiditas/ intēperātia/ crudelitas et ita secundū alias malicias: aut feralis est aut ex morbo. Itā qui talis est natura: vt vniuersa formidet etiā si obstreperit forex timidus est timore ferali. verū etiā et quidā ob morbū, musculā pertunefcebat. et sunt quidā dementiū, qui natura ratiōe carēt: ac sensu tantūmodo viuūt. et hi quidē immanes sunt: quales nōnullē natiōes longe habitantiū barbarorū sunt. q; vero crudelia quēdā teniāt ob morbos: vt ob cōmittalē, aut infamā: morbi feri sunt. At fieri potest vt aliquis horū immanū nonnullos appetitū habeat: sed nō superet. vt si phalaris puez mandare percutiēs: sese cōtineret, aut a nefanda libidine abstineret. fieri etiā contra potest vt non solū talē habeat appetitū: verū etiā superet. igitur vt sola prauitātū que humana est absolute prauitas dicitur/ et alia nō absolute sed cū additione quadā vt prauitas feralis, prauitas ex morbo: ita par, cōsentaneū est vt incontinentia que humana non est: quēdā quidē feralis et quēdā ex morbo dicat: et ea sola absolute dicatur incontinentia/ que delectabiliū humane intemperantie fines, modūq; nō egreditur. Sed iā satis perspicuū euasit simpliciter cōtinentiā ac incōtinentiā in ijs dūtaxat reperiri: circa que temperātia intēperantiāq; versat. et in ceteris aliū cōtinentie modū atq; speciē esse: q; nō absolute quidē incontinentia, sed similitudine, translationeq; incōtinentia dici solet.

22. ¶ Est hec autē et minus esse turpē ire/ q; cupiditatū incontinentiā. Cap. VI.

P ostendamus. ¶ Ira namq; aliqua ex parte et nō perfecte rationē audire videt: perinde atq; veloces ministri/ qui quidē anteaq; totū id audierint quod dicitur/ excurrunt: deinde in agendo aberrant, canes etiā anteaq; cōsiderēt: si sit amic⁹ / si tantū pulsauerit hostiū/ latrant. Sic et ira ppter caliditatē/ celeritatēq; nature/ audita quidē ratione/ non precepto autē audito ad ipsā pperat vltionē. ratio nāq; vel imaginatio cōtumeliā/ aut paruipensionē esse ostendit. illa autem ac si ratiocinatione facta concluderit oportere tali bellū inferre: statim insurgit. At cupiditas si solum dixerit ratio aut sensus hoc asferre voluptatē/ pergit ad fruendū. Quare ira quidē sequit quodāmodo rationē cupiditas autē non sequit. turpior igit est. nā incontinens quidē ira a ratione quodāmodo vincitur: cupiditatis autem non a ratione sed a cupiditate. ¶ Preterea magis est ignoscendū: si quispiā naturales appetitiōes sequatur. quippe cum et cupiditates tales sequenti/ que sunt omnib⁹ cōmunes/ et quoad cōmunes sunt: venia magis datur. At ira atq; acerbitas magis est naturalis/ q; ce cupiditates que exuperant, et que non sunt necessarīe. Ut qui se excusabat q; patrē pulsaret, et hic enī dixit suū patrē pulsabat et ille suū: et hic etiā (ostenso puero) cū vir fuerit/ me pulsabit. est enī nobis gentile. Et qui trahebatur a filio/ sistere iubebat in hostio: et se enī patrē couisq; traxisse dicebat. ¶ Preterea iniusti magis sunt ij qui magis occulte procedūt/ ac insidias faciūt. atqui iracundus igitur non insidias facit/ nec ira: sed est manifesta. cupiditas autem contra quemadmodum venerem aiunt. Nam ipsam dolos necere dicunt, et homerus balthēū ipi tribuit in quo fraudem etiam inesse dicit.

Fraus quoq; inest: que prudentem persepe fefellit.

Quare si cupiditas magis sit iniusta q; ira: et incōtinentia q; est circa ipsā: turpior erit ea que est circa irā: et absolute incontinentia/ atq; quodā modo viciū. ¶ Insup nemo vitur libidine dolēs. sed qui facit per irā dolens omnis facit: qui vero exquit libidinē id facit cū voluptate. Si igit ea sūt magis iniusta quibus irasci magis iustū: et incontinentia pfecto que sit ob cupiditatē/ magis erit iniusta. non est enī in ira libido. Incontinentiā igitur circa cupiditates/ turpiore esse incontinentia circa irā: et continentia atq; incontinentiā circa corporis cupiditates voluptatesq; versari/ ex ijs que diximus perspicuum iam euasit. ¶ Harū autē ipsarū differentie sūt sumēde. Itā (vt ab initio dixim⁹) alie sunt humane ac naturales et genere/ et magnitudine: alie ferales: alie ob labefactatū principium/ atq; morbos emergunt. Circa aut harū tantūmodo primas: tēperantia/ intēperantiāq; versat. Quapropter et feras nec tēperatas nec intēperatas nisi p translationem dicimus: et si quo omnino aliud gen⁹ aialū ab aliō differt petulantia conu/ voracitateq; Itā enī habēt electionē/ nec rationē, sed dumote sunt a natura: perinde atq; hoīes ij qui

sunt mente capiti atq; infani. ¶ Feritas autē minus est malū q̄ viciū: sed terribilius est. 14
 Nō enī corruptū est id quod est optimū: vt in hoīe. sed nō habet. Sit igit perinde atq;
 si quispiā inanimatū cū aiato cōpararet. vtrū sit pius. Semp enī prauitas eius quod
 non habet principū min⁹ nocere potest. at mens principū. Perinde est igit atq; si quis-
 piā iniustitiā ad iniustū hoīem ppararet. est enī vtrūq; aliquo modo per⁹. hoīo nāq;
 mal⁹ milies plura mala q̄ fera facere potest.

¶ Serti capitis note. ¶ Ratio nāq; vel imaginatio. q; nō semp pveritate sed opinōe imaginatiōeq;
 irascimur. nō semp iuste sed etiā nōnūq; iniuste. ¶ Si solū dixerit ratio aut sensus. q̄uis etiā aliquo
 pacto non ostēderit. atq; ita est vt puer enī non facile illudis sed celeriter probabili ducis argumento:
 cupiditas ad solū nomen procurrit aut q̄primū audito noīe fugit. ¶ Dicunt hē voluptates humane
 genere: quādo eius generis voluptatū sunt quas hō natus est cōcupiscere. mādere enī pueros carbo-
 nes et persegmenta vnguū: non homini sua natura cōpetit neq; ad illorū voluptates nā: est natura
 ue trahitur. ¶ Perinde est igit. Perinde est cōparare feritatē ad ferā et iniustitiā ad hoīem iniustū.
 Et vtrūq; iniustitia inq; et iniust⁹ hoīo. aliquo modo deterius feritate et ferā. quādoquidē mal⁹ suū
 stusq; hoīo milies plura mala q̄ fera facere potest.

¶ Sertū cap. duabus conclusiōibus. et vna differentia partitum est.

Serti capitis Comētari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Incōtinentia ire/minus q̄ cupiditatum 23
 turpis habet. ¶ Primo. quia ira aliquo pacto rationē audit q̄uis ipse: et haud rēq; q̄ veloces
 ministri qui priusq; id totū quod illis mandāt audiāt: excurrūt et subinde in agēdo abei rāt. aut per-
 inde ac canes qui priusq; considerēt an amic⁹ sit q̄ vult repuerit: fore sic pulsauerit: allat rāt. ita quoq;
 et ira. ppter celeritatē se. uozēq; nature audita ratione. sed pcepto haud q̄d expectato. pperat ad vno
 nem. ratio enī aut imaginatio ire. cōtumeliā aut parū pensionē esse ostēdit: at illa primo ac si ratiocī-
 natione cōtulerit tali iniurianti repugnandū esse bellūq; inferendū: illico insurgit. cupiditas vero si
 solū in mentē. cogitatūq; venerit: aut sensus quicq; atterre volūptatē dixerit: atēstinat ad frustionē.
 igit audit ac sequit aliquo pacto ira rationē. cupiditas aut nō sequit. ergo cupiditātū incōtinentia/
 q̄ incōtinentia ire turpior est. Incōtinentia enī ire quodam modo a ratione vincitur. incōtinentia aut cupiditas
 tio nō a ratione sed a sua vincitur cupiditate. ¶ Secundo. magis illi ignoscendū est: qui naturales apper-
 titones sequit. nā ille qui tales cupiditates sequitur que omnibus communes sunt et quatenus com-
 munes sunt. magis vema dignari solet. atq; ira ireq; ex addelectia magis naturalis est: q̄ ille exuperā-
 tes libidinū turbatiōes et q̄ minime necessarie sūt. quos exēplo pdidit ille q̄ sese excusabat q̄ suū pas-
 trem pulsaret: nā et hic (iquit) patrem suū pulsabat. et ille suū et hic etiā ostēso puellō) dū adoleuerit
 vir: me ipse pulsabit. hoc enī nobis gētile hereditariūq; est. et alter qui cū a iusto pprehēbatur: in hostio
 sistere iubebat. nā eozq; se patrē traxisse dicebat. incōtinentia igit ire magis vema dignus ac min⁹ tur-
 pis est ipso cupiditātū incōtinentia. ¶ Tertio. q̄ magis iniusti sunt qui magis occulte peccāt. insidias
 q̄ molitur. at nec iracundus. nec ira insidias tendit. est enī aperta. cupiditas a. at contra: occulta est/
 moliturq; insidias: quēdammodū ¶ p̄pignā venerē aiunt. nā vt dicunt. dolos necit ipsa ven⁹. et uoz
 merus baltheū veneri tribuit: in quo fraudē etiā inesse dicit. inquit enim.

¶ Fraus quoq; inest adimens longe mentem sapienti.

quare si cupiditas magis q̄ ira iniusta est: merito euenit vt cupiditātū incōtinentia turpior ipsa sit / q̄ in
 continētia sit ob irā. vno vero cupiditū incōtinentia. absolute incōtinentia et quodam modo viciū est.
 ¶ Quarto nemo vitur. peccitate dolens. at vero ois q̄ per irā quicq; agit: dolēs agit. pira vero libi-
 dine peccitatēq; exequēs: cū volūptate exequit atq; gaudet. si ergo ea magis iniusta sunt q̄ uo ma-
 gis irasci iustu est: volūptatū pfecto incōtinentia magis iniusta erit. nā pperā cū volūptate agit. at in
 ira nulla adeest peccitas. nullaq; volūptas libidinis. constat ergo circa cupiditates/ incōtinentia turpior
 rem esse: q̄ circa ira. et et uo que tā quoq; dicta sūt simpliciter incōtinentia circa corporis illecebras/
 volūptatesq; versari: nā satis euasit p̄piciū. ¶ At volūptatū differentias hic pariter iterū resumere
 par est. Ita ab initio determinatiōis huiusce rei dictū est: earū quas dā esse humanas ac naturales ge-
 nere quidem et magnitudine/ et alias ferales esse: quarū qdā ob oblesū tū p̄pitiōis. tū rationis principii
 pū p̄ngāt/ qdā ob morbos. et qdā ob p̄suetudinem: et solari primariū temperatū/ intemperatūq; et
 et hinc quoq; sit/ vt neq; ferās tēperatas neq; intēperatas esse nisi trāslantē dicam⁹: quanto prius
 aliquo aliud aiatiū gen⁹ ob alio genere differat: vt cōtumelia. salacitate edendiq; voracitate. nā neq;
 electionē neq; rationē habent: sed a natura et electiōe. et ratione capte sūt penitusq; exotico: p. nōc atq;
 hoīes q̄ mente capti sūt/ atq; infani: sua infamia. electiōe rationeq; spoliati. ¶ Secūda peluio. 24
 um feritas min⁹ malū est q̄ humanū viciū: sed terribil⁹ qdā est. Ita in teris aiatiū corruptū non
 est id quod est natura optimū: que admodū in prauo hoīe corruptū est. nā animal ferū id optimū natus
 ra non habet. sit igit vt cū feritas vicio cōparatur: perinde sit atq; si quispiā inanimatū cū aiato
 conerāt vtrū sit per⁹. semper enim prauitas eius quod non habet principū: minus nocere potest. mēs
 suem quodā principium est. rursum cū comparatur feritas vicio: perinde est. atq; si quispiā inius-
 titiā ad iniustū hoīem pparat. est enī vtrūq; quodāmodo perus: hic cōsuetudine. hēc natura. iniustitia
 deterior feritate. iniustu ipsa fera. hō nāq; mal⁹ milies plura mala q̄ fera/ facere potest. terribilē tamē
 esse animalū feritatem: satis p̄stat. est itaq; notū animalū feritatem minus malum esse q̄ humanū
 viciū: quia terribilius

¶ It aut vt circa voluptates dolozesq; p tactū. gustūq; et cupiditates Cap. VII 25
 ac fugas/ circa q̄ versari tēperata et intēperatā pri⁹ est de finitū: ita sese habeat
 quispiā/ vt aut superet ab ysiplis que p̄ticiq; superāt hoīes/ aut superet ea ipsa

a quib⁹ pleriq⁹ vincunt. Atq⁹ si circa voluptates ita sese habeat: primo quidē modo in-
 continens est: secundo autē cōtinens. Sin circa dolores/ primo quidē modo mollis est
 secundo autē p⁹stans. In horū autem medio plurimorū hominū habitus colle canē: et si
 26 ad deteriores magis declināt. ¶ Quoniam autē quedā voluptatū sunt necessarie/ quedā
 non necessarie: et vsq⁹ ad quedā terminū: exuperatiōes vero defectiōesue nō sūt neces-
 sarie. Et simili modo res sese habet et in cupiditatibus/ atq⁹ doloribus. qui voluptatum
 exuperatiōes/ aut exuperātes voluptates ob electionē atq⁹ ob ipas/ et ob nullā rē aliā
 inde puenientē persequit⁹: intēperans est. hunc enī non penitere necesse est. quare est in-
 27 curabilis. quē enī nō penitet is est incurabilis. Qui vero deficit: opposit⁹ est. Atqui quī
 inter hos medius collocat⁹: tēperans est. ¶ Similiter intēperās est/ et qui (nō quia vin-
 cit sed ob electionē) dolores corporis fugit. Eorū autē qui nō eligūt. ali⁹ ob voluptatē:
 alius ob eius fugā doloris/ qui a cupiditate puenit/ ducit. Quare inter sese differūt. cui
 libet enī deterior esse videbitur: si quis nō cupiens/ aut remisse/ quippiā ageret turpe: q⁹
 vehementer cupiens: et si nō irat⁹ pulsaret q⁹ cōcitatus ira. quid enī ageret: si esset in p-
 28 turbatiōe: quapropter intēperans incōtinente deterior est. at eorū quos diximus/ alter
 mollitudinis magis subicitur speciei: alter est incontēns. ¶ Atq⁹ incontēns qdē con-
 tinens: molli vero cōstās opponitur. Constātia namq⁹ in resistendo: continentia vero in
 29 superando p⁹sistit: suntq⁹ diuersa resistere ac superare: sicut haud vinci/ z vicerē ¶ Qua-
 30 propter et continentia magis q⁹ p⁹stantia est expectēda ¶ Qui autē aduersus/ que pleriq⁹
 resistunt et possunt/ deficit: is mollis est atq⁹ delicys defluens (delicie nāq⁹ sunt molli-
 tudines quedā) qui quidē veltē trahit: ne subeat laborē tollēdi/ z cū imites egrotātē: se ne
 31 putat miserū esse qui misero similis est: ¶ Similiter res sese habet/ et circa cōtinētiā et incō-
 tinētiā. Nō est enī mirū si quis a vehementib⁹ exuperātib⁹/ aut voluptatib⁹/ aut do-
 loribus vincit: quin ignoscēdū est si resistēs vincit eādē. vt Theodecti poete Philocte-
 tes/ a serpēte morsus. Aut Larcini Cereyon in Alopec: et vt hoies y/ qui detinere risū enī
 tentes accumulātū illū effundūt: vt accidit Xenophanto. Sed/ si quis is quibus multi-
 tudo resistere potest: succūbit et non aduersari potest: nō ob generis naturā aut ob mor-
 bum: qualis est mollitudo que regib⁹ Satarū inest ob genus: et vt femella a maris di-
 32 stat natura. ¶ Videt⁹ autē et is qui est ad iocū p⁹p⁹ssior/ intēperās esse: est tamen mollis.
 Nam iocus relaxatio est: siquidē requies est. qui vero ad iocū p⁹clius est: et is est qui i
 33 hac exuperant. ¶ Atqui incontēntia alia est temeritas alia infirmitas. Quidā enī de
 liberatione facti/ non p⁹sistūt in is que statuerūt ob perturbatiōē: quidā ex eo quia nō
 consultarūt/ a p⁹turbatiōe ducunt. Sūt enī qui ante sentētes et p⁹videntes: ac sapos ra-
 tionēq⁹ excitantes. nō superant a perturbatiōe: siue voluptatē id quod mouet/ siue dolo-
 34 rem efficiat: perinde atq⁹ p⁹etullati non tūllant. ¶ Maxime autē celeres/ ac biliosi atra-
 bili: temeraria incōtinētia sūt incōtinētes. Illi enī velocitatē: hi ob vehementiā/ nō expe-
 ctant rationē: ex eo quia ipsius sunt imaginatiōis sequaces.

¶ Septimi capitis notē. ¶ Ii qui inter p⁹uientes et incōtinētes p⁹uinent: sunt q⁹ superāt voluptates a
 quibus vincunt incōtinētes: sed vincūt a voluptatib⁹ quas vincūt superātq⁹ p⁹uinentes. Ii tamē ad de-
 teriorē partē magis declināt/ appellāturq⁹ ideo poti⁹ incōtinētes: q⁹uis parti videant⁹ habere viriūq⁹
 Et inter mollē. et p⁹stantē: sunt qui vincūt dolores a quib⁹ vincunt molles: sed vincunt a dolorib⁹ quos
 superant p⁹stātes. et parti cōstantes. partimq⁹ molles esse vident⁹ sed deterioris partis nomē poti⁹ sibi
 vendicant mollesq⁹ appellantur. ¶ Incurabile/ difficile curabile. ¶ Alopec Cereyonis filia et qua et
 Mepruno natus est Hippothoon. luctat⁹ pater diu/ ferre stuprū filie eādē impatientia vict⁹ dolori-
 bus succubuit. ¶ Xenophantus in puero cū luctat⁹ voluisset risū detinere. copiosissime effudit. vt no-
 stri de philemone autē quē inoderatū risū abstulisse ferunt. paratas enī ficos atq⁹ in cōspectu positas
 a fello cōsumēte puellū vt illū abigeret inlauiuit. qui cū is comestis oibus supueneret: quoniam/ inde
 itā tardus aduenisti da nūc merū a fello. ac vrbamitatem dicti crebro anhelitu cachinnorū p⁹fecit/ ridē
 do defecit. ¶ Et illas quoque: cū leui tactu inhorrescit quē subide refugit/ risuq⁹ plerūq⁹ soluit. ¶ Sub
 incōtinētia temeraria. et infirma: molliem temerariam/ pariter et infirmā intelligimus.

¶ Septimū cap. octo p⁹clusionibus quattuor diffinitionibus et vno correlario partitū est.

15 ¶ Septimi capitis Cōmētari⁹ ad litterā. ¶ Diffinitio. Incōtinēns est q⁹ a voluptatib⁹ gust⁹/ tactus-
 ue superat: quas pleriq⁹ superāt. Cōtinens est qui gust⁹ tactusue voluptates superat: a quib⁹ pleriq⁹
 superant. Mollis est q⁹ a gustus. tactusue doloribus superat: quos pleriq⁹ superāt. Constās vero: qui
 gustus. tactusue superat tristitias: a quibus pleriq⁹ superant. Nā sit vt circa voluptates atq⁹ tristiti-
 as per gustū pariter et tactū acceptas. circa horū sensu illecebras/ atq⁹ circa eos quos hoies refu-
 unt dolores (circa que oīa temperantiā/ intemperatiāq⁹ versari prius definitū est/ quispō ita sese ha-

beat: vt ab ijs ipſis ſuperetur quas pleriq; ſuperāt: aut eas ſuperet a quibus pleriq; ſuperant. ſi circa voluptates ita ſeſe habeat: primo modo incōtinēſ eſt: ſecūdo autē modo p̄tinēſ. ſin vero circa triftitias: primo quidē modo mollis eſt: ſecūdo autē modo p̄ſtans. et inter hos plurimoz hoīm habit? cōtinentur: quos ad deteriores partes declinent ac plabant. ¶ Prima cōcluſio. Intēperātia lōge deterior eſt ipſa incōtinentia. Itā voluptatū guſtus tactuſq; quedā ſūt neceſſarie: ſed vſq; ad quendā terminū certāq; menſurā: quedā nō neceſſarie vt eruperationes. atq; defectiones. eruperationes enī defectione ſue neceſſarie non ſunt. et vt de voluptatib?: ita eſt et de earū dolorib?. et qui voluptatū eruperationes: imo ipſas eruperātes voluptates ob electionē atq; ob eas ipſas neq; ob aliud quicq; inde pueniēs pſequit: intēperans eſt. q̄ aut ob electionē et ob eas ipſas nec ob aliud quicq; pſequit voluptates: eū facti non penitet. quē aut nō penitet: is incurabilis eſt. intēperās igit incurabilis eſt. at incōtinentē p̄turbationē ſed ſta et penitet et curabilis eſt. igit intēperantia longe deterior eſt ipſa incōtinentia qui vero et electionē deficit atq; ob eas ipſas: voluptates refugit. inſenſibilis eſt intemperātis oppoſit? et inter hos intēperantē ſcilicet et inſenſibile: medi? intēperās collocat. ¶ Secūda cōcluſio. Itā modo intemperās incōtinentie ſed et mollis: deterior eſt. Itā intēperans eſt q̄ nō quia a p̄turbatione / ſed q̄ ob electionē ipſam doloris corporis refugit. ſed corū qui non eligūt quidā ob voluptatē vt incōtinens / et quidā ob fugam doloris qui et cupiditate puenit: ducit vinciturq;. quare intemperās et incōtinens et mollis inter ſe differunt. at cūlibet is deterior eſſe videbit: qui aut nō cupiēs aut remiſſe cupiens quippiā agi turpe q̄ ſi vehementer cupiens id admitteret. vt deterior eſſe videbit ſi quis non iratus alterū pulſauerit: q̄ ſi id egerit irā p̄citatus. quid enī tū ageret ſi in p̄turbationē eſſet. eſt igit intēperās: et incōtinentē et mollis deterior. corū enī quos dicitur? alter mollitudinis ſpeciei ſubijcti et alter incōtinens eſt. ¶ Tertia cōcluſio. Cōtinens incōtinenti et p̄ſtans molli oppoſit: et ſunt p̄tinentia et cōſtantiā diuerſa. Cōtinens tem incōtinenti et cōſtantiē molli oppoſitū eſt. ſtatim notū eſt. nā cōtinens vincit incōtinens vincit. et cōſtans reſiſtit: mollis ſuccūbit atq; ſuperatur. et quia p̄tinentia in ſuperādo p̄ſiſtit et p̄ſtantiā in reſiſtēdo. et ſuperare et reſiſtere diuerſa ſunt: vt vincere et nō vinci: ſūt igitur cōtinentia. et cōſtantiā diuerſa. ¶ Correlatiū. Quō ſit vt cōtinentia magis q̄ p̄ſtantiā: experienda ſit. Itā vincere q̄ nō vinci p̄ſtantiā: lius eſt. ¶ Quarta cōcluſio. Mollis eſt qui aduerſus ea aduerſus que pleriq; reſiſtūt et poſſunt ſuccūbit. Itā qui dolorib? ſuccūbit aduerſus quos et pleriq; reſiſtūt et poſſunt mollis eſt: deliciisq; deſuētis: delicie enī mollitudines quedā ſunt: vt qui veſtem trahit ne tollendi ſubeat laborē. qui cū mureſ egroſ tantem: non ſe putat eſſe miſerū ſemp quidem miſero ſimilis. mollis igit iſce ſuccūbit aduerſus que pleriq; reſiſtunt. poſſuntq;. ¶ Quinta cōcluſio. Itā oīs qui a voluptatib? aut doloribus reluctatus videtur: incōtinens aut mollis eſt. Itā vt de p̄ſtantiā et mollitudine ad dolores moleſtiāq; fugiendos ita quoq; de cōtinentia et incōtinentia circa voluptatū illecebras ad dolores moleſtiāq; fugiendos ita litudō et cōſtantiā non circa oēs dolores moleſtiāq; verſatur ſed circa eas quas pleriq; vincūt et a quibus enī pleriq; vincunt. quare et circa cōſimiles voluptates cōtinentia atq; incōtinentia. Itā ſi quis a vehementib? eruperantibusq; voluptatibus aut doloribus vincit: nichil mirū eſt ſi neq; incōtinens / neq; mollis eſt. verū ignoſcendū eſt illi. ſi tandem reluctat? vincit: vt Theodecti poete Philoſophico a ſerpente morſus aut Carcini Cereyon in Hlope et vt hoies y qui detinere riſū cōtinentes. accumulati ſus illū effundūt: quod accidit Xenophōto. ſed ſi quis iſo dolorib? quib? multi reſiſtere valent ſuccūbit: neq; aduerſari poſſet nō ob generis naturā neq; ob morbi: nō incōtinens mollisue dici poſſet. ob generis quidem naturā dico: nā Scytharū regibus queda ob gen? mollitudo inest: quod vt femina a virilitate degenerat in aſcula. ¶ Sexta cōcluſio. Quā ad locū p̄p̄enſior eſt: nō intemperās: ſed mollis eſt. Itā locus queda eſt laboris relaxatio. eſt etenim quedā a laboribus requies. at qui ad locū p̄p̄enſior habetur: et iſo eſt qui in hac laborū relaxatione requie atq; fuga eruperant. eſt igitur ad locū p̄p̄enſior: mollis et non intemperās. ¶ Septima cōcluſio. Incōtinentie et mollicie due ſunt ſpeciei: temeritas ſcilicet atq; infirmitas. Itā quida deliberatiōe facta: in iſo ipſis que ſtatuert ob ſurgentem p̄turbationem nō p̄ſiſtūt. et hi debiles infirmiq; dicūtur. q̄da vero p̄tra: ob idipſū q̄ nō p̄conſultauerūt: a p̄turbatione ducūtur quos et temerarios appellam?. Et ſūt alij q̄ ante ſcientias ac p̄videntes ſci: oīs rationemq; excitant atq; ſe p̄muniūt: neq; a p̄turbatione vincunt tunc id quod mouet voluptatem ſue dolorē efficiat. et hoc nūc p̄tinentes nūc cōſtantes dicim?. Iſes q̄dē illis qui p̄ritillati non titillantur. ¶ Octaua cōcluſio. Itā rime celeres quos et cholericos: et biliſi atra bili quos et melācolicos appellant: temeraria teneri ſolent incōtinentia. Itā illi ob velocitatem et hi ob vehemētiā q̄q; ſunt vehementis imaginationis ſequaces: rationē nō expectāt. incidūt igit hi vel maxime in temeraria incōtinentia

numero 16

numero 9

¶ Vero intēperantē q̄dē nō penitet: vt eſt dictū. In electione

Cap. VIII.

ſeſe perſiſtit. incōtinens autē facilis eſt oīs ad penitentiam: quocirca nō ita res nāq; habet vt dubitauim?. ſed ille quidē incurabilis: hic autē eſt curabilis. Utiq; enim morbis eſt hiſce perſimile: aque intercuti in quā: et tibi. incōtinentia vero: morbo comitali. Etenim illud: cōtinua: hec non cōtinua eſt improbitas. ¶ Atq; omnino diuerſū eſt gen? incōtinentie. atq; vici. Utiq; enī latet. incōtinentia vero non latet. ¶ Horum autē ipſoz y qui ante rationē ducunt: meliores iſs ſunt: qui rationē quidē habēt: nō autem perſiſtūt in ea. a minore nāq; p̄turbationē vincunt: et nō abſq; deliberatiōe: vt illi. incōtinens enim ſimilis eſt iſo qui cito ſiunt ebrii: et paucō vino: et pauciore q̄ pleriq;. ¶ Pater igit incōtinentiā viciū non eſſe: niſi aliqua ex parte fortasſe. Itā hec quidē eſt p̄ter electionē: illud autē cū electione. in actionibus tamen eſt ſimilitudo: vt Demodocus in Achilleſios dixit. Achilleſy namq; inſipientes quidē non ſunt: ea tamen faciunt que

35 agunt insipientes. et incontinentes iniusti quidē non sunt: iniuriā tamē faciūt. ¶ Cū autē alter sit talis: vt nō ex eo quia est ipsi persuasū/exuperātes corporis voluptates / preterq̃ rationē rectā sequat̃: alteri sit persuasum / propterea q̃ talis est vt ipsas sequatur: illi quidē dissuaderi facile: huic autē haud facile potest. Principiū enī ipsum / virtus quidē p̃seruat: viciū vero corrūpit. ad autē gratia cuius / principiū est in actibus: perinde vt suppositione corp̃e in mathematicis. Neq̃ igitur ibi docendorum principiorū est ratio: neq̃ hic. sed virtus aut naturalis / aut assuetudine parita: causa est opinandi circa principium recte. Talis igitur homo tēperans est. at cōtrarius est intēperans. Et autē quidā alius: ob perturbationē a recta ratione discedens. quē perturbatio vt non agat quidē vt recta ratio iubet: superat. vt sit autē talis / vt ipsi sit persuasū oportere persequi voluptates libere: tales non vincit. at hic est incōtinēs qui quidē intēperantem melior est. Nec est absolute prauus. cōseruat enī id in ipso / quod est optimū: principiū inq̃ ipsū. Ali⁹ autē est huic p̃trarius: is qui persistit: et non ob p̃turbationē a ratione discedit. Ex his igit̃ patet hunc quidē studiosū: illū autē improbū habitum esse.

¶ Octauū capitis note. ¶ Aqua intercus llydrops. ¶ Tabes / p̃thisis / et est vlceratio pulmonis cū extenuatiōe totius corporis / et sanguinis excreatione.

¶ Octauū cap. quattuor conclusionibus partitum est.

35 Octauū capitis Cōmētari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Intēperās: incōtinēte deterior est. ¶ P̃ri mo. nā vt id quoq̃ dictū est. intēperantē nō penitet sed in electiōis voto persistit. at incontinēs omis: p̃optus est ad penitentia. est igit̃ intēperās: incontinente deterior. nō est igit̃ quēadmodū prius p̃dictū bitatū fuerat. verū intēperās incurabilis: et incōtinēs curabilis est. ¶ Secūda. intemperātia viciū est hīce morbis assimile: aque scilicet intercuti et tabi. incōtinētia vero morbo assimilaf comitali. nā intemperātia prima manet improbitas: incontinentia vero cōtinua nō est. est igit̃ intēperātia: q̃ incontinentia deterior. ¶ Tercio. incōtinētie atq̃ intēperantie oīno diversū gen⁹ est. nā intēperantia latet: incontinentia vero aperta est. deterior autē cura q̃ difficilior morbo latens est. igit̃ intēperans: incōtinēte deterior est. ¶ Secūda conclusio. Incōtinentes temerarij: minus mali minusq̃ culpādi: incontinentibus infirmo. Nā infirmi qui rōnē habent et in ea nō p̃sūt a minore vincunt p̃turbationē: et nō absq̃ deliberatione. ratio enī atq̃ deliberatio p̃turbatione imminuit. incōtinentes autē temerarij a fortioribus vincuntur p̃turbationē: p̃premunt. neq̃ quidē rationē. neq̃ consultationē p̃habentes. sunt igit̃ incōtinentes temerarij minus mali: et incōtinētes infirmi / debilesq̃ p̃similes sūt q̃ cito sūt ebrij: et pau-

36 co viuo et pauciore q̃dē q̃ pleriq̃ alij. ¶ Tercia conclusio. Incōtinentia non oīno viciū est: sed aliqua ex parte viciū. Nā incontinentia p̃ter electionē est: viciū vero cū electiōe. at in actionib⁹ similitudo est: vt Demodocus in Achilesios dixit. inquit autē: Achilesij etiam insipientes quidē non sūt: ea tamen faciunt / que faciunt insipientes. ita quoq̃ et incōtinentes iniusti quidē non sūt: iniuriā tamen faciunt. ¶ Quarta conclusio. Incontinenti: ne voluptates sequat̃ facile dissuaderi potest. intēperato autē haudquāq̃ id facile fieri potest. ¶ Nā q̃q̃ incōtinēs talis est vt nō ob id ipsū q̃ ipsi persuasū sit: corporearū voluptatū superabundātiā p̃ter rectā rationē secetur: intemperatū autē persuasū sit nichilomin⁹ facile incōtinēti dissuaderi potest: intemperato autē id haudquāq̃ dissuadebitur facile. Nā in incontinente principium sanū incolumeq̃ est. in intemperante vero non. incolumē enī principiū virtus p̃seruat: viciū vero corrūpit. at in actionib⁹ humanis principiū id gratia cui⁹ finisq̃ est: perinde in agendis sese habēs / vt suppositione in mathematicis. vt enī in mathematicis nulla demonstrādoz principioz ratio est: ita dem neq̃ in agendis demonstrādi finis. sed virtus / aut natura / aut assuetudine parita: causa est circa id ipsū principiū recte opinādi: qui autē talē virtutē circa voluptates corporeas arcendas nact⁹ est: hō-

37 intēperās est: et contrari⁹ intemperās. alius est qui ob p̃turbationē a recta ratione discedit quē p̃turbatio superat vt nō agat quēadmodū recta ratio iubet. Nō tamen vincit vt talis sit vt ei persuasū sit oportere libere et absq̃ vlla p̃turbatione huiusmodi voluptatū illecebras persequi et hic est incōtinēs. et intēperato melior neq̃ absolute prau⁹. nā in ipso quod optimū est saluaf ipm inq̃a principium: rectiq̃ de fine iudiciū. facile igit̃ incōtinēti dissuaderi possūt voluptates: at intemperatū haud facile. et p̃trari⁹ incōtinēti⁹ est qui persistit: neq̃ ob p̃turbationē quidē a rationis rectitudine discedit / estq̃ is p̃tinēs. et ex his p̃manifestū euadit. p̃tinētis habitus studiosū esse: impectū quidē. et dispositiōem quādā. incontinentis autem habitum esse improbum.

39 Merendū est autē: virū is sit p̃tinens qui quauis in ratiōe. electio. Cap. VIII

¶ q̃ neue perstat: an is qui in recta p̃sistit. Et virū is sit incōtinēs: qui nō p̃manet in quauis electione ratione: an is qui persistit in ratiōe falsa et electiōe nō recta: quēadmodū antea dubitauim⁹. An per accidēs quidē in quauis: per se autē in ratione vera / rectaq̃ electione alter p̃stat alter nō p̃stat: nā si quis p̃iā hoc ob hoc expent / aut sequitur: p̃ se quidē hoc expent atq̃ sequit̃: p̃ accidēs aut ipsū prius. at quod est per se. id simpliciter esse dicim⁹. quare fit: vt aliquo q̃dem modo quauis in opiniōe: absolute autē

40 in vera: alter p̃sistat alter nō p̃sistat. ¶ Sūt autē quidā in opiniōe p̃sistētes: quos p̃tinētes appellat. hi nō nisi cū difficultate dimoueri a sua sentētia possūt. Et simile quidē q̃d habent cū p̃tinēte: sicut et p̃dignus cū liberali: et audax cū confidēte. Sūt autē in multis

numero 4 et
numero 8

ab illo diuersi: cōtinēs enī nō mutat sententiā ob p̄turbationē/atq; cupiditatē. nā cū acci-
derit faciliē sese offeret recta persuadenti. Illi vero nō a ratione mutant. nā cupiditates
capiunt/atq; a voluptatib⁹ pleriq; ducunt. Sūt autē y perinaces: qui sue sūt sententiē: et
qui sunt indocti ac rustici. atq; sue sententiē hoīes ob voluptatē atq; dolorē sūt p̄inaces
gaudēt enī vincētes si nō e sua sententiā dissuasiōe vlla dimoueat. et dolēt si sua sint irri-
ta/vt decreta. Quare pot⁹ sunt incōtinēti q̄ cōtinēti similes ¶ Sūt etiā qui nō ob incō-
tinentiā in sententiā nō p̄sistunt. Et Alcētolem⁹ apud Sophoclē in Philoctete. quāq;
ob voluptatē non p̄sistit: sed honestū. Erat enī honestū illi vera loqui. ab Ulxe autē
fuerat illi p̄suasū mētiri. Et enī nō oīs q̄ p̄pter voluptatē quippiā agit intēperās est: aut
p̄rau⁹/aut incōtinens: sed q̄ agit ob turpē. Cū aut sit et quidā talis/vt min⁹ q̄ oportet
at corporis gaudeat voluptatib⁹/nō p̄sistēs in rationē: inter hūc et incōtinētē/medi⁹ ipse
cōtinēs collocat. Incōtinēs enī nō p̄sistit in rationē: quia magis q̄ oportet voluptatib⁹
bus delectat. hic vero nō permanet: quia minus q̄ oportet eisdē gaudet. At cōtinēs p̄-
stat: et ob neutrum sententiā mutat. ¶ Oportet aut si continētia sit studiosū: habitus hos
vtrosq; p̄trarios/improbos esse: quēadmodū et vident. Sed quia p̄pauis alter hoīb⁹
inest/rarōq; admodū: sit vt tēperantia soli p̄trariū intēperantie esse videt: sic et p̄inētia
soli incōtinentie aduersari putatur. ¶ At uero cum ob similitudinē multa dicantur: fa-
ctum est vt temperans per similitudinem continens dicatur. Continens enī talis est/vt
nichil p̄ter rationem ob voluptatem corporis agat: et temperās etiam talis est. sed il-
le quidem habet p̄rauas cupiditates: hic autem non habet. Et hic quidem est talis/vt
non delectetur p̄ter rationem: ille vero talis vt delectetur quidem: sed non ducat. simi-
les enī sunt incōtinēs et intēperans: qui quidē diuersi sunt. vterq; enī corporis scquit
voluptates. sed alter et oportere putat: alter non putat

¶ Noni capitis note. ¶ Qui expetit vinū ob dulcedinē: p̄ se dulcedinem expetit/7 p̄ accidens vinū. ita
qui expetit aut cibū/aut potū honestatis gratia neq; cupedia ducit s̄ recta ratio. et hūc cibū/et hūc
potū existimat eē talem q̄ secūdu rectā rationē sumi possit: tamen si tal nō sit p̄pter vinū quandā lētē:
quā deliberās ignorat. neq; scire potest. vt de Loto apud Homerū. et de vino in sacris litteris quod
nunq; gustauerat Moēs si cōtinens p̄sistit in p̄posito: hūc scilicet cibū/aut potū esse secūdu rectā ratio-
nem sumendū et sumat: p̄sistit p̄tinens ratioi falsē. et electioni non recte: non per se. sed per accidens
¶ Noni cap. sex conclusionibus partitum est.

¶ Noni capitis Cōmentarij ad litterā. ¶ Prima conclusio. Cōtinēs non in quauis rationē/atq; electio-
ne cū recta. tū non recta. nisi secūdu accidēs p̄sistit. p̄ se aut in recta p̄sistit. hoc in loco querendū esse
videbatur: vtrū is continēs sit q̄ in quauis rationē/ac electionē p̄sistit: an is pot⁹ q̄ p̄sistit i vera. et vtrū
is incōtinens qui in quauis rationē/ac electionē nō p̄sistat. an potius q̄ p̄sistat i falsa/atq; in electio-
ne non recta. nā et id ante addubitātū fuerat. Sed videt cōtinēs in electione recta/veraq; ratione per
se p̄sistere: in falsa vero si p̄sistere p̄gat: non p̄ se. sed p̄ accidēs. Itā qui vnu ob alterū expetit/ac scdit
id alterū per se expetit sequiturq; atq; ipsū primū p̄ accidēs expetit. nā quod per se est hoc in loco sim-
pliciter. et nō ob alterū esse dicimus. p̄tinens aut si q̄cōq; expetit. p̄sequiturq; ob electionē rectā expetit
igit cōtinēs quodā modo in quauis electionis opinio: sed in vera durat per se imānet/atq; p̄sistit:
incōtinens aut non p̄sistit. ¶ Secūda conclusio. Cōueniūt p̄tinat. et p̄tinēs pariter atq; iter se differūt.
Itā p̄inaces appellare solent: qui in sua opinione p̄sistentes non nisi cū difficultate a sua sententiā di-
moueri possūt. at hī reuera cū p̄tinēte sūt quid habēt: ceu p̄dignus cū liberali/7 audax cū forti. sed diffe-
runt in multis. cōueniūt q̄dem. nā p̄tinēs ob p̄turbationē atq; cupiditatē non mutat sententiā: ita neq;
p̄inaces. differūt aut. nā p̄tinēs vbi oportuerit. se faciliē p̄bet recta suadenti: p̄inaces vero nō. neq; ali-
qua ratione suadent: verū a cupiditatib⁹ detinent et eorū pleriq; ducunt a voluptatib⁹. at incōtinē-
tes neq; detinent. neq; ducunt a voluptatibus. rursus p̄inaces sūt y qui sue sunt sententiē/indocti/atq;
agrestes: atq; huiusmodi sue sententiē p̄tinaciter insistentes hoīes ob voluptatē atq; dolorē solent esse
p̄inaces. et gaudēt victores si a sua sententiā nulla suasiōe dimoueri queat: dolent vero si ea que sue
sunt sententiē. cadāt irrita: ceu q̄dā publica decreta. quo sit vt p̄tinat incōtinenti q̄ p̄tinenti s̄tior sit.
nā voluptates p̄sequunt et tristitia fugiūt: et ob voluptatē aut dolorē in sua sententiā p̄sistūt: vt et ipsi
incōtinentes. ¶ Tertia conclusio. Itā oīs q̄ p̄pter voluptatē quippiā agit: intēperans p̄rau⁹ aut incō-
tinens est. Itā sunt q̄ in sententiā nō p̄sistūt: sed non ob incōtinentiā etiā ob voluptatē: vt Alcētolem⁹
mus apud Sophoclē in Philoctete ob voluptatē sed honestā: in sententiā nō p̄sistit. erat enī illi et ius-
cundū et honestū vera loqui. at ab Ulxe illi p̄suasū fuerat mētiri. non igit oīs quippiā p̄pter volu-
ptatem agens: intemperans p̄rauus. aut incōtinens est: sed qui ob turpē agit. ¶ Quarta conclusio.
Continens inter magis et min⁹ q̄ par. decorūq; sit voluptatib⁹ gaudēs: medi⁹ quidā laudabilis exi-
sit. Itā quidā talis est vt min⁹ q̄ oportet corporis gaudeat voluptatib⁹. in recta ratione non p̄sistēs.
et incōtinens non p̄sistit in recta ratione quia magis q̄ oportet voluptatib⁹ delectat. at continens in
recta ratione p̄sistat atq; ob neutrum sententiā mutat. igitur continens horū duorū q̄dā laudabilis me-
dius existit. ¶ Quinta conclusio. Alterq; illorum extremorum contrariorū habituum: p̄rauus. Itā
continētia studiosa est. oportet igitur vtrosq; hos habitus contrarios: improbos/p̄rauiosq; esse: et re-

vera tales esse videntur. Sed quia alter eorum ut qui in defectu versat/ paucis hominibus contingit: sit ut continentia soli incontinentie aduersari putetur. quemadmodum eandem ob causam temperantia. soli intemperantie videtur aduersari: quod paucissimis hominibus contingat insensibilitas. ¶ Sexta conclusio. Continens absolute temperans non est. Nam cum multa per similitudinem dicantur: etiam quoque factum est ut continens per similitudinem dicatur temperans. nam continens talis est ut nichil preter rationem ob voluptatem corporis agat: qualis etiam est et temperans. sed lato dissociantur intervallo. nam continens prauas habet cupiditates: temperans autem non habet. et temperans talis est ut non delectetur preter rationem: continens vero talis ut delectetur quidem sed a perturbatione non ducatur. Et simili proportionem inter se respondent intemperans ac incontinens: qui tamen diuersi sunt. nam uterque corporis sequitur voluptates: sed intemperans prosequitur et prosequi oportere putat: incontinens prosequitur quidem/ at prosequendas esse non putat.

44 **Equi neque fieri potest ut idem sit prudens/ atque incontinens** **Cap. X.**

45 **a** simul. Est enim demonstratum: prudentem simul et more studiosum eundem esse. preterea non solum ex eo quia scit/ prudens est: sed ex eo etiam quia idoneus est ad agendum. at incontinens non est idoneus ad agendum. habile autem nichil prohibet esse incontinentem. ¶ Quapropter et interdum nonnulli prudentes esse videntur atque incontinentes: quia differtabilitas a prudentia eo modo quem supra diximus. et sunt ratione quidem propinqua: electione vero diuersa. Nec incōtinēs sese habet/ ut is qui scit ac contemplant: sed ut is qui dormit. aut est vinolentus: et sponte sua quidem agit. 46 scit enim quodammodo et quid et cuius gratia facit. ¶ Abalignus tamen non est. electio namque est bona. Quare semialignus est: et non iniustus. non est enim insidiator. nam ipsorum/ alter quidem non persistit in his que statuit consultando. biliosus autem atrabili: nec ad consultandum omnino est aptus. Et similis est igitur incōtinēs quidem ciuitati. que decernat quidem omnia que sunt agenda: et leges habeat bonas: sed non utatur: 47 ut Anaxandrides facere dixit:

Urbs consultabat: leges que negligit alias.

48 Abalignus autem ciuitati que legibus quidem utatur: sed prauis. ¶ Est autem continentia atque incontinentia: circa id quod multitudinis exuperat habitum. Alter enim magis alter minus persistit: quod plurimi possunt. ¶ Facilius autem ea curari potest incōtinētia: qua biliosus atrabili incōtinēter agunt quod eorum quod deliberant quidem/ sed non persistunt. et hoc facilius curari possunt: quod per assuetudinem/ quod per naturam incōtinentes sunt. est enim facilius consuetudinem/ quam naturam mutare. Ideo enim et consuetudinem mutare difficile est/ quia similis est nature. quemadmodum Lucius poeta dixit.

Elis longus mos est/ ac meditatio crebra:

Hunc tandem assero naturam mortalibus esse.

¶ Quid igitur continentia sit/ et incōtinētia: et quid persistētia/ mollitudoque: et quomodo inter sese habeant habitus hi/ tam diximus.

¶ Decimum capituli note. ¶ Atra bilis/ colera nigra: que et melancolia dicitur. Flaua bilis: a qua homines appellamus colericos.

¶ Decimum cap. quattuor conclusionibus/ et uno correlatio partitum est.

45 Decimum capituli Commentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Eundem simul prudentem/ et incontinentem esse impossibile est. ¶ Primo. nam prius monstratum est eundem esse simul et prudentem/ et morum virtutibus predictum. ¶ Secundo. non modo quia sciat: aliquem prudentem esse dicimus. sed et etiam quia ad agendum sit idoneus. at incontinens minime ad agendum idoneus est. non est igitur incontinens/ prudens: est infirma ad agendum habilitatem nichil prohibeat ipsum habere incōtinētem.

46 ¶ Correlatiū. Hinc fit ut interdum nonnulli pariter videantur esse prudentes. atque incōtinētes non sunt tamen. nam huiusmodi infirma habilitas: eo a prudentia quo superius dictum est modo differt/ ac separatur. et ratione quidem prudentie propinqua est. at electione differt. discerniculum item a prudente sustinet incōtinens. nam ipse incontinens non ita sese habet: ut is qui scit ac contempletur. sed ut is qui dormit. aut vinolentus est. sponte sua tamen agit. nam scit quodammodo: et quid et cuius gratia agit. ¶ Secunda conclusio. Incontinens non omnino malus est. Nam electio bona est: quousque in ea non persistat. quare non omnino malus sed semimalus potius dicendus est et non iniustus. nam non est insidiator. atque ex deliberatione nocens. cum eorum alter quod subito celerem dicimus in his que consultando statuit non persistat et biliosus atrabili non omnino ad consultandum sit aptus. quoniam per similes est incōtinens ciuitati. que decernat que agenda sunt omnia: et leges quidem habeat bonas. non utatur autem illis. ut comiter inuenit Anaxandrides.

47 Urbs decernebat: cui legum nulla voluntas.

48 Abalus autem ut intemperans: assimilat ciuitati quod legibus quidem/ sed que prauis utatur. ¶ Tertia conclusio. Continentia et incontinentia circa id sunt quod multitudinis superat habitum. Nam continens magis: et incontinens minus persistit quodqueat plurimum multitudo. ¶ Quarta conclusio. Incōtinētia qua atrabili incōtinētes peccant: facilius sanatur: quod ea qua per laborat quod consultat. in sententia autem non permanet: et hoc facilius qui

per assuetudinem / quod qui natura sunt incontinentes. primum ideo est quia preconflati magis / potioresque iure malum vitare queunt. Secundum autem hinc patet quod assuetudinem mutare facilius est, quam naturam. nam ideo assuetudinem mutare difficile est: quod assuetudo assimilatur nature: quemadmodum et id quoque hoc pacto Lucius poeta dixit.

Abos vetus atque frequens meditatio durat amice

Qui tandem natura viris cognoscitur esse.

Sed quid continentia quid incontinentia, quid ne constantia, ac mollitudo: et quo pacto inter sese hi differant habitus: iam dictum est abunde.

Cap. XI.

¶ **D**ipsum autem civilem philosophum pertinet de voluptate contemplari, atque dolore. hic enim architectus est finis: ad quem videntes / vnumquodque aut malum aut bonum simpliciter dicimus. ¶ **I**nsuper et necessarium est de ipsis considerare. et virtutem enim morum et vicium circa dolores / voluptatesque posuimus. ¶ **E**t felicitatem plurimum cum voluptate asserunt esse. ¶ **Q**uibusdam igitur nulla voluptas aut per se aut per accidens bonum esse videtur. Non enim idem bonum esse putant ac voluptatem. ¶ **Q**uibusdam nonnullae quidem bonae plerumque autem praeuae esse videntur. ¶ **S**unt et qui tertio censent: etsi omnes sunt bonae / summum tamen bonum voluptatem esse non posse. ¶ **N**on bonum igitur omnino esse putatur: quia omnis voluptas / generatio est sensibilis ad naturam. generatio vero nulla: genus idem subit quod fines. nulla enim edificatio domus est. ¶ **P**roterea vir temperans fugit ipsas voluptates. ¶ **P**roterea prudens persequitur vacuitatem doloris: non id quod afficiat voluptate. ¶ **P**roterea voluptates impedimento prudentiae sunt. atque quo magis hisce quispiam gaudet: eo magis impeditur. ut in venerea sit voluptate. nemo namque dum est in illa / mente quae quam perspicere potest. ¶ **P**roterea ars nulla est voluptatis. et tamen omne bonum artis est opus. ¶ **I**nsuper et pueri / et fere ipsas voluptates sequuntur. ¶ **N**on esse autem omnes studiosas existimatur: quia sunt et turpes atque infames. Et quia afferunt detrimentum. eorum enim quae voluptatem efficiunt / nonnulla pariunt morbos. Ex eo vero voluptas summum bonum non esse putatur: quia non est finis: sed generatio. Hec igitur fere sunt quae de voluptate dicuntur.

¶ Undecimi capitis nota ¶ **P**articulas derivationum vocabulorum: quod dictiones graecae sint: scilicet omittit Argypopolis: et in sexto huius numero 57. **Q**ui enim beatus apud graecos a gaudio appellationem sumat latine locuti non respondet. Nichil enim ad latinum pertinet virum **Abacarios** quod beatorum significat

απο του χαρισις quod gaudere significat an aliunde deducatur. quod beatus a beo (quod consolator significat) apud latinos derivari videatur et non multum ab appellatione quam Aristoteles tribuit suo modo differre videatur. si quidem solamen et gaudium non multum inter se pariunt discernunt. ¶ **V**irtutes bonae artes esse ponebant. hic de bonum humanum astruebant esse alicuius artis opus.

¶ Undecimi cap. vna conclusionem tribus opinionibus / et earum rationibus partitur est. ¶ **U**ndecimi capitis commentarius ad litteram. ¶ **C**onclusio. Ad morale philosophum de voluptate / atque dolore incipit determinatio. ¶ **P**rimo. nam moralis philosophus est architectus atque precipue speculator finis: ad quem respicientes vnumquodque vel bonum vel malum simpliciter esse dicimus. voluptas enim ut quidam finis est. igitur ad ipsum voluptatis incipit determinatio. quare et doloris eius contrarius. ¶ **S**ecundo ad morale philosophum eorum expedit determinatio: circa quae et morum virtus / et vicium versatur. atque morum virtutem ipsumque vicium circa dolores / voluptatesque versari iam astruimus. igitur de voluptate atque dolore incumbit determinatio. ¶ **T**ertio. eius determinatio suscipienda est: sine quo felicitatem esse non existimant. atque plurimum sine voluptate felicitatem esse non posse autumant: et hinc quoque beatorum a gaudio nomen suum traxisse. est igitur de voluptate pariter atque dolore expedienda determinatio. ¶ **T**res de voluptate opiniones. Prima est dicentium nullam voluptatem: aut per se. aut per accidens esse bonum: siquidem si voluptatem et bonum: idem esse non putant. ¶ **S**ecunda est sententia quasdam esse bonas: at earum plurimas esse praeuas. ¶ **T**ertia est asserentium omnes voluptates bonas esse: sed summum bonum voluptatem esse non posse. ¶ **T**rium adductarum opinionum rationes. Prima. Omnis voluptas generatio quaedam sensibilis est: ad naturam naturaeque iuuamentum. at nulla generatio rationem subit finis / atque boni. quemadmodum et nulla edificatio domus est. igitur nulla voluptas bonum est. ¶ **S**ecunda. vir temperantiam sequitur: non autem ipsas voluptates. non sunt igitur voluptates bonae. ¶ **Q**uarta. voluptates prudentiam impediunt: atque quo magis hisce voluptatibus quispiam afficitur ac gaudet: eo quoque minus perspicere potest. non sunt itaque voluptates bonae. ¶ **Q**uinta. voluptatis nulla est ars: omne autem bonum artis opus esse videtur. non est igitur voluptas bonum. ¶ **S**exta. pueri et beluae ipsas voluptates prosequuntur. sunt igitur bestiales voluptates. et non bonae. Et quod aliquae voluptates sint male illis videtur: primo. quia nonnullae voluptatum turpes sunt. atque infames. Secundo. quia nonnullae voluptatum afferunt

detrimentū. nā voluptatē efficiētū nōnulla/aggenerant morbos. alias autē dicit bonas nihil ipsa vlt detur esse abfurdū. Et q̄ voluptas summum bonum no statuat: hoc ideo est. quia voluptas non finis est: sed in finē generatio. hec ferme sunt que de voluptate ab illis adducūtur.

Cap. XII.

- 53 **¶** Non efficit autem ob ea que dicta sunt/ vt voluptas bonum non sit/ nec id quod est
n optimum: ex hisce sane constabit: primum namq̄ cum bonū sit duplex (est enim aliud absolute: aliud alicui bonū) et nature ipse/ et habitus sequetur. Quare sequentur et motus/ et generationes. ¶ Atq̄ earū que prauē vident esse quedā sunt simpliciter prauē: alicui vero non sunt/ sed expensibiles huic: quedā nec huic: sed nōnūq̄ et tempore paruo expensibiles vero nō sunt. quedā neq̄ voluptates sunt/ sed videtur: que sunt cū dolore/ et medicaminis gratia: quales sunt egrotantiū. ¶ Preterea cū bonorum aliud sit opatio/ aliud habitus: opationes que ad naturalē cōstituūt habitū/ per accidēs efficiunt voluptate. Est igitur operatio in cupiditatibus restantis habitus atq̄ nature. nā et sine dolore/ cupiditateq̄ sunt voluptates: vt operatiōes cōtemplandi nō deficiēte natura. ¶ Signū autē est q̄ nō eisdē gaudent hoīes: cū repletur/ et cū est cōstituta natura sed cū est cōstituta is que simpliciter afficiūt voluptate: cū repletur/ et cōtrariis. nam et acerbis gaudēt/ et amaris: quorū nihil prorsus aut natura/ aut simpliciter afficit voluptate. quare nec voluptates. Nā vt ea que voluptatē efficiūt inter sese distāt: sic et voluptates et que ab illis pueniūt. ¶ Atqui non necesse est aliquid aliud esse prestabilis voluptate: vt quidā inquit generatiōis ipsius finē. Non enī generatiōes: neq̄ cū generatione sunt omnes: sed operatiōes et finis. Nec eueniūt dū fiunt: sed cū sit vsus. nec oīm est finis aliud q̄quā: sed ea que ducūt ad pfectionē nature. Quoprop̄ et nō bene sese habet/ voluptatē dicere generatiōē esse sensibile: sed dicendū est potius opationē eius habitus esse/ qui est secundū naturā: et pro hoc sensibile: sine impedimēto. Quidē autē ex eo generatio quedā esse: quia est proprie bonū. Operatiōē enī generatiōē esse existimant. est autē diuersū. ¶ Atvero si voluptates esse prauas ex eo censent/ quia nōnullē rerum afferentiū voluptatē morbos efficiūt: idē et in salubribus rebus censebūt. nōnullē nāq̄ obsunt pecuniarie rei. hoc igit̄ pacto prauē sunt ambe. At nō sunt ob idipm prauē. 54 nam obest interdū ad sanitatē et cōtēplatiō. ¶ Impedit autē neq̄ prudentiā neq̄ habitū vllū voluptas ea que ab vnoquoq̄ p̄dit: sed aliene. Nam et voluptates que ad cōtēplatiōē emergūt et disciplinā: cōferunt potius ad cōtēplandū/ atq̄ discendū. ¶ Id preterea q̄ dicit nullā vllius artis op̄ voluptatē esse: cū rōne accidit. nec enī vlla alia operatio artis est/ sed potentie: quanq̄ et vnguētaria ars/ et coquinaria/ voluptatis esse videntur. Temperantē autē fugere voluptatē/ et prudentē sequi vacuitatē doloris/ pueros deniq̄ persequi/ beluasq̄: afficientes res voluptate/ eodē omnia modo soluiūt. Nā cū voluptatū/ vt dictū est/ alie sint absolute bonę/ alie nō bonę: tales voluptates tā pueri q̄ belue persequūtur. et harū indolentiā prudens quas cupiditas comutatur/ et dolor: queq̄ corporis sunt. Hec nā tales sunt: et harū exuperatiōes quibus intēperans: intēperans est. quapropter has tēperans fugit. Nā sunt voluptates et tēperantis.

¶ Duodecimi capitis note. ¶ Absolute bonum. bonus cibus/ bonus potus. alicui bonum/ estus absinthij. Absolute bonū quod ad animā: liberalitas/ modestia/ iustitia. Alicui bonū penitudo et tristitia. ¶ Prauē voluptates corporee et simpliciter sed alicui expetende inueniuntur vt illaudabiles cibi atq̄ impuri vt fungorū vt bulborū qui aliquibus cōducunt eosq̄ sp̄ puri magis cōseruant. et prauē que ne alicui quidem expetende vt venena. ¶ Naturalis habitus dicitur: qui ipm habentē p̄ficere natus est. ¶ Nam vt ea que voluptatem efficiunt. elemento enim generali topico id p̄ndet quorum efficiētia bona et ipsa quoq̄ similiter bona. et ex opposito quorū efficiētia mala et ipsa similiter mala. Et q̄q̄ que hic adducit Aristoteles cōtra priscorū placita ac assertiōes qui paulo altius prospiciunt videt et vera topica enasci et contra eos equo Marte disserere. ¶ Generatio est via in naturam aut habitū. Operatio vero est ipius habitus/ aut quod vsus comutatur. Nam voluptas nō proprie est ipsa immediate operatio habitus sed subsequētiā illiq̄ superueniens: vt odoratiōi suauis superuenit delectatiōis appetitus. et vere rationalesq̄ voluptates: sic a voluntate procedunt quę admodum ab appetitu sensitiuo. sensuales. ¶ Non exacte determinando ponit Aristoteles voluptatē summū bonum esse: sed nihil sua ratione prohibere/ quin quedam esset quid summū.

¶ Duodecimū cap. quattuor: cōclusionibus partitum est.

- 53 **¶** Duodecimi Capitis cōmentarius ad litterā ¶ Prima cōclusio. Superioribus rationibus effectū non est: vt voluptas bonū non sit neq̄ quidē vt nō sit optimū. Nā cū bonū sit duplex: et absolute bonū/ et bonū alicui: nature ipse et habitus ipsi cōsimiliter dicētur: quidā absolute bonū et quidā bonū alicui quare cōsimiles motus/ ac generationes has naturas/ hosq̄ habitus sequetur. erunt igitur et volup̄

tatum quedā absolute bone et quedā alicui. ¶ Secundo, voluptatū que prauae vidētur: quedam sunt simpliciter prauae alicui tamen prauae non sunt: verū illi et peribiles, quedā ne hūc quidē ex petēde sūt: sed aliquando et paruo tempore, et quo non fiat vt ipse etiā alicui sint ex petēde sed simpliciter et alicui sunt prauae. ¶ Quare sequetur et motus et generatiōes, nam quorū finis bonus et ipsa quoq; bona sunt, et cōtra quorū generationes bone et ipa quoq; bona. Sunt et alie que vidētur esse voluptates non sunt autē: vt que cū dolore et medicaminis gratia sunt: vt egrotantiū voluptates, non igitur efficiunt nulla voluptatē esse bonū. ¶ Tercio, bonorū aliud operatio est et aliud habitus, et operationes que ad naturālē constituendū habitū efficiūt: per accidens voluptarie sunt voluptatē efficiūt. nā hē voluptates tristitias amitte sunt, est enī talis operatio in cōcupiscētijs indigētijs, imperfectijs habitus et nature. Verū tamen quedā sunt simpliciter ac per se voluptates, nā quedā sine dolore ac cōcupiscētijs voluptates existunt: vt que operationibus cōtēplandi cōiuncte sunt: nulla necessitate nullaq; indigentia naturā premente, sunt igitur quedā voluptates bone. Quarto, hoc indicio voluptates quasdam accidentarias esse, et quasdam simpliciter et per se deprehenditur. Nam nō eisdem gaudent homines cum ob indigentia naturā repletur: et iam cōstituta absq; indigentia natura, nam cū natura cōstat, in statuq; est nullius indigētijs afficitur us que simpliciter sunt voluptuaria: cū vero non cōstat: vt cum repletur cōtrarijs afficitur: quando quidē et acerbis et amaris: quorū nullū prius aut natura aut simpliciter voluptariū est voluptatē efficiēs, quare neq; sue voluptates aut natura aut simpliciter sed accidentarie existunt voluptates. ¶ Secūda cōclusio. Ea ratione q; tunc ipi generationi non attineat, vt quidam cōtēdunt: minime efficitur quicq; aliud voluptate prestabilius esse. Nam in omnes voluptates generationes sunt neq; cū generatione omnes: sed quedā operationes sunt atq; tunc: que nec eueniūt du natura habitusque sunt: sed cū secundū naturā habitusque sit vsus, nec vt sua cōtēdunt ratione: oīm voluptatū finē aliud quicq; se oportet: verū earū que ducunt in naturē pfectionē. Quod fit vt perperā diffinierint voluptatē: dicendo eam esse generationē ad naturā sensibilem: quinimo potius dicendum fuisse voluptatē operationē esse eius habitus: qui secundū natura est, et loco particule sensibile: dicendū potius fuisse, sine impedimento. Sed eo ipso q; voluptas propter bonū ponitur: quibūdā videbitur esse generatio: q; oīm operationē existimēt generationē, at nos hoc i loco pro diuersis vtimur. ¶ Tercia cōclusio. Non satis probant aliquas voluptates esse prauas, q; nonnulla voluptatem afferentiū efficiant morbos. ¶ Quarto, nam nonnullae voluptates: vt que forte valitudine restituit: rei pecuniarie obsunt, essent igitur eodē iure vtreq; prauae, non sunt autē. ¶ Secundo, impedit plerūq; cōtēplatio sanitatē, igitur eodē argumēto cōtēplatio mala, sed quis cōtēplationē malā esse existimabit. ¶ Quarta cōclusio. Ceterē rēnes que cōtēdunt nullam voluptatē esse bonā: facile diluuntur. Nam neq; prudentiā neq; aliorū habitū vllū ea ipedit voluptas: que vnicuiq; propria, peculiarisq; habetur ab eiq; pficiētijs: sed aliene potius, nam et voluptates que ad cōtēplationē, disciplinaq; impingunt: presidio magis sunt ad cōtēplandū et discendū: neq; quicq; obsunt. Preterea q; aut voluptatem nullius artis opus esse: nec id quidē sine ratione euenit, nā nulla studiosa operatio artis est: sed potentie, moralisq; virtutis: quīs et id refutari posset, nā ars vniuersaria, pariter et coquinaria voluptas esse vidētur. Quod insuper addunt tēperantē fugere voluptatē, et prudentē sequi inuolētiā dolorisq; vacuitatē: et pueros beluasq; voluptate trahi: eodē modo hec diluuntur omnia. Nam voluptatū quedā sunt absolute bone alie vero minime: et voluptates que nō absolute atq; secundū se bone sunt: prosequitur pueri et belue quarū et indolentiā prudēs querit, et quas quidē cupiditas comitatur atq; dolor et que eodem voluptates sunt corporis, et hē voluptates tales existunt: vt in ipis, iustis et erupationibus quis intēperatō euadat, quā propter nihil mirū est: si tales temperas relinquit, nā sunt alie vt vere absolute perfecteq; que ipsius sunt tēperantis, manifestū itaq; est iuris rationibus nō esse esse: nullam voluptatem bonam esse.

¶ Qui malū et ipm dolorē esse ac fugiendū cōceditur. Alius ali- Cap. XIII. 57
 a quā ex parte ex eo quia affert ipeditmentū, at contrariū fugiendo quo fugiendū
 quid est atq; malū est bonū, igitur voluptatē bonū quid esse necesse est. Eo nāq;
 modo quod Pseusippus soluebat: nō cōuenit solutio: vt minori maius est equali volup- 58
 tatē cōtrariū esse, nō enī sub malo voluptatē ipsam vt speciem dixerit sub genere collo- 59
 cari. ¶ Atvero nihil prohibet voluptatē aliquā optimū esse: si nonnullae voluptates sunt
 prauae, quēadmodū et scientiā aliquā: si sunt nonnullae scientie prauae. ¶ Quin potius for-
 sitan et n. cessarium est expensibilem esse aliquam summē. ¶ Si sunt vniuersalesq; habitus
 operationes sine impedimento: siue omnis operatio sit felicitas: siue vnius cuiuspiam
 ipsorum, vacans impedimento, hoc omnis operatio sit felicitas. Quare fuit aliqua voluptas
 ipsum sit summum bonū: etiam si forte plerūq; voluptatū sint simpliciter prauae. ¶ Atq;
 ob id ipm felicē vitam iucundā esse omēs arbitrant: nequēq; ipsam voluptatē cū felici-
 tate: nō absq; rationē. Nulla nāq; operatio perfecta est: si ipeditur, at felicitas operatio
 est perfecta, quā propter felix indiget bonis et corporis et externis ipaq; fortuna: quo
 non ipeditur. Qui autē aiunt: eum qui rota torquetur et magnis in calamitatibus est
 constitutus felicem esse si modo sit bonus: nihil profecto dicūt aut sua sponte atinuit.
 Quia vero felix indiget et fortuna: ideo quibūdā fortune prosperitas et felicitas idē
 esse videtur, quod non est ita. Nam et ipsa si eruperet impedimentū affert: atq; fortasse
 iure sum non est prosperitas appellanda, definitio enim ipsius est, ad ipsam felicitatem.

Illud etiam beluas hominesque persequi voluptatem: indicat ipsam esse quodammodo summum bonum.

Quam populi celebrant omnino fama perire.

Nulla potest. Sed quoniam eadem natura, habitusque optimus neque est neque videtur: nec voluptatem eandem omnes sequuntur. Voluptatem tamen omnes sequuntur: fortasse autem et persequuntur: non eam quam putant neque quam dicerent: sed eandem. omnia namque diuinum quid habent natura. Sed corporis voluptates ex eo sibi nomen hoc vendicarunt quia sepius occurrunt: et omnes sunt ipsarum participes, solas igitur has esse putant: quia sole sunt

note. ¶ Patet etiam nisi voluptas et operatio sit bonum: felicem vivere cum voluptate non posse, cuius namque gratia ipsa est opus: si non bonum est. At simul et cum dolore ipsum vivere contingit. Dolor enim neque malum est neque bonum: si neque voluptas. cur nam itaque fugeret? ¶ Neque igitur studiosi ipsius vita iucunda erat: si non sint et operationes ipsius iucunde.

¶ Decimū tertij capitis note. ¶ Pseusippus Platonis et sorore nepos. ¶ At vero nihil prohibet, id manifestum de habitu, nam tamen si aliqui habitus mali: unus tamen optimus ut sapiencie habitus. Et quod prohibet aliquam fortitan scientiam malam esse veneratorum et torcorum. Cuiusque presentane et que statutis scriptis preceat et multorum veneratorum que exploratas causas habet, et quorum nefarii libri relictus sunt, sed contra inquit scelerati homines illam quidem scire sed ea scientia non licet vi. discant homines: cuius usus malus est et ipsa quoque mala esse, et non concedant esse scientias cum huiusmodi malefactorum cognite sunt cause: aut aliquas scientias concedant malas esse necesse est, id tamen concedere velim nullam scientiarum liberalium artium malam esse, sed de his satis. ¶ Qui autem aiunt. Stoicorum id paradoxum reiecit Aristoteles in quo virtus sit nihil illi deesse ad felicitatem, quasi fortune bona et aduersa nihil habeant momenti aut ad felicitatem ipsam iuuanda aut impedienda, quod perinde videtur ac si quis dicat cui ars scribendi inest sit nihil illi deesse possit ad bene scribendum, est enim ars virtus ad faciendum perinde ac moralis virtus ad agendum, quid si deest illi calamus si carta si attramentum que sunt externa: quid insuper si defuerint illi manus? videtur igitur virtus actiua que cadet et moralis ut et virtus effectiua exteriorum etiam indigere adinueniendis: neque quicquam dicere videntur qui id afferunt paradoxum, ex quo inferunt totum in rota in tauro phalaridis non minus esse beatum. Et quicquam id vltimum verum esset: quia magnanimitas in tormentis etiam relucet simpliciter: tamen verum non esset virtuti non opus esse bonis et corporis et externis: ipsaque fortuna in prosperis sane omnino virtus ipsaque etiam magnanimitas clarior est atque illustrior quam in aduersis, atque difficilior res ferre secundum ut oportet cum ingentes sunt cum fortune tum honores: quam aduersa ipsa etiam ingentia tolerare, et reuera felicitatem aduersis et si non tollitur adumbras obscuraturque. ¶ Proinde spera fortuna ea dicit que neque plus neque minus quam ad felicitatem consequendam par est: conueniens est instrumentum ad ipsam consequendam habens. ¶ Forte autem et persequitur bene sequitur, persequi enim hic in bonam partem sonare videtur, et re vera persequendum (quod et frequenter alias persequendum et expetendum simpliciter est) solum bonum est. ¶ Dicebant nonnulli voluptatem non esse bonum: attamen felicem cum voluptate vivere quia etiam voluptas non esset malum ergo dolor qui voluptati aduersatur neque bonum neque malum, contingit igitur eque felicem vivere cum dolore: atque cum voluptate, nam si dolor malum ponis ergo voluptas que et aduersatur bonum est aut malum, malo enim nisi bonum aut malum, aliud aduersatur nihil, si autem dolor malum posueris, cum voluptas illi aduersetur et bono nihil aduersetur nisi malum: erit quoque voluptas mala quare dolor neque bonum neque malum neque voluptas bona est aut mala. ¶ Prosperitas est bonorum fortune adeptio: quantum ad bene/beateque viuendum satis est.

¶ Eruperantē fortunā felicitati impedimento esse clamat Sarricus

Postquam cepit agros extendere victor: et vrbes

Latius amplecti murus/vinoque diurno

Placari genius festis impugne diebus

Rusticus urbano confusus turpis bonesto.

¶ Decimū tertij cap. quattuor conclusionibus partitum est.

¶ Decimū tertij Capitis comentarius ad litteram ¶ Prima conclusio. Quedam voluptas aliquid bonum est.

Nam dolorem: malum aliquid esse ac fugiendum concedunt omnes. verumtamen aliud est simpliciter malum: aliud vero aliqua ex parte: ut quia affert alicuius boni usus impedimentum, ac contrarium fugiendo: et quas tenus fugiendum: atque malum est: bonum est. voluptas autem hoc pacto dolori aduersatur, est igitur voluptas aliqua bonum. Neque solutio quam Pseusippus parabat: conueniens est: voluptatem scilicet sic aduersatur dolori: vltimus minor: et equali, hoc est vltimum extremo et medio, nam voluptate sub genere mali contineri oporteret, at nemo voluptatem specie sub genere mali collocatam esse dixerit. ¶ Secunda conclusio.

Quamuis nonnullae voluptates praeue sint: ex hoc non conficitur quin aliqua voluptas optimum sit. Nam nihil prohiberet unam scientiam esse optimam, tamen si nonnullae essent praeue. ¶ Tertia conclusio. Valentior iure hisque rationibus potius operatio: que sine impedimento fuerit, sit felicitas: erit et voluptas felicitas, nam aliqua talis operatio est voluptas, quare sit ut nihil prohibeat aliquam voluptatem esse quid optimum: cuius etiam plerique voluptatum simpliciter sint praeue. ¶ Secunda, ob id ipsum quod aliqua voluptas summopere sit expetenda: felicem vitam iucundam esse arbitrantur omnes: adiunguntque cum felicitate voluptatem: nec absque ratione quidem, nam nulla operatio: si impediatur: perfecta est.

felicitas: operatio est perfecta: si autē nō assit voluptas: impeditur. quapropter felix indiget bonis: tum corporis tum ceteris: ipsaq; fortuna: quo in agendo nō impeditur. qui autē dicit eū qui in rota torquetur/ et qui grauissimis ingentibusq; calamitatibus prematur beatū esse modo sit bonus: seu velint siue nolint (eorū venia dicitur sit, nō dicitur. imo vero q; felix indiget fortuna: ideo quibuscūq; fortune prosperitas atq; felicitas: idem esse visum est non tamen ita est. nā si fortune prosperitas eruperet: impedimentū affert/ atq; tu fortasse minime prosperitas appellāda est. nā ipius terminus atq; definitio: ad ipsam felicitatē est. ¶ Tertia. omnia: et beluas et homines summo studio persequi videmus voluptates. id igitur ipse dicitur ē: quodā modo voluptatē quid optimū esse. ¶ Quarta id ferme oēs: vno ore predicāt.

¶ Verū quā populi cōmuni voce frequētant:

Nulla quidē omnino fama perire potest.

¶ Itaque quia nō omnī eadē natura est neq; omnī vniū idemq; optimus habitus est neq; esse videtur: proinde nō eandē voluptatē prosequūtur omēs. prosequūtur tamē oēs voluptatē forte aut et persequūtur: nō eam quidē quam putant quāq; dicerent esse persequendā: vt incōtinentes: sed prosequūtur ipsam voluptatē et que per se vna semp eadēq; voluptas est et diuina. habēt enī omnia nō nihil suapte natura diuinū suntq; voluptates omnes sua quidē natura quodā diuinitatis vestigiū. sed corporis voluptates: sicut voluptatis nomē quasi hereditariū vendicant: quoniam frequētissime occurrūt: q; ipsarū omēs sunt participes. atq; iccirco solas has esse q; plurimi putant: quoniam ipse sole illis cognite sunt. ¶ Quarta cōclo. ¶ Preter corporeas voluptates est quedā alia voluptas que bonū est. ¶ Primo nam est quedā alia voluptas aliāq; operatio felicitis. at it illa voluptas opatioq; felicitis bonū nō esset felix cū voluptate minime viuere posset. ad quid enī felici voluptate est opus. si ipa bonū non est: igitur preter corporeas voluptates: est quedā alia voluptas que bonū est. ¶ Secundo. nece simul cū dolore viuere cōtingeret. nā dolor neq; bonū neq; malū est: neq; voluptas aut bonū aut malū est. sed tū cur felix iugeret dolorē: est igitur eius voluptas quidā bonū. ¶ Tertio. si illudion atq; felicitis opatioes iucunde non sunt neq; ipsius vita iucunda est. est aut eius vita iucunda. sunt ergo eius opationes iucunde. est igitur preter corporeas brutasq; voluptates: quedā alia voluptas que bonū est.

¶ Corporis autē voluptatibus cōsiderandū est eis qui dicūt nō: Cap. XIII.

¶ nullas voluptates expeuibiles esse valde et honestas: sed nō corporeas: et in quibus temperans ipse versatur: cur igitur cōtrarij dolores sunt prauis: malo nōq; bonū cōtrariū est. ¶ An necessarie voluptates sic sunt bone quia et id quod est nō malū est bonū: an vsq; ad aliquē terminū bone sunt: habitū enī corū ac motuū quorū nō est melioris exuperatio: neq; voluptatis est. Eorū aut quorū est: est et voluptatis exuperatio. At bonorū corporis est exuperatio: et prauis in persequendo exuperationē / sed non necessaria voluptates cōsistit. omēs enī gaudent quodammodo et epulis et vino/ et vnerē. sed non vt oportet. ¶ Cōtrariū: in ipso dolore facit. Nō enī exuperationē: sed oīno fugit dolorē. Non est exuperatio doloris prauis: nisi ipsi persequēti exuperationē. At enim cū non solū ipm verū: sed etiā falsi causam oportet dicere (hoc enī ad faciendam fidem cōducit: nā cū id rationi cōsentaneū fuerit visum ob quod verū esse videt qd nō est verū/ facit vt ipsi vero magis assentiamur) dicēdū est cur corporis voluptates expeuibiliores vident. ¶ Primo igitur ex eo q; pellūt dolorē. atq; ob exuperatiōis doloris/ voluptatē exuperantē vt medelā/ et omīno voluptatē corporis persequūtur. ipse autē medele vehementes sunt. Quapropter et ipsas sequūtur: quia tales vidētur cū cōtrariū ad est. et propter hec igitur duo (sicut dictū est) voluptas nō studiosū esse videt: quia alie prauie nature sunt opationes: aut ab ortu quēadmodū fere: aut et ob consuetudinē: quales prauorū sunt hominū. alie sunt medicamēta quia sunt indigētis: et melius est habere q; fieri. ¶ Alie accidunt dum persciūtur. per accidens igitur sunt studiose ¶ Preterea ipsas q; sunt vchēmētes: y persequūtur qui alijs nequeūt gaudere. ipsi itaq; sūm quandā sibi cōparant. que cū sine quidē nocumēto sit: non est increpandū. cū vero cū detrimento: perprauū est. Neq; enī habēt alia quibus gaudēt et nec aliud habere plerisq; permolestū est ob naturā. Nam animal semp laborat: vt naturales etiā sermones testantur/ videre ac audire dolorē inferre dicentes: sed consueti iam sumus vt aiunt. Si militer in iuuentute quidē ob incrementa: perinde disponūtur ac vinolenti. Et inuētus ad voluptates ppensior est. Biliosi autē atra bili natura semp egent medicamento. continue namq; corpus ob cōplexionē mordetur: et semper in appetitione sunt vehementi. voluptas autem cōtraria: et queuis etiam modo sit vehemens pellit dolorē. et propterea intemperantes homines prauisq; sunt. ¶ Voluptates autem ee que sine dolore sunt exuperationē non habent. Atq; he proficiuntur et usque natura/ et non per accidens efficiunt voluptate. Ea vero dico per accidens afficere voluptate/ que medentur: etenim quia sit vt homini medeatur: eo quod sanum permanet aliquid agente: ideo talia afficere voluptate vidētur. at ea natura voluptate afficiūt/ que faciūt opationē talis

- 61 nature. Nulla autem res eadem ex eo nos semper delectat/ quia non est simplex nostra natura: sed incit et aliquid aliud: quo corruptibiles sumus. Quare si quippiam agat alterum: id est alteri nature preter naturam. at cum equatur: neque molestum/ neque iucundum videtur quod agitur. Quod si alicuius natura sit simplex: semper eadem operatio iucundissima erit. Percirco deus vna semper simpliciter gaudet voluptate. non enim solum motus est operatio: sed et immobilitatis. et voluptas in quiete potius. quam in motu consistit. mutatio vero omnium dulcissimum est secundum poetam: ob prauitatem quandam. Et enim homo prauus/ facile est mutabilis: sic et natura praua est ea/ que indiget mutatione. non est enim simplex nec bona. Sed de continencia quidem atque incontinencia: et de voluptate/ doloreque/ et quid unumquodque ipsorum est: et quomodo alia ipsarum sunt bona alia mala diximus. Deinceps autem de amicitia dicemus.
- ¶ Decimumquarti capitis nota. ¶ Non est enim eruperationi dolor contrarius. si quis enim non gaudet eruperantibus voluptatibus et ideo que illas afferunt. neque ex absentia talium tristatur. sic igitur sit ut eruperationi dolor non videatur contrarius nisi in ipsis qui eruperantes voluptates sequuntur. ¶ Similiter quandam sibi comparant: hoc est vndequeque sibi querunt modum superandi voluptatum appetitum. mox illorum qui nullum habent cibi aut potus appetitum et querunt vndequeque sibi prouocare ac facere appetitum. id enim est sibi appetitum sitim prouocare. ¶ Si oculus. et intellectus sine motione operantur: tanto magis illa simplicissima/ beatissimaque entia.
- ¶ Decimumquarti cap. septem conclusionibus/ et vna ratione partitum est.
- 62 Decimumquarti Capitis conclusio ad litteram. ¶ Prima conclusio. De corporeis voluptatibus considerandum expedit. Nam sunt qui dicunt nonnullas voluptates expetibiles esse valde pariter et honestas: sed corporeis voluptatibus et in quibus versatur intemperans non esse expetendas. considerandum itaque est ita dicentibus: cur ergo contrarii dolores prauis sunt: si voluptas bonum non est: cum tamen malo bonum contrarium est.
- 63 ¶ Secunda conclusio. Et ceteras eruperationis voluptatum corporearum mala est. Nam necessarie voluptates sic bone sunt: aut quia quod est non in illis bonum est: aut quia ad aliquem usque terminum sunt ipsarum excessum nam eorum habitum ac earum operationum quarum non est melioris eruperatio (hoc est quorum non est superado atque excedendo a bono excessio neque suarum voluptatum est melioris excessio. et eorum habitum quorum est: pariter et actum identidem et voluptatum est eruperatio. ut bonorum corporeis/ suorumque habitum est eruperatio sitque quis prauus in prosequendo huiusmodi bonorum eruperationem/ et non necessarias voluptates excessus enim minime necessarius. et gaudent omnes quodam modo. et epulis et vino et venere: sed non ut oportet. igitur excessus corporearum voluptatum: malus est.
- 64 ¶ Tertia conclusio. Prauus est diuerso in dolore atque voluptate fere habet. Nam non modo doloris eruperationem: sed omnino fugit dolorem. neque enim dolor/ excessus contrarius est: nisi cum quis eruperationem voluptatis querit. ¶ Quarta conclusio. Expedit ite dicendum cur corporearum voluptatum illecebre: magis quam par est expetibiles videantur. Nam non solum ipsi verum/ sed etiam falsi causam dicere opererepicum est: hoc enim ad faciendam fidem conducit. nam cum id ob quod verum quicquid esse videtur quod tamen minime verum est. consentaneum rationi visum fuerit: facit ut non aptius ob talis ratio apparentia falso credas: quinimo id facit ut ipsi homo firmitus assentiamur. expedit igitur id dicendum. ¶ Ratio cur expetibiles videantur corporee voluptates: est quia corporee voluptates pellunt dolorem et eruperant voluptatem querunt: velut medella eruperans videtur. et omnino corporeis voluptatibus persequuntur: quia ipse corporeis voluptates fortes sunt medelle. Quod si vult illas tu maxime sequatur: cum dolor contrarius adest. nam tunc maxime tales esse videntur. Sed contra: duo sunt que faciunt voluptates corporeas non bonas esse videri. Primum est: quia quedam sunt que sunt prauae nature operatio. prauae dico aut ab ortu: ut qui talis ab ipso ortu persecutio esset naturam qualem est fere consimilibusque gauderet aut a consuetudine: quales sunt prauorum hominum nature. Secundum quedam sunt que estis medicamenta sunt: nunquam tamen nisi indigentibus atque laborantibus conducunt. et quo non sequitur eas bonas esse. et praestat quicquid in habitu permanens esse quod durat in fieri. non enim perstat voluptas: sed fugat (dum fit) elabitur. ¶ Quinta conclusio. Voluptates corporeae bone sunt per accidens. ¶ Primum. Nam quedam sunt que ad naturae perfectionem accidunt. sunt igitur bone per accidens. ¶ Secundo voluptates corporeae persequuntur qui per se voluptatibus gaudere nequeunt: quia corporee voluptates vehementes sunt. ipsi enim quandam voluptatum sibi sitim comparant: que cum nulli nocua est non increpatur: cum autem nocua increpatur. et praua est. sunt igitur bone per accidens. ¶ Tertio. sunt plerumque que voluptates per se non habent quibus gaudeant et aliam voluptatem nullam habere ob suam naturam illis durum atque permolestum est. nam animal semper laborat: ut naturalium sermones fide praestant: qui et videre et audire molestum/ dolorumque ingerere astruunt. at homo quod id non iudicamus id ideo esse autem: quia horum perferendum laborum consuetudinem iam traximus. et iuuenes dum adoleuit: ob ipsam incrementa perinde ac vinolentia disponitur. et hinc iuuenis non ab re ad voluptates propensior est. et qui agra bili laborat: semper in appetitione existunt vehementer. voluptas autem contraria et quousque etiam modo sit vehementer. eorum propellit dolorem. sunt igitur quedam voluptates necessarie bone/ ipsarum consuetudines nature. Elerunt autem hac de causa quod voluptas ipsa pellit dolorem: plerumque intemperantes homines/ prauis sunt. ¶ Sexta conclusio. Perfecite voluptates sine dolore sunt: eruperationem non habentes. Nam de voluptate et ideo que suapte natura et simpliciter voluptate afficiunt iucundaeque sunt proficiuntur: et non ideo que per accidens voluptate afficiunt. igitur perfecte voluptates sunt sine dolore et eruperationem non habentes. ea dico per accidens voluptate afficere: que medentur. sit enim ut homini huiusmodi voluptatum medela sit opus: quod continue aliquid (quod laboriferum est) agendo: suam sanitatem saluat. et ideo illa per accidens voluptaria: iucunda esse et voluptate eblandiri videtur. at ea per se naturaeque voluptate afficiunt. que perfecte nature operationem efficiunt. ¶ Septima conclusio. Nulla eadem res: nos com-

tinue delectat. **N**ā nostra natura simplex nō est: sed p̄ter n̄: meliorē: simpliciorēq; naturā: inest quicq; aliud: ex cuius cōragiōe corruptibiles sumus. quare si quis pia ars aita agat: alteri nature plerūq; p̄ter naturam est illiq; aduersatur. et si equatur: pusillū ē. ut quod agit: neq; molestū neq; iucundū esse videt: quod agit. **A**rs si aliter natura simplex sit: sēp eadē opatio iucundissima erit. quo fit vt de vna semp simplici gaudeat voluptate. neq; id inficias eundē est: q; deus sine motu agitatioeq; vlla p̄sistat. nam nō solū motiōis est opatio: sed itatus atq; imobilitatis. et voluptas in q̄re q̄ in motu: p̄sistit. et iuxta poetē sententiā: mutatio ob prauitate quanda omnium dulcissimū est. neq; ab re quidē. nam vt homo prauus. facile mutabilis est: sic et ea que mutatione indiget natura: praua est. non enim neq; simplex. neq; bona est. Sed de continentia incontinentia voluptate atq; dolore: quid vnūquodq; eorum esse possit: et quo pacto eorum quedam bona: quedā mala sunt dictum est. nunc autē de amicitia nobis aggrediendum est.

Septimi Ethicoru Aristotelis sumo.

Cap. I.

Est bec cōsequens est de amicitia pertractare. Est enī quedā virtus: aut est cū virtute. **R**es est p̄terea summe necessaria in vita. **N**emo enī habens cetera omia bona: sine amicis expeteret viuere. nā et locupletes et in principatu/potestateq; cōstituti: plurimū amicis indigere videtur. quid enī prodest talis p̄spertas beneficio sublato: quod quidē maxie

fit in amicos: ac maxie cōmendatur. aut quonā pacto sine amicis custodiri/ cōseruariq; potest: quo nōq; magis abundat: eo magis periculis subiacer. **I**n paup̄tate quoq; ceterisq; calamitatibus vnicū esse cōfugiū amici putant. **I**uuenibus etiā cōserūt ad cōpescēda peccata. Et senibus ad obsequiū/ atq; ad eos actus perficiendos quos ob ibealitatem ipsi peragere nequeunt. Et vs item qui sunt in statu. ad actiones honestas. et enī si duo simul eant: intelligere magis atq; agere possunt. **V**neſc etiā amicitia videtur natura et quod genuit: ad id quod est oriū ab eo. non in hoibus solū: sed in plurimis etiā animalibus: et vs inter sese que sunt eiūsdē gentis: et homib; maxime. quap̄pter amatores hominū laudamus. **L**ernere etiā quispiam potest et in ipsis erroribus: familiarcm omnem hominē laudamus. **C**onuitates etiā amicitia cōnere videtur. et legūlatores circa hanc magis q; circa iustitiā student: cōcordia namq; simile quid amicitie esse videtur. hanc autē maxime affectāt: seditionē autē vt inimicā maxime expellūt. Et si sint quidē amici: iustitia nō est opus sin vero sint iusti: indigēt amicitia. et id quod maxime iustū est ad amicitia atunere videtur. **N**on solū autē necessariū est: sed et honestum. **L**audamus enī eos: qui amant amicos copiasq; amicorum/ honestū esse putant. et quidā eodē viros bonos esse/ atq; amicos putant. **E**st autē cōtrouersia de ipsa non mediocri. **Q**uidam enī similitudinē quandā ipam esse posuerūt: et similes esse amicos. **U**nde et simile ad simile inquit: et monedulā ad monedulā/ et similia. **Q**uidā cōtra singulos inter sese omnes tales inquit esse: et de vs ipsis alius/ naturalisue perquirunt **E**urypides quidē inquiens.

Cū est sicca tellus: ipsa certe tum hymbrem amat.

Cum turget ether: hymbre cū celū tumet;

Affectat vt telluris in sinus cadat.

Heracitus autē: cōtrariū dicens esse cōducēs: et ex differētib; pulcherrimū concentū oriū: et per cōtrarietate omia fieri. Sed his cōtraria cōplures alij sentiunt: et **E**mpedocles: qui quidē simile appetere simile dicebat. naturales igitur dubitationes omittam. non enī ad hanc sunt accōmodate cōsiderationē. **Q**ue vero sunt humane et ad mores affectusq; pertinent: eas cōsideremus. **V**t sit ne inter omēs homines amicitia: an iposibile est prauos esse amicos: et vtrū vna species amicitie sit an plures. **Q**ui nāq; vnā esse putant/ quia magis est atq; minus: non sufficienti argumēto ducūtur. nā et que sunt diuersa specie magis sunt atq; minus. **S**ed de his antea diximus.

Primū capitis note. **U**ltes comitē habuit Diomedē. **A**chilles **P**atroclū/ **A**risus **E**urialū **D**iosfies **P**yladē **P**ythias **D**amonē **M**onedula est cornicula quedā tota nigricā. illis corniculis auri atq; argenti insita furacitas inest. hinc a furādia monetis bec auis nomē inuenit. de qua **Q**uidius **S**yrtonis accepto quod auara poposcerat auro: **M**utata est in auem: que nūc quoq; diligit aurū/ **N**igra pedes nigris velata monedula pennis. **A**mitia de qua hoc in libro Aristoteles extendit determinationē: vltima duodecim virtutum moralū est. nō minima sed certe aut maxima: aut semp iustitief q; maris est) cōducra. **H**ec virtus genus cetisq; hominū saluat: bec virtus ad deū et primū: primū legis et maximū sibi obtinuit p̄ceptū quod cetera clauderet. bec caritatē sui habet apicē. q; deo est supra nos debitus amor et secūdū nos primo debitus. sed qui supra nos deo debet: diuina est toto mētis seruoze cōprehēsa amicitia: que

Elytes
Diomede
Achilles
Patroclus
Arisus
Eurialus
Diosfies
Pylades
Pythias
Damon
Quidius

summi celestis amoris radio incalescit/et calefacta sursum leuatur. hic est celestis radius amoris: fa-
uor est, gratiaq; superna que mentibus nūq; denegatur paratis/ vt neq; solis illustratio/ corpori dene-
gatur translucido. huius diuini amoris que nos diuinos efficit amatores. Priccus Abirandula duodeci
cōditiones annumerat. Prima. Hoc amore vñ solū amare debemus ⁊ pro eo cūcta cōtēnere. Secūda.
Abiscrū putare: qui tā digno priuet amato. Tertia. Omnia pati oīa sufferre mortēq; ipamētia libēter
diuinū amantē: vt cū amato possit esse. Quarta. Se ornare: vt illi valeat placere. ornāmēta enī aman-
tis sunt virtutes et ante amati integritas vite. Quinta. Cū illo (etiā re fieri nō potest) cognitione nū
semper esse. Sexta. Omnia propter eū: que ad ipm attinent amare. vt eius amicos eius loca eius insi-
gnia scripta noīa, eiusq; imagines: atq; in rebus vestigia, adumbratioesq; q; eius sunt opera. Septi-
ma. Nichil aliud cupere q; eius laudes. nec ei⁹ aliqua ignominia posse sustinere. Octaua. De eo omnia
summa credere: et vñ idē oēs credant summope affectare. Nonā. Optare pro eo pati aliquid incōmodū
et illud quoq; incōmodū ppter ipm dulcescere. Decima. Flere pro eo sepe: vel si presens ex leticia eru-
berante/ vel si absens ex dolore. Undecima. Semp languere. semperq; eius desiderio rapi sempq; ar-
dere. Duodecima. Illi diligēter seruire: nihil de premio cogitando aut recipiēda mercede. nā ei⁹ ser-
uitiū per seipm sūmope est appetibile et summe dignus est qui debeat amari. optimus enī pulcherrī-
mus/ rerūq; sapientissimus est: et qui nobis ante q; ipm cognosceremus: omnia bona cōtulit abūde et
qui nos cū nihil essemus: existere fecit. et nos sui amoris et desiderij capaces esse voluit: cetera aut in-
frane huius muneris participes esse noluit. qui solus dare potest quicquid bonū/ pulchrū aut ama-
bile. desiderare possumus. Propter ergo hunc amorem veneremini hanc virtutem et dilcite fieri vñ
amatores veri⁹ amici. et prima vestra intentio ad deum cōuersa sit. et secūda ad superiores tertia ad
equales. ⁊ quarta ad inferiorū directiones: oēm amicitie gradū cōpleri. vñcūq; quod suū est in ami-
citijs tribuere: que illius diuine amicitie feruoris vberātia caleant et ad illā referantur. stultas effu-
sit amicitias. nā quantū vera amicitia eleuat: que de sursum procedit: et mortalia immortalib⁹ conuit
immortaliaq; reddit: tantū stulte amicitie deprimunt et mortalia mortalibus copulant. Quapropter
nos sūmopere cautos esse decet: ne imprudētius amādo quod deo debemus: creature tribuamus. quod
reuera nisi virtutes nostre vite dirigāt habendas. celestisq; afflatus atq; presidij: pculdubio faciem⁹.
et hunc plurimū suas inde cōtrahūt ruinas. Quari enī: plane diuinū amorē transserunt in diuitias. nā
illas solas cogitāt miseros putari qui illis priuentur. omnia ferunt. omnia patiūtur ppter amatas opū
fortunas/ et morti se exponere nō formidant: dū illis potiātur. Se ornant vt ad illas capiēdas placeat/
amant diuitiarū loca et quēcūq; ad eas pteant laudes earū et quirit et illas cupiūt neq; earū pro-
bra sustinent. quid plura: de his omnia summa credunt. q; summū sint in vita bonū cupiūtq; ita alijs
esse persuasum. Pro illis dura tolerant. et probra et contempnus et sibi: que omnia diuitiarū amore
dulcescit. si quicq; diuitiarū adimittitur cogiturq; esse absens: veris ploratur lacrimis. q; si clapsū re-
stituitur: letas p gaudij iterū inueniunt lacrimas. semper languēt earū desiderio rapiūtur. semper
ardent. et illis iugiter seruiūt. esuriūt. sitiūt neq; vsūm vilitatēq; aliquā et illis cogitant: que diuinū
amoris cōditiones sunt. immortale ergo dei gloria cōmutāt in mortale creaturā et ita intēperantes. et
ambiciosi cū qui summo rerū parenti debetur honor: voluptari aut honori tribuūt. et viciosi quicq; illis
rebus ad quas sue perturbatiōes eos rapiāt denoluūt deturbantq; atq; detrudūt habētq; y diuitias
deū y voluptatē y delectatū pulchritudinē: a quibus nulla salus sed sola mors suis amatorib⁹ puenit.
ergo ne ita iacite hoīes: per illius summe amicitie pulchritudinē. sed discite vere amare/ et veras ami-
citas (que sine prima habere nō possunt) exquirite. cum enī lux abest: vt oīa tenebre sint necesse est. lux
vestra. dux vestra in amando: prima sit amicitia. et verarū amicitiarū exēplar sacre littere vobis fug-
gerent abunde. Atq; interim discite quod postea monstrabit Aristoteles inter malos amicitias cōstare
non posse. qui neq; secū ipi cōcordant/ sed plerūq; scelerū cōsciētia seipsos fugitant. Quos dñi cōscio
facti (vt inquit Iuuenalis)

Abens habet attonitos/et furdo verberare cedit

Occultū quatiens (animo tortore) flagellū.

Pena autem vehemens/et multo feruor illis

Quas ⁊ Lediū grauis inuenit/et R hadamanthus:

Nocte/dieq; suū gēstare in pectore testē.

Ibi sunt qui trepidant/et ad omnia fulmina pallent:

Cum tonat. Igitur vt vere amicitie participes sitis: operā date virtuti/et studēte sūmopere esse bo-
ni. Nichil enī hec moralis philosophia aliud mortalibus optat: q; q; viuam fortes. tēperati. liberales/
magnifici. humiles/ patientes. modesti/ mansueti/ affabiles/ veraces/ dextri. iusti. ac amici.

¶ Prīmū cap. vna cōclusio. et tribus opinionibus partiti est.

¶ Primo. q; amicitia quedā virtus est aut cū ipsa virtute. ¶ Secūdo. q; amicitia res in vita summe

necessaria est. nā ⁊ nemo nisi cetera. oīa bona possideret/ sine amicis eligeret vivere. prīmū nāq; si locus
pletus sunt et in pncipatu/ atq; potestate pstituti: plurimū amicis indigere vidētur. na quid illis talis
prodesset pspicitas: facultate benefici cōferendi sublatā: quod maxime oīm in amicos tactū sūmope
cōmendatur. et quonā pacto et qui locuples est ac in potestate cōstitutus: sine amicis custodiri serua-
ri⁹ potest: quādoquidē quo quis magis abundet: eo magis periculis subiacet. et si paup est: in pau-
peritate certe ceterisq; calamitatib⁹ vñcūq; cōfugij/ vñcūq; refugij portus: amici esse putant. si inue-
nes sunt: illis sūmope cōducūt amici/ vt qui corū vitā dirigūt in melius: victaq; arcēt. ac ppefcūt. si se-
nes vt illis obsequij pccitent: amici sunt pncessarij. atq; vt eos actus perficiat quos illi ob etatis im-
becillitatē: minime peragere queūt et si etate sunt florentes: ad res illis pclaras obeddas amici cō-
ducūt: nam duo simul cūtes amicitia cōiuncti: magis intelligere magisq; agere possum. patet itaq; et
curuscūq; fortune viris/ et cuiuscūq; etatis: amicitia rē necessaria esse ¶ Tercio. q; amicitia videt quod

dam bonū a natura tributū ¶ Primo, quia parentes natura amant liberos: non modo homines solū/ sed et volucres, et animalū q̄ plurima: et animares omēs que eiusdē speciei sunt inter sese naturā ser- uant amicitiam: et homines maxime, quapropter eos laudamus qui hominū sunt amatores, atq; in ce- teros beniuoli. ¶ Secundo, quia in erroribus viarū id plane cernere licet, oēm hoīem: homini natura familiarem atq; amicū, par est igitur vt de amicitia: consequēs determinatio suscipiatur. ¶ Quarto quia ciuitates, conuentus societatesq; hominum: amicitia continentur saluanturq; hinc legumlatō- res circa amicitiam magis q̄ circa iustitiā student, nam summopere affectant ciuitū concordia stabili- lire, est autem cōcordia: quid amicitie p̄simile/ molūtūroq; summopere tanq̄ rem ciuitatis cōseruande inimicam seditionē et plodere atq; discordia. ¶ Quinto, quia amicitia magis necessaria, q̄ iustitia esse videtur, nam si homines sunt amici: iustitia nō est opus, si aut sunt iusti: adhuc opus est amicitia: imo vero quod iustitie maximū p̄clarissimūq; est: amicitia esse videtur, de ea igitur haudquāq; irra- tionabile est determinationē suscipere. ¶ Sexto non modo amicitia bonū quiddā necessariū est: sed et honestū, nam et eos qui afficiuntur erga amicos laudamus: et amicorū copiam possidere honestū esse putamus, et quidam eosdem viros bonos atq; amicos: esse arbitrātur, expedit igitur de amicitia de- terminatio. ¶ Opiniones de amicitia. De amicitia enī complures sunt controuersie, atq; opiniones. ¶ Prima est dicētū amicitia similitudinē quandā esse: et amicos esse similes, hinc autū simile ad suū simile et cornicula ad corniculā et similia huiusmodi. ¶ Secunda est dicētū cōtra: simile odire suū simile, vt figulos omnes inter sese esse similes: attamen figulos/ figulum non amare, verum vt inquit

Thucydides et figulus figulo/ vel egenus egeno/

Sive faber fabio/ dulcisq; poeta poete.

Et de his ipsis altius, magnificentiusq; ex naturalibus perquirūt: contrariū amare suū contrarium.

Quemadmodum canit Eurypides

Cum est sicca tellus ipsa certe tum hymbrem amat.

Cum vero pulchrū pleno hymbre celū tumet:

Affectat vt telluris in sinus cadat.

¶ Tertia est Heracliti dicentis: ex cōtrariorū cōcurrētia amicitia gigni, inquit enī cōtrariū cōferre/ et ex differentibus contrariisq; sonis pulcherrimū suboriri concentū: et summati per cōtrarietate oīa fieri. Sed Heraclito cōplures cōtraria sentiunt: vt Empedocles qui simile amare, appetereq; suū si- mile dicebat. Sed has naturales dubitantes/ hoc in loco discutere omittamus, nam presentis disci- pline cōtēplationi: minime accommodate sunt: verū potius eas dubitationes, que humane sunt: et ad mores, affectusq; pertinētes discutiamus cui? generis sunt he. Sit ne inter omēs hoīes amicitia: an prauos, amicos esse impossibile sit. An amicitie vna species sit: an plures, et sunt qui vnā quidē esse pu- tant: q̄ magis est atq; minus, sed hi in sufficienti quidē ducūtur argumento, nā et que sunt dissimilia specie: magis sunt, atq; minus, sed id ex iam dictis: notū esse potest.

¶ Atque autem hec fortasse: si ipm amabile fuerit notū. Non enī Cap. II.
p omne quoduis amari videtur/ sed ipm amabile, hoc aut: aut bonū/ aut iucundū
aut vtile esse videtur, atq; id vtile videbit esse per quod efficitur aliquod bonū:
aut voluptas. Quare sit: vt amabilia sint ipm bonū et iucundū/ vt fines. ¶ Vtrū igitur
ipm bonū ament homines: an id quod ipsis est bonū? Discrepant enī nōnūquā hec, si-
militer et circa ipm iucundū. ¶ Videtur aut id quisq; amare/ quod bonū est sibi, et esse
simpliciter quidē amabile/ ipm bonū: vnicuiq; aut id quod est vnicuiq; bonū. Amat autē
quisq; non id quod est sibi bonū/ sed quod apparet, neq; quicq; id refert, erit enī ipsum
amabile apparens. ¶ Cū itaq; tria sint ea propter que hoīes amant: in amatione quidē
inanimatarū rerū/ non dicūt amicitia: quippe cū non sit reciprocos amor: neq; volūtas
boni illarū. Est enī ridiculū forsītā: vīno bonū quēpiam velle, qđ si vult: saluū illud vult
esse/ vt habeat ipse, at oportere aiunt amico bona illius grata velle. ¶ eos aut qui hoc
modo volunt bona beniuolos dicunt: si non idē/ et ab illo fiat. Mutuā namq; beniuo-
lentiam/ amicitia esse dicunt: an adiungendū est/ non latentē? Sunt enī cōplures ijs be-
niuoli: quos non viderunt: putant autē studiosos esse/ vel frugi, atq; fieri potest: vtilio-
rum etiam quispiam eodem ad hos modo afficiatur. Igitur hi mutuo quidē sibi beni-
uoli esse videntur, amicos aut ipsos quodāmodo quispiā dixerit latentes/ vt erga sese
mutuo sunt affecti. Oportet ergo amicos mutuā habere beniuolentiā: et velle sibi mu-
tuo bona non latentes: ob vnum quid eorū que dicta sunt.

¶ Secundi capitis note ¶ Amabile simpliciter/ amabile alicui, amabile apparens: bonū simpliciter/
bonum alicui bonum apparens.

¶ Secundi cap. tribus cōclusionibus/ et vna questione partitiū est.

¶ Secundi Capitis cōmentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Si amabile notū fiat: amicitiam
promptius cognoscemus. Nam non omne quoduis amari videtur sed ipm amabile, hoc aut honestū/
aut vtile, aut iucundū esse videtur: et id esse vtile: per quod aliquod bonū, aut voluptatem assequimur.
Unde sit vt honestū et iucundū: amabilia sint vt fines: vtilia enī horū gratia querimus/ ac amamus.
atq; amicitia sine amabili nō est, noto itaq; amabili ad amicitia promptior patebit aditus. ¶ Que-
stio. Vtrū hoīes: ipm bonū amant/ aut quod ipsis bonū est, hec enī qñq; discrepāt, et nō sūt eadē. Indē

- utrum amant iucundū/aut quod sibi iucundū est. ¶ **Solutio.** Et plerisq; visū est: vt id amēt hoīes quod est sibi bonū: atq; ipm bonū simpliciter esse amabile. vnicuiq; aut amabile: id quod est vnicuiq; bonū. Verū tamē id nō oportet. nā nō quisq; amat: quod est sibi bonū s; quod sibi bonum apparct. neq; refert qdē vt amet. bonū ne sit/an a ppareat. nā si apparet bonū: et ipm erit amabile apparens. ¶ **Secunda conclusio.** Ad res inanimatas: nulla gerit amicitia. Hā amicitia est reciproc⁹ amor. et tria sūt. ppter que ipi hoīes amat: honestū, vtile et iucundū. at illis nō volum⁹ aliquid horū bonorū cōtingere. ridiculum enī videt: quempiā vno bonū velle. quod si vult: idipm bonū quod vult: est ipm saluū manere vt habes at ipe. at oportet amicitia esse reciprocā: et amico. et ipius quidē amici gratia: quēadmodū atunt) bona velle. nō igit ad res inanimatas vlla est amicitia. ¶ **Tertia conclusio.** Hō satis diffinita est amicitia/ q; mutua beniuolētia sit: sed nō latēs adiciendū est. Hā eos qui aliū amāt et illi quidē gratia. cū ab eo non idē rependat: beniuolos dicim⁹. at fieri potest vt plures vs beniuoli sint: quos nūq; viderunt/ q; eos studiosos esse aut frugi hoīes existimāt. et ptra: vt hi ad illos p̄mōs hoc modo afficiant. quare et y mutuo qdē beniuoli esse vident: at nemo illos proprie dixerit amicos nisi forte quodā modo: vt latentes amicos quēadmodū et erga sese mutuo beniuolētia sunt affecti. nō satis igit diffinita est amicitia: q; beniuolētia mutua sit. sed adiciendū est nō latēs: vt ita diffiniat. Amicitia est aliquorū mutua beniuolētia. et alicui⁹ quidē boni gratia: cū eos nō lateat. Et amici sunt qui mutua habentes beniuolētia. ob vnu quiddā bonorū (que dicta sunt) sibi mutuo bona volunt. non latentes.
- 7 **Differunt autē hec specie/et amatiōes ergo/et amicitie. Tres igitur Cap. III.**
 sunt amicitie species: equales numero amabilib⁹ ipsis. ob vnu qdē enī est amatio mutua/non latens. atq; qui sese mutuo amāt: hoc bona sibi vnicuiq; volūt quo
 8 amant. ¶ Qui igit ob vtilitatē se mutuo amāt/nō per se amāt: sed quo aliquod/ ex sese mutuo capiunt bonū. Similiter et qui amāt ob voluptatē. non enī facietos amāt/ q; sūt tales: sed q; ipsis afferūt voluptatē. Qui igit ob vtilitatē amant: ob suū diligūt bonū. Et qui ob voluptatē/ob id quod est ipsis iucundū: et non quo talis est is qui amatur: sed quo est vtilis aut iucundus. per accidens igit hec sunt amicitie. non enī amatur quo
 9 talis est is qui amatur: sed quo vel bonū aliquod affert/vel voluptatē. ¶ Tales autem amicitie: facile dissolui possūt: nō p̄manētib⁹ ipsis similib⁹. Hā si non vltēius iucundi sint/aut vtilēs: amare desistūt. Vtilitas autē nō p̄manet. sed alias alia fit. dimo
 10 to igitur eo ppter quod erāt amici/ dissoluit et amicitia: vtpote q; ob illud erat. ¶ Abaxime autē amicitia talis in senibus fieri videtur. hui⁹ enī etatis hoīes: non voluptatem: sed vtilitatē sequunt: et in yō iuuenib⁹/ atq; viris/ qui sue student vtilitati. tales autem nec multū simul viuūt. interdū enī nec sunt iucundi. nec indigent igit tali cōgressionē: si non sint vtilēs. Hā m̄ eousq; iucūdi sunt/ quousq; boni cōsequēdis p̄m habēt. cum his
 11 amicis et hospitalitā ponunt. ¶ Iuueniū aut amicitia: ob voluptatē constare videt. ¶ Cuius enī cum affectu. et id maxime sequunt/ quod sibi ipsis est iucundū/ et p̄sens. At cū mutatur etas: alia fiunt et ipsa iucūda. quo circa cito fiūt amici/ citoq; desistūt. nā simul cū eo quod ipsos afficit voluptate: et amicitia ipsa mutatur: talis vero voluptatis/ simul cū eo mutatio. ¶ P̄m sunt etiam ipsi iuuenes ad amores. plurimum enī amatozie amicitie perturbatione fit/ et ob voluptatē. quapropter amant/ et cito desistunt eadē die p̄positū sepe mutantes. ¶ Hi volūt totos dies vna versari. simulq; vīuere. Sic enī fit
 12 ipsis id quod per amicitia suā affectāt. ¶ Bonorū aut amicitia similiūq; virtute/ p̄fecta est amicitia. Hi nāq; mutuo sibi bona similiter volūt: quo boni sunt. boni vero sunt p̄ seipsos. Atq; y maxime sunt amici qui bona amicis/ illozū gratia volunt. ppter seipsos
 13 enī ita sese habēt: et non per accidēs. ¶ P̄manet igit horū amicitia/ q; diu sunt boni. At virtutes p̄manens est. ¶ Atq; horū vterq; bonus est simpliciter et amico. boni enī ipsi et absolute/ et sibi mutuo boni sunt: et vtilēs et iucūdi simili modo. Hā boni. et absolute/ et sibi mutuo sunt iucūdi. Singulis enī proprie actiōes sūt voluptati: et que sūt
 14 tales. bonorū aut actiōes tales sūt/ aut similes. talis autē amicitia nō sine ratione p̄manens est. Coniungunt enī in ipsa oīa que in amicis esse oportet. Hā omnis amicitia aut est ob bonū: aut ob voluptatē: vel simpliciter/ vel amanti: et ob similitudinē quandā hec
 15 reat amicitia/ in his est maxime: et optima amicitia. ¶ Sūt aut merito tales amicitie rare. pauci enī sūt tales. ¶ Tēpore insuper et consuetudine opus est. secundū enī p̄uerebiū non fit vt mutuo sese cognoscant. anteaq; simul consumāt dictā salis mensuram. nec igitur fit: vt acceptent antea/ sintq; amici/ q; amabilis vtriusq; videatur esse/ atq; credatur vterq;. Qui vero ea celeriter inter sese mutuo faciunt. que ad amicitia atunt: volūt q;

dem esse amici: sed non sunt: nisi sint et amabiles/ et idipsum scilicet. amicitie namque voluntas: non amicitia celeriter fit. Hec igitur et tempore/ et ceteris perfecta est amicitia: et per hec omnia fit. et utriusque similis est ab utroque quod quidem amicis insit oportet.

Juvenalis

¶ Tertij capitis note. ¶ 22. amicitia voluptatum cito venit citoque fugit: hinc alarum finguntur cupidinem utriusque ab utroque: alterutri ab alterutro: quod idem voluit usque gaudet usqueque tristat. et ita frequenter usus est vocabulo utriusque pro alterutro ad quandam vicariam/ et reciprocam functionem designandam.

¶ Paucos esse vere studiosos: clamat Satyrus Kari quippe boni: numero viri sunt totidem. quot Thebarum porte aut divitis hostia Itali.

¶ Tertium cap. novem conclusionibus partitum est.

Tertij capitis Conclusio ad litteram. ¶ Prima conclusio. Tres sunt amicitie species: honesta/ utilis/ atque iucunda. Nam tres sunt specie differentes amationes. igitur tres sunt amicitie species. et equales namque micro amabilibus ipsis. nam ob unumquodque ipsorum amatio mutua atque non laetis fit. fit namque ut quod se mutuo amant: hoc ipso sibi invicem bona velint quo amant. id autem est amabile. ¶ Secunda conclusio. Amicitie ob utilitatem atque ob voluptatem non per se sed per accidens sunt amicitie. Nam qui sese ob utilitatem in mutuo amant: non per se amant sed quod aliquod ex sese mutuo capiunt emolumentum. itidem et qui ob voluptatem amant. nam non faceros amant quia faceri sunt: sed quod eis ipsis voluptatem afferunt. qui igitur ob utilitatem amant: ob suum et non ipsius amati bonum diligunt. et qui ob voluptatem ob id quod ipsis amantibus est iucundum: et non amant hi quia talis is sit qui amatur: sed quo utilis est aut iucundus. igitur ob utilitatem aut voluptatem amicitie per accidens sunt amicitie. nam qui per se amant: quoque qui amantur tales sunt: amant. et ob emolumentum aut voluptatem non amant quo talis is est qui amat: sed quo vel commodum aliquod/ vel voluptatem aliquam affert. ¶ Tertia conclusio. Amicitie ob utilitatem atque voluptatem: facile dissolvi queunt.

¶ Nam ipsis qui amantur non inane similibus vel utriusque aut vtilis aut iucundi non sunt: desunt amare. nam dimoto eo propter quod erant amici: dissolvitur amicitia: vixitque aut illud erat. at utilitas non permanet: sed alias alia fit. itidem et voluptas fugax/ horariaque est. igitur he amicitie: facile dissoluntur.

¶ Quarta conclusio. Maxime omnis amicitia ob utilitatem in senibus fieri videtur. ¶ Primo. nam eius etas his hominibus non voluptatem sed utilitatem querunt et non modo in senibus fit. sed et in iuvenibus. atque viris: qui sue studet utilitati. ¶ Secundo. senes non multum alijs pariter conjuvant: neque interdum iucundi sunt. non ergo tali iucundorum congressione indigent: si non sint vtilis. nam consurgit illis iucundi sunt: quousque commodi consequendi spem retinent. cum talibus enim amicitio in quibus commodi spes aliqua est hospitiumque ponunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in senibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ hec igitur amicitia maxime fit in iuvenibus. ¶ Quinta conclusio. Amicitia ob voluptatem maxime fit in iuvenibus. ¶ Primo. nam iuvenes cum affectu vivunt: et id maxime persequuntur/ quod sibi ipsis iucundum est/ atque presens. fit igitur in ipsis maxime amicitia ob voluptatem. verum hec amicitia admodum fragilis est/ ac decidua. nam cum mutatur etas: alia atque alia fiunt illis iucunda. quo circa et cito fiunt amici citoque desunt.

¶ vero que ob voluptatem: et ea que ob utilitatem est: similitudinem Cap. III. huius habet. Boni namque et iucundi/ et vtilis sibi mutuo sunt. maxime autem et tales amicitie permanent: cum equale sit ab utroque/ ut voluptas. et non solum hoc modo

sed etiam ab eodē. vt inter facetos sit: et non inter amatores ac adamatū. hi nāq; non delectant eisdē. sed ille quidē aspectu gaudet adamat: hic autē obsequio amatoris. Desinente vero pulchritudine amicitia quoq; nonnunq; desinit. illi nāq; aspectus non est iucundus: huic autē obsequiū non prestatur. Pleriq; autem in amicitia permanēt: si ex cōsuetudine mores dilexerit/ eosdē mores habētes. sed qui nō ob voluptatē in amoribus/ sed vtilitatem commutant: y et minus sunt amici/ et minus permanēt. Qui vero sunt ob vtilitatē amici: y simul cū vtilitate dissoluunt. nō enī hi i se mutuo: sed vtilitatem amabant. ¶ Sit igitur vt et prauī prauis/ et bonī prauis et neutri quibusuis amici sūt ob voluptatē atq; vtilitatē: sed bonī soli sūt propter seipsos amici. Alii nāq; seipsos nē gaudent: nisi vtilitas proueniat aliqua. ¶ In sola etiā bonorū amicitia/ nullū calūnia locum habet. Non enī facile cuiquā quisq; de eo credere potest: quē ipse diuturno tempore cōprobauit. in hisipsis est/ et sibi mutuo credere/ et nunquā iniuriā facere/ ceteraq; omnia que amicitie vere censentur inesse. In ceteris autem amicitijs/ nihil prohibet ea que sūt hisce contraria fieri. nam quando quidem homines/ eos etiā dicere p̄sueuerūt amicos/ qui ob vtilitatem amant: vt ciuitates/ societates enim a ciuitatibus/ conducentis gratia fieri videntur/ et itē eos qui se propter voluptatē mutuo diligūt/ vt pueri: nos etiā fortasse tales quidē amicos dicere oportet. ¶ Asserere autem species amicitie plures esse. atq; primo quidem et proprie amicitiam eam esse: que bonorum est hominum ratione sane qua boni sunt/ ceteras autem per similitudinem. quo namq; bonum quoddā in ipsis est et simile/ hoc sūt amici. Id enim quod afficit voluptate bonum quoddam ipsis est/ qui voluptatem amant. non autem multum hec copulantur. nec ydem ob vtilitatem/ voluptatemq; sunt amici. Nam ea que per accidens sunt/ non nimium coniunguntur. In has autem species amicitia distributa: prauī quidem erunt ob voluptatem aut vtilitatem amici/ hac ratione similitudinem subeuntes: bonī autē sunt propter seipsos amici. ea namq; ratione qua boni sunt. Hi igitur sunt absolute amici. illi vero per accidens/ et quia sunt similes his.

¶ Quartū capitis notē. ¶ Neutri: qui neq; bonī/ neq; prauī/ neq; studiosī/ aut vicioī. ¶ Calūnia/ accusatio. falsa criminatio.

¶ Quartū cap. tribus cōclusionib; / et quorūdā dictorū epilogo: partitiū est.

16 ¶ Quartū capitis cōmetari; ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Amicitie ob voluptatē/ atq; vtilitatē: similitudinē ad studiosā amicitia gerūt. Nam studiosi sibi mutuo: et iucundi. et viles sunt. et maxime tū durant ob voluptatē. atq; vtilitatē amicitie: cū equale vicissim rependūt ab vtroq; vt voluptas. et interdū non satis est vt rependat voluptas: sed ab eodē etiā p̄ficiatur oportet. vt inter facetos fieri sollet. Interdū nō p̄ficietis ab eodē: vt inter amantē et adamatū quorū voluptas non ab eisdē enascitur. hi enī nec eisdē delectat: sed amāo aspectu gaudet adamat: adamat vero obsequio delectat amatores. et proinde defluente decidueq; pulchritudine: plerūq; soluitur amicitia. nā amatoz non amplius est aspectus iucund; neq; adamato obsequiū amplius prestatur vllum. Verū nōnulli in amicitia perseverant: vt si ex p̄suetudine mores dilexerint: eosdē similesq; mores habētes. Sunt et qui in amoribus non voluptatē. sed vtilitatē cōmutant: et y minus sunt amici minusq; permanent. et qui sunt ob vtilitatem amici: y simul cū vtilitate dissoluunt. nec iū merito. hi enī non sese mutuo: sed vtilitatem amabant.

17 ¶ Secunda cōclusio. Curusius p̄ditiōis hoies: amicitia vtili. aut delectabili cōiūgi possūt: soli aut studiosi studiosa/ honestiorūq; amicitia. Nam sit vt prauī prauis et bonī prauis et neutri quibusuis: ob voluptatē. atq; vtilitatē euadant amici. sed soli studiosi p̄pter seipsos sunt amici. amicitia igitur ob voluptatē. atq; vtilitatē: omnibus conuenire potest hominibus. studiosa vero solis studiosis. malī enī seipsos non gaudent: nisi aliqua voluptas aut aliqua mercedat vtilitas. ¶ Tertia cōclusio. In sola studiosorū amicitia: nullū calūnia locū habet. Nam non facile de eo quisq; male credere potest: quem ipse longo iam tempore probauerit. studiosus autē amicus: amicū longo tempore p̄buit. nā ipsoz longum iam tempore credere nunq; iniuriā facere. et cetera omnia que ad verā studiosāq; amicitia censentur pertinere. igitur querela. atq; calūnia i huiusmodi amicitijs: nullū sibi reperit locū. Sed in ceteris amicitijs nichil p̄hibet querelas calūniasq; fieri: quādoquidē eos homines consuevimus dicere amicos: qui ob vtilitatē amāt. vt ciuitates. nā societates a ciuitatibus vtilitatis gratia plerūq; fieri videntur: et cū eos qui se mutuo p̄pter voluptatē diligūt. vt pueri: aliquo pacto dicere oporteat amicos qui plerūq; causas querelę. atq; accusatiōes habēt. ¶ Epilogus. Ex dictis igitur hec colligere poterim; plures esse amicitie species sed precipuā/ et proprie amicitia eā esse que studiosorū est h; in ea ratione qua boni sunt. ceteras autē amicitias per similitudinē dictas esse: vt quaten; bonū quoddā in ipsis est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici.

18 ¶ Tertia cōclusio. In sola studiosorū amicitia: nullū calūnia locū habet. Nam non facile de eo quisq; male credere potest: quem ipse longo iam tempore probauerit. studiosus autē amicus: amicū longo tempore p̄buit. nā ipsoz longum iam tempore credere nunq; iniuriā facere. et cetera omnia que ad verā studiosāq; amicitia censentur pertinere. igitur querela. atq; calūnia i huiusmodi amicitijs: nullū sibi reperit locū. Sed in ceteris amicitijs nichil p̄hibet querelas calūniasq; fieri: quādoquidē eos homines consuevimus dicere amicos: qui ob vtilitatē amāt. vt ciuitates. nā societates a ciuitatibus vtilitatis gratia plerūq; fieri videntur: et cū eos qui se mutuo p̄pter voluptatē diligūt. vt pueri: aliquo pacto dicere oporteat amicos qui plerūq; causas querelę. atq; accusatiōes habēt. ¶ Epilogus. Ex dictis igitur hec colligere poterim; plures esse amicitie species sed precipuā/ et proprie amicitia eā esse que studiosorū est h; in ea ratione qua boni sunt. ceteras autē amicitias per similitudinē dictas esse: vt quaten; bonū quoddā in ipsis est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici. quod enim voluptate afficit bonū quoddā ipsis est qd ipsi est/ et simile: et eatenus et hoc ipsi sunt amici.

V Autem in virtutibus alij habitu/alij actu boni dicuntur: sic et in amicitia. Amicorum eni alij simul viucentes gaudent se mutuo: bonaq; conferunt alij dormientes aut locis seuncti non operantur quidem: sed ita sese habent/ vt operentur amice, loca namq; non dissoluunt amicitia absolute: sed operationem. Quod si diuturna absentia fuerit: amicitie quoq; videtur obliuionē efficere. vnde dictum est: taciturnitas amicitias complures dissoluit. ¶ Atqui neq; senes neq; seueri videt̃ eē ad amicitia apti. Exigua eni afficiūt voluptate: nemo aut puerari cū eo potest q̃ dolorem offerat aut nō sit iucūd⁹. maxime nāq; natura videt̃ molestia qdē fugere: oblectamenta aut affectare. ¶ Qui vero se qdē mutuo acceptant non simul aut viuūt: y beniuolis magis sunt similes q̃ amicis. Nichil eni tā propriū est amicorū q̃ viuere simul. Itā egen- tes quidē vilitatē affectāt. simul aut viuere et ipsi beati. etenim solitarios qdē hos cēmū- nime couenit. Ut simul autē degāt: fieri nō potest: nisi sint iucūdi eisdē gaudeāt qdē qdē amicitia sodalicia videt̃ habere. ¶ Bonorū igit̃ amicitia: maxime est (vt sepe diximus) amicitia. Itā amabile qdē id et expensibile esse videt̃ qdē est absolute bonū. aut iucūdū: vnicuiq; vero/ qdē ipsi est tale. bono aut ppter hec vtraq; bon⁹. ¶ At vero amano qdē similit̃ est affectui: amicitia vero habitui. Amatio nāq; nō min⁹ est ad inanimata. Ami- ci autē amāt sese mutuo cū electiōe. electio vero ab habitu pñscif. ¶ Et volūt̃ ijs bona quos amāt. illorū gratia: nō per affectū sed habitū. et amātes amicū id amāt quod sibi- ipsis est bonū. vir eni bonus factus amicus. bonū fit ei cui tā est amic⁹. Alterq; igit̃. et id quod sibi bonū est amat: et par reddit volūtate atq; iucūditate. dicet̃ eni amicitia equa- litas. maxime autem hec bonorum amicitie insunt.

¶ Quinti capitis nota. ¶ Opera amicitie sunt bene velle. benefacere et cōcordare.

¶ Quintū cap. quattuor cōclusionibus et vno correlario partitum est.

¶ Quinti capitis cōmentari⁹ ad litterā. ¶ Prima conclusio. Quē admodū et in ceteris virtutibus alij habitu alij actu boni dicuntur: ita et in amicitia euenit. Itā amico: un alij simul cōiuentest actu gaudent mutuo sibiq; bona coierunt. alij autē aut dormientes aut locis seuncti: nō operant̃ qui- dem sed ita sese habent vt operari queant amice. nam loca non dissolunt amicitia absolute. sed ope- rationē. verū si absentia diuturna fuerit: amicitie quoq; videt̃ obliuionē efficere. et hinc ortū est pro- uerbiū amicitias complures dirimit. ¶ Secūda conclusio. Neq; senes itidē neq; difficiles: sunt ad amicitia apti. ¶ Primo. nam modica voluptate afficiunt aut tristitia affectunt. et nemo cons- suetudinē/ conuersationē/ familiaritatēq; cito perferre potest: qui dolorem affectat aut nō sit iucundus. nam maxime nobis insitū natura videt̃: molestia fugere oblec- tamenta q; affectare. conuersari autem presertim amicorū est. senes igitur atq; austeri difficilesq; sunt per paru ad amicitia apti. ¶ Tertia conclusio. Qui se simul acceptant at non simul cōiuiuant fieri nequit: nisi sint iucūdi atq; beati. beatos eni minime solitarios esse couenit. at vero vt simul cōiuiuant et itā ipsi beati. eisdēq; gaudeant: quod amicitia: cōsuetudine atq; sodalitia prestare videt̃. igitur neq; senes neq; ad conuiuentū difficiles: sunt ad amicitia apti. Correlariū. Quia propter bonorum amicitia vt iam sepe dictū est. maxime est amicitia. Itā quod absolute bonū et absolute iucūdū: maxime amabile atq; ex- pensibile esse videt̃ vnicuiq; vero quod ipsi tale est. at bonus bono propter hec vtraq; et absolute bonū et iucūdū: et sibiipsis bonū et iucūdū amic⁹ est. cor⁹ igit̃ amicitia maxime amicitia est. ¶ Quarta cō- clusio. Amatio affect⁹ est. amicitia vero habit⁹. ¶ Primo. nā amatio nō min⁹ est ad inanimata: q̃ ani- mata: amicitia vero nō: sed cū red amatioe est. nā amici se mutuo et cū electione amant. at vero electio ab habitu pñscif. est igit̃ amatio potius affectus: amicitia vero habitus. ¶ Secūdo amici. ijs volūt̃ bona: quos amāt et ipsorū qdē amatoz gratia: nō per affectū sed p̃ habitū. imo vero amātes amicū/ id etiā amāt quod sibiipsis est bonū. nā vir bonus fact⁹ amic⁹: bonū est ei qui amat. cuiq; tā est et ami- cus. quo fit vt vterq; et bonū amici amet et amici gratia: et quod sibiimet ipsi bonū est: et vt par volunt̃ rare atq; iucunditate reddat. asstruitur etenim amicitia quedam equalitas. et que dicta sunt: maxime bo- norum amicitie insunt.

¶ It̃ seueri autem atq; senibus/ tanto min⁹ fit amicitia: quanto diffi- ciliores sunt. et minus congregationibus gaudent. hec enim ad amicitiam ma- xime spectare/ et ipsam efficere videntur. Quocirca iuuenes quidem cito: senes autem non cito fiunt amici. non enim sunt ijs amici/ quibus non delectant̃. similiter nec seueri. Sed tales beniuoli quidem mutuo sibi sunt. etenim et bona volunt̃: et prompti sunt ad necessitates. amici vero non valde sunt: propterea q̃ non simul degunt. neq; se- mutuo delectantur: que quidem ad ipsam amicitiam maxime pertinere videntur. ¶ Itā sit autem vt amicitia perfecta multis quispiam sit amicus: quem admodum nec vt com- plures simul adamat. Est enim et operationi similis. tale autem ad vnum aptum fieri. ¶ Multos vero eadem vehementer placere/ non facile est: fortasse autem nec bonos eē.

lucroꝝ infant/minusqꝫ sunt liberales. est igitur amicitia que delectabilis est: vere amicitie similis.
¶ Secundo. qꝫ beati amicitias vtilibꝫ nō indigēt sed iucūdos. nā cū quibꝫdā simul viuere volunt. et qꝫ
molestū paruo qđē tēpore ferre possunt: nemo tamē continue possit. imo vero neqꝫ ipsū bonū toleraret
si ipm continue molestia dolorēqꝫ afficeret. nō ab re ergo beati iucūdos sibi querunt amicos: sed reuera
bonos cū sint et ipsi boni atqꝫ boni amicis. sic enī et beatis inerunt: que et veris amicis inesse oportet.
¶ Tertio. pclusio. Idcirco in potestantibꝫ cōstituitur diuersis vtuntꝫ amicis. Itā alij ipis sunt vtilis / alij
vero sunt iucundi. vt enī ambo sunt iudē vtilis videlicet atqꝫ iucūdi: non plurimū euent. nā eiusmodi
potentes: non virtute iucūdos querūt neqꝫ vtilis ad honesta: sed iucundos quidē ac facetos ad volu
ptatū oblectamīa querūt: habiles autē et pꝫptos vt celeriter exsequatur pꝫpta. atqꝫ raro admodū
fit vt eodē in hoīe hēc cōiuncta reperiant: nisi studiosus erisat. nā studiosus homo quā admodū et iam
quos dicitur est. et iucūdos pariter et vtilis est. verū talis huiusmodi viro in potentatū excedēt ami
cus nō fit: nisi idē virtute placeat pēmineatqꝫ sic vt alter bonitate superet alioqui nō equat. neqꝫ p de
guitans ratione amicꝫ fieri potest is qui inferior est atqꝫ superatur. ¶ Sexta pclusio. Amicitie de quibꝫ
bus præactum est: in equalitate consistunt. Itā aut eadē ab vtriusqꝫ fiunt et sibi mutuo volunt: aut ali
ud pro alio cōmunt vt voluptatē pro vtilitate: in quibus quāda equalitatē seruare oportet. saluat
igitur equalitas: amicitias. et dictum iam est amicitias voluptatū et cōmoditatū: minus amicitias
esse: minusqꝫ permanere. Quinimo ob eiusdē amicitie similitudinē dissimilitudinēqꝫ: nūc amicitie cē /
nunc non esse videntur. nā ob similitudinē studiose amicitie que quidē ob virtutē est. amicitie videntur
esse: hęc ob voluptatē. hęc vero ob vtilitatē que et vere amicitie assunt. Si vero quia illa vera / pfecta
amicitia: pro: fus oī calūmia caret et stabili firmaqꝫ est: hęc vero cito fugaces atqꝫ solute et cōpluri
bus alijs differentijs differentes: ob eiusdē dissimilitudinē interdū non vident amicitie esse.

St autē et alia species amicitie: q̄ in excellētia p̄sistit: vt amicitia Cap. VII.
e patris ad filiū / z oīno senioris ad iuniorē / viriq; ad vxorē. et p̄cipis oīs ad eos
qui ipsi subiciunt. atq; he inter sese enā differūt. Nō est enī eadē amicitia parē-
tibus ad liberos: et p̄ncipib; ad subditos. nec patri ad filiū et filio ad patrem: nec viro
ad vxorē et vxori ad virū. diuersa enī est vniuscuiusq; horū virtus ac opus. Diuersa etiā
am̄ sunt et ea propter que amant. diuersē igitur et amationes et amicitie. Atq; eadē qui-
dem viriq; ab altero nec fiunt / nec sunt querenda. ¶ Sed cū liberi quidē ea parentibus
tribuunt que tribuēda sunt genitoribus / parentes autē filijs que natis tribui debent: sta-
bilis talis et bona est amicitia. ¶ Oportet autē z amationē oībus in amicitijs q̄ in excel-
lentia consistunt cōparatione fieri rationū. Adagis enī amari p̄stabiliorē vniiorēue: q̄
amare oportet. et ceterorū vñū quēq; similiter. Nā cū amano sit pro dignitate: tunc sit
aliquo modo equalitas. quod qdē amicitie esse videt. ¶ Equale autē in iustis et in ami-
citijs: secundo quod est in quantitate. In amicitia autē id quidē quod est in quantitate p̄-
mo. id autē quod est pro dignitate / secūdo. constat autē: si in virtute vel vicio / vel diuitijs /
vel in aliqua alia re / magna distīctio fiat. nō enī vltēr^o sunt amici: nec dignū putāt se esse
amicos. Maxime autē hoc est manifestū in ipsis diuiniō: talib; . hi nāq; plurimū bonis
omnibus antecellūt. Cōstat autē et in regibus. nec enī his se esse amicos dignū y putant:
qui sunt longe inferiores. nec item optimis viris aut sapientissimis / y qui null^o sūt p̄-
cy. ¶ Exacta igitur in talibus non est definitio quousq; sint amici. multis enim ablatis
adhuc amicitia manet. q̄ si nimis fuerint separati (vt a deo) non permanet. ¶ Unde et
dubitatur si amici velint amicis ea bonorū que maxima sunt: vt deos esse. non enī vltēr^o
erunt ipsis amici. quare nec bona. amici namq; bona sunt suis amicis. Quod si bene sit
dictū amicū amico bono illius grana velle: manere oportet. qualiscunq; sit ille. hominē
autem velle maxima bona inesse: et fortasse non omnia. sibi enī ipsi maxime quisq; vult
ipsa bona.

¶ **Septimi capituli note.** ¶ **Officia parentis** ad liberos et liberorum ad parentes / **viri** ad uxores et uxoris ad viros / **domini** ad servum et servus ad dominum / **maritus** ad uxorem et uxor ad maritum.

¶ Septimi cap. ser. conclusioibus partitum est.
Septimi capituli Cōferrariū ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Præter amicitias predictas est quedā
amicitiæ species que in excellentia consistit: que quidē multas inter se differētes amicitias cōplectitur.
¶ Prædictæ amicitie inæqualitate cōsistūt. Sed alia est amicitia patriæ ad filiū seniores ad iuniores/
viri ad vxorē et cuiuslibet principis ad suos subditos: que nō inæqualitate sed excellētiā consistit. et
hæc eadē patriæ ad filiū et filij ad patrē nec viri ad vxorē et vxoris ad virū. ¶ Prima. quia vniuersus
tūq; horū virtus ac opus diuersa sunt. ¶ Secūdo. diuersa sunt et ea: propter que amāt. ¶ Tercio. qz
nec eadē viri qz ab altero fiunt nec fieri querēda sunt. ¶ Secūda conclusio. Hæc amicitie saluānt: cū su-
periores inferioribz et inferiores superioribz: pro dignitate mutuo alternatq; et habent officia. ¶ Hæc cū
liberi ea parentibz tribuunt: que genitoribz tribuēda sunt et patres filijs que filij pro dignitate de-
bent: stabilis tū eorū firmaq; amicitia est. ¶ Tercia cōclusio. In omnibz amicitijs que in excellentia

Octauū capitis note. **U**naqueque virtus magis consistit in agere q̄ pati.

Octauū cap. septē cōclusionibus et duobus correlarijs paritum est.

Octauū Capitis cōmētarij ad littera. **P**rima cōclusio. **I**tem magis amari q̄ amare affectat. **I**tem cōplures sunt honorū ambitiosi q̄ magis amari q̄ amare cupiunt. et hinc pleriq̄ ip̄os affectatores adulatorēsq̄ amant. est enī adulator inferior amic⁹ aut se tale esse irigēs. et magis amare q̄ amari: ali quid p̄pinq̄uū est ei quod est honore affici. quod quidē pleriq̄ affectat nichil mirū igit̄ est si pleriq̄ magis amari q̄ amare affectēt. **S**ecūda cōclusio. Amari q̄ honorari: qd̄ prestabili⁹ est. **I**tem non per se sed p̄ accidens: pleriq̄ vident̄ honore expectere. gaudent enī pleriq̄ cū ab iis qui in potestate cōstituti sunt: honorant̄. p̄pter spem: arbitrat̄es si quo indigeāt se facile ab his impetraturos. gaudent igit̄ hī ip̄o honore per accidens et vt i. gno beneficij si forte egeant suscipiēdi. Sunt et alij qui appetūt a bonis atq̄ scientibus virtus honorari: affectantes eā opinionē quā de seip̄is habent cōfirmare. et tales honorē p̄pter aliud gaudent. nā gaudent quia boni sunt: credentes bonos se ēnt. i. q̄ iudicio qui id dicunt signōs declarāt. at hoies per se amari gaudent. quid igit̄ prestabili⁹ amari q̄ honorari esse videtur et amicitia per seip̄ā expectenda. **T**ertia cōclusio. Amicitia magis in eo cōsistit q̄ quis amat q̄ q̄ ametur. **I**dem marri iudicio cognoscit: que filios amando multū gaudent et si filios educādos cōmittunt: amant̄. tamen suos filios esse cognoscētes: neq̄ ab eis amari querūt vbi utrūq̄ fieri nō potest: sed illis satis est si illos videāt in p̄p̄itate p̄stitutos: et amāt illos quib⁹ ob ignoratiōē ea que matri sunt exhibenda retribuere non valeāt. Signū igit̄ est amicitiam p̄ri in amare q̄ amari cōsistere. **P**rimū correlariū. **S**it vt amicorū virtus atq̄ perfectio videat̄ esse amare. **I**tem amicitia magis hoc q̄ amant et iustit: magisq̄ laudant̄ amantes amicos. amicorū igitur quaten⁹ ipsi amici sunt: virt⁹ et perfectio in amare est atq̄ consistit. **S**ecundū correlariū. **S**it iterū vt qui id p̄o dignitate facit: stabiles sint amici: sitq̄ illorū stabilita amicitia. **I**tem hoc modo qui sunt inaequales: maxime solent fieri amici maximeq̄ hac via fieri possūt equales. at amicitia equalitas et similitudo qd̄ est. **Q**uarta cōclusio. Amicitia maxime eorum est similitudo: qui virtute sunt similes. **I**tem per seip̄os in virtute stabiles sunt: et in virtute similes adinuicem manent. neq̄ indigent p̄aui quo minus in sua similitudine permaneant: neq̄ p̄aui subministrant vnq̄ verū potius etiam prohibēt. nam bonorū hominū est non permittere amicos delinquere neq̄ p̄aui subministrare. **Q**uinta cōclusio. **P**er aut stabilitas est in amicitia non habent. **I**tem p̄aui neq̄ sibi ip̄is qd̄em iustos perseuerāt: sed breui momento sunt manentq̄ amici sua mutuo p̄auiate gaudentes. nō habent ergo in amicitia firmamentū ac stabilitatē. **S**exta cōclusio. **A**tilis et iucundi in amicitia diutius q̄ mali perseuerāt. **I**tem cōiūq̄ durant quousq̄ aut cōmoda aut voluptates sibi mutuo p̄stāt. **S**eptima cōclusio. Amicitia que ob vtilitatem fit: maxime et contrarijs coalescere videt̄. **I**tem ob vtilitatē fit amic⁹ pauper diuiti et indoctus sciēti. cur⁹ enī quisq̄ indiget id affectat: pro quo aliud offert. ac repēdit. ad hāc enī vtilitatē quis trahere potest nūc amātē nūc amatū nūc quoq̄ et pulchriū atq̄ turpē. **Q**uap̄pter amatores interdū ridiculū vident̄: dignū ēē cēfentes seip̄os perinde amari ceu ip̄i amāt. at si iustit amabiles sūt similiterg⁹ boni nichil phibet eos vt cēfens amari. si vero nichil p̄clarū habent vnde amari debeant. ridiculū p̄fecto est sese vt amāt ita amari oportere censere. **E**t forte in hac amicitia p̄trariū non p̄ se p̄trariū appetit: sed per accidens. verū appetit ip̄i medij est: hoc etenī bonū est. veluti siccū nō vt humidū fiat sed vt ad mediū accedat: appetit⁹ est. et calido. et ceteris eodē modo. sed hec mīssa nunc faciamus: nā ad hūc locū minus accommodata videntur.

Idetur aut amicitia et iustū (vt in p̄cipio dixim⁹) circa eadē et i. **Cap. VIII.** **I**tem eisdē esse. i. oī nāq̄ societate iustū aliq̄d et amicitia esse videt̄. **I**tem vt amicos appellāt: simul nauigātes et cōmilitones et ceteros sūt socios. atq̄ quaten⁹ cōmunicāt eaten⁹ est amicitia: et iustū enī eodē modo. **E**t p̄ouerbiū recte ea q̄ sūt amīcorū. cōmūnia dicit esse. Amicitia nāq̄ in cōmunicatiōe societateq̄ p̄sistit. **A**tq̄ fratribus quidē sodalibusq̄ cūcta cōmūnia sunt. ceteris autē definita. **E**t alijs plura alijs pauciora et amicitiarū enī alie magis: alie min⁹ amicitie sunt. differūt aut et iusta. **N**on enī eadē sunt parentibus ad filios et fratrib⁹ inter se: neq̄ sodalib⁹ atq̄ ciuib⁹: et in ceteris similiter amicitijs. diuersa igitur sunt et iusta ad horū singulos. **E**t incrementa suscipiūt q̄ sunt ad magis amicos. est enī grauius sodali q̄ ciui pecuniā auferre. et fratri q̄ extraneo opem non ferre: et patrē q̄ quemuis aliū pulsare. crescit autem et iustum cum amicitia simul: quippe cum sint in eisdē. et eque sese extendant. **A**t vero societates oēs: similes sunt paribus societatis ciuilib⁹. **I**tem ob vtilitatē aliquā conueniūt homines: et aliquid corū consequunt̄: que ad vitam cōferunt. **C**iuilis quoq̄ societas cōducit ab initio constitui grana: permanereq̄ videt̄. hoc enī et latores legū p̄cēdāt: et iustū id inquit esse qd̄ publice p̄dest. **E**t ceteri igit̄ societates per partes vtilitatē appetunt. naute quidē ea que ex nauigatione puenit: acquisitionē i quā pecuniarū aut ali quid tale. milites aut ea que fit ex bello: siue pecuniā siue victoriā siue ciuitatē affectēt. eodem modo contribulesq̄ et populares. **N**onnulli autem societates gratia voluptatis constare videntur. vt eorum qui simul choros exercēt. aliaq̄ similia: et eorum qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda: hec namq̄ sacrificij conuictusq̄ causa sunt.

domib⁹ accipere potest. Societas enī patris ad filios: regnī pre se fert effigie. nati nāq³ patri sunt cure. hinc et Homer⁹ Jouempatrem appellat. ipm nāq³ regnū / imperiū est suapte natura paternū. Patris autē apud Persas imperiū tyrannicū est. suis enī filijs vtuntur vt seruis. liberi etiam ad seruos tyrannicū est. nā in ipso vtilitas agitur heri. atq³ hoc quidē rectū esse videtur. sed Persarū aberrat: diuersorū enī diuersa sunt imperia. Turci autē vxoris societas: similis optimatū potestati videt^r. p dignitate nāq³ vir p̄sident / et in ijs que virū decet: que vero vxori accōmodat^r. hec illi tribuit. Qui si in omib⁹ viro dominetur: i paucorū potestate mutatur. preter dignitatē enī hoc facit: et nō ea ratione qua prestabilior est. Interdū autē dominātur vxores: ob amplitudinē patrimonij. non igitur sunt imperia ob virtutē: sed ob diuinas et potentias: perinde atq³ in paucorū fit potestate. fratru vero societas: similis est censu potestati. sunt enī pares: preter differentia etatis. Quocirca si multū etatibus differant: nō fraterna inter ipsos fit amicitia. popularis autē potestas in ijs maxime habitationibus est: que domino carent. hic enim omnes sunt equales. et in quibus princeps est imbecillis: et vnicuiq³ inest potestas.

¶ Decimi capitis nota. ¶ Regnū est vnus principatus non suū sed subditorū bonū intendēis. et qui p̄est: rex appellatur. Tyrānis cōtra: propriū et nō subditorū bonū intendit. Optimorū potestas est cū res publica per studiosos ac optimos gubernatur et qui p̄sunt optimos atq³ magistratus: appellantur. Huic opponitur paucorū potestas. Censu potestas est cū per multos mediocres cōmune bonū intendentes: res publica gubernatur. cui opponitur popularis potestas.

¶ Decimū cap. septē cōclusionibus partitū est.

¶ Decimi Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclusio. Tres sunt rei publice species: et totidē aduerse cōtrarię labe atq³ transgressionē. Nā vna reipublice species est regnū. altera est optimorū potestas. et tertia est quā a censibus censu potestate nominare possumus: quā plurimi reipublicam appellare cōsueuerunt. et harū triū reipublice specierū: summa ac optima est regnū: infima autē: deiectissimaq³ censu potestas: et media: potestas optimorū. et tres cōtrarie transgressionē sunt: regnū transgressio. tyrannus. optimatū potestatis paucorū potētia. et censu potestatis. popularis potestas.

¶ Secunda cōclusio. Regnū et tyrannus cōueniūt: sed inter sese latissime differūt. Cōueniūt quidem: nā et in regno et in tyrannide vnus est princeps. at differūt plurimū. Nam tyrannus suū bonū intendit: rex autē eorū cōmōdū qui ab ipso regūt^r. nō enī rex est: nisi et sese sit sufficiens et omib⁹ bonis antecellat. at vero qui talis est: nullius rei indiget. nō ergo suas sed eorū quos gubernat querit vtilitates. qui autē non est talis: forte potius quidā est princeps. q³ rex.

¶ Tertia cōclusio. Tyrānis: transgressionū reipublice pessima est. Nā tyrānis optima regio est. suū enī bonū sequit^r ipse tyrān⁹. at regnū optimus reipublice status est: igit tyrānis transgressionū pessima est. pessimū enī id est quod optimo cōtrariū est: fit enī ex regno in tyrannidē transgressio. nā tyrannus prauitas est eius principatus i quo vnus princeps est: et prauus rex tyrannus efficitur.

¶ Quarta p̄clo. Optimatū potestate: ad paucorū potentia pducitur transgressio. Nā plerūq³ principū vicio: qui res ciuitatis preter dignitatem diuitias semper plurimi faciētes: pauci et prauī pro optimis domināt^r. transit igitur optimatū potestas: ad paucorū potentia.

¶ Quinta p̄clo. Et censu potestate ad popularē potestatē fit transgressio. Nam censu potestas et popularis potentia finitime sunt. vtręq³ enim multitudinis est: et pares sunt omēs qui in censu sunt. nō mirū igitur si ex hac ad popularē potentie labē: transgressionēq³ deuenit.

¶ Sexta p̄clusio. Ad minima transgressionū reipublice: est popularis potestas. Nā parū reipublice transgredit^r species. sic enī vt dictū est reipublice maxime mutans. nā sic ab illis ad assignatas labe: minima et quasi e propinquo atq³ facilissima demigratio est.

¶ Septima cōclusio. Specierum reipublice atq³ suarū transgressionū similitudines et quasi exempla: in re familiari atq³ domestica deprehēdi possūt. Nam societas patris ad liberos: pre se fert regnī effigiem. nā et nati patri sunt cure. hinc Homer⁹ Jouem patrē appellat. ipsum enī regnū: vult imperiū esse paternū. Et apud Persas patris imperiū. tyrannicum est. nam suis filijs vt seruis vtuntur. et heri ad seruos dominū tyrannicū est. nā in cōvilitas debet esse imperia. Turci autē et vxoris societas: optimatū assimilatur potestati. nā vir pro dignitate p̄sident et in ijs que decet virū: que vero vxori accōmodant eadē et vxori tribuit.

¶ Si in oib⁹ vir dominetur: paucorū assimilatur potestati et preter dignitatē id facit. et nō qua prestabilior existit. et interdū ob amplitudinē patrimonij dominātur vxores: quod cū fiat nō ob virtutē sunt imperia sed ob diuitias atq³ potētia. perinde atq³ in paucorū potestate fieri solet idq³ iterū paucorū assimilatur potestati.

Sed fratru societas similis est censu potestati. sunt enī pares: etatis excepta differentia. quocirca si multum etatibus differāt: nō fraterna inter eos statuitur amicitia. Vterū in ijs domibus: que sine domino sunt maxime cōspicitur popularis potestas. ibi enī omēs ex equo viuūt atq³ inter se: se gerunt equales. similiter et vbi princeps imbecillis est: illic enī vnicuiq³ licetia potestasq³ adeest. est itaq³ notū specierū reipublice. suarūq³ transgressionū: in domibus sua cōspici exempla atq³ imagines.

¶ Vnaquaq³ autē reipublica tantū amicitie esse: quantū et iusti videt^r. Cap. XI. ¶ Atq³ regis quidē amicitia ad eos qui regūt^r in excellētia bñficij cōsistit. cōsistit enī in eos beneficia: qui ab ipso regūt^r. siquidē cū sit bonus: curā iporū habet

- bet/quo bene sese habeant: vt ouiu pastor. vnde et Homerus Agamenonē populorum
 58 nūcupauit pastore. ¶ Talis autē est et amicitia paterna: beneficiorū vero magnitudine
 differt. Est enī essendi causa pater: quod maximū esse videt: et enutritiois/ ac cruditi-
 nis. Hec eadē et ceteris maioribus tribuitur. ¶ Natura nāq; pater filiorū: et auī nepo-
 59 tum: et rex eorū quibus presidet imperiū obtinet. Hec autē amicitie in excellētia cōsistunt.
 60 quapropter et honorant ipi parētes. ¶ Et iustū igitur in his nō idē est: sed quod effla-
 gitat dignitas. ¶ Sic enī sese habet et amicitia. ¶ Et viri enī ad vxorē eadē est amici-
 61 tia et in optimatū potestate. est enī vt virtus postulat. Et prestabiliori plus tribuit boni
 et quod vnicuiq; accommodat. sicutū sese habet et ipm iustū. ¶ At amicitia fratru/ simil
 est sodalitie. sūt enī pares atq; equales etate. tales autē eiusdē plerūq; discipline/ et eorū-
 62 dem sunt morū. Similis est huic/ et que est in censu potestate. ciues enī pares esse solent/
 ac boni. et quisq; nūc dñatur: nūc parat/ et eque. sic igit est in ipis et amicitia. ¶ In trās-
 gressiōibus autē. quēadmodū et iustū: sic et amicitia exigua est. et minime est i ea/ que est
 pessima. in tyrānide nāq; nihil aut pparū est amicitie. in quibus enī nihil est cōmune im-
 peranti atq; parenti: nec amicitia est. nā neq; iustū. Sed tale quidē est/ quale est artificii
 ad instrumentū: et anime ad corpus: et hero ad seruū. Hec enī omīa vilitatē quidē ab us
 suscipiūt. qui ipis vtūtur. sed amicitia nō est ad inanimata: nec iustū. Quin neq; ad bouē
 vel equū: neq; ad seruū/ ea ratione qua seruus est: nō est enī quicquā cōmune. Seruus
 enī animatū est instrumentū. instrumentū autē inanimatus est seruus. ad seruū igit hoc
 ipō/ quo seruus est nō est amicitia: sed quo est homo. Nam omni homini iustum quid-
 63 dam esse videtur ad omnem hominem: qui cōmunicare secundum legem/ pactionemq;
 potest: quare et amicitia: ratione qua homo est. Perparum igitur et in tyrānide est ami-
 citie atq; iusti. ¶ In popularibus autem potestatibus plurimum. Complura enun his
 sunt cōmunia: cum sint pares.
 ¶ Undecimū capitis note. ¶ Ex cōparatiōe amicitie paterne ad regiā: cognosci debet quātū rex sub-
 ditorū bonū intendere debeat. et in vnaquaq; virtute subditis ceu pater lri eris sese prebere exemplū:
 sed tāto magis/ quāto auctoritate maior: et in factis seu bona seu mala cōspectior: vt enī principes ma-
 67 xime nocent exemplo: ita et maxime prodesse possunt exemplo.
 ¶ Undecimū cap. septem cōclusionibus partitū est.
 ¶ Undecimū Capitis cōmentariū ad literā. ¶ Prima cōclō. Regis ad eos qui ab ipō regūtur: ami-
 citia in excellētia est. Nam in vnaquaq; republica tantū amicitie esse videt: quantū et iusti. igit ad eos
 qui ab ipō regūtur: amicitia in excellētia beneficij cōsistit. est enī regis: subiectis bñficiis cōferre. nam
 58 cū bonus sit iporū curā gerit quo bene sese habeant: ceu ouiu pastor. hinc et Homerus Agamenonem
 populorū nūcupauit pastore. ¶ Secūda cōclūsiō. Amicitia paterna regie similis est sed ab ea benefi-
 ciorū magnitudine differt. Nam amicitia paterna/ vt et regia in excellētia cōsistit: differt autē nā pater
 filijs essendi causa est quod et maximū esse videt. est et causa enutritiois ac cruditiōis sed hec vltima
 ceteris superioribus/ vt et eadē impēdere possunt/ attribuitur. rex autē subditis causa essēdi. nutrica-
 59 tionis. et discipline hoc pacto nō est. igitur paterna amicitia: bñficiorū magnitudine a regia differt.
 Quo fit vt rex ipiq; parētes honorari debeat. nā natura pater filiorū/ et auī nepotum et rex eorū quis
 60 bus presidet iperū obtinet. he enī amicitie in excellētia cōsistūt. illos igit honorare debemus. ¶ Terc-
 tia cōclō. Amicitie paterne atq; regie nō est idē iustū. Nam in vtraq; id est iustū: quod efflagitat digni-
 tas sic enī se habet et amicitia. ¶ Quarta cōclō. Viri ad vxorē: et in optimatū potestate. nō eadē ami-
 citia est. Nam viri ad vxorē est amicitia. vt virtus postulat. atq; pro dignitate: et prestabiliori plus tri-
 61 buntur boni/ et quod vnicuiq; accommodū est. sic enī sese habet et ipm iustū. nō igitur viri ad vxorē. et in
 optimatū potestate: eadē amicitia est. ¶ Quinta cōclō. Amicitia fratru similis est sodalitie. Sunt enī
 62 pares atq; equales etate: et tales plerūq; eiusdē discipline et similitū morū esse solent. similiter et ami-
 citia fratru/ similis est censu potestati. nā in ea ciues pares esse solent/ ac boni: et qui nūc dñatur nūc et
 63 eque parat. sic igitur in ipis. vt in fraterna: amicitia est. ¶ Sexta cōclō. In trāsgressiōib; parū ami-
 citie et presertim in tyrānide aut nihil. aut perparū amicitie est. Nam in trāsgressiōibus est amicitia
 quēadmodū et iustū. in ipis aut parū iustū est: et maxime oim in tyrānide/ que transgressiōnū pessima
 est. igitur in tyrānide: aut nihil/ aut perparū amicitie est. Et q; in tyrānide nihil prorsus. aut pparū sit
 amicitie: iterū hac rōne cōstat. Nam in quibus nihil est cōmune imperanti/ et parēti: amicitia nulla est: nā
 neq; iustū. sed tale hic aliquid est/ quale artificii ad instrumentū. anime ad corpus/ et domino ad seruū.
 que est oīa vtūtur ab ipō qui ipis vtūtur: nā ad ea nec amicitia nec iustū: ad inanimata enī nec amicitia/
 nec iustū est. quin neq; ad bouē neq; equū. neq; seruū quatenus seruus est. nā nihil heri cū seruo vt ser-
 uus est cōmune est. est enī seruus animatū instrumentū instrumentū autē est inanimatus seruus. ad ser-
 uum igitur hoc ipō q; seruus: nō est amicitia sed quo est homo. Nam omni homini ad oīm hoīem iustū
 quiddā esse videt: qui cōmunicare secūdū legē/ pactionēq; potest. quare et amicitia: ea quidē rōne qua
 est homo. verū tyranno et subditis nihil cōmune est: vt neq; hero et seruo. igitur in tyrānide nihil ami-
 63 citie aut iusti/ aut pparū est. ¶ Septima cōclō. In popularibus potestatibus: plurimū inter trāsgres-
 siones amicitie est. Nam cōplura sunt illis cōmunia: cū ipis sint pares/ et ex equo vnaq; inter igit trās-
 gressiones: plurimū et amicitie/ et iusti sibi retinent populares potestates.

Amis igitur amicitia/ vt dictū est/ in societate cōsistit. Cōsanguinea Cap. XII. 64
 aut q̄spū scilicet ac sodalitā. Cuiū aut amicitie/ et cōtribulū et simul nauigantū
 et quotquot sunt tales magis in societate cōsistūt. nā stipulatione quasi quadā
 cōstare videtur. Inter has q̄spū et hospitalitā collocauerit. Cōsanguinea vero mule- 65
 plex esse videtur. Pendet aut omis ex paterna. P̄parentes enī diligūt natos vt aliqd
 sui: nati vero parentes vt quid ex illis. Atq; magis sciunt parētes eos qui sunt et ipsi/
 q̄ nati se esse ex illis. Abagisq; coniunctū est id ex quo natū est ipi nato/ q̄ factū ei qd
 fecit. est enī ei ex quo est ortū propriū id quod ex ipso est ortū: vt dens/ crinis/ et quiduis
 habenti. nullū aut illorū id ex quo orta sunt/ aut minus. Accedit eodē et tēporis lōgitu-
 do. P̄parentes enī natos cōtinuo diligūt. illi vero parētes: incrementis tēpore susceptis:
 et mentis cōprehensione vel sensus. Et his aut patet et cur magis diligāt matres. parē-
 tes igitur natos vt scipos amant. qui nāq; ex ipis sunt orti: sunt quasi ipi alij speratione. 66
 nati vero parētes vt orti ex illis. Fratres aut sese mutuo diligunt/ q̄ ex eisdē sunt orti.
 Identitas enī que est ad illa idē inter ipos facit. Quapropter eundē sanguinē dicūt et
 stirpem et talia. sunt igitur quodā modo idē et in diuisis. Abagnū aut ad amicitiam
 est et enutritos simul esse: et etatis cōlis. Equalis enī equalē delectat: et ipsi familiares
 sodales sunt. et ideo fraterna amicitia sodalitū similis est: patruces vero ceteri pro- 67
 pinqui ex his sunt cūcti/ p̄pterea q̄ sunt ex eisdē. Atq; alij magis/ alij minus sūt ex eo
 cōiuncti quia prope est aut distat ougo. Amicitia aut que filiorū est ad parētes et ho- 68
 minū ad deos. vt ad bonū est atq; excellens. Nā maxima beneficia cōtulerūt. fuerūt enī
 essendi causa: et alimēta/ ac educationis. Habet aut et voluptatē/ et vtilitatē talis ami-
 citia magis q̄ extraneorū: quāto et vita cōior ipis est. Sunt aut et in fraterna amici-
 tia ea q̄ et in sodalitia sunt: et magis in bonis: et omīno in similibus quāto cōiuncti sunt
 magis: itaq; ab ortu sese mutuo diligūt. Et quāto sunt magis similiū morū/ qui ex eisdē
 sunt orti: et simul nutriti et sūt educati/ ac eruditi. pbano enī/ que quidē sūt tēpore/ pluri-
 ma est atq; firmissima. Sunt etiā et ceteris in cōsanguineis ea que ad amicitia attinēt: vt
 rationū p̄paratio flagitat. Viro aut et vxori scōm naturā amicitia videt inesse. homo 69
 nāq; natura cōiugale magis est q̄ ciuile: quāto prius et necessariū magis est domus/ q̄
 ciuitas: et p̄creatio cōior aialibus. Atq; ceterorū quidē aialū/ hic societatis est terminus.
 hoies aut iugū subeūt nō solū p̄creationis: sed eorū etiā gratia que ad ipam cōferūt vi-
 tam. officia nāq; cōtinuo sunt diuisa. atq; alia viri alia sunt vxoris. opē itaq; sibi mutuo
 ferūt: res p̄prias in cōeponētes. Quapropter hac in amicitia vtilitas inesse videt atq;
 voluptas. Fuerit aut et ob virtutē/ etiā amicitia: si boni sint. est enī vtriusq; virtus. atq;
 hoc ipso esse gaudebūt. Filij aut cōiunctio esse videt. Vcarco et ciuiusq; qui carēli- 70
 beris dissoluūtur. Filij nāq; bonū est vtriusq; cōmune. ipm aut cōmune cōtinet. Que-
 rere vero quonā modo viro viuendū est cum vxore: et omnino amico cū amico/ nil aliud
 esse videtur: q̄ querere quomō iustū est. Non enī idem iustum videtur amico ad amicum
 nec ad extraneum/ et sodalem/ ac condiscipulum esse.

¶ Duodecimi capitis note. ¶ Patruces sūt patruorū filij hoc est fratrum filij. ¶ Fieri potest vt extra-
 neorū amicitia plus voluptatis et vtilitatis cōtineat: q̄ cōsanguineorū. at hoc accidit: nō ita enī na-
 esse debet. sed de iis que accidunt non statuitur scientia.

¶ Duodecimū cap. septē cōclusionibus partitū est.

Duodecimū Lapidis cōmentarius ad litterā. ¶ Prima cōclo. Sodalitia amicitia a fraterna scilicet 64
 genda videt: et potius alijs cōnumerāda. Nam omis amicitia/ vt dictū est/ in quadā societate versat.
 et sunt ciuiū amicitie et cōtribulū et simul nauigantū et quotquot tales: magis in sodalitia cōsistere
 videtur. nā cōuentione quadā videtur cōstare. Inter has igit potius quis annumerauerit hospitalitā/
 atq; sodalitā. ¶ Secūda p̄clo. Amicitia p̄tis ad filiū q̄ p̄tra filiorū ad p̄rem: maior esse videt. ¶ P̄tio 65
 quidē. q̄ cū cōsanguinea amicitia videat multiplex: ois tamē a paterna p̄det. mirū igit si paterna
 maior habeat. ¶ Secūdo. q̄ parētes natos diligūt vt aliqd sui: nati vero parētes vt aliqd ex ipis. ma-
 gis aut nā amant q̄ amemur a nris. ¶ Tertio. bona q̄ magis cognoscim: ea quoq; magis amam.
 at parētes magis sciūt cognoscūtq; eos qui et ipis sunt q̄ nati se esse et illis cognoscant. maior igit
 amicitia patru q̄ filiorū. ¶ Quarto. magis coniunctū est ipi nato id ex quo factū est: q̄ factū ipi faciēti.
 id enī quod factū est ipi faciēti magis propriū/ velut quod cōtinet cōtineti et quod habet ipi habēti: vt
 dens crinis et quiduis tale. at vero nulli factorū id ex quo orta sunt hoc pacto propriū est aut minus
 tale est. maior igit amicitia paterna q̄ filiorū est. amat enī magis quisq; quod cōtinet/ quodq; habet:
 q̄ cōtra ipse ab eo quod habet vicissim amet. ¶ Quinto. amicitia parentū temporis longitudo adest.
 amat enī natos p̄tinue ab initio. parētes. nati vero tēpore susceptis incrementis/ susceptaq; mentis atq;

lenius cōprehēdē. maior igit amicitia patrū/ q̄ filiorū est. Et quibus quoq̄ esse potest: matres magis q̄ patres diligere filios. Itā magis cognoscūt. et certiores sunt et magis aliquid sui esse vidētur. sed satis nūc constat quo pacto parētes vt seipos natos amāt: nati vero cōtra parētes vt alij et se parati. atq̄ vt ori ex illis. ¶ Tertia p̄cio. Post amicitia patrū fratrū amicitia maior est. Primo. nā fratres sese mutuo diligūt: q̄ ex eisdē sunt ori. idēitas enī ad illos et quibus oriū ducūt. prime. inter eos idē facit. hinc se dicūt eundē sanguinē. ac eandē stirpem esse et similia. maior igit post paternam amicitia: fratrū amicitia. ¶ Secūdo. magnū ad amicitia est simul enutritos esse. et esse etate equales. equalis enī equalē oblectat. et ipsi sodales quoq̄ qui simul enutriti: familiares sunt. tales aut sunt inter leic matres. et itcirco fraterna amicitia sodalitate similis est: et patrueles et ceteri. p̄pinq̄ ex fratribus sunt coniuncti: p̄terea q̄ ex ipis fratribus oriū ducūt. et alij adinuicē magis. et alij minus fiunt amici: quia prope est. aut procul ita distat origo. ¶ Quarta cōclo. Amicitia filiorū ad parētes: et hominū ad deos: vt ad bonū quiddā atq̄ excellēs est. Itā dy atq̄ parētes maxima b̄nficia cōtulerūt. fuerūt enī essendi causa. alimētū. ac educatiōis. ¶ Quinta p̄cio. Cōsanguineorū amicitia magis volup̄tate. ac vtilitate habet: q̄ extraneorū amicitia. ¶ Primo. q̄ cōsanguineis vita coior est: et quāto amicis coior. tanto delectabilior. atq̄ vtilior. ¶ Secūdo. inter fratres amicitie sunt: que inter sodales. atq̄ cōnutritos: et magis in bonis. et oīno similibz bonis quāto cōiunctiores. et ab oriū sese mutuo diligunt: et quāto similiti sunt morū: vtpote q̄ ex ysdē parētibz sint ori: simulq̄ enutriti. et simili educatiōe. ac doctrina pariter ibunt: adde q̄ adinuicē bene sunt p̄bati. p̄batio enī que plurimo tēpore fit: et pluria/ atq̄ firmisima est. et in ceteris cōsanguineorū amicitijs ea omīa sunt: que ad amicitia attinēt. secūdo cōsanguineitatis gradu. et vt ipa analogia postulat. cōsanguineorū igit amicitia: magis volup̄tate vtilitateq̄ cōtinet. q̄ extraneorū amicitia. ¶ Sexta cōclusio. Amicitia viri et vxoris: secūdū naturam esse videt. Itā hoīno magis natura cōiugalit̄ q̄ ciuitatis: quāto natura prior: et magis necessaria domus est: q̄ ciuitas. et quāto p̄creatio aī amibz societas coior est. q̄ cōgrosio. at ceteris amāntibz maris/ et femine ad p̄creationē societas est. et cuiusmodi societas eorū p̄creatio termin⁹ est: in hoībz aut nō. na hoīes coniugij inuit in modo. p̄creationis gratia: verū etiā et eorū gratia que ad vitā cōferūt. nā in re familiari maris/ et femine officia continuo sunt diuisa: atq̄ alia viri et alia sūt vxoris. opē itaq̄ sibi mutuo ferunt: reo p̄prias in cōmune seruantes. Quo fit vt in amicitia iugali vtilitas videatur inesse/ pariter atq̄ volup̄tas. verū eniuero si boni sunt in modo ob vtilitatē et volup̄tatē: quinetiā et ob virtutē fuerint amici. na vtriūq̄ virtus est. atq̄ hoc ipō simile esse gaudebūt. ¶ Septima cōclusio. Viri et vxoris societas. atq̄ cōiunctio: liberorū p̄creatione saluat̄. ¶ Primo. q̄ itcirco videmus eos qui libris carēt: citius dissolui. diuortiaq̄ querere. ¶ Secūdo. q̄ liberi vtriūq̄ et viri et vxoris bonū cōe sunt quod aut cōmune est cōtinet atq̄ vnit. liberi igit: viri et vxoris cōiunctio sunt ipamq̄ saluant. Et querere quomodo viro viuendū est cū vxore et amico p̄osus cū amico: nihil aliud est q̄ querere quomodo viri ad vxorē iustum est. et amico ad amicū. nō enī idē iustū videtur esse amico ad amicū: et ad extraneum/ similiter ad sodalem. et ad cōdiscipulū.

Cum autem tres sint amicitie (ut ab initio dictum est) et in vnaquaque **Cap. XIII.**
 alij sunt pares amici: alij imparces (nam similiter boni sunt amici/ et prestabilior de-
 teriori: similiter et iucundi: et ob vtilitatem etiam in commodis pares/ et differetes) pa-
 res quidem/ tam amado quam ceteris equales esse oportet: imparces autem id reddere quod excela-
 lentie ratio flagitat. Fiunt autem in amicitia/ que vtilitatis est gratia/ vel sola/ vel maxie: in-
 cufationes non sine ratione/ atque querela. ¶ Qui namque sunt ob virtutem amici: proprii sunt
 ad beneficia sibi mutuo conferenda. hoc enim est et virtutis et amicitie. Atque cum ad hoc cer-
 tantim properent: nulle prozsus inter ipsos accusaciones/ nec rixe fiunt. nemo enim amatum/ et
 beneficia conferenti succenfer. sed si sit gratus: beneficij respondet. Atque qui in beneficij
 conferendis exuperat: cum id assequatur quod cupit: non incusabit amicum. Uterque enim bonum
 affectat. ¶ Hec in iis que ob voluptatem constant: querela nimium fiunt. Nam si simul degere
 gaudent: sit id simul vtriusque quod appetit. ridiculus autem videtur et qui non delectantem in-
 cusat: cum liceat non conuersari. ¶ At in ea que vtilitatis gratia constat/ locum incusaciones ha-
 bent/ atque querela. Nam cum sese mutuo pro vtilitate vtant: semper indigent pluris. et mi-
 nus quam oportet sese habere putant: atque queruntur ex eo quia non tot assequuntur quot indi-
 gent/ cum sint digni. Qui vero conferunt beneficia/ nequeunt tot pferre: quot indigent in iis que
 beneficia conferuntur ¶ Videtur autem vtriusque duplex est iustum aliud sine scripto/ aliud lege: sic et
 eius amicitie que vtilitatis est gratia: alia moralis/ alia legitima esse. Fiunt igitur incu-
 sationes tum maxime: cum non per eandem commutant et dissoluntur. Atque legitima quidem est
 ea/ que in definitis consistit: et quedam est omnino sordida de manu in manum: quedam libera-
 lior/ ad tempus: sed per pactionem/ quid pro quo. est id quod debetur in hac/ manifestum
 et non ambigibile. habet autem dilationem ad amicitiam attinentem. Quapropter apud nonnullos
 horum non sunt iudicia. sed arbitrantur eos oportere contentos esse/ qui fide commutarunt. Alio-
 ralis autem non in definitis consistit: sed ut amico quidem largiri/ aut ut alij/ quisque is tandem sit
 accipere aut dignum esse censet/ equale aut plus: quasi non dederit/ sed mutauerit. Atque si

nō vt cōmutauit/dissolutio fit: incusabit. hoc autē ideo accidit: quia oēs vel plurimi vo-
lunt quidē honesta: antepōnūt autē ea que profunt. Atq; honestū quidē est beneficia cō-
ferre: nō vt vicissim suscipiant: vtile vero suscipere. ¶ Si potest igitur: dignū reddere
oportet beneficiū is que accepit: et sponte quidē. inuitus enī nō est faciendus amicus.
errore igitur in principio facto: et beneficio a quo accipere nō oportebat/suscepto (Non
enī ab amico/ nec ob ipm id faciente) dissolvere ipm oportet/ vt beneficio pro definitis
suscepto: atq; polliceri cū posset reddere. nā si nō posset: nec dignū is qui dedit/ ipm suo
munere censuisset. quare reddendū est: si habeat facultatē. In principio autē cōsiderādū
est: a quonā beneficiū et pro quo confertur: vt pro his suscipiat/ aut non suscipiat illud.
¶ Existit autē dubitatio: virū eius qui suscepit: vtilitate metiri oporteat id quod reddi
debet. an eius qui contulit/beneficio? ¶ Qui nāq; beneficiū acceperūt extenuātes idipm:
ea dicūt sese cepisse/ que parua erant illis: queq; ab aliis licebat accipere. illi vero contra
ea que maxima rerū erant suarū: queque ab illis assequi nō poterant/ et in periculis/ aut
necessitatibus talibus. ¶ An quia amicitia est ob vtilitatē: vtilitas eius qui beneficium
suscepit mensura est statuenda? Hic est enī qui indiget: et huic fert opem vt accepturus
equale. tantū igit auxilium fuit quantū vtilitatis habuit hic. et reddendū est igit tantū/
quantū ipse cōsecutus est: vel etiā plus. est enī magis honestū. ¶ In amicitia autē q̄ sunt
ob virtutē/accusationes quidē nō sunt. Absensure autē similis est electio eius/ qui benefi-
ciū contulit. id enī quod est virtutis/ ac moris p̄cipuū in electione cōsistit.

¶ Decimūterij capitis notē. *Equalitas*: omne in amicitia seu vtilis/ seu delectabilis, siue honesti: ser-
uat Inequalitas autē dissoluit.

¶ Decimūterij cap. sex cōclusionibus/ et vna dubitatione partitū est.

Decimūterij Capitis cōmentarius a d litterā. ¶ Prima cōclusio. In amicitia studiosorū: incusa-
tiones ac querele minime fiunt. ¶ Primo. q̄ vt a principio dictū est tres sunt amicitie: ob voluptatē
scilicet. vtilitatē/ ac honestū. et in vnaquaq; earū inueniuntur amici: tū pares. tū ipares. in excellētiāq;
cōstituti. Nā qui eque boni sunt: fiunt amici ita et qui p̄stantior est inferiori identidē et iucūdi: et pa-
res et ipares: et ob voluptatē nihil minus in cōmodis pareo et ipares. ac differētes. et pares: rā amā-
do q̄ ceteris aequales esse oportet. impares autē id mutuo reddere par est: q̄ ipa excellentie ratio/dignitas
tasq; postulat. et in sola amicitia que vtilitatis gratia suscipit. vel maxime et nō sine rōne: incusationes
atq; querele fiunt vt postea euadet manifestū. nihil igitur mirū: studiosorū amicitia incusationibus/
querelisq; carere. ¶ Secūdo. q̄ qui ob virtutē amici fiunt: prompti sunt ad beneficia sibi mutuo cōfer-
renda. beneficia enī cōferre: et virtutis/ et amicitie est. atqui qui hoc faciūt: nulla inter eos iurgia/ in-
cusationes: querele insurgūt. cū igitur ad hoc certati honestatio studiosorū amici cōmēdant ac p̄se-
rent nulle prius inter ipos: accusaciones/ ac querele fiunt. nemo enī: et amanti et beneficia cōferēti
succenferet/ verū si sit gratus beneficius respondet. q̄ si aliquādo fiat vt eorū aliquis in beneficiis cōferēti
rendis eruperet: cum id assequatur quod cupit: nō incusabit amicum. vterq; enim vterq; bonū affectat.

¶ Secūda cōclusio. In amicitia que ob voluptatē cōstant nō multū incusationes/ ac querele fiūt. Nā
si simul degere gaudent: sit simul vtriusq; quod vtriusq; appetunt. nō igitur tū fiunt incusationes/ ac que-
rele. q̄ si cōsuetudo iucūda nō fuerit: ridiculus videbitur qui tū delectantē accusabit cū ipi liceat nō cō-
uersari. nō igitur in eiusmodi amicitia: multū incusationes ac querele fiunt. ¶ Tertia cōclusio. In
amicitia que vtilitatis gratia cōstat: incusationes locū habent/ ac querele. ¶ Primo. nā cū se mutuo
pro vtilitate vtiuntur semp pluri indigent/ et sese minus q̄ oportet habere putant suntq; queruli ob
idipsum q̄ nō tanta reponant. quāto ipsi egent sibiq; videatur digni. et qui beneficia cōferūt: nequunt
tot cōferre quot is egent in quos beneficia cōferūt. in hac igitur amicitia merito accusationes fiunt/
ac querele. ¶ Secūdo. duplex iustus esse videt: hoc sine scripto illud vero scripto atq; lege. ita et ami-
citia vtilitatis duplex est. hec moralis illa vero legitima. et maxime tū fiūt incusationes cū nō p̄candē
amicitiā cōmūtāt: et dissoluitur amicitia. Et legitima quidē amicitia ea est: que in definitis determi-
natisq; cōsistit et quedā omīno fordidā est: vt que est de manu in manu. quedā autē liberalior: vt que ad
tēpus vtilitatē prestat sed per pactionē quid pro quo. et in hac amicitia quid debetur manifestū est: et
minime in cōtrouersia venit et habet dilationē ad amicitia p̄tinentē atq; gratiosam. quāpropter apud
nonnullos: horū non sunt indicia sed arbitrantur eos cōtētos esse oportere: qui fide cōmutauerūt. Et
moralis nō in definitis. determinatisq; cōsistit: sed vt amico quis largitur. aut alteri cuius: ita se acci-
pere dignū esse censet aut equale aut plus: quasi ipse non dederit sed cōmutauerit. atq; si non caput. vt
cōmutauit: soluitur amicitia et querel/ ac accusabit. Et hoc ideo accidit quia aut oēs aut plurimi vo-
lunt quidē honesta: antepōnūt autē ea que profunt. honestū enī beneficiū cōferre nō vt vicissim suscipiās
tur: vtile vero suscipere. in hac igitur amicitia incusationū causē sunt: suntq; merito incusationes ac
querele. ¶ Quarta cōclusio. Si potest amicus/ sponte paria reddere debet beneficiisq; cōpensare. Nā
si potest: beneficiū p̄ dignitate is que accepit cōpensare oportet et sponte quidē: nō enī cogitandū est
mutuū sibi bñficia contulisse amicum: et quasi errore in principio facto bñficiū suscepit/ a quo suscipere
nō oportebat. nā nō suscepisset ab amico/ et ob idipm id faciente. et beneficiū dissolvere oportet vt bene-
ficio pro definitis in legitima amicitia suscepto aut cū soluendo satis sit: cōpensationē polliceri. nā si
reddere nō posset: neq; is qui dedit ipm suo munere dignū censuisset. quare sponte amico beneficiū (si
facultates assunt. recognosceudū est. attamē in principio cōsiderādū est: a quonā. et pro quo benefi-

75 cum cōfertur: vt a quo/et pro quo oportet suscipiat/aut nō suscipiat illud. ¶ Dubitatio. Vtrū benefi-
 cii: suscipiens vtilitate metiri oportet quod rependendu est/ aut potius merito eius qui beneficiū cō-
 tulit/et id quidē non ab re dubitatione habet. Itā qui beneficiū acceperūt: idipm attenuātes/ dicunt ea
 sese accepisse: et que exigua illis/ qui cōtulerūt/erant/et que ab alijs licebat accipere. contra autē qui
 76 cōtulerunt: dicūt ea cōtulisse/ que in maxima suarū rerū erant/et que ab alijs in periculo/ atq; hīnōi ne-
 cessitatibus minime assequi poterāt. ¶ Quinta cōclusio. Vtilitas accipiētis/ potius mensura esse de-
 bet: vt quantū cōsecutus est vtilitatis/ tantū rependar beneficij/ aut amplius. Itā hęc amicitia ob vti-
 litatē est. vtilitas autē est eius qui beneficiū suscipit/ indiget enī hic/ et huic alter fert opē/ parē gratiā
 accepturus/ tantū igitur auxiliū fuit: quāntū et hic vtilitatis accepit/ tantūq; debet ppenstandū beneficiū
 77 meditari/ reddendū igitur tantū est/ quantū ipse cōsecutus est beneficij/ vti etiā amplius. id enī vltimū
 magis honestū est. ¶ Sexta cōclusio. In amicitijs que sunt ob virtutē/ mensura est referende gratie/
 bñficiū cōferentis electio. Itā in ys amicitijs accusatioes et querelę nulle sunt. et virtutis/ a tq; moris
 quod summū/ precipuūq; est: in electione cōsistit. erit igitur in hīsce amicitijs mensura referende/ gra-
 tie ex parte electionis pensanda.

78 **Lucro dissentiūt et i amicitijs que i excellētia cōsistūt. Itā vterq; Cap. XIII.**
 2 dignū existimat/ plus habere. atq; cū hoc nō sit: dissoluit amicitia. qui nāq; pre-
 stabilior est/ plus habere oportere se putat: plus enī tribuendū est bono. eadem
 censet/ et qui magis vtilis est. Si nāq; quispiā inuitus sit/ nō equale inquit ipm habere
 oportere. subministratiōē enī et non amicitia fieri dicunt: si non pro dignitate operū ea
 fuerint que ab amicitia fiunt. Itā vt in pecuniarū societate plus q; capiūt qui plures pe-
 cunias cōferūt: sic arbitrant et in amicitia fieri oportere. qui vero eget et qui est inferior
 79 cōtra/ ad amiciū nāq; bonū: spectare censet/ egētibus opem ferre. Quid enī prodest in-
 quīt amiciū esse quēpiā studioso viro aut potēt: si nihil cōsecuturus sit inde? ¶ Vnde
 tur aut vterq; recte censere. Atq; plus quidē vtrīq; est ex amicitia tribuendū. non tamē
 eiusdē. sed excellēti quidē honoris/ egenti autē lucri. Virtutis enī et beneficētie premiū/
 honos est. indigēti vero auxiliū/ lucrū. ¶ Hoc ita se habere et in rebus publicis cōstat.
 Non enī is honorat/ qui nihil boni re publice pstat. id enī quod est publicū ei tribuntur
 qui beneficia in rem publicā cōfert. At honor publicū est. Non enī fit/ vt simul quisquā
 pecunias a republica atq; honorē accipiat. nemo nāq; fert i oibus minus habere. Qui
 igitur in pecunijs imminuitur/ et honorē tribuūt. q; vero munera suscipit/ ei pecunias dāt.
 Quod enī sit pro dignitate: id equat et cōseruat amicitia/ vt est dictū: sic igitur et ys est
 agendū atq; cōgrediendū/ qui ipares sunt. Et is qui in pecunijs aut virtute vilitatem
 accipit reddat honorē oportet/ id reddendo quod potest. Amicitia nāq; id exposcit qd
 fieri potest: nō id quod est pro dignitate. Neq; enī in omibus est: vt in honoribus erga
 80 deos/ atq; parentes. nemo enim vnquā dignum reddere potest. Sed qui quoad potest
 obsequitur: bonus et equus esse videtur. ¶ Quapropter videbit patre quidē nō licere
 filio abdicare: filiū aut patri licere. Debitē enī reddere oportet. at quicquid egent: ni-
 hil vnquā ys dignū fecerit que a patre suscepit. quare semp debet. Quibus aut debetur
 potestas est dimittēdi. igitur et patri. simul aut nemo forsitan vnquā sese mouere videt:
 nisi ille exuperet prauitate. Itā absq; amicitia natural: humanū est/ auxiliū nō negare.
 illi autem fugiendum est/ aut non studendū opem afferre: cum sit prauus. pleriq; enim
 suscipere quidem beneficia volunt: conferre autem nolunt: at fugiunt vt inutile. Sed de
 his quidem eousq; sit dictum.

¶ Decimiquarti capitis cōmentarius ad litteram. ¶ Prima amicitia. omniū amicitiarum que in excellētia sunt exem-
 plar est: ideo errare non potest: qui ad eius imitationem ceteras regulat. Prima amicitia est que est
 immortalium ad deum.

¶ Decimūquartū cap. duabus cōclusionibus/ et vno correlario. partitū est.

78 Decimūquartū capitis cōmentarius ad litteram. ¶ Prima cōclusio. In amicitijs que in excellē-
 tia consistunt: itidē et dissentiones/ et querelę fiunt. Itā vterq; se dignū existimat plus habere: et cum
 hoc nō sit: disperit/ soluturus amicitia. nam qui prestabilior est: se plus habere oportere putat: quādo-
 quidē plus tribuendū bono est. et eadem censet qui magis vtilis est: si enī quispiā sine vtilitate est/ non
 dignū putant ipm habere equale: et subministratiōē/ atq; famularū fieri aiunt superiores/ non amici-
 tiam: nisi pro dignitate ea fuerint/ que ab amicitia proficiunt. nam vt in pecuniarū societate plura
 capiunt q; qui plura erogarunt: sic et in amicitia fieri debere arbitrantur. qui vero inopia premitur/
 et qui inferior est cōtra: boni amici officiū esse censet/ egētibus opē afferre/ quid enī prodest/ indunt)
 79 quempiā viro studioso aut potēt amiciū esse: si nihil emolumentū cōsecuturus sit inde/ in his ergo ami-
 citijs manifestū est dissentiones/ ac querelas esse. ¶ Secunda cōclusio. In eiusmodi querelis: vterq;
 quodāmodo recte censet/ se dignū esse plus habere. ¶ Primo. nā vtrīq; plus ex amicitia tribuendū
 est: at non eiusdē. sed excellēti plus honoris/ indigēti vero plus lucri. virtutis enī ac beneficētie pre-
 miū: honor est. indigēti vero auxiliū/ lucrū. iure igitur/ amicitie quodā modo vtrīq; plus tribuendū

est. ¶ Secundo. nā id ita se habet: et in rebus publicis. nō enī is / qui reipublice nīhil boni attulit: be-
noratur sed qui in rem publicā beneficia contulerit. eiq; tribuitur: quod publicū est. id autē honor est.
neq; sit vn. s; vt quispiā simul lucrū ac honore a r. publica accipiat. nemo enī fert: in oībus minus ha-
bere. quibus igitur pecunias nō dant: eis tribuūt honore. et qui nō honore sed munera suscipit: ei pe-
cunias dant. quod enī sit pro dignitate vt iam quod dictū est. id equat cōseruatq; amicitia. sic igitur
et in iis amicitias que impariū sunt agendum atq; congregiendū est: vt is qui pecuniarū. aut virtutis
cōmodū acceperit repēdat honore: id quidē reddendo quod potest. amicitia enī id expōsit quod fieri
potest: nō enī semp quod p dignitate. neq; enī in oībus id fieri potest. vt in honorib; erga deos: atq;
parētes. nemo enī deo atq; parētib; vnq; dignū reddere potest. sed qui pro virili et quoad potest asse-
tur: bonus et equus esse videtur. ¶ Correlariū. idē sit vt videatur nō licere filio. patrem abdicare:
patri vero abdicare filiū. licere videat. Itā qui semp debet: abdicare nō potest et semp reddere oportet
at fili? semp debet: q; qd egerit nīhil vnq; iis dignū tacere poterit: q; a patre suscepit. nō igit patre ea
abdicare licet sed semp ei debet. ¶ si vero patri liceat: hic constat. nā qbus debet: potestas est dimit-
tendi beneficiū negandi. patri autē semp debetur igitur ipsi dimittendi potestas est. nīlūq; abdicādi
quod enī ita est: simul tamen cū hoc nullū videtur. filius beneficiū substrahit: nisi excellenti prauitate
infectus. nam et sine amicitia natural: humanū est beneficiū auriū nō negare. patri autē tū iugendū
est aut non studendū filio opē afferre: cū prauus est. pleriq; enī suscipere beneficia volūt: cōferre autē
nolūt. at id tanq; inutile faciūt. sed de his abūde. ¶ Secūdo ethicorū aristotelis sumo.

Homībus autē amicitias que sunt dissimiles specie: cōparatio Cap. I.
rationū equat atq; cōseruat amicitia vt est dictū. vt et in ciuili societate su-
tori pro calceamentis et textori et ceteris pro dignitate pmutatio sit. Atq;
hic quidē cōmunis habet mensura numus ipse: ad quē omīa referūt et
quo mensurant. ¶ In amatoria autē amicitia interdū amator querit q; su-
pra modū amans / nō vicissim amat / nīhil habens forte amabile: interdū is qui adamat
q; cū prius cūcta polliceret: nūc nīhil facit. ¶ Sunt autē talia: cū ille quidē ob voluptatem
adamat / hinc autē ob vtilitatē diligit amatore: et hec nō assunt vtriusq;. Itā cū prop̄ hec
sit amicitia / sit dissolutio: cū ea nō sunt grana quorū amabāt. nō enī se mutuo amabāt
sed ea q; iuerūt que nō permanēt. quapropt̄ tales et amicitie sunt. Adorū vero amicitia /
cum per se sit / permanet vt est dictū. differūt autē et cū alia sunt ipsi: et nō ea que appe-
tunt. est enī simile ac si nīhil fieret: cū non id assequitur quod affectat. Quale fecit et qui
citharedo pollicebatur: quāto melius cātaret / tanto se plura daturū. postmodū vero re-
poscētū pmissa: voluptatē reddidisse dixit pro voluptate. si igit vterq; hoc affectaret: sa-
tis vtrūq; haberet. sin vero ille voluptatē hic lucrū affectabat: et alter habet / alter nō ha-
bet: non benefesechabet ip̄a societas. Quorū enī indiget vnusquisq; hec et assequi vult
et horū grana dabit ea que habet. ¶ Cuius autē est estimatiōne facere: eius ne qui dat
an eius qui primo accepit? Itā qui dat videt illi pmittere: quod quidē et Protagoram
fecisse aiunt. cū enī docuisset ea que profitebatur: discipulū existimare iubebat quā ip̄i
vidētur ea que scit. et tantū accipiebat. Nonnulli autē talibus satis est illud.

Sufficiens socio merces sane est statuenda.
Qui vero prius acceperūt argentū deinde nīhil eorū que pmiserūt ob exuperationem
promissionū efficiunt: merito incusantur. nō enī perficiūt ea que pepigerūt. hoc fortasse
sophiste facere cōpellūtur: quia nemo daret pro iis que sciunt argentū. hi igit / ea p qui-
bus acceperūt mercedē / non efficiētes / merito accusant. ¶ Eorū autē in qbus submini-
strationis nō sit pactio qui propter scipsos exhibent: incusatiōibus carent: vt diximus:
talis est enī ea amicitia que ob virtutē cōflatur. remuneratiōq; faciēda est electione: hec
enī est amicitia atq; virtutis. Sic est faciendū et in societate que sit ob philosophiā. nō enī
tante dignitati rei pecunie equari possunt. nec honos paris vnq; fiet momentū. sed sa-
tis est forsitan: vt ad deos atq; parentes id quod fieri potest. ¶ si datio non sit talis sed
pro aliquo maxime quidē oportet retributionē fieri vt vtriusq; videt esse p di-
gnitate. Si vero hoc nō accidit nō solū necessariū verū enī iustū esse videbit: ip̄m pre-
habentē hanc ip̄ā statuere. nā si quantū hic vtilitatis habuit / aut pro quanto voluptatē
expetit: tantū ille receperit: dignitatē de hoc remunerationē habebit. ¶ Etenim in reb; venā-
libus ita fieri videtur. Et quibusdā in locis sunt leges que vetant sponte actarū cōtra-
ctionū iudicia esse: propterea q; oportet vnūquēq; ad eū qui credidit sic dissolutionē sa-
cere / vt societate cōtraxit. putāt enī eū iustius esse statuere cui permissum est q; eū qui p-
misit. ¶ Etenim plerūq; nō eā estimāt q; hnt et q; acipevolūt. sua enī cuiq; et ea q; dat: multo
vidētur p̄cio digna. attū retribuō sit ea / quā statuūt q; capiūt / quantitate. Opz autē for-
tasse: nō tā estimare: quā videt dignū habē: sed quā estimabat antea quā haberet.

¶ Simil' capitis note. ¶ Et tenaci' hereat: nomulla que prius tractavit Aristoteles: ferme resumit.
¶ Contendūt: anceps vocabulū, contentionē agūt/et differūt. prima significatiōe vñs est Leonard' / et secunda Argypophilus.

¶ Prīmū cap. tribus conclusionibus partitum est.

¶ Prīmū conclusio. In oib' cū in equaliū tū equaliū amicitie vicissim rependere beneficiū: saluat amicitia. ¶ Prīmū. nam in oib' amicitis que specie dissimiles sunt: vt in equaliū: cōpensando secundū rationū cōparationē (vt iā quoq; dictū est, saluat amicitia. et in amicitis similibus vt equaliū quemadmodū in societate civili: identidē. vt cū futuro pro calcis p dignitate sit pmutando ppenfatio et tertio. similiter et ceteris. vicissim igit repēdere beneficiū: oēm amicitia seruat incolumē. ¶ Secūdo. si alteri desit quod repēdat: querelae fiunt: et soluitur amicitia. vt in amicitia amatoria interdū querulas amator: q impatenter amās, non vicissim redamē: cū nihil ipse habeat quo dign' sit amari. Interdū vero qui amaf querul' est: q cū prius cūcta polliceret amans nunc autē nichil opere ipso exsequit. et hoc tū pcepue fieri soler: cū amator ob voluptatē diligit ama- tum: amatus aut ob vtilitatē ipsū amatorē. hec aut cū non assunt vtrifq; itcirco cū propter hec fit ami- citia: soluitur prius. cū ea non fiunt gratia quorū suscipiebat amicitia. nō enī se mutuo amabant: sed ea ipsa que pence eos erāt. quequidē non pmanēt. quapropter merito et tales amicitie sūt: momenta- nee scilicet. atq; fugaces. virtutū autē amicitie cū p se sint, et semper assit repensione dignū: durant vt dictū est. vicissim igitur repensum beneficiū: amicitie incolumitatē saluat. Contendūt etiā cū quicqd rependitur et aliqua fiunt ipsis: sed nō ea que appetunt. nā tū simile ipsi est. ac si nichil prius fieret: si non id assequitur. quod ipse affectat. quale fecit et qui citharedo pollicebatur, quāto melius caneret tanto se plura daturū: postmodū vero pmissa reposcent: voluptatē se reddidisse dixit pro voluptate. si vterq; id affectaret/ satis vtrūq; haberet: sin minus sed ille voluptatem: hic vero lucrū affectabat: et ille voluptatē habet hic vero lucrū nō habet: nō amicabilem sese habet hec societas. quorū enī vnusquisq; indiget: hec et assequi cupit: et horū gratia que ipse habet et largit. ¶ Secūda cōclusio. In hac pens- anda beneficiorū cōpensatiōe: poti' accipientis q; tribuentis estimatio sequenda est. Nā qui dat vide- tur accipienti ius: arbitriūq; estimatiōis permittit: quod et Protagorā fecisse aiūt. cū enī docuisset ea que ptebatur: discipulū estimare iubeat quanti sibi viderent illa que ab eo pcepisset: et tantū ac- cipiebat. et nōnullis in talibus satis id est: ipsa viro merces dignus quicūq; laborat. at qui pri' bene- ficiū pecuniarū acceperunt: deinde nichil eorū que pacti sunt ob pmissionū magnitudinē efficiunt: me- rito querelis incessunt. nā non ea piciūt: que ipsi pepigerūt. Et hoc fortasse sophiste facere cōpellū- tur: quoniam nemo sanus pro iis q sciūt daret pecunias: qui 2 ydē cū ea pro qbus acceperūt pecunias) non efficiūt: merito accusantur. ¶ Tertia cōclusio. In iis in qb' nō sit mutuo subministratiōis pactio vt in iis q ppter seipfos beneficiū exhibent: accusatiōe locū nō habent. id enī iā dictū est. nā ea amicitia est ob virtutē: vbi remuneratio electiōe faciēda est. electio enī: et amici. et virtutis est. et ita quoq; faciendū in ea cōgressionē: que ob philosophiā est. nō enī nimis tāra rei dignitas estimari potest: neq; precii vñq; equialens prestari. sed satis forte fuerit: vt ad deos. atq; parentes id quod fieri potest. Vterū si datio tante maiestatis non fuerit: sed aliquo. aut vtili. aut voluptuario: retributio forte faciēda videbitur: vt vtrifq; p dignitate esse videf. et si hoc ita euenire non potest: non modo necessarium sed et iustum esse videf: vt q beneficiū accepit. statuat atq; estimet. nā si quantū cōmodi perceperit: aut p quo voluptatē expetit tantū is: qui beneficio affect' iusserit: dignā hac in re cōpensatiōē habere vide- bitur. nā et in rebus venalib' ita fieri videf. et in quibusdā locis legibus cauetur: ne spontanearū cō- tractionū iudicia fiant: quasi vñquq; eiusmodi cōtractionū dissoluti oporteat illi: qui alteri estima- tiōis fidē credidit: queadmodū et societate contraxit. putant enī iustus esse cū statuere atq; estima- re cui permissum est: q cū qui permisit. nā plerūq; non eque estimant qui habent et qui accipere vo- lunt. suacui quisq; et qui dat multi estimat. verū cōpensatio ea sit: quā statuit y qui acceperunt/ valo- risq; quantitātē agnouerūt. Et forte sanū est non tantū estimare: quanti videbit possidenti: sed quanti id ipsum faciebat priusq; possideret.

¶ Abent aut et talia dubitationē: vtrū oporteat oīa patri tribuere/ **Cap. II.**
¶ In oib'q; optemperare: an egrotanti quidē parendū sit medico: diligenti vero ducē exerceat: diligend' sit/ rei militaris peritissim' hō: Simili modo: vtrū ami- co sit pon' an studioso subministrandū. ¶ Et benefactori reddēda sit gratia/ an sodali poti' dādū: si vtrūq; fieri nequeat. Dia igit talia/ exacte determinare: nō est facile. mul- tas enī ac varias habent differentias: et magnitudine/ et paruitate/ et honestate/ atq; ne- cessitate. ¶ Vterū nō oīa eidē eē tribuēda/ non est obscurū. Atq; beneficia plerūq; red- denda sūt poti' q; est largiendū amicis: sicut et mutuū reddendū est poti' cui debeas/ q; dandū sodali. Fortasse aut neq; hoc agendū est sēper: vt redēptū a pdonib' vtrū cū qui ipse redemit/ redimere vicissim oporteat qūq; is sit: aut nō capto qdē/ repetē vero mu- tuū. reddere: an redimere patrē: Videbit enī patrē poti' q; se etiā redimere illū opor- te re. Debitū igitur (vt dixim') simpliciter est reddendū. si vero dano honestate/ aut neces- sitate excedat: ad hec ipsa est declinādū. ¶ Interdū enī neq; est equū beneficiū retribuere: cū alter quidē in studiosū sciens studiosū esse contulit beneficiū: alter autē illū flagi- tiōsū esse existimat. Nōnūq; enī nec ei q mutauit/ vicissim est mutuandū. Nā ille qdem putans se recepturū/ bono mutauit viro: hic aut nō sperat a prauo recipere. Siue igit

reuera hoc sic se habeat: non equalis est dignitas, siue nō ita quidē se habeat / putet autē
sic se habere: nō videbitur absurde facere. ¶ Quod igit sepe est dictū: sermōes q̄ de af-
fecub⁹ actibusue sunt: perinde habent definitionē: vt ea circa que sūt. Non cadē igitur
vniuersis esse reddenda: neq; patri cūcta (quēadmodū neq; Joui sacra oīa dant) nō est
obscūrū. q̄ si diuersa tribuēda sunt parentib⁹ / et fratrib⁹, et sodalib⁹ / et beneficiis: tribuē-
da sūt singulis sua: queq; ad quēq; accommodant. Sic autē et facere vident. nā ad nupti-
as vocant cognatos. gen⁹ enī yz est cōmune. quare et actus q̄ circa hoc sunt. et ad spon-
salia etiā maxime cognatos propter idē putāt accedere oportere. ¶ Videbitur autem
parentibus maxime alimentis filios vt debentes opitulari oportere: et honesti⁹ esse yz
qui causa sunt essendi q̄ sibiipsis subuenire. Honorē etiā vt dyo tribuere oportet / non
oīem aut parentib⁹: neq; eundē patri matriq; neq; sapienti / aut imperatori. sed patri pa-
ternū: et similiter matri maternū. Omni quoq; seniori honor est tribuendus qui ad etas-
tem accommodatur: assurgendo locūue cedendo / et talib⁹. sodalib⁹ aut atq; fratrib⁹ pre-
standa est libertas: oīmq; cōmunitas. atq; cognatis et yz qui sunt eiusdē trib⁹ / et ciuib⁹
ac ceteris vniuersis semper est emittendū: id quod accommodat tribuere: et cōparare: que
insunt singulis ratione familiaritatis et virtutis aut utilitatis. eorū igit qui generis sūt
eiusdē: facile est iudiciū: differentiū aut est difficilius. non tamen ob hoc desistendū est:
sed vt fieri potest ita est distinguendum.

Leconte
Limon
Abilciades
Berres
Justinus

Secūdi capitis note. ¶ Vestigia amicitie parentū ad liberos: serme in oīb⁹ animalib⁹ ad suos fet⁹
visuntur. et amicitie liberorū in parentes in Leconys. Et Limon Abipienensis Abilciades filius: qui
Peregrini terrestri naualio bello superauit et trepidū in suū se regnū recipere coegit: tanta pietate in
patre fuisse memorat vt cū ob crimē peculat⁹ in carcerē coniect⁹: defunct⁹ esset: ei⁹ sepulturā vinculis
in se transfatis redemerit. Justinus.

¶ Secūdū cap. tribus questionibus / et quatuor conclusionibus partitum est.

Secūdi capitis Lōmentarius ad litterā. ¶ Tres questiones. Prima. Vtrū oporteat oīa patri tri-
buere et in oībus ei obedire: vt vtrum egroranti potius q̄ patri parendū sit: an medico. et vtrū deligē-
ti ducē belli pater deligend⁹ sit an rei militaris peritissim⁹ homo. ¶ Secūda. Vtrū amico potius an
studioso subministrandū sit. ¶ Tertia. Vtrū benefactori referenda sit gratia an amico pot⁹ tribuen-
dum: vbi fieri nequit vtrūq;. oīa enī hec tractare determinare nō est facile. nā multas habet differenti-
as nūc magnitudine. et paruitate: nūc honestate. et necessitate. ¶ Prima conclusio. Nō oīa eidē sūt tribuē-
da. Nam beneficia reddēda pot⁹ sūt: q̄ largiendū amico: vt mutui reddēda pot⁹ est cui debeas: q̄ dā-
dum sodali. sed forte id non semper agendū est. vt vtrū redemptū a latronib⁹. eū qui ipm redemptū redē-
dere oporteat quicūq; is sit: an patre simili necessitate detentū. et vtrū ei qui mutui dedit. nō capto q̄
dein sed mutui repenti: reddere oporteat: an captiuū patre redimere. In yz et cōsimilibus videt pa-
tre potius q̄ seipsū etiā redimere oportere. debuit ergo vt dictū est simpliciter: nullaq; maior aut bo-
nestate. aut necessitate intercedere reddendū est. verū si aut honestatis: aut necessitatis intercedat excels-
sus: ad hec ipsa dādo declinandū est. ¶ Secūda conclusio. Interdū non est equū beneficij vicē rependes-
re. Nam fieri potest vt alter in studioso et studiosū esse cognoscens cōtulerit beneficiū: alter aut flagi-
tiosum esse existimat cui non semp beneficij vices rependende sunt. vt si interdū mutuaui pecunias: et
non vicissim est mutuandū. nam flagitiosus se recepturū putans bono mutuat viro. bonus autem vbi
mutuaret non sperat amplius mutuum recipere a prauo. et siue res ita se in veritate sit habitura non
equalis est dignitas siue non ita quidē se sit habitura putet autē studiosus rem sic se habere: non vide-
bitur absurde facere. non igit semp equū est similes beneficij vices rependere. ¶ Tertia conclusio. Nō
eadē omnibus tribuere par est: neq; quidē patri oīa sed que vnicuiq; pro dignitate accommodant. Nam
vt iam quoq; sepius dictū est. sermones qui de affectib⁹. agendisq; humanis fiunt: perinde habet des-
terminationē vt ea circa que versantur. nō igitur omnibus eadē tribuēda sunt neq; patri quidē oīa:
vt neq; deo omnia sacra dant. si ergo diuersa tribuenda patrib⁹ / fratrib⁹. sodalib⁹. et beneficiis: tribu-
enda sunt singulis sua et que ad quēq; sunt accommodata. Sic enī et facere vident. nā ad nuptias
vocant cognatos. q̄ yz genus cōmune est: quare et actus qui generis gratia sunt. et hāc ob causā ma-
xime oīniū ad sponſalia cognatos et generis affinitate. p̄pinqus accedere oportere putāt. ¶ Quarta
conclusio. Filij simopere parentibus alimenta debent et vt dyo suo modo honorē dare: seniorib⁹ as-
surgere locūq; cedere fratrib⁹ equā libertatē oīniūq; cōmunione: et vnicuiq; quod sibi accomoda-
tū est. Nam patres filijs fuerūt causa essendi: et p̄inde maxime videt filios patrib⁹ alimentis opitu-
lari oportere: et honestius esse yz qui sibi sunt causa essendi q̄ sibiipsis subuenire. debent et honorem
patri non quidem omnem: neq; enim patri eundem / et matri eundem neq; sapienti et imperatori: sed
patri honorem debent paternum matri maternum. omni seniori honorem tribuere qui ad etatem ac-
commodatur assurgendo: locumq; cedendo et similibus. fratrib⁹ et sodalibus prestanda est equa li-
bertas et bonorum cōmunitas et cognatis et qui eiusdem tribus sunt et ciuib⁹. et ceteris vniuersis
semp emittendū est id tribuere: quod vnicuiq; accommodatur: et comparare que singulis rationes
ne familiaritatis virtutis aut utilitatis assunt: vt vnicuiq; pro dignitate fiat. et eorum qui eiusdem
generis sunt facilis est huiusce rei deprehensio: vbi autem non est generis affinitas: difficultus. verū
tamen tam ob difficultatem / minime desistendū est: sed q̄ fieri potest hoc pacto inter eos est
distinguendum.

9 **S**t etiā dubitatio: si dissoluēde sint amicitie nec ne: ad eos q̄ nō pma- **Cap. III**
 e nent. ¶ An ad eos q̄ ob vtilitatē aut voluptatē amici sūt: cū hec nō habēt: nō est
 absurdū dissolui? Illorū enī erant amici: quib⁹ deficientib⁹? ratio cōsonū est nō
 amare. Incusauerit aut̄ quispiā: si ob vtilitatem aut voluptatē amās: ob mores simulat
 amare. quod enī superius dixim⁹: plurime sūt incusatiōes inter amicos: cū nō similiter
 putāt: et sunt amici. cū igit̄ quispiā sua se opiniōe fefellerit: putaueritq; ob mores amari
 nichil illo tale agente: tū seipsū: is accusare debet. Cū vero a simulatiōe illi⁹ decept⁹ fue-
 rit: tū cū qui decepit iustū est accusare: et magis q̄ eos qui numeros adulterinos confici-
 10 unt: quanto maleficiū ipsum circa prestabilius est. ¶ Si acceptat vt bonū: factus est
 autē prauus: atq; videt̄: est ne amandū? An impossibile est siquidē non oē quoduis est
 amabile sed bonū. neq; aut̄ dignū est prauū amicū habere: neq; oportet. nō enī amato-
 rem prauorū esse oportet: neq; similit̄ euadere prauo. dictū est autē simile simili esse ami-
 11 cum. ¶ Est ne igit̄ statim amicitia dissoluēda an nō oīs: sed in qua est incurabilis ob pra-
 uitatē? Qui aut̄ emendari possunt vs magis ferēdū est in morib⁹ auxiliū q̄ in pecunijs:
 quāto prestabiliores sunt et magis amicitie pprii. Nichil aut̄ absurdi videbit̄ facere / q̄
 amicitia dissoluit. nō enī huic aut tali amic⁹ erat. cū igit̄ mutatum ad priores mores re-
 12 digere nequeat: sese ab illo sciūgit. ¶ Si alter permancat: alter magis bonys euadat:
 multūq; virtute differat: est ne vtendū amico? An fieri nequit? In magna autē distātia
 maxime manifestū sit: vt in amicitijs que a pueritia cōtrahuntur. Nā si alter mente per-
 maneat puer: alter optimū in virū euaserit: quonā modo fuerint amici? cū neq; eadē ip-
 13 sis placeant: neq; eisdē gaudeāt: dolēatq;. Neq; enim hec erūt in ipsis. sine vero his esse
 amici nō possūt. simul enī ipsos viuere / impossibile est. Atq; de his ante dixim⁹. ¶ Opor-
 tet ne igit̄ ipsū nō sec⁹ ad illū sese habere: q̄ si amic⁹ nūquā fuisset: an facte memoriā cō-
 suetudinis habere oportet. Atq; vt amicis potiusq; extraneis arbitramur gratificari opor-
 tere: sic ⁊ vs qui fuerūt amici: tribuendū est aliquid ob amicitia que antea fuit. cū nō ob
 exuperationem prauitatis est dissolutio facta.

¶ Tertij capitis note. ¶ Qui se putat ob mores amari / nichil tale agēs vnde amari dign⁹ sit: apolo-
 go corui cui assentat vulpes ludis. ¶ Problema inter Platonicos et Aristotelicos: q̄ homo sit mens.
 Platonici vt Porphyri⁹. Iamblic⁹. Proculus Plotin⁹ contendūt solū hominem esse mentē quod ex
 Phedone Platonis: sententia Socratis summo opere cōfirmari volūt. Aristotelici vero non solum esse
 mentē: sed mentē parit̄ esse hominis. Verū si a parte denominandus esset: maxime omniū mens dicen-
 dus esset vt a digniori insignioriq; appellatione.

¶ Tertij cap. quinq; questionibus partitum est.

9 **T**ertij capitis Lōmentarij ad litterā. ¶ Prima questio. Vtrū dissoluēde sint amicitie an non ad
 eos qui amici non permanēt. ¶ Respōsio. Ad amicos ob vtilitatē atq; voluptatē cum amplius nichil
 vtilitatis: voluptatisq; habent: amicitias dissolui haud absurdū esse videt̄. nā illoz gratia erāt ami-
 ci. illis itaq; deficientibus rationi consentaneū est. non amare. et si quis ob vtilitatē aut voluptatem
 amant: qui simulet ob mores amare: querele incusationesq; fiunt. nā vt superi⁹ adduxim⁹ plurime in-
 ter amicos incusationes fiunt: cū non similiter putant et sunt amici. Itaq; cū quispiā se sua opinione
 fefellerit putaueritq; ob mores amari nichil tale agens vnde amari dign⁹ sit: is seipsū accusare de-
 bet. atq; de seipso queri. cū vero dign⁹: alterius simulatiōe fictioneq; deceptus fuerit: tum eū qui de-
 cepit iustū est accusare et magis quidē q̄ eos qui numeros adulterinos cadunt. quanto maleficiū ipsū
 10 circa prestabilius est. ¶ Secunda questio. Vtrū si quis tunc bonus in amicitia admittitur: sed tēpore
 lapsus prauus effect⁹ est et talis esse cognoscitur: vtrum inquā adhuc amandus sit. ¶ Respōsio. vt
 talis impossibile est. Nam omne quodcūq; amabile bonū est: neq; dignū est amicū prauū habere / neq;
 oportet. siquidē amatorē prauorū esse non oportet. neq; similit̄ euadere prauo. dictū enim iam est similit̄
 11 sibi esse amicū. ¶ Tertia questio. Vtrum huiusmodi amicitia cū prauescit amicus: statim atq; illi
 eo soluēda sit. ¶ Respōsio. Non omnis statim dissoluēda est: sed eius qui incurabilis ob prauitatē
 esse diuoscitur. nam qui emendari possunt: magis in moribus q̄ in pecunijs auxiliū ferendū est: quan-
 12 to prestabiliores sunt mores et amicitie accōmodi. verū tamen nichil absurdi facere videt̄: qui ami-
 citia solueret. nā non huic aut tali amicus erat. at vero si deprauatum ad mores priores reducere ne-
 queat: se merito dissociat ab illo ac expedit. ¶ Quarta questio. Vtrū si alter amicorū eadē semper in
 dispositiōe permancat: alter vero melior indies euadat fiatq; tandem plurimū differens: manere de-
 beat amicitia. ¶ Respōsio. manere non potest. Nam in magna differentia id vel maxime exploratū
 habetur: vt in amicitijs que ab ineunte etate contrahuntur. si enim cuiusmodi amicorum alter mēte pue-
 13 ris permancat: alter vero optimum in virū euadat fieri nequit vt permancant amici. nam neq; eadē
 ipsis placeant. neq; eisdem oblectamina querunt. dolentq; neq; in ipsis erunt vnde hec ipsis contrange-
 re possint: sine quibus tamen amicos illos esse impossibile est. quandoquidem sine his: ipsos simul con-
 viuere impossibile sit. sed de his antea dictum est. ¶ Quinta questio. Si ita res sese habeant: vtrum
 is qui optim⁹ euasit vir: ad alterū sese habere debeat perinde atq; nūq; fuerit amicus. ¶ Respōsio.
 minime: sed preterite consuetudinis memoriā habere debet. atq; vt amicis potius q̄ extraneis grati-

Aristotelici.
 Platonici
 Porphyri⁹
 Iamblicus
 Proculus
 Plotinus
 Socrates

ficandū esse arbitramur: ita quoq; et hī qui fuerūt amici/ob amicitia que antea fuit: aliquid tribuen-
dum est: cum non ob prauitatis exuperationē diffusio facta est.

¶ A vero que ad amicos attinent et quibus amicitia definitur:

Cap. III.

e ex hīs que ad seipsū quisq; facit profecta esse videntur. ¶ Nonunt enim cum ami-
cum esse/qui vult et agit bona/vel que videntur/amici gratia aut eū qui vult eē/
vivereq; amicū grātia ipsi amici. quod qdē matribus ad suos accidit filios: et hīs ami-
cis qui sunt offensi. Quidā autē eū esse dicunt qui versat vna cū amico/et eadē expetit:
aut cū qui dolet vna/atq; gaudet cum amico. maxime autem et hoc matribus accidit.
Horum etiam aliquo/et amicitiam ipsam definiunt. vnumquodq; autē horum/viro cō-
petit erga se bono: reliquis vero ea ratione quatales esse existimat. ¶ Videtur autē (vt
dictum est) virtus et studiosus ipse/vnicuiq; esse mensura. hic enim sibi ipsi consentane-
est: ac eadem affectat anima omni. Et vult igitur sibi ipsi bona et que apparent: ac agit.
est enim viri boni/bonum agere: et sumptius gratia: mentis enim causa: que quidē vnus-
quisq; esse videtur. et vult etiam se viuere saluumq; esse: atq; id maxime quo sapit. est enī
bonum homini studioso esse. Vnusquisq; autem sibi vult ipsa bona, factus vero alius
nullus expetit cūcta illud quod est factū habere. habet enī et nunc deus summū bonū:
sed est id quod est ipse. videtur autem id vnusquisq; esse quod intelligit. aut maxime.
Atq; talis/secū degere vult. libenter enim hoc cum voluptate facit. Itā et actarū rerū
recordatio periuicunda est: et futurarū spes bona. talis autē afficit voluptate. Et insuper
cōtemplationib; mente abundat. Preterea maxime secū vna dolet/atq; letat. Idem est
enī omnino ipsi molestū/atq; iucundū: et non alias aliud. est enī sine penitentia proli-
us. ¶ Ex eo igitur quia vnumquodq; ipsorū ad seipsū cōpetit studioso: ad amicum autē sic
se habet vt ad seipsū (amicus est enī alius ipse) et amicitia videt horū aliquid esse: et qdē
hec insū vident esse amici. Querere vero virū ad seipsū sit/an nō sit amicitia: nūc omi-
tamus. Videbit autē hoc amicitia esse: quo duo vel plura ex hīs est que sunt dicta. et q
exuperatio amicitie/similis est ei que est ad seipsū. ¶ At vero vident ea que dicta sūt et
ipsis multis inesse: quāuis sint prau. An hoc participes ipsorum sunt: quo sibi ipsis pla-
cent: et bonos se esse existimant. Nam eorum qui vehementer sunt prau atq; nefary/ ne-
mini hec insunt: sed nec inesse videntur. fere autem neq; prauis. dissident enim secum et
alia quidē cupiunt/alia autem volunt: vt incontinentes. Nam hīs que bona sibi viden-
tur/anteponunt ea que voluptate afficiunt/atq; nocent. ¶ Quidam rursus ob formidi-
nem atq; incertam eas agere res onutunt quas putant sibi ipsis optimas esse. Qui ve-
ro multas res graues atq; nefandas egerunt: vitam ob prauitatem odio habēt ac fugi-
unt/sibiq; mortē cōsciscūt. Querūt preterea alios ipsi flagitiosi qbuscū conuersent: se
vero ipsos fugiūt. Itā si sint secū: recordant multarū grauūq; rerū: et sperant alias ta-
les. si cū alijs autē sint: obliuiscunt. ¶ Atq; cum nichil habeāt quod sit amabile: nullare
proliis afficiuntur ad seipsos: que ad amicitia attinet. neq; igit vna secū gaudent/atq;
dolēt. est enī eorū aīa i seditōe. Atq; iterdū ob prauitatem dolet: abstinēs a qbuscūq;
dū letat. et hec qdē pars huc: illa autē illuc trahit vt diuellētes. Quod si fieri nequeat vt
dolet simul/atq; letetur: at paulo post dolet/q letatus fuit/et nollet sibi ipsi illa volupta-
ti fuisse. improbi nāq; penitentia sūt referti. Improb; igit: ne erga se qdē amice affect-
esse videt: ppter ea q nichil habet quod sit amabile. q si ita sese habere vehementer est
miserū: totis viribus fugienda est prauitas: et emendū est bonū esse. sic enī et ad seipsū
habeat amice: et alij amicus potest esse.

¶ Quartū capitis nota. ¶ Quid ad seipsū sit amicitia nō magnopere cōtēdit hic Aristoteles. imo quos
modo ad seipsū pōt eē iustitia: ita et amicitia: vt et ampli; in magnis discutitur moralibus.

¶ Quartū cap. tribus cōclusionibus et vno correlario partitum est.

¶ Quartū capitis cōmētarius ad litterā. ¶ Prima conclusio. Quo pacto ad amicos se gerendū sit: et
hīs que quis ad seipsū facit cognoscendū est. Itā ea q ad amicos attinent et qdē determinant amicitie
et hīs que ad seipsū quisq; facit profecta esse videntur. nam cum ponunt amicum qui vult et agit bo-
na aut que bona videntur amici gratia. aut eum qui amicum esse viuereq; vult ipsius quidē amice gra-
tia quod et matribus ad suos filios accidit et hīs etiam amicorum qui offensi sunt. et alij cum dicunt
amicum qui versatur vna cum amico. eademq; expetit: aut qui dolet vna gaudetq; cum amico: quod
et summopere matribus accidere solet. atq; horum aliquo amicitiam definiunt. verum vnumquodq;
dictorum viro bono ad seipsū competit. reliquis vero quatenus tales esse: qualis ipse est existimat.
ad amicos igitur quo pacto se gerendum sit: ex hīs que quis ad seipsū facit cognoscitur. ¶ Secūda

conclusio. Viri studio ad seipsum que modo allata sunt: conueniunt. Dicitur enim est virtutem/ipsa
 sumq; studiosum virum: et q; que ad se conueniunt vnicuiq; amandi mensuram esse: nunc autem ea
 sibi competere monstrantur. Cum enim studiosus vir sibi ipsi consentaneus sit: et eadem omni / totaq;
 anima cunctisq; eiusdem potentis affectans: vult igitur atq; agit sibi ipsi bona, aut que bona vident.
 est enim studiosi viri bonum agere et ipsius gratia. nam mentis gratia: que quidē vnusquisq; vel ma-
 xime esse videtur. vult etiam se viuere, saluumq; esse: et id maxime quo sapit. est enim bonum viro stu-
 diose esse: et vnusquisq; sibi ipsi ipsa vult bona. si enim non maneret. sed alius fieret: nullus cuncta hec
 id ipsum quod factum esset cuperet habere. et proinde deus nunc summū bonum habet: nam id ipsum
 summū bonum ipse est. et videt vnusquisq; hominum esse quod intelligit mensq; ipsa: aut maxime. Et
 vir studiosus secum degere vult: et libenter id. et cum voluptate facit. nam actarum rerum recordatio
 illi periuicunda est: et futurarū rerū spes bona. talis autem tum recordatio tum ipsa spes eius perfun-
 dit animum voluptate. adde q; studiosus: mente contemplationibus abundat. preterea vir studiosus
 maxime vna secum dolet ac letatur. idem enim omnino sibi ipsi molestum atq; iucundum: et non alias
 aliud iucundum est et postea molestum. nam sine penitentia est prorsus. competunt igitur studioso vi-
 ro ad se hec: sibi ipsi bene velle. ac facere. velle esse ac viuere. et secum iucunde viuere / eisdem tristi-
 16 eisdemq; gaudere: que sunt beneficentie. beniuolentie. concordieq; officia. ¶ Correlarium. Duo fit vt
 quia vnusquodq; dictorum studioso ad seipsum compet: et ad amicum se habeat perinde ac ad seip-
 sum: est enim amicus alter iose. vt et q; que studioso ad seipsum sunt: amicitie norma sumēda sit. nā
 amicitia horum quiddam esse videtur: et amici illi esse: quibus hec assunt officia. Verum hic querere
 vtrum ne ad seipsum sit amicitia an secus: missum nunc faciamus satisq; sit id pernosse amicitia esse:
 vbi duo plurāne eorum que dicta sunt assint: et q; amicitie precellētia ad alterum. similis est illi: que est
 17 ad seipsum. ¶ Tertia conclusio. Præui ad seipsum hec amicitie opera non habent. Amici nonnulli
 vsum sit: multis ad seipsum q;uis prauis essent) hec conuenire: id ita non esse declaratur. ¶ Primo. qā
 hec ipsis non conueniunt. quo sibi ipsis placent et bonos seipsum esse et estimant. nam nemo eorum qui
 veluenter mali. nefariusq; sunt: sibi ipsi placet bonumq; se putat. imo neq; fere aliquis prauorum. ve-
 rum secum dissident et alia quidem cupiunt alia vero volunt: velut incontinētes qui q; que bona vi-
 dentur: anteponunt ea que voluptate delinunt atq; nocent. non igitur hec ipsis conuenire queunt: q;
 sibi ipsis placeant bonosq; esse putent. ¶ Secundo. quidā eorum ob torporē atq; ignauiam eas res
 agere pretermittunt: quas sibi putant optimas esse. et qui multa scelestā atq; nefandā egere: vitam ob
 prauitatem oderunt atq; fugiunt sibiq; lethum parant. ac consciscunt. porro ipsi flagitiosi / alios que
 runt quibuscum versentur: se vero ipsos fugiunt. nam si ipsi secum sunt: recordātur multarum grau-
 um scelestarumq; rerum et sperant alias tales: quod ipsis horrorem incutit. q; si cum alijs fuerint: in-
 teroblunfentur. ¶ Tercio. cum qui prauis sunt nichil habeant quod amabile sit: nulla prorsus in re
 ad seipsum afficiuntur que ad amicitiam pertinet. non igitur vna secum gaudent / dolentq;. verum co-
 rā anima in continua conflictatione. seditioneq; est: interdū ob prauitātē dolens q; a quibuscū facino-
 rosis abstineat: interdū vero letans. et hec anime pars huc. illa vero illuc trahit: velut ipsum flagitios-
 sum diuellentes. q; si fieri nequit vt simul doleat. ac letetur: paulopost tamen dolet q; letatus fuerit / et
 nollet sibi ipsi illa voluptati fuisse. improbi enī penitentia sunt repleti. non est igitur improbus ad seipsum
 amice affectus: ppter ea q; nichil in se quod amabile sit habeat. ¶ Si ita se habere valde est miserum
 (est etenī) toris remio. totisq; viribus nobis fugienda prauitas est: et enuendū nobis est bonos esse. sic
 enim ad seipsum se quisq; habebit amice: et alij amicus esse poterit.

Beniuolentia autem amicitie quidē est similis. non tamen est Cap. V.

amicitia. Fit enim beniuolentia et ad ignotos: et latens. amicitia vero non fit.

19 **Hec autem antea diximus.** ¶ At nec etiam est amatio. Non enī habet extensio-
 nem nec appetitionem. amationem autem hec sequuntur. ¶ Et amatio quidem est cum
 consuetudine. beniuolentia autem fit et repente: vt fit et erga certantes. Spectātes enī
 20 beniuoli sunt ipsis: et volunt bona. nichil autem agerent simul. Quod enim diximus /
 repente sunt beniuoli: et leuiter diligunt. ¶ Videtur igitur beniuolētia principū amī-
 citie esse. sicut et adamādi / voluptas ea que per aspectum efficitur. Nemo namq; ada-
 mat: si non antea delectatus fuerit forma. qui vero gaudet forma / non continuo et ada-
 mat: sed cum absentem desiderat. presentiamq; affectat. Sic igitur et amicos / impossi-
 21 bile est esse: nisi beniuoli fuerint. beniuoli vero non continuo et amant. volunt enim dū-
 taxat us bona: quibus beniuoli sunt. sed nichil agerent simul: neq; pro illis molestiam
 susciperent vllam. ¶ Quapropter quispiam per translationem principium ipsam amī-
 citie dixerit esse. diuturnam autem factam / et ad consuetudinem accedentem: amicitia
 fieri. non eam quidem que ob vtilitatem: neq; eam que ob voluptatem est. neq; enim p
 hisce beniuolentia fit. Qui nāq; beneficium accepit: retribuit p us que accepit beniuo-
 lentiam. faciens iusta. qui vero vult aliquem prosperitatem habere spe cōmodi alicui⁹
 consequendi per illum: non illi sed sibi potius beniuolus esse videtur. quemadmodum
 nec amicus si illi propter aliquem vsum obsequium prestat. Omnino autem beniuolen-
 tia ob virtutem / ac bonitatem aliquā fit. cum cupiam quispiam pulcher / aut fortis / aut
 aliquid tale videtur: vt et in certantibus diximus.

¶ Quinti capitis nota. Beniuolentia est alteri bonum velle/et eius quidem gratia.

¶ Quinti cap. tribus conclusionibus et vno correlario partiti est.

¶ Quinti capitis Lamentari⁹ ad litterā. Prima conclusio. Beniuolentia amicitie per similitudinem est: non tamē amicitia est. Amicitie similitudinem esse notum est: at non esse amicitia hinc cognoscitur: quia beniuolentia interdum ad ignotos fit atque latens est. at vero amicitia neque ad ignotos fit neque latet: ut ex superioribus dictis perpallā euadere potest. **¶ Secunda conclusio.** Interdum beniuolentia amatio non est. Primo. quia beniuolentia non intentionis vehementia habet. vehementia appetitionē. hec autem sequuntur amationē. igitur beniuolentia amatio non est. **¶ Secundo.** quia amatio est postquam mutua consuetudo contracta est: beniuolentia vero etiam fit repente: ut et fieri solet circa certantes. Spectantes enim illis sunt beniuoli: voluntque bona. nihil autem simul agerēt. verū. ut diximus. repente fiunt beniuoli: tenuiterque diligunt. **¶ Tertia conclusio.** Beniuolentia amicitie principium est: perinde ac ea voluptas que aspectu efficit: adamādi est initium. Nam nemo taliter adamat: si non antea delectatur forma fuerit. verū qui gaudet forma non continuo et adamat: sed cum absente desiderat presentem cupit: hūc in modum amicos esse impossibile est: qui antea beniuoli non fuerint. at vero beniuoli non continuo amant: verū dumtaxat ut bona volunt quibus beniuoli sunt: attamen nihil circiter simul agerēt neque illis vllā susciperent curā/ vllamue sollicitudinē. **¶ Correlariū.** Quia propter traslationem quicquid dicere possit beniuolentia principium amicitie esse: sed diuturnā factā. et ad consuetudinē accedente esse amicitia. non tamē ea quae ob utilitatem/ aut voluptatem est: sed quae ob virtutem aliquā. Nam ob utilitatem atque voluptatem nulla beniuolentia est: siquidem beniuolentia eius gratia est cui sumus beniuoli. at qui beneficiū accepit: retribuit vicissim pro eo que accepit gratia: paria faciens. et quod operatur alicui aliquid prosperitatis successum contingere spe alicuius per eum consequendi commodi: non illi sed sibi potius beniuolens dicere: ut neque amicus si illi propter aliquem usum atque utilitatem obsequium praestat. et ita de voluptate. non igitur talis diuturnior: facia beniuolentia: recte aut ob utilitatem. aut voluptatem sciretetur amicitia. verū cum omnino beniuolentia ob virtutem aut bonitatem aliquā existat: ut cum pulcher. aut fortis/ aut aliquid simile/ ut de certantibus dictum est/ quicquid apparet: talis ergo diuturnior beniuolentia. potius studiosa amicitia putanda esset.

¶ Qui concordia etiam ad amicitiam attingere videtur. Quapropter non est/ eadem opinatio. hec enim et ut sibi mutuo sunt ignoti: inesse potest. **¶ Nec eos qui de re quavis sunt eiusdem sententiae concordes dicunt. velut eos qui de celestibus eadem sentiunt.** non enim ad amicitiam pertinet/ de his esse concordes. **¶ Sed ciuitates concordes inquit esse:** cum de utraque conferunt eadem sentiunt eliguntque atque agunt ea que publice visa sunt. Circa igitur ea que in actionem veniunt concordes sunt homines et horum circa ea que magnitudine sunt: possuntque utrisque vel omnibus inesse. Ut ciuitates concordes sunt: cum omnibus videtur: magistratus esse diligendos/ aut societatem cum Lacedaemoniis incundam esse/ aut magistratum gerere pitiacum: cum vellet et ipse. **¶ At cum uterque seipsum vult/ ut et volunt qui in Phenissis sunt/ seditionem habet.** Concorde enim esse non est idem utrumque intelligere quicquid tandem id sit: sed in eodem idem/ ut cum et populus/ et boni rempublicam optimates gerere volunt. sic enim fit omnibus quod exoptant. **¶ Ciuitas autem amicitia videtur ipsa concordia esse:** sicut et dicunt. Nam circa comoda et ea quae pertinent ad vitam versatur. **¶ Est autem talis concordia/ in bonis.** Nam et secum quisque horum est concors/ et omnes inter se sunt concordes: quippe cum eisdem omnino sint. talium enim voluntates manent: et non refluunt/ ut Eurip⁹ voluntque semper ea que iusta sunt/ et que profunt. hec autem et communiter affectant. **¶ Prauos vero concordes esse impossibile est nisi paruo in tempore: quoadmodum et amicos esse.** **¶ In rebus quidem vtilibus/ plures in subeundis vero laboribus subministrantibusque minus habere percipientes.** unusquisque autem hec sibi volens/ proximū perscrutatur: et prohibet. perit enim res ipsa communis: cum ab ipsis non conseruet. fit igitur ut in seditione versentur: sese quidem vicissim urgentes/ seipso vero nolentes facere iusta.

¶ Sexti capitis nota. Phenisse loci nomen. Euripus/ Calcidis fluius septies interdiu/ totiesque noctu refluus.

¶ Sextum cap. septem conclusionibus partiti est.

¶ Sexti capitis Lamentari⁹ ad litterā. Prima conclusio. Concordia non est eadem/ ac cooperatio. Nam concordia ad amicitiam attinet. eadem autem opinatio etiam eorum est: qui inter se ignoti sunt. non igitur concordia eadem ac cooperatio est. **¶ Secunda conclusio.** Non eos omnes qui de re qualibet eiusdem sunt sententiae concordes dicimus. Nam qui de celestibus eadem sentiunt: minime circiter concordes dicimus. non enim ad amicitiam spectat de utraque ipso esse concordes. **¶ Tertia conclusio.** Concordia circa actiones versatur. Nam ciuitates concordes esse autem: cum de utraque conferunt eadem sentiunt/ eliguntque aguntque que publice decreta sunt. igitur concordia in utraque rebus est: que in actionem veniunt et earum in utraque praesentium que in magnitudine sunt. et que possunt aut duobus aut omnibus ciuibus conuenire. ut ciuitates concordes sunt: cum videtur omnibus magistratus esse diligendos/ aut societatem cum Lacedaemoniis incundam esse/ aut magistratum gerere pitiacum: cum et id vellet ipse pitiacus. **¶ Quarta conclusio.** Aliquos concordes esse non est utrumque idem sentire quicquid tandem id sit: sed in vno eodemque idem consentire. Nam cum uterque seipsum vult magistratum gerere: ut et volunt qui in Phenissis sunt: discordiam seditionemque habent. sed cum populus et boni rempublicam optimates gerere volunt concordes sunt. sic enim fit omnibus: quod exoptant. non igitur aliquos concordes esse: est utrumque idem

- 26 sentire/sed in vno/eodēq; idem consentire/atq; velle. ¶ Quinta conclusio. Civilis amicitia cōcordia
est. et concordia dicitur. Nam civilis amicitia circa ciuium commoda, et ea que ad vitā pertinent ver-
27 satur: estq; quedam consensio. igitur ea concordia est: quemadmodum et dicitur. ¶ Sexta conclusio.
In bonis concordia reperitur. Nam bonorum quisq; secum est concors/et omnes inter se concordēs:
vtpote qui in eisdein propositis omnino permancant. bonorum enim voluntates/propolitaq; manent:
neq; refluent vt Euripus: voluntq; semper que iusta sunt, queq; conducūt, atq; hec cōmuni voto per-
28 oprant. In bonis igitur reperitur concordia. ¶ Septima conclusio. Prauos concordēs esse impossi-
bile est: nisi exiliter admodum/paruq; momento. ¶ Primo. Nā sic eos concordēs esse contingit quē-
admodum et amicos. at parum admodū, paruq; tempore id esse contingit. igitur et cōcordēs. ¶ Se-
cundo. mali in rebus vtilibus plus habere percipiunt: in laboribus autem perferendis, et submini-
strationibus alternandis: minus. eorum enim quisq; sibi ipsi vtilitatem volens/proprium suum per-
seruatur, explorat, obseruat: eiusq; vtilitatem prohibet. et cum ab ipsis res publica et communis vti-
litas non conferretur: perit. fit igitur vt mali in discordia versent, et sese vicissim laceessant, vrguantq;
et que bona iustaq; sunt facere recusent. prauos igit cōcordēs esse aut impossibile est: aut exiliter ad-
modum, paruq; tempore.

Cap. VII.

- 29 Identur autem ij qui beneficia contulerunt: magis eos amare in quos beneficia
v sunt collata: q̄ ij qui acceperunt/eos qui contulerunt. Atq; vt preter rationem
cueniens queritur. Plurimus igitur videtur id ex eo fieri: quia hi quidem debēt
illis vero debetur. vt igitur in mutuis debitores quidem volunt suos creditores non ef-
fe: hi vero de salute quoq; debitorum diligentiam adhibent: sic et eos inquit qui bene-
ficia contulerunt velle eos esse erga quos suere benefici: vt gratias accepturos. illis ve-
ro non effecuram reddendi. Epicharmus igitur fortasse dixerit hec ipsos dicere / aspici-
entes ad malum. Videtur autem hoc esse humanum: pleriq; enim inmemores sunt. et
suscipere potius q̄ conferre beneficia appetunt. Videbitur autem causa naturalior cē:
et non similis ei que de creditoribus dicitur. Non est enim erga debitores amatio: sed
voluntas salutis/recipiendi causa. Sed qui beneficia contulerunt: diligunt atq; amant
eos qui beneficia acceperunt: etsi nulla in re sunt vales / neq; in posterum futuri, quod
quidem et artificibus accidit. Adagis enim vnusquisq; proprium amat opus/q̄ ipse ab
opere amaretur si animum particeps esset. Adaxime vero fortisā hec circa poetas accidit.
hi namq; sua diligunt poemata supra modum: et perinde atq; filios amant. Tali igitur
simile est et id quod faciunt ij qui beneficia contulerunt, quod enim suscepit beneficium
ipsorum est opus. hoc igitur et amant magis q̄ opus eum qui fecit. huius autem causa
est/ quod vniuersis est expensibile/atq; amabile esse. sumus autem actu. Nam viuendo
sumus atq; agendo. Qui igitur fecit: est actu suum quodam modo opus. diligit itaq;
ipsum opus/ quia amat et esse. hoc autem est naturale. Quod enim est potentia: id op^o
ipsum actu declarat. ¶ Et insuper ei quidem qui contulit beneficium / honestum est id
quod egit. quare gaudet eo in quo est hoc. at ei qui accepit: nichil est honesti in eo qui
contulit/ nisi conferens: quod quidem minus est iucundum atq; amabile. ¶ Est autem
presentis quidem operatio/futuri autem spes/facti vero memoria iucunda. sed iucun-
dissimum est quod est actu/et amabile simili modo/ ei igitur qui contulit beneficium p^a
manet ipsum opus. diuturnum est enim ipsum honestum. Sed ei qui cepit/transacta est
ipsa vtilitas. memoriaq; honestarum quidem rerum/est peruiucunda. vtilium autem nō
numium: aut minus. expectatio vero contra sese habere videtur. ¶ Et amare quidem
simile est actioni: amari autem passioni. eos igitur qui circa actū excellūt/sequitur ama-
re: et ea que ad amicitiam attinent. ¶ Preterea que facta sunt cum labore: ea magis di-
ligunt omnes. vt et pecunias magis diligunt/qui acquisierūt: q̄ qui ab alijs accepe-
runt. at beneficium quidem accipere/sine labore esse videtur. beneficium autem cōferre
difficile. ¶ Prop^o hec et matres filios magis amāt. generatio nāq; laboriosa est magis:
et magis sciūt esse sues. Videbit aut hoc et is accommodatū eē. q̄ beneficia contulerūt.
¶ Septimi capitis note. ¶ Cū de oia oib⁹ beneficia largiat: magis amat cūcta q̄ cōtra vnq; amari
possit. uno est infinit⁹ amor. ipsaq; amādū ratio: que sepe amorū vestigia in reb⁹ diffundit ac explicat
¶ Epicharmi vaticiniū in Platone ppterū fuisse volūt de quo et dictū est supra. ¶ Quod p^o sens est: iucū-
dissimū delectabilissimūq; est. et hinc quoq; iure fit vt que illi delectabilissimo propinquoia sunt: sint
delectabiliora. Et quia in preritis vtilia pcedūt honesta: vtpote que cōsequēdoz honestoz media sūt:
recirco in preritis honesta sunt ipsi p^onti. ppinquoia et vtilia remotiora. nō igit ab re cuenit vt hone-
storū memoria iucundior sit: vtilū vero minus. Adde etiā honesta plerūq; manere vt liberalitatē. tēpe-

rantia: vtilia vero nō vt erogatas pecunias/et cibi/et potus copiā. Et in futuro vtilia pcedūt honesta: vt q ad honestatē cōsequēdā media sunt necessaria. ideo in futuro vtilia ipsi p̄senti quod delectabile iustum ē sūt viciniora et honesta remotiora. nichil igit mirū: si in futuro vtiliū expectatio icundior/et honestorū min⁹ videat̄ eē iucūda: vt q a iucūdisimo sit remotior. Itaq littera hec nota esse potest: iucūdisimū est: quod actu et amabile sit: memoratq honestariū qdē rerū est periuicūda. vtiliū aut nō min⁹ actu est: et tristia quāto magis accedūt ad actū. ¶ Hui⁹ Terentiū Comicū vbi multas comedias cōuertisset fecissetq latinas: desiderio suorū operū in mare desiluisse q casu in aquas delapsē sue periuicē comedie. nō enī diutius sustinuit viuere: tanto earū tenebat amore. quod etiā et supra adductū est.

¶ Septimū cap. vna conclusionē partitū est. ¶ Cōclusio. Hui⁹ beneficia cōtulerūt magis eos amare videtur qbus benefici fuerūt: q̄ cōtra q beneficia suscepērūt eos diligāt q ea cōtulerūt. Et rei causā (quasi res incōsentanea et absurda videat̄ queri solet. et plurimis id hac ratio fieri videt̄: quoniam qui beneficia accipiūt. debēt: beneficiis vero debet. quare vt in mutuis debitorēs volūt suos creditores nō esse: creditores aut cōtra de debitorū salute sollicitudinē curāq habēt ita et eos autē q beneficia cōtulerunt velle illos supstitos eē: erga quos munifici fuere tanq sic gratias accepturos: illos aut referēda nullā curā habere. Sed Epicharm⁹ fortasse hec eos dicere senserit: q ad malū aspiciūt. videt enim hoc humanū esse vicī. Pleriq enī beneficiorū sūt inmemores: et suscipere poti⁹ q beneficia cōferre appetentes. Merū enī q dicta sunt alia quedā causa naturalior est et non similis ei q de creditorib⁹ allata est. nā nō erga creditores amatio est sed salutis volūtas recipiēdi causa. q vero beneficia cōtulerūt: diligūt atq amāt eos ipsos q beneficia suscepērūt: tamen si nulla in re ipsi sint viles neq quidem in posterū viles futuri sint: quod et artificib⁹ accidit. magis enī vnusquisq propriū amat opus q ipse a suo opere amare: quāuis etiā ipm op⁹ aiātū esse ipse ponas. et maxime forte hoc circa poetas licet intueri. hi enim suā supra modū poemata diligūt et perinde atq filios amāt. tali itaq simile est id quod benefici agūt. quod enī suscepit beneficiū: ipsoq beneficiorū op⁹ est. hoc igit benefici amāt: et magis quidē actū ipm op⁹ suū autōrē. et id in causa est quoniam vnuerſis expectabile atq amabile est esse. Sum⁹ autē actū. nā viuēdo atq agēdo sum⁹. q itaq agit: est actu suū quodā modo op⁹. diligit ergo suū op⁹ quia amat et esse. hoc enī omnib⁹ naturale est. et quod est potentia cuiusq virtutē habens: id op⁹ ipm actu declarat. ¶ Secūdo ei qui beneficiū cōtulit id egisse honestū est. quare bñfic⁹ in honestate in qua et min⁹ iucūdū atq amabile est. ¶ Tercio. p̄sētis opatio iucūda est futuri spēs facti vero memoria. honestū op⁹. diuturnū enī. atq pmanēs honestū est. hui⁹ q bñficiū suscepit: cito trāfacta est ipa vtilitas et beneficio honestariū rerū memoria pūcūda est: vtiliū aut suscipiēti nō min⁹ iucūda. spēs aut. expectatioq cōtra sese habere videt̄. nimirū igit beneficos magis eos quib⁹ bñficiū amare q̄ cōtra ab his amant. ¶ Quarto. amare sile est actiō: amari aut passiō. eos igit q circa actū excellūt igit est eos qui beneficia cōferunt: et magis amare. ¶ Quinto. q cū labore facta sunt: magis diligere solent oēs. vt et q magis pecunias diligūt: quas sibi suo laborib⁹ acquisierūt q̄ eas ab aliis accēperunt. at bñficiū accipere null⁹ labor: nullaq pena videt̄: bñficiū aut pferre difficile. merito igit qui beneficiū pferūt eos q̄ beneficia cōtulerūt magis diligūt: q̄ ptra ipi amant. ¶ Correlatiū. Quāto propter et inatres magis filios amāt. nā generatio laboriosa magis illis est et magis cognoscūt esse suos. quod quidē et magis cognoscere: accomodari posse videt̄. et ad eos q beneficia cōtulerunt.

¶ Vbiat aut et vtrū oporteat seipsū amare maxime: an aliquē aliū. Cap. VIII. ¶ Increpant enī eos q seipsos maxime amāt. et vt turpe sui amatores appellant. ¶ Atq prau⁹ qdē sui grā agere cūcta videt̄: et tāto magis/quāto prauior est. in cūctis igit ipsū qz nihil nisi sibi agit. Prob⁹ aut ob honestatē: et tāto magis ob honestatē grāq amici/quāto p̄stabilior est: sua vero negligit. ¶ Ab his aut verbis nō sine rōne ipa opa discrepāt. Itā cū inquirūt oportere sūme amare q maxime est amic⁹. is aut maxime cōpetūt q vult cui vult bona illi⁹ grā: si null⁹ enī scierit. at hec ipsi ad seipm maxime tinent: et ad ceteros puenire. Eodē accedūt et puerbia vnuerſa. vt aia vna. et amicorū oia sūt cōmunia. et amicus est cōlitas. et tibi genu p̄pinqui⁹. hec enī vnuerſa ipi ad seipm maxime cōpetūt. Maxime nāq amic⁹ est sibi. et se igit ipsū maxime amare oportet. Vbiat aut merito vtrū oporteat assēniri: cū vtriq videat̄ eē credēdū. ¶ Fortasse igitur tales sermōes distinguēdi/determinādiq sunt: quisq/et quonāmodo sint veri. Si itaq sūpserim⁹ quonā vtriq modo sui amatores dicūt: fuerit fortitā manifestū. ¶ Qui igitur hoc rep̄hēdēdū eē existimāt: eos amatores sui appellāt: q sibi pl⁹ tribuūt in pecunijs/et honorib⁹/et voluptatib⁹/corpons. hec enī ipa multitudo affectat. et ipis vt optimis omī studiū incūbit. q̄ propt̄ et in certamē veniūt. Qui igit in hiscepl⁹ habere p̄gūt: y cupidi sūt multi. ideo et appellatio orta est ex multitudine: que qdē est praua. ergo iuste vituperant y: qui ita se amant. ¶ Non est autē obscurū: vulgus eos q sibup̄sitis talia tribuūt:

sui amatores dicere cōsueuiffe. Nam si quis semp̄ studeat agere iusta maxime oīm: aut
 tēperata: aut queuis ceterorū que a virtutibus proficiſcūtur: honestatēq; omīno sibi
 14 semper vēdicet: atq; vsurpet: hūc nemo dicet amatōrē sui: neq; vitupabit. ¶ Ad agis aut
 videbif talis homo sui amatoz. Nam ea sibi tribuit que pulcherrima maximeq; bona. z
 gratificatur ei quod sup̄ius potissimū in oibufq; illi obtēperat. ¶ Et aut et ciuitas id
 esse maxie videtur: qđ est potissimū et alius omīs cōuēnus: sic et homo. amatoz igitur is
 est maxie sui: qui illud amat/ illiq; gratificat. ¶ Et cōtinēs igitur dicif et incōtinēs quia
 mēs vincit aut nō vincit: ppter ea qđ ip̄a est hoīm qđq; et egisse ipsi et sua spōte ea vidē-
 34 tur que cū rōne maxime egerūt. nō igitur est obsecrū. hoc esse maxime vñū quēq; et hoc
 maxime virū bonū amare. ¶ Quapropter maxie sui est amatoz/ diuersa specie ab eo qui
 reprehendit: tantūq; differt. quantū vita cū ratione differt a vita cū p̄urbatione: et ap-
 38 petuo aut honesti aut eius quod cōferre videtur. ¶ Qui si omēs ad cōsequendā hone-
 statem et ad res agendas pulcherrimas decertaret/ atq; cōtenderet: et omibus publice
 ea que oportet/ et vnicuiq; priuati maxima bonoꝝ iessent: siquidē virtus est tale. Quare
 bonū quidē hoīm amatoz esse sui oportet. nā et sibi ipse z ceteris proderit/ agēdo ho-
 nesti. ¶ Priuū aut nō oportet. et sibi nāq; nocbit et propinquis: affectus prauos sequē-
 do. ca igit que vir ip̄obus agit ab is discrepāt/ que agere oportet. At p̄bus que opor-
 tet: ea et agit. mens enī omīs id expeit: qđ est optimū sibi et probus obtemperat menti.
 ¶ Atqui verū est illud quod de studioso dicif: cōplura inquā ip̄m agere/ et amicorū et
 patrie gratia/ et si op⁹ fuerit mortē obire. et pecunias enī/ et honores abiciet: et ea bona
 omīno de quibus hoīes decertant/ sibi vendicās honestatē. Expetet enī potius volup-
 tatem breui tēpore vehementē: qđ longo leuē: et vitā honestā vno anno. qđ quāuis mul-
 tis: et vñū actū honestū/ magnūq; qđ multos et paruos. Atq; is qui p̄ amicis/ qui pro
 patria mortē obeunt: hoc forsitan accidunt. Ad agnā igitur sibi ip̄is eligunt honestatem:
 abiciētq; pecunias vt amici capiāt plures. hic enī amic⁹ facultates: ip̄e cōsequif hone-
 statē: atq; sibi mai⁹ tribuit bonū. Eundē z circa honores modū/ magistratufq; scruiat.
 Nam hec omia/ amico suo cōcedet. est enī hoc honestū ip̄i ac laudabile. Adherito igitur
 studiosus esse videtur: iteponens omibus honestatē. Sit enī vt et res agēdas cōcedat
 amico: sitq; honestus seip̄m fuisse causā vt agat illas amicus/ qđ si ip̄emet agat. In vñ-
 ueris igitur laudabilibus: ip̄e studiosus plus honestatis tribuere sibi ip̄i videt. sic igit
 sup̄ius (vñ diximus) amatoz esse oportet: vt ipsi aut multi sunt: nō oportet.

¶ Et aut capitis inote. ¶ De is qui primo modo seip̄os amant: dicit euangelii. Qui amant animā *Euāgelium*
 suā in hoc mūdo: perdent eā. et de is qui amant seip̄os secūdo modo: dicit p̄pheta. qui aut diligit vi- *Propheta*
 quitatem: odit animā suā. ad quod cōsequēs est vt qui se diligit: a vicis abhorreat.

¶ Octauū cap. quattuor cōclusionibus vna dubitatione et vno correlatio partitū est.

30 Octauū Capitis cōmentarius ad litterā ¶ Dubitatio. Vtrū oporteat seip̄m maxie amare/ aut ma-
 xime quēq; aliū. Et videt primo nō oportere seip̄m maxie amare. Nam eos qui seip̄os maxime amant
 increpant hoīes/ appellantq; sui amatores tanqđ id turpe sit. non igit seip̄m maxime amare oportet.
 ¶ Secundo. qđ prauus cūcta sui gratia agere videtur: et eo ma- zis quo deterior est. incusant enī ip̄m
 quia nihil nisi sibi ip̄i suis gratia agit. probus aut cōtra: ob honestatē amicūq; gratia agit et eo ma-
 32 gis quo p̄stabilior est: sua vero negligit. Sed is qđ dicta sunt: ip̄a opa. resq; ip̄e discordare vident: atq;
 e diuerso seip̄m maxie amare oportere. ¶ Primo. nā eum aiunt maxie amare oportere: qui maxime ut
 amicus. atq; maxime est amicus: qui maxie alicui vult bona et illius gratia etiā si nullus scierit. hec
 aut ad seip̄m maxime cōpetunt. igitur oportet seip̄m maxie amare. ¶ Secūdo. cetera omia quibus de-
 finitur amicus: maxie ad seip̄m cōpetūt. dictū enī est et is que ad seip̄m fiunt: cetera omia qđ ad ami-
 citiā attinēt menēda esse: et a seip̄o oia ad amicitia spectātia ad cetos deriuare atq; exēdere. maxie
 igitur seip̄m oportet amare. ¶ Tertio. ad idip̄m qđ maxie seip̄m amare oporteat: omēs sentētie oiaq;
 prouerbia tendūt: vt anima vna/ amicorū cūcta corā amicitia est equalitas et amicus quid tibi genu-
 propinquus: hec enī vniuersa ad seip̄m maxie p̄petūt. nā maxie sibi ip̄i amicus esse videt. se igit ip̄m/
 et maxie amare oportet. hec enī itaq; merito addubitare faciūt: cui pot⁹ parti assentiendū sit cū vtrūq;
 ratiōes credibilitatē/ suasionēq; habeant. ¶ Prima cōclō. Expetit que dicta sunt determinare quo-
 32 usq; et quo modo vera sint: et quo modo quis sui amatoz dicat. Nā si acceperim⁹ quoniam modo vtrūq;
 amatoz sui dicūt: cito fiet manifestū id de quo ambigif. ¶ Secūda cōclūio. Qui seip̄m non maxime
 amare oportere dicūt: eū sui amatoz vocāt qđ corpus corporeasq; illecebras et anime partē rōnis ex-
 pertem amat: qui et iuste coarguendus/ increpandus. vituperandusq; est. Nā qui hoc reprehendendū
 putant: eos sui amatores appellāt qui sibi plus pecuniarū honorū et volupratū corporis tribuūt. hec
 enim sunt que coplures affectant: et quibus vt omniū optimis: totis neruis omniū studio incubunt.
 hinc quoq; hec in certamen pluriūq; cōtentionem veniunt. at qui in hisce rebus plus habere pergūt:
 v cupiditatibus. et omīno p̄urbationibus. illiq; anime parti que bruta est ratiōisq; ex p̄o obsequi-
 tur. sunt igitur tales quos ita vocant sui amatores: merito obiurgādi. et talco sunt multi: necirco hōe

appellatio a multitudine (quequidē praua est) ortū primūq; originē duxit. ¶ Secūdo, nō est obscurū vulgus eos sui amatores dicere cōsueuisse: qui sibi ipsi talia tribuūt, nā si quis semp studet iusta agere et maxime oīm autē temperata aut queuis alia: ex virtutibus ipsis p̄ficiētiis honestatēq; sibi p̄ oīno vendicet: parerēq; talem multitudinis nemo dicet sui amatorē, neq; quōq; culpabit, manifestū est igit eum multitudine amatores sui appellare: qui corpus et corporis affectiones sequitur: q̄q; is merito sit arguendus. ¶ Tertia cōclusio. Qui seipm maxime amare oportere defendūt: amatores sui appellant qui honestatē sequitur et quod in ipso est optimū maxime amat colitq; atq; curat. ¶ Primo, nam is homo magis sui videtur amator: qui ea sibi tribuit que pulcherrima maximeq; bona sūt: et ei quod ipius quitur ei quod sui ipius est optimū eiq; in omnibus illi obtemperat, qui autē honestatē sequitur et quod in eo p̄stantissimū est colit ac amat: sibi tribuit ea que pulcherrima maximeq; bona sūt: et ei quod ipius est optimū obsequitur atq; obtemperat: iure igitur maxime iussus amator is dicit. ¶ Secūdo, quē admodū ciuitas et omīs alia societas maxime id esse videtur quod sui optimū est: sic et homo ergo amator sui maxime is dicitur: qui id quod sui optimū est amat: eiq; obsequitur. ¶ Tertio, quia homo maxime id quod inens facit: maxime facere dicitur, vt homo cōtinēns aut incōtinēns dicitur: quia mēs aut vincit, aut nō vincit: quasi ea ipsa mens vnusquisq; hominū vel maxime sit, et maxime ea homines sua sponte egisse videntur: que cum mente rationeq; egerāt, non igitur obscurū est mentē esse vel maxime vnuquēq; et hāc maxime virū bonū amare, quare maxime suūpius est amator. ¶ Quare clarū, Anapropter qui maxime suūpius amator est, tam varia specie ab amatore suūpius qui reprehēditur: tantūq; distat atq; differt: quantū vita cū ratione differt, a vita cū perturbatione: et quantū apperere quod honestū est et quod videatur prodesse. ¶ Quarta cōclusio. Bonū hominem esse sui amatores expedit: malū autē esse sui amatores et pedit minime. Nam si omēs hoīes ad cosequendū honestatē et ad res p̄clarissimas agendas decertarent, atq; cōtenderent: omnibus ea que publice expediunt et singulis particularum: maxime bonorū cōtingerēt siquidē virtus tale magnūq; bonū est, ergo bonū hominē esse sui amatores expedit: nam et sibi ipse et ceteris honesta agendo: proderit. Sed q̄ prauū non oportet sui esse amatores: hoc ideo est q̄ si vir prauus sui sit amator: et sibi nocebit et p̄p̄quis affectus prauos p̄sequendo, ea enī que vir improbus agit: ab eo discrepant que agere oportet, at vir p̄bus q̄ oportet/ ea et agit, nā mens omnis id expedit quod sibi optimū est, et probus menti obtemperat. ¶ Secūdo, qui etiam fuerit, p̄clare morē oppetere. Studiosus enim et pecunias et honores et ea omnino bona de statē, expetereq; potius voluptatē bicui tēpore verū atq; vchementer: q̄ longo tempore leuicū et virū vno forsitan eis qui pro amicis, quiq; pro patria morte obeunt: obtingit. Eligent p̄fecto studiosi p̄claram vero cosequuntur honestatē, sibiq; maius tribuit bonū, et hunc, eundēq; morē et ea magistratus seruabit, nam hec omīa amico suo concedet, hoc enī ipsi magis honestū atq; laudabile, merito itaq; videt: interdū pulchrius q̄ si ipsemet agat: amico causa agenda fuisse, in cunctis igitur laudabilibus vir ipse studiosus: plus sibi p̄ honestatis tribuere videt, itaq; pariter quē admodū et astruimus: vt virū studiosum suūpius esse amatores expedit, at sui esse amatores quē admodū multi sibi ipsi sunt: nō expedit.

St autem cōtrouersia et de ipso felice: si indigeat amicis necne. Cap. VIII.
 c. **Honeste enī (inquiūt) ipsis beatis et ex sese sufficientibus opus amicis, insunt enī ipsis omīa bona. Cum igitur ex sese sint sibi sufficientes: nullius indigent relictis. Unde et hanc sententiam dicunt.**

Fortuna cū bona est: amicis cur opus?
 ¶ At absurdo simile est: vniuersa bona tribuentes felici/ amicos ipsi non tribuere: quod externorū bonorū maximū esse videtur. ¶ Quid si ad amicum cōterre potius q̄ accipere beneficia spectat: atq; ad virū bonū/ virtutēq; dare beneficia pertinet: magisq; honestū est amicis q̄ alienis largiri, beneficiaq; cōferre: vir studiosus is indigebit p̄fecto: qui largitōis beneficia sunt accepturi. Quapropter et queritur virū prosperis in rebus/ an in aduersis opus sit magis amicis: vtpote cum et is qui mala fortuna vitur/ is indigeat beneficia collocabunt. ¶ Est etiam forsitan absurdū: beatū ipm solitariū facere, nemo enī expeter per se bona cūcta habere, nā homo/ ciuile animal est et cū alijs aptū vna viuere, hoc igitur cōpetit et felici, habet enī ea omīa/ que natura sunt bona. Constat autē melius esse cū amicis probisq; q̄ cū extraneis ipm/ et quibusuis cōuersari. Amicis ergo beato est opus. Quid igitur illi p̄mi dicunt: et qua parte vera loquūtur? ¶ An quia vulgus eos amicos esse putat qui viles sunt: talibus igitur nō indiget ipse beatus: quippe cum ipsius vita iucunda: aduenticia nō indiget voluptate, atq; cū amicis talibus haud indigeat: non videtur indigere amicis, hoc autē nō est forsitan verū. ¶ Nam in principio di-

ctum est felicitatē operationē esse quandā. Constat autē operationē ipsam fieri: et non ut
 quandā rem esse que possidetur. q̄ si felicem esse in viuendo ac operando cōsistit: boni
 autem operatio/ studiosa et iucūda per se. ut initio diximus: resq̄ propria ex is est que
 delectant: atq̄ magis propinquas q̄ nos ipsos/ et actus illozū: q̄ nostros possumus cō-
 templeri. studiosozūq̄ hominū actus si sint amici: iucundi sunt ipsis bonis (habēt enim
 ambo ea que sunt natura iucunda) beatus profecto talibus indigebit amicis: si expent
 actus bonos et proprios contemplari. talesq̄ sunt ipsius boni: si sit amicus. ¶ Arbī-
 trantur autem homines/ felicem iucunde viuere oportere. Solitario igitur/ difficilis est
 vita. ¶ Non est enī facile per seipm̄ p̄nue operari: cū alijs vero atq̄ ad alios: facile est.
 Erī igitur operatio cōtinua magis/ cū sit per seipm̄ iucūda. quod quidē esse circa bea-
 tum ipm̄ oportet. Studiosus enī hoc ipso quo studiosus est: gaudet quidē is actibus/
 quia virtute proficiat cūtur. moleste autē ferreos/ qui a vicijs prodeunt: perinde atq̄ mu-
 sicus delectatur quidē eleganti cantu: offenditur autē prauo. ¶ Fucrit etiam et quedā
 virtutis exercitatio ex cōiunctu bonozū: ut et Theognidi placet. ¶ Naturalius autē con-
 siderantibus: studiosus amicus expetibilis esse natura studioso videtur. diximus enī id
 quod est bonū natura/ studioso bonū/ et iucundū esse per se. Diffiniūt autem ipm̄ viuere
 animalium quidem potentia sensus: hominum autē sensus/ vel intellectus. potentia
 vero ad operationē reducitur: et ipm̄ p̄capuū in operatione consistit. Ip̄m autē viuere
 videtur proprie esse ipm̄ sentire/ vel intelligere. ad ipm̄ viuere de is est/ que sunt per se
 bona atq̄ iucunda. est enī definitū. definitū autē natura est bonū. Quod vero natura est
 bonū id et bono est bonū. quapropter hoibus iucundū esse videtur. Non oportet autē
 vitam sumere prauā atq̄ corruptā: neq̄ in doloribus cōstitutā. indefinita nāq̄ est talis:
 quēadmodū ea que isunt ipsi. Erītq̄ hoc manifestū magis in sequētibz de dolore. Si
 vero ipm̄ viuere bonū est: et iucundū etiā est. quod vel ex eo videtur/ quia omnes appe-
 tunt ipsum et maxime boni atq̄ beati: his enī viuere maxime est expetibile/ et horū vita
 est beatissima. Qui autē videt videre sentit: et qui audit/ audire. et qui ābulat ambulare:
 et in ceteris similiter est aliquid sentiens nos operari. sentire vero nos sentire: et intel-
 ligere nos intelligere possumus. quod quidem est nos esse: esse enim/ sentire vel intel-
 ligere. sentire autem se viuere: de is est que per se sunt iucunda. vita namq̄ natura est
 bonū. bonū autem sibi quēpiam inesse sentire/ voluptate afficit. Ip̄m vero viuere expe-
 tibile est/ et maxime bonis: propterea q̄ esse bonū est ipsis/ atq̄ iucundū. sentientes enim
 id quod est per se bonū: voluptate afficiūtur. At studiosus ut erga seipm̄: sic sese habet
 et ad amicū. amicus enī est alter ipse. ut igitur seipsum esse est vniciq̄ expetibile: sic et
 suū amicū esse/ vel similiter. Esse autē ideo est expetibile: quia sibi bonū esse ipsum sentit.
 at talis sensus iucūdu per seipm̄ est. sentiat ergo et ipm̄ amicū esse oportet. hoc autē fieri
 potest/ cum ip̄o simul viuendo: et verba/ mentēq̄ cōmutando. Sic enim in hominibus
 dici videtur/ simul viuere: et non (ut in pecoribus) eodē in loco pasci. ¶ Si igitur ipsum
 esse per se est expetibile viro beato: cū natura sit bonū atq̄ iucundū: simile autē est et ami-
 ci ipsius esse: amicus etiam ex is est profecto/ que expetibilia sunt beato. at quod est ex-
 petibile beato/ id assit ipsi oportet/ vel egēs erit hac parte. Opus est igitur ei qui felix fu-
 turus sit: studiosis amicis.

¶ Noni capitis note. ¶ Theodoros Atheus amicitia sustulit: eamq̄ neq̄ bonā/ neq̄ malam esse dice-
 bat. nam inquit neq̄ sapientibus. neq̄ insipientibus prodest. siquidem sapientes cū sibi ip̄is sufficiant:
 non indigent amico. neq̄ insipientes quidē: ut qui illis vi nesciāt. sed longe secus esse. hic Aristoteles
 demonstrat et felici opus esse amicis. ¶ Definitū determinatū: q̄ a fortuna/ et specie vnus cuiusq̄ rei
 suapte natura. procedit. Malum autē indereterminatū/ et cōtra naturā: neq̄ tantū errare contingit quin

Theodoros

Aristoteles

Juuenalis

¶ Cum scelus admittunt superest constantia. quid fas/

Atq̄ nefas: tamen incipiūt sentire peractis

Crinibus/ tamen ad mores natura recurrit

Damnatos.

¶ Et hoc plane ideo est/ ut inquit Satyricus) q̄

Mobilis et varia est ferme natura malozū.

¶ Noni cap. duabus cōclusionibus/ et vna dubitatione partitū est.

56 ¶ Noni Capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Dubitatio. Utrū felix indigeat amicis/ nec ne. Et inq̄t
 minime opus esse amico. ¶ Primo. q̄ is opus amicis non est: qui sibi ip̄is sufficientes sunt. at felices
 sibi ip̄is sufficientes: assunt enī ipsi omnia bona. igitur felices nō amicorū modo/ sed ne vilius quidē rei

indigent. **Secundo.** cū amicus sit alter ipse et ea soleat afferre amico que ipse amicus per se cōsequi nequit: curi ut et proverbiū habet, cū deus abunde det bona: amicis est opus: non videtur igitur felici opus esse amicis. Sed et opposito videtur felici opus esse amicis. **Primo.** qz absurdum per simile videtur: felici omnia bona tribuere non aut tribuere amicis: qui eternorum bonorum marini esse videtur. **Secundo.** si amicus est potius beneficia cōferre qz accipere: itidē et studiosi ipsiusqz virtutis dare beneficia: sitqz magis honestum amicis beneficia largiri: vir profecto studiosus atqz felix is indigebit amicis: qui eius beneficia sine accepturi. at amicus et studiosi et virtutis potius officium est beneficia conferre et magis honestum est illa conferre amicis, indiget igitur ipse studiosus: atqz felix amicus. **Quapropter** queri solet quibus in rebus prosperis an aduersis magis opus sit amicis: quasi cum is laborat: is indigeat amicis qui beneficia cōferant: et qui prospera: is in quos beneficia colloct. **Tertio.** quia absurdum rationiqz incōsonum est. beatū ipm solitariū facere, nemo enī expeteret per seipm solitariūqz: vel cuncta bona possidere. nā homo ciuile animal est, et cū alijs suapte natura natū cōtinuere. cōpetit igitur felici et cū alijs viuere, habet enī omnia que natura bona sūt, at per palā est ipse felici melius esse cū amicis atqz probis: qz cū etrancis et quibusuis hominū cōuersari. felici igitur opus est amicis. Sed nunc quid verū dicant: qui primas rētur partes nobis videndū est. **Prima conclusio.** felicitibus haudquaquē opus est aut vtilibus aut delectabilibus amicis. Nam is sunt quos vulgus appellat amicos, quibus ideo non indiget beatus: quia omnia bona omisqz vtilitas sibi adest. **Secūda conclusio.** nega qz amicus qui ob voluptatē amatur aut pparū admodū. nā cū ipius felicitis vita per seipsa iucunda sit, aduēcticia nō indiget voluptate, et cū talibus non indigeat amicis videtur is qui primas partes defendant: accitico nō indigere amicis, quod non plane verū est. **Secūda conclusio.** felicitate operationem esse quandā, et operatio ipa sit quēadmodū perspicuū est, neqz est ut res aliqua que facta possidet, et felicitate esse in viuēdo ac opādo: et bona quidē et iucūda et iustit. nā studiosi opatio per seipsam studiosa iucūdaqz est: ut ita quoqz a principio dictū est, studiosa enī operatio inter delectabilia maxime delectare pparia res est, cū ergo ita sit: et nos magis pparios eosqz qui nobiscū versant qz nos ipsos cōtēplari possumus et eorū opationes magis qz nostras: studiosorū igitur hominū et pfectum vbi erunt amici, studiose operationes ipsi studiosi inuicē opido delectabiles erunt atqz iucunde, habet enim ambo ea que suapte natura iucūda sunt, felix igitur talibus indigebit amicis: si cōtēplari maxime expeter actus studiosos beateqz vite proprios, sunt etenī ipsius studiosi actus tales: tū maxime est vita, eligit igitur felix aliquos: cū quibus cōtinuat amicos. **Tertio.** nō est facile p seipm cōtinuere operari at cū alijs, atqz ad alios facile est, erit igitur cū amicis operatio magis cōtinua: cū et cū ipis sit magis secundū seipm iucūda, verū id circa beatū ita esse oportet, nā studiosus quatenus studiosus est: is actibus gaudet qui a virtute pficiuntur, et molestie eos fert qui a vicis manant: haud secus ac musici emodulato delectatur cōcentu perstrepete aut offenditur atqz prauo, indiget igitur felix: studiosis amicis. **Quarto.** et cōiectu cōsuetudineqz amicorū: quēdā sit virtutis exercitatio: ut et **Thom.** gndi placet, expedit igitur tales et felici. **Quinto.** si naturalis cōsideramus: videbitur studiosus per se esse, et diffiniri ipm animalū viuere: potentia sensus habere, viuere aut hominis: habere potentiam aut sensus aut intellectus, potentia aut ad operandū et iustit ad operationēqz refertur: et ipsum viuere precipuū in operatione cōsistit, ipm enī viuere proprie esse videtur: aut ipm sentire aut intelligere, et viuere de is bonis est: qz natura et p se bona sūt ac iucūda, est enī definitū, definitū aut natura bonū est: quod vero natura bonū est: id quoqz studioso bonū est, quapropter viuere, nō ab re videtur obibus esse iucundū, verū tamen nō oportet id viuere eamqz vitā accipere que praua/corruptaqz sit: aut in doloribus cōstituta, indefinita enī talis vita est: quēadmodū et ea que tali vite insunt quod et in sequētibz euadet manifestus: cū de dolore agatur, et si ipm viuere bonū est: nō minus etiā et ipm iucundū est, quod vel hinc perspicilicet: qz omnes ipm viuere appetunt: et maxime boni atqz beati, his enī vitare maxime expetibile: et horū vita beatissima est, Rursus qui videt sētū videre: et qui audit audire: et qui ambulat: itidem sentit ambulare: et in ceteris cōsimiliter est aliquid nos operari senties, sentire enī nos sentire et intelligere nos intelligere possumus, hoc aut sentire est nos esse, esse enī nobis sentire aut intelligere est, at sentire se esse atqz viuere et is bonis sunt: que per se sunt iucūda, vita enī natura bonū est, et natura bonū sibi quēpiā inesse sentire iucundū est, et pfectum maxime bono: ipm expetibile est: quādoquidē esse ipm ipis maxime bonū iucundūqz est, et id sentientes sibi adesse per se bonū: voluptate afficiuntur, at studiosus ut seipm: ita quoqz sese habet ad amicū, est enī amicus alter ipse, igitur ut seipsum esse vnicuiqz expetibile est: sic et amicū esse aut ppe modū similiter, at vero esse ideo felici vel maxime expetibile est: qz sibi ipis esse bonū esse sentit, talis enī sensus per seipm iucundus est, sentiat ergo et ipm amicū esse oportet, hoc aut aliter fieri nō potest, qz cū ipō viuēdo et verba mentēqz cōmunicando, sic enī agendo in hominibus viuere dicitur: et non quēadmodū in pecoribus qz eodē loco pascantur, felici igitur studiosis opus est amicis. **Sexta.** si ipm esse per se est expetibile beato: iucundū: et amicus etiā et is que per se expetibilia sunt beato: ipi pfecto beato expetibilia est amicus, at quod expetibile est beato: ut id ipi alit oportet, alioquin hac parte mancus, indigenqz erit beatus, opus igitur est ei qui felix futurus sit: studiosis amicis.

¶ **Utrum igitur qz plurimū faciendi amici an (ut de hospitalitate dictum) concinne fuisse videtur.**
 ¶ **Hospitene carcas: hospes neqz pluribus esto.**

- sic et ad amicitia accommodabitur: neque sine amicis esse/ neque rursus nimium multos habere
 40 amicos. ¶ Ad eas igitur amicitias que sunt ob utilitatem: et valde id quod dictum est accommodatum esse videbitur. ¶ Adultis enim vicissim subministrare: laboriosum est: neque ad hoc agendum facultates ipse sufficiunt: plures igitur hi qui sunt ad facultates proprias satis: superuacanei sunt: atque ad bene viuendum impedimento. non ergo opus est ipsis. ¶
 41 quosque qui comparantur ubi voluptate: sufficiunt pauci: ut in epulis condimentum. ¶ At sunt ne studiosi plurimum comparandi? An et multitudinis amicorum est quidam numerus: perinde ac ciuitatis. Hec enim decem ex hominibus/ ciuitas constare potest: nec etiam est ex centum milibus adhuc ciuitas. sed quantitas non est forsitan una quedam determinata. sed omnis ea que est media inter quasdam multitudines definitas. et amicorum igitur multitudo quedam est definita. ¶ Atque si fortasse sunt plurimi: cum quibus quispiam viuere potest: hoc enim ad amicitiam pertinere maxime videbatur. ¶ Fieri autem non posse ut una cum multis quispiam uiuat. sequi minus iperuat: non est obscurum. ¶ Preterea illos etiam inter sese amicos esse oportet. si simul omnes victuri sunt: hoc autem difficile est in multis. ¶ Est etiam perdifficile/ gaudere familiariter cum multis/ atque dolere. ¶ Currere enim hec simul possunt: cum uno inquam dolere. et cum altero gaudere. ¶ Forsitan igitur bene est non querere quamplurimos amicos habere: sed quot ad communem vitam habendam sufficiunt. ¶ Neque enim posse videtur: multis vehementer amicum esse. Quapropter neque adamare plures. exuperatio enim quedam amicitie est. hoc autem est ad unum. Et vehementer igitur amare/ ad paucos erit: hoc et in ipsis rebus ita se habere videtur. amicitia namque sodalitia non sunt multi
 42 amici. et que fama celebrantur inter duos fuisse dicuntur. ¶ Qui vero multos amicos habent: et omnibus sese familiariter offerunt: y nemini amicus esse videtur/ nisi ciuilitate: quos et placidos appellant. fit igitur ut ciuilitate multis sit quispiam amicus. etiam si non sit placidus/ sed vere vir probus. sed ob virtutem et seipsum amicitia: non est ad multos. amabile autem est: et paucos inuenire tales.

¶ Decimi capitis note. ¶ Myriadas myriados/ decem milia. et ita usus est Hergypilus. Leonardus autem videtur usus pro centum milibus. ¶ Ad paucos: quia ad duos qui se vehementer reciprocce amant.

¶ Decimum cap. duabus questionibus. et tribus conclusionibus partitum est.

¶ Decimi Capituli commentarius ad litteram ¶ Prima questio. An plurimi sibi conciliandi sunt amici: an potius pauci: quemadmodum et de hospitalitate id quoque eleganter dictum est.

¶ Hospite ne careas: hospes neque pluribus esto:

¶ Id videlicet ad amicitiam accommodando: ut neque sine amicis simus/ neque rursus nimium multos habeamus amicos. ¶ Prima conclusio. Ad eas amicitias que ob utilitatem aut voluptatem comparantur: id recte accommodatum iri videtur: neque in hisce amicitias/ copulibus opus esse amicis. Nam in amicitias ob utilitatem multis vicissim subministrare laboriosum est: neque ad id agendum facultates ipse superant. plures igitur ea amicorum copia que ad proprias facultates satis est: superuacanei sunt: atque ad bene viuendum plurimum sunt impedimento. non igitur opus est illis. et y amici qui comparantur ob voluptatem/ sufficiunt pauci: perinde atque in epulis condendis pauca satis sunt ad condimentum. non igitur ad eas
 41 amicitias que ob utilitatem aut voluptatem comparantur: quamplurimis opus est amicis. ¶ Secunda questio. An in amicitia studiosa plurimum comparandi sunt amici: videtur ita esse. ¶ Primo. quia hinc amicorum multitudo: ut multitudo ciuitatis esse videtur/ sed ex decem hominibus ciuitas non constituitur. neque rursus constituitur ciuitas ex centum milibus. neque forte ciuitatis quantitas: quanta scilicet esse debeat/ una est neque determinata. sed omnis ciuitas ea est multitudo: que est inter quasdam multitudines determinatas. igitur et amicorum multitudo quedam est: hoc pacto determinata. ¶ Secundo. fieri potest ut y sint plurimi: cum quibus quispiam viuere potest. at hoc ad amicitiam vel maxime pertinere videtur. contingit igitur in
 42 amicitia etiam studiosa: plurimos sibi comparare amicos. ¶ Secunda conclusio. In amicitia studiosa haud plures comparandi sunt amici. ¶ Primo. quia haudquaquam obscurum est fieri non posse ut una pariterque cum multis quispiam uiuat: sequi multis totum imperat. in studiosa igitur amicitia: non complures comparandi sunt amici. ¶ Secundo. si complures eidem comparandi sunt amici: oportet illos inter sese esse amicos si simul conuicturi sint. atqui in compluribus id reperiri: admodum difficile est. ¶ Tertio. perdifficile est cogaudere familiariter multis multisque condolere: quinimo hec simul concurrere possint si multos admittas amicos: ut cum uno dolendum sit. cum altero vero gaudendum. non videtur igitur in amicitia studiosa: multis opus esse amicis. ¶ Quarto. quia bonum expediensque videtur non querere quamplurimos amicos habere: sed quot ad communem vitam degendam sufficiunt. ¶ Quinto. quia possibile non videtur ut unus idemque multis vehementer amicus sit. et hinc quoque simili pacto euenit ut in re amatoria haudquaquam unus vehementer plures adamare possit. at amicitia in quadam exuperatione vehementior est. hec autem est ad unum. igitur vehementer amare et amicitia ad paucos erit. et nequaquam ad multos et reuera sic et a parte rei experientia compertum est. nam amicitia sodalitia non sunt multi vehementer amici. sed ciuile amicitie quas fame celebratas reddit insigniores: continue inter duos fuisse memorantur. ut inter Theseum et Polythoum/ inter Eurialum et Misiu/ inter Achillem et Patroclum/ inter Ugamemionem et Nestem et Polydam/ inter Polythiam et Damonem. non a ratione igitur alienum

esse videtur: q̄ in amicitia studiosa non multi querantur amici. ¶ Tertia cōclō. Amicitia ciuili com-
plures licet ⁊ decet habere amicos. Nam qui multos amicos habent ⁊ omnibus sese familiariter offer-
runt: y eorū nemini amici esse videntur nisi ciuilitate: quos quidem ciuiles amicos placidos appellare
solent. fit igitur vt multis quispiam ciuilitate sit amicus: q̄uis etiā multis placidus nō esset dū modo
plane vir bonus esset. Sed amicitia que est ob virtutē, et ob seipsum: ad multos non est, sed amabile est/
remq; bene agi putandū est: paucos etiā reperire tales.

¶ Vtra in fortuna magis opus est amicis: vtrū in p̄spera an i aduersa. Cap. XI.
sa. ¶ In vtraq; nōq; querūtur. Nam et qui fortunā habent aduersam: indigēt
ope. ⁊ qui sunt in rerū prosperitate eorū indigent quibuscū viuēt: et in quos be-
neficia cōferent. volunt enī largiri beneficiaq; cōferre. ¶ Amicos igitur habere necessa-
rium quidem est magis in aduersa fortuna. Quapropter hic vtilibus amicis est opus:
honestius autem est, i prosperitate fortune. iccirco et bonos querūt. in hos enī beneficia
conferre/atq; cum his vna degere magis est expetibile. ¶ Est enī et ipsa presentia ami-
corum iucunda in vtraq; fortuna: nā leuantur ipsi dolentes cū dolentibus ipsis amicis.
Quapropter et dubitauerit quispiā: si dolens vt oneris amici participes sunt. An hoc
quidē nō sit: iporū aut presentia cū sit iucunda: cōdolendiq; sensus: minuit ipm̄ dolorē.
¶ Verum si ob hec/ aut ob aliquid aliud leuantur: missum faciamus. id quod dictum est
euenire sane videtur. iporū autem presentia unimixta quedam esse videtur. Nam aspi-
cere quidē amicos iucundū est: presertim ei qui calamitatibus premitur fertq; presidiū
aliquid aduersus dolores. Cōsolationē enī ipse amicus et aspectu ⁊ verbis afferre po-
test: modo sit dexter. scit namq; mores: ex quibus gaudet atq; dolet. ¶ At sentire suas
ob erūnas dolere amicum: affert dolorem. Nam omnes fugiunt se causam doloris esse
amicis. quapropter viriles quidē natura cauēt: ne amici secū cōdoleant. et si non cru-
perent indolentia: dolorem quo illi afficiuntur non ferunt. atq; omnino simul plorantes/
merentesq; non admittūt: quia nec ipsi sunt propensi ad luctus. Adultercule vero et hu-
iusemodi viri gaudent q̄s qui vna cū ipsis gemūt. et amant eos tanq; amicos et cōdo-
lentes. oportet aut omnibus in rebus prestabiliorē imitari. At amicorū prosperis in-
rebus presentia et voluptatē affert omnium actu/et cogitatione delectat: q̄ in ipsis bo-
nis letantur. ¶ Quapropter videbitur oportere in prosperitatibus quidem prompte
vocare amicos. est enī honestū beneficū esse. In aduersitatibus autem pigre. minime
Sat est grauis/tristisq; sine me fors premar.

¶ Haxumetamen vocandi sunt tunc amici: cū parua suscepta molestia / multū prodesse
possunt. cōtra autem fortasse cōgruum est: ad calamitosos quidem ire non vocatum et
prompte. est enī amici beneficia cōferre: presertim in eos qui indigent/ et anteaq; illi re-
quirāt. vtrisq; nōq; honestius/atq; iucundius est. Ad fortunatos autē prompte quidem
accedere ad operandū vna cū illis. Est enī ad hec opus amicis: lente aut pro beneficij
consequendis non est enim honestū vtilitatis sue causa propterare. Laudanda autem est
forsitan opinio in iucunditatis in repellendo: accidit enī nonnūq; presentia igit amicos
rum in vniuersis expetibilis esse videtur.

¶ Undecimi capitis note. ¶ Aristoteles virile nō putat: muliercularū more lacrimas fundere plā-
gere et clulari: neq; virile est. virilibus tamen pietas inuenit lacrimas. vt fleuit dominus super iheru-
salem fleuit super Lazarum cum eum ferentem reuocauit ad vitam. et visus est lacrimari sepe/ ris
dere nunq; lacryme enim plerūq; sunt magne hūanitatis signū/et ee presertim que ex pietate p̄deunt.

¶ Undecimū cap. vna questione duabus cōclusionibus. et duobus correlarijs partitū est.
¶ Undecimi capitis cōmentarius ad litterā. ¶ Questio. In qua fortuna p̄spera scz an aduersa ma-
gis opus est amicis. ¶ Prima cōclō. In vtraq; fortuna parandi sunt amici. Nam qui durā aduersāq;
experiūtur fortunā: amicorū indigent ope. et quos rerū prosperitas: ad rerū culmē euehit: q̄s indigēt
amicis cū quibus viuāt et in quos bñficia cōferant. volūt enī elargiri beneficiaq; cōferre. ¶ Primū
correlariū. Quo fit vt in aduersa fortuna amicos habere magis necessariū sit: in secundis aut rebus
honestius. nā in rebus aduersis vtilibus amicis opus est. in rerū aut prosperitate boni querūtur amici.
nam in hos beneficia cōferre atq; vna cū his degere: magis expetibile est. ¶ Secunda cōclō. Pres-
entia amicorū in vtraq; fortuna: cū aduersa tū secunda iucunda est. Nam in aduersa fortuna: leuan-
tur ipsi dolentes cū dolentibus amicis. et p̄inde queri solet: an amici doloris (vt portandi oneris) par-
ticipes fiant: cum alter alterū alleuiat: an id quidē non hoc modo fiat sed quoniam iporū presentia cū sit
iucunda ipseq; cōdolendi sensus: immittit dolorem. verū impresentiarū an ob hec que allata sunt an ob
aliud quicq; alleuiantur: missum faciamus: tamen ob idipm̄ quod dictū est rationabiliter id euenire
videatur. nam iporū presentia iugubus rebus immita: causa alleuiationis esse videtur. aspicere
enim amicos iucundū est, presertim ei qui calamitatibus premitur. fertq; presentia aliquid aduers-

Aristoteles
Dominus
Iherusalem
Lazarus

sus dolores pñdñ. adde q̄ cōsolationē ipse amicus: et aspectu/ et hñs offerre potest mō affablis sit/ atq̄ dexter. scit enī amicus, amici mores: ex quibus gaudet, doletq̄. ¶ Attamen viriles natura/ cauent ne amici secum cōdolescant. at muliercule/ molliculiq̄ viri: id affectāt. Nam sentire suas ob erūnas dolere amicū dolorē affert. fugiunt enī omnes, se causū doloris esse amicos. qui igitur viriles sunt cauent: ne sui gratia videant amicos dolentes. et si non exuperent in dolore: dolorē quo amici afficiūtur nō ferunt. ¶ Secūdo. viriles secū omīno plorātes, merentesq̄ non admittūt. quia nec ipi quidē sunt ad luctus, merorēq̄, pñsiores. at muliercule/ et mulierosi viri gaudēt us qui vna secū gēuūt, hosq̄ amāt tanq̄ amicos cōdolētes. verū ope pñciū magis et omibus in rebus prestabiliorē imitari ipm̄q̄ vīrilem. et prosperis in rebus amicorū presentia in omni actu/ et cogitatione voluptatē affert/ ac delectat: q̄ amici in eius pñsperitatibus letantur. ¶ Secūdu correlariu. Duo videtur oportere in prosperitatibus promptē vocare amicos/ in aduersitatibus autē tarde. q̄ arridente fortuna honestum est beneficium esse: et duris pñmentibus calibus/ munus decet amicos in aliorū participes efficere: vnde et recte id dicitur.

Sat est grauis/ tristisq̄: sine me fors premat.

Verū tamen uero tum in auitone vocādi sunt amici: cū parua suscepta molestia plurimū pdesse possūt. Cōtra autē forte cōgruū est amicū ad calamitosos ire non vocatū: et promptē quidē. nā amici est beneficium cōferre et pñsertim in eos qui indigent: et ante q̄ illi requirant. id enī vtriusq̄ honestius. atq̄ iucundius est. et ad fortunatos identidē pñprie accedendū est: ad vna cū illis agēdū. est enī magnis in pñsperitatibus opus amicis. sed lente pro beneficiis cōsequendis ire decet. nā non satis honestū est: siue vtriusq̄ causa ad amicos pñperare. cauenda etiā hac in re est opinio inuicūditatis: aut ob molestiā/ aut ob repulsiōem: accidit enī nōnunq̄. effectum igitur est vel per q̄ manifestum: presentia amicorū in cunctis fortunis expetibilē/ atq̄ iucundā esse.

49 T est ne: vt adamātū? amabilissimū est ipse aspectus/ magisq̄ hñc Cap. XII.

a: sensum q̄ ceteros expetūt: pñperea q̄ per hunc maxime est/ atq̄ oritur amor/ sic et amicis maxime expetibile cōuersari simulq̄ viuere? Amicitia nāq̄ cōmunicatio est.

¶ Et vt ad seipsum quisq̄: sic sese habet et ad amicū. sensus autem vnicuiq̄ circa seipsum est expetibilis. et circa igitur amicū. ¶ At operatio ipsis in simul viuendo fit. Quare nō inmerito viuere simul affectant. ¶ Atq̄ quod tādem est singulis esse/ vel gratia cuius viuere expetunt: in eo cum amicis versari/ degereq̄ volunt. Quocirca alij cōpotant/ alij talorū ludo simul incūbunt. alij simul sese exercēt: et vna venātur aut philosophantur/ singuli totos dies id simul agentes quod maxime amant. ¶ Viuere enim simul cū amicis volentes hec faciunt: et ea cū his cōmunicant/ quibuscū vna viuere expetunt: que maximū ipos in vita delectant. ¶ Fit igitur amicitia quidē improborū flagitiosa. Loicant enī praua/ suntq̄ instabiles: et peiores etiā sunt moribus/ similes euadentes. pñborū autē proba cōgressionibus suscipiens incrementa. Videntur etiā tales et prestabiliores euadere/ tam agendo q̄ se mutuo emendando. eliciunt enim ex sese mutuo ea que placent. vnde illud dicitur recte.

Disces ex studiosis nimirū optima semper.

Sed hactenus de amicitia. Dinceps de voluptate dicamus.

¶ Duodecimi capitis note. A: vitanda sit prauorū cōsuetudo/ ac amicitia a Satyrīco disce.

Dedit hec cōsagr labem

Et dabit in plures. sicut grex totus in agris

Quius scabie cadit/ et potrigine porci.

Quaq̄ conspecta linoē ducit ab vna.

Ita in ali seipsum inficiūt et abinuicem viuendū labem cōtrahunt/ prauāq̄ vite cōsuetudinē.

¶ Duodecimū cap. duabus cōclusionibus partitū est.

49 Duodecimi capitis cōmentarius ad literā. ¶ Primo pñluso. Amicosū seipsum munus/ atq̄ officium est: vna cōuersari/ simulq̄ viuere. ¶ Primo. quia vt in adamantibus suauissimū est videre/ et vt hunc sensum magis q̄ ceteros expetunt: ob id ipsum q̄ amor per ipm̄/ et existit/ et oritur: ita et amicis cōuersari/ simulq̄ viuere expetibile videtur. nam amicitia quedam communicatio est. ¶ Secundo. vt quisq̄ ad seipsum: sic sese habet et ad amicū. at sensus circa seipsum vnicuiq̄ est expetibile. igitur et circa amicū. ¶ Tertio. Amicitie operatio ipsis fit amicis: simul cōuiuendo. nō igitur inmerito: simul ipsi viuere affectant. ¶ Quarto. quod tandē singulis gratissimū est esse/ et gratia cuius viuere expetunt in eo ipsi cū amicis versari/ degereq̄ volunt. quocirca alij cōpotant/ alij tessellatō tactant. alij simul exercentur/ alij simul venantur. aut philosophant: singuli in his totos dies exigētes: que sibi gratissima sunt in vita. viuere enī simul cū amicis volentes: hec faciūt. et ea que eos in vita maxime delectant cū his cōmunicāt: cū quibus vna viuere volunt/ ac expetunt. ¶ Secūda cōclusio. Amicitia improborū flagitiosa est: proborū autē proba. Nam improbi cōmunicāt praua/ nullā stabilitatē firmamēntumq̄ habentes euaduntq̄ deteriores: q̄ mutua cōsuetudine reddant similiores. at proborū amicitia ipsos cōgressionibus incrementa sunt. quinimo et tales etiā: cū agendo/ tū se mutuo emendando: euadunt prestabiliores. eliciūt enim ex sese mutuo ea ipsa que placent. et ex quibus placere possunt. vnde et illud a bonis quidem bona. Sed de amicitia hactenus dictum sit abūde: nunc autē ad determinandū de voluptate transeundū est.

¶ Noni Ethicorū Aristotelis Finis.

Juvenalis

Est hec sequitur forsitan ut de voluptate dicamus. **Cap. I.**
 nāq̃ voluptas nostro generi familiaris esse videtur. Quapropter erudiūt
 iuuenes: gubernantes ipsos voluptate: atq̃ dolore. **¶** Videtur aut̃ ad con-
 sequendā moris virtutē maximū esse: gaudere is quibus oportet et odisse
 ea que oportet. comitantur enī hec tota in vita: momentū et vim ad virtutē

habentia: felicēq̃ vitā. nā eligunt quidē ea que voluptate afficiūt: fugiūt aut̃ ea que do-
 lorem efficiunt. **¶** Talia vero minime pretermittēda esse videntur. presertim cū magna
 de ipsis sit cōtrouersia. Quidā enī summū bonū voluptatē esse dicunt. quidā cōtra ve-
 bementer prauū. partim forsitan et credentes sic esse: partim putantes ad vitā nostram
 melius esse voluptatem ostendere prauam esse: etsi talis non est. pleriq̃ enī p̃pensionē
 sunt ad ip̃am: et voluptatibus inseruiunt. Quāobrem ad p̃trariū ip̃os ducere oportere
 dicūt: sic enī ad ip̃m mediū tandē perueniēt. **¶** Fortasse aut̃ hoc nō benedicūt. Sermo-
 nes enī qui de affectibus fiunt et acubus: minus credūt q̃ opera. Cū igitur ab his dis-
 crepant que sensu percipiūt: tū sp̃ren veritatē etiā ip̃am interimūt. qui nāq̃ volup-
 tem vituperat: is si eam visus nōnunq̃ fuerit affectare: ad ip̃am inclinari videtur ut talē
 oēm. distinguere nāq̃ nō est ip̃ius multitudinis īperite. Sermones igitur veri/non solū
 ad sciendū: sed ad viuendū et imperitiles esse videntur. credūt enī cū sunt operibus
 consentanei. Quapropter hortātur eos qui ipsos intelligūt: ad ita viuendū: ut ip̃i desinūt
 sed de his hactenus. Hunc ea que de voluptate dicta sunt referamus.

Dominus
 Scribe
 Pharisei
 Rufinus
 p. dialectice

¶ Primi capitis note. **¶** Domin⁹ in euāgelio scribas et phariseos arguit: q̃ vnū facerent/ et aliud
 docerent. que dicūt sicut facite: que aut̃ faciūt nolite facere. et vita in humanis: plusq̃ verba predicat.
 cū enī vita et verba in morū harmonia cōsonant. deus qui ip̃a veritas est. in illis habitat. quod iustu-
 nus Aquileiensis de philosopho dialectico in cōcilio Niceno ad fidei rectitudinem cōuerso cōprobat.
 cum enī nullis argumentorū circuitibus. a gētilicio errore retrahi valeret: vbi quidā simplex homo
 captiōnū ignarus. fener. solitudinis accola. verbi nō auditor: sed factor: paucula que deus inspirabat
 ratus. Adiecitq̃ donec verbis mecū gesta res est: verba verbis opposuit. et que dicebātur dicendi arte
 subuerit. vbi vero pio verborum virtus et ore dicētis. p̃cessit: nō potuerūt resistere verba virtuti. vides quo
 pacto vite virtus predicat: et simplicitatē sapientiū eloquentia ad vitā esse efficaciorē. Quapropter ex
 agendorū libris studendū est nō dicere: sed potius operari: debent enī bona opera: bonos semp̃ p̃ire
 sermones: que vbi cōiuncta sunt. vita verax plusq̃ verba quecūq̃. instruit: illiq̃ per amplius creditur:
¶ Primi cap. duabus cōclusionibus partitū est.

¶ Primi Capitis cōmentarius ad litterā. **¶** Prima cōclusio. Post ea que determinata sunt: cōsequē-
 de voluptate determinatio cōsentanea esse videtur. **¶** Primo. q̃ maxime volupras hominibus addi-
 ta peculiarisq̃ esse videtur. et hinc quoq̃ iuuenes erudiunt: eos voluptate. atq̃ dolore formantes.
¶ Secūdo. q̃ maxime esse videtur ad morū virtutes cōsequēdas: q̃ gaudere quibus oportet et ea in-
 dem odio habere que oportet. gaudere enī et odio habere per totā vitā se diffundūt: ad felicitatē bea-
 tamq̃ vitā pondus potestātē habentia. nā tota in vita ea eligunt que voluptate afficiūt: fugiūt aut̃
 ea que dolorem efficiunt. igitur sequens de voluptate determinatio: videtur cōsentanea. **¶** Tertio. de
 voluptate et dolore minime determinatio omittenda esse videtur. ob id vel maxime q̃ de ip̃o magna
 agitur cōtrouersia. nā quidā astruūt voluptatē summū esse bonū: quidā ecōtra grande esse admodū
 malū: prius forte creditibus re vera sic esse: secundis vero arbitrantibus ad nostrā vitā satius esse
 ostendere voluptatē prauā esse: etsi praua nō sit: q̃ pleriq̃ p̃pensionē ad ip̃m ferūt: ip̃os voluptatibus
 inseruiūt. et proinde ad cōtrariū ip̃os perducere salubre ducunt: sic enī ad ip̃m mediū tandem per-
 uēnt. **¶** Secūda cōclusio. Minime ei incūbit qui voluptatē bonā esse sentit. eam ostendere prauam/
 eamq̃ verbis insectari. Itā sermones qui de affectibus. acubusq̃ humanis fiunt: minus q̃ opera ip̃sa
 credūt. cū ergo verbis discrepāt ab is que sensu p̃sequi percipiūt: tū sp̃ren veritatē etiā ip̃am
 infirmant atq̃ interimūt. nā qui voluptatē vituperat si quādo eā affectare dep̃chenda: ad ip̃am imo
 ad oēm voluptatē inclinari videbitur: distinguere enī nō est ip̃ius īperite multitudinis: videtur itaq̃
 sermones veri ip̃os vite respondētes: nō modo ad sciendū verū etiā ad viuendū esse vel vtilissimū. cre-
 duntur enī tū sermones cū ip̃i sunt operibus cōsentanei. qua in re eos hortant veraces: qui eorū vitam
 intelligūt ad ita viuendū ut ip̃i verbis desinunt. sed de his hactenus: nunc ergo que de voluptate ab
 alijs dicta sunt. adducere videbitur oportunit.

¶ Idoxus itaq̃ voluptatē ex eo summū bonū esse putabat: quia cer-
 nebat vniuersa ip̃am affectare: et que rationē habent/ et que expertia sunt eiusdē.
 atq̃ in cūctis quod est expēbile/ bonū esse: et quod maximū est expēbile/ opti-
 mum esse. vniuersa vero ad idē ferri declarat: omibus illud optimū esse. Vnū quodq̃
 enī id quod est sibi bonū inuenire dicebat: quē admodū et alimentū. Quod igitur vni-
 uersis est bonū: quodq̃ cūcta affectant id esse summū bonū aiebat: huius aut̃ viri rōnes
 ob moris magis virtutē: q̃ propter sapientias credebātur. valde enī videbatur esse mode-

Cap. II.

fitum/et in ijs que dicta sunt.nam ambo et dolor et voluptas mala nō sūt.si cui ambo mala esset: oportet et ambo fugienda esse.et si neutra mala:neutrum fugiendum.aut si alterū eodem iure et alterum at vero nunc constat eos dolore fugere vt malum:voluptatem autem petere velut bonū.sic ergo et adiuicem opponunt/ vt videlicet malum bono:non autē vt malum malo.non igitur satis apte illam p̄cepti diluebant rationem.

¶ Qui neq; si voluptas non est qualitas: ppter hoc bonū nō est

Cap.III.

¶ Neq; enim operatiōes virtutis sunt qualitates:neq; felicitas ipsa. **¶** Dicant etiam bonū quidē ipsū definitū esse. voluptatē vero indefinitū: quia suscipit intensiōē/remissiōēne. **¶** Si igitur ex eo quia magis voluptas/minusue capitur hoc iudicant:erit idem/et circa iustitiā ceterasq; omnis virtutes: quibus manifeste dicunt magis/minusue tales eos esse/qui ipsas habent.nam magis sunt iusti/fortesue.et sic: vt et iuste agat/ac temperate magis et minus. **¶** Sin in voluptatibus hoc inquirunt esse:videant ne fortasse non dicant causam: si voluptatū alic sunt non mixte/ alic imixte. Quid autē phibet vt sanitas que definita est/magis est atq; minus: sic et voluptates esse? Nō enim eadē in cūctis est temperatio: nec vna quedā semper est in eodē. Sed cū remittitur permanet vsq; ad aliquē terminū: et differt ex eo quia magis est atq; min⁹. tale igitur et in voluptate esse potest. **¶** Preterea sumimū quidē bonū perfectum esse: motiōes autē et generationes imperfectas esse ponentes: voluptatē motiōē esse/generatiōēne ostēdere enuntiat. **¶** Sed nō dicere bene vident. nō est enī motus. omni nāq; motui p̄p̄iū ēē videt celeritas tarditasue/et si non per seipsū: vt motui ipsius mūdi ad aliud. at neutrū horū cōpetit voluptati. Sicuti vt aliq; cito sit constitutus in voluptate: quēadmodum et in ira. vt velociter autē delectet nō sit: neq; ad aliū. sed sit vt velociter ambulet/ et accrescat/et oīa id genus. Sicuti igitur vt celeriter atq; tarde quispiā ad voluptatē mutetur. at non sit/ vt hac ipsa celeriter operetur: id est delectet. **¶** Generatio vero quonā fuerit modo? Etenim non ex quouis fieri quoduis: sed ex quo sit in id dissolui videt. et cui⁹ generatio esset voluptas: cuius esset corruptio dolor. **¶** Dicunt autem dolorem quidem indigentia eius esse quod est secundū naturā: voluptatem vero repletiōē. hi autē affect⁹ corporis sunt. si igitur voluptas repletiō eius est quod est secundū naturā: id est voluptas afficiat/ in quo est repletiō. corp⁹ ergo capit voluptatē. At non videt. non est ergo voluptas repletiō. sed dū sit repletiō voluptate q̄sp̄ia afficitur/et dū secatur dolet. **¶** Opinio autem hec ex doloribus circa alimentū/et voluptatibus: orta fuisse videt. Nam indigentes facti et antea affecti dolore/repletiōe capimus voluptatem. Hoc autem non circa omnes accidit voluptates. nam sine dolore sunt et ipse mathematice voluptates/et que per olfactum et auditum sunt ac visum: et spes complures item et recordatiōes voluptate afficiunt. Cuius igitur he generationes erunt? nullius enim rei fuerunt indigentie cuius repletiō fuerit. **¶** At eos autem qui proferunt voluptates eas que sunt obscene/ac improbe: dicere quispiam potest ea que tales afferunt voluptates non esse iucunda. Non enim si prae dispositis sunt iucunda: putandū est et iucunda simpliciter esse/ nisi illis. quemadmodum neq; salubria aut dulcia/ aut amara que egrotantib⁹: aut alba que lippis videntur. **¶** Vel hoc modo dicatur. Voluptates expetibiles quidem esse/non tamen ab illis. quemadmodum et diuitem esse expetibile quidem est: at non ex patrie produciōe. et sanum esse: at non quodcūq; edēdo. An voluptates differunt specie? Diuerse nāq; sunt que ab honestis rebus et que a turpibus prodeunt. et non sit: vt quisquā iusti capiat voluptatem: si non sit iustus aut musici si non sit musicus/ et in ceteris simili modo. **¶** Ostendere autem videtur et ipse amic⁹: cum sit ab adulatore diuersus non esse voluptatem bonum: aut speciei voluptates differre. hic enim ad bonum: ille ob voluptatē congregari videt. et ille quidē vituperat hūc autē laudat: vt ad diuersum congregientē. **¶** Nemo preterea expetere ita viuere vt mentē habens p̄ vitā pueri/ vsq; ex rebus capiat voluptatē quibus pueri maxime delectantur vt putant: aut gaudere/ turpissimum quid faciendo nullū vnq; susceptur⁹ dolorē. et cōplurib⁹ indulgerem⁹ rebus: etiā si nullā voluptatē afferret. Damus enī operā vt videamus/ vt meminerim⁹/ vt sciamus/ vt habeamus virtutes. Quod si necessario hec sequatur voluptas: nichil refert. expetere enim hec etiam si nulla profus ab ipsis puentura esset voluptas. voluptatem igitur neq; sumimū bonum esse/ neq; expetibile omnē/ et voluptates nōnullas esse p

se expetibiles specie differentes: aut ea a quib⁹ pueniūt perspicuū esse videt. Ea igitur
que de voluptate dolores dicuntur satis sint dicta.

¶ Tertio capitulo note. ¶ Primum refellit Aristoteles com: qd dicitur voluptas nō esse bonū quia sit qualitas. ¶ Caliditas tandiu mixta dicitur: quādiu natura intensissima non est. nā quādiu remissa est: tādū videt nō nichil sui cōtrariū habere permixtū. immixta autē et pura caliditas: que simplex est caliditas: et a sui cōtrariū p̄fusio aliena. ita qdū nō nichil remissū habet voluptas: videt suo cōtrario p̄mixta. et p̄mixta nō simplex sed permixta. ea vero cui nichil natū est advenire intensiois: et que absoluta: maxima est eam dicitur simplicē atq; immixtā. ¶ Et si morus non secundū seipm̄ velot vel tardus dicitur: ad aliū tamē eiusdē speciei motū ei cōuenit velocē esse aut tardū: aut a se prius et posteri⁹. nichil enī prohibet in principio motui tarditatē inesse: in fine autē celeritatē. vt in motu secundū naturā cōuenit. ¶ Et lumen cito fit: non tamen velociter. pp̄ue neq; ad se neq; ad alterū: ita voluptas cito fit: sed non velociter neq; ad se neq; ad alterū. ¶ Expensibile est sanū esse: sed nō ex fornicatiōe aut adulterio. neq; qd; ad hoc egritudine adduci debet: vt debeat fornicariā venērē admittē. p̄ reparandā valitudinē. neq; capr⁹ in carcere ad hoc adduci: vt vitā redimat ex patrie p̄ditioē. est enī expensibile: sed nō hoc mō. ¶ Tertio cap. fer conclusionibus paritum est.

7 **Tertium** caput. per conclusionibus paritum est.
Tertium capitulum. **Cometaria** ad litteras. **Primo** conclusio. **Primum** ostendit si voluptas non est qualitas
8 iocunde boni non esse. **Ad** neg. virtutes operationes sunt qualitas: imo neg. ipsa felicitas. **ostendit** hec bo-
na sunt. non igitur fit si voluptas non est qualitas: ut ea bonum non sit. **¶** **Secunda** conclusio. **¶** voluptas
magis et minus intensione ac remissione suscipit: quod ideo quid definitum non sit. quod non sit bonum: minime est
argumentum. **Ad** si iudicatur voluptatem quid indefinitum malum esse. quia magis minusve suscipit: erit
9 idem circa iustitiam ceterasque virtutes oco: quibus manifeste dicunt eas habentes magis minusve esse:
ut magis iustus minusve fortis. fit enim ut et magis et minus agatur et iuste atque temperate. **¶** **Secun-**
do. si in voluptatibus hoc inquit esse ut alie sint mixte. et alie imite et perinde bonas non esse: videant
ipsi ne parum causam assignent. nam quid prohibet ut sanitas et bona definita est mixta sit: magis et mi-
nus suscipiens. non enim in cunctis sanitas: eadem est ceteris per se nec una quedam semper est in eodem: sec-
10 nus suscipiens. non enim in cunctis sanitas: eadem est ceteris per se nec una quedam semper est in eodem: sec-
nus. quod prohibet ergo et voluptatem sic esse: tale itaque et involuntate esse potest. **¶** **Tertia** conclusio. **Pre-**
terea non sufficienter praevidetur voluptatem summum bonum non esse: ipsam voluptatem motionem generationemque
esse ostendere nitentes: quod motiones generationesque omnes imperfectas esse ponunt. **Ad** id non recte
dicere videntur. non est enim voluptas motus. **¶** **Primo** quidem. quia omni motui proprium esse videtur:
celeritas atque tarditas: est non secundum seipsum sed ad alium. quemadmodum alicui motui qui in universum
11 fit: euenit ad alium. sed neque velocitas neque tarditas competit voluptati. fit enim plane ut aliquis cito in
voluptate sit constitutus: quemadmodum et in ira. non fit autem proprie ut velociter delectetur: neque
ad se neque ad alium: sed fit ut quisquam velociter ambulet. atque adolescat et cetera id genus. disponi
tamen tarde. atque ad voluptatem perferri quisquam potest: at non fit ut ea ipsa celeriter operetur. de-
lecteturque. **¶** **Secundo**. sed quo pacto generatio fuerit voluptas: nam non ex quolibet fit quodlibet.
sed ex suo contrario in quod et dissolui videtur. quare si voluptas esset generatio: eiusdem dolor esset
12 corruptio. hec autem statim absurda deprehenduntur. **¶** **Quarta** conclusio. **Non** satis erudite dicere videtur:
turb: dolore indigentia repletionis esse quod est secundum naturam: voluptatem autem eam ipsam esse
se secundum naturam repletionem. **¶** **Primo**. quia repletio secundum naturam. et repletionis indigentia:
passiones corporales sunt. si igitur voluptas repletio est eius quod est secundum naturam et id voluptas
tem capit in quo est repletio: corpus ergo quod repletio adest delectatur. id autem non videtur. sed dum
fit repletio: tunc quisquam voluptate perfunditur. dum autem exhauritur. separatur. resoluturque: quod
replebat: dolet. **¶** **Secundo**. hec opinio et doloribus voluptatibusque circa alimentum ortum dunt. nam
maiores facti et antea dolore perterriti: ipsa repletionem voluptatem capimus. at id non circa omnes
accidit voluptates. nam sine dolore sunt ipse mathematicae voluptates et quae per olfactum. auditum ac
visum sunt et species complures: item et recordationes voluptate plurimos afficiunt. sed cuius igitur
13 he generationes cuius repletiones erunt: nullius enim rei praecesserunt indigentiae: cuius repletio esse
possit. **¶** **Quinta** conclusio. **Facile** responderi potest ipsi. qui voluptates obscenas. improbasque afferen-
tes: volunt voluptatem malum esse. **¶** **Primo**. quispiam dicere potest eas non esse simplices voluptates:
neque ea quae tales afferunt voluptates simplices esse iucunda: non enim si praue dispositis iucunda sunt:
putandum iocundo est et iucunda simpliciter esse nisi illis. sicut neque esse oportet salubria aut dulcia aut
amaras: quae egrotantibus talia videntur. aut alba esse: quae candidula videntur hippicentibus. **¶** **Secun-**
do et hoc dicere potest: voluptates quidem similes ex petibiles esse sed non ab illis. quemadmodum di-
uitem esse et ex petibile quidem est: at non ex patrie proditione. et sanum esse et ex petibile: sed non quicun-
14 cibum et nimia gula indulgentia paratum edendo. **¶** **Tertio**. forte potest et afferre voluptates praui-
rum et studiosorum differre specie: nam diuersae sunt quae ab honestis rebus et quae a turpibus prodeun-
tibus: neque enim fit ut quisquam iusti capiat voluptatem: quidem iustus non sit. neque iustus: si non sit et ius-
15 ticia et fit in ceteris simile est. **¶** **Sexta** conclusio. **Non** omnis voluptas: per se ex petibilis est. **¶** **Primo**
quidem. nam id ostendere videtur ipse amicus atque adulator: cum amicus alius sit ab adulatoris. nam
amicus ad bonum congruitur. adulator autem ad voluptatem. sed adulator vituperatur: amicus au-
tem laudamus velut ad diuersum congrredientem. igitur aut quedam voluptas non est bonum. aut alia
specie est ob quam congreditur amicus ac adulator. **¶** **Secundo**. nemo ex petet ita vivere. ut toto vite
curriculo habeat mentem puerilem. quia pueri multis voluptatibus desunt. et ipsi voluptatem
capit ex rebus quibus pueros maxime oblectamina capere putant. nemo item ex peteret turpissimum
quid agendo: continuo gaudere nullum vni-
pluribus indulgere ex petimus rebus: tamen nullam secum voluptatem afferat. dum enim operatur ut
videamus. audiamus meminerimus. ut sciamus. ut virtutes nobis pareamus. neque refert quicquam et necessarium

rio hec comital voluptas, expeterem? eni ea: etiā si nulla prius ab ipſis prouētura eſſet voluptas, per ſpicuū igitur iā eſſe videt: neq; oēm voluptatē ſummi bonū eſſe, neq; per ſe expetibilē omnē: et voluptates nonnullas eſſe p ſe expetibiles et ſpecie ab alijs differentes aut ea a quibus proueniūt. Sed de dolore ac voluptate: que ab alijs dicuntur tanta dicta eſſe ſufficiat.

Ed quidnam/ aut quale ſit: magis patebit ſi ſermonem

Cap. III.

8 paulo altius repetemus. Viſio enim quouis in tempore/ perfecta eſſe videtur. nil enim ipſi deſt: quod poſtea factum ſpecies ipſius perficiet. tali perſimilis eſt et ipſa voluptas. Eſt enim quoddam totum. nulloq; in tempore voluptatem quiſpiam accipiet: cuius ſpecies ſi maiore tempore fiat/ perficietur. quo circa nec motus eſt. in tempore enim eſt omnis motus. ¶ Et alicuius etiam ſinis. vt edificatio tunc erit perfecta: cum id fecerit quod affectat: in tote tēpore/ aut in hoc, in partibus autem tēporis omēs ſunt imperfecte/ et a tota/ et inter ſe diuerſe ſpecie ſūt. cōpoſito nāq; lapidū diuerſa eſt ab erectione colūne/ et he rurfus a tēpli effectiōe. Et tēpli quidē eſt perfecta: nullū enim ad ppoſitū indiget rei. fundamentorū autē et laqueariū imperfecta: eſt enī vtraq; pars. differūt igit ſpecie. et fieri non poteſt: vt quouis in tēpore motus ſpecie perfectus accipiatur/ niſi in toto. Simuliter res ſeſe habet et in ambulatiōe. et motionibus ceteris. nam ſi latio motus eſt: quo quidem ex hoc ad hoc itur. et huius differētie ſpecie volatio/ ambulatio/ saltatio/ et talia motiōes ſunt quibus ex hoc in hoc ſimuliter itur. Non ſolum in ſta tem in his res ita ſeſe habet: ſed in ipſa etiā ambulatiōe. termini nāq; non ſunt ydē in ſtadio toto/ atq; in parte: et in alia atq; alia parte. neq; idē eſt pertransire lineā hanc et illā. non ſolū enī lineā: ſed etiam in loco collocatā pertransit. Atq; hec et illa/ in diuerſis ſunt locis ſed exacte quidē de motu alijs in locis eſt dictum. videt autē non in oī tēpore eſſe pfectus. ſed multi ſunt impſectu ſpecieq; diuerſi. ſiquidē ipſi termini ſpeciei ſunt effectores. At voluptatis ſpecies quouis in tēpore eſt perfecta. patet igit voluptatē et motum diuerſa eſſe: et voluptatem ex ijs eſſe que tota ſunt et perfecta. ¶ Id et ex eo ita eſſe videtur: quia moueri quidem in non tēpore nichil poteſt/ voluptate autē affici poteſt. quod enim in ipſo nunc eſt: totū eſt quoddā. Ex his autē patet non bene dici voluptatē motū eſſe vel generationē. non enī oīm hoc dicuntur: ſed parabiliū. et non totorum. Neq; enī viſionis/ neq; puncti/ neq; vnitatis eſt generatio: neq; quicq; horū eſt motus vel generatio. quare neq; voluptatis. eſt enī quoddā totū. ¶ At uero ſensus omnis ad ſenſibile 14 eſt operatio quedā: pfecta autē eius qui bene eſt diſpoſitus/ ad id quod eſt pulcherrimū eorū que ipſi ſubiciuntur. tale enim maxime videt eſſe operatio ipſa perfecta. Atq; nichil interſit: ſiue ipſe/ ſiue id quo eſt ipſe. operari dicatur. In vnoquoq; autē genere pte ſtabiliſſima eſt ei? opatio: qđ optime diſpoſitū ad id qđ eſt pte ſtabiliſſimū eorū: qđ ipſi obiciunt. hec autē pte ſtabiliſſima eſt et iucundiſſima. In oī nāq; ſenſu/ voluptas eſt: et in mente ſi mō/ pte ſtabiliſſima autē eſt ea que eſt pte ſtabiliſſima. pte ſtabiliſſima autē eſt ea qđ eſt eius quod bene ſeſe habet ad id quod eſt ſtudioſiſſimū eorū que cadunt ſub ipſam. ¶ Voluptas autē perficit operationē/ atq; non eodem modo voluptas ptiat/ ac ſenſibile/ et ſensus: ſi ſunt ſtudioſa. Quēadmodū neq; ſanitas/ medicuſq; ſimuliterq; cauſe ſūt/ vt quiſpiā valeat. In vnoquoq; autē ſenſu voluptatē fieri conſtat. dicimus enī viſiones/ ac auditiones voluptatē afferre. Conſtat autē et maxime tū. cū ſensus eſt pte ſtabiliſſimus: et circa tale operat. atq; cū talia ſunt: ipſū ſenſibile et id quod ſentit erit ſēper voluptas: ſi eſt quod agat et quod patietur. Perficit autē operationē voluptas non vt habet: ſed vt reſultans quidā ſinis: perinde atq; pulchritudo in ijs qui vigent etate. ¶ Atq; quicq; ipſum ſenſibile vel intelligibile et id: quod diſcernit vel cōtēplaf tale ſit quale eē oportet erit in operatione voluptas. Nam cū ſunt ſimilia ipſū paſſiuum: atq; actiuū: et iter ſeſe modum habent eundē: idē ſēper natura fieri ſolet. ¶ Quando igit nemo cōtinue voluptatem capit: aut defatigat/ (omniā enī humana nequeunt continue operari) neq; voluptas igitur cōtinue ſit. ſequitur enim operationē. ¶ Nonnullę autem res cum noue ſunt delectant: ſed poſtea non ſimuliter/ propter hec ipſa: primo nāq; inuitatur mens. et circa illas operatur intenſe quemadmodū operantur viſu qui inſpiciunt: deinde non ſit talis 16 ipſa operatio/ ſed neglectior. quapropter et voluptas extenuat ac offuſcat. ¶ Putauerit autē quiſpiam omnes ideo voluptatem appetere/ quia viuere etiam omnes affectat. 17 Elita vero quedam eſt operatio. atq; circa ea quilibet et ijs operatur: qđ et maxime amat 18

ut musculus quidem auditu circa cantus: cupidus vero discendi mente circa res contenti-
plandas. Eodem modo et singuli ceterorum: voluptas autem perficit operationes: et ip-
sum etiā vivere quod appetunt. cum ratione igitur et voluptatem affectant: perficit enim
ipsum vivere vniuersumque quod expetibile est. ¶ Querere vero vtrum ob voluptatem vi-
uere expetamus/an voluptatem ob vitam: missum in presentia faciamus. Cōiuncta enī
hec esse videntur: et non suscipere separationē. nam et sine operatiōe voluptas non fit: et
omnē operationē perficit ipsa voluptas.

¶ Quartum capitis note. ¶ Laqueus, quod et lacunar: tabulati dicitur. et testudo qua camerarū supe-
riora ornant ac tectorū. ¶ Exacte de motu in auscultatione physica dictū est. et motus quo pīrāstis pars
linee et tota linea: diuersus est. nā hic perfectus ille vero imperfectus. et nichil prohibet esse eiusdē speciei. et
rationis: ut motus aeris per partē aque et totā aquā sursum, nichil etiā alterius speciei: ut motus aeris per
ignem/aerem/et aquam deorsum.

¶ Quartum cap. sex conclusionibus partitum est.

- 13 ¶ Quartum capitis Cōmentarij ad litterā. ¶ Prima conclusio. Voluptas nō est motus. Quidnā sit/et
quale sit voluptas: dilucidius apparebit si sermone paulo altius resūperim. ¶ Et primū nō esse motū
declarat. Itē visio quouis in tēpore perfecta esse videt. vtpote cui nichil desit quod postea factū: ipsa
perficiat speciem. at visioni persimilis est ipsa voluptas. est enī quoddā totū integrū. neque vllō in tēp-
ore voluptatem quispiā accipiet: cuius species si maiore in tēpore proroget. perficiat. nō igit volu-
ptas motus est: siquidē oīs motus in tēpore. ¶ Secundo. motus alicuius finis est atque recōple-
mentum absolutionēque desiderantis. ut edificatio rū primū perfecta est: cum edificator id quod aut in
omni aut in hoc tēpore affectabat: perfecit. in partibus enī tēporis oēs edificij motiones imperfe-
cte sūt: et a tota et inter sese specie diuersae. assuatiō enī lapidū diuersa est a colūne erectiōe: et he rur-
sus a templi absolutione alie. templi autē absolutio perfecta est: nā nichil ad susceptū opus ei deest. Itē
fundamentorū et allaqueationū imperfecta est: est enī vtraque pars. differūt etiā specie. neque vllō modo
fieri potest ut quocumque in tēpore motus specie perfectus accipiat: nisi in toto tēpore. et ut de edificatio-
ne dictū est: ita et de ambulatione et ceteris motibus sentiendum est. nā si latius motus est quo ex hoc ter-
mino ad hunc terminū proficiscitur: et sue differentes species sunt ut volatio ambulatio saltatio et si-
milis: diuersae motiones erūt. quibus ex hoc termino identidē in hunc terminū proficiscit. et nō solū in his
atque in parte et in alia atque alia parte. neque idē est transire hanc lineā. et illam: nā nō solū lineā sed lo-
co coniunctā pertrāst: atque hec et illa diuersis ascite sunt locis. sed exacte de motu alio in loco dictū
est. attamen de motu id habeatur exploratū: non in oī tēpore esse perfectū: et multos imperfectos. et
specie differentes esse. nā termini ad quos proficiscuntur: speciei discrimen efficiūt. at voluptatis spes-
cies quouis in tēpore perfecta est. voluptas igitur. et motus diuersa sūt: estque voluptas de eorū nume-
ro que tota sunt atque perfecta. ¶ Tertio. id idem ita patet quia in momento moueri atque non tēpore
nichil potest. at in non tēpore voluptate quispiā affici potest. voluptas igit et motus diuersa sunt. quod
enī in ipso nunc est: totū quiddā est. Ex his itaque patet: quo pacto non recte dicerem? voluptatē motū
esse aut generationem: quod motus et generatio non totorū dicuntur: sed partibilū. ac imperfectorū: et
ut visionis puncti unitatis nō est generatio: neque visio/neque punctus/aut unitas motus est. aut genera-
tio: ita neque voluptas. est enī totum quoddā. ¶ Secūda conclusio. Perfectissime operationis mentis
14 perfectissima voluptas est. Itē omnis sensus ad sensibile est operatio quedā: et eius sensus qui appri-
me dispositus. ad sensibilibū pulcherrimū operatio perfecta est: imo talis maxime perfecta esse videtur
neque id referat an sensus an animal in quo est sensus operari dicat. nam in vnoquoque genere eius ope-
ratio prestabilissima est: quod optime dispositū est ad id quod eorū que ipsi subiiciuntur principaliss-
imum est. et hec enim operatio non solum perfectissima sed et iucundissima est. et in omni (hoc modo) et
si voluptas est: et in mente et mentis cōtēplatione simili modo. et iucundissima semper ea est: que est
perfectissima. at in mente ea perfectissima est: que eius est quod optime se habet ad studiosissimum eorū
15 rum que menti subiiciuntur. perfectissime igit operationis mentis. voluptas perfectissima est. ¶ Ter-
tia conclusio. Voluptas operationem perficit non ut obiectum neque ut forma habitusue inexistēs: sed
ut superueniēs finis atque cōplementum. Nam voluptas operationē non perficit: ut bonum sensibile/
bonum perficit sensum. sed alio atque alio modo: perinde atque medicus et sanitas ut quispiā recreare vo-
let diuersae sunt causae. Verū dicimus visiones ac auditiones voluptatē afferre. quod maxime tum cō-
stat. cum sensus prestantissimus est: et circa prestantissimū operatur. cum enim sensus. et ipsum sensi-
bile talia fuerint: semper erit voluptas. modo sit quod agat et quod patiatur. perficit igit voluptas ipsā
operationem: non ut habitus quiddā inexistens: sed ut concomitans quidam finis cōplementum. atque
16 terminus: perinde atque pulchritudo perfectā comitatur etatem illius superuenit. ¶ Quarta conclu-
sio. delectatio ipsaque voluptas tandem remorari solet: quādiu ipsa cognoscentia perfecta operatio ma-
net. Nam quādiu sensibile aut intelligibile tale sit quale oportet et sentiens aut contemplans in ope-
ratione: tandiu erit voluptas. nec ab re quidem id fuerit. nam quādiu sunt similia ipsū agēs ac patiēs
et inter sese eundē modū seruātia: idē semper facere nata sūt. permanet igit ipsa voluptas: quādiu et ipsa
17 perfecta operatio manet. ¶ Quinta conclusio. Reine cōtinue voluptate perfūditur aut dolore. Queri enim
solet cur nemo cōtinue voluptatē capiat aut continue tristat. Responso in promptu est. ¶ Primo. quod
nā nulle res humane cōtinue operari quunt. nō sit ergo cōtinue voluptas. sequit enī voluptas ipsa ipsam
operationē. ¶ Secūdo. quod nōnullae res cū noue sūt delectant. postea vero haudquaquam similiter. Appert hoc
scilicet quod ipsa mens primo allicit et circa illas operatur attentiuscule perinde atque operant qui visu at-
tente inspicūt. postea vero nō similis sit operatio: sed remissior/neglectiorque. quapropter et voluptas ipsa

attenuat/obscurat/ac obfuscat. ¶ Sexta cōclusio. Oēs voluptatē rationabiliter appetūt. Mā vivere rationabiliter oēs affectāt, vita vero quedā est operatio, et quilibet circa ea et ijs operat q̄ et maxime amat: vt music⁹ auditu circa concent⁹ operat: et discendi cupid⁹ mente operat circa res cōtēplādas/ et eodē modo ceterorū singuli, at voluptas: ipas pficit operatiōes, perficit igit et ipsū vivere: quod ip si appetunt, cū ratioe igit voluptatē affectant oēs: nūqdē ipsa vniuscuiusq̄ vivere perficit quod expectabile est, sed hoc in loco querere vtrū ob voluptatē vivere expectamus: an voluptatē ob vivere, missum impresentiarū faciamus, cōiuncta enī hec sūt neq̄ separationē abinuicē admittunt, nā et sine opatione non sit voluptas: et omnem operationem ipsa voluptas perficit.

¶ Adde et specie voluptates differre vidēt. Mā ea q̄ sūt diuersa specie/a Cap. V. 18
diuersis perfici putam⁹. Sic enī vident, et ea q̄ a natura/et ea q̄ ab arte cōficiūt.
vtraalia/arbores/pictura/statua/dom⁹/vas/et silia, siliter igit et operatiōes differentes specie: a differētib⁹ specie pficiūt, operatiōes aut mēns/ab opatiōib⁹ scē: et he rursus int sese differūt specie, igit et voluptates q̄ ipas pficiūt. ¶ Hoc aut et ex eo patet: qz vnaq̄q̄ voluptas est ei, ppria opatiōi/ quā pficit, ppria enī voluptas auget operatiōē. Qui nāq̄ cū voluptate opant: singula magis discernūt: atq̄ exacti⁹ p̄p̄hedūt, veluti geometre sūt q̄ geometrica gaudēt p̄tēplatiōē: magisq̄ intelligūt singula. Similiter et q̄ musicā amāt/et q̄ ediū extruēdarū delectant arte ceterorū singuli oēs in opē pficiūt, pprio: hoc ipso se oblectātes, voluptates igit auget opatiōes, at ea q̄ auget: p̄pria sunt, q̄ vero diuersis specie ppria sunt: et ipa diuersa specie sūt. ¶ De cetera magis hoc ex eo videbit ita eē: qz voluptates q̄ a diuersis sūt, impedimēto sūt opatiōib⁹. Qui nāq̄ fistulis delectant/ nequeūt mētē sermonib⁹ adhibere si quēpiā audierit modulātē: magis modulādi gaudētes arte, q̄ opatiōē p̄fēti, voluptas igit ea q̄ a modulādi facultate p̄dit: opatiōē q̄ ē circa sermōes corrūpit, hoc idē et i ceteris cucurū vsu videt: cū circa duo sit quispiā operat. Opatio nāq̄ iucūdiōr alterā excludit, et si multū voluptas te precellat/ magis extrudit: atq̄ adeo vt neq̄ opere per illā. Quocirca cū vehementer aliqua re gaudemus/ non multo aliud agim⁹: et alia facim⁹: cū parū nobis alia placent, vt et in spectaculis: qui bellaria edunt tū id maxime faciunt cū viles sunt qui cōtendūt. Cū igitur propria quedā voluptas exactas operationes reddat: et diuturniores/ ac meliores efficiat/ aliene vero extenuent/ atq̄ corrumpant: cōiūctat ipsas inter sese vehementer distare. ¶ Aliene nāq̄ voluptates id sere quod ppria dolores efficiūt. Etenim proprii dolores operatiōes ipsas corrumpunt, vti si huic scribere: illi rationem subducere inuicundum est, atq̄ molestum: hic non scribit/ ille rationem non subducit: quippe cum dolorem afferat operatio. Circa igitur operationes contrarium a propriis voluptatib⁹ et doloribus accidit, atq̄ voluptates/ doloresue proprii sunt/ qui in operatiōe per seipsam sunt. Alienas vero voluptates dicimus eo q̄ simile quid atq̄ ipsi dolores efficiūt, 19
corrumpunt enim et si non similiter operationes. ¶ Cum autem operationes probitate differant atq̄ improbitate: et alie quidem sint expectende/ alie vero fugiende/ et alienetres: similiter sese habent et voluptates, nam vnicuiq̄ operatiōi est propria quedā voluptas, que igit studiose propria est: ea et proba que vero praua: ea est improba. ¶ Et enī et cupiditates honestarum quidem laudabiles sunt: turpium vero vituperabiles. Alias autem proprie sunt operatiōibus voluptates que sunt in ipsis: q̄ ipse cupiditates, hec nāq̄ se iuncte sunt: et temporibus/ et natura, ille vero propinque sunt operatiōibus/ atq̄ adeo indistincte vt contentio sit: si idē sit operatio et voluptas, non tamē ipsa voluptas mentis/ esse videtur operatio/ neq̄ sensus, est enim absurdum, sed quia non separatur: idē quibusdam videtur. ¶ Ut igitur operatiōes sunt diuersę: sic et voluptates, differt autem visus a tactu puritate: et auditus/ ac odoratus a gustu. Similiter igitur et voluptates differunt, et ab his item ee que sunt mentis, et he rursus differentiam inter sese suscipiunt. ¶ Videtur autē vnicuiq̄ animalium et propria quedam esse voluptas: sicut et opus, est enim ea que comitatur operatiōem. In singulis etiam intuenti id ita esse videbitur, alia nāq̄ voluptas est equi/ alia canis/ alia hominis, quemadmodum et heraclitus dicit: asinum stramina magis optare q̄ aurum, asino enī pabulum auro iucundius est. Voluptates igitur ee que sunt diuersorum specie/ differunt specie: eas vero que sunt eorūdem/ consentaneum est rationi diuersas nō esse. ¶ In hominibus autem non medioriter discrepant. Eadem enim alios dolore afficiunt: alios delectant, et alijs quidem molesta sunt/ odioq̄ habentur: alijs vero iucunda/ ac amabilia sunt, hoc et 20 21 22

24

10

ptates mentis/inter se sua discrimina fortitunt. sit igitur recte vt voluptatū quedā sint pbe: quedā vero s-
 probe ac illaudabiles. ¶ Tertia conclusio. Animantium specie differentū: differētes et specie sūt volup-
 tes. et earūde: cōsimiles specieq; consentiētes. Itā vnicuiq; aialū ppria quedā videtur esse voluptas:
 quēadmodū et ppriū op^o. ppria enī voluptas ea est: que ppriā comitat operationē quod in singulis in-
 tueri pfacile videbit. alia nāq; voluptas est equi alia canis alia hoīs. et quēadmodū Heraclit⁹ dicit
 asinus stramina poti⁹ opiat q̄ aurū. asinus enī pabulū: q̄ aurū iucūdi⁹ est. ergo animantium specie dif-
 ferentiū: differētes specie erūt et voluptates. et eas que sunt corūdē: cōsimiliūq; operationū: consens-
 taneū est non esse specie diuersas. ¶ Quarta conclusio. In hoīb⁹ voluptates non mediocriter diuerse
 sunt: imo longo discrepant intervallo. Itā eadē alios dolore afficiūt. alios autē delectant. et que alijs
 molesta sunt odiosq; habent: alijs iucunda sunt. atq; amabilia. quod et in dulcib⁹ reperitur. non enī ea-
 dem et sano. et febricitanti dulcia esse vident. neq; idē esse calidū infirmo et optimā valitudinē habēt:
 et similiter in alijs rebus accidere cōperit. varie igitur inter sese hominū voluptates discrepāt. ¶ Quin-
 ta conclusio. In oib⁹ hoim voluptatib⁹: id sentiendū est. talesq; esse quales studiosus iudicat: et quale ipse
 studioso videt. Studioso certe id cōmittendū est si recte dicit q̄ quēadmodū studioso videt ita est: et vir-
 tutē et bonū hoc ipso quo tal est oim esse mēsurā. quod pfecto recte dicit dubiū nō est. igitur ee voluptates
 sunt: que ipsi voluptates videntur. et illa vere iucunda quibus gaudet ipse studiosus. neq; mirari q̄ q̄
 debet: si ea que studioso molesta sunt alicui videantur esse iucunda. nam multe corruptele. deprauatio-
 nesq; hominum fiunt. et proinde q̄ hec cōmunda non sunt: his tamen huncq; in modū deprauatis iu-
 cunda videntur. ¶ Correlariū. Quod sit vt ee voluptates que sine cōtrouersia turpes sūt: minime vo-
 luptates dicende sint nisi deprauatis: sed earū: que probe sunt (quā et qualē dicendū est hominis esse)
 et operationib⁹ cōstat. operationes enī ipsas: sequuntur voluptates. siue igitur perfecti. beatisq; viri vna sit
 operatio: seu plures: ee voluptates (que eiusce operatione perficiūt) dicende sunt pprie peculiares/
 atq; oim optime hominis voluptates. cetera vero secundo loco. et perparum cēsende sunt hominis vo-
 luptates: quēadmodū et operationes.

Cap. VI.

¶ Actis autē ijs que ad ipsas virtutes ac amicitias/voluptatesq; pertinent: de fe-
 licitate figura dicere restat: quippe cum finē humanarū rerū ipsā esse ponamus.
 ¶ Sigitur ea que pri⁹ dicta sūt repetierim⁹: orationē sane fecerimus breuiorem.
 ¶ Diximus itaq; felicitatē habitū nō esse. Inisset enī dormienti per vitā: plantarū vita
 viuētū: et in calamitatibus maximis constituto. q̄ si hec non placent: sed ponendū est
 potius ipsā operationē esse quandā (vt prius dictū est) et operationū alie sunt necessarie
 et ob alia/alie per seipsas sunt expetibiles: perspicuū est felicitatē earū aliquā operatio-
 nē esse: que sunt per se et non ob aliud expetende. felicitas enī nullius indiget rei: sed est
 ex sese sufficiens. ¶ Operationes autē ee per se sunt expetibiles: a quibus nichil preter
 operationē queritur. Tales vero vident esse actus y qui a virtute pficiuntur. honesta
 nāq; studiosaq; agere/ex yis est que per se expetuntur. et item ludorū y qui sunt iucūdi.
 non enī ob alia ipsos expetunt. damna nāq; potius ex ipsisq; cōmoda suscipiunt et cor-
 pus/et patrimonū negligentes. confugiūt autē ad talia oblectamenta et pleriq; eorum
 qui beati esse dicuntur. Quapropter apud tyrānos in precio habentur y qui in talib⁹ ob-
 lectamentis sunt dextri. an yis enī seipsos prebent iucūdos que illi affectant. indigēt autē
 talibus. ¶ Videntur igitur he ad felicitatē pertinere: ppter ea quod hisce vacant homi-
 nes y qui sunt in potestatibus pstituti. At nullū fortasse signū tales sunt homines. nam
 nec virtus in potestatib⁹/nec intellect⁹ cōsistit: a quibus operationes studiose pficiūt vo-
 luptates: ppter ea putandū est has magis expetibiles esse. ¶ Et pueri enī que apud se-
 ipsos in precio sunt: prestabilissima esse putant. consentaneum igitur est rationi/vt pueri
 ris et viris diuersa preciosa esse vident: sic et prauis et studiofis videri. ¶ Et igitur sepe dī-
 ctū est: et preciosa et iucunda sunt ea/que studioso viro talia sūt. vnicuiq; autē ea est ope-
 ratio maxime expetibilis: que ab habitu pprio pdit. et studioso igitur ea que pficitur a
 virtute. Felicitas ergo non in lusiōe/iocose perest. ¶ Itē absurdū foret humanū finē io-
 cum esse: et negocia multa molestasue per totā vitā causa iucūdi suscipe. Licita enī fere
 preter felicitatē alter⁹ expetim⁹ grana. hec enī est finis. ¶ Studere autē et laborare gra-
 tia loci stultū pfecto/nimisq; puerile esse videtur. Vocari vero vt studeas secūdū senten-
 tiam Anacharsidis: recte sese habere videt. Voc⁹ enī requieti similis est. atq; cū cōtinue
 nequeat hoīes laborare: indigēt requiete. Non est igitur ipsa requies finis. sit enim gra-
 tia operatiōis. ¶ Atvero vita felix in virtute videt cōsistere. hec vero vita cū studio est
 et in serijs: sed nō in ioco cōsistit. ¶ Atq; ea q̄ studiose sunt/seriaue: prestabiliora ridicu-
 lis/et iis quocioco sunt. ¶ Et operationem semper melioris et partis. et hominis studio-

sam magis dicimus esse: melioris vero prestabilior est: et ad felicitatem iam magis attinens. ¶ Frui preterea quivis, et mancipium voluptatibus corporis: non minus quam optimus homo potest. ad felicitatem nemo mancipio tribuit: nisi et vitam tribuerit studiosam. Felicitas enim non in talibus consistit modis vivendi, sed in operationibus que a virtute proficiuntur: ut prius etiam diximus.

¶ Sexti capitis nota. ¶ 22. poteratur ut plurimum pravi sint: hoc facit ambitio/ et dominandi cupiditas, que indignos ad huiusmodi honorificos magistratus petendos cogit esse importunos.

¶ Sexti cap. tribus conclusionibus et resumptione aliquorum precedentium partitum est.

25 Sexti Capitis commentarius ad litteram. ¶ Prima conclusio. Post exactum sermonem eorum que ad virtutes amicitias voluptatesque pertinet: reliquum est de felicitate determinationem figuram/rudis inmerum suscipere. Nam felicitate humanarum rerum finem esse statuimus. ad quod breviori sermone complectendum, opere precium nobis videtur: nonnulla eorum que prius allata sunt: resumere. ¶ Primum. felicitatem habitum non esse. nam inest per vitam dormienti, solumque ut planta viventi pariter et maximis calamitatibus versato: que minus placere videntur. ¶ Secundum est felicitatem operationem quandam: esse ponendam. ¶ Tertium. operationum quasdam esse necessarias et ob alia alias autem ob seipsas esse expectandas. ¶ Quartum. felicitatem aliquam earum operationum esse: que per seipsas et non ob aliud expectande sunt.

26 Nam felicitas nullius rei indiget: sed est ex se sufficiens. ¶ Secunda conclusio. Actus qui a virtute proficiuntur operationes sunt per se et petibiles: et ludi quidam iucundi. ¶ Nam operationes et per se sunt et petibiles: a quibus nihil queritur preter ipsam operationem. sed actus qui a virtute proficiuntur operationes sunt: a quibus nihil preter operationem ipsam queritur. honesta enim studiosaque agere et us sunt que per se expectantur. actus igitur qui a virtute proficiuntur: operationes sunt per se et petibiles. et quod quidam ludi item per se expectantur: pater. nam homines eos non ob alia expectant. verum damna ex ipsis potius recipiunt quam comoda: et corpus, et patrimonium negligentes. Et ad huiusmodi ludorum delectationes confugiunt plurimi eorum: qui vulgo beati censentur. quapropter apud tyrannos in precibus habentur hi: qui in talibus ludorum oblectamentibus delectantur atque comes. nam hi seipsos prebent ius cibus in us que ipsi tyranni summi opere antecant. talibus enim viris ipsi tyranni indigent. ¶ Tertia conclusio. In huiusmodi ludorum vacationibus. minime felicitas collocanda est. De ludorum operationes propterea ad felicitatem pertinere videtur: quia hi se intendunt homines qui magnis in potestatibus sunt constituti. sed huiusmodi homines nullum signum debent esse. ¶ Primo. quia huiusmodi viris qui magnis in potestatibus sunt constituti: nec virtus, nec intellectus adest. a quibus tamen studiose operationes proficiuntur. non igitur quod in lusionibus sit felicitas: sufficiens sunt argumentum. ¶ Secundo. non igitur putandum est corporeas voluptates magis expectibiles esse: propterea quod in potestatibus constituti. quoniam ipsi sinceram liberalis voluptatem nunquam degustarunt: ad corporeas confugiant. igitur neque ludos quos ipsi sectantur: pertinere ad felicitatem. ¶ Tertio. pueri que apud ipsos in precibus sunt: prestabilissima esse putant: viri quidem non putant. igitur rationi consentaneum esse videtur: ut quod admodum pueris et viris diversa preciosa esse videtur: ita quoque et pravis et studiosis videri. poteratur autem ut plurimum pravi verum (ut sepe numero dictum est) ea et preciosa et iucunda sunt: que studio viro talia sunt. hec autem sunt: que a virtute proficiuntur. nam unicuique ea operatio maxime iucunda ac expectibilis est: que a proprio proficiuntur habitu. studio igitur ea que proficiuntur a virtute. non igitur felicitas in lusione ludorum vacatione consistit. ¶ Quarto. Absurdum esset humanum finem iocum existimare: et multa negotia/laboriosaque per totam vitam ipsius ioci gratia suscipere. at omnia i vita (preter felicitatem) alterius gratia. felicitaria scilicet expecti debent. est enim felicitas finis. non igitur in ioco collocanda est felicitas.

27 ¶ Quinto. Studere et laborare gratia ioci stultum. nimiumque puerile esse videtur: verum ut Anacharsidis sententia recte habet: iocandum est ut studeas. non est igitur iocus: humanus finis. ¶ Sexto. iocus requies similis est. cum enim continue homines nequeant laborare: indigent requie/intermissioneque laborum. at requies operationum ferie: humanus finis non est. sit enim operationis gratia. igitur neque iocus. ¶ Septimo vita felix potius, in virtute consistere videtur: quam in ioco. nam vita que secundum virtutem est: in officio atque serijs versatur. ¶ Octavo. quia que studiosa sunt: et seria: prestabiliora sunt ridiculis: et us que pro ioco. iocis gratia fieri solent. ¶ Nono. semper melioris/et partis et hominis operationem: magis studiosam dicimus. nam melioris prestabilior est. et ad felicitatem plus habens momenti. at virtus melioris partis est: quam iocus. non est igitur iocus: hominis finis. ¶ Decimo. preterea quivis (etiam velle mancipium) voluptatibus corporis. et non minus quidem quam optimus: frui potest. at felicitatem mancipio tribuit nemo: nisi et vitam eidem tribuerit studiosam. non igitur felicitas in talibus vivendi modis iocisque: qui ad voluptates pertinent corporeas/consistit. sed ut superius quoque dictum est: in us operationibus que a virtute proficiuntur.

¶ Et si felicitas operatio est per virtutem: consentaneum est rationi per Cap. VII. cam esse que est prestabilissima. hec autem eius fuerit: quod est optimum. Sive igitur mens sit hoc/ sive aliud aliud: quod quidem natura donari videtur/ ac imperare: et ad conversionem habere de honestis/divinisque rebus: aut quia divinum et ipsum est/ aut quod eorum que sunt in nobis est divinissimum: huius operatio per virtutem propria/ ipsa felicitas fuerit/ beatitudoque perfecta. Dictum est autem ipsam esse contemplativam. Atque consentaneum hoc et antea dictum/ et veritas videbitur esse. hec enim operatio prestabilissima est: quippe cum et mens sit eorum que in nobis insunt/ prestabilissimum: et ea circa quam mens versatur cognoscibilium prestabilissima sint. ¶ Est preterea continua maxime. Nam contemplari magis continue: quam agere quodvis possumus. ¶ Arbitramur preterea felicitatem voluptatem ad

29

¶ Et si felicitas operatio est per virtutem: consentaneum est rationi per Cap. VII. cam esse que est prestabilissima. hec autem eius fuerit: quod est optimum. Sive igitur mens sit hoc/ sive aliud aliud: quod quidem natura donari videtur/ ac imperare: et ad conversionem habere de honestis/divinisque rebus: aut quia divinum et ipsum est/ aut quod eorum que sunt in nobis est divinissimum: huius operatio per virtutem propria/ ipsa felicitas fuerit/ beatitudoque perfecta. Dictum est autem ipsam esse contemplativam. Atque consentaneum hoc et antea dictum/ et veritas videbitur esse. hec enim operatio prestabilissima est: quippe cum et mens sit eorum que in nobis insunt/ prestabilissimum: et ea circa quam mens versatur cognoscibilium prestabilissima sint. ¶ Est preterea continua maxime. Nam contemplari magis continue: quam agere quodvis possumus. ¶ Arbitramur preterea felicitatem voluptatem ad

mixtam esse oportere: iucundissima aut operationū virtutum/ est ea haud dubie que per sapiētiā pdit. Itaq; philosophia mirabiles tū puritate/ tū firmitate: voluptates habere videtur. atq; cōsentancū est rationi: scientibus q̄ querētib; oblectamentū ipm iucundius esse. ¶ Ipsa quoq; sufficiētia maxime fuerit in contemplatiua. Nam et sapiens/ iustus. et ceteri rebus ijs indigēt que necessarię sunt ad vitā. sed si satis his talia adsunt/ iustus quidē eorū indiget ad quos et cū quibus egerit iuste. et tēperans item/ ac fortis/ et singuli ceterorū. at sapiēs si solus etiā sit contēplari potest et quo sapiētiōr est/ eo magis potest: melius aut fortasse si habeat adiutores. attamē sufficiētissim⁹ est ip̄e. ¶ Preterea propter scīp̄am amari sola videt. Nihil enī ab ip̄a sit p̄ter hoc cōtēplatiū inq̄ esse. at cū agimus preter ip̄am actionē/ aut plus aliquid aut minus assequimur. ¶ Videtur etiam in ocio felicitas ip̄a cōsistere. Negocia nāq; suscipimus. vt ociū habeamus/ et bellum gerimus: vt in pace degamus. Opationes igitur actiuarū virtutū/ civilibus aut bellicis in rebus versantur. actiones aut que in his versantur negociose esse videntur/ atq; bellice quidē et omīno. nemo nāq; bellū expetit gerere/ gerendi gratia belli: neq; bellum ob bellū parat. videbit enī crudelis quidā atq; sanguinolētus penitus esse: si faciet amicos hostes vt pugne cedetq; fiat. At et ip̄ius civilis negociosa est. et preter ip̄am ad ministratiōē potestates cōparatis atq; honores. aut felicitatē sibi ip̄i et ciuib; . que quidem diuersa est a civili et quā querimus vt diuersam. Sugitur civiles quidem et bellice actiones: ceteris actibus qui a virtutibus proficiūtur. pulchritudine. magnitudineq; precellūt: hec vero negociose sunt/ atq; aliquē finē affectant: et nō propter scīp̄as sunt expetibiles. mēns aut opatio et studio ancillere videt/ cū cōtēplatiua sit: et preter scīp̄am nullū affectare penitus finem: habereq; voluptatē propriā que quidē operationē ip̄am exauget/ sufficiētia insuper/ ocium/ defatigatiōis vacuitas et humana et quēcūq; alia viro tribuitur beato/ per hanc opationē illi inesse videntur: perfecta felicitas hominis fuit hec profecto/ sumpta longitudine vite perfecta. Nihil enī felicitatis est ip̄perfectū. ¶ Talis autem vita superat hominis naturā. Non enī hoc ip̄o quo homo est/ ita viuēt sed quo est quid in ip̄o diuinū. Quantū igitur hoc ab ip̄o cōposito differt: tantū et hui⁹ operatio distat ab ea que a virtute alia proficiūtur. ¶ Quod si mens/ diuinū ad ip̄sum hominem est: et vita que ab hac manat diuina est respectu ipsius vite humane. Oportet autē: non quēadmodū monent quidā humana nos sapere cū simus homines: aut mortalia cum simus mortales: sed quoad fieri potest imortales nos ip̄os facere. cūctaq; effis cere/ vt ea vita viuamus que ab eo manat/ quod est eorū que in nobis insunt prestabilissimū. Nam tametsi parū est mole: vi tamē et precio multū omib; antecellit. ¶ Elidetur autem et vnusquisq; hoc esse: siquidē precipuū est et melius. Absurdū igit esset: si non suam sed alicuius alterius expeteret vitam. ¶ Id insuper quod dictū est antea: nūc etiam accommodabitur. Quod est enī natura vnicuiq; propriū: id optimū vnicuiq; et iucundissimū est. Et homini igitur ea vita que ab ipsa proficiūtur mente. siquidem maxime hoc est homo hec ergo est et felicissima vita.

¶ Septimi capitis note. ¶ In primo libro de actiua felicitate ad quā duodecim v̄tutes morales in toto ferme opere determinate perducunt: et que est inferioris partis animi felicitas: hic aut precipue de felicitate diuina ac contemplatiua: quantū in hac mortali vita cōceditur: ad quā sola perducit sapiētia et que est superioris anime partis virtus perfectissima: que plus diuinis illustrationibus. q̄ mortalium viribus: animis insinuat. et post euangelicā lectionē opera diui Dionysij Areopagite ad huius altissime vite imitationē credūtur valitura.

¶ Septimū cap. vnam cōclusionem cōplectitur. ¶ Septimi Capitis cōmētarius ad litterā ¶ Cōclusio. Partis cōtēplatiue/ opatio secūddū ppriā virtutem: felicitas est. que quidem cōtēplatiua dicitur: et que perfectissima est. ¶ Primo. quia felicitas operatio est secūddū virtutem. par igitur est: vt sit secūddū prestabilissimā virtutem. at optima virtus: eius est quod in nobis optimū est. optimū autem in nobis dictum est esse ipsam cōtēplatiuā partem: siue ea mens vocetur siue quicq; aliud: quod quidem natura dominari ac imperare videtur/ et curam habere de honestis. diuinisq; rebus. quoniam aut ipsum quid diuinum est: aut quia eorum que sunt in nobis id ipsum diuinissimum est. igitur eius partis operatio secūddū propriam virtutem: felicitas beatitudoq; perfectissima est. ¶ Secundo. id superioribus dictis/ ipsiq; veritati cōsentancū esse videtur: quia partis cōtēplatiue operatio perfectissima est. nam et mens cuius ipsa est operatio: eorum que sunt in nobis omniū est prestabilissimū. et non modo id verū sit: sed et cir ca que ipsa mens versatur cognoscibilū prestabilissima sunt. nimirū igitur si eius partis secūddū propriā virtutē operatio: felicitas sit et quidē p̄fectissima. ¶ Tertio. hec opatio maxime p̄tina est et magis quidē q̄ p̄tina actiue operatio. nam contēplari magis cōtinue: q̄ agere quodcūq; valemus. ¶ Quarto. arbitramur

voluptatē felicitati cōiunctā esse oportere. at opationū virtutū. pculdubio ea iucūdiffima est: q̄ a sapiētia p̄p̄iaq; cōtēplatiue partis virtute enascit̄. viderur enī sapiētia ip̄aq; diuina p̄bilosophia mirabilis: cū puritate tū firmitate voluptates habere. neq; quidē hoc ab re fuerit. quādoquidē diuina inter rogātibus magna affit voluptas: maior aut̄ sciētibus q̄ ea sciscitātib⁹ querētibusq;. ¶ Quarto. q̄ ip̄a sufficientia maxime in hac cōtēplatiua felicitate consistit. nam et sapiens. et iustus. et ceteri: q̄s indigent que vite necessaria sunt sed vbi talia assint sufficienter: iustus adhuc eorū indiget ad quos et cū quibus agat iuste. et tēperans. et fortis et singulis reliquorū. verū sapiens etiā si solus fuerit. cōtēplari potest: et eo quoq; magis quo et sapiensior est. at nihil prohibet forte id posse melius si habeat adiutores. nihilominus tamen sufficientissimus ipse est. hec igitur cōtēplatiua felicitas perfectissima est. ¶ Sexto. quia ipsius sapientie cōtēplatio: maxime propter seip̄am amari vel sola videtur. nihil enim ab ip̄a preter ip̄am cōtēplationē p̄uenit. at vero cū agimus aliquid: nobis preter ip̄am actionē: aut plus aut minus acquiritur. ¶ Septimo. ip̄a felicitas in ocio quiete atq; tranquillitate consistere videtur. Nam negocia suscipimus: vt teras oculiq; habeamus. et bellū gerimus: nam in pacis tranquillitate viuamus. virtutū enī agibiliū opationē sunt in ciuilibus/bellicisq; rebus: et negociose quidē sunt. et prius que sunt bellice. at ille ocū tranquillitatisq; gratia petūtur. nemo enī expectet bellū gerere belli gerendi gratia neq; quisq; bellū ob bellū parat. crudelis nimū ille quidam et crudelis atq; sanguinolentus penitus esse videbitur: si faciet amicos hostes vt pugnet cedesq; nant. et ip̄us ciuilis operatio itidem negociosa est: vt que est preter ip̄am actionē/ administrationēq; potestates sibi cōparans atq; honores: aut libip̄i et suis ciuib⁹ felicitatē parāo. quequidē ciuils viri tenent: diuersa est a felicitate ciuili et ab ea quā hoc in loco querimus. si ergo ciuiles. et bellice actiōes ceteris actib⁹ qui a virtute pficiuntur: et pulchritudine et magnitudine p̄cellūt et negociote sunt atq; ob aliquē finē non aut ob se ip̄as expectēde: tanto magis alie actiōes. modo mēto opatio et studio p̄cellere vidēt̄ (nā p̄tēplatiua) et p̄ter seip̄am nullū penitus affectat finē et p̄tēplatiua sibi cōiunctā habet voluptatē: que ip̄am opationē adauget sufficientissima est. non negociosa. non tūbulēta: sed in ocio et trāq. illitatis iucellu. et a fatigatiōe vacua quantū hoib⁹ licet atq; p̄cedit et sumari quecūq; alia viro beato triuunt: homini per hanc partē p̄tēplatiue opatione secundū virtutē inesse vidētur. p̄fecta igitur hec opatio p̄tetur hois felicitas: dū modo supra sit in vite longitudine p̄fecta. na nihil felicitatis in actū ip̄perfectūq; est. ¶ Octauo. q̄ hec secundū sapiētiā atq; p̄tēplationē vita: hois supat naturā. no enī hoc ip̄o quod hō est ita viuet: sed quo qd i ip̄o diuinū est. quantū igitur hoc ab ip̄o p̄posito differt: tantū et p̄positū opatio distat ab ea q̄ ab altius virtute pficiētur. ¶ Nonno. nec aliqd diuinū ad ip̄m hoīem est. igit et vita q̄ ab hac manat diuina est: respectu rōneq; habita ip̄ius hūane vite. Neq; oportet quē admodū admonēt nōs nulli: hūana nos sapere cū simus hoīes: aut mortalia. cū simus mortales: sed quoad fieri potest imortales nos ip̄os facere. cūctaq; efficere vt ea vita viuamus: q̄ ab eo manat. ac p̄tuit quod oīm (q̄ nobis insunt. p̄stabilissimū est. na tamen parū est mole: vt tū et p̄cio multū oibus antecellit. ¶ Decimo. vidēt̄ vniūsq; idip̄m p̄stabilissimū esse: siquidē vniūsq; p̄cipuū est et melius. absurdū igitur esset si no suā: sed alicuius alius expecteret vitā. maxime igitur partis cōtēplatiue: vita querēda est. ¶ Undecimo. id in super quod et antea dictū est: quic etiā p̄posito accommodari licet. nā quod natura vnicuiq; p̄p̄uū est: id optimū vnicuiq; ac iucūdiffimū est. igit homini ea vita que ab ip̄a pficiētur mēte: optima. iucūdiffimaq; siquidē homo maxime nec ip̄a. vita igitur secundū mēte felicitissima est.

30 **Secundo autē est ea vita que a virtute alia manat. Operationes Cap. VIII.**

S enī que ab hac p̄cedit humane sunt. nā iusta/et fortis/et cetera que a virtutibus proficiuntur: inter nosip̄os agimus/ in cōmercij/et necessitatibus atq; actibus cōmunibus/et itē affectibus/ vnicuiq; seruātes decorū. hec aut̄ omia cōstat esse hūana. ¶ Nonnulla aut̄ et a corpore p̄uenire vidētur: et multū virtus morū cū affectibus vidēt̄ esse cōiuncta. Cōiuncta est ciuitas et prudētia/moris virtuti/et hec prudētia: si p̄cipia quidē prudētia virtutibus ip̄is emergant/rectū vero moris virtutū a prudētia manet. cum aut̄ hec se habent. vt a se mutuo pendeant/sintq; cōiuncte affectibus: circa ipsum cōpositum fuerint. at cōpositi virtutes humane sunt. quare et ea vita que ab ip̄is proficiuntur/ et felicitas humana est. Abentis aut̄ est separata atq; tantū de ip̄a sit dictū. et recte namq; dicere p̄posito maius est. ¶ Videbitur aut̄ et externa affluentia perparum aut minus idigere q̄ moralis: opus est enī vtriusq; necessarijs rebus. Atq; sit eque: quāq; circa corpus et res tales/ ciuils homo magis elaborat. parua enim differentia fuerit. in operationibus aut̄ non mediocriter different. Etenī liberali quidē ad liberalitatis operationes exercēdas: et iusto ad retributiones pecunijs opus erit. ¶ Volūtates enī non sunt manifeste. Simulant aut̄ et qui non sunt iusti/ agere iuste velle. Fortis aut̄ opus est potētia: si agit aliquid eorū que a virtute pficiuntur. et potestate etiā tēperati. quo nōq; modo aut̄ hic/ aut eorū quisq; manifestus erit. Quenī aut̄ vtrū magis p̄p̄uū sit virtutis: vtrū electio/ an ip̄i actus: quippe cū in vtriusq; virtus consistat. atq; cōstat in vtriusq; p̄fectū ip̄m consistere. Ad actus aut̄ multis indiget: et quo maiores pulchrioresq; sunt eo pluribus indiget. At cōtēplatiua nullis huiusmodi rebus ad operationē est opus. quin et ip̄edimēto fere sunt ad cōtēplationē. Sed hoc ip̄so quo homo est/ atq; cū pluribus viuit: expectit ea agere que a virtute pficiuntur. indigebit igit talib⁹ ad ea agēda

que ad hominē spectant. Atq; felicitatē perfectā contēplatiuā quandā operationē esse hinc quoq; fuerit manifestū: deos enī maxie beatos esse putam⁹ atq; felices. at quosnā actus tribuere illis oportet: iustosne? An ridiculi videbūtur: si cōmutēt/ et deposita red- dant: et hōi cēsa agāt? At fortesne: ppter ea q; formidolosas res sustinēt/ periculaq; subeunt honestatis ipsius causa? An liberales: at eunā dabunt? Absurdū est insuper si numos etiā habeāt/ aut aliquid tale. An tēperantes: at quidnā fuerint? An laus sit im- portuna si prauas dy cupiditates nō habere dicātur? Ita per omīa discurrēt/ cūta que sunt circa actus: parua quedā et nō digna dy immortalibus sane vidētur. At uero viuere ipos vniuersi putant. quare et operari. Hō enī oportet illos (vt Endymionē aiunt) dor- mire. Eluētū igitur ei: cui actio et multo magis effectio nō tribuit: quidnā aliud ppter cōtēplationē restat? Quare dei operatio precellēs beatitudie. cōtēplatiua sine cōtro- uersia fuerit. et hūanarū igit opationū ea homo est summe felix: que illi maxime est co- gnata. ¶ Signū est huius et aīalia cēsa felicitatis ex pterna esse: tali penitus operanone priuata. Nam dy quidē tota est vita beata. talē habētibus opationē: hoibus aut/ quo ad ipos talis opationis quedā inest similitudo. At aīaliū ceterorū nullū proflus est felix. quippe cū nulla ex parte particeps sit cōtēplatiōis. Quousq; igit cōtēplatio sese ex- tendit eousq; sese extrēdit et felicitas ipa: et qbus cōtēplatio magis inest ys et felicitas magis inest/ nō per accidēs quidē: sed per ipam vtiq; cōtēplationē. hec enī per seipam est preciosa. Quare felicitas cōtēplatio fuerit quedā. ¶ Est aut opus huic et pspertate externa cū sit homo. Natura nāq; ipa nō est ad cōtēplandū sufficiens: sed et corpus sanū esse oportet/ et alimēta/ reliquūq; famulatū adesse. ¶ Non tamē putandū est multis ac magnis ei opus fore/ qui futur⁹ est felix: si fieri nō potest vt sit beatus sine bonis extēis. Necq; enī sufficiētia/ neq; iudiciū/ neq; actus in exuperatione cōsistit. sed fieri potest vt et non pncipes terre ac maris agant honesta. etenī a mediocribus facultatibus potest q; piam agere per virtutē. Atq; id clare cernere licet. pauati nāq; nō minus agere vidētur res bonas/ q; qui sunt in potestatibus cōstituti: imo etiā magis. Saus aut est tot facul- tates habere. erit enī eius vita felix qui per ipsam operatur virtutē. ¶ Solon etiā bene fortasse de felicibus sensit: qui quidē eos esse felices dixit: qui mediocriter res habuerūt externas: et pulcherrimas res (vt putabat) egere/ modesteq; vixere. Fieri enī potest: vt mediocria possidētes agant ea que agere oportet. ¶ Eliditur aut et Anaxagoras: non locupletē/ neq; potentē felicē ipm existimasse: cū dixit se nō mirari/ si absurdus quidem multitudini videatur. hec enī res sentiens solū externas his iudicare tantūmodo solet. Consentaneē igit nris sentētijs et sapientū opiniones esse vidētur. ateni habēt quidē et talia quandā fidem ¶ Veritas tamē in ys que in actionē vniūt ex operibus iudicatur/ et vita. In his enī precipue certitudo veritatis cōsistit. cōsiderare enī oportet ea q; ātea dicta sunt ad opera referētes/ et vitā. et si cōsona sunt operibus: acceptāda sunt. sin vero discrepant: verba sunt tantū putanda. ¶ At uero qui mēte operatur/ et eā colit: disponit optime. is et amicissimus dy immortalibus esse videtur. Nā si dy curā humanarū rerū (vt existimatur. aliquam habēt: rationi sane cōsentaneū fuerit ipos eo gaudere quod est optimū/ maximeq; sibi cognatū. hoc aut fuerit ipsa mēs. et in eos qui maxime hoc amāt atq; honorant/ beneficia vicissim cōferre tanq; curā ys que sibi sunt cara/ ac diligentiam adhibentes: et recte. beneq; agentes. at constat hec omnia maxime sapienti inesse. amī- cissimus igitur sapiens ipse dy immortalibus est. eundem autem conueniens est: et fe- licissimum esse. Quare sapiens hoc quoq; modo maxime fuerit felix.

¶ Octauū caput note ¶ Et hoc loco qstionē fundāt: an actus extior aliquā pfectionē virtutū morali addat. ¶ Anaxagoras vt libere philosopharet: oēs opes abiicit/ et libere suo cōcessit/ et alij ita pplus res ita fecisse legūtur ¶ Endymion a poetis fingitur dilectus a luna: et in monte licie sopitus: quo li- berius dormiētis carperet oscula. ¶ Priuati hoies res pclaras agere vidētur: psertim in ys que ad cōtēplandū vitā pertinet potius q; qui sunt i potestatib. magnisq; dignitatib⁹ cōstituti. vt Paulus/ Hierotheus Bartholomaeus/ et diuus Dionysius.

¶ Octauū cap. quinq; cōclusionibus paritū est. ¶ Octauū Capitis cōmētarius ad litterā. ¶ Prima pco. Ea vitā q; ab actiua/ administratiuaq; vir- tute manar: secundū sibi vēdicat locū. ¶ Primo. nā opatiōes que ab hac virtute psciscūt: humane sunt. nam et iusta et fortia/ et cetera id genus officia: que ab administratiuis virtutib⁹ profisciscūt/ inter nos ipos agimus in cōmercij/ in necessitatibus. in actibus coib⁹ itē et in affectibus: vnicuiq; decorū seruantes hec autem omnia constat esse humana. at ea vitā que a virtute cōtēplatiua prodit/ atq; enascitur: mōstrata est nō humana/ sed diuina potius. merito igitur vitā que a virtute administras

tota procedit: secundas partes secundum sibi vendicat locum. ¶ Secundo in vita que ab actus virtute/ administratiuaq; moderatur: multa a corpore puenire videntur. atq; multum virtus ipsa mori: cum affectibus corporeisq; perturbationibus videtur esse coniuncta. et coniuncta est etiam prudentia/ moris virtutis: et vicissim virtus moris prudente. nec inuita quidem. nam principia prudentie a virtutibus ipsis emergunt: rectis autem virtutibus moris ab ipsa prudentia manant. cum ergo et prudentia et virtutes moris ita sese habeant ut a sese mutuo pendeant: suntque humanis affectibus ascite. atq; coniuncte: circa ipsum compositum erunt. at compositi virtutes sunt humane. est igitur ea vita/ cuiusq; felicitas que a prudentia et virtutibus morum perficitur: humana. at mentis felicitas separata est. iure igitur actus virtutis felicitas: et que humana est: secundum sibi vendicat locum. sed quod felicitas mentis separata sit: tantum de ipsa dictum hic satis sit. nam id et recte prosequi: proposito maius est. ¶ Tertio. mentis contemplatiuaq; vita: externa affluentiis parum aut minus indigere quam actiua atq; moralis vita videtur. et quod ita est ut actiua civilisq; homo circa corpus et res tales magis laboret: est tamen ut posueris et contemplatiuum et civile eque externorum affluentia indigere: id parum ad id quod paramus refert modicisq; admodum mouetur. est. nam in operationibus non mediocriter different sed plurimum. liberali enim ad liberalitatis operationes exercendas et iusto ad retributiones faciendas: pecunio opus erit contemplationibus autem his adminiculatiombus non opus est. primas igitur partes. felicitas mentis sibi asciscit: actiua vero secundas. ¶ Quarto. vita administratiue virtutis pluribus indiget: quam partis contemplatiue. neque confert quicquam dicatur: vitam actiuam in actibus voluntatis consistere. et proinde non egere exteriori operatione ut neque contemplatiui. nam voluntatis non sunt manifeste: neque in eis solis perficitur administratiua vita. simulant enim et qui non sunt iusti: agere iuste velle. verum fortis opus est potentia et robore: si quicquam coram agere debeat que a fortitudine perficitur. et temperato iudicio opus est coram facultate circa que contingit temperantem et immoderantem esse. quo modo enim aut temperatus. aut aliorum aliquis manifestus erit: nisi circa externorum operando probetur: et ideo quod solet virtutem magis virtutem propriam sit ipsa electio: an actus ipse quasi in virtutis ipsa virtute consistat: et id constat atque manifestum est: ipsum perfectum in virtutis consistere. ac ad actus ipsos: multis indiget administratiua virtus. et quo maiores pulchrioresque sunt eo et pluribus indiget. contemplatiui autem nullis hominum rebus ad suam contemplationis functionem opus est: verum potius impedimento fere sunt ad contemplationis officium. vita igitur contemplatiui primum locum sibi defendit: actiua vero secundum. Nec ab re euenit ut ea quibus actiua indiget: contemplationi fere sunt impedimento. nam in vita actiua homo hoc ipso quod homo est. vivit: et quanto cum pluribus vivit. tanto magis ea agere expetit que ab humana virtute perficiuntur. indigebit igitur talibus. ut exterius facultatibus: ad ea que ad hominem spectant peragenda. ¶ Quinto. hinc licet cognoscere contemplatiua felicitate perfectam admodum esse operationem et primum sibi vindicare perfectionis locum: quod supramundanas mentes maxime beatas esse putamus atque felices. at ipsis nullas actiones tribuimus. quas enim actiones administratiueque illis tribuere oporteret: none iustas: sed ridicule forte tum apparebunt ipse supramundane mentes: si committere et deposita reddant et cetera id genus actionum efficiant. fortes neque et id quidem absurdum: quia si res formidolosae sustineant periculaque subeat ipsius honestatis gratia. an liberales: sed cum non tamen dabunt indigent: et absurdum insuper est si numos habeant et loculos/ aut aliquid simile. an temperantes: sed quo pacto id fuerint: et an indecens ac importuna laus est: si prauas cupiditates beatissime mentes non habere dicatur. cetera per omnia discurrunt cuncta que sunt circa actus: parum qua quedam. et non digna mentibus immortalibus sane videtur. at vero ipsa beatissima numina viuere. putant viuere. quare et operari. non enim oportet illa (ut Endymiona fabulantur) dormire: sed quid non potius eis tribuimus quam contemplatiui operanti enim cui actio et multo fortius effectio (que artis est opus) non tribuitur: nihil preter contemplationem: tribuendum relinquitur. quare dei longe precellens beatitudine operatio: vita sine cotroutieria contemplatiua sit. ea igitur operatione inter operationes humanas: homo maxime felix est: que illa diuine felicitatis maxime est cognata: hec autem est contemplatiua. igitur contemplatiua felicitas: summum sibi perfectionis locum inter humanas operationes vindicat. ¶ Sexto eius rei signum sunt cetera aialia felicitatis expertia: tali pro suo contemplationis officio priuata. nam supramundanis numinibus tota vita beata est: talem habentibus operationem. hominibus autem quoad ad ipsa talis quedam inest operationis similitudo. at reliquorum aialium nullum pro suo felix est. quippe quod nulla ex parte sit contemplationis particeps. quousque igitur contemplatio sese extendit: consueque sese extendere videt et felicitas. et quibus contemplatio magis inest: et felicitas magis inest/ non pauciores quidem sed per eam ipsam contemplationem. est enim contemplatio per seipsum preciosa. igitur felicitas: vel maxime contemplatio quedam est. ¶ Secunda prolo. Felicitas enim illa diuina contemplatiuaque felicitate: exterarum rerum prosperitate opus est. Nam si homini felix homo est. homo autem natura ipsa non est ad preplandum sufficiens: sed et corpus sanum esse oportet et alimenta reliquaque famulatum adesse. ¶ Tertia prolo. Si fieri non potest ut quis beatus euadat sine bonis externis: non tamen putandum est multis ac magis ei opus esse: qui futurus sit felix. ¶ Primo. quod neque sufficientia neque iudicium neque actus in magnis exuperantibusque rerum copiis consistit. verum fieri potest: ut qui neque principes terre. neque maris sunt: agant honesta. nam a mediocribus facultatibus: potest quispiam secundum virtutem agere. quod et clare conspiciere licet: quandoquidem priuati homines non minus agere videtur res preclaras quam qui in potestatibus sunt constituti: uno et magis. satis ergo erit tot facultates habere: quod se ad agendum sufficiant. nam eius vita beata erit: qui secundum virtutem operabitur. que si sufficiunt ad agendum: tanto magis et ad contemplandum. non igitur multis/ ac magni facultatum copias ei opus erit: qui felix futurus est. ¶ Secundo. Solon de felicibus in hoc recte sensisse videt: quidam eos felices esse dicebat: qui mediocriter res habuerunt externas et qui res pulcherrimas (ut arbitrabatur) egerunt modestesque vixerunt. fieri enim potest ut mediocriter possidentes: agant ea que agere oportet. ¶ Tertio videtur id sensisse Anaxagoras: neque locupletem neque potentem felicem ipsum existimasse: cum inquit se non mirari si absurdum quidem multitudinem videretur. nam multitudo solum res externas agnoscens: ab his duratior iudicium ferre solet. videtur itaque nostris sententijs ad sapientium opinionem consentaneum: nec ab re quidem. nam et talia fidem quandam habent. non igitur magnis exterarum rerum copiis: opus est felici. ¶ Quarta conclusio. Veritas in eo que in actione veniunt: ex operibus iudicatur et vita. Nam in operationibus/ et vita precipue certitudo veritatis consistit. considerare ergo vos oportet ea que antea dicta

sunt/et ad opera referre, pariter et vitā, cū cōsona sunt operibus: acceptanda sunt/ et vitā proba est: sin vero discrepāt: verba tantū sunt putāda. ¶ **Ad unita conclusio.** Sapiens: deo immortalibusq; celisq; minibus amicissimus est, et pariter et maxime seculis. Nam qui mēte operatur et eam colit: optime mēte disponitur, atq; us amicissimus numinibus immortalibus esse videtur. Na si immortalia numina rerum humanarū curam vt existimatur aliqua gerūt/ gerut enī, rationi sane cōsentaneū est: ipsa eo gaudere quod in rebus humanis optimū est, maximeq; sibi cognatū, hoc autem ipsa mens est, et cōsentaneum atem est: in eos summo opere qui mentem amant, coluntq; ac honorant: beneficia vicissim conferre tāq; curam eorum (que sibi cara ac diligētiam adhibentia et recte beneq; agentia. Et vero constat hec oīa maxime sapienti mēte, sapiens igitur deo, immortalibusq; numinibus amicissimus est, et eundem cōsentaneum est felicissimum esse, quare et sapiens hoc quoq; modo: maxime felix est.

Peroratio operis.

Cap. VIII.

Tenē si de his/ atq; virtutibus et insuper de amicitia/ voluptateq; sans figura diximus: est ne putandū nostrū propositū iam finem habere? An quēadmodum dicitur: non est in hoc rebus agendis finis/ prosperisse/ cognouisseq; singulas: sed potius agere. Nec de virtute scire sat est: sed emendandū est ipsam habere/ ac vti: vel si quo alio modo boni efficiamur. Si igit verba sufficerēt ad faciēdos homines bonos: multas iure mercedes secundū Theognidē atq; magnas afferret, et cōparare ea oporteret. Hunc vero iuuenes quidem liberos hortari/ ac prouocare: morēq; idoneū ad obtemperandū educatione bona iam factū: ingenuū/ vereq; honestatis amatorē facere posse videntur: vulgus autem ad probitatē mūtare non posse, non enī sunt tales/ vt ob dolorem obtemperent: sed ob metū, nec vt a prauis ob turpitudinem abstineant: rebus sed ob penā. Nam quia affectib; viuūt: persequūtur quidē proprias voluptates et ea que illas efficiunt, fugiunt autē dolores oppositos, honestatis autem voluptatisq; vere nullam prorsus habent aiā aduersionē: quippe cū eas nō degustarint. Tales igiturque nam verba traducere/ moderariq; possent? Fieri enī non potest: aut non facile sit vt ea verbis mutentur/ ac extrudantur: que impressa sunt moribus/ temporeq; diuturno rectiora. Amabile autem est fortasse: si cum omia essent quibus boni fieri videmur participes virtutis efficiamur. ¶ Fieri vero bonos alij natura/ alij consuetudine/ alij doctrina putant. Natura igitur (vt constat) non in nostra est potestate: sed inest ys hominibus per causam quandam diuinā: qui vere sunt fortunati. Verba autem preceptiones/ non in omnibus vires habent: sed opus est auditoris animū antea moribus esse cultū ad recte gaudendū/ ac ad horrendū: perinde atq; terrā que semina sit nutritura. Qui nāq; viuūt cū perturbatione non audiet ea verba que dehortantur neq; intelliget, is vero qui ita dispositus est: qui fieri potest vt dissuadenti obtemperet? Quinimo autem non verbis ipsa perturbatio: sed vi cedere videt, mores igitur pcedāt aliquo modo virtuti familiares oportet: amītes bonū/ atq; abhorrentes a turpi. ¶ Difficile autem est vt ab adolescentia recte quis ad virtutem instituatur non sub talibus legibus educatus. Ab odeste nāq; viuere/ continenterq; plerisq; hominū/ presertim et iuuenibus non est iucundum. Quapropter educationē atq; officia a legibus instituta esse oportet. Non enī dolore afferret si fuerint consueta. Fortasse autē non sufficit: dum sunt adolescentes/ rectam educationem et curam esse adeptos: sed cū oporteat viros quoq; factos ipsa agere/ ac assuescere: et in his et omīno omni in vita legibus est opus, multitudo enī necessitati potius q; rationi: et penīs q; honestati paret. Accirco sunt qui legūatores oportere censent ad virtutem iutare/ ac prouocare honestatis gratia: propterea quod y qui probi sunt: ob consuetudinē precipue obtemperabunt, aduersus autem inobedientes et hebetiores ingenio castigandōes penasq; instituere. At eos qui curam ac emendari nequeūt: extrudere atq; exterminare, probū enī hominē/ et ad honestatē viuētē rationi obtemperaturū inquit esse, improbum vero voluptatē affectantē dolore afficiendum esse/ perinde atq; voluptatibus aduersantur. ¶ Quod si eum qui bonus futurus sit bene educatum (vt dictum est) ac moribus bonis assuesfactum esse oportet/ deinde bonis in exercitijs viuere: et neq; inuitum neq; sponterea agere prauas: hec autē fuerint si mente aliqua rectoq; ordine vires habētē viuatur. igitur patris quidē pceptio: vires nō habet neq; necessitatē: neq; vilius omīno vnus viri/ nisi sit rex/ aut aliq; talis. Et aut vim habet cogentē, q; quidē est sermo ab aliq; prudētia atq; mēte pfect. Et hoīz qdā eos odisse solēt q; appetitōib; adūsant: cū recte id ipm faciūt: lex autē nō est eis molesta: pbitatē iubēs. ¶ In sola autēacedemonioz ciuitate cū alijs paucis curā adhibuisse i educationē/ atq; officijs legisla-

tor videtur. In pluribus aut civitatibus tales res sunt neglecte. Et ita unusquisque vivit
 vixi placet rita Lycopu filios regens atq; vxore. Prestabilissimum igitur est diligentia
 rectaq; curam adhibere comunē: idq; ipm facere posse. Quod si negligitur publice: ad
 vniūqueq; attinere videbitur filios suos atq; amicos ad virtutē dirigere/ vel saltē velle
 dirigere. Atq; maxime adipm posse videbitur ex dictis idoneus ad leges ferendas fa-
 ctus. Publicas igitur diligentias/ atq; curas per leges fieri constat: bonas autē/ per stu-
 diosas. Nec interelle quicq; videtur: scripte sint/ an nō scripte: vnus an plures per insti-
 tuatur: vt et in musica/ exercitū adq; facultate/ et eruditōib⁹ ceteris hoc nihil refert. Nā
 vt in ciuitatibus leges/ ac mores: sic et in domibus possunt paterni sermones ac mores/
 quicquid magis ob cognitiōē/ beneficiāq; collata. sunt eni ipsi filij tampridē affectione
 deuincti: et facile obtemperantes natura. Differunt insuper et instituta priuata publicis:
 perinde atq; in medicina. vniuersaliter eni/ febucitanti cōfert inedia/ et quies. at alicui
 forsitan non conducit. Magister quoq; ludi non omnibus fortasse pugilibus eandē pu-
 gnam unponit. Singula autē magis exacte fieri videbuntur adhibita cura/ diligentiaq;
 priuata. magis eni id adipiscatur vnusq;sq; quod cōgruū est. Atq; optime quidē in sin-
 gulis curā ac diligentiam adhibuerit et medicus et ludi magister/ et quicūq; alius: qui
 hoc vniuersale facit: omnibus inq; aut talibus hoc esse accōmodatū. Scitē eni/ cōis
 ipsius esse dicuntur/ et sunt. Nihil tamē forsitan obstat quin et is qui scientie quidē est
 expertus: exacte autē ea perspexit experientia que in vnoquoq; accidit rectam in vno ali-
 quo diligentia adhibeat/ atq; curā: quēadmodū et quidā optimi sibipis esse medici vi-
 dentur: qui tamen nulli alij possunt opem afferre. ¶ Ceterū non minus forsitan oportere
 videbitur eū qui vult artifex/ et cōtemplator euadere: ad vniuersale peregrē: atq; illud
 (vt fieri potest) cognoscere. dictū est eni scientias circa hoc ipm versari. Fortasse autem
 et is qui vult sua cura/ diligentiaue meliores facere siue multos siue paucos: emtaf opor-
 tet/ vt ad ferendas leges aptus euadat: si boni legibus fieri possumus. Non est eni cu-
 iusuis quicūq; recte disponere. sed si alicuius est: sciens est. vt in medicina sit et in ce-
 teris facultatibus/ quarū est aliqua cura/ atq; prudentia. ¶ Nec cum ita sint: considera-
 re post hoc oportet vnde nam/ et quomodo quispiam legūlator euaserit. An ab is qui
 reipublicam gerunt: quēadmodū et in facultatibus ceteris fieri solet? Nam pars ciuilis
 esse videtur ipsa ferendarū legū facultas an non similiter in ciuili et ceteris in facultati-
 bus fieri/ sciētijsq; videtur. Nam in ceteris quidē idē tradere facultates/ et per ipas
 operari videtur. vt medici/ atq; pictores. Res autem ciuiles docere quidē pollicētur
 ipsi sophiste. nemo autē ipsozum agit. ¶ Sed y qui reipublicā gerunt. quicquidē po-
 tentia quadā id agere/ et experientia potius q̄ mēte vident. Necq; eni scribere: de talibus
 neq; dicere videntur. quod tamen preclarior forsitan esset: q̄ iudiciales orationes/ vel
 deliberatiuas cōponere. Necq; filios suos/ aut amicorū vllos idoneos ad gubernandū
 reipublicam effecisse. Erat autem constantēū ratio si possent. neq; eni melius quic-
 quam ciuitatibus reliquissent: neq; sibipis/ aut carissimis aliud magis optassent q̄ ta-
 lia posse. Non tamen parū experientia conferre videtur non eni fierent per ciuilem cō-
 suetudinem ad gubernandū reipublicā aptiores. Quapropter is qui de re ciuili cupiūt
 scire: experientia insuper opus esse videtur. Sophistarū aut y qui facultatē hanc: pro-
 fitentur: lōge ab eis a tradenda ipsa videtur. neq; eni quale quid est: neq; circa que ver-
 satur omīno sciunt. Non eni ipsam/ et oratoriam facultatem idē/ neq; inferiorem po-
 nerent: congregatis legibus que sunt probate. Fieri eni posse dicunt: vt optime deli-
 gantur. proinde quasi delectio nō esset sagacitatis/ et iudicare recte nō esset maximum.
 vt in musicis. Qui nōq; sunt in singulis experti/ recte opera iudicāt: et quibus/ aut quo-
 modo perficiuntur: et que sunt his consona cōprehendunt. Inexpertis autem satis est/
 si non lateat ipsos bene aut male factū sit opus: vt in pictura. Reges autem operibus si-
 miles ciuilibus sunt. Quoniam igitur pacto quispiam ex his legum fuerit latoz: aut eas
 que sunt optime iudicauerit? Necq; eni medici vident ex libris fieri: et tamē dicere co-
 nantur non solū curatiōes. sed etiā egrotantes curari posse: et vt curare oportet: habitu
 vniuscuiusq; distincto/ hec aut expertis quidē vilia: is vero qui sciētia caret iunilia esse
 videtur. Et legū igit forsitan/ et rerū publicarū pgregatiōes: is quidē qui pspicere/ atq;
 discernere possunt quidnā recte sese habet/ vel cōtra: aut que qbus accōmodatur/ viles

esse possunt. sed ij qui sine habitu talia tractant recte quidē indicare nō possunt: nisi fortuitu. magis autē ad ea cōprehendenda fortasse fuerint apti. Cum igitur nostri maiores ea que ad facultatē ferendarū legum pertinerent sine perscrutatione reliquerint: nos ipsos illa fortasse prestat cōsiderare. et omīno de republica tractare oportet. ut quoad fieri potest: ea philosophia perficiatur/ que circa res humanas versatur. ¶ Prīmū itaq; siquid recte sit a maioribus dictum id enitatur recensere. deinde ex congregatis rebus publicis considerare: quenam / ciuitates et rerum publicarū singulas eueritū/ atq; conseruat. et quas ob causas alie recte gubernantur: alie contra. his enī perspectis: magis fortasse perceperimus quenam sit res publica optima/ et quomodo vnaq; disposita: quibusue legib; vtēs/ ac moribus bñ fuerit cōstituta. Dicamus igitur hinc initio sumpto.

¶ Non capitis note. ¶ Magister ludī: qui pugiles ad diuersa exercitiorū genera: vt certaminū palstrarum: et ludorū formabat. ¶ Verba et ammonitiones: que ex hoc opere magna cōmoditate assuūmi valebunt: pondus efficaciq; ad vitam habere nullus dubitare debet: qui hanc liborū aliquantūdo legerit sententiam.

¶ Feruct avaritia/ miseratq; cupidine pectus
Sunt verba/ et voces quibus hunc lenire dolorem
Possis/ et magnam morbi deponere partem.
¶ Laudis amore tuinea: sunt certa piacula: que te
De pure lecto poterunt recreare libello

¶ Inuidus/ tracundus. iners vinosus amator/
¶ Nemo adeo ferus est: qui non mitescere possit:
Si modo culture patientē cōmodet aurem.
¶ Ergo huic studio libenter vestram operā impendite/ et red dīte vos ad meliorē vitā persuasibiles. ¶

¶ Illi quidē dīs est gratus. cui cognita sunt hec
¶ Omniaq; inspicies rerum se exercet ad vsus.

¶ Libec peroratio pariter est: et liborū moralū/ et politicoū prelectio.

¶ Ultimi Capituli/ et peroratiois opio cōmētarius ad litterā ¶ Eniucro de felicitate/ atq; virtutib; preterea de amicitia ac voluptate: satis pro mediocritate differimus. putandum ergo ne est nostrum propositum suum iam finem attingisse: an potius (quē admodum dicitur) non est hoc in rebus agendis finis/ p̄perit scilicet virtutes. atq; singulas cognouisse: sed agere potius: quod et igenue fatemur. neq; enī de virtute scire sat est: sed enī totis conaminibus. totiq; viribus oportet ipsam possidere. ipsa vti. vel si quo alio modo boni efficiamur: enitendū est summo opere: si enī verba ad homines bonos efficiendos sufficerent: multas iure mercedes/ magnasq; secundū Theognidus sententiā afferrent: et ea multi cōparare opere peccatū esset. vni tamē hanc sermones habere vident: liberos iuuenes hortari/ ac prouocare: et moiem ad obtemperandū idoneū/ educatione quidē bona iam factū/ facere et ingenuū/ vereq; honestatis amatorē. sed vulgus ad probitatē incitare verba non sufficiunt: nō enī sunt tales vt ob pudorem obreperent sed ob metū: nec tales vt a prauis ob turpitudinis villitatē abhorreant/ sed ob penam. nā quia perturbationib; viuūt: suas persequūtur voluptates et ea que illas efficiūt: fugiunt autem oppositos dolores. neq; honestatis neq; vere voluptatis prorsus rationem villam habent: quippe qui eas degustauerint nūq;. tales igitur quē verba retrahere moderariq; possent: fieri enī minime potest/ aut nō facile quidē fieri: vt ea verbis demutētur extrudāturq;: que cōsuetudinib; ip̄sa sunt/ tēporeq; diuturno retenta. Sed bene nobiscū agi putādum est: si omnibus enī presentibus per que boni fieri valeamus: virtutē indispicamus. fieri enī bonos quidā existimant natura: quidā cōsuetudine: quidam vero doctrina. Sed quo modo natura. nā ea ipsa in nostrā potestate nō est: sed illa per causam quandā diuinā us hoībus inest: qui vere sunt fortunati. et quo pacto itē doctrina/ sermones/ p̄cepta: neq; non in oībus vires habent: sed opus est auditoris animū antea moribus esse cultū ad recte gaudendū horrendūq; mala: tanq; agrū qui semina sit nutriturus. qui enī cum perturbatione viuūt: non ea verba audiet intelligetq;: que dehortantur. is vero qui ita dispositus est: qui fieri potest vt dissuadentē obtemperet: omnino autē ipsa perturbatio nō verbis sed vi cedere videtur. mores ergo precedant alia: quo pacto ipsi virtuti familiares oportet: ip̄m bonū amātes/ abhorrentes autē a turpi. ¶ Et difficile enī est vt ab incūctate recte quis ad virtutē fingatur: nisi sub virtutū legibus sit educatus. modeste enī viuere cōtinentesq; pleriq; hominū/ et p̄sertim iuuenibus nō est iucundū. quapropter opere peccatū est educationē atq; officia: a legibus esse instituta. non enī molestia ingeretur: si sint assueta. Itēq; quidē satis est dum sunt adolescentes rectam educationē/ curamq; esse adeptos/ sed viros iam factos/ oportet ipsa agere. ac assuescere: et in his: tum educationis tū adultorū. et omnino in vita. legibus esse opus. nam multitudo ipsa necessitati potius q; rationi: et penis potius q; honestati paret. ¶ Et itēcirco sunt qui legulatores oportere cēsent ad virtutē inuitare. ac prouocare honestatis gratia. ob id nāq; q; y qui probi sunt: ob cōsuetudinē precipue moiem gerent. obsecundabūq;. aduersus autē rebelles hebetiores degeneresq; ingenio: emendationibus/ penisq; decernendū est. et eos qui curari/ et emendari nequeunt: extrudere atq; exterminare oportet. probū autē hominē/ et ad honestatis normam viuentem: rationi obreperaturū esse aruit. improbū vero voluptate defluentē: dolore efficiendū esse: perinde atq; tumentum. quapropter et eos us doloribus afficiendos esse cēsent: qui in alicui cōcupitū voluptatibus aduersentur. si ergo vt dictū est ieu qui futurus sit bonus: bene educatū/ et bonis moribus assuetum esse oportet: et subinde bonis in exercitijs viuere/ et neq; inuitum/ neq; volentē res prauas agere: certe vt ita viuatur mente aliqua et recto quodā ordine: vni potestatemq; cōmunē habente: opus est.

Horatius

Libesiodus

Jacobus Stapulensis Guillelmo Budeo secretario
regio: bonarū litterarum studijs addictissimo.

Guillelme nō absone profecto michi sensisse visus est Aristoteles / beni-
uolentiam principum amicitie esse: et eandem semper propter nonnihil
honestum / contrahi solere. Enimvero posteaq; agnouit te in bonis studijs
adeo feruenti / indefessoq; animo desudare: vt nullū tempus defluat / quod
cupiam honestati nō accommodes / noctes trabas honestis in studijs in-
somnes / litteras grecas perinde calceas ac natus in Attico solo / perinde latinas ac sub
eruditissimis preceptoribus natus in lano / et ceteras pulcherrimas (quas subitico) na-
ture vites: quas tibi natura parēs non inuidit / sed locupletauit abunde. ab eo certe tē-
pore me ipsum vt rudem / vt torpidum / et cui pene sit (vt Flaccus ait) cornea fibra / accus-
savi: tue virtutis obseruatione / atq; beniuolentia raptus. quam iam in amicitiam ex lon-
ga temporis p̄suetudine adoleuisse putes. Quapropter mi suauissime Guillelme / am-
icitie legibus astringor tibi protinus communicare: quicquid in litteris pulchrum / pri-
mū in manus meas aduenit: in quibus miuium nostre vicarie necessitudinis ceptum est.
Euenit ergo proximis superioribus diebus vt magna Aristotelis philosophi moralia
perlata deuentarint in manus Reuerendi patris Joannis Stephani designati presu-
lus Vercellarum: que (vt humanus est) michi protinus communia fecit. audissimus p̄-
legi. laborem tamen michi et non paruum quidem iniecerunt codices ipsi / nō satis emē
dati: quos inter legendum (vt cūq; vires suffecerunt) ad correctionis linam reuocauit.
et per numeros cum Ethicis Aristotelicis conciliaui. nam ferme cede hic / atq; illic ma-
terie discutuntur: sed hic remissius / inexplenusq; illic vero copiosius / atq; distinctius.
Cum enim Aristoteles tria (vt fertur) de moribus cuderit opera / et quidem dignissima.
primum moralium opus ad Eudemium: secundum / magnorum moralium: et tertium /
Ethicorum / Nicomachiorum horum cuiuslatissimum / absolutissimūq; est illud Ethico-
rum opus. quo rite affecto / quicquid ad beate viuendum desideratur: patet latissime.
Notas ad latus pauculas adieci: vbi littera se subobscuriorē offerebat. Sic ergo re-
cognitum opus studiosissime Guillelme ad te mitto: vt te ex grecanico studio ad latinū
virtutum studium paulisper reuocem: quas tu semper honestissime viuendo coluisti / se-
cistiq; plurimū. pulsantes igitur ad tuas fores ne excluderis. videbis sane (si peride atq;
ego iudicaueris) singulare: atq; eruditissimū opus / et Georgiū Vallam Placentinum
hac sua recentī traductione de litteris prefertim philosophicis appume bene meritum.
videbis et me tue diligentie imitatore: quā non solū ammiroz / atq; laudo: sed et Geo-
gius Iheronymus / et Paulus Emilius vehementer efferunt / cominendant / ac extol-
lunt. quorum ille michi vt pater: hic vero vt dominus / et beniuolentia fraterna: vterq;
autem vt michi preceptor est. qui ydem queruntur plerumq; nō esse tibi a ciuilibus cu-
ris solutiorē animum / et liberius ad philosophandum ocium: quāuis vtrūq; q̄ alijs
vigilātius / accuratiusq; exerceas. Et vt paucis absoluā: id Iohannianū tibi q̄ accomoda-
tissimum esse: michi visum est. Non tibi paruum
Ingenium / non incultum est / non turpiter hirtum.
Seu linguam causis acutis / seu ciuica iura
Respondere paras / seu condis amabile carmen:
Prima feres hedere victricis premia. q̄ si
Frigida curarum fomenta relinquere posses
Quo te celestis sapiētia duceret: ires. Et re vera mi Guillelme (q̄q; non es amonēd⁹)
hoc opus / hoc studium: parui properemus / et ampli
Si patrie volumus / si nobis viuere cari.
Valenunc feliciter.

Lib. moralia	Ethica	Lib. moralia	Ethica	Lib. moralia	Ethica
Lib. numeri	Lib. numeri	Lib. numeri	Lib. numeri	Lib. numeri	Lib. numeri
1	1	1	9	1	57
1	2	1	55	1	58
1	3	6.1	71.22	1	59
1	4	1	1	1	60
1	5	1	23	1	61
1	6	1	23	1	62
1	7	6	71	1	63
1	8	0.1	0.55	1	64
1	9	0.3	0.25	1	65
1	10	0.1	0.27	1	66
1	11	1	30	1	67
1	12	1	39	1	68
1	13	1	2	1	69
1	14	1	35	1	70
1	15	1	35	1	71
1	16	1	36	1	72
1	17	1	36	1	73
1	18	1	20	1	74
1	19	1	32	1	75
1	20	1	32	1	76
1	21	1	55	1	77
1	22	1	57.58	1	78
1	23	2	6	1	79
1	24	2	8	1	80
1	25	2	11	1	81
1	26	2	11	1	82
1	27	2	27	1	83
1	28	2	27	1	84
1	29	2	20	1	85
1	30	2	28	1	86
1	31	3	28	1	87
1	32	0.2	0.3	1	88
1	33	0	0	1	89
1	34	3	27	1	90
1	35	3	33	1	91
1	36	3	28	1	92
1	37	0	0	1	93
1	38	3	1	1	94
1	39	3	13	1	95
1	40	0	0	1	96
1	41	0	0	1	97
1	42	3	3	1	98
1	43	3	2	1	99
1	44	3	3	1	100
1	45	3	18	1	101
1	46	3	16	1	102
1	47	3	16	2	1
1	48	3	16	2	2
1	49	3	17	2	3
1	50	3	16	2	4
1	51	3	21	2	5
1	52	0	0	2	6
1	53	6	48	2	7
1	54	3	20	2	8
1	55	3	20	2	9
1	56	6	66.67	2	10

Concordia Magna
 rā moralium Aristot
 telis / et Ethicorū
 eiusdē p numeros
 facta: q̄ ferme p̄mē
 tario totus p̄fētis
 operis edpollet. o o
 solitaria designāt
 illa q̄ suo numero i
 hoc ope discutiunt
 non esse in Ethicis
 ptractata o r nūerū
 subsequentes desig
 gnāt eadē partim
 et partim nō in ethi
 cis esse discussa. ce
 tera vero intelligē
 tie sūt peruis

Res civilis: civilis facultas
Circā quēpiā qualē esse: nisi
quispiā qualis: studiosusq; sit.

q

Noniā de pertinētib⁹ ad mores dicere cōstituim⁹: primū cuius:
nā rei pars sit mos/ducim⁹ cōsiderandū. Ut igit⁹ paucis absol-
uā non rei alius videt⁹ pars esse: q̄ civilis. Atq; civilib⁹ in rebus
cirā quēpiā qualē esse: effici nichil potest. qualē inquā vt studio
sum esse ac probū. studiosū porro esse: idē q̄ virtutes habere.

Et si quispiā civilib⁹ in rebus solers esse debeat: eundē mos studiosum esse
oportet. Apparet itaq; rei civilis: oē negociū quod circa mores est: partē esse
atq; principiū. vt in totū iure michi videatur habere appellationē: negocium
atq; tractatio non moralē sed civilem. Expedi itaq; (vt est videre) de virtu-
te primū dicere: quidq; sit/et ex quibus cōstet. nec enī fere vtile fuerit virtutē
quidē nosse: vt vero sit. ac ex quibus negligere. quādoquidē ex quibus sit cō-
iectare simulq; nosse nolumus ac huiusmodi nos esse: nedū vt nozim⁹ quid
sit considerandū. At nequaquā facere poterim⁹ nisi ex quibus. et quomodo sit
pcalluerimus. Scire igitur quid sit virtus necesse est: siquidē et ex quibus sit
et quomodo: scitu haud quāq; facile est ignorantī quid sit / quemadmodum
in scientiis. Ceterū ne latere quidē nos oportet si qui de his prius disserue-
re. Primū igitur Pythagoras de virtute dicere aggressus est: q̄q; non recte.
virtutes siquidē ad numeros referēdo: suā virtutū non fecit inspectionē. nec
enim iustitia est numerus pariter par. Cui succedens Socrates de hac re me-
lus plerq; disseruit: sed ne ipse quidē recte. Quomā virtutes scientias effi-
ciebat. quod fieri nullo modo potest. Cuncte siquidem scientie cum ratione:
atq; ratio in solo anime gignitur intellectu. quo circa virtutes omnes: in ani-
me parte rationali efficiantur necesse est. Euenit itaq; vt qui virtutes scienti-
as faciat: irrationalē anime partem extinguat. quod faciendo: affectū ac mo-
rem perimat. Quāobrem non recte hoc modo virtutes amplexus est. Post
ea deinde Plato animam in partem que teneret rationem/et in eam que ceteris
rationis exers recte distribuit: red dūq; suas vtriq; virtutes. quaten⁹ hec p-
be: reliqua vero neutiq; recte. quandoquidē virtutē cum tractatione que de
bono per se esset ammiscuit. non quidē recte: quia non peculiare/et suum. illi
q; enim de eo quod est ac de vero: differentem de virtute dicere oportuit. illi
siquidē nichil est cum hoc cōmune. Tanta igitur illi et hoc modo amplexi sūt
Deinceps ergo nobis coniectandū quidnā de his dicendū fuerit. Intuen-
dū igitur est in primis: scientie omnis/atq; facultatis finē esse aliquē idq; per
se bonum. nulla siquidem scientia facultas nulla: mali causa est. Quod si fa-
cultatū omnium bonus est finis: non dubiū quin etiā optime sit optimus. Atq;
civilis optima est facultas. igitur ipsius finis bonus. de bono itaq; vt videtur
nobis dicendū est: at de bono non in vniuersum sed nobis bono. neq; enī de-
orum bonum agendū est: quemadmodū de eo alia habenda fuerit oratio/et
consideratio nunc sit aliena. de nobis itaq; bono dicendū est. De quo sane
differendū in primis est quonā dicat⁹ modo. neq; enī simplex atq; vnū ē: quā-
doquidē dicitur bonum aut quod in vnoquoq; est optimum: id vero suapte
natura deligibile. aut cuius participatione alia sunt bona: id nimirum idea
boni est. an igitur de boni idea loqui oportet an nō? Atqui commune quod
est in bonis omnibus/ aliud ab ipsa idea videri debet: siquidem separabile
id per se est quod idea. commune vero in cunctis existit. non vnq; qui-
dem quod separabile. nec enim vnq; separabile et per se agnatam vim ha-
bens: in cunctis fuerit. Nunquid igitur de hoc nobis differendū bono: qd i
oibus existit aut nō? quid itaq; nēpe qm id cōe est vt diffinitio/et inductio. dis-

Pythagoras
Socrates
Plato

Thales? parit par: est q̄ cōti-
nuo p equalia ad monadē vsq;
individuā secas. vt 6. 4. 32. 16
8 quā ob equalitatē Pythago-
rici symbolū iustitie ponere po-
tueret: q̄ iustitie sit secūdm al-
quā equalitatem distribuere. et
equale p equali cōmutare.

Bonum per se: idea.

Per se bonū: simplr et nō p-
pter alterum in quaq; facultate
bonum.

Atqui cōmune quod est i bo-
nis oibus: bonū cōmune quod i
cūctis fuerit bonū cōiunctū ge-
nerali quādā notitiōe: vt oib⁹ re-
bus cōuenit pprehēssū: vt bonis
intellectū/sensitū/bono i agri-
cultura/bono i nautica/bono i
medicina et ita de singulis. de
quodq; bono rā generali notitiōe
nulla particularis disciplinā
nulla p facultas: itentitiōe preci-
pua cōiuncta.

Bonū separabile: idea

finitionē oportet cuiuslibet referre essētiā. seu bonū seu malū sit/ seu q̄d uis ali
 ud. refert certe diffinitio vt cuiusmodi bonū in vniuersū est. nō q̄ten⁹ ipm p se se
 deligibile: verū q̄b in cūctis existit/ diffinitio est sile. diffinitio certe ait bonū
 ēē q̄ppia: q̄b neq̄ sciētia/ neq̄ facultas illa dicit. neq̄ enī finē suū asserit bonū
 esse: verū id alteri⁹ est inspicere facultatis. q̄nquidē neq̄ medic⁹/ neq̄ edifica
 tor refert hic q̄dē sanitatē ēē bonā: ille xō domū. sed hic q̄dē q̄d sanitatē p̄te
 dat/ z quēadmodū sanitatē faciat: ille vero domū. nō dubiū igit quin ne q̄dē
 rei ciuili de cōi bono dicēdū sit. vna si q̄dē et hec reliquarū scientiā est. Atq̄
 hoc nulli⁹ est dicere: aut facultatis aut sciētie vt de fine. ne q̄dē igit rei ciuili
 q̄b de cōi bono est dicere eo/ q̄b p diffinitionē ē. Vtū enīvero neq̄ de eo q̄b
 p inductionē cōe q̄d. ita q̄ cū voluerim⁹ particularit⁹ aliq̄b bonū demonstrare/
 aut diffinitioē demonstram⁹ vt rano eadē p̄gruat ei q̄b p se bonū et ei q̄b bonū
 esse demonstrare voluerim⁹: aut inductionē. sicut cū velim⁹ magnanimitatē bo
 nū ēē demonstrare: dicam⁹. nūm⁹ iustitia bonū est/ et fortitudo/ ac oīno v̄tutes
 magnanimitas aut x̄t⁹ est. ergo et magnanimitas bonū. nō igit de cōi p idu
 ctionē bono: rei ciuili dicēdū est: quod eadē contingere non possunt huic et
 p diffinitionē cōmuni bono (nā q̄b bonū hīc etiā dicit) manifestū igit de op
 timo bono dicēdū esse: eo q̄ nobis optimū sit. ¶ In totū aut viderit q̄spia nō
 vnius ēē sciētie/ aut facultatis de vniuersali bono cōsiderare. Cur ita? nēpe
 q̄b bonū est in oīb⁹ p̄dicamentis. nā in quo/ in q̄li/ in quāto/ in q̄n/ in ad aliq̄d/
 ac prorsus in oībus. Ceterū q̄n bonū in medicina medicus nouit. at in guber
 natoria gubernator/ et in singulis singuli. q̄n secādū q̄dē sit nouit medic⁹. at
 q̄n nauigandū/ gubernator. In qualibet vtiq̄ q̄n bonū cuius q̄b ppter se co
 gnouerit: neq̄ enī medic⁹ quod i gubernatoria bonū q̄n cognouerit/ neq̄ gu
 bernator q̄b in medicina. ne igit quidē hoc modo de cōmuni bono dicēdum
 est: siquidē q̄n in cunctis cōmune est. silit⁹ etiā quod ad aliquid bonū/ ac q̄b
 in alijs p̄dicamentis cōmune est oībus. Atqui nulli⁹ est facultatis/ aut sciētie
 dicere de eo bono quod in vnaquaq̄ est. ne igitur quidē rei ciuili est dicere
 de cōmuni bono. de bono igitur ac de optimo: atq̄ nobis optimo. ¶ Ceterū
 eum qui velit quippiā demonstrare: minime apertis non oportet exēplis vti/
 sed vbi obscura aperienda sint: manifestis/ ac in eis que sub intelligētiā cadūt
 sensibilibus: ea siquidē sunt aperitissima. Cū igitur de bono dicere quispiam
 tentauerit: de idea neutiq̄ dicēdū est/ tamen si de idea vt opinātur. huiusmodi certe ora
 tio fortassis vera: verū neutiq̄ ciuili sciētia/ vel facultas (de qua in presentia
 nobis est oratio) de hoc per se bono: sed nobis bono. ¶ Nulla siquidē sciē
 tia/ aut facultas de fine loquitur quod sit bonū. et perinde ne quidē res ciuili
 lis. ideo non de bono quod iuxta ideā est: loquitur. Vtū (fortassis aut) hoc
 per se bono vtendū esse principio: ab eo p̄grediendo ad singula. In quo ne
 ita quidē recte. Expedi siquidē sua cuiuslibet sumere principia. absurdū enī
 sit volenti ostendere triangulū duob⁹ rectis equales habere angulos: sume
 re principū cuiusmodi anima immortalis est. neq̄ enī hoc p̄pū. Oportet siq̄
 dem principū suū esse eius rei: qua de agat⁹ atq̄ coniūctum. nūc vero absq̄
 hoc q̄aia sit immortalis/ demonstrauerit quispiā duob⁹ rectis equales habere
 triangulū. idē et de bonis est inspicere alia/ citra ideā boni. proinde p̄pū nō
 est huius p se boni p̄cipiū ¶ Ac ne q̄dē Socrates recte sciētiā virtutes fa
 ciebat. is enī nichil in cassū/ et temere esse arbitrat⁹ est: ex eo aut q̄b est v̄tutes
 esse sciētiā: ei eueniebat v̄tutes ēē frusta. q̄d ita? In sciētijs nūm⁹ p̄tingit
 pariter nosse sciētiā q̄d est/ et scitū esse. nā si quis nouit quid sit medicina: is
 confessus est medic⁹. similiter etiā in alijs sciētijs. At in v̄tutib⁹ non idē est.
 neq̄ enī si quis nouerit quid sit iustitia: cōtinuo etiā iustus est/ iudē z in alijs.
 Euenit igitur et temere virtutes esse/ et non esse sciētiās.

¶ Hō quaten⁹ ipm p se deli
 gibile. ipm p se deligibile/ ip
 sum p se appetibile/ ipm per
 se/ separatūq̄ bonū/ idea

¶ Hā q̄ bonū hīc etiā dicit
 hic ex diffinitioē p̄muntis bo
 ni: si dicere debeat. quā tamē
 p̄muntis boni diffinitionē mī
 nime ciuili facultatis est cō
 siderare.

¶ Quādo secādū quidē sit
 medic⁹ nouit: quādo humo
 res secernēdi sint z p̄coctioē
 facta purgādi nouit medic⁹
 chirurgic⁹ aut si q̄cūq̄ in cor
 pore sit ressecādū.

¶ Quis quod. ppter se: q̄b
 ad suā p̄tineat disciplinam.

¶ Ac in eis q̄ sub intelligē
 tiā cadūt: sensibilib⁹. hoc est
 cū de intelligibilib⁹ sermonē
 agitam⁹: exēplis scētibilib⁹
 (q̄ manifesta sūt) ad cor itel
 lectibilib⁹ de p̄hensionē vici
 dum est.

¶ Et id vniū quodq̄ precipue
 tale est. ideo vniū quodq̄ q̄b
 vere est appellabant: vt q̄b ve
 re hō/ quod vere equ⁹/ et ita i
 singulis.

¶ Et scitū esse. et scitū/ sciē
 tem/ talemq̄ esse.

Quotmodis bonum

Cap. II.

Quoniam de his nobis discendum est: anitatur bonum dicere: et dicat modis. Sunt nimirum bonorum alia honorabilia/laudabilia alia/potentia alia. honorabile huiusmodi dico quod diuinum quod melius: ut aia. melius est:

¶ Reutius etiam virtus. cum virtus ipsa acquiritur. imperfecta est: nequaquam honorabile bonum est. neque tales qui primum ad virtutem viam capessunt honore afficiuntur: sed posteaque virtutes cum administratiue ceterum: platiue adulte. perfectae sunt tales honoribus afficiuntur.

¶ Quadruplex bonum: scilicet bonum honorabile bonum laudabile bonum potentiae. bonum salubre. quod antiquum/quod principium/et alia id genus: honorabilia certe in quibus honor. talia siquidem omnia honor: comes consequitur. Reutius etiam virtus honorabile bonum est: quia ab ipsa. primum quod spiritus gignitur. namque in virtutis penetrat habitum. At laudabilia: ut virtutes. ab ipsarum namque actionibus laus cernitur. Quedam vero potentiae: ut dicitur opulenta/robur/pulchritudo. ipsae namque bonum bonum ut malum malevni potuerit. ideo cetera potentiae eiusmodi bona nuncupant. bona certe sunt. ut siquidem ipsorum bonum non uti quod mali approbant. id genus nimirum bonis cernitur: oritur causa ipsorum esse fortunam. a fortuna namque et opulenta et dicitur est/et quicquid propter potentiae ordinem puenit. reliquum porro ac quantum in bona est salubre: cetera bonum efficiens/sicut exercituum sanitas/ac si id genus est aliud. **¶** Ceterum alia quod subeunt bona distributio: neque ut bonorum quod dicitur propter et oisaria sunt eligibilia/quod vero non. veluti iustitia aliterque virtutes: oisaria et oino sunt eligibiles. At robur et opulenta/potentiaque/et id genus alia: neque oisaria/neque oino. **¶** Iursum quod alia bonorum alia sunt fines/alia non. quemadmodum sanitas quod est finis/atque sanitatis causa neutrumque finis est: et quicquid ita se habet eorum semper finis melior. ut sanitas melior: quam quod salubritas. in totumque propter id melius: cuius gratia sunt et alia. **¶** Rursum ipsorum finium praestat semper quod perfectus est: imperfecto. est nimirum perfectus: cuius accessu nullo amplius nobis opus est. imperfectus autem: cuius aduentu alium desideramus. quemadmodum iustitiae dicitur aduentu: plura desideramus. at felicitatis accessu: nulla re amplius nobis opus est. is ergo nobis optimum quod desideramus quod finis perfectus. absolutum namque finis/bonum est: nec non finis bonum. **¶** Hinc igitur quoniam modo optimum considerandum est: numquid eo modo ut ipsi quod connumeratum recenseamus? an id videbitur alienum? siquidem optimum finis est perfectus: ac perfectus finis (ut paucis absoluam) nil aliud quam felicitas esse videtur. ex multis porro bonis felicitate praestare comprobatur. quod si optimum ceteris ipsi quod cum alijs annumeres: ipsum se melius esse constabit: siquidem optimum erit. ut salubritas ponendo etiam sanitatem consideres: quod nam horum ois optimum? nempe sanitas. quod si horum optimum est: id se quod melius/quod admodum absurdum est. non igitur optimum ita considerandum. sed an id quodammodo fuerit ut absque ipso: numquid hoc etiam absurdum. nam felicitas ex quibusdam constituta bonis est: hoc est ex quibus constat bonis. an sic optimum considerare fuerit alienum? neque enim est quicquam aliud ab his felicitas: verum haec ipsa. an ita quispiam recte ceteris optimum considerauerit? sicut ipsam felicitatem quod ex his sit bonis: diiudicamus erga alia quod in ipsa collecta non sunt ita optimum considerare recte considerauerit. Ceterum non est simplex (quod nunc quod rimus) optimum: ut dicat quispiam optimum ceterorum bonorum in unum concretorum esse prudentiam. Ceterum hoc fere modo non querendum est optimum bonum. perfectum siquidem quod querimus: neque ita indagamus optimum.

Alia diuisio bonorum.

Cap. III.

¶ Cetera alia admittunt bona sectionem. sunt siquidem bonorum alia in aia: ut virtutes. alia in corpore: ut sanitas/venustas. alia externa: opulenta/donatus/honor: et si quod est huiusmodi. At horum quod in aia sunt: optima. **¶** Quae porro in aia definita sunt bona: trifariam distribuunt: in prudentiam/in virtutem/et in voluptatem: post haec igitur (quod praestemur ois) cetera finis videtur bonorum/ideoque absoluteissimum esse felicitas. quod sane fatemur esse in bene agendo/ac bene viuendo. **¶** Ceterum finis simplex non est: sed duplex. quod quidam enim est finis ipsa actio/ususque sicut visus. est nimirum usus optabilior habitu: finis autem utrumque. nemo siquidem velut visum habet: ad non spectandum/sed coniunctandum. idem de auditu/ceterisque dicendum. utrumque enim de quorum usus/et habitus est: semper melius et optabilius eorum est usus habitu. utrumque enim et actio finis: cum sit propter visum ipse habitus. **¶** Post id si considerauerit quispiam in

¶ Coniunctare: palpebras oculorumque folliculos demittere/cludere.

cūctis sciētis: intuebit nō aliā esse cōsiderationē in extruēda domo/ q̄ i pba domo: sed vtrobiq; suppetere edificatoriā. et cui⁹ effectoz: edificator, vt cuius sit virt⁹: eiusdē sit effectrix. idē in alijs oibus par est cōiectare.

Virtutem in anima esse

Cap. III.

14 Reterea intuemur: alia re nulla q̄ aīa nos viuere. in aīa autē est virt⁹. ¶ Idē facit: semp cōsimile
 p idē certe fateamur facere aīam aīeq; virtutē. Ceterū virtus in vnoquoq; operatur. vt ars edificatoriā domū/ ars fidiū determinat: te modulationis/ semp cōsimile cōcentū: aīa autē nō sēper idē. simileq; facit: s; nūc virtutis opera nunc autē oīs vicioz porib; p̄traria.

15 cē cē. ergo et felicit⁹ agere. et felicitas: in viuēdo est. ¶ Ceterū bene viuere est in viuēdo ex virtutib⁹. hoc igit⁹ est finis/ et felicitas/ et optimū. in vsu itaq; sit necesse est et actiōe: felicitas. nā quozū habit⁹/ vsusq; est: vsus/ et actio finis.

Atqui anime virt⁹ est habit⁹: et actio est vsus ipsi⁹/ eozūq; q̄ sub electiōe cadunt. ergo finis: ipsi⁹ actiō/ vsusq; fuerit. felicitas igit⁹ in viuendo ex virtutib⁹ sit necesse est. ¶ Quā igit⁹ optimū bonū est felicitas/ et hec ipsa finis: actiōe viuendo ex virtutib⁹ felices fuerim⁹/ optimūq; bonū habuerim⁹.

16 Cū igit⁹ sit felicitas bonū pfectū ac finis: nos latere nō oportet id i etate pfecta esse. nō enī in puero: quia nec puer dici felix potest/ sed in viro. is nāq; pfect⁹. et ne qdē i tpe imperfecto: sed pfecto. pfectū fuerit vtiq; tēp⁹: q̄diu hō viuere potuerit.

17 recte nāq; a multis dicit⁹: felicē in lōgissimo vitē tpe ec iudicādū. vt op⁹ sit: pfectū cē/ et in tpe pfecto/ et in hoīe. ¶ Qd autē sit actio: hinc q̄spiā poterit intue- ri. in sōnis nāq; (vt in ē viuendū si q̄spiā dormiat) cuiusmodi nolim talē dicere esse felicē. ipsi qdē existit viuere: sed eidē ex virtutib⁹ (q̄ erat ex actiōe viuere) nō existit.

18 Rurs⁹ qd mor dicēdū: nō admodū q̄ dixim⁹ participare: et ne qdē ab ipsis longe abesse videbit⁹/ q̄ppe qd aīa potio qdā esse putet qua alimur: quā altricē appellam⁹. Iure pfecto ita siquidē lapides ali nō posse ituemur: et perinde nō dubiū quin sit ali aīatorū. qd ii aīatorum: causa est aīa.

19 Atq; aīa talū partū nulla alēdi fuerit causa: quales sūt rational/ vel irascibilis/ vel cupiscibilis: sed alia qdā p̄ter has. et ei nullū magis peculiare possum⁹ nomen q̄ alentis accommodare. ¶ T̄cat fortassis q̄spiā nunqd ex hac q̄q; parte aīa virt⁹ est: nā si fuerit: nō dubiū quin etiā eadē agere op⁹ sit. pfecte siquidē virtutis actio: felicitas est. At nūqd ei⁹ sit vel nō sit virt⁹: alia fuerit oīo. Que si fuerit/ but⁹ nō est actio: nā in huiusmodi parte impulsus cē nō videt⁹: q̄ igni videt⁹ cē cōsiliis. cui qdē imerferis absumet. at si nō c̄biectis: ne qdē ad capiendū ipellit. ita hec habet pars aīa: vt si alimentū obijcias/ alat: sin minus ne qdē ad alendū cōmoueat. et p̄inde ne qdē actio: cui⁹ nō est cōmotio. proinde hec p̄ ad felicitatē capescēda nichil coadiuuat.

20 Deiceps igit⁹ qd sit virt⁹ tus dicendū: quādoquidē ei⁹ actio. felicitas est. vt paucis itaq; absoluā: virt⁹ habitus est optim⁹. Ceterū nō satis forte sic/ ita simpliciter loq⁹: sed euident⁹ fuerit diffiniendū.

21 ¶ Diuisio anime. Cap. V. hūmū igit⁹ de aīa in qua exorūt: nō qd sit aīa (alia siquidē ei⁹ rei p̄side- rano) sed vt quāmodo distribuāt dicēdū est. Aīa nimirū (vt receptū est) in duas partes distribuit⁹: in eā q̄ rōnē habet/ et q̄ rōnis expers est.

22 p ex ea pte q̄ habet rōnē: exorūt prudentia/ solertia/ sapientia/ ingenū/ memoria/ et id gen⁹ alia. At ex parte rōnis exp̄te: q̄ virtutes apellāt: tēperātia/ fermitudo/ iustitia/ et quīs alie: quas ex morib⁹ dicim⁹ esse laudabiles. ex his nāq; psequi laudē dicimur et ab eis q̄ a rōne emanāt: nemo laudat. nec enī q̄ sapiēs/ nec q̄ prudēs/ nec p̄ors⁹ ex hūmōi aliquo: q̄spiā laudād⁹ accedit. neq; porro actio nis exp̄s q̄ten⁹ ad se suggerendū idoneū est: suggeritq; ei qd obinet rationē

23 ¶ Est nepe moralis virt⁹: q̄ ab excessu defecit: uq; corūp̄it. qd autē tā defect⁹/ q̄ excessus corūpat: ex eis est videre q̄ ad mores p̄tinent/ vtendū sane in rebus incertis: testimonijs certis est/ cōfessi nāq; in exercitijs hoc vident quī- piā: que si excedāt robur at̄ ligunt: sin deficiant/ eodē modo habent. idē i potu/ ciboq; euenit. at̄ luentib⁹ enī: sanitas abilitur: idē fit et subductis. que si

moderata fuerint: corporis firmitudinē custodiūt/atq; sanitatē. his p̄sile euenit in tēperātia/et fortitudine reliq; virtutib⁹. nā si quēpiā couisq; feceris intrepidū: vt ne qdē deos metuat/ā non fortis: sed demēs fuerit. sin cūcta formidantē: meticulosus. fortis ergo erit q̄ neq; oīa metuet/neq; nichil. hec igit̄ tā augēt q̄ labefaciūt virtutē. nūq; nāq; mer⁹/et oēs labefaciūt: indē q̄ de re nulla metu p̄mouent. atq; circa met⁹ est fortitudo. mediocriter itaq; mer⁹: fortitudinē locupletant. ab eisdē igitur tā amplificatur/q̄ labefactatur fortitudo. ex metu nāq; ita afficiuntur. et idem de ceteris dicendum virtutibus.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egrescere: dolere/tristari

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ Egritudo: egritonia/ dolor/tristitia.

¶ In quibus sit virtus collocata.

Cap. VI.

Ursus nō his mō virtutē q̄spiā defimerit: sed etiā egritudine ⁊ voluntate. nā voluptate alleci/ ip̄roba factitā: egritudine aut succubētes/ ab honestis deficiunt: alioqui nō est virtutē ⁊ viciū admittere cōtra egritudinē ⁊ voluntatē. int̄ voluptates igit̄ et egritudines: virt⁹ collocat

¶ Virt⁹ porro moral' hinc cognomen habet: si mō vclm⁹ ex litteris veritatē excutere: dicēdū erit morē a mora habuisse cognomē breuis i lōgā littere facta mutatiōe. moral' siq; dē appellat qd ex mora assuescat. ¶ Idq; certum qd virt⁹ nulla/ q̄ ex pte oriat̄ irrationali: ex natura nascat̄. siq; dē corū q̄ natura fiunt: nihil est qd assuetudine aliud euadat. velut lapis/grammā p̄s oīa: q̄ ferē de corū vim agnatā habēt: si a quouis sursū versus sepi⁹ iactari assuescere nitatur/ nūq; tū sursū attollent: sed sepe deorsū cadent. idē de ceteris est intelligendū.

¶ De iis que in anima

Cap. VII.

Reterea q̄ velit qd sit virt⁹ dicere: scire expedit quenā demū in aīa p̄creant. sūt aut̄ hec hmoi: affect⁹/ potētia/ habit⁹. et p̄inde nō dubium: qui horū aliq; sit x̄r⁹. affect⁹ igit̄ sūt: ira mer⁹/ odīū/ cupido/ luor/ miseratio: et talia comitari p̄suerūt egritudo et voluptas. potētia aut̄: qd affici dicimur: nēpe vnde possum⁹ excādescere/ egrescere/ miserescere/ et alia eius modi. at habit⁹ sūt: vnde erga hec habem⁹ bñ/ vel male: sicut ad excādescēdū si nāq; supra modū iracūde: male in ira habem⁹/ sin in qd expedit p̄s ad irā nō cōmouemur: ita qd male in ira habem⁹. mediocrit̄ itaq; habēdo: vt neq; supra modū cōmoueamur/ neq; prozsus sim⁹ incōmobiles: tū si ita habeam⁹ recte affecti sum⁹. in sibi qd alijs idē intelligēdū. iracūdū nāq; ⁊ bñ: in medio ire ⁊ ad irā incōmobilitatis positiū est. Simile est i iactātia ⁊ dissimulatione. plura nāq; q̄ assint sibi arrogare iactātie est: min⁹ vero/ dissimulationis. inter hec igit̄ mediū est veritas.

¶ De habitu.

Cap. VIII.

Dem in ceteris omnibus est intelligendum. id enim proprium ipsius est habitus: vt bene/ male erga hec habeat. bene in iis habere fuerit: neq; excedere neq; deficere erga mediū. itaq; istoz vnde laudādi accedim⁹ habitus est: sicut male erga excessū/ et defectū. ¶ Quicquid igit̄ harū p̄urbationū/ virtus est mediū. p̄urbationes aut̄ sūt egritudines ⁊ voluptates/ aut nō cōtra egritudinē vel voluntatē: virtus certe est circa egritudines/ vel voluptates. id quod hinc cerni: sunt nimirū etiā affectus alij/ vt videbitur cuiuspiā in qbus nō in excessu/ et defectu aliq; est viciū: velut adulteriū/ et adulter. nec enī magis est talis: q̄ ingenuas cōstuprarit. ceterū et hoc: et si qd aliud huiusmodi est qd a voluptate p̄prehendit̄: q̄ per intemperantiā/ vel etiam qd in defectu/ quodq; in excessu: sub vituperationem cadit.

¶ Quid medietati opponatur.

Cap. VIII.

¶ Incipit igitur fuerit sane dictu necessarium: quidnam demum medietati aduerfetur excessus ne/ an defectus. nam quibusdam medietatibus defectus opponitur/ vt nonnullus excessus. sicut fortitudinē neutiq; excessus existens audacia: sed que defect⁹ est timiditas. tēperātie vero/ i tēperātie/ et incōmobilitatis circa voluptates: nō vniq; q̄ defect⁹ incōmobilitas opponit̄/ sed intēperātia: q̄ excessus est. Sūt nimirū vtraq; tā excessus q̄ defect⁹ medietati opposita: medietas siq; dē excessu iferior/ ⁊ defectu superior.

¶ Opponitur/ magis opponitur.

¶ Incōmobilitas: insensibilitas

¶ Ideo etiā pdigi: p-
digi autē liberales esse
auaros: et auari cōtra
liberales dicūt eē pdi-
gos. Et audaces/ pe-
tulātesq; atq; temera-
rii nuncupant fortes
meticulosos: metichlosi
vero fortes reputāt te-
merarios atq; furibū-
dos.

¶ Qd ad decus capessē-
dū: qd ad tēperātie ho-
nestatē atq; ornātū sibi
procurandum.

Socrates,

¶ In rebus autē honē-
stis legislator ipis qdē
studiose opantib; neu-
tisq; (nisi honesta) fece-
rit.

¶ Collationem vero
huiusmodi pferebant;
cōparationē ac silitus
dinē hmoi inducēdē.

¶ Vitronēū: volūtari-
um spontaneū.
¶ Triangulū in ma-
gnitudinib; figuram
planā appellamus tri-
bus lineis rectis cōtē-
tā. et vitros genere triā-
gulus et triangulū di-
cimus.

¶ Triangulusi nūeris
nūer⁹ est qd p suas vi-
tates describitur tria la-
tera possidet cālia vt
15. 10. 6. 3.

¶ Quadratū qtuor
angulos et qtuor latē
possidet equalia.

¶ Quadrāgulū quat-
tuor normales/ equosq;
possidet āglos. Et hēc
in magnitudinib; et nu-
meris suo modo repe-
riunt.

¶ Diagon⁹ qdrati li-
nea est: q ab angulo ad
angulū oppositū distē-
ditur. et eadē linea di-
metiens qdratūq; dia-
metet appellatur.

ideo etiā prodigi: liberales esse illiberales aiunt: ptra illiberales prodigos vocant. Au-
daces vero/ et petulātes/ fortes noiant timidos/ vt timidi: fortes petulantes/ et furibūdos
dicendos putant. ¶ Duab⁹ itaq; de causis duxerimus medietati opponēdū esse excē-
sum/ atq; defectū. quippe q re ipsa licet nobis p̄siderare: virū potius extremorū ad me-
diū propius accedat: p̄p̄inquoꝝ ne illiberalitatis sit pdigalitas/ an auaritia. longius
quorū certe fuerit auaritia. atqui medio que magis absunt: magis opposita existimātur.
et re itaq; ipsa defectū magis opponi apparet. Est etiā et aliter videre: vt ad que mentem
magis pronā habemus ea medio sint magis cōtraria. velut ad intēperantiā natī sumus
promozes: qd ad decus capessendū. quāobzē si additamentū ponus ad ea fiat ad que su-
mus promozes: ad que additamentū sit ea sunt magis cōtraria. Atqui promozes ad in-
tēperantiā sumus: qd ad decus capessendū. magis ergo excēssus medietati p̄trarius. in-
temperantiā siquidē temperantiē est excēssus. ¶ Quid demū sit virtus hinc nobis licet
ritintueri. medietas siquidē affectuū quēdā esse videtur. ¶ Proinde qui velit moribus
cōprobari: ei affectuū medietas est quēuis cōstituēda. Et perinde probū esse: operosū/
atq; difficile est. qnquidē in vnoq; mediū capere oposum est: velut circulū describere
cuius obuiū est/ at in ipso mediū capere: arduū. indē et excēdere quidē facile: necnō cō-
trariū huic. at mediocriter habere: arduū. in totū autē in quauis p̄turbatione est videre:
quod mediū ambiat esse facile: mediū vero vnde laudemur arduū. ideo etiā raro p̄bus

¶ Quomā de virtute dictū est: deinceps fuerit cōsiderandū/ possit ea adesse nobis nec-
ne. verū quēadmodū Socrates dixit: in nobis non est probos vel malos esse. qnquidē
si quis roget quēuis velit ne iustus esse/ an iniustus? nemo delectent iustitiā. itidē de for-
titudine/ et timiditate/ reliq; virtutibus semp eodē modo. indē nō dubiū quā si mali
sint aliqui: nō spontanei sint mali. et p̄inde ne quidē probi. ¶ Hec ratio neutiq; vera. nā
cur demū legislator: mala facere nō p̄mittit: at honesta/ et p̄ba iubet? et i malis quidē mul-
ctam infligit delinquentibus: in rebus autē honestis: nisi honesta pegerit? alioquin iūquū
fuerit vbi in nobis nō sit: hoc legū p̄ditores facere. ceterū vt videt in nobis est probos/
et improbos esse. Item laudes et vitupationes id quoq; attestat. virtutē nāq; laus: viciū
aut vitupatio cōsequit. atq; laus/ et vitupatio nō inuitis attribuit. manifestū igit est hoc
modo: in nostro arbitrio esse bona/ malaq; facere. ¶ Collationē vero hmoi pferebant/
volentes demonstrare vitronēū non esse: quid namq; est (inquirebant) quod egrotantes
squalidos nemo vituperat? ¶ At hoc minime verum. tales namq; reprehēdimus: cū
sue egrotudinis/ ipsos causam esse cognouerim⁹/ quodq; male habet corpus: vtpote qd
voluntariū est. apparet numrū et in vicio et virtute esse volūtarium.

¶ Omnia talia: ex talibus principijs.

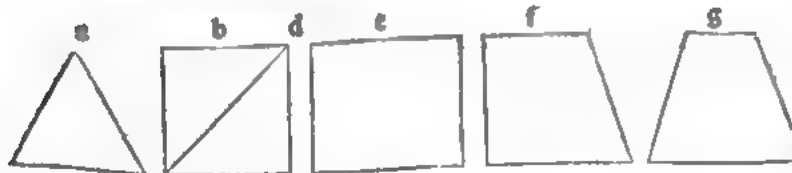
Cap. X.

¶ Ursus hinc etiā potuerit quispiā cūdētus intueri: quod omīs natura/ eius est
essentie procreatrix: qualis ipsa est. veluti stirpes/ et animalia. nā vtrāq; gignūt/
ex principijsq; producūt. vt arbor ex semine. id nāq; p̄cipiū est. qd porro p̄-
cipia p̄sequitur: ita habet. vt enī habuerint principia: ita que de principijs ortū ducunt.
perspicue aut licet hoc in geometria magis intueri: vbi cū aliqua sumpseris principia: vt
ea habuerint ita etiā que ipsa p̄sequūtur. velut si triangulū duobus rectis equalibus habet
angulos: quadratū quoq; quattuor angulis rectis habeat/ necesse est. et si triangulū se-
cus: ita etiā et quadratū cōmutabitur. ex altera parte enī ei respondet. et si quadratum
quattuor angulis rectis equalibus non habuerit angulos: ne quidem triangulū duobus
rectis habebit equalibus.

¶ Apertissima huius loci enarratio.

Cap. XI.

¶ Triangulū namq; (siue discretam/ siue continuā spectes quantitātē) figuratū est
oīm principij. ideo in ipsam cetera oēs resoluūtur: eū ipsa non in aliā qd in sese/

A triangulū B quadratū C parallelogramū D trapezō E trapezoides Trianguli Quadrati
Trigonius c d diagonus altera pte longior mensura simile mēse in discretis in discretis

τραπεζα: μέσα. et
hinc quoque τραπεζιον: mensula. et
τὸ τραπεζιον
καὶ τοὺς ἄλλους

speciem/similitudinem
mensule exprimat: di-
ducitur.

¶ Trapezium: quadri-
latera figura est recti-
linea q̄ neq̄ eōs opposi-
tis angulis neq̄ lateri-
bus contenta est.

¶ Trapezoides qua-
drilatera figura: supe-
riori ppe modū similitis
est omni quadrilatero
figure q̄ neq̄ triangula
quadrangula alia pte
longiores: neq̄ rombi
neq̄ romboides sunt:
appellatur trapezia et
et trapezoides.

¶ Parallelogramum
superficies q̄cūq̄ equi-
lateralium laterum: que fi-
gura pariter alia pte
longior appellatur et re-
ctus angulus logus qua-
do sua latera fuerit in-
equalia. Figurationes
subter adiecte sunt sed
hec magis quadrangula
q̄ moralia putent.

¶ Efficere et agere: ex
delectatione operari: quo-
rū illud ppe artis ē:
hoc vero prudentie, mo-
raliūq̄ virtutum.

¶ Collatione geome-
trica exemplo geome-
trico paulo ante numero
33 posito.

¶ Cupiditas / furor
voluntas: concupiscibilis
irascibilis, rationalisq̄
appetitus.

redcat. Cū ergo quadrangula sequat̄ statim triangula: in bina saltem triangula resoluat̄
necesse est. cūq̄ triangulū tres habeat angulos equales duobus rectis: quadrangulū
quippe (quod in bina triangula resoluitur) quattuor angulos quattuor rectis: equales
habeat necesse est: hoc modo ab angulo ad angulū ducta diagono: siue parallelogramū/
siue nō. nam trapeziū: et trapezoides: parallelogramū non est nempe binoi.

¶ Et hominis sit agere solū.

Cap. XII.

Dem igitur: atq̄ cōsimiliter de homine quoq̄ itelligendū. nā cū sit homo pge-
nitricis essentie: ex principis quibusdam atq̄ actionibus quibus efficitur: homo
progenerans est. nam quid aliud: neq̄ enī inaiatum aliquod efficere dicimus:
neq̄ etiā aiatorum cura hoīem quicūq̄. manifestū igitur actionū hominē esse pgenitorē.
proinde qm̄ actiones cōmutari in tuemur: nec eadē vnq̄ agimus. suntq̄ actiones ex ali-
quibus pro gente principis: manifestū quandoquidē actiones imutatur: etiā actionū
immutari principia a quibus sunt. quēadmodum collatione ostendimus geometrica.

¶ Atqui actionis tam bone/ q̄ male: principium est propositum/ et voluntas/ et quic-
quid ad rationē tendit. non dubiū igitur quin hec quoq̄ cōmutetur: sponte nāq̄ actio-
nes imutamus: et perinde etiam principū. atq̄ propositū. nam hec sponte fit mutatio.

¶ Proinde non dubiū quin in nobis sit: et probos/ et malos esse. ¶ Forte hic quispiam
occurrerit: quandoquidē inest iustū/ probumq̄ esse: ero si voluero oīm pbissimus. Ad
fieri nullo modo potest. cur nam? quoniā non hoc in corpore gignitur. neq̄ enī si quis-
piam voluerit corporis curam habere: oīm optimū habebit corpus. nam opus est non
curam modo intēdere: verū etiam natura honestū/ et bonū corpus esse. melius certe ha-
bebit corpus: nō tamē esset oīm optimū. idē de aīa intelligendū est. neq̄ enī iuxta ppo-
situm suū erit oīm pbissimus: nisi etiā natura exiterit. melior quidem certe erit.

¶ De appetitus tribus generibus.

Cap. XIII.

¶ Quoniam igitur probū esse in nobis apparet: cosequens dictu necessariū videt̄
de spontaneo disserere/ quid nā sit spontaneū. ad virtutē nāq̄ capessendā domi-
nantissimū est spontaneū. in totum vero dicendū est spontaneū: quod nō coactū
agimus: verū de hoc magis adhuc perspicue disserendū est. nēpe ad id quod agimus:
aliquis exurgit nobis appetitus. atqui tres sunt appetitus species: cupiditas: furor/ vo-
luntas. ¶ Prīmū igitur actionē (que a cupiditate oritur) ducimus cōiectandā: vltionea
ne: an inuita sit. Inuita ncutiq̄ esse/ videri debet. cur ita/ et vnde: nempe quod quicūq̄
inuiti agimus: coacti faciamus necesse est. Atqui vbi subest agētibz aliqua necessitas:
egrimonia cosequatur. verū ex cupiditate agētes: voluptas comitatur. p̄inde hoc pacto
non erit ex cupiditate agere quippiā inuito animo sed vltioneo. ¶ Ceterū ratio est alia
que ab incontinentia huic aduersatur. nemo enī (inquiūt) sponte mala peragit qui sciat
mala esse: verū qui incōtinens est. scit ea esse improba: agit tamen/ ac ex cupiditate ille-
ctus: agit. non ergo spōtaneus. coactus ergo ¶ Hinc porro eadē nos oppugnavit ofo.
nam si ex cupiditate: non ex necessitate. cupiditatē enī voluptas comes cosequitur.
que ex voluptate: nō possis dicere ex necessitate. ¶ Alioquin nō dubiū est quin incōti-
nens sponte incōtinēter agat: qm̄ quidē qui afficiūt iniuria: vltro afficiūt iniuria. atq̄ incōti-
nētes iusti sunt/ atq̄ iniuria afficiūt. incōtinens ergo in incōtinentiā sponte delabatur.

¶ Socratica argumentatio de cōtinētē et incōtinētē.

Cap. XIII.

¶ Erum enī vltro (inquiunt) ratio aduersatur non esse vltioneum continens: siqui-
dem laudatur quod sponte que ex continentia sunt agat. at laudatur in eis que
sponte fiunt. quod si ex cupiditate vltioneum est: quod cupiditati aduersatur in-
uitum erit. sed continens contra cupiditatem insurgit. continens ergo non spontaneus
fuerit continens. verum hoc non videtur. non ergo extra id quod ex cupiditate est: vo-
luntarium. ¶ Rursus idē est in eis que ex furore. eadem namq̄ huic (quas et de cupi-
ditate diximus) rationes conueniunt/ et perinde ambiguitatem faciunt. are siquidem est
quod ad incōtinētē continentēq̄ pertinet. ¶ Restat species residua appetitū/ vlti-
distributione posuimus. voluntas: vt an sit spontanea coniectemus. atqui incōtinētes
quatenus impelluntur carenus volunt. agunt igitur incōtinētes mala/ volentes. spon-
te nimirum nemo mala agit: vbi sciat esse mala. neq̄ incōtinens mala agit: volens mala

agere. nō ergo spōtaneus. ne quidē igitur volūtas est spōtanea ¶ Hec plane pī-
mit oīo incōtinētiā / et incōtinētē. nā si nō spōtaneus: ne quidē vitupabilis.
at est vitupabilis incōtinēns. spōtaneus ergo. volūtas igitur spōtanea. Cū sint
itaq; cōtrarie quedā rationes: magis perspicue de spontaneo discernendū est.

De vi et necessitate.

Cap. XV.

Vis / violentia

¶ Violari: vi: violentiāq;
agi: violentia cogi

42 **R**ursus itaq; de vi / et necessitate dicendū fuerit. vis enī etiā in carētib;
p aia. singulis nāq; in aiais: suus est locus attribut⁹ igni quidē supra /
terre autē infra est. nimirū violari: sursum lapidē ferri / ignē vero deorsū.

43 ¶ Quibuscūq; igitur exterior est causa: aliqd (cōtra naturā / aut pter qd volūt)
faciēdi: cogi dicimus facere / q faciūt. at qbus ipis iest causa: hos neq; cogi
dicimus: neq; incōtinēns negauerit se malū esse: verū a cupiditate agēdi mala
sed vult coactū videri. igitur hec nobis erit definitio: quorū agēdi causa a
qua cogantur fuerit externa: vis est. quorū autē interior / ac in ipis causa est:
nequaq; vis.

De necessitate.

Cap. XVI.

44 **V**rsus de necessitate / necessarioq; dicēdū. necessariū non oīo neq;
r in oīu dicēdū est: quēadmodū sunt quēcūq; causa voluptatis agi-
mus. nā si quis pīa dicat se a voluptate coactū: q amica mulierē vicia-
rit / fuerit alienū. nec enī in oīo necessario est: sed in extrinsecus adueniētib;: vt
si ostendat quispiā a rerū necessitate coactus: magis aliud quippiā deuitare.
hoc modo: in agrū pperare coactus sum / nū sedatū velum agrū iuvenire. in
hmōi itaq; est necessariū. ¶ Quotupliciter inuitū / et spōtaneū. Cap. XVII.

45 **Q**uā in nullo est īpulsu spōtaneus: reliquū est vt sit ex animi sentētia.
a inuitū enī est qd ex necessitate vtiq; chici. et tertio loco qd non sit ex
animi sentētia: qd plane ex his q sūt certū est. nā cū qd aliqū cecide-
rit / occideritue / aut cuiusmodi aliqd effecerit. horū nihil pūdēs: cū dicimus in-
uitū fecisse (qppe qd vltioncū in aiaduertēdo: elite facile dephēdat) velut olī
mulierē aut quādā poculū exhibuisse cuiā amatorū: deū eo pecule hoīez
mortuū pēdisse eā vero mulierē in Arcopagū pfugisse: quā presentē nō alia
de causa liberarūt q; q nō id pūdēs effecit: amoris siquidē cupiditate oc-
cecarat: in eo fuerat hallucinata. et pūde neutiq; spōtanea eius poculi amato-
ri visa fuerat exhibitio. quicquidē nō ea mēte dederat: vt pderet hoīem. inde
igitur id / qd ex ai sentētia fit: cadit volūtariū. ¶ De pposito. Cap. XVIII.

¶ Ppositum: delectus /
electio.

46 **E**liquū ppter ea est vt ppositū / delectūq; consideremus: sit ne appeti-
tus / nec ne. appetit⁹ nāq; i cetis qd gignit aialibus. ppositū vō nō:
r siquidē cū rōne ppositū est. at ratio nulli alij deputat aiali. nō igitur
fuerit appetitus. ¶ Ceterū nūqd volūtas / an ne id quidē? Volūtas nāq; corū
etiā est: q fieri nō possūt / velut volumus quidē esse imortales. at id nobis nō
pponim⁹ / deligimusq;. ¶ Rursusq; ppositū finis nō est: sed ad finē. sic nemo
pponit sanescere: sed q ad sanitatē tendūt pponim⁹: deambulādo / cursitādo.
ad fines volumus: bñ enī valere volum⁹. hic certū est: nō idē esse volūtate / et
ppositū. verū ita habere videt ppositū vt eius est appellatio: vt hoc pro illo
ponimus / atq; deligim⁹: sicut optimū / p dectiorē: qd in nra sit optio: et pūde

¶ Suū esse videatur: sibi
propriū esse videatur.

48 **D**eligi suū esse videat ¶ Qd si horū nihil est ppositū: nūqd qd ex animi sentē-
tia id in pposito est: aut ne id quidē? multa enī intelligim⁹ et opinamur ex ai
sentētia. nūqd igitur q intelligim⁹: ea etiā pponim⁹ aut nō? sepe siquidē ex ai
sentētia itelligimus de idis: at nequaq; pponim⁹ / atq; deligim⁹. nō ergo mē-
tis sentētia: ppositū. ¶ Quid igitur horū nihil est ppositū: suntq; hec aie insita:
49 aliquorū pueniētiū / coeūtiūq; ppositū esse necesse est ¶ Qm igitur est (quēad-
50 modū paulo atē mētorauimus) bonorū ad finē tendentiū delectus / atq; pposi-
51 tū: non vtiq; finis ¶ At est corū q in nostra potestate sunt: et corū q nobis di-
uersam ingerāt rōinationē: hec ne / an hoc deligendū. nō dubiū quin prius
opus sit: ea ipa itelligere / et in cōsilū vocare. cūq; nobis itelligētib; qd p̄stare

¶ Quoniā bonorū ad finem
tendentiū delectus / atq; pposi-
tū. intellige solū tālū esse

Non est spontaneū quod de-
ligibile. nō est spontaneū oīno
idē qđ deligibile. nō oē spon-
taneū deligibile.

Non ergo spontaneū deli-
gibile: s; deligibile spontaneū
intellige ac si sic enūciat: non
ergo oē spontaneū deligibile:
sed oē deligibile spontaneū.

Abendū: pētū, erratū, er-
ror, delictū.

In iis que discipline sunt
vincit peccatū cōgit i opa-
tione sc; neq; refert quo aīo
factū sit: modo opus ipm ex
arte bene factū sit. In iis aut
q sub actionē cadūt: duplex
cōtingit peccatū atq; mendū
pīmū in intelligētia: vt ani-
mi sentētia atq; intētiōe. se-
cūdu in ipa actiōe. refert enī
an studiosa actio ex intētiōe
animiq; sentētia fiat: an sec?

Et in psecutiōe virtutis: nūc
defectu pēpites ruin? nunc
sūt mendū ipso trāscēdimus
excessu. et ad defectū plerūq;
ipsa egritonia ipēq; dolor:
ad excessū vero ipa voluptas
adtrahit: in qbus etiā supā-
bundantia/ atq; defectu: du-
plex mendū circa virtutē cō-
tingere posse depēdēditur.

Ipsa animi sentētia ipm q;
cōsiliū ideo nō est vt sensus:
q; sensus liber non sit ad ope-
rādū hoc aut illū: animi aut
sentētia ad hoc vel illud sit
libera. et est eorū que sunt ad
finem non aut ipius finis. et
proinde eius pētū circa ea q
sunt ad finem cōtingit: non
aut circa ipm finem vt pote
de quo ip; piliū ipaq; animi
sentētia non est.

Virtus est ipius finis/ et
eorū que ad ipm finē conten-
dunt. agit enī pariter et ppo-
nit. ideo nihil virtute melius
non simplr quidē sed ad ipm
optimū cōsequēdū. vt neq; in
architectura qđ et finē cōse-
quendū ipa domificādi arte
melius sit/ nihil est: q; ad fi-
nem efficit pariter et media
pponit. et ipius edificatiōe
artis grā: sunt oīa edificādi
instrumēta: sed magis ipius
finis grātia. ita et virtutis in-
strumēta oīa: vt diuicie pro-
spera et aduersa ei? sūt grā.
at cū finis/ ipm q; optimum:
virtutis pīcipiū sit ac causa:
tanto magis eadē virtutē in-
strumēta ppter ipm finē erūt
et rursus cū ipsa virtus oīm
citra ipm finē sit optimū: ni-
hil ergo mirū fuerit ipam eē
ipius finis cōiectricem: et
magis quidē q; eorū q sunt
ad finem.

videatur. tū ad agendū aliquis insurgat impulsus: id agēdo/ ex pposito ages
re dicimur. Et si ppositū: appetitus quida est cōsiliū deueniēs cū animi sen-
tentia: non est spontaneū quod deligibile. sponte enī agimus multa anteq;

intelligamus atq; cōsultemus. sicut sedendo exurgendo. et id genus alia fa-
ciendo: sponte quidē. sed citra intelligentiā. non ergo spontaneū deligibile:
sed deligibile spontaneū. si quid enī agere cōsultantes pposuerimus: sponte
agim? Existūt vero ex peditoribus legū nōnulli qui spontaneū. et ex pposito

definiāt/ planeq; distinguant. minorēq; spontancis q; a pposito agentibus:
multas infligant. est igitur ppositū in eis que sub actionē cadunt/ et eis ipis

in quibus noltrum sit agere. et non agere. et ita/ vel nō ita: et in quibus ppter
quid est capere. Ceteru ppter quid simplex nō est. in Geometria siquidē cū

quis dixerit quadratū quattuor rectis equales habere: et percūctatur prop-
ter quid: occurrit quia et triangulū duobus rectis equales habet. In his igit

ex definito principio sibi propter quid assumpserūt. at in eis que sub actionē
cadunt in quibus est ppositū: non ita. nullū siquidem ponitur definitū. sed si

quis exquirat cur hoc recitū: quoniā nō erat aliter vt facerē vel quoniā ita
melius: ex ipis vēmētib; (qualiacūq; apparuerint esse meliora) delectus su-

mitur. et ob eap̄sa quāobrē etiā in huiusmodi est cōsiliū capere: vt expediat.
at in scientiis nequa q;. nemo siquidem quēadmodū scribere opus sit nomen

Archiclis: unit cōsiliū. quia quo pacto scribendū nomen Archiclis: est iam
definitū: mendū igit nō intelligētia gignitur. sed in scribendi actiōe positum

In quibus certe non est intelligentia error: ne de eis quidem inuit cōsiliū.
sed in quibus iam vt expedit optimū est: indē mendū procreatur. atqui in eis

que sub actionē cadunt optimū est: et in quibus duplex mendū. delinquim?
igitur tam in eis que sub actionē cadunt q; ex virtutibus. pariter virtutē enī

cōiectantes per agnata nobis innera hallucinamur. est siquidem in defectu/
excessuq; hallucinatio. in horū virūlibet deferimur. voluptate in mala dela-

bimur: vt ex agritonia/ honesta fugitam?.

De animi sententia.

Cap. XVIII.

Utrum autem est non quēadmodū sensus animi sentētia. velut visū
non poterit quisq; aliud q; videre. non auditu aliud q; audire. indē

neq; cōsultamus nunquid audiendū auditu. an videndū? at animi
sententia non huiusmodi: sed id/ et alia potest est scere: ob hoc ibi iam

cōsultari. est igitur in bonorū delectu non in fine delictum. huic certe omnes
aspulantur sententia. vt sanitate esse bonū: verū que ad finē sunt velut expe-

diat ne sanitati hoc comesse an non. facit igitur plurimū in iis ad hallucinan-
dum voluptas/ et egritonia. hanc siquidē amplectimur: illā vero fugimus.

Quoniā igitur distribuimus in quo et quomodo sit delictū: reliquū est vt
intueamur curus nā rei sit virtus cōiectrix: finis ne. an ad finē. velut honesti

ne an ad honestū. Quo pacto scientia? vtrū edificatiōe scientie finis speciosū
proponendi an que ad finē spectandi? nam si hoc speciose proponetur sicut

pulchram domū efficere/ atq; ad hoc: non alius quisq; inueniet neq; exhibet
q; edificator/ itidem in alijs quoq; omnib; scientiis. eodem modo igitur in

virtute habere videbif: vt ad finem potius ipius tendat cōsideratio. recte ni-
mirū pposuerit que ad finem sunt/ et ex quibus finis constet. nec quisq; alius

exhibebit/ inuenietq; que ad finē expediāt: iureq; hoc virtus pposuerit. qui-
bus in rebus optimi pīcipiū est: vnū quodq; quod efficiat et proponat. nil

igitur virtute melius: quandoquidē huius causa etiā sunt alia atq; ad ipam
pīcipiū est: et eius causa magis sunt q; ad idem. at finis pīcipio alicui assi-

milatur/ et eius causa est vnū quoduis. verum id erit modo aliquo. proinde
certum et etiā in virtute/ quandoquidē causa est optima/ ipsam magis finis

esse cōiectricem: q; que ad finem sunt.

Finis virtutis honestum.

Cap. XX.

57

¶ Qui virtutis finis est honestū. honesti ergo magis cōiectrix est circū-
 a tus: q̄ ex quibus cōstet. sunt nempe hec ipsius. **¶** At in vniuersum vi-
 deri potest alienū: quandoquidē in pictura si quispiā fortassis egre-

gius fuerit imitator: non tamen laudandus accedet: nisi optimā imitandi ha-
 buerit intentionem. virtutis demū id omnino est sibi honestum proponendi.
¶ Dixerit quispiam cur etiānum actionē meliorem esse diximus q̄ virtutem
 ipsam: at nunc an ex quo actio est id virtuti vtpote honestius attribuiamus?
 An in quo non est actio ita. atqui nunc ita dicimus habitu actionē esse melio-
 rem. Alij namq̄ probum inspicientes: ab actione diiudicant: q̄ non possunt
 cuiuslibet quomodo habeat iudicare propositū. nam si foret singularū nosse
 sententiam qualis erga honestatem esset: etiam citra actionem probus esse vi-
 deri potuerat. **¶** Deniq̄ quomā affectuū: quas dā recensimus medietates:
 circa quos affectus versentur: hinc nobis dicendū est.

De fortitudine.

Cap. XXI.

58

¶ Im igitur fortitudo circa audaciam/ac metū: considerandū fuerit:
 c circa cuiusmodi metus/atq̄ audacias. nunquid igitur si quispiā me-
 tuat: ne rem disperdat suam/is timidus? sin circa hec si audax: fortis.

an ne indem si quis formidat solum/aut audeat solū: neq̄ meticulosum fatē-
 dum est esse metuentē: neq̄ fortem nō metuentem? num igitur in cuiusmodi
 metibus et audacijs fuerit fortitudo? At ne quidem in talibus: cuiusmodi si
 quis toniturus et fulmina non metuat/vel quiduis aliud supra hominē hor-
 rendū fuerit: nō iam fortis: sed furens **¶** In metibus itaq̄: et audacijs hūanis
 est fortitudo: in eis inq̄ que ceteri metuant aut omnes: in quibus qui audeat
 fuerit fortis. his itaq̄ diffinitis cōstituendū fuerit: (quandoquidem multus in
 rebus fortes dici possunt) qualis sit fortis **¶** Est enī ab experientia fortis ali-
 59 quis velut milites. isti siquidē ab experientia didicerūt in huiusmodi loco/vt
 huiusmodi tempore/vel rebus ita habentibus: fieri nō posse vt malum sub-
 eant. et perinde qui hec nouerit/et ea de causa ingruentes hostes sustinuerit:
 non fortis. nā si horū nihil existerit: non tollerauerit. proinde ab experientia
 fortes dicendi non sunt. **¶** Neq̄ Socrates recte agebat fortitudinē esse quā-
 do quid cōsuetudine tolerandi capiens experientiā efficitur scientia. at ab ex-
 perientia tolerantes/neutiq̄ fatemur/planeq̄ negamus fortes esse. nō igitur
 fortitudo fuerit scientia. **¶** Rursus sunt quoq̄ fortes ab experientie contra-
 rio: in experti siquidem eorum que cūciant ab ea rex nulla experientia: sunt
 intrepidi. et ne hos quidē fortes esse dixerit **¶** Sūt porro qui fortes a pertur-
 bationibus existimentur: velut amentes/aut lymphatici. at ne hos quidem
 fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur: non erūt
 amplius fortes. fortem siquidem/perpetuo fortem esse oportet. et perinde ne
 fere quidem: vt sues dici fortes possunt: q̄ succumbant/ingemantq̄ percusse
 neq̄ fortem ob perturbationē dicere cōuenit **¶** Est viciūssim fortitudo alia que
 civilis existimatur: velut si qui ciuū/pudore effusi tolerant pericula: vt fortes
 existimentur. quēadmodū verbi causa Iliomerus/Hectora dicentem inducit:
 Polydamas vereor me carpat in agmine primus. ideo pugnandū esse existi-
 mat. at ne quidem hec dicenda fortitudo. in istorum enī singulis eadem cō-
 struet definitio. quo namq̄ ablato non perdurat fortitudo: efficere fortem nō
 potest. vt si pudorem (vnde fortis erat) abstulero. **¶** Sunt item et aliter for-
 tes existimati ob spem/boniq̄ expectatiōem. at ne hos quidem dicere fortes
 possis: quandoquidem tales fortitudo collocanda est. **¶** Qualis igitur et
 60 quisnam fortis sit: hinc considerandum. ac vt paucis absoluam qui nulla
 iam supradicta causa fortis est: verum q̄ id honestum esse censet/ idq̄ faciat
 seu aliqua/ seu nulla oblata fuerit occasio: neq̄ tamē prius citra perturbationē/
 impulsūq̄ gignitur fortitudo. expedit vero impulsū habere rationē/ho-

¶ q̄ ex quibus constat: id est
 quibus ex medijs ad ipm per-
 nematur honestū. nā hec pp-
 ter virtutē sunt. Sed obicit sē
 in pictura q̄piā fuerit egre-
 gius imitator: non tamē lau-
 dabitur/ nisi optimā imitandi
 habeat intentionē. Vgit neq̄
 virtus laudabilis si honestū
 assequatur: et ipm assequen-
 di optimā intentionē/ ppositūq̄
 non habuerit. Intentio aut et
 ppositū eorū sunt q̄ sunt in fi-
 nem. magis igitur virtus cir-
 ca honestū ppositum est: siquidē
 ipsa virtus laudabilis ē
 quare et magis circa ea q̄ ad
 ipm sunt finem.

¶ Hec oratio id cōcludit mo-
 ralem virtutem sine prudētia
 esse non posse.

¶ Itē obicit prius dictū est
 actionē meliorem esse virtutē.
 at nunc id virtuti vt a qua
 sit actio tanq̄ honestiori tri-
 buere videmur. Id diluit di-
 cēdo ipm habitū cui ipa assit
 actio. cūq̄ ipa actione: hone-
 stiozem esse sed ipsum actū eo
 habitu cui actio nō assit hone-
 stiozē. melioremq̄ esse. et id etiā
 ita esse. nūc quoq̄ defenditur.
 nam oēs ab exteriori actione
 probū diiudicant: q̄ ppositum
 electionēq̄ operantis agno-
 scere nō valeant. q̄ si agnos-
 cere valerē: citra etiā exte-
 riā opationē pbis/honestisq̄
 videri poterat: siquidē exterior
 operatio ppter interiorē pbā/
 atq̄ honestatē videatur/ sit
 necesse.

¶ Fortitudo militaris

Socrates

Fortitudo ob ignoracionem.

Fortitudo ob iram et alias pa-
 turbanones.

Fortitudo civilis

Iliomerus

Hector

Polydamas

Fortitudo propter spem

Fortitudo vera

nesti causa: ad intrepide periclitandum. qui hoc modo: is erit fortis/ ac circa
hec fortitudo. Nec vero intrepidus esse oportet: ita ut cū forti fuerit occursum
in totum nihil metatur: nec enim talis fortis/ cui prozsus nihil est horren-
dum. ita nam etiam lapis et reliqua in anima fuerint fortia? Ceterum metuē-
dum quidem: sed tolerandum. nam si nihil metuens toleret: neutiqz fortis.
itemqz (vt etiam paulo ante de metu/ atqz periculo differuimus) non omne sed
essentia quadam delectum intelligimus. neqz item in fortuito/ et quouis tem-
pore: verum in quo et inctus/ et plura imminet pericula. nam si quis decimo
post anno futurum non metuerit periculum: quonam pacto fortis/ sunt enim
(qz longe ab sint) aduicia pleni: qui si fuerint proximi moriantur metu. hec de-
niqz fortitudo. et hic fortis. Cap. XXII.

Itemqz non omne metuē-
dum tolerabit. vt neqz circa
omnem metū/ atqz omne pe-
riculū versatur. sed intelli-
mus fortē toleraturū metuē-
dum essentia quadam/ modo
quodā/ ac mediocritate dele-
ctū vt quantū/ gratia cuius/
qualiter/ quibus/ quādo/ vbi
et/ quomodo oportet.

Incommoditas
Insensibilitas

Temperantia est intemperantie et incommoditatis circa voluptates me-
dietas. Nam temperantia/ ac prozsus omnis habitus est optimus. at
optimus habitus optimi est. optimū vero inter excessū defectūqz me-
diū quādoquidē vtriusqz prominent vituperādi tam excessū/ qz defectū. pro-
inde si optimum medium. et inter intemperantiam et incommoditatem est que-
dam medietas. horum itaqz fuerit medietas temperantia/ que circa volupta-
tes et egrimonias versatur: non tamen omnes/ et eas que circa omnia. neqz
enim si qui piam picture/ aut statue/ vel huiusmodi alterius oblectetur aspe-
ctu: erit iam intēperans. similiter ne quidem audiendo/ aut olfaciendo: sed
in eis voluptatibus que in tactu sint/ et gustu. neqz temperas circa eiusmodi:
vt a nulla tali capiatur voluptate. nam tum incommobilis/ planeqz sensu ca-
rens fuerit. verum quod oblectetur: non agatur in iporū excessum. ita fructus
ne quid faciat operosum/ totūqz agendo ab honestate pendeat: non agendo
quicqz/ nisi modeste. nam quicūqz ab excessu talium voluptatum abstinent/
vel metus vel cuiuspiam alterius rei causa: temperans non est. Cap. XXIII.
Cetera animalia (preter hominem) dicimus temperantia: qz ab ipsis ratio ab-
sit: qua honestum deligimus. omnis siquidem virtus honesti est: et ad hone-
stum tendit. proinde erit temperantia circa voluptates/ et egrimonias/ easqz
in gustu/ tactūqz progenitas. demum cōsequens est: vt de mansuetudine di-
camus/ et quid/ et in quibus sit.

Ita fruens ne quid faciat
operosum: ne ampliusqz par
est atqz decet circa eas volup-
tates oget/ magniue reputei

De mansuetudine.

Cap. XXIII.

mansuetudo igitur est inter iracundiam/ et iracundie cessationem. In
totumqz existimantur virtutes: medietates esse. qz autem sint medie-
tates/ hinc facile quis dixerit. nam si quod optimum: in medietate est
collocatū estqz virtus habitus optimus/ atqz optimum est virtus. ergo sit me-
dium necesse est. quod sane certum singula considerantibus: nam quia ira-
cundus est qui vsqz quaqz/ et plurimum excandescit: ac eiusmodi/ sub repre-
hensionem cadens. nec decet vsqz quaqz excandescere omnibus/ et omnino
semper. nec cōtra ita habere vt cuiqz nunqz. is namqz incommobilis sub repre-
hensionem cadit. cum igitur talem qui ad excessum/ qz qui ad defectum per-
uenit: sub reprehensionem cadat: qui horū medius fuerit mansuetus/ ac lau-
dabilis. nec enī ab ira deficiens/ neqz item excedēs in ipsa laudabilis: sed qui
medioeriter in his habet/ is mansuetus/ harumqz perturbationum medietas
mansuetudo. Cap. XXIII.

De liberalitate.

Cap. XXIII.

Liberalitas autem est inter prodigalitatem et auaritiam medietas col-
locata. versantur autem huiusmodi perturbationes circa pecunias.
prodigus namqz est qui vbi non decet impendit/ et plura qz debeat/ et
cum minime decet. at auarus et contrarius: non impendens vbi decet/ et
quantum decuerit/ et quando decuerit. vtrqz sub reprehensionem cadunt:
vnus quidem deficiendo/ alter vero excedendo. liberalis ergo quandoqui-
dem laudabilis est: medium inter hos tenet locum. quisnam demū? nempe
qui vbi decet/ et quantum decet/ impendit.

Species auaritie.

Cap. XXV.

Iracundie cessatio
Ire vacuitas

65 **U**nt autem plures auaritie species: sicut eorum quos nugiuendulos appellamus/cumque emptores/necnon turpilucrum et paruiloqui: qui omnes auaritie succubunt. malum namque multiplex. at bonum solitum. quod admodum sanitas quidem simplex/ sed multiformis morbus. inde virtus simplex: cum sit vitium tamen multiforme. cuncti siquidem memorati ob pecuniam sub vituperatione cadunt. vtrum igitur liberalis est pecunia nancisci/ et comparare: an non? non penitus vilius alterius est virtutis. nam neque fortitudinis est arma fabricare/ sed alterius: verum ipsius est accipere/ atque recte vti. idem de temperantia/ ceterisque dicendum. at ne quidem liberalis: sed pecuniam inuentus.

De magnanimitate.

Cap. XXVI.

66 **M**agnanimitas est insolentia/ et pusillanimitatis medietas: et circa bonorem/ in honoremque versatur. et honorem quidem non amulus: sed a probis attributum/ qui ei precipue conueniat. probi namque periti iudices/ recte honorabunt. honorari itaque se qui dignus honore fuerit potius vult: ab his qui ipsum cognouerit. neque enim de omni honore fuerit: sed optimo magnanimitas honorabile bonum et ordinem obtinens participat. Jure igitur de spectu/ et improbi magnis rebus se dignos/ opinati. ac libunde honorandos: dicunt insolentes. qui vero sese submitunt. et magis quam par est abiciunt: pusillanimum. horum igitur medius: qui neque se ita abicit ut minore quam sit par honore velit honestari: neque rursus maiore quam deceat neque amari: idem est magnanimum. et perinde certum est magnanimitatem esse insolentiam/ et pusillanimitatis medietatem.

De magnificentia.

Cap. XXVII.

67 **M**agnificencia est factationis/ et vilitatis medietas: versatur autem magnificentia circa sumptus: quos magnificum facere par est. quicumque igitur vbi non expedit sumptum facit: gloriosus/ iactabundusque est. ut si quis sodales ita epulo accipiat/ ac si nuptias faciat: is gloriosus. talis namque est: qui (quo tempore non expedit) suam indicat affluentiam. huic pararius est vilius: qui vbi oportet: magnifice non impendit/ nec facit ut nuptiarum dignitas expostulat sumptum: sed ibi deest. is nimirum vilis. At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest (qualis sit) innotescere. oportuno namque tempore magnifice factum: recte magnificentem nomen assequetur. magnificentia igitur fuerit: quandoquidem laudabilis inter excessum/ defectumque circa sumptus idoncos quedam medietas. sunt et nonnullis plures magnificentie existimare: velut dicentibus/ magnifice sese infert. et huiusmodi alie magnificentie: non proprie/ sed a translatione nomen inuenientes. nec enim in illis magnificentia: sed in eis que diximus.

De indignatione.

Cap. XXVIII.

68 **I**ndignatio est inuidentie/ et malivolentie medietas. ambe enim iste sub vituperatione cadunt. at indignabilis laudabilis. est autem indignatio quedam egritudo de bonis: que indigno alicui aliquo pacto cenerit. Indignabilis: qui in huiusmodi tristatur/ idemque rursus tristetur: si quem viderit indigne malis afflictatum. ac demum indignatio/ et indignabilis talis. Cui contrarius est inuidens/ quippe qui tristabitur: cum quempiam proius siue dignum/ siue indignum bene agere viderit. cui similiter malivolus par est: quippe qui letatur quod quis male agat siue dignus/ siue indignus sit. nec indignabilis cuiusmodi: verum inter hos medius.

De grauitate.

Cap. XXVIII.

69 **G**rauitas est inter morositatem/ et delectationem medium: que circa conuersationes. Honorosus namque est huiusmodi: ut nullus conuersatione/ aut colloquio capiatur: sed ut nomen ipsum indicat a suo more. nam morosus quasi aliorum mores improbandos/ sibi placens est nominatus. Delectator autem talis: ut omnem velit habere conuersationem. et omnino/ et omifariam horum neuter laudabilis. at grauis in medio istorum laudabilis. neque enim erga omnes: sed erga meritos: non erga neminem/ sed erga hos ipsos consuecit.

De verecundia.

Cap. XXX.

Sollicitudo
Quod ad solum pertinet

Simplex

Solitarium

Uniforme

Utrum igitur liberalis est pecunia nancisci/ ac comparare: vtrum liberalis est arte pecuniarum cumularum: ut obsequium gaudium/ pecuniarumque sibi conquirere.

Insolentia

Leuitudo

Timiditas

Factatio

Circa decorum ruditas.

Vilitas

Pusillitas

Paruificentia

Ubi magnifice sese infert/ magnifice icedit magnifice ingreditur ac se gerit.

Inuidentia

Inuidia

Gravitas hic quedam species affabilitatis esse videtur. sed quod in magna honorificisque personis reperitur: ad affabilitatem sese habet. ut magnificentia ad liberalitatem. Et morositas quodammodo species pietatis. ad continentiam sese habet: ut circa decorum ruditas ad illiberalitatem. in ethice expressum locum non habet alium propter eum ubi agitur de amico. affabilis: quod medium est adulatois et pietatis. quod hic vocamus affabilitatem capite 72 vocat amicitiam.

Delectatio

Adulatio

Urbanitas
Comitas
Dexteritas
Amicitia
Affabilitas
Amicus
Affabilis
Assentator
Adulator
Inferus inimicus
Contentiosus
Gloriosus
Factator

¶ Hoc nāq; modo. vocando
scj iusta quocunq; a lege p̄ci-
piuntur: hec a secūdu se iusto/
et nō ad alterū: dicūt. p̄cipit
enī lex tēperate vivere: ⁊ cibi
et por? dec? / honestatēq; ser-
uare. id aut nō ad alterū est.
verū lex nō solū mādāt eā q̄
ad se sūt: s; ⁊ ad alēū officia.
et p̄inde iustitia illa legitia:
bene. vt dicūt) virtutes ī sese
complectitur omnes.

¶ Atqui mediū egle est me-
diū scōm aliquā medietatē:
vt aliquā seruet eglitatē ne-
cesse est. vt si mediū sit secūdu
geometricā medietatē: p̄por-
tionū seruat eglitatē. egles
p̄portiones sunt. q̄ similit̄ retin-
ent denotatiōē ⁊ si mediū sit
secūdu arithmeticā medietate:
tē: differētiarū seruat eglita-
tē. differētia est id: quo mai⁹
supat minus. et q̄ equale ad
min⁹ in duob⁹ cōsistit: nā. q̄-
le equali dicūt egle. vt egliter
hīs egle hnt aut arithmeti-
ce. aut geometricē: euenit vt
iustā ad alterū sit p̄inde atq;
egle ad alterū. ⁊ q̄ iustitia si
ne iusto nō est: est enī iustū ad
alterū officiū: neq; iustū sine
eglitate neq; eglitas sine me-
dierate. sit vt iustitia sine ius-
to. et equali et medio mīme
sit. at iustū q̄busdā vt p̄sonis
iustū dicūt. et egle in q̄busdā
vt aut distributis aut p̄muta-
tis egle: cū videlz p̄sonē eglita-
p̄ dignitate hnt distributa:
vel p̄mutata ad eglitatē reda-
cta. ⁊ mediū aliquorū mediū
vt pluris. pauciorisq; q̄ refu-
git. accitico vt iustitia sit erga
quosdā q̄tenus nō est sine ius-
to: et in q̄busdā vt distributis
aut p̄mutatis q̄tenus egliter
tribuit ac sine egle nō est: ne-
cesse est. ⁊ ita de iusto. Et hic
iustū egle p̄portionale est: ⁊ q̄s
ad min⁹ in q̄tuor p̄sistit. vt in
duob⁹ q̄lus iustū sit: ⁊ ī duo-
bus q̄ aq̄lit illis distribuunt
aut cōmutantur. Itaq; littera
intelligat iustū quidē in q̄b⁹
iustū dicūt: in q̄bus hoc est in
aliquibus p̄sonis. egle hō in
q̄busdā: vt duob⁹ p̄ dignitate
eglit distributis. aut p̄mutatis.
et mediū in q̄busdā: in fuga
scj pluris atq; paucioris.

¶ Erecūdia est iter ipudentiā/et stuporē medietas: in actiōibus/collo-
quijs p̄sistuta. Impudēs est q̄ vbiq; et in oēs loquit̄. et oīa vtiq;
cuenerunt. At stupidus seu attonitus huic cōtrari⁹: et cūcta. et cūctos
veritus tā agēdo/ q̄ dicēdo solertus expers. talis est: qui in cūctis obstupescit.
at verecūdia et verecūdus: inter hec mediū tenet locū. neq; enī cūcta/et oīno
(vt ipudens) et dicit. et agit: neq; porro (vt attonitus) in omni. et oīno trepi-
dabit: verum ager. loqueturq; vbi et que/ et quando expediat.

De vrbantate.

Cap. XXXI.

Urbanitas est scurrilitas. et rusticitas medietas: in salubusq; cōmit-
tatur. Scurra siq; dē est: q̄ cūcta et oīno īcessendū esse existimat. Ru-
sticus vero qui neq; īcellere vult neq; recte īcessum īri existimat: sed
excādesat. Urbanus q̄ inter hos medius: neq; oēs. neq; oīno īcessens: neq;
item īpe agrestis ac durus erit. at erit duobus fere modis vrbanus. nā et mo-
derate īcessere percalluerit. et aliorū ioculationē tollerabit. ita nimirū vrbā-
nus. atq; vrbantitas.

De amicitia.

Cap. XXXII.

Amicitia inter assentationē et inimiciā medietas: in actiōe. sermoneq;
versatur. Assentator nāq; est qui plura q̄ sit par/assintq; cupiā: arro-
gat. at īfensus īmīcus qui derogat etiā que assunt. quorū neuter iure
laudāndus accedit. inter quos medius est amicus: q̄ppe qui nec plura p̄ntib⁹
cuiq; astruit. neq; q̄ mīme cōueniat laudauerit. neq; ecōtrario īminuet neq;
oīno aduersabit p̄terq̄ existimet tribuendū. hīdū īgitur est amicus.

De veritate.

Cap. XXXIII.

Veritas inter dissimulationē et iactationē in ofone versat non omni-
Gloriosus nimirū est qui plura q̄ assint sibi arrogat/ aut scire fingit:
que nō nouerit. Huic p̄trarius dissimulatoz: pauciora/ et minora sua
esse simulās: q̄q; nouit diffitei/ occultatq; q̄ cognoscit. neutrū horū facit ver⁹
neq; enī plura/ neq; pauciora q̄ que sibi assuerit cōfingit: sed ea demū et esse
sibi. et scire dicet q̄ teneat. sint demūq; he īpe virtutes an secus: alia fuerit cōsi-
deratio. atq; medietates iā mēozatorū hinc certū est: q̄ qui ad hec viuūt/ lau-
dibus exornantur.

De iustitia

Cap. XXXIII.

¶ Insequit vt īs de iustitia dicamus: quid sit/ et in quibus et circa que:
si prius tamē quid sit iustū exposuerimus. Est sane iustū duplex: vnū
quidē ex lege. iusta siquidē perhibēt: que lex iubet. at lex fortia/ et tē-
perata: nos facere iubet/ p̄orsusq; cūcta que ex virtutibus ducuntur. et peride
iustitiā p̄fecta quandā esse virtutē dicūt. nā si iusta sunt. q̄ lex facere p̄scribit:
lex aut que ex oibus sunt virtutib⁹ mandat. qui īgit ex lege iustis. obīperat:
p̄fectā nanciscit̄ p̄bitatē. p̄inde iustus et iustitia: virtus quedā p̄fecta est.
vnū itaq; quoddā iustū: in his/ et circa hec. verum enī uero non id iustū: neq;
circa hec p̄uestigam⁹ iustitiā. hoc nāq; modo iusta: quatenus per sese a iusto
sunt. nā temperas/ et fortis/ et cōtinēs per sese est h̄mōi. sed iustū indagam⁹:
quod ad alterū refertur/ aliud sane q̄ quod dictū ex lege iustū. nā non est per
se esse iustū: q̄s in adūsus alterū iustis cōperit. id nimirū est q̄s querimus
iustū: ac circa hoc iustitiā. quod agit in alterū iustū (vt paucis absolua) equa-
le est. nam iniustum ineguale. cum enim bonorum maiora sibi asauerint: ma-
lorū vero minora admiserint ad ineguale/ et hoc modo iniustū et afficere in-
iuria opinamur. nō dubiū īgit cū sit iniuria in rebus inēq̄libus: quin iustitia/ et
iustū īfederū equalitate collocet. P̄inde certū est iustitiā: medietatē quā-
dam esse iter excessum atq; defectū/ et multū et paucū. cū enī iniustus affici-
do iniuria plus habet: et affectus iniuria in afficiendo iniuria minus: tū horū
īmediū iustū fuerit. atqui mediū egle est. ergo equalē pluris et paucioris fue-
rit iustū/ iustusq; qui equalē vult. sed equalē in duobus saltē cōficiat. ergo in
īneq̄li et in medietate: iustū quidē in q̄bus iustū dicat/ equalē vero in q̄busdā

Sed iniustus iuria. Iniustus etiam appellatur et ante, et postea fuerit executus: sed iniuria est ipsius iniusti executio. Unde iustus dicitur et antequam post ad alterum officium: si iustificatio est ipsa (cum legitima quicquid agendi causa adest, iusti executio, operatioque: sic ad iustum sese habens: ut iuria ad iniustum.

est: quod vero nos constituamus? legem sciscamus: id certe iustum/atque etiam ex lege iustum nuncupamus. prestat igitur iustum quod a natura est: illi quod ex lege. ceterum quod indagamus iustum: civile est. atque civile non natura sed lege est. **Sed iniustum et iniuria neutrumque idem.** prius dicendum est: siquidem iniustum/lege definitur: veluti deposito quicquid fraudare/iniustum sit. at iniuria ubi iniuste aliquid perpetretur. **Unde** dem porro iustum/ac (ut ita loquar) iustificatio non est idem. nam iustum lege definitur: est: cum sit iustificatio iusta causa facienda. **Quando igitur iustum et quoniam non?** nempe (ut paucis absolua) cum debita opera/et sponte quis peregit (quod sponte sit: paulo ante a nobis dictum est) et quoniam consilio/et in quem/et cui/et qua de causa: is iusta peragit. Unde/ac similiter erit etiam iniustum: qui consilio/et in quem/et cui/et cuius causa deliquit. at cum horum nichil consilio/iniusti tamen quippiam commiserit: tum demum iniustum non est. sed infortunatum. nam si patrem occiderit se hostem ratus occidere: iniustum quod commisit. et cum neminem affecerit iniuria: egit tamen feliciter. quoniam igitur non afficere iniuria. ubi iniusta peragantur: id est in ignorando positum. hoc paulo ante disseruimus? cum neutrumque consilio quicquid offendit: neque cui neque qua de causa factum est. **Definienda quicquid videtur ignoratia:** quoniam pacto per ignorantiam quicquid ledit non afficit iniuria: sit nimirum hec definitio quicquidque perpetrati aliquid: absoluta fuerit ignoratia/id non sit consilio: et perinde ne quidem afficit iniuria. at cum ipse sue causa fuerit ignorans/perpetrantem quippiam ex ignorantia: cui ipse extiterit causa/is plane afficit iniuria. ac eiusmodi iure criminis arguetur. velut in ebriis evenit. vino namque meris si quid mali perpetrarint: sine controversia afferunt iniuriam/quicquid ipsi sibi eius ignorantie causa extiterit. par enim fuit ne tamen prolueretur: ut ignorantes cederet premissis. Unde in alijs est ignorantia quod ex ipsis signis turfacientibus: ut quod per ipsas inferat iniuriam/sint iniusta. quod autem non ipsi sunt causa sed ignorantia ut delinquant: neutrumque iustum. est enimvero eiusmodi ignorantia naturalis: velut nesci infantes prius cedunt. hec nimirum naturalis inscitia non facit: ut ab actione infantes dicantur iniusti. ipsa siquidem hec facienda causa est inscitia. neque ipsi fuerunt causa inscite. ideo ne quidem iniusti dicuntur. **Lex de ferenda iuria ut dicat:** utrum quod afficit iuria sponte afficit/an non. iusta namque et iniusta sponte agimus: at non sponte afficiamur iniuria. cruciat siquidem de iustitia. et pinde non dubium qui non sponte afficiamur iniuria: quod ultro nemo ledi sufferat. nam affici iniuria: nonne est offendere? est ita. **Ceterum** sunt quibus licuit equale assequi. idque alijs preceperunt: quod si equale presequi iustum fuit: et minus habere iniuria affici. sponteque minus habet: sponte ergo (ait) quod afficit iniuria. verum manifestum hic porro est: quod ne sponte quidem. nam cum quod minus presequitur: alius vicenarius cum aut honore/aut laudem/aut gloriam/aut amicitiam/aut aliud id genus. verum quod vice alium subit/cuique repedit pro eo quod amittit: neutrumque afficit iniuria. quod si iniuria non afficit: ne quidem sponte ergo. **Rursus** quod minus assequuntur/et quod tenentur equale non accipiunt non affectu iniuria: unde nobilitati/et exornati hac de causa evadunt: quod dicat equale michi cape licuit/at nolui. cessi equidem seniori/aut amico. atque affectu iniuria exornat nemo. quod si in illius iniurijs nulla exornatio est et in his exornantur deieci: hoc modo prius affectu non fuerit iniuria. **Si iniuria non subiiciatur:** ne quidem sponte afficiuntur iniuria. **Interi** in hominum ofense pertrouersari videmur incommunes: quicquid incommunes neque agendo se offendit idque sponte facit. consilio igitur sese ipse ledit. proinde sponte ipse a sese afficit iniuria. **Ceterum** hic proposita definitio: hac prepediet rationem. est autem definitio: neminem velle affici iniuria. at incommunes. volens incommune agit. pinde si ipse se afficit iniuria: vult ergo mala sibi infligere. atque vult nemo affici iniuria: pinde ne incommunes quod cum ipse sese sponte affecerit iniuria. **Ceterum** hic fortassis abigat quicquid: nunc quod accidat ut sibi quisque inferat iniuriam. in incommunes siquidem iuncta consideratio: videatur perungere/hoc nempe modo. si quod agenda lex iubet/ca sunt iusta: qui non agit ea iniuste facit. at si erga quem agendum iubeat et neutrumque erga eundem id egerit: ipsum afficit iniuria. lex certe temperantem esse iubet/rem suam non oblimare/ corpe percurare/ac id genus alia. qui ergo hec non pagit: se afficit iniuria: quandoquidem erga alium

neminē/taliū est affectio iūriarū. ¶ Atq̃ hec nūq̃ vera extiterit vt p̃tingat se
quēpiā afficere iūria. contingere enī qui potest vt eodē tēpore pl² quispiam
habeat: et min² vt simul sponte et inuito agat quicq̃: siquidē qui afficit iū-
ria/quaten² afficit: pl² admittit: iūria affect² q̃ten² afficit/min². qđ si ipse sibi
ifert iūriā: cōtingit vt per idē tēpus pl² idē habeat et min²: verū hec fieri nō
potest. non ergo se quispiā affecerit iūria. ¶ Rursus q̃ afficit iniuria: sponte
facit iūriā. at affect² iūria: iū² fert iūriā. p̃inde si p̃tingat se quēpiā affice-
re iūria: cōtingit simul: et iūto/z spōte quicq̃ agere. id aut̃ fieri nō potest. ne
qđē igit̃ ita p̃tingit sibi quēq̃ inferre iūriā. ¶ Rursus si p̃siderauerit quispi-
am particulares iūrias: nemo sit q̃ nō faciat iūriam aut deposito fraudādo/
aut adulteriū cōmittēdo/aut furādo/aut aliquid huiusmodi iūrie gen² parti-
culatū admittēdo: nec tamē quispiā se vnq̃ deposito fraudauit/neg² suā adul-
terio viciāuit vxorē. neq̃ sibi furat² est. quod si in huiusmodi est afficere iniu-
ria/neg² cōtingit horū quicq̃ aduersū se facere: nequidē cōtingit cuipiā se af-
ficere iūria. sin sec² ea non fuerit ciuilis iūria: sed dom² administratiōis/pla-
neq̃ familiaris. aīa siquidē in plures distributa partis: vnā habet suā quidē
deteriorē. alterā vero meliorē. proinde si quid in aīa procreetur iūriā: id par-
tiū aduersū se iūicē est. familiarē porro iūriā distribuum² in deteriore ac meli-
ore: vt fiat aduersū se iustū. et iniustū. verū id nos nō cōiectamus: sed ciuile. et
perinde in id gen² iūrys/quas nos demū p̃uestigauim²: neunq̃ cōtingit vt se

84 quisq̃ afficiat iūria. ¶ At insup̃ vter afficiat iūria/et in vtro iūria est: i eo ne
q̃ vtūq̃ iuste possideat/an iudicāte atq̃ distribuēte: veluti i certaminibus.
eniūero q̃ premū a p̃siede/atq̃ hec iudicāte accepit/nō ipse facit iūriā tam-
etsi ei iuste tributū est: sed q̃ tulit iudiciū/maleq̃ attribuit: is afficit iūria. est
q̃ vbi idē afficiat iūria et vbi nō. nā quaten² vere/et vt iusti natura postula-
bat nō iudicauit: eaten² affecit iūria. quaten² vero eadē iustū esserisū est: neu-
tiq̃ affecit iūria. ¶ Quā de virtutib²: et q̃ sint et in q̃bus et circa q̃ iā dictū est
85 de singulisq̃: quēadmodū si recta agam² rōne sit optimū: ita nūmū ex recta
ratiōe agere dicendū est vt si q̃s dixerit sanitatē fieri optimā: salubria exhibē-
do/id vtiq̃ munus apertū. et peride apertio muchi que sint salubria. idē valet
irōne: et tam qđ sit ratio/q̃ que sit recta ratio/nōsse ferme fuerit necessarium.
p̃mū i quo ratio gigni² p̃siderādum.

¶ De duplici vi mentis/et vniūsq̃ habitu.

Cap. XXXV.

86 Auctis eadē de aīa antea locuti: dixim² aīe partē esse/ q̃ habeat ratio-
nem. ea iquā pars vna aīe habens rationē: i duas est partes distribu-
ta. quarū vna qđem consultatix: altera autē scientie indagatix. q̃ q̃
inter se iūcem distiguantur: ex subiectis facile fuerit inueni. nā quēadmodum
inter se iūcem differunt colores/et succus/et sonus/et odor: itidē et alios ipsi
sensus natura accōmodauit: sonū nanq̃ auditu/succū gustu cognoscimus/et
colorem visu: similiter cetera eodē modo expedit cōiectare. q̃ porro alia sint
subiecta alias quoq̃ esse aiunt partes manifestū est: quibus illa cognoscim².
aliud siquidem intellectile est/et sensibile aliud. atq̃ subiecta illa/ anima depre-
hendimus. alia ergo pars fuerit: que circa sensilia et alia que circa intellecti-
lia. consultatix autem circa sensilia/ in motūq̃ versat²: atq̃ prorsus circa om-
nia que in motu interitūq̃ sunt. nā consultamus de eis que i nostra sūt pote-
state ac agendi/ ac nō agendi delectus: circa que cōsiliū/ ac propositū est agē-
di vel non agendi. hec nimirū sensilia/ in motūq̃ ad permutandum. proinde
87 pars anime ex ratione propositrix/ atq̃ delectrix sensilis. ¶ His itaq̃ defini-
tis: deinceps de veritate dicendū fuerit/ quoniā de ipsa nobis est sermo/ vtiq̃
88 verū habcat coniectemus est profecto scientia/ prudentia/ mens/ sapientia/
existimatio: et circa quod vniūquodq̃ istorum sit. ¶ Scientia igitur circa
id quod sub scientiā cadit/ quod cum demonstratione/ ac ratione est explica-
tum. prudentia vero circa ea que sub actionē cadunt: in quibus delectus/ cui-

¶ Verū id nos nō cōiectam²
Id iustū domesticū scz ac fa-
miliare: aut qđ ē ei analogū.
est enī iustū p̃tis rationalis
ad irrationalē atq̃ brutā: vt
melior/ ad deteriore/ et vt pa-
tris ad filium.

¶ Aliud siqđē intellectile est.
intellectilia vocat necessaria
et impossibilia aliē sese h̃re: et q̃
prorsus a sua veritate dino-
scunt imota. Sensilia vero q̃
p̃tingētia sūt et possibilia ali-
ter sese h̃re et nunc vera esse/
nunc aut̃ minime.

¶ Vbi itaq̃ definitis: deinceps
de veritate: hoc est de ha-
bitib² q̃b² nō assēture cōtingit:
dicendū est. aduers. intellect².
Existimatio. opinio. sub hac
artē p̃phēdim²: sed paulo la-
tius opinionis nomē est: vt que
p̃miscue et veri et falsi sit ha-
bit². Ideo i Ethicis i p̃uitiōe
huius respōdēte artē q̃ solū ve-
ri circa factibilia est habit²:
annumerabit. et existimatio
nē refutabit: quasi hāc p̃uitiō
nē emēdās/ et ad correctiōē
limā redigens.

Ita enī nobis licet appellare quā tectonicā greci appellant

τεκτονικην appellant greci quam nos fabulē opificināq; et τεκτων

τεκτορος faber est verū fabri et lignariū et ferrariū dicimus

Quē practica vocāt greci agēdi facultatē ωπρακτικη greci appellant: faciēdi vero ποιητικη: hoc est practiceū atq; poeticeū quas nos actiuam, effectiuāq; dicimus.

Quēadmodum rectū inflexiue sapiētia est vt de p̄sideratiōe recti, et inflexi ap̄ geometras: q̄ semp aut recta aut inflexa dicunt, et prudētia est vt de p̄sideratiōe p̄ferētis: q̄ si hodie p̄dest pendie forte nocebit: sed quantitas/mod⁹ p̄sona tēp⁹ et loc⁹: sūt accomodanda.

Industria
Synesis
Sagacitas
Astutia
Habilitas
Astutus
Habilis
Astutus

tationes et in nobis agere/ac non agere est. ¶ Mirū faciētū et agentū non idē facile et acule. nā faciliū: p̄ter facturā finis superest alius. sicut domū canue p̄ter edificationē cū sit dom⁹ effectrix: ipsius finis (p̄ter facturā) dōcetur: aliosq; facturis. atui eis/que sub actionē cadūt: q̄ practica vocant p̄ter actionē null⁹ est alius finis. vt p̄ter cithare modularū: finis non est ali⁹: sed id est finis: exercitiū et actio. circa actionē itaq; et q̄ in agēdo posita sūt: prudētia. circa facturā/et que in faciēdo posita sūt: ars. siquidē in faciēdo ponūq; agēdo est artē exercere. p̄uide fuerit prudētia diligēdi/et agēdi: q̄ in nostra sunt potestate habūt⁹ tendēte ad cōmodū ipsa quoq; actione. ¶ Prudentia virt⁹ est: nō (vt facile est intueri) scientia. laudādi siquidem sunt prudentes. at laus x̄tutis. ¶ Itē sciētie quidē omnis: virt⁹ est. at prudentie virt⁹ nō est: s; vt apparet id ipsū quiddā virt⁹ est. ¶ Abens porro est circa p̄cipia intellectū. Sciētia vero eorū q̄ sunt cū demonstratiōe. atq; p̄cipia sūt indemonstrabilia. et perinde nō circa p̄cipia sciētia est: sed mēs. ¶ Sapiētia porro ex sciētia/menteq; cōstituit. est nāq; sapiētia circa p̄cipia ipsa q̄ mēns p̄nceps at quaten⁹ circa ea q̄ post p̄cipia sūt: cū demonstratiōe: sciētie est particeps. et perinde non dubiū: quin sapiētia et mente/sciētiāq; cōflectur. et p̄inde circa ea versabit⁹: circa q̄ mēns/atq; scientia. ¶ Estimatio est qua in oib⁹ ferimur ancipites: ea ne ita/an sec⁹. ¶ Sed vtrū prudentia et sapiētia idē est/an non? sapiētia enī est circa q̄ cū demonstratiōe q̄q; semp ita habēt: prudentia nō de talib⁹: sed de yis q̄ sunt in p̄mutatiōe. quēadmodū rectū inflexiue et cauū et talia q̄ sūt eiusmodi. at p̄ferētia eo nō habēt mō: vt nō inter se inuicē p̄mutē. sed permutant⁹: vt nunc hoc cōferat/q̄ cras non conferet. et huic liceat/huic aut non: atq; hoc/modo cōferat. atq; circa ea que p̄ferūt: prudentia est: nō sapiētia. differunt ergo inter se prudentia/atq; sapiētia. ¶ Vtrū sapiētia virt⁹ est/an non? binc p̄spiciū est ex ip̄a certe prudentia virtutē esse. nā si x̄tus est prudentia: partus nepe alter⁹ vt dixim⁹ que ex ratioe sunt estq; prudentia q̄ sapiētia deterior: circa deteriora enī versatur/ qū quidē sapiētia circa eter nū/divinūq; (vt dixim⁹) cū prudentia de hominis sit cōmodo. quare si quod deterius virtus est: equū etiā fuerit quod melius est/esse virtutē. non dubiū igitur: quin sapiētia sit virtus. ¶ Quid est aut circa qd̄ industria? est nepe industria in q̄bus et prudentia: circa ea q̄ sub actionē cadūt. industrius siquidē dicitur quaten⁹ p̄sulere recte aliquid iudicare/ac p̄spicere potuerit circa pusilla/ru pusilliq; eius iudiciū est. igitur industria atq; industri⁹: prudētie/et prudentis pars. nec citra hec: neq; enī industriū a prudēte separaueris. ¶ Idē p̄fecto et in astutia existimandū est. nā astutia et astutus nō est qd̄em neq; prudētia neq; prudēs: quūmo prudēs astutus. ideo astutia sibi quodāmodo asceit prudentia. ceterū astutus etiā malus dicitur: quēadmodū abentor astutus qd̄em fuisse visus est: nō enī prudēns. prudēns nāq; et prudētie est optima expetere/eaq; semp sibi p̄ponere/atq; actitare. at astutus et astuti fuerit cōiectare ex q̄bus nā demū fiant singula: que sub actionē cadunt et q̄ exhibēda. astutus in eiusmodi/ac circa talia esse videat. ¶ Dubitauerit q̄spia et admira ri potuerit: q̄ locum de morib⁹/deq; ciuili negotio: de sapiētia dicatur. nepe primū de hac re nō videat esse aliena p̄sideratiō: si (vt dixim⁹) est virtus. item philosophi est de his demū cōiectare: q̄ cunq; i codē fuerit. at necessariū cum de yis q̄ in aia loquamur: de oib⁹ dicere. atq; est i aia sapiētia. p̄uide alienū nō fuerit: de aia quoq; dicere. ¶ Quēadmodū vero habet astutia ad prudētiā: ita de cunctis x̄tutib⁹ haberi putandū est. velut i quā sunt x̄tutes: que natura si singul⁹ genite tāq; impulsus qd̄a ad forma ac iusta i vnoquoq; citra rationē: nec nō de singul⁹ erga eiusmodi possis cognoscere. sunt aut tā consuetudine q̄ p̄posito. at que cū rōne sunt: velut tēperātia aut fortitudo (q̄ ten⁹ sunt vt x̄tutes genite) laudabiles. natural⁹ igitur x̄tus ea ipsa que citra rōnē a rōne

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

parū separata et a laude parū deficiēs: rationi et pposito adiūcta perfectam efficit virtutē. ideo etiā cū ratiōe exerceat. nec citra rōnē est ad virtutē naturā impulsus. neq; rursus ratio/atq; ppositū admodū perficitur: vt sit virt^{us} citra impulsū naturālē. ideo nō recte Socrates sentiebat: cum diceret virtutē esse rationes. pferret siq; dem nichil agēdo fortia/atq; iusta qui nesciret/ac rōni nō pponeret: et perinde virtutē rōnē esse non recte aiebat. ¶ Sed quidā nūc melius. nā iuxta rectā rōnē honesta agere: virtutē esse perhibēt. At ne ita quidē recte agat: siquidē quispiā iusta: nullo pposito honestoꝝ/ nulla cognitōe/ sed irrationali aliquo impulsu non recte hec: at iuxta rectā rationē velut iquā recta iusserit ratio ita agat. ceterū huiusmodi tamē actio ncutiq; sub laudē cadit: s; melius (vt nos) diffinim^{us} cū rōne impulsū eē ad honestatē. hoc nāq; x^{ristus}/ etiāq; sub laudē cadit. ¶ Utrū prudentia virt^{us} an non: ambigere nāq; quispiā potuerit. verū eniūcro hinc esse virtutē certū fuerit. nā si iustitia/ et fortitudo ceteraq; v^{irtutes} q; honestoꝝ q; sub actionē cadant: laudabiles accedāt: non dubiū quin prudentia quoq; eoꝝ sit/ que sub laudē cadūt/ q; in virtutis ordinē veniūt. nā ad que fortitudo agenda p^{ro}moneat: in eadē etiā prudētia/ in totūq; vt ipsa p^{re}scribit: ita etiā agit fortitudo. p^{ro}inde si hec sub laudē cadit/ ea faciēdo q; p^{re}scripserit prudētia: etiā sine p^{ro}trouersia: prudentia sub laudē cadit/ virtusq; est. utrū prudentia sub actionē cadit/ an nō? licuerit hic nosse cuius spectando scientias quēadmodū edificaturā. est nāq; i edificatura (vt dici solet) vnus quidē q; spīa architectō grece: quē nos tū architectū/ tū opificē noīam^{us} cui sūministrat sese edificator: is dom^{us} est faber. est sane architect^{us}/ seu opifex cuius p^{re}scripto ad domū extruendā se faber accingit. idē in reliquis fabulibus habet: in q; bus est architect^{us}/ et ei^{us} cuiusuis minister faber. et architectus erit: et hui^{us} ipsius faber/ ac minister. si igit eodē modo etiā in virtutib^{us} habet: quod equū/ ac rationale: etiā prudentia sub actionē cadit. quādoquidē virtutes oēs sub actionē cadūt. quarū prudētia tanq; architectus quidā est: quandoquidē vt ipsa p^{re}scripserit ita virtutes/ et que ex virtutib^{us}: agunt: cū igit virtutes sub actionē cadant/ etiā sub actionē cadet prudētia. ¶ Utrū oībus que in animalib^{us} iperatur: vt censetur/ pariterq; ambigit^{ur}: an sec^{us}? ¶ Heliorib^{us} certe vt sapientia est: imperare videri/ par nō est. sed ea (vt dici solet) cūcta pcurat/ p^{re}scribēsq; domina est. ceterū forsitan vt in edib^{us} habet atriensis. is nāq; p^{re}st omnib^{us}/ dispensatq; oīa/ sed nondū idē iperatur oībus: verū domino oīū parat. ne is p^{re}editus rerū domesticarū necessitate dissoluatur: quo munus honesti q; ppiā/ et officiosi/ agat. ita/atq; similiter prudētia tāq; sapiētie qdā atriensis: ei oīū parat/ vt suū pagat op^{us}: affect^{us} cohibēdo/ eosq; tēperādo.

¶ Primi magnorū moralū Aristotelis
interpretę Georgio Clalla Placētino finis

De equitate.

Cap. I.

¶ Ostēda q; tradidim^{us} par videtur: vt de equitate differamus: quid sit/ et in q; bus/ et circa qualia. Est nimirū eq̄tas/ et equ^{us} q; describitur p^{er} legib^{us} iusta dimittit/ ac moderat. nā q; legislator particulariū examine ad vnguē: definire non potest. sed in vniuersū loquit^{ur}: hic in eis dē intercedēs/ deligit que legislator particulariū qdē definire volebat: verū ei facere nō licuit. cuiusmodi certe equ^{us}/ non oīno iusta dimittit. quādoquidē q; natura/ ac vere iusta sūt: nō dimittit/ sed ea dūtaxat que legislator decernit: cū explere non potest.

De modestia

Cap. II.

¶ Modestia/ ac modestus: est circa q; et eq̄tas. nēpe circa iusta: q; omīssa a legislatore nō satis ad vnguē definita sūt/ vt iudex iueniat eorū q; legislator omittit. certōq; cognoscat a legislatore p^{re}missa q; iusta sūt: is modest^{us} ē. itaq; nō citra eq̄tatē modestia iudicare siq; dē modesti/ agere videtur.

¶ Modestia: bōa scētētia q; γνομικαὶ εὐνομία
συνή hoc est gnome et
eugnomosyne appellat. modestus: bene sentiens/ benedictus sentiens qui et
εὐνομος dicitur

¶ Promptitudo: bona p̄sulta-
tio q̄ z ευθυμία appel-
latur

¶ Felicitates equū est appel-
lare: bonas fortunas: p̄speri-
tatesq̄ equū est appellare.

¶ Veratrū: hellebor⁹ **¶** Ela-
cterū: succus cucumeris ag-
restus. autor Dioscorides

ro/ad iudiciūq̄ pducere: eq̄ fuerit.

De promptitudine Cap. III.

Promptitudo est circa q̄ et prudentia. nepe circa ea q̄ sub actionē ca-
dunt: q̄ppe q̄ circa p̄positū. et cū actionē est. sane nō citra prudentiā.
nā prudentia horū suo actionē cadens est. ac promptitudo habet⁹ seu af-
fectio/vel q̄duob̄mōi: instructio optimorū/z cōmodissimorū corū q̄ sub actio-
nē cadit. et p̄inde promptitudinis cavideri nō debet: q̄ fortuitu quoq̄ mō cue-
niat. nā q̄b⁹ ratio deest q̄d optimū sit p̄sideras vbi quoq̄ mō eueniat aliquid:
hūc p̄positū neutiq̄ dixeris: s̄z fortunatū. nā q̄ officia circa iudiciū rōne fue-
runt: felicitates equū est appellare. **¶** Sed nōne iusti ē colloq̄o/z cōuersatio-
ne cōleculibet attribueri: vtiquā q̄lis fuerit q̄libet: talē effectū assequi an nō?
id certe assentatoris et delectātis ē: plane videat. ceterū iuxta cuiusq̄ digni-
tatē attribuere colloquiū/ac p̄uersationē: id iusti et p̄bi oīno cēvidebit **¶** Du-
bitare etiā q̄spiā potuerit: an iniuriā inferre sit oī ēdere sp̄ote. z sciēt. z quē-
piā/z vt/et qua de causa. est aut nocumētū/z iniuria: de bonis ac circa bona. af-
ferens ergo iniuriā et iniust⁹ cognouerit et q̄lia bona: z q̄lia mala sint. id aut ac-
talia p̄callere prudentis: atq̄ prudentie est. hoc mō fuerit absurdū vt bonū in-
gens prudentia/comites iustū. an existimādū est: vt iustū prudentia comites?
¶ Neq̄ enī pietatiniust⁹: ac simplici et eadē bonū: iudicare nō potest/verum
hallucināt cū prudentie suū sit id inspicere ex fēctia posse **¶** Itidē vt in medici-
na aliud est q̄d simplici salubre intuemur: q̄dq̄ sanitatē efficiat: q̄ veratrū/z
elacterū/et sectiōes/z exustioes salubres sint sanitatēq̄ p̄dāt. nec tñ vt hec
oēs ita medicine habem⁹ sciētia. non enī particulare nouim⁹ bonū. vt nouit
medic⁹ cupiā hoc bonū/z q̄n/z q̄lter affecto: in q̄ demū medicina scientia est
salubria igit simplici cognoscentes: necdū tñ p̄uuo nos medicina comitat⁹
sciētia. Itidē iust⁹ q̄d igit simplici est bonū et tyrā⁹/et dñat⁹. z iperū no-
uit: verū sibi ne bonū: ansec⁹/vel q̄n/vel q̄ mō affecto neutiq̄ nouit: q̄d est
in primis prudentie. et p̄inde iusti comes: nō est prudentia. bona siq̄dē deli-
git q̄b⁹ afferat iniuriā: q̄ certe bona simplici nō ipsi sūt bona q̄n q̄dē opulen-
tia/et dñat⁹ simplici bonū est: ipsi certe nō fortassis bonū. nā qui iperat rerū
copia affluens: multa sibi/amicosq̄ neq̄ter facit: q̄n iure vt dominatu nō po-
test. **¶** Hinc ambigendū cōsiderādūq̄ videf: sit ne aduersus nequam iniuria
nec ne. nā si in offensiōe iniuria est et in priuatiōe bonorū offensio: neutiq̄ vi-
deri potest offendere. siquidē q̄ sibi esse bona arbitrat: bona nō sūt. nā dñat⁹/
et opulencia nequā hoīem offendūt: q̄ ipsi recte vt oīno possit p̄inde si (que
aduentūta offendūt) ea bona abstulerit afficere nō videf iniuria. multis h̄mōi
oratio videbit admirabilis. **¶** Eēs siq̄dē opināf: se posse dominatu/et iperū/z
opulencia vt: neutiq̄ recte pietates q̄ ex legislatore certū est. legis nāq̄ la-
tor nō oib⁹ suadet iperare: verū (vt dictū est) cui etas/ cui copia nō defuerit ad
dominādū: nō aut oēs posse iperare. q̄d si q̄spiā idigne se carere iperio atq̄
gubernatiōe: dixerit q̄spiā neq̄ tibi ea est aia vnde iperare/gubernareq̄ pos-
sis. **¶** Corpore q̄dē cernim⁹ aliquos sanescere nō posse: simplici sibi bona ex-
hibendo. at ne lāguozū incūbat corp⁹: volēs p̄ualescere aquā prius/et mediā
exhibet. ita q̄ nequā habuerit aiaz ne q̄ppiā mali exerceat: ei opulencia/z ipe-
riū et dñat⁹/z oīno alia id gen⁹ sūt auferenda: quanto mobilior/mutabiliorq̄
est corpe aia. Itā quēadmodū iprobū corp⁹ q̄spiā fortit⁹: victū debet sibi ad-
hibere idoneū: ita iprobā aiam nact⁹: se viuēdo reddere debet idoneū: ad ea
(q̄ memoriam⁹) deuitāda. **¶** Hoc etiā ambiguū esse potest: vt cū non sit aliter
agere fortit⁹ q̄ iuste: q̄n natura q̄s videat actur⁹. In naturalib⁹ q̄ppe virtuti-
bus: solū dicebam⁹ impulsū sine rōne ad honestatē esse oportere. ita nimirū est
delect⁹ i rōne q̄d rōnē habeat: vt pariē capiat et deligat. z tūc virtutē p̄fectā
ē dicebam⁹: q̄ cū prudentia fortet. non vtq̄ ad honestū citra naturalē impulsū:
neq̄ vt virtuti aduersabit. agnatū nāq̄ habet: atq̄ insitū vt rōni ebtēperet:
vt ipa p̄scribit. vt q̄ agit eo declinet: q̄ nāq̄ sibi p̄ponit melior. **¶** Et ne q̄dem

- 9 alie sine prudētia virtutes sūt/neq; prudētia absq; residuis virtutib' pfecta. verū
iūicē sese coadiuuāt comitātes prudētiā. ¶ At nichilomin' addubitet q'spiās
nūqd ita in virtutib' habeat: quēadmodū in reliquis bonis/q' externa/queq; i
corpe: hēc nāq; cū fuerit eximia/deteriores efficiūt: sicut opum affluētia cla-
tos facit/et truculētos. itidē reliq' bona: diāt'/honor/pulchritudo/ magnitu-
do. nūqd igit' et i virtute ita habet: vt si cupiā iustitia/vel fortitudo fuerit exu-
berās: hat deterior/an nō? ¶ Ceterū a virtute qdē honor gignit: q' cū ingens
fuerit/deteriores facit. et pinde virt' fecerit deteriores: cū maior euaserit. An
id neutiq; verū: qūqdē et sūt multa alia virtutis opa quēadmodū sūt: id etiā in
primis est/vt q' eis bonis muniat: eisdē recte vti possit. ¶ Si demū pb' adue-
tante ei vel honore/vel ingēn dñatu: ipis nō vret: neutiq; fuerit pb'. neq; ho-
nor neq; iperū: pbū fecerit deteriorē. et pinde ne qdē virt'. in totū aut' qmā a
p'ncipio nobis determinatū est: virtutes esse medietates: quoq; magis sit virt'
eo magis erit medietas. proinde quo sublimior virt' euadet. accedetq; ad ma-
iitudinē: nō deteriorē sed meliorē efficiet. medietas nāq; inter excessū / de-
fectūq; perturbationū eratq; medietas. atq; hec igitur hacten'.

De continentia et incōtinentia.

Cap. III.

- 10 Einceps aliud nobis sumēdū est p'ncipiū de p'ncipia/ incōtinentiaq;
dicturis: quēadmodū fuerit alienū has in virtutū/ viciōzūq; numerū
redigere: ita de his futurū sermonē alienū vīsū iri necesse est. nec enī
hēc virt' ceteris par est: in alijs siqdē eodē tendūt tā rano q; pturbatiōes/ nec
in iūicē sibi aduersant. at i hac senuicē oppugnāt: ratio/ et affect'. sūt nimirū i
aīa vnde mali esse dicamur tria: viciū/ incōtinentia/ feritas. de vicio igit' ac vir-
tute quid sit: acin qb': a nobis supradictū est. modo de incōtinentia ac ferita-
te dicendū.

De feritate.

Cap. V.

- 11 St aut' feritas qdā viciū exuberās: cū eousq; nequā p'ius quēpiā i-
tuemur: vt ipsū nō hoīem sed ferā eē dicam': sicut et viciū ipsū ferita-
tē. huic virt' opposita: noīs expers est. q'ppe q' huiusmodi supra ho-
minē tanq; heroica qdā/ ac diuina. eo certe hec virt' noīs expers: q' dei virt'
nulla. p'stantior siquidē oī virtute de' / ac nō virtute pbus. nā tū virt' sit deo
melior: ideo nominis expers hec virtus/ que feritas vicio opposita est. desi-
derat nimirū diuina/ et supra hominē tali vicio obiectari: q' quēadmodū fe-
ritas viciū/ hominē excedens euadit: ita ei opposita virtus.

De incōtinentia et continentia.

Cap. VI.

- 12 E incōtinentia et cōtinentia dicturis/ expedit nobis q' ambiguos et cō-
trarios sermonēs admittūt significare: vt ex dubijs orationib' cōfide-
rando et exquirēdo veritatē: ad id qd' p'spiciendū ē pueniam'. nā tū
13 demū ita verū scrutari poterim' ¶ Senex igit' Socrates tollebat p'orsus/ ac
negabat esse incōtinentiā: dicēdo neminē esse q' mala facienda/ sciēs esse ma-
la deligeret. atq; incōtinentis videt' sciens mala deligere/ agi nāq; a pturbatiōe
hac rōne incōtinentiā esse nō existimauit: nequaq; recte. alienū nāq; sit hac rō-
ne p'suasos: qd' factū est p'suasibilē extinguere. incōtinentes siqdē sūt hoīes/ et
14 iudē maloz periti: verū tū ea ppetrāt. ¶ Quā igit' incōtinentia est: nūqd incōti-
nens aliquā habet p'ntiā: qua inspicat/ exq'ratq; mala? Aut non vīsū fuerit
cupiā: qūquidē alienū sit qd' in nobis potētissimū: firmissimūq; est: vt ab aliq;
superari/ siqdē sciētia oīn q' in nobis firmissima/ et nulli est obnoxia violentie.
et pinde hec rō aduersa ē. qmā credat' eē sciētia. ¶ Ceterū nūqd sciētia qdē
nō est/ sed opio: at si habet icōtinēs opionē. vituperād' nō accedet. nā si mali
aliqd nō admodū prudēs planeq; cognoscēs s; opinatus agat: venia dign'
videat'. qd' veluptate agēdi mala/ nō admodū mala esse cognouerit: sed tātū
fuerit opinat'. at q' venia dignos esse censet: eos neutiq; rep'ehendun'. et
p'inde si opinionē habet icōtinēs: vituperād' non erit. atq; vituperand' est.
¶ Huiusmodi rationēs ambiguitatē obijciūt: qūqdē q' sciētiā esse negauerūt:

absurdū qđdā euenire opellunt/et qđ ne opinione quidē: paritē aliena euenire ostendūt. ¶ Uerū et dubitauerit hic qđpiā: qđ qđ tēperās: et pñēs esse uidet: tēperatū ne future sint uehemētes cupiditates: qđ si pñēs erit/ uehemētibus agi cupiditatib⁹ op⁹ fuerit. neq; enī pñentē dixeris: qđ mediocres p̄pelcat cupiditates. qđ si uehemētes cupiditates habeat: ne qđdē tēperans erit. neq; enī tēperās: qđ vllō mō agit a cupiditatib⁹. ¶ Ambiguitatē qđq; talia mouēt. Lō: angit siquidē exinde ratioib⁹: incōtinētē qđq; se: claudabilē/ et vituperabilē cōtinētē. sit nāq; qđpiā (inquit) ratio cūmo hallucinat⁹: ut ratio cūm qđ bone sita sint/ mala videant: ac cupiditate ad honesta ducat. ratio quippe agere nō p̄mittit/ at cupiditate allect⁹ ager. atq; talis est incōtinēs. ager ergo honesta. cupiditas nāq; in talia adducit: sed ratio phibeat: ratio cūmo si qđ honesto: rū hallucinabat. is igit incōtinēs qđdem erit: uerū laudabilis. nā qđ ten⁹ honesta peragit: laudabil. absurdū id p̄fecto euenit. ¶ Rursus hallucinet inter ratio cūmo et honesta cū mūne honesta esse videant/ at cupiditate ad honesta ducat: continēs nimirū est cōcupiscens qđdē sed non peragens id ob rationē. itaq; ratio cūmo hallucinat⁹ honesto: phibeat agere qđ cōcupiscat. phibeat ergo honesta agere: ad hec siquidē adduxit cupiditas. uerū cū honesta agere oportuerit: nō agens vituperad⁹ accedit. ergo continēs qđq; erit vituperad⁹: id qđ valde dictū absurdū cōgerit. ¶ Utrū incōtinētia et incōtinētia in cūcis/ et circa cūcta: sicut circa pecunias/ et honore: et irā et gloriā: nā circa hec oīa existimāt: uel esse uel nō esse incōtinētes. Uerū circa qđ sit definita incōtinētia addubitauerit quispiā. hec igit sunt qđ faciūt dubitationē. ¶ At ambiguitates soluere necesse est. Prīmū igit qđ de sciētia habita est dubitatio: ita diluenda videat nimirū esse absurdū sciētiā habere et ipsam eycere/ uel intercidere. eadem de opinione fuerit oratio. nichil siquidē refert sit ne opinio. an sciētia. nā si uehemens fuerit opinio: quaten⁹ stabilis est. et credulitate incōcussa: a sciētia nō differt: credendo ita habere ut existimant/ si habeat opiones/ sicut Heraclit⁹ Ephesi⁹ talē habuit (de quibus opinabat⁹) opinione. Aliquū uicq; nichil incōtinēti siue habeat sciētiā siue opinionē: quadiamus flagitium aliquod committere. ¶ Est quippe scire duplex: unū quidem habere sciētiā. nam tum demū scire quēpiam dicimus cam rē cuius teneat sciētiā. alterum uero ipsam exercere sciētiā. incōtinētia igitur est: qui honestorum tenet sciētiā: sed eam non exercet. Cum igitur hac non exercebitur sciētiā: nichil eueniet alienum committere flagitium: ipsum qui teneat sciētiā: est enī quēadmodū in dormientib⁹. isti siquidē cū habeant sciētiā: multa tamen in somnis molesta: et perpetrant et perpetuant: neq; enī sciētia tamen exercetur. idem est de incōtinēte. euenit siquidem ut dormienti: non exercere sciētiā. et perinde soluitur dubitatio. fuerat si quidem dubitatum nunquid sciētiā/ incōtinētia eyciat: caue intercidat. quanquidē utrūq; videbatur absurdum. ¶ Ceterum hic fuerit rurs⁹ manifestū (quemadmodum diximus in analyticis) ex duabus fieri syllogismum propositionibus: earūq; primam vniuersalē: secundam (que subtilia) particularem. uelut scio oēm hominem febriatē sanum facere. atqui hic febriat. scio igitur et hūc sanū facere. est ergo vniuersali quidē sententiē/ scio deputatum. alteri uero particulari/ non. est igitur ut etiā tū sciētiā habenti fiat hallucinatio: uelut hominē febriatē sanum facere: si hic itaq; febriat non noueri. Idem igit de incōtinēte qui habeat sciētiā: idē error eueniet. Contingit enim incōtinēte in vniuersum habere sciētiā: ut talia sunt improba et perniciofa. nec tamen hec ipsa particulatum nosse improba. proinde ita habendo sciētiā aberrabit quandoquidem in vniuersum habet. non etiā particulariter. non itaq; hoc mō fuerit alienū: ut incōtinēs habendo sciētiā mali aliqd agat. est enī sicut i ebrijs a quibus nō excessit ebrietas: nec ad sese redierūt/ nō exadit ipsis ratio nec quidē sciētia que sub ebrietate delituerat/

Heraclitus

fueratq; pstrata: si deinde ab ebrietate immunis rursus sit qui prius ebrius erat. ita habet incōtinēs. perturbatio enī cōhibendo: ratiociniū sepelit. Cū vero a perturbatione fuerit liberatus (ut qui ebrius) rursus in se se credit. Est et quedam alia de incōtinente (que dubitationē faciebat) oratio. vbi laus incōtinētem sequebatur: aliquando et continenter vituperatio. quod neutiq; cucurrit. neq; enī cōtinens/aut incōtinens qui ratione falsus est: sed qui recta institutus rōne/qua tam mala q̃ bona discernit. incōtinens quidē qui cuiusmodi ratione non persuasus est: sed cōtinens qui persuasus ab ipsis non agitur cupiditatibus. neq; enī cuiq; nō videtur patrē cedere turpe esse: sed qui cedere cōcupiscit/et abstinet: cōtinens est. proinde si in his neq; continētia: ne quidem laudabilis fuerit incontinētia: ut neq; vituperabilis continētia/quē-

admodū videbat. Sūt nimirū incōtinētiarū aliquidē valitudinarie/naturales alie. valitudinarie cuiusmodi ut eorū qui dicunt capillos/et manducant. quod si quispiam huic imperet voluptati: nō cōtinuo laudabilis est: neq; vituperabilis quatenus non imperat/aut nō admodum probabilis. naturales autem: ut in iudicio cōiunctū olim aiunt filium. q̃ patrem cecidisset: defendisse/quis patrē quoq; suū cecidisset/aut fugissetq;. naturale etenī id iudicibus fuisse crimen visum est. Si quis a cedendo patrē se cōtinuerit: nō cōtinuo laudabilis. et ne nos quidem cuiusmodi nunc incōtinētiā/et continētiā querimus: sed quibus vituperandi accedunt/atq; simpliciter laudandi.

Bonozū certe quedam sunt externa: ut opulētia/dominatus/honor/amicitia. gloria: quedam circa corpus necessaria: ut tactus/et gustus. qui ergo circa hec incōtinens: is incōtinens simpliciter esse videatur: et ut corporalis/et ea quē querimus incōtinētiā: circa hec esse videbitur. Ambiguur quoq; circa quid nā sit incōtinētia. circa honozē non est simpliciter incōtinens. laudatur enim quodam modo: qui circa honozem incontinens. nam honozis amans videtur. in totū autem dicimus: et in cuiusmodi ponendo incōtinētiā circa honozē/aut gloriā aut iram esse incōtinētiā. verū simpliciter incōtinētiā nō accommodamus circa que ut ei assit manifestū aliquod: sed sine appositione eius circa quod sit. est enī fere circa voluptates/et egritudines corporis incōtinens. Cū tunc manifestū est: circa hec versari incontinētiā. nam quoniā incōtinens vituperabilis: subiecta esse oportet vituperabilia. honoz igitur/et gloria et dominatus/et pecunie/ circa quecunq; talia dicuntur incōtinentes: sub vituperatione non cadunt. at corporis voluptates vituperande. ideo nō iniuria qui circa has magis q̃ sit par versatur: is incōtinens prozsus dicitur.

Uterū quoniā incōtinētiarū que circa alia versari dicuntur: que circa irā maxime reprehendēda incōtinētia. utrū magis reprehendēda est que circa iram: an que circa voluptates? Est igitur que circa iram incōtinētia similis pueris ad ministrandū promptis. hi nāq; cū dixerit dñs/cedo mihi: promptitudine erecti: anteq; audierint quid sit subministrandū inter suggerendū halucinantur. sepe enī liber fuit exhibēdus: graphiū dedere. itidem incōtinens ire succūbit. cum primū enim audierit verbū q̃ quispiā affecit iniuria: ira ad vlciscendū insultat: neutiq; patiens audire: expediatne/an non/vel nō ita vehementer. hmoi igitur ad irā impulsus et que ire deputat incōtinētia: nō admodū videtur incessenda. at ad voluptatē impulsus sub reprehensione cadit. Sunt namq; distincta in ipā/ob rationē quecūq; auertūt ne agatur aliquid: iramē ob rationē agit. ideo magis est q̃ per irā reprehendēda/ incōtinētia voluptatis: quādo quidē per iram incōtinētia egritudo est (nemo siquidē stomachatus non egrescit) at ex cōcupiscētia cū voluptate. accirco magis vituperabilis quod ex voluptate incōtinētia/abesseq; a cōiicio non videtur.

Utrū vero tolerantia/et cōtinētia idem est an non: nā continētia/necnon continens circa voluptates est: ipsas coercendo. at tolerantia circa egritudines. siquidē sufferēs/ac sustinēs egritudines istolerās. Rursus incōtinētia et mollities idē nō est. mollities siquidē/et mollis est succūbēs laborib; nō certe

Incōtinēs quidē qui etuf modi rōne nō persuasus est. incōtinēs a recta rōne quā habet persuasus esset: si in ei? pte sententiāq; traheret ad opandū: factus recte rōni cōiuentus/atq; obediens.

Proinde si in his neq; cōtinētia: ne quidē laudabilis fuerit incōtinētia. si in his ut in cedēdo pte nō pmet q̃s: nō fuerit incōtinētia laudabilis ut neq; vbi abstinerit. vituperabilis. sed id vltius psequitur: neq; in talib; est ppe cōtinētia/ aut incōtinētia: quade/boc in loco intenditur.

Graphiū dedere: pennam/ stilum/ calamum. est namq; ῥαφειον: penna stilus/ calamus/ et simile quo quecūq; litterarum exaramus.

Sunt nāq; distincta. in incōtinētia ire distincta sunt ea quibus prouocat ratio ad nō opandū: et quibus eadē ad opandū prouocat. ut in Scila. Isth. in Absedea: in Altea de Absedea plane conspicuas. et quāuis ea nō sequatur q̃ ratio ad nō opandū prouocat: attamē incōtinens ire ob rationē quod dñs agit. nō aut incōtinens voluptatis. quare deterior incōtinēs voluptatis. Addeet deteriore esse: q̃ magis volūtariē delinqt. magis aut volūtariē: qui ob voluntatē nā cū voluptate: minus autem qui ob iram/quoniam cū egritudo/ac uoluptas.

Quod honore pcellit: est ratio rōnis iudiciū. qđ qđe in itēperatē male affectū de prauatūq; est. unde ac gustū et gustū iudiciū in iis q; fēbre tentantur.

Leo ne an dyonysius. ieratu plane est an scuius leo triculēssima qđe fera: an Dionysius Syracusanus, phalaris aut qđpiā aliorū insigniū rāmōrū plura mala facere possit. et plane certe videt huiusmodi iprobū homo. ut cui adit picipiū qđ ad sua opie da facinora: qñ oēs vias ac aditus explorat et inuenit: et quo que iue iprobū obuer sant deuitat: quoquidē picipio et leo et tigris. et quis alia imanis fera a nasa ipo: huius. uno magis hō milies plura mala. qđ fera face re potest.

Dionysius

Phalaris

Clearchus

Abali picipiū: corruptū deprauatūq; picipiū ut deprauata mens et deprauata voluntas.

Preoccupantem: ratione atq; pposito se pminentem.

oibus: sed quos alius aliq; necessario duxerit sustinēdos. incōtinēs vero qui voluptates sustinere nō possunt: sed remollescēs ab eis agat. **E**st porro qđpiā intēperās appellatus: nūquid igit intēperans idē. quod incōtinēs: atq; ipse idē incōtinēs quod intēperans? Nepe intēperans cuiusmodi est: ut qđ agit: eadem et optima et cōmodissima sibi esse arbitretur. nec vllā habet rōem: que eius videat aduersari voluptatibus. at incōtinēs habet rationē: que adūsaf ei quatenus a cupiditate agitur. **E**trū aut curatu facilior intēperās. an incōtinēs? Certe intēperans curatu facilior videatur. nā si ratio ei aduenerit: que mala esse doceat. ipse nō operabitur. at incōtinēti nō deest ratio: et tū agit mala. prouinde huiusmodi incurabilis esse videbitur. **E**terū vtrū deterius afficiat cui nihil admodū boni nec quod p illud exultat: qđ ille: cui quod honore pcellit male affectū est: est nimirū incōtinēs qui bonū obtinet. rectā rōem: cū intēperans nō habeat. cū ergo ratio vtriusq; principatū obtineat: incōtinēs honoratissimū principū prelo est quod ab intēperate abest. ergo incōtinēte intēperans deterius habet. **R**ursus ut supra mentionē fecimus de feritatis vicio: nō est ipm in fera spectare. sed i hominē. feritatis siquidē nōmē adeptū est id viciū ob singularē improbitatē. sed cur in fera nihil: nepe qđ improbū in fera principū nō sit. est quidē ratio principū. quis vero iprobior. flagitiosiorq; fuerit incertū est: leo ne an Dionysius. an Phalaris. an Clearchus. vel horū quispiā insignis cuiusdā immanitatis. certū aut est malū in his principū illustra facinora cōiectasse: at infra nullū prozsus est viciū. ita igit improbū est in ipso intēperante picipiū. nā qtenus que mala sunt comitatur: et ratio ei astipulatur censetq; ea esse agenda: qz improbū in ipso est picipiū. at i incōtinente sanū principū est: et hinc melior incōtinēs intēperante esse videatur.

Sunt etiā incōtinēne binc species: vna quidē prozupens. et iprouisa: et cōfessi proueniens: velut cū speciosā viderimus mulierē. et cōfessum afficiamur: et ab affectu eripit impulsus ad aliqd ppetrandū. quod fortasse nō expediat. Altera vero velut quedā ibecillitas que cū ratione insurgit auertente. prior igitur nō admodū sub reprehēsiōne cadere videbit: quadoquidē etiā virtutis studiosus: potest euenire: calidis et ingeniosis: secunda aut frigidis et melancolicis. tales nimirū reprehēdendi. **R**ursus videt aliquē preoccupatē (qđ speciosa mulier obiciatur) non affici. cōuenit igit se cohibere. nā qui eiusmodi rōne puenit: ex obuia visione incōtinēs nō pmouebit: nec turpe qcq; agat. verū qui rōne cognouerit indecēs aliquid: ad idq; voluptate delabatur et remollescit: multo magis reprehēdendus. neq; eni pbus vnq; ei. si modū fuerit incōtinēs: ratio namq; pueniens id nō pmlerit. dux siquidē ea in ipso probō exultat. cui nō obtēperat iprobū: sed voluptati deditus. et remollescit et quodāmodo effeminat. **E**trū vero tēperans sit cōtinēs (qđ supra fecimus ambigū) nūc differamus: est igit tēperās et cōtinēs. nā cōtinēs nō solum est presentes cupiditates cohibēs: verū etiā talis (ut si nulle assint cupiditates) ita instructus: ut eas possit cohibere si fiant: est aut tēperans qui nullas habeat cupiditates malas: recteq; rōni circa hec insistat: at cōtinēs qđ malas cupiditates habet: et aduersū ipas rectā rōem: prouinde temperantē cōtinēs comitatur: entq; tēperans cōtinēs. Si quidē tēperans nō afficiat: incōtinēs vero afficiat quidē: sed cōpescat affectus quatenus afficiat. tempati aut istorū est neutri. ideo cōtinēs tēperās nō est. **E**trū intemperās incōtinēs: an incōtinēs intēperās: aut neuter alterū comitat? incōtinēs eni est: cuius ratio purbanōes oppugnat. at intēperās nō huiusmodi: sed qui mala agit: simulq; astipulatē habet rōem. nō itaq; intēperans qualis incōtinēs: neq; incōtinēs qualis intēperās. **P**reterea iprobior incōtinente est intēperās. Curatu eni difficilioza qđ nasa alia: qđ qđ ex cōsuetudine gignitur. ob hoc siquidē valida esse videtur cōsuetudo: qđ nature infideat. intēperans igitur cuiusmodi cuiusmodi quispiam natura est. ob hoc et hac de causa in ipso iproba ratio est. neq; talis est incōtinēs: qz ne quidē ratio cuiusmodi non proba. oportuit namq; ipsam

esse improba: si foret qualis natura est improbus. incōtinēs igitur cōsuetudine malus esse videbitur: et natura intēperans. curatu nāq; longe difficilior intēperans qñquidē cōsuetudo/ cōsuetudine exploditur: at natura a nemine extrudi potest. **¶** Utrū autē cū sit incōtinēs eiusmodi vt nox: et nō credat rōni. sitq; prudēs hmoi. vt recta rōne singula ppendat: acciderit vt incōtinens sit prudens an nō? Ex his enī que dicta sunt ambigere quispiā potuerit: verū si que a nobis antea dicta sunt suspicere voluerimus/ nō erit prudēs incōtinēs. dicebamus nāq; prudentē esse nō cui recta ratio modo inesse: verū etiā et que ex ratione/ optima viderentur inessent. et pinde incōtinēs nō fuerit prudens. Ceterū talis astutus quidē est. distribuimus siquidē paulo ante astutū a prudente/ vt inter se differēt: interim vnus quidē circa hec solers. astutū igit incōtinētē esse cōtingit. neq; enī solers citra q; et astutus. prudentē vero incōtinētē esse nō ptingit. **¶** De voluptate. **Cap. VII.**

Solers prudens qui ex deliberationis solertia/ rationeq; agit ac operatur.

¶ Est hec de voluptate differendū est: cū de felicitate sit nobis oīo. felicitatē arbitrat̃ oēs: aut voluptatē esse et vitā delectabilē/ aut non citra voluptatē: nēpe voluptatē vrgentes nec inter bona enumerandam esse existimātes ipam citra egritudinē esse voluerūt. sine egritudine esse igitur vicinū voluptati est. quapropter de voluptate quoq; dicendū. **¶** Non modo qz etiā alij ita arbitrat̃: verū etiā quod nobis de voluptate dicere necessariū esse cēseamus. nā cū de felicitate nobis sit oratio: felicitatēq; diffinimus/ planeq; dixerimus: i vitā pfecta esse virtutis actionē/ sitq; virtus circa voluptatē/ et egritudinē: de voluptate dicere necesse est. quandoquidē citra voluptatem nō est felicitas. **¶** Prīmū itaq; dicamus quo pacto nōnulli ferāt: voluptatē in numerū bonorū non venire existimātes. aiunt nāq; primo ortū esse voluptatē: at ortū quiddā imperfectū. bonū porro imperfecti loci nūq; obtinere. **¶** Secūdo loco: voluptates esse quasdā improbas. at improbitatē nunq; bonū admittere. **¶** Rursus q; signat in oībus. nā et malo/ et improbo. et fero et cicuri deputat. at bonū malis amisceri nefas. et ne qdē bonū inultus cōmune est. **¶** Qz nō potentissimū voluptas. at bonū potentissimū. **¶** Qz honesta agendi sit impedimētū. nā quod honesta agere. phibeat: bonū qui potest esse. **¶** Prīmū igitur primo occurrendū de ortu/ ratioq; diluenda q; nūq; vera sit. **¶** Est igitur in primis nō oīs voluptas ortus. nā que ab inspiciēdo voluptas gignitur: ortus nō est: nec que ab audiēdo/ et olfaciēdo. neq; enī ex egestate pcreata/ (quēadmodū in alijs) vt ex comedēdo/ vel bibēdo. benāq; ex egestate/ et redūdātia fiunt: aut saturādo egestatē/ aut redūdātie auferēdo. ideo ortus esse videant. at egestas/ et redūdātia egritudo. igit egritudo hic/ vbi ortus voluptatis. atq; in spectādo/ et audiēdo/ et olfaciēdo: nō est vt egritudo antecedit. nemo siquidē spectādo delectatus aut olfaciēdo: prius tristatus est. itidē in animi sentētia inspiciēti delectatio est: citra precedētē egritudinē. et perinde fuerit voluptas aliqua: que ortus non est. **¶** Si voluptas (vt corū dictat oīo) ideo bonū nō est: qz fuerit vtiq; bonū voluptas. atqui i totū nulla est voluptas ortus. nā neq; ortus. estq; voluptas aliqua q; ortus nō est. que a comedēdo et bibēdo voluptates: ortus dici possunt. Utrū hallucinātur qui has voluptates ortus esse perhibēt. putāt siquidē qm prolatis rebus gignit voluptas ob hoc ortū esse (sed nō est) qñquidē est pars anime quedā qua oblectamur: simul prolatis (quibus indigebamus) rebus. ea pars anime quatenus exercetur/ et mouet: oblectat. atqui motus ipsius et exercitiū voluptas est: q; cū prolatis rebus ea pars anime exerceat. aut ppter ipsius actionē: ortū esse cēsent voluptatē: q; certa sit rerū. plato/ aictū pars incerta. pinde atq; si qdē boīem esse opinet corpus: qd id sub sensū cadat/ nō autē aīa. verū est aīa. itidē et in hoc/ nāq; est pars quedā aīe qua oblectamur: q; simul atq; res. plate sūt/ aut ipse ortus et gñatio. est enī exerceat. ideo nulla voluptas est ortus. Utrū et puerio (inquāt) i naturā: q; si sensū cadit. nā nō pueritēb° sese i naturā: voluptas ē. siq; pueritēdo nature

Est ortū quiddā imperfectū intellige esse aiunt. Ortus generatio.

¶ Si voluptas (vt corū dictat oratio) ideo bonū nō est. quia fuerit vtiq; bonū voluptas: qz fuerit vtiq; oīo vniuersalis voluptas bona/ mō nō omīs voluptas: bonū est. nulla igit voluptas bonū. si id extra eos retellit. nā eodē iure nulla voluptas est ipsius ortus/ imo neq; ipse ortus. nā nō oīs voluptas et oīo. et in totū est ortus et gñatio. est enī aliqua vt iā quoq; dictū est: q; ortus non est. vt q; inspectādo/ audiēdo/ aut pteplādo sit

Attamen/ vt corū fert opinio)
aliquē voluptates dici possūt
ortus: vt voluptates q̄ a bi-
bēdo. z comedendo sumunt.
Eterū tamē et i hoc fallūtur:
q̄ voluptates que a bibēdo/ z
comedēdo sumūtur ortū esse
credāt. nā ortū vocāt ipm ge-
nerationē hoc est ipaz alimē-
ti in viuētis substantiā sensi-
bilē mutationē: q̄ voluptas
ipsa nō est licet voluptas bī
cōmīteretur hīc ortū cū pte-
rūtur atq; obiciūtur aīe ali-
menta ad hīc ortū faciētia:
cōmīter inq; tanq; qdā in-
timū aīe exercitiū et quidā i-
timus aīe mor: qui nō foris
pmīnet sed et aīe penetratib;
cū platis rebus que ortui cō-
ducunt: exeritur.

¶ Sedētarie: sordide/ viles
q̄ sedēdo sūt vt calceolaria:
lanaria. z plurime artū me-
dicarum.

egeſtate ſit eius exaturatio. at vt diximus eſt vt nulla egeſtate fiat oblectatio:
ſiquidem egeſtas egritudo. at extra egritudinē dicimur oblectari. et proinde
non fuerit voluptas egeſtatis cōuerſio. indignū nāq; in hīc voluptatibus
nihil. proinde ſi ideo q̄ ortus eſt: voluptas bonū eſſe nō exiſtimet: nulla eſt
voluptas ortus. bonū vtiq; fuerit voluptas. ¶ Sed ppter ea q̄ nō omīs (in-
quiunt) voluptas bonū: quiſpiā id deprehēderit hoc pacto. nā qz bonū in oīa
bus dicit eſſe p̄dicamētis. nēpe in eſſentia et in ad aliquid. et in quāto/ et qm/
ac in totū in omnibus. illud quoq; manifeſtū per omīa voluptatē aliquā comē-
tari. proinde qz in oībus p̄dicamētis eſt bonū. etiā voluptas fuerit bonū. et
perinde qm in his quidē per ſe bona: etiā voluptas fuerit per ſe bonū. atqui a
bonis voluptas eſt voluptas. bonū ergo fuerit voluptas. ſimul certum hinc
etiā differre inter ſe ſpecie voluptates: quidē differūt etiā predicamenta
in quib; eſt voluptas. neq; enī eſt quēadmodū in ſcientiis/ vt grāmatica. vel
quacunq; alia. nā ſi habeat quis ſplendide grāmaticā: iudē afficitur que ſub
ea grāmatica grāmaticus eo modo quo et alius qui habeat grāmaticam. id
preterea differunt grāmaticę: que in ſplēdido queq; obſcuro. at in voluptate
non ita: nā que ex ebrietate voluptas et que ex copulatu nō eodē modo affi-
ciunt. quāobrem ſpecie inter ſe diſtingui videbūtur voluptates ¶ Eterū qz
ſunt et male voluptates: etiā ob hoc voluptas bonū nō eſſe videbatur. at id
voluptatis minime p̄pū iudiciū eſt: ſicut neq; nature atq; ſcientie. nā eſt et
natura mala ſicut vermī/ et crabronū/ ac p̄orſus villiū animalīū: nec tamen
ob hoc natura malorū. eodē modo habent et male ſcientie: ſicut ſedentarie/
nec tamen ob hoc malū ſcientia eſt: ſed genere bonū tam ſcientia. q̄ natura. nā
quēadmodū ſtatuarius inſpicēdus nō eſt qualis quiſpiā ſit: ex eo quod eue-
nerit male exerceri/ ſed quod bene. ita ne quidē ſcientia naturę aut quippiā
aliud quale ſit ex malis: ſed ex probis. itidē ergo voluptas quoq; genere bo-
num eſt. ¶ Vero ſunt et male voluptates: ne nos quidē lateat. nā ſunt etiā di-
uerſe nature animalīū: bona/ z mala: ſicut hoīs quidē bona/ lupi vero/ vel cu-
iufius alterius fere mala. ſimiliter equi natura altera q̄ hoīs/ et aſini/ z canis.
At voluptas cōuerſo eſt ex eo quod contra naturā: in naturā cuiuſlibet ſua.
proinde cuius fuerit ſuauiſſima. Improbe aut nature: ea improba voluptas
eſt. neq; enī equo: quod homini/ et ne quidē alijs. at qm diuerſe nature: ſunt
diuerſe quoq; voluptates. nam voluptas cōuerſio eſt/ et cōuerſio: inquit/ in
natura iſidet. p̄inde et male nature: mala cōuerſio eſt: vt probe proba ¶ Qui
porro voluptatē probā eſſe p̄tendūt: eo afficiūtur modo quo qui neſcientes/
nectar deos vinū potare exiſtimāt: nihil eſſe cuiſmodi peculiare putant. ex in-
ſentia i id delabūtur. his ſimiles ſunt qui cūctas voluptates ortus eſſe aſſerūt/
et neutiq; bonū. nā q̄ alias voluptates ignorēt preter eas que corporis ſunt/
eas ducūt ortus eſſe nec bonas in vniuerſum: nō rentur voluptatē eſſe bonū.
quomā igitur eſt voluptas et cōuerſe nature et cōuertentis: cōuerſe quidē ex
egeſtate ad expletionē cōuertentis aut que a viſu z auditu et id genus alijs:
meliores fuerint cōuertētis nature actiones. voluptates nāq; vt vtrius modo
dicte ſunt actiones. proinde nō dubiū quin a viſu voluptates et auditu et in-
telligentia ſint longe optime: cū que ſub corpus cadunt ab exaturatiōe pro-
creantur. ¶ Rurſum id dicebatur quod neq; quidē bonū: ſiquidem quod in
omnibus ſit et cōmune omnibus non bonū. id certe in honore cupido et ho-
noris cupiditate magis propriū eſt. honore ſiquidē cupidus: ſolus vult ha-
bere z illo ceteros antere. voluptatē igitur ſi ipam per ſe bonū eſſe oporteat:
eſſe ne hīc cōuenit an non? atqui etiā contrario modo: ob id nāq; bonū eſſe
videatur/ q̄ cuncta expectant. agnatū enī cunctis bonū expectere. et perinde ſi
cūcta voluptatē expectūt: gñe bonū fuerit voluptas ¶ Rurſus q̄ ſi ipedimē-
tū voluptas: ipam bonū eſſe negauerūt ipedimētū eſſe aſſerēdo. Quod non
recte videant p̄ſiderare. neq; enī ad res trāſigēdas eſt ipedimētū: ſi q̄ ſit alia
ipedimētū. vt ebrietatis voluptas agere ihibuerit. Eterū ita etiā ſcientia ſciē-

tie fuerit impedimentū. nam non est vt simul vtramq; exerceas. sed cur non bonū scientia: si voluptatē ex scientia excitat. et vtrū impedimentū sit an ne? Ceterū multo magis agit voluptas. namq; ad magis agendū inde suscitata impellit. quia probum faciendo agit que ex virtute/ et ea suauiter agit. nūquid multo etiā magis que ad actionē ptineat exercebit? at si oblectatus egerit probus erit/ sin tristatus honesta psequatur: nō pbus. egrumonia nāq; i eis q̄ ex necessitate est. proinde si quispiā egressat/ honesta psequēdo coactus pagit. qui aut a necessitate agere cōpellit: nō pbus. Ceterū nō est vt nō tristat/ vel oblectet: que ad virtutē ptineant/ psequēdo. nec aliquid mediū est. Cur nēpe? q̄ virtus in affectu: affectus vero in egritudine/ et voluptate: nec quicq; in medio positū est. nō dubiū igitur quin virtus cū egritudine/ vel voluptate sit. si quis igitur mestus: honesta psequatur/ nō bonus. proinde nō fuerit virtus cū egrumonia: cū voluptate ergo. tñ ergo abest vt sit voluptas ipedimetū/ vt etiā ad agendū exhortet. in totūq; nō cōtingit vt sit citra voluptatē: quod ab ipā pcreatur. ¶ Alia fuit oīo q̄ nulla sciētia faciat voluptatē. ¶ Hei quidē verū est. cōuiuiozū nāq; structores/ et coronarū/ necnō vnguētarij: voluptatis sunt effectores. Ceterū alijs sciētijs non est voluptas vt finis: sed cū voluptate/ nec citra voluptatē. est igitur etiā scientia voluptatis effectrix. ¶ Rursus etiā aliter dicebatur: q̄ nō optimū. verū hoc modo/ atq; hac rōne singulas ieris perditū virtutes. siq; dem fortitudo optimū nō est: nūquid igitur ob hoc nō bonū? an id absurdū sit? itidem et in alijs: q̄ voluptas (quia nō optimū) nō esse videatur bonū. ¶ Dubitauerit aut quispiā per virtutes transiens hmoi: vt qz ratio quicq; iperat affectibus: de cōtinēte enī hoc dicebamus. et ecōuerso affectus iperat rōni: vt euenit incōtinētibz. qz inq; ex pōnōis pars anime viciū admittendo/ impat rationi bene disposit: talis siquidē incōtinens/ et ratio similiter mala. quāobrem ipā quoq; bene dispositus perturbatiōibus iperabit: suā virtutē cōtinētibz. hoc si ita: euenit abuti virtute. iproba nāq; rōne affectus/ virtutē vsurpando: ipā abutet. hoc nimirū absurdū euenire videbit. ¶ Tali sane dubitationi/ facile ex eis que a nobis ante de virtute dicta sunt: est occurrere/ atq; refellere. tū demū namq; virtutē esse dicebamus: cū ratio bene affecta perturbatiōibus: suā virtutē habentibus/ suā moderata: necnō pturbationes rationi cōsentaneæ. ita nāq; affecta: inter scin uicem cōsentient. vt ratio: quod optimū sit semp pscriptat. pturbationes vero facile bene disposit: id exequatur: quod ratio pscripterit. si ratio igitur male fuerit affecta: pturbationes vero bene: non fuerit virtus/ deficiēte rōne. nā ex vtroq; virtus. proinde nō cōtingit virtute abuti. ¶ Simpliciter vero non quēadmodū alij opinatur dux ratio virtutis est/ atq; principiū: sed potius pturbationes: ad honestū nāq; ipulsū quendā oportet primo inasci irrōnālē: qui pducatur. atq; ita postremo rōem esse discernentē/ atq; cōstituentē. quod sane viderit quispiā ex pueris/ et rōnis expertibus animantibus. in his nāq; sine rōne: pturbationū ipulsus exoritur/ primo ad honestū: mox posterior adueniens ratio/ et cōstituens: honesta agere exhortatur. sed non si a rōne ad honesta ceperit principium: pturbationes cōsentientes cōmutantur/ verū sepenūere cōtrouersant. Quāobrem potius cōuenit pturbationē ad virtutē anteire bene affectam/ q̄ rationem.

De bona fortuna.

Cap. VIII.

¶ At itea dicendū de psp̄ra fortuna est: posteaq; de felicitate nobis est oīo. arbitrantur nāq; multi felicē vitam fortunatā esse/ vel nō esse citra fortunatā. et forte non iniuria. absq; enī exteris bonis (quozū domina fortuna est) felicem esse non contigit. accirco de scōa fortūa nobis dicendū: necnō q̄s p̄orsus sit fortūatus/ et in quibus/ et circa quid. primū igitur ad hec quispiā accedens/ spectansq; dubitauerit. quādo quidem non dixerit fortunā esse: vt natura est: semp causa cuius est/ elus vt plurimū eodem modo est effectrix. at fortuna nunq; verum temere/ et sine ordine ac vt fors tulerit. ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur: vbi neq; mens vlla/ neq; recta ratio est. nā vbi id: nihilomin⁹ est quicq; ordinatū/ ac est semp eodē modo. non ita fortuna. accirco vbi mēs plurima ac ratio: ibi fortūa mīma. vbi plurima fortūa: ibi mēs perigua. ¶ At nūqd scōa fortūa est vt deoz quedā cura: an id fortūa et q̄ a fortūa: tā vere q̄ vt fors tulerit fuit. q̄ si hmoi distributori deo ascripserim⁹: malū/ ip̄ iudicē faciem⁹/ neq; iustū. id neq; fas deo

¶ Cōtinētibz: rētibz/ seruātibus.

¶ Felicitas bona fortuna. Et in hoc ferme capite ambigui nomē est felicitas: nūc ad secundā fortunā nūc ad hōis finē, finimūq; in hac vita bonū.

¶ Lymphaticis: amencis qui metu aque tantur: qui et sepe in aquas se precipites dare sua furia impelluntur.

¶ Qualis correptus ex bonis. Antiqua tractatio habet q̄lis abstinentia a bonis, ut plane intelligere possit qui abstinet a bonis sibi ea nō adde volēs fugiēsq; quasi mala: neq; honestus neq; probus est. **¶** Abstinetur: corrūpatur prauefcatur.

deputare. Ceterū p̄ter hec: ad nihil aliud fortunā q̄spiā ordinari. p̄inde nō dubiū quid horū aliquid sit: mens certe, ac ratio necnon scientia/ prozsus alicui quiddā ob hoc esse videatur. P̄terea neq; cura/ neq; beniuolentia qua a deo videatur esse felicitas: quoniam in malis attribuitur. Atqui deū malorū curam habere: fas non est. reliquū igitur/ et maxime peculiare fortune natura est. Est nimirū prosperitas ipsaq; fortuna in iis que in nobis non sunt/ neq; eorū quorū ipsi sumus domini/ queq; possimus efficere. ideo iustū q̄tenus iustū: nemo fortunatū dicit/ et ne quidē forte nec, p̄sus quēq; aliū x̄tute p̄ditū. in nobis siquidē est hec habere v̄l nō h̄re. sed enī in talibus magis peculiare/ ac suū dicitur fortunā et prosperitatē: ingenū namq; dicimus fortunatū/ ac prozsus cui talia bona existerint: quorū ipse neutiq; dominus est. verū tamen ne hinc quidē proprie prosperitas diceretur. **¶** Est tamen fortunatus sepe nūcro dictus. nā p̄ter alicuius cōsiderationem cū et alicui bonū aliquod agere cōtingit: dicimus fortunatū/ et cum cui iure infligit damnum debuerat: eiusmodi hōiem lucrū facientē dicimus fortunatū. Est igitur prosperitas in agendo bonū aliquod p̄ter rationem, et in nō subeundo (vt debuit) malo. Ceterū potius ac magis peculiare: in bono capiendo, prosperitas videatur. siquidē bonū capere per se fortunatū quiddā esse videatur: malū vero non subire ex casu fortunatum. **¶** Est igitur prosperitas rationis experta. natura nāq; fortunatus est: qui sine ratione ad bona impellitur: eaq; p̄sequitur. id vero nature est: nā anime inest h̄mōi a natura quo sine ratione impellamur ad ea vnde bene habemus: cōsq; vt si quis roget ita habentē cur nā id tibi ita liber agere? nescio inquit: sed libet: simile p̄p̄modū lymphaticis. siquidem lymphatici citra rōnē ad aliquid agendū impelluntur. prosperitatē vero suo/ ac peculiari nomine appellare non habemus: verū ipam sepe dicimus esse causam. at hec causa a nomine alienū quiddā est. quoniam causa et cuius est causa aliud est/ et citra impulsū bona cōsequente causa. causa dicta vt malū nō subire/ vel porro minime animo deputatū bonū capere/ nancisciq; bonū. est. p̄fecto h̄mōi. prosperitas ab illa distincta. videtq; hec ex rerū fieri iteruētū/ ex casuq; prosperitas, et p̄inde tametsi est h̄mōi. prosperitas: nō tū ad felicitatē talis inquā prosperitas fuerit peculiaris: cuius in ipso impulsus p̄icipiū bonorū est acq̄sitionis. quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis/ et que a prosperitate (vt iam dudū dicebamus) oriūtur: felicitatē coadiuuant. de prosperitate igitur hactenus.

De honesta probitate.

Cap. VIII.

¶ Quoniam de singulis particulatim diximus: reliquū iam fuerit: vt in totū cōponēdo singula acculemus. est igitur non male nomen impositū in consummato probō: honesta probitas. honestus et bonus namq; dicitur: cū perfecte probus siquidē virtutis bonū et honestū fatentur. sicut iustū. honestū/ et bonū aiunt. fortem tēperantē ac prozsus virtutū oim. **¶** Quoniam igitur in duo distribuimus vt alia quidē honesta: alia vero bona dicamus. et bonorū alia quidē simpliciter bona/ alia vero nō. honesta porro vt virtutes/ et virtutū actiones. bona certe dominatū/ opulentia gloriā honorem/ et id genus alia. Est igitur honestus et bonus apud quē simpliciter bona sunt bona: et simpliciter honesta honesta sunt. talis namq; honestus/ et bonus. sed apud quē simpliciter bona non sunt bona: is neq; honestus et bonus. sicut ne quidem benevalere videtur: cui simpliciter salubria/ nō sunt salubria. nam si opulētia et dominatus adueniēdo quippiam offenderint: optanda non fuere: sed talia que non offendant sibi esse optauerit. qui autem talis sit: qualis correptus ex bonis: ne ei assint ne quidem honestus/ ac bonus esse videatur: sed cui per se bona omnia: bona sint (nec ab ipsis absumatur: vt ab opulētia et dominatu) is honestus et bonus.

De recta ratione.

Cap. X.

¶ Eo quod est ex virtutibus recte agere: neutiq; satis absolute dictū est. nam dicebamus ex recta ratione agendū esse. verū ignarus interrogauit id fortassis quispiam: ex recta ratione quidnā sit et vbi recta ratio. Est nimirū ex recta ratione agere: cū anime pars irrationalis non prohibuerit rationalē suam exercere actionē. tum demum enī et recta rōne erit actio. **¶** Quoniam anime partem vnā quidem deteriore habemus/ alteram meliore: semper deteriore melioris causa obtinemus. sicut i corpore/ et anima: corpus et aic causa/ habere dicimur. Cū ita habuerit ne p̄p̄diat sed ita p̄iugā/

¶ Causa ter hīc vi septimi capis repeti intelligatur. **¶** Impedire

et confurgat ad anime opus perficiendū quicquidē deterius melioris est causa: ita ut se/
 40 cū meliore exerceat. ¶ Cū igitur affectus mentis nō inhibuerit suū opus exercere: an non
 tum ex recta ratione fuerit: ita p̄p̄modū. verū fortassis dixerit quispiā quomodo affe-
 ctus habuerint: cū non impediunt/ac quando nā ita habebunt: ut non phibeant: nescio.
 Quippe dictu nentiq̄ facile est. neq̄ enī medicus quando dixerit febucitanti p̄tisānam
 proferendā. at quo pacto febucitare sentiā: cū (inquit) impaluisse videris. at palescentē
 quomodo sciero: huic occurrit medicus: si nō habes ex te (inquit) ut talia sentias/nō
 41 habeo amplius quid dicā. hoc pacto de alijs cōmunis huic erit oratio. similiter habet et
 affectuōibus dinoscēdis. aliquid nāq̄ per sese sensu oportet cōycere. ¶ Querat porro et
 et hoc fortassis quispiā: nūquid reip̄a ita cognoscēs/ ero cōtinuo felix: nā sunt qui op̄a
 nentur. hoc certe est h̄mōi: ut cesarū scientiarū nulla discenti v̄sū prebet/et actionē: sed
 habitū dūtaxat. ita ne quidē: hec sciēdō v̄sū tradit. felicitas enī est (ut fateamur) actio/nō
 habitus. neq̄ enī sciendo ex quibus cōstet felicitas: sed ex vitendo his. atqui horū v̄sus/
 et actio est. nec est presentis tractationis hoc tradere: quandoquidē neq̄ vlla alia que-
 piam scientia v̄sum tradit sed habitum.

De amicitia.

Cap. XI.

42 Erum enī uero inter cuncta h̄mōi nobis de amicitia dicere necesse est: quid sit/ et
 y in quibus/et circa quid: quandoquidē ad oēm vitā ip̄am tendere perspicimus
 43 et omni tēpore bonū esse quo ad felicitatē cōplectendā. ¶ Prīmū igitur vide-
 bitur melius percurrere ac excutere: que ambigua sunt. nā est in primis amicitia in simi-
 lib⁹ ut videtur/ac dici solet. siquidē graculus (inquit) graculo assidet: semp̄ deus si-
 mile agit ad simile. dicitur quoq̄ canis semp̄ in eadē tegula dormire. Interrogatus
 fertur Empedocles cur nā canis semp̄ in eadē dormit tegula: dixisse qm̄ simile canis ha-
 bet tegule: et perinde ob similitudinē eo tendere. alijs porro visum est potius in contra-
 rijs gigni amicitia. amat siquidē hūbēzē trā (inquit) cū solū exaruit: quippe qd̄ (inqui-
 unt) contrariū cōtrario velut cōciliari. At in similibus nihil fieri contingit: siquidē simile
 44 (ut aiunt) simili non eget. ac talia iactātur. ¶ Iterū utrū operosum est amicū fieri/an sa-
 45 cile: velut assentatores confectum assentiūtur: nec amici sunt/ ut esse vidētur. ¶ Dubita-
 uerit in his quoq̄ quispiā nun fuerit probus malo amicus: an ne? amicitia siquidē in si-
 de/et cōstantia. at malus neutiq̄ talis. an malus malo amicus: ne id quidē? Prīmū iḡ
 definendū qualē cōsideremus amicitia. est nāq̄ ut opinātur amicitia etiā erga deū/atq̄
 inanimata. neutiq̄ recte. Amicitia namq̄ hic esse dicimus ubi amor reciprocus. at erga
 deum amicitia neutiq̄ reciprocū: et ne quidē amare suscipit. Alienū nāq̄ fuerit si quis-
 piam dixerit Iouem amare. at ne quidē ab inanimatis amorē esse contingeret reciprocū.
 amor tñ ergo inaiata est: ut vinū/vel h̄mōi aliud: ideo nō erga deū q̄rim⁹ amicitia/ neq̄
 erga inaiata: sed erga animata atq̄ erga ea in quibus sit amare mutuo. quod si quis de-
 inceps consideret quid sit amabile: videndū est igitur non quicq̄ aliud q̄ per se bonū.
 aliud nēpe est amabile/et aliud amandū: quē admodū cōsultabile/et cōsultandū. utriq̄
 enī bonū inest. ita etiā amabile quidē simpliciter bonū: amandū vero eodē modo bonū.
 iterū amandū quidē etiā amabile. at amabile non idem est q̄ amandū. hinc igit/ et hac
 de causa est ambiguitas: nun probus malo sit amicus: an ne? Cōnectitur namq̄ quodā-
 modo per se bono sibi bonum: et amandū/amabili. habetur autē/et cōsequitur bonum:
 iucundum esse et cōmodū: proborū igitur amicitia est cū se mutuo amauerint. amāt autē
 se inuicē/quatenus amabiles: et amabiles quatenus boni. nō igitur p̄bus (inquit) malo
 erit amicus. atqui erit quicquidē per se bonū comitat⁹ p̄modū/et iucundū: si malus est qui
 suauis: hac de causa amicus. rursus quatenus cōmodus: eatenus amicus. verū nō crī
 ex amabili cuiusmodi amicitia: siquidem amabile bonū est: atq̄ malus non amabilis. non
 ergo propter amabile: sed propter amandū. sunt namq̄ ab vniuersali amicitia: que in
 ip̄is probis est: he quoq̄ amicitie que ex iucundo/et que ex cōmodo. qui propter iucū-
 dum amicus: non tenet propter bonum amicitiam/ neq̄ qui propter cōmodum. atqui
 sunt he amicitie: que propter bonum/que propter iucundū/que propter cōmodum: nec
 tamen eedem/et ne quidē proptus inter se inuicem aliene: sed ab eadem quodammodo
 dicte sunt: velut medicum cultellum dicimus/medicū hominem/et medicā scientiam.

¶ Sunt nāq̄ et am-
 citie que ex voluptate/
 et emolumento contra-
 hūtur: solum amicitie
 dicūtur ppter similitu-
 nem amicitie studiose/
 et que oimoda amicitia
 est: utpote cui soli q̄ ad
 amicitie iura pertine-
 competant omnia.

hec non similiter dicuntur: sed cultellus q̄ ad medicinā vtilis sit medicus dicitur, at homo:
q̄ sanitatē faciat. scientia vero: q̄ sit causa atq; principiu. inde et amicitie non idēdem
que proborū: quippe quod propter bonū, et que propter iucundū/et que ppter cōmo-
dū, neq; dicuntur equiuoce: verū nō sunt eedē: circa hec quodāmodo/ac ex eisde. ¶ Quid
si quis dicat qui ppter iucundū amat: et amicus nō est quiquidē nō ppter bonū amicus
est: is in amicitia proborū demigrat. que ex his omnibus cōstat: quippe ex bono/et iucū-
do, et ex cōmodo. p̄inde nō est vere ex illa amicitia amicus: que ppter iucundū/vel ppter
cōmodū ¶ Utrū igitur erit pbus probō amicus: an nō? siquidē nō eget (inquit) similis
simili. hec numerū oratio: ppter cōmodū indagat amicitia. nā quatenus alter altero in-
diger: eatenus sunt amici, quatenus ppter cōmodū cōciliantur. Utrū aliter definit q̄ ppter
cōmodū amicitia et que ppter virtutē, et q̄ ppter voluptatē: equū vtrūq; hoc multoma-
gis esse, qui virtutē cōciliatur cūta siquidē ipis bona existūt: et iucundū/et cōmodū. Le-
terū etiā probus malo. nā quatenus fortassis iucundus est: carenus etiā amicus. et malus
malo: nā quatenus idē ipis cōmodū: eatenus amici sunt. fieri nāq; intuemur cū idē fue-
rit cōmodū: eos ob cōmodū cōsiliari: proinde nihil prohibet/ etiā malis aliq̄ cōmodū
esse ¶ Cōstantissima igitur ac stabilissima et honestissima que inest probis amicitia: q̄ppe
quod ppter virtutē, ac per se bonū. nā virtus incōmutabilis/et que per eā cōciliat ami-
tutia cōstantissima est. at que ex cōmodo/ stabilis non est amicitia: quippe q̄ cū cōmodo
elabatur, similiter etiā que ppter voluptatē. optimorū igitur amicitia: q̄ per virtutē exci-
tata est: multorū aut que propter cōmodū, et que propter voluptatē in oneribus quicq;
obueniūt. ¶ Cōtingit aut etiā idignari cū malis amicis/pariterq; admirari. est vero nō
absurdū: cū amicitia principiu cepit voluptatē: ppter q̄ amici sunt. inde et cōmodū.
simulac enī hec deficiūt: neutiq; etiā p̄durauerit amicitia. at sepe perstat quidē amicitia:
verū abusus amico est. ideo indignat/ neq; id iniuria. non enī ppter virtutē. cū hoc tibi
fuerat cōciliata: vt alienū nō videatur nihil esse ex virtutē. quāobzē nō recte indignatur
qui amicitia per voluptatē cōciliat: q̄ existiment ipam p virtutē duraturā: q̄ fieri nō
potest. nō enī propter voluptatē/et cōmodū: ex virtutē est. voluptatē igit cōciliat: non
recte virtutē querūt: neq; enī comutat voluptatē, et cōmodū aliq̄: virtus. sed cōtra: ca-
ambo virtutē psequūtur. alienū enī (nisi bonos) putare: sibi fore iucundos: quiquidē malū
(vt inquit Eurypides) ipi sibi sunt iucundi. malus vero cōtabescit: nec enī voluptatem
virtus comes cōsequit/ sed virtutē voluptas cōmutat ¶ Utrū vero etiā oportet in amici-
tia pborū eē voluptatē: an nō? Alienū enī nō videri oportere. nā si ab ipis int̄ se inuicē
auferas suauitatē: alios ad cōsuescendū in vita iucundos amicos adeunt. Nam ad simul
vivendū: nihil maius est q̄ iucundos eē. quāobzē alienū est nō arbitrari: probos maxie
simul inuicē vitā agere. id vero citra iucundū nō est. expedit ergo (vt videtur) his maxie
iucundis esse ¶ Qm̄ distribute sunt in tres amicitie species: in hisq; ambigebat vtrum
in ipa equabilitate amicitia esset: an in eo q̄ esset inequabile. Est igit in vtroq; nā pbo-
rū: per similitudinē pfecta amicitia est. At que per dissimilitudinē: ea que ppter cōmo-
dū. nā eo modo copioso paup: ob inopiā eorū quibus affluit diues/ amicus est. ac eadē
de causa malus: probō. siquidē propter virtutis inopiā: a quo sibi optulati in putat/ ei
ob hoc amicus. fit igitur propter cōmodū: inter dissimiles amicitia. hac de causa (vixit
Eurypides) amat umbram terrā: cū solū exarescit: his vtpote p̄trariis amicitia ob pmo-
dū exoritur. nā si libeat maxime cōtraria facere inter se inuicē vtilia: vt ignē. et aquā cōpo-
nēdo. ignis si desit humor: absumit/ quē sibi attrahit tanq; alimentū. tantū quidē vt nō
succūbat: nā si superaret humor/ ignis absumitur. si vero moderatus conferet. Non du-
bium igitur quin in maxime contrariis: ob cōmodū sit amicitia. deducūtur aut amicitie
omnes: tam ipsa equalitate/ q̄ inequalitate in tres distribute species. ¶ Est autē in cū-
ctis cōtentio inter se inuicē amicitus: cū nequaq; similiter amauerint/ vel fecerit/ vel sup-
petuerint/ vel cū id genus aliquid. et cū vnus quidē vehemēter facit: alter vero deficit
in deficiendo in clamatō est atq; in cufatio. p̄terea in talibus idē est amicitie finis: vt si
vtrūq; propter cōmodū inter se inuicē amici cōsiliētur/ aut propter iucundū/ aut propter
virtutē: defectusq; ab altero exploratus ac certus. si igitur plura tu mihi bona p̄tuleris/
q̄ ego tibi: nō abigo quin tu de me bñ meritis: a me plus amari debeas. vbi aut nō hac

¶ In onerib; in
depellēdis tristi-
tus: et laboribus
molecēdis, alleuiā
disq;
¶ Admirari: stu-
pere

Eurypides

¶ Per similitu-
dinē: per assimi-
lationem.
Eurypides

amicitia amici fuerim? ibi maiores differentie. Defectus siquidē ab utroq; incertus: vñ si ppter voluptatē vnus quidē sit amicus: et ppter cōmodū alter: inde oritur ambiguitas. neq; enī qui cōmodo excedit/ voluptatē censet dignā: que cōmodo rependatur. nec qui voluptate superat: dignā gratiā in ipso cōmodo se exultimat accipere. itcirco in cuiusmodi amicitijs: magis exoritur differentie. Qui vero ex inequalitate amici sūt: nēpe excedentes opib; / vel alio huiusmodi aliquo: non sibi censent amandū esse: sed ab inferioribus amari oportere existimāt. at amare melius est q̄ amari: siquidē amare voluptatis actio quedā est: et bonū. ab eo autē quod ametur nulla actio est. nempe cognoscere meli; q̄ cognosci: cognosci enī et amari etiā i carentib; anima existit. at cognoscere. et amare rebus animatis. ¶ Rursus beneficium esse melius q̄ secus. qui amat/ quatenus amat beneficus est. amatus vero/ quatenus amatur: nō. sed homines honoris cupiditate incensi amari q̄ amare malunt: q̄ quatenus amantur/ videant p̄cellere. amatus siquidē voluptate/ vel copia/ vel virtute p̄cellit. at honoris cupidus eminentiā affectat: et qui excellūt/ sibi non amandū esse arbitrantur. q̄ in quibus excedūt: amantib; rependi opinant. itē ipsis sunt deteriores illi: ob hoc non cēsent amare debere: sed amari. sed qui egenus pecuniarū: aut voluptatū: aut virtutis: is affluentē suspicit/ et amat: q̄ ea consequatur: aut se consecuturū opinetur. ¶ Sunt autem et alie ex consimili affectu p̄citate amicitie: et ex hoc q̄ cupiā bona velint: in q̄bus non est cuncta hec cōprehensio facta amicitia. nā sepe numero alij bona volum;: attamē cū alio vitā agere malim; vtrū hoc amicitie dicere oportet/ an consummate amicitie: nēpe per virtutē affectus. in ea siquidē amicitia: hec insunt cuncta. nam cū alio nemine vitam agere libuerit: siquidē iucundū: et cōmodū. et virtus inest p̄bo: cui bona in primis voluerimus/ et cum ipso viuere et bene viuere: et non cum quoquā alio magis. ¶ Nunquid sibi et erga se amicitia an non: id nunc mittamus: dicemus postea. sed enim nobis ipsis cuncta volumus: nempe nobiscū viuere: vitamq; ducere vna volumus. ad feretā necessariū et bene viuere et viuere ac bonū velle non cuiq; alij magis. Rursus similitū affectuosi in primis sumus nobis ipsis. nā si labamur vel in huiusmodi aliquid decidamus: confestim tristamur. Hac de causa videatur erga se sibi amicitia: talia quidē certe: vt in similitudine affectationē/ et bene viuere: et id genus alia. Aut erga nos ipsos dicimur referre amicitia: aut in eam que perfecta sit. in ambabus enim sunt hec omnia. nempe vna vitam agere/ et esse velle et bene esse/ ac cetera omnia in his sunt. ¶ Rursus videatur fere in quibus iustū est: in eisdem esse amicitia. quamobrē quot iustoz sūt species: tondē et amicorū. iustum certe est/ et hosti erga ciuem/ et seruo erga dominū/ et cui erga quē/ et filio erga patrē/ et vxori erga virū/ et quecunq; simpliciter alie cōciliationes: et amicitie sunt in hominibus singulis. amicitiarū vero hospitalis validissimā videatur. neq; enim vllus est cōmunis: de quo ambigatur finis: vt inter ciues siquidē ambigunt/ ppter excessū inter se inuicem: nec amici permanent nunc. demū illud dicendū est: vtrū erga se sit amicitia nec ne. ¶ Quomā igitur perspicimus (vt paulo ante dicebamus) q̄ ex singularibus amare cognoscitur. singularia vero nobis/ ipsi in primis velimus. nempe bona et esse/ et bene esse/ et similia affectantissimi nobis sumus/ et nobiscum viuere precipue malimus. q̄ si ex singularibus cognoscit amicitia: singularia vero nobis ipsis esse volumus: non dubiū quin ita erga nos sit amicitia quemadmodū et iniuriā erga nos ipsos esse dicebamus. nā quemadmodū alter quidem efficiens iniuriā: alter vero affectus iniuriā vnus et idē est: et ob hoc ne q̄dem esse videbatur iniuriā. est nimirum vt dicebamus in anime partibus considerationem iactantes. quando quidē est videre cū plures non consentiunt: tū aduersum se esse iniuriā. ita igitur hic erga se esse videatur amicitia. nam quomā amic⁹ est (vt famur cū demū voluerimus impense amicū dicere) vna mea et hui⁹ anima est. at qñ anime plures sunt partes: tum vna fuerit anima/ cum erga se inuicē consenserint ratio et perturbationes. ita nanq; vna erit/ perinde atq; si vna facta sit: erit erga se amicitia. hec autem erga se erit in bono amicitia quādo quidē in eo solo anime partes bene inter se inuicem habent/ quando inter se non differunt: quomā malus nunq; sibi amicus est: se nāq; semper oppugnat. nempe incontinens cū quid per voluptatem nequiter eggit: mox penitentia affligitur/ ac se excruciat. iudem et in alijs vicijs malus habet: se se oppugnādo

ac sibi aduersando. ¶ Est autē amicitia etiā in ipsa equalitate vt sociorū: per equalitatē numero: et potestate boni. neuter siquidem ipsorū debet altero plus sibi ascribere: neq; numero bonorū: neq; potestate: neq; magnitudine: sed ex equali habere socij aliqui cupiunt: ac per equalitatē. patris erga filiū: et subditi et imperantis. et potioris et deterioris et vxoris et viri est consideratio: ac simpliciter vbiq; inter potiorē et deteriorē in amicitia ordo intercessit. hec nāq; est et rōne in disparilitate amicitia. neq; enī vnq; eāle vllus ex bono dabit: si meliori deterioriq; dederit: sed maius semp ei qui excedat. id quippe est quodāmodo ratione equale: cū minus bonū capit deterior: eo qui melior est.

De affinitate.

Cap. XII.

¶ Affinitarū omnū que iam memorate sunt: in primis cognatus est amor / qui in affinitate: eaq; ex patre in filiū. et curnam pater et filium magis amat: q; filius patrem: vtrum vt nonnulli inter multos recte aiunt: q; pater beneficis erga filiū sit: q; filius de patre benemeritis sit. hec igitur causa: in amicitia per commodum conciliata est videbitur: quē admodū et que per scientiam spectatur. ita quodāmodo hic habebit. est igitur idē finis: atq; actio: neq; aliud aliquid preter actionē finis. vt vbi eī eadem actio atq; finis: perflare enī tibi et ei et finis et actio est. nō autē edificatio nī: nam preter actionem alius est finis. Est igitur amicitia actio quedam: nec finis alius est preter actionem in amando: sed illud idē. pater igitur semper magis quoquo modo fatagit: ob hoc quod eius factio sit filiū: id quod in alijs cernimus. omnes siquidē erga quod ipsi effecerunt: sunt quodāmodo beniuoli. pater igitur filio vtpote sue factioni: bonā vult memoria speq; adductus. ideo magis filiū pater diligit: q; filius patrē

Darius
Iberse

¶ Expedi autē iam dictas: et existimatas amicitias existimare: sint ne amicitie vt beniuolentia videtur: ne amicitia simpliciter igitur beniuolentia: neq; amicitia esse videtur: siquidem frequenter multis aut vidēdo: aut audiendo aliquid de aliquo boni beniuoli efficiamur: an tum etiā amici: an ne: neq; enim si quispiam Dario apud Persas exultanti beniuolus (quē admodū fortassis fuerit) confestim etiam erga Dariū illi fuerit amicitia. at amicitie beniuolentia quāq; inuicē esse videbitur. fiat nempe beniuolentia amicitia si voluntatem asauerit: qui bona potest prestare: ei prestandi in quo sit beniuolentia. Adhuc certe beniuolentia est: et erga mozem. nemo siquidem aut vino aut cuiq; alij inanimato suauī bono: beniuolus esse prohibetur: sed si quis morum studiosus erga ipsū beniuolentia. neq; citra amicitia beniuolentia: sed in eodē vt amicitia cōuideat.

Empedocles

¶ Concordia autē est cōfinis amicitie: si pprie modo dictā accipias concordia. nā si q; Empedocles astipulef / arbitreturq; sicut ille esse elementa: nunqd concordia erit Empedocles: an ne? vel si quid aliud tale: primum certe non est concordia in eis que sub intelligentiā: sed que sub actionem cadunt et in ijs q; idē cognouerūt: sed si cū hoc intelligēdi idē delectū habeāt: circa q; paritē intelligunt. nā si ambo dominari cognouerūt: hic quidē se ille vero se: nunquid sūt concordia? an nō? ceterū si ego me velim imperare: et ille me: sūt concordia hoc pacto sum? est nimirū cōcordia esse: an eis q; sub actionē cadant cū eiusdem voluntate. circa statū igitur dominantis in eisdem que sub actionem cadant: proprie dicitur esse concordia.

De amicitia erga se.

Cap. XIII.

¶ Erū quoniam est (vt diximus) sua alicuius erga se amicitia: vtrū probus sese amabit: an ne? est certe se amans qui sua de causa agit omnia vbi modo aliqua suā geratur vtilitas. malus igitur sui amans erit. sua enim de causa: agit oia. probus vero non hac enī de causa est probus: q; alterius causa id agat. et perinde sui amans non est. atqui omnes ad bona prosiliunt: opinanturq; sua in paucis esse oportere idq; pceptū manifestum est ex opulencia: ac dominatu. probus igitur alij hic statuet. nec vt officiosum ipi sibi: sed si alium viderit qui his commodē magis vti possit: facile pcesserit. alij hoc inscitia quadā non facient: neq; enī opinant: talibus bonis abusu: vel etiā ob honoris cupiditatē imperant. probus vero horum neutrū efficiet. et perinde ne quidē propter eiusmodi bona sui: amans erit: verum si honestas postularit. id enī solū nemini alij concesserit: at commoda et iucunda pcesserit. itaq; in delectu honestatis sui amans erit. at vbi cōmodū: ac iam dicta voluptas affectabit: improbus erit: non bonus.

Quomodo probus sese diligit.

Cap. XIII.

- 61 **V** Trū pbus sese maxime amabit/an nō? est certe vbi sese maxime amabit: est vbi nō. nā cū dicim⁹ pbū bona cedere q̄ ad vilitatē tendat amico: magis q̄ se amicū amauerit. ita vero amico cōcedēs: sibi honestatē accōmodat/ eoq̄ mō ista pcedit. est igit vbi amicū se magis diligit/ estq̄ vbi sese maxie. i ipso nāq̄ cō modo amicū: at vbi honestū: z bonū: ipe sese maxie diligit. ¶ Est igit boni etiā amās nec sui amās. nā si solū sese amat: q̄ bon⁹/ mal⁹ sui amās est. neq̄ habet quapropē se amet/ sicut honestū aliqd. sed citra hec ipse q̄ ten⁹ ipe est: sese amabit. et perinde hac de causa: pprie sui amās dicere. ¶ De eo quod sibi satis. **Cap. XV.**
- 62 **D** Icēdū est de eo q̄ sibi satis: z nō alio indigēs: vtrū q̄ sibi satis: egebit amicitia an nec: nēp ipe sibi satis erit etiā ob hoc: si q̄dē etiā poete talia iactitāt: cū demō bñ dederit: q̄d amicis op⁹ est: vñ etiā gignit inopia: vtrū q̄ cuncta habeat bona. q̄q̄ sibi satis sit: amicis egebit/ an tū etiā maxie: cui enī bñfaciet aut q̄ cū vitā ducet: neq̄ enī sol⁹ deget. q̄ si his op⁹ erit: neq̄ ptingūt hec citra amicitia: q̄ sibi satis est: egebit amicitia. ¶ Que igitur in sermonibus consueta capi similitudo ex deo: neq̄ illic recte: neq̄ hic fuerit vtilis. neq̄ enī si de⁹ sibi satis nec vllō indigēs: ob hoc etiā nos nullo idigebim⁹. est nūmū iactat⁹ de deo huiusmodi sermo: nā qñ bona cuncta obtinet de⁹/ ac sibi satis est: quid faciet neq̄ enī dormiet/ inspiciet aliqd (inquunt) id nāq̄ pulcherrimū/ et maxime peculiare. q̄d igit inspiciet: nā si q̄cū aliud inspiciet: id erit mel⁹. hoc vero absurdū est: vt se q̄cū mel⁹ habeat de⁹. ipe igit sese inspiciet. at hoc delirū. nā hōi q̄ sese suspiciat (vt pote attonito/ inclamamus. Quid igit de⁹ inspiciat omittam⁹: neq̄ de eo q̄ sibi de⁹ satis sit cōsiderem⁹/ sed de homie: vtrū q̄ sibi satis sit: is egeat amicitia/ necne. q̄ si q̄s amicū spectās viderit q̄d sit/ z tal⁹ amic⁹ q̄lis alē ego cē: iū vehement⁹ amicū facies. quēadmodū dictū est: hic alē hercules/ alē amic⁹ ego. ¶ Quū igit difficillimū est (quēadmodū qdam dixere) sapiētes sese cognoscere/ z suauissimū: nā se nosse iucūdū. ex nobis ipis certe nos nō possum⁹ inspicere. q̄d aut nō nobis possum⁹: hinc certū q̄d alijs iclamam⁹/ nec nobis cogniti q̄d eadē faciam⁹. id xō sit aut qz bñ volum⁹ nobis/ aut ppē affectū. at nobis hec ad recte iudiciū cē p̄siderem⁹. quēadmodū igit si velim⁹ ipsi nostrā spectare faciē: in speculo obtinemur. itidē esse cū nos cognoscere voluerim⁹: amicū spectantes nosse potuerim⁹. est si q̄dē (vt dixim⁹) amic⁹ alter ego. q̄d si iucūdum est se nosse/ idq̄ scire nō est sine alio amico: op⁹ erit amicitia q̄ sibi satis sit/ vt se cognoscat. ¶ Rur⁹ etiā si honestū (vt ē) bñfacē: cū q̄ a fortuna bona obtineat. cui bñfaciet: q̄ cū vitāaget: nō enī sol⁹ deget. nā vitā ducē cū alio: et iucūdū/ et necessariū est. q̄ si hec honesta/ et iucūda/ nec nō necessaria: z hec sine amicitia cē nō possūt: op⁹ erit aicina q̄ sibi satis sit. **Cap. XVI.**
- 63 **V** Trū multos bre amicos expedit: an paucos: neq̄ pfecto multos (vt paucis absolua) neq̄ paucos oportet. nā si mlti crūt: amorē in singulos distribuere erit oposū in cūctis. si q̄dē alijs ibecilla natura nra: in plurima peruenire nō pōt. neq̄ enī visudiuissime possum⁹/ sed si pl⁹ mediocritate institeris: ob ibecillā naturā deficit/ neq̄ auditu/ neq̄ alijs eiusmodi oibus. q̄d igit amare nō possit: deficit/ iusq̄ fuerit vt iclamet/ coarguatq̄ q̄ amic⁹ sit/ nec amet. ceterz hac rōne cē nō postulat amicitia. ¶ Rur⁹ si multi: nūq̄ merere desierit. Inē multos nāq̄ par est: vt alt⁹ quod sēp accidat i fortunū/ vnde tritari necesse sit. neq̄ porro paucos: vnū/ vel duos esse expedit: sed inē paz/ z multū: vt tps/ atq̄ ad amādū satis sit ipulsus. **Cap. XVII.**
- 64 **D** Einceps p̄siderādū fuerit: quō vtēdū sit amico. est pfecto nō in oī amicitia p̄ictano: s; in qua seminec amici obiurgāt. atqui nō alijs eodē mō se obiurgāt. sicut in ea q̄ p̄is erga filiū: eadē nō est iclamatio. vt par fuerit nōnullis quēadmodū ego tibi z tu michi. q̄d si nō: hic tū vehemēs fuerit iclamatio. at i amicis inēq̄lib⁹ nō est par. est xō p̄is erga filiū amicitia in minime cāli: in dē vxoris erga virū. aut verne erga dñm/ p̄isq̄ defioris et melioris. in eiusmodi nō crūt inclamatōes: s; vbi pares amici. et in ipa amicitia tal⁹ erit obiurgatio. p̄inde cōsiderādū q̄ pacto vtēdū amico fuerit: in ea demū amicitia q̄ inter pares fuerit cōciliata. ¶ Scōi magnorū moralū Aristotelis finis. **q̄ ij**

Est igitur boni etiam amās. pb⁹ dī amans sui nō q̄ solū sui quaten⁹ ipe est sit amatoz s; sui: quaten⁹ bon⁹/ studiosusq̄ ē. neq̄ dī amatoz sui q̄ bon⁹: qz seipm quaten⁹ ipe est amet. nā et hoc pacto mal⁹ sumpsi⁹ amans ē eo q̄ bon⁹ esset: si q̄dē quaten⁹ ipe est. cū tñ honestū nō habeat vllū: ppter quod seipm amet: sed citra honestatē (si se amabit) vt se amet necesse ē. quo fit vt si diceret pbus proprie sui amans q̄ seipm quaten⁹ ipe est/ amaret: eodem quoq̄ iure z mal⁹ sui amās pprie dici valeret.

Se nosse iucūdū. ex nobis ipis nos. nros mores. et gest⁹ nros inspicere nō possum⁹ et solem⁹ alios accusare q̄ se. suos mores et gest⁹ nō cognoscāt quasi id latere malū sit. nō animaduertentes nos sibi erga nos ipsos teneri ignorantia. quod ideo ē: quia nobis ipis bñ volum⁹ aut bñ erga nos ipsos affectu sum⁹ z ideo id bonū. nos inq̄ ipsos cognoscere: nobis nō adesse minime faterē volum⁹. verūtamen tñ tū bonū sine alijs/ p̄sertim amicis q̄ cōsiamitū nobiscū sint morum adipisci minime valem⁹. vt neq̄ nī am facie/ nisi i speculo inspicere. minirū igit fuerit si felici q̄ maxime oīm sibi ipsi satis est: opus sit amicis

Coniectatio
Consideratio
p̄scrutatio

Leonardi Arctini dialogus de moribus ad Galcotum amicum/
dialogo paruorū moraliū Aristotelis ad Eudemium amicum suum
respondens/paucis ex posterioribus a Leonardo adiectis.

L. Leonardus. M. Marcellinus interlocutores.

S

¶ Ut viuendi Galcote: sic etiā bene viuēdi cura nobis cēt: infinitos pe-
ne labores (quib⁹ stultitia estuat humana) tanq̃ superfluos et insanos/
fugiendos/omittendosq; longe putaremus. Nunc autem omnis no-
ster error ab eo manat: q̃ sine proposito fine viuimus. et velut in tene-
bris cecuntes/nō tam per callem aliquem prospectum/et certum: q̃
per oblatā nobis semitam fortuito ambulamus: ut sepe quo nostri ferant gressus:
ne ipsi quidem sciamus edicere. Itaq; et conatus sepe nos penitet nostri: et sequen-
tes pariter/assiquuntq; torquemur: nichil solidū nāscentes: in quo stulta homi-
num appetitio p̃quiescat. Est enī veri boni a natura nobis ingenerata cupido. Ele-
rum confusa illa quidem/atq; incerta: fallacibusq; opinionibus tanq̃ tenebris quib-
usdam obducta: quibus occidit/atq; decepti per devia aberramus. Sed aduer-
sus hanc humani generis cecitatem et tenebras: opem a philosophia petendum est
que si forte nos dignata/lumen suum ad mouerit: hanc omnem (que nos turbat) ca-
liginem dissipabit: veramq; viuendi viam a fallaci discernet. Equidem memini pri-
mis ab annis studiosum te philosophie fuisse: verum illius que ad nature pertinet
indagationem (que etiā sublimis atq; excellens) nū minus habet vtilitatis ad vitā q̃
ista que ad mores hominum/virtutesq; descendit: nisi forte instructor erit ad bene
viuēdum: qui proue et niues/et indis colores: quemadmodum fiant didicerit. ni-
hil amplius vtilitatis habet q̃ si illa nunq̃ didicisset: aut emendatior erit cuius vitā:
cui aues et pisces non sunt: q̃ si omnino essent incogniti. Similia his sunt cetera: q̃
in illa traduntur. Habent enim splendorem cognitionis eximium: vite autem vtili-
tatem non habent. At vero hec altera philosophia: tota (ut ita dixerim) de re nostra
est. Itaq; qui huius cognitione omīssa philosophie intendunt: y alienum quodam
modo negotium agere videntur: suum omittere. Ego igitur Galcote vehementer
quidem te ad hec studia reuoco. Quid enim pulchrius nobili viro/et virtutum ab
ipsa natura amatori/et intelligentia/rationeq; prestanti: q̃ ea discere per que ad ea-
sum viuere desistat: suus ipse vias/actusq; discernat. Sed vtrum ista collozatione
contenti/non vltra scribemus: vel quasi persuaso iam tibi addem⁹ aliquid introdu-
ctionis causa: hoc ego potius esse reor. Neq; enim inuitatis est tepide agere: sed re
ipsam ad quam inuitat: vltro offerre. Referam igitur tibi sermonem habitum a me
nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cum ille domum ad me salutandi gra-
tia venisset: repperissetq; forte lectantem: post prima illa amicorum consuetam cum
vterq; confedisset: et quid hoc libri est inquit? quod modo erat in manibus. Ari-
stotelis inq; liber est de moribus ad Eudemium. Triā sunt enim vt audiuisse te cre-
do huius philosophi volumina de moribus scripta: Unum ad hunc quem modo
dixi. Alterum ad Nicomachum filium. Tertium quod inscribitur magnorū mora-
lium. etsi omniū eadē vis est: tamen alibi enodatus/alibi remissius res ipse tractan-
tur. Recte inquit: etenim oportune facta a te huius rei mentio est. Aueo enim iam
padem quis sit huius discipline progeſsus/et quasi viam cognoscere. nec antehac
data michi facultas est: a te de hoc ipso/arbitratu meo percunctandi. Nunc vero qz
vt video ociosus es: ostende queso hec de moribus disciplina quid nobis polliceat.
Quid me rogas: inq; ac ponis ipse tu: vel nostrorum/vel grecorum a quibus ista
traduntur scripta lectas? Grece inquit nescio. Latine vero ista nostrana (vt ab iue-
rum fatear) legentem me/conantemq; non admodum iuuant. Coniecto enī esse ta-
lia vt institutum potius crudire: q̃ rudem instituere ab initio possint. Tu qui greco
de fōte: vt ait Flaccus (hausisti) queso michi expone: hec de moribus disciplina qd
cuius sectatoribus reponitur. Nō munusculum inq; neq; lucellum: sed rem maxie

Galcotus

Marcellinus

Eudemius

Triā Aristotelis
de moribus opa.
primū paruū op⁹
ad Eudemū. se-
cūdū: op⁹ magno-
rū moraliū. tertū
opus Ethicorū.

nam/prestantissimāq; omnium: beatos facere homines/ modo sibi ipsi non desunt sed agendo et operando illius precepta/iussaq; sequantur. Et q̄s non excites inq̄ tanta spe pposita? Ardeo me hercule/iā nunc illi^o initiari sacris: quare agedū. eade q̄d precipit. Longū inq̄ id q̄dē/et insigne est: caput tamen ac summa omnū/ vt bene viuas. id vero nō de mēsa sed de mēte sumit. Sed quoniā te id cupere animaduerto/ et adiuuari digna est hec cupiditas tua: conemur tibi tale aliquid tradere quale greci isagogicū appellāt/ id est q̄ si introductionē ad euidentia quandā huius discipline/ quo paratior ad illā percipiendam queas accedere/ ac dicere quidē iam ordiar. Tu vero si quid interdiciendum ambigis interpella.

Prima igit hui^o discipline consideratio michi videri solet an q̄d sit extremū/ et finis in reb^o humanis: ad quē oīa que agimus/ referri oporteat. Secūda quid sit id extremū. Tertia quibus rebus ad id pueniatur. His enī cognitis: et toti^o viterationē (quē ad modū dirigenda sit) cognoscemus. Que enī ad actionū nostrarū verum finem referuntur: eas et frugi et laudabiles dicimus. que vero fallaci opinione aberrant: eas vituperam^o/ atq; ppellimus. Ut autē de his iam dicere incipiā: conspicuū est plures in reb^o fines esse humanis/ aliosq; sub alijs cōtineri. finem autem appello cuius gratia quid agimus. exemplo quoq; hoc ipsū faciamus illustri^o. Parat quis nauem nauigandi causa. nauigat autē quo pecunias acquirat: acquirere autem vult quo opulentior fiat: hanc ipsam opulentiam alterius gratia cupit vel honoris/ vel potentie/ vel vt nulli^o indigeat. Illic igitur vides tot esse fines quot sunt actus: aliosq; subesse alijs. idem est in ceteris operationib^o nostris. Sēper enim nostra de fine i finem graditur quidem/ proceditq; intentio: nec est dubiū quin superior semper finis preciosior sit: cū illius gratia inferiores appetantur. Illud preterea constat: nos omnia que agimus. boni gratia agere ex quo fit vt idem sit finis et bonū. Sed an cuncta alteri^o gratia volumus. et necubi cōsistat appetitio nostra? vel est aliquis extremus et vltimus finis/ ad quem cum tandem peruentum fuerit: appetitio conquiescat: fatendū est esse aliquem: ne si forte negemus irrita et stulta probetur cupiditas nostra et in i finitum progressio/ et multa perabsurda exinde sequantur. Id ergo extremū si modo est aliquid (quod esse plane confitendū est) necesse est esse tale: nulla vt externa illecebra/ sed ipsū per se sua vi nos incendat/ et rapiat in cupiditatem sui: quod propter se expectatur semper: et nunq; propter aliud/ ad quod referantur omnia ipsum autem huiusq;. Erit igitur hoc summus finis/ et summum bonum. nam finem et bonum idem esse docuimus. Erit quoq; idē principium et causa. inde si quidem motus est: cū eius gratia omnia omnes agāt. Intelligere michi videor inquit: ac probe tenere: quare ad alia si tibi videat progrediare. Age nunc inq̄ hic quid sit extremus finis videamus. hoc enim secundo erat loco in questione propositum. De nomine quidem (inquit Aristoteles) apud omnes conuenit. felicitatem enim vulgus/ eruditq; appellāt. Sed ipsa felicitas quid tandem sit: deo sane inter se discrepant: nec idē vulgus/ sapientesq; tradiderunt. at enim ne sapientes quidem. Nulla enim vnq; de re fuit inter philosophos tanta contentio: nam alij voluptatē esse id extremum/ et vltimum quod propter se ipsum expectatur: et cuius gratia cetera agimus: asseuerant. Esse quidem id insitum mētib^o nostris: vt omnia faciam^o atq; patiāmur: quo postea in gaudio/ et lenia contenti/ et quieti vivere possimus. Ea est autem summa et mera voluptas. Ex quo fit vt principia vel appetendi aliquid vel fugiendi: a voluptate/ doloreq; proficisci videantur. quare et ipsas quidem virtutes censent ideo ab hominibus exerceri debere: quia effectrices sint plurimarum voluptatum. contraq; cum delictorum/ scelerūq; conscientia nos veret et angat: tum inanes cupiditates quarum stultorū vitia referta est omnis: solatent mentes. et quietas esse nequaq; permittant. Ita

Eudorus
Aristippus
Epicurus
Democritus

Aristoteles
Theophrastus
peripatetici

zenon
Stoici

q̄ cum esse sapientis delectum aiūt vt pretermittendis minoribus: sibi maiores cōparet voluptates: et doloribus paruis suscipiendis: maiores/grauiore: et q̄ repellat. In hac fere sententia Eudorus/et Aristippus/et Epicurus fue-
re. et si eorum alius plus/alius minus tribuerit corporeis voluptatibus. Ihs
adiciendus est Democritus: qui obscure quidē et verbo pene insolenti Eu-
thymiam summū bonum esse dixit: quasi tranquillitatem quandā animi/ om-
ni molestia vacantis. Alij vero in vsu virtutis felicitatem posuere: atq̄ ex eo
beatam constare vitam censent. Esse enim quoddam propriū hominis op⁹:
ad quod agendum natus sit. id autem non esse viuere: quia commune sit etiā
plantis. non sensum habere: quia cōmune sit et brutis: sed vitam/et actus se-
cundum rationem: qua qui bene/excellenterq̄ vitetur: id proprium opus ad
quod agendum natus sit: bene absoluat. Eumq̄ bene viuere ac bene agere
in eoq̄ situm esse summum illud hominis (quod querimus) bonum. In hac
ferme opinione Aristoteles et Theophrastus et ceteri omnes Peripatetici
fuerunt. Sed cum quereretur nunquid foret hec vita in potestate sapientis: id
est an sibi ipsi per virtutem hanc/prestare vitam bonus vir possit: multe diffi-
cultates suboriri videbantur. fieri enim potest vt sapiens et bonus vir/et om-
nibus virtutibus instructus/atq̄ ornatus: in exilium. in orbitatem/in egesta-
tem detrudatur: amissa patria/ablato patrimonio/silijs/propinquisq̄ nece-
tis: preterea vt in carcerem tyranni/vt in eculeū. vt in supplicia graua/et mi-
seranda incidat. Ihunc igitur quāq̄ virtutibus abundante: tamen beatum de-
cere tanus in malis quis potest? quod si ita est nec virtus ipsa satis videt ad
beate viuendū. Ab hec de quibus loquor philosophi tria bonorū genera
distinxerunt: animi/corporis/externa. Felicitatem in bonis animi reponunt:
que sunt maxima ac precipua bona. Corporis autē/et externa adesse homini
oportere aiunt: non vt illa ex sese beatam conficiant vitam: sed ne operatiōes
virtutis in quibus beata vita consistit impediuntur. Etenim supplicij. dolo-
ribusq̄ affectum corpus: neq̄ contemplari quicq̄/nec agere pmittit. et ege-
stas/exiliumq̄ impediunt multa: cum tanq̄ illis instrumenta desint ad agen-
dū. Quid ergo: miser erit sapiēs in ys que supra enumerauimus malis? cer-
te non miser. habitus enim virtutis illum ab hac infami appellatione defen-
dit. sed nec etiam beatum tantis in calamitatibus nuncupabo. Beata enim
vita omnis: optabilis est et plena gaudiorum: hec vero calamitosa nequa-
q̄ optabilis: nec beata igit. Ihec peripateticorū ferme est sūmo de bono/ vitāq̄
beata scētia. Nec est dubiū quin (et si parū) nū aliquid fortune tribuat. Itaq̄
Zenō q̄p̄a Zenone sūt Stoici rigidi nēpe hoies et seueri aliter de sūmo bo-
no opinati sūt. Negāt enī quicq̄ bonū esse preter honestū: in eoq̄ vitā beatā
consistere affirmant. Honestū autē est quod bene et laudabiliter et ex virtute
fit. Vt enim q̄ timide: q̄ libidinosē: quod abiecte agis: turpe dicit/ ac dede-
coris plenū: sic q̄ fortiter quod cōtinent/ et quod ex dignitate agis: honestū
decorū/pulchrū nuncupamus. Corporis autē et fortune cōmoda: negant eē
bona. contraq̄ illorū incōmoda/negāt esse mala. Virtutem vero satis eē ad
beate viuendū putāt: neq̄ carcere/neq̄ tormētis/neq̄ dolorib⁹ vllis/ aut ege-
state/culione: beatā vitā impediri. Virū enī sapientē ac vere fortē/magno/
suictorū animo totū ex seipso pēdere: nec humanos cas⁹/neq̄ fortune minas
expauescere: nec illis si accidunt vnq̄ frangi. nō enim exilū/ nec paupertatē/
nec dolores mala esse sapienti. Quomā vt nichil bonū preter id quod hone-
stū et cū virtute: sic etiā nichil malū nisi q̄ turpi/ et cū vicio sit: q̄ in sapiētē
nequa- q̄ cadere potest. Q̄ si fortunam metuat quis: nunq̄ erit beat⁹: cū et si
non facta: attamē faciēda formido illa mutabilitatis sollicitū reddat. Ihec
ferme est (ni fallor) Stoice discipline forma/nescio an vera: scō certe inascula/
atq̄ robusta. Percurri tibi sentētiās oēs de sūmo bono: que q̄dē cognitu di-
gne videbant: de quib⁹ scire velim quid tandē existimes. ego ne inquit fate-

hor tibi quid mihi acciderit. Singulis (dū a te referebātur) meme totū addi
 xi. Nā voluptate/et vacuitate doloris q̄ prima fuit sentētia: nihil optabilius
 visum est. Quid enī beatius aut esse/aut excogitari possit: q̄ vita gaudiorū
 plena/omī molestia detracta/aut quid decorū immortalū vite filius imaginari
 possimus: qui cū sint vere felices/atq; beati: hoc beatitatis instar nobis mor-
 talibus reliquisse videtur. Rursus vero cū ad virtutis splendore oculos erexit:
 victus excellentie laude/ vsq; adeo contēpsi equidē, ac possibui voluptatē
 vt etiam doloribus/et molestiis comparandā cam beatitudinē existimarem.
 Corporis vero cōmoda: externāq; rerū p̄speritatē/ quasi necessariā in bonis
 reponebā. Ecce alteri exurgētes negāt quicq; tale in bonis habendū: dantq;
 homini potestātē scīpm per se in beatitudinē asserendī: quo quid optabilius
 esse potest: ita cū oēs ad se rapiāt: abiguus sum quid maxie putē recipiendū.
 Non est nimirū inquā si tibi horū singuli probātur: nā vulgus quidē philoso-
 phorū q̄ absurda dicebāt: iāpidē auditores. scholeq; ip̄e respuerūt. he restāt
 discipline: que aliquid dicere videātur: que etsi verbis pugnēt/ re tamē, et ef-
 fectu q̄ proxie sunt. Quo modo, prime inquit: An potest quicq; esse distan-
 tius? Attende inq;: an tibi proximitatē hanc satis p̄bare vidcor? Prīmū enī
 Stoicos a Peripateticis quid differre putas? Utroq; profecto beate vite do-
 minam/ effectricēq; virtutē consentiūt. In hoc fere totū est. et qui in vno hoc
 cōsentiūt: vix in alijs dissentire possunt. Nam de corporis/externisq; cōmo-
 dis que alij bona appellāt: alij nō bona: id nō refert quātū quisq; illis tribue-
 rit/ si non: plus his q̄ illis de verbo differentia est/ nō aut de re. q̄ alteros vsi-
 tatum verbū delectat: alteros nouū. que enī hi bona et mala/ illi p̄posita et re-
 lecta appellāt. De fortūe vero doloribus/ tormentisq; corporis diuersitas est:
 et quidē nō magna. Peripatetici enī nō a quibusuis calamitatibus vitā bea-
 tam depelli putant: sed ab ingētib; et multis. et hec ipsa si accidāt sapiētī:
 nequaq; eū miserū fieri dicūt. Stoici vero etiā in his ip̄is calamitatibus bea-
 tum asserūt. Elides ergo q̄ parū intersit inter hos duarū sectarū magistros.
 Quinetiā voluptatis patroni: nō multū ab his discedūt. Felicitas enī absq;
 voluptate esse nō potest. adeo enī implicita est illi/ annexa voluptas vt separi
 nequeat. Nomen certe ip̄m quo beatitas designatur: a gaudento apud gre-
 cos tractū est: quasi vita quedā gaudiosa. Actio enī virtutis/ scientiaq; et cō-
 templatō: cōsciētia deniq; ip̄a recte factorū: inensas quasdā voluptates cō-
 tinent: vt dubiū fiat: hec propter illā/ an illa propter hec exspectatur. Clamat enī
 Epicurus ip̄se/ nō posse cū voluptate viuī nisi iuste/ tēperate. prudēterq; vi-
 uatur: neq; rursus iuste/ prudēter. tēperate: nisi cū voluptate. Ita cū tres sint
 philosophorū secte omēs profecto aut idē/ aut prope de summo quidē bono
 dicere videtur. quare non multū tibi formidandū est: vt dū alteros sectatis/
 ab alteris cōtingat te abcedere longius. Per q̄ gratū mihi est inquit hanc (vt
 ita dixerim) concilianonē philosophorū audiuisse. nec placuit modo/ tua de
 hisce rebus disputatio: verū etiā placauit inq̄erā mentē (cū nā possimū in-
 hereret) hesitantē. Sed restat iam tibi tertia illa pars (cū sit nefinis aliquis ex-
 tremus/ et sūmus/ et quis sit cōsperemus) vt nūc quibus rebus ad illud ve-
 niatur ostēdas. Tute inquā ip̄e viā nō ex supioribus dictis tā hinc discernis?
 Discerno inquit/ virtutes enī beate vite dominas/ effectricēsq; consentio. sed
 tamen de his ip̄is audire percupio. Audi igitur inq; etsi non ad viuū referre
 p̄positū est: sed quantū ad euidentiā nunciat erit. breui discursu p̄tingere.
 hoc ip̄m inquit nunc postulo/ de singulis vero si ambigā/ alias. Cū igitur per
 virtutes ad beatam vitam perueniatur: ab his enī honestas/ voluptasq; vera
 existit. De virtutib; ip̄is dicere aggrediar: atq; illud primū a nobis itelligē-
 dum est. virtutem oēm esse animi affectionē constantē: quam cōmuni nomie
 habitum vocant. vt enī equū sic a natura generatū videmus: vt et currere et

Virtus

Fortitudo.

Cesar

Temperantia

Liberalitas

in gyrum flecti et portare equitē possit: hec tamen ipsa non pfecte agit nisi cū
domitus et exercitatus est: ita assuetus/ vt illa bene/ et scienter agat. tūc enī
perfectū quoddā habere videtur: sic et homo a natura aptus per exercitatio-
nem. et assuetudinē habitū iusticie/ et temperantie/ ceterarūq; virtutū nanci-
scitur. vt tunc demū perfectū ab vsu sit: quod a natura fuerat inchoatū. Et de
virtute quidem omni in hunc fere modū accipiendū est. habitū scz esse animi
exercitatioē/ vsuq; acq̄sitū/ vt iam perite et sciēter op^o suū perficiat. Virtutū
vero iparū prima partitio est vt alie sūt moris: alie intellectus. Cōueniūt ve-
ro in eo que sunt habitus. Differūt enī quia morales sunt in ea parte animi:
que non habet rationē: intellectue aut in ea parte que rōem habet. Preterea
morales virtutes mediocritates quedā sunt inter excessum et defectū: intel-
ctue aut excessum nō habēt: nec sunt mediocritates. Insuper morales circa
affectus et actus: intellectue aut circa veri deprehensionē magis versant. Sūt
vero intellectue virtutes quinque/ Sapiētia/ Sciētia/ Prudentia/ Intelligē-
tia/ et Ars: moralū aut maior est numerus. vt enī affectus sunt humani/ qui
nos inlectūt et ducūt: ita virtutes aduersus hos oppositē resistūt. Ex quo fit
vt morales quidē virtutes oēs circa difficile arduūq; versent. difficile est enī
libidines quasi freno cōpescere. difficile est iracundiā tenere difficile auaritiā
coercere. idē est de alijs affectionibus nostris. Ad que enī prom natura sum^o
aduersus illa virtutes opponuntur. Nil agas timide. dicit virtus: nil intem-
peranter/ nil auare nil iracunde/ nil inique. nil abicte/ grande potius qdā
tibi ppositū sit. et si assint facultates magnificētia splēdeat. Honorēs vero ita
psequare: vt declines ab itione. veritas: et in oi sermone et in oi vita cluceat.
Preterea caue ne te virtutis specie decipiat viciū. Incōsulta audacia/ fortis-
tudo non est: sed temeritas potius/ et insania: tanq; est in vicio qui nō timēda
formidat: q; qui timenda omīno nō pauescit. Sit timor in periculis: ita tamē
vt si perferenda sint: ratio vincat/ superetq; terrorē. At graue est vulnera ex-
cipere/ graue mortē obire: sint sane ista (si ita vis) etiā grauissima. tamen inci-
dunt tempora in quibus honesta mors: turpi fuerit vite a sapiente preferēda
et vulnera per gloriā excipere prestat: q; per ignominia corpus integrū ser-
uare. Hinc fortitudo illa mirabilis existit. speciosissima pfecto virtus/ oratorū
campus: que tanto fauore hoim excepta est. vt et defunctorū statuas videas
mus fere habitu militari: quasi preclarū sit hoc pmissum genere laudis/ in
vita claruisse. Commune certe virtutis nomen: fortitudo sola/ in suam pro-
prium appellationē cōuertit. nec sane imerito. Virtus enī a viro dicit: vir aut
constans aliquid/ et pugnare designare videtur: itaq; illud in prōprium est si viri
estis id est si fortes. Et Cesar milites increpans inquit se non tantū virtutem
in milite desiderare q̄tum modestiā: virtutē haud dubie pro fortitudine po-
nens. Itaq; vt in multis alijs ita in hoc preclarior greci q; nos. fortitudinem
enī illi andriam vocāt: id importat (vt verbū de verbo exprinat) virilitatem
Nam tēperantia cois quidē est nec viri solū: verū etiā mulieris. fortitudo autē
ppria viri est. Cetera aut tēperantia circa libidines pscēdas. atq; vt fortitudo
a fuga nos reuocat sic tēperantia ab insequendo coerces: vt quodāmodo iter
se contrarie. vna ad preliū cohortari/ altera receptui canere videat. Est autē
temperantia circa eas voluptates. que et nobis cōmunes sunt cū ceteris ani-
malibus. ex quo nō proprie ille quidē hominis voluptates: sed magis ser-
uiles/ bestialesq; habentur. Dicimus de affectibus animi in metu et libidine
Quid? auaritiē nōne arduum est frenum imponere? aduersus quam immo-
derationem virtus est: quam dicimus liberalitatē. ea est mediocritas quedā
inacquirendis erogandisq; pecunijs/ remota quidem ab auaritiē sordibus:
remota etiam a prodigalitatis auaritia. auari est enim nimia acquirendi cu-
piditas/ et remissior q; oportet expendendi cura. Hec autem duo contra
in prodigo. nā et dissolutus in acquirēdo/ et profusus in largiēdo. Est bo-

rum medius liberalis ubi et quando et quantum capiendum/erogandumque sit tenet: et rationem secutus/ habitum iam ista agendi ab usu contraxit. Sed ut circa pecuniarum cupiditatem liberalitas: sic etiam circa cupiditatem honorum alia quedam virtus exsistit ambitioni contraria: nomen vero nequaquam sortita. Sunt enim quidam plus quam oporteat honoribus inbiantes: quos dicimus ambitiosos. Illi ferme idem in honoribus faciunt: quod auari in pecuniis comparandis. Alii et quod honeste consequi possunt honores: abiectione quadam animi pretermittunt. Inter hec vicia virtus est quedam intellecta quidem aperte: sed non aperte nominata. At enim et liberalitas/ et huic virtuti que est circa honores: due preclarissime virtutes coniuncte sunt: magnificentia et magnanimitas. quare abodeſtia
magnificentia/ sublimior quedam liberalitas est: circa sumptus ingentes et magnos. ut si quis ad usum populi theatrum edificet: ut ludos exhibeat megalenses/ aut gladiatorum munus/ aut epulum publicum. Hec enim et huiusmodi que privatim supra modum excedunt: splendorem quendam habent criminum: nec liberalia in modo/ sed etiam magnifica dicuntur. magnificentia igitur ad liberalitatem talis est. eodemque modo magnanimitas ad illam aliam virtutem: que circa honores versatur. Est enim fere eadem nisi quod magnitudine animi/ propositoque sublimi excedit ut si maximus dignus sit: maximos sibi honores arrogare non verecat. Proxima est mansuetudo: et ipsa quoque adversus cupiditatem constituta: abmagnanimitas
non pecuniarum/ neque honorum/ sed vindictarum. Est enim ira vilescedi cupiditas: cui resistit mansuetudo ne plus nimio efferatur. huius excessus iracundia. Defectus vero segnitie: utraque in vicio. mediocritas vero laudabilis: que et pro quibus et adversum quos/ et quantum oporteat irascitur. hic ille sublatus in me oculis quasi admiraretur: mediocritatem inquit istam cetera quidem virtutes que adhuc a te commemoratae sunt recte/ suscepisse videbantur. mansuetudo autem (admiror) si hanc suscipiat mediocritatem. Jam enim si hoc fatemur: illud quoque confitendum erit iram quidam esse laudabilem: de quo (ut verum tibi fatear) valde equidem subsisto: quas vero causas ambigendi habeam: si non tibi mea hec interpellatio molesta est: exprimere conabor. Tu vero inquam arbitratus tuo/ non enim mei causa sermo hic institutus est: sed tui. Puto igitur inquit nullam iram esse laudabilem: quod si non laudabilis/ neque cum virtute: quoniam omnis virtus laudabilis est. Virtus enim excellentiam et prestantiam dicit. nihil vero est omnium: quod non absque ira melius faciant homines quam irati. Quid enim est ira: nisi ebullitio quedam/ et concitatio maturo stabilitque consilio et tranquillitati rationis adversa? Itaque non alia tam crebro penitenda hominibus incidunt: quam illa que per iram geruntur. nam recta quidem illa ratio (qua nulla carere virtus potest) sedationem animi/ serenitatemque requirit. ira vero perturbat/ et concitat: ut non solum mentis iudicium/ sed corporis etiam laudabilem statum pervertat: illa quidem atque detorqueat. furentes oculi/ et tremientia labra/ verba interrupta atque infracta/ iactatio brachiorum infana progressio amens: hec autem (ut tua pace dixerim) furor. propterea mihi videntur quam virtuti. atque per absurdum est rectam quidem rationem in virtutibus dominari dicere: iram vero que nos a recta ratione dimouet in virtutibus aliquando esse fateri: et hunc servaturum esse modum in rebus agendis credere: qui in seipso modum non servat. Videntur porro et sapientes viri: hoc ipsum (quod modo dixi) apertissime testificari. Sunt enim ut videmus: libri complures adversus iram ab illis conscripti. qui vero contra irascentiam scripserit: nemo adhuc quod equidem sciam repertus est/ quasi non irasci laudabile sit: irasci vero viciosum. Quod si iram nunquam laudabilem esse constat: sequitur ut mediocritas nulla eius sit: sed omnem penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandam. Tum ego non ignoro inquam ista dici solere/ ab his qui contra Peripateticos disputant: sed tamen refert quid quisque sentiat. Queris num exandescentiam/ vehementemque iracundiam probem? Negabo equidem: atque detestabor. Quid enim amens tuus? quid furor similis? Queris rursus num irascentiam/ et segnitiam omni tempore relaudem: hanc rursus vicio ducam/ atque reprehendam. Etenim peto abs te si servus parentem verberet tuum: aut si filie virginis vim afferat/ num tu hec aspiciens animo tranquillo esse debeas? vel potius motu quodam animi ad infringendam illius contumeliam insurgere? Respondebit profecto pietas ipsa/ et ratio: reprehendendum esse te/ nisi pro tanta parentis/ filique iniuria indignationem suscipias/ et ad vindicandum

Amicitia
Affabilitas

Veritas
Gravitas
Comitas

cum acritate quadam vehementiori perciteris. Quid enī queso agat filius: cōtumeliā
parentis indignā cernens? Stabit credo eodē animo/ atq; vultu quo fuerat prius: nec
eum tam carissimū/ atq; cōiunctissimi iniuria cōmouebit? Et quis non hunc detestetur/
atq; reprehendat? Ita sit ut ira quedam nonnūq; laudabilis sit/ et non irasci in vicio re-
ponatur. Elidetur porro neq; sensum/ neq; mentē habere/ qui vsq; adeo hebes/ et dissol-
utus est/ ut neq; doleat/ neq; grauer ferat/ cū patrie/ cū parentibus/ cū filiis/ cū ceteris
(quos carissimos habere debemus) p̄tuncie inferūtur. Neq; sane verū est quod dixisti:
nihil esse oīm q̄ nō absq; ira melius fiat. Iuuant enī interdū et certe decent stimuli qui-
dam/ et motus animi vehementiores pro indignitate flagitis non immerito suscepti:
qui nos ad pietatē/ fortitudinēq; impellūt. Ita quod ais neminē adhuc p̄tra irascenti-
am scriptitasse/ ignozare mihi Aristotelem videris: qui vbiq; scriptorū suorū segnitē/
et irascentiā istam magnopere damnat. Itaq; ut tu iracundū illum furentē/ sic ego dis-
solutū hunc/ et segnem mente capro assimulabo: qui nec sentire/ neq; curare/ neq; affici
ylla re videat. Sed hec satis. Ad reliqua institui operis reuertamur. Diximus de mō-
suetudine/ atq; illius extremis. In vita autē et cōuersatiōe multi peccant: nam reperiun-
tur quidā cōtentiōsi displicētes/ duri difficiles inhumani. Contraq; alij adulatorēs/ pla-
cendū studio omnia assentantes. Hec vtrāq; vitanda sunt. Media vero inter hec virtus
est amicitie similis procul ab assentatione/ procul a cōtentiōsa asperitate. Eodēq; modo
et ostentationē/ et ironiā in vita et cōuersatione abesse cōuenit: quarū altera in plus fictio
est/ altera in minus. Grauitas vero harū mediocritas est: sed ab ostentatione remotior.
Cū autē sit i vita cessatio quedā atq; remissio (neq; enī p̄tinuo laborare hō pōt) solaciozū
quedam moderatio est. nam si omnem refugas iucunditatē/ rusticus sis. si autem oēm
arripias iocandi occasionē/ ita ut nec honestati nec dignitati parcas: modo risū mouere
possis/ scurra. inter hec moderatio est. quedam virtus. que ab his extremis reducta co-
mitas appellatur. Sic tergemina sunt vicia in cōuersatione hoīm vitanda: ne aduers-
satores odiosi: neue rursus placentes adulatorēs simus: ne fingamus ostentando. neue
rursus minuendo ironia vitamur: ne procul ab omni iucūditate: neue rursus ridiculi ho-
mines/ scurrecque habeamur. Iustitia vero duplex est. Vna perfecta que oēm cōple-
ctitur virtutem: altera singularis in equitate reposita. Equitas autem est ut ne plus cō-
modi neue minus incōmodi suscipiatur. Hic illic: patere queso inquit parūper et in hoc
loco iterpellari te. Cupio enī/ nisi molestū sit/ q̄ obrem perfectam virtutem iustitiam di-
xeris intelligere: an forsā alie de quibus supra dixisti virtutibus perfecte nō sunt/ ne for-
titudō quidē illa quam tu multis verbis ornasti/ q̄ si ille perfecte/ cur huic perfectiōem
potius attribuas q̄ illis/ nō plane intelligo. Iure tu quidem ambigis inq;. sed nō omīa
possunt in hoc tanto et tam precipiti discursu explicari. Jamq; a nobis dictū est nō esse
propositū nostri ut ad viuū singula referemus: sed tanq; introductores aliqui/ eundē
tam quandam et p̄gustationem rerū in p̄sentia tradere. Quā tamen nunc de perfecta
requiris virtute/ scire debes bifariam dici perfectā. vno quidē modo ut inchoate oppo-
nitur. neq; enī est dubiū nos ad iustitiā/ et temperantiā/ et fortitudinem et liberalitatem
quodammodo natura aptos produci: vsus tamen et assuetudo exercitatioq; ipsa (ut de
equo supra diximus) ita nos afficit/ ut nunc iam perfectū ab vsu sit: quod a natura fuerat
inchoatū. Istō quidem modo omnis moralis virtus perfecta est: nec minus alie q̄ ipsa
iustitia. Alio modo perfecta virtus dicitur que oēm omīno virtutem continet/ et cōple-
ctitur: talis vero est iustitia illa de qua primo diximus. est enī secundū leges observatio
quedam. Leges autem cūctariū virtutū opera iubent: et viciozū omniū facinora vetāt.
Itam et que sunt continentie: ut non cōmites adulteriū/ non flagitiū facies. Et q̄ sunt
fortitudinis: ut non fugies in acie non dēferes locū/ non arma abicies. et que sunt mā-
suetudinis: ut non iurgia dixeris/ non pulsabis/ non cōtumelia afficies. et sic de alijs vir-
tutibus et vicijs/ illas iubendo/ istas vetando. Que vero a legibus proficiuntur iusta
sunt. Itaq; illa pars iustitię que est legis custos et obseruatrix/ vniuersalis quedam est/
et vsus oīm virtutū in se continet: atq; ideo perfecta dicitur q̄ nullus virtutis vsus illi
desit: quasi completa quedam et absoluta virtus. Alia vero iustitię pars (quam in equi-
tate repositam diximus) particularis est: ut non plus cōmodi/ ne minus incōmodi

suscipiamus. Est igitur iustitia duplex: vna vniuersalis virtus. altera singularis. Prima est enim illa splendida de qua Eurypides inquit. Neq; lucifer/ neq; hesperus ita mirabilis. Altera vero nō plus ferme laudis in se habet: q̃ vna ceterarū virtutū. Adhuc quidē iquit hecperiucunda fure: et mandauit memorie que dixisti. Sed nūc quod reliquū est: intellectuas virtutes expecto. Unum adhuc restat inq̃ quod ignorare te nolo: postea ad intellectuas transibimus. Quid est inquit? De cōtinentia inq̃ et incōtinentia dicere: que res et difficultatē habet et plerosq; fallit: et ad vtilitatē nō contēndā eius cognitio affert. Cōtinentia igit non est illa quidē virtus: sed finitimū quoddā et proximū. Ostensum est enī prius oēm virtutē esse habitum. Cōtinentia vero habitus nō est. Itaq; nec virtus dici potest. Elersantur aut cōtinentia/ et incōtinentia in ijs: in quibus temperātia et intēperantia. Abstinet quis a iucunditate seu suū indebita: si diu hoc egerit in habitū transit et tunc demū virtus elucet tēperantie. antevero q̃ cōstitutus sit habitus: in ipsis operibus cōtinentia est. itaq; et dolens abstinet cōtinēs: nec satis firmus est aduersus cupiditatē. Eodē modo incōtinēs nondū habitū vici cōtrahit. Itaq; rationem discernit: et principū tenet: superatur tamen ab affectu et inuitus quodāmodo captiuus abducitur. de quo recte poeta inquit. Elideo meliora: proboq; deteriora sequor. At intēperans in habitu vici cōstitutus: nec ratioem iam/ nec principū tenet. atq; ita corruptus est: vt peruersa natura rerū/ malū quidem bonū arbitretur: bonū aut malū. Itaq; eligens facit intēperans: incontinens vero/ nequaq; eligens: quia rationē intelligit: sed tamē trahitur violentia cupiditatis/ que in eo quidē est omni ratione potentior. habes nūc de cōtinentia/ et incōtinentia: que breuiter dici potuerūt. hec eadē vtilia sunt et in ceteris virtutibus: vt habitū/ electionēq; in illis recognoscas. Viciosus enī oīs qui habitum iam vici confecit: lumen cognitionis/ principūq; amisit. quāobrem malo gaudet: quia id bonū putat. qui vero nōdū effecit: se quidē male agere intelligit: pugnatq; similis affectus/ et ratio: atq; modo hic/ modo illa peruenit. Placet igitur inter virtutē et viciū medias esse affectiones quas dā nondū satis stabilitas: vt modo ad hanc/ modo ad illam inflectamur. Hūc vero qm̃ de moralibus dictū est: intellectuas virtutes breuiter videamus. Earū nepe discussio prolixitate exigit: breuitas aut suscepti operis compendū flagitat. Tanq̃ igitur digito illas monstrātes: notare tantum singulas illarū contenti erimus. Quoniam ergo de virtute propria loquimur: siue illa moralis/ siue intellectua sit: de animi virtute non aut corporis nos loqui intelligendū est. Ipsius vero animi partes sunt due. Una rationalis. altera nō habens rationem. Ea rursus que rationē non habet: partim est vegetatiua expers omino rationis quā plantis etiam inesse constat. partim est appetitiua: cupiditatis/ et metus/ et affectionū oīm capax: que etsi rationē nō habet: audiens tamē est parensq; rationi. hec est enī illa pars animi nostri quā increpamus errātem: quam coercemus elatam: quā excitamus iacentē: quā consolamur afflictam. hanc nos dirigimus/ et rationi obtemperāre compellimus. In hac demum parte virtus moralis sit: que est habitus animi per assuetudinē acquisitus/ vt mediocritatem quandā in affectibus seruet. Irrationalis igitur pars animi duplex est: vt ostēdimus. Rationalis vero etiam duplex. nam eius vna pars est cōsultatiua altera scientifica. Cōsultamus enī de ijs que aliter esse possunt. Scimus vero ea que aliter esse non possunt. In hac itaq; rationali parte animi: virtutes intellectuæ sunt: atq; vt ista diuiditur: sic ille distinguit. Quinq; vero esse numero intellectuas virtutes supra diximus: inter quas prudentia nobis prima occurrit: cum superioribus (quas retulimus) virtutibus fere cōiuncta. Etenim in rebus agendis recta illa ratio: que moralibus moderatur virtutibus/ quocq; extrema refugiens in mediocritate quadam laudabili consistere facit: nihil aliud q̃ prudentia est. Ex quo fit vt nulla moralū virtutum absq; prudentia esse possit. versat autē prudentia in ijs rebus q̃ non semp eadem

Eurypides.

Cōtinentia.

Virtus intellectuæ

Partes anime

Prudentia

Prudentia.
Scientia.

Intellectus.
Sapientia

Arto

Timedus
Amator puer
orum

modo sunt sed alias: aliter in quibus etiā cōsiliū et electio locū habet. Nam de ceteris et impossibilibus aliter se habere frustra quis: aut cōsultat aut eligat. Itaq; et cōsiliū. et electio a prudentia est: resq; agende omēs cōsilio/ electioneq; pendēt. Videtur autē electio nō alijs ferme vllis q̄ homini puenire. Nam neq; bestijs que sunt infra boiem, qm̄ rōne careāt: neq; rursum ideo/ qm̄ ille puro intuitu singula discernēs: nulla vere ambigere potest. at cōsiliū et electio de redubia est. Dicit autē electio q̄ e pluribus in cōsultatione propositis: vnū legatur id est suscipiat. sit autē hoc cum pluribus ppositis cōmodis: id quod videtur maximū potissimūq; assumimus: aut cū pluribus ppositis in cōmodis minime malū recipim⁹. Nec autē et tēpus. et accidētia variāt et rerū experientia p̄siliū dirigit. Prudentia igit de his est que aliter esse possunt. Scientia vero cōtra de his est rebus que semp eodē modo sunt: et aliter esse nō possunt: principia tamē nō tractat: sed ab illis iā cognitis discurret. Intelligentia vero principiorū est et circa illa versatur. At sapientia vtrāq; p̄plectitur. Nā et de principijs et de his que a principijs manāt iudicat. et discernit. Itaq; recte distincta est: rerū diuinā/ hūanāq; cognitio. Op̄eclarā sup̄ellectilē inquit et quasi diuinā quandā intelligētiā siluā. que enī vel audite serenant animū: quid gustate/ recepte q; efficiant? Restat ars inq; que in eodē genere quo prudentia versatur: sed in eo differt q̄ ars in faciendo est/ prudentia in agendo. Enumero cum plures sint virtutes vt diximus: constat alias ad ociosam vitam in contemplatione repositam: alias ad negociosam et ciuilem esse aptiores. Sapientia enī/ scientia. et itelligētia contemplatiuū alunt. Prudentia vero in omni actione dominat. Vtrāq; sane vita: laudes cōmēdatior nescq; p̄prias habet. Contemplatiua quidē diuinior plane/ atq; rarioz. Acuius vero in cōmuni vtilitate p̄stantior. Itaq; vel in priuata: vel publica re: quecūq; excellenter/ et cū laude/ quecūq; p vtilitate aut nostra/ aut patrie/ aut hoīm nobis carissimorū agimus: ea quidē omīa a prudentia/ et ab his virtutibus que sunt cū prudentia copulate descendunt. Sed illud ante omnia intelligendum est nisi bonus sit vir: prudentē esse neminē posse. Est enī prudentia vera extimatio circa vtilitatē. vera autē extimatio incorrupta est. Tales vero ipse res/ q̄ les reuera sunt/ nisi bono viro videri nō possunt. Improbiorū siquidem hoīm iudicia perinde sunt vt egrotātiū gustus qui nulla ferme in re verum sapore agnoscunt. Itaq; nihil est oīm: cui magis officiant vicia morū q̄ prudentie. Sceleratus enī/ et flagitiosus homo veras mathematice demonstraciones & physice noticiā retinebit: ad prudentie vero opera omīno cecatur. et lumen veritatis in hac vna amittit. Atqui cōstat et hunc nihil velle nisi bonū at in illo ipso caligant oculi/ q̄ bona putat. que bona nō sunt. Videmus alios tyrannidi inhiātes. alij rapinas/ fraudesq; meditātur. At heci vero isti/ et perderaste quicquid pro libidine explenda non pretermittant. His si forte deus aliquis cupiditatē illam in orbūq; animi euellat: ac viri boni mentē/ iudiciūq; infundat: tanq̄ resipiscētes/ lumenq; recipientes: quantus in tenebris versati sunt recognoscent. suūq; ipsi maxime detestabunt errorē. Proposita etenim nobis in omni vita felicitas est: eiusq; cupido nobis ingenta. Ad hanc non per vicia et libidines (que nec laudē in se habēt vllā: nec quietare aīm possūt) sed per virtutes modestiāq; ascenditur. Bono igitur viro rectū/ expeditūq; iter est ad felicitatē. Solus enī hic nō fallitur: neq; aberrat. Itaq; is solus bñ viuit/ et bene agit: malus autē cōtra. Si ergo beati esse volumus: operā dem⁹ et boni simus: virtutesq; exerceamus.

¶ Finit Leonardi Aretini Introductor⁹ de moribus dialogus cū Marcelino Instar dialogi Aristotelis cū Eudemio amico. Finitū in alina parbissiorū litteraria diatriba Anno domini virtutū/ Saluatoris mūdi 1505

C Virtutis querimonia/ex Baptista Abantuanò.

Fortune domitrix ego sum/scelerumq; flagellum.
Utq; hoïem tuear. superumq; in tecta reportem
Incolumem: stygias omnis demolior artes.
Ars mea mortales ad olympica regna/deumq;
Hortari/monstrare vias quibus itur in altum
Ethera: sum medium dirimens iter orbita/recto
Limite: qua monstrantur adhuc vestigia patrum.
Qua veteres celo digni petere tonantis
Lumen: vbi nudis sunt lactea flumina campis.
Nescio delicias. nullum insidiosa voluptas
Addeum fedus habet. michi lus de limite regni
Cum vicis/multumq; inter contraria pugno.
Namq; meos inter regnum michi contigit hostes.
Ad hoc labor assiduus validam facit/ocia frangunt.
Et quotiens opus est armis exterrita nullis
Congredior/vinci et succubere nescia. si quod
Pondus ab aduersis iniectum est casibus: equa
Adhuc fero. ipsa hominē doceo/ variasq; per artes
Erudiens: paucis dys immortalibus annis
Persimilem reddo: et tandem super ethera tollo.
Ipsa feros hominū docui componere mores.
Fons ego Castalius/Pallas ego: nomina plura
Res eadem. non sum morbo confecta/nec annis:
Incorrupta/virens/immortalisq; supersto
Celestes etenim nichil in memoribus orbes
Syderanil radys possunt/nil lumine titan.
Post igitur tantorū operum experimenta/fidemq;
Desero: ignotis errans in gloria campis.
Patrono mea causa caret: quia pectora plena
Perfidie/fastuq; animos tollente superba.
Sceptra scelus rapuit. positis custodibus: omnis
Scrutatur regni fines/aditusq; tuetur.
Religio contempta iacet/spretusq; decorum
Cultus abit/tritaq; fides iam pallida veste
Infirmis titubat pedibus/Pessū data legum
Abastestas. tot monstra pios immania mores
Inuasere. silet probitas. pudor exulat omnis.
Sed videt et iusta librat deus omnia lance.
Et me(vbi tempus crit)ipse in mea regna reducet.

Utinam nostro Luo.

C Jacobi Stapulensis Introductio in Ethicen Aristotelis: ad studiosum virum
Germanum de Sanay/decanum Bellouacensem: et Consiliarium Regium.

o Ignissime vir/ cum humana vita duobus potissimū perficiatur/ actione et
contēplatione: Aristotelis philosophi diligētia factum est/ vt nichil omis-
sum videatur: quo minus vtramq; vitā nobis paremus. Fuit nāq; in Lo-
gicis rationalis subtilissimus/ in Physicis mūdan^o philosophus/ in Ethicis
totus prudens et actiuus/ in Polynicis iuriconsultus/ in Metaphysicis
sacerdos atq; theologus. Quo fit: vt qui rationaliter sunt philosophaturi: prius in
suis logicis sint instituendi. mox ad Ethicē se cōuertāt/ que beate vite dux/ magistraq;
est. quo purgata iam mente/ tam ad naturales q̃ ad diuinas felicius euehātur contem-
plationes. hoc pacto Platonicozum: et Aristotelicozum precepta secuti. cuius quidem
Aristotelis Ethicē ars breuissima textur: quam vir optime ideo commendasti/ q̃ par-
uo tempore ea consequamur/ que sine arte vix etiā multo percipere valeamus. Ars inq;
questionibus/ elementis/ preceptisq; officiozum digesta. questionibus enim que circa
vnamquāq; virtutum cognoscere dignum est: sciscitamus. Elementa digerunt/ atq; dis-
soluunt. Precepta vero officiozum (quas breues sententias dicere possumus) officia pre-
bent/ suntq; tanq; beate vite certe leges ac regule. et si expressa non adducuntur elemē-
ta ex superioribus elementis similium questionum/ questionēs sunt diluende: vel expres-
sis/ vel facili analogia cognoscendis. Et elementa/ questiones/ et precepta: passim vbiq;
secundum subiectā materiā sunt intelligenda. Et numeri ad latus adiecti/ libros Aristo-
telis Aristotelis (ad quos introductionum capita introducunt) designant. Hoc ergo
qualecūq; virtutum prelibamentū beniuolus accipe: et vos reliqui quos virtutis amor
et studium accendit: eiusdem arti beniuoli faucte/ atq; proficite.

C Jacobi Fabri Stapulensis Introductio moralis in Ethicen Aristotelis ad studio-
sum virum Germanum de Ganay decanum Bellouacensem et Consiliarium regium.

Ites introductorie/sumillime semitis esse debet: que sine viarū errorib⁹
ocyslime perducūt ad terminū. discipline autē spaciosis/ sed formosissi-
mis assimulatur campis: quos si ignoratis semitis ingrediamur: non fa-
cile progressū/egressumue reperiam⁹. Idcirco necessariū fuerit prius se-
mitas cognoscere: q̄ vastorū camporum pulchritudinem contemplari.

Quā si in terra peregrinantibus id necessariū est/ si altū tentantib⁹ equoz:
alioqui pereunt/ naufragiaq; faciūt: tanto magis id opus est in disciplinis observare: si
volumus cece scopulos ignoratū deuitare. et maxime id ad disciplinas morales neces-
sarium esse visum est: quanto neglecte maius vite periculū asserunt/ atq; detrimentum
Ergo ad Ethicē Aristotelis hec vobis certa cōstitutā sit semita: quā non minus menti
q̄ qui iter agūt sue itinerationis calles: tenere debetis. et primo subiectā formulā q̄ to-
tius introductionis fundamentum primum est.

C Bonū humanū	C Malū humanū	
Acquisitum	Acquisitum	
Innatum	Innatum	
C Acquisitum	C Acquisitum	
Nature	Contra naturam	
Fortune	Fortune	
C Nature	C Contra naturam	
Utile	Incommodū	
Delectabile	Triste	
Honestum	Turpe	
C Honestum	C Turpe	
Virtus	Viciū	
Officium	Turpis operatio	
C Virtus	C Viciū	
Moralis	Morale	C Virtus intellectualis
Intellectualis	Intellectuale	Scientia
C Moralis	C Defectus	Intellectus
Fortitudo	Timiditas	Sapiētia
Temperantia	Insensibilitas	Ar̄s
Liberalitas	Illiberalitas	Prudentia
Magnificētia	pusillitas	C Prudentia
Magnanimitas	pusillanimitas	Bona consultatio
Moderestia	honoris vacuitas	Sagacitas
Mansuetudo	ire vacuitas	Sententia
Affabilitas	Contentio	heroica virtus
Veritas	Dissimulatio	Passiones
Comitas	Rusticitas	Continentia
Iustitia	Mimus	Perseuerantia
Amicitia	Mimus	verecūdia. ipudētia
	Stupor	Idignū. malivolētia
	Inuidia	Voluntarium
		Delectatio
		Officium
		Felicitas

Bonū huma-
num
Amatum
Acquisitum
Fortune
Nature
Utile
Delectabile
Honestum
Virtus
Officium
Virt^{us} moral^{is}

II

III

b

Bonū humanū est quod natura hominī expetibile est. Id hominī natura expetibile est: quod ipsū p̄ficere natū est. Expetibile/appetibile idē. Bonū humanū innatū est: quod hominī à natura inest. Acquisitū vero quod eius studio/industriaue partū est. Bonū fortune exterius bonū nuncupamus.

Bonū nature est interius bonum. Bonum utile est quod ad alterū bonum consequendum ordinatur. Bonum delectabile est quod (etsi ad alterum consequendum minime ordinetur) ipsum tamen expetibile est. Bonū honestū est bonū anīmā p̄ficiēs/aut ab eo p̄ficiēscens operatio. Virtus est anime habitus ipsam p̄ficiēs atq; eius opus bonū reddēs. Officiū est virtutis operatio. ¶ Virtutū principia sunt: intellect^{us}/volūtas, appetitus. Adhens/intellectus. Volūtas/appetit^{us} rationalis. Appetitus, appetitus irrationalis/sensitiv^{us} atq; brutus. ¶ Operationū principia: potentie, habitus/affectio- nes. Sub habitu dispositiones cōprehendim^{us}. ¶ Virtus moralis est habitus electiv^{us} mediocritate cōsistēs ea q̄ ad nos est: definita ratiōe: et vt definerit ip̄e prudēs. Electio est p̄cōsiliata voluntas. Voluntas/volūtat^{is} actio. Consiliū est de dubijs et incertis a nobis operabilibus per ratiōē inquisitio. Operabilia a nobis sūt ea que in nostra sūt potestate. Nec verō in nostra sunt potestate/que si volum^{us} facimus: et que eadē si facere nolum^{us} facimus minime. Adhū rei est quātitas mediū ab extremis equidistās. Adē diū quo ad nos/est quod neq; abundat/neq; deficit: sed rationis circūstantijs (vt vir prudēs definiret) determinatū est. Definiret/determinaret. Adē diocritas/mediocritas quo ad nos/mediū quo ad nos. Circūstātie rōis sunt he: quid/quantū/gratia cui? q̄le quis/quo/in quo/quando/vbi/et quomodo. Circūstātie rationis/circūstātie prudē- tie/regule prudentie. Quid: virtutis est moralis. ¶ Virtutis pp̄ietates: sunt volūta- te affectabiles/in nostra potestate/voluntarie/delectabiles. ¶ Suorū officiorū pp̄ietates: voluntate sunt affectabilia/in nostra potestate/voluntarie/delectabiliter/scienterq; operata/recta ratiōe definita. Voluntate affectabilia sūt: que studiosus desiderat. Ea vero sunt simpliciter bona. Voluntariū est cuius principiū in nobis est: operatiōis scē- tibus singula. Delectatio est operationi superueniens placencia.

Questiōes

- 1 Quid
- 2 An ex vno actu
- 3 Circa que
- 4 Que eius species
- 5 Quid ei contrariū
- 6 Ex quolibus
- 7 An a natura

Questiōes

- 8 Unde gignitur
- 9 Quomodo ab operatio- nibus cum ab ea sint operationes
- 10 A quo conservatur
- 11 A quo corrūpitur.

- 12 Quomodo quis fit stu- diosus
- 13 Quando melius
- 14 Ubi melius
- 15 Quomodo

Elementa

¶ Elementa. ¶ 1. Diffinitio. ¶ 2. Cōsuetudo/sciētie habit^{us}/corporalis habitus: haud vñico actu generat. ¶ Et habit^{us} oīs ex cōsimilib^{us} actib^{us} frequenter cōsimiliterq; iteras- tis: pari gignit^{ur} videt^{ur}. ¶ 3. Virtus oīs circa difficile est. ¶ Circa perturbationes et for- tune bona ac mala ¶ Circa quascūq; materiāū speciales virtutes sūt: et virtutē esse ne- cesse est. Adhaterie virtutū/virtutū obiecta. Fortitudinis materia: timores et fiducia. Eē- perantie: gustus et tact^{us} voluptates atq; tristitie. Liberalitatis: pecunie dationes ac ac- ceptiones. Adhagnificētie: honorabilia dona. Adhagnanimitatis: honores/ihonoratio- nes/fortune p̄sp̄era: ac diuersa. Adhodeshe: mediocres honores. Adhāsuetudinis: arc ex- cessus et defectus. Affabilitatis: voluptates doloresq; congressionū humanarum. Cle- ritatis: hoīm sermones. Comitatus: ludorū delectatiōes. Iustitie: ad alterū operatiōes/ emptiones/vēditiones/distributiones. Amicie: in hoīm cōmunib^{us} vtilia/delectabi- lia/honestia. ¶ Circa delectatiōes atq; voluntariū. ¶ Virt^{us} est circa ea: ex q̄bus cogno- scitur esse p̄fecta. ¶ 4. Eius species: frōtis formula declarat. ¶ 5. Utiū. ¶ Id virtutū contrariū est quod ipsū corrūpere natū est. ¶ 6. Ex talib^{us} habit^{us} quib^{us} gignitur opera- tionibus: ad quales nos inclināt/pronosq; reddit operationes. Virtus ad moderatas/ in mediocritateq; sitas operationes: nos inclināt ac dirigit. ¶ 7. Nullus habit^{us}: nobis a natura insitus est. ¶ 8. A bonis operatiōib^{us}. ¶ Per eas operatiōes acquirif virt^{us}: p̄-

quas student legislatores: ciues efficere bonos. ¶ 9. A virtutib⁹ pfecte operatiōes nascuntur. ¶ 10. A mediocrib⁹ operatiōibus. ¶ Quicūq; a superabundātia/defectuq; corrumpunt: a suis mediocritatib⁹ saluant. ¶ 11. A vicio. ¶ Quicquid habet contrariū a suo cōtrario corrūpit. Corrupt⁹, corrupti natū est. ¶ 12. Tria documenta. Primū A vicio quod maxime virtuti cōtrariat: recedendū est. Secundū. A vicio ad qđ qđq; maxime pronus est: fugere procul oportet. Tertiū. Sūmopere a voluptatibus cauendū est. ¶ 13. In iuuentute. ¶ Cū ad peccandū nondū consuetudo facta est: et quando ad operandū facilius assuescimus: tū nobis virtutes meli⁹ cōparam⁹. ¶ Nascenti malū facile opprimis: inueteratum aut plerūq; sit immedicabile. ¶ 14. Inter bonos. ¶ Inter eos nobis melius virtutes cōparam⁹: quos bene operantes cernimus/ quos docētes habemus/ et a quibus vicia emendantur. ¶ 15. Omnes prudentie circūstantias obseruando. ¶ Virtus circa singula versatur.

¶ Septē sapiētes. Thales/ Bias/ Pittacus/ Solon/ Chilo/ Cleobolus/ Periāder: qui legunt prius breuib⁹ sententijs vsi. et quorū nonnulli hic interfuerunt sententię.

Te ipsū perficito	Officiū exerceto	Quid facias videto	Precepta
Bonū instiū augeto	Ad vtrūq; te natū cogitato	Vires tuas meitoz	
Fortunā fugacē meditatoz	Ratio dominatoz	Sinem cogitato	
Naturā nō deserito	Sensus parcto	Sciēs/ gratulorū facito	
Unilib⁹ ad optima itē dīto	Auentem excolito	Teipm cognoscito	
Hominem ledito	Nichil incōsulte facito	Cui facias et cum quo	
A viciā voluptatē amato	A medium teneto	Quando, vbi et quomodo	
Tristitiā pellito	Ne qđ nimis videto	A vici⁹ malū magis deuitato	
Honestū preponito	Itidē ne quid minus	In sito morbo fori⁹ obstituto	
Sūmopere viciū odīto	Prudentē ducē eligito	Voluptatū retia fugito	
Virtutē colito	Ipso vt oculo vitor		

Fortitudo est virtus qua quis circa honestā mortē/ et ea oīa q̄ repente eueniūt/ et ipsā afferunt: anterritus est. Et hec vera fortitudo nuncupat. ¶ Non verarū vero fortitudinū quinq; sunt modi. Primus est fortitudo ciuilis: qua ciues ob legis increpationes/ opprobriaq; fugiēda/ honoresue consequēdos pericula subeūt: itaq; et qui future pene metu idē faciunt. Secund⁹ est fortitudo militaris: cū quis ppter experientiā periculis se exponit. Terti⁹ est fortitudo ob irā: cum quis ob furozē/ ferarum more in pericula se conicit. et is pugnar dicit. Quartus est fortitudo ppter spem: cū qđ victorie spe fretus/ pericula adorit. Quint⁹ est fortitudo ob ignorantia cū qđ ob id ipsū qđ ea ignoret: periculorū discriminibus se exponit. ¶ Insanus est: qui nichil oīno timet. ¶ Audax et temerarius est: qđ circa res formidolosās confidēdo exuperat. ¶ Timidus vero qui metuēdo deficit. Timidus/ meticulosus ¶ Timor est affectio qua quis imminēte periculo (presertim cū vires superare videt) perturbat. ¶ Fiducia affectio est qua qđ periculū imminens: suam potestātē non excedere confidit.

1. Quid	egritudinis/ iniuriarū	ac consicit	Questiōes
2. Quot eius modi	aut flagellorū	12. Nōne fortis sustinēs do-	
3. Quo conueniunt	8. Quid et contrariū	lores: delectetur	
4. Quo differunt	9. Cui magis	13. Nonne in morte tristetur	
5. Circa que	10. Vtrū deterius	14. Quando foriter agit	
6. Circa quod magis	11. Qualis qđ ob paupertatem amorē aut molestiam mortem sibi optat	15. Ubi foriter agit	Elements
7. An circa timorem infamie/ inopie/			

¶ 2. Duo: vera et nō vera. ¶ 3. Dēs forteq; pericula aggrediūt. ¶ 4. Fortitudo ciuilis non est ob honestū et debito mortuo. nec militaris ob debitū finē. nec fortitudo ob iram ex habitu et deliberatione: nec fortitudo propter spem. nec fortitudo ignorantie scientē aggreditur pericula. ¶ 5. Circa timores et fiducias. ¶ Circa que virtutis operatio laudatur: et virtus ipsa versabitur. Itidem circa que viciū opera culpantur: et vicia ipsa versabunt. ¶ 6. Circa dolores. ¶ Circa difficult⁹ magis virtus est: atq; magis laudatur. Difficilius est dolores vt oportet perferre: q̄ a voluptatibus abstinere. Circa id magis

est virtus ppter quod maior laus et gratiarū actio tribuit. Circa id magis est fortitudo ppter quod magis fortes dicuntur. ¶ 7. Fortitudo non est circa eorū timorē que recta ratione timenda sunt. Omnino infamia et mala sua opinio timenda est. Et qui timet pbus et verecundus est: qui vero non timet: impudens. Que ex nostro vicio non proueniunt: et que in nostra potestate minime locata sunt: timenda non sunt. ¶ 8. Audacia et timiditas. ¶ Circamores atq; fiducias superabundantia et defectus: fortitudini contrariantur. ¶ 9. Timiditati ¶ Virtus magis contraria est vicio sibi dissimiliori. ¶ 10. Magis oppositū bono: deterius est ¶ 11. Timidus et molles ¶ Fugere laboriosa: timidi est atq; molles ¶ 12. Qui propter finē honestū agit: ei profecto finis est delectabilis. ¶ 13. Quanto aliquis sciens maiore bono priuatur: sane tanto magis in morte dolebit. ¶ 14. Quando oportet et honestissima: pericula subeūdi prebet occasio: et ob mai' bonū vir fortis fortis agit. De vbi consimiliter dicif.

Precepta

Fortis esto Parentes tueto Ubique medium teneto
Deo pietatē exhibeto Nil temerarius attentato
Patriam defendito Nil timidus aggredito

Temperantia
III

Temperantia est voluptatū/tristitiarumq; gustus ac tactus mediocritas. Quelli circa cibū fuerit abstinentia cibiq; honestas vocē. circa potum sobrietas. circa oscula amplexus/et cetera venerem prouocantia: pudicitia. Circa venerea castitas. circa intacti pudoris propositum: virginitas. ¶ Intemperans est: qui circa horum sensuum voluptates atq; tristitias exuperat. Qui circa cibum: manducus/ eluo/ vorax/ gastrimargus/leccatorq; vocetur. Circa potum bibulus: ebrius/ac vinolentus. Circa venerem prouocantia: impudicus atq; procus. Circa venerea: procax atq; libidinosus. ¶ Insensibilis est: qui circa hos sensus delectando deficiat ¶ Voluptatum anime: quedam sunt circa honoris et scientie cupiditatem: quedam in hominum dictis: quedam in exterioribus bonis. ¶ Voluptatum gule quedam sunt communes quas omnes homines nature subueniendi gratia desiderant. Alię vero proprie quas non omnes desiderant: que et naturalē dicuntur

Questiões

1 Quid	6 Quid ei contrariū	11 Bonne voluptatū ab-
2 Quot eius species	7 Qui magis	sentia intemperans tri-
3 Circa que	8 Utrum deterius	stetur
4 Aliqd circa volupta-	9 Quales eium questiões	12 Quando temperate agen-
tes aic: auditus/visus/	10 Qui peccāt et quot mo-	dum est
odoratus	dis: circa gule cōmu-	13 Et vbi
5 Circa quod magis	nes voluptates	

Elementa

Elementa ¶ 1. Quinq; Abstinentia/sobrietas/pudicitia/castitas/virginitas ¶ 2. Circa voluptates atq; tristitias gustus ac tactus ¶ 4. Circa quas voluptatum non dicunt homines temperati: neq; temperantia ipsa est ¶ 5. Circa delectationes ¶ Difficili' est presentū voluptate non allici: q; absentibus non tristari. Nam presentia fortius mouet ¶ 8. Intemperantia. ¶ Viciū quo magis voluntarium: eo magis vituperabile ac reprehensione dignum est. ¶ Viciū quo magis/et plures delinquant homines: deterius est ¶ 9. Proprietates officiorum ¶ 10. Circa cōmunes gule voluptates multitudine peccant gastrimargi: et vno modo/superfluo ventrem refarientes. ¶ 11. Qui rem absentem desiderat et ardet: tristitia non vacat

Precepta

Sēsuū illecebras reprimito Esto pudicus Virtuti tenatū memento
Libo temperate vito Esto castus Intemperantiā fugito
Potu sobrius esto Candorem seruato

Liberalitas
III

Liberalitas est circa pecunie dationem/acceptionemq; ratione definita mediocritas. Romine pecunie que numo comparari solent: comprehendimus omnia ¶ Prodigus est qui propria dissipando exuperat. ¶ Illiberalis qui dando deficit: aut accipiendo exuperat. ¶ Qui in dādo deficiat: parcus/tenax/ac aridus nominatur ¶ Qui accipiendo exuperat: si ex turpi meretricio: leno si ex turpi mutui lucro: fenerator. Ex inhonesto ludī lucro: aleator/lusor. Ex adulatione parasycus/collax. Occultus fur/latro/raptor/aut aliquid simile

- 1 Quid
- 2 Quot eius officia
- 3 Circa que
- 4 Circa quod magis
- 5 Quid ei contrariū

- 6 Qui magis
- 7 Utrū deterius
- 8 Qui magis liberales
- 9 Qualis liberalis datio
- 10 Qualis illiberalitas

- 11 Nunquid cū dat libe-
- ralis: dolet.
- 12 Nunquid facile dicitur
- 13 Quando liberaliter agit.
- 14 Et vbi

Questiōes

Elementa. ¶ 1. Duo: dare, & accipere ¶ 4. Circa pecunie dationem ¶ Potius virtus: Elementa
tis est beneficia conferre q̃ suscipere ¶ Et honesta patrare preclarius: q̃ non admittere
turpia ¶ 7. illiberalitas ¶ Vicinū quo plures peccant/ et ad quod natura propensiores
sumus: deterius est ¶ 8. Qui ab alijs suas diuitias acceperunt ¶ Qui indigentia nō sūt
experti: quicq̃ sua minus amant: liberaliores esse conuenit ¶ 9. Voluntate affectabiles
in nostra potestate/ voluntarie/ delectabiliter/ sciēterq̃ operata ¶ 10. Incurabil. ¶ U-
cium cuius causa vitari nequit: vix curabile est. Senectus et impotentia omnis: auaros
facit. ¶ 11. Qui studiosis operibus pecunias anteponit: profecto liberalis non est.
¶ 12. Qui non est ad capiendum et conseruandum proclius: sed ad erogandum poti⁹:
non facile ditabitur. ¶ Breues sententię.

Liberalis esto
Aliorum miseresco
Egenos visitato
Sumentes potato
Famelicos pascito
Captiuos redimito

Rudos operito
Hospites colligito
Mortuos sepelito
Paria conseruato
Parcus ne esto

Lenocinium vitato
Genus execrato
Alcas fugito
Colacem odito
Nichil clam retincto

Precepta

magnificencia est circa sumptuum magnitudinem recta ratiōe seruata mediocri- Magnificē-
tas. ¶ Qui exuperat: circa decorum rudis et sordidus. Qui vero deficit: pusill⁹ tia.
et paruificus nuncupatur. ¶ Sex magnifici proprietates. similis est scienti. ho- III
nestatis causa magnos et decentes sumptus faciens. cum voluptate. sine parcumonia.
potius quo pacto opus pulcherrimum fuerit atq̃ decens: q̃ quanti consisterit: paucis-
q̃ numus fiat: considerans. Ab equali sumptu: mirabile ac magnificum opus faciens.

Questiōes

- 1 Quid
- 2 Ad quot precipua
- magnifici opera
- 3 Circa que
- 4 Circa quod magis
- 5 Quid ei contrariū
- 6 Utrum deterius
- 7 Est ne liberalitas

- paruificētia/pusillita-
teq̃ deterior
- 8 Quales magnifici
- 9 An pauperes
- 10 An non nobiles et
- gloriosi
- 11 Qui semel magnificū
- sumptum faciunt

- 12 An circa decorū rudis
- et pusillus vituperen-
tur multum
- 13 Quando magnifice
- agit
- 14 Et vbi

Questiōes

Elementa. ¶ 1. ad duo. primum ad dei cultum et heroum: vt templorū extructiōes/ elementa
dedicationesq̃ et sacrificia. secundum ad rempublicam. ¶ 7. Vicinū quod magis vi-
tari queat: deterius est. ¶ In paruis defectum vitare facilius est. ¶ In magnis autē non de-
ficere q̃ in paruis difficilius. ¶ 8. Proprietates. ¶ 9. ¶ In magnifici non sunt: qui pro di-
gnitate magnos sumptus facere nequeunt. ¶ 10. ¶ His qui magnos sumptus pro digni-
tate facere possunt: cōpetit esse magnificos ¶ 11. Qui magistratus subeūt: q̃ nouas vx-
res ducūt: magnificos sup̃r vel semel facere pbant. ¶ 12. Qui nullis nocent nō multū
vituperantur. ¶ Breues sententię.

Sancta loca instaurato
Deū templis honorato

Raro obsonator
Clarus magnific⁹ esto

Paruificus nil facito
Luxū/ sorditiemq̃ vitato

Precepta

magnanimitas est virtus qua (cum ea magnis honoribus digna sit) honorem aut Magnani-
in honorationem: fortunam tum p̃speram tum aduersam moderate ferre pos- mitas
sumus ¶ Qui se magnis dignū faciēdo cū minime dignus sit: exuperat. lentus
atq̃ superbus dicit. ¶ Qui vero se preclaris actibus et officijs & fortune bonis dignus
pauando deficit: pusillanimus. ac piger est ¶ Magnanimitatis pprietates. est caduco-
rum bonorum contemptrix. sola interna/ diuinatq̃ bona reputans. in omni virtute ma-
gnū operans. est et quoddam virtutū ornamentū. ¶ Questiones

Questiões	1	Quid	tutibus	15	An quorum beneficia	
	2	Quanta sunt magna-	9	Qualis	suscipit	
		nimi opera	10	An quid facile est ma-	14	An malorum/injuria-
	3	Circa que		gnanimum esse		rūq; illaturum memo-
	4	Circa quod magis	11	Quomodo fert ytrāq;		retur
	5	Quid ei contrariū		fortunam	15	An queratur
	6	Cui magis	12	An non eorum qbus	16	Quando magnanime
	7	Utrum deterius		benefacit memoria sit		agit
elementa	8	An quid sine alijs vir-		iucundior	17	Et vbi
	<p>Elementa. C2. Magna. Opera studiosi q se magnis honorib' dignū facit: magna sunt C4. Circa honores C7. Utr' magis est circa id quod melius est. et honor externo- rum honorū maximum est C7. Deterius est bona facere omittere: q; ad bona conari. C8. Qui alicui' virtutis dignitate priuatur: non est maximo honore dignus. C9. Pro- pterates C10. Difficile est omnes consequi virtutes. C11. Moderate. Qui pro ma- iori bono non immoderate extollitur: neq; pro minori. et qui pro maiori malo non im- moderate tristatur: neq; pro minori tristabitur. C12. 13. Potius virtutis officij memo- ria est iucundior. Potius virtutis officium est beneficia conferre/ q; suscipere. C14. 15. Eorū que magnanimus despiciat non recordatur neq; queritur.</p>					
Precepta	Sēpiteris hereto		Prosperis ne extollitor	honorē ne arrogato		
Modestia	Laduca contemito		Ne deycitor aduersis	Diosus esse caueto		
	III	<p>Modestia est circa mediocres honores laudabilis mediocritas. C Et qui circa eos exuperat: ambitiosus dicitur. C Qui vero deficit: aphilotū' et honore ap- pentione vacans.</p>				
Questiões	1	Quid	4	Circa que	externorū honorū an	
	2	Quot circa honores	5	Circa quod magis	maximū honorē cupit	
		virtutes	6	Quid ei contrariū	11	Utrū magis vt hono-
	3	Cur due et non due cir-	7	Cui magis		retur potiusue vt hono-
		ca timores magnos et	8	Utrum deterius		ret cupiat.
		paruos et alias af-	9	Qualis	12	Quando modeste agit
		fecuones	10	Cū honor maximū sit	13	et Ubi
	Elementa	<p>Elementa. C2. Due. Magnanimitas et modestia. Magnanimitas quidē circa ho- nores magnos: et modestia circa mediocres. C3. Cum affectiones solum. secundū maxi- mum difficultates afferant: circa mediocres nulla ponitur virtus. C9. In honoribus moderatus. C Qui in honoribus non effertur: in illis est moderatus C10. Neq; appe- tet neq; faciet modestus: nisi ea quorum dignum se putat. C11. Qui honorat: officium prestat. qui autem honoratur suscipit</p>				
Precepta		In dignitate modest' esto		Propter honorem ne illū	cogitato	
Abāfuetudo	In magistratu te virum		querito	Neq; honorē dign' recusato		
	III	monstrato	Vanam ambitionem esse	Neq; vnq; arrogato		
<p>Ansuetudo est circa irā moderatua mediocritas. C Qui irascēdo abūdāt: iras- cundus est. Qui si ire incendium fouet difficile reconciliabilis: insensus dicitur</p>						
<p>C Qui vero deficit: ira vacuus nuncupatur. C Abāfuetus. mitis. Ira est ob ap- parentem paruipensionem atq; contemptum: vindicte appetitus. C Abāfueti proprie- tates. perturbatione vacat. non ducitur ira. pro his et quanto tempore recta ratio iubet: irascitur. non est sui vindex: quin potius ad clementiā declinat. C Clementia est virtus punitionis moderatua. Qui causā puniendi habet: punitionis modū excedēs: crudel. Qui vero sine digna occasiōe in hoim penas seuit/ debacchaturq;: seuius ac ferus dicit.</p>						
Questiões	Secundū iniurie quantitatem digna puniō: cruciatus nuncupatur					
	1	Quid	6	Quid ei contrariū	11	Delectabiliterne cōiunt
	2	Magnarūne irarū solū	7	Cui magis	12	Cur potius ad indulgen-
	3	Quot eius modi	8	Utrū deterius		dum flectatur.
	4	Circa que	9	Quo differt a clemētia	13	Quando māsue agit
	5	Circa quod magis	10	Qualis	14	et Ubi

Elementa. C2. Paruas iras refringere facile est: magnas autem arduum atq; difficile. **Elementa**
 le. C3. Duo. facile conciliabiles: atq; difficulter. C8. Uicium ad quod natura proniores
 sumus: deterius est. C9. Clementia circa punitiones est et superiorum ad minores. C10.
 Proprietates. C11. Qui nulli molestus est sed beniuolus esse contendit: delectabiliter
 conuiuit. C12. Satius est paululum ad minoris malicie latus declinare: q̃ peioris vicij
 discrimini se committere. **Breues sententie.**

Abitis esto	Hut speculum consulito	recozdator	Precepta
Gram cohibeto	Ut oportet irasator	Quos punis hoies memeto	
Corpus deformat ab	Princeps clementia seruato	Ab aliis indulgere nolito	
alijs disato	Tyrannos crudeles esse	Licetna ne peccata crescut.	

Stabilitas est circa humanarum congressionum voluptates ac tristitias (cum sine dilectione affectuue sit) laudata mediocritas. **Et qui delectandi studio nec ob aliam**
 a **ud quicq; exuperat: placidus/ qui emolumenti gratia: adulator.** Qui vero omnia moleste ferens deficit: difficilis. contentiosusq; dicitur. **Affabilis pprietates: oibus**
 ut oportet conuiuit. honestatis aut vilitatis grana id agit: conuictori turpe aliqd aut damnum facienti: aut qui sibi ipsi dedecori/ nocumetoue sit: dolorē asferre eligit. dolorē asferre vitat: nisi maiora bona pendeant. **Questiones.**

1 Quid	6 Qui magis	12 fert dolorē	Questiones
2 Quot exuperationis modi	7 Utrum deterius	12 Cur magis ad delectandum flectitur	
3 Circa que	8 Quo amicitie coueniat	13 Quando affabiliter agit	
4 Circa quod magis	9 Quo ab ea differat	14 Et ubi	
5 Quid ei contrarium	10 Qualis		
	11 Nonne interdum as-		

Elementa. C2. Duo: solo studio placendi et ob aliud quicq;. C8. Amicitia in humanis congressionibus versatur. C9. Sine dilectione affectusq; amicitia non est. C10. Proprietates. C11. Cum delectare/ dolorēue non asferre dedecori aut detrimento sit: dolorē asferre putabitur vilius. **Breues sententie.**

Affabilis esto	Promptior audito	Que placent presuntq; dicito.	Precepta
Salutato libenter	Que audias bona sunt	Eademq; facito	
Meminem irrideto	Nulli detrahit	Aliorum beneficia narrato	
Incompositos risus vitato	Doctorem te audito	Tua sileto	
Parum loquitor	Indoctos erudito		

Veritas est virtus qua quis qualis ipse sit cum verbis/ tum factis palam ostendit. **Et qui preclara et maiora q̃ insunt mendacio gaudens: gloria aut lucrum affectus con-**
 v **fingit: iactator et arrogans. Et qui que insunt aut negat aut minuit: dissimulatoz**
Et qui parua aut manifesta dissimulat: delicatus/ et maliciosus. Qui vero dissimulatione moderata vitatur: gratus vocatur.

1 Quid	7 Utrum deterius	11 An omne verum	Questiones
2 Quot arrogantiemodi	8 Qualis q̃ nimia dissimulatione vitatur	12 Cur ponus ad defectiorem flectitur	
3 Circa que	9 Nonne verax aliquando falsum dicit	13 Quando expedit veritas	
4 Circa quod magis	10 An omne	14 Et ubi.	
5 Quid ei contrarium			
6 Qui magis			

Elementa. C2. Tres: ob mendacium/ ob gloriam/ ob lucrum. C8. Arrogans. **Et exuperatio et nimia defectio: ad arrogantiam pertinere videntur.** C9. Cum nulli noceat: atq; sit multum: gratus futurum bonum imineat: falsum dicere nonnumquam videbitur expedire. C10. In honesta mendacia nunquam expediunt. C11. Vera illa que alijs dedecus/ detrimentumue sint alitura: veridicus fugiet.

Clax esto	Nichil de te confingito	Non te culpato	Precepta
Verba vite consonanto	Non te collaudato	Verum nociturum taceto	
Mendacium fugito	Non te efferto	Dictum/ factumq; honestum esto	
Alterius fame ne incubito	Non dissimulato		

Comitas III

Comitas est in ioco et dicendo et audiendo que oportet laudabilis mediocritas.
Comis/urbanus dexter/festiuus/eutrapel⁹. Qui in ridiculis exuperat: scur-
ra cachino et ipportunus est. Qui vero neq facetus quicq facit: neq aliorum
salis quicq admittit: rusticus/agrestis/et durus nominatur.

Questiões

- 1 Quid
- 2 Quot in ludo seruanda
- 3 Circa que
- 4 Circa quod magis
- 5 Quid ei contrariū
- 6 Cui magis
- 7 Utium detenus
- 8 Quo differi comis io-
- 9 Qualis
- 10 Nunqd audientes do-
- 11 lorcafficere intendit
- 12 Nonne potius oblectare
- 13 Nunquid omnibus face-
- 14 tijs vteretur.
- 15 Quando comiter agit
- 16 et Ubi

Elementa

Elementa. C. Nouē, quantum gratia cuius, quale, quis/quo/in quo/quando/vbi/
quomō. C. Quot recta rō iubet: in vnaquaq virtute obseruare oportet. C. 8. Finē iō-
co iocue delectatiōe nō cōstituit comis. C. Comi turpiū factorū z obscenitatis verborū
ois licentia abest C. Quib⁹ oportet personis/tēpori z loco: iocos/salesq digne accōmo-
dat. C. 9. Ludoz honestatē seruans urbane iocos salesq psonis tēpori et loco accōmo-
dans. C. 10. Id nō intēdit comis: qd comitatus finē ipedit. Finis comitatus/ recreatio:
relaxatio/quiesq quedā est. C. 11. Id comē intēdere perspicuū est: ad quod recta ratiōe
locus ordinat. C. 12. Facetys quas leges vetant non vteretur eutrapelus.

Precepta

Dexter/comisq viuito Personis/loco/tpi accōmo- Turpes facetias vitato
Festus recreator dam Dis obscenitas abesto lustriones/Scurras
Iocus castus esto Dis obscenitas abesto cachinones/Scōmarasq
Esto commodus Chorcas/aleasq fugito damnato

Iustitia V

Iustitia est virt⁹ qua hoies iustoz sūt operatiui: et qua iusta volūt/ac faciūt. Ius-
ta sūt ad alterū facta officia. Ihabit⁹ vero quo qd res vult iustas iniuriasq agū
iniustitia est. C. Iustitiarū hec legitima est qua ea q leges mandāt hoies volunt
ac faciunt. leges autē he diuine sunt/ille naturales: postremo vero humane. et hec iustia
na tota dicit. Hec vero equitas: qua quis neq plus neq minus aut accipit aut tribuit:
sed vt vnusquisq dignus sit ac mereat: et hec iustitia que paro est noiā. Quapropter z
iniustus est qui legū transgressor/ea vult atq agit que contra leges existunt. Et iniqu⁹
qui plus: minusue accipit aut tribuit q oporteat ac dignū sit. C. Equitātū quedā est cō-
muniū distributua: qua ex cōmuniū bonis vnicuiq vt dignus sit ac mereat: distribuit.
Illa vero cōmerciōrū cōmutatua que est eorū que ab vno in alterū cōmutat: equitas.
Cōmerciōrū quedā sponte faciunt hoies que vtraq partiū volentehunt. Et sunt vēdi-
tio/emptio/mutatio/vadimonū/locatio/depositio/mercede cōductio. quedam vero
sunt que iniustus sunt: que non vtraq partiū volente sunt. Et hec aut clandestina sūt q
altero nesciente cōmittuntur. et sūt furtū adulteriū/veneficiū/lenociniū/seruorū seduc-
tio. cedes cum dolo/falsum testimoniū. aut violenta sunt cū alteri violentia irrogat. et
sunt verberatio/vincula/mors rapine/mēbrozū captio/ conutiū. contumelia. Adedic-
tas est rationum comparatio: hec geometrica illa vero arithmetica. Cōparatio rationū
geometrica est duarū adinuicem rationū proportionūq equalitas. Que quidem pro-
portiones si terminorū aliquo cōmunicant: continua. sin vero nullo: comparatio ratio-
num disiuncta vocatur. Proportiones que eiusdem sunt denominationis: equales dicū-
mus. Comparatio rationum arithmetica est cum differēne proportionū sunt equalēs.
C. Differentia est id quo maius superat minus.

Questiões

- 1 Quid
- 2 Quot equitatū species
- 3 An duoz vicioz sit me-
dietas
- 4 Circa q iustitia legitima
- 5 Hōne vtrū pclarissima
- 6 Circa q cōiuz distributia
- 7 Circa q cōmutatua
- 8 Est ne cōiuz distributia
- 9 secundū aliquā rationū
cōparationē
- 10 Hōne scōm geometricā
- 11 Nonne commerciōrū
cōmutatua secundū
rationū cōparationē
arithmetica attēdēda ē.
- 12 Que vera
- 13 Per quales iniurias vici-
tur quis iniustus
- 14 Hōne iuris actio infus-
sine extrema mediat
- 15 An q iniuria patit: accit-
co dicēdus sit iniustus
- 16 Quando iuste agit
- 17 et vbi

C 2. Due: cōmuniū distributīua et cōmerciorū cōmutatīua. **C 3.** Iustitia est inter iūiu: Elementa
 stum facere et iniuriā pati. Iniuriā autem pati non malum sed pena est. non enī volū-
 tariū neq; vituperabile est. **C 4.** Circa ea querite leges statuit et vetant. **C 5.** Precla-
 rior virtus ad se et ad alterū est ea que ad se solum/et ad comune bonū et vite sufficien-
 nam: q̄ que ad particulare. **C 6.** Circa distributiones bonorū et malorū **C 7.** Circa cō-
 mutationes bonorū. **C 8.** Ubi distributio ad distributionem vt persona ad personam
 (hoc est vbi premium ad premium aut pena ad penam sicut meritum ad meritum aut
 delictum ad delictum) aliqua rationū comparatio est **C 9.** Iustitia cōmuniū distribu-
 tiua: sit secundū equalitatē duarum adinuicem proportionum. **C 10.** Comparatio ra-
 tionum arithmetica tunc est quādo est proportionū/differentiarū equalitas. In iustitia
 cōmerciorū cōmutatīua attenditur equalitas: secundū differentiarū pportionū equa-
 litatem. **C 11.** Omnia numo mensuramus. **C 12.** Indigentia humana. **C 13.** Ea est vera
 cōmutabiliū mensura: secundū cuius exigentiam homines cōmutant ⁊ qua existente sit
 cōmutatio/qua vero non existente: non. Si enim homines nullo egerent: neq; inter eos
 vlla quidem rerum commutatio fieret. **C 14.** Per operationes iniusticie habitū sequen-
 tes. Nam iniustitia habitus est qua quis res vult iniustas/iniuriasq; agit. **C 15.** Iusticie
 actio est inter plus et minus. **C 16.** Qui iniuriā patitur non iccirco res vult iniustas/
 iniuriasq; agit.

Iustitiam colito
 Legibus obsequitor.
 Deū naturāq; preponito.
 Deum timeto.
 Deū super cuncta diligito.

Ipsū propiciato
 Proximos amato.
 Parentes honorato.
 Benefactor esto

Cōmunis bonū preferto. Precepta
 Equitatem seruato.
 Iniustum ne imitator.
 Exleges fugito.
 Stateram non transilito.

Iustum ciuile est quod inequaliū vita constitutū est: vt eorum que ad liberozum
 equoq; iure viuētiū hominum vitam pertinent/ sufficientia sit. Equales sunt
 quorū nullus aut natura aut ciuilitate alteri subditus est. Iherile iustum est quod
 domini est ad seruū. Paternū vero: quod patris est ad filiū. Quod vero viri est ad
 vxorem: economicū ⁊ rei familiaris iustum dicitur. Iustorum ciuiliū quoddam est
 naturale: quod vbiq; vim habet eandem. Aliud vero legitimū: quod a principio qui-
 dem an aliter fiat/ nihil refert: cum vero positum fuerit/ refert. Iustum ciuile igitur est
 quod natura/aut instituto est. Iudem et iniustum. Ius est que sponte sit iniurie cō-
 datio. Cum vero quispiam sua sponte quemq; indigne ledit: preter eius qui leditur vo-
 luntatem: iniuriā facere dicitur. Qui vero talis iniuriā preter eius voluntatē facta est/
 is iniuriā patitur. **C** Est preterea equitas et bonitas virtus: qua quis recte legē ea ex
 parte qua obvniuersale desiat/ emendat. qui autem emēdat/ equus et bonus dicitur.

Iustū ciuile
 V

- 1 Quid absq; iure/aut iniuriā.
- 2 Quot modis circa hominum cōmuni-
 cationem inferitur
 nocumentum. 7 An quecunq; pati-
 mur scientes: sint in-
 uoluntaria.
- 3 Circa que. 8 An quecunq; faci-
 mus ignorantes sint
 venia digna.
- 4 An iherile iustum pa-
 ternū/ aut economi-
 cum: ciuile sit. 9 Qualis.
- 5 Quod eorum ipsi
 similis. 10 An facile sit iustum/
 aut iniustum esse.
- 6 Nonne aliquādo fiat
 iustum aut iniustū 11 An facile: iusta ab
 iniustis discernere.
- 12 An iusti est iniu-

- 13 Utrum quis iniuriā
 sua sponte patiatur.
- 14 An in alicuius
 sit potestate: vt
 quispiam iniuriā
 patiatur.
- 15 An lex vt diriga-
 tur: aliquando
 aliquo egeat.
- 16 Quando iuste
 agendum est
- 17 Et vbi.

Questiones

C 1. Tribus modis. Primū ignorātia ⁊ nō spōte: spōte quidē ⁊ sine electiōe: postremo Elementa
 vero cū sponte tū electione inferitur nocumentū. **C 3.** Iustum ciuile circa bona et mala
 equaliū: ne plus minusue fiat. Iherile cōsimiliter circa bona et mala domini ad seruū.
 Paternū patris ad filiū. et Economicū viri ad vxorē. **C 4.** Diffinitiones **C 5.** Econo-
 micū **C 6.** Iustū in quo minor est inēqlitas ⁊ maior ad equalitatē vite accessus: ciuili iusto

similius est ¶ 6. Interdū coacti iustū faciunt homines: et interdum non sponte aliquid iniustum. ¶ 7. Multa patimur sciētes a natura: vt senescimus/ et morimur. ¶ 8. Qui affectione ignorantes peccant/ et sue ignorantie conscy: non sunt venia digni ¶ 9. Voluntarie/ scienter. ac delectabiliter cuiq; quod suum est tribuens. ¶ 10. Non est facile attingere medium et vñ quāq; prudentie circumstantiā alteri tribuendo quod suū est obseruare. Non est facile ex multitudine habitu multa cōmittere. ¶ 11. Indem neq; facile est leges/ consulta, decreta, et cetera id genus recte instituende vite precepta: cognoscere. ¶ 12. Iniuriā facere est sponte quēpiam ledere preter voluntatem eius qui leditur. ¶ 13. Iniuriā pati est aliquem iniuriā preter eius voluntatē sustinere. ¶ 14. Nō est in potestate alterius vtq; iniuste iniuriā ferat. ¶ 15. Quod nō nunq; deficit: et nō semp obseruari honestum est. interdum quo dirigatur egere necesse est.

Precepta

Cuiq; suum tribuito.	Ad andata exsequitor	Precepta tenento.
Parcm paupoz	Dominiū diligit.	Vir vxorem diligit.
Seditionem vitato.	Pater liberos alito.	Uxor virum obseruato
Superioribus obedito.	Ipsos erudito	Uterq; fidem seruanto
Domini presunto	Virtutibus formato.	Integrāq; vite societate.
Familiā curato.	Liberi libenter parento.	Sic rixā sine q̄rela viuūto
Quod iustū est mandato.	Parentes adiunto.	Vir acq̄rito. p̄cip̄ seruato
Seruus obedito.	Amanto honoranto.	Adulcer casta/ fida tempe-
Uldens/ audiens/ tacitus.	Magistros vene-	ransq; esto.
Spōtaneus. ipiger. fidus.	rantoꝝ.	Sedulo domū curato.

Amicitia
VIII

a Adicitia est mutua aliquozū beniuolentia cum eos nō lateat: et alicuius quidem boni gratia. Que si cōmodi gratia fuerit: amicitia vtilis dicitur. Si vero voluptatis gratia: amicitia delectabilis est. et he due amicitie per accidens: et nō vere amicitie dicuntur. Est eni amicitia per accidens. cū quis non sumptus sed alterius ḡra/ amatur. Si vero virtutis gratia fuerit: amicitia studiosa dicitur: et per se et vera amicitia. Est enim amicitia per se qua quis sumptus et boni gratia quod intra se est amatur. Est et amicitia in excellentia constituta que est aut superioris ad inferiorē aut inferioris ad superiorē. ¶ Tres sunt reipublice species: et que in ipsis sunt amicitie polyptice dicuntur: et tres earū opposite transgressionē/ labelsq;. Prima est regia: et est principatus vnius nō suū propriū sed regni cōmune bonū intendens et qui in ea p̄ceat: rex dicit. Tyrannus est principatus vnius suū quidē propriū et non regni. subdūtoꝝq; bonum intendens. Et est regno opposita transgressio: et qui p̄ceat tyrannus appellatur. Secunda optimozū potestas: et est cū per studiosos et optimos ciuitas gubernatur: que et aristocrata nominatur. Qui in ea p̄sunt optimates et magistratus dicuntur. Et ei opponitur paucorū potestas. que et oligartia dicitur. et est cū per paucos/ p̄uosq; nō secundum dignitatem bona distribuētes: ciuitas gubernatur. Tertia est censu potestas cum per multos mediocres et diuitū et pauperum cōmune bonū intendentes: ciuitas moderatur. et hec timocrata dicit. Cui popularis potestas et democrata opponit: que est cū per multos mediocres ciuitatē gubernātes: solū plebeozū bonū intēditur. Amabile est bonū: aut quod tale appareat. Amabile simpliciter: bonū est simpliciter. Amabile alicui: est cū tale sit aut non: alicui appareat bonum.

Questiones
vtilis alicui

1 Quid.	6 Vtrū eam loca tollant.	13 Per quid conseruatur
2 Nonne secundū eam contingit multos habere amicos.	7 An principium eius beniuolentia sit.	14 Nonne accusationes et querele in ea fiunt.
3 Cuius etatis viri eam maxime querunt.	8 An in ea plurimis opus sit amicis.	15 Quando indiget homo vtilibus amicis.
4 Cuius conditionis hominibus.	9 Qualis.	16 Et vbi.
5 Nonne per accidēs.	10 Anne cito solubilis.	17 quō retributio faciēda ē.
	11 An perfecta.	18 Nonne secundū pietatis exminationem.
	12 In quo consistit.	

Elementa

¶ Elementa. ¶ 1. A pluribus vilitatē recipere contingit: et pluribus vilem esse. ¶ 3.

Senes. ¶ Qui nature deficientis/indigentiam subleuante egent: maxime utilitatis amicos querunt. ¶ 4. Inter cuiuscūq; conditionis homines possunt vtilia cōmutari. ¶ 5. Diffinitio. ¶ 6. aliqua loca cōmodum tollunt. ¶ 7. Principiū vtilis amicitie est vtilitas. Et beniuolentia/bonum aliquod amico/ et eius gratia volumus. ¶ 8. His amicis quibus in amicitia bene satisfieri nō potest: opus non est. ¶ 9. Per accidens/ imperfecta/non vera. ¶ 10. Cuius amicitie causa non permanet: et ipsa cito solubilis est. ¶ 12. In equalitate. ¶ Sine equalitatem amicitis accusationes ac querele fiunt. ¶ 13. Per condignam retributionem seruatur vtilitatis equalitas. ¶ 14. Accusationes et querele fiunt: vbi plerūq; non fit condigna retributio. ¶ 15. Quando est in necessitate constitutus. ¶ Maxime indiget homo vtilibus amicis: quando vtilitas indigentiam leuat. Et ita de vbi. ¶ 17. Compensando vtilitatis equalitatem. Equalitas enim oēm amicitiam saluat. ¶ 18. Retributio facienda est secundum estimationem eius qui quantum perceperit beneficij: melius nouit.

Elementa
Delectabilis

¶ Elementa pro amicitia delectabili. ¶ 2. A pluribus delectationem recipere/ et pluribus delectabilem esse contingit. ¶ 3. Iuuenes cito labentis cui damnum non experti: etatem habent lasciuisculam. ¶ 4. Cuiuscūq; conditionis viri possunt sibi mutuo delectabiles esse. ¶ 6. Presentia rerum et non absentia oblectamē/delectationemq; affert. ¶ 7. Principiū delectabilis amicitie: voluptas est. ¶ 8. Plurimus placere: difficile est. ¶ 9. Et in precedenti. ¶ 10. Cuius causa non permanet: ea amicitia cito solubilis est. ¶ 11. 12. 13. 14. Eadem cum precedentibus. ¶ 15. Quando in anxietate ac fastidio fuerit constitutus ¶ Maxime eget homo delectabilibus amicis: quando maxime delectatio iuuat. ¶ 16. 17. Et precedentia.

Elementa
Studiose

¶ Elementa pro studiosa amicitia. ¶ 2. Difficile est multos longa cōsuetudine probatos: propter honestatem vehementer amare. Rari reperiuntur studiosi. ¶ 3. Adulce etatis. ¶ Eius etatis eam viri querunt: qui macis virtute esse possunt. ¶ 4. Solis bonis. ¶ Amicitia que mutua est propter virtutē cōsuetudo: non nisi studiosis conuenire potest. ¶ 5. Non ¶ Diffinitio. ¶ 6. Non omnino ¶ Loca probitatis mutuam beniuolentiam non tollunt neq; virtutem impediunt. ¶ 7. Amicitie studiose beniuolentia principium est ¶ Eius amicitie qua amico propter ipsum/bonū volumus: beniuolentia principium est. ¶ 8. Non. ¶ In ea amicitia vbi non contingit multos habere amicos: minime opus est plurimis amicis. ¶ 9. Per se. perfecta/ veraq; amicitia. ¶ Amicitia qua quis ob per se/perfectū et verum bonum amatur: per se/perfecta/ veraq; amicitia ¶ 10. Non. ¶ Amicitia cuius causa permanet: non facile soluitur. ¶ 12. In equalitate bonitatisq; assimilatione. ¶ In eo cōsistit amicitia studiosa: quo non existente soluitur ¶ 13. Per bonitatis assimilationē. ¶ 14. Non. ¶ In ea amicitia qua amicus propter se diligitur/et a quo nihil expectatur: nō fiunt querele. ¶ 15. Semper. ¶ Semper homini studioso opus est is quibuscum delectabiliter viuat/ et quibus beneficia conferat. ¶ 16. Vbiq; cōsimiliter. ¶ 17. Secundum electionem. ¶ Studiosi est secundum electionē operari. ¶ 18. Amicus studiosus in is que retributionis estimationē habent: id quod honestū est facit. Inonestū autem: recipienti retributionis faciendo optionē relinquere. Commodus esto.

Precepta

Utilitatē fugacē cogitato. Verā amicitia querito
Parem gratiam referto. A momentanea voluptatē Iuuentam colito
Beneficijs vincere studeto. Tales suos amicos pectato. Et ci' amicos obfuato.

Utd amicitia que in excellentia: et quid ciuilis iam diximus.

Amicitia in
excellencia
VIII
Questiones

q	1 Quid.	7	Pater ne ad filiū an	13	Cur beneficiū confe-
	2 Quot ciuilis amicitie species.		contra maior sit amicitia.		rens magis eum cui
		8	Qualis.		beneficiū contulit
3	Quot ipsis similes.	9	An pater an ne mater		q; contra diligit.
4	Adne amicitie superioris ad inferiorē et contra specie differunt.	10	potius filios amat.	14	An omnia patri sint exhibenda
5	Utra paterna amicitia an regia maior sit	11	Quid viri et vxoris coniunctionem conseruat.	15	Cur potius ea que ad vite sustentationem.
6	An i tyrāde sit amicitia	12	An licet filio abdicare psem an patri licet abdicare filium.	16	Quādo prestāda sunt.
				18	Et vbi.

Elementa

C2. Tres: regia/optimatū/et censu potentū. **C3.** Tres: herilis/paterna/economica. **C4.** Amicitie q̄ diuersa opera habent/et rationes amandi diuersas: specie dissident. **C5.** Amicitia qua amatus plura ac maiora bona suscipit maior est. recipiunt liberi a parentibus et esse et vite sustentationem. **C6.** Ubi non est iustū: et ubi qui preest inferiorū bonū non intendit: sed sibi vsurpat: amicitia non est. **C7.** Quanto quis magis cognoscit: magis diligit. et arctifex magis opus suū diligit q̄ contra ab opere diligatur. **C8.** Quedā vtilis/ quedā delectabilis: et quedā honesta. **C9.** Qui maiore labore bona sibi cōquisierūt: et ipa magis diligunt. **C10.** Proles. **C11.** Id viri et vxoris cōiunctionē saluat: cuius carentia societas soluitur. **C12.** Qui semp ad benefaciendū manet obligatus: et abdicare non licet. Abdicare enim est aliquem omnino neq; curā eius gerendo: neq; beneficiū vllū prestādo: relinq̄re. **C13.** Qui debet abdicare licebit. **C14.** Qui beneficiū prulit: est vt arctifex. **C15.** Que filij a parētib; susceperūt: vt fieri potest et eis eadē prestare p̄sentaneū est. Deo atq; parentibus dignum nemo vnq; reddere potest.

Precepta

Princeps subditos amato.	Liberos/ familiāq; curato.	Inferiorum officia
Et subditi p̄cipē venerātoz.	Liberi famulq; obsequioz	Superiorū bona cupiūto
Magistratus pplm dirigit	In thori societate p̄corū viuito	Grati/ beniuolūq; sunt.
Et populus obedito.	Superiorū amicitie iura.	Dociles se prebento
Ames ciuib; cōcordanto	Inferioribus benefacito.	Libenter parento.
Humane seruos tractato.	Doceto/ precipito.	Bene viuere assuecūto.
Et serui domino parento.	Et omnino in bonū dirigit.	

Studiosa
amicitia
VIII

De ob virtutem amicitia sit: dictum est. Quis tria sunt opera: beniuolentia/ beneficentia/ concordia. Beniuolentia est cum quis alicui et illius quidem gratia bonum vult. Beneficentia cum que bona sunt/ aut bona putat: alicui/ et illius quidem gratia voluntarie facit. Concordia vero cū quis alicui cōuiuens eadem eligit/ isdem gaudet/ et isdem quoq; tristatur. **Uere amicitie sex p̄prietates. est per se amicitia. maxima amicitia. permanens. perfecta. optima. rara.**

Questiones
amicitie stu-
diose

1 Quid.	9 Nūquid postea q̄ amicus factus est prau⁹: debet studiosus amicus manere.	12 Nunquid vtilibus/ aut delectabilibus.
2 Nōne tria amicitie opa: studioso ad se cōueniūt.	10 Nūquid iterū si amicorū alter ab ineunte etate puer maneat: alter vero virtute proficiens vir optimus euadat/ manere debet amicitia.	13 Quare amicorum vera amicitia: bonitatem adauget.
3 Nōne studioso ad amicū		14 Cur malorū prauitas eorum amicitia ediuerso augetur.
4 Nūquid prauis ad se		15 An amicorū p̄p̄tia delectabilis ē: vt et illi ē amic⁹
5 Quot amicitie interiores actus.	11 Qualibus amicis opus est felici.	16 Et vbi.
6 Quis eorū potior		
7 Circa quem magis.		
8 An honorari p̄stabilius sit q̄ amari.		

Elementa

Elementa. **C1.** Studiosus sibi p̄p̄ bonū vult et sibi p̄p̄ gratia. et sibi que bona sunt/ aut bona putat: voluntarie facit. et secum cōuiuens eadem eligit/ isdem gaudet/ et isdem quoq; tristatur. **C2.** Studiosus sese habet ad amicum: perinde atq; ad seipsum. est enim alter ipse. **C3.** Pravi non sibi bona volunt. Nam expletionem suarum voluptatū volunt. neq; sibi bona voluntarie faciunt: cumulant enim voluntarie mala malis. et secum continue dissident. **C4.** Tres: Actus beniuolentie/ beneficentie/ et concordie. quibus et tres respondent exteriores. **C5.** Actus concordie. **C6.** Potior est amicitie actus: quem amici in quacūq; fortuna cōstituti: magis expetunt. **C7.** Circa actū cōcordie. **C8.** Circa potiozem actum: magis versatur amicitia. **C9.** Amari p̄stabilius est. **C10.** Quod est per se: p̄stabilius est. **C11.** Amicitia studiosa est solum inter bonos. **C12.** Inter eos manere non debet amicitia: inter quos amicitie opera exerceri non possunt. **C13.** Studiosus. **C14.** Opus est felici is quibus beneficia conferat/ et quibuscum delectabiliter versetur/ iucundeq; conuiuat. **C15.** Quis vita secundum se sufficiens est: vtilium bonorū abundantiam/ et vitam scōm se delectabilem habens: vtilibus amicis et delectabilibus

non eget. Felicitas hominis opatio est scdm virtutē et in vita perfecta. ¶ 13. Studiosi amici cōmuniunt: et beate vite alter ab altero plenius assumit exemplū. ¶ 14. Abali vero adinuicē secundū corruptas opatiōes p̄uuentes: accipiūt alter ab altero prauitatis cōsuetudinem. ¶ Ad prosperas fortunas: prompte vocato amicum/ ad aduersas tarde. Quando cū sui pauca p̄turbatione possunt amici multo p̄sidio esse: maxime vocandi sunt. Ad amicū infortunys p̄ssum: nō vocatus accede. Amicū bene fortunatū (vt scde fortune p̄gratuleris et officiū p̄stes) adito. Ad bñficia suscipiēda: q̄ p̄stāda tardior esto.

Amicos vt capm habeto.	Unanimesq; uiuio.	Illos consulto.	p̄cepta
Longa cōsuetudine p̄bato.	Eadem sentio	In aduersis succurro.	
Illis tuis secreta credito.	Iisdē gaudeo ac tristator.	In secundis gratulator.	
Bene optato	Fortune participes facito	Bñfacere p̄mptior esto.	
Benefacito.	Aduersitates ne coicato.	Esto suscipere tardior.	

Entis due sunt partes. Vna vis est contēplatiua/ ac sciendi: qua ea que aliter vt sc̄ se habere possunt: perspiciuntur. Altera vero: qua ea que aliter se habere possunt: perspicimus. et hec vis actiua/ administratiua/ cōsultatiua et subducendi ratio nominatur. ¶ Abentis contēplatiue et vis sciendi: sciētia/ intellectus/ et sapientia sunt habitus. Et est sciētia cōclusionū demōstratiuus habitus. ¶ Scibilis quattuor p̄prietates. Est necessariū/ eternū/ ingenitū/ incorruptibile. Sciētie p̄prietates. Omnis sciētia doceri potest: et sciētie scibile disci. Sciētia est ex antea notis et ex rōcinatione. Ratiocinatio syllogismus: sub quo et doctrinale enthymema cōprehendimus. Sciētie vniuersaliū principiorū nō est nisi inductio. et sub inductione exemplū cōprehēdimus. Et ipsa principia magis q̄ sciētie conclusio: nota sunt.

Intellectus est habitus principiorū. Principia sunt que cū aliter se habere nō possunt: per seipsa et non per alia fidem habent. Principiorum p̄prietates: ee que et scibilis sunt. ¶ Intellectus p̄prietates. Omnis intellectus est intelligibilis/ et principium intelligibile. Intellectus non est per ratiocinationē. Est mentis habitus sciētia perfectior: et sine quo sciētia minime haberi potest.

Apiciētia est sciētia et intellectus eorū q̄ honorabilissima sunt in natura ¶ Eius p̄prietates. Est certissimorū principiorū/ atq; certissimorū scibiliū. Intellectū continet certissimū/ et sciētiā certissimā. Est mentis intellectualiū virtutū p̄clarissima/ honorabilissima/ principalissima/ ac optima. Est et sapientia in alia significatiōe que est artis virtus. vltima enī artis perfectio: eius virtus nominatur. secundū quam significationem polydētū et statuariū/ et sapientem dicimus.

Is mentis que consultatiua dicitur: ars et prudentia sunt habitus. Ars vero est habitus circa ea que aliter se habere possunt: vera cū ratione factiuus. Factio que et effectio nominatur: et in opus extrinsecum transiens operatio. ¶ Artes tres sunt operationes. p̄ima est quo pacto aliquid faciendū sit: consideratio. Secūda circa extrinsecum opus operatio. Terna rei facie contemplatio. Prima et terna actiones sunt. Est enī actio in ipso operante immanens operatio. Secunda vero (a qua factiua non ab re dici videtur) effectio. ¶ Factibilis quod et extrinsecum opus est: p̄prietates. Contingens est esse/ et non esse. extrinsecum eius principū: nō enī in eo sed in faciente est. ¶ Artes p̄prietates. est contingentium. circa opus extrinsecum. seruilis. in materia cum fortuna quodāmodo conueniens. Artis contrarium est atēchnia: et est habitus eorum que se se aliter habere possunt: falsa cum ratione factiuus.

Prudentia est omīno circa hominis bona et mala vera cū rōne actiuus habitus. Que signū hoīem in suis agendis dirigit: prudētie nomē retinet/ aut monastica prudentia dicitur. Si domū: rei familiaris prudentia/ et economica. Si ciuium multitudinē: ciuili prudentia et ciuilis facultas/ atq; politica noīatur ¶ Trias eius opa. Recte cōsultare. de is que recto consilio sunt inuenta: recte iudicare: recte inuenta/ iudicataq; p̄cipere. Prudētie circūstātie iā dicte sunt ¶ Cōsiliū p̄prietates. Nō est sine mēte. nō est finis. p̄sens. p̄terita. impossibilis. necessary. est mediorū in finē. et finitū. et futuri. et cōtingēns. et eorū que in nostra sunt potestate. est et incertū quo pacto eueniat. Ordo prudentis in consultando. finem supponit. qua ratione/ quibusue medijs finis assequi

Bona cōsul-
tatio
Sagacitas
Sententia

possit: inquit. et si plura sint media: quod illorū expediētus. q̄ si vnico optime finē asse-
quimur: qualiter. quomodo uē id mediū nanciscamur. ¶ Sane cu3 primum prudentie
opus sit recte consultare: virtus quā recte ad totius vite bonū via quā oportet et tēpore
congruē cōsultamus. bona consultatio et cubilia dicif. Et virtus quā circa ea que vt
plurimū in legis positione accidunt recte iudicamus: sagacitas et synesis. Et ea que in
quibus lex ob vniuersale deficit: recte iudicat: sententia et gnomo dicitur. Et que ad re-
cte exsequendum ea: que recte iudicata sunt est preceptua: prudentie cōmune nomē sibi
peculiariter ascribit ac vendicat.

Questiones

1 Quid.	9 Ad quid prudentia et	qualibet esse possit.
2 Quot prudentie opera.	sapientia conducit/	14 Qualis.
3 Circa que.	vtilesq; sunt	15 Quid prudentia saluat.
4 An nō circa vniūsalia	10 Est ne sapientia po-	16 Quare sciētia nō pru-
et singularia.	tor prudentia.	dēti fieri potest obliuio
5 Circa quod magis.	11 An virtus moralis	17 Per quid virtutis pfi-
6 Quo mētis vtutes	sine prudentia.	citur operatio.
conueniunt.	12 An prudentia sine vir-	18 Quando prudentia
7 Quo differunt.	tute morali sit.	vtendum est.
8 Quo prudentia a morali	13 An vna virtutum	19 Et vbi.
philosophia differt.	moralium sine alia	

Elementa

¶ Elementa. ¶ 2. Triā: recte consultare/recte iudicare/recte exequi mandare. ¶ 3. Circa
hominis bona et mala in vita. ¶ 4. Actiōes humane non modo particulariū: sed et vni-
uersaliū sunt. ¶ 5. Actio magis circa singula q̄ circa vniūsale versatur. ¶ 6. Quis vir-
tus mētis: mentem perficit. ¶ 7. Scientia/intellectus/sapientia necessariorū sunt: pru-
dentia vero et ars contingentiū. ¶ 8. Prudentia actiuus est habitus/ ars vero factiuus.
¶ 9. Ad periciendam mentē. ¶ Prudentia et sapientia mentis sunt perfectiones/ atq; felicē
perficiunt. ¶ 10. Virtus que nobilioris anime parus est: potior est. ¶ 11. Nulla mora-
liū virtutū sine intellectu discretiōe (q̄ quidē et sine prudentia nō fit) esse potest. ¶ 12. Recta
electio finis nō nisi a virtute p̄ficiatur ¶ 13. Quicūq; prudentia habet: omēs moraliū
virtutum consecutus est. ¶ 14. Consultatiua/iudicatiua/preceptua. ¶ 15. Tēperātia.
¶ 16. Prudentia saluat quod rectam extimationē conseruat. ¶ 17. Quod in sola ra-
tione consistit: eius potest esse obliuio: nō autem eius quod simul appetitū rectū trahit.
¶ 18. Per virtutem moralem et prudentiam. ¶ Per id perficitur virtutis operatio q̄
de fine rectam intētiōē facit/et quod media perueniendi ad finem monstrat. Virtus
moralis rectam intētiōem: et prudentia media prebet.

Heroica virtus
VII

¶ Heroica virtus ea est que supra nos existens: oēm supergredit̄ humanorū vir-
tutem. et hec omnes virtutes ambit. Et qui hac virtute mortales superexcellit/
heroes sanctos. diuosq; nominamus. Qui vero flagitiorū magnitudine cōmu-
nes hominū malicias excedunt: feri/immanesq; atq; bestiales dicūtur. Sunt preterea
qui inter effratos indisciplinatosq; barbaros morandi p̄suerudine tracta: qui ob inor-
bos: ob lesiones principy: ob naturalem complexionem/ vt atram bilem/ et naturale vi-
cium: ita appellari consueverunt.

Questiones

1 Quid.	5 Quid ei contrarium.	sic heroica virtus.
2 Quot vtutis heroi-	6 Quibestiales sūt deiores	10 An sepe diu ferue
ces species.	7 An ne vicū humanū	fiant homines.
3 Quot modis homines	feritate sit deterius.	11 Quando heroica vir-
feri dicuntur.	8 Qualis.	tute opus est.
4 Circa que.	9 Quā anime partē per-	12 Et vbi.

Elementa

¶ Elementa. ¶ 2. Quot virtutis species. p̄sertim que magnitudinē/ excellentiāq; ad-
mittūt. ¶ 3. Quattuor: malicia/cōsuetudinē morbo/cōplexiōe. ¶ 4. Heroica fortitudo
circa timores et fiducias. heroica tēperātia circa gustus ac tactus voluptates atq; tristi-
cias. et ita de reliquis. ¶ 5. Feritas. Ad artem virtuti: pessimū vicū oppositū est. ¶ 6.
Feri/bestialesq; malicia. ¶ Quod cū electiōe et rōne corrupta malū est: p̄m deterius est

¶ 7. Ferus morbo/ principij leſione/ aut cōplexione: neq; intellectū neq; rōem habet qua feralē, beſtialēq; ipſū cohibeat atq; frenet. eſt tū feritas quid vicio hūano horribi-
lius. ¶ 8. Laudabiliſſima et honorabiliſſima. ¶ 9. Optima virtus laudabiliſſima et ho-
norabiliſſima eſt. ¶ 10. Heroica virtus moralis: appetitū rōnalē pſcit/ intellectualis autē:
intellectū. ¶ 11. Optima virtutū attingere difficile: pariē et in extremū malū incidere.

¶ 11. Semper optima virtute opus eſt: maxime tamē cū feritates veniūt reprimende.

Continētia eſt cū quis rationi parēs/ vehemētes guſtus ac tactus delectatiōes
c ad turpe trahentes ſuperat. Qui vero triſticijs reſiſtens nō vincit: perſeuerās
eſt. At qui ob paſſionē nō ob electionē: voluptatū guſtus aut tact⁹ ſeq̃tur abū-
dantiās/incōtinēs. Qui ſi ob cōſultatiōis defectū vincūt: temerarij. Si vero delibe-
rationē p̃habita ob pturbationē nō p̃ſunt/ tandē victi: debiles/ infirmi q̃ dicūtur. Qui
autem a leuibus triſticijs ſupant: molles ſunt. q̃ ſi ad laborē fugiendū id fiat delicatū.

1 Quid.	9 Quo differt cōtinētia
a temperantia.	16 An incōtinens ſim-
plicit̃ malus ſit	Questions
2 Quot incōtinētū modī.	10 Quo incōtinens
ab intemperato.	17 Hōne cōtinēs opinio-
nē vere: per ſe immanet.	
3 Qui deteriores.	11 An belue incōtinētes ſint.	18 Utrū incōtinēs: ex cō-
ſilio recte rationis agat.	
4 Circa que.	12 Hōne intemperans
deterior incōtinēte.	19 Quis facili⁹ ſanari incō-
tinens natura/ cōſuetu-
dine/ aut intemperans.	
5 An circa delectabilia
contra naturā: ſit
ſimplicit̃ continētia.	13 Hōne incōtinētia tactus:
incōtinētia ireturpior.	20 An omis qui a fortib⁹
delectatiōib⁹ aut dolo-
rib⁹ vincit: incōtinēs ſit.	
6 Hōne cōtinētia q̃
perſeuerantia potior.	14 An ptingit eundē incō-
tinētē eſſe et prudentē.	21 An ubi p̃tinē oportet.	
7 Hōne mollis incōtinē-
nente deterior.	15 Qualis ad ludum
propenſior.		
8 Hōne p̃tinētia lauda-
bilis mediocritas eſt.			

¶ Elementa. ¶ 2. Quattuor. Temerarij/ infirmi/ molles/ delicati ¶ 3. Temerarij/ 2 mol-
les. ¶ Qui magis volūtariē peccāt/ 2 qui minori occasione debilioꝝ paſſione vincūt:
tur: deteriores ſunt ¶ 4. Circa voluptates atq; triſticias guſtus ac tactus ¶ 5. Qui ra-
tionē ad repellēdas cōcupiſcētiās ſufficientē nō h̃nt: nō ſimplicit̃ incōtinētes dicūtur.

¶ 6. Vincere q̃ non vinci potius eſt. ¶ 7. Et quia a leuioribus vincit̃ pturbatiōib⁹:
deterior. ¶ 8. Ubicūq; ſuperabūdātia atq; defectus (que vitupamus) reperiūtur 2 illic
laudabilis mediocritas reperitur ¶ 9. Cōtinētia cū paſſione eſt: tēperantia vero non.
¶ 10. Intēperatus voluptates guſtus aut tactus p̃ habitū et electionē ſeq̃tur/ appetitū
habet corruptū/ quē neq; facti ſeq̃uit̃ penitudo: quin potius operis delectatio ¶ 11. Id
quod rationē non habet/ neq; electionē: incōtinens nō eſt. ¶ 12. Qui turpe opatur ſed
quem peccati nō penitet: deterior eſt. Et malū cōtinuū et latens deterius. ¶ 13. Quod
rationē nō ſeq̃tur/ quod minus naturale: iniuſtus. Et cui magis irasci dignū eſt: turpi⁹.
¶ 14. Non cōtingit eundē ſimul eſſe ſtudioſū et incōtinētē ¶ 15. Qui quietē querit et
laboris relaxationē: mollis eſt. ¶ 16. Luius electio bona eſt: non ſimplicit̃ malus eſt.
¶ 17. Cōtinens opinio vere immanet nō ppter alterū. ¶ 18. Nullus recte rationis cō-
ſilio ductus: turpe operat̃. ¶ 19. Incōtinens cōſuetudine q̃ natura: et incōtinēs natura
q̃ intēperatus. ¶ Facilius cōſuetudinē q̃ naturā eſt mutare. In quo principiū corrup-
tum eſt: vix ſanari poteſt. in quo vero ſaluum/ poteſt. ¶ 20. Qui a fortibus (vt poteſt)
reſiſtens aut voluptatibus aut triſticijs vincitur: is non vituperatur.

Verecundia eſt paſſio qua quis ſui dedecus timens a turpiū perpetratiōe retra-
hitur. Et hec turpe factū preuenit: illa vero ſuccedit. Et qui de quolibet et ho-
neſto et turpi vituperatiōē timet: ſtupidus/ 2 pauidus. Qui vero turpitudinis
infamiam non timet: impudoratus ac inuerecundus dicitur.

1 Quid.	6 An ſenī.	10 Cur laudat verecūdia.	Questions
2 Quot eius modī.	7 An ſtudioſo.	11 An expedit verecundia.	
3 Ultra laudabilior.	8 Quo a virtute differt.	12 Et ubi.	
4 Circa que.	9 Qualis quires agit
turpes et cum non pudet.		
5 Qui etiam accōmodatur.			

Elementa

Elementa. C. 2. Duo. Actum preueniēs et sequens. C. 3. Factum preueniens. Laudabilior est verecundia: que nos in aliquid turpe cadere non sinit, et nos a vicio defendit innoxios. C. 4. Circa turpiū obiectionē. C. 5. Iuuentuli. C. 6. (qui ad peccandum sunt prout/ et quos propter verecundiam laudamus) verecundiam accomodamus. C. 6. Nullus senem ob verecundiam laudabit. C. 7. Nemo probus turpia perpetrabit. Et qui rationem consummatam habet: affectione amplius non eget turpi retrahente. C. 8. Virtutis habitus et adule etati et senili cōuenit. C. 9. Impudoratum cum res turpes agit: non pudet. C. 10. Quia vicijs retrahit pudor verecundiaq; laudatur. C. 11. In iuuentute et vbi est turpiū licentia. C. 12. Et tunc et ibi expedit verecundia quando et vbi eam laudamus/ et nos a turpiū perpetracione retrahit. C. 13. Quē admodū de verecundia ita de nemese et indignatione (que est de malorū prosperitate dolor: et de iniuria aduersitatibus gaudet) diceretur.

Indignas.
Inuidus
Inuoluntarius

III

Voluntarium diffiniuius cuius principium in nobis est: operationis scientibus singula. Et qui quod vult operatur operationis singula cognoscens: sponte agere dicitur. Inuoluntarium est quod per violentiam aut ignorantiam factū: imputabile non est. Quod quis facit non cōsentiente voluntate/ aut pignorantia: quod quidē cognitū penitūdine/ dolorēq; inducit: id iniustus facere dicatur. Quod si posteaq; cognitum fuerit penitūdine/ tristitiaq; non inducit: id quidē non sponte et ignorans: at non iniustus fecisse dicitur. C. Ignorantia omnis: videtur alicuius cognitionis defectus. Que si cōgenita est: innata dicitur. Si qua quis (ne explēde cupiditatis impedimēto sit) ignorare cupit: affectata et ex electione. Et si per precedentē (tamen si eam non vellet) inducitur operationem: cōsequēs/ et ignorantia cuius homo causa est. Et si carū rerū quas scire tenemur/ per cōsiderationis incuriā prouenit: ignorantia iuris/ vniuersalis et cuius homo causa est: dicitur. Est preterea ignorantia eius quod homo minime scire tenetur: cum actus humani particularē circumstantiam/ ad quam homo non tenetur: ignorat. Porro est ignorantia in quam homo omnimoda prestita vigilantia preter eius voluntatem incidit: et hec ignorantia inuincibilis appellatur.

Questiones

1 Quid.	8 Nonne operationes ob maiorū malorū metū facite voluntarie sunt.	12 An quodcumq; quis operatur per iram/ aut per cupiditatem sit inuoluntarium.
2 Quot ignorantie modi.	9 Nonne in nra potestate.	13 Nonne potius honesta morte oppetendum est: q̄ ad turpe compelli.
3 Que inuoluntariū causant.	10 Qualis qui turpiter agit ignorans.	14 Quando voluntarie agendum est.
4 Que inuoluntariū nō causāt.	II An omne quod homo ignoracione facit: sit inuoluntariū.	15 Et vbi.
5 Circa que voluntariū		
6 Nonne habitus animi voluntarij sunt		
7 An posteaq; geniti sunt: in nostra sint potestate.		

Elementa

Elementa. C. 2. Sex: innata/ ex electione/ consequēs iuris eius quod homo minime scire tenetur: et inuincibilis. C. 3. Ignorantia eius quod homo minime scire tenetur et ignorantia inuincibilis. C. 4. Ignorantia qua cū quid factū est imputabile non est: causat inuoluntariū C. 4. Cetera inuoluntariū nō causāt C. 5. Quod in nra potestate sit nō est ad neq; voluntariū neq; inuoluntariū est. quod imputabile est: eius ignorantia inuoluntariū nō causat. Quod quis facit ignorans (cū ipse sue causa sit ignorantie) idipm perinde atq; voluntarie factū reputatur. C. 5. Circa operationū singula. C. 6. Circa ea versant voluntariū/ et inuoluntariū: p que cognoscim⁹ aliquē volūtariē aut inuolūtariē agere. C. 6. Quorū cause in nostra potestate/ et volūtariē sunt: eadē quoq; in nostra potestate/ atq; volūtariē erūt. C. 7. Nostre potestatis non est: paruos iam habitus: cū volumus reuocare. C. 8. Cū operandi principium in nobis est operationis singula cognoscētibz: ea voluntaria sunt. C. 9. Ea in nostra sunt potestate: que si volumus facimus et que si facere nolumus/ facimus minime. C. 10. Aliquādo turpia ex ignorantia operatus: malus et inexcusabilis est: aliquando excusabilis atq; venia dignus. prima/ quinta et sexta peccantes: venia/ misericordiaq; dignantur. Secunda tertia et quarta minime: sed vituperantur. C. 11. Non quicquid ignorans facit/ penitūdine ac tristitia cognitū inducit. C. 12. Pueri et belue

omnia per iram aut concupiscentiam operantur. ¶ 13. Adinus malissimus est fugiens dum/atq; maius bonum semper magis eligendum et hominis propria vita est: nunq; a recta ratione deuiare.

Electationem diximus operationi superuenientem placetiam. Que si studiosi Delectatio.
d habitus operationem sequitur simpliciter/per se/ vera/et pfecta delectatio est. X
Et hec sine doloris/tristitieiq; ammixtione est. Que si doloris/tristitieiq; ammixta

fuerit delectatio per accidens dicitur.

1 Quid.	8 Nonne voluptas operationis est perfectio.	constantis/adultisq; habitus: per se est	Questiones
2 An generatio	9 Que delectationu meliores: intellectuales/an corporales.	14 Nonne ad hominum vitam voluptas requiritur.	
3 Repleto	10 Que potissima.	15 An aliquis continue delectetur.	
4 An motio	11 Qualis	16 Quando delectandum est.	
5 Quot delectabilium species	12 An delectatio per se sit: que naturā habitūe constituit.	17 Et ubi.	
6 Quoad durat	13 Nonne delectatio nature		
7 Nonne operationū/et animalū specie differentium: voluptates specie differunt.			

¶ Elementa. ¶ 2. Generatio actio est qua in naturam/habitusque proficiscimur. ¶ 3. Elementa Complura voluptatum sunt capacia: quoru nulla repleto est. ¶ 4. Omni motioni cōuenit esse velox aut tardū. ¶ 5. Dux: per se/ et per accidens. ¶ 6. Quamdiu operatio manet. ¶ Dum agēs/patiensq; idem in eademq; dispositione manet: et eorum affectus manebit. ¶ 7. Ea que specie diuersa sunt: a diuersis periculi: et que proprias operationes habent: et delectationes differentes habent. ¶ 8. Sine delectatione: operatio minime perfecta est. ¶ 9. Meliores delectationes sunt: que tristitiei ammixte nō sunt. ¶ 10. Operationis optimi habitus: delectatio est optima ¶ 11. Quedam bona/et quedam praua. ¶ Voluptates operationū quarum sunt: iudicia sequitur. ¶ 12. 13. Diffinitio. ¶ 14. Quibus quandoq; adueniunt tristitie: eos voluptates iuuant. Sunt profecto voluptates tristitiarum medele. ¶ 15. Nullus homo continue operatur

¶ summī boni nomine (inquit Aristoteles) philosophi consentiūt omnes: idq; Felicitas
i felicitatem nuncupant. Quam quidem ita describit. Felicitas est (inquit) secundum virtutem hominis operatio et in vita perfecta. Que si fuerit secundum

virtutis actiue operationem sumpta: felicitas moralis/humanaq; et actiua dicitur. Si vero secundum operationem sapientie: contemplatiua felicitas/sepārata ac diuina nūcupatur. ¶ Felicitatis proprietates. Est bona. per se. perfecta. homini propria. parīs rationalis. iucundissima. pulcherrima. optima. permanens/et humanarum operationū finis vltimus/optimusq; fructus.

1 Quid	9 An in honoribus	corum/atq; aduersa: in	Questiones
2 Quot felicitatū modi	10 An in diuitiis	amicos redundant	
3 Ultra melior	11 An in virtute	16 Nonne magnis aduersitatibus calamitatibus prepediatur felicitas.	
4 An laudabile bonū.	12 An in idea	17 An puero competat	
5 Nonne honorabile bonū.	13 An felix bonorū exter-
norum amuniculis eget.	18 Quando paretur felicitas	
6 Quis deo amantissimus.	14 Nonne aliquis dū viuit
potest dici vere felix.	19 Et ubi.	
7 Qualis.	15 Nonne prospera ami-		
8 An felicitas in voluptatibus constituta sit.			

¶ Elementa. ¶ 2. Duo: actiua/et contēplatiua. ¶ 3. Contēplatiua. ¶ Cum duarū operationū alteram alterius gratia querimus: ea cuius gratia quesita est altera: melior est. ¶ Ultra contēplatiua homini scdm aliqd diuinū cōuenit. ¶ Quod est separati/et diuini: perfectius est eo quod est cōpositū. Et qd paucioribus eget: qdq; deo/ intelligētisq; tribuimus. ¶ 4. Laus ob bonum cōmendatio est: ad prestantius quid incitans. ¶ 5. Honor bonū est exhibitū in excellentis boni signum. ¶ 6. Felix. ¶ Qui colit maximāq;

curam gerit (vt oportet) et^o quod in homine deo similis est: iure deo amantissimus est.
 ¶ 7. Proprietates. ¶ 8. in quo cū belius cōmunicamus: felicitatē consistere/ mirum
 posse videtur. ¶ 9. 10. Felicitas in bono: ipsi beato extraneo nō cōsistit. ¶ 11. Virtus in-
 esse dormienti/ et non secundū virtutē quidem in vita perfecta operanti: inesse potest.
 ¶ 12. In eo quod a nobis in hac vita possideri non potest: humana/ temporalisq; felici-
 tas haudquaq; collocanda est. ¶ 13. Is opus est felici: sine quibus virtutis officia ex-
 ercere non potest. ¶ 14. Aliquis dum viuit secundum virtutem operari/ et ad finē vsq;
 in studiosa operatione persistere potest. ¶ 15. Sicut amicorū bona sunt cōmunia: eque
 aduerse fortune eos decet esse participes. ¶ 16. A magnis calamitatibus impeditur fe-
 licis operatio. ¶ 17. Is felix esse non potest: qui secundum virtutem operator non est.
 ¶ 18. In vita perfecta. ¶ 19. Ubi secundū virtutem perfectam operatur.

Peroratio.

¶ Os ergo quos ad virtutes natura genuit: virtuti parete libenter/ fugite vicia.
 ¶ Sola enim virtus suo nos officio beatos efficit. Ad horum disciplinā discite: nō
 modo vt sciatis: verū vt boni efficiamini/ euadatisq;. Nulla enī huius discipline
 laus/ nullus fructus: nisi se quis bonis operibus protinus accommodet. Circa enī huma-
 nam vitam (vt nos recte ammonet Aristoteles) minus verbis. q̃ operibus creditur.
 Ergo omni opera vos dedicate: et Adantianū poetam vos ita hortantē libēter audite.
 Fidite virtuti: fortuna fugatior vndis
 Non manet: et certam nescit habere domum.
 Et vnam quod est apud Eutrophontem: nostrum per omnem vitam eēt officium eos
 qui nondum satis incitati sunt: ad virtutē prouocare. atqui quod optamus: vobis felici-
 cus continget: si vestre nature benignitate trahamini. ita enim affectos maior gloria/
 felicioꝝ exitus manet. Valete iam: et tandem felicitate fruamini.

Præfens Artificialis Introductio
 In decem libros morales
 Aristotelis: feliciter
 suum finem
 assecuta
 est
 In alma Parisiorum academia.
 1505

1 **¶** Hinc ars/omnisq; doctrina/ similiter autē et actus/et electio: bonum
2 quoddā appetere videt. Quapropter bene ostenderūt summū bonū:
3 quod omnia appetūt. **¶** Videt autē inter fines differentia quedā, alij
4 nāq; sunt operatiōes, alij p̄ter eas opera aliqua. **¶** Quorū vero fines
sunt aliqui p̄ter actiōes: in ijs potiora sūt opera q̄ opationes. **¶** Sed
cū multi sint actus, et artes et scientie: sit etiā vt multi sint fines. nā me-
dicine quidē sanitas/ nauicularie vero nauigiū / rei militaris autē victoria/ economice
5 vero diuitie. **¶** Quēcūq; aut sūt hmoi sub vna aliq; virtute: quēadmodū ars frenorū
faciendorū/ et alie oēs q̄ ad structurā equorū p̄tinēt: sub eq̄stri p̄sistūt/ ipsa dō equestris
et oīs bellica actio sub re militari/ eodēq; modo alij sub alijs: in cunctis autē fines earū
que magis p̄cipues sunt: oibus inferiorib⁹ sunt anteponendi. nā illozū gratia istos
p̄sequimur. Nichil autē refert vtrū operatiōes ipse fines sint actiū, vel p̄ter ipas ali-
ud quiddā quemadmodū in ijs que appellantur scientie **Cap. II.**

6 **¶** Igit agibilū finis quispiā est: quē p̄pter seipsū velim⁹/ aliavero p̄pter illum
7 nec oia, p̄pter aliud optam⁹ (nā sic in infinitū esset etiā, p̄gressus/ vnaq; et stulta
8 resultaret cupiditas/ manifestum est id esse summū bonū et optimum. **¶** Atq;
9 hui⁹ nimirū cognitio ad vitā nostrā multū p̄ferret: ac velut sagittarū signū habētes: fa-
cilius q̄d oportet assequemur. **¶** Qd si ita admittēdū est idipm quasi figura cōprehēde-
re qd sit et cur⁹ sciari vel facultatū. **¶** Videt, p̄fectio ei⁹ eē q̄ maxime dñet atq; p̄sdeat.
talivero ciuilis apparet. Hec enī et quas disciplinas in ciuitatib⁹ eē/ et q̄les quēq; ad-
discere/ et qusq; opz: ipa disponit. **¶** Videm⁹ et honoratissimas facultates huic subesse:
vt rē militārē, economicā/ rheticā/ cūq; reliqs sciētijs: q̄rū est in agendo op⁹ vtrā/ ac
p̄terea leges ferat: et qd agere q̄sq; et a q̄ abstinere debeat ipa p̄stituāt: ei⁹ p̄fectio finis
aliarū fines cōtinebit. itaq; illud erit vnq; sumū bonū humanū. **¶** Etsi enī idē est vni et
ciuitati: mai⁹ tñ ac p̄fect⁹ ciuitatis videt et in capiēdo et in cōseruādo. amabile quidē
et vni soli: pulchrius tamē et diuini⁹ genū/ ciuitatibusq;, intēno igit circa ista versatur/
ciuilis quedam consideratio existens. **Cap. III.**

10 **¶** A qua dicta ad sufficientiā putādū erit. si scōm subiectā materiā declarē. nā cer-
11 ntudo qdē nō eodē est modo in oibus perquirenda. quemadmodū nec in arti-
ficiū operibus. **¶** Honestā vero et iustā de quib⁹ ciuilis cōsiderat: tantā varietatē
et discrepantiā habent: vt lege dūtaxat. nō autē natura constare videant. talē quandā
et ipsa bona habent varietatem: propterea quēd sepe ab illis accidunt detrimenta. iā
enim quidā ob diuitias perire/ alij ob fortitudinē. sans ergo fuerit de ijs et ex ijs loquē-
tes: grosso modo ac veluti per figurā varietatem ostendere. et secundum ea que pluri-
mum fieri solent de huiusmodi rebus transigere. eo deniq; modo singula que de ijs di-
centur recipienda sunt. nam eius qui erudit⁹ est catenus in vnoquoq; genere certitudi-
nem exigere: quaten⁹ ei⁹ natura rei recipit. Simile quippe videt a mathematico per-
12 suasione recipere: et ab oratore demonstrationē requirere. **¶** Quisq; bene iudicat que
cognoscit eorumq; bonus est iudex. singula igitur is qui in singulis. simpliciter autē
is qui in cunctis eruditus est. ex quo fit vt iuuenis quidē nequaq; idoneus auditor sit:
ciuilis discipline. rudis enī earū rerū: que in vita versantur. sermo autē ex illis et de il-
lis est. Sequar vero adhuc affectibus existens: inaniter/ et inutiliter audiet. cum finis
non cognitio sit sed actio. Nichil autē differt etate quis iuuenis sit an moribus. non enī
in tempore defectus: sed in viuendo et in persequēdo singula secundū animi pertur-
bationē. nam talibus quidem inutilis erit ista cognitio: quemadmodū ijs qui inconti-
nentes sunt. **¶** Qui vero cupiditates suas rationi subiciūt: iis ista scire multū admo-
dum p̄derit. At de auditore quidē et quēadmodū recipiendū sit/ et quid proponam⁹
hec p̄fatos esse sufficiat. **Cap. IIII.**

13 **¶** Vltim⁹ vero vt p̄dictum⁹ oīs cognitio atq; electio bonū qdā affectat: videam⁹
14 **¶** quid est id qd ciuile dicimus affectare. et qd oim agibilū supremū est bonum.
¶ Homic qdē oēs fere p̄sentuūt. felicitatē enī vulg⁹ simul eruditq; appellār:
a. i.

sed et bene viuere: et bñ agere p eodē accipiūt ac felicē esse. quid vero ipsa felicitas sit: de eo sane inter se discrepāt. nec idē vulgus sapiētesq; tradiderūt. nā alij quidā ex ijs q; clara et manifesta sunt: vt voluptatē/aut diuitias/aut honorē. alij itē aliud. nōnūquam etiā vn⁹ et idē diuersa. & grotās enī sanitatē paup diuitias ignorāue sue cōscij: eos qui magnū aliqd et supra se dicūt: admirant. Quidā vō et pter hec bona: aliud qddā ipm per se esse putāt: qd causa sit oibus ijs cū bona existāt. cūctas igi opiones scrutari sup: uacaneū forisā esset. sufficiet aut si illas q; appetentes sūt/aut rōnem aliquā habere videātur. ¶ Recte vō nos lateat differre eos sermones q; a picipus sunt: et eos qui ad picipia. 15 ¶ Recte enī plato dubitauit/ q; siuitq; vtrū a picipus. via sit: an ad picipia: quēadmodū in stadio ab ijs q; picipia ponūt ad finē vel cōtra. incipiendū qddē a notis est: sed hec bñ fariā. Alia enī nobis nota sūt/ alia simplr. nos fortasse ab ijs q; nobis nota sunt: incipe de bem⁹. ¶ Itaq; bene institutū morib⁹ esse oportet cū qui de honestate/ iusticia/ et oī ciuili 16 rōne sufficient sit auditur⁹. nā picipiū est qz. et si hoc sufficienter cōstat: nihil op⁹ erit ppter quid sed qui ita institutus est: aut iam habet picipia/ aut certe facilius capiet. cui vero neutrum istorum assit: is audiat heciodum

Optimus ille quidem qui per se omnia noscens:

Preceptor suus ipse sibi meliora peregīt.

Ille bonus rursus: monitus qui recta sequatur.

Qui nec ipse videt neq; credit recta monenti hic nulla in parte utilis est.

Cap. V.

¶ Sed redeam⁹ vnde digressi sum⁹. bonū et felicitatē nō absq; rōe et mō viuēdi 17 existiare vident. Nā vulgus quidē atq; onerosissimū. voluptatē. Quā pppter et ipi vitā adamāt voluptuosā. Tres enī sunt maxie picipue: illa quā nūc diximus. Vtē ciuili: tertia pteplanua ¶ Vulgus igi oīno seruire videt vitā pccor diligēdo 18 Sustentat aut ob id qd pleriq; i picipib⁹ pstatu: istar Sardanapali vitā agūt ¶ Elegā 19 tes aut viri/ et reb⁹ agendis apti honorē. hic ferē enī ciuilis vite finis est. Sed videt leuior q; is quē qrim⁹ finē: magisq; i honoratib⁹ q; ui eo q; honorat cōsistere. nos aut p pū qddā et qd leuē auferrē neq; at: sūmū bonū vaticinamur. Insup honorē seq videt vt se bonos esse cōfirmēt. itaq; a sapiētib⁹ maxie qrun et apd illos q; eos cognoscūt et virtutis causa: laudari. patet igi qstū ad hos attinet: virtutē esse pōnorē. ¶ Itaq; et 20 fortasse qd spīa ciuili vite finē magis putabit: sz videt hec ipse cōnor. Nā et dormire vitā tē habentē/ et nō opari i vita: recipere videt. et insup maxia mala/ aduēritatesq; subire. cū vero qui ita viuat: nemo beatū dicit nisi positionē custodiens. Et de his q; dez sano. nā et in coronis de his abūde dictū. Tertia est cōtemplanaua vita: de qua in sequētib⁹ cōsiderationē faciem⁹ ¶ Decunys vero itendens violent⁹ quidā est: ipseq; pfecto diuine: 21 nequaq; sint id qd querim⁹ bonū. Utiles enī et alteri⁹ gratia: itaq; magis illa q; supra diximus fines quos existimet: qm propter se expetūtur. sed apparet nec illa esse quāuis multa verba in his consumpta sint. his igitur omittis.

Cap. VI.

¶ Vniuersali forsan videre pstatbit. et quēadmodū dicat inq; rere. q; q; hec qstio 22 parduā sit: ob amicos qui ideas itroduxerūt. Sed p defensione vitatis enī ppria ipugnare oportere: pferri phos magis forisā existimādū ē. Nā cū abo sint amici: pū est veritatē i honore pferre. ¶ Chui⁹ opinōis latores nō ponebāt ideas: 23 in quib⁹ prius et posterio dicebat. Itaq; nec nūcroz ideas pstatuebāt. boni aut dicat et in eo qd quid est/ et in eo qd quale/ et i eo qd ad aliqd. Quod vō per se atq; sba: pū est natura q; id quod ad aliqd est. nā id tanq; adiacens quidā et accidēs istāne videt esse. quare in his quidem nequaq; cōmunis quedā foret idea. Preterea cum bonū tot modis dicatur quot modis dicif ens. Nā et in eo qd quid est: vt deus et mēs. et in qli virtutes. et i quanto: mensurati. et ad aliqd: vtile. et in tpe: occasio. et in loco: dicta et alia huiusmodi: manifestū est non esse cōe vniuersale et vni. non enī in omnibus sed in vno dūtaxat predicamēto diceretur. Preterea cum corūque secundū vnam sunt idē am vna sit scientia: certe et bonorū oīm vna scientia foret. Nunc autē sunt plures cū eorū que sub vno pdicamēto sunt: cū tēpons quidē in bello/ res militaris: in morbo/ medicina: in laborib⁹/ gymnastica. Ambigat ideo quispiā quid dicere velint ipsum quodq; siquidem in vno homine et in homie vna atq; eadē ratio hominis est. quā enī

homo nihil differet. quod sita: nec qua bonum. Siquidem nec magis album id quod
 diuturnum: q̄ id quod vnius dici. Probabilius autem videntur dicere pythagorici q̄
 in ordine bonorum vnum reponunt. quos etiam Pseusippus sequi videtur. verum de
 his dicitur alio loco. Et illis vero que supra diximus dubitatio quedam suborta appa-
 ret: quoniam de vniuerso bono sermo habebatur. et quenos propter seipsa appetim?
 atq; optamus: secundum vnam speciem dicuntur. que vero hec efficiunt: aut custodiunt/
 aut contraria prohibent: propter illa dicuntur: et alio modo. Constat igitur bifariam dī
 ci bona: alia propter seipsa. alia propter illa. Que ergo propter se bona sunt: ab vni^{us}
 separantes consideremus: si secundum vnam dicantur ideam. Sed que ponenda sunt
 propter se bona an que sola licet quis persequitur: velut sapere: videre: et voluptates
 quedam: et honores. nam hec et si propter aliud persequamur: tamen et propter seipsa
 in bonis quis reponat: an nihil aliud quicq; preterq; ideam? Itaq; supflua species crit.
 Sin autem et hec sunt propter se bona: eandem in cunctis rationem boni extare opor-
 tebit. quemadmodum albedinis in niue et cerula. honous autē et prudentie et volup-
 tas alie atq; diuerse sunt rationes: qua bona sunt. non est ergo bonum commune aliqd
 secundum vnam ideam. Quemadmodum ergo dicuntur: neq; enim similia videntur
 iis que fortuito equoca sunt: sed videlicet ex eo quia ab vno sunt aut quia ad vnū cuncta
 conterminant. vel potius secundū analogiā. vt enī in corpore visus. in anima mens: et ali-
 ud certe in alio. Sed hec fortasse nunc relinquenda sunt. nā ea trite discutere: alteri^{us} cēt
 philo/sophiē magis/ similit autē et de idea. si enī vnū quiddā est: qd cōmunē de oib^{us} dī
 catur bonū: aut separabile aliqd per se: clarū est id nō ēē tale quod ab hoīe agi. vel pos-
 sideri queat. nūc autē tale aliquid querit. At forte videri potest alicui meli^{us} esse id ipsū
 cognoscere gratia illorū bonorū que agi possidentq; possūt. nāq; si hoc tāq; exēplar ha-
 buerimus/ magis intelligem^{us} que nobis sūt bona: intelligētes vero adipiscemur. Hec
 24 verba suasionē cōtinent quandā: sed sciētys dissonare vident^{ur}. nā ille quidē omnes bo-
 num affectantes et quod deest perquirentes: cognitionē hui^{us} pretermittūt. atqui tātū
 ac tale auxiliū a cunctis artificibus ignorari neq; perquiri: absurdū esset. Hec vero ap-
 pareret quid cōferat textori/ aut fabro ad artē suā si scuerit quid ipsum sit bonū. aut quid
 medicus vel dux peritior fuerit si ideam ipsa cōtemplatus sit. Neq; enī isto modo sa-
 nitatem considerare videtur medicus sed hominis sanitatem: uno forte hui^{us}. nā singu-
 lis medetur. ac de his quidem satis

Cap. VII.

- 25 **U**rsus vero ad id quod querimus bonum: quid tandem sit redeam^{us}. videtur
 enim aliud in alia mensa atq; arte exitere. siquidem aliud in medicina/ aliud in
 remilitari/ aliud item in alijs. qd ergo in singulis erit bonum/ nonne id gratia
 cuius sunt cetera? est autem hoc in medicina sanitas. in remilitari victoria/ i architectu-
 ra edificium item in alio aliud. in omni deniq; actu et instituto id quod finis est. nā hu-
 26 ius gratia cetera sunt. **Q**uare si vnus aliquis omnium agibiliū finis est: id certe ēēt
 summum in agēdo bonum. sin autem plures: plura. transcendens certe in idem recidit
 27 sermo. Sed conandum est magis etiam hoc declarare. **C**ū ergo constet plures fines
 esse et quosdam ex his aliorū grana expen. ceu diuitias/ fistulas/ omniaq; instrumenta:
 28 patet non cunctos esse perfectos. **A**t quod optimum sit perfectum esse constat. qua-
 re si vnum aliquid et solum perfectum est: id certe esset quod queritur. sin plura: id qd
 29 eorum perfectissimum est. **P**erfectus autem dicimus id quod propter se expetibile
 est qd id quod propter aliud et id quod nunq; propter aliud: qd ea que et propter se et
 alia expetuntur. et simpliciter quidem id perfectum quod semper propter se expetendū
 est. nec vnq; propter aliud. Talis autem felicitas maxime videtur esse. nam eam quidē
 semper propter seipsam nec vnq; propter aliud expetimus. honorem vero et volup-
 tem/ et mentem/ atq; omnem virtutem: tum propter seipsa expetimus/ tum propter feli-
 citatem. per illa namq; beatos fore nos credimus. ipsam vero felicitatem neq; propter
 illa/ neq; omnino propter aliud quispiam expetit. Videtur autem et ex sufficiētia idem
 probari. perfectum enim bonum per se sufficiens videtur esse. sufficiens autem dicimus
 non sibi soli vtam solitariam viuenti: sed parentibus et natis/ et vxori/ et amicis et ciui-
 bus: etiam quoniam natura homo ciuiis est. sumendus est tamē in his quidam termin^{us}

nus: nec si ad natos natoꝝ/et amicos amicoꝝ extendatur: in infinitum fiat progressus. Sed de hoc alias considerandū erit. sufficiēs autē per se ponimus qđ vel solū/vitā sufficiēte/et optabile/ac nullius indigā prestat. huiusmodi autē putamus esse felicitatem. **¶** Insuper omniū maxime expetibile non connumeratā. nam si cōnumeretur: clarū est cū minime bonoꝝ magis esse expetenda: cum bonoꝝ accumulatio sit quicquid adiūgitur. in bonis autē semper maius sit expetendum. perfectum ergo quiddā/et sufficiēs per se videtur esse felicitas agibilium finis existēs. **¶** Numero felicitatem esse summū bonum manifestum est. sed quid ip̄a felicitas sit planius dilucidari queritur. Forſanve ro id fiet: si opus hominis deprehendat. vt enī tibicini. et statuario / cūctosq; artificibus et omnino oibus quozū est aliquod opus/atq; actio: in opere ipso bonū et bene videtur esse. sic etiam homini: siquidē eius aliquod opus est. Utrum igitur fabri/ et futoꝝ aliqua opera sūt. et actus: hominis vero nullū est opus: sed ad nichil agendū nat⁹ est? An quēadmodū et oculi/et manus et pedes/ac singuloꝝ membroꝝ aliquod est opus: sic et hominis preter hec omnia aliquod opus poni debet? **¶** Quid igitur hoc tandem erit: nam viuere quidē homini cōmune videtur etiam plantis. at nos propriū querim⁹. sequestranda est igitur vegetatiua vita. **¶** Sequēs esset sensitiua quedā: hanc etiā bo: ui/et equo et omni animanti cōmunē esse constat. **¶** Restat ergo operatiua quidam rationem habentis. atq; huius partem vt rationi obediens partem vt habens atq; intelligens. cum vero et hec dupliciter dicatur: ponenda est illa que secundū rationē dicitur. Nam principalis hec dicitur. **¶** Si est: opus hominis animi operatio secundum rationem/vel non sine ratione. **¶** Idem autē dicimus opus esse genere huius atq; hui⁹ studiosi. vt citharedi et studiosi citharedi/et simpliciter hoc in omnibus: excellens autē virtutis ad opus adiuncta. Citharedi enī est citharam pulsare: studiosi/bene pulsare. Qđ ita est: hominis autē opus ponimus vitā quandā hanc vero esse actionē animi/et operationes cum ratione: studiosi autem viri bene hec et probe. Singula autē bene secundum virtutem propriam perficiuntur. **¶** Si ita est sit vt summū sit hominis bonū: animi operatio secundū virtutē. et si plures sint virtutes: secundū optimam/ ac perfectissimam. At preterea in vita perfecta. nam vna quidem hirundo nō facit ver/ nec vna dies. eodē modo beatū et felicem nec vna dies/ nec exiguum facit tempus. Et summū quidē bonum ita circūscripsisse sufficiat. **¶** Nam fortasse primo figurandū est postea vero pingendum. Videtur autem cuiusq; esse illa que bene circūscripta sunt pducere/ ac membratim perficere. Tempusq; horum repertor atq; adiutor probus esse/ vnde et artū facta sunt additamenta. cuiusq; enim est: id quod desit adiungere. Ademinisse autē oportet eozū que supra diximus. neq; exactam discussionē in omnibus eodē modo: sed secundum subiectā materiam in singulis flagitare/ et inq̄tum discipline propriū sit. Nam faber quidē/et geometra differēter rectū inquirūt: alter quātum ad opus vtile est/ alter quid sit et quale/contemplator enī veritatis. eodem modo in alijs faciendum: ne extra opera plura sint q̄ opera. Neq; vero causam eodē modo in omnib⁹ inquirendū: sed satis est in quibsdā bene ostensū esse quia sic est. veluti circa principia: quia vero primū/et principiū est. Principioꝝ autē quedā inductione prospiciuntur. quedam sensu/ quedam consuetudine quadā alia item aliter. Nonandū est vt singula principioꝝ secundū naturā suā tractentur et studendū vt recte diffiniantur. quia magnum ad sequentiā habent momentū. videt enī plus q̄ dimidiū totius / eē principiū: multaq; ex ijs que queruntur per illud fieri conspicua.

Cap. VIII.

Crutandū est igitur de ipsa felicitate. non solū ex cōclusiōe et rationibus: sed ex ijs quoq; que de illa referuntur. nam vero quidem omnia consonant: falso autē cito dissonat verū. **¶** Cū igitur tripliciter diuidantur bona: et alia externa dicuntur/ alia animi/et corporis. bona animi principalissima dicim⁹ et maxime bona. act⁹ vero et operationes animales: animi esse ponimus. Itaq; recte quidē dicere secundū hanc opinionē antiquā/et a philosophantibus approbatā. recte etiam q̄ operationes quedā et actus fines esse phibentur: sic enī ex bonis animi non externis esset. Consonat quoq; huic quod dicitur: bene viuere/et bene agere/felicē. ferenamq; bona quedam vita/et bona actio dicta est. Luncta etiā que circa felicitatem querunt: huic adesse constat. Nam

- alijs virtus/alijs prudentia/alijs sapientia quedam cōvidetur. alijs hec aut horū aliqd cū voluptate aut non sine voluptate. alijs vero externā quoq; affluentia circūplectitur. Hec partim multi et antiqui partim pauci et preclari dicūt viri: quorū neutros in totum aberrare putandū est: sed in aliquo et plerq; recte assequi. Illis ergo qui virtutē omnem/aut aliquam dicūt: consonat sermo. nam huius quidē est secūdū ipsam operatio. forte vero non modicū refert vtrum in possessione vel in vsu optimum accipiat / et in habitu vel in actu. fieri enī potest vt habitus existens nichil peragat boni. velut in dormiente seu aliter ocioso. sed in actu neq; hoc fieri potest. agat enim: necesse erit et quidem bene agat. Et quēadmodū i olympia nō optimi et fortissimi: sed q; certāt coronāf. nā corū aliq; vincunt. sic et in vita: bonorū et honestorū q; recte agūt cōpotes sūt. ¶ Hōrū insuper vita ipsa per se voluptatē continet. Nā voluptatē suscipere est animalū. cuiq; autē voluptati est: id cui⁹ amator dicitur. vt equus amatori equorū: et spectaculū amatori spectaculorū. eodemq; modo iusta: amatori iustorū et omnino ea que secūdū virtutem talium amatori. Multitudini ergo iucūda repugnant: ob id quia natura talia nō sunt. probitatis vero amatorib; iucūda: sunt natura iucūda. huiusmodi autē sunt act⁹ secūdum virtutem qui talibus viris etiam per seipsos iucūdi sunt. Neq; eorum vita indiget voluptate quasi adiūcta sed in seipsa habet voluptatē. Non est preterea bonus qui bonis openbus non delectatur. nā neq; iustū dicit aliq; qui iustus: neq; liberalē q; liberalibus nō gaudeat. et in alijs eodē modo: hoc si ita est actiōes secūdū virtutem per seipsas iucūde sūt. Sed et pfecto bone et honeste et vnaqueq; earū maxime si studiosus vir bene iudicat de ipsis. iudicat autē vt diximus. optimū ergo et pulcherrimū et iucundissimū felicitas est. Hec separantur ista secūdū epigrāma deliacum. pulcherrimū id quod iustissimū / optimū sospitatē habere. iucundissimū re amata potiri. hec enim optimis operatiōibus omnia insunt. eas vero aut vnam earum que optima sit: dicimus esse felicitatem. ¶ Indiget tamē vt videtur et bonis externis. Impossibile nāq; est aut certe non facile pclara ab eo agi: cui desunt facultates. Multa enim per amicos per diuitias per ciuilem potentā quasi per instrumenta quedā fiunt. quedā etiā si desint beatitudinē maculant: velut nobilitas soboles. forma. Nō satis enim ad felicitatem habilis est homo penitus deformis neq; ignobilis: neq; is qui solus et sine plesit. et forte multo min⁹ si cui mali sunt filij aut amici aut si cū boni forent intenerūt. vt dixim⁹ ergo addenda videtur huiusmodi prosperitas. Quamobrem in eodem collocant quidam bonam fortunam et felicitatē/quidā vero virtutem. Cap. VIII.
- 42 Vnde queritur vtrū per disciplinā. aut per assuetudinē/vel alio quopiā modo per exercitiū acquiri possit. vel diuina aliqua sorte fortunāq; proueniat. Si ergo aliud quicq; est deorū munus hominibus datum: par est felicitatem quoq; deorum esse deorū. at tanto maxime humanarū rerum quanto id prestabilis est. sed hoc
- 43 forsā alterius consideratiōis magis propriū esset. ¶ Videtur autē et si non a dijs missa sed per virtutē et disciplinā quandā aut exercitacionē pueniat: tamen diuinissimorum esse. nam virtutis premiū finisq; optimū quiddā/et diuinū beatūq; videtur. Eset etiā valde commune: cum posset cunctis existere non orbatīs ad virtutem: per disciplinā quandā ac diligentā. ¶ Si melius est hoc modo q; per fortunam esse felicem: rationabile est sic se habere. siquidē ea que secūdū naturā sunt: vt optime se habere possūt ita sūt. similiter et illa que secūdū artē. et secūdū oēm causā. et maxime secūdū optimā. Maxima vero atq; optima rem fortune tribuere: magna pfecto esset absurditas. Conspiciū est qd nūc querebā/etiā ex sermone: dictū est enī animi operationē quādā scōm
- 44 virtutē. ¶ Ceterorū autē bonorū alia subesse necessariū est. alia ad cooperationē et vsū nata sunt: instar instrumentorū. hec dictio quoq; ab initio consonant. nā finē ciuilis optimū ponebamus. ea vero plurimā facit diligentā vt ciues quodāmodo disponat. atq;
- 45 ipsos bonos et honestorum actores efficiat. ¶ Recte igit nec bouē nec equū nec quicq; aliud animātū felix dicim⁹. nā nullū eorū hui⁹ operatiōis princeps ē potest. Ea quoq; de causa nec puer felix est. nā ppter etatē nondū hec agere potest. et q; dicunt felices: ppter spem dicunt. op⁹ enī est vt dixim⁹ pfecta virtute et vita perfecta. ¶ Nā frequētes
- 46 imutatiōes/variēq; fortune accidāt i vita. fieriq; potest. vt is q; maxime floret magnas

in senectute incidat calamitates. ceu i heroïcis de priamo fabulaf. qui vero tali fortuna fretus miserabiliter finerit: eū nullus censet beatum.

Cap. X.

Hic igit nec alius quisq̃ hominū beat⁹ dici potest q̃dū viuit: sed iuxta Solonē
a spectare finē oportet. ¶ Si ita ponēdū: an tūc beatus est cū morit. vel hoc ab-
 surdū omnino: p̃ferti nobis q̃ dicunt operationē quādā eē felicitatē. ¶ Si mor-
 tuū nō dicim⁹ felicē nec Solon hoc vult: sed tūc secure beatū dici posse: cū iā extra ma-
 la calamitatesq̃ existat habet id etiā dubitationē quandā: cū videat mortuo quoq̃ ho-
 mini: malū q̃ddā esse et bonū/ quēadmodū viuēt: nec sentiēt. vt honores/ ifamie/ filio-
 rūq̃ z posterorū p̃sp̃eritates/ aduersitatesq̃. hęc etiā dubitationē afferūt: quia fieri pos-
 test vt q̃ ad senectā vsq̃ beate vixerit/ decesseritq̃: eidē tū multa z varia circa filios cōtin-
 gant: aliosq̃ eē p̃bos/ et cū dignitate vitā agere: alios vero contra. pater igit q̃ si trāscāt
 hęc ad parētes: varie sese habere illos p̃tingere potest. esset vero absurdū si defūct⁹ q̃q̃
 mutaret: et modo felix et modo miser esset. absurdū et si res posterorū nichil penit⁹ ad
 parētes ne ad aliq̃d tēpus q̃dē p̃tinerēt. Sed redeūdū est ad id q̃d p̃mo q̃sum⁹. nam
 forte ex illo hoc poster⁹ apparebit. si ergo finē spectare oportet/ et tūc beatū dicē quēq̃
 nō q̃ tūc beat⁹ sit: sed q̃ prius erat beat⁹: quō id nō absurdū: siquidē dū est felix nō veri-
 ficet in ipso id q̃d est. qm̃ beatos dicere viuētes nō volum⁹ p̃pter mutatiōes: et quoniā
 stabile aliq̃d ac nequaq̃ leuiter mutabile felicitatē putam⁹. fortuna vero sepe cōuertit.
 pater enī q̃ si fortunā sequimur: sepe felicē ac postea miserū eū dē dicem⁹/ ceu cameleō-
 ta quēdā debilitate firmū p̃ferētes felicē. ¶ Vel fortuna sequi nequaq̃ rectū. cum bene
 autē male in illa nō sit: sed illius indiget vita humana vt diximus. operatiōes vero secu-
 dū virtutē domine sūt felicitatis. cōtrarie vero contrarij. Testat autē huc: id q̃d modo
 quēsum⁹. nulla quippe in re humana certitudo tāta est: quāta in operatiōib⁹ secundū
 virtutē. hęc nōq̃ stabiliōres q̃ sciēte vidēt esse. sed que illarū honestissime sūt: eē pluri-
 mā habēt firmitatē. qm̃ in illis maxime et cōtinuatissime beati viuūt: hęc enī videt causa
 quo min⁹ circa illas fiat obliuio. Existet igit beato id q̃d q̃rit/ talisq̃ erit p̃ totā vitā. scilicet
 per enī vel maxime oim̃ ager/ et cōtēplabit scōz virtutē. Fortunāq̃ feret optime ac per-
 omnia omnino decēter. hic enī vere bonus et quadrāgul⁹ sine vituperatiōe. ¶ Quā multa
 et varia fortuna afferat: parua quidē seu illa prospera/ seu aduersa non multū sane tra-
 bent momenti. grādia vero et multa si p̃sp̃era sint: beatiōrē vitā efficiūt. na et p̃decorare
 apta sūt: et eorū vsus bon⁹/ studiosusq̃ existit. Sin autē: beatū p̃terit quidē atq̃ inq̃nāt
 nā et tristitiā afferūt/ et operatiōes multas impediūt. Sed tū et in ipsis elucet bonū: cū
 multe ac magne aduersitates leuiter perferunt: non p̃pter insensibilitatē/ sed p̃pter ge-
 nerositatē et magnanimitatē. ¶ Si opatiōes domine sūt vite vt dixim⁹: nemo beat⁹ fieri
 miser potest. nūq̃ enī odiosa/ atq̃ ip̃roba faciet. virū enī vere bonū et sapiētē arbitra-
 mur: oim̃ fortunā decēter p̃ferre/ ac sēper p̃ facultatē eorū optime agere. veluti et bonū
 ducē p̃seub⁹ castris bellacissime vi: et sutorē ex dato sibi p̃clib⁹/ calcēū optimū facere/ et
 eodē modo alios omnes artifices. ¶ Si ita est: felix quidē nūq̃ miser esset. nec tū bea-
 tus si in p̃ximi calamitates inciderit: nec certe varius ac leuiter mutabilis. Hā necq̃ ex fe-
 licitate facile dimouebit⁹ neq̃ a q̃busuis aduersitatibus: sed ab ingētib⁹ et multis. ex ta-
 lib⁹ aut nequaq̃ rursus fieret felix in breui tēpore. sed in longo quodā ac p̃fecto: multo-
 rum ac p̃clarorū in eo pontus. ¶ Quid ergo p̃hibet dicere illū esse felicē qui secundū
 virtutē p̃fectā operetur/ et bonis externis sufficienter abundet: non in quouis tēpore/ sed
 in vita p̃fecta. An vero adiungendū est et ita victurus/ moriturusq̃ secundū ratio-
 nem. cum futurum quidem nobis incertum sit: felicitatem vero finem et p̃fectum om-
 nino posuerimus. Id si ita est: beatos dicemus viuētium quibus existunt/ existētq̃ p̃e-
 dicta/ beatos autem homines. ac de his quidem hactenus.

Cap. XI.

Posterorū autē/ amicorūq̃ fortune q̃ nichil ad nos p̃tineāt dicere. nimis p̃fecto
 durū opinatiōibus p̃trariū videt. Eni vero cū multa/ ac varia ill⁹ p̃tingāt magis-
 q̃ et min⁹ ad nos p̃ueniāt: sigillatim ea distinguere plūxū q̃dē/ in infinitūq̃ eēt. sū-
 matim vero si dicāt: fortasse sat erit. vt enī in seipso p̃tingētes aduersitates q̃dā graues
 sūt momētūq̃ habēt ad vitā/ q̃dā vero leues magis vidēt: sic et in amicis sūroēs. Sed
 vtrū circa viuos/ an circa mortuos ista p̃tingāt/ id multo plus refert q̃ i tragedijs sceles

ra vtiā patrata narrari/ vel qñ tñc paterent. Cōsiderādū est ergo et isto modo qd int̄ sit/ imo fortasse qrendū: vtrū y q decesserūt boni alicui⁹ aut mali p̄ncipes sūt. videt̄ enī z si qd̄q ex his ad illos p̄tineat: siue bonū siue p̄trariū: leue qddā: ac puū/ vel simp̄r: vel ip̄: sis eē. Deniq; neq; tñ: neq; tale: vt beatos efficere q nō sūt: aut illi q sūt: auferre b̄titudi: nē qat. Pertinere igit̄ i aliq̄ videt̄ ad defūctos. p̄sp̄ritates. aduersitatesq; amicorū: vel eaten⁹ dūtaxat vt nec felices facere nō felices/ nec huiusmodi aliqd possint. Cap. XII.

53 **B**s ergo sic t̄minatus videam⁹ vtrū laudabiliū an potius honorabiliū felicitas
54 b sit. ¶ Hāc potētiā nō eē p̄stat. Videt̄ aut̄ oē laudabile q̄le aliqd sit/ z qdāmō
ad aliqd se habeat laudari. Hāc iustū et fortē oēm̄q; p̄bitatē/ ac d̄tutē: ob facta
actiōesq; laudam⁹. robustū aut̄ z velocē ac aliorū quēq; q natura talis ē ac ita se habet
ad bonū qddā et studio sū. Patet aut̄ id z ex deorū laudib⁹ q̄ ridicule videt̄ si ad nos re-
ferā. hoc aut̄ ex eo accidit q p̄ relationē vt dixim⁹ laudes sūt. ¶ Si laus talū est/ p̄stat
optimorū nō eē laudē: sed mai⁹ qddā ac p̄stāti⁹ quēadmodū apparet. nā z deos felices/
beatosq; eē dicim⁹. et viroz cos q maxie diuini sūt: brōs appellam⁹. Eodēq; mō de bo-
nis. nemo enī sic felicitatē laudat vt iustū sed vt diuinū qddā ac p̄stāti⁹: beatū dicit. Vi-
det̄ aut̄ z Eudoxus. pbe voluptati p̄cipiatū defēdere: q cū non laudet voluptas et sit
bonū: p̄stabilē eē qddā significari putabat: q̄ ea q laudabilia sūt. talē xō eē deū/ z sūmū
bonū. ad hec enī z alia referri. laus ergo d̄tutis ē. ab ea nāq; honesta agim⁹. p̄mēdatiō-
nes xō operū: tā corporaliū q̄ aialiū. verū ista tute discute: illorū fortasse magis p̄p̄iū
eēt q i his p̄mēdatiōib⁹ elaborariūt. nobis aut̄ manifestu est ex us q dicta sūt: honorabi-
liū. z p̄fectorū eē felicitatē. videt̄ aut̄ etiā ob id sic se habere q̄a p̄cipiū est. et enī gr̄a ce-
tera oīa oēs facim⁹. p̄cipiū xō causāq; bonorū honorabile qddā. diuinūq; ponimus.

55 ¶ Im ergo sit felicitas animi opatio qda scōm virtutē p̄fectā: de (Cap. XIII.
c virtute ip̄a videndū est. nā sic fortasse meli⁹ felicitatē intuebimur. videt̄ aut̄ et is
qui vere ciuilis sit circa hāc plurimū laborare. vult enī ciues bonos efficere. legi-
busq; obteperātes. Exēplū hu⁹ habem⁹. Eretrēsiū et Lacedemoniorū legūlatores et si
qui alij tales fuerint. q si ciuilis est ista scrutari: manifestū est vt ab im̄o p̄posuimus de
56 illa eē querēdū. ¶ Sed de virtute humanā videlicet querere oportet. nā bonū qddā hu-
manū/ et felicitatē humanā: q̄rebam⁹. virtutē aut̄ dicim⁹ humanā nō corporis s; animi/
57 et felicitatē animi operationē. ¶ Hec si ita sunt: clarū est oportere ciuilem hoīem scire ali-
quaten⁹ ea q̄ circa animū. quēadmodū qui oculos ac oē corpus curaturus est. ac tāto
magis: quāto ciuilis honorabilior est atq; p̄stantior q̄ medicina. ¶ Si p̄stantes medici
circa cognitionē corporis multū laborāt: idē circa animū est a ciuili hoīe faciendū. Vi-
dendū est autē horū gratia. et eaten⁹ videndū vt ad q̄lita sufficiat. nā vlt̄er⁹ quidē scru-
tari operosi⁹ foris esset q̄ p̄ rerū p̄positarū qualitate. Dicunt autē et de illa et in exter-
58 nis sermonibus sufficiēter qdā: quib⁹ vtendū est. ¶ Veluti vnā esse eius partē sine ra-
tione. aliā rationē habentē. Vtrū vero diuidant̄ ista scōm corporis partes/ et oē diuisi-
bile: vel ratioē quidē duo sint sed diuisionē minime/ recipe apta: ceu in circūferentia con-
59 cauū/ et cōuexū: nihil refert ad p̄fēs. ¶ Sed irrationalis quidē partim cōmuni z vege-
tabili filis est. loquet̄ autē de eo qd causa est n̄ utnēdi/ et augmētādi. nā talē animi potē-
tiā in cūctis q̄ nutriūt qd reponat. et in senb⁹ hāc ipsū quoq; in perfectis rationabili⁹ q̄
60 aliā aliquā. ¶ Huiusmodi igit̄ cōmuni qdā virt⁹ et nō humana apparet. Videt̄ enī in
sōnis maxime operari hec pars/ atq; potētiā. at bonus z malus persōnū minime discer-
nuntur. vnde aut̄ felices a miseris in dimidio vitē nichil differre. Cōtingit autē hoc ra-
tionabiliter: nā ociositas animi somnus est: que non dicat̄ bona vel mala: nisi in quātum
aliqui parūper eueniunt motus/ et qua meliora sūt v̄sīa modestorū hominū q̄ q̄rūcūq;
61 Sed de his quidē satis et nutritiū omittendū quia humane virtutis expers est. ¶ Vi-
detur et alia quedā natura animi irrationalis esse: particeps tñ aliquatenus rationis.
Cōnnēns enī et incōnnēns rationē/ et animi id qd rationē habet laudam⁹. recte enī ad
optima puocat. Apparet autē et aliud qddā p̄ter rationē illis inesse: qd repugnat̄ resi-
stiq; rōni. vt enī resolute corporis partes si ad dexterā mouere velis: in sinistrā ferunt:
sic et in animo in p̄trariū ferūt incōnnēntū appetit⁹. Sed in corporib⁹ quidē cernim⁹ id
qd p̄ter se mouet̄: an aīo vero nō cernim⁹. sed nichilomin⁹ putādū est in aīo qd̄ eē aliqd
a iij

pter rationē: qđ huic aduersat/ et obuiat qđ liter aut aliud: nihil refert. Rationis et hec vlti-
des particeps vt dixim⁹. Itaq; paret ratioi p̄tēns. forte etiā magis obediēs est intēpe-
rato et forti. oīa enī p̄sonat rōni. Vnde ergo et irrōnabile duplex. aliud vegetabile nō
p̄nceps rōnis/ aliud p̄cupiscibile et oīno appēibile i tōtū p̄nceps: in quāntū illi obediēs/
atq; obēperās est. Sic itaq; patris et amīcorū dicim⁹ rationē h̄re: nō aut vt mathematī
corū. Quid autē p̄suadeat qđ dā mō a rōne id qđ irrōnabile est: ad monitiōes/ increpatiōes/
cohortatiōesq; significat. ¶ Sin autē dicere oportet hāc qđ partē h̄erōnē: duplex crit
rōnē h̄ns/ aliō p̄cipalit̄ et i sc̄po/ aliō tāq; patri obediēs qđ dā ¶ Distinguit et h̄t sc̄o
hāc differētā. Dicim⁹ enī illarū qđ dā eē intellectuāles qđ dā vero morāles. Sapiētā qđ
dē/ et solertiā et prudētiā: intellectuāles. liberalitatē autē et modestiā: morāles vocamus.
loquētes enī de morib⁹ nūq; dicim⁹ qđ a sapiēs/ aut solers: sed qđ mutis/ et modest⁹. lauda-
mus et sapiētē sc̄m habitū. habitū vero eos qđ laudabiles sūt: virtutes appellamus.
Primi Ethicorū: interprete Leonardo Aretino finis.

¶ Im vero duplex sit virt⁹: alia intellectiua/ alia morālis. Intellectiua qđ dē
plurimū ex doctrina gñationē habet/ atq; augmētū. quāprop̄ experētia
indiget et tpe ¶ Moralī autē ex assuetudine fit. vnde et nomē habet parū-
per a more declinās. Ex quo manifestū est nullā morāliū virtutū natura
nobis inesse. Nichil enī eorū qđ natura sūt: aliter assuescit. vcluti lapis cui⁹
natura est: vt deorsū ferat nūq; assuesceret sursum ferri/ nō si milies illū qđ assuefaciēdi
gratia: in altū p̄iciat. neq; ignis deorsū/ neq; aliud quicq; ex is qđ aliter nata sunt: aliter
assuesceret. Itaq; natura ergo/ neq; p̄ter natura insunt nobis virtutes: sed sum⁹ qđ dē nos
ad illas recipiēdas natura apti: perficimur autē per consuetudinē. P̄terea qđ natura
nobis insunt: eorū potentias prius ferimus/ posterius vero actus reddimus. quod i sc̄-
sibus manifestū est. Itō enī ex eo qđ sepe audiuim⁹/ aut sepe vidimus. sensū accipim⁹: s̄z
contra habētes/ vti sum⁹: non vtentes habuimus. At virtutes acquirimus operādo p̄-
us: quēadmodū et in alijs artib⁹ que enī oportet postq; didicerimus facere: ea faciēdo
addiscimus. ceu fabricādo fabū/ et citharā pulsando citharedi: sic iusta agendo iusti/ et
modesta modesti/ et fortia fortes efficiuntur. Testat id qđ sit in ciuitatib⁹. nā latores le-
gū assuefaciēdo ciues bonos efficiunt. et p̄positū qđ dē oīs legislatoris hoc est. Quicūq;
vero ex illis hoc nō bene agūt: aberrāt. idq; inter bonā rem publicā/ malāq; interest.
¶ Insuper omnis virtus/ atq; ars ex eis dē/ ac per eadē fit/ corrumpiturq; ex pulsatione
eius cithare et boni. et mali sūt citharedi/ eodēq; modo comedi et fabri et alij omnes.
bene fabricādo boni erunt fabri: male autē mali. quod nisi sic eēt doctore nō indigerēt:
sed oēs boni/ aut mali essent. sic et in virtutib⁹ res se habet. Agēdo enī qđ in cōmercijs ho-
minū versant̄: vel iusti vel iniusti euadimus. agendo qđ in periculis/ et consueci metuerē/
aut fidere: fortes vel timidi sumus. Sili modo in is qđ circa cōcupiscētā/ et in his qđ cir-
ca irā. alij tēperati et faciles: alij intēperati/ et iracūdi put hoc vel illo mō in illis fit. at vt
vno p̄prehēdā verbo: ex siliibus actibus habitus sūt. Itaq; videndū est quales act⁹ eda-
mus. nā quales illi sunt: tales habitus subsequūt. Itaq; videndū est quales act⁹ eda-
refert hoc vel illo modo statim ab adolescentia consuescere.

¶ Im igitur p̄sens opus non cōtēplationis gratia fiat: quēadmodū cetera. nō
enī vt sciam⁹ qđ sit virt⁹ (nā sic nulla ei⁹ fortutilitas) sed vt boni sim⁹: perscruta-
mur. necessariū est de actib⁹ videre qualiter agere illos oportet. nā in illis cōst-
sit quales sint habit⁹: vt ostēdim⁹. ¶ Oportere igit sc̄m rectā rationē agere cōmune
est. p̄suppositū nobis existat. que autem recta sit ratio: et quomodo ad illas se habeat
virtutes: postea dicetur. Illud prius a nobis cōfessū existat: qđ oīs de rebus agendis ser-
mo quasi per figurā quandā et nō per exactā discūssionē: tractari debet. quia vt ab initio
diximus secundū materiā sermones sūt exigendi. at in reb⁹ agēdis vtilib⁹q; nichil fir-
mum/ neq; stabile est. vt etiā nec in sanis. cūq; hoc habeat vniuersum genus: multo ma-
gis de singulis rebus nulla certitudo tradi potest. cū neq; sub artē/ neq; sub professionē
aliquā cad. it. sed opus est vt qđ agūt: sēper ad tēpus cōsiderēt. ceu in medicina et nauī
gatiōe. ¶ S̄z qđ ita est conādū tñ ē auxiliū ferre. Prīmū igit illud p̄siderādū qđ istoz

ea natura est vt defectu/excessuq; corrūpant. ceu in virib⁹/ac sanitate videm⁹. op⁹ enī
p obicinis clara exēpla iducere. excess⁹ enī ⁊ defect⁹ laboꝝ vires corrūpūt. Eodē mō ci
bi ⁊ pot⁹ nimis magni et nimis pui sanitatē corrūpūt: moderati faciūt/augēt/pscruāt.
Sic igit infortitudie ac tēperāna ⁊ alijs xtutib⁹. Qui cūcta fugit ac formidat/ ⁊ nullū
resistit: timid⁹ est. q̄ xō oīno nihil formidat sed adūsus oīa vadit: temerari⁹. itē q̄ oī vo
luptate ponit nec vlla se abstinēt: intēperās est. q̄ xō oēs fugit istar agresstū. insensibilis
quidē est. Corrupt⁹ cui tēperāna ⁊ fortitudo ab excessu ac defectu: a medio autē seruaf.

7 ¶ Hec solū gñatiōes/ ⁊ augmēta/ ⁊ corruptiōes ex cisdē ab cisdē sūt: verū etiā opatōes
coꝝ: i cisdē erūt. nā ⁊ in alijs q̄ cūctētia sūt idē accidit. veluti i virib⁹. sūt enī vires ex
capacitate multi cibi: ac ex tolerāna mltōꝝ laboꝝ: ⁊ hoc maxie facit pot⁹ robust⁹. Sic et
in xtutibus abstinēdo a voluptatib⁹ tpati efficiuntur: facti autē maxie possum⁹ abstinere.

8 ¶ Significatio autē habitū ex voluptate/ aut molestia q̄ facta sequit⁹. (Cap. III.
8 deprehēdi cōuenit. q̄ abstinēt a corporeis voluptatib⁹. si ob hoc ipm gaudet:
tēperās est: sin moleste fert: itēperēs. Itē qui picula subit/ ⁊ gaudet/ aut certe

dolet: fortis est. qui vero dolet: timidus. Circa voluptates enī ⁊ dolores xtus moralis
cōsistit. Hā ppter voluntatē iproba facimus/ et ppter molestiā bene facere omitim⁹.

9 ¶ Itaq; ab ipa adolefcētia institutos esse puenit (vt plato iquit) vt p qbus oporteat gau
deamus ac doleam⁹. hec enī recta est disciplina. Preterea si virtutes sunt circa actus/ ⁊
affectus. oēm vero affectū/ ⁊ actū sequit⁹ voluptas aut dolor: virtus circa voluptates et
dolores erit. Ostendūt hoc penē q̄ ppter ea ifugunt. sūt enī medicie quedā. at edicinas
aut ea nāta est: vt p p̄traria siūt. Preterea vt supra dixim⁹ oīs habit⁹ animi/ ad illa et circa
illa naturā habet: q̄ talia sūt vt illū deteriorē aut meliorē efficiāt. sed p voluptates ⁊ do
lores p̄trari sūt sequēdo ⁊ fugiēdo vel quas nō oportet: vel qn nō op⁹: vel q̄uens aliē a
rōne talia pferib⁹. quaprop̄ xtutes diffinuit trāquillitates q̄sdā et quietes. nō tū bene
q̄s simplr dicūt. sed nō vt oportet ⁊ vt nō oportet/ et qn et q̄cūq; alia adiūgūt. Subest
igit virtutē esse circa voluptates/ et dolores: optimoꝝ opatricē. viciū autē p̄tra. Probat
etiā illud q̄ cū tria ad capiendū repudiādūq; cōsiliū p̄tendūt: honestū/ vtile/ voluptariū:
et tria his p̄traria turpe/ iutile molestū bon⁹ quidē hec oīa recte p̄sequitur/ malus vero ab
errat. Sed p̄cipue circa voluntatē: hec enī coīs est aīantib⁹. ⁊ cūcta q̄ in electionē cadūt
ifsequit⁹. Hā et honestū ⁊ vtile iucūdū videt⁹. Cūctis etiā nob a pueritia simul educata
est. q̄ prop̄ arduū est hāc rē insitā: penit⁹ vite n̄ferre. Regim⁹ autē act⁹ n̄fos alij magi
aliū min⁹ pvoluptatē ⁊ dolores. Ob hoc igit necesse est totū negociū circa illas x̄fari. nō
parū est enī ad res agēdas pbe/ aut iproblectari/ aut dolere. illud difficalit⁹ voluptati res
pugnare cū ire vt liberacit⁹ iquit. Circa difficultiora xō sēp ars/ xtusq; existit. Hā bñ i hoc
meli⁹ ē. itaq; ob id q̄q; circa voluptates ⁊ dolores totū negociū esset xtus ⁊ ciuil⁹. Hā
qui bñ his vt n̄ bon⁹ erit: q̄ male mal⁹. Est igit xtutē circa voluptates ⁊ dolores ⁊ ex q̄b⁹
fit augeri/ atq; aliē factis corrūpi/ ⁊ circa illa opari ex quib⁹ fit: satis dictū est. (Cap. IIII.

10 ¶ Ad q̄ret fortasse q̄spia quē admodū dicimus: q̄ iusta agēdo iustos/ et modesta

8 modestos/ fieri oportet. Hā si iusta et modesta agūt: iā sūt iusti ⁊ modesti. ceu
si grāmatica ⁊ musica: grāmatici ⁊ musici. vñ nō in arab⁹ ita se habet. Hā fieri

potest vt grāmaticū quid agat fortuito/ et alio supposito. tūc igit grāmatic⁹ erit cū grā
maticū aliquid et grāmattice faciet. hoc ē scdm cā grāmaticā q̄ i ipso est. Preterea neq; q̄
simile est in arab⁹ et virtutib⁹. Hā q̄ ab arte pcedūt: laudē i se hūt. quare sufficit illa sic
existere. Sed q̄ a virtute p̄ficiuntur: nō satis est si ipa iuste q̄dāmō se hūt ⁊ modeste agā
tur. sed si agēs ita egerit: primo si sciēs/ scō si eligēs et eligēs. ppter ipa/ tertio si certo ⁊
imobili iudicio agat. At ceteras vero artes habēdas nihil hoꝝ requirit. p̄ter q̄ sciētia.
at in virtutib⁹ scire ipm parū est aut nihil: vt vero/ atq; exercere plurimū uno totū valet:
vt pote q̄ ex frequēti acnōe iustōꝝ modestoꝝq; pueniat. res enī tūc iusta ⁊ modesta dī:
qn talis est q̄lē iustus et modest⁹ ageret. Iust⁹ autē et modest⁹ est: nō q̄ hec agit: sed q̄ sic
agit vt iusti ⁊ modesti agūt Bene ergo dī q̄ q̄s iusta agēdo iust⁹ fit/ ⁊ modesta modest⁹:
nō agēdo aut null⁹ vt bon⁹ sit ne curare q̄dē videt⁹. Sz pleriq; nō ita faciūt verū ad vba/
disputanonēq; p̄fisi: purit se philosophari/ atq; ita bonos viros fieri egrotos imitati q̄
vba medicoꝝ audiūt q̄dē diligēt: faciūt autē nihil ex is q̄ sibi p̄cepta sūt. vt ergo illoꝝ

corporibus nō bene erit: q̄ ita curant̄. sic nec illoꝝ animis q̄ ita philosophant̄. Cap. V.

Est hec aut̄ quid sit virtus p̄siderandū est. Cū igit̄ tria sint que in aīo sūt: affectus/potētia/habitus. horū certe virtus aliquid erit. Affectus quidē voco cupiditatē/irā/mētū/audaciā/iniuriā/leuciā/amorē odiū/desideriū. emulatiōē/misericordiā: z vniūsalit̄ illa q̄ voluptas aut molestia seq̄t̄. Potētiā autē voco scōm q̄ illas suscipere apti sum⁹. veluti scōm q̄s possum⁹ irasci/ aut dolere. aut misereri. habit⁹ autē per quos bñ vel male ad effect⁹ nos habem⁹: veluti ad irascendū si vehemēter/aut remisse male: si mediocriter bene. eode modo et circa alia. ¶ Affectus ergo nō sūt neq̄ virtutes neq̄ vicia q̄ scōm affect⁹ nō dicimur boni vel mali. scōm autē virtutes et vicia dicimur. Et quia scōm affectus nō laudamur: neq̄ vituperamur. nō enī laudat̄ q̄ timet neq̄ qui irascit̄. neq̄ vitupatur q̄ simpliciter irascit̄: sed qui certo mō. et scōm virtutes et vicia laudamur et vituperamur. ¶ Preterea irascimur et timemus sine electiōe. virtutes autē electiōes quedā sunt/vel nō sine electiōe. ¶ Insuper scōm affectus moueri dicimur. s̄ secundū virtutes et vicia nō moueri: sed certo modo dispositos esse. ¶ Propter hec etiā neq̄ potētiē sunt. nā neq̄ boni neq̄ mali ex eo dicimur quia facere possum⁹ simpliciter: neq̄ laudamur/ neq̄ vituperamur. Et p̄t̄ea potētes sum⁹ natura. at boni vel mali nati nō sumus. diximus aut̄ de hoc paus. ¶ Si ergo neq̄ affectus sunt neq̄ potētiē: restat vt habitus virtutes sint. Quid igitur virtus sit. generaliter dictū est. Cap. VI.

Ed oportet nō solū isto mō q̄ habitus est. sed qualis habit⁹ sit dicere. Est ergo dicendū q̄ oīs virtus et illud ip̄m cui⁹ virtus est: bene se habēs p̄ficiat et op⁹ eius. virtute enī oculi bene videm⁹. Eodēq̄ modo virtus equi: equū ip̄m studiosū facit/ et bonū ad currendū. portādū equitē et expectādū hostē. Si ergo hoc eodē modo se habet z virt⁹ certe hoīs habitus erit: ex quo bonus vir sit/ z ex quo suū op⁹ bene reddat. Quomō aut̄ id erit iam dictū est. Preterea et hoc mō patebit si inspiciam⁹ q̄lis sit ei⁹ natura. ¶ Hēpe in omni cōtinuo ac diuisibili z plus/ z min⁹/ et cōle: capi potest. ¶ Et hoc aut respectu rei aut nostri. Equale vero mediū qd̄ est: iter defectū et excessū. Dico aut̄ mediū rei qd̄ cōliter distat ab vtroq̄ extremo: quod est vñū et idē in oībus. respectu aut̄ nostri: qd̄ neq̄ excedit neq̄ deficit. hoc aut̄ neq̄ vñū/ neq̄ idē in oībus est: Veluti si decē multa. duo pauca/ sex media capiant̄ in rei: equalit̄ enī excedūt et excedūtur hoc mediū est secundū numeri p̄portionē. Sed q̄tū ad nos nō ita capiendū. nō enī si cui decē numas comedere multū est/ duas aut̄ parū: magister ludi sex eidē tradet. est enī fortasse et hoc nimis/ aut parū illi: qui accepturus est. Nā philoni parū: iapiētū vero se exercere nimis. simile est in cursu/ et palestra. hoc itaq̄ modo oīs sciēs excessū vitat atq̄ defectū: mediū aut̄ qrit et eligit mediū vero nō rei sed respectu nostri. ¶ Si vñq̄ oīs sciētia sic opus bene p̄ficiat ad mediū. p̄spiciēs: et ad hoc opa ip̄a deducēs/ vñde dici p̄suevit in recte facis qd̄ neq̄ addi/ neq̄ demī qd̄q̄ pōt: vtpote excessū/ atq̄ defectū corripētib⁹. medio aut̄ seruate: boni aut̄ aruñices vt dixim⁹ ad hec respiciētēs faciūt: virt⁹ autē omī arte certior/ ac melior est quēadmodū nasa: medij quidē erit cōiectatrix. loquor aut̄ de morali. nā ea vñt̄ circa affectus/ et actus et in his est excessus/ defectus/ et mediū. vitupat̄ metuerē/ audē/ cupere/ irasci/ misereri/ et vniūsaliter letari. et dolere magis/ et min⁹: ac vtrāq̄ nō bñ. sed qñ/ et in q̄bus/ z erga quos/ et cui⁹ causa/ et vt oportet: mediū z optimū est. qd̄ p̄fecto est in virtute. Eodē modo in acubus est excessus/ et defectus et mediū. virt⁹ aut̄ circa act⁹ et affectus versat̄. In q̄bus excessus qd̄ delinq̄t/ defect⁹ vero rephendit: mediū aut̄ p̄batur/ ac recte p̄ficiat̄. sed hec vtrāq̄ virtus sunt mediocritas. ergo quedā virt⁹ est mediū cōiectatrix. ¶ Adhuc delinq̄re/ multifariā est. nā malū qd̄ īfinitū est vt pythagorici putant. bonū aut̄ finitū. recte aut̄ p̄ficere. vñice dicat̄. quapropter alterz facile alterz difficile est. facile qd̄ aberrare: difficile aut̄ eo ad qd̄ itendas potiri. Et ob hoc igit̄ viciū ē excess⁹ et defectus: virtus aut̄ mediū. nā bonū qd̄ simplr: multifariā aut̄ malū. ¶ Est igit̄ virt⁹ habitus electiū i mediocritate p̄sistēs q̄ ad nos rōne t̄miata/ et vt sapiēs t̄miaret. Admediocritas aut̄ duoz vicioz: alter⁹ scōz excessū/ alter⁹ scōz defectū. Et etiā q̄ alia excedūt alia deficiūt magis q̄ op⁹ i affectib⁹ z actib⁹. Et aut̄ mediū fuerit atq̄ eligit. Quia p̄p̄ scōm s̄bāz z rōm qd̄ illa sit dicētē mediocritas est virt⁹: scōm vñō p̄mediatiōē p̄bitans

- **summitas.** ¶ Non tñ oīs actus/nec oīs affectus mediocritatē accipit. Nam sunt quedā que statī vt noīata sūt prauitatē cōnexā hñt. vt maluolētia. spudētia/iudētia. et iactib⁹ stuprū. furtū/homicidiū. nā cūcta hec et hñōita dicūt^r q̄ si mala ip̄a sunt: nō q̄ si excessus aut defect⁹ ip̄oz. nūq̄ ergo in illis recte facere daf: sed scmp deliquit. nec in illis est q̄s oportet et q̄n oportet/et vt oportet. sed simplr in q̄libet istoz delinquit. Eodē modo dicendū est de iūna et ignauia/et luxuria. Hā si alit^r dicerem⁹/esset excessus et defectus mediocritas: et excessus excessus et defectus defect⁹. Sed quēadmodū tēperāne et fortitudinis nō est excessus neq̄ defect⁹: qm̄ ip̄e medietatē et sup̄me: sic nec illarū q̄s supra dixim⁹ mediocritas ē neq̄ excessus et defect⁹ sed vtrūq̄ illa facias delinqs. excessus enī et defect⁹: nulla oīno est mediocritas. neq̄ mediocritas ip̄ius: excessus est aut defect⁹.
- **Ed oportet sermonē nostrū nō ad vniū sū modo gen⁹: verū ad sin** (Cap. VII. gula coaptare. In verbis enī que de actib⁹ habēt^r vniūsalia quidē inania: particularia autē venozia existūt. Nam et actus ip̄i circa singula versant^r: quos
- 23 **certe his cōsonare oportet.** ¶ Cōprehendēda igit^r hec et describēda sunt. Circa amores igit^r et audacias. fortitudo mediocritas est. excedētū vero: q̄ nō timēdo excedit sine noīe est. multo vero sunt sine noībus. qui vero audēdo excedit: ferox. sed qui in timēdo excedit et i audēdo deficit: timidus est. Circa voluptates vero et dolores nō oēs quidē: sed minus circa dolores media est tēperātia. excessus autē itēperātia. deficientes vero in voluptatibus vir reperiunt^r. Itaq̄ ne nomē q̄dē fortū sunt/ sed insensati vocent^r. Circa dandas. capiēdasq̄ pecunias: media est liberalitas. excessus vero et defectus hinc pdi galitas illinc auaricia: q̄ inter se cōtrarie excedūt ac deficient. Hā pdigus quidē in erogando excedit: i capiēdo deficit. Auarus autē in capiēdo excedit: i erogando deficit. Sed nūc summati et p figurā dicim⁹: postmodū diligēt^r de ip̄is tractabim⁹. Sūt et alie circa pecunias dispositiōes. mediocritas vero est magnificētia. magnific⁹ enī differt a liberali. hic circa magna ille circa parua versat^r. excessus est iexplebilitas et vulgaris vctositas. defect⁹ vero modicitas. differūt autē hec ab his q̄ circa liberalitatē sunt. Sed quō differāt postea dicet^r. Circa honorē et ihonoratiōē media est magnanimitas. excessus autē inflatio dicat^r. defectus vero pusillanimitas. Ut autē dixim⁹ ad magnificētiā se habere liberalitatē et circa parua differre: sic se habet alia quidē ad magnanimitatē circa honores magnos existentē illa circa paruos. Est enī honores cupere vt oportet: et magis q̄s oportet/et min⁹. Vocat^r autē qui cupiditate honoris excedit/ambiciosus. q̄ autē deficit: remissus. medius autē inoiat⁹ est. nā et dispositiōes ip̄e inoiate sūt p̄terq̄ abiciosi: abicioso. vnde certāt extremi de media regiōe. et nos mediū q̄nq̄ abiciosū dicim⁹/q̄nq̄ remissū. et modo vñū mō alterū laudam⁹. ad cur accidit. i sequētib⁹ dicet^r. Nūc de alijs eodē modo dicam⁹. Est et circa irā excess⁹/ et defect⁹/ et mediocritas. sed sūt fere inoiata mediū tñ mansuetū et mediocritatē ip̄am māsuetudinē vocam⁹. q̄ vero excedit iracūdiā/ et excessus ip̄e iracūdia: q̄ autē deficit segnis et defectus ip̄e segnitas appellat^r. Sūt et alietres mediocritates similitudinē quādā inter se habētes: differūt tñ adiūcē. oēs enī sunt circa xborū et actiū cōmunionē: sed in hoc differunt q̄ vna earū est circaverū. alie circa delectabile: et hoc p̄m in loco/ pri in cūctis q̄ ad vitā p̄tinēt. igit^r de his quoq̄ dicēdū est vt appareat mediocritatē i oībus esse laudandā: extrema xō neq̄ recta/ neq̄ laudabilia: sed rephēsiōe digna. Sūt enī istarū plerq̄ inoiate. conādū tñ est vt i alijs: noīa fingere declaratiōis et itelligēte gfa. Circaverū igit^r medi⁹ quidē grauis/ et mediocritas ip̄sa grauitas appellat^r. Simulatio autē si excedat vanitas: et q̄ illa vñf/ vanus. si deficiat ironia: et q̄ illa vñf ironia⁹ dicat^r. Circa delectabile autē in loco medius est comis: et dispositio ip̄a comitas. excessus vero scurrilitas: et q̄ ea vñf scurra. defect⁹ autē rusticitas: et qui vñf rustic⁹. In reliquo autē delectabili q̄s in vita versat^r: qui vt oportet iucūdius est/ amicus/ et mediocritas amicitia. q̄ excedit si nulla⁹ grana: lasciu⁹. et si sui lucri causa hoc facit: adulator. qui autē deficit/ et in cūctis molestus est: cōtentiosus et inhuman⁹ vocat^r.
- 14 ¶ In affectibus quoq̄ et circa ip̄os: mediocritates sunt. nam verecundia quidē virtus non est: laudat^r tñ verecūdius/ qm̄ ip̄s medius dicat^r. q̄ vero excedit et i cūctis verec⁹: paulidus. q̄ autē deficit: ipudēs vocat^r. Indignatio autē media est iter iuidiā et puerum gauidiū. versat^r autē circa voluptatē et dolorē proueniētē ex ip̄s que proximis cōiungunt.

Indignās enim modeste fert cum indigno alicui prosperitas est. Inuidus hunc excedens: an cūctis turbatur/ ac moleste fert. peruerle aut gaudēs non modo non dolet: sed letatur. verum de his alio loco dicendi tempus erit. De iusticia vero quoniam non simpliciter illa dicitur: paulo post. distinguētes de vtraq; dicim⁹: quoniam mediocritates sunt: et eodem modo de rationabilibus virtutibus.

Cap. VIII.

Et cū tres sint dispositiones due quidē viciozū in excessu. et defectu/ vna virtutis que mediocritas est: omēs adinuicē quodamō opponūtur extreme quidē et illi que media est/ et sibi ipsi inter se contrarie sunt. media autē extremus. Et enī equale ad minus maius: ad mai⁹ minus est: sic medi⁹ habitus defectus excedūt: excessibus autē deficiūt. et i affectibus/ et in acub⁹. fortis enī si ad timidū cōparet: feror videbitur. si ad ferocē/ timidus. Itē tēperatus si ad insensatū cōparet: anteperās. si ad intēperantē/ insensatus. liberalis quoq; si ad auarū cōparet: prodigus. si ad pdigū: avarus videbitur. Itaq; extremi reuicūt mediū: alter ad alterū. timidus forte vocat ferocē: feror vero timidū vocat/ eodēq; modo in alijs. ¶ Que cū ita sint maior cōtrarietas est iter extrema adiuicē q̄ ad mediū. nā longius distat iter se q̄ a medio vt magn⁹ a paruo et paruos a magno: q̄ vterq; ab equali. Et insup extremis quibusdā ad mediū similitudo. vt ferocia ad fortitudinē. et pdigalitati ad liberalitatē. Ipsis vero extremis iter se plurima dissimilitudo est. q̄ vero plurimū int se distat: p̄traria distinuit. Itaq; magis p̄traria q̄ magis distāt. ¶ Sed medio in q̄busdā excessus i q̄busdā defectus magis opponit. vt ecce fortitudinē quidē no ferocia q̄ est excessus: sed timiditas que est defectus opponit. tēperatiue autē nō insensibilitas q̄ est defect⁹: sed itēperantia q̄ est excessus. Accidit hoc aut duabus de causis. primo ex ip̄a re q̄ alterum extremū p̄pius et similis est medio: non ipsum sed aliud magis opponit. veluti quā fortitudinē similior esse videt ferocia et p̄p̄ior: dissimilior vero timiditas hanc magis opposita dicim⁹. Que enī magis abluunt a medio: ea magis p̄traria vident esse. hec igit vna est causa ex ip̄a re. Alia ex nobis ip̄is ad q̄ enī magis natura inclinati sum⁹: ea magis cōtraria medio vident. veluti cū ip̄i p̄mores natura sumus ad voluptates/ atq; ex eo p̄cluniores ad luxuriā q̄ ad cōtinentiā: eā magis contrariam dicimus ad quam inclinatio magis sit. et ob id intēperantia que est excessus: magis contraria est temperantie.

Cap. VIII.

Quod igitur virtus moralis mediocritas sit/ et quomō/ et q̄ duozū viciozū mediocritas: alterius scdm excessū. alteri⁹ scdm defectū/ et q̄ talis est. p̄pter cōiecturā medi⁹ in affectibus atq; acub⁹: satis dictū est. Quāobzē opus est studiosum existere: nā in capiēdo medio tota vis consistit: atq; vt circuli mediū cōprehendere non cuiusq; est: sed tātū sciēns. Sic irasci et pecuniā dare facile est/ et cuiusq;: sed cui/ et quātū/ et quomō/ et quāobzē: id quidē nō āplius cuiusq; est neq; facile Itaq; recte facere rarū/ et laudabile/ et p̄clarū est. ¶ Quocirca oportet cū q̄s mediū assequi vult: ante oīa longius abire a magis cōtrario. vt calipso monebat dicēs. extra fumū et fluctū nauē adige. nā extremoz alterū magis/ alterū min⁹ peccat. Cū itaq; mediū assequi sūme difficile sit: quod scdo loco ē mīma maloz capiēda sūt. hoc aut sit maxie p̄ hūc modū quē dixim⁹. Considerandū est enī ad que nos p̄miores sum⁹. nā aliud alia natura ferūt. id itelligē debemus. longe enī a delinquēdo secedētes: mediū inuenim⁹/ istar eoz q̄ flexa ligna rectificāt. In oībus maxie cauēdū est a voluptate. nō enī in̄rupti de illa iudicam⁹. qd̄ igit seniores populi passi sunt erga helenā: hoc pati nos cōuenit erga voluptatē/ et illozū p̄ omīa dicere vocē. Nā sic illā transmittētes minus errabim⁹. hec igit faciētes vt sumatū dicā: maxime valebim⁹ mediū adipisci. Arduū certe hoc et p̄cipue i singulis nec facile determinare: quomō et adūsus quos/ et p̄ quib⁹/ et quousq; irascendū est. nā et nos quos eos qui nō irascūtur laudam⁹ quos eos q̄ irascūtur. et illos mites: hos fortes vocamus Sed q̄ parū excedit i altēutrā partē: nō vituperat. q̄ vero multū: is latere nō potest. sed quantū: et quosq; vituperādu sit: nō facile est diffinire x̄bo/ nec aliud q̄cūq; fēssibiliū: hōz autē i singulis iudiciū est et in sensu. Illud dūtaxat clarū est: q̄ medi⁹ habet i cūctis laudat⁹: et q̄ declinare opz quosq; ad excessū: quosq; ad defectū. sic ei facillie mediū adipiscimur

Secundi Ethicorū Aristotelis interprete Leonardo Aretino finis.

- Sicut cum virtus circa affectus et actus versetur: ac in his que voluntaria
 sunt laudes et vituperationes; in his vero que inuoluntaria: venia et interdū
 misericordia locū habeat: necessariū est forsā de virtute tractantibus volū-
 tarium et inuoluntariū distinguere. vtile etiam legūlatorib⁹ ad premia penalesq⁹
 constituendas. ¶ Evidens autē inuoluntaria esse illa que per vim vel igno-
 rantiam perpetrantur. violentū est cuius principiū ab extra tale existit: in quo agens vel
 patiens nihil confert. veluti si ventus tulerit aliquo vel homines prepotentes. ¶ Quod
 vero propter metū maioris mali vel propter bonū aliquod fiunt: vtputa si tyrannus turpe
 aliquod iubeat habēs in potestate parentes et liberos: et si pareatur scruentur si nō pa-
 reatur interficiantur: dubitatur vtrū illa voluntaria an inuoluntaria sint dicenda. ¶ Tale
 aliquid in tactibus qui propter tēpeltatē fiunt. nemo enī sane mēns sponte tacet. sed pro
 salute sua et ceterorū. mixta igitur sunt huiusmodi actus: sed magis similes voluntarijs:
 nam in electione sunt tūc: cū fiunt. finis autē agendi secundū tēpus existit. et voluntariū
 igitur et inuoluntariū tūc cū agit dicendū est. agit autē volens. etenim principiū mouendī
 organicas partes in talibus actionibus in ipso est. quorū autē in ipso principiū est in eo
 quoq⁹ vtrū agat vel nō agat. quare voluntaria sunt et talia: licet forsā per se inuoluntaria.
 nemo enī aliqd tale sponte faceret. ¶ In huiusmodi autē actibus quicq⁹ laudat qui turpe
 aliquid et dolorosum subit pro magnis aliquibus et honestis. quādoq⁹ vituperat. nam
 turpissima quidē ferre pro nullo honesto vel mediocri: improbi est. in quibusdā autē laus
 non cadit: sed venia: cū quis ea fecerit q̄ nō oportet ob quedā itolerabilia q̄ humanā na-
 turam transcendūt. sunt etiā quedā ad que nemo cogi debeat sed mortē potius ac extre-
 ma omnia ferre. nā alcmconē Euripidis que cōpulerūt ad necē matris: ridicula vidēt.
 difficile interdū est iudicare quale pro quali suscipiendū sit et quid pro quo sustinēdū.
 Difficilius etiā postq⁹ cognouero in sententia permanere: plurimū enī accidit vt ea que
 expectant dolorosa: illa vero ad que cōpellimur turpia sint. quare laudes et vitupera-
 tiones circa eos sunt qui cōpelluntur aut non cōpelluntur. Violenta itaq⁹ simpliciter dicē-
 da sunt quādo externa est causa: nec agens quicq⁹ cōfert. que vero per seipsa inuolunta-
 ria sunt sed nūc et pro alijs suscipiēda et causa in agente est: ipsa quidē per se inuoluntaria
 sunt. sed nūc et pro alijs voluntaria: magis vero voluntarius similia. Agimus enī secundū
 singula et hec voluntaria sunt. qualia vero pro quolibus suscipiēda sunt: nō facile tradī
 potest. multe enī differentiæ in singulis sunt. ¶ Quod si quis iucunda et honesta dixerit vio-
 lenta esse: qm̄ illa ab extra cōpellūt: omnia hinc violenta forent. Nam horū causa omnia
 omnes faciūt. et qui violentē et inuita moleste: qui vero propter delectationē: cū voluptate
 ridiculū itaq⁹ est accusare externa: ac nō seipm̄ potius: qui ab his facile capiāt. et hone-
 storū quidē seipm̄: turpiū vero voluptatē causā censere. vidēt itaq⁹ violentū id esse cui⁹
 principiū externū est: nihil cōferente illo: cui vis affertur. ¶ Quod vero per ignorantā
 sit nō voluntariū omnino est sed illud inuoluntariū cuius postea dolorē penitudinēq⁹ susci-
 pinus. nam qui per ignorantā quid facit: nec postea fecisse dolet: volēs quidē nō fecit
 q̄ nesciuit: nec rursus inuitus q̄ nō dolet. ergo qui per ignorantā facit si peniteat inuitus
 fecisse vidēt: si nō peniteat cū alijs sit esto nō voluntarius. nā melius est vt nomē propriū
 habeat. ¶ Aliud autē vidēt per ignorantā facere aliud ignorātē esse. Ebr⁹ qdē aut irat⁹ nō
 vidēt per ignorantā facere: sed per aliqd ex p̄dictis: nō sciēs sed ignorās. ignorat enī oīs
 flagitiosus q̄ facere a quibus abstinere oportet. et propter hmoi errorē: iusti ac mali fiūt.
 ¶ Inuoluntariū dici debet nō qm̄ quis ignorat vtilitatē. Nō enī ignorantia q̄ in electione
 cōsistit causa ē inuoluntarij: sed prauitatis. nec q̄ in vniūso. vituperat enī propter hanc. sed q̄
 in singulis: in quibus et circa q̄ act⁹ sūt. nā in his cōmiseratio et venia locū hnt. q̄ enī aliqd
 horū ignorat: inuoluntarie facit. ¶ Forsitā ergo nō pei⁹ fuerit: q̄ et q̄t ista sint determinare
 et q̄s itaq⁹ et qd et circa qd et i quo agit iterdū etiā q̄ velut instrumento et cui⁹ grā: vt salu-
 tis et quomō: vt sensum vlt vebemēter. ¶ Via igr̄ hec nemo nō isan⁹ vtiq⁹ ignorabit. cla-
 rū ergo q̄ nec agentē: nā q̄ rōne seipm̄: sed qd agit: q̄s ignorare potest. veluti cū aiūt ex-
 cidisse sibi vel nescire q̄ arcana essēt. vt Eschylus de mysterijs. aut mōstrare volentē di-
 misisse: vt q̄ catapultā. credere potest q̄s esse hostē: q̄ fili⁹ sit vt aserope accidit. et hastā
 emissa rotari aut lapidē pumice cē. et cū saluticā percusserit necare: vlt cū docē voluerit: vt
 magi ludi gladiatorij. cū igr̄ circa hec oia ignorantia dīscēt. an q̄s sunt act⁹ et q̄ horū aliqd

ignorabit: iustus videt fecisse/et maxime in principalissimis. principalissima autē vident
esse illa in quibus actio est. et cuius gratia. per talem ignorantia inuoluntariū dicitur: et
preterea factū ipsum dolorem et penitudinem afferat oportet. ¶ Cum autem inuolunta- 12
rium violentū et per ignorantia: voluntariū vtrū videbitur esse cuius in sapio principiū
est scientie singula que agit. ¶ Forsan enī non bene dicitur esse illa inuoluntaria: que per 13
iram aut concupiscentia fiunt. primo enim nullum aliud animal voluntarie ageret / nec
puer etiam. deinde vtrū nihil voluntarie agimus ex his que per iram / et concupiscentia
vel honesta quidem voluntarie: turpia vero inuoluntarie: vel ridiculum est: cum vna sit
causa. absurdum vero dicere illa inuoluntaria esse que appetere oportet. at irasci oportet
in quibusdam / et concupiscere quedam: vt sanitatem: et doctrinā. videtur autē inuolun-
taria dolorem afferre: sed que concupiscimus delectant. insuper quid refert inuolun-
taria sint que per cogitationem / vel que per iram delinquuntur. vtrāq; sane fugienda sunt.
sed videntur non minus humani esse irrationales affectus. actus vero hominū ab ira et
concupiscentia sunt. que inuoluntaria ponere absurdum est. Cap. II.

¶ Quod voluntarium et inuoluntariū diffinimus: consequens est vt de electione 14
dicamus. ea namq; familiarissima virtutis esse videt. et magis q̄ res ipse: mores
ostendere electionē voluntariū esse constat. ¶ Non idē tamēnā voluntariū latius 15
patet. voluntariū enī et pueris / et alijs aīantib⁹ cōmune est. electio vero nō. Et repētina
quidem voluntaria dicim⁹: electionē vero non habere. ¶ Qui vero ipsam dicūt esse cō- 16
cupiscentia vel iram / vel volūtatē / vel opinionē quandā: recte dicere nō vident: nō enī
cōmune quiddā electio est: nec irrationaliū: sed cōcupiscentia et ira cōmuni sunt. et in cō-
tinens concupiscēs quidē: sed non eligens agit: continēs vero contra eligens quidem:
sed non concupiscens. ¶ Electioni cōcupiscentia aduersatur: cōcupiscentia vero concupiscē
ne nequa q̄. ¶ Preterea cōcupiscentia voluntariū est: atq; molesti: electio autē neq; molesti
neq; voluntariū: ira enī minus. nā que per irā fiūt minime per electionē fieri vident. sed
nec volūtas / q̄uis p̄pinqū quiddā apparet. nā electio nō est impossibiliū: et si quis hāc
electionē vocet desipere videbit. at volūtas impossibiliū est: veluti immortalitatis. Est enī
voluntas circa illa que ab eo ipso qui vult nequa q̄ fiūt veluti hīstrionē aliquē vel pugilē
vincere: verū hec talia eligit nemo: sed ea dūtaxat que ipse facere posse existimat. Insuper
voluntas finis est magis: electio autē eorū que sunt ad finē. vt puta sanos esse volumus:
eligimus autē illa per q̄ sanī sumus. et felices esse volum⁹ et dicimus: eligimus autem
dicere non congruit. Omnino autē videtur electio circa illa versari q̄ in nostra sunt po-
testate. Sed nec opinio quidē erit. nā opinio circa omia videt esse: nec minus circa eter-
na et impossibilia q̄ circa illa que in nobis sunt. Nec bono nec malo: sed vero et falso di-
stinguit: at electio per illa magis. sed i totū idē esse electionē q̄ opinionē: nemo fortasse
dicet. at certe nec in parte aliqua idē est. nā p̄pter electionē bonorū aut malorū tales aliq̄
sumus. p̄pter opinionē autē: non. Et eligim⁹ capere / aut fugere / aut aliqd h̄mōi: opina-
mur autē quid res ipsa sit et in quo cōducatur / et qua ratione vtilis sit: capere vero aut fu-
gere nō minus opinamur. Et electio laudat magis qz q̄ opus erit elegit. q̄ q̄ rectū
elegit: opinio autē p̄pter veritatē laudat. Et eligimus que maxime scimus bona esse:
opinamur autē que nō multū scimus. nec sancidē eligere vident optima / et opinari: sed
opinantur quiddā melius: attamen p̄pter prauitatē deteriora eligūt. Vtrū vero ascedat
electionē opinio / an magis sequat: nihil refert. neq; enī id q̄rimus. sed an idē electio sit:
quod opinio quedā. ¶ Quid igit aut quale est electio cū predictorū nihil sit: voluntariū 17
quidē esse constat. sed non omne voluntariū electionē habet. at id tantū cuius consul-
tatio antecessit. nam electio cum ratione et cogitatione est: quod et nomen ipm signifi-
care videtur. quasi et quibusdā p̄positis vnū aliquod legat: id est capiatur. Cap. III.

¶ Sed vtrū omia in cōsultationē cadant. an quedā sint in quibus cōsultatio locū 18
non habet. ¶ Forsan dicendū est id in cōsultationē venire: nō de quo inspicēs 19
aut fati⁹: sed de quo sane mētis aliq̄s cōsultaret. de eternis aut nemo cōsultat:
veluti de mūdo de diametro / vel de latere qz incōmensurabilia sunt. Sed neq; de his q̄
in motu / et semp eodē modo existūt: siue necessitate / siue natura / siue p̄pter aliā causā: ve-
luti de ortu aut cōuersiōe siderū. Neq; de his q̄ alias aliter accidūt: veluti de siccitate

- et imbribus. Neq; de his que sunt a fortuna: veluti de thesauri inuentione. Sed neq;
 20 de hūanis oib⁹. nā quēadmodū scitharū res publica optie gubernet: nemo lacedomo-
 nius phylrat. hec enī p nos agi nō possūt. ¶ At illa veniūt i cōsultationē q agi possunt/
 et a nobis qdē agi. sunt autē et alia hūmōi. cā videt eē nafa/ et necessitas/ et fortuna/ et mēs/
 21 et omē qd p hoiez. hoies xō deus cōsultāt q sibi agibilia sunt. ¶ Circa manifestas et suf-
 ficiētes disciplias nō est cōsultatio. vt puta de luctis: nemo dūbigit quēadmodū scribi
 debent. sed que a nobis sūt. nec semp eodē mō ea sūt hūmōi vt in deliberationē cadant:
 veluti illa q ad medicinā/ et ad rē pecuniariā pūēt. et circa gubernatiuā magis/ q̄ circa
 gymnasticā: q̄ro illa mun⁹ est manifesta. magis vero circa artes q̄ circa disciplias: cō-
 sultatio cadit. nā in us magis dubitam⁹. consultatio autē x̄satur in us que frequentius
 accidunt: et certa quēadmodū euadāt/ et idē terminata sunt. sumim⁹ et alios ad cōsiliū
 cū de rebus maiorib⁹ deliberare volum⁹/ nō satis nobis ipis ad discernēdū cōfisi. Nec
 sane de sūb⁹ cōsultam⁹: sed de yis q sunt ad finē. medicus autē nunq̄ cōsultat an sanū
 faciat/ nec orator an p̄suadeat/ necq; gubnator rei publice an bñ iſtituat ciuitatē. nec alio
 rū quisq; de fine deliberat. s; posito fine quēadmodū ad illū pueniāt cōsiderāt. et si per
 multa fieri posse cōstat: p qd illoz facillime et optie fiat pcurūt. si xō p vnū: quēadmo-
 dū per illū fiat et id rursus p quod: donec pueniāt ad primā causā/ qd iuentioē vltimū
 22 est. qui enī cōsultat: videt q̄rere/ et resolvere p̄dicto mō q si diagrāma. ¶ Sed videt nō
 ois pquisitio esse cōsultatio ceu cū mathematici aliqd pcurūt. verū ois cōsultatio per-
 quisitio est. et qd vltimū i resolutionē: id primū i gnatiōē. et si i aliqd icidūt qd ipossibile
 videat: illū omittūt. veluti si pecunius opus sit: quas habere nō possint. sin autē videat
 possibile: facere tūc aggrediūt. possibilia itelligeda sūt q nos possum⁹. nā q p amicos
 sūt qd amō p nos sūt. q; p̄cipiū i nobis est. q̄runt xō q̄nq; iūmēta/ q̄nq; op⁹ illoz/
 eodē mō in reliq; quādoq; p quod. q̄nq; quomō aut quo mediatē. videt hō vt dixim⁹
 p̄cipiū esse agēdi cōsiliū xō de yis elie q cōsultadi agibilia sunt. actus xō alioz ḡra.
 nō cadunt i q̄ i cōsiliū fines: s; ea q sunt ad finē. ¶ Neq; certe singlāres res veluti si pa-
 23 nis est hoc et si digestū est vt oportet. nā ad sensum id attinet. ¶ Et si semp cōsultatur/ in
 24 infinitum erit p̄gressus. cōsultabile et eligibile idē sunt: nisi q eligibile rem iamp̄dem
 dēterminatā significat. qd enī in deliberando cetis ptulim⁹ id eligibile dicit. definit autē
 tunc demū vnusquisq; q̄rere quēadmodū ager: cum in seipm reducat p̄cipiū/ et ipi⁹
 in aūcedens. hoc enī est qd eligitur. Pater hoc et vetustus iſtuus: que l Homeris secu-
 tus est: reges enī que elegerant denunciabāt in pplm. cū ergo sit eligibile cōsultabile/
 affectabile eoz que in nobis sunt: electio vtiq; erit cōsulta affectatio: eorum que in no-
 bis sunt. ex cōsultatiōē enī iudicātes affectam⁹ scdm cōsiliū. De electiōē igitur hacte-
 nus dictū sit et circa que cristat: et q circa illa x̄satur: que sunt ad finem. Cap. III.
- ¶ Et q volūtas e⁹ est q est finis. s; videt aly quidē boni esse: aly opinati boni.
 25 c atq; ex eo fit vt q boni eē dicūt: negēt canos velle q nō recte cupim⁹/ nihil ei vo-
 lum⁹ nisi bonū. esset autē malū si ita cōtigeret. s; q opinatū bonū dicūt: nō na-
 tura s; vt cuiq; videt bonū appellāt. videt aut aliud aly: et sic p̄traria extiterit. ¶ Si ista
 nō placēt dicēdū est simplr et scōz x̄itatē: id eē volēdū qd bonū sit. verū singlū qd bonū
 appet sequūt. ¶ Et q sit vt studioso qdē viro: verū sit bonū. prauo autē: vt cōtigit. qd i
 26 corpib⁹ qd accidit. nā tanis qdē salubria sūt ea q reuera sūt salubria: egrotis autē alia/
 eodēq; mō amara. et dulcia/ et calida/ et grana/ et cet̄a hūmōi. studiosus enī vir: recte sin-
 gula iudicat: et i vnoq; verū discernit. cuiusq; enī habir⁹ pp̄ria quēdā sunt bona et in-
 cūda. at forte i diuiscēda veritate studiosus vir plurimū auellit. quasi regula et men-
 sura illoz et̄is. multitudinē vero vt videt voluptas decipit: q licet bonum nō sit/ tamē
 apparet. sequunt ergo voluptatē tāq; bonū dolorē vero tanq; malū fugiunt. Cap. V.
- ¶ Quidāq; finis sit id qd volum⁹. cōsultatio xō atq; electio eoz sit q sunt ad finē:
 27 c sequit vt act⁹ scōz electionē sint: et volūtary. ¶ Operationes aut virtutū circa
 28 ista versent. sūt vero in nostra potestate virtutes et vicia. nā in quibus vtrū
 agamus vel nō agamus in nobis est: et in nostra sunt potestate. quare si agere bone-
 stum existens in nobis est: certe et non agere turpe in nobis existens est. et si non agere
 bonū: existēs in nobis est: certe et agere turpe existens in nobis est. q si est in nobis

honesti/et turpia agere: similiter et nō agere. hoc autē erat bonos et malos esse. in nō
 his erit probos/et improbos esse. ¶ Dicere autē q nemo volens prauus sit/nec inuitus
 felix: alterū falso/alterū vero similiter videt. porro felix nemo inuitus est: prauitas
 autem voluntaria res est/vel recedendū est ab his que premisim⁹. et dicendū hominē
 non esse principū. nec generationē rerū: quēadmodū filiorū. q si illa constant nec in
 aliud principū q in nō ipsos referre possum⁹: quorū principū in nobis est illa i nobis
 erunt et voluntaria. Id attestari videt singulorū opinio/et legulatores: qui aduersus
 delinquentes penas cōstituūt si modo nō vi coacti/nec p ignorātiā cuius ipi causa nō
 fuerit deliquit. illis vō q bñ agūt: pma pstituūt quasi alios iuitates/alios deterretes
 atqui ad ea q nec in nobis sunt/nec voluntaria nullus hortat. qppe frustra hortaret
 quis/ vt nō caleret/ vel nō frigeret/ vel nō esuriret/ v' aliqd tale: quis enī hortat⁹: nibi-
 lominus illa pateret. Elcū per ignorātiā pmissa puniūtur: si ipē cōmittēs causa igno-
 rantie videat fuisse: ceu aduersus ebrios duplici pena constituta. principū enī in ipis
 est: cū in corū potestate fuerit ne ebrii fierēt: quod causa est corū ignorātie. Punīūtur
 et ignorantes aliqd ex his q legib⁹ pmiētur: q vtiq; scire oportet nec difficilia sūt. Eodē
 modo in alijs que per negligentā ignorant: quasi in ipis sit ne ignorēt. poterāt enī di-
 ligentiā adhibere sed forsan talis est quis vt diligēs esset nēq; at vero hi sibi pīs dis-
 solute viuēdo causa sunt vt iusti. et improbi fiant/ in maleficijs et flagitijs degentes: nā
 quales sunt actus cuiusq; talis tandē et ipse euadit. qd in omnibus studijs exercitatio-
 nibusq; cōspicit. ignorare igit qd ex actibus habitus sūt numū hebetis est. absurdū
 etiam dicere iniuriatē nolle esse iniustū/ nec flagitia patrātē flagitiosum. ¶ Si q non
 ignorans agit ea ex quib⁹ erit iniustus: volūtariē erit iniustus. ¶ Nec tamē si velit ini-
 stus cessabit iniustus: ac iustus fiet. nō enī egrotās sanus fit/ et si ita cōtingat vt sponte
 egrotaret per incōnnētiā atq; lasciuā: pceptis medicorū aduersatus. tūc ergo licebat
 illi nō egrotare. s; nūc nō ampli⁹ licet: quēadmodū nec emissum lapidē quis retinere
 potest. fuit tamē in illo capere ipm. atq; emittere. picipū enī in ipō. sic iniusto. et fla-
 gitioso licebat ab initio talis nō esse. Ex quo fit vt volens delinquat. Sed postq; talis
 factus est: nō licet sibi talis nō esse. nec solū animi vicia volūtaria: sed interdū etiā cor-
 poris: que certe carpinus/ et icrepan⁹. nā qui natura deforme sunt: eos nemo repre-
 hendit. sed eos qui per negligentā/ atq; icuriā tales sunt. idē facim⁹ circa ibecillitatē/
 et turpitudinē/ et cecitatē. nemo increpat cecū natura/ aut egritudine aut vulnere: sed
 magis miseretur. q si ppter ebrietatē aut aliā hmoi causā cecus fiat: oēs icrepāt. vicia
 igitur corporis que in nostra sunt potestate culpant. que nō sunt: nō culpantur. id si ita
 est in alijs quoq; vicia que culpant in nostra sūt potestate. ¶ Si quis dixerit omēs
 affectare id quod apparet bonū: sed ipsius apparenē dīos nō esse. sed qualis quisq;
 est talē illi finē videri. Si q sibi habet quodāmodō causa ipē sibi est et appenē: certe erit
 idē ipse quodāmodo sibi causa. Si autē nullus sibi vici causa est male agēdi: sed ppter
 ignorantā finis: hoc agit putās sibi optimū esse ita facere. affectatio autē finis nō in
 nostra est potestate: sed ita natura genitos esse oportet vt tanq; intuitū ad discernēdū
 optima: et ad expectandū verū bonū habeam⁹. atq; ille gnosus est: cui hoc a natura exi-
 sit. rē enī optimā atq; pulcherrimā: quā nec ab alio accipere nec discer pōt: qlis a na-
 tura ē instituta: talē habebit. atq; ita natū ēē. ea demū vera et pfecta ē gnositas. ¶ Nec
 igitur si vera sunt qd magis virtus q viciū erit volūtariū: vtiq; enī eodē modo: et bo-
 no/ et malo finis: natura erit. vel vtiq; tandē videt ita ac. reliq; vero ad hec referē-
 tes vtiq; agūt. Siue igit finis nō natura cuius qualiscūq; apparet sed ppter hoc aliq;
 est/ siue finis quidē ipē naturalis est: sed quia i altis agendis studiosus volūtariē agit/
 virt⁹ volūtaria est: nihilominus et vicia erūt volūtaria. nā vt illa bono: sic ista malo
 seipm existūt: si nō in fine ac in rebus agendis. Si itaq; vt dicat virtutes volūtariē sūt:
 quia habitū nostrorū nos ipsi quodāmodo causa sumus: et quales sumus: ipsi talem
 ponimus finē et vicia certe volūtaria erunt. nam similis in vtriusq; ratio est. ¶ De vir-
 tutibus ergo nobis communiter dicim⁹ sit et genere: q mediocritates quedam/ et
 q habitus ex quibus fiunt: eadē quoq; operantur/ et q voluntarij sunt. et in nobis/
 atq; ita vt recta dictat ratio. Sed habitus quidem non ita vt actus voluntarij sunt.

III

quia actum nostrum ab ipso initio vsq; ad finem domini sumus ac singula nouimus. habitum vero ab initio cognoscimus ac singula que postea addemus ceu in aduersa valitudine ignoramus: sed ideo voluntarii dicuntur habere quod in nobis erat hoc cycli illo modo ut. Resumētes igitur dicamus de singulis virtutibus et qualis quęque sit et circa quid et quomodo: ex quo etiam illud apparebit quot virtutes sunt. Ac primo de fortitudine dicere ordiamur.

34 **Ediocritatem esse fortitudinē in metuendo et audendo dictū est** **Cap. VI.**

m prius. **A**detuim⁹ autē illa que terribilia sūt. ea vt simpliciter dicamus: sūt mala. itaq; metum diffiniunt expectationē malī. metuimus ergo omnia mala: ceu infamiam/egestatem/morbos/inimicitias/mortem. Sed non videtur circa hec omnia fortitudo versari. Nam sunt quedam que metuere honestum sit/et non metuereturpe: veluti infamiā qui tūet/humanus/et verecundus: qui non timet/impudens est. Dicitur tamen a quibūdā fortis per similitudinē: q̄ simile aliquid habere videatur. Nam et ipse fortis: impavidus est. Nec paupertas forsan metuenda est/ neq; morbus/ nec illa (vt sū matum dicam) que neq; ab improbitate/ neq; a nobis proueniunt. nec tamen qui ista nō metuit fortis est: sed vocamus et hunc fortem per similitudinē. Quidam enim in bellicis periculis inenclousi: liberales sunt/ et ad erogandas pecunias satis habent audacie. Nec etiam qui pro filiorum atq; vxoris pudicitia metuit aut inuidiam/ aut aliquid tale: timidus est. nec certe fortis si virgis cedendus non terretur. ¶ In quibus igitur terroribus fortis dicitur: an in maximis: nullus enim periculorum tolerantior. terribilissimū vero oim mors. hec enī finis/ nec quicq; pretere bonū vel malum mortalib; videtur esse. ¶ Sed nec circa omne genus mortis fortitudo videtur ceu in mari. aut in morbis. in quibus igitur: an in pulcherrimis: talia vero sunt in bello: in pulcherrimo sane ac maximo periculo. Testantur honores a ciuitatibus et regibus constituti. ¶ Proprie igitur fortis dicitur qui ad honestam mortem/ et ad ea omnia que repente illam afferat interritus est. ea vero in bello maxime contingunt. Quinetiam et in mari/ et in morbis/ fortis vir: interrit⁹ est. nec ita vt naute. nam illi quidem desperant salutē: tale genus mortis moleste ferunt/ hi vero propter experientiam confidunt. Et simul audent in quibus est opus fortitudine/ aut pulchrum mori: quorum neutrum in huiusmodi mortis genere existit.

38 **H**ec sane terribilia omnibus eodem modo sunt. dicimus aliquid terribile supra
39 **n**on hominem quod cuius mentē habenti terribile est. que vero secundum hominem
40 terribilia sunt: magnitudine differunt. similiter autem et ausus. **F**ortis vir
41 **p**avidus est ut homo. quare timebit hec ut oportet: et ut dicat ratio tolerabit deco-
42 **r**is causa. hoc enim virtutis finis est. metuuntur autem hec magis et minus. delinquitur ve-
43 **r**o quando aut ita fit ut non oportet: aut nō ita ut oportet: aut non quando oportet: aut
aliquid huiusmodi. eodem modo et in audendo. **Q**ui igitur que oportet. et cuius gratia
et quando: et ut conuenit sustinet: ac metuit. et audet: is fortis est. ut enim dignum: et ut
40 **r**atio precipit: patitur: et agit vir fortis. **F**inis autem cuiusque actionis est scdm habitū
41 **f**orti vero fortitudo decorum videtur. talis igitur et finis. singula autem ad finē deter-
42 **m**inantur. decoris autē causa fortis vir subit: atq; agit fortitudinis opera. **E**xceden-
43 **t**ium vero qui non metuendo excedit: absq; nomine est. **D**iximus et prius multa esse in-
nominata. foret autem hic quidem stupidus et insanus si neq; terre motus: neq; fluctus
pertumeat. ut de **E**litis dicitur. **Q**ui vero in audendo excedit feror est. videt aut feror
tactor quidam: et fortitudinis simulator. **N**am qualis fortis circa terribilia est: talis
iste videt vult. **I**taq; imitatur illum in quibus potest. **E**x quo fit ut pleriq; illorum: ad-
mixtam habeant cum timore audaciā. appetentes enim pericula non sustinent. **Q**ui au-
tem metuendo excedit: timidus est. **N**am et que non oportet et ut non oportet et omnia
42 **h**uiusmodi hunc sequuntur. deficit et in audendo. **S**ed in molestis superexcedens:
43 **m**agis in eo conspicitur. **D**esperans quidem: meticulosus est. cuncta enī formidat. for-
tis contra: propter fiduciam bonam spem habet. **C**irca eadem igitur versantur timi-
dus/feror: et foris: sed aliter atq; aliter ad illa se habent. bi quidem excedunt atq; defi-
ciunt hic vero mediocritatem tenet: et ut oportet. **E**t feroces quidem proclives sunt et
volantes ante pericula: sed cū pericula assunt non sustinent. fortes vero cum ad rem ve-

nerint: seruidi sunt. ante rem vero: quieti. Et igitur diximus: fortitudo mediocritas est in metuendo/et audendo de quibus dictum est. et quia decorum est suscipit/ et tolerat/ vel quia turpe non. Ad sortem vero appetere ob fugiendam paupertatem/aut amorem/ aut aliud quicquid graue: non fortis est sed magis timidi. Est enim molles quedam/ la boriosa fugere. et non quia decorum sit mortem subire: sed quia malum deuitat. fortitudo igitur tale aliquid est.

Cap. VIII.

Icunt et alie quinq; modis. primo ciuili que plurimā cū illa conuenientiā ha-
45
 bet. vident enim ciues pericula subire metu penarū et ppter infamiā. et honorē.
 atq; ea de causa fortissimi vident esse: apud quos timidi infames sunt: fortes ve-
 ro in precio habent. Tales Iliomerus facit aliquos: vt Diomedē et hectorē. dicit enim
 hector: Polidamas me prius redarguet. et Diomedes. hector enim quādoq; diceret
 apud Troianos concionans Titides a me. Similis autē hec maxime est illi de qua su-
 pra diximus per virtutem fieri: ex pudore enim et cupiditate decoris prouenit: quoniam
 honoris gratia/ et ob fugiendā vituperationem: que turpis est. In eodem gradu quis re-
 ponat et eos: qui a magistratibus compellunt. sed eo deteriores sunt: q non pudore s; 46
 metu adducti id agūt: nec de decus fugiunt sed penam. compelluntur enim ab iis qui po-
 testatem habent. vt apud Iliomerum hector inquit: si quem ego procul a pugna for-
 dantem aspexero: non ei sat erit fugere canes. Prefecti quoq; eos q; recedunt a pugna:
 verberibus redire cogunt. et qui pro vallo aut fossa collocant. omnes enim cogūt. sed
 oportet non necessitate sed q; decorum sit esse fortem. Videtur etiam rerum peritū/
 fortitudo esse quedam. quāobrem Socrates censebat fortitudinem esse scientiā. tales
 sunt in bello milites et alij quidem in alijs. bellum vero multos terrores vanos habere
 videtur. q; militibus noti sunt. itaq; fortes ipsi credūt: quoniam alij qualia illa sūt igno-
 rant. deinde et hostē defendere. et seipsum tueri propter peritū maxime possunt. et ar-
 mis vtunt ad vulnerandum hostem: et se tuendum apertissimus. ex quo fit vt ipsi armati
 ceu aduersus inermes decertent/ et velut atlece aduersus rudes/ et in exercitatos. nam et
 in certaminibus non fortissimi: sed amplas vires et robusta habētes corpora pugnacissi-
 mi habentur. Sed milites quidē timidi sunt quādo maius periculū imminet: velut si
 pauciores aduersus multos aut imparati aduersus paratos instructosq; cōgrediant.
 primi enim fugā arripiūt: vrbane vero copie: manēt/ atq; interciit. qd apud Ihermeū acci-
 dit. nā his turpe fugere et mors huiusmodi saluti preferenda: illi vero quasi superiores
 ab inuito se periculis obiectant. moxq; intellecta re fugā arripuerūt: mortē magis q; de-
 decus formidantes. sed fortis nequaquā talis est. Ita quoq; in fortitudinē referunt. vi-
 dent enim fortes: q; p rā ceu fere bestie in pellores ferunt: quoniam et fortes iracundi sūt. 47
 Impetuosissima quidē res est ad pericula capescēda animi concitatio. vnde et Iliome-
 rus: robur animo iniecit. et alibi vim et animū concitauit subitq; per naves impetus/ et
 effervuit sanguis. hec omnia significare vident animi cōcitationē et impetum. Fortes
 igitur ppter decus faciunt ira vero eos adiuvat. Bestie vero propter dolorē si vulnera-
 te sunt aut timeāt. nā cū i silua/ vel in palude sūt: nequaquā inuadunt. Nō est igit fortitudo
 si dolore/ aut ira concitati in periculū deferūt: nichil prouidentes eorum que incur-
 runt. nā sic asini quoq; fortes essent: cum ne verberibus qdē a pabulo remoueri possint.
 Ad eci etiā ppter libidinē multa audent. non ergo sunt illi fortes dicendi: qui per dolo-
 rem aut irā pericula adeunt. Proxime autem ad eā que maxime secundū naturā est ac-
 cedere videtur fortitudo que per iram fit: si modo electionem rationemq; ante suscep-
 rit. Et homines sane irascendo quidem: dolent vlciscendo vero: letantur. sed qui per
 hec agunt pugnaces quidem sunt: at nō fortes. Non enim decore neq; ratione s; per
 turbatione animi id agunt. habent tamen aliquid simile fortibus. Hec etiam qui p- 48
 pter fiduciam sui audent: fortes vtiq; sunt. consuetudine enim vincendi fiduciam in pe-
 riculis suscipere. In eo tamen fortibus similes q; vtriq; pericula contemnūt. verum for-
 tes ob eas rationes quas supra diximus: isti vero q; superiores sese fore sperant/ nec eis
 resisti posse. Sed ebrii quoq; tale aliquid faciūt: fidētes enim fiunt: cum ebrii sunt. cum
 vero non sunt ebrii: pericula fugiunt. viri autem fortis est que terribilia hominibus vi-
 dentur et sunt. ea subire: quia decorum sit ita facere et turpe non facere. Quamobrem

fortior esse videtur: qui subitis/improuisq; periculis non turbat: q̄ qui manifestis ac
 p̄uissis. habitu enī magis hec agit/vel certe minus ex preparatōe. nam p̄cussa quidē
 ratione/et cogitatione: subire quis potest: repentinā vero vt habitus est: ita perferuntur
 49 ¶ Fortes videntur et qui ignorant/ nec multū absūt ab his q̄ p̄pter fiduciā audent. sed
 eo deteriores sunt/ q̄ nō existimantē vt illi: sed ignorātia audent. Itaq; illi sustinet ali-
 qd tēpus: hī vero simulatq; itelligūt aliud eē q̄ ip̄i putabāt: aufugiūt. quod Arguius cō-
 ngrit: cum in Lacedemonios ceciderunt quos Sicyonios esse putabāt. dictū est q̄ fortes
 sint/et qui fortes videantur

Cap. VIII.

50 Elāus autē circa terribilia/et audenda fortitudo sit: non tamen parit in vtroq;
 q̄ versat/ s; magis circa illa q̄ nos terrēt. q̄ enī circa illa iterrit⁹ est: atq; ita vt opor-
 tet in illis sic se habet: magis est fortis q̄ q̄ circa audēda. Tolerantione enī grauiū
 et asperarū rerū: fortes dicuntur. itaq; graue quiddā. et asperū fortitudo est/ ac merito
 51 laudatur. difficilis enī est dolores perpeti: q̄ a voluptatibus abstinere. ¶ Attamen si-
 nus in fortitudine dulcis esse videtur: sed a rebus circumstantibus obscurari. qd in gym-
 niciis certaminibus euenit. nā pugilib⁹ finis dulcis ipse est: cuius gratia corone/ hono-
 resq; existunt. plagis vero percuti si modo illi e carne sūt: dolorosa sane/ atq; molesta/ et
 oīno laboriosa res est. cūq; hec multa sunt/ et illud cuius gratia fiunt paruum: nichil dul-
 ce continere videt. Tale igitur quiddā accidit circa fortitudinē. mors/ ac vulnera forti vi-
 ro dolorosa sūt/ eaq; nollit: perfert tamē quonā decorū est illa p̄ferre/ vel turpe nō p̄-
 52 ferre. ¶ Et quāto magis omni virtute polet. quātoq; felici⁹ est: tāto magis illi molesta
 est mors. nā huiusmodi vir maxime dignus est vita: et maximis bonis p̄uaf⁹ sciens. do-
 53 lorosa certe res atq; nichilomin⁹ fortis. et eo fortasse magis: q̄ decus ⁊ gloriā belli ante-
 ponit illis. ¶ Hec sane in oībus virtutib⁹ cū delectatōe operari licet: nisi quaten⁹ finem
 54 attingūt. ¶ Abiles enī nichil vetat si tales non sint: tamē optimos esse. parati siquidē
 ad pericula vitam pro vili mercede abiciūt. De igitur fortitudine hactenus dixisse suf-
 ficiat. qd vero illa sit nequaq; difficile fuerit ex his que dicta sūt colligere.

Cap. X.

55 Ost hanc de tēperantia dicamus. videntur enim he virtutes irrationabilū esse
 p̄ partū. ¶ Igitur temperantia circa voluptates mediocritas est: supra dixim⁹.
 minus enim et nequaq; similiter circa dolores. in his autem et intemperantia ef-
 56 se videtur. Sed circa quas voluptates sit: nunc determinem⁹. ¶ Distingūde sunt vo-
 luptates animi/et corporis: eū auditas honoris et auditas discipline: vterq; enī isto-
 rum eo gaudet cuius audus est: nichil patiente corpore/ sed magis intellectu. Sed in
 huiusmodi voluptatibus neq; temperantes/ neq; intemperantes dicuntur. Eodēq; mo-
 do in ceteris voluptatib⁹ que corporee non sunt. qui enim fabulis/ et narrationibus de-
 57 lectantur/ et circa singula dies consumunt: verbosos quidem/ sed non intēperantes ap-
 pellamus. Hec eos etiam qui gratia pecuniarum/ aut amicorum dolorem suscipiunt. at
 circa corporis voluptates tēperantia existit. ¶ Hec eas tamen oēs. nam qui visu dele-
 ctantur: veluti colore/ forma/ pictura: neq; tēperātes/ neq; intemperātes dicunt: quāq;
 fieri potest vt hi et quantum debent/ et plus et minus delectentur. Eodē modo et in
 auditu: qui enim vehementius gaudent cantu/ aut pronuntiatione: eos nemo intempe-
 rantes vocat. nec eos qui vt oportet gaudent temperantes. Neq; circa odoratum nisi p̄
 accidens. nam qui pomorū / aut rosarum/ aut vaporum odorantibus gaudent: eos non
 intēperantes dicimus: sed illos magis qui vnguentorum/ aut epularum: quoniam per
 illos memoria subit earum rerum: quas ip̄i concupiscunt. videre licet quosdam cū esu-
 runt odore epularum gaudentes. his autem gaudere intemperantis est. Nam illorum
 sunt huiusmodi cupiditates. Hec fit alijs animalibus per hosce sensus voluptas vlla:
 nisi per accidens. non enim odore leporum canes gaudent: sed esu. odor tamen vt sen-
 58 tiant facit. neq; leo voce bouis/ sed laniatu. q̄ tamen propinquus est: per vocem sentit:
 59 atq; eo gaudere videtur. Circa igitur huiusmodi voluptates temperantia/ et intempe-
 rantia consistit: que et alijs animalibus communes sunt. ¶ Ex quo fit vt seruiles/ be-
 stialesq; videantur. sunt autē et he tactus/ et gustus. ¶ Sed gustu quidem parum aut
 nichil vti videntur. est enī eius iudiciū in labijs vel in saporibus. quod faciunt qui vina
 probant/ aut epulas preparant. nec multū his gaudent/ vel saltē nō intemperantes qui

dem: sed vefcendo gaudent. qđ totū fit per tactū in cibis/ et potibus/ et veneris. Itaq; precatus est quidā gulofus longi⁹ ſibi guttur qđ ciconie fieri: qđ ſcilicet tactu gaudebat. ¶ Senſuū igitur cōmuniffimus eſt is per quē intēperantia fit. atq; ob id merito vituperatur: qđ non qua homines ſumus: ſed qua animalia exiſtit. talib⁹ ergo gaudere atq; deditū eſſe beſtiale eſt. Enumuero liberaliſſime oīm voluptatū qđ per tactū pueniunt: excipiuntur. veluti que in gymnaſijs per laborem/ ac ſudorē fiunt. neq; enī in toto corpore eſt: intēperātis tactus ſed in partibus quibuſdā.

Cap. XI.

¶ Ulpiditatū alię cōmunes eſſe vidēt⁹: alię pprie/ atq; appoſite. Veluti cibi: qđ naturalis eſt. omnes enim cupiunt quando indigentia a deſt: ſiccum / aut humidū nutrimentum. quandoq; vero vtrunq; et lectū (Homerus inquit) iuuenis et florens. huiuſmodi autem/ vel illuſmodi: non amplius omnes/ nec eadem. quocirca videtur noſtrum eſſe. habet tamen aliquid naturale. alios enim aliā delectant/ et quedā quibūſdam magis placent. ¶ In naturalibus ergo cupiditatibus pauci delinquant. et in vno: ad plus. comedere enim quęcunq; et bibere quoad ſuperfluo impleatur: exceſſus eſt naturalis cupiditatis ſecundum multitudinem. repleto enim indigētie naturalis cupiditas eſt. quapropter dicuntur iſti dediti ventri. quaſi vltra debitum implentes illum. Sunt autem hi nimium ſeruiles. Circa proprias autem voluptates/ multi muſſam delinquant. talium enim amatores dicuntur aut qua gaudent quibus non debent/ aut magis qđ debent. vel qđ pleriq; vel non vt debent: in cunctis autem intemperātes exceſſus. Nam et gaudent quibus non debent: odio dignis. et ſi i quibuſdā gaudere oportet: magis gaudent qđ liceat et qđ pleriq; gaudeant. ¶ Exceſſus igitur circa voluptates qđ intemperantia/ et vituperabilis eſt: ſtat. Circa dolores autem non ita vt in fortitudine. propter tolerantiam dicitur temperans: et intemperans quia non toleret. Sed intemperans dicitur quia niſi voluptate ponatur: magis dolet qđ oportet. dolorem vero ſibi affert voluptas. temperans autem qđ abſentia voluptatū non dolet: et qđ preſentibus abſtinet. Intemperans igitur concupiſcit voluptuaria omnia/ vel que maxime. et impellitur cupiditate: ad hec alijs preferenda. quapropter et non adipiſcens et concupiſcens dolet. cum dolore enim cupiditas eſt. Videtur autem abſurdum propter voluptatē dolere. ¶ Deficientes autem in voluptatibus aut minus gaudentes qđ oportet vix reperiuntur. non enim eſt humanahuiuſmodi inēſibilitas. Etenī cetera animalia diſtinguūt cibos/ et his gaudēt: alijs vero nō gaudēt. qđ ſi eſt aliquis quem nichil delectet nec qđ alijs preponat: longe hic ab homine abeſt. nec nomē ſortitus eſt: quia non facile reperiatur. ¶ Temperans autē mediocriter circa iſta ſe habet. neq; enim gaudetis quibus maxime intemperantes ſed magis moleſte fert. neq; omnino quibus non oportet/ nec nimium tali aliquo delectatur/ nec ſi abſit: dolet neq; cupit niſi mediocriter/ et vt oportet. Idem faciet in ceteris voluptatibus: que illis non aduerſantur nec ſūt contra honeſtatem aut ſupra facultates. Nam qui ita ſe habet: plus qđ dignū ſit voluptatē amplecti. ſed tēperans nequaq; talis eſt: ſed qualem recta dictat ratio.

Cap. XII.

¶ Intemperantia magis voluntaria videtur: qđ timiditas. nam hec per voluptatem fit: illa per dolorem: quorum alterum ſequimur: ab altero abhorremus. Et dolor quidem diſtrahit atq; corrumpit naturam habentis: voluptas autem nichil tale facit. ¶ Sed quo magis voluntaria: et maiori vituperatione digna. Nam aſſueſcere aduerſus illa facile eſt. multa vero i vita ſunt talia/ et aſſuefactio ſine periculo ſit in timoribus autem contra. Videtur autem timiditas eſſe inuoluntaria. nec perinde vt ea que ſunt in ſingulis. hec enim ſine dolore eſt. illa vero per dolorē ita diſtrahunt: vt et arma abycere et in alijs contra decus facere compellant. ex quo ſit vt violētia eſſe videatur. Intemperantia vero e contra. Nam ſingularia illi voluntaria ſunt: cupienti et affectanti. vniuerſa autem minus. nemo enim cupit intēperatum eſſe. ¶ Nomē intemperantie ad puerilia delicta referimus. habet enim cum illis ſimilitudinem quā dā. vtrū vero ab vtro dicatur: nulla qđ tū ad pſens differentia eſt. conſtat vero poſterius a priori dici. Hec abſurde videt⁹ trāſlatū. nam caſtigandi ſūt: qui turpia concupiſcūt. atq; luxuriant. talis eſt autē maxime libido et puer. viuunt enim pueri ſecundū concupiſcēnam/ pluri: magis eſt in illis voluptatū cupido. ſi igitur non obtemperat/ ac dominari ſibi patitur:

longius abibit. quoniam voluptatum appetitus insatiabilis est/ stultoq; vndiq; affludit/ et executio libidinis: innatam cupiditatē exauget. quatenā si magne/ ac vehemētes sint: 69 mentē e suo statu dimouēt. ¶ Quōobrē mediocres illas qdē/ rarasq; esse oportet. tales deniq; vt ratio nō aduersent. tale quid tēperatū/ castigatūq; vocam⁹. vt enim puerum oportet secundū pedagogi pcepta viuere: ita cupiditas debet obedire rationi. quare oportet vt tēperatus a ratioe non discrepet. honestū est enī ad qd vterq; tanq; ad signū prospicit. temperatus que debet/ et vt debet/ z quomodo debet concupiscat. sicut dicitur ratio. at de temperantia dicta sufficiant.

Tertij Ethicorū Aristotelis finis: interprete Leonardo Arctino.

1 **L**iberalitate deinceps dicamus. Ea videtur esse mediocritas circa pec-
cunias. laudatur enim liberalis non in rebus bellicis. nec in us in quib-
2 bus temperans/ nec rursus in iudiciis: sed in dandis/ capiendisq; pecu-
nijs. Pecunias vero appellamus omnia: quorum estimatio mēsuratur
3 numo. ¶ Sunt quoq; prodigalitas et auaricia: circa pecunias excessus
et defectus. Sed auariciam illis tribuimus semper: qui magis q; opor-
4 tet/ pecunijs student. ¶ Prodigalitatē vero nonnūq; inuoluimus. Nam eos qui incō-
tinentes sunt/ et per luxuriam patrimonia profligūt: prodigos vocamus. quapropter
5 flagiciosissimi videntur esse: quoniam multa vicia simul habent ¶ Non tamen proprie
sic nuncupantur. Nam prodigalitatē nomen: vnius alicuius vici esse conuenit: q; pa-
6 trimonium consumat. est enim prodigus qui seipsum perdit. videtur enim seipsum per-
dere qui patrimonium dissipat: ex quo vitam ducere debet. in hunc itaq; modum pro-
7 digalitatē accipimus. ¶ Rebus autem quibus vtimur et bene et male vtī possumus.
vtimur vero diuitijs. singulis autem rebus bene vtitur is: qui circa eas virtutem habet.
quare et diuitijs optime vtetur: qui circa pecunias virtutem habet. hic autem est libera-
8 lis. ¶ Elus vero pecuniarum in dando/ erogandoq; p̄sistere videtur. nam capere atq;
9 conseruare magis possessio est. Ex quo fit vt viri liberalis magis sit dare quibus opor-
tet/ q; capere vnde oportet/ et non capere vnde non oportet. Virtutis enim est bene po-
tius facere: q; suscipere/ et honesta potius agere: q; a turpibus abstinere. patet autem q;
10 dando sequitur vt beneficiamus/ et honeste agamus: capiendo autem vt bene suscipia-
mus: aut non turpiter agamus. Et gratia quidem/ dantis est: repudiantis vero nō. sed
11 magis laus. Facilius quoq; est non accipere: q; dare. sua enī quis difficilius magis tra-
dit: q; aliena non accipit. Liberales dicuntur qui dant/ at y qui non capiunt: de liberali-
12 tate nequa q; laudantur/ sed magis de iustitia. qui vero capiunt non multum laudantur
13 Liberales maxime fere omnium virtuosorū amantur. profunt enim in dando. ¶ Acc⁹
vero secundum virtutem: honesti sunt/ et honesti graua sunt. liberalis igitur dabit ho-
14 nesti causa ¶ Et recte. nā et quibus oportet/ et quot/ et quando/ et alia cuncta: que rectā
dationem sequuntur. ¶ Et hoc libenter vel sine molestia. quod enim per virtutem fit:
iucundum est/ vel sine molestia minimeq; dolorem affert. Si quis vero dederit quibus
15 non oportet/ non honesti grana/ sed alia quapiā de causa: hic nō liberalis sed alius qui-
dam nuncupabitur. Nec is qui dolet. magis enim pecunias hic vtiq; diligit: q; hone-
stam actionem. at id non est liberalis. ¶ Nec capiet vnde non oportet. nō enim est nō
magnificiēns pecunias huiusmodi acceptio. nec erit peior. non enim est beneficium
16 conferentis: vt subinde comoda ipse procuret. ¶ At vnde oportet capiet. puta ex p-
prijs rebus quas possidet: non quia honestum sit. sed quia necessarium: vt habeat quid
17 donet. ¶ Nec sua negliget: volens per illa quibusdam sufficere. nec quibusuis dabit:
18 vt sic dare possit quibus oportet. et quando/ et vbi honestum sit. ¶ Est quoq; eius qui
liberalis sit vehementer in dando excedere: ita vt sibupsi pauciora relinquuntur. nā ad
19 se quidem ipsum non respicere: liberalis est. ¶ Tlerum iuxta facultates liberalitas di-
citur. non enim in multitudine datorum: sed in dantis habitu/ liberalitas consistit. hic
autem dat secundum facultates. nec sane quicq; prohibet liberaliorem esse qui paucio-
20 ra dat: si modo tenuiores ei sint facultates. ¶ Adhagis autem liberales esse videntur: q;
non quesierunt ipsi: sed ab alijs vt ex hereditate acceperunt. nam et indigentiam nūq;
b ii

experti sunt. et amāt magis sua quicq̃ opera/ vt genitores atq̃ poete. ¶ Illud vero non
 facile vt liberalis quisq̃ dicitur: cū neq̃ capiat neq̃ cōseruet: sed cōtra erogat. nec mul- 16
 ti per seip̃as faciat pecunias: sed vt alijs dare possit. Itaq̃ fortuna accusatur q̃ q̃ maxi-
 me digni sunt: y munime diuitias habēt. Enunūero id non absq̃ ratioe pungit. fieri enī
 non potest vt diuitias habeat is: qui habere nō curat. quēadmodū nec in alijs rebus.
 Nō tamē dabit q̃bus nō oportet. nec quādo nō oportet. nec quocūq̃ alia huiusmodi.
 nō sic liberalitatē nequaq̃ seruaret. et si in illis consumeret: dare quib⁹ oportet nequaq̃
 valeret. vt enī primo diximus liberalis est: q̃ scōm vires patrimonij erogat/ et in quib⁹
 oportet. ¶ Qui vero excedit prodigus est. itaq̃ tyrannos quidē non dicim⁹ prodigos. q̃a 17
 tā multa possidēt: vt dando atq̃ erogando illa excedere nō facile videantur. ¶ Cū vero 18
 liberalitas mediocritas sit in dando/ capiendiq̃ pecunijs: liberalis quidē dabit/ et ero-
 gabit in q̃bus oportet/ et quot oportet. similiterq̃ i paruis et i magnis et hoc cū volupta-
 te quadā. Capietq̃ vnde oportet et quot oportet. nā cū virtus circa vtrūq̃ mediocritas
 sit: vtrūq̃ faciendū debet. sequit̃ enī cōuenientē liberalitatē: talis acceptio. que vero nō
 talis: cōtraria. que igit̃ cōsequunt̃ sunt simul in eodem: cōtrarie nō: vt patet. ¶ Q̃ si cō 19
 tra q̃ decens honestūq̃ sit erogare illū contingat: moleste feret. atq̃ dolebit/ moderate 20
 tamē. nā virtutis est letari atq̃ dolere in quib⁹ oportet/ et vt oportet. ¶ Et liberalis q̃dē
 lenis et tractabilis est in reb⁹ pecuniarijs. Nā cū pecunias non multifaciat: iniurias ar-
 ca illas inferri sibi nō difficulter patietur: molestiusq̃ feret. si quid cū oporteret nō ero-
 gauit: q̃ si erogauit qd non oportet. Sumonidi nō placēs. Ar prodigus in istis aber- 21
 rat. neq̃ letatur enī: neq̃ dolet in q̃b⁹ oportet neq̃ sic vt oportet: quod in p̃cessu magis
 patebit. ¶ Dixim⁹ excessū atq̃ defectū prodigalitātē esse et auariciā: et hoc in duob⁹: dan- 22
 do scilicet atq̃ capiēdo. Sumptū vero in datione ponimus. prodigalitas ergo in dādo
 et in non capiēdo excedit/ in capiēdo autē deficit. auaricia vero in dando deficit/ in ca- 23
 piēdo excedit: verum in paruis. ¶ Et prodigalitas quidē non multū coaugmentari po- 24
 test. non enī facile nullatenus accipientē cunctis largiri. cito namq̃ deficient patrimo-
 nia priuatorū: ex quo prodigi videntur esse. ¶ Cum talis vtiq̃ vir non parum melior q̃
 auarus videretur/ ac per etatem indigentiaq̃ facile corrigi et ad mediocritatem redigi
 potest. nam habet illa que sunt liberalis. dat enim: et non capit: sed neutrū recte neq̃ vt
 oportet. q̃ si ad hoc cōsuecat/ vel alio modo mutet̃: fiet vtiq̃ liberalis. dabit enim qui-
 bus oportet/ at nō capiet vnde non oportet. quāobrem videtur ille quidem non abhor-
 rere a morū p̃bitate. non enim abiecti/ neq̃ ingenerosi est: excedere in dando/ et non ca-
 pere: deicientis tamen. Sed qui per hunc modum prodigus est: multo melior esse vide-
 tur q̃ auarus: tum propter ea que supra dicta sunt/ tum etiam q̃ hic quidem multis pro-
 dest: ille nemini/ ne sibi p̃s quidem. Vtrum pleriq̃ prodigorū (vt dictū est) accipiūt vnde
 de non oportet: et secundū hoc avari sunt. Accipiunt vero propter erogādi cupiditatē:
 quod leuiter fieri nequaq̃ potest/ deficientibus censetur rebus. itaq̃ necessitas cogit
 vt aliunde exuppleant. et simul q̃ de honestate nichil curant: sine villo respectu vnde q̃
 capiunt. dare enim cupiunt: quomodo autem vel vnde: nulla apud eos differentia est.
 Quāobrem nec eorum dationes liberales sunt. non enim honeste/ neq̃ humilissus gra-
 tia/ nec vt oportet. sed interdū quos pauperes esse conuenit: eos diuites faciunt. et ho-
 nestis quidem hominibus nichil dant. assentatoribus autem aut aliā quāpiā volupta-
 tem afferentibus: multa. Ex quo fit vt plurimi eorum dissoluti sint sumptus: in flagitijs
 prone facientes. et quia honestatem non sequuntur in vita: declinant ad voluptates. 24
 ¶ Prodigus igitur sine emendatiōis cura ad ista transgreditur. cura vero et diligentia 25
 adhibita ad medium: atq̃ ad id quod oportet deuenire potest. ¶ Auaritia autem insa-
 nabilis est. Nam et senectus/ et imbecillitas omīs: auaros facere videtur. Et est magis
 a natura hominibus insita: q̃ prodigalitas. plurimi enim pecuniarum cupidi sunt ma-
 gis q̃ largitores. Et longe extenditur/ et multiplex est. plures enim videntur esse auari-
 ci modi. nam cum in duobus consistat. defectu scilicet dandi/ et accipiēdi excessu: non
 omnib⁹ tota adheret sed quādoq̃ scinditur. et alij in capiēdo excedūt et alij in dādo de-
 ficiunt. Nā q̃ huiusmodi appellatiōibus nuncupant̃: ceu parci/ tenaces/ aridi: oēs in dā-
 do deficiūt/ alienatio nō appetūt: neq̃ cagevolūt partī. pp̃t quādā modestiā et abstinentiā

tā a reb⁹ turpib⁹. Vident^r enī quidā/vel saltē aūt ob id custodire sua: ne cōpellant^r ali-
quādo turpe aliquid facere. horū sunt qui in singulis etiā vilius munissimis insistūt:
oēs ab excessu nō dandi cuiq^{ue} noīan. alij vero ob metū abstinent alienis: quasi nō sit faci-
le ipsos aliena capere ac nō alios sua. itaq^{ue} illis placet neq^{ue} dare neq^{ue} accipere. Alij rur-
sus in capiēdo excedūt. oīa vndiq^{ue} accipiētes. velut qui illiberalia exercēt: vt lenones et
feneratores et oēs huiusmodi. et qui pauca pro multo. hi enī oēs vnde nō oportet capi-
unt/et quātū nō oportet: cōmunisq^{ue} est ius lucrādi turpitudine. oēs enī lucri gratia/et hu-
ius qdē exiguū pbza sustinēt. nā qui grādia quidē vnde nō oportet/et que non oportet:
capiūt: ceu tyrāni vrbes hostiliter inuadētes. diripiētesq^{ue} et tēpla spoliātes: eos illibe-
rales nō dicim⁹/sed improbos pot⁹ et ipsos/et iustos. ¶ Alcatōres tamē/ et latrones
et pirate illiberales sūt: quoniā sordido in lucro versant^r. questus enī gratia faciūt. et p-
bza vtriq^{ue} sustinēt: alij extrema picula pro questu adētes. alij ab amicis qb⁹ dare opor-
tet: acq^{ue} rētes. vtriq^{ue} igit^r vnde nō oportet lucrari volētes: sordidi sūt. et oīs huiusmodi
questus: illiberalis. ¶ Adhēto igit^r liberalitatem auaricia magis opponit^r. nā et mai⁹ ma-
lum est: q^{ue} pdigalitas. et magis illa peccāt hoīes: q^{ue} in pdigalitate. De liberalitate igit^r
tur/et vicis que illi contraria sūt: hec dicta sufficiant

Cap. II.

¶ Consequēssē videt^r de magnificētia differre. nā et hec virt⁹ quedā circa pecu-
nias existit. Sed nō ita vt liberalitas: ad oēs res pecunarias p^{er}inet sed ad sum-
ptuosas solū. ¶ In his liberalitatē magnitudine excedit. nā vt ipsū nomē osten-
dit: in magnitudine decēs sūptuositas est. ¶ Magnitudo vero ad aliqd. nō enī eadem
sūptuositas p^{er}fecto trirēmis et ludorū teatraliū exhibitori. decēs autē ad ipsū: in quo/ et
circa que. Qui autē in paruis aut mediocrib⁹ pdignitate sūptus facit: hic magnificus
nō dicit^r: sed ille qui in magnis. nā magnificus quidē liberalis est: liberalis autē nichilo
magis magnificus. ¶ Huius autē defectus modicitas dicit^r: excelsus vero vulgaris vē-
tositas/et inexplēbilitas. et quot sunt huiusmodi: quenō in qbus oportet excedunt: sed
in quibus nō oportet: et nō vt oportet: splendorē cōquirūt: de quibus postea dicemus.
¶ Magnificus sciēti similis esse videt^r. nam et decennam itelligere potest: et magnos
sūptus ita vt cōuenit facere. ¶ Et enī ab initio dixim⁹ habitus operationib⁹ terminat^r
et quorū est. ac magnifici sūptus magni et decētes sūt. talia igit^r et opera. sic enī sumpt⁹
magnus erit: et p^{er}ueniens operi: vt opus ipsum sumptu dignum esse oporteat sūptū aut
opere vel etiā excedere. ¶ Sūptus vero huiusmodi faciet magnificus honesti causa. cō-
mune enim hoc virtutibus. ¶ Et preterea cū voluptate/ac protusione quadā. nam com-
putandi/ratiocinandi q^{ue} diligentia: magnificētie contraria est. Itaq^{ue} magis cogitabit
quēadmodū pulcherrimū/et speciosissimū: q^{ue} quātū constet/et quēadmodū in eo q^{ue}mi-
nū expendat. ¶ Necessariū vero est vt magnificus liberalis sit. nam liberalis sūptus
facit quos oportet ac vt oportet: in his autē magnitudo magnifici est: cū in his quoq^{ue}
liberalitas verset^r. ¶ Et a pari sumptu opus magnificētiū faciet. Nō enī eadē virtus
possessionis/et operis. Nam possessio q^{ue} plurimū digna/ac p^{er}ciosissima sit: ceu aurū. op⁹
autē q^{ue} magnum et decorū. hui⁹ enī aspect⁹ admirabilis est. qb⁹ autē magnificū: admira-
bile. et est virtus operis magnificētia in magnitudine. ¶ Quosdam sumptus honori-
ficos dicimus: veluti in rebus dūs sacratis vasib⁹/et sacrificijs. similiter et circa omnem
rem diuinā et circa publicā magnificētiā. veluti si quo in loco ludi publice exhibeant^r/
aut prefecture nauū aut epulū publicū. Uerū in oībus vt dictū est: ad agentē habetur
respectus quis ipse sit/et quib⁹ p^{er}ditus facultatibus. digna quidē his sint oportet: nec so-
lum opus: verū etiā auctorē decere. ¶ Ex quo fit vt pauper quidē magnificus esse non
possit. cū ei non assit: qb⁹ cū decētia erogare queat/et si erogare pergat: fatius sit. quo-
niā preter dignitatē/ atq^{ue} decētiā. et in virtute id insit vt recte quidq^{ue} fiat. ¶ Ista vero
eos decet/ quibus hec talia iā antea existūt: vel per seipsos/vel per maiores suos/vel p^{er}
eos qui ad ipsos pertinent et nobiles/et claros et quot huiusmodi sunt. nā hec oīa am-
plitudinē habēt ac dignitatē. Magnificus igit^r p^{er}cipue in huiusmodi rebus erit ac in
huiusmodi sumptibus magnificētia vt dictum est. nam hec maxima et honoratissima
sunt. ¶ In priuatis autē rebus q^{ue} semel sunt: vt nuptie et si quid tale. Et si in aliquo to-
ta ciuitas studeat vel circa dignitatē/vel circa hospitū suscepiones/ eorūq^{ue} comitatū et

muncra/et remuneratiões. nō enī in seipsū sūptuosus est magnificus: sed in publica. do
na vero simile quiddā habēt us: q̄ dñs faciat. ¶ Est etiā magnifici domū parare diu-
tys cōgruentē. ornamentū enī et hoc quoddā est: et in yis maxime sumpt⁹ facere: q̄ sunt
pmāsura diu. speciosissima enī hec. ¶ Et singulis inest decus qdā. nō enī eadē coueni-
unt dñs/et hoībus: neq; tēplo/et sepulchro/et sumptuū vnusquisq; magn⁹ in suo gene-
re/ac magnificētissimus. qui in magno magnus: hic autē q̄ in his magn⁹. et differt ma-
gnū illud qd est in opere/ab eo qd est in sūptu. nā pila quidē. aut capsula pulcherrima:
magnificentiā habet puerilis domi p̄ciū vero pusillū est ac illiberale. Quapropter ma-
gnifici est in q̄cūq; genere faciat: magnifice facere. nō sic nō facile superari potest: et sū-
ptus habet dignitatē. magnificus quidē igitur talis est. ¶ Excedēs vero/atq; v̄tōsus i
sūptu non oportune faciendo: excedit vt dictū est. Nā in paruis sūptibus multa confu-
mit/et splendorē p̄tra decentiā caprat. vñ li bultrionib⁹ nuptiali apparatu epulas parat/
et comedoz exhibeat chorū gradiens purpurat⁹ vt Adegarenses. et hec oīa faciat non
gratia honesti sed ad ostentationē diuinarū: putāse ea de causa hoīes i sui admirationē
cōuertere. et vbi opus est magnis sūptibus paruos faciens. vbi vero paruis: magnos.
Abdicit⁹ autē in oīb⁹ deest et plurima cōsumēs: in parua re decentiā perdit. et qdā agit
tardus est: atq; morosus: sēp cōsiderās quēadmodū in eo perq; parū expēdat. et hoc ip-
sum cum querelis agit et cūcta maiora q̄ oportet se facere existimat. Sunt autē hi duo
habitus vicia quidē: non tamē vituperationē afferunt: cū neq; dānosa alys sint neq; ni-
mum deformia. Cap. III.

Magnanimitatē vero circa magna versari: vel ex ipso nomine constat. sed circa
qualia exstat: primo comprehendamus. refert autem nihil: verū ipsum habitū/
an cum qui secundum habitum consideremus. Elides magnanimus esse: qui se
magnis dignatur cum sit quidem dignus. Nam qui non pro dignitate hoc agit: in ip-
so est. eorum vero qui virtute preclari sunt: nemo insipiens. neq; fatuus. magnanimus
igitur is est quem diximus. ¶ Qui vero paruo dign⁹ est: ac se parui facit: modestus qui-
dem est: sed nequaquā magnanimus. nam in magnitudine magnanimitas consistit: quē
admodum et pulchritudo in magno corpore. parui autem virbani quidem et apti: s; nō
pulchri. ¶ Qui vero se magni existimat cum indignus sit: tumens/et inflatus opinioe
sui. qui autem pluri q̄ mereatur: non omnis tumens. Qui vero minoris q̄ ipse sit/pu-
sillanimus: siue hic magna/siue mediocria/siue parua mereatur: etia minoris se se dignū
arbitretur. et maxime vtiq; videbis hic: magno dignus. nam quid ageret si non dignus
foret? ¶ Est itaq; magnanimus magnitudine quidem summus. eo autem quod opor-
tet medius. nam vti dignum est: ita se existimat. Alij vero excedunt ac deficiunt. ¶ Si
se magnis dignatur: et dignus est: ac maxime: maximus. ¶ Circa vnum vtiq; maxime
ent. dignitas autem dicitur ad externa bona. Maximum autem horum id ponendum
est: quod dñs tribuimus/et quod maxime affectant/qui in dignitate sunt. et quod res
rum preclarissimarum precium est. id est autem honor. maximum enim id externoz bo-
norum. Circa honores ergo et inhonoratiōes magnanimus est vt oportet. Et si ueritate
ne autē videns magnanimi circa honorē versari. honore enī se maxime dignant
viri/verum iuxta dignitatē. Pusillanimus vero deficit ad seipsum/et ad magnanimitati
gnitatē. Tumens autē et inflatus opinioe sui: ad seipsum excedit: nō tamē ad magna
nimū. ¶ Abagnanimus siquidē maximis dignus: erit vtiq; optimus. nā semp qui me-
lior est maiora meret: et qui optimus maxima. ¶ Eū igit qui vere magnanimus sit: bo-
nū esse oportet. Et videt quidē esse magnanimi qd est in vnaquaq; virtute magnū. Ne-
quaquā vero puenit illi cedere lacessenti/neq; iniuriā inferre: cui⁹ enī grana turpe aliquid
faceret: cui nichil magnū est? Et per singula p̄siderati magnanim⁹ nisi bon⁹ exstat: om-
nino ridicul⁹ videbis. quomā honorē nō meret qui prauus est. honor enī est virtutis p̄-
miū et tribuit bonis. ¶ Elides enī magnanimitas ceu ornat⁹ quiddā esse virtutū. nā ma-
iores illas facit: et sine illis nō est. quapropter difficile est vere magnanimū esse. nō enim
possibile absq; accumulata p̄bitate. ¶ Maximum ergo circa honores/et inhonoratiōes ma-
gnanimus est. Ac in magnis quidē: et a grauib⁹ viris habitus: moderate letabis: q̄ si de
bitis potius/aut etiā minorib⁹. nam virtuti oīno p̄fecte: satis dignus honor haberi non

potest. veritas tamen recipiet: quoniam maiora exhiberi non possunt. Paruos autem et a quibusvis habitos: parumpendit. non enim his dignus. Eodem modo et in honoratione. non enim iuste circa illum. maxime quidem igitur (ut dictum est) vir magnanimus circa honores est.

54 ¶ Qui et circa diuitias et circa potestatem et circa omnem prosperitatem aduersitatemque utriusque accidit: moderate se habebit. nec prosperis gaudebit nimium: nec aduersis nimium turbabitur. nam neque in honore sic se habet. quod maximum est. potencie enim et diuitie propter honorem expectantur. itaque illas qui habent: per illas honorari volunt: et cui honor paruus est: huic et alia. et quo sit: ut superbi videatur.

55 ¶ Fortuna etiam videtur ad magnanimitatem perferre: nobiles enim atque potentes et diuites: honore digni habentur: in excellens enim. in bono autem omne excellens honorabilius. quod propter talia magis magnanimos faciunt. honorantur enim a quibusdam: sed secundum veritatem solus bonus honorabilis est. at cui utriusque exitus sit: is magis honore dignus est.

56 ¶ Qui vero sine virtute talia bona habent: nec iuste se ipsos magnificiunt neque ratione magnanimum dicuntur. nam sine virtute perfecta ista non sunt. Superbi autem et petulantes sunt si talia possideant. nam absque virtute sanctas res moderate ferre: non facile est. Quod cum illi facere nequeant: ac putent se ceteris antecellere: alios quidem continentur ipsi vero quoduis agunt. imitantur enim magnanimum: cum similes illi non sint. hoc autem faciunt in quibus possunt. Que igitur secundum virtutem sunt ea non agunt: et alios infra se putant. at magnanimus infra se iuste putat. nam iudicat secundum rei veritatem: multitudo vero ut contingit.

57 ¶ Magnanimus nec parua: nec frequenter pericula adit: ob id scilicet quod pauca sunt que ab illo estimantur: ad magna adit. Et quando illis se prebet: vite sue non parcat: quasi indignum sit omnino viuere.

58 ¶ Et bene facere aliis promptus est: bene suscipere autem pudet. aliud enim superans est: aliud eius qui superetur. In retribuendo autem excedit. nam sic debitorem sibi is super facit maioribus beneficiis in eum collatis.

59 ¶ Elidentur autem hi eos commemorare: in quos ipsi beneficia contulerunt. a quibus vero ipsi acceperunt: non videtur commemorare. Inferior enim qui beneficium accipit: eo qui confert. ipse vero superior esse vult. Et hec libenter audit: illa moleste. Itaque Theophrastus beneficia Iouem non narrat: neque Lacedemonum Atheniensibus: licet acceperint. Ceterum etiam magnanimum neminem precari: aut certe vix obsequi vero prompte. Et erga homines in dignitate aut diuitiis constitutos magnam se gerere: erga mediocres vero conuenientem. Nam illis quidem excellere arduum est. ac gloriosum: his vero facile: et inter illos se amplius agere non ingenerosum est: inter humiles vero graue: quasi inter imbecilles exerceat vires.

60 ¶ Nec ad preclara contendat: aut ubi ceteri excellunt. Sed otiosus sit: et piger. at ubi honor magnus vel res agenda incubat: et pauca quidem aggreditur: sed magna certe: atque preclara.

61 ¶ Necesse est etiam ut palam oderit. palamque amet. nam occultare amicum est. Ac veritatem magis quam opinionem curabit: et loquetur et agat palam. contemptor enim est. ideo audax: quod opinione carens. Ac verax est nisi forte per hiromiam: sed hiromia ad multitudinem. Et ad alium non posse viuere nisi ad amicum: seruile namque. itaque omnes adulatores seruiles: et omnes humiles adulatores.

62 ¶ Nec vero admirator erit: quia nihil sibi videtur magnum. Nec odii tenax: non enim magnanimum est refricare animo: perferam mala: sed magis puerpendere.

63 ¶ Nec de hominibus multum loquetur. nam nec hic de se dicit: mala: sed magis puerpendere.

64 ¶ Nec de aliis. non enim sibi cure est ut ipse laudetur nec ut alii vituperentur. Nec rursus laudator est: quia propter nec maledictus nec de inimicis nisi cum iubeatur.

65 ¶ Et de necessariis aut de minimis munus querulus: aut peccator. nam ita se habere eius est qui ista curet.

66 ¶ Agilisque volet res preclaras et infructuosas quam fructuosas et utiles. nam id magis per se sufficiens.

67 ¶ Astutus vero eius tardus esse videtur: vox grauis: et locutio firma. non enim properat que paucis intendit: neque vehemens est qui nihil magnum putat. volubilitas autem lingue ac properatio eorum de causa fit. talis quidem magnanimus est.

68 ¶ Qui vero deficit: pusillanimus. qui excedit: tuuens dicitur et inflatus opinione sui. nec sane hi mali videntur esse cum nemini malefaciant: sed certe aberrant. Nam pusillanimus quidem cum bona mereatur seipsum priuatius quibus dignus est. Ac videtur malum quiddam habere: quia se dignum bonis non putat et sapsum ignorare. nam cuperet certe illa quibus dignus est cum sint bona. non tamen demerentes isti videntur: sed magis morosi. huiusmodi autem opinio deteriores facit. singuli enim appetunt secundum dignitatem. abstinent

vero a p̄claris rebus/ exercitiisq; quasi indigni sint. eodēq; modo et ab extremis bonis. Tumentes vero atq; inflati/ dementes sunt/ et ignorantes sui: ac id quidē vehementer. tanq; enī digni sint: honorabilia inuadūt. mox redarguūtur/ vestituq; se ornant/ et gestu et huiusmodi: fortunasq; suas iactant. et palam esse volūt: vt per illas honorent. **Cap. III.** 71

pōnitur vero magnanimitati pusillanimitas/ magis q̄ inflatio. Nam frequentior est/ ac deterior. magnanimitas igitur (vt dictū est) circa honores versat magnos. **Cap. III.** 72

Idetur et alia quedā virtus circa honores existere (vt ante diximus) que ad magnanimitatē primum accedit: quēadmodū liberalitas ad magnificentiā. Ambe- 73
nī iste a magnitudinē absūt et circa mediocritas/ paruq; nos disponūt vt oportet. **Cap. IV.** 74
Ut autē in dādis/ capiēdisq; pecuniis mediocritas est/ ac excessus/ et defectus: sic et in honoris cupiditate excessus et defectus et mediocritas quedā est. Vituperamus enī ambiciosum q; plus q̄ oportet aut vnde nō oportet honore appetit. vituperamus et remissum: q; ne honeste quidē honorari queat. Interdū vero et ambiciosū q̄ si virilē/ ac glorie cupidū: ac remissū q̄ si humanū et modestū laudam. **Cap. V.** 75
Constat autē q; cū pluribus modis cupidū alicui rei dicamus: nō ad idē semp ambiciosū referim. laudātes quod magis q̄ vulgus/ et vituperantes q̄ magis q̄ oportet. Cūq; mediū sit innotatū. extrema de medio vt vacuo certare adinuicē vidētur. In q̄bus vero est excessus/ ac defectus: in eisdem et mediū. affectat honor magis q̄ oportet/ et minus. ergo vt oportet: affectare est. Laudatur igitē hic habitus qui mediocritas est circa honores sine noie. videtur autē et ad abiectionē remissio/ et ad remissionē abicio et ad vtrūq; vtrāq; quodāmodo opponi. hoc et in alijs virtutibus esse videt. Sed hic ex eo extrema opposita esse videt q; mediocritas ipsa sine nomine est. **Cap. V.** 76

Ansuetudo mediocritas est circa irā. cūq; mediū/ itēq; fere extrema sint absq; 77
noie: medio quidē mansuetudinē attribui: ad defectū (qui itē sine noie est) declinantē. excessus vero iracūdia dici potest. Affectus ergo est ira. facientia vero multa/ ac varia sunt. q; igit p quib; oportet et p̄tra quos oportet irasci. et p̄terea vt oportet/ et quādo/ et quāto tēpore: laudat. **Cap. VI.** 78
Ansuetus hic vtrūq; erit/ siquidē mā- suctudo laudat. vult enī mā- suctus q̄ detus esse nec a p̄turbatiōe deferri/ sed ita vt ratio p̄cipit: i his et ad tantū tēpus insensū esse magisq; in defectu peccare videt. nō enī vindex est mansuetus sed magis clemēs. Defectus totalis ire siue ille segnities sit siue q̄dus tandē vituperat. Nam qui nō irascūtur in quibus oportet: stupidi videntur esse: et qui non vt oportet nec quando nec aduersus quos oportet. videt enī qui nō irascitur: neq; sentire neq; dolere/ neq; resistere. Atqui perferre p̄tumelas et suos negligere seruile est. **Cap. VII.** 79
Excessus autem per omia fit. nam et quibus nō oportet/ et pro quibus nō oportet et magis q̄ oportet aut vehementius/ et maiore tēpore: nec tamen omia eidem existūt: nō enim fieri potest. nam malum seipm destruit/ et si integrū vnde quāq; sit intolerabile est. **Cap. VIII.** 80
Iracundi ergo celeriter irascūtur/ et quibus nō oportet et pro quibus nō oportet/ et magis q̄ oportet: sed cito desistūt q̄ in ipis optimū est. euenit autē id quia nō cōprimūt iram: sed eā reddūt ac se ostendūt p̄pter acuitatē subindeq; cessant. excessiue autē acuti sunt: quibus summa inest bilis et ad omne/ atq; in omni iracūdi. vnde et nemē habent. Amari vero difficile placant/ et longū irascūtur tēpus: quia irā cōprimūt. cessatio autē fit quando reddit. nā vitio cassare irā facit: voluptatē pro ira paritēs. sed donec id nō sit onus retinet. nā quomā occulta est ira: illi mitigāde itendit nemo. vt vero in seipā digeratur: tēpore indiget. sunt autē hi plurimū molesti: et sibi p̄is et amicissimis. Eos vero acerbos dicimus: qui pro quibus non oportet et magis q̄ oportet et lōgius tēpus isensī sunt. nec placant sine supplicio vel pena. **Cap. IX.** 81
Ansuetudini magis excessū opponimus/ et frequentius fit. humanus enī est magis vlcisci. et in vita acerbī p̄iores sunt. **Cap. X.** 82
Et supra diximus: et ex dictis patet illud nō facile determinare quomō/ et quibus/ et pro quibus/ et quanto tēpore irascendū sit: et quo ad recte faciat q̄s/ vel abberret. nā qui p̄rum transgredit nō vituperatur: siue in maius siue in minus. interdū enī deficientes laudamus: et mansuetos vocamus/ et irascentes viriles: quasi ad dominandū aptos. Sed q̄trum et qualiter excedens vituperandus sit: nō facile est verbis ostēdere. In singulis enī atq; i sensu/ hui; rei iudiciū est. At illud manifestū: q; medius habitus laudabilis est

per quem irascimur quibus oportet/et p quib⁹ oportet/et vt oportet/et talia oīa: excēsus aut et defectus vitupant. et si parūp hāt/leunt: si vltimus/graui. Cōstat igit mediū habitū esse āplectendū. Ac de dispositiōibus circa irā: hec dixisse satis sit. Cap. VI.

- 83 **I**n vita vero atq; cōi vsu verborū/et actūū/quidā assentatores sunt/qui placēdi studio laudāt oīa: et nihil adūsant putātes oportere minime se molestos cuiq; esse. Aliq; cōtra ab his in cūctis dissidētes nec offēdere q; verētes: inhumani et contētiōsi vocant. **Q**u igit hūmōi dispositiōes vituperāde sunt. manifestū est. q; mediocritas horū laudādā: recipiens que oportet. et vt oportet. p trāta vero eodē mō repellens. huic vero nomē non est. **S**ed amicitie videt similis esse maxime. talis est enī qui hāc mediocritatē seruat: qualē dicere volum⁹ humanū. et amicū dilectionē assumētē. Sed differt ab amicitia q; affectu caret: nec ad eos reflectit quibus cōuersat. non enī amore. vel odio: sed q; ipse talis est: ea recipit que oportet. idē enī erga notos et ignotos/cōsuetos et icōsuetos similiter faciet: pter q; in singulis vt decet. nō enī cōuenit similiter familiarū et extraneoū curā habere. nec eodē modo eas molestū esse. sūmari igit dictū sit eū ita puerfari vt oportet. **C**ōiectabit aut nō offēdere/vel placere: referēs ad honestatē vel vtilitatē. videt enī circa voluptates et molestias q; in cōuersatiōibus extantunt verfari. **I**llarū vero q; buseūq; vel nō honestū est vel damnosum assenturi: eas non feret: sed molestus esse perget. et si agentū deformitatē nō parū attērat/vel damni aduersatio autē parū molestā: nō tolerabit sed molestus erit. **C**ū sūmus vero et infimū/ac magis et minus notis varie puerfabit. similiter autē et secundū alias differētiās debiti cuiq; tribuet. **E**t placere per seipsum optabit: molestū vero esse cauebit. cōtingētia vero si maiora sunt sequetur: dico aut de honesto et vili et voluptatis quidē grana. et si magna prouocatura inde sint: parū offendet. mediocritas igit talis est: nomē nō habēs.
- 86 **Q**ui aut placere studet si voluptatis causa: nec ob aliud quicq; id agit: lasciu⁹ dicit. Si vero vt vilitatē quandā inde adipiscatur in pecunijs/aut i re pecuniaria: adulator. At qui omnibus se opponit inhumanū et contentiosum diximus esse. videntur autem extrema inter se opponi: quia medium absq; nomine est. Cap. VII.

- 87 **C**irca eadem ferme est ostentatiōis mediocritas/ psa quoq; innotata. nec ab re fuerit de ea q; trāligere. nā et ea magis q; sūt circa morē cognoscem⁹: si de singulis trāfigamus et simul mediocritates eē virtutes magis credem⁹: in cūctis ita esse cernētes. In vita igitur qui ad voluptatē aut molestiā cōuersant dixim⁹. nūc de veris/et mendacibus dicemus: similiter in verbis/et rebus. et fictione. **E**videt enī ostentator effingere speciosa cū nō assint sibi/vel maiora q; assint. **I**ronicus vero cōtra: que sibi assunt negat. vel minora facit. medius aut alteruter quidē est: vita et sermone verax. is et fatetur q; sunt circa se: nec maiora/aut minora facit. **S**ed horū singula et alicuius grana fieri possunt: et nullus. quisq; vero qualis ipse est: alia agit/et dicit. et ita viuit: nisi alicuius grana agat. **M**endaciū vero ipm: per se iprobū est/ac vitupatione dignū. verū autem pbū ac laudabile. ita verax qui medius est: laudabilis. mendaces vero vtrūq; vituperandi sed magis ostentator. dicemus aut de vtroq; sed parū de eo qui verax sit.
- 90 **H**ec de illo nūc dicimus qui in cōfessionibus vero fatet. nec deus que ad ius et iniuriā pertinet. nā id alterius esset virtutis: sed de eo qui in q;bus nihil tale refert: sermone/et vita verax est: eo q; ipse secundū habitū talis est. videtur autē huiusmodi vir probus esse. nam qui verū diligit et in is in q;bus nil refert verax est: is multo magis in quibus refert verax erit. vt enī turpe mēdaciū fugiet/qui per seipm fugiebat. talis aut laudabilis est. **S**ed ad minus q; re vera sit magis declinat: cōgruētus enī id videt. qm sup. excellentie inuidioses sunt. **S**ed qui res fingit maiores q; sint: siquidē nullius gratia: prauius quodāmodo videtur. non enī vtrūq; gauderet mendatio. vanus tamē potius est q; malus. **Q**ui vero alicuius gratia: si glorie aut honoris nō minus vituperabilis est: quēadmodū ostentator: si lucri causa deformior est. **N**on in potētia/ sed i electiōe ostentatio est: nā secundū habitū. et quia talis ostentator existit: quēadmodū et mendax. alter enim mendacio gaudet. alter glorie cupiditate/vel lucro. **Q**ui igitur glorie causa ostentationem faciunt: talia fingunt: ex quibus laudandi. aut beati videantur. qui vero lucri causa faciunt: hec fingunt: quorū vsus ad pxiros pñeat. et que clā esse possint: ceu me-

dicū aut aruspice egregiū. que ideo pleriq; fingunt atq; ostentāt: q̄ hec in seipſis sunt. 94
 ¶ Ironicos vero sua attenuātes vrbanores esse constat: nō enī lucri causa faciūt: sed
 vt fugiant tumiditatem. Maxime vero hi glorioſa negant: vt Socrates faciebat. 95
 ¶ Sed qui parua et manifesta fingūt glorioſi dicūtur: et facile spernēdi sunt. Interdū
 etiā ostentatio est: ceu Lacedemoniorū vestit⁹. nā excell⁹/ ac defect⁹ num⁹: ostentationē
 quandā habet. Sed qui modeste hironia vtit⁹/ et circa ea que non nimis āte oculos po-
 ſita/ ac patenna sunt: vrbani videntur. Cap. VIII.

¶ Eritati ostentatio magis opponitur et deterior est q̄ hironia. ¶ Cū aut sit i vita 96
 cessatio quedā a negotijs et i ea cū iucunditate tēporis trāsmiſſio. videt⁹ hic q̄q; 97
 esse cōuerſatio quedā pueniēs. et qualia et quomō. dicere/ audireq; oportet.
 differt aut in talib⁹ dicere/ aut talia audire/ constat vero circa hec q̄q; esse excellū et defe-
 ctū mediū ¶ Qui igit magis q̄ oportet riſū mouet/ scire videt⁹ esse. et onerofū sunt. nā 98
 riſum ſecuti/ magis cogitant quēadmodū mouere illū poſſint/ q̄ quēadmodū honeſte
 loquantur/ nec quēq; offendāt. Qui vero nec dicunt ipi aliquid iucundū/ nec alios dicere
 patiunt⁹: rudes/ et agreſtes vident⁹. Eniūero qui cū moderatioe iocāt comus appellat⁹.
 Aporis enī vident⁹ eſſe tales mor⁹. quēadmodū vero corpa ex motib⁹ iudicāt⁹: ita et mor-
 res redūdante aut periculo et pleriq; gaudēb⁹ ioco et ſaliſus magis q̄ oportet: iur-
 re quoq; placet atq; ita nūcupant⁹ q̄ ſi comitatē habeāt et ſint elegantes. ſed nō parū diſ- 99
 ferre eos ex iam dictis apparet. ¶ A mediū aut. habit⁹ p̄pua eſt vrbānitas. vrbano autē
 cōuenit talia dicere atq; audire: q̄lia modēſto/ et ingenuo cōgruūt. ſunt enī quedā q̄ di-
 cere et audire h̄mōi decet hoies. et ingenui iocus diſſert ab eo q̄ eſt ſeruilis: et docti ab
 eo qui eſt idocti/ ituri licet in antiq; et nouis comedijs/ alijs enī erat iocus obicenitas
 verborū. alijs vero ſubintellecto. refert aut hoc nō parū ad honeſtatē. vtrū igit deter-
 minandū eſt cū qui in aliquē iocāt recte iocari/ ſi dicat ea q̄ decēt ingenuū/ an ſi nō oſten-
 dat audiētē/ vel ſi p̄mulceat⁹. An tale aliquid indēſtinatū eſt: cū ali⁹ aliud oderit/ amēq;
 ac talia libenter auditurus ſit. que enī audire ſuſtinet: hec et facere videt⁹. ¶ At nō omnia 100
 faciet. iocus in aliquē dictus cōuiciū eſt. ad legulatores nō nulla p̄uicari. p̄hibet. opor-
 tebat forſan et iocari. vrbānus igit et ingenuus ita ſe habebit: q̄ ſi ipe lex in ſeipō exiſtat.
 talis ergo medi⁹ eſt/ ſiue hic vrbānus/ ſiue comus dicat ¶ Scurrā vero iſerior eſt q̄ ridi- 101
 culus: nec ſibi p̄i/ nec alijs parat: dūmodo riſū mouere q̄at. et talia dicit q̄lia vrbān⁹ nō
 diceret/ et quorū aliqua ne audire quidē ſuſtineret ¶ Ruſticus vero ad has cōuerſationes 102
 inuiliſ eſt: cū nihil ip̄e aſſerat/ et cūcta aſpernet. Ceſſatio et iocus neceſſaria vident⁹ in
 vita. ¶ Tres igit ſupradicte mediocritates ſunt oēs in vita circa cōm vſum verborū et 103
 actiū. differunt vero q̄ earū vna circa veritatē. alie circa voluptatē d̄ſant. Earū rursus
 q̄ ſunt circa voluptatem: alia in ioco alia in ceteris vite conuerſationibus. Cap. VIII.

¶ Verecūdia non ita loquēdū eſt: quaſi de aliqua virtute. nā affectui magis q̄ 104
 habitu ſilis eſt. Itaq; cū diſſiniūt timorē eſſe quendā dedecoris. ¶ Sit aut p̄pe 105
 ſimiliter. ac timor ille in reb⁹ grauib⁹. erubeſcūt enī verecūdantes: mortē vero
 timentes paleſcūt. Itaq; corpalia quodāmodo vident⁹ vtrāq; q̄ affectus magis oſtat
 eſſe q̄ habitus ¶ Nec vero omī etati cōgruit verecūdia/ ſed iuuenili. Putam⁹ enī eos q̄ 106
 in huiusmodi etate ſūt: verecūdōs eſſe oportere. p̄pterea q̄ illi cupiditanibus obnoxijs:
 verecūdia p̄hibet i multis delinquere. et laudam⁹ ex iuuenibus verecūdōs: ſeruiorē
 vero nemo laudat q̄ verecūdus ſit: nihil enī ab eo fieri cenſemus quod ſit verecūdia di-
 gnū. ¶ Non enī probi eſt: verecūdia ſi q̄dē puenit ex improbis. nō enī agēda ſunt talia. 107
 Si vero alia ſecundū veritatē/ alia ſecundum opinionē turpia ſunt: nihil refert. neutra
 enim agenda ſunt. Itaq; nec verecūdādū. improbi vero eſt talem eſſe vt aliquid turpe
 faciat: verum ita ſe habere vt ſi faciat quicq; tale: verecūdetur. et p̄pter hoc putare pro-
 bum eſſe abſurdum eſt. etenim verecūdia in volūtarijs eſt. volens autem probus vir:
 nunq; faciet praua. ¶ Eſſet autē verecūdia ex ſuppoſitione vnaq; probum. Si enim
 faciat verecūdabitur. ſed non eſt hoc circa virtutes. Impudētia vero improbi/ et non
 verecūdari cū male agat. ſed nihilomagis hec facientē/ verecūdari probum eſt. Cō-
 tinētia quoq; nec ipſa quidē virtus eſt ſed quedā mitta. oſtendem⁹ autē de illa poſtea.
 Nūc de iuſtitia dicam⁹. Quartū Ethicorū Ari interp̄te Leonardo Arcino ſinis.

1 **E**iusticia et iniustitia considerandū est/et circa quas res existant.et qualis
 mediocritas iusticia sit: iustū: quoz mediū. Consideratio autē ista eodē mō
 2 nobis sit vt in pcedētibz. ¶ Videm⁹ igitur oēs cuiusmodi habitū dicere:
 dicere volentes iusticiā per quē iustozū operadores sunt/et per quē agunt/
 et volunt res iustas. Eodē modo de iustitia per quā iniuriānt/et volūt in-
 3 iusta. quāobrem hec primū nobis presupposita sint. ¶ Nō enī eodē modo res se habet
 in scientijs/et potentijs. et habitib⁹. nā sciētia et potētia: videt eadē esse cōtrarioz. habi-
 4 tus vero cōtrarius cōtrariozū nō est: ceu a sanitate sana sunt. nō aut cōtraria. dicim⁹ enī
 sane incedere: quādo quis ita iecedit vt faciūt sani. ¶ Sepe enī cognoscit⁹ p̄trarius ha-
 bitus. a cōtrario. sepe ipsi habitus a diuersis cognoscūtur. Si enī bona habitudo sit ma-
 nifesta: et mala habitudo sit manifesta. et ex ijs que bonā habitudinē faciūt: bona habi-
 tudo. et ex hac illa q̄ faciūt cognoscūtur. Nam si est bona habitudo spissitas carnis: ne-
 5 cesse est vt mala habitudo sit raritas carnis/ et efficiens bonam habitudinez quod facit
 spissitatē in carne. ¶ Sequit⁹ vero vt plurimū si altera multiplicat⁹ dicatur/ et altera mul-
 tipliciter dici: ceu si iustū/et iniustū. Videtur autē multiplicat⁹ dici iusticia/et iniustitia: sed
 6 quia sunt admodū p̄pinqua: iparū equocationē latere: quod nō fit ijs q̄ longe magis
 sunt manifesta. Nam illa plurimū inter se differūt specie: veluti claus quod equocū est
 ci/que est sub aialū collo: et ci qua hostia claudūtur. ¶ Cōplectamur ergo quot modis
 7 dicitur iniustus: videtur iniustus esse et qui cōtra leges facit/ et qui plus appetit et iqu⁹.
 Itaqz patet q̄ et iustus erit: qui secundū leges facit: et qui equus est. Iustū igit⁹ est qd
 secundū leges/et quod equū. Iniustū autē quod cōtra leges: et qd iniquū. ¶ Cū vero et
 8 plus appetens iniustus sit circa bona quidē erit: nō tamen omia sed circa illa in quibus
 fortana p̄spera vel aduersa locū habet: que sunt quidē simpliciter bona semp: verū ali-
 cui nō semp. sed hoies illa p̄cant⁹/ et querūt. at nō oportet sed p̄cari quidē debēt ea q̄ sim-
 9 pliciter bona sunt: sibi quoqz esse bona. appetere vero que ipis sint bona. ¶ Iniust⁹ autē
 non semp plus appetit: sed minus in simpliciter malis. Sed quia videt⁹ minus malum
 esse quodammodo bonū ac boni est illa cupiditas plus habēdi: sicut vt videat⁹ ob hoc plus
 10 appetens. ¶ Est iniquus. hoc enī cōplectit⁹ et cōe. et cōtra leges facere. hoc enī est trās-
 gressio legū: siquidē iniquitas cōprehendit omnē iniustitiā: et cōe quiddā est ad omnē
 iniustitiā. ¶ Cū vero ijs qui contra leges facit: iniustus sit/et qui secundū leges: iustus.
 11 constat q̄ omia que a legibus p̄ficiscūtur: quodammodo iusta sint. nā et ea que cōstituta
 sunt auctoritate ferendarū legū legitima sunt. et quodlibet horū iustū esse dicim⁹. ¶ Le-
 ges autē. puidēt in oibz cōiectātes aut cōem oīm vtilitatē/ aut optimozū/ aut p̄cipū/
 vel secundū virtutē/ vel scdm aliū: quēdā talem modū. itaqz vno quidē modo iusta dicē-
 12 mus ea que p̄necant ad faciendā/ conseruandāqz felicitatē partesqz eius in ciuili socie-
 tate. Iubet autē lex/ ea que sunt viri fortis: vt nō deserere locū in acie nō fugere/ nō arma
 abicere. et ea que sunt tēperāns vt nō cōmittere adulteriū/ nō flagitiū facere/ et ea que
 sunt manluen vt nō pulsare nō iurgia exercere. Eodē modo et secundū alias virtutes/
 et vicia: has iubens. illa vetans. recta quidē que recte posita est: deterior vero que incō-
 13 sulte posita est. ¶ Hec itaqz iustitia virtus quidē est p̄fecta: nō simpliciter/ sed ad aliū. et
 ob hoc excellētissima virtutū esse videt⁹ iustitia/ et neqz hesper⁹/ neqz lucifer ita mirabilis.
 ac in puerbis dicimus omnes simul virtutes iustitie inesse/ et p̄fecta maxime virtus/ qm̄
 14 perfecte virtus est vsus. Perfecta autē q̄ eā habens ad aliū quoqz vt potest virtute: non
 solū ad seipsum. multū enī in p̄p̄ijs virtute vt possunt: sed ijs que ad aliū sunt nō pos-
 sunt. et propterea videtur p̄clarū id Biantis. magistratus virū ostendit. Ad aliū enī
 et in cōmuni magistratus geritur propter hoc ipm̄: et alienum bonū videtur esse iustitia
 solum oīm virtutū: quia ad aliū est. agit enī illa que aly p̄ferūt/ vel p̄cipi vel rei publi-
 ce. ¶ Deterrimus igitur est qui ad seipsum et ad amicū vitur p̄auitate. optimus vero
 non qui ad seipsum: sed qui ad aliū vitur virtute. id enī opus difficile est. ¶ Hec igitur
 iustitia nō pars virtutis sed tota atqz integra virtus est. neqz cōtraria eius iniustitia: vici-
 pars est. sed tota atqz integra viciōsitas. In quo autem differant tota virtus/ et iustitia:
 hec ex supradictis constant. est enim eadem sed esse non idem. sed qua ad alterum/ ius-
 titia: qua vero talis habitus simpliciter/ virtus.

Ed querimus illam que in parte virtutis est iusticiam. est enim aliqua vt diximus. eodem modo de iusticia particulari dicendū. **¶** Aut sit aliud: signū erit qd qui per alia flagitia delinquit: iniuriā quidē facit sed nullo plus appetit. vt qd clipeū abiicit. ppter timiditatē: aut qd cōiucia dixit. ppter irā: aut qui nō contribuit pecunias. ppter auariciā: quod pfecto per nullū istorū sepe plus appetit constat. quūmo nec p oēs sed per aliquā improbitatē quā vituperam? secundū multitudinē. **¶** Est igitur aliqua iusticia veluti pars totius: et iustitū quoddā in parte totius iusti quod contra leges sit. Preterea si quidā lucrandi causa mercatur et accipit: quidā vero erogat et damnum patitur ppter libidinē: hic quidē intēperans magis videt esse qd plus appetēs. Ille aut iustus qdē: sed non intēperans. patet ergo qd ea de causa quia plus habet. insuper circa alias quidē iniusticias omēs: semper sit relatio ad aliquod viciū: veluti si adulteriū cōmisit: ad intēperantiā: si deseruit locū in acie: ad timiditatē: si pulsauit quē: ad iram. sed si pl^o habeat ad nullū aliud viciū relatio sit qd ad iniusticiā. Itaqz patet qd preter illā totā alia quedā particularis iniusticia est huic synonyma. nam diffinitio in eodē genere est. vtrāqz enim ad aliū potentiā habet. **¶** Ceterū hec qdē circa honorē aut pecunias: aut salutē: aut circa hec omia si vno noie valeremus coplecti: et per voluptatē que puenit ex plus habēdo. Alia vero circa omia in quibus vir bonus versatur. **¶** Sunt igitur iusticie plures: et qd est vna aliqua preter totā virtutē: manifestū est. que vero et qualis hec sit cōprehendamus. Diffinitū est id quidē esse iniustū: quod contra leges: et quod iniquū. iustū vero quod scdm leges. et quod equū. Illa igitur iniusticia de qua primo diximus: ea fuit que cōtra leges est. **¶** Sed qm facere cōtra leges et iniquitas non est idē: sed aliud vt pars ad totū. nam quod plus: ad omne iniquū. quod aut iniquū: id non omne plus. pfecto iniustū et iniusticia nō idē sunt: sed aliud quidē vt pars: aliud vero vt totū. pars enī hec iniusticia: totius iusticie. similiterqz iusticia: iusticie. Itaqz de particulari iusticia particulariqz iniusticia dicendū: et de iusto atqz iniusto similiter. Illa igitur iusticia que secundū vniūsam virtutem ordinata est: et quę vsus totius virtutis ad aliū exiit: relinquatur. similiter et illa iniusticia que est totius vicij vsus: iustū quoqz et iniustū scdm has determinandū esse cōstat. fere aut oia iura ab vniūsa virtute ordinata sunt. nā lex pcepit viuere scdm oēm virtutē et vniūsqz viciū phibet. Effectiua vero vniūse virtutis sunt illa omnia iura: qd ad publicā pntent disciplinā. priuata vero singulorū disciplina: per quā simpliciter est vir bonus. virū pars ciuitis sit an alterius postea dicem. nō enī fortasse est oīno idē: bonū esse virū: et bonū ciuem. **¶** Sed particularis iusticie et iusti illius: qd est scdm eam: vna species in distributione cōsistit: vel honoris: vel pecuniarū: vel aliorū qd talia sunt: vt diuidi possint inter eos qui in societate ciuili versant. in his enī fieri potest vt equū habeat vel iniquū alter alteri. Alia vero species in cōmercij hominū corrigēdis exiit. Cuius due sunt partes. nā cōmerciorū alia sunt volūtaria alia inuolūtaria. volūtaria ecū ēpno: venditio: mutuū: fideiussio: cōmodatū: depositū: locatio: et huiusmodi. dicuntur autem voluntaria: quia principiū ipsozū voluntariū est. Inuoluntariorū vero alia clandestina sunt: vt furtū: incestus: veneficiū: dolus: fraus: dolosa necatio: falsum testimonij. Alia violenta: vt verberatio: nexus: mors rapine: oratio: cōiucia. cōtumelia. **Cap. III.**

Utm vero iustus iniqu? sit et iniustū iniquū: patet aliqd esse mediū iūq. id aut est equū. qua enī in re est pl^o: in eadē et nun? et equū. Si ergo iustū ē iniquū: iustū equum. quod est sine pbauone manifestum est. **¶** Cū vero equū sit mediū: iustum quoqz mediū esset. Est aut equū in duobus minimis: ergo et iustū: mediū: et equū sit necesse est. ad aliquid: et quibusdā. et secundū qd mediū aliquozū est: ea sunt plus et minus. secundū qd equū: duorum. secundū qd iustum: quibusdā. necesse est ergo iustum esse in quattuor minimis. nam et quibus iustū exiit: duo sunt. et in quibus: res due. **¶** Ac eadē equitas quibus et in quibus: vt enim illa se habent in quibus: ita et illa. si enim non equi: non equa habebunt. Ceterum hinc pugne: incusationesqz oriuntur: cuz equi non equa: vel non equi equa habent et tribuunt. Ex dignitate quoqz id apparet: iustum enim illud quod in distribuendo consistit: secundum dignitatem quandam esse oportere: omnes fatentur. ipsam vero dignitatem nō eandem omnes aiunt esse. sed populares quidē libertatē potētes vero opulentā aut genus: optimates aut virtutē dicūt.

- 12 **I**ustum ergo proportionem quandam habet. proportionem vero habere non solum
vni numeri propriū est sed totius numeri: est enim pportio equitas rationis in quat-
tuor minimis. Discreta igitur q̄ in quattuor cōsistat manifestū est: quinetiā et continua
nam vno vt duobus vntur vt bis dicit ceu quēadmodū a ad b: ac b ad c. bis igitur dicit
b. si ergo bis ponatur b/ quattuor erunt in pportione. est autē et iustum in quattuor mi-
23 nimis ac ratio eadem. **D**ividitur enim similiter in quibus et que. erit ergo quēadmo-
dum a ad b: ita c ad d: et promiscue ergo a ad c: ita b ad d. Quare totū ad totū vt distri-
butio duplicatur. **Q**uod si ita ponas iuste conduplicatur cōiugatio. igitur a c et b d: iustū
illud est quod in distribuendo consistit. et mediū quidem hoc est circa id quod ppor-
tionem habet: nam habens pportionē mediū est iustum aut pportionē habet. hanc ppor-
tionem mathematica geometrica vocant: nā in geometria coniungit totū ad totū quod
alterutrū ad alterutrū. Est autē non cōtinua hec pportio. nō enī est vnus numero ter-
24 minus: cui et quod. **H**oc ergo iustū pportionē habet. iniustū vero pportionē caret.
fit igitur plus aliud minus. quod et in rebus accidit. nā qui iniuriā facit plus habet: qui
vero patitur minus. et hoc in bono: in malo autē contra. nam in ratione boni venit mi-
nus malum ad maius malū. Est enim magis eligendum minus malum q̄ maius. quod
autem eligendū id bonū. et magis: maius: vna igitur iusti species talis est. **Cap. IIII.**
- 25 **E**st alia que in corrigendo consistit. ea fit in cōmercys tam volūtarijs q̄ iuo-
luntarijs: quod est alterius speciei iustū q̄ superius. **N**ā iustū illud q̄ in distri-
buendo consistit publicarū rerū est: semper iuxta pportionē iam dictam. etenī
si ex publico pecunie sint distribuēde: earum distributio per eandē fiet rationē: secundū
quam in publicam cōtributio fit. et iniustū quod huic iusto opponitur absq̄ pportioe.
at illud iustum quod in cōmercys consistit: equū quidē est: et iniustū iniquū. sed nō se-
cundum eam pportionem sed secundū arithmeticā. **N**ihil enim refert vtrum bonus a
malo abstulerit an malus a bono: neq̄ vtrū bonus adulterū pmissit an malus. sed ad
differentiam damni lex respicit solum: et vt equis vtatur si hic iniuriā fecit/ ille passus est/
si hic damnum dedit ille passus est. itaq̄ iniustū hoc. iniquū existens: equare conatur lex.
Nam quando hic quidē percutitur ille vero percutit: vel hic occiditur ille occidit: pas-
sio et actio seorsum inique sunt. sed conatur eas per condēnationem equare lucrum au-
ferendo dicitur enī et i huiusmodi reb⁹ lucrū. licet q̄busdam ipropriū videatur puta illi
qui percussit et dānū illi qui percussus est. sed quando extinguitur passio: vocatur illa qui-
26 dem damnum/ hoc autē lucrum. **I**ta inter plus et minus equū est medium. lucrum au-
tem et damnum contra: alterū plus est alterū minus. boni quidē plus est lucrū: mali autē
minus. damnum vero contra est. inter hoc medium est equū/ quod iustū esse dicebamus:
quāobrem iustū illud quod in corrigendo consistit: medium est inter damnum et lucrū:
ex quo fit vt controuersia existit/ ad iudicē eatur. ire autē ad iudicē id est ire ad ius: nam
iudex quidē esse debet veluti animatū ius. et querunt iudicē mediū/ et vocant quidam
mediatorem: quasi iustum assecuturi si medium assequātur. mediū igitur quiddā iustū
27 est. siquidem et iudex medius: iudex vero ad equalitatē redigit. **A**tq̄ vt linea iequa-
liter diuisa cui maior pars q̄ dimidia adest: ea auferit et minorem habēu tradit. et quando
totum in duas partes diuiditur: tunc suū habere aiunt cum quisq̄ equam partē accepit:
equum autē mediū est inter plus et minus secundū arithmeticā pportionē. **P**ropterea
nominatur iustum quod tam hinc q̄ inde iuxta est: quasi iuxta vtrūq̄ sit/ et iudex vtrūq̄
iuxta assistat: si enim duorū equalium ab altero auferatur alteri vero addatur: duobus
excedit alium: nā si auferatur quidem nec addatur: vno duntaxat excedit. a medio igit
vno/ ac medium vno. per hoc igitur dinoscemus et quid auferendum sit ab eo qui plus
habet: et quid addendum sit ei qui minus habet. quo enim excedit: id auferendū est ei
qui plus habet. equales in quibus: aa bb gg: adinuicem. ab aa dematur a c. et adiunga-
tur gg: id quod est in g d: ut totum d gg: excedit e a: in g d: et g 3: ergo bb eo quod est
28 g d. **E**st et in alijs artibus hoc et tantum et tale. **T**racta sunt autem damni ac lucrū
29 quale/ ac patens pateretur hoc et tantum et tale. **T**racta sunt autem damni ac lucrū
nomina ex voluntarijs contractibus. nam habere plus q̄ suum/ lucrari dicitur: mi-
nus autem q̄ ab iniurio/ daminari. **L**eu in emptione/ et venditione ac in alijs quibus:

cūq; licentiam lex permiserit. quando enim nec plus nec minus sed ipsa per ipsa sunt: sua se habere dicunt. et nec lucrari nec damnum pati. ¶ Itaq; lucri cuiusdam ac damni me-
dium est iustum preter voluntarium: equum habendo et prius et posterius. Cap. V.

¶ Ed videt aliquib; repassum quiddā simpliciter esse iustū: vt Pythagora di-
xerūt. Diffinebāt enī simpliciter iustū esse id qđ repassū sit alteri. Ceterū hoc nō
cōgruit. neq; ei iusto qđ est secūdū leges neq; civili. Voco autē civile id qđ est
sociabile. repassum nō cōgruit neq; ei iusto qđ in distribuēdo p̄sistit neq; ei qđ ad ce-ri-
gendū p̄inet. atqui volūt hoc quidē dicere et rhadamā iustū: si patit q̄ fecit rectū est ius-
tū. Abulufaria enī discordat. ceu si i magistratū p̄sistit p̄cussent: repercuti nō licet:
et si magistratū quis p̄cussent nō solū ip̄e repercutiendus est verū etiā supplicio afficiēd;
Inuolūtariū etiā et voluntariū multū differūt: sed in cōmunib; societatib; cōmerciorū
huiusmodi iustum cōtinet id qđ repant scōm p̄portionē et nō scōm equalitatē. nā in res-
pendendo scōm p̄portionē cōsistit ciuitas. aut enī qđ male est querūt et seruus videt
esse. si rependerit: aut quod bene. et si nō: retribuō tollit. at retribuōe cōstituitur itaq;
gratiarū sacrū in promptu faciūt vt retribuō sit. hoc enī gratiarū est p̄pū. remunerā-
dus est enī qui munus cōtulit: at rursus ip̄e incipere debet qui suscepit. Facit autē retri-
butionē scōm p̄portionē per diametrū cōiunctio. Veluti faber i quo a / futor in quo
b domus in quo c calceus in quo d. oportet igit accipere fabrū: a futore ex illi; opere. et
ip̄m sibi tradere de suo. si ergo p̄mū sit equū i cōm p̄portionē: postea repassio fiat: erit
quod dicitur. alias vero nec equū est neq; consistit. nihil enī vciat melius esse vnius op̄
q̄ alterius. oportet igit illa equari. est autē hoc et in alijs artibus: nā interuēt vniū nūq;
faceret faciens quantū et quale ac patiens pateret. hoc et tantū et tale. non enī ex quo-
bus medicis sit societas. sed ex medico et agricola. et oīno alijs et inegalibus. vix hec
equanda sunt. Quobrem omia quorū est permutatio talia esse conuenit: vt quodamō
conferri valeāt. ¶ Atq; ob id numus in vsum venit et quasi medius factus est. nā cūcta
meti. quare et defectū et excessum. q̄ multi enī calcei adequāt domū vel victū. oportet
igitur quod quidē faber ad futorē: tondē calceos esse ad domū vel ad victū. aliter enī
non erit permutatio neq; societas. A futor. B faber. C calceus. D domus. hoc igit nūq;
equalia quodamōdo sint non erit. oportet ergo vno aliquo cuncta metiri vt supra dixi-
mus. ¶ Hoc est secūdū veritatē indigentia que omnia cōtinet. nā si nullius indigeret:
vel non similiter / vel nō erit permutatio vel nō eadē. sed veluti subsidii cōmutandarū
rerum numus compositus est: et ob hoc numus vocatur: q̄ nō a natura: sed a lege que
nomos dicitur est inductus. Erat igitur repassio cū equatio fieri / quamobrem qđ agricola
ad futorē: id opus futoris ad agricole opus. referēdum et est ad p̄portionis nomā
cum permutabūtur. Alioquin vtrūq; excessum habebit alterum extremū. sed quādo sic
habent ip̄i sua: equales sunt et cōmunicant: q̄ huiusmodi equalitas in ip̄is fieri possit.
Agricola a. alimenta c futor b / opus eius quod equatur d. si ita repensio fieri nō possit:
nō foret societas. ¶ Quā autē indigētia sit id vniū qđ cōtinet deprehenditur: quia si non
indigeant adinuicē velambo vel alter: non sit cōmutatio. quēadmodū quando cuius qđ
ipse habet quis indiget. veluti si vino indigeant et triticum exportandū tradant. opus
est igitur hec adequari. pro futura vero permutatione faciēda cum opus fuerit si nunc
nihilō indiget: numus quasi ex promissor quidam nobis est. oportet enī qui hunc offert
accipere posse. ¶ Patet certe hic idem. non enī semp equū valet. verūtamen vult ma-
nere magis. ¶ Quobrem oportet omnibus rebus p̄caum esse / nam sic permutatio erit
semper. si autē hec erit: et societas erit. numus ergo tanq; mensurans adequat. neq; enī
sine permutatione societas esset neq; permutatio sine adequatione. neq; adequatio sine
mēsurā. ¶ Re igitur vera impossibile est adeo inter se diuersa conuenire. verū pro indi-
gentia vniū quiddā esse cōuenit: et hoc ex instituto itaq; numus vocatur. hoc enī oībus
mēsuram adhibet. nam omnia metitur numus. domus a. munc decem b. lectica vero sit
c. igitur a dimidium b si quinq; muncas valet domus vel equales: lectica vero sit decem
ma pars c huius quod est b. patet quot lectice domū adequant: quonā quicq; q̄ igitur
per hunc modū erat permutatio anteq; numus esset: manifestum est. refert autem nihil
vtrum lectice quinq; pro domo / an quanti lectice quinq; quid ergo iustum sit quid ne

in iustū dixim⁹. **C**his vero determinatis: manifestū est q̄ iuste agere mediū est int̄ faciē-
 39 dū et patiēdū iniuriā. nā alterū est plus habere/alterū min⁹. **I**ustitia vero mediocri-
 tas est nō eodē mō vt in supiorib⁹ dixim⁹: sed q̄ ip̄a mediū est/ iustitia aut̄ extremorū. et
 iustitia qdē est: p̄ quā iust⁹ of iusti opator scōm electionē: ac tributor sibi ad aliū/ et alij ad
 aliū: nō sic vt cōmodi qdē pl⁹ sibi/ min⁹ p̄ximo/ incōmodi vero p̄tra: s̄ equū scōm ppor-
 tionē. eodēq̄ modo et alij ad aliū. **I**n iustitia xō p̄tra est: nāq̄ hec excessus et defect⁹ cō-
 modi et incōmodi absq̄ ppor̄tione. ob id vero excessus et defect⁹ est iustitia: q̄ est ei⁹ qd
 est excessus et defect⁹. quātū ad se qdē: excessus vtilitatis simplr/ et defect⁹ dāni: quātū
 vero ad alios in sūma eodē mō sed p̄ter ppor̄tionē vt p̄ungit. iniurie vero id qd ē min⁹/
 pati: qd aut̄ pl⁹/ est facere iniuriā. **D**e iustitia igit̄ et iustitia qualis est vtriusq̄ natura di-
 ctum sit hactenus. et similiter de iusto et iniusto vniuersali. **Cap. VI.**

40 **U**m aut̄ fieri possit vt q̄s iniuriā faciat et nōdū sit iust⁹: ob q̄s iniurias q̄s faciēs i-
 41 iust⁹ iā est: scōm vñāquāq̄ iustitia: ceu fur/ aut mech⁹/ aut latro/ vel sic qdē nihil
 differt. **I**nā si coeat q̄s cū muliere sciēs cū q̄: s̄ nō p̄ electionis p̄cipiū: s̄ p̄p̄
 animi p̄urbationē: iniuriā qdē facit/ sed nō est iniust⁹. quēadmodū nec fur cū furat⁹ est/
 42 nec mech⁹ cū mechatur⁹ ē. eodēq̄ mō in alijs. **Q**uēadmodū igit̄ se h̄z id qd̄ repant̄ ad ius-
 43 stū dictū ē p̄. **R**eclatere oportet q̄ id qd̄ q̄rit ē q̄s simplr iustū et ciuile iustū hoc ē
 sociabile ad vitā vt sufficiens sit ad libertatē et eq̄litatē: vel scōm ppor̄tionē/ vel fm̄ nume-
 44 rū. itaq̄ q̄buscūq̄ nō ē hoc: eiisdē nō est adiucē ciuile iustū: s̄ aliqd̄ iustū per similitudinē.
 45 **E**st enī iustū qd̄ et lex ad ipsos. lex aut̄ in qd̄ iustitia: iudiciū enī ē iudicatio iusti et i-
 iustī. i qd̄ aut̄ iustitia ē: in eiisdē et iniuria. s̄ in qd̄ iniuria: nō in oib⁹ iustitia/ hoc est sibi
 44 plus retribuere ex simplr bonis: min⁹ aut̄ ex simplr mal⁹. **Q**uapropt̄ nō finim⁹ domi-
 45 nari hoīez: s̄ rōnē. q̄ sibi hoc agit et tyrān⁹ efficat⁹. est enī magistrat⁹ custos iusti. q̄ si ius-
 46 titia: et eq̄. **C**ū xō si q̄s iust⁹ sit nichilo pl⁹ videat̄ habitur⁹. nō enī pl⁹ tribuit sibi ex sum-
 pliciter bono: nisi ad ipsū ppor̄tione seruata. ex q̄ fit vt alteri laboret: atq̄ ob id alienū bo-
 46 nus aut̄ hec nō sufficiūt h̄i sūt tyrānī. **D**ūcū xō atq̄ pat̄nū ius nō idē his: sed sile. nō
 enī est iustitia ad sua ip̄i simplr. nā filij ac cetera q̄ i potestate sūt: quādiu nō sepata fue-
 rint tāq̄ illi p̄tes sūt. at sibi ip̄i nemo nocere vult. quapropt̄ nec iustitia est ad seipsum.
 47 **N**ō ergo iustū neq̄ iniustū ciuile. nā scōm leges id erat. et est in ys quorū ea natura est:
 vt lex in illis eē possit. **T**ales vero erāt y in quib⁹ equalitas erat: imperādī atq̄ parendī.
 47 **I**taq̄ magis ad vxorē id ius est: q̄ ad filios et cetera q̄ sūt in potestate. hoc enī ē eco-
 nomicū ius et quidem alienū a ciuili iure. **Cap. VII.**

48 **U**s aut̄ aliter naturale ē/ aliter legitimū. naturale qd̄ vbiq̄ eādē h̄z vim nō q̄ sic
 48 videat̄ vel nō. legitimū qd̄ nichil ab iusto referebat hoc vel illo mō eē: s̄ postq̄
 lata est lex: refert. velut vt redēptiōes captiuorū certo p̄cio sūt. vtq̄ capta imo-
 49 les nō due oues: et q̄ de singul⁹ cauta legib⁹ sūt. vt sacra facere Braside/ et decreta publi-
 ca. **U**idē aut̄ q̄buscūq̄ cūcta eē eiusmodi. nā qd̄ naturale est: id imutabile ē/ et vbiq̄ eādē
 49 dē h̄z potestatē: vt ignis hic et in p̄teritis vñt. iura vero mutari vidē: hoc aut̄ nō ē ita se
 h̄ns sed sic. **E**niūvero ap̄ deos qdē for̄sā nō ita se h̄z: apud nos certe aliqd̄ est naturale
 50 mutabile. nō oē qdē: sed tñ est aliud natura/ aliud nō natura. **Q**uale aut̄ natura se aliē
 habere pōt/ et q̄le nō: sed lege ac positione: si qdē vtrāq̄ mutabilia sūt/ manifestū est.
 51 **I**n alijs q̄q̄ cadē est determinatio. **N**atura enī dextra melior ē: fieri pōt tñ vt oēs ambi-
 dextri sint. **I**ura vero scōm positionē vel vtilitatē silia sūt mēsuris. nō enī oib⁹ i locis eq̄-
 52 les sūt tritici/ viniq̄ mēsure: s̄ vbi emūt/ maiores. vbi vēdūt/ minores. **E**odē mō iura q̄
 nō sūt naturalia sed humana: non eādē sūt vbiq̄: nam neq̄ res publica. sed vna dūtaxat
 52 vbiq̄ scōm naturā optima. **S**ingula vero eorū q̄ iure et lege puidēt ita se habent vt
 vniuersalia ad singularia. nā ea q̄ agūt multa sūt/ et qd̄cūq̄ ip̄sorū vñū: vniuersale nāq̄
 53 **D**ifferūt aut̄ iniustū et iniuria/ ut iustū et ius: iustū est enī natura vel ordinatiōe. hoc
 aut̄ ip̄sū postq̄ factū est/ iniuria est: ante vero q̄ fiat: nō est iniuria sed iniustū eodē mō
 ius: sed cōmunis dicat̄ iusti degētia. **E**st aut̄ ius iniurie correctio. in singulis vero ip̄sorū
 que species et quot/ et circa q̄ sint iusta et iniusta postea videbimus. **Cap. VIII.**

Ed cū iusta et iusta sūt q̄ supra dixim⁹: ius et iniuriā facit cū volēs q̄s ea facit: q̄ 54
 si iniur⁹ q̄s facit neq̄ iniuria est neq̄ ius nisi p accidēs. q̄b⁹ enī iustis accidit vlt⁹ in-
 iustis eē agēb⁹: ius autē z iniuria deī mināf fm volūtariū z iuolūtariū. cū enī vo-
 lēs q̄s facit vitupaf z iniuria ē. itaq̄ iustū erit q̄dā at nōdū iniuria: nisi hoc addit vtro-
 lēs q̄s faciat. Dico autē volūtariū vt p r dictū est q̄i q̄s i potestate sua eris sciēs et non
 ignorās neq̄ quē/ neq̄ q̄: veluti si nō ignoret quē pulset: nec q̄/ nec cui⁹ ḡra/ z corz singula
 faciat. nō p accūs: neq̄ p vim coact⁹. nā si manū alī⁹ capiēs q̄s aliū pulset: non volēs fa-
 cit is cui⁹ est man⁹: nec in sua est potestate. fieri autē pōt vt pater sit q̄ pulsat: illū xō q̄ pul-
 set itelligere hūc eē hoīem quēdā: sz q̄ pat sit ignorare. eodē mō dicēdū ē i iys q̄ alicui⁹
 ḡra sūt z circa rē totā. ¶ Siue autē q̄s ignoret siue nō ignoret cū i sua potestate nō ē/ vel
 p violētiā facit: iuolūtariū ē. ¶ Abulta enī ex iys q̄q̄ q̄ natura existūt sciēs agim⁹ et pa-
 timur: q̄rū nullū neq̄ volūtariū neq̄ iuolūtariū ē: ceu senescere vlt⁹ mori. ¶ Si lē de iustis
 et iniustis p accūs. nā si depositū q̄s iur⁹ z p metū reddat: neq̄ facere neq̄ opari iusta fa-
 cēdū est nisi p accūs: eodē mō si coact⁹ z iniur⁹ depositū nō reddiderit: p accūs dicēdū est
 iniusta facere. ¶ Ex xō q̄ volēs facim⁹: alia cū electiōe/ alia sine electiōe. cū electione
 facim⁹: cū deliberatio antecessit: sine electiōe cū nō antecessit deliberatio. ¶ Qm̄ xō tri-
 plicit⁹ nocet i cōi societate: p ignorātiā pētā sūt q̄i nec quē nec q̄b⁹/ nec q̄ nec cui⁹ ḡra itel-
 ligebat: hoc egit. nā aut nō pulsare/ aut nō illū/ aut nō illo/ aut nō cui⁹ ḡra putabat: velu-
 ti si nō vt vulneraret: sz vt pūgeret: vel nō quē/ vel nō vt q̄i igit pter ppositū nocet infor-
 tunū est: q̄i aut nō pter ppositū/ sz sine malicia error. errat enī cū i ipō est picipiū cause
 Aduersa vero fortuna vñf cū extra sit. ¶ Qm̄ sciēs q̄dē: sz nō deliberatiōe pmissa facit:
 iniuria est. cui⁹ ḡra sūt oia q̄cūq̄ p irā/ aut celas p turbatiōes animi pmittūt: et q̄cūq̄ ne-
 cessaria vel naturalia hoib⁹ accidūt. ¶ Hec pmittētes/ peccātesq̄ iniuriā q̄dē z iniurie sūt:
 nōdū tñ p p̄ea iniusti illi neq̄ mali. nō enī ob iprobitatē p miserūt. sz q̄i cū electiōe/ iniur⁹
 et iprob⁹. ¶ Quāobrē recte illa q̄ p irā sūt nō p inde habēt q̄i ex puidētia sint facta. nō
 enī i cepit q̄ p irā facit/ sed q̄ puocauit. insup nō de facto vtrū sit vel nō sit disceptat: sz de
 iure. Apparēte enī iniustitia existit ira. nā nō vt i pmercy de faciēdo disceptat: q̄rū alte-
 rū necesse est eē iprobū: nisi p obliuionē hoc agāt. sed pueniēs de re: de iure disceptat.
 ¶ Sed q̄ i fidiaf/ nō ignorat. itaq̄ ille q̄dē putat iniuriā accipe illexo nō. q̄ si ex electione
 nocuerit: iniuriā facit. Et has iniurias faciēdo iniur⁹ ē: q̄i pter ppositionē sit vel pter eq̄tatē
 Eodē mō iur⁹: q̄i eligēs iusta facit. facit aut iusta si mō volēs facit. ¶ Inuolūtario: ū
 aut alia sūt in q̄b⁹ venia locū habet: alia in q̄b⁹ nō. nā q̄cūq̄ nō ignorātes solū: verū etiā
 p ignorātiā delinquit: ignoscēda sūt. q̄cūq̄ vero nō p ignorātiā sz ignorātes q̄dē p p
 p turbatiōe animi nō naturalē neq̄ humanā: nō sūt ignoscēda. Cap. VIII. 65
 Abbiget vero q̄sp̄iā an sufficiēnt deī minātū sit circa faciēdū patiēdūq̄ iniurias.
 a p̄mū q̄dē si est vt Euripides in q̄t dicēs quō ip̄e matrē occidi meī: breuis ē ser-
 mo. volēs volētē: aut volētē nolēs. Vtrū ne reuera fieri possit vt volēt iniuria fi-
 at/ vel nō: sz oē tale sit iurū/ vt facere iniuriā volūtariū est. et an oē sic est: vel hoc volūta-
 riū/ illud iuolūtariū. eodē mō z cū q̄s iusta patit. nā i agēdo iusta semp voluntariū est. 66
 ¶ Quare pueniēs est oppositū silicē eē/ z iuste ab alio corrigi aut volūtariū aut iuolūta-
 riū eē: absurdū fortasse videbit et dū iuste corrigif q̄s: totū eē volūtariū. nā q̄dā nō spō-
 te corrigif. ¶ Nā de illo q̄q̄ q̄s ambigat vtrū ois q̄ patit iniusta et iniuria fiat: vel i patiē-
 do idē sit q̄b⁹ in agēdo. ¶ Ac fieri pōt vt vtrūq̄ pncipes sint iustozū scdm accūs: silr et in
 iniustis. nō enī idē est iniusta agere et iniuriari/ et iniusta pati et iniuriā accipe: eodē mō et in
 iuste agēte. ¶ Qm̄ si iniuriā facere est simplr aliquē volētē ledere/ et volētē aut sciētē quē z 69
 q̄ et quō: incōtinēs vero scipsū volēs ledit: volētē iniuria fit et sibi p si q̄s iniuriari pōt. Am-
 biget de eo q̄q̄ q̄sp̄iā an sibi q̄s iniuriari possit. Preterea volēs q̄s ab alio p intēperatiā le-
 dif: q̄b⁹ si est ita: volētē iniuria fit. ¶ Et nō recta diffinitio est: sed addēdū est q̄ ledat sci- 70
 ens quē/ et q̄/ et quō: pter illā volūtātē. Ledit q̄s igit volēs et iniusta patit. Vtrū nūl-
 lū volēt iniuria fit. null⁹ enī vult ne intēperās q̄dē: sed pter voluntatē id agit. nullus enī
 vult id q̄b⁹ nō putat esse frugi. incōtinēs autē q̄b⁹ non putat agendū id agit. sed q̄ sua dō

- sed q̄ sua donat: vt l' homer^o de glauco scribit dedit eū Diomedī arma aurea p' fertas/
cētem p'eu p' nouē hūc iuria nō sit. Hā i ipō ē donare: s; vt fiat sibi iuria/ i ipō nō est: s;
71 oportet eē q̄ iferat. Accipe igit iuriā: q̄ nō volūtariū est patet. ¶ Restat i sup' vt de duo
bus p' i' assumptis dicam^o. Utz iuriā q̄ pl' tribuit p' ter dignitatē/ an q̄ pl' accipit. z vtrū
sibi p' q̄ valeat iuriari. Si enī recipit p' i' dictū: q̄ tribuit iuriā nō q̄ pl' h; sed si q̄
pl' alij tribuat q̄ sibi sciēs z volēs: hic sibi p' i' iuriā/ q̄ q̄ dē vidēt boni z eq̄ facē. nā bo
72 nus et equ^o vir in diminutiōe est. ¶ Vel nō hec simplr: nā alteri^o boni plus appeteret vt
gliē vel simplr honesti. p' terca soluit p' diffinitionē iuriādi: nihil enī p' ter suā patiē volū
73 tatē. Itaq; p' hec q̄ dē iuria ei nō fit: s; si q̄ dē ledit solū. ¶ Manifestū est autē z q̄ tribuēs
iuriā sēp/ at nō is q̄ pl' h; nō enī q̄ iustū ē: iuriā facit/ s; q̄ sciēs hoc agit. Hoc autē vn
de p'icipiū act^o/ q̄ est i tribuētē: nō i accipiētē. P' terca si facere plurib^o modis dē: z est
vt iniuriā occidē/ z man^o z seru^o iubētis: nō iuriā q̄ dē. facit tū iniusta. adhuc si ignorās
iudicauit: nō iuriā scōm ius illō q̄ est ex legib^o. nec iustū iudiciū est. s; est vt iniustū.
Aliud ē enī iustū q̄ ex legib^o est et p' mū. q̄ si sciēs iudicauit iuste: pl' ipe q̄q; appetit
vel g're vel vidit. ¶ Trigit si q̄ p'iceps iurie foret/ et hic p' terca iudicās iuste pl' h;.
74 nā et q̄ agrū alij adiudicauit: z si nō agrū ipe argenti suscepit. ¶ Putāt hoies eē i seipis:
vtrū iuriē/ atq; ob id facile iustū eē. q̄ certe nō est ita. nā coire cū vxore vicini/ z pulla
re. p' mū/ ac manu tradere argenti p' facile est: et in ipis. vtz sic se habētes hoc agere nec
75 facile est neq; in ipis. ¶ Eodē mō cognoscere iusta z iniusta nullā sapiētā putant: qm̄ de
q̄b^o reb^o leges loquūt/ eas res nō difficile est itelligē: at nō sūt hec illa iusta nisi p' accūs:
s; cū certo sūt mō: z certo mō tribuūt/ tū iusta sūt. enī uero hoc mai^o negociū ē q̄ scire
illa q̄ p' mēt ad sanitatē. nā z ibi q̄ dē mel/ z vinū/ z helleboz/ z adustionē/ z secationē (ci
re p' facile ē: s; quēadmodū ad sanitatē tribuēda sint. z cui. et qm̄: tāta ē difficultas quāta
76 est medicū eē. ¶ P' p' hoc ipm̄ iustū q̄q; nichilomin^o eē putāt iuriari. qz nō mun^o: s; ma
gis pōt q̄libet hoz iust^o facē. nā z coire cū muliere/ z pulsare/ z foras clipeū reliq're/ z i
vtrius p' currere. s; timidū eē z iuriari nō ē hec facere nisi fm̄ accūs: s; sic se hūtē hec
facē ē. quēadmodū z mederi z sanare: nō est icidē vel nō icidē aut pharmacū dare vel
77 nō dare: s; isto mō. ¶ Sūt enī iusta i ius q̄ p'ncipia sūt simplr bonoz. hūt xō i ius excessū
z defectū. q̄busdā enī null^o ē excess^o eoz: vt fortasse dū/ q̄busdā xō nulla p'vilitas: vt
i sanabilib^o z i probis: sed oīa nocēt. q̄busdā vero aliq'ren^o. p' p'ca humanū est. Cap. X.
- 78 onscq; vero fuerit dicere de bono z eq̄: quēadmodū bonitas z eq̄tas se hūt ad
iustū. ac bonū z equū ad iustū. nō enī vt idē simplr: nec vt aliud g'ue si p'ndere
appet. z in dū q̄ dē laudam^o equū et bonū ac huiusmodi hoicm̄. Itaq; sup' alia
q̄ si maioris p'mēdationis loco: adiūgm^o magis ex bono z eq̄. In dū xō rōnē loquētib^o
absurdū videt si equū z bonū p' ter iustū aliqd sit q̄ laudari mereat. nā aut iustū res exi
79 mia nō est aut bonū et equū nō studiosū: s; aliū: aut vtraz eximia z idē sūt. Dubiū igit
circa bonū et equū fere ob ista p'ungit. ¶ Hūt xō scq̄dā mō cūcta recta: z nichil subcon
trariā sibi. nā z equū et bonū alicui^o iusti exis mel^o iusto ē: et nō vt q̄dā aliū gen^o me
80 li^o q̄ iustū. Idē ē ergo iustū/ ac bonū et equū. ¶ Facit autē dubitationē: qz bonū z equū
iustū est q̄ dē. At xō nō id iustū q̄ est scōm legem: sed q̄ scōm emēdationē legis. causa
vero hui^o ē: qz oīs lex vltis est. at de q̄busdā vltiter dici recte nō pōt. in q̄b^o igit necesse est
vt lex vlt dicat nec recte pōt: lex id p'lectē q̄ plurimū est: nō ignorās defectū/ z est ni
chilomin^o recta. nā p' mū nō est in lege nec in legislatore: s; in natura ipsi^o rei: nā rerū ip
81 sarū p' mū natura tal' est. ¶ Quā igit lex vltiter loq̄ et accidit qd p' ter vlt: tū rectū est/ vt
qua omisit legislator et defectus in simplr loquēdo emēdetur omisū. q̄ z legislator ipe si
adesset: vtiq; diceret licet iā legē tuierit. quāobrē iustū est ac mel^o aliū iusto: nō eo q̄ ē
82 simplr: s; eo q̄ p' p' simplicitatē peccat. ¶ Hec est natura boni z eq̄: emēdatio scz legis
qua omisū erat p' p' vlt: hec enī causa est ne oīa sint scōm leges. qz talia q̄dā sūt vt de ip
sis lex ferri nō possit. itaq; decreto op^o est: nā i definiti indefinita est regula: quēadmodū
et Resbie edificandiōis plūbea regula. nā ad formā lapidis trāsmutat z nō manet regula
83 z decretū ad res. qd sit ergo bonū et equū: et q̄ iustū: z q̄ iusto melius: manifestū. ¶ Ex
hoc etiā patet q̄ sit bon^o et equ^o vir: hozū videlicet electoz et actor q̄ non exacte aplectē
ius in peiorē partem: s; de ius cōmodis detrabi patiā: et si lege se tueri possit: et habi
tus iste bonitas et equitas dicitur. nec aliud est q̄ iustitia quedam

Trū autē sibi ipsi iuriā facere q̄s possit ex supradictis patet. nā iustoz alia sūt fm 84
v oēm virtutē a lege ordiata. veluti nō iubet scipsū occidē lex. q̄ aut nō iubet/verat.
 p̄terea qm̄ p̄tra leges ledit nō lesus: volēs iuriā facit. q̄ si volēs: sciēs quē et quō
 q̄ vero pirā se occidit/ volēs: id agit p̄tra rectā legē: qd̄ nō p̄mittit lex. iniuriā fit: itaq; et 85
¶ At cui facit? an civitati nā sibi qd̄ nō: qz volēs patit̄. nulli autē volēt iuriā fit: itaq; et
 civitas penā p̄stituit: et est qd̄ā ignominia aduers⁹ illū q̄ scipsū necavit. ac civitati iuriā
 fecit. isup fm̄ q̄ iust⁹ est q̄ solū iuriat et nō oīno prau⁹: nō pōt sibi ipsi iuriā facē. nā ali-
 ud hoc est q̄ illū. est enī qd̄ā mō iust⁹ sic prau⁹/ vt timid⁹: non vt totā hīs prauitate. q̄re
 nec fm̄ hāc iuriat: nā sū lozet eadē ablatū z adesset idē qd̄ est ipossibile: s; sēp plurib⁹ ne
 cesse est esse iustū z iustū. p̄terea volūtariū z p̄ electionē z p̄mū. q̄ enī ab alio les⁹ idē fa-
 cit aduersus illū: nō videt iuriā facē: z idē ipe cadē sū patit̄ et facit sibi. p̄terea seq̄ret̄
 vt volēt iuriā posset fieri. Insup sine p̄cularib⁹ iurijs null⁹ iuriat. null⁹ xō est adulter
 sue vxoris/ neq; effractor sui patens/ neq; fur suarū rez. i totū aut tollit vt q̄s sibi iuriā
 rivalcat fm̄ diffinitionem volūtane patiēdi iuriā. **¶** As manifestū est aut q̄ vtracq; praua 86
 sūt et facē et pati iuriā. Itā aliū est pl⁹ h̄re q̄ mediū. aliū est h̄re min⁹. velut sanitas i me-
 dicina. bona habitudo i gymnastica. **¶** Elēritū pei⁹ est facere iuriā. nā id cū prauitate 87
 est z vitupat̄: et prauitate vel p̄fecta simpli⁹ vel p̄pe. Nō enī oē volūtariū cū iuriā: s; pati
 iuriā sine prauitate est z sine iuriā. p̄ter se igit pati iuriā min⁹ est malū. s; p̄ accūs nībil
 p̄hibet eē mai⁹. At nō est ea curata: s; doolorē lateris dicit maiorē morbiū q̄ offēsiōnē
 pedi: licet fieri possit aliū p̄ accūs si p̄tigat offēdētē pedē cadere z ab hostib⁹ capi z mori
¶ Per trāstatiōnē xō z sūtudinē est nō sibi ad scipsū iustū: s; suorū aliq̄b⁹. nec xō oē ius- 88
 tū s; dūcū vt economicū. Itis enī rōnib⁹ diuisa ē ea ps animi q̄ rōnē hz ab ea q̄ est sine
 rōnē. Ad q̄ si ispicias videt eē iuriā ad scipsū. qz est in ijs pati aliqd̄ p̄ter sua delideria.
 Et igit parēti: et iperati est adiūcē aliqd̄ iustū: et istis. De iustitia qd̄ ac alijs moralib⁹
 b⁹ x̄tūb⁹ de c̄miatū sit i hūc modū. **¶** Quinti Ethicorū itē p̄te Leonardo Arēno finis
 Boniā p̄u⁹ dixim⁹ mediū cē recipiēdū: nō aut excellū neq; de- **Cap. I.**
 fectū/ mediū aut ē vt recta dicitur ratio: hoc distinguam⁹. **¶** Qib⁹ enī dictū hab⁹
q bitūb⁹ quēadmodū et alijs est qd̄ā signū: ad qd̄ ispicies q̄ rōnē hz intēdit
 et remittit. et est qd̄ā finū⁹ mediocritatū q̄s dicim⁹ cē inē excellū z defectū
 fm̄ rectā rōnē. Est aut huiusmodi sermo ver⁹ qd̄ē: s; neq; q̄ clarus. nā et in
 alijs facultatib⁹ de q̄b⁹ sciētia est: hoc etiā dicere pōt. nec parā nec nimis laboriādū aut
 negligēdū esse: s; mediocritē: et vt recta dicitur ratio. s; ob hoc dictū nichilo pl⁹ q̄s sciret.
 veluti q̄lia afferēda sint cor̄pori: si q̄s dicat qd̄ medicina iubet et quēadmodū is q̄ illam
 hz. **¶** Quapropt̄ oportet nō solū vere hoc dixisse de habinb⁹ animi: verū etiā de c̄miatē q̄
 sit recta ratio/ et q̄ sit hui⁹ finū⁹. **¶** Animi ergo virtutes supra distinxim⁹: et alias eē mo-
 ris dixim⁹/ alias intellect⁹: z de moralib⁹ qd̄ē trāsegim⁹. de reliq̄s xō nūc dicem⁹. p̄u⁹ itū
 de aio p̄mittētes q̄ duc sūt animi p̄tes. alia rōnē hīs/ alia irrōnal de qua dictū est p̄u⁹.
 nūc autē circa eā p̄te q̄ rōnē hz: eodē modo distinguēdū est. Et suppositū existat duo eē
 rōnē habētia. vnū q̄ p̄spicim⁹ illa talia q̄rū p̄icipia nō alit̄ se h̄re possūt. alterū q̄ ea q̄ ali-
 ter se h̄re possūt. Itā ad ea q̄ alia sūt genere z ps animi alia genere q̄ ad vtrūq; apta ē: si-
 quidē fm̄ sūtudinē z p̄prietatē quādā noua illi existit: vocē aut harū alia sciētifica/ al-
 tera rōnatua. nā p̄sultare z rōinari idē est. nemo aut p̄sultat de reb⁹ q̄ alit̄ se h̄re nō pos-
 sūt. itaq; rōnatua est vna pars eius qd̄ rōnē habet. **¶** Sumēdus est ergo vtriusq; harū
 optimus habitus. nā hec vtriusq; virtus. **¶** Virtus autē erga opus p̄p̄iū **Cap. II.**
 Itā sūt autē in aio q̄ rei agēde x̄tatisq; domināf: sēp/ intellect⁹/ appetit⁹. **¶** Ex his
¶ aut sēlus null⁹ rei agēde p̄icipiū est. Id ex eo patet q̄ bēstie sensū h̄nt qd̄ē: rerū
 vero agēdarū p̄icipes nō sūt. **¶** Qd̄ vero est in mēte assēntre et dissēntre adē in
 appetitu seq̄ et vitare. Itaq; cū virt⁹ moral sit habit⁹ electu⁹/ electio aut appetit⁹ cū deli-
 beratiōe. oportet p̄ hec sermonē eē verū: z appetitū eē rectū. si qd̄ē electio studiosa. z ea-
 dē assēntre et seq̄. hec igit mēs et veritas in agēdo versat̄. **¶** At p̄tēplanue mētis q̄ nec i
 agēdo nec in faciēdo est: laus et vitupatio i vero et falso p̄sistit. hoc est enī totū intellectū
 in op⁹/ actiū i vero et intellectū i veritas p̄sentanea appetitū recto **¶** Itē igit agēde p̄-
 cipiū ē electio: vnde mor⁹ est sed nō cui⁹ ḡra. electiōis aut appetit⁹ et ratio: q̄ alicui⁹ ḡra.
¶ Quapropt̄ nō absq; mēte et intellectu: nec absq; morali appetitu est electio. **¶** Bū agē-

re aut in reb⁹ z ptra: sine intellectu z more nō ē. sed mēs ista nichil mouet: verū illa q̄ gfa
alicui⁹ et actiua. hec enī z ī faciēdo p̄iceps est. Nā gfa alicui⁹ facit q̄cūq; facit: et finis
nō simplr est: sed ad aliqd et facibile alicui⁹ est at nō agibile. nā bñ agere finis ē: appeti-
tus aut hui⁹. ¶ Quapropter aut intellect⁹ appetit⁹ est electu⁹ aut appetit⁹ intellectū⁹:
et tale p̄cipiū hō. ¶ Nō est aut intelligibile q̄cūq; ex iā factis. vtp̄ta null⁹ eligit t̄oiā di-
ripuisse. non enī de p̄terito electio est: sed de futuro possibili. Factū aut: ne factū sit fieri
nō potest. Itaq; recte Agathō. hoc solo de p̄uaf infecta facere q̄cūq; sunt facta. Am-
barū itaq; p̄icularū intellectuārū opus est veritas. Secundū quos ergo habit⁹ vtrāq;
verū aspiciat: hec virtutes ambarū existunt.

Cap. III.

Epētes ergo alu⁹ de ill⁹ dicam⁹. Erūt q̄b⁹ anim⁹ verū p̄spiciat assētiēdo aut dis-
sētiēdo q̄nq; numero. Ihec aut sūt: ars. sciētia/ prudētia/ sapiētia/ intellect⁹. Esti-
matōe enī et opiniōe falli p̄tigit. ¶ Quid igit sit sciētia ex hoc patet si diligēter
discutiēdū est necessitudinib⁹ inherendū. Dēs enī sic accipim⁹ vti d q̄d sam⁹ alit⁹ se h̄re
nō possit. q̄ autē alit⁹ h̄re se possūt q̄i extra p̄sideranōē sūt latet/ vtrū sint vel nō sint. ex
necessitate ergo scibile est/ sēpiētiū ergo. nā q̄ ex necessitate sūt: ea plane oīa sēpiētia sūt.
¶ Sēpiētia aut sine gūandō z corruptiōē. ¶ Insuper oīs sciētia videt⁹ eē docibil⁹. et quod
sciri pōt idē pōt disci. Doctrina vero oīs ex ante cognitis fit vt in resolutionis dixim⁹. nā
aut p̄ iductionē. aut p̄ syllogismū. At iductio p̄cipy est et vltis. syllogismus aut ab vlti.
Sūt ergo p̄cipia ex q̄b⁹ syllogism⁹. q̄rū aut nō est syllogismus/ corū inductio est. Est
igit scia habit⁹ demonstratiū et cet̄a vt ī resolutionis diffinim⁹. Cū enī fidē q̄dāmō adhibi-
bet q̄s et p̄cipia sibi nota sūt scit. nā si nō magis discursu p̄clusiōis: p̄ accūs habebit sci-
entiā. De scia ergo in hūc modū determinatū sit.

Cap. IIII.

Ius vero q̄d recipit aliter se h̄re: q̄dā est q̄d fieri/ q̄dā q̄d agi pōt. Est aut aliō
facere/ aliud agere. Credim⁹ aut de his externis q̄q; sermonib⁹. itaq; habitus cū
ratiōe actū/ aliud est. q̄s habit⁹ cū rōne factū/ nec alit⁹ in altero p̄tinet. Nā neq;
actiō est factiō/ neq; factiō est actiō. ¶ Cū autē edificatiua sit ars q̄dā/ et q̄s habit⁹ quidē
cū rōne factū/ nec vlla neq; ars sit q̄ nō cū rōne factū/ habit⁹ sit: neq; talis habit⁹ q̄ non
sit ars: idē vtiq; eēt ars et habit⁹ cū rōne vera factū. ¶ Oīs aut ars in faciēdo versat⁹ z
artificio vti et mente p̄spicere: vt aliqd fiat corū q̄ possūt et esse et nō esse. et quorū p̄in-
cipiū in faciēte est: nō autē in eo q̄d sit. ¶ Non enī corū q̄ necessario sunt aut fiūt ars est/
neq; corū q̄ sūt scdm naturā. nā hec in sap̄tis habēt p̄cipia. ¶ Cū ergo facere et agere
diuersa sūt: necessariū est vt ars in faciēdo/ at nō in agēdo p̄sistat. ¶ Et circa eadē q̄dā
modo versant ars et fortuna vt Agathon inqt. Ars fortunā adamauit: fortuna artem.
Ars igit (vt diximus) habit⁹ q̄dā cū ratiōe vera factiua est. inertiā vero ptra cū ratiōe
falla habitus factiua circa id q̄d aliter se habere potest.

Cap. V.

Prudētia vero sic vtiq; accipimus cōsideratiōē habita q̄ sunt ī quos pruden-
tes vocamus. ¶ Videt prudēs esse viri bene cōsultare posse circa illa q̄ sibi bo-
na et vtilia sunt. nō p̄iculariter puta qualia ad sanitatē vel robur: sed vlr ad totū
us vite statū bene dirigendū. Signū vero hui⁹ est q̄ circa quid prudentes dicimus eos
qui ad finē aliquē studiosū acute excogitāt illa in quibus nō est ars. Quāobrē et vniuer-
saliter prudēs esset cōsultatiū. ¶ Cōsultat aut nemo de iis q̄ impossibilia sūt aliter se ha-
bere. neq; de iis q̄ ipse agere nō potest. ¶ Quare si sciētia est cū demonstratiōe: q̄rū. autē
p̄cipia alit⁹ se habere possūt/ horū nō est demonstratiō: nā oīa possūt mutari. neq; locū
habet p̄siliū in iis q̄ ex necessitate sūt. prudētia nō vtiq; sciētia erit neq; ars. sciētia/ qz id
q̄d agit potest alit⁹ se habere. ars/ qz ali⁹ est finis agēdi q̄s faciēdi. ¶ Restat ergo vt pru-
dentia sit habit⁹ verus cū rōne q̄ in his agēdis versat⁹ q̄ sunt hōi bona et mala. ¶ Nam
faciēdi q̄dē aliis finis/ agēdi vero nō aliis est. est enī id ipsum finis bene agere. ¶ Ob
hoc p̄ericle/ et alios huiusmodi prudentes dicimus: quia q̄ sibi et alijs vtilia sūt p̄spi-
cere valent. Esse autē huiusmodi putamus illos: qui publicis priuatq; rebus admini-
strandis sunt apti. ¶ Unde temperātia dicit⁹ prudentie cōseruatrix. cōseruat enī hu-
iusmodi iudiciū. Non enī totū iudiciū corrūpit ac peruerit voluptas et dolor: vti
q̄ triangulus duobus rectis equalis habet vel non habet. sed illud q̄d in agēdo ver-
satur. p̄incipia enī rerū agendarum sunt quorū grana illa aguntur. Et autem qui corū

ruptus est obvoluptatē vel dolorē repente nō apparet p̄cipiū. neq; oportere g̃sa hui⁹
neq; ppter hoc suscepisse oīa et egisse. nā viciū corruptiui p̄cipij. itaq; necesse est p̄u
dentia esse habitū cū ratiōe vera q̄ in us agendis versat̃ que sūt hominib⁹ bona. ¶ Atq; 50
artis est quidē virt⁹: prudente vero nō est. et in arte quidē is qui sp̄te delinquit potior
est: in prudētia vero p̄tra. quēadmodū et in virtutibus. Patetigit q̄ virtus qdā est et nō
ars. ¶ Cū vero animi due sunt p̄culerōnē habētes: alia vtiq; erit virtus op̄natiui. Itā 51
opinio et prudentia circa id est qđ recipit aliter se habere: atq; nec habitus cū ratiōe so
lum. signum erit qđ obliuio cuiusmodi habitus est: sed prudētia nō est. Cap. VI.

¶ Alia vero sciētia de vniuersalib⁹ et humano est et de ijs q̄ sunt ex necessitate sūt autē 52
q̄ p̄cipia de mōstrabiliū et tōt⁹ sciētie: nā cū ratiōe est sciētia: p̄cipij ei⁹ qđ fieri
potest/ neq; sciētia vtiq; erit/ neq; ars neq; prudētia. nā qđ subile idē de mōstra
bile. ille vero sūt circa ea que alit̃ se habere possūt. Sed nec sapientia horū est: nā sapiē
tis est de quibusdā demonstratiōem habere. ¶ Si ergo in quibus veri iumus nec vniq; 53
fallimur circa illa que non recipiunt aut recipiunt alit̃ se habere sciētia et prudentia est/
et sapientia/ et intellectus: nullum vero horum trium recipit esse. dico autem tria prudē
tiam/ sapientiam/ scientiam. restat vt intellectus sit p̄ncipiorum. Cap. VII.

¶ Sapientia vero in artibus tribuimus illis qui excellentissimi sunt veluti p̄bidiā 54
lapidariū sapientē et Policletū statuariū: nichil aliud in hoc pro sapientia intel
ligentes qđ virtutē artis. Sed esse quosdam sapientes putamus in totum/ non se
cundum partem nec aliud quid sapientes. vt Homer⁹ de Asargite dixit. hunc neq; fos
forem dy fecerant neq; aratorem nec aliud quicq; sapientē. Itaq; manifestū qđ exactis
sima scientiarum vtiq; erit sapientia. ¶ Oportet ergo sapientem non solū ea que a p̄n
cipijs manant scire. verū etiam circa p̄ncipia veritatem tenere. Itaq; sapientia vtiq; erit 55
intellectus et scientia/ ac veluti caput habens scientia p̄ciosissimorum. ¶ Etenim foret
absurdum si quis putet scientiam ciuilem aut prudentiam studiosissimam esse: nisi opti
mum eorum que in mundo sunt homo existat. Quippe si sanum et bonum/ aliud est ho
minibus aliud piscibus: album vero et rectum idem est semper. et sapiens idem omnes
vtiq; dicerent. prudens vero aliud. prouidere enim circa se recte singula dicerēt eē p̄u
dentis/ et huic ista tribuerent. Quāobrem et bestiarum quasdam prudentes esse aiunt:
quotcūq; circa vitam suam prouidentiam habere videntur. Manifestum autem qđ non
est ciuile et sapientia idē. nā si dicant circa cōmoditates proprias versari sapientia plu
res erunt sapientes. non enī circa omniū commodū aīaliū vna est: sed alia circa singula
ipsorum: nisi et medicina est vna de omnibus. Quod si quia optimum est homo omniū
animaliū nichil refert. nam alia sunt multo diuina qđ homo secundū naturam veluti
ista p̄clarissima ex quibus mundus consistit. Ex dictis ergo patet qđ sapientia est sciē
tia et intellectus p̄ciosissimorum natura. ¶ Quapropter Anaxagorā et Thalē et huius 57
modi homines sapientes esse dicunt/ sed non prudentes. quia vidēt illos propria cōmo
da ignorātes: et illa que sunt eximia quidem et admiranda et difficilia ac diuina scire ip
sos autē inutilia tamē/ quoniam nō humana querūt bona. at prudētia circa humana ver
satur et circa illa in qbus p̄siliū habet locū. nā prudētis hoc maxime op⁹ eē dixim⁹ bene
p̄fulere. nemo autē cōsultat de impossibilib⁹ aliter se habere neq; de ijs oib⁹ quorū non est
finis aliquis/ et hoc agibile bonū. Simpliciter autē bene cōsulare dicēdus est ille qui qđ op⁹
timū homini est in reb⁹ agendis: id ratiocinando p̄iectura assequit̃. neq; prudentia est
vniuersaliū solū verū etiam singularia oportet cognoscere. nā actiua quidē est. actio autē 58
in singulis versat̃. ¶ Ex quo fit vt qđā nesciētes qbusdā sciētib⁹ efficaciores sint in agē
do: et inter ceteros q̄ experimentū habēt. nā si qđ sciat q̄ leues carnes facile digerunt et
salubres sūt/ s; q̄ sint leues carnes ignoret: non faciet sanitatē. Sed q̄ sciat q̄ autē carnes
leues sūt et salubres/ faciet magis. prudētia vero actiua est. itaq; oportet vtrāq; habere
aut hāc magis. et erit vtiq; velut qđā cētis p̄sides atq; dominans. Cap. VIII.

¶ St autē et prudentia idē habet⁹ et ciuilis/ efficiētia tñ nequaquā cadē est ip̄sio. et autē 59
e q̄ circa rē publicā versat̃ alia est velut p̄sidentis quedā ac magistra prudentia in le
gibus ferendis/ alia in singulis agēdis cōsultādisq; versat̃: q̄ cōi noīe ciuilis di
citur. decretū enī agibile est vt postremum. Quapropter hos solos aiunt rē publicā ge

- 40 rere. Soli enim hi agunt quæadmodum manuales artifices. ¶ Videtur autem et prudentia maxime esse que circa ipsum et vinum versatur et habet hec nomen prudentia. Illarum autem alia
- 41 disciplina rei familiaris/alia positio legum/alia civilis dicitur. ¶ Species igitur quedam erit cognitionis sibi comoda scire/sed habet magnam varietatem. Et videtur qui illa que ad se pertinet scit: et in illis versatur/prudens esse: quales autem negotiosi. Quapropter et Euripides inquit quoniam modo prudens esset cui oculo aderat in multitudine annumerato exercitus: equum percipere. nam solertes et agentes aliquid plus. querunt enim quod sibi sit bonum. et hoc agendum esse existimant. ex hac igitur opinione natum est hos esse prudentes. quod forte non est eius sine disciplina rei familiaris et sine civili. Iusque res sua cuiusque quemadmodum administranda sit: obscurum est ac difficile cognitum. huius vero signum est quod iuvenes quidem et geometre/et mathematici sunt. et sapientes in huiusmodi. at prudentes fieri non videntur. causa huius est quod in singularibus est prudentia que per experimentum nobis innotescunt. iuuenis autem non est expertus. Longitudo enim temporis experientiam facit. nam et de illo quis dubitabit quare sit quod puer mathematicus quidem fieri potest/sapienter autem vel physicus non potest. an quia per exhaustionem est. horum autem experimento principia. et hec quidem non credunt pueri sed dicunt hic autem quod
- 42 sint non est obscurum. ¶ Insuper error autem circa totam rem in consulendo existit/aut circa particularia. Aut enim quod omnes ponderose aque prave sunt/aut quod hec ponderose.
- 43 ¶ Quod autem prudentia non est scientia manifestum est. nam extremum est ut diximus. tale enim agibile. opposita est ergo intellectui. Nam intellectus est terminorum quorum non est ratio: hec vero extremum cuius non est scientia sed sensus: non propriorum sed quæadmodum sentimus quod in mathematicis extremum est triangulus. Consistit enim et ibi sed hic magis sensus quam prudentia. illius vero alia species est. Cap. VIII.
- 44 Uterque autem et consultare differunt. Consultare enim querere quiddam est. Videndum est et quid sit bene consulere. Utrum scientia aliqua/vel opinio/vel bona coniectatio vel aliud quippiam genus. ¶ Scientia quidem non est. Non enim querunt homines de quibus sciunt. Bene consulere autem consulere est. qui vero consulit: querit et ratione discurret. ¶ Atqui nec bona coniectatio est. Sine discursu enim et subito coniectatio est/consultatio vero in longo tempore. Unde dicunt exsequi velociter consulta oportere/consilium vero tarde. item solertia alterum et bene consulere/est enim
- 45 coniectatio solertia quedam. ¶ Hec rursus opinio aliqua est bene consulere. ¶ Sed quoniam qui male consulit aberrat. qui vero consulit bene: recte consulit. patet quod directio quedam est bene consulere non scientie neque opinionis. Nam scientie non est directio cum non sit error. Opinio vero directio veritas est. et simul iam determinatum est omne id cuius est opinio. atqui nec sine ratione est bene consulere. Restat igitur ut sit cogitationis. hec enim nondum assensio est/est enim opinio non questio sed iam assensio quedam est.
- 46 ¶ Qui autem consulit siue bene siue male consultat: querit aliquid et cogitat. sed bene consulere directio consilii est quedam. itaque primo querendum est quid sit consilium et circa quid. ¶ Cum vero directio multipliciter dicatur: patet quod non omnis. incontinens enim ac flagitiosus quod sibi oppositum est ratiocinando assequitur. itaque recte consulit licet magnum amplectatur malum. at bene consulere bonum quiddam videtur. nam ea directio consilii que bonum assequitur: bene consulere est. ¶ Enimvero hec etiam falsa ratio quis assequi potest et quod fieri oportet obtinere: per quod autem non: sed falsum esse medium terminum. itaque nec id etiam bene consulere erit per quod assequetur quod oportet: sed non per quod oportebat. ¶ Preterea fieri potest ut aliquis multum temporis consultando petat. aliquid vero cito. Non igitur illud adhuc bene consulere est: sed directio secundum utilitatem: et secundum id cuius opus est. et ut/et quando. ¶ Preterea est simpliciter bene consulere et ad finem aliquem simpliciter: cum ad extremum simpliciter dirigit. ad finem aliquem: cum ad finem hunc. Suggestum prudentum est bene consulere: erit utique bene consulere directio secundum utilitatem ad finem cuius prudentia vera existimatio est. Cap. X.
- 47 Agacitas quoque et hebetudo secundum quas sagaces et hebetes dicuntur/ non omnino idem est quod scientia vel opinio: nam omnes sagaces esse possent. neque una aliqua particularium scientiarum: veluti medicinalis. nam de sanis utique esset: aut geometria circa mas

gntudines. ¶ Neq; enī de iis que sēper sunt et nūq; mouent sagacitas est: neq; de quib; libet factis: sed de iis circa que dubitaret vtrq; aliquis et cōsuleret. Quapropter circa illa eadē in q̄b; prudētia versat. ¶ Nō est aut idē sagacitas et prudētia: nā prudētia pceptiua est. Quid enī agēdū sit vel nō: ei; est finis. at sagacitas diu. iucatiua est solum. Idē enī sagacitas et bona intelligētia. Etenī bñ sagaces et bñ intelligētes. ¶ Est autē sagacitas nō habere prudētiā aut accipe. sed veluti addiscere dī sapere qū vñt scientia. sic et in vñda opimōe: et in iudicādo ea de q̄b; est prudētia alio dicente bene iudicare. Etenī bene idē est qd; pbe. hinc venit nomen sagacitas scdm quā bene sagi ex ea q̄ in discendo est. Dicim; enī frequēter in addiscēdo sapere. Cap. XI.

C A vero que appellatur sententia secundū quam bene sentire dicimur et sententiam habere: boni et equi rectum iudicium est. cuius rei illud erit signū q; bonum et equum virum dicimus esse maxime in iudi sententia: et equum esse circa quedam iudicare. At iudicare sentire est recte iudicando circa equitatem. recte autem verū. ¶ Sunt autem hi omnes habitus rationabiliter in idem tendentes. Dicimus enim sagacitatē prudētiā/et mentē ad eodē referentes: sententiā habere et mentē cū et prudentes et sagaces. Dēs vero huiusmodi potēte extremorū sūt et singulariū. in iudicando quidē de q̄b; prudēs. sagax/et bene sentiens siue mitis. nā eq̄tas cōmune qddā est bonorū oīm i eo qd; ad aliū: sūt aut agibilia singulariū et extremorū oīm: et prudētē oportet ipsa cognoscere/et sagacitas ac sententiā circa agibilia. hec autē extrema. ¶ Et ite illius extremorū vtrinq;. nā et p̄morū terminorū et vltimorū intellect; est et nō ratio: aliter scdm dēmōstrationē terminorū imobilū et p̄morū/alter in reb; agēdis extremi/et mobilis et alteri; dispositiōis. hec enī p̄cipiū sūt cui; gratia. Ex singularib; enī vnuerſale: horū igit; oportet sensū habere. hic est autē intellect;. ¶ Ex quo naturalia videntur ista esse. natura vero nemo sapiēs est. At sententiā habere/et sagacitatē. et intellectū: signum est q; scdm etatē putam; illa seq; conuenire. et hec etas habet intellectū atq; sētētiā: quasi natura existat causa. ¶ Quapropt; p̄cipiū et finis est intellect;. Ex his enī dēmōstrationē sūt et de his. ¶ Itaq; non min; inherendū est expertis et seniorib; vel prudētium opimionibus atq; sētētys sine dēmōstrationē: q̄ demonstrationib; ipsis. veluti enim oculū per experientiā habētes: p̄cipia discernūt. quid igit; sit prudētia et sapiētia/et circa qd; versetur ipsarum vtraq; dictum est Cap. XII.

E d ambiget quispiā in quib; reb; vñles sint. Nā sapiētia quidē nihil eorum prospicit ex quib; homo beatus efficitur: nullius enī est generatiōis. prudētia vero hoc habet quidē: sed quēadmodū vñlis erit: si quidē prudētia versat circa illa que sunt iusta et honesta et bona hominib;. hec sūt autem que agere boni viri est. sed per eorum scientiam nichilo magis ad agendum illa: erimus apti. Si quidem habitus virtutes sunt: veluti neq; sana neq; valitudinaria quocumq; non ab agendo sed ab habitu esse dicimus. Etenim nichilo magis agere apti sumus: quia medicinalē aut gymnasticam habeamus. Quā si non eorum gratia prudentem ponere debem; sed eius quod est fieri studiosos: nichil vñq; erit studiosis vñlis. Preterea neq; iis qui non habent: nichil enim refert vtrum ipsi habeant vel habentium consilijs acquiescant: abundeq; nobis erit veluti in sanitate. Quāuis enim sani esse velimus: medicinam tamē nō addiscimus. Et preterea absurdum videbitur si deterior q̄ sapiētia existens: potior erit q̄ illa que enī facit: dominatur et iubet in singulis. De iis igit; dicendū est. Nunc tamen dubitatum est solum de ipsis. ¶ Dicimus igitur primo q; per seipsas necessarium est virtutes eas existere. Virtutes autē esse vtriusq; particule. et si nichil faciat alterutra ipsarum. ¶ Deinde faciunt quidem non vt medicina sanitatem. sed vt sanitas/sic sapiētia felicitatē. Cum enim pars sit totius virtutis: habendo et operando facit beatos. Insuper opus perficitur scdm prudētiā et moralem virtutem: quia virtus intentionem facit rectam/prudētia vero illa dirigat que ad hanc tendunt. Quare vero animi particule nō est virtus talis vegetatiue. Nichil enim in illa est vtrū agat vel non agat. ¶ De eo autē quod nichil magis apti sunt propter prudētiā ad honesta et iusta agēda: paulo superius incipiendū est hunc sūpto initio. quēadmodū dicimus quosdā iusta agere nec tamē esse iustos: veluti eos qui faciūt illa que leges precipiūt aut inuiti. aut per ignorantiā aut

per aliud quippiam, non autē propter ipsa. At qui agunt illa que oportet et quod oportet studiosum virum: sic est ut videtur aliquo modo se habētem singula agere ut bonū sit. Dico ceu per electionē et ipsorū que agunt gratia. Electionē igitur rectā facit virtus. quorū autem illius gratia fieri nata sunt: ea nō sunt virtutis sed alterius potentie, de quibus sciētibz dicendū est clarius, est igitur quedā potentia quā astutiā vocant, hec huiusmodi est ut ad subiectā intencionē agere ista possit, et ad effectū pducere. Si itaq; id ad qd intendimus rectū sit: laudabilis est, sinantē improbū: tunc est dolus, quā propter prudētes astutos necnō dolosos esse dicimus. Est autē prudētia nō hec potētia, sed nō absq; ista potentia, habitus vero huic intuitū efficitur animi non sine virtute ut dictū ac manifestum est. Nam cogitationes et discursus rationis rerum agēdarum principum habent: q̄tale/quid sit extremum et optimum qualecunq; tandem id sit. Etenim si verbū grana quidvis: hoc nisi bono videtur vire. Nam prauitas obliquat: et falso errore labefacit circa principia rerum agendarum, quare patet q̄ impossibile est prudentem esse quempiam nisi sit bonus.

Cap. XIII.

- 68 **E**d considerandū est rursus circa virtutē, nam virtus fere similiter se habet ut prudentia ad astutiam: non eadem quidē sed certe similis, sic et naturalis virtus ad eam que est proprie virtus. Omnibus enī vidēt natura quodāmodo mores in singulis subsistere. Nam ut iusti sunt, et tēperati/ et fortes et alia huiusmodi statim a natiuitate habemus. ¶ Sed tamē querimus aliud quiddam proprie bonū esse ac talia aliter adesse: nam pueris quidem et bestijs naturales sunt habitus: verū absq; mente videntur esse nocui. Illud dūtaxat apparet q̄ quēadmodū in robusto corpore sine intuitu se mouente contingit fortiter offendere: quia visum non habet, ita et hic, q̄ si accipiat mētem/in agendo differt, habitus vero similis existens: tunc erit proprie virtus. ¶ Itaq; et in opinabili due sunt species/astuta et prudentia: sic in morali due sunt/natural virtus et ppria. ¶ Ceterū harū que propria est nō fit absq; prudentia, et ppter ea sunt virtutes omnes esse prudentias: et Socrates partim recte quesuit: partim errauit. ¶ enim omnes virtutes putabat esse prudentias errabat, q̄ vero non absq; prudentia: recte dicebat. Signum huius est q̄ nunc omnes qui virtutem diffiniunt adiungunt habitum/dicentes et ad quid est: secundum rectam rationem. Recta autem ratio est secundum prudentiam. Videntur augurari quodāmodo omnes huiusmodi habitum virtutem esse/qui habitus sit secundum prudentiam. Sed oportet parūper transgredi non enim solum habitus qui est secundū rectam rationem: sed ille qui est cū recta ratione virtus est. Recta autem ratio in talibus prudentia est. Socrates igitur putabat virtutes esse rationes, nam illas omnes dicebat esse scientias, nos autem cū ratione esse putamus. Patet igitur etiam dictis non posse quēq; esse bonū virum sine prudentia: neq; prudentem sine morali virtute. ¶ Sed sermo hic solueretur quo disputare quis possit virtutes abinuicem separari, non enī eundem nasci ad omnes aptum. Itaq; aliam iam quidem habere, aliam non habere, sed hoc recipiendū est in naturalibus virtutibus. At in ijs virtutibus per quas simpliciter dicitur vir bonus non recipitur: simul enī cū prudentia que vna est omnes simul existunt, patet autē q̄ et si non actua esset: tamen opus erat eius, quia particule virtus est, et quia non erit electio recta sine prudentia: neq; sine virtute, hec enī finis: hec vero ad finem agere facit. At tamen nec prestat sapientiē: nec meliori particule, ut nec sanitati medicina: nō enim vitur illa sed prouidet ut sit. Illius ergo gratia iubet: sed nō illi, preterea simile ut si quis civilem dicat principē esse deorū: quia disponit de omnibus que sunt in ciuitate.

Secū Libicorum interprete Leonardo Aretano finis.

Cap. I.

- 1 **E**st hec dicendum est alio sumpto principio/ q̄ circa mores fugiendorū tres sunt species: viciū/ incōnscientia/ inanitas, horū vero duobus cōtraria manifesta sunt, nam aliud virtutē/ aliud continētiā vocamus. Aduersus autem ininimantē maxime quis congrue opponat, eam virtutē que supra nos est: heroicā quādam et diuinā, ut Homerū de Ilectore facit p̄diamū dicentem eximia illum bonitate prestare: neq; videri mortalis hominis filiū esse sed dei.

Itaq; si ex hominibus sunt dñ per excellentiam virtutis vt aiunt: talis quidē vtiq; erit is habitus/qui immanitati opponit. nō vt bestiarū nō est neq; viciū neq; virtus: sic enā nec dei. sed hec qdē p̄ciosior est q̄ virtus. illa vero aliud quoddā genus improbitatis. cū aut raro contingat virū quēpiā esse diuinū: vt Lacones dicere cōsueuerūt cū valde aliquē admirāf diuinus est(inquit) vir. sic immanē quēpiā inter hoīes raro aiunt existere: ac maxime inter barbaros. Fit aut quādoq; ppter morbos et orbitates. Et qui alios hoīes malignitate excedūt: eos hac ifamū appellatiōe notamus. sed de huiusmodi dispositiōe postea mentio erit faciēda. ¶ De vicio autē dictū est prius. De incōnnētiā vero et mol-
line atq; luxuria dicendū est/ ac simul de cōtinētiā et cōstancia. non enī sic accipiendū est quasi vtrāq; ipsarū sit idē habitus qui virtus et viciū: nec etiam quasi sint aliud genus. ¶ Oportet vero vt in alijs: ita et hic positus is que apparēt ac dubitatiōibus p̄mo fa-
ctus ostendere. maxie quidē omīa que p̄abilia sunt circa hmōi affectus. aut certe plu-
rima ip̄or atq; precipua. si enī soluant difficilia et relinquāt ea q̄ p̄abilia videntur: sufficiēter erit ostēsus. ¶ Videt ergo p̄tinētiā et p̄stātiā p̄bor et laudabiliū esse. incōti-
nentia vero et molliūes ip̄oborū et vituperabiliū. idēq; est cōtinēs et p̄stans in ratiōe: et incōtinēs et is q̄ rōem omittit. et incōtinēs quidē sciens quia praua sunt: facit ppter
cupiditatē. cōtinēs vero sciens q̄ cupiditates prauae sunt: eas nō sequitur. ppter rōem. et tēperatū quidē cōtinētē et constantē/ ac talē omīno alij tēperatū alij nō. et intēpera-
tū incōtinētē: et incōtinētē intēperatū p̄miscue vocamus. inter dū vero alios esse di-
cimus/ et interdū aiunt fieri nō posse vt prudens sit incōtinēs. interdū vero quosdam prudentes et solertes incōtinētes esse. insuper incōtinētes dicūtur et ire et honoris et
lucri. Ea igitur que dicuntur ista sunt. Cap. II.

¶ Eleret aut aliquis quō fieri possit vt quisq; sane mentis incōtinēns sit. dicunt
q̄ quidā fieri nō posse i sciēte. nā difficile est/ vt Socrates putabat/ si sciētia assit:
aliud qdē p̄ualere/ ac vcluti mancipiū in seruitutē trahere. Socrates enī p̄tra
incōtinētiā oīno pugnabat quasi illa nō esset. nō enī intelligentē facere p̄tra id qd
optimū sit. sed eos qui faciūt/ per ignorātiā facere. at hec ratio manifeste dissentit ab is
que apparēt. et oportunū est de affectu inq̄rere. si per ignorantia: quis modus ignoran-
tie fiat. quod enī non putat qui incōtinētiā vitur prius q̄ in p̄turbatione cōstitutus sit:
manifestū est. sed sunt quidā qui partim assentiūt Socrati partim nō assentiūt. nā nihil
esse potentius q̄ sciētia p̄stētur. et ppter ea dicūt incōtinētē non sciētiā habentē sed
opinionē: supari a voluptatib⁹. qd si opinio est. ac nō sciētia neq; firma existimatio q̄ pu-
gnat: s; remissa vt i ābigentib⁹: venia danda est si nō p̄sistit in illis p̄tra vehemētes cupi-
ditates. at prauitatu nō est venia/ neq; alij cuiq; vituperabiliū. ¶ Prudentia igit resistēt:
hec enī qdā validissimū est. ceterū absurdū: qz vn⁹ et idē erit simul prudēs et icōnnēs:
sed dicere nō esse prudētis sponte agere illa q̄ sunt praua. et insuper ostēsū est prius
prudētē in agendo versari. nā extremorū est et alias habens virtutes. ¶ Dicterea si in
habendo cupiditates vehemētes et ip̄obas cōtinēs est: nō erit tēperatus cōtinēs: neq;
cōtinēs tēperatus. non enī est tēperati vehemētes habere neq; ip̄obas. at id quidem
oportet. nā si sunt bone cupiditates: prauus est is habitus qui nos ab earū p̄secutione
repellit. itaq; cōnnētiā nō omīs/ studiosa. q̄ si imbecilles et nō prauae: nihil egregiū. sin
prauae et imbecilles: nihil magnū. ¶ Dicterea si in omni opinione p̄sistere facit: p̄tinētiā
praua est/ vitiosa si esset in falsa. et si ab omni opinione dimouere facit(incōtinētiā: erit
quedā incōtinētiā laudabilis. vt Neoptolemus ille apud Sophoclē laudat. q̄ non
permaneāt in is que suaserat Ulixes. ppter molestiam mentēdi. idē est in captiōibus
sophistarū. illi enī cū videri velint supra modū acuti ac mirabilia quedā ip̄obare: eorū
syllogismus insolubilis fit. ligat enī mēs cū acq̄scere nolit p̄ctōni nō placēt: nec pce-
dere ultra valeat/ qm̄ quēadmodū soluat nō habet. p̄tingit vero aliqua rōne ip̄rudētiā
cū incōtinētiā esse virtutē. ppter incōtinētiā enī p̄traria faciet eorū q̄ cēsebat. cēsebat
aut bona esse mala nec agere illa oportē. itaq; bona et nō mala aget. ¶ Insup q̄ volupta-
tes ex eo sequit et eligit q̄ p̄suasus est: potior videbit esse q̄ is q̄ nulla ductus rōne sed p
incōnnētiā facit. est enī ille sanabilior/ qm̄ dissuaderi potest. at incōtinēs p̄bio sibi acci
quo dicif. si aq̄ fauces exccat qd nā potare opz: nā si suas⁹ ageret dissuas⁹ vtiq; cessaret

- 10 nunc vero suafus: alia nihilominus agit. ¶ Preterea si circa omnia est cōtinētia et incōtinētia: quis est simpliciter incōtinēs? nullus enī habet incōtinētiā omēs: sed dicimus esse quosdā simpliciter. Dubitationes igitur tales quedā cōtingūt, harū aliquę soluende sunt: aliquę relinquende. nam solutio dubitationis inuenio est. Cap. III.
- 11 ¶ Unū igitur cōsiderandū est utrū scientes vel non: et quomodo scientes. deinde circa qualia continentē et incōtinentē ponere debem⁹. dico utrū circa oēs voluptates et dolores: an circa aliq̄s determinatas. et utrū idē sit cōtinēs et cōstans: an alius. eodemq̄ modo de ceteris que p̄tinent ad hanc quęstionē. principiū cōsiderationis est: utrū cōtinēs et incōtinēs sint in eo quod: circa que / vel in eo qđ quālibet habentes differentiā. dico autē utrū circa hoc sit incōtinens solū vel nō sed ex ambobus deinde si circa omnia est incōtinentia et cōtinētia vel nō. nō enī circa omnia est simpliciter incōtinens: sed circa que intēperans. Necq̄ ex eo qđ simpliciter ad hoc se habet: nā idem esset qđ intēperātia. sed qđ certo modo se habet. ille quidē enī ducit electiōē putās semp
- 12 oportere sequi p̄sentē voluptatē: hic autē nō putat quidē oportere: attū sequit. ¶ Utrū vero illa (quā transgredientes incōtinēter agūt) opinio vera sit an scientia: nihil refert ad p̄sens. quidā enī ex iis q̄ opinātur nō dubitāt sed putāt se p̄ certo scire. in eo igitur q̄ remisse credūt qui opinātur: et ob hoc magis agūt p̄tra id qđ censebāt agendū: nihil differt scientia ab opinōe. nā quidā (vt Iheracitus ostēdit) nō minus opinionī credūt q̄ aliq̄ scientie. Sed cū dupliciter dicatur scire: nam et qui habet scientiā et nō vult: habēs et nō cōsiderans agat que non oportet. vel si habēs et cōsiderans et qui vult. differentia erit si habeat quidē non autē speculet: qui speculatur que non oportet agere ab eo qui habet sed non speculatur. hoc enī pergrauē erit sed non nisi cōsideret. preterea cū duo sint p̄positionū modi quibus vti oportet: nihil phibet eū qui ambas habeat agere preter scientiā vtendo vniuersali sed nō particulari. nam agibilia singularia sunt. differt enā vniūsale nam aliud in se est aliud in re. ceu cūcis hoibus sicca p̄desse: et hūc esse hominē vel hoc tale esse secū. sed si hoc tale: aut nō habet aut non operat. per hos modos tantū differt quantū vix dici potest. vt videat nihil absurdū q̄ isto modo sciat: alio autē modo absurdum. contingit enā alio modo q̄ supradictū est habere scientiā. nam in habēdo sed nō vtendo variū cernimus habitū. et vt habeat quodāmodo et nō habeat ceu dormientem et ebriū. atqui ita disponūtur qui in p̄urbationibus sunt. ire nāq̄ et cupidines venereorū ac huiusmodi quedā: corpus quoq̄ distrahūt manifeste. nōnullos etiā ī furore adigūt. patet igitur qđ dicendū est incōtinētes illis similiter se habere. dicere autē verba: scientie nullū est signū. nam et in huiusmodi p̄urbationibus constituta demonstratiōes et x̄fns Empedoclis p̄ferunt. et qui p̄mo aduiscūt verbū cōplectūtur quidē: sed nondū intelligunt. opus est enī vt cognata natura fiat: ad hoc autē tēporis spaciū exigitur. quāobzē existimandū est dicere incōtinētes quēadmodū eos qui in scena recitant. insuper et isto modo quis naturaliter inspicat causam. alia est vniuersalis scientia alia singulariū rerū quibus sensus iam domuit. cum autē ex illis sit vna necesse est vt cōclusioni hac quidē assentiat animus. et in his que factū requirunt statim agat. ceu si omne dulce gustare oportet. hoc autem dulce tanq̄ vnū aliquid de singularibus: necessarium est cum qui potest nec phibetur simul et hoc agere. Quando igitur vniuersalis adest gustare phibens: sed hoc omne dulce operatur. Si vero concupiscētia alia quidē dicat fugiendū esse. sed cōcupiscētia ducit. potest enī quodlibet membrū mouere. Itaq̄ contingit ratione quodāmodo et opinatione incōtinentē eē: nō cōtraria per seip̄am sed per accidēs. concupiscētia enī p̄traria est rōi sed nō opinatio. ¶ Nec p̄pterea bestie nō sunt incōtinētes qm̄ vniuersalis app̄hensionē nō habent: sed singulariū phantasiā ac memoriā.
- 14 ¶ Quomodo autem soluat ignorantia ac rursus incōtinens fiat sciens: eadē ratio est vt in ebrio et dormiente. nec p̄pria est huius p̄urbationis. q̄ quidē ratio a naturalibus discēda est. ¶ Cū vero vltima p̄positio iudiciū sensui: et dñā rerū agēda existat: hāc vel nō habet in p̄urbatione constitutus. vel ita habet vt se habere nesciat. sed ita dicit vt vinolenti dicunt Empedoclis carmina. et ob hoc etiam quia nec vniuersale extremus terminus nec ita scientificū videt vt vniuersale et apparet id qđ tractauit Socrates euenire. Non enī p̄sente illa que proprie videtur scientia sit p̄turbatio: nec illa trahitur

superaturus a perturbatione/sed sensitua. De sciente igitur et non sciente et quēadmo-
dum coniungat scientem incōtinenter agere hec dicta sufficiant. Cap. III.

16
¶ **T**rium vero quis simpliciter sit incōtinēs vel omēs in aliquo. et si ita: circa quā
v deinceps erit dicendū. circa voluptates igit et dolores versari cōtinētes et cō-
stantes ac incōtinētes ac molles manifestū est. sed eorū que voluptatē efficiūt
quedam sunt necessaria/quedā per se expetēda: verūtamen excessum habēna. necessaria
dico que ad corpus pūnent: quāta circa alimenta/et venerēorū indigentiā/ et alia hmoi
ad corpus spectāta circa que tēperantiā po: uim⁹ et intēperantiā. nō necessaria vero sed
expetēda dico. ceu victoriā/honores/diuitias/ et hmoi talia bonorū et delectabiliū. q
igitur ihs ultra rectā rationē que in ipis est excedūt: eos nō dicim⁹ incōtinētes simplr:
sed adiungim⁹ pecuniarū incōtinētes. et lucri/ et honoris. et ire. simpliciter aut nō quāsi
alios quosdam et per similitudinē dictos. quēadmodū homo qui Olympia vicerit/nā
illi cōmunis ratio parū differebata. ppuā: sed tamē alia erat. signū hui⁹ est q incōtinē-
tia vituperat nō vt delictū solū sed vt viciū quoddā vel simpliciter vel secūdū aliquam
partē. horū aut nullus sed qui circa corporis voluptates in qbus posumus tēperantē
et intēperantē excedit: voluptates amplectēdo et dolores fugiēdo famis/et sitis/calor-
is/et frigoris. et oim que sunt in gustu aut tactu. non per electionē sed pter electionē et
intellectū: incōtinētes dicim⁹. nō scōm aliquā additionē vt de ira diximus: sed simpliciter.
signū vero: etenim intēperantes dicūtur/ circa istas. sed nō circa aliquā illarū. et ppter
in eodē collocam⁹ incōtinētem ac intēperantē: et cōtinētem et tēperantē. ¶ Sed nō illoz
quēq q circa easdē quodāmodo voluptates doloresq essent. at hi sunt circa easdē sed
non eodē modo: sed hi quidē eligūt. hi vero nō eligūt. Quocirca magis vūq dicere-
mus intēperantē quicūq vel nō cōcupiscens/ vel parū excedēdo psequit voluptates et
fugit mediocres dolores: q hūc qui ppter vehemētes cupiditates id agit. nā quid ille
faceret si adesset cupiditas iuuenilis et circa necessariorū indigentiā vehemens dolor?
¶ Cū vero cupiditatū ac voluptatū alie sint genere honestorū et studiosorū. nā efficien-
tū voluptatē quedā natura sunt expetēda/ alia cōtraria horū/ alia media vt primo di-
stinximus. ceu pecunia/ lucrū/ victoriā/ honor. et in cūctis talibus atqz medijs non vitu-
perant hoies q afficiātur ad illa: q cupiūt/ q amēt sed qd ita vt modū excedāt. q ppter
quicūq pter rōez incōtinēter agūt vel psequūt q cūq eorū q nāa honesta sūt et bona:
velut si circa honores magis q oporteat studeāt aut circa alios et parētes. nā hec sunt
in bonis et laudātur q illis studēt. sed tū est i illis excessus quidā. vt Hiobe certet cū dīs
vel vt Saryrus q philosophator dicit: circa patrē enī nimis infamire videbat. prauitas
quidē igit nulla est circa ista. ppterca q vt dixim⁹ vnūq q eorū p se expetendū est. sed
excessus iporū improbi sunt atqz vitadi. similis nec incōtinētia. nā incōtinētia nō solū fugiē-
dorū est: verū etiā vituperabiliū. ¶ Sed p similitudinē pturbatōis addētes incōtinētiā
de vnoquoq dicimus. velut malū medicū malū hūitronē: quē simpliciter nō vocarem⁹
malū. vt igit nec hic ex eo qz viciū nō est aliq q eorū/ sed ppter pporuonē silēm: sic vide-
licet et ibi accipiendū est solū incōtinētiā et cōtinētiā esse illā que est circa easdē circa
que tēperantiā et intēperantiā. de ira vero per similitudinē dicimus. Itaqz cū dicimus in-
continentem adiungimus ire/ ac etiam lucri et honoris. Cap. V.

17
¶ **E**loniam vero a liqua sunt natura efficiētia voluptatē et horū alia simpliciter/
q alia secūdū genera et animalū et hominū/ alia vero nō sunt sed parum ppter
morbos partim propter mores sunt parum ppter flagitiosas naturas. Circa
istorū singula similes cernūtur habitus. loquor aut de imāib⁹: ceu de muliere quā se-
runt pgnantiū viscera rescindere puerosq comedere. vel qd dicit de quibsdā efferatis
gentibus circa pōtū: alios crudis delectari/ alios humanis carnib⁹/ alios tradere natos
adinecvt in cōuijs comedātur/ vel qd de balari dicit. hi nāq sunt imānes: alij pp
morbos et infamiā: vt ille q matrē imolauit/ ce mediatq/ et q cōferui par. hi ex morbo vel
cōsuetudinē: velut pilorū euulsiones et vnguiū efus. ac pterca carbonū et terre et insup
coit⁹ masculorū: nā alijs natura/ alijs vero ex cōsuetudine accidūt vt a puerina cōsuetis.
quibus igit natura causa est: eos nemo diceret incōtinentes vt etiā nec mulieres quod
non venerē agant sed panant. eodē modo et qui insane se habent ppter consuetudinē.

habere igitur quodlibet horum: extra terminos est vicij, quæadmodum et inanimatas, habere vero continere se vel continere non est simpliciter continere, sed eius que est per similitudinem: ut et is qui circa iram eodem modo se habet: incontinens non est dicendus. ¶ Omnis enim superflua prauitas et amentia et timiditas et intemperantia et crudelitas: aut inanimata est: aut morbi, nisi qui talis nature existit ut cum ea pertimescat etiam si foris preterpuerit timidus est timore quodam inani, quidam vero multisimiliter timet, ut quidam longe barbare nationes, alij propter morbos veluti mente capti et insani ex morbo, sed fieri potest ut quis interdum aliqua istorum habeat solam: aut non superet, veluti si phalaris percipiscat puerum comedere ac se abstineat: vel aduersus irrationalem coitus libidinem, fieri et potest ut non habeat solam: verum etiam superetur, ut igitur prauitas alia simpliciter dicitur: alia secundum additionem veluti inanimata aut insana, sic et continentia est alia inanimata/alia insana, simpliciter autem illa solam que est secundum humanam incontinentiam, esse igitur incontinentiam et continentiam circa illa solam que est temperantia et intemperantia: et quod circa alia est alia species incontinentie dicta per similitudinem et non simpliciter: manifestum est. Cap. VI.

21 Quod autem sit minus turpis intemperantia ire quam intemperantia libidinis ostendimus, videtur ira quidem aliquid rationis audire, obaudire tamen: quæadmodum ministri qui veloces sunt prius quam totum id quod eis dicitur audiant: excurrunt ac postea in agendo errant. Et quæadmodum canes antequam considerant an amicum sit si mox streperit latrant, sic ira propter calorem et velocitatem nature audiens quiddam: sed non preceptum exaudiens propter adulationem, ratio enim seu phantasia iniuriam seu contumeliam ostendit, ira vero tanquam ratione concludens quod huic tali repugnandum sit: statim insurgit. At libido (si solam dixerit cogitatio vel sensus voluptatem effici) propter ad fruitionem, quod obrem ira quidem sequitur rationem quodammodo: libido vero non: turpius igitur, nam ira incontinens a ratione quodammodo vincitur, ille a concupiscentia et non a ratione. Preterea naturalibus magis est venia si sequatur, Nam et talibus concupiscentiis quot oibus communes sunt et in quantum cõs, at ira et indignatio naturalius quiddam est quam libidines que excessiue sunt et non necessarie, veluti qui se excusabat quod patrem verberasset: nam et ipse inquit / patrem verberauit suum, et ille rursus suum: et qui puerum ostendens inquit: et hic cum vir erit: me, nam id nobis gentile est, et qui traheretur a filio sistere precepit ante ianuam nam et patrem suum eo usque a se tractum fuisse. Preterea magis iniusti sunt qui occulte insidiatur, Gracilius vero non insidias neque ira sed palam est, libido vero contra ut de venere aut dolosam Lypugena et baltheum lozi. Et homerus: fraus que abstulit mentem quamvis multum sapienti: quod si iniustus et turpius incontinentia hec quam illa que est circa iram: et simpliciter incontinentia et viciu quodammodo. Ad huc nemo luxuriat dolens: sed qui per iram facit dolens facit: qui vero luxuriat: cum voluptate. Si igitur illa quibus magis irasci iustum est magis iniusta sunt: et incontinentia que propter libidinem fit, non enim est in ira iniuria, quod igitur turpius est incontinentia circa libidinem quam circa iram: et quod est incontinentia et continentia circa concupiscentias et voluptates corporis patet. ¶ Earum vero ipsarum differentie sunt omittende, nam ut ab initio diximus: alie humane sunt ac naturales et genere et magnitudine: alie inanimatas instar bestiarum: alie ex morbo et orbitatibus. Earum circa primas solam intemperantia est ac temperantia, atque ideo bestias temperatas neque intemperatas dicimus nisi per similitudinem et si quo omnino aliud ab alio differt genus animalium et synomonia et in comedendo omnia, non enim habet electionem neque rationis discursum, sed discesserunt a natura ceu insani homines. ¶ Est enim inanimata minus malum quam viciu sed terribilius, non enim corruptum est id quod optimum ut in homine: sed pretermissum: et non habet. Quare pinde est ac si quis iniustum comparet cum animato utrumque peius: minus improba enim semper prauitas est non habentis principium: mens vero principium est, pinde est igitur ut comparare iustum ad hominem iustum, est enim utrumque peius, nullies enim plura mala faceret malus homo quam bestia mala. Cap. VII.

22 Circa voluptates autem et dolores qui ex tactu gustuque pueniunt cupiditateque et fugas in quibus temperantia et intemperantia versari determinatum est ita se habere ut superet ab his que plenius superant est etiam superare illa a quibus plenius superant. Et horum circa voluptates quidem alter incontinens alter continens dicitur: circa

dolores vero hic mollis hic p̄stans. Inter hos aut plurimorum sunt habitus esse declināt ad deteriores. ¶ Sed cū voluptatum alie sint necessarie alie nō necessarie et vsq; ad ali- quid: excessus vero nō neq; defectus: similiter se habet circa voluptates et dolores. qui enim excessus voluptatū persequitur aut per excessum/ aut per electionē et ppter ip̄as et nō ppter aliud exinde pueniēs: intēperās est. necesse est enī hūc nō esse talē: vt peni- teat. itaq; insanabilis est. alius i defectu huic opponit. medius vero est temperās ¶ Si- militer qui fugit dolores corporis nō quia superetur/ sed p electionē. sed corū qui nō eli- gunt quidā ducūtur propter voluptatē/ quidā ppter doloris fugā qui ex cupiditate p- ueniunt. quā iobzē differūt inter se. omēs enī diceret esse deteriore si nō cōcupiscēs aut per- iram faciat aliquid turpe q̄ si p̄cupiscēs vehemēter: et si nō per irā p̄cussit. q̄ si iratus. Nam quid hic ageret si enī in p̄turbatiōe cōstitutus? quo circa intēperās peior est q̄ incōtinens. Supradictorū ergo altera molliciei species est alter intēperās ¶ Opponit autē incōtinēti quidē continēs: molli vero cōstans. nā cōstantia in resistēdo est/ cōtinē- tia vero in superando. Est aut aliud resistere q̄ supare quē admodū nō vinci q̄ vincere ¶ Quo circa peior cōtinētia est q̄ cōstantia. ¶ Qui aut deficit i yis aduersus q̄ pleriq; resistunt et valent: hic mollis et delicatus est. nā delicie mollicies quedā sunt. qui trahit rogā ne laborē subeat tollendi et imitās egrotantē nō putat se miserū esse cū sit mise- ro similis. Eodē modo se habet circa cōtinētiā et incōtinētiā. ¶ Non enī si quis vche- mentibus excessiuisq; voluptatib⁹ aut doloribus superat: mirandū est sed venia danda est. si cōtrariēs ceu Theodecti Philoctetes a serpēte p̄cuss⁹/ vel carum i lhalope Ler- cyon. et ceu y qui risum tenere conati: accumulātū emittūt: vt accidit Xenophāto. Sed si quis his quibus pleriq; resistere valent succūbit nō ppter naturā generis vel propter morbi: ceu scitharū regib⁹ mollicies inest ppter genus qd tanq; effeminatū a virilitate secessit. ¶ Iocusus quoq; intēperatus esse videt. est aut mollis. nā iocus relaxatio est. si quidē cessatio excedētū in ei iocus est. ¶ Incōtinētie hoc quidē temeritas: hoc autē infirmitas est. nā alij quidē cōsultantes nō p̄sistūt in yis que statuerāt ppter animi p̄tur- bationē. Alij ob id ip̄m/ quia non cōsultāt trahunt a p̄turbatione/ quidā vero ceu p̄- nullati nō utlātur/ sic p̄sennētes et p̄uidētes ac scip̄os/ rationēq; excitantes nō vincūtur ab affectu: neq; si voluptariū sit neq; si molestū. ¶ Adaxime vero acuti et melancolici ob temeritatē incōtinenter agunt. Illi quidē enī ppter velocitatē/ hi vero ppter vehemē- tiam non expectant rationem. ex eo quia phātasie sequaces sunt.

Cap. VIII.

St autem intēperās (vt dictū est) qualē postea nō peniteat. nā in electione p̄s- sit. incōtinētiē vero oēm penitet. quapropter nō (vt dubitauim⁹) ita se habet: sed hic quidē sanabilis est/ ille autē insanabilis. Assimulat autē viciū hydropis et p̄till/ incōtinētia vero epilepticis. illa enī cōtinua/ hec nō cōtinua i probitas est. et oīno aliud genus est incōtinētie q̄ vicij. nā viciū quidē latet. incōtinētia vero nō latet ¶ Sed horū ip̄sorū meliores sunt qui a ratione absunt: q̄ qui rationē habent quidē/ sed in illa non permanent. a minore enī p̄turbatiōe superant⁹ et nō incōsulte vt alij. Similis est enī incōtinens yis qui facile inebriātur et a modico vino ac pauciore q̄ pleriq; ¶ Quidē incōtinētia nō est viciū/ patet: sed aliquaten⁹ fortasse. nā hec quidē absq; electiōe est illud vero cū electiōe. In rebus tñ filia sunt ceu Demodoci illud in Adilestios dictū Adilestij quidē insipientes nō sunt faciūt tñ qualia insipientes. et incōtinētes iniusti nō sunt iuriant tamē. ¶ Cū vero hic quidē talis sit vt non p̄suasus sequat⁹ corporis voluptates excedē- tes p̄ter rōem rectā/ hic autē p̄suasus qm talis vt ip̄as p̄sequat⁹: ille quidē facile remoue- bitur hic autē nō. nā virtus p̄cipiū cōseruat/ viciū corrūpit. in rebus aut agēdis p̄ci- piū est cui⁹ grā: vt in mathematicis suppositiones. neq; illic igit ratio cdoctua est p̄ci- piorū neq; hic s; virt⁹: aut ex p̄suetudinē/ aut ex natura recte sentire faciēs circa p̄cipiū. Temperās igitur quidē talis est/ intēperās vero huic p̄tran⁹. est vero q̄spia qui ppter animi p̄turbationē discedit a recta ratione: quē vt non faciat scdm rectā rōem p̄turbatio vincit: sed esse talē vt ei p̄suadeat p̄sequi ipudēter oportere huiusmodi voluptates: non peruenit. hic est enī incōtinēs melior quidē q̄ intēperās nec penitus malus. seruat enī p̄cipiū quod optimū est. alius vero huic cōtrarius constans ne discedēs ppter p̄tur- bationē. patet igitur ex hoc q̄ hic studiosus habitus est/ ille autē prauus. Cap. VIII.

- 39 **¶** Erū ergo cōtinens est qui in qualicūq; ratione et qualicūq; electiōe persistit
 v vel qui in recta et incōtinēs qui in qualicūq; electiōe et in qualicūq; ratione
 non pmanet/vel in falsa ratione et electiōe nō recta vt prius quesimus: vel
 per accidēs qualicūq; secundū se aut ipm vera ratione et recta electiōe hic persistit/ ille
 non pstitit. si enī quis hoc ppter hoc. expent et sequit. per seipm hoc sequit et expent.
 per accidens vero prius: simpliciter aut dicimus q per seipm. itaq; est in qualicūq; sen-
 40 tentia hic quidē pmanet ille dimouetur sed simpliciter in vera. ¶ Sunt autē quidā qui
 perstant in sentētia. sunt vero quos vocat dure ceruicis hoies vt quibus difficulter sua-
 deri aut dissuaderi quicq; potest: hi aliqd simile habēt cōtinenti. ceu pdigus liberali/ et
 temerarius fortū/ sunt et alia multa huiusmodi. cōtinēs enī ppter libidinē et cupiditatē
 non mutat sententiā. cū in alijs quidē si accidunt facili sit. ac persuaderi sibi patiat. hic
 autē nō a ratione: cū cupiditatē assumāt/ et ducant cōplures a voluptatibus. sunt autē
 dure ceruicis qui sui capitis sunt/ et qui indocet et agrestes. illi qui sunt sui capitis ppter
 voluptatē et dolorē. nā gaudent cū pvincūt nec e sententia dimouētur et dolent si corū
 41 sententia irriterit instar publicorū decretorū. quare magis hi quidē incōtinenti similes
 sunt q cōtinēti. ¶ Sed sunt quidā qui in sentētia nō pstitūt: nō tamē ppter incōtinētiā.
 vt Hecoptolemus ille apud Sophoclē q; q; ppter voluptatē nō pstitēbat at honestā. nā
 vera loqui pulchrū illi videbatur: ab Uluxe vero persuasus fuerat mentiri. non enī oīs
 qui ppter voluptatē aliqd faciūt: intēperās est aut prauus/ aut incōtinēs: sed qui ppter
 42 turpē voluptatē. ¶ Cūq; sit aliquis huiusmodi vt minus q oportet voluptatib; corpis
 gaudeat. nec in ratione persistat: huius et incōtinētis medius est cōtinens. nā incōtinēs
 non persistit in ratione ppter aliquid plus/ hic autē ppter aliquid minus/ cōtinēs vero
 43 persistit nec ob alterutrū discedit. ¶ Necesse est autē si quidē ptenētia est studiōia: vtrosq;
 cōtrarios habitus esse prauos: quēadmodū apparet. verū qz alter in paucis et raro cō-
 spiciatur. videtur incōtinētiē solum cōtinētiā esse ptraria quēadmodū intēperatiē tēpe-
 44 rantia. ¶ Cum vero multa dicūtur per similitudinē/ et cōtinētiā tēperati per similitu-
 dinē cōsecuta est. nā cōtinens est talis vt nihil preter rationē agat ob corporeas volup-
 tates: et tēperatus. sed hic quidē habens/ hic autē non habens prauas voluptates. Et
 quidē talis non delectetur preter rationē hic autē talis vt delectet quidē sed nō ducat.
 similes etiam sunt incōtinēs et intēperans/ vtriq; enim corporis voluptates sequūtur.
 sed alter putans oportere/ alter vero non putans. Cap. X.
- 45 **¶** Et fieri potest vt vnus et idem simul sit prudens et incōtinens: nam simul pru-
 dentem et studiosum esse ostēsum est. Preterea nō qz sciat solū/ sed qz actiuus
 sit: prudentem esse. sed incōtinens nō est actiuus. enīvero astutū nihil vetat in-
 46 continentē esse. ¶ Ex quo fit vt nōnūq; prudentes quidā incōtinētes esse videant. qm
 astutia (vt supioribus libris diximus) rationē quidē ppinqua est prudētiē: sed differt ab
 ea scōm electiōē. neq; porro vt sciens ac pspiciens sed vt dormiēs/ ac vinolētus/ et vo-
 47 lens quidē. nā quod inō sciens et qd facit et cuius gratia. ¶ Abalus autē nō: nā electio
 quidē bona est. itaq; semimalus et nō iustus: nō enī insidiator. nā iporū hic quidē nō
 persistit in ijs que pultando statuerat/ hic autē melācolicus omīno nō cōsultat. Et de-
 turq; incōtinens similis ciuitati que omnia oportune decernat ac leges habeat bonas/
 sed illa non vtatur. vt Anaxandrides obiecit inquit. ciuitas volebat cui nulla legum
 48 circa est. malus autē ciuitati que legibus vtatur sed malis. ¶ Est autē incōtinētia et cō-
 tinētiā circa id qd excedit multitudinis habiūt: hic enī magis pstitit ille autē min⁹ q ple-
 49 riq; valeant. ¶ Sanabili⁹ est incōtinētia illa qua melācolici incōtinēter agūt q illoz
 qui cōsultāt quidē. sed nō pmanent. et qui cōsuetudine incōtinētes sunt q qui natura.
 facilius enī est cōsuetudinē q natura mutare. nā ob idipm cōsuetudinē mutare difficile
 est: q nature assimilāt. vt Euenus inquit. Nō inueteratū vsum pmanere amice atq; cū
 tandē hoibus naturā esse. quid igitur continētia sit et quid incōtinētia et constāna et
 molliēs: et quemadmodū hi habitus adinuicem se habent dictū est. Cap. XI.
- 50 **¶** Et voluptate aut et dolore eius est videre qui circa ciuile philosophat. hic enī
 d faber atq; magister est/ ei⁹ finis ad quē pspiciēs: vni⁹ qd; vel bonū vel malū
 simpliciter dicimus: insup necessariū est de illis videre: nam virtutē moralem

et viciū circa dolores et voluptates posuim⁹. et felicitatē oēs fere aiūt cū voluptate eē:
itaq̃ beatū noīauerūt a gaudēdo ¶ Quibusdā ergo videtur nulla quidē voluptas esse
bonū nec p seipam nec per accidēs: nō enī idē esse bonū quod voluptas. alijs quedam
videntur quidē: sed plurime esse prauē. est et horū tertū. et si omnes sint bonū: tamē nō
recipi vt voluptas sit summū bonū. ¶ Quomīno quidē nō sit bonū: quia oīs voluptas
effectio est in naturā sensibilis. nulla vero effectio cognata est finibus/ ceu nulla edifica-
tio edibus. Preterea tēperās fugit voluptates: et prudēs vacuitatē doloris seq̃tur/ nō
autem voluptates. Preterea voluptates ipediūt prudentiā: et q̃to maiores sunt/ tanto
magis: quod in venereis patet. nemo enī dū in illis est: mente p̃spicere q̃cōq̃ potest. In-
super voluptans nulla est ars. omne autē bonū: artis est opus. Preterea pueri et bestie
sequūtur voluptates. q̃ vero nō oēs sunt studiosi: quia sunt turpes quedā et infames/
et quia detrimēta afferunt: morbos enī nōnulle ip̃sarū gignūt. q̃ autē nō sit summū bo-
num voluptas. quia nō finis est sed effectio: hec sunt fere que dicūtur. Cap. XII.

¶ Glor autem non cōtingit propter hoc nō esse bonū neq̃ optimū ex his patet.
q̃ p̃mū igitur cū bonū dupliciter dicatur aliud simpliciter/ aliud alicui: et nature
et habitus consequūtur: quare et motus et effectiōes sequūtur. Et que prauē
videntur quedā simpliciter prauē: alicui autē non/ sed expectende sunt huic. quedā vero
nec hinc quidē sed q̃q̃q̃ paruū tēpus/ sed nō expectēde. alique autē voluptates ne sunt
quidē sed vidēt: q̃cūq̃ cū dolore/ et medicine grata: ceu egrotantū voluptates. Pre-
terea cū boni hoc quidē sit actus/ hoc autē habitus: secundū accidēs que cōstituit in na-
turalem habitū voluptaria sunt. est autē actus in cōcupiscentis nature et habitus subdo-
lentis. q̃q̃q̃ enī sine dolore et cōcupiscentia sunt voluptates: veluti que in contēplando
sunt nullo defectu naturā yrgente. signū huius est q̃ nō eisdē rebus delectat natura dū
repletur/ et dū in statu est. Sed dum i statu est simpliciter iucūdis/ at dū replet enī ad-
uersis. nam et acris et amaris gaudēt: quorū nihil neq̃ natura neq̃ simpliciter iucū-
dum est. itaq̃ neq̃ voluptates. vt enī iucūda adinuicē cōstitutata sunt: sic etiam volup-
tas vt quidā aiunt finem q̃ effectiōnē. nō enī effectiōnes sunt neq̃ cū effectiōe omēs. sed
operatiōes et finis: nec illis que sunt cōueniūt. sed illis que vtiuntur. neq̃ finis oīm aliud
quiddam: sed eorū que ducūt i perfectionē nature. quapropter nō recte dicitur sensibilē
effectiōnem esse voluptatē sed magis dicendū est operatiōnem habitus secundū naturā:
et pro sensibili sine ipedimēto. videtur autē effectio quedā esse: q̃ principaliter bonū: q̃a
operatiōnem effectiōnem esse existimāt: est autē aliud. ¶ Esse autem prauas voluptates et
eo quia morbos gignūt voluptaria quedā: idem et quia salubria quedā praua ad lucrū.
hec igitur vtraq̃ praua. sed non praua secundū hoc. nā et contēplatio interdū obest ad
sanitatē. ¶ Impedit vero neq̃ prudentiā neq̃ habitū yllum voluptas ab vtraq̃ pue-
niens sed aliene: nam voluptates que in contēplatione et disciplina: magis faciūt contē-
plari atq̃ addiscere. ¶ Quomīno nō sit opus voluptas alicuius artis rōnabiliter cōrigit:
neq̃ enī alterius opationis cuiusq̃ est ars sed potēt. licet vnguentaria ars et coq̃naria
voluptatis esse videatur. sugere autē tēperatiū voluptates/ et sequi prudentē vacuitatē
doloris/ ac pueros et bestias sequi: eodē modo omīa soluiuntur. cū enī dictū sit quemodo
bonē simpliciter/ et quemodo nō bonē: omnes voluptates tales et pueri et bestie sequū-
tur. et harū vacuitatē doloris prudens: que cū cōcupiscentia sunt et dolore/ et que sunt
corporeis. tales enī sunt hec. Etenī harū excessus: scōm quas itēperās intēperatus.
itaq̃ tēperās fugit has: nam sunt et tēperantis alique voluptates. Cap. XIII.

¶ Qui malū esse dolorem ac fugiendū cōfessū est. hunc quidē enī simpliciter ma-
lū/ hunc vero qua ipedimentū affert. fugiendo autē cōtra. qua enī fugiendū est
quid et malū: est bonū. nā solutio illa p̃ se ipsa non cōuenit vt maius minori
et equali cōtrariū. non enī diceret idē quod malū quiddā: esse voluptatē. ¶ Nihil vero
phibet voluptatē quandā esse optimā/ q̃uis sint alique prauē: vt est sciētia aliqua quib-
usdā prauis existētib⁹ ¶ Forsan vero et necessariū est. si quidē cuiuslibet habitus opa-
tiones sunt non ipedite siue oīm opatio est felicitas siue alicuius eorū/ si sit nō impedita:
esse sūme eligēdā. id est autē voluptas. itaq̃ esset vtrq̃ voluptas oīm optimū: licet prauē

sint multe voluptates si contingat simplr. ac ppter ea oēs beatam vitā putāt eē iucundā. et implicāt voluptatē felicitati rationabiliter. nulla enī operatio si impediāt pfecta est. felicitas autē est pfectoriū. q̄ propter indiget felix bonus corporis et externis atq; fortune vt nō impediāt. qui autē ī rota et calamitatib⁹ magnis constitutū dicūt eē beatū si bon⁹ sit: vel volēs velinunt nichil dicūt. quia vero fortuna indiget: videt quibusdā idē esse psp̄ritas et felicitas. quod non est. nā et hec excedēs impedimentū affert. et forsan nō ampli⁹ psp̄ritas nominanda est: nam eius terminus est ad felicitatē. q̄ autē et hoīes et bestie voluptatē sequunt: id signum est voluptatē esse optimum. fama vero nō oīno vana est quā populi multi decantāt. sed cū nō idē neq; natura neq; habitus optimus neq; sit neq; appareat: neq; enā voluptatē eandē omnes sequunt. tamē sequūt oēs voluptates: forte autē et persequunt: non quā putant nec quā dicerēt: sed eandē. cuncta enī habēt aliquid diuinū natura. sed acceperūt noīs hereditatē corporee voluptates propter frequentā vsus: et quia oībus cōmunes sunt. cū igit sole cognoscūt iste: et solas eē putant. ¶ Datet autē q̄ nisi voluptas bonū sit et operatio: beata vita iucunda non erit. nā cuius gratia/opus esset illius: si quidem nō bonū. sed et cū molesta agi vita potest. neq; malum enim neq; bonū dolor: si quidem nec voluptas. Itaq; cur fugeret: neq; sane dulci⁹ vita studiosi: nisi eius operationes.

Cap. XIII.

- 61 **E** voluptatib⁹ autem corporis considerandū est dicentib⁹ q̄ quedā voluptates
 62 **D** vehemētē amplectende sūt. vtp̄ta ille q̄ sunt honeste: sed non corporee: et cir-
 ca quas intēperans. cur igit dolores his p̄trari sūt mali. nā malo bonū contra-
 63 riū est. ¶ Et ita bone q̄ sunt necessarie: quia et nō malū est bonum. vel vsq; ad aliquid
 64 bone. habitū enī et motū quorūcūq; non est melioris excessus: neq; voluptatis. quo-
 rūcūq; autē est: et voluptatis est. sed corporaliū bonorū est excessus: et mal⁹ est q̄ sequit
 65 excessu sed nō voluptates necessarias. cū enī quodāmodo gaudet epulis/et vino/et ve-
 66 nercis: sed nō vt debet. ¶ Contra in dolore. non enī excellū fugit: sed oīno. nō enim est
 67 excessui cōtrari⁹ dolor: sed persequēt excessū. ¶ Quomā vero nō solū verū dicere opor-
 68 tet: sed etiā causā falsi. nā id ad fidē faciendā pertinet. nā quādo ratio cōspicit ppter quā
 videbāt verū qd non est verū: facit vt vero magis credat. itaq; dicendū est quare viden-
 69 tur corporis voluptates magis expetere. ¶ Prīmū ergo quia dolorē pellit. et p̄ excess-
 ū doloris quasi medicinā quādā/voluptatē excessiua sequunt: ac penitus corporalem.
 70 vehemētes aut sunt medele: quapropt̄ eas sequunt quia aduersari vident. nec studio
 sunt videt quid voluptas ppter hec duo vt dictū est: quomā quidē alie p̄auē nature sūt
 71 actus: aut ex genitura quēadmodū bestiarū/aut ex consuetudine vt p̄auorū hominum/
 72 alie medele quia indigentis: et habere meli⁹ q̄ sit. ¶ Alie accidunt eis que perficiūt: per
 accidēs igit studiosc. sequunt enā illas quia magnā vim habēt quādo ppter alias lēta-
 73 ri nō possūt. itaq; subp̄sis fames aliquas machināt. quādo igit sine nocumēto: irrep̄e
 hēribiliter. quādo aut cū nocumēto: p̄auē. nō enī habēt alias qd gaudēt. neutrū vero
 74 multas dolorosū est ppter naturā. semp enī laborat aīa vt naturales testant sermones:
 et videre/et audire dolorosū esse dicētētes. sed cōsueti sum⁹ vt aiūt. similiter autē in iu-
 75 uenta quidē ppter incrementū ceu vinolenti disponunt. et iucunda res est iuuetā. melā
 colici vero natura semp egēt medicina. nam corpus quidē abredīt/et in hoc est cōtinue
 76 ppter cōplexionē: ac semp in vehemēti appetitu cōsistunt. pellit autē voluptas dolorē
 et que cōtraria est et que cōtingēs: modo sit vehemēs. et ob hoc intēperati/et mali sūt.
 77 ¶ Que vero sine dolore sunt: nō habēt excessū. sūt aut he ex his q̄ natura iucūda sūt: et
 nō per accidēs. dico aut p accidēs illa q̄ medent. quia enī cōngit mederi patiēte sano
 agente aliquid: ob hoc iucundū eē videt. natura aut iucunda q̄ faciūt operationē talis
 78 nature ¶ Nullum autem iucundū semp idē est: quia non simplex est natura nostra: sed
 inest quid aliud secundū qd corruptua. itaq; si quid aliud agat hoc alteri nature aduer-
 satur. cū vero equat neq; molestū videt esse id qd sit. neq; iucundū. nam si alicui⁹ natu-
 ra simplex sit: semp idem actus iucūdisim⁹ erit. quāobrē deus semp vna atq; simplici
 gaudet voluptate. nō enī motus dūtaxat est operatio: sed et immobilitatis et voluptas
 magis in quiete est q̄ in motu. ¶ Ariano autē res oīm dulcissima scōm poetā ppter ne-
 quitia quādā: vt enī nequā hō facile variat: sic et natura varietatis indigēs. nō enī sum-

plex neque equabilis. De p̄tinentia igit̄ et icōtinentia/ ac de voluptate et dolore dictū est: et qđ sit vñū qđq; ip̄or/ et quō alia ip̄or bona sunt: alia mala. reliquū est vt de amicitia dicamus.

Septimū Ethicorū interprete Leonardo Arctino finis Cap. I.

p

Est hec cōsequēs erit de amicitia tractare. Est enī virt^{us} qđ dā/ vel cū virtute. Res insup sūm necessaria i vita. sine amicis enī nullus eligeret viuere: licet cūcta possideret alia bona. nā et locupletes et in dignitate ac sūma potētia p̄stituti: plurimū amicis idigere vident. Quid enī p̄deset talis p̄p̄ritas: si benefici cōferēdi auferat facultas: qđ maxime sit. cōmēdaturq; in amicos. vel quō custodirent bona/ seruarenturq; sine amicis: cum quāto plura illi sint: tāto magis periculo subiacēt. In paupertate quoq; ac ceteris calamitatib^{us} vñicū putāt in amicos esse refugiu/ et iuuenib^{us} ad cōpescēdos errores et senib^{us} ad curā et obseruationem/ auxiliūq; illarū rerū que illis desūt p̄pter imbecillitatē. florētib^{us} autē ad res p̄claras: duo simul euntes. nā et cognoscēdo et in agēdo potētiōres erunt. natura q; inesse videt̄ ad id qđ genitū est et qđ genuit: et ad id qđ genuit et qđ genitū est. nec id in hoib^{us} solū/ verūcū in auib^{us} ac plenisq; aiantib^{us} et eiusdē generis inter se at maxime hoib^{us}. ex q̄ sit vt eos hoies q̄ erga ceteros beniuoli sunt: laudib^{us} efferam^{us}. intueni etiā licet in errorib^{us} oēm hoiem amicū et familiarē hoī esse. videt̄ ciuitates quoq; amicitia cōtinere: et legūlatores magis circa illā studēt q̄ circa iustitiā. cōcordia enī simile qđ dā amicitie videt̄ esse. huic autē maxime legūlatores intendūt/ discordiā vero vt rem inuicā expellūt. et amici si sint: nichil opus est iustitiā. at si sint iusti: nichilominus eis opus est amicitia. et iustorū maxime amicitia esse videt̄. Nec solū res necessaria est amicitia: verū etiam honesta. nam eos q̄ afficiunt̄ erga amicos laudamus: et copiā amicosū vñā aliquā honestarū rerū dicim^{us}. sunt etiā q̄ putēt cōsdē esse viros bonos et amicos. ¶ Sed accidūt circa illā dubitatiōes non pauce. nā aly posuerūt eā similitudinē quādā et amicos similes. itaq; aut̄ silem ad silem/ et cornicē ad cornicē/ et talia quedā. aly cōtra oēs huiusmodi inter se cōnexos esse aut̄. atq; de his altius/ maturiusq; p̄quirūt. Euripides qđ in inquis hymbre terrā arefactā/ amare formosū celū: hymbre grauescēs pluere in terrā: et lheraclus vicissitudinariā cōmoditatē/ et ex diuersis pulcherrimā cōuenientiā/ et oīa per lītē fieri. Aduersus hos et aly multi/ et Empedocles. nā simile simile appetere. hec igit̄ naturalia omittam^{us}. nō enī sunt p̄p̄ta p̄fētis cōsideratiōis. que vero ad hoies et ad mores punēt: ea discutam^{us}. ceu vtrū in oib^{us} sit amicitia/ vel in malis hoib^{us} locū nō habet. et vtrū amicitie sit species vnā vel plures. qui enī vñā speciē esse putāt et eo quia recipit magis et min^{us}: nō sufficienti argumēto ducunt. nam et illa que alia sunt specie: magis et minus recipiunt. de quibus superius dictum est.

Cap. II.

p

Atebit id aut̄ si amabile respiciat: non oē enī videbit̄ amari/ sed qđ amabile est. hoc autē esse bonū aut iucundū/ aut vtile. videt̄ vñq; esse vñicū id: per qđ efficit bonū aliquod aut voluptas. quare amabile vñq; erit bonū et iucundū vt finis. ¶ Vtrū igit̄ bonū amant: an id qđ ipsis sit bonū: discordāt enī quādoq; ista. eodē modo circa iucundū. videt̄ autē quisq; sibi bonum amare/ et esse simpliciter quidē amabile bonū. cuiq; autem: qđ cuiq; est. amat vero quisq; non qđ bonū est sibi: sed quod videt̄ bonū. nec quicq; id refert. Erit enī amabile apparēs. ¶ Cūq; tria sint illa p̄ que amāt: an natura quidē inanimatorū nō dicitur amicitia. nō enī hec in illis reciprocos amor/ neq; voluntas illorum boni. nam ridiculū fortassis est vñō bonū velle sed saluum esse cupit: vt habeat ipse. at oportere aut̄ amico bona velle illius grana. ¶ Et qui ita volūt bona: eos beniuolos appellāt. etsi non idē ab illo recipiat. beniuolentiā enī in repēdētib^{us} amicitia esse. vel adiungendū est non latentē. multi enim beniuoli sunt erga illos quos nunq; viderunt/ q̄ eos bonos viros putant esse et viles. atq; hoc idē fortasse aliquis illorum vicuerit facit. amicos vero quomodo quis vocet latentes: quemadmodū sanā uicem habeant opus est igit̄ vt intelligant/ vñq; beniuolentiā sit inutua/ nec latēs ip̄os p̄pter vñū aliquod predictorū.

Cap. III.

d

Offerunt autē hec specie inter se: et amores ergo/ et amicitie. sūt aut̄ illarū species tres: cū totidē sint amabilia. an singulis enī mutua est dilectio non latēs. q̄ vero mutuo se amāt bona sibi inuicē cupiūt hac qua amāt. ¶ Qui igit̄ p̄pter vñicū

- tatem sed diligunt: non seipfos diligunt sed qua ex ipsis aliquid prouenit bonum. eodē modo qui propter voluptatem. non enim quia tales quidē sunt: facitos amāt. sed quia sibi iucunditatē afferunt. et qui ergo propter vtilitatem amant bonum querunt sui. et quod propter voluptatem/iucunditatem sui mouentur. non quais est qui amatur: sed qua vtilis aut iucundus. sunt itaq; huiusmodi amicitie secundum accidens. nō enim qua talis est amatus hac amatur: sed qua afferunt hi quidem bonum aliquid. hi autem voluptatem. ¶ Itaq; tales amicitie facile dissoluntur non in eodem permanētibz. nam si nō amplius iucundi aut vtilēs sint: amare desistunt. vtilitas vero non pmanet/sed alia alias est. cessante igitur eo propter quod amici erant: cessat et amicitia vtpote illis innixa.
- ¶ Uidef autē huiusmodi amicitia maxime fieri in senibz. nō enī voluptatē hi sequunt sed commoditatem: iuuenes quoq; et videntes quicūq; vilitati sue student. nec sane hi multum inuicem versantur et interdum iucundi non sunt. itaq; nec eorum conuersatione indigent. ex quibus non prouenit vtilitas. Eatenus enim iucundi sūt: quaten? spem aliquam habeant boni. in his et hospitalitatem collocarunt. ¶ Adolescentium vero amicitie voluptatis causa institute esse videntur. nam amant secundum affectus/et maxime id sequuntur quod voluptatem in presentia afferat. verum id simul cum etate mutatur. ex quo fit vt cito fiant amici/citoq; desistant. nam simul cum voluptate amicitia mutat. et quo fit vt cito fiant amici/citoq; desistant. nam simul cum voluptate amicitia mutat. at voluptatis celeris est mutatio/et ad amores promi sunt iuuenes. nam amatoria per affectum et voluptatem plurimum fit. itaq; amant et cito desistunt/sepe eadē die ppositū mutant. Delectantur autem hi conuersatione et vsu. nam per hunc modum amicitia fruuntur. ¶ Perfecta vero est amicitia bonorū viroꝝ et inter se virtute similitum. hi nāq; sibi bona similiter mutuo volunt qua sunt boni. sunt autē boni per seipfos. qui vero amant amicos illorum causa: hi sunt maxime amici. per seipfos enī sic se habēt/et nō per accidens. ¶ Permanet igit talis amicitia q̄ diu sunt boni. virtus aut res permanēs est. et est vterq; simpliciter bonus et amico. nā boni simplici boni sunt et inuicē vtilēs/eodem modo et iucundi. boni enim iucundi simplici et inuicē. vnicuiq; enim voluptati sunt proprie res et tales. bonorū autē tales vel similes. talis vero amicitia merito durabilis est: nam complectitur omnia que in amico esse oportet. oīs enī amicitia ppter bonū est aut simplici aut amanti/et secundū similitudinē quandā. huic aut oīa supradicta insūt per seipfos. nā huic similia et reliqua. ¶ Quodq; simpliciter bonū. id iucundū simplici est. maxime vero hec sunt amabilia. et amare et amicitia in his maxime est atq; optima. ¶ Sūt autē he amicitie merito rare. nā et q̄ tales sint/pauci admodū reperiūt. preterea consuetudine indiget et tēpore. nā iuxta puerbiū. prius sal illud de quo dicit comedendū est q̄ se cognoscere possint. nec ante recipiendū est eos esse amicos q̄ alter alteri dignus amicitia/fidusq; appareat. qui enī pper amicitias instituūt: amici quidē cē volunt/sed nō sūt: nisi digni sint amari/et id cognoscāt. volūtas enī amicitie celeriter fit/sed nō amicitia. hec igit et tēpore et reliq; pfecta est. et fit per hec omnia et filia vtriq; ab vtroq; quod oportet amicis existere.
- Cap. III.
- ¶ De vero gratia voluptatis est amicitia similitudinē huius habet. nā boni inuicē iucundi sūt eodē mō et q̄ ppter vtilitatē. nā tales mutuo boni sūt. maxime aut in his amicitia permanet cū equalitas seruat. quēadmodū voluptas. et nō solū sic/sed ab eodem ceu facitis et non vt amatori et amato. non enim hi eisdem rebus delectantur sed ille quidem aspectu gaudet amari/hic autem obsequio amatoris. desinente vero etatis flore/et amicitia frequenter desinit. nam huic aspectus non amplius iucundus est/illi autē non prestatur obsequium. sunt autem qui permanent si ex consuetudine mores comprobant et similes sunt. qui vero non voluptatem sed vtilitatem in amoribus cōmutant: hi et minus sunt amici et permanent. qui autem propter vtilitatem sunt amici: simul cum vtilitate mutantur. non enim amicos sed vtilitatem amabant. ¶ Propter voluptatem igitur et vtilitatem malos contingit cē amicos inter se et bonos malis. et neutrum cuiusq;. propter seipfos autem constat solos bonos: nam mali quidem non gaudent seipsis nisi aliquid exinde proueniat commodum. ¶ Solaeq; bonorum amicitia sine querela est. non enim facile est quicq; credere aduersus eum quē multo tempore cōprobauit/persuasitq; animo nunq; iniuriatum iri/et quēcūq; alia in vera amicitia requi-

runtur. at in alijs nichil vetat talia fieri. nam cum hoīes etiā illos vocēt amicos: q̄ ppter
vtilitatē quēadmodū ciuitates (vident enī ciuitates societates instituire vtilitatis gra-
tia) et qui ppter voluptatē se mutuo diligūt quēadmodū pueri: oportet fortasse et nos
huiusmodi hoīes vocare amicos. ¶ Species igitur amicitię plures sunt. sed prima atq; 19
precipua est bonorū virozū qua sunt boni. relique vero per similitudinē. qua enim bonū
aliquod aut simile: ea amici. nam quod voluptatem efficit id est bonum quoddam us q̄
voluptatē amant. non autē multū cōiungūt hęc: nec sūt eadē amici. ppter vtilitatē ac vo-
luptatē. nō enī multū cōbinant ea q̄ sūt scdm accidēs. in has species amicitia diuisa in-
ter malos erit. ppter voluptatē vel ppter cōmoditatē in hoc similes exsistentes/inter bo-
nos autē ppter seipsos: nā qua sūt boni. et boni quidē amici simpliciter/ mali vero secū-
dum accidens et per similitudinem. Cap. V.

¶ Autē in virtutib; alij scdm habitū alij scdm actū boni dicunt. sic et in amicitia 20
alij in vsu cōmuni delectant et beneficia conferūt. alij dormiētes/ et locis dissi-
cti non agūt qdē: sed se habēt vt amice agere. loca enim nō dissoluūt amicitia
simplicit: sed actionē. q̄ si diuturnior sit absentia: obliuionē amicitie inducere videt. vt
de id natū est dictū: multas amicitias solennū dirimit. ¶ Nō videt autē neq; senes/ neq; 21
difficiles/ et q̄ruli ad amicitia apti: quonā parū in illis est voluptatis. nemo autē pot illū
familiaritate vtī: qui molestiā afferat. neq; illū qui nō sit iucundus. maxime autē videtur
natura molestiā fugere: et id aspicere qd̄ efficit voluptatē. ¶ Qui autē se semutuo reci- 22
piunt/ nec tamen simul viuūt: hi beniuolis magis similes sunt q̄ amicis. nichil enī tā est
anucorū q̄ simul viuere. nā vtilitatē quidē egeri expetunt. at simul viuere etiā beatū. his
enī minime cōuenit solis viuere. conuersari autē simul non est: nisi sint iucundi et tales q̄
eisdem rebus delectent: quod sodalitia habere videt. ¶ Maxime quidē est amicitia bo- 23
norū virozū vt iā sepius dictū est. videt autē amabile et expeubile simplicit: bonū et iu-
cundū. cuiq; autem: quod sibi est tale. bonus autem bono propter hec vtraq; similis est.
¶ Amatio quidē affectui: amicitia vero habitui. nā amatio non minus ad res inanima- 24
tas est: in amore vero respondet cū electiōe. electio autē ab habitu est. et bona volūt in-
quos amant illorū grata/ non secundū affectū: sed secundū habitū. et amantes amicu:
id amant quod sibi est bonū. nam si bonus est amicus bonum est qua est amicus. vt q̄
igit amat sibi bonū: et par reddit voluptati et iucunditati. dicitur enī equalitas amicitia.
maxime vero illi que est bonorum hec existunt. Cap. VI.

¶ Difficilibus autē et senibus tanto minus fit amicitia: q̄to difficiliōres sūt i mi- 25
nus vsu ceterorū gaudēt. hec enī maxime videt amicitia cōtinere et facere. quas
propter iuuenes quidē cito amicitias cōtrahūt. at non senes. non enī sūt anuci
is quibus non delectant: similiter nec ij qui sunt difficiles/ sed tales beniuoli quidē sunt
inter se. nam appetunt commoditates: et prompti sunt ad vtilitatem/ amici vero nō mul-
tum sunt/ quia non familiaritate neq; mutua conuersatione gaudent: quod maxime vi- 26
detur amicitiam facere. ¶ Pluribus vero esse amicum secundum perfectam amicitiam
non datur/ quēadmodum nec amare plures. et simul excessus quidem videtur. hoc au-
tem ad vnum fit. multos vero vni vehementer placere non facile est/ forte etiam nec bo-
num esse. videtur et experimento accipere et consuetudine fieri. quod sūme difficile est. 27
¶ Propter vtilitatē vero et voluptatem multis placere quis potest. multi enim tales et
breuis obsequium temporis. ¶ Horum vero magis videt amicitia que prouenit ex vo- 28
luptate: quando eadem ambobus fiunt q̄ scilicet mutuo delectent atq; eisdem rebus.
quales sunt iuuenum amicitie. Abagis enim his ingenuitas est. que vero propter vtili-
tatem: negotiorum. Beati vero non indigent vtilitate: sed iucunditate. Et olunt enim
habere aliquos quorū vsu delectent/ molestiā vero paruo sustinent tēpore. cōtinuo au-
tem nemo ne bonum quidē toleraret. si sibi molestum esset. itaq; amicos querunt iucun-
dos. oportet autem et bonos huiusmodi esse etiam ipsis. nam sic illis assunt cuncta que
adesse debent amicis. ¶ Sed in dignitate constituti hoīes: bifariam videntur amicitias 29
vtī. quidam enim illis viles sunt/ quidam vero iucundi. vtrūq; vero vt idem sint: perra-
ro contingit. nam neq; iucundos per virtutē querūt nec viles ad honestatē: sed iucun-
dos quidē ad voluptatē expetūt/ astutos vero ad negocia explicāda. hec autē raro fiunt

- in eodē. nam simul iucūdū z vtilem diximus esse studiosum. sed superexcellenti non fit talis amicus: nisi virtute superemineat/ aliter vero nō adequat pporionem is qui iscrī-
- 30 or est/ nec frequenter consueverūt tales existere. ¶ Sunt igit̃ he amicitie de quib⁹ dici-
mus in paritate. Eadē enī sunt ambob⁹/ et inuicē volūt/ vel alterū pro altero cōmutāt/
ceu voluptatē pro vtilitate. q̃ vero min⁹ sunt he amicitie et permanent dictū est prius.
Videntur autem propter similitudinē et dissimilitudinē eiusdem: esse/ ac non esse ami-
citie. nam per similitudinē eius videntur amicitie que est secundū virtutē: nā ea qui
dem voluptatē cōtinet/ ista vero vtilitatē. hec autē existūt z illi. verum stabilitate et secu-
ritate q̃ he cito intercūt/ alijsq; permultas differunt non videntur amicitie ppter illi⁹ dis-
similitudinē. Cap. VII.
- 31 Et et alia species amicitie scōz maioritatē velut patrī ad filiū/ et seniori ad iunio-
rem/ viroq; ad vxorē/ et gubernatori oī ad eū qui gubernat. sed differunt he in-
ter se. nā neq; eadē est patrī ad filiū et filio ad patrē/ neq; viro ad vxorē et vxorē
ad virum. Alia enim cuiq; istorū virtus et opus/ alia enī ppter que amāt. alie ergo di-
32 lectiones et amicitie. Eadē igit̃ non sunt vtrq; ab altero/ nec certe querit̃. ¶ Sed quo-
tiens filij parētib⁹ illa tribuūt que oportet et parētes filijs: firma et equabilis est amici-
33 tia. ¶ Correspondētem vero in omnib⁹ que secundū maioritatē sunt amicitie: dilectio-
nem esse oportet. velut meliorē magis diligit q̃ diligere/ et vtiliorē et aliorum quēq; si-
34 muliter. quando enī secūdū dignitatem diligitur: tunc fit quodāmodo equalitas: quod
porro amicitie videtur esse. ¶ Non similiter equale in amicitia z in iustitia se habere vi-
detur. nam in iustis quidem primum est illud equale quod est dignitate secūdū vero il-
lud quod est quāitate. in amicitia vero id quod est quantitate: primo est loco/ quod ve-
ro dignitate secūdo. patet autem: si plurima distantia fiat virtutis/ aut vici/ aut diuitiarū
aut alterius rei. non enim amplius sunt amici nec dignum id putant. manifestissimū est
in dys id: quoniam hi plurimum omnibus bonis excellunt. patet enī in regibus/ nō
enim illos dignātur amicitia qui valde sunt humiliores. neq; optimus et sapientissim⁹
35 eos qui nullius sunt precij. ¶ In his ergo nullus prefixus est terminus quousq; amici.
Adultis enī ablatis adhuc manet amicitia. q̃ si magnus sit excessus ceu deorū ad homi-
36 nes: non amplius permanet. ¶ Unde dubitatur an interdum non optanda sint amicis
maxima bona: puta vt dy fiant quoniā non amplius essent amici. neq; simpliciter bonas
nā amici quidē bona. q̃ si recte dictū est amicū amico bona cupere illius gratia: manere
oportet qualiscūq; is est. vt homini ergo maxima bona optabit: sed forte nō omnia. nā
sibi p si quisq; maxima bona cupit. Cap. VIII.
- 37 Videntur pleriq; per ambitionē amari magis velle q̃ amare. ex quo fit vt multū
adulatores amēt. inferior enī amicus est adulator/ vel fingit quidē tale quiddā
et magis amare q̃ amari. Amari vero proxime videt̃ accedere ad bonoratiōē.
38 quod sane pleriq; appetunt. ¶ Nec honorem per se expetere videntur sed per accidēs.
gaudent enim multi cum ab ijs qui in potestatibus constituunt sunt honorantur: spe ou-
cū q̃ putant si quid opus sit ab illis impetratures. vt igitur signo bone affectionis: gau-
dent honore. qui vero a bonis viris et scientibus appetunt honorari: opinionem sui cō-
firmare desiderant. gaudent igitur q̃ boni sint credētes loquentium iudicio/ amari au-
tem per se ipsos gaudent. quapropter videretur vtrq; potius esse q̃ honorari: et amici-
39 tia per se ipsam esse expetenda. ¶ Videtur autem magis in exhibendo amorem q̃ in re-
cipiendo consistere. signum huius est q̃ matres amare gaudent. quedam enim filios de-
derunt tollendos et amant scientes: amari vero non querunt si vtrq; fieri nequeant: s; 3
satis illis videtur si videant in prosperitate constitutos et amant ipse. licet illi non vale-
ant matri que oportet tribuere propter ignorantiam: cum vero amicitia magis in aman-
40 do consistat/ et amantes amicos laudemus: amicorum virtus videt̃ esse amare. ¶ Itaq;
in quibus hoc ita fit vt debet hi firmi sunt amici: et horum amicitia est. per hunc modū
inequales quoq; maxime erunt amici: nam equari possunt. et equalitas ac similitudo
41 amicitia. ¶ Et maxime quidem bonorum est similitudo. stabiles enim per se ipsos exi-
stentes inuicem manent. Et neq; indigent improborum: neq; talia ministrat: sed (vt ita
loquar/ etiā) phibent. nā bonorū est neq; ipsos delinquere: neq; amicos permittere sibi

ministros esse. **C** Alii vero firmitate non habent: neque enim sibi ipsi similes perseverant/ 42
et paruo tpe sunt amici/ gaudentes mutua prauitate. **S**ed qui sunt utiles et iucundi/ ma- 43
gis durant. Quoad enim afferant inuicem voluptates aut utilitates. **E**x prauis vero ma- 44
xime videtur fieri ea amicitia quae est propter utilitatem. ut pauper diuiti/ et indoctus sapienti. cuius
enim quisque indiget. id exoptat/ aliud pro alio offert. ad hanc quae trahat amatores et amatum/
turpesque et pulchrum. quapropter amatores interdum ridiculi videntur/ dignum putantes se
amari: quemadmodum ipsi alios amant. non similiter dignos fortasse exigendum est ita amari.
quod si non sint tales: ridiculum. forte vero neque appetit contrarium contrarium per se: sed per acci-
dens. desiderium autem medium est. hoc enim bonum: puta sicco non fieri molle. sed ad medium de-
uenire. simile et calido et alijs. **H**ec igitur relinquat quoniam alieniora sunt. **Cap. VIII.**

Idem enim (ut ab initio diximus) circa eadem et in eisdem esse amicitia et iustum. in om- 45
ni enim societate videtur aliquid esse iustum et amicitia. Itaque et eos qui simul nau- 46
gant/ et eos qui una militat amicos vocant. Eodemque modo in alijs societatibus qua-
tenus communicant: eatenus est amicitia/ nam et iustum. et prouerbum: amicorum com- 47
munia recte. in communione enim amicitia est. **S**unt enim fratribus et sodalibus co- 48
munia omnia/ ceteris vero diuisa: et alijs plura/ alijs pauciora. nam et amicitiarum alie
plus/ alie minus. Differunt etiam iusta. non enim eadem parentibus ad filios/ et fratri-
bus ad fratres/ neque sodalibus et ciuibus. eodemque modo in alijs amicitijs. **A**lia igitur 49
sunt et iusta ad singulos istorum. **E**t augmentum suscipit ut magis ad amicos sunt. pu-
ta grauius est sodali pecuniam auferre quam cui/ et non ferre opem fratri quam extraneo/ et pulsa-
re patrem quam quemvis alium. incrementum simul capere videntur amicitiaque et iustum: ut
puta in eisdem existantia/ et equaliter procedentia. **O**mnes autem ciuitates partibus 48
ciuilis societatis similes esse videntur. congregantur enim in aliqua commoditate: pa-
rantes aliquid eorum quoad vitam pertinent. ciuilibusque est societas commodi gratia ini-
ri/ durareque videtur. hoc enim et legumlatores coniectura sequuntur/ et iustum esse aut
quod communiter prodest. **A**lie igitur societates particulare commodum appetunt: ut
naute quidem nauigandi ad parandas diuitias aut aliquid tale. **M**ilites vero bellan-
di/ aut pecunie/ aut victoriae/ aut capiende viribus cupidi. eodem modo contribules et po- 49
pulares. sunt et societates quaedam quae voluptatis gratia institute videntur: ut in ijs quae
Thyasontes et Erastae vocantur: ce namque sacrificij et cetus causa fiunt. **O**mnes autem 49
huiusmodi ciuili videntur subesse. non enim presentem utilitatem ciuilibus querit: sed ad totam vitam
et qui sacra faciunt et illorum causa cetus instituunt: dijs honorem tribuunt/ et sibi ipsi ore
quidem cum voluptate parant. verumtamen enim sacra et cetus post fructuum perceptionem ordi-
nata videntur/ quasi primitiae quaedam: plurimum enim per id tempus ocio indulgebant.
omnes igitur societates: partes ciuilibus esse videntur. sequentem vero tales amicitiae: socie-
tates huiusmodi. **Cap. X.**

Administrandarum vero ciuitatum tres sunt species/ totidem etiam excessus et quasi la- 50
bes ipsarum. Sunt autem he regnum/ et optimorum ciuium potestas/ ternam a censu censu-
ram appellari conuenit. quam plerique popularem vocant. harum omnium optima est res 51
publica/ deterrima vero popularis. transgressio autem regni tyrannus est. **I**n utraque enim vnus 51
gubernat: sed plurimum inter se differunt. Tyrannus enim proprium querit commodum: rex
vero eorum qui ab eo regunt. non enim est rex nisi per se sufficiat/ et cunctis bonis excel-
lat. at qui talis est: nullus indiget. non ergo hic queret utilitates proprias: sed eorum qui ab
eo reguntur. qui vero non est talis: potius rerum utique potius esset quam rex. **T**yrannus ve- 52
ro huic contraria est. proprium enim sequitur commodum: et in hoc quod deterrima sit patet. nam
pessimum optimo contrarium est. **S**it autem transgressio ex regno in tyrannidem. est enim 53
tyrannis prauitas regni. prauus autem rex: tyrannus efficitur. **E**x optimatibus autem
ad paucorum potentiam sit transgressio gubernatorum prauitate: qui rempublicam propter
dignitatem gubernant: et cuncta aut plurima bona ad se trahunt et magistratus semper
eisdem ad diuitias comparandas plurimum intendentes. ex quo fit ut pauci dominentur/ 54
et mali pro bonis. **E**x his vero qui in censu habentur ad multitudinem sit transgressio: 55
sunt enim he finitime. nam et censi multitudinis esse voluit: et omnes in honore ceteros. **A**dmini-
me autem praua est multitudinis gubernatio: quia parum admodum transgreditur gubernande

56 civitatis specie: mutantur igitur maxime per hunc modum res publice: nam sic paulatim ac facillime labuntur. ¶ Earum similitudines et quasi exempla in domibus quoque licet intueri. nam patri ad filium societas regni instar habet/ patri enim cura est filiorum. hinc et Homerus Iovem patrem appellat/ paternum enim imperium regnum esse vult: quoniam apud Persas tyrannicum est: quoniam filius perinde utuntur ut servis. tyrannica vero est domini ad servos. agitur enim in illa domini utilitas. Hec ergo recta videtur/ Persica vero erronea. nam sunt diversorum diversa imperia. Viri autem tyrannici societas ei speciei similis est: qua optimates gubernant. pro dignitate enim vir praesidet/ et in his quae virum decent. quae vero tyroni congruunt: haec illi tribuit. quod si in omnibus rebus dominari vellet/ ad eam speciem transgreditur quae est paucorum potentia. praeter dignitatem enim sibi arrogat/ et non quia melius est. interdum quoque tyrones ipse praesident: quasi rerum potest. non igitur per virtutem praestant/ sed per divitias et potentiam. quemadmodum cum pauci rempublicam obtinent. fratrum vero societas ei similis videtur/ quae est in sensu positorum: pares enim sunt nisi quantum etatibus differunt. Itaque si plurimum etatibus distent: non amplius fraterna videtur amicitia. multitudinis vero gubernatio maxime in his domibus conspicitur: quae sunt sine domino. ibi namque omnes ex equo/ et in quibus imbecillis est princeps/ et unicuique licentia. Cap. XI.

57 ¶ In unaquaque specie rerum publicarum amicitia videtur: in quantum et iustum. regum ad eos qui ab eo reguntur in maiestate beneficij: prodest enim illis. siquidem bonus existens eam habet curam: ut qui ab eo reguntur optime habeant/ ut pastor ovium: ut
58 Homerus pastorem populorum vocat Agamemnonem. ¶ Talis est paterna. differt autem magnitudine beneficiorum/ cum essendi causa permaxima videatur/ nutriendique et erudiendi. et progenitoribus haec tribuuntur. natura enim imperium obtinent pater filiorum et progenitores descendendum/ et rex eorum qui in regno sunt. sunt autem in maiestate te amicitie istae itaque honorantur genitores. ¶ Et iustum igitur in his non illud idem: sed
59 secundum dignitatem. nam sic et amicitia. ¶ Et viri ad tyronem eadem amicitia: et in ea specie quae est optimatum. nam secundum virtutem/ et meliori plus boni et congruus singulis. sic autem et iustum. ¶ Fratrum vero amicitia sodalitic similis videtur/ pares enim et coetanei: tales
60 vero affectibus et motibus similes sunt ut plurimum. similis est huic et illa quae est secundum censum. pares enim ciues esse voluit: et inter se mites/ in parte vero dominari et ex aequo. sic igitur et amicitia. ¶ In transgressionibus autem quemadmodum et iustum: sic et amicitia exigua est/ ac minime in ea quae est deterrima. in tyrannide enim nichil est amicitiae aut patrum. in quibus enim nulla est societas imperanti et parenti: nec amicitia est. nec enim iustum sed quale artificii ad organum/ et anime ad corpus/ et domino ad servum. iuvant enim haec ab his qui utuntur. amicitia vero non est ad inanimata: nec iustum. sed nec ad equum vel bovem: nec ad servum: quia servus est. nichil enim coniunctum est. nam servus animatum est organum. Organum vero inanimatum est servus. quia igitur servus: non est ad illum amicitia: sed quia homo. videtur enim esse quiddam iustum. igitur in quantum homo. Perparum quo societas esse potest legis/ pactionis: et amicitia igitur in quantum homo. ¶ Perparum
61 vero in tyrannide amicitiae: et iustum. ¶ In optimatibus plurimum. multarum enim rerum societas est in his qui pares sunt Cap. XII.

62 ¶ Societate igitur omnis amicitia est ut diximus. distinguitur utique aliquis consanguineam et sodaliticam. civiles vero/ et contribules/ et huiusmodi sociabiles videntur magis. veluti enim per conventionem quaedam esse videtur. inter has quis collocet et hospitalitatem. ¶ Consanguinea autem videtur varia/ totaque a paterna pendere. parentes enim amant natos quasi suum quiddam existentes/ nati vero parentes ut ab illis quiddam existentes. magis autem sciunt genitores quae ex
63 ipsis: quam geniti quia ab his. et magis coniungit id a quo illi quod geniti est quam id quod igitur ei qui fecit. id enim quod ex ipso: proximum est ei a quo. ut dens/ et crines/ et quodvis ei quod continet. illorum vero nulli a quo vel minus. Ab agnitudine quoque temperis. nam hi statim genitos amant/ illi vero post tempus cum genitorum scientiam vel sensum perceperint. Ex his etiam patet cur matres amant magis. parentes enim natos amant ut seipsos qui enim ex his sunt/ veluti alteri ipsi sunt separati. nati vero parentes: ut ab illis orti.
64 ¶ Fratres vero se mutuo amant: quoniam ab eisdem nati sunt. idemitas enim ad illos: idem mul-

cē facit. itaq; aiūt eundē sanguinē/ eandē stirpem et talia quedā. sunt igit̃ quodāmodo
 idē: licet diuisi. Ab agnū preterea est ad amicitia/ educatio et etas. equales enī equalē/ ⁊
 familiares et sodales. quapropter fraterna amicitia sodalitie similis est/ nepotes vero ⁊
 alij cognati ex istis cōiungunt̃/ quoniā ab eis dē sunt. sunt alij aut̃ magis cōiuncti/ alij mi- 67
 nus: vt proximi vel remou sūt a stirpe. ¶ Est aut̃ ad parētes amicitia naus et hoib⁹ ad
 deos vt ad optimos et maioritate pstantes. maxima enī hi beneficia cōtulerūt: cū essen-
 di. educandi⁹ causa fuerint/ nato⁹q; erudiendi. ¶ Talis aut̃ amicitia voluptatē et vtili-
 tatē magis continet q̃ extraneorū: q̃to in ipsa vita sociabilior/ est autē in fraterna quē
 admodū in sodalicia/ et magis in humanis ac penitus similibus: q̃to cōiunctiores ge-
 nere existētes se mutuo diligūt/ et q̃to magis similes moribus sunt: qui ex eis dē orti/ ac
 eadem educatione/ disciplina⁹q; instituti. et tēporis pbatō plurima atq; firmissima. eo- 69
 dē modo in ceteris cognatis sunt ea que amicitiam faciunt. ¶ Cuius autē et vxor amica
 citia videt̃ scōm naturā exstere. homo enim natura est coniugale magis q̃ ciuile: q̃to
 pri⁹ ac magis necessariū est dom⁹ q̃ ciuitas et pcreatio filiorū communis aialibus. alijs
 igit̃ in tantū societas est. homines autē non solū pcreationis causa cocūt: sed corū quo-
 q; gratia que pertinet ad vitā. confessum enī distinguetur opera/ et alia sunt viri/ alia mu-
 lieris. sufficiūt igit̃ inuicē pprietas in cōmuni ponentes. quare et vtilitas et voluptas i
 hac amicitia versari videtur. erit etiā per virtutē si boni sint. est enī vtriusq; virt⁹. et gau- 70
 debunt vtiq; simili. ¶ Filij vero nexus quidā esse videntur. itaq; ij qui sine liberis sunt:
 facilius dissoluuntur. filij vero ambobus idē sunt bonū: cōiunct autē societate. quē ad-
 modū vero se habere debet vir erga vxorem et omnino amicus erga amicum: nichil ali-
 ud videtur querendū nisi quomodo iustum. nō enim videtur idem iustū amico ad ami-
 cum/ neq; ad extraneum et familiarem et condiscipulum. Cap. XIII.

¶ Un ergo triplex sit amicitia vt ab initio dictum est/ et in alia sint amici pares et 71
 in alia secundum excellentiā. nam et similiter boni fiunt amici/ et melior peiorū.
 eodēq; modo et iucundi et propter vtilitatē/ adequātes cōmoditatibus et diffe-
 rentes. pares quidem secundum paritatem oportet et in amore et in ceteris adquare/
 impares vero secundum rationē excellentijs concedere. fiunt igitur incusationes et que
 rele in ea amicitia q̃ est vtilitatis gratia contracta/ vel sola vel maxime/ et merito quidē.
 nam et qui per virtutē amici sunt: benefacere mutuo pperant. hoc enī virtutis est ⁊ ami-
 citie. ad hec autē certatim tendēibus nulle exstūt querelę neq; rixe. nā aduersus amā-
 tem et beneficia conferentē nemo conqueritur. sed si sit gratus: beneficij respōdet: qui
 vero in dando et beneficia conferendo exuperat: cum id assequatur quod cupit nō suc-
 censebit amico. nam vterq; bonum appetit. ¶ Nec etiam nimij in his que ppter volu- 72
 ptatem: cum simul ambobus id pueniat quod optabant: siquidē mutua conuersatione
 gaudent. etenim ridiculum esset si quis quēq; incusaret/ q̃ sibi iucundus non sit cū liceat
 illo non vti. ¶ At illa que ppter vtilitatem est: querelis subiacet. cū enim se mutuo ppter 73
 vtilitatem vtantur: semper plus querunt/ et minus q̃ decet se habere existimant/ et que-
 runtur q̃ non tanta repositent q̃ta deberent pro sua dignitate. amici vero non sufficiunt
 ad tam multa conferenda. Videtur autem vt duplex est iustum aliud sine scripto/ aliud
 legibus: sic et ea amicitia que est ppter vtilitatem: partim moralis esse. partim legitima.
 fiunt autē incusationes tunc maxime cum non per eandē cōmutant et dissoluunt. est au-
 tem legitima in dictis partim omnino forēsis de manu in manu/ partim liberalior ad tē-
 pus: sed per pactionē quid pro quo. est autē in hac manifestū quid debeatur/ nec ambi-
 guum. sed amicabilē habet dilationē. quapropter quibusdā horū non sunt indicia. sed
 putant oportere contētos esse qui secundū fidē contraxerunt. moralis vero nō est in di-
 ctis: sed vt amico donat vel qd aliud facit: dignū putat vt ipse tantū aut plus ab illo cō-
 sequatur q̃ si nō donauerit sed cōmodauerit: nec sifr cōmutās et dissoluens incusat. idq;
 ex eo accidit q̃ vel oīs vel magna pars volūt qdē honesta: s; antepōnūt vtilia. honestū
 est benefacere nulla spe recipiēdi: vtile vero bñ accipere. ¶ Et q̃ potest: reddēda sunt q̃ 74
 accipet scōm dignitatē: idq; sponte agendū. inuitū autē amicū non faciendū: quasi erra-
 uerit in principio et bñficiū acceperit a quo non oportebat. nō enī ab amico neq; ob hoc
 ipm id agēte. ¶ Et igit̃ in dictis bñficio accepto dissoluendū est: et q̃si conuenerit reddere

- si poterit: si non poterit non esse cogendū. itaq; reddendū est si habeat facultatē. Consi-
 76 derandū est ab inuicem a quo quis accipit et cuius gratia: ut sic vel suscipiat vel nō. **¶** Ha-
 bet autē dubitationē utrū accipiētis vtilitate metiri debeat beneficiū et iuxta illā repēdi/
 an iuxta illius qui cōtulit. qui enī capiūt attenuātes quidē illa/ talia se accipere dicūt que
 parua erant vs qui cōtulerāt/ et licebat ab alijs accipere. illi vero viceversa maxima eorū
 77 que penes se erant et que ab alijs cōsequi nō poterant et in periculis atq; huiusmodi ne-
 cessitatibus. **¶** An igit cū vtilitatis causa sit amicitia: eius qui accepit vtilitas mensura
 est: hic est enī qui indiget et satis est ut tantū dē seriat: tantū igitur beneficiū fuit q̄tū iste
 accepit vtilitatis/ et reddendū est. igitur tantū quantū ipse accepit: aut etiā plus. id enī
 77 honestius est. **¶** In ea vero que est per virtutem inuersiones non sunt: mensura autem
 videtur conferentis electio. virtutis enī et moris in electione vis est. **Cap. XIII.**
 78 **¶** Differūt autē in vs amicitys que sunt secundū excellentiā. vterq; enī dignū putat
 ut ipse plus habeat. quādo autem id fit: dissoluitur amicitia. nam qui melior est
 putat oportere ut plus habeat: bono enī plus esse tribuendū. eodē modo et vti-
 lior. cum enī qui inuialis sit: equū habere non censet. famulatū quidē esse nō amicitiam:
 si non pro dignitate operuerūt illa q̄ sūt i amicitia. putāt enī quēadmodū in pecuniarū
 societate plus capiunt q̄ q̄ plura ptulerūt: sic oportere in amicitia. Inops vero et imbe-
 79 cillis contra. amici enī esse boni subuenire egenibus. nam quid prodest (inquiunt) istu-
 dio vel potenti esse amicū: si nihil sin cōsecuturus? **¶** Videtur autē recte vterq; pu-
 tare/ et oportere vtriq; plus tribuere ex amicitia: sed non ex eadē re/ sed excellenti plus
 honoris/ inopi vero plus cōmodi. Virtutis enim et beneficij premiū est honor. indigē-
 tie vero auxilium est lucrum. Sic autem se id habere et in rebus publicis patet. non enī
 honoratur qui nihil boni ciuitati facit. publica enim tribuunt ei qui publice benefecit.
 Honor autem publicū quid est. non enī est ex republica simul lucrū et honorē suscipere.
 nam in omnibus minus habere nemo sustinet. qui ergo in pecunijs minus reportat: ei
 honorem tribuūt: et qui munera non capit: ei pecunias. quod enī sit secundū dignitatē:
 equat et seruat amicitia ut dictū est. Sic igitur et illis qui impares sunt cōsiderandū est
 et ei qui pecunias ad vtilitatē facit aut ad virtutē: honor est tribuendus reddēdo id qd
 80 potest. nam amicitia possibilitatē requirit non secundū estimationē. neq; est in omibus
 ut in honoribus deorū et parentū. Nullus enī pro dignitate vnq; retribuere potest. sed
 qui pro facultate id agit: bonus esse videtur. **¶** Quapropter videretur vtiq; non licere
 filio patrem abdicare/ sed patri filiū. debitū enī reddendū est. sed qui fecit nihil dignus
 rebus fecit: itaq; semper est debitor. quibus autem debetur/ potestas est dimitteđi: et pa-
 80 trugitur. simul autem fortasse nullus videbitur destitisse: nisi excellenti prauitate. nam
 et sine naturali amicitia humanū est auxiliū non negare. hinc autem fugiendū est aut nō
 studēdū prauo auxiliū ferre. nā bñ accipe mula volūt/ facere autē fugiūt et inutile. de his
 igitur eaten⁹ dictū sit. **¶** Octauū Ethicorū: interprete Leonardo Aretino finis. **Cap. I.**
 81 **¶** In cunctis autem dissimiliū specterū amicitys proportio adequat/ seruatq;
 amicitia ut dictū est. quēadmodū et in ciuili: tutori pro calcamentis/ texto-
 81 riq; et reliquis repensio fit secundū estimationem. ad hoc igitur repertus
 est numus cois mensura/ ad quē omia referūtur et quo omnia estimantur.
 in amatoria vero interdū amator queritur q̄ ipse supra modū amans non
 amatur: nihil habēs fortasse quod amore sit dignū. Sepe etiam is qui amatur: q̄ ille ab
 initio multa pollictus nihil perficiat. Eueniant autem hec cum alter propter voluptatē
 amat amatum/ alter propter vtilitatem diligit amatorem/ atq; ea nō existunt ambobus.
 nam cum propter hec sit inter eos amicitia: quando illa non assunt quorū grana se ama-
 bant dissoluitur. non enim seipsos amabant: sed illa que aderant. ea vero stabilia non
 erant: itaq; et huiusmodi amicitie stabilitatem non habent: sed quemoraliū est per se
 existens durat ut diximus. oritur etiā inter eos indignatio: quādo alia fūit ac nō illa que
 ipsi optabāt. perinde est enī ac si nihil fiat quādo nō ponūtur optatis. vtiis qui cōducto
 citharedo pollictus est et q̄to melius caneret tanto maiora/ postredie pmissa poscenti:
 pvoluptate voluptatē reddidisse inq̄t. Si igit vterq; hoc voluisset satis id eēt. sin vero
 hic demulceri voluit/ ille pecuniā capere: et alter habet quod voluit/ et alter nō habet: nō

beneficium habet quantum attinet ad societatem, quorum enim indigens est illis intendit et huius gratia hec dabit. Sed utrum datus est an accipiens extimam non ponere: nam qui primo dat videtur illi promittere, quod autem et Protagoras seruasse, cum enim docuerat: extimare discipulos iubebat: quoniam sibi videretur illa quae ab eo didicissent: tantumque accipiebat, in talibus vero quibusdam satis est illud: merces autem viro, sed qui pecunias acceperunt prius/ ac deinde nihil eorum quae promiserat efficiunt propter magnitudinem promissorum: merito aduersus eos querele sunt: non enim adimplent promissa, hoc fortasse facere appellatur sophiste quoniam nemo dat pecunias pro iis quae sciunt, hi ergo pro quibus rebus pecunias acceperunt: eas res non adimplentes merito culpantur. Sed in quibus non sit conuenio operis/ qui propter seipsos exhibent sine querela sunt, talis enim est illa quae per virtutem sit amicitia, remuneratio facienda est secundum electionem, hec enim amicitiaque virtutis, eodem modo videtur facienda philosophiae preceptoribus: non enim numis ea res extimat/ nec praecium equalens reperit, sed fortassis est quaedam admodum erga deos et erga parentes: quantum quis potest exhibere, non tali autem existere datione sed in aliquo maxime forte oportet redditionem fieri/ quae videatur utriusque esse secundum dignitatem. Quod si id peruenire non potest: non solum necessarium sed etiam iustum videbitur cum quod acceperit statuere, quantum enim hic utilitatis suscepit/ vel pro quanto voluptatem suscepisset: tantum is qui contulit ab eo consequatur extimam non, nam et in rebus venalibus sic fieri constat, et quibusdam in locis sunt leges: voluntariorum contractuum iudicia non esse, quasi conuenit cuius fidem secutus quis sit: cum eo ita agere ut ab initio contraxit, cui enim promissum est: hunc videtur iustus praecium statuere quod cum qui permisit, plerumque enim non eque extimant qui habent et qui volunt accipere, sua enim quisque quae dat: plures extimat, sed tamen repensio fit in his quantum statuunt et qui acceperunt, Oportet fortasse non tantum facere quantum videtur possideret sed quantum faciebat priusquam possideret.

Cap. II.

Ad habent istam dubitationem veluti utrum oporteat omnia tribuere patri et in omnibus parere illi/ an in moribus quidem medico credendum est, et ducem eligendum rei militaris peritissimum, similiter amico magis/ an studioso inserviendum/ et benefactori magis retribuendum/ an amico dandum si utriusque non possit, An vero talia omnia determinare non facile, multas enim ac varias habent differentias et magnitudine et paritate, et honesto/ et necessario. Sed quod non omnia eadem tribuenda sunt non est obscurum, et reddendum beneficium ut plurimum magis quam amico conferendum est, Leui mutuum magis cui debeas reddendum est quam amico dandum, sed id fortasse non semper, ut ecce redemptus a prodonibus: utrum eum qui rediit viceversa redimere ipse debet quicumque is sit vel etiam non capto repcenti reddere vel patri redimere, Ut igitur dictum est: vniuersaliter debitum est reddendum, quod si datio supercedat honestate vel necessitate/ ad illa declinandum est, Interdum enim non est equum beneficium retribuere ut si quis studioso scilicet benefecerit/ ipse autem cui remuneratio sit facienda: malus extimatur ab eo qui accepit, Neque enim mutuum interdum versa vice mutuandum est, Nam ille quidem certa spe ductus se suum cum velit consecuturum: mutuauit bono viro, hic autem non sperat a malo consequi posse, siue igitur re vera sic est/ non par est extimatio: siue non est ita sed putant indignum facere non videbuntur, Ut igitur saepe iam diximus sermones qui circa affectus et actus versantur: determinationem habent similem rebus de quibus sunt, Quod igitur non eadem omnibus sint retribuenda/ neque patri omnia/ quaedam admodum nec Ioui omnia dantur sacra: manifestum est, Cum vero alia parentibus/ et fratribus/ et amicis/ et iis qui benefici in nos fuerunt: singulis videlicet propria et conuenientia tribuenda sunt: sic et facere videntur, Nam ad nuptias quidem vocant cognatos, his enim commune est genus, itaque et actus qui circa genus versantur, In funeribus quoque maxime omnium putant cognatos adesse oportere: propter hoc idem, Videtur quoque potest parentibus maxime alimenta esse ministranda: quasi id debeatur et cum causa essendi sint: honestius esse illis circa alimenta subuenire quam nobis ipsis/ et honoris illis quaedam modum disimpendere, Non tamen omnibus parentibus, non enim idem honor patri et matri/ neque idem sapientis et imperatoris sed paternus et maternus, et seniori omni secundum etatem tribuendus assurgendo et inclinando et huiusmodi, Ad sodales autem et fratres: fiduciam et omnium rerum societatem, Cognatis vero et gentilibus et ciuibus ac reliquis omnibus semper conandum est debitum tribuere: ac discernere quid cuique conueniat secundum dignitatem et usum.

sed de cognatis facile est iudiciū/de extraneis vero difficilius. non tamen ob id desistē-
dum est sed vt licet potest ita determinandum.

Cap. III.

- 9 **S**t etiam ambiguitas circa dissoluendas amicitias vel non: cū ijs qui non pma-
nent. vtrū cū us q̄ vtilitatis aut voluptatis causa erant amici/ quādo hec āplus
non afferunt: nihil dissoluatur. Illorū enī erāt amici/ quibus deficiētibus meri-
to amare desistunt. Inculcandus est autē is qui cū ob vilitatē aut voluptatē amicus sit;
ob mores se amare simulat. quod autē ab initio diximus/ multe cōtentiones existunt in
amicis: cū non quēadmodū putant ita sunt amici. cū igitur quis seipm decipit credens
pp̄t mores amari: nihil tale ipso agēte seipm accusare debet. Si vero alter^o simulatiōe
decipit: iustū est eū accusare qui simulabat. et magis q̄ eos qui numos falsificāt: quāto
10 circa nobiliozē rem adhibita est fraus. ¶ Si amicu quis suscepit vt bonū fuit autē
malus et id appareat: vtrū āplus sit amandus/ vel id quidē non est possibile? Siquidē
non omne amabile est/ sed bonū: nec amandus est malus amicus/ nā malos amare non
conuenit: neq̄ simile esse malis. dictū est autē simile simili amicū esse. ¶ An ergo statim
11 dissoluenda est amicitia vel non cū omnibus: sed cū illis qui sunt incurabiles pp̄ter pra-
uitatem. nā qui corrigi possunt: eis magis ferendū est auxiliū in moribus q̄ in diuitijs:
q̄to id honestius et amicitia magis propiū. videt̄ autē is qui dissolueret nihil absur-
12 dum facere. non enī tali amicus erit. alienatū igit̄ cū seruare nō possit: dimittit. ¶ Sin
vero is quidē permanet/ hic aut̄ melior fiat ac multū virtute transcendat: an vt amico vti
debet vel non conuenit? In magna sane distantia maxime fit manifestū ecū in amicitijs
puerorū: nam si alter permaneat mente puer/ alter in virū euadat optimū: quomō essēt
amici cū neq̄ delectātur eisdem rebus nec eisdem gaudeant et doleant? non enim circa
seip̄s hec existēt eis. sine istis vero non erat esse amicos. viuere enī sibi non est possibile.
13 diximus vero de his. ¶ An igitur non alieni se habendū est circa illū q̄ si nunq̄ fuisset
amicus. vel oportet preterite familiaritatis memoriā seruare? et quemadmodū amicis
potius q̄ extraneis putamus gratificandū: sic is qui fuerunt amici aliquid tribuendū
est pp̄ter pcedēte amicitia. quando nō pp̄ter excellū prauitatis sit dissolutio. Cap. IIII.
- 14 **A**dabilia quidē ad amicos et quibus amicitia diffinitur: ex is que circa seip̄s
a quos facit. pcessisse videntur. posuerant enī amicū esse illū qui vult bona et facit/
vel ea que videntur bona illius causa: vel cum qui vult esse et viuere amicū illius
gratia. vt accidit matribus erga filios/ vt et amici qui non sunt insens. hi vero cū: qui fa-
miliari vsu versatur et eadem optet et qui vna gaudeat atq̄ doleat. maxime autē hoc et
in matribus contingit horū vero aliquo et amicitia diffinitur. sed erga seip̄m vnū qd̄q̄
15 horū bono viro existit. reliquis vero secundū q̄ tales existimant esse. ¶ Videtur autē
(vt dictū est) in mensura vniuiq̄q̄ virtus et studiosus esse. hic enī sibup̄s cōsentaneus est/
et eadē cupit secundū totum animū. et vult ergo sibi bona et apparēt et agit. boni enī
est bono studere ipsius causa: intellectui enī gratia/ quod vnusquisq̄ cō videtur. viuere
vult et seip̄m seruare. ac maxie illud per quod sapit. bonū est enī studioso esse. vnusq̄sq̄
autem vult bona sibi esse. factus autē alius nemo expetit cuncta habere id quod sit. ha-
bet enim et nunc deus bonū aliud quicq̄q̄: tamen id est. videtur autē quisq̄ esse id quod
intelligit vel maxime. talis vero secum esse vult/ libenter enim id agit. nam et preterito-
rum recordatio iucunda est/ et futurorum spes optima. hec vero parant voluptatem/
et contemplationibus mente abundat. et vna secū maxime dolet et letatur. semper enī
16 est idem iucundum et molestū nec alias aliud. sine penitudine enī est vt ita dicā. ¶ Ad
seip̄m igitur singulorum existere bonum et humanū/ ad amicū ita se habere vt ad
seip̄m. est enim amicus alter ipse. et amicitia horū quiddam esse videtur. et amici quī-
bus hec existunt. Vtrum autem ad seip̄m sit amicitia vel non. reliquatur ad presens.
videbitur vtiq̄ ita esse amicitia vt est duo vel plura ex predictis/ et quia excellens amo-
17 ris illi similis est que est erga seip̄m. ¶ Sed videntur predicta multis existere q̄uis
sint prau. An ergo qua placent sibup̄s/ et existimant se bonos viros: ea particeps
sunt horum. Nam eorum qui nimis sunt prau atq̄ scelesti hec existūt nemini: qui nemā
nec videntur. ¶ ere autem nec prauis. nam dissident secum ipsi et alia cupiunt. alia vo-
lunt. ¶ Ecū incontinētes qui is que sibi bona videntur: voluptuaria antepōnūt cum sint

dānosa. Alij rursus ppter securdiā et pigritiā illa q̄ optimā sibi putant agere: omittunt. Qui vero multa et graua cōmiserunt et propter improbitatē odio habentur: vitam fugiunt et seip̄os interimiūt. Queruntq; ip̄i probi alios cū quibus versētur/seip̄os vero fugiūt. Nam in mentē venit multorū et nefariorū. et alia huiusmodi si secū ipsi sint: facere cupiunt. sed si cū alijs sint: oblauescunt. Cūq; nihil habeant quod amari mereat: nullo amore erga seip̄os afficiuntur: neq; igitur secū ipsi congaudent/ neq; cōdolent. Est enī in seditione eorū animus: cū interdū ppter improbitatē doceat si quibusdā se abstinere: interdū vero letetur. et modo huc modo illuc rapiatur. q̄ si non potest vna dolere et letari. ac certe paulopost dolet quod letatus fuerit: nec eas voluptates vellet accepisse. nā penitudine improbi abundant. non videtur improbus ne erga se quidē ipsum amanter habere propterea quia nihil est in illis quod amabile sit. q̄ si ita se habere valde est miserum: fugienda est improbitas: et admitendū ad probitatē. Si enim et erga seip̄m amāter habeat: et alijs amicus esse poterit.

Cap. V.

Eniuolentia vero amicitie similis est nō tamen est amicitia. nā beniuolentia est etiam erga ignotos et latens. amicitia vero non: vt prius diximus. Sed neq; amor est: non enī habet intentionē neq; desiderium. at amorem ista sequūtur. et amor ex consuetudine fit: beniuolentia vero repente: quod cūcit circa pugiles. nam beniuoli fiunt illis et cum illis vna volunt: tamen nihil pro illis facerēt. vt enī diximus repente fiunt beniuoli et leuiter curant. Videt igitur principiū esse amicitie quēadmodum et amoris et voluptas que fit per aspectū. Aspectui enī non indulgēs nemo amat: sed qui aspectu gaudet nihilo magis amat: sed quando absentes desiderat et p̄sentiam affectat. Sic igitur et amicos esse nō datur: nisi beniuoli fuerint: sed beniuoli quidē nihilo magis amant. Vtrū bona volunt illis solū quibus beniuoli sunt: sed pro illis nullū susceperent negociū. Itaq; per translationē diceret quis illā esse minū amicitie: inueteratam vero et incōsuetudinē. pcedentē fieri amicitia. non illā que ppter vtilitatem neq; illam que propter voluntatē. non enī in his fit beniuolentia. nā qui beneficiū acceperit pro hoc beniuolentiā retribuit iuste faciens. qui vero vult aliquē. p̄peritatē habere spe alicuius cōmodi ab illo cōsequēdi: nō videt erga illū esse beniuolens sed magis erga seip̄m. vt etiam nec amicus si illum obseruet propter quandā vtilitatē. omnino autem beniuolentia fit ex virtute ac probitate: quando quis honestus/ aut foris/ aut quid tale appareat vt de pugilibus diximus.

Cap. VI.

Concordia queq; amabile videtur: quapropter non est coopinatio. hec enim et ignorantibus existere potest. Acc qui eiusdē sententie sunt: cōcordes dicimus. ceu eos qui de celestibus idem sentiunt. Non enī pertinet ad amicitia talis consensio. Vtrū ciuitates concordēs dicimus: quādo circa publicas vtilitates idem volunt/ et eligunt atq; agunt ea que publice decreta sunt. In rebus igitur agēdis concordant/ et carū in his que sunt in magnitudine/ et que possūt vtrūq; existere aut omnibus. veluti ciuitatibus: quando omnibus videtur magistratus esse eligendos/ aut societatem iucundam esse cū Lacedemonijs/ aut magistratū gerere. Vtracū quādo et ipse volebat. Cū vero vterq; idem vult (vt qui in phenissis) seditionē habent. nō est enī cōcordes esse/ idem sentire vtrūq;: quicquid tandē id sit: sed id quod est in ipso. ceu cū populus et boni viri: optimates gerere rempublicā volunt. Sic enim omnibus fit id quod optabant. Videtur autem concordia ciuilis amicitia vt dicis: nam circa cōmoda versatur et circa illa que pertinent ad vitā. Est vero talis cōcordia in bonis viris. Ibi enī et secum ipsi concordant: et inter se et in eisdem (vt ita dicam) existentes. Taliū enī stabiles sunt voluntates: nec in alterutrū fiunt quēadmodū Euripus: voluntq; illa que iusta sunt et vtilia: hec illi publice expetunt. Improbi vero concordēs esse nō possunt nisi per parum/ quēadmodum nec amici: plus habere cupientes in his que sunt vtilia: minus autem in laboribus et oneribus: cūq; sibi quisq; velit ista habere: proximos perscrutatur/ et prohibet. quibus neglectis respublica cuernitur. contingit ergo illis discordibus esse/ mutuo sese vrgentibus et iusta facere recusantibus.

Cap. VII.

Uti beneficia cōtulere videtur magis diligere eos quibus collata sunt q̄ illi qui acceperūt eos qui fecere. et q̄ si absurdū sit: eius ratio q̄ritur. Deniq; illa videt

causa q̄ hi quidē debent illis vero debetur. Et igitur in mutuo qui pecuniā debent cupiunt non extare illos quibus debent: quibus vero debet hi solliciti de salute debitorū sunt: sic qui beneficia cōtulerūt volūt extare illos in quos beneficia fuisse vt sit grates cōsequantur/illis vero nulla est cura reddēdi. Epicharmus igitur forte inquit hoc ipios dicere ex malo p̄templatos. sed videtur id humanū. īgrati enī q̄ plurimi sunt. et magis benefuscipere q̄ benefacere appetunt. sed naturalior illa causa est nec similis illi qui de mutuantibus dicit. non enī est dilectio circa illos/ sed volūtas salutis gratia p̄sequēde: sed qui beneficia cōtulerunt amāt et diligūt eos qui acceperūt/ etsi in nulla re vtilēs sunt neq̄ in posterū futuri quod et in artificibus euenit. omnes enī magis amāt p̄p̄iū opus q̄ ob opere (si anunatiū esset) ipsi amarent: ac maxime id fortasse ī poetis p̄tingit. hi enī plusq̄ diligūt poemata sua et quasi filios amore p̄lectūtur. tale quiddā videt corū qui beneficia cōtulere. quod enī bene accipit opus est ipsozū/ id igitur amant magisq̄ opus auctozē. hui⁹ autē causa est q̄ eē cūctis expēdibile est atq̄ amabile. Sum⁹ autē actu. viuēdo enī et operādo. actu igit auctoz operis est quodammodo/ op⁹ itaq̄ amat qm̄ et esse. Id autem est naturale. quod enī est potentia: id actu opus ostēdit. P̄terea p̄tulisse beneficiū pulchrū est: itaq̄ in eo gaudet is qui cōtulit. suscepisse vero nō est pulchrū in agēdo sed vtile hoc autē munus iucundū est minusq̄ amabile. iucūda vero est p̄sentis quidē operatio/ futuri autem spes/ facti vero memoria. Iucūdis illū autem simul et amabile quod est in actu. illi igitur qui fecit permanet opus/ nam honestas diuturna est. at illi q̄ accepit: vtilitas trāsit. et memoria honestozū iucūda/ vtilū vero nō nimis vel minus. expectatio autē cōtra videt habere. et amare quidē actioni similis est. amari vero passio. qui igitur superantur in re agenda: eos sequitur et amare et amabilia. p̄terea que cū labore fiunt ea magis diligunt omnes. cū diuitias hi lucrati sunt magis q̄ hi qui acceperunt. at videtur benefuscipere quidem: esse absq̄ labore/ benefacere autē laboriosum. ob hoc et matres filios magis amāt. nam laboriosior est partus et magis sciūt esse suos. hoc et his qui beneficium contulerunt euenire videtur.

Cap. VIII.

- 30 Est autem questio vtrum quis seipsum amare debet maxime/ an alium quemdam. increpant enī qui seiplos maxime amant/ et quali turpe sit: amatores sui appellant. Elideturq̄ iprobis/ sui causa facere emia: et quanto improbi⁹ sit tanto magis. incusant ergo ipsum q̄ nihil absē agat. Bonus autē vir propter honestatē et quāto melior tanto magis p̄pter honestatē et amici gratia sua vero negligit. Ab huiusmodi verbis opera discordant non in merito. aiunt maxie amare oportere cū qui maxime sit amicus. ille vero maxime est amicus qui maxime vult bona alicui illius gratia: etsi nullus sciat. hec sunt maxime sibi ad seipsum: et reliqua igitur omnia quibus diffinit amicus. dictū est autem q̄ ab ipso cuncta amabilia et ad alios extendit. his quoq̄ puer hic omnia consentiunt. veluti vna anima et amicorū omnia esse cōmunia et equalitas amicitia. et genu cruri. p̄ximiū. hec autē omnia ad seipm̄ maxime existunt. maxime enī sibi ipsi quisq̄ amicus est. et seipsum igitur amare maxime oportet. dubitatur autem merito
- 31 quibus oportet credere cū vtiq̄ habeant suasionem. ¶ Forte igitur huiusmodi sermones distinguendi sunt ac determinādi quatenus cōtinent veritatē. si ergo distinguemus
- 32 quēadmodū amatozē sui vtiq̄ accipiunt: forte id erit manifestū. ¶ Alij igitur in reprehensionem ducentes sui amatores illos vocant: qui sibi ipsi plus retribuūt in pecunijs/ et honoribus/ et voluptatibus. hec enim complures affectāt/ atq̄ illis vt optimis oī studiis incumbunt. quapropter in certamen illa veniūt. qui igitur in illis plus habere pergunt: cupiditatibus et affectibus et ei parti anime que ratione caret omnino inserviūt. tales autem sunt q̄ plurimi: itaq̄ appellatio orta est ab eo quod frequenter fit et est malum. iuste igitur tales culpātur. q̄ vero sibi ipsi talia tribuētes amatores sui consueverunt vulgo appellari manifestū est. nam si quis studeat semper recta facere ipse maxime omnium aut modesta/ aut alia quęcumq̄ a virtute proficiēcia: et semper honestum pro se magis vsurpet: nemo hunc culpabit neq̄ vituperabit. ¶ At videbitur is magis sui
- 33 amator: qui pulcherrima et maxima bona sibi ipsi tribuit/ et inservit principalissimo sui/ et in omnibus illi acquiescit. vt autem ciuitas principalissimum maxime videtur esse/ et ceteri omēs conuēti⁹: sic et homo et amator sui maxime p̄fecto est: qui illud amat/ illiq̄

inferuit. et cōtinēs porro et incōtinēs dicā in p̄tinēdo mentē vel nō p̄tinēdo: quasi hoc sit vnusquisq; ac egisse vident ipsi et volūtariē que cū ratiōe maxime. q̄ igit hoc maxie est vnusq; et q̄ bonus vir maxime hoc amat nō est obscurū. ¶ Quapropter amator sui maxime i alia specie esset. q̄ in illa que reprehēditur: tantūq; differret q̄tū differt vire scdm rationē vel scdm p̄urbationē. et cupere qd̄ honestū est vel qd̄ videat p̄desse. eos igitur qui circa preclaras res egregie student: omnes recipiūt et laudant. ¶ Quibus vero ad honestatē et ad res preclaras tendētibus: coiter quidē oibus vtiq; aderūt ea q̄ oportuna sunt. singulariter autē vnicuiq; maxie bona. siquidē talis virtus est. quare bonum quidē oportet sui esse amatorē: nā et sibi. p̄derit agendo honesta et alijs vtilitates afferet. at malū non oportet: nā nocebit et sibi et p̄ximis: prauas sequendo cupiditates. improbi igitur delident illa que agere oportet et que agit. At bonus q̄ oportet hec agit. Omnis enī mens eligit optimū sibi. bonus autē menti paret. verū est autē id de studio et amicorū gratia ipm multa facere. et si opus sit pro patria mortē subire. abiciet enī et pecunias et honores et oīno omīa quibus homines inter se concertāt vt honestatē assequatur. magisq; volet breui tēpore letari vehementer q̄ longo leuiter/ et honeste vitam agere per vnū annū q̄ multis annis vtiq; cōtingat: ac rem vnā honestā et magnā q̄ multas et paruas. obcūtibus autē mortē id forte euenit. eligūt p̄fecto rem magnam et preclarā sibi et pecunias abiciunt in quo plura capiant amici. aderunt enī amico pecunie/ sibi autē honestas. maius vero bonū sibi p̄i attribuit. et circa honores et magistratus eodē modo. hec enī omnia amico concedet. nā id sibi honestū et laudabile. merito itaq; videtur studiosus esse omībus p̄ferens honestatem/ quicquid in rebus agendis quādoq; amicū p̄feret sibi. Eritq; pulchrius q̄ sup̄semet agat: amico causam agendī fuisse. in cūctis igitur laudabilibus studiosus videtur sibi p̄i plus honesti tribuere. sic igitur p̄uenit ipm amatorē esse sui vt dictū est. sed vt vulgo dicā: nō licet. Cap. VIII.

¶ Tūbitur enī vtrū beatus indigeat amicis vel nō. Nihil amicis opus esse autē beatus et sufficientibus sibi p̄s: adesse enī sibi bona quēcūq; sibi sufficiāt. nullo p̄terea idigere. amicū vero quasi alterū se ea afferre que per seipm nō potest. itaq; cū deus abūdē sibi dederit: quid opus est amicis? sed videt absurdū cū omīa beato tribuantur amicos nō tribuere: quod maximū videt externorū bonorū. siue amici est bene potius facere q̄ suscipere/ et est boni viri ac virtutis alios iuare/ et honestū est bene facere amicis q̄ alienis: indigebit studiosus quibus bñfacere possit. vnde illa orit q̄ sibi vtrū in rebus p̄speris vel aduersis magis opus sit amicis: vtpote indigētibus auxilio q̄ aduersis p̄mūtur/ et in p̄speritate p̄stitutus q̄bus p̄ferre bñficia possunt. sed est fortasse absurdū cū qui solus sit beatus dicere. nemo enim eligeret cūcta bona possidere/ scdm seipm. nam ciuile animal est homo cū alijs viuere natū. beato certe hoc existit. nā habet bona nature. patet autē q̄ cū amicis et bonis viris potius viuere volet. q̄ cū extraneis et q̄buscūq; beato igitur opus est amicis. quid ergo dicūt p̄xi: vel quatenus veritatē loquuntur. ¶ An q̄ multitudocōs putat amicos qui viles sint: his autē beatus nequaquā idiget cū sibi assint bona: nec certe is qui p̄pter iucunditatē sunt amici vel admodū parū. cui enī eis vita iucūda sit: nihil indiget externa voluptate. non indigēs autē talibus amicis non videtur amicis indigere: at id nō est verū. ¶ Nam dictū est ab initio q̄ felicitas est operatio quedā. operatio vero fit vt patet/ ac nō existit quasi quedā possessio. q̄ si felicitas esse est in viuendo et operando boni autem operatio per seipsam studiosa est et iucūda vt ab initio diximus/ est autem et propiū delectabilem. contemplari autem proximos valemus/ magisq; nos ipsos et illozū actus q̄ nostros. actus vero studiosorum qui amici sunt iucundi sunt bonis. vtiq; enim habent ea que sunt iucunda natura. Beatus p̄fecto talibus amicis indigebit siquidem contemplari eligit actus iucundos et p̄xios. tales sunt autem actus boni viri amici. censent vero oportere iucūde viuere beatum. at in solitudine molesta est vita. non enim facile secundum seipsum continuo operari cum alijs vero et ad alios facile. erit igitur operatio magis continua/ iucunda existens per seipsam quod oportet beato adesse. studiosus enim quā studiosus est: actibus gaudet qui a virtute proficiuntur. qui vero a vicio: eos grauit fert. quemadmodum musicus eleganti cantu letatur/ absurdo autē offenditur. et est sane virtutis exercitatio

quedam conuersari cū bonis vt Theognis inquit. Naturalius autem considerantibus apparet studiosū amicū: et qui studiosus sit natura esse expetendū. nā dictū est q̄ natura bonū studioso: per seipm bonū est ac iucundū. Viuere autem diffinuit aīalibus quidē potentia sensus/hominibus vero sensus vel intellectus. potentia vero ad operationē refertur. sed principale in operatione est. videtur autē viuere principaliter esse sentire vel intelligere. Viuere aut per seipm bonū est ac iucundū. determinatū enī. determinatū vero boni nature. quod autem nature bonū est: et bono viro. quapropter videt omib⁹ esse iucundū. nec vero accipere oportet prauā vitam/ neq; corruptā/ neq; in doloribus positā. nā ea ideterminata est vt et illa que sibi insunt: sed in sequētib⁹ circa dolores erit manifestus. q̄ si idē viuere et bonū et iucundū: constat et ex eo quia omnes illud appetunt et maxime boni viri atq; beati. his enī vita maxime appetenda est et horū beatissima vita. videns autem q̄ videt: sentit/ et audiens: q̄ audit/ et ambulans: q̄ ambulat/ et p̄ alijs similiter est aliquid quod sentit quia opamur. Sentimus vero q̄ sentimus/ et intelligimus quia intelligimus. hoc autem quod sentimus aut intelligimus: q̄ sumus. nam tale erat sentire et intelligere. sentire aut se viuere: per seipm iucundū est/ nā natura bonū est vita. sentire vero q̄ sibi bonū assit: iucundū est. expetendū est autē viuere et maxime bonis. quia esse illis bonū est et iucundū. sentientes enī bonū per seipm letantur. vt autem studiosus erga seipm habet ita ⁊ erga amicū. nā amicus est alter ipse. vt igit esse se iucundū est cuiq; sic et amicū aut ppe. esse aut erat expetendū ppter sensum sui boni existens. talis vero sensus per seipm iucundus est. cōsentire igit oportet et amicū: q̄a sit: hoc autem in vsu ac societate verborū et voluntatis. nam sic dicūtur homines simul viuere: nō quēadmodū in pecudibus si sil pascantur. ergo si beato expetendū est viuere per seipm: bonū natura existens ⁊ iucundū. amici autē primū est. et amicus certe expetendorū esset. quod autē est sibi expetendū id oportet illi existere/ vel hac deficiēs erit. indigebit ergo qui felix futurus sit studiosis amicis.

Cap. X.

- 39 **I**gitur q̄ plurimi nobis parandi sunt amici/ vel quēadmodū in hospitalitate
 a eleganter dicitur neq; multos habendos esse hospites: neq; sine hospitibus esse:
 sic et in amicitia nec sine amico esse oportet neq; rursus multitudinē amicorum
 40 excessiuam habere. **I**his porro qui vtilitati student nimis videretur id dictum conue-
 nire. nam multus viccursa inferuire laboriosum est. neq; illis ad hoc agendū vita suffi-
 ceret. multi itaq; illa que ad vitā pertinent: valde molestant/ atq; impedimento sunt ad
 bene viuendū. non ergo opus est illis. ad voluptatē quoq; sufficiūt pauci: quēadmodū
 41 in epulis id quod gratiam habet. **S**tudiosos vero vtrū cōplures habere oportet: an
 est aliquis terminus multitudinis amicorū quēadmodū ciuitatis: neq; enim decem ho-
 minibus ciuitas cōstitui potest neq; ex decies centenis millibus amplius ciuitas foret.
 quantum vero non est forte vnū aliquid. sed totū id quod est mediū quorūdam termi-
 natorū/ et amicorū. igitur est terminata multitudo. ⁊ fortasse cū cōpluribus quis viuere
 42 potest. hoc enī precipuū amicorū videtur esse. **E**t autē non potest quis se impartiri
 multis/ et vna cū illis viuere non est obscurū. preterea illos oportet esse amicos qui de-
 beant omnes simul quotidiano vsu versari. hoc autem difficile est in multitudine/ diffi-
 cile etiam vt multi vna letēt et doceant. accidat enī oportet vt simul alter doceat/ alter
 letetur. forsan igit bene est nō querere amicos q̄ plurimos sed quot ad vitā sufficiūt. vi-
 detur enī fieri non posse vt multis vehementer quis sit amicus. itaq; nec plures amare.
 excessus enim quidam vult esse amicitie. hic autem ad vnū est/ et vehementer. igitur ad
 paucos. sic autem videtur et in rebus se habere. **N**on sunt enī amici plures secundū so-
 43 dalitatem amicitiam. et que famose sunt in duobus dicūtur. **Q**ui vero multos parant
 amicos/ et omnibus familiariter se prebent: nullus vidētur amici nisi ciuilitatē vs; quos
 vocant placentes. ciuilitatē igitur est multis esse amicū etiam si non sit placent/ sed vere
 bonus et humanus vir. per virtutem autem et propter seipsos non est ad plures. bene
 igitur agi putandum est si vel pauci tales reperiantur

Cap. XI.

- 44 **E**d vtrum in rebus aduersis magis opus est amicis an in p̄speris? **I**n vtrūq;
 a enī querūtur. nā et qui in aduersis sunt indigent auxilio/ et qui in p̄speris: indi-
 gent vs; qui simul viuant et quibus benefici esse possunt/ volunt enī benefacere.

¶ At enim magis necessariū est in adiūsis: quapropter vtilibus indigent, honestius vero in prosperis: quapropter bonos et humanos querūt. nā his benefacere et cū his viuere magis experiendū. Cū teni assistentia amicorū iucunda in prosperis et aduersis est. nā et releuātur afflicti amicis cōdolentibus, itaq; dubitaret fortasse aliquis vtrū tanq; onus simul suscipiant vel id quidē nō: sed quia eorū presentia iucūda est, et quia simul dolere intelligunt: amici dolor minuat, sed vtrū ppter hoc vel ppter aliud quiddā releuant? dimittamus, constat certe euenire id quod dictū est, videtur autē eorū presentia mixta quedā esse, nam et aspectus ipse amicorū est dulcis presertim in rebus aduersis et plurimū valet aduersus dolorem, afferunt enī solatiū et aspectu et sermone si modo sit aptus, nouit enī amici naturā et quibus gaudeat, quibusq; angat, sentire autē condolentē in suis aduersitatibus dolorolum est, omnes enī fugiūt ne causa doloris sint amici: quapropter qui natura viriles sunt cauent ne amicos simul dolore conficiāt, et si nō excedit indolentia: illorū dolore non tolerat nec cōquerentū voces sustinet: quia nec ipse querulus est, mulieres vero ac huiusmodi homines p dolentibus gaudent: et qui hec agūt amant vt amicos, imitari aut oportet in omnibus meliorē. In rebus prosperis amicorū presentia est iucūda et mentē delectat, quā illi? bonis letat. Quapropter videt oportere in prosperitatibus quidē prompte cōuocare amicos: cum honestū sit benefacere, in aduersitatibus autē tarde/nā malorū decet quāuius eos picipes facere, vnde illud dictū extat, satis est q; ipse calamitatibus premor, possūme tamē vocādi sunt amici: quoniam magna nobis cōmoda cum parua ipsorū molestia possunt auferre, sed ire cōtra fortasse decet ad eos qui in calamitatibus sunt inuocātū et prompte, nam amici est benefacere et maxime indigentibus et non requirētib; ambobus enim id honestius et iucūdius. In prosperitatibus autē coopari pōpte/nā in his opus est amicis, ad beneficia vero cōsequēda tarde/cū honestū nō sit, pperare causa sue vtilitatis: et cauēdū si ne i pperādo molestus esse pergat, qd nōnūq; accidit p sentia igit amicorū in cūctis videt optanda.

¶ Ergo vt amatoribus aspectus ipse dulcissimus est et magis expetunt hunc sensum q; alios/vtpote amorem hoc possūmū existente et genito: sic et amicis maxime expetendū est et magis simul viuere, nā et amicitia societas est et vt ad scipm habet: sic etiā ad amicū, circa ipm vero qz sensus est expetendus: et circa amicum opatio aut fit illis simul viuēdo: itaq; merito illud affectat et qd tandē est singulare esse/vel cuius gratia viuere expetūt: in eo cū amicis volūt morā trahere, itaq; alij cōpotant/alij collidunt, alij simul exercent alij simul venātur/vel simul philosophantur. Singuli in his quotidiano vsu versant qd maxime vtiq; amant in vita, viuere enī volētes cū amicis illa faciūt et coicant in quibus putant simul viuendū. ¶ Est igit amicitia improborū flagitiosa: coicant enī praua inuitabiles existētes/et flagitiosi sūt inuicem se assimilantes, proborum autē proba/et quotidiano vsu suscipiēs incrementū. Videtur autem meliores fieri agendo/et se mutuo corrigēdo. Recipiūt enī mutuo illa ex quib; placere possunt/vnde a bonis bona, de amicitia igit hacenus dicta sufficiāt: nō de voluptate erit dicendū.

Hoc Ethicorū interprete Leonardo Arctino finis.

Cap. I.

¶ Equitur fortasse nunc vt de voluptate transigamus, canāq; generi nostro familiarissima videtur esse, quapropter erudiūt pueros voluptati et dolori insituentes, videtur autem ad moris virtutē maximū esse vt gaudeat quis quibus gaudere oportet et odent que odire oportet, tendūt enim hec per totam vitam: inclinationem habentia et potestatem ad virtutem ac beate viuendū. nā voluptaria quidē eligūt delosora vero effugiūt, talia vero nequaquā pretermittenda videntur presertim cū in ipsis magna sit ambiguitas, nā alij summū bonū esse dicūt voluptatem alij contrarium prauū, illi fortasse credentes re vera sic esse hi vero putātes vtilius ad vitam ostendere voluptatem esse prauū licet non sit, inclinari enī plerorūq; ad illam inferuntq; voluptatibus quāobrem oportere in contrariū ducere, nam sic ad medium vtiq; deueniri. ¶ Sed videndū est ne id benedicatur, nā qui de affectibus et actibus habēt sermōnes minorē habent fidem q; opera, quando igitur discordāt ab his que sunt secūdū sensum spreu atq; reiecti: etiā verū isuper interimūt, qui enī voluptatē

vituperat si quādo illius appetens deprehendatur: ad illam inclinari videt quasi talem
existentem omnē: nā diffinire non est multorū. videntur ergo sermones qui veri sunt nō
solum ad sciendum vtilissimi: sed ad viuēdū. consentanea enim operibus fidem habēt.
quapropter prouocant intelligentes viuere secundū ipsos: sed satis de his. nunc ea que
dicuntur de voluptate referamus

Cap. II.

- 5 **E**ldoxus igitur voluptatē summū bonū esse cēsebat. ppter ea q̄ cūcta rationalia z
 6 **i**rrationalia illā appetere cernebat. In cūctis vero esse id q̄ expetit pbi ac ma-
 xime optimū. cūctis vero in idē ferri: oib⁹ optimū esse significare. singula enī q̄
 bonū sit sibi recipere: quēadmodū cūctā. Quod aut oib⁹ bonū sit: z q̄ oīa appetūt id
 esse sūmū bonū. fidē habuere: cū sermones ppter morū pbitatē: magis q̄ ppter seipsos
 egregie enī modestus cēvidebat. quare nō vt amicus voluptatis hec dicere credit⁹ est:
 sed q̄ reuera sic esset. nec mun⁹ putabat id ex contrario patere. Dolorē enī per seipsū esse
 fugiendū / similiter igitur et cōtrariū expetendū. maxime vero expetendū esse quod nulli-
 us grana expetunt⁹. tale aut sine cōtrouersia esse voluptatē. neminem autē vltra pquirere
 cui⁹ gratia voluptatē capiat: vt potest per seipsā voluptate expetēda. additiq̄ cui⁹q̄ ex
 ijs q̄ bona sūt: expenbili⁹ illud facere. velut iustus z tēperatus actionibus. et augeri pfe-
 cto bonū seipso. videt itaq̄ hec ratio bonorū illā ostēdere: z nichil magis q̄ aliud. omē
 4 **q̄** si nō sit sūmū bonū: nullo enī sibi addito sūmū bonū expenbili⁹ fieri. ¶ Abanifestū est
 aut q̄ nec aliud q̄ cūctū sūmū bonū ēēt: q̄ cū alio eorū q̄ p se sūt bona expenbili⁹ fiat. qd igit
 5 **est** tale cui⁹ et nos participes sum⁹. nā tale aliqd q̄rim⁹. ¶ Qui aut inquit nō cē id sūmū
 bonū q̄ oīa appetūt: nichil dicūt. nā q̄ oib⁹ videt id esse dicim⁹ / et q̄ hāc opinionē tol-
 6 **lit**: nō multo pbabiliora dicūt. si enī q̄ absq̄ intellectu sūt illā affectāt. ēēt aliqd q̄ dicit⁹.
 si vero et q̄ sapiūt. quomodo dicerēt aliqd: fortasse etiā in prauis est aliqd naturale bo-
 nū valent⁹ q̄ secundū seipsa: quod appetit appropriatū sibi bonū. ¶ Non videt quocq̄
 nec de p̄trario recte dictū: nō enī (aiunt) si dolor est malū voluptas est bonū / opponi enī
 et malū malo et ambob⁹ neutra: hec dicūt nō male / non tamē vere in ijs q̄ dicebantur. si
 enī ambo sunt mala: et fugienda oportebat esse ambo. neutrorū vero aut alterum aut si-
 militer. nunc autem constat hanc eos fugere vt malum / illam expetere vt bonum. sic er-
 go et opponuntur.

Cap. III.

- 7 **E**c tamē si non q̄litatū est voluptas: ppter ea nec bonorū. neq̄ enī virtutis ope-
 8 **r**ationes qualitates sunt. neq̄ felicitas. ¶ Dicūt autē bonū determinatū cē vo-
 luptatē autē indeterminatā. quia recipit magis et minus si ergo perceptiōe vo-
 luptatis hociudicāt et circa iustitiā aliasq̄ virtutes secundū quas manifeste aiunt / ma-
 gis et min⁹ tales existere: certe et secundū virtutes ent hoc idē. nā iusti magis sunt et for-
 tes. est igit iuste et tēperate agere magis et min⁹. si aut in voluptatib⁹: nequando nō di-
 cant causā q̄ sint alie simplices alie mixte. quid p̄hibet vero quēadmodū sanitas deter-
 minata existens recipit magis et minus: sic et voluptatē recipere: non enim eadē mensu-
 ra in omnibus est nec in eodem semper vna / sed remissa permanet vsq̄ ad aliquid / et dif-
 fert scdm magis et minus. ¶ Tale vtiq̄ aliquid erit circa voluptatē perfectūq̄ bonū po-
 nentes. motus vero et effectiōes imperfectas voluptatē / motum / effectiōēq̄ ostendere
 conamur. nec recte dicere videntur nec esse illā motū. omni namq̄ motui propriū videt
 esse velocitas et tarditas licet non per se ceu mundi ad aliud: voluptati autē horū neu-
 trū existit. nam potest q̄ cito letari quemadmodū et irasci. Sed in voluptate constitu-
 tum esse non. neq̄ ad aliud. incedere autem et augeri et cuncta huiusmodi. Traduci er-
 go ad voluptatē velociter et tarde quis potest. operari vero secūdū illā velociter nō po-
 test / dico autē in voluptate constitutū esse. effectio autē quēadmodū esset: videtur enī
 non ex quocunq̄ fieri quodcunq̄ sed ex quo fit in hoc dissolui. et cui⁹ effectio voluptas:
 10 **eius** dolor corruptio est. ¶ Aut etiā dolorē esse indigentū eius quod est secundū natu-
 ram / voluptatē autē repletionem. At he corporales sunt passionēs. si ergo voluptas re-
 pletio est eius quod est secundū naturā: in quo est repletio: id vtiq̄ voluptatem percipi-
 et. corpus igit. sed nō videt. nō est ergo repletio voluptas. sed dū fit repletio quis volu-
 ptatem capit. et dū exhaust⁹ dolet. hec autē opinio orta videt ex dolorib⁹ ac voluptati-

bus que sunt circa alimentū. indigentes enī et antea dolentes repletionē delectāf. verū
 id nō cōtingit circa oēs voluptates: nā sine dolore sunt q̄ ex disciplina pueniūt: et quedā
 carū q̄ per sēsus et per olfactū/ ex auditu quoq; et visu/ plerq; etiā recordatiōes et spes.
 cuius ergo iste effectiōes erunt. Nulli enī rei indigentia antecessit cuiusvūq; forēt re-
 pletiones. ¶ Aduersus illos autē q̄ pferūt obsecnas voluptates respōderi potest: nō ef-
 fe illa voluptaria. nō enī si peruerse dispositis ista sūt iucūda: putandū est ea simplr iu-
 cūda sed ipsis. quēadmodū nec egrotantib; salubria: aut dulcia: aut amara: nec etiā
 alba que apparent luppis. vel sicvūq; diceret q̄ voluptates q̄dē expēbiles sūt nō tamē
 istis: quēadmodū et vitari sed non prodēti/ et sanū esse nō tamē quodcūq; edenti. vel
 specie differunt voluptates. alie enī ex reb; honestis/ alie ex turpibus. nec fieri potest vt
 quis iusti voluptatē accipiat nisi sit iustus/ neq; musici nisi sit musicus. eodē mō in alijs.
 ¶ Cōstēdere videt amicus cū alius sit q̄ adulator nō esse voluptatē bonū: vel specie dif-
 ferre eas. alter enī ad bonū cōuersari videt/ alter ad voluptatē. et id vituperat: hoc lau-
 datur quasi ad alia sit cōuersatio. nullus autē optaret viuere si ita pueni mēte futur; sit
 in vita: vt is ex rebus voluptatē capiat q̄b; pueri maxime capere vident. nec sic vt gau-
 deat cum facit aliquid turpe nec vñq; doleat. et circa multa solitudinē vñq; ponerem;
 etiā si nulla inde sit prouentura voluptas: veluti videre memisse/ scire/ virtutes habere
 re/ q̄ si ex necessitate hec sequat voluptas/ nichil refert: nā illa certe expeteremus etiā
 si nulla ab illis voluptas effet prouentura. q̄ igitur voluptas non sit summū bonū: nec
 sit omnis expēbilis/ manifestū videtur. et q̄ alique voluptates per se expēbiles sunt/
 differentes specie/ vel a quibus. que igit de voluptate ac dolore dicuntur ista sufficiant.
 ¶ Quid autē sit aut quale: magis patebit si ab initio repetamus. videtur igitur visio oī
 tēpore esse pfecta. nō enī quicq; illi deest: quod postea factū illius speciē pficiat. huic si-
 milis apparet voluptas. totū enī quiddā est: nec vilo tēpore voluptatē capere quis po-
 test/ que si maiori tēpore fiat: illius species perficiatur. quapropter nec motus est. nā oīs
 motus in tēpore est: et finis alicui; cū edificatio perfecta est quādo perficit id quod af-
 fectabat: aut in omni quiddē tēpore/ aut in hoc. in partibus vero tēporis oēs sūt imperfe-
 cte: et alie specie q̄ tota et insimul. lapidum enī cōpositio: alia est q̄ columine baiulatio/
 et he alie sunt q̄ tēpli factio. et tēpli quiddē pfecta. nil enī deest illi ad ppositū: fundamē-
 ti vero et operis colūnarū imperfecta. pars enī vtraq; specie ergo differunt/ nec est aliq̄
 tēpore motū accipere speciei perfecti: sed in toto. eodē modo in ambulādo et reliquis.
 si enī est latio motus: vnde/ quo/ et huius differentie scōm speciē: volatio/ ambulatio/ sal-
 tatio/ et huiusmodi. nec solū ita: sed in ipsa ambulatione. nā id q̄b; est vnde quo nō idem
 est in stadio et in parte/ et in alia atq; alia parte. nec transire lineā istā et illā/ nō solū enim
 lineam peruadit: sed et in loco existentē. in alio autem ista q̄ illa. verum de motu in alijs
 diligentius est dictū. videtur ne in omni quiddē tēpore esse pfectus: sed plurimi imperfecti
 et differentes specie. siquidem vnde quo speciē facit. at voluptatis quocūq; tēpore pfe-
 cta est species. patet igit q̄ diuersa sunt: et q̄ totū quiddā ac pfectū voluptas. id quoq;
 apparet ex eo q̄ nichil moueri potest nisi in tēpore: diuersum vero in voluptate. nam id
 quod est nunc: totum quiddam est. ex his patet q̄ non recte dicunt motū aut effectiōē
 esse voluptatē/ non enim omniū ista dicuntur: sed particulariū/ et non totorum. neq; enī
 visionis est effectio neq; puncti/ neq; vnitatis: nec quicq; horum motus neq; effectio/ igitur
 neq; voluptatis. nam totum quiddam est. ¶ Cūq; omnis sensus erga sensibile opere-
 tur: perfecto vero bene dispositi ad optimum eorum que sensui subiacent. nam tale qd-
 dam esse videtur perfecta operatio optime dispositi erga potissimū eorum que sibi sub-
 sunt: hec vñq; erit et iucundissima. per omnē enim sensum fit voluptas: similiter autē p
 intellectum et contemplationem. iucundissima vero illa que perfectissima est. perfectissi-
 ma vero benefe habentis erga studiosissimum eorum que sibi subfunt. ¶ Perficit autē
 operationē voluptas: nec eodem modo voluptas perficit sēnsibile/ et sensus studiosa exi-
 stentia: quemadmodum et sanitas: et medicus similiter causa est vt sanus quis sit. q̄ aus-
 tem per singulos sensus fiat voluptas manifestum est. dicimus enim visiones et auditio-
 nes voluptatē asferre. patet igitur q̄ maxime cum et sensus est optim; et erga tale ope-
 ratur cūq; talia sint sensibiles/ et id quod sentit: semper erit voluptas extantibus acti-

- ro et passuro. perficit autē operationē voluptas non vt habitus qui inest sed vt resultās
 ■ quidā finis: veluti in etatis flore pulchritudo. ¶ Quousq; vero sensibile aut intelligibi-
 le sit quale oportet: et discernēs aut contēplans: erit in operatione voluptas. cum enim
 sint similia et eodē modo se habeant actuum et passuum: idē fieri naturaliter aptū est.
 17 ¶ Quare ergo nullus continuo in voluptate est aut dolore. cuncta nāq; humana impos-
 sibilia sunt continuo operari. nec igitur voluptas sit. nā ea sequit operationē. quedā etiam
 delectat cū primo sūt sed postea nō sūt. nā primo qdē. puocata est mēs/ effusq; agit cir-
 ca illa: quēadmodū hi q; aduersū ituenf. postmodū nō sit eadē operatio sed neglectior:
 18 qre voluptas q; refrigerat. ¶ Oēs vero expetere voluptatē et eo putari vtiq; potest:
 qz oēs viuere expetūt. vita autē opatio qdā est. et qlibet circa illa et illis opaf q; maxime
 amat. ceu music^a auditu circa dulcē sonū. disciplinarū studio dedit intellectu circa pspi-
 cientiā rerū/ eodē mō et reliquorū singuli. voluptas aut pfit operatiōes: et viuere agit
 qd appetūt merito ergo et voluptatē expetūt. pfit enī singul' viuere/ expetibile existēs.
 sed vtrū ppter voluptatē viuere expetim⁹ vel ppter vitā voluptatē: relinquať ad p̄sens.
 cōiungata enī ista vident' esse nec separationē recuperare. nā sine opatiōe nō sit voluptas/ et
 omnem operationē voluptas perficit
 19 ¶ Adē vident' specie quorq; differre. nā illa q; sunt alia specie ab alijs perfici puta-
 mus. sic enī cernunt' et que a natura sunt et que ab arte ceu aialia et arbores/ pi-
 cturq; et statue/ domusq; et yas. eodē itaq; modo et operatiōes differentes spe-
 cie: differētib; perfici. differūt vero ille que sūt mētis ab ijs que sunt per sensū. et he rur-
 sus inter se specie differunt. igitur et voluptates que illas perficiūt. hoc autē ex eo quo-
 q; patebit q; vnaqueq; voluptas operationi illi quā pfit. ppria est. coauget enim ope-
 rationem. ppria voluptas. magis enim singula discernunt exactiusq; cōprehendūt qui
 cum voluptate operantur. vtputa geometre fiunt qui geometria delectant': et intelligūt
 singula magis. eodem modo qui erga musicā vel erga architecturam afficiuntur: et alijs
 omnes proficiunt in pprio opere si illo delectantur. coaugent autē voluptates: que vero
 coaugent ppria sunt. alijs vero specie et alia specie sunt ppria. preterea id ex eo magis
 patebit q; ab alijs prouenientes voluptates impedimento sunt operationibus. qui enī
 fistulis delectantur non possunt mentem adhibere sermonibus: si fistularū sonū exaudi-
 ant: magis gaudentes sono q; presenti operatione. voluptas ergo soni operationē cir-
 ca sermones corrumpit/ eodemq; modo in alijs ita cucit quando simul circa duo ope-
 rant'. iucundioris enim alteram excludit: et si multo voluptate precellat: magis: ita vt p
 alterā nichil operetur. ex quo fit vt quotiens vehementer aliqua re gaudemus: non fere
 aliud agamus. et alia faciamus: cum alijs leuiter delectemur. velut illi qui in theatro co-
 medunt: tunc maxime hoc faciunt cum inepti sunt pugiles. cum vero ppria voluptas di-
 ligentius operari faciat ac diuturniores melioresq; operatiōes efficiat/ aliena vero cor-
 rūpat: manifestū est multū eas inter se differre. fere enī aliene voluptates faciūt perinde
 ac pprie molestie. nā corrūpunt operationes pprie molestie. veluti si cui scribere aut cō-
 putare graue est atq; molestū: hic non scribit/ ille nō cōputat/ quia id agere molestū est.
 cuenit igitur circa operatiōes cōtrariū a pprijs voluptatib⁹ atq; molestijs. sunt enī pprie
 que in operatiōe per se sūt. alienas autē voluptates diximus q; perinde agūt atq; pprie
 molestie. corrumpūt enī licet nō similiter. ¶ Cūq; differāt operatiōes. pbitate et impro-
 20 bitate: et alie expetende sint/ alie fugiende/ alie neutre: eodē modo se queq; voluptates
 habent. in vnaquaq; enī operatione ppria est voluptas. que igitur studie se ppria est: ea
 proba est. que vero praua: ea improba. nam et cupiditates honestarum rerum laudabi-
 les sunt/ turpiū autem vituperabiles. ad magis autem sunt proprie operationibus vo-
 luptates que illis insunt q; cupiditates. he namq; distincte sunt tēporibus et natura/ il-
 le vero propinque operationibus et indistincte: ita vt ambiguum sit vtrum idē sit opera-
 tio et voluptas. non tamen videtur voluptas mēis esse neq; sensus/ absurdum enī. sed
 quia non separatur: videt' quibusdā idē. vt igitur operatiōes sūt alie sic et voluptates.
 differt autē visus a tactu puritate/ et auditus et odoratus a gustu. eodē modo differunt
 et voluptates ab ijs q; sunt circa intellectū et vtrq; ab inuicē. ¶ Thidef autē esse cuiq;
 animali ppria voluptas/ quēadmodū et opus et in vnoquoq; intuenīd apparet. alia est

enī voluptas equi/alia canis/alia hoīs. vt inquit Iheraclit⁹: asinos magis delectāt stramina q̄ aurū: nā pabulū illis est dulcius auro. que igit̄ alioz sunt specie: differūt specie. que vero sunt corū dē: indifferētes elserationabile est. ¶ Clariant autē nō parū in hoīb⁹. eadē enī alios offēdūt/ alios delectāt alyz molesta et odibilia sunt. alyz iucūda et amabilia sunt. id quoq; in dulcib⁹ cōtingit. nō enī eadē febucitāt vidēt et sano. neq; calidū ēē imbecilli et valenti/ sūt in alyz id cōtingit. ¶ Elidē autē in cūctis talib⁹ id ēē qđ videt studioso. Quod si hoc recte dicī: quēadmodū apparet et est: et singulorū mēsuravirt⁹ est et bon⁹ vir. scōm q̄ talis est. Et voluptates vtiq; erūt que huic vident̄: et iucūda illa qđ iste gaudet. que vero huic molesta sunt: si cui iucūda vident̄ nō est mirandū. multe enī corruptele et deprauatiōes in hoīb⁹ sūt. iucūda vero nō sunt: nisi in his et illi qui sic dispositi sunt. ¶ Igit̄ quas oēs fatent̄ esse turpes: manifestū est nō esse dicendū eas esse voluptates: nisi illis q̄ corrupti sūt. earū vero q̄ vident̄ esse. p̄be qualē vel quā dicendū est esse hoīs: vel ex operatiōib⁹ manifestum est/ nā illas sequuntur voluptates. siue igitur vna est siue plures p̄fecti et beati viri que has perficiūt voluptates: hec principa liter dicende sūt hoīs esse voluptates. relique vero secundarie et mulusariā que madmodum operationes

Cap. VI.

¶ Un autē de virtutib⁹ et amicitij ac voluptate dictū sit: restat vt de felicitate sūmatim dicam⁹. nā illā possum⁹ finē rerū humanarū. his igit̄ que supra diximus repetitis: breuior nobis fiet oratio. ¶ Dixim⁹ non esse illā habitū. etenī dormiēti existere posset/ et instar plantevitā degeneri/ et in calamitātib⁹ maximus constituto. q̄ si ista non placent: sed magis in operationē quandā ponēda est vt supra dixim⁹: operatiōnū vero alie sunt necessarie: et p̄pter aliud expetende/ alie p̄pter seipsas: manifestū est q̄ felicitas ponēda est aliqua illarū que p̄pter se expetunt̄/ et non earū que p̄pter aliud. nullus enī indiget felicitas: sed ipsa p̄ se sufficiens est. ¶ Sunt autē p̄pter se expetēde ille: in quibus nichil vltērius querit̄ q̄ operatiō. tales autē vident̄ esse actiōes scōm virtutē. agere enī honesta et laudabilia: ex ijs q̄ p̄pter seipsa expetunt̄. ex ijs etiam sūt ludī quidā iucūdi/ non enī aliorū gratia illos sequunt̄ hoīs. cū dāna potius q̄ cōmoda ex illis suscipiāt/ et corpus et patrimoniū negligētes. cōfugiūt autē ad huiusmodi delectatiōes plēnq; eorū qui beati credunt̄. quapropter apud tyrannos in precio habent̄: q̄ huiusmodi oblectamenta possūt afferre. que enim cupiūt: ad ea se leto animo p̄bent/ indigent vero his. ¶ Elidē ergo ad felicitatē ista pertinere quoniam qui in magna potentia cōstituti sūt illis intendūt. At id fortasse nullū est signum. nō enī in potentatu est virtus/ neq; mensa quibus laudabiles sunt operationes. nec si isti qui nunq̄ voluptatē purā/ liberalēq; gustarūt ad corporales cōfugiūt: p̄pterea putandū est eas esse magis expetendas. nā et pueri que apud eos in precio sunt: ea putāt esse optima. consonū igit̄ vt quēadmodū apud pueros atq; viros diuersa in precio habent̄: sic etiā apud malos et bonos. vt ergo sepe dictū est p̄ciosa et iucūda sunt illa: que studioso talia sūt. cuiq; autē scōm p̄p̄riū habitū expetēdisima operatiō: et studioso igit̄ secundū virtutē. non est igit̄ felicitas in ioco. nam absurdū foret iocū esse eū quē querim⁹ finē/ et negocia multa molestiasq; per totā vitā suscipere iucūdi causa. cuncta enī (vt ita dixerim) alterius gratia expetimus p̄ter felicitatē. nā illa finis est. studere vero et laborare ioci causa: stultū nimis puerileq; videt̄. iocari vero vt studeas secundū Anacharsis sententiā recte se habet nam cessatio quedā iocus videtur. cūq; fieri nequeat vt quis continuo laboret: cessatiōe indiget. non ergo finis cessatio: cū fiat gratia operationis. Elidē autē beata vita secundū virtutem esse. hec autē studiosa est: at non in ioco. et meliora dicimus seria q̄ ridicula et iocosa. et melioris semper et partis/ et hominis studiōsā magis operatiōē. melioris vero melior et beator. iam potest autē quis frui corporis voluptatibus etiā abiectis quisq; non minus q̄ optimus. At felicitatem nullus dicet abiecto competere: sed vitam solum. non enī in huiusmodi oblectamentis felicitas consistit: sed in operatiōib⁹ secundū virtutē vt dictum est prius.

Cap. VII.

¶ Quod si est felicitas scōm virtutē operatiō: rationabile est vt sit scōm opumam/ ea vero esset vtiq; opumī. siue ergo mens id sit siue aliud quiddā qđ natura videatur iperare et ducere/ et curā cogitationēq; habere honestarū et diuinarū re-

rum/seu diuinū et ipm̄ existens: seu eorū que in nobis sunt diuinissimū: huius operatio scdm̄ ppriā virtutē erit utiq; perfecta felicitas. Quid aut sit cōtemplatiua dictū est. cōsentaneū videtur id primo dictis et veritati. nā et optima hec est operatio/est enī mens eorū que in nobis. et cogitabiliū circa que mens. Insup cōtinuatissima hec est. cōtēplari enī possumus cōtinue magis q̄ quiduis magis agere. Putamusq; oportere voluptatē esse admittam felicitati. maximā vero oīm operationū voluptatē asserre illā que est per sapiētiā: omnes consentiunt. videtur nempe sapiētia mirabiles quasdā habere voluptates: et certitudine/z puritate. et rationale est sciētibus maiorē delectationē adesse: q̄ querentibus. Preterea sufficientia illa de qua diximus: in cōtēplatione maxima est. nam necessariorū quidē ad vitā et sapiens et iustus et ceteri indigent. talibus vero sufficienter affluētibz: iustus quidē indiget ad quod et cū quibus iusticia utatur. eodem modo tēperatus/et fortis et aliorum quisq;. At sapiens per seipm̄ cōtēplari potest. et q̄to sapientior sit: magis. inclus foras se adiutores habet: sed tamē ipse per se sufficientissimus est. Videturq; sola propter seipsam amari. nihil enī ab illa. puenit p̄ter cōtēplationē. at in rebus agendis vel plus vel minus acquirimus p̄ter actionē. Videturq; felicitas in ocio esse. negociamur enī vt oiciemur/et bellū gerimus vt in pace degamus. agibiliū ergo virtutū in ciuilibz aut bellicis rebus sunt operationes/actiōes vero que circa ista versantē negociose vidētur/bellice quidē omnino. nullus enī bellū expetit bel-
landi gratia/neq; parandū illa que ad bellū puenit. nā videret penitus sanguinolentus quida esse: si amicos faciat hostes vt pugne cedetq; sequant. eius etiā que in republica versatur negociosa est vita: preter administrādi laborē/opes et honores sibi insup cōparantes. vel certe felicitatē sibi et ciuibz aliam q̄ ciuile existētē: quā et querimus certe vt pote aliam. Si ergo rerū que sunt scdm̄ virtutē: et magnitudine z pulchritudine ciuiles belliceq; p̄cellunt/et he negociose sunt et quēdam finē appetunt/et nō p̄pter seipsas sunt expetende: mentis vero operatio studioq; p̄cellere videt cōtēplatiua existēs/et preter ipsam nullū finē appetere habereq; voluptatē/ ppriamq; operationē exauget et sufficientiā porro/z ocis. et tranquillitātē vt humanā/z quēcūq; alia beato tribuūtur viros: secundū hanc opationē esse vident. p̄fecta utiq; felicitas hec erit /assumēs longitudinē vite perfectā. nihil enī eorū que felicitatis sunt: imperfectū est. Talis aut potior esset vita q̄ secundū hominē. nō enī qua hō est ita viuet/ sed qua diuinū quoddā i ipso existit. quātū autē differt hoc a cōposito: tantū et hec opatio ab illa q̄ est scdm̄ aliā virtutē. Si itaq; diuinū est mēs ad hoīem: et vita que est scdm̄ illā diuina est ad humanā vitā. oportet autē non que admodū monēt quidā: nos humana curare cū simus hoīes/et mortalia cū sim⁹ mortales: sed quātū fieri potest ad immortalitātē annū. et oīa facere vt viuamus secundū optimum eorū que in nobis sunt. licet enim mole parū id sit: at potētia z precio multo maius existit. et videtur porro quisq; esse hoc. siquidēz principale et melius. absurdum igitur foret si non illius vitam sed alterius cuiusdam eligamus. et quod prius diximus nunc quoq; congruet. proprium enim cuiq; natura: optimum et iucundissimū est. et homini igitur ea vita que est secundū mentem. siquidem maxime hec est homo. hec vita ergo beatissima est.

Cap. VIII.

30

Secundariā vero illa: que est per aliam virtutem. nam operationes secundū illā humane sunt. iusta igit et fortis et alia que sunt secundū virtutes: inuicē agim⁹ in cōmerciis et expeditiōibus et variis rebus: in affectibus quoq; decorū vni: cuiq; seruamus hec autem omnia videntur humana: quedam enī a corpore prouenire/et in multis appropriari affectibus moris virtus. coniugata est autem prudentia moris virtuti et illa prudētia. siquidem principia prudentie sunt secundū virtutes morales/rectum autem in moralibus secundū prudentiam. cōiuncte vero he affectibus et circa compositum essent. compositi autem virtutes humane sunt: et vita igitur secundū illas et felicitas. illa vero que mentis: separata. hactenus enim de illa dictum sit: nam diligētius discutere supra propositum foret. Videtur etiam externa affluentia parū vel minus indigere q̄ moralis. sit enim vtriusq; necessariorum indigentia par: q̄q; magis laborat circa corpus: qui in republica versatur et quēcūq; talia/ tamen parū refert sed in operationibus multū differunt. nam liberali quidē pecunia opus est ad liberalitātē ex-

ercendā/et iusto ad remunerationes/quia voluntates hominū obscure sunt/et simulant
 multa se iusta velle cū nō sint iusti. forū quoq; opus erit potētia si perfecturus sit aliquid
 secundū virtutē/et modesto licentia. nā quomodo discerni potest vel hic vel aliorū quis-
 piam? Est autē questio quid tandē principalis in virtute sit: factū ne an electio/vr pote-
 in vtriusq; existente virtute. perfectū ergo in vtriusq; constat esse. sed ad res agendas mul-
 ta est opus/ et q̄to maiores et preclariores sunt: tāto magis. At contēplanti nihil taliū
 opus est ad operationē. sed (vt ita dixerim) contēplationē impediūt. verū quā homo est
 et cū pluribus viuit. eligatq; virtuosa facere: indigebit pfecto his ad homis vsum. esse
 vero perfectam felicitatē contēplatiuam quandā operationē: vel ex eo patebit: q̄ deos
 maxime existimamus felices ac beatos esse. at quas res illis tribuimus agendas? vtrū
 iustas? At erit ridiculū si in cōtractibus ac reddendis depositis ⁊ huiusmodi rebus oc-
 cupati dicant. Sed an fortes in sustinendis terroribus et periculis subeundis honesti
 causas? an liberales? at cui dabunt? et simul absurdum est dicere illis esse numos vel tale
 aliquid. an modestas? ad quid tādē ista laus nō habētibus prauas cupiditates. ita per
 omnia discurrenti apparebit in rebus agendis paruum quiddā esse et indignū numine
 deorū. Atqui viuere illos cuncti estimāt: et operari ergo. nam dormire eos dicendū nō
 est/ quēadmodū Endymionē. viuētū autē si nec agere quicq; tribuatur. et multo magis
 nec facere: quid restat tandē p̄ter contēplationē? quare operatio dei beatitudine pre-
 cellens: contēplatiua quedam est. et in hominibus ergo illa que huic cognatissima
 est: erit vtrūq; felicissima. huius signum fuerit q̄ cetera quedam animalia felicitatis ca-
 pacia non sunt: cū tali operatione penitus carcant. nam dūs quidem omnes vita beata
 est/ hoibus vero inq̄tum similitudo qdā illis existit talis operationis. aliorū vero aī aliū
 nulli felicitas competat. quoniam nullatenus participia sunt contēplationis. Quousq;
 ergo contēplatio se extendit: eousq; felicitas/ et quibus magis est contēplari: eisdem
 et felices esse. non secundum accidens sed secundum contēplationem. nam ipsa per se
 preciosa est. itaq; felicitas vtrūq; erit contēplatio quedam. ¶ Indigebit quoq; externa
 prosperitate cum homo sit. non enim natura ipsa per se sufficiens est ad contēplandū:
 sed et oportet sanum esse corpus/ et alimenta ceterumq; famulatum adesse. ¶ Hec tamē
 si absq; externis bonis beatum esse non datur: ideo putandum est multis ac magnis illū
 indigere. non enim in excessu sufficientia est/ neq; iudicium/ neq; actio. sed possunt etiam
 qui non terre marisq; dominantur honesta agere. nam a mediocribus etiam facultati-
 bus potest quis illa agere: que sunt secundum virtutem. hoc aperte licet intueri: nā pri-
 uati hoīes non minus vidētur recta facere: q̄ illi qui sunt in dignitatibus ac potentia cō-
 stituti. imo etiam magis. satis vero tot adesse: erit enim beata eius vita qui secundum
 virtutem operabitur. Et Solon fortasse recte felices ostendit dicens mediocriter abun-
 dantes externis bonis agentes res preclaras/ et viuentes modeste. potest enī et qui me-
 diocria possidet agere que oportet. Anaxagoras quoq; videtur non locupletem neq;
 potentem existimare felicem: dicens se nequa q̄ mirari si ille multitudini absurdus qui-
 dem videretur: nam multitudo solum iudicat a rebus externis. Concordare his vident-
 tur et sapientum opinionones. fidem igitur quandam hec habēt. ¶ Ceterum veritas in re-
 bus: ex operibus et vita discernitur. nam in his est principale. consideranda enim sunt
 ista ad vitam/ factaq; referendo. et si concordant operibus: recipere illa oportet. si vero
 discordant: rationem perquirere. ¶ Qui secundum mentē operatur et eam colit/ et op-
 time dispositus est: amantissimus dūs videtur esse. Nam si dū curā aliquam habent hu-
 manarū rerum vt existimatur et creditur: rationale est eos gaudere optimo et cognat-
 issimo (huiusmodi vero est mens) et amantibus illā maxime honorantibusq; fauere tan-
 q̄ rerum sibi charissimarum curatoribus/ et recte et bene agētibus. ¶ autem hec omia
 sapienti maxime competant: non est obscurum. amicissimus ergo deorum. eundemq;
 felicissimum esse decens est: itaq; et hoc modo sapiens est vtrūq; maxime felix.

¶ Peroratio operis.

Cap. VIII.

¶ Igitur et si de his/ et de virtutibus/ et de amicitia/ ac voluptate satis dictū est/
 a finē tā habere putandū est itē nouē nostrā: vel quēadmodū dici nō est i reb⁹
 agēdis finis: cōsiderare singula atq; cognoscere. sed magis illa agere/ nec sane

virtutem sufficit scire: sed conādū est illā habere et vti / vel si quo aliter boni efficiamur. Si ergo verba satis essent ad faciendū nos bonos: multā ac magnā mercedē secundū Theognidē merito reportarent / et oporteret illa parare. nūc autē constat illā vim habere vt prouocare et ppellere iuuenes eos (qui ingenui sunt) possint: generosumq; morē / et vere honestatis amantē / virtuti obnoxiiū facere. sed vulgus non posse ad pbitatē inducere. non enī tales sunt vt verecūdia obtemperent sed metu. neq; vt abstineant a prauis propter turpitudinē / sed propter penā. affectu enī viuētes: pprias voluptates ac ea q̄ illas efficiant persequūtur: fugiūt vero his oppositas molestias. honestatis autē ac vere voluptatis quā nunq; gustarūt: sine cura sunt. Tales igitur que verba traducerēt: non enim possibile est neq; facile que ab antiquo moribus occupata sunt: ea verbis mutare. Sed bene agi putandū est si omnibus existentibus per que boni fieri videmur: virtutē suscipiamus. fieri enim bonos existimāt: alij natura / alij cōsuetudine / alij doctrina. Natura quidem non est in nostra potestate: sed per quandā diuinā causam vere fortunatis exiit. sermo autē et doctrina nunq; in omnibus habent vires: sed oportet vt ante cultus sit moribus auditoris animus ad recte gaudendū / audiendūq;: tanq; ager qui semina sit nutritur². Nam qui scōm perturbationē animi viuit: nec audiret monēns suasiones / nec intelligeret. ei vero qui ita dispositus est: quomodo cōtrariū suaderi potest? perturbationes enī animi non vidētur penitus cedere verbis sed violentiē / opus est igitur vt mos preexistat ad virtutē quodāmodo aptus: amans honesta et turpia indignās. Sed ex pueritia difficile recta inductione ad virtutē potiri: nisi sub talibus educatus sit legibus. nam viuere modeste et temperate plurimis / at p̄sertim iuuenibus non est iucundum. Quamobrem legibus constitutam oportet esse educationē et exercitia. non enim molestiā afferent si fuerint cōsueti. Nec fortasse satis est vt iuuenes recta educatione et cura potiātur: sed quoniā etiam viros factos oportet eadē exercere ac moribus tenere. ad hec quoq; legibus indigebimus omīno certe per totam vitā. nam pleriq; necessitati magis q̄ rationi parent et penus q̄ honestati. quapropter existimāt quidā oportere legum positores prouocare et exhortari debere homines ad virtutē honesti gratia. vtpote illis qui boni sunt ea secuturis / aduersus autē inobediētes et tardiores penas suppliciaq; imponere. qui vero tales sunt vt emēdari nō possint: eos penitus exterminare debere. Nam probū virū et honeste viuētē ratio pariturū esse / improbū vero libidimbus obnoxiiū quasi beluam quandā sub iugo positū per dolorem esse coercendū. itaq; putant penas tales esse debere: vt cōcupitis voluptatibus maxime aduersent. Si ergo (vt dictū est) eū qui bonus futurus sit recte educatū ac institutū moribus esse oportet / ac subinde et in exercitiis laudabilibus viuere: et nec spōte neq; inuitū praua facere: hec vtiq; erunt viuētibz scōm quādā mentē et ordinationē rectā p̄cepti vim habentē. Patria igit ordinatio vim et necessitatē nō habet / nec alterius cuiusq; soli viri nisi sit rex aut huiusmodi. at lex vim habet necessitatē: ratio existens a prudentia quadā et mente. et homines: eos qui cupiditatibus suis adūsant et si recte faciāt tū indigne ferunt. lex aut nō est molesta iubeōs pbitatē. In Lacedemoniorū ciuitate vel sola / vel cū paucis: cura publice videtur adhibita a legūlatoribus circa educationē et exercitia. In alijs aut ciuitatibus ista neglecta sunt: et viuit quisq; vt vult: Cyclopum instar regens filios et vxores. sed optimū fore vt publice / recteq; cura adhiberetur: idq; posse facere. qđ si publice negligi: vnicuiq; cura esse debet filios et amicos ad virtutē dirigere / vel saltē id conari. poterit autē maxime secundū predicta si legislator fiat. Nam publicas quidē curas cōstat per leges fieri / laudabiles aut per studiosas leges. nec referre videtur vtrū per scriptas vel sine scripto / nec per quas vnus / vel plures instituātur. ceu nec in musica / nec in gymnastica et alijs disciplinis. vt enī in ciuitatibus vim habent leges et mores / sic in domibus paterni sermones et mores: ac plus etiā propter cognationē et beneficia collata. sunt enī tam pudem affectione deuincti et facile illis suadetur natura. differunt etiam prauata instituta a publicis veluti in medicina. vniuersaliter enim feblicitati confert abstinentia et quies: est tamen fortasse aliquis cui non cōfert. magister enī ludi non eandē cunctis pugnā imponit. certius aut singula magis declarari vident adhibita prauatim cura. magis enim eo quo debet potitur quisq;. sed et medicus et ludi magister et alius

quilibet qui vniuersa sciat: de omnibus et talibus optime curaret. nam vniuersalis quidem scientie dicuntur et sunt. at vnu aliquē nihil forte vetat recte curari etiam ab eo qui sine scientia sit: si conspexerit diligenter ptingentia in vnoquoque per experientiam. quēadmodū et medici quidā sibi optimi videntur/ sed alijs non sufficere. Nihilominus illi qui velut esse artifex et cōtemplatiuus: ad vniuersale videndū est: et illud internoscendū quo ad potest. nam scientie circa hoc sunt: vt diximus. forte etiā illi qui meliores facere velut/ vel multos vel paucos: conādū est vt legislator fiat/ siquidē per leges boni fieri possumus. quēuis enim etiam qui datus sit: disponere recte non est cuiusque/ sed si alicuius est/ id est sciētis: vt in medicina et in alijs in quibus est cura aliqua et intelligētia. An igitur post hec considerandū fuerit vnde et quomodo legumlator quis fiet/ vel quēadmodū in alijs ab ijs que in re publica versantur. nam pars rei publice hec esse videtur: vel nō simile est in re publica ac ceteris scientijs ac facultatibus. nam in alijs quidē ydē videntur esse doctores et operatores ceu medici et pictores. Ac scientiā gubernandarū rerum publicarum sophiste pfitentur: quorū nullus rempublicā gerit. sed illi qui in illa versant. Et y facultate quadā id agere videntur/ et experientia magis quā intelligētia. Constat enī eos de his rebus nec scribere nec loqui. atqui preclarius id foret quā orationes in iudicio vel cōuocantibus habitas. nec rursus filios suos aptos ad rempublicā efficiū nec amicorum aliquos quod facerent certe si ualerēt. neque enī melius quicquē ciuitati sue relinquere possent. neque sibiipsis: aut y quos carissimos habent magis quicquē optarent quā huiusmodi potentiā. Non tamen parū videtur experientia conferre. non enī fieri possent per consuetudinē ad rempublicā aptiores. itaque et ijs qui cupiunt de re publica habere scientiam opus est insuper experimento. et sophiste qui id pofitentur longe abesse videntur a docendo. quale enim id sit aut circa qualia: penitus ignorant. non enī idem esse quod rethoricam nec abiectiorem posuissent/ nec putarent esse facile leges ferre colligenti pclaras leges. nam eligi posse optimas: quasi vero electio non sit intelligentie/ ac maximū iudicare recte: vt in musicis. experti enī in singulis recte iudicant opera. et per que et quomō perficiantur intelligūt. in expertis vero satis esse putandū est si non lateat ipsos vtrū bene vel male factū sit: quēadmodū in pictura. leges aut publica opera videntur: quomō igitur ex his latoz legū fieri quis potest/ aut eas que opume sunt intelligere? non enī videntur neque medici quidem ex libris fieri. quanquā conantur illi non solum curas dicere: sed etiā modum per quē medela sit tradenda. et vt cōuenit curare. cuiusque distinguentes habitudines. at hec expertis quidem videntur vtilia/ ijs vero qui sine scientia sunt/ inutilia. Forte etiā et legum et rerum publicarū collationes: ijs qui prospicere et iudicare valent quid recte vel contra/ vel qualia qualibus congruant: vtilia esse possunt. sed illi qui sine habitu ista persuant: recte iudicare non esset nisi fortuito: intelligētiōres vero in ijs fortasse fient. Cum igitur antiqui illa que ad positiones legum pertinent intacta reliquerint: nos considerare melius erit et omnino de re publica: vt quantum fieri potest de rebus humanis philosophia perficiatur. Prīmū igitur si quid in parte dictū sit a maioribus recte: id conemur referre. deinde ex collatione rerum publicarū cōsiderandū est: qualia illa sint que ciuitates euertunt/ et qualia vnamquamque rempublicam/ et propter quas causas alie recte/ alie contra gubernentur. His enī visis forte magis intelligemus/ quis rei publice status sit optimus/ et quo modo vnaqueque res publica constituta/ et quibus legibus et moribus.

Decimi Ethicorum Aristotelis

Ad Nicomachum interprete

Leonardo

Aretino

Finis.

In alma Parhisorum Academia.

operationibus entib⁹ et ar^{ib}, et doctrinis: multi sūt et fines. Medicinalis quidē cū
sanitas. Manufacturæ vero navigatio. Militaris autē victoria. Economice vero, diuine.

Itaque est aliq's finis opabilū quē ppter ipm volum⁹: alia vero (Lap. II.

Igit et ad vitā cognitio ei² magnū habet incrementū. Et quēadmodū sagittatores

ter accipere illud quid quærit et erant principumque et virorum et civium et sapientissimorum et maxime architectonice cetera. Talis vique et civis apparet. Quis enim esse de-

Accē aut vires sufficiēter si scdm subiectā materiā manifestet. Certū enī nō sunt

et multa de quibus citius intenditur. Ita habet omni error. Et videtur legem
sola esse natura vero nō. Talē autē quendā errorē habet et bona. quia multi contingunt

igitur de talib⁹, et ex talib⁹ dicetes: grolle et figurant ventrale ostendere: et de his q^{ue} in re-
quenn⁹: et ex talib⁹ dicetes: talia etcludere. Eodem itaq^{ue} modo / r recipere debuium est:

ināptū rei natura recipit. Proximū enim videtur et manifestū autē p̄sente acceptare. Et
 heteronā dēmōstratōes expetere ¶ Unusquisq; autē iudicat bene q̄ cognoscit: et hoc

oia erudit² est. Accurco politice nō est ppri² auditor iudicis. Inexp² est et eozū: q² i com
nō sūt p²uū rōnes aut de his et ex his sūt. Ample² aut p²allioni securoz exis: inaniter

aut scdm morē uinculis, nō enī a tpe defecto, sed ppter scdm pallioes uiuere: et plequi

Haeclemente experimento manifestum est, quod si in
demonstrandū et quid pponim^{us}: prociualiter dicta sunt tanta. Cap. IIII.

6 hoc qd dicitur tunc videtur scire qd bene in eo qd dicitur bene qd bene
ut fere a pluribus confessi est, felicitate eni multo et excellentes dicunt bene

et altercant: et non inuicem multi sapientibus tractantur: quidē enim sapientem quidē
et manifestorū: contra voluptatē, diuitias aut honorē. Alij aut multoties quidē et idē

rantur: eos qui magnū aliquid et super ipsos dicunt, ammirant. **Quidam** autē etiam

uerunt/preter hec multa bona: aliud esse secundū seipsū quod et oībus est causa efficiē
bonū. Omnes quidē igit pscrutari opiniōes: fortassis iam² est, sufficiēs autē eas maxi-
me que supficie tenus apparent: vel estimantē habere aliquā rationē. ¶ Non lateat nos
quoniā differūt q̄ a principys ratios: et q̄ ad principia. bene enim et Plato dubitauit
hoc: et q̄siuit/utrū a principys vel ad principia sit via. quēadmodū in stadys ab athlo-
teas ad terminū: vel econuerso. Incipiendū quidē igit a cognitis. hec autē dupliciter/
hec quidē enī nobis: hec autē simpliciter. forte igit nobis incipiendū est a nobis cogni-
tis. ¶ Propter quod cōsuetudinib² duci bene: de bonis: et iustis et totaliter ciuib² au-
diturū sufficiēt. principiū enī in hoc quia. et si hoc appareat sufficiētē/nichil op² erit/
eo quod. ppter quid. talis autē habet vel suscipit vñq; principia facilius. cui autē existit
neutrū horū: audiat que Hesiodi. iste quidē optum² qui ipse oīa intellexerit ex se. bonus
autē rursus et ille qui bene dicēti obedit. qui autē neq; ipsemet intelligit: neq; aliū audi-
ens/in animo ponet: hic rursus inutilis vir.

Cap. V.

¶ Os autem dicamus vnde discessimus. bonū enī/et felicitatē non irrationabili²
n videntur ex iis (que huius vite sūt) existimare. Adulti quidē et grauissimi/volu-
ptatē. Ideo et vitā diligūt voluptuosā. Tres enī sūt maxime excellentes: et que
nunc dicta est: et que ciuilis est: et tertia que cōtēplatiua est. ¶ Adulti quidē igit om-
nino bestiales videntē esse vitā pecudū eligentes. Adipiscunt autē rationē: quia multi
corū qui in potestate sunt: similia patiunt Sardanapalo ¶ Qui autē excellentes/et ope-
ratur: honorem. ciuilis enī vite: fere hic finis. videt autē magis superficie tenus esse eo
quod queritur. Videtur enim in honorantibus magis esse q̄ in honorato. bonū autē/
propriū quidem/et quod difficile auferitur diuinamus. Amplius autem videntur ho-
nozem querere vt credant se ipsos bonos esse: querunt igitur a prudentibus honorari/
et apud eos a quibus cognoscuntur/et in virtute. manifestum est igitur quoniam secun-
dum hos: virtus est melior. ¶ Forsitan autem et magis vñq; finem ciuilis vite hāc exi-
stimet. videtur autem imperfectior et hec. videtur enim contingere: et dormire haben-
tem virtutem/et nō operari per vitam/et cum his mala pati. et infortunatum esse pluri-
mum. Ita autē viuētē nullus vñq; felicitabit: nisi positionē custodiat. Et de his quidē
igitur satis. sufficienter enim in Encyclis dictū est de ipsis. Tertia autē est cōtēplatiua
de qua perscrutationē in seq̄ntib² faciem². ¶ Pecuniosus autē violēt² quis est. Et diui-
tie nō sunt q̄ querūt bonū: viles enī sūt/et alteri² gratia. Ideoq; magis q̄ priora dicta
sunt: fines aliquis vñq; existimabit. ppter se enī diligunt. vident autem neq; illa: q̄uis
multi sermones ad hoc cōpositi sint. hec autē relinquuntur.

Cap. VI.

¶ Quod autē vniuersale: melius est forte perscrutari/et querere qualiter dicitur. et
q si obuia tali questione facta: propter amicos viros introducere ideas. Vidēbi-
tur autem vñq; melius esse/forssitan et oportere: et pro salute veritatis et familia-
ria destruere specialiterq; philosophos existentes. Ambobus enim existentibus amicis
sanctum est prebonorare veritatem. ¶ Ferentes autem opinionem hanc: non faciebāt
ideas/in quibus prius et posterius dicebant. propter quod neq; numerorum ideā con-
stituebant. Bonum autem dicitur et in eo quod quid est. et in quali/et in ad aliquid. q̄
autem est secundū seipsū et substantia: prius natura eo est quod ad aliquid: propagi-
ni enim hec assimilantur/et accidenti entis. quare neq; vñq; erit cōmunis quedā in his
idea. Amplius autem quia bonum equaliter dicitur entī: etenim in eo quod quid est oi-
citur: vt puta deus/et intellectus: et in quali/virtutes: et in quanto/mēsuratum: et in ada-
liquid/vtile/et in tempore tempus: et in loco dieta/et altera talia: manifestū vñq; q̄ nō
erit cōmune bonum quid vniuersaliter et vñq; non enim vñq; diceretur in omnibus
predicamentis: sed in vno solo. Amplius autem quia eorum que secundum vñq; ideā:
vna est et scientia. et bonorum omnū esset vñq; vna quedam scientia. nunc autem sunt
multe/et eorūq; que sub vno sunt predicamento. vt puta temporis: in bello quidē enim
militaris. egritudine autem medicinalis. i laboribus vero exercitatoria. Queret autem
et vñq; aliquis quid et volunt dicere per se vñq; quodq; si et in per se homine et in ho-
mine vna et eadem est ratio: que hominis. secundū enī q̄ homo nichil different. si autē
sic: neq; scdm q̄ bonum. Sed neq; quidē perpetuum esse: magis erit bonum. sicut neq;

Plato
αθδοτεται
Preniorum pos-
siores

Sardanapalus

εγκυκλιον
q̄ sit in orbe
Corona

15

16

17

18

19

20

21

22

23

album magis/quod diuturnius est: eo quod vnius dici. Probabilius autem videntur
 Pythagorici dicere de ipso: ponentes in bonorum coordinatione vnu, quos vtiq; et pseu- pythagorici
pseu-
p
 sippus sequi videtur. sed de his quidē alius sit sermo. His autem que dicta sunt/ dubi-
 tatio quedā subapparet: propter nō de omni bono sermones dici / et fieri. dici autē secū-
 dum vnam speciem que secundū seipsa prosecuta sunt/ et dilecta. Faciua autem horum
 vel conseruatiua aliquatiter/ vel contrariorum prohibitiua/ propter hec dici/ et secundū
 modum alium. Manifestum igitur quoniā dupliciter dicetur vtiq; bonum. et hec qui-
 dem secundum seipsa: vtiq; autem ppter hec. Diuidentes igitur ab vtilibus que secū-
 dum seipsa: intueamur si dicuntur secundū vnam ideam. Secundū seipsa autem qualia
 ponet quis vtiq; vel quecunq; et solitaria psequuntur. vti puta scire/ et videre/ et volupta-
 tes quedā et honores. hec enī cū ppter aliud quidē psequimur: tamē secūdu se bono-
 rū ponere vtiq; aliquis. vel neq; aliquid aliud pter ideā. Quare inanis erit idea. Si autē
 et hec sunt eorū. que scōm seipsa bona/ boni ipsius rationē in oib; ipsis eandē appare-
 re oportebit. quēadmodū in nūc et cerusa: cā que albedinis. Honoris autē et pruden-
 tię/ et voluptatis: alie et differētes sūt rōnes secundū q bona. nō igit est bonū cōmune
 quid: secundū vnam ideā. Sed qualiter vtiq; dicunt: nō enī assimilant a casu equiuocis.
 sed certe ei qd est ab vno esse: vel ad vnu oia contēdere/ vel magis scōm analogiā. sicut
 enī in corpore visus: in anima intellectus/ et aliud vtiq; in alio. Sed forte hoc quidē reli-
 quendū est nunc. certificare enim de ipsis: alterius vtiq; philosophię erit magis ppiū.
 similiter autē et de idea. si enī et est vnu quidā cōmuniter predicatū bonū/ vel separabi-
 le quid secundū seipsū: manifestū q non vtiq; erit operatū/ neq; possessum hominū. Hūc
 autē tale aliquid queritur. Forte autē alicui videbit vtiq; inclus esse cognoscere ipsum
 ad possessa. et operata bonorū: velut enī exemplū hoc habētes magis sciām⁹ et que no-
 14 bis sunt bona: et si sciām⁹ adipiscemur ipsa. ¶ Probabilitatē quidē igit quādā habet
 sermo: videtur autē scientis dissonare. Oēs enī bonū quoddā appetentes/ et quo indi-
 gent inquirētes: derelinquūt cognitiōnē ipsius. q̄uis auxiliū tale oēs artifices ignora-
 re et neq; inquirere: non est bene rationabile. inutile autē. et quid iuuabitur textor / vel
 faber ad suā artē: sciēs ipsū bonū/ vel qualiter magis medicus/ vel magis miles erit: q
 idē ipsam contēplatus est. Elidit quidē enī neq; sanitatē ita intēdere medicus: sed eā
 que hominis. magis autē forte cā que huius hominis. secundū vnu quēq; enī medicat
 Et de his quidē igitur intantū dictum sit. Cap. VII.

- 25 ¶ Primum autem redeamus ad questum bonum: quid vtiq; sit. videtur quidem
 aliud in alia operatione: et arte. aliud enī in medicinali. et militari. et reliquis si-
 militer. Quid igitur vnicuiq; bonū? an gratia cuius reliqua operata sunt? hoc
 autem in medicinali quidē sanitas. in militari vero victoria/ in edificatiua autem dom⁹/
 in alio vero aliud. in omni autem operatione/ et electione finis. huius enim gratia: reliq;
 26 operantur omnes. ¶ Quare si quis operatorū oim est finis: hic vtiq; erit operatū bonū
 si vero plura: hec. transcendens vtiq; sermo ad hoc ipsū peruenit. Hoc autem adhuc ma-
 27 gis explanare tentandū. ¶ Quoniā autē plures videntur fines: horum autem eligimus
 quosdam propter alterum. vti puta diuinās fistulas/ et oīno organa. manifestum igitur
 28 quoniā non sunt omnes perfecti. ¶ Optimus autē perfectus quis videtur. Quapro-
 pter si quidem est vnum aliquod solum perfectum: hoc vtiq; erit quod queritur. si vero
 29 plura: perfectissimum horum. ¶ Perfectius autē dicimus quod secundum seipsum est
 persequibile: eo quod propter alterum. et quod nunq; ppter aliud eligibile: vs (que p-
 pter seipsa: et propter aliud) eligibilibus. et simpliciter vtiq; perfectum quod secundum
 seipsum eligibile semper/ et nūq; propter aliud. Tale itaq; felicitas maxime eē videtur.
 hanc enim eligimus semper propter seipsam: et nunq; propter aliud. Honorē vero et
 voluptatem et intellectū/ et omnem virtutem eligimus quidem: et propter seipsa: nullo
 enim adueniente eligemus vnu quodq; ipsorū. eligimus autem et felicitatis gratia: p
 hec suspicantes felices fore. felicitatem autem nullus eligit horum gratia: nec omnino
 propter aliud. Elidetur autem et ex per se sufficiens idē accidere. perfectū enim bo-
 num per se sufficiens esse videtur. per se sufficiens autē dicimus non ipsi soli viuenti vi-
 tam solitariam: sed et parentibus. et filiis. et vxori. et vniui saluter amicis: et cūibus: q̄s

natura cluile/homo. Horū autē assumēdus terminus quis. extendēti enī ad parētes / et
 p̄p̄quos / et amicos amicorū: in infinitū p̄cedit: sed de hoc quidē rursus perscrutandū.
 Per se sufficiens autē ponim⁹ / q̄b solitariū: sufficientē / et eligibilē facit vitā: / et nullo indigē
 tem. talc autē existimamus felicitatē esse. ¶ Amplius autē oīm maxime eligibilē nō con
 numeratā: cōnumerata autē manifestū qm̄ eligibilior cū minimo bonorū. superabundā
 tia enī bonorū sit. q̄b appositū est. bonorū autē maius: eligibilius est semp. Perfectum
 vtiq; quid videt et per se sufficiens felicitas: operatorū eritēs finis. ¶ Sed forte felici
 tatem quidē et optimū dicere / confessū quid videt. Desiderat autē manifest⁹ quid est
 adhuc dici. forte vtiq; fiet hoc / si sumatur opus hominis. Quēadmodum enī tibiam / et
 statua / et omni artifi / et oīno quorū est opus aliquod / et actus: in opere videt bonū
 esse et bene: ita videt vtiq; et hominū: si quidē est opus aliq̄b ipsi. Utrū igit textoris q;
 dem et coziary sunt opera quedā et actus: hominis vero nullū est: sed ociosū naturaliter
 est. Vel quēadmodū oculi / et manus / et pedis: et oīno vniuscuiusq; particularū videt
 aliquod opus: ita et hominis p̄ter hec omnia: ponet vtiq; aliquis op⁹ aliq̄b. ¶ Quid
 igitur hoc vtiq; sit / inquā? Eluere enī cōmune videt et plantis. querit autē propriū. se
 parandū ergo nutritiū et augmentatiū vitā. ¶ Sequēs autē sensitiua quedā vtiq; erit.
 Videt autem et hec cōmunis: et equo / et boue / et omni animali. ¶ Relinquit vtiq; ope
 ratua quedā rationē habentis. huius autē hoc quidē vt bene persuasibiliter ratione: hoc
 vero vt habens / et intelligens. ¶ Dupliciter autē et hac dicta: cā que secundū rationē
 ponendū. principalis enī videt hec dici. si autē est opus hoīs anime operatio secundū
 rationē vel non sine ratione. ¶ Idē autē dicimus opus esse genere huius et huius stu
 diosi: quēadmodū cathariste / et studiosi cathariste: et simplici vtiq; hoc in oībus / appo
 sita secundū virtutē abundātia ad opus: catharisare enī cathariste: studiosi autē bene. si
 aut sic: hominis aut ponimus vitā quādam: hanc autē anime operationem / et actū cum
 ratione. studiosi autem viri. bene huius et optime. Unū quodq; autē: bene scōm p̄p̄iā
 virtutē perficit. ¶ Si autē hoc: humanū bonū anime operatio sit secundū virtutē. si au
 tem plures virtutes: scōm perfectissimā / et optimā. Ampli⁹ autem in vita perfecta. Una
 enim hirūdo ver non facit: nec vna dies. Itavtiq; neq; beatū. et felicem: vna dies / neq;
 paucū tempus. circūscribat quidē igitur bonū ita. ¶ Oportet enim forte figuratiter di
 cere p̄mū: deinde postea rescribere. Videt autē vtiq; hominis esse perducere / et
 particulatim disponere: que bene habentia in circūscriptione. Et tēpus taliū inuentorū
 et cooperator bonus esse. Unde et artū facta sunt additamenta. Oīs enī est apponere
 quod deficit. Absteminisse autē et predictorū oportet et certitudinē non in oībus simili
 ter exquirere. Sed in singulis scōm subiectā materiā / et in tantū inquantū p̄p̄iū est do
 ctrine. Etenī tector / et geometra differēt quidē inquirūt rectā: hic quidem enī inquan
 tū vtilis est ad opus: hic autē quid est: vel quale quid est. speculator enī est veri. Secū
 dum eundē itaq; modū et in alijs est faciendū: vt non que extra opera: operib⁹ plura fi
 ant. Non expectandū autē neq; causam in oībus similiter: sed (sufficiens in quibusdam
 hoc) quia demonstrari bene. v̄puta circa principia. hoc autem quia: p̄mū et p̄ncipiū
 Principiorū autē: hec quidē inductione contēplata sunt: hec vero sensu: hec autem cō
 suetudine quadam: et alia autem et aliter. Pertransire autem tentandum singula secun
 dum quod innata sunt: et studendū qualiter terminentur bene. magnum enim habent
 auxiliū ad sequentia. Videtur enim plus q̄ dimidium totius esse principium: et multa
 manifesta fieri per ipsum / eorum que queruntur.

Cap. VIII.

Crutandū ergo de ipso non solum ex conclusione: et ex quibus sermo: sed et ex
 dictis de ipso. Vero quidē enī omia consonant existētia. falso autē cito dissonat
 verum. ¶ Diuisis itaq; bonis tripliciter: et his quidem exterius dictis / his autē
 circa animam / et corpus: circa animam principalissime dicimus et maxime bona. Act⁹
 autem et operationes animales: circa animam ponimus. Quare bene vtiq; dicitur se
 cundum hanc opinionem antiquam existentem: et confessam a philosophis. Recte au
 tem: et quoniam actus quidem dicunt et operationes finis. ita enim et eorū que circa ani
 mam sunt bonorum sit: et non eorū que sunt exterius. Consonat autē rationi: et bene vi
 uere: et bene opari felicē. fere enī bona vita / quedā dicta est et bona operatio. videntur

- añt et q̄sita circa felicitatē oīa/ existere dicto. his quidē enī virtus: his vero prudētia/ ali-
is autē sapiētia quedā esse videt. his autē hec: vel horū aliquid cū voluptate/ vel nō sine
voluptate: alij autē et eam que exteri⁹ est abundantia cōprehendūt. Horū autē: hec qui
dem multi/ et veteres dicunt: hec autē pauci/ et glorioſi viri. neutros autē horū rationa-
bile peccare i vniuersis: sed vnū aliquid vel plura dirigere. Dicētib⁹ quidē igit̄ oēm vir-
tutē/ vel virtutē quandā: concors est ratio. hui⁹ enī est et scōm ipsā operatio. Differt autē
forte nō parū in possesiōe/ vel vſu optimū existere: et in habitu/ vel operatiōe. habitū q̄-
dē enī p̄tingit nullū bonū p̄ficere existentē: vtp̄ta dormiēti aut et aliē qualē ocioſo. ope-
rationē autē nō possibile est. operabit enī ex necessitate/ et bñ operabit. Quēadmodū au-
tē in olympiadib⁹ nō optimi/ et fortissimi coronant: sed agonisantes: horū enī qdā vin-
cunt. ita et corū q̄ in vita bonorū et optimorū opantes: recte illustres sūt. ¶ Est autem
et vita ipſorū scōm seip̄am delectabilis. delectari quidē enī aīaliū est. vnicuiq̄ autē ē de-
lectabile ad qd̄ dicit̄ amic⁹ taliū. vtp̄ta equ⁹ quidē amanti equū: spectaculū autē aman-
ti spectaculū. eodē autē modo et iusta amāti iustū: et oīno que secundum virtutē: amāti
virtutē. Absultis quidē igit̄ delectabilia aduersant̄ adinuicē: q̄ nō naturalia sūt. aman-
tibus autē bonū sunt delectabilia: q̄ natura delectabilia. tales autē scōm virtutē opera-
tiones. quare et his sunt delectabiles/ et scōm seip̄as. Nichil autē indiget voluptate/ vi-
ta corū quasi adiūcto aliquo: sed habet voluptatē in seip̄a. cū dicens enī: null⁹ est bon⁹ q̄
non gaudet bonis opatiōib⁹. neq̄ enī iustū vtiq̄ aliq̄s diceret/ nō gaudētē iusta opera-
tione: neq̄ liberalē nō gaudētē liberalib⁹ opatiōib⁹. siñ aut et in alijs. si autē sic: scōm
seip̄as vtiq̄ erūt scōm virtutē operationes delectabiles. quinimo et pulchre/ et bone. et
maxime vnū qd̄q̄ horū: si bene iudicat de his studiosus. iudicat autē vt diximus. Opti-
mū ergo et pulcherrimū: et delectabilissimū: felicitas. et nō diuisa sūt hec secundū deli-
cam superscriptionē. Optimū iustissimū: desiderabilissimū autem sanū esse: delectabi-
lissimū vero quo quis optat frui. oīa enī hec existūt optimis opatiōibus: has autem
vel vnam harum optimā. dicimus esse felicitatem. ¶ Videtur tamen et corū que exteri⁹
us sunt bonorū indigens: quēadmodū dixim⁹. impossibile enim vel nō facile bona ope-
rari: impotentem tribuere existentem. multa quidem enī operata sunt: quemadmodum
diximus: per organa/ per amicos/ per diuitias/ per ciuilem potentia. Quibusdā autem de
nudati coinquant beatitudinem. vtp̄ta nobilitate/ bona prole/ pulchritudine. nō om-
nino enī felix qui specie turpissimus: vel innobilis/ vel solitarius et sine prole. Amplius
autem forte felix minus: si cui pessimi filij sunt: vel amici/ vel boni existentes mortui sūt.
Quemadmodū igitur diximus videt̄ indigere: et tali p̄speritate. vnde in idem ordinat̄
quidā bonā fortunā felicitati: quidā vero virtutem. Cap. VIII.
- 42 Hic et queritur: vtrū est discibile: vel assueſcibile/ vel aliter qualiter exercitabi-
le/ vel secundū quandā diuinā particulā: vel etiā propter fortunā aduenit. Si q̄-
dem igitur et aliō aliquod deorū est donū hoībus: rationale et felicitatem dei
datum esse. et maxime humanorū quanto optimum. sed hoc quidem forte alterius erit
vniq̄ perſcrutationis magis propium. ¶ Videtur autem et si non a deo missum est: s̄
43 p̄pter virtutem et quandā disciplinā/ vel exercitationem aduenit: diuinissimorū esse. vir-
tutis enim premium et finis: optimum videtur: et quid diuinum/ et beatum. Erit autē
vniq̄ et multum cōmune. possibile enim existere omnibus non orbatis ad virtutem: per
quandā disciplinam/ et studium. Si autem est ita melius/ q̄ p̄pter fortunā beari: ratio-
nabile habere sic. si quidem que secundum naturam: vt possibile optime habere/ sic na-
ta sunt. similiter autem et que secundū artem: et omnem causam/ et maxime scōm opti-
mam. Maximū autē et optimum concedere fortune: valde perniciosū vtiq̄ erit. Aban-
festum est autem et quod queritur ex ratione. dictum est enim anime operatio secundū
44 virtutem qualis quedā. ¶ Reliquorū autem bonorū: hec quidē existere necessariū/ hec
autem cooperatiua: et vtilia nata sunt organice. Confessa autem hec vtiq̄ erunt et his q̄
a principio. politice autem finem optimum posuim⁹. hec autem plurimum studiū facit
45 quales quosdā: et bonos ciues facere/ et operatores bonorū. ¶ Decēter igitur neq̄ bo-
uem/ neq̄ equum/ neq̄ aliud animalium aliquod: felix esse dicimus. Nullum enim ipſo-
rum possibile est cōmunicare tali operatione. Propter hanc autē causam neq̄ puer felix
A ii

Priamus

Solon

Cameleon

est. nōdū enī opator talū/ ppter etatē. dicti autē: ppter spem beatificanē. indigent enī (quemadmodū diximus) et virtute pfecta/ et vita pfecta. ¶ Abulte autē transmutatiōes fiunt/ et oīmode fortune scōm vitā. et cōtingit maxime abundantē magnis calamitatib⁹ incidere in senectute: quemadmodū in heroicis de Priamo narrat. talib⁹ autē vsum fortunis. et finientē miserabiliter/ nullus vtiq⁹ felicitabit. Cap. X.

¶ Trum igit nullū aliū hoīm beatificandū vsq⁹ vtiq⁹ viuit: sed scōm Solonē autē debuit est finē respicere? ¶ Si autē vtiq⁹ et ponendū ita ergo et est felix tūc cum vtiq⁹ mouet. vel hoc oīno incōueniēs: aliterq⁹ et dicētib⁹ nobis opationē quādā felicitatē. Si autē nō dicim⁹ mortuū felicem/ neq⁹ Solō hoc vult: s³ qm tūc vtiq⁹ q⁹ s³ miter beatificabit hoīm: vt iā extra mala existentē/ et infortunatū: habet qdē et hoc q⁹ s³ oīnem quidā. videt enī mortuo esse: et malū aliq⁹ et bonū. siquidem viuēt/ et nō sentiet autē. puta honores/ et inhonoratiōes et filiorū et oīno pncpotū pspcitates et infortunia. Quēstionē autē et hec tribuit. et enī q⁹ beate vixerit/ q⁹ ad senectutē/ et mortu⁹ est secundū rationē: cōtingit multas trāsmutatiōes fieri circa filios. et hos qdē ipsozū bonos esse: et potiri vitā q⁹ est secundū dignitatē/ hos autē ecōuerso. manifestū autē est qm dicētib⁹ ad patres oīfariā habere ipsos cōtingit. incōueniēs autē fiet vtiq⁹: si s³ trāsmutat et mortuus/ et fiet aliq⁹ qdē felix/ rursus autē miser. incōueniens autē et nichil (neq⁹ in quodā tēpore) supuenire: q⁹ sūt filiorū patrib⁹. Sed reuertendū ad prius quēstum. forsitan enī vtiq⁹ inspicet et q⁹ nūc q⁹ sitū est ex illo. si enī finē vtiq⁹ videre oportet/ et tunc trāficare vtiq⁹ quēq⁹: nō vt existentē beatū sed qm prius erat: qualē nō incōueniēs si quādo felix est nō vere dicet de eo existere? ppter nō velle viuētē felicitare/ ppter transmutatiōes et ppter pmanēs qd felicitatē existimare/ et nequaq⁹ facile trāsmutabile. fortunas autē multotiēs recirculari circa eosdē. Manifestū enī q⁹ si sequamur fortunas: eundem felicē/ et rursus miserū dicim⁹ multotiēs: cameleonta quēdā felicē enuntiantes/ et debilitē firmatū. ¶ Et si fortunas quidē sequi nequaq⁹ rectū. non enī in his benevel male: sed idiget his humanavita. quēadmodū dixim⁹. dūc autē sunt q⁹ scōm virtutem opatiōes felicitatis. cōtrarie vero cōtrary. Testat autē sermō et q⁹ nūc quēstū est. circa nichil enī sic existit humanorū operū cōstātia: vt circa opatiōes q⁹ sūt scōm virtutem. pmanētiōes enī et discipulis bevidentē esse. earūdem autē honorabilitūne pmanētiōes: ppter maxime intendere/ et maxime cōtinue viuere in ipis beatos. hec enī videt causa vt non fiat circa eas obliuio. Existet autē vtiq⁹ q⁹ q⁹ sitū est felix: et erit p vitā talis. semp enī vel maxime oīm operabilis/ et speculabilis: q⁹ scōm virtutē. et fortunas feret optime et vtiq⁹ oīno prudētē qdē. vt vere bon⁹ et tetragon⁹ sine vituperio. ¶ Abultis autē factus scōm fortunā. et differētib⁹ magnitudinez paruitate: parua qdē pspcitatū/ s³ luter autē et oppositorū manifestū q⁹ nō faciūt inclinationē vite. Magna autē et multa facta qdē bene/ beatiōrē vitā faciūt. et enī hec cōdecorare nata sūt: et vsus eozū bon⁹/ et studiosus sit. Ecōuerso autē accidētia tribulāt et cōturbāt beatū. tristitias enī inferūt/ et impediūt multis opatiōib⁹. Elertamen et in his refulget bonū. cū vtiq⁹ fert q⁹ s³ faciliē multa/ et magna infortunia nō ppter doloris insensibilitatē: sed virilis existens/ et magnanimus. Si autē sūt opatiōes domine vite quemadmodū dixim⁹: null⁹ vtiq⁹ beatorū fiet miser. neq⁹ enī aliq⁹ opabilis odibilia et mala. Et enī vere bonū et sapientē oēs existimam⁹ fortunas decenē ferre/ et existētib⁹ semp optima operari: quemadmodū ex datis et ducem bonū p⁹ sente exercitu vt maxime bellicose et eozū incisorē ex datis corā is optimū calceamentū facere: eodē autē modo et alios artifices oēs. Si autē ita: miser quidem nequaq⁹ fiet vtiq⁹ felix: neq⁹ vtiq⁹ beatus si Priamici infortunis incidet: neq⁹ vtiq⁹ et facile trāsmutabilis. neq⁹ enī ex felicitate mouebit facile/ neq⁹ a contingentibus infortunis: sed a magnis et multis. Et ex talib⁹ nō vtiq⁹ fiet rursus felix in paruo tpe: sed siquidem in multo quodā et pfecto: magnorū et bonorū in ipso factus abundans. ¶ Quid igit phibet dicere felicē scōm virtutē pfectā operantē: et exterioribus bonis sufficientē ditatū: nō cōtingenti tpe/ sed pfecta vita. vel apponendū: et victurū sic/ et finitū scōm rationem. quia futurū immanifestū nobis. felicitatem autem finem/ et pfectum ponim⁹ oīno. si autē ita: beatos dicemus viuētū qbus existūt et existent que dicta sunt: beatos autē vt hoīes. Et quidem igitur de his intantū dictum sit. Cap. XI.

46

47

48

49

50

51

- ¶ **R**onepotū autē fortunas/ et amicorū oīem neq̄ q̄dē p̄ferre: valde inamicabile videt̄/ et opiniōib⁹ cōtrariū. **A**bulis autē et oīmodas habentib⁹ differētiās accidētibus: et his q̄dē magis redūdātib⁹/ his autē min⁹: scōm vnūq̄q̄ q̄dē diuidere lōgū/ et infinitū videt̄. **U**niversālē autē dictū/ et t̄ypo: forsitā vnq̄q̄ sufficiēt habebit: si vnq̄q̄ et quēadmodū circa ipsū/ fortunariū he q̄dē hūit aliq̄d pōd⁹ et auxiliū ad vitā: he autē leuiorēs vident̄: ita et q̄ circa amicos sūt oēs. **D**iffert autē et passiōnū vnāquāq̄q̄ circa viuētes/ vel mortuos p̄tigere: multo magis q̄ iusta/ et mala p̄existere in tragediis/ vel fieri. **S**yllogisādū vnq̄q̄ et ita differētiā. **A**magis autē fortallis inq̄rēdū circa eos q̄ defecerūt: si aliq̄ bono cōicāt vel oppositis. **U**idet̄ enī ex his et si redūdat ad ip̄os q̄b̄cūq̄ siue bonū siue p̄trariū: fragile q̄dā et puū/ vel simplr vel ill cē. si autē nō tantū/ et tale: vt faciat felices eos q̄ nō sūt/ neq̄ his q̄ sūt auferat b̄ritudinē. **C**ōferre q̄dē igit̄ aliq̄d vident̄ his qui defecerūt: bonē opatiōēs amicorū. sūt autē et infortunia. talia autē et tā magna: vt neq̄ felices nō felices/ neq̄ nō felices felices faciāt. neq̄ aliud taliū aliq̄d **Cap. XII.**
- ¶ **E**terminatis autē his scrutemur de felicitate: vtrū laudabiliū est/ vel magis honorabiliū. **M**anifestū enī qm̄ potētariū nō est. **U**idet̄ autē eē laudabile i q̄le q̄d esse/ et ad aliq̄d q̄lter h̄fē laudari. iustū enī/ et virilē et vniuersaliter bonū et virtutem laudam⁹ p̄p̄t opa/ et act⁹: et fortem/ et curforē/ et aliorū vnūquēq̄ in q̄le q̄d natū esse: et h̄fē aliquatē ad bonū aliq̄d/ et studiosū. **M**anifestū autē est hoc et ex his (que circa deos sūt) laudib⁹. **D**ensibiles enī vident̄ ad nos relate. hoc autē p̄angit q̄ sūt laudes per relationem: vt dicim⁹. **S**i autē est laus taliū: manifestū qm̄ optimorū nō est laus. s̄z mai⁹ aliq̄d et meli⁹: quemadmodū videt̄. **D**eos enī beatificam⁹/ et felicitamus: et virozū diuinissimos beatificam⁹: sūt autē et bonozū. null⁹ enī felicitatez laudat quemadmodū iustū sed vt diuinū aliq̄d et meli⁹ beatificat. **U**idet̄ autē et **E**udorus bñ attribuisse de primicis voluptati. in nō laudari enī bonozū existentem nūciare existimat: qm̄ meli⁹ est laudabilibus. talem autē esse deū et p̄ se bonū. ad hec enī et alia referri. **L**aus q̄dem enīz virtutis: opatores enī bonozū ab hac laudant̄: laudes autē operū sūt et corporaliū et aialiū. sed hoc q̄dem forte magis p̄p̄tū certificare us/ q̄ circa laudes insudauerūt. nobis autē manifestum ex us q̄ dicta sūt qm̄ est felicitas honorabiliū/ et p̄fectorū. **U**idet̄ autē ita h̄fē et p̄pter esse principū: hui⁹ enī grana reliqua oīa oēs operant̄. principū autē et causā bonorū honorabile quid/ et diuinū ponimus **Cap. XIII.**
- ¶ **I** autē felicitas est operatio q̄dā aīe secundū virtutē p̄fectā: de virtute scrutandū est. forte enī vnq̄q̄ ita meli⁹ et de felicitate cōtemplabimur. **U**idet̄ autē et secundū veritatem ciuiliū circa hāc maxime insudare. vult enī ciues bonos facere/ et legū obauditores. **E**xemplū autē habem⁹ horū: **C**retēsū/ et **L**acedemoniorū legislatores/ et si q̄ alij tales facti sunt. si vero poluce est p̄scrutatio hec: manifestū qm̄ fiet vnq̄q̄ q̄stio scōm eā q̄ a principio electionē. **D**e virtute autē p̄scrutandū: humana videlicet. etenī bonū humanū q̄rebam⁹/ et felicitatē humanā. **V**irtutē autē humanā dicim⁹ nō eā q̄ corporis: sed eā q̄ aīe. sed et felicitatē/ aīe opationē dicim⁹. **S**i autē hec ita habēt: manifestū qm̄ politicū oportet scire aliquatē: que circa animā. quemadmodū et eū qui oculos curat: et omne corpus. et magis quanto bonozū et melior politica medicinali: sed et medicorū excellentes multa negociant̄ circa corporis cognitionē. **C**ōtemplādū itaq̄ et ciuili de aīa. **C**ōtemplandū autem horum grana/ et inq̄stum sufficienter habet ad quesita. in plus enī certificare operosius forte est p̄positus. **D**icunt̄ autē de hac et ex teriorib⁹ sermonibus quedā sufficienter/ et videntū ipsi. **P**utaboc quidem irrationalē ipsius esse: hoc vero rationem habens. **H**ec autem vtrū determinata sint quemadmodum corporis particule/ et omne diuisibile: vel ratione duo sint indiuisibilia apta nata: quemadmodū in peripheria curuū et concauū/ nichil differt ad presens. **I**rrationalis autem hec quidē assimilatur communi/ et plantano: dico autem causam eius quod est nutrire et augere. talem enī virtutem anime in omnibus que nutriunt ponet aliquis vnq̄q̄/ et in embriōibus eandem vnq̄q̄ hanc/ et in imperfectis: rationabili⁹ enī q̄ aliquā aliā. **H**ec quidem igitur cōmunis quedā virtus et non humana apparet. videtur enī in somnis operari maxime particula hec et virtus: bonus autem et malus/ nequaq̄ manifesti sunt secundū somnū. vnde dicunt nichil differre secundū diuidium vite felices a

Eudorus

περί φε/
πλά
εἰς τὴν
ἐκ τῆς
ἐκ τῆς
ἐκ τῆς

miseris. cōtingit autē hoc decenter: quies enī est somnus animē secundū q̄ dicit studio-
 sa/et praua. verūtamē si quo paulatim pertrāseūt quidā motū: et ita meliora sūt phā-
 tasinata studiozorū q̄ quozūlibet. Sed de his quidē igit̄ sufficienter. et mutuiū igit̄
 relinquendū: quonia humane virtutis expers innatū est. ¶ Videt̄ vtiq̄ et alia q̄da na-
 tura anūc irrationalis esse: participās quidē aliquāliter ratione. Incontinentis enī et
 continentis rationē habentis laudamus: recte enī et ad optima dep̄catur ratio. videt̄ au-
 tem in ipsis aliud quid p̄ter rationē innatū: quod aduersat̄ et obuiat rationi. firmiter
 enim: quemadmodū dissolute corporis particule in dexterā p̄elugentū mouere: econ-
 trario in sinistrā prauē ferunt. et in anima sic: ad cōtraria enī motus incontinentiū. sed ī
 corporibus quidem videmus quod peruerse motum est: in animā vero non videm⁹. for-
 tassī autem nichil minus et in anima existimandum/esse aliquid p̄ter rationē contra-
 rians huic/et obuians. qualiter autem alterum: nichil differt. Ratione autem et hoc vi-
 detur participare: quemadmodum diximus. obedit igit̄ rationi quod continentis. am-
 plius autem forsitan subiectus est quod sobriū et fortis: omnia enī p̄sonant rationi. Vi-
 detur vtiq̄ et irracionabile duplex. plantatiū quidē enū nequaq̄ cōmunicat ratione.
 concupiscibile vero et vniuersaliter appetibile participat aliquāliter: secūdū q̄ exaudi-
 bile est ei/et obaudibile est rationi. ita vtiq̄ et patris et amico: ū dicim⁹ habere rationem:
 et non quemadmodum mathematicorum. Quoniā autem suadet̄ aliquāliter a ratiōe
 ne irracionabile: nūciat et suasio: et omnis increpatio et deprecatio ¶ Si autē oportet
 et hoc dicere rationem habere: duplex erit et rationem habens. hoc quidē principaliter
 et in seipso: hoc autem quemadmodum a patre audibile aliquid. ¶ Determinatur autē
 virt⁹ secundū differentiā hanc. dicim⁹ enī harū has quidē intellectuāles: has autē mora-
 les. sapientiā quidem/et intellectuā et prudentiā intellectuāles: liberalitatē autem/et so-
 brietatem morales. Dicentes enī de moribus nō dicimus quoniā sapiēs et intelligen⁹:
 sed quoniā iustus et sobrius. laudamus autē et sapientiē scdm̄ habitū: habitū autē lau-
 dables/virtutes dicimus. ¶ Primi Ethicorū Aristotelis filius.

Cap. I.

¶ Plurici autem virtute existente: hac quidem intellectuāli hac autem morā-
 li: ea quidem que intellectuālis plurimum ex doctrina habet et generatio-
 nem et augmentum. ideo experimento indiget et tempore. ¶ Moralis ve-
 ro ex more fit: vnde et nomen habuit parū declinans a more. Ex quo et ma-
 nifestum: qm̄ neq̄ vna moraliū virtutū natura nobis insit. nullū enī natura
 existentī aliter assuescit: puta lapis natura deorsum latus non vtiq̄ assuescit sursum ter-
 ri: neq̄ si decies milies assuescat quis eū sursum iaciens. neq̄ ignis deorsum: neq̄ aliud
 aliquid eorū que aliter innata sunt: aliter vtiq̄ assuescit. Neq̄ igitur natura neq̄ p̄ter
 naturā insunt virtutes. sed innatis nobis quidē suscipere eas: perfectus autē per assuetu-
 dinem. Adhuc quecūq̄ quidem natura nobis adueniūt: potentias horū prius scriimus
 posterus autem operationes eorum reddimus. quod in sensibus manifestum. non enī
 ex multotiens videre aut ex multotiens audire/sensus accepimus: sed econuerso habentes
 vsi sumus/non vtentes habuimus. virtutes autē accipimus/operātes prius: quēad-
 modum et in alijs artibus. que enim oportet discētes facere: hec facientes discimus
 puta edificantes edificatores fiunt. et citharisantes cithariste: sic autē et iusti operantes
 et iusti quidem efficiuntur: temperata autem temperati: forma vero fortes. Testat̄ autem
 et hoc quod fit in ciuitatibus. legislatores enī ciues assuesciētes faciūt bonos: et volū-
 tas quidem cuiuslibet legislatoris hec est. quicūq̄ vero non bene hec faciunt/peccant.
 et differt horū ciuitas/a ciuitate: vt bona a mala. ¶ Adhuc autē ex eisdē et per eade
 et fit omnis virtus: et corrumpitur. similiter autem et ars. ex citharisare enī et boni et ma-
 li fiunt cithariste: proportionaliter autem et edificatores/et reliqui omnes. ex bene quidē
 edificare: boni erunt edificatores. ex male autē mali. si enim non sic haberet/nichil
 vtiq̄ opus esset docente: sed omnes vtiq̄ vel fierent boni vel mali. sic vtiq̄ et in virtutibus
 habet. operantes enim que in cōmunicationibus sunt ad hoīes: efficiuntur hi quidē
 iusti/bi autē iusti. operātes autē que in periculis: et assueti timere/vel cōsidere: hi quidē
 fortes/bi autē timidi. similiter autē et que circa cōcupiscētiās habent et iras: hi quidē

temperati et mites fiunt: hi autem intemperati et iracundi. hi quidem ex sic in eis couersari/ hi autē ex sic/ et omnino (et vno vñq; sermone) ex similibus operatiōibus habitus sunt. Propter quod oportet operationes quales reddere: secundū enī harū differentias sequuntur habitus. non parum igitur differt sic vel sic ex iuvene confectum assuehē: sed multum magis/ aut omne.

Cap. II.

- 4 Elomiam igitur presens negociū nō cōtēplationis gfa est quēadmodū alia: nō
 q enī vī sciamus/ quid est virtus scrutamur. sed vī boni efficiamur: qz nullū vñq;
 esset pñciū eius: necessariū est scrutari ea que circa opationes/ qualiter opandū
 5 est eas. he enī sunt dñe et hmōi quales fieri habitus: quēadmodū dixim⁹. ¶ Scōm re-
 ctam quidē igitur rationē opari cōmune: et supponat. dicet autē posteri⁹ de hoc: et qd
 est ratio recta: et qualiter se habet ad alias virtutes. Illud autē p̄confessuz sit/ qm̄ omīs
 qui de opabilibus est sermo/ typo et nō secūdū certitudinē debet dici/ quēadmodū et in
 principio diximus: quonā sermones secundū materiā sunt expectēdi. q̄ autē in opatio-
 nibus/ et que conferentia: nichil stans habent: quēadmodū neq; sana. Tali autē exultēte
 vniuersali sermone: adhuc magis qui de singulis est sermo/ non habet certitudinē: neq;
 enī sub arte/ neq; sub enarratione aliqua cadūt. Oportet autē ipsos operātes semp ea q̄
 6 ad tempus intēdere: quemadmodum et in medicinali habet. et in gubernatiua. ¶ Sed
 quis exultet e tali presente sermone: tentandū auxiliari. Prīmū igit hoc speculandum
 quonā talia innata sunt ab indigētia/ et supabūdāna corūpti. oportet enī de imāse-
 stis: manifestis signis et testimonijs vti: quemadmodū in fortitudine/ et sanitate vide-
 mus. supabundāna enī gymnasia et deficiētia corūpūt fortitudinē: similiter autē et potus
 et cibi amplius et minus effecti: corūpūt sanitatē. q̄ autē cōmēsurata sunt: et faciūt/ et au-
 gent et saluant. ita igitur in fortitudine et tēperantia habet/ et alijs virtutib⁹. q̄ enī omīa
 fugit/ et timet/ et nihil sustinet: timidus efficit: et qui nihil oīno timet: sed ad omīa vadit:
 audax. similiter autē et qui quidē omni voluptate potit/ et neq; ab vna recedit: itēperat⁹
 7 est: qui autē omnes fugit quēadmodū agrestes: insensibilis. corūpuitur enī tēperantia et
 fortitudo a supabundātia et defectu: a medietate autē saluat. ¶ Sed nō solū gñatiōes et
 augmētationes et corruptiones ex eis dē et ab eis dē fiūt: sed etiā opationes in eis dē erūt.
 etenī in alijs manifestioribus ita habet: puta in fortitudine. sit enī ex multū cibū sumere.
 et multos labores sustinere: et maxime potest hoc facere fortis. ita autē et i virtutibus
 ex recedere enī a voluptatibus efficiamur tēperati. et effecti possumus maxime recedere
 ab ipsis. similiter autē et in fortitudine. assueti enī p̄tēnere terribilia/ et sustinere ip̄a: effi-
 ciamur fortes. et effecti maxime poterimus sustinere terribilia.

Cap. III.

- 8 Ignū autē oportet facere habitum supuenientē voluptatē vel tristitiā opibus
 9 qui quidē enī recedit a voluptatibus corporalibus/ et hoc ipso gaudet: tēperat⁹
 qui autē tristatur/ intēperatus. et qui quidē sustinet picula/ et gaudet/ vel nō tri-
 stat: fortis. q̄ autē tristat/ timid⁹: circa voluptates enī et tristitias: est moral' virt⁹. Prop̄
 voluptatē quidē enī mala operamur/ ppter tristitiā autē a bonis recedimus. ¶ Prop̄
 quod oportet duci qualiter cōfestum ex iuuenibus vī Plato ait: quare et gaudere et tri-
 stat in q̄bus oportet: recta enī disciplina hec est. Adhuc autē si virtutes circa actus sint/ Plato
 et passionēs: omni autē passioni et omni actui sequitur delectatio et tristitia: et propter
 hoc vñq; erit virtus circa delectationes et tristitias. Demonstrant autem et pene facte
 per hoc. medicine enim quedam sunt: medicine autem per contraria innate sunt fieri.
 Adhuc autem sicut prius diximus: omnis anime habitus a quibus inatus est fieri dete-
 rior et melior: ad hec et circa hec naturam habet. propter voluptates enim et tristitias
 prauī sunt in prosequendo et fugiendo has: vel quas nō oportet/ vel quando nō opor-
 tet/ vel vī non oportet/ vel qualiter cūq; aliter a ratione determinatur. Ideoq; determi-
 nant virtutes impassibilitates/ quasdam/ et quētes: non bene autem. quoniam simpli-
 citer dicunt: sed non vī oportet/ et quando oportet/ et quēcunq; alia apponuntur.
 Supponitur ergo virtus esse talis circa voluptates et tristitias optimorum ope-
 rationum: malicia autem contrariorum. Fiet autem vñq; nobis ex his manifestum ad-
 huc de eis dē. Tribus enim existentibus que circa electiones: et tribus que in fu-
 gis: bono/ conferente/ delectabili: et tribus contrarijs/ malo/ nociuo/ tristi: circa hec

quidem omnia bonus: directius est: malus autē peccans. Maxime autē circa delectationē. cōmunis etenim hec animalibus et omnibus que sub electione assequi uidentur. etenim bonum et cōferens: delectabile esse uidetur. Adhuc autē ex puero omnibus nobis cōnutrit: propter quod difficile cōterere hanc passionē contemporaneā uite. Regulamus autē et operationes: hi quidē magis hi quidē minus: delectatiōe et tristitia. ppter hoc igitur necessarium est circa hec esse omne negociū. non enim parū in opationes bene vel male gaudere et tristari. Adhuc autē difficilius: voluptati repugnare quā ire quēadmodū aut libere ratiū. circa difficilius autē semp et arsit et virtus. etenim bene melius in hoc: quare et ppter hoc circa delectatiōes et tristitias omne negociū et virtus et politice. q̄dē igitur bene vñt his: bonus erit: qui autē male malus. Quomā quidē igitur est virtus circa delectatiōes et tristitias. et qm̄ ex quibus fit: ab his et auget et corrūpit nō similiter factus: et quomā ex quibus fit circa hec et operatur: dictū sit.

Cap. III.

¶ Eleret autē vñq; aliq; qualiter dicimus quomā oportet quidē iusta operantes
 q̄ iustos fieri/ tēperata autē tēperatos: si enī operant iusta et tēperata/ iā sunt iusti et temperati. quēadmodū si grāmatica et musica: grāmatici et musici. Et necq; in artibus ita se habet: cōtingit enī grāmaticū quid facere et a casu et alio supposito. tūc igitur grāmaticus: si grāmaticū quid faciat: et grāmatice. hoc autē est secundū eam que in ipso est grāmaticā. Adhuc autē necq; est simile in artibus et virtutibus. que enī ab artibus fiunt: bene habent in eis. sufficit igitur hec qualiter habētia fieri. q̄ autē scōm virtutem fiunt necq; si hec qualiter habeant: iuste vel tēperate operata sunt: sed et si operans qualiter habens operetur. primū quidē si sciens/ deinde si eligens/ et eligens. ppter hoc. ternū autem et si firme/ et immobiliter habeat se/ et operet. hec autē ad alias quidē artes habere non cōnumerant/ ppter ipsum scire. ad virtutes autē scire quidē parū/ aut nihil potest. alia vero nō parū sed omnia possunt: que ex multitudine operari iusta et temperata adueniunt. Res quidē igitur iuste et tēperate dicuntur quando sunt tales: quales vñq; iustus et temperatus operabit. iustus autē et temperatus est nō qui hec operatur/ sed et qui sic operatur: vt iusti et temperati operant. Bene igitur dicitur quomā ex iusta operari iustū fit: et ex tēperata tēperatus. ex nō operari autem hec: nullus curabit vñq; fieri bonus. Sed multi hec quidē non operantur: ad rationē autē cōfugiētes existimāt philosophari/ et sic fore studiosi/ simile aliquid facientes laborantibus: qui medicos quidē audiūt studiose: faciūt autem nihil eorū que precepta sunt. quēadmodū igitur illi necq; bene habebunt corpus ita curant: necq; ista aīam ita philosophātes.

Cap. V.

¶ Est hec autē quid est virtus scrutandū. quia igitur que in anima fiunt tria sunt:
 p̄ passiones potētie. et habitus: horū vñq; aliquod erit virtus. Dico autē passiones quidē: cōcupiscentiā/ iram/ timorē audaciā/ inuidiā/ gaudiū/ amicitia/ odiū/ desiderū/ zelum/ misericordiaz: et vniuersaliter quibus sequitur delectatio vel tristitia. Potētiās autem secundū quas passibiles horū dicimur: puta secundū quas potentes irasci/ vel tristari. vel misereri. Habitus autē secundū quos ad passiones habemus bene vel male puta ad irasce: si quidē vehementer vel remisse male habemus. si autē modice/ bene. similiter autem et ad alia. Passiōes quidē igitur nō sūt necq; virtutes/ necq; malicie: quomā nō dicimur scōm passiones studiosi vel prauī: secundū virtutes autē vel malicias dicimur. Et quomā secundū passiōes quidē necq; laudamur necq; vituperamur: nō enī laudatur qui timet necq; qui irascitur/ necq; vituperat qui simpliciter irascit: sed qui qualiter. secundū virtutes autē vel malicias laudamur vel vituperamur. Adhuc autē irascimur et timemus quidē non sponte: virtutes autē electiōes quēdā vel nō sine electione. Adhuc autē secundū passiones quidē moueri dicimur: secundū virtutes autē vel malicias nō moueri: sed disponi qualiter. Propter hec autē necq; potētie sunt. necq; enim boni dicimur ppter posse pati simpliciter necq; mali: necq; laudamur necq; vituperamur. Et adhuc potentes sumus natura: boni autē vel mali nō efficimur natura: diximus autē de hoc prius. Si igitur necq; passiōes sunt virtutes/ necq; potētie: relinq̄tur habitus eas esse. Quid quidē igitur genere est virtus: dictū est.

Cap. VI.

¶ Oportet autē non solū sic dicere qm̄ habitus: sed et qualis quidē. Dicēdū igitur quomā virtus oīs: cuius vñq; fuerit virtus: et id bene habēs p̄ficiat. et opus eius

- bonū reddit. puta oculi virtus: et oculū facit studiosum: et opus eius bonū. oculi enim virtute bene videmus. similiter autem et equi virtus: equū studiosū facit: et bonum ad currendū et ferendū ascensore/ et expectandū bellatores. si itaq; hoc i omībus ita se habet: et hoīs virtus/ erit vnq; habitus ex quo bonus homo sit: et a quo bene opus suū reddit. qualis autē hoc erit: iam quidē diximus. Adhuc autē hoc erit manifestū si speculati fuerimus qualis quidē est natura ipsius. ¶ In omni itaq; cōtinuo et diuisibili est accipe hoc quidē plus/ hoc aut minus/ hoc vero equale. ¶ Et hoc vel secundū ipsam rem: vel quo ad nos. equale autē mediū quidē est supabūdantie et defectus. Dico vnq; rei qdē mediū quod eq̄lter distat ab vtroq; extremorū: quod est vnū et idē oībus. ad nos autē quod neq; abundat/ neq; deficit. hoc autē est neq; vnū: neq; idem oībus. puta si decem multa: duo autē pauca: sex accipiūtur media secundū rem: equaliter enī excedūt et exceduntur) hoc autem mediū est secundū arithmetica p̄porzione. Quod autē ad nos non ita sumendū. nō enī si alicui decem minas comedere multū: duas autē paucū: magister sex minas p̄cipiet. est enim hoc forsitan et multū sumenti vel paucū. Adiloni quidem paucū: dñatori autē gymnasiorū multū. similiter autē et in cursu. et in palestra. Ita vnq; omnis sciens/ supabūdantiā et defectū fugit: mediū aut querit: et hoc desiderat. mediū autē non rei: sed quo ad nos. ¶ Si vnq; omis sciens ita opus bene p̄ficat ad mediū respiciēs: et in hoc ducēs opera: vnde cōluenerūt dicere bene habēdus opibus: quoniā neq; auferre est/ neq; apponere. vt supabūdantiā quidē et defectu corrūpente: bene medietate aut saluante. Boni autē artifices vt dixim⁹ ad hoc respicientes opant. virt⁹ aut omni arte certior/ et melior est: quēadmodū et natura. mediū vnq; erit cōiectatit. Dico autem moralē. hec enī est circa passiones et opatiōes: in his autē est supabūdantiā/ et defectus/ et mediū. puta et timere/ et audere/ et cōcupiscere. et auerū et irasci. et misereri: et vniuersaliter delectari/ et tristari: est et magis et minus/ et vtraq; nō bene. quādo autē oportet: et in quibus/ et ad quos/ et cui⁹ gratia/ et vt oportet: et mediū et optimū qd est in virtute. similiter autē et circa opationes est supabūdantiā/ et defectus/ et mediū. Virt⁹ autē circa passiones et opationes est. in qbus autē supabūdantiā viciosa est: et defectus vituperat: mediū autē laudat/ et dirigīt. hec aut ambo virtutis. Adiectas igit quedā est virtus: coniectatit exaltēs mediū. ¶ Adhuc peccare quidē multis modis dicit. malū enī infirmū/ vt Pythagorici existimauerūt/ bonū autē finit. dirigere autē vno modo. ¶ Pythagorici
ideoq; hoc quidē facile: hoc autē difficile. facile quidē nō cōtingere signū: difficile autē contingere. et ppter hoc malicie quidē supabūdantiā et defectus: virtutis autē medietas. ¶ boni quidē enī simplr: multifarie autē mali. ¶ Est ergo virtus habitus electiuus: i medietate consistens: quo ad nos determinata ratioe: et vt vnq; sapiēs determinabit. medietas autē duarū maliciarū: huius quidē secundū supabūdantiā: huius aut scdm defectū. Et adhuc hinc has quidē deficere: has autē supabundare ab eo quod oportet/ et in passionibus et i operatiōibus: virtutē autē mediū et inuenire et eligere. P̄pter quod secundū substantiā quidē/ et rationē quid est esse dicentē: medietas est virtus: secundū optimū autē/ et bene: extremitas. ¶ Non aut suscipit omis opatio/ neq; omis anime passio medietatē. quedā enī cōfesti noiata: cōuoluta sunt cū malicia. puta gaudiū de malo: inuerecūdia/ inuidia/ et in opatiōib⁹ qdē: adulteriū/ furtū/ homicidiū. hec enī oīa et que talia sunt: dicūtur secundū seipsa mala esse: sed nō supabūdantiē iporū neq; defectus. non est igitur vnq; circa hec dirigere: sed semp peccare. neq; est bene vel nō bene circa talia i eo qd vt oportet: et quādo/ et quomō: puta adulterari: sed simpliciter facere quodcūq; horū peccare est. Simile igitur attribuenti et circa iniusta facere/ et timere: et in cōtinentē esse: esse medietatē/ et supabūdantiā/ et defectū. erit enī sic supabūdantiē/ et defectus medietas/ et superabūdantiē supabūdantiā/ et defectus defectionis. Quēadmodū igit tēperantiē et fortitudinis non est supabūdantiā/ et defectus/ ppter mediū esse aliq̄lq̄l extremū. ita neq; illorū medietas/ neq; supabūdantiā/ et defectus. sed vt vnq; operatū est viciōsum est. vniuersaliter ergo: neq; superabūdantiē: neq; defectus medietas est: neq; medietas superabūdantiā/ et defectus. Cap. VII.
- o Portet aut nō solū vniuersalē dici: sed i us q sūt scdm singl'a aptare. i his enī q circa opatiōes sunt sermonibus: vniuersales quidē maiores sunt: particulares autē

omnibus laudabilis. Declinare autem oportet quandoque quidē ad superabundantiā/
quandoque autem ad defectum: sic enim facile medium, et quod bene: adipiscemur.

¶ Secundi ethicorum Aristotelis finis.

Cap. I.

¶ Virtute itaque et circa passiones et operationes existere et in voluntariis quidem
laudibus et vituperiis factis in involuntariis autem vitiis quique autem et miseri-
cordia: voluntariū et involuntariū necessariū forsitan determinare: de virtute
intendebus. Utile autem et legislatoribus ad honores et penas ¶ Videtur
autem involuntaria esse que violenta vel propter ignorantiam facta. Violentum
autem est cuius principium extra: tale existens in quo nihil profert quod operatur: vel qui patitur. puta si
spiritus tulerit alicubi: vel homines diu existentes. ¶ Quicunque autem propter timorem maiorum ma-
lorum operata sunt: vel propter bonum aliquod: puta si tyrannus precipiat turpe aliquid operari diis
existens parentum et natorum et facientes quidē saluabuntur, non facientes autem morientur: dubita-
tionem habet utrum voluntaria sint aut involuntaria. ¶ Tale autem aliquid accidit et circa eas qui
in tempestatibus quidē tactationes, simpliciter quidē enim nullus tactat voluntarius: in sa-
lutem autem suam, et reliquorum: omnes intellectus habentes. Adhuc quidē igitur sunt tales operationes.
assimulant autem magis voluntariis, voluntarie enim sunt tunc cum operantur, finis autem operationis finis
tempus est, et voluntariū itaque et involuntariū quando operatur: dicendum. Operatur autem volens, etenim
principium mouendi organicas partes in talibus operationibus in ipso est, quorum autem in ipso
est principium in ipso est operari vel non, voluntaria itaque talia sunt, simpliciter autem forsitan involun-
taria, nullus enim vitiosus eligeret scilicet seipsum tali aliquid. ¶ In operationibus autem talibus quique
et laudantur: quando turpe aliquid vel triste sustinent: pro magno et bono, cum autem e converso:
vituperantur, turpissima enim sufferre pro nullo bono aut modico: prauum. In aliquibus autem laus
quidē non fit, sed vitiis: quando propter hec talia operatur aliquis: quod non oportet quod humanam naturam
excedat: et quod nullus vitiosus sustineret. Quod autem fortassis non est cogit: sed magis morien-
dum patientem durissima, etenim Eurypidis Alcineona de personis videtur cogit matrem oc-
cidere. Est autem difficile quique iudicare quale, pro quali eligendum: et quid pro quo sustinendum.
Adhuc autem difficilius immorari cognitis, ut enim in multis est: que quidē expectant tristitia
que autem coguntur, turpia, unde laudes et vitupera sunt circa coactos, vel non. Qualia quidē
igitur dicendum violenta: vel simpliciter quidē quando causa in his quod exterius est: et qui operatur
nihil confert. Quae autem scilicet seipsa quidem involuntaria sunt nunc autem pro his voluntaria:
quorum autem et principium in operante scilicet seipsa quidem involuntaria sunt, nunc autem pro his volun-
taria. Adhuc autem assimilant voluntariis, operationes enim in singularibus: hec autem volun-
taria. Qualia autem pro quolibet eligendum non facile est tradere: multe enim differentie sunt
in singularibus. ¶ Si quis autem dicat delectabilia et bona violenta esse cogit enim exterius
existentia: omnia vitiosus sic erunt violenta, horum enim gratia omnia operantur. Et quod quidē vi et no-
lentes: cum tristitia, qui autem propter bonum cum delectatione, ridiculum autem causari quod exterius:
sed non ipsum bene venabile existentem a talibus. Et bonorum quidē seipsum turpiū autem dele-
ctabilia. Videtur vitiosus violentum esse cuius extrinsecus principium nihil conferente vni passo.
¶ Quod autem propter ignorantiam: non voluntariū quidē omne est: involuntariū autem quod triste/
et in penitudine, qui enim propter ignorantiam operatur quodcumque nihil tristatus in operatio-
ne: volens quidē non operatus est quod non sciuit, neque rursus nolens: non tristatus de eo quod
propter ignorantiam, qui quidē in penitudine nolens videtur, qui autem non penitet: quia aliter
sit: non volens, quia enim differt: melius est habere nomen propriū. ¶ Aliud autem videtur et
propter ignorantiam operari: ab eo quod est ignorantem facere, cibus enim vel qui irascitur/
non videtur propter ignorantiam operari, sed propter aliquid eorum que dicta sunt, non sciens
autem sed ignorans, ignorat quidē igitur omnis malus: que oportet operari, et a quibus
fugendum, et propter tale peccatum multi et vniuersaliter mali sunt. ¶ Involuntariū
quidem vult dici non si quis ignorat quod confert, non enim que in electione ignorantia:
causa involuntariū sed malicie, neque quod vniuersalis: vituperatur enim propter hanc aliquis, sed quod in
singularibus: in quibus et circa quod operatio, in his enim misericordia, et vitiis, horum enim aliquis ignorans
involuntarie operatur. ¶ Forsitan igitur non malum determinare hec: et quod et quod sunt, et quis vitiosus
et quid, et circa quid vel in quo operatur: quandoque autem et quo: puta in instrumento, et gratia
cuius: puta saluus, et qualiter, puta quiete vel vehementer. ¶ Omnia quidē igitur nullus

III

utiq; ignorabit nō infans. manifestū autē q̄ neq; operantē / qualiter enī scīpm? quid autē operatur ignorabit utiq; aliquis. puta dicentes aiunt excidere ip̄os / vel nō scire quoniam ineffabilia erant. quēadmodū mytica Eschylū. vel mōstrare volēs: dimittere / vt q̄ telū. existimabit utiq; aliquis et filiū oppugnatōrē esse: quēadmodū Aherope. et rotundari lanceatā hastam / vel lapidez pumicē esse. et in salutē pcutiēs / occidit utq;. et ostendere volens quēadmodū pugiles: percutiūt utq;. Circa omia utq; hec ignorantia existēte: in quibus operatio / qui horū aliqd ignorat: nolens videt opari / et maxime in principa-
lissimis. principalissima autē videt esse in quibus opatio / et cuius gratia. Secundum
talem utiq; ignorantia inuoluntario dicto: adhuc oportet operationē tristē esse. et in pe-
nitudo. ¶ Existente autē inuoluntario quod vi et ppter ignorantia / voluntariū vide-
bit utq; eē cui? principiū in ip̄o: sciētē singularia. in quibus est opatio. ¶ Forisā enim
non benedicatur inuoluntaria esse que ppter iram / vel ppter cōcupiscētia. Prīmū qdē
enī nullū adhuc animalū aliorū voluntarie opabitur / neq; pneri. Deinde utrū nūbil vo-
luntarie opamur eorū que ppter cōcupiscētia / vel irā? vel bona quidē voluntarie / mala
autē non voluntarie? sed ridiculū / vna causa existente. Incōueniens autē forte inuolūta-
ria dicere q̄ oportet appetere. oportet autē et irasci in quibusdā / et cōcupiscere quedam:
puta sanitatē / vel disciplinā. Videt autē inuolūtaria quidē tristia esse: que aut scōm cō-
cupiscētia delectabilia. Adhuc autē quid differūt in essendo inuolūtaria / q̄ scōm cogi-
tationē / vel irā peccant: fugienda enī abo. Videtur autē nō min? hūanc esse irrationabiles
passiōes: q̄re et opatiōes hoīs ab ira. et cōcupiscētia. incōueniēs igit pōnere inuolūtaria

αἰσχυλός
Eschylus
Πότρα
Aherope
mulieris
nomen

¶ Determinatis autē voluntario / et inuolūtario: de electione sequit (hec. Cap. II.
¶ p̄trāsire. maxime enī p̄pū videt virtuti esse. et magis mores iudicare electione
q̄ operibus. Electio utq; voluntariū esse videt. ¶ Non idē autē sed in plus vo-
luntariū electioni: voluntario enī / et pueri et alia animalia cōmunicat: electione autē non.
et repentina voluntaria quidē dicim? scōm electionē autē nō. ¶ Dicētes autē ip̄am cōcu-
piscētia / vel iram / vel voluntatē / vel quandā opinionē: nō vident recte dicere. Non enī
cōmune electio et irrationabiliū: cōcupiscētia autē et ira. Et icōtinēs / cōcupiscēs quidem
operatur: eligens autē nō. cōtinēs autē eduerso eligens quidē cōcupiscēs autē non. Et
electioni quidē cōcupiscētia cōtrariā: cōcupiscētia autē cōcupiscētia nō. Et cōcupiscētia
quidē delectabilis. et tristis: electio autē neq; tristis / neq; delectabilis. Ira autē adhuc mi-
nus. nequaq; enī q̄ ppter iram scōm electionē esse videtur. Sed neq; voluntas: quāuis p-
pinqua esse videat. Electio enī nō est impossibiliū. et si quis dicat eligi / videbit utq; in-
piens esse. voluntas autē est impossibiliū: puta immortalitatis. Et voluntas quidē est: et circa
ea que nequaq; per ip̄m opata sunt utq;. puta hypocritā vincere aliquē / vel athletam.
eligit autē talia nullus: sed quēcūq; putat fieri ip̄m. Adhuc autē voluntas qdē est magis
finis / electio autē corū q̄ sunt ad finē: puta sanitatē volum? eligim? autē p que sām eri-
mus. et felices esse volum? / eligim? autē dicere nō cōgruit. Vniūsalit autē videt electio
circa ea q̄ in nobis sunt. Neq; opinio iā utq; erit. opinio quidē enī videt circa oia eē: et
nichil minus circa eterna / et impossibilia / et ea q̄ in nobis. Et falso / et vero diuidit: et non
malo et bono: electio autē his magis. vniūsalit quidē igit opinōi nō idē forisā: neq;
dicit aliq;. Sed neq; cuidā. in eligēdo enī bona vel mala q̄les quidē sumus: i opinādo
autē nō. Et eligim? quidē accipere / vel fugere / vel aliqd talū. opinamur autē quid est /
vel cui confert / vel qualiter. accipere autē / vel fugere nō multū opinamur. Et electio qdē
laudatur in essendo cuius oportet magis vel recte. opinio autem in essendo et vere. Et
eligimus quidē q̄ maxime scimus bona existētia: opinamur autē que nō multū scimus.
Et videntur nō idē et eligere optima / et opinari. sed quidā opinari quidē melius: ppter
maliciā autē eligere / nō que oportet. Si autē p̄sit opinio electiōi vel subsequat: nihil
differt. nō enī hoc intēdimus. sed si idē est opinioni cuidā. ¶ Quid agit / vel q̄le qd est:
quoniam dictorū nihil: voluntariū quidē videtur. voluntariū autē nō omne eligibile: sed
certe preconflatū: electio enim cum ratione et intellectu. subsignificare autem videtur
et nomen: vt ens p̄ealys eligibile. Cap. III.

ΥΠΟΚΡΙΤΗΣ
Hypocritio
Fictio
αθλητης
Pugil

¶ Consiliatur autē utrū de oibus et oē cōsiliabile est: aut de q̄busdā nō est p̄siliū?
¶ Dicendū autē forisā cōsiliabile / nō pro quo cōsiliabit utq; aliquis insipiens

Scithe.
Lacedemonij.

Διαγράμ-
μα
Designatio li-
nearum.
Mensura pytha-
gorae.

Homerus

vel infans: sed pro quibus intellectū habens. De eternis aut nullus consiliat: puta de mundo/vel diametro/vel costa: quoniam incōmensurabiles. Sed neque de his quae in motu/semper autem secundū eadē factis. siue ex necessitate siue ex natura/vel propter aliquā aliā causā: puta solis versionibus/et ortibus. Neque de his quae alias aliter: puta siccitatibus/et ibribus. Neque de his quae fortuna: puta thesauri inuentione. Sed neque de humanis omnibus puta qualiter Scithe optime cōuersent: nullus vique Lacedemoniorū cōsiliat: nō enim fiet vique eorū per nos aliqd. ¶ Cōsiliamur autē de his quae in nobis: et opabilibus. hec aut sunt et reliqua. Cause enī videntur esse natura et necessitas et fortuna. adhuc aut et intellectus: et omne quod per hominem. hominē autē singuli cōsiliant de his quae per ipsos opabilibus. ¶ Et quidem circa certas et per se sufficētes disciplināz nō est cōsiliū: puta de litteris. non enim dubitamus qualiter scribendū: sed quocūque sūt per nos. Non similiter autē semper de his cōsiliamur: puta de his quae circa medicinale. et negociatū. et circa gubernatū. magis quā circa gymnasticā: quāto minus certificata est. et adhuc de reliquis sūt. Adhuc autē et circa artes/et circa disciplinās: magis enī circa ipsas dubitamus. Cōsiliari autē oportet et de his quae videntur/et certis aut qualiter enī et in quibus id determinatū. Cōsiliatores autē alium in magna: discretiores nobis ipsis velut nō sufficētib⁹ dinoscere. Cōsiliamur autē nō de finibus: sed de his quae ad fines. neque enim medicus cōsiliat si sanabit neque rhetor si persuasit neque politicus si pacē faciet neque reliquū aliqd de fine. Sed ponētes finē aliquez qualiter. et per quod erit. intēdunt. et si per plura quidē videat fieri: per quod facillime et optime intēdūt. si aut per vnu: percurat qualiter per hoc erit. et illud per quod quoscūque veniat ad primā causam. quae inuentione vltima est. Qui enī cōsiliat: videt quātere. et resolvere dicto modo quēadmodū diagrama. ¶ Videt autē quāto quidē nō omis esse cōsiliū: puta mathematica: tice. cōsiliū autē omne. quāto. et quod vltimū est in resolutione. primū esse in ginatione. Et si quidē impossibile inueniant: discedūt. puta si pecunys indiget: has autē nō possibile est tribui. si autē possibile videat: incipiūt operari. possibilia autē quae per nos sūt vique. quae enī per amicos per nos aliquāte sūt. principū enī in nobis. Querūtur autē quādoque quidē instrumenta: quādoque autē necessitas horū. similiter autē et in reliquis quādoque quidē per quod: quādoque autē qualiter vel propter quod. Videt autē quēadmodū dictū est homo esse principū operationū: cōsiliū autē de opabilibus ab ipso. Operationes autē aliorū gratia. nō igit vique erit cōsiliabilis finis: sed quae ad fines. ¶ Neque vique singularia: puta si panis hoc vique digestū est ut oportet/vel factū est ut oportet: sensus enī hoc cernit. ¶ Si autē semper cōsiliabit: in infinitū veniet. Cōsiliabile autē et eligibile idē. verūtamē definitū est tam eligibile. Quod enī consilio p̄dicatū est: eligibile est. quiescit enī vnu quoscūque querens qualiter operabit: quando in seipm̄ reducet principū. et ipm̄ in antecedens. hoc enī est quod eligitur. Manifestū autē hoc et ex antiquis vrb̄tanibus quas hōm̄ merns est imitatus. reges enī quae eligeant. annūciabant plebi. Existente autē eligibili cōsiliabili. desiderabili eorū quae in nobis: et electio vique erit cōsiliabile desiderū eorū quae in nobis. ex cōsiliari enī iudicātes: desideramus secundū cōsiliū. Electio quidem igitur typo nūc: non ut consuetū est dicere secundū subscriptionē sed vniuersaliter dicta sit: et circa qualia est et quoniam eorū quae ad fines. ¶ Cap. IIII.

¶ Voluntas autem quoniam quidē finis est dictū est. videtur autē his quidē per se bonū esse: his autem apparentis boni: cōtingit autē voluntabile per se bonū dicētib⁹: non esse voluntabile quod vult qui non recte vult. si enī erit voluntabile/et bonum. erit autē si sic cōtingit: quādoque malū. Rursus autē voluntabile apparens bonum dicentibus non esse natura voluntabile. sed vnicuique quod videt: alij aut aliud videtur. et si sic cōtingit cōtraria. Si autē vique hec non placent: ergo dicendū simplr quidem: et secundū veritatem: voluntabile esse per se bonū vnicuique autem quod videt. ¶ Studioso quidē igitur quod secundū veritatē est prauo autē quod cōtingit. quēadmodum et in corporibus bene dispositis quidē: sana sunt scdm̄ veritatē talia existentia. infirmis autem altera. similiter autem amara et dulcia et verū apparet. scdm̄ enī vni- gula. Studiosus enī singulari iudicat recte et in singulis ei verū apparet. scdm̄ enī vni- quēque habitū propria sūt et bona et delectabilia. Et differt plurimū fortis studios⁹ ob vna in singul⁹ videre. quēadmodū regula et mēsurā eorū existēs. Adulter autē deceptio propter

delectationem videtur fieri. non enim existens bonum videtur, et desiderant igitur delectabile
ut bonum: tristitiam autem ut malum fugiunt.

Cap. V.

- 27 **E**xistente igitur voluntabili quidem finis/cōsiliabilib⁹ autē et eligibilib⁹ eorum qui ad finem/que circa hec operationes scōm electionē: erunt utiq; et voluntarie. ¶ **V**irtutum autem operationes circa hec/in nobis autem est virtus. Similiter et malicia. in quibus enim in nobis operari/et non operari: et in quibus non/et tamen. quare si operari bonum existens in nobis est/et non operari in nobis erit malum existens. et si non operari bonum existens in nobis/et operari malum. Si autem in nobis bona operari/et mala: similiter autem et non operari. hoc autem erat et bonos et malos esse/in nobis erit decentes et prauos esse. ¶ **D**icere autem quod nullus volens malus/neq; nolens beatus: assimilatur hoc quidem mēdaci/hoc autem veraci. beatus enim nullus nolens/malicia autem voluntariū. Vel in nunc dictis dubitandū. et hominem non dicendum esse principium neq; genitorē operationū/quēadmodū et natozū. Si autem hec videtur/et non habemus in alia principia reducere preter ea quae in nobis/ quozū et principia in nobis: et hec in nobis/et voluntaria. His autem videntur testificari et propria quae a singulis/et ab ipsis legislatorib⁹. puniunt enim et cruciāt operantes honorāt. velut hos quidem propter ignorantiam cuius non ipsi causa. bona autem operantes honorāt. velut hos quidem pro uocantes/hos autem prohibentes. quibus ad ea quae neq; in nobis sunt neq; voluntaria/nullus puocat operari. ut nichil ante opus existens suadere. puta non calcieni/vel dolere/vel esurire/vel aliud quodcūq; talium. nichil enim minus patimur hec. Etenim in ipso ignorante puniunt si causa videtur esse ignorantie/puta ebrius duplices increpatioes. principium enim in ipso: dñs enim est ei quod est non inebriari hoc autem ignorantie causa. et ignorantes aliquid eorum quae in legibus quae oportet scire/et non difficulta sunt puniunt. similiter autem et in alijs quēcūq; per negligentiam ignorare videntur. ut in ipsis existere non ignorare/cuius enim quod est diligentes esse domini. sed forsitan talis aliquis est ut non diligens sit: sed ei quod est tales fieri ipsi causa videntes remisse. et ei quod est iniustos vel incontinentes esse/bi quidem mala facientes/bi autem in potationibus/et in talibus degentes. Quae enim circa singula: tales operationes faciunt. hoc autem manifestū est ex meditantibus ad quaecūq; agoniū vel operationē. perficiunt enim operantes. ignorare quidem igitur quoniam ex operari circa singula habu⁹ sunt: pene est in: sensibilis. Adhuc autem irrationabile iniusta facientē/nō velle iniustum esse. aut stuprantē/incontinentē esse. si autem nō ignorās aliquis opatur ex quibus entiniustus/volens iniustus utiq; erit. ¶ **N**ō tamen si velit iniustus/existens: redescet/et erit iustus. nō enim qui egrotat/sanus. et si sic contingit/volens egrotat/incōtinentē viuens/et inobediens medicis. tūc quidem igitur inerat et non egrotare. emisso autem/non adhuc. quēadmodū neq; dimittenti lapidem/adhuc ipsū possibile resumere. sed tamen in ipso erat mittere et pycere/principium enim in ipso sic autem et in iniusto/incōtinenti. ex principio quidem erat tales non fieri: propter quod volentes sunt. factis autem nō adhuc inest nō esse. Nō solū autem anime malicie voluntarie sunt/ sed quibusdā et quae corporis/quos et increpamus. propter naturā quidem enim turpes nullus increpat: sed eos qui propter desidū/et negligentiam. similiter autem et circa imbecillitatē et turpitudinem et orbitatem. nullus enim utiq; improperabit ceco natura/vel ex infirmitate/vel ex plaga sed magis miserebitur. cū autem qui ex vini potatione/vel alia incontinentia: oīs utiq; increpabit. carū autem quae circa corpus maliciarū quae in nobis/increpant. quae autem non in nobis/non. si autem sic/et in alijs quae increpant utiq; malicie in nobis utiq; erunt.
- 30 ¶ **S**i autem quis dicat quoniam oēs desiderant apparens bonū/phantasia autem nō dñi/sed quiscūq; est unusquisq; talis finis videtur ei. Si quidem igitur unusquisq; est habitus sibi qualiter causa/et phantasia erit qualiter causa ipse. Si autem nullus sibi causa est cuius quod male facere/sed propter ignorantiam finis hoc operatur/propter hoc existimās fore sibi optimum: finis autem desiderium nō spontaneū/sed innasci oportet. quēadmodū visū habentē quo iudicat bene/et quod scōm veritatē bonū desiderabit: et est bene natus/cui hoc bene innatum est/quod enim maximū. et optimū et quod ab alio nō possibile accipere neq; discere: sed quale innatum est tale habebit/et quod dñi et optime hoc innatum esse: perfecta et vera erit utiq; bona naturataz. ¶ **S**i utiq; hec sunt vera quod magis virtus quae malicia erit voluntariū/ambob⁹ enim similiter et bono et malo finis natura: vel qualitercūq; videtur et iacet. reliquū autem ad hec referentes operantur qualitercūq; siue utiq; finis nō natura unicuique videtur qualitercūq; s; quod et apud ipsos est.

arwv12
Exercitatio
Solicitudo

siue finis natural' in reliqua aſit opando volūtariē ſtudioſū/virt' tamē volūtariū eſt/nī
hil minus et malicia volūtariū vtiq; erit. ſiliter enī z malo exiſtit qđ ppter ipſū in opera-
tionib'. et i fine. ſi igit' et quēadmodū dicat' volūtariē ſūt virtutes et enī habitū p'cauſe
qualit' ipſi ſum'. et in quales qđdē exiſtēdo finem talē ponim'. volūtariē et malicie vtiq;
erūt. ſiliter enī vtiq; ſunt. ¶ Cōmuni' igit' de virtutib' dictū eſt nobis et gen' typo qm̄
medietates ſūt/et quoniā habit'. et a qđ' ſūt/qm̄ harū opatiue et ſcōm ſeipſas. et qm̄ in
nobis z volūtariē ſit. vt vtiq; recta ratio p'cipiet. nō ſiliter aut' operatiōes volūtariē ſunt
et habit'. opatiōnū quidē enī a principio vſq; ad finē dī ſumus. ſciētes q' ſcōm ſingula.
habitū aut' a principio ſumus: corū q' ſcōm ſingula aut'. adiectio nō cognita: quēadmo-
dū in egrotationib'. ſed qm̄ in nobis erat ſic vti vel nō ſic: vtiq; p'ppter hoc volūtariū.
Reſumentes aut' de vnaquaq; dicemus que ſunt et circa qualia et qualiter. ſimul autē
erit maniſeſtū et quot ſunt et p'imum de fortitudine. Cap. VI.

¶ Clonā igit' medietas eſt circa timores z audacias tū et p'ri' dictū eſt. tuncm' au-
tem terribilia. hec autē ſunt (vt ſimp'r ſit dicere) mala. ppter qđ et timorē deter-
minant expectationē mali. timem' igit' oēs mala: puta malā opinionē inopiam/
egritudinem. inuicemiam/mortem. Sed non circa omnia videtur fortis eſſe: quedam
enī et oportet timere et bonum. quod aut' non malū. puta malā opinionē/qui quidē enī
timet/deccens et verecūd'. q' aut' nō timet: inuerecūd'. dicat' aut' a qđbus dā fortis ſcōz me-
taphorā habet enī aliqd' ſilic' fortis. impauid' enī qđ et fortis. inopiā aut' fortitan nō opor-
tet timere/neq; egritudinē/neq; vniuerſaliter quēcūq; nō a malicia/neq; ppter ſeipſum.
ſed neq; is q' circa hec impauid'. fortis. dicim' aut' et hūc ſcōm ſilitudinē. qđā enī in bel-
licis periculis timidi exiſtentes liberales ſūt: et ad pecuniarū emiſſionē bene audēter ha-
bent. Neq; ſi quis iniuriā circa pueros vel vxorē timet/vel inuidiā/vel aliqd' taliū / timi-
dus eſt. neq; ſi audet flagellandus: fortis. ¶ Circa qualia igit' terribiliū fortis/vel circa
maxima: null' enī magis ſuſtinet picula q' fortis. terribiliſſimū aut' mors. termin' enī. et
nichil adhuc mortuis videt bonū vel malū eſſe. ¶ Videbit' aut' vtiq; neq; circa morte z
q' in oi' fortis eſſe. puta in mari/vel in egritudinib'. in quibus igit' z vel in optimis: tales
aut' q' in bello. in maximo enī et optimo periculo. Cōcordes aut' z his ſūt honores in ci-
uitatib' et apud monarchas. ¶ Principali' autē dicet' vtiq; fortis/qui circa bonā mor-
tē ipauid'/et quēcūq; mortē inferūt repentina exiſtētia. talia aut' maxime que circa bel-
lum. Sed adhuc et in mari/et in egritudinib' intimid'. qui fortis. nō ſic aut' vt marinarū
hi quidē enī deſperāt ſalutē. et mortē talē aſpernātur. hi aut' beneſperātes ſunt. ppter ex-
perientā. ſiliter autem et viriliter agūt: in qbus eſt fortitudo. aut bonū mori. in talib'
autem corruptionibus neutrum exiſtit. Cap. VII.

¶ Erribile aut' nō oib' quidē idē. dicim' aut' quid et ſup hoīem/hoc quidē igit' ter-
ribile oi' intellectū habenti. qđ aut' ſcōm hoīem differt magnitudine et in eo qđ
magis et min'. ſiliter aut' et auſibilia. ¶ Fortis aut' inſtupescibilis vt hō. timebit
quidē igit' z talia: vt oportet aut' / vt ratio ſuſtinebit boni grā. hic enī z finis virtutis. eſt
aut' magis z min' hec timere/ z adhuc nō terribilia vt talia timere. ſit aut' p'ctōz hoc qđdē
qm̄ qđ nō oportet. hoc aut' qm̄ non vt oportet hoc vero qm̄ non quādo/vel aliqd' taliū.
ſiliter aut' et circa auſibilia. Qui qđdē igit' q' oportet et cui' grā ſuſtinet: et timet/ et vt
oportet/et qm̄ ſiliter aut' et audet: fortis. ſcōz dignitatē enī et vt vtiq; ratio: pauſ' z opaf'
fortis. ¶ Finis aut' ois opatiōis eſt q' ſcōm habitū. et forti aut' fortitudo bonū/ta' aut' ſi
nis. determinat aut' vniū qđq; fine. boni vtiq; grā fortis ſuſtinet: et opaf' q' ſcōm fortitudi-
nem. ¶ Superabūdantiū aut' q' qđdē in pauiditate: innoiatus. dictū eſt aut' nobis i prio-
ribus quoniā multa ſūt innoiata. erit autē vtiq; aliqđs infan'/vel ſine ſenſu doloris/ ſi ni-
hil timeat: neq; terre motū. neq; inundatiōes quēadmodū aunt Celtas. Qui aut' i au-
dendo ſuperabūdant circa terribilia/audax. videt' aut' et ſupbus eſſe audax/et fictor for-
titudinis. vt igit' circa terribilia ille ſe habet/ſic iſte vult videri. i quib' igit' poteſt imita-
tur. ppter qđ et ſūt multa ipſorū audaceſtimidi. in his aut' audentes: terribilia nō ſuſti-
nent. Qui aut' in timēdo ſuperabūdant/timid'. et enī q' nō oportet: et vt nō oportet/ et talia
oīa ſequūt' ipſū. deſicit aut' i audēdo. ¶ Sed in triſtitis ſuperabūdans magis maniſeſt'
eſt. Deſperans vtiq; quis timid': oīa enim timet. fortis autem cōtran'. i audēdo enī bo

μεταφο-
ρα
ἐπίστασις

μοναρχία
Χηρ
ἐνὶ πρίν-
τις
Βερ.
Πρίντις

Celte

- 43 ne spei est. **C**irca hec quidem igitur est timidus et audax/et fortis. Different autem habent ad hec. hi quidem enim superabundant/et deficiunt: hic autem medio modo habet et ut oportet. Audaces quidem preuolantes et valentes ante pericula: in ipsis autem discedunt. fortes autem in operationibus acuti prius autem quieti. Quem admodum autem dictum est fortitudo mediocritas est circa ausibilia/et terribilia in quibus dictum est et quoniam bonum desiderat et sustinet: 44 vel quoniam turpe non. **A**pori autem fugientem nopia/vel cupidinem/vel aliquid triste: non fortis sed magis timidi. mollicies enim fugere laboriosa. et non quoniam sustinet bonum: sed fugiens malum. est quidem igitur fortitudo tale quid Cap. VIII.
- 45 **I**unc autem et alie secundum quinque modos. Primum quidem politica. maxime autem tem assumulat. videtur enim sustinere pericula ciues propter eas (quod ex legibus) incrementationes: et opprobria. et propter honores. et propter hoc fortissimum videntur esse apud quos timidi in honore: fortes vero honorati. Tales autem et Homerus facit puta Diomedem et Hectora: Polydamas michi primum redargutiones reponet. et Diomedes. Hector enim aliquando dicit in Troianis cononias. **E**tudes autem a me. Assumulat autem hec maxime ei quod prius dicta est: quoniam propter virtutem fit. propter verecundiam enim et boni desiderium: honoris enim gratia et fuge opprobrii turpis existentis. **P**onet autem utique aliquis et a principibus coactos in idem: deteriores autem. quando non propter verecundiam: sed propter timorem id operantur: et fugientes non turpe. sed triste. cogunt enim dum quoadmodum Hector. quem autem ego sine bello timentem intelligam: non sibi sufficiens erit fugere canes. **E**t qui precipiunt et si recedant percutientes: idem operantur. et qui ante muros foueas et talia preordinant: omnes enim cogunt. 46 oportet autem non propter necessitatem fortem esse: sed quoniam bonum. **E**videt autem et experientia quod circa singula: fortitudo esse. unde Socrates existimauit scientiam esse fortitudinem. tales autem alii quidem in aliis: in bellicis autem milites. videntur autem multa inania esse belli: quod maxime conspexerunt isti. videntur utique fortes: quoniam non sciunt alii qualia sunt. deinde facere. sed non pati maxime possunt ex experientia: et custodire/et percutere/potentes uti armis. et talia habentes qualia utique erunt et ad facere/et ad pati fortissima: quoadmodum incrimibus armati pugnant et athletae idiotis. etenim in talibus agonibus non fortissimum pugnacissimum sunt: sed maxime potentes et corpora optima habentes. **M**ilites autem timidi sunt quoniam super tendunt periculum. et deficiunt multitudinibus/et preparationibus. primum enim fugiunt: ciuilia autem prestantia monentur. quod et in Hermecon contigit. his quidem enim turpe fugere: et mors tali salute eligibilior. hi autem et ex principio periclitabantur ut meliores existentes/cognoscentes autem fugiunt: mortem magis turpi timentes: fortis autem non talis. **E**t furor autem super fortitudinem inferunt. fortes enim esse videntur et qui propter furor quoadmodum fere vulnerantes ferunt quoniam et fortes furoris specie habent. impetuosis enim furor ad pericula. unde et Homerus merus virtute immittit furori/et virtute per furor erige: et austeram autem per singulas narces virtute/et ebullit sanguis. omnia enim talia videntur significare furoris erectionem et impetum. **F**ortes quidem igitur propter bonum operantur: furor autem cooperatur eis. **F**ere autem propter tristitiam: propter vulnerari enim. vel propter timere quia si in silua esset vel in palude non adueniret: non utique sunt fortes: a dolore et furore impulle ad periculum nichil periculorum preuidentes. quod sic et alii fortes essent esurientes. percussi enim non desistunt a pascua. sed et adulteri propter concupiscentiam/et audaciam multa operantur. non utique sunt forma per dolorem vel furor impulsa ad periculum. naturalissima autem videtur (que propter furor) esse: et precipiens electionem/et cuius gratia fortitudo. et homines utique irati quidem dolent: puniunt autem delectantur. qui autem propter hoc: pugnaces quidem non fortes autem. non enim propter bonum neque ut ratio: sed propter bonum neque ut ratio: sed propter passionem. simile autem habent aliquid. **N**eque utique bone spei confidentes existentes: fortes. propter multonem enim et multos vicisse/confidunt in periculis. **C**onfirmes autem quoniam ambo audaces. sed fortes quidem propter predicta audaces. hi autem tem propter estimare meliores. esse et nichil contra pati. tale autem faciunt et inebriant. hi sperantes enim fiunt. quando autem ipsis non accidunt talia fugiunt. fortis autem erat terribilia homini existentia: et non apparentia sustinere: quoniam bonum. et turpe. non. **P**ropter quod fortioris videtur esse in repentinis timoribus et impavidum et inturbatum esse quam in premamensis. ab habitu enim magis/vel quoniam minus ex preparatione/premanifesta quidem igitur et si ex ratione et ex cogitatione aliquis precligat. repentina au-

Homerus
Diomedes
Hector
polydamas
Troiani

Socrates
Diogenes
Durus
Plebeus
Indoctus

Homerus

Argel
Lacones.
Sicyonij

tem secundū habitum. ¶ Fortes autem videntur et ignorantes. et sunt nō longe ab his
qui bone spci: deteriorēs autem quanto dignitatem nullam habent. illi autē ppter qđ z
pmanent per aliqđ tēpus: hi autē decepti si cognouerunt quoniā aliud est qđ suspicant/
fugiūt. qđ Argel patiebātur incidētes Laconib⁹ et Sicyonys. et fortes vtiq; dicti sunt
quales quidā existimant fortes. Cap. VIII.

¶ Circa audacias autē et timores fortitudo existēs nō silit̄ circa ambo est. sed ma-
gis circa terribilia. in his enī et impurbatus et circa hec vt oportet habēs / for-
tis magis qđ circa audacias. In sustinendo vtiq; tristia vt dictū est: fortes dicūt.
pp̄t qđ et fortitudo triste. et iuste laudat. difficult⁹ enī tristia vt dictū est sustinere qđ a de-
lectationib⁹ abstinere. ¶ Sed et adhuc videbit vtiq; eē. qui scđm fortitudinē finis dele-
ctabilis: ab his autē qđ circa finē euanescere. quale et in gymnasticis agonib⁹ sit. pugilib⁹
enī finis qđ delectabilis / cui⁹ gr̄a corone et honores. percuti autē dolorosū si carnales. et
triste oīs labor. ppter multa autē hec esse parū existens cui⁹ gr̄a: nichil delectabile vi-
det h̄re: sic vtiq; tale est et qđ circa fortitudinē. mors quidē et vulnera tristia forti / et nō
lenu erūt. sustinet autē hec qm̄ bonū. vel qm̄ turpe non. ¶ Et quāto vtiq; magis virtutē
habeat oēm. et felicioz sit: magis in morte tristior erit. tali enim maxime viuere dignū / et
iste maximis bonis priuaf sciēs: triste autē hoc: sed nihil min⁹ fortis. fortis autē et magis
fortis qm̄ bonū in bello. p illis eligit. ¶ Nō vtiq; aut in omnibus virtutib⁹ delectabiliter
operari existit: preter qđ inquantū finē attingit. ¶ Adhuc autē nichil fortis. phibet non
tales esse optimos sed eos qđ min⁹ quidē fortes: aliud autē bonū nullū habentes. paratū
quidē enī isti ad pericula: et vtiq; ad parua lucra pmutāt. De fortitudine quidē igit̄ intā-
tum dictū sit. quid autē est / nō difficile typo accipe: et us que dicta sunt. Cap. X.

¶ Est hec autē de tēperātia dicam⁹. vident enī irrationabiliū parū he esse virtu-
tes. Quoniā quidē igit̄ medietas circa delectatiōes / tēperātia dictū est nobis.
minus enī et nō similiter est circa tristitias / in his autē et intēperātia videt̄. Circa
quales igitur delectationū / nūc determinem⁹. ¶ Determinant autē aiales et corporales
puta amor honoris / amor discipline. vterq; enī horū gaudet cui⁹ amatiū est nichil patiē-
te corpore / sed magis mente. Qui autē circa tales delectatiōes: neq; tēperati. neq; intē-
perati dicunt̄. Silit̄ autē neq; qđ circa alias quecūq; nō corporales sūt. amatores enī fabu-
larū: et narratores: et de contingentib⁹ cōterētes dies: garrulos. intemperatos autē non
dicimus: neq; cōmīstos in pecuniis vel amicis. circa corporales erit vtiq; tēperantia.
¶ Non oēs autē neq; has. qui enim gaudent us que p visū: puta colorib⁹. et figuris / et
scriptura: neq; temperati / neq; intēperati dicuntur. q̄uis videat vtiq; esse et vt oportet
gaudere in his: et scđm superabundantiā et defectū. Silit̄ autē et in his qđ circa auditū. su-
perabundant enī gaudentes melodys et hypocnisi: nullus intēperatos dicit. neq; eos qđ
vt oportet / tēperatos. Neq; eos qđ circa odorē: ppter scđm accidēs. gaudentes enī malo-
rū vel rosarū vel thymiamatū odorib⁹ nō dicim⁹ intēperatos. Sed magis eos qđ vnguē-
torū et pulmentorū. gaudent enī his intēperati. quoniā per hec fit eis rememoratio cō-
cupiscibiliū. videbit autē vtiq; aliquis et alios quādo esuriūt gaudentes ciboꝝ odorib⁹
talib⁹ autē gaudere intēperati hui⁹ enī cupiscibile hoc. Nō est autē neq; i alyis anima-
lib⁹ scđm hos sensus delectatio preter secūdū accidēs. neq; enī odorib⁹ leporū canes
gaudent sed cibatiōe. sēū aut odor fecit / neq; leo voce bouis sed comestioe. quoniā autē
ppe est per vocē sensit et gaudere vtiq; hac videt̄. silit̄ autē neq; vidēs neq; inueniēs cer-
uum vel agrestē caprā / sed quoniā cibū habebit. Circa tales vtiq; delectationes tēperā-
tia et intēperātia est quib⁹ reliqua aialia cōmunicāt. ¶ Unde scrules et bestiales vidē-
tur: he aut sunt tact⁹ et gust⁹ ¶ Vident vtiq; et gustu in parū vel nichil vti. gust⁹ enī est
iudiciū saporū: qđ faciūt qđ vti. pbūt et pulmenta cōdiūt: nō multū aut gaudent his vel
nō intēperati: sed vsu qđ fit oīs p tactū et in cibis et in ponib⁹ et venciis dictis. Propter
qđ et orauit quidā Philoxenus Ennius puluoraz existens / guttur ipsi⁹ lōgi⁹ gruis fie-
ri: vt delectaret tactu. ¶ Cōmunissim⁹ aut sensuū tactus: scđm quē intēperantia. et vide-
bitur vtiq; iuste et probabilis: qm̄ nō secundū qđ hoīes sum⁹ existit: sed scđm qđ aialia / ta-
lib⁹ vtiq; gaudere et maxime diligere bestiale. etenī liberalissime earū qđ p tactū delecta-
tionū / ablate sūt: puta qđ in gymnasijs p tinnōe / et calefactionē facit. nō enī circa omē

υποκρι-
σισ

Distinctione
Scenica p
nuntiatio
θυμια

μα
odorabilis
evaporatio.
Suffitus
Suffumigis-
um

Philoxen⁹

corpus intemperati tactus: sed circa quasdam partes

Cap. XI.

- 61 **C**oncupiscentiarum autem he quidem communes esse: hec autem proprie et apposite, puta quod
 62 **c**ibi quidem naturalis, omnis enim concupiscit quando indigens fuerit siccum vel
 humidum cibum, quandoque autem ambos, et lectum (inquit Homerus) iuuenis et
 crescens tale autem / vel talem non adhuc omnes / neque eosdem: propter quod videntur nostra
 esse, sed adhuc habet aliquid naturale, alia enim alijs sunt delectabilia: et quedam quibus
 63 **d**am delectabiliora continguntibus. ¶ In naturalibus quidem igitur concupiscentijs
 pauci peccant, et in unum: in plus, comedere quidem enim que contingunt / vel bibere usque
 quo usque superimpleantur: superabundantie est secundum naturam multitudinem, repletio
 enim indigentis: naturalis concupiscentia, propter quod dicuntur isti gastrimargi ut propter
 indigentiam replentes eam, tales autem fiunt qui multum bestiales. Circa proprias autem delecta-
 tiones multi et multipliciter peccant, eorum enim qui amatores dicuntur talium: vel in gau-
 dendo quibus non oportet / vel ut magis / vel ut multi, vel non ut oportet: secundum om-
 64 **n**ia autem intemperati superabundant, etenim gaudent quibusdam quibus non oportet:
 odibilia enim, etsi quibusdam oportet gaudere talium / magis quam oportet: et ut multi gau-
 dent. ¶ Circa delectationes quidem igitur superabundantia / quoniam intemperantia, et
 vituperabile: manifestum. Circa tristitias autem non quemadmodum in fortitudine in susti-
 nendo dicitur temperatus neque intemperatus in non: sed intemperatus quidem in tristitia
 do magis quam oportet / quoniam delectabilia non adipiscitur: et tristitia autem facit ei delecta-
 tio, temperatus autem in non tristiari absentia: et in abstinere a delectabili. Intemperatus
 quidem igitur concupiscit delectabilia omnia: vel que maxime: et ducitur a concupiscen-
 tia / ut pre alijs hec eligat, propter quod tristat / et non adipiscens / et concupiscens / cum
 tristitia enim concupiscentia, inconuenienti autem assimilatur propter delectationem tri-
 65 **s**tari. ¶ Deficientes autem circa delectationes et minus quam oportet gaudentes, non mul-
 tum fiunt, non enim humana est talis insensibilitas, etenim reliqua animalia discernunt
 cibos, et his quidem gaudent his autem non, si autem huic nichil est delectabile / neque
 differt alterum ab altero: longe usque erit ab hominum natura esse, non fortitus est autem
 talis nomen propter non multum fieri. ¶ Temperatus autem medicus circa hec se habet,
 neque enim delectatur quibus intemperatus maxime sed magis tristatur, neque vniuersaliter
 quibus non oportet, neque vehementer tali modo nullo, neque absentibus tristat: neque con-
 cupiscit: vel mensurate, neque magis quam oportet, neque quando non oportet: neque vniuersa-
 liter talium nullo. Quicunque autem ad sanitatem vel ad bonam habitudinem delectabilia existunt:
 66 **v**el hec appetunt mensurate, et ut oportet, et talia delectabilia non impedimenta his existi-
 unt: vel propter bonum / vel super substantiam, sic enim habens magis diligit tales delectationes
 quam dignum sit, temperatus autem non talis, sed ut recta ratio.

Cap. XII.

- 66 **v**oluntario autem magis assimilatur intemperantia quam timor, hec quidem enim
 67 **p**ropter delectationem, hic autem propter tristitiam, quorum hoc quidem desi-
 derabile: hoc autem fugibile. Et tristitia quidem stupefacit et corrumpit naturam
 68 **h**abentis: delectatio autem nichil tale facit. ¶ Ab his autem voluntarium, propter quod
 et exprobrabilius, etenim assue fieri facile ad hec, multa enim talium in vita: et assuetudi-
 nes sine periculo, in terroribus autem econuerso. Videtur autem usque voluntarium non
 similiter timor esse usque que secundum singula, hec quidem enim sine tristitia / hec autem
 propter tristitiam stupefaciunt: ut arma proiciant / et alia disformiter faciant, propter quod
 et videntur esse violenta. Intemperantia autem econuerso, que quidem secundum sin-
 gula / voluntaria: concupiscit enim et appetit, totum autem minus: nullus enim
 concupiscit intemperatus esse. ¶ Nomen autem intemperantie et ad puerilia peccata
 ferimus: habent enim quamdam similitudinem, utrum autem ab utro vocatur: nichil ad
 ea que nunc / differt manifestum autem quoniam posterius a priori. Non male autem vi-
 detur translatum esse, puniri enim oportet turpia appetentem / et multam augmentatio-
 nem habentem, tale autem maxime concupiscentia et puer, secundum concupiscentiam
 enim viuunt pueri / et maxime in his delectabilis appetitus, si igitur non erit bene persua-
 sibilis / et ad dominans et ad multum veniet: insatiabilis enim delectabilis appetitus, et
 vndeque insipientia et concupiscentie operatio auget conatum, et si magne et vehementes

γαστρι/
μαρροσ
Ἰνγλουτοσ.
ἔλτρε furēs

sint: et cogitationē percutient. ¶ Propter qđ oportet mensuratas esse/et paucas/et ratio- 69
nem nichil contrariari. tale autem bene persuabile dicimus et punitum. quemadmodū
enim puerum oportet secundum pceptum pedagogi vivere sic et cōcupiscibile ratio-
ni consonare. intentio enim ambobus bonum. et concupiscit temperatus que oportet/
et ut oportet. et quādo: ita aut ordinat et ratio. Hec igit nobis dicta sint de tēperantia.
¶ Tercij Ethicorū Aristotelis: antiquę translationis finis.

¶ Icamus deinceps de liberalitate. Videt aut esse circa pecu- Cap. I.
nias medietas: laudat enī liberalis nō in bellicis nec in qbus tēperat⁹ rur-
sus neq in iudicijs. sed circa dationē pecuniarū et sūptionē. magis autē in
datione. Pecunias aut dicim⁹ oia quorūcūq dignitas numismate mensu-
ratur. ¶ Est aut et prodigalitas et iliberalitas circa pecunias superabun-
dantia et defectus. Et iliberalitatē quidē copulam⁹ semper: magis q̄ oportet quidē cir-
ca pecunias studentib⁹. ¶ Prodigalitatē aut inferimus q̄q̄ cōplectentes intēperatis
hoibus. incōninentes enī et per intēperantiā consūptores: pdigos vocamus. ppter qđ
et p̄ausissimi vident⁹ esse: multas enim simul malicias habet. ¶ Nō aut p̄prie appellan-
tur. vult enī pdigus esse qui vnū aliqđ inalū habet. corrūpere substantiā: pdigus enī q̄
ppter seipsum perditus. videtur autē perditio quedā ipsi⁹ esse et substantie corrūptio:
vt vivere p̄ has existente: sic vnq̄ pdigalitatē accipimus. ¶ Quorū aut est aliqua vtili-
tas: his contingit bene vti et male. diuitie aut sunt vtiliū. vnoquoq̄ autē optime vitur/
qui habet circa singula virtutem. et diuitijs autem vtetur optime: qui habet circa pecu-
nias virtutem. iste autem est liberalis. ¶ Vltus autem videtur esse pecuniarum consum-
ptio et datio: acceptio autem et possessio custodia magis. propter quod magis est libe-
ralis dare quib⁹ oportet: q̄ accipere vnde oportet: et nō accipere vnde nō oportet. Vir-
tutis enī magis bñ facere q̄ bene pati: et bene operari magis q̄ turpia non operari. non
immanifestū autē quoniā dationē quidem sequitur bene facere et bona operari. sūptio-
nem autē bene pati: et non turpe operari. Et grana danti: et nō accipiēti. sed et laus ma-
gis. Et facili⁹ non accipe: q̄ dare. propiū enī minus emittit q̄ non accipiunt alienum.
Sed liberales dicunt⁹ qui dant: qui vero nō accipiūt non in liberalitatē laudant⁹: sed nō
minus in iustitiā. qui autē accipiūt: non laudant⁹ multū. Amant⁹ autē maxime liberales
eorū qui in virtute: viles enī. hoc aut in datione. ¶ Que aut scōm virtutē operatiōes/bo-
ne et boni grā: et liberalis igit dabit boni grana. ¶ Et recte quib⁹ enī oportet. et q̄cūq̄
et q̄ et alia quecūq̄ sequuntur recte dari. ¶ Et hoc delectabile vel sine tristitia. qđ
enī scōm virtutē/delectabile vel nō triste. Qui autē dat qbus non oportet: vel non boni
gratia. sed ppter aliā causā: non liberalis. sed alius quis dicet. Neq̄ q̄ triste dat. magis
vniq̄ eligit pecunias bona operatione: hic aut non liberalis. ¶ Neq̄ accipiet vnde non
oportet. neq̄ enī est non honorāns pecunias: talis acceptio. non vnq̄ erit neq̄ petitiu⁹/
non enī est beneficiens/beneficari facili⁹. ¶ Unde aut oportet accipiet: puta a pio-
rijs possessiōibus non vt bonū: sed vt necessariū: vt habeat dare. ¶ Neq̄ non curabit
p̄pria/volēs per hec quibusdā sufficere. neq̄ quibuslibet dabit: vt habeat dare quibus
oportet: et q̄/et vbi bonū. ¶ Liberalis autē est vehementer superabundare in datione: vt
derelinquat sibi p̄si minora. nō respicere p̄ ad seipsum: liberalis. ¶ Scōm substantiam
vniq̄ liberalis dicit⁹. nō enī in multitudine datorū qđ liberale: sed in dāno habitu. hic au-
tem scōm substantiā dat. nichil aut phibet liberaliorē esse minora dantē si a minoribus
det. ¶ Liberaliores autē vident⁹ non qui acquisierūt: sed qui susceperūt substantiam:
inexpertī enī indigētie. et oēs diligūt magis sua opera: vt parētes vel poete. ¶ Ditari
aut nō facile liberalē: neq̄ acceptiuū existentē/neq̄ custoditiuū: emissiuū autē. et nō ho-
norantē ppter ipsas diuitias: sed grā dānois. Prop̄ qđ et accusant fortunā. quoniā
maxime digni existētes nequa q̄ ditantur/contingit autē nō irrationabiliter hoc: nō enī
possibile pecunias habere non curantē vt habeat. quemadmodum neq̄ in alijs. Nō ta-
men dabit quibus non oportet. neq̄ quādo non oportet neq̄ quecūq̄ alia talia. nō enī
adhuc operabilē secundū liberalitatem. et in hoc consumens nō vnq̄ habebit in q̄ opor-
tet consumere quēadmodū enī dictū est: liberalis est q̄ scōm substantiā expendit: et in q̄
oportet. ¶ Qui autē superabundat pdigus. ppter qđ tyrannos nō dicim⁹ prodigos: 17

- multitudine enim possessionis non videtur facile esse donationibus et expensis superabundare.
- 18 **L**iberalitate utique in medietate existente circa pecuniarum donationem et acceptionem, liberalis et dabit et expendet in que oportet et que oportet similiter in magnis et parvis et hoc delectabiliter. Et accipiet unde oportet et quantum oportet virtute enim circa ambo existente in medietate faciet utraque ut oportet sequitur enim sequenti donationi acceptio talis non talis autem contraria est. sequentes quidem igitur sunt si in ipso: contrarie autem manifestum quod non.
- 19 **S**i autem preter opportunum et bene habens contingat ipsum consumere: tristabitur. moderatur autem et ut oportet. virtutis enim est delectari et tristiari in quibus oportet et ut oportet.
- 20 **S**ed et bene communicativus est liberalis in pecuniis. potest enim multa pati non honorans pecunias. et magis gravatus si quidem quod oportet non consumpsit: quam tristatus si non opportunum aliquid consumpsit: et Symonidi non placet. Prodigus autem et in his peccat: Symonides neque enim delectatur in quibus oportet neque ut oportet neque tristatur ut oportet. erit autem preedictibus manifestus.
- 21 **D**ictum autem est nobis quoniam superabundantia et defectus sunt prodigalitas et illiberalitas: et in duobus in donatione et in acceptione. et expensas enim in donatione ponimus. Prodigalitas quidem igitur in dando et non in accipiendo superabundat. in accipiendo autem deficit. illiberalitas autem in dando deficit. et in accipiendo superabundat: nisi in parvis.
- 22 **Q**ue quidem igitur prodigalitas non multum coaugens: non enim facile est ex nulla parte accipientem omnibus dare. velociter enim derelinquit substantias dantes idioras: quod et videntur prodigi esse.
- 23 **Q**uare talis videbitur utique non parvo melior esse illiberali: bene sanabilis enim est et ab erate et ab egestate. Et ad medium potest venire: habet enim que liberalis: etenim dat et non accipit. neutrum autem ut oportet: neque bene. si autem hoc asuefecit: vel qualiter aliter transmutet: erit utique liberalis. dabit enim quibus oportet. et accipiet unde oportet. et non accipiet unde non oportet. propter quod et videtur omnino non esse pravus secundum morem: non enim mali neque in multis superabundare dantes et non accipientem: insipientis autem. Secundum autem hunc modum prodigus videtur esse multo melior illiberali. et propter ea que dicta sunt: et quoniam hic quidem prodest multis: hic autem nulli: sed neque sibi ipsi. sed multi prodigorum quemadmodum dictum est: et accipiunt unde non oportet: et sunt secundum hoc illiberales. Accipit autem sunt propter velle consumere. facile autem hoc facere: velociter enim derelinquit eos substantia. coguntur igitur aliunde acquirere. Simul autem et propter nichil boni curare: indifferenter et undique accipiunt. dare enim concupiscunt: qualiter autem vel unde nichil eis differt. Propter quod neque liberales donationes ipsorum sunt neque enim bone: neque huiusmodi ipsi gravia: neque ut oportet. sed quandoque quos oportet indigere hos divites faciunt: et moderans quidem secundum mores nichil utique darent. adulatores autem aut secundum aliquam aliam voluptatem tribuunt multa. Propter quod intemperati ipsorum sunt multa. facile enim consumentes ad intemperantias consumptivi sunt. et propter non ad bonum vivere: ad voluptates declinant.
- 24 **P**rodigus quidem igitur inducibilis effectus: in hec transit. potius autem studio: in medium et id quod oportet aduenire utique.
- 25 **I**lliberalitas autem insanabilis est. videtur enim senectus et omnis impotentia illiberales facere. et magis connaturale hominibus prodigalitate: multi enim amatores pecuniarum magis quam datores. Extendit autem in multum et multiforme est. multi enim modi videntur illiberalitatis esse. in duobus enim existens: et defectu donationis: et superabundantia acceptionis: non omnibus integra aduenit sed quandoque diuiditur. et hi quidem acceptione superabundant: hi autem donatione deficiunt. Qui quidem enim talibus appellanombus puta parci tenaces/aridi: omnes donatione deficiunt. aliena autem non appetunt neque volunt accipere. hi quidem propter quandam reverentiam et moderantiam turpius. videntur enim quidam vel dicunt propter hoc custodire: ut non cogantur aliquando turpe aliquid operari. horum autem et cumini venditor et omnis talis nominatus est a superabundantia eius quod est nulli utique dare. hi rursus propter timorem abstinent ab alienis: ut non facile ipsum que aliorum accipere: que autem ipsius alios non. placet igitur eis neque dare: neque accipere. Hi autem rursus secundum acceptionem superabundant undique accipiendo et omnes: puta illiberales operationes operantes et de meretricio pasti. et omnes tales et usurarii: et parva in multo. omnes enim isti unde non oportet accipiunt. et quantum non oportet. Commune autem in ipsis turpis lu-

cratio apparet. oēs enim gratia lucri/et hui⁹ parui opprobria sustinent. Eos enī qui in magna non vnde oportet accipiunt/ neq; que oportet: nō dicim⁹ illiberales. puta ciuitates tyrannos desolantes et sacra predantes: sed perniciosos magis/ et impios/ et iniustos. ¶ Ellector quidē et mortuorum spoliator/ et latro illiberalis sunt. turpes lucratōes enim: lucri enī gratia vtriq; negociant/ et opprobria sustinēt et in quidem pericula maxime. ppter lucrum: hi autē ab amicis lucrant quib⁹ oportet dare. vtriq; vtrq; vnde nō oportet lucrari volētes turpes lucratores: et oēs vtrq; tales sūptiones illiberales. ¶ Cōgrue vtrq; liberalitati illiberalitas contrariū dicit⁹. maius enī est malū. pdigalitate: et magis i hanc peccant. q̄ secundum dictam pdigalitatem. Deliberalitate quidem igitur et opus positis maliciis tanta dicta sint. Cap. II.

¶ Idebitur autē vtrq; cōsequēs esse/ et de magnificētia pertrāsire: vidē enī et hec ipsa circa pecunias quedā virtus esse. Nō quemadmodum autē liberalitas extēditur circa omnes que in pecuniis sunt operatiōes: sed circa sumptuosas solum.

τρίηρα/ Χα
Πρεφektus
trigēmis
αρχηγός/
πόσ
Πρεφektus
spectaculor.

¶ In his autē superexcellit liberalitatem magnitudine: quemadmodū nomē ipsū significat. in magnitudine enī decēs sūptus est. ¶ Ad magnitudo autē ad aliquid. non enim idē sumptus trierarche/ et architheoro. decēs vtrq; ad ipsū/ et in quo/ et circa que. Qui autē in paruis vel in moderatis secundū dignitatē exeat nō dicitur magnificus. puta hoc multoties dare tanti. sed qui in magnis. ille. magnific⁹ quidē enī liberalis. liberalis autē nil magis magnificus. ¶ Talis autem habitus defectus quidē paruificētia vocatur: si per abundantia autem banauis et aprocalia. et quęcunq; tales non superabundantes magnitudine circa que oportet: sed in quibus non oportet et vti non oportet p̄clare. p̄sterius autē de ipsis dicemus. ¶ Ad magnificus autem scienti assimilatur. decens enī speculari potest/ et expendere magna prudenter. ¶ Quēadmodū enim i principio dixim⁹/ habitus operatiōib⁹ determinat⁹/ et quorū est. magnifici vtrq; sumptus magni et decētes: talia vtrq; et opera. sic enī erit magnus sūptus et decens operatiō. quare op⁹ quidem sumptu dignum oportet esse. sumptum autem opere. vel superabundare. ¶ Cōsumet autem talia magnificus boni gratia: cōmune enim hoc virtutibus. ¶ Et adhuc delectabiliter et emissive. ratiociniū enim diligentia. paruifica. Et quali opumum/ et decensissimū intendere vtrq; magis: q̄ quanto/ et qualiter minimo. ¶ Incessariū autē et liberalem magnificū esse. et enī liberalis expendet que oportet et vti oportet. in his enī magnū magnifici: velut magnitudo/ circa hec liberalitate existente. ¶ Et ab equali sumptu faciet opus magis magnificum. non enim eadem virtus possessionis et operis. possessio nis quidē enim virtus quod plurimo dignum et honoratissimum: puta aurum. operis autem magnum est bonum. talis enī speculatio admirabilis: magnificū autē admirabile et est operis virt⁹ magnificentia in magnitudine. ¶ Est autē sumptuū qualia dixim⁹ honorabilia puta circa deos dona reposita et reparatiōes et sacrificia. similē autē et q̄cūq; circa oē diuinum et quęcūq; ad cōmune magnificata sunt. puta si alicubi largiri/ quales oportet p̄clare/ vel trieris esse principē/ vel conuiuare ciuitatem. In omnib⁹ autem quemadmodū dictū est et ad operantē referē quis est et quarū possessionum. digna enī oportet his esse: et non solū opera/ sed et facientē decere. ¶ Propter quod inops quidē non vtrq; erit magnificus. non enim sunt ei a quibus magna consumet decenter. tentis autem insipiens: p̄ter dignitatem enim et oportunū. secundum virtutem autem recte. ¶ Decet autem et eos quibus talia p̄existunt per seipsos. vel per progenitores/ vel p̄ quos ad ipsos transeunt: et nobiles et gloriosos/ et quęcunq; talia. omnia enim hec magnitudinem habent et dignitatem. Ad arime quidem igit⁹ talis magnificus. et in talib⁹ sumptibus magnificentia: quemadmodū dictum est. maxima enim et honorabilissima ¶ Propriorū autē quęcūq; nisi semel sunt: puta nuptie/ et si quid tale et si circa aliquid tota ciuitas studet: vel qui in dignitatibus/ et circa peregrinorum susceptiōes/ et missiōes. et dātiōes/ et retributiōes. nō enī sūptuos⁹ i seipm magnific⁹: s̄ i cōmunia. dona autē: deo sacra habēt aliqd s̄ile. ¶ Ad magnifici autē et habitatiōis p̄parare decēter diuiciis. ornatus q̄dē enī et hec et circa hec magis sūpt⁹ facere quęcūq; diuturna operū. optima enī hec. ¶ Et in singulis decēs. non enī idē cōgruit diis et hoib⁹ neq; in tēplo et sepulchro. et in sūptib⁹ vniūq; magnū in genere: et magnificentissimum quidem quod

τρίηρος
Τριγέμις
ἡ αὐτὴ τριῶν
ordinū rēor.

in magno magnū. hoc autem quod in his magnū. et differt in opere magnū/ab eo quod est in sumptu. spera quidem enim vel lectus pulcherrima magnificentiā habet puerilis domi: huius autem precii parvū et illiberale. propter quod est magnifici in quo vniq; faciat genere magnifice facere. tale enim non facile supabile: et est habens secundū dignitatem sumptus. talis quidē igitur magnificus. ¶ Superbū dāns aut et banāusus propter quod oportet cōsumendo supabūdat: quēadmodū dictū est: in paruis enim sumptuū multa cōsumit/et resplendet preter melodiam. et est parabola quedam: puta hūstrones nuptias: luter cibans. et comedis tribuens/ in transitu purpuram inferens: quēadmodū Absgarres. et omnia talia non boni faciet gratia: sed diuitias ostentans/ et propter hoc existimans admirari. et vbi quidem oportet multa consumere/ pauca consumens. vbi autem pauca. multa. ¶ Paruifcus autem circa omnia deficiet. et maxime consumens in paruo bonū perdit/ et quodcūq; faciat tardās/ et intendens qualiter munus consumat vniq;/ et hoc tristatus/ et omnia existimans maiora facere q̄ oportet. Sunt quidem igitur habitus hi malicie: non tamen opprobria quidem inferunt. propter neq; nocuus. primo esse/ neq; valde turpes.

ΛΕΚΙΘΟΝ
ΕΙΡΕΟΛΙ ΔΙΕΙΤ
ΑΙΡΥΡΟΠΥΛΟΣ

Cap. III.

- 45 **M**agnanimitas autem circa magna quidē et ex nom'ne videtur esse. circa qualia autem est: primū accipiamus. differt autem nichil: habitū vel cum qui secundū habitum intendere. Elidetur aut magnanimus esse/ qui magnis seipm dignificat dignus existens. qui enim non secundū dignitatē id facit insipiens. corū autem qui secundum virtutē nullus insipiens neq; stultus. magnanimus quidē igitur qui dictus est. ¶ Qui enim paruis dignus/ et his dignificat seipm: temperatus. magnanimus aut non/ in magnitudine enim magnanimitas. quēadmodū et pulchritudo in corpore magno. parui autem formosi et p̄mensurati: pulchri autē non. ¶ Qui autē magnis seipm dignū facit. indignus existens/ chaunus. qui aut maioribus q̄ dignus: nō omis/ chaunus. qui autem minoribus q̄ dignus: pusillanimus: siue magnus siue moderatus siue paruis/ dignus existens/ adhuc minoribus seipsum dignū existimet. et maxime vniq; videbitur si videatur magnis dignus. quid enim vniq; faceret: nisi talibus esset dignus. ¶ Est autem magnanimus magnitudine quidē extremus: eo autem q̄ vt oportet medius: eo enim q̄ secundum dignitatē seipm dignificat: hi autē supabundant et deficiunt. Si autē vniq; magnus seipm dignificat/ dignus existens: et maxime maximis. ¶ Circa vniū vniq; erit maxime. dignitas autē dicitur ad ea que exterius bona: maximū autē hoc vniq; ponem? quod diis attribuiamus/ et quod maxime desiderant qui in dignitate. et quod in optimis premiū. tale autē est honor. maximū enim vniq; hoc corū que exterius bonorū. circa bonores vniq; et inhonoraciones magnanimus est vt oportet. Et sine ratione aut videtur magnanimi circa honorē esse. honore autē maxime digni: magnificant seipfos secundū dignitatē. Pusillanimis autem deficiat et ad seipm. et ad magnanimi dignitatē. chaunus vero ad seipsum quidē supabundat/ non tamen ad magnanimū. ¶ Ad magnanimus autē siquidē maximus dignus/ optimus vniq; erit. maiori enim semp melior dignus/ et maximis optimus. ¶ Ut vere ergo magnanimū oportet bonū esse. Videbit aut esse magnanimi quod et in vnaquaq; virtute magnum. Et nequaquā vniq; congruit magnanimo lugere cōmouētē/ neq; iniusta facere. cuius enim gratia operabit turpia: cui nihil magnū? Secundū singula autē intendēti/ omnino vniq; deorsibilis videtur magnanimus nō bonus existens. non erit autē vniq; neq; honore dignus prauus existens: virtutis enim premium honor et attribut bonis. ¶ Videbitur quidē igitur magnanimitas vt ornatus quidem esse virtutū. maiores enim ipsas facit/ et nō fit sine illis. propter hoc difficile scdm veritatem esse virtutū. ¶ Ad maxime quidē igitur circa honores et inhonoraciones magnanimus est. Et in magnis et studiosis moderate delectabit vt ppria adipiscēs/ velenā minora. virtuti enim pfecte nō vniq; fiet dignus honor. sed tū et adhuc recipiet: in nō habēdo ipos maiora ipsi tribuere. Eum aut qui in cōtingentibus/ et in paruis: oīno paruipēdet. nō enim his dignus. Similiter aut in inhonoratiōe. nō enim erit iuste ipm. maxime quidē igitur est (quēadmodū dictum est) magnanimus circa honores. ¶ Sed adhuc circa diuitias/ et potentia/ et oēm bonā fortunā et infortunū moderate habebit quomodo cūq; fiant. et neq; bene fortunatus vniq; gaudiosus erit. neq;

ΧΑΥΡΟΣ
ΨΙΛΛΑΝΙΜΟΣ
ΧΑΥΡΟΣ

infortunatus tristis. neq; enī circa honorē ita habet vt maximū ens. potentatus enim et diuitie ppter honorem sunt desiderabilia: habentes igitur ipsa honorari per ipsa volūt cui autē et honor parū est huic et alia. ppter quod despectores vidētur esse. ¶ Vidētur autē et bone fortune conferre ad magnanimitatem. nobiles enī dignificant honore/ et potentes vel diuites: in superexcellētia enī. bono autē supercellēs omne honorabilis. ppter quod et talia magnanimitates faciunt. honorantur enī a quibusdam. secundū veritatē autē bonus solus honorandus. cui autē ambo exultāt: magis dignus sit honore. ¶ Qui autem sine virtute bona talia habent: neq; iuste magnis seipos dignificāt/ neq; recte magnanimi dicunt. sine virtute enī pfecta sunt non hec. Despectores autē et inu- riores et talia habētes in alii efficiuntur. sine virtute enī nō facile ferre moderate bonas fortunas. non potētes autē ferre et exultantes alios supercellere illos quidē ptenūt. ipi autē quodcūq; cōtinget vtiq; operant: inuātur enī magnanīmū nō similes exultantes. hec autem opantur in quibus possunt. que quidē igitur secundū virtutē. non operant: contēnunt autē alios: magnanimus autē iuste contēnit. glorificat enī vere/ multi autem coniungēter. ¶ Non est autē microcindynos neq; philocindynos ppter pauca hono- rare/ megalocindynos autē. Et cū periclitetur/ nō parces vite vt nō dignū exultēs oīno viuere ¶ Et potens benefacere: beneficiatus autē verecundat. hoc quidē enī supercel- lentis: hoc autē supercessi. Et retributū pluriū. ita enī erit debitor qui inceptit et erit bñ passus. ¶ Vidēt autē et in memoria habere eos quibus vtiq; faciant bene a quibus autē vtiq; patiāt bene: nō minor enī qui patiāt bene/ eo qui facit. vult autē supercellere. Et hec quidē delectabiliter audit/ hec autē indelectabiliter. ppter quod et Theum non dicere bñficia Ioui: neq; lacones ad athēnienses: sed q; passi sunt bene ¶ Magnanīmū autē et nullo indigere/ vel vix: ministrare autē prompte. Et ad eos quidē q; in dignitate et bonis fortunis magnū esse/ ad medios autē moderatū. hos quidē enī supercellere dis- ficile et venerabile hos autē facile. et in illis quidē venerari nō inuile in humilibus aut onerosus. quēadmodū ad imbecilles fortē esse ¶ Et ad honorabilia nō ire/ vel vbi pcel lunt alij. Et ociosum esse. et tardū vel pigrū. sed et vbi honor magnus/ vel opus. Et pau- corū operantiū quidem: magnorum autē et noiabilū. ¶ Necessariū autē manifestū odi- torem esse et manifestū amatozē. latere enī timidi. ¶ Et curare veritate magis q; opio- rem. et dicere et opari manifeste. liber ppalator enī/ q; cōtēptiuus est. cōtēptiuus autē: ppter quod libere ppalatiuus. et libere ppalatiuus: ppter quod cōtēptiuus. Et veri- dicus. verū tamen quēcūq; non propter ironiam: ironia autē ad multos. et ad aliū nō posse viuere sed vel ad amicū: seruile enī. propter quod et omnes blāditoz obsequio- si seruiles: et humiles blanditoz. ¶ Neq; admiratiuus. nichil enim magnum ipsi est. Neq; memor mali. non enim magnanimi recordari aliquatiter et mala: sed magis despi- cere. ¶ Neq; hūaniloquus. neq; enī de seipso loquitur. neq; de alio. neq; enī vt laudē cura est ipsi/ neq; vt alij vituperentur. ¶ Neq; risus laudatiuus est. propter quod neq; maliloquus: neq; de iniuriis nisi ppter iniuriā. ¶ Et de necessarijs vel paruis nequaquā planctiuus et deprecatiuus. studentis enī sic habere circa hec. ¶ Et potens possedisse magis bona et infructuosa/ fructuosas et vtilibus. sufficientis enī magis. ¶ Sed et mo- tus lentus magnanimi videtur esse/ et vox grauis et locutio stabilis. nō enī festinus qui circa pauca studet: nec pteniosus qui nihil magnū existimat. acūm autē vocis et velo- citas per hec. talis quidem igitur magnanimus. ¶ Deficiens autem pusillanimitas: su- perabundans autem chaunus. non mali quidez igitur videntur esse neq; isti. non enim malefactores sunt: peccantes autē. Pusillanimitas quidez dignus existens bonis: seipm priuat quibus dignus est. Et videtur malū habere aliquod ex non dignificare seipsum bonis: sed et ignorare seipm. appetet enim vtiq; quibus dignus erat bona existentia. non tamen insipientes tales videntur esse: sed magis pigri. Talis autem opinio videtur et deteriores facere: singuli enī appetunt que secundū dignitatē. discedunt autē et ab operationibus bonis et ab inuentionibus vt indigni exultēs: similiter autē et ab exte- rioribus bonis. Chauni autē insipientes et seipos ignorātes et hoc manifestū: vt enī digni existētes ad honorabilia conant: decidered arguuntur. Et velle ornare et figura/ et ras- libus. volūt bonas fortunas manifestas eē ipozū/ et dicūt de seipis: vt ppter hec honorādi.

μικροκίμz

Δυποσ

Paruozū peri-
culoz cupidus

φιλολίμz

Δυποσ

Amatoz piculozū

μεγαλίμz

Δυποσ

Magnozū pericu-
lozū cupidus

Θητις

Jupiter

Λακωνες

Athēnienses

- 71 **C**onponit aut magnanimitati pusillanimitas magis q̄ caumotes: et fit magis et dete-
ri^r est. Magnanimitas q̄dē igitur circa honorē ē magnū. quēadmodū dictū ē. Cap. III.
- 72 **V**idebitur utq̄ similiter se habere ad magnanimitatē: quēadmodū et liberalitas ad
magnificentia. ambe enī iste a magno quidē distant: circa moderata autē / et pua
- 73 disponūt nos ut oportet. Quēadmodū autē in datione et acceptiōe pecuniarū est me-
dietas. et supabundantia. et defectus: ita et i honoris appetitu magis q̄ oportet: et min^u /
et vnde oportet: et ut oportet. Philomū enī vitupamus ut magis q̄ oportet / ut vnde
- 74 non oportet honorē appetentē. et nō amatozē honoris: ut neq̄ in bonis eligentē hono-
rari: est autē quādo amatozē honoris laudamus ut virilē et amatozē boni: et nō amatozē
honoris ut moderatū et tēperatū: quēadmodū et in primis diximus. Manifestū est
autē quoniā multipliciter amatoze talū dicto: non i idē ipm ferimus semp amatozē ho-
noris: sed laudantes quidem in magis q̄ multi / vituperantes autē in magis q̄ oportet.
- 75 **I**nnotata autē existēte medietate ut deserta: videt dubia esse extrema. In q̄bus autē
superabundantia: et defectus et mediū. appetit autē et honorem magis q̄ oportet: et
minus: etiam et ut oportet. Laudat igitur habitus hic medietas existens circa honorē
innotatus. videt autē ad amorē honoris quidē nō amor honoris: ad nō amorē honoris
autem amor honoris. ad utraq̄ autē utraq̄ qualiter. videtur autē et hoc esse circa alias
virtutes. Opponi autē hic extremū videtur: ppter nō esse notatū mediū Cap. V.
- 76 **M**ansuetudo autē est quidē medietas circa iras. innotato autē existēte medio: se-
re autē et extremis. ad mediū mansuetudinē ferim^u. ad defectū declinatē innotatū
existentē / supabundantia iracūdia quēdā dices utq̄. Passio quidē enī est ira: sa-
cientia autē multa et differētia. qui q̄dē igitur in q̄bus oportet. et q̄bus oportet irasci: ad-
huc autē et ut oportet: et quādo et quāto tēpore laudat. Mansuetus autē utq̄ iste erit
si quidē m̄suetudo laudat. vult enī mansuetus iperturbatus esse: et nō duci a passione:
sed secundū q̄ utq̄ ratio ordinabit: ita et in his / et in tantū tēpus irasci. Peccare autem
- 77 videt magis ad defectū. non enī punitū^r mansuetus: sed magis cōdonatū^r. Defec-
tus autē siue inirascibilitas quēdā est siue quodcūq̄ / vitupatur. Non irasci enī in q̄bus
oportet / insipientis esse videt: et qui ut nō oportet: neq̄ quādo / neq̄ q̄bus oportet. videt
autē non sentire neq̄ tristani: et nō iratus nō esse vindictiuus. Inmuriante autē sustinere
- 78 et familiares despiciere seruile **S**upabundantia autē secundū omnia quidē fit. etenī q̄bus
non oportet: et in q̄bus nō oportet: et magis q̄ oportet. et veloci^r / et pluri tēpore. nō m̄
omnia eadē existunt: nō enī utq̄ posset esse. malū enī et seipsum destruit. et si integrū sit:
imporabile fit. Qui quidē igitur iracūdia: veloci^r irascuntur: et quibus nō oportet: et
in quibus nō oportet. et magis q̄ oportet. quiescūt autē veloci^r: quod et optimū ha-
bent. accidit autē ipsis hoc / qm̄ nō retinet irā: sed reddūt scdm q̄ manifesti sunt ppter ve-
- 79 locitatem deinde quiescūt. In supabundantia autē sunt acrocholi acuti: et ad omne ira:
cundi: et in omni: vnde et nomen. Amari autē difficile solubiles: et multo tēpore irascū-
tur. retinent enī irā. quies autē fit cū retribuerint. punitio enī quietat impetū ire / delecta-
tionem pro tristitia faciens. hoc autē non effecto / graue habent. propter non manifestū
enim esse. et neq̄ suadebit ipsis aliq̄s. in ipso autē digeri irā: indiget tēpore. sunt autē tales
sibiūis molestissimi: et maxime amicis. Difficiles autē dicimus in quibus nō oportet ira-
scētes: et magis q̄ oportet: et pluri tēpore: et nō cōmutatos sine cruciatu vel punitiōe.
- 80 **M**ansuetudini autē magis supabundantia opponit. etenī magis fit. humanius enī
magis punire: et ad viuere difficiles deteriores. Quod autē in prioribus dictū et ex
dictis manifestū. non enī facile determinare qualiter: et quibus: et in qualibus: et quāto
tempore irascendū et vsq̄ quo recte facit vel peccat. qui quidē enī parū transgreditur /
non vituperabilē neq̄ in magis neq̄ in minus. quādoq̄ enī deficientes laudamus et m̄s-
uetos dicimus. et irascētes viriles: ut potentes principare. q̄tum autē et qualiter trās-
grediens vituperabilis: nō facile ratione reddere. i singularibus enī / et sensu iudiciū. Sed
q̄ quidē tale manifestū: quoniā quidē mediū habitus laudabilis. secundū quē quibus
oportet irascamur: et in quibus oportet: et ut oportet et omnia talia. superabundantie
autem et defectus vituperabiles: et in parum quidem facile quiescibiliter: in plus autem

ακροχολος
Summe billosus
Acidulus

magis/in multum vero valde manifestū igitur quoniam medio habitui adherendum.
qui quidem igitur circa iram habitus: dicti sunt. Cap. VI.

In colloquijs autem et conuiuere et sermonibus et rebus cōmunicare: hi quidē
placidi videntur esse: omnia ad delectationē laudātes et nihil cōtrariendētes: sed
existimātes oportere sine tristitia quibuscūq; esse. Qui autem cōtrario his ad
omnia contrariātes: et eius quod est cōtristare. neq; quodcūq; curantes: discholi et liti-
giosi vocantur. Quoniam quidē igitur dicti habitus vitupabiles sunt: non manifestū. et qm̄
medius horū laudabilis. scdm̄ quē recipiet que oportet: vt oportet: similis autē et spcr-
net. Romē autē nō reddit ipsi aliq; . ¶ Assimilā autē maxime amicitie. talis enī q; scdm̄
mediū habitū: qualē volumus dicere moderatū amicum: diligere quibus colloquitur: nō enī i amādo
ab amicitia qm̄ sine passione est. et sine eo q; est diligere quibus colloquitur: nō enī i amādo
vel inimicādo recipit singula vt oportet: sed in eo q; talis est. similis autē et ad ignotos
et notos et cōsuetos et incōsuetos idē facit: verū tamen in singulis vt cōgruit. nō enim
similiter cōuenit p̄suetos et extraneos curare: neq; rursus cōtristare. Vniuersalit̄ quidē
igitur dictū est: qm̄ vt oportet colloquetur. ¶ Referens autē ad bonū et ad cōferēs con-
ciet contristare vel p̄delectare. videt enī quidē circa delectatiōes et tristitias esse in col-
loquijs factas. Horū autē quicūq; quidē ipsi est nō bonū vel nociuū cōdelectare: asper-
nabitur et eliger p̄tristare. et si facienti autē deformitatē seriat et hanc nō parū: vel nociu-
mentū: cōtrarietas autē parū tristitia nō recipiet: sed aspernabitur. Differenter autē collo-
quitur is q; indignitatis/et quibuscūq; et magis vel munus notis: similis autē et secūdū
alias differētiās/singulis tribuens quod decet. Et secundū seipm̄ quidē desiderās con-
delectare/cōtristare autē renuēs. cōsiderans euentura si sint maiora: dico autē bono/et
conferente/et delectatiōis autē grātia eius que est in posterū maxime/ parū cōtristabit.
medius quidē igitur talis est: nō notatus autē est. ¶ Cōdelectāns autē qui qdē eius q; est
delectabile esse cōnectatū/nō p̄pter aliq; aliud/placidus. qui autē vt vultus aliqua
ipsi fiat in pecunijs/ et quēcunq; per pecunias: blanditor. Qui autem omnes cōtristat/
dictum est quoniam litigiosus/et discholi. Opponi autem videtur extrema sibiipsis:
propter innominatum esse medium. Cap. VII.

Circa eadem autem fere est iactantie mediocritas: in notata autē ipsa. Non in alium
autem et tales p̄transire. magis enī vtiq; sciētiā que circa mores singulos p̄trase-
runt/et mediocritates esse virtutes credem⁹ vtiq; in oib; sic se habēs conspiciē-
tes. In conuiuere vtiq; qui quidē ad delectationē vel tristitiā colloquuntur. dicti sunt. De
veridicijs autē et falsidicijs dicamus similis et in sermonibus et in opationibus et fitione.
¶ Videtur vtiq; iactator simulatiuus glorioforum esse et non existentū/ et maiora q̄
existunt. iron autē econuerso negare que existūt/vel minora facere. Mediū autem au-
thecaltos quis existens verax et vita et sermone. existētia cōfitemus esse circa ipsum et
neq; minora neq; maiora. ¶ Est autē horū singula et grātia alicui⁹ facere et null⁹. vni-
quisq; autē qualis est: talia dicit et opatur et sic viuit: si nō alicui⁹ grātia opetur. Scdm̄
seipm̄ autem mendaciū quidē prauū et fugiendū verū autē: bonū et laudabile. sic autē
et verax quidē mediū existēs laudabilis/ qui autē mēdaces ambo quidē vitupabiles:
magis autē iactator. ¶ De vtriusq; quidē dicemus: prius autē de veraci. non enī de veri-
dico in cōfessionibus dicimus neq; quēcūq; ad iusticiā vel iniusticiā cōtendūt. alterius
enim erunt hec virtutis. sed in quibus nullo tali differente et in sermone et in vita verū
dicit: eo q; talis est scdm̄ habitū. Videbit autē talis moderatus esse. amator enī veri et
in quibus nō differt verū dicēs: verū dicit et in quibus differt adhuc magis. vt enī turpe:
mendaciū verebit/ quod et secundū seipm̄ verebat. talis autē laudabilis. ¶ In munus
autem: magis a vero declinat. prudēti enī videt p̄pter onerosas supabundantias esse.
¶ Maiora autē existētib; fingēs null⁹ grātia: prauo quidē assimilā: nō enī vtiq; gau-
deret mēdacio. van⁹ autē videt magis q; malus. ¶ Si autē grā alicuius/ q; quidē glie vel
honoris nō valde vitupabilis vt iactator. q; aut argēti vel quicūq; in argentū: deformior.
Non in potētia autē est iactator: sed in electiōe. scdm̄ habitū enī et i eo q; talis est/ iacta-
tor est. quēadmodū et mendax. hic quidē mendacio ipso gaudet: hic autē gloriā appe-
tens vel lucrū. Qui quidem igitur glorie grātia iactant/ talia singūt in quibus laus vel

αὐθελὰς τοῦ
ἐλεῖν
ἰudiciῶς de facto

- felicitas. qui autem lucri: quorum voluptas est p[ri]mis / et que latere est n[on] exist[en]tia: puta me-
 94 que dicta sunt. ¶ Irones autem et minus dicentes / gratiosiores quidem sc[on]dum mores videntur. βαυκοντας
 non enim lucri gratia videntur dicere. sed fugientes molestem et tumidum. Sed et maxime autem πομπροί
 95 isti gloriosa negant: ut Socrates fecit. ¶ Qui autem parva et manifesta fingunt βαυκοντας Delicati
 nurgi dicuntur: et facile p[re]cipitabiles sunt et quandoque iactantia videntur. puta Laconum velles. Maliciosi
 etenim superabundantia et valde defectus iactantium. qui autem moderate utuntur ironia: et circa Circaglazastur
 que non valent prompta et manifesta ironisant / gratiosi videntur Socrates
 Cap. VIII. Lacones
- 96 P[ro]p[ri]um autem videtur iactator veridico. deterior enim. ¶ Existente autem requie et in
 97 o vita et in hac c[on]uersatione cum ludo: videtur et hic esse collocutio quedam consona
 rationi. et qualia oportet dicere / et ut oportet. similiter autem et audire. differt autem
 et in dicendo in talibus vel talia audire. manifestum autem quod et circa hec est et superabundantia
 98 quedam et defectus medius. ¶ Qui quidem in derisione superabundant / bomolochi videntur αρπολος
 esse et onerosi desiderantes oino risum. et magis p[re]cipitantes risum facere: quam dicere decora / Agrestis
 et non contristari derisum c[on]uiciatum. Qui autem neque ipsi dicunt aliquid ridiculum / et dicen- Rusticus
 tibus molesti sunt: agri / et duri videntur esse. moderate autem ludentes eutrapeli appellantur: εφιδεσιοντες
 puta bene vertentes. Ab his enim tales videntur motus esse. quemadmodum autem corpora ex Dexteritas
 moribus iudicantur: ita et mores. Redundante autem risu / et pluribus gaudetibus ludo. et Comitas
 ipso c[on]uiciari magis quam oportet: et bomolochi eutrapeli appellantur / et gratiosi. quoniam εφιδεσιοντες
 autem differunt et non parum ex his que dicta sunt manifestum. ¶ Adedio autem habitui pro- Dexter
 99 prium ephidexiotes est. ephidexy autem est talia dicere et audire / qualia modesto et liberali Comis
 congruit. Est enim quedam decentia talia dicere / in ludi parte et audire. et liberalis ludus
 differt ab eo qui seruilis / et disciplinatus et indisciplinatus. Uldebit autem utique aliquis et ex co-
 medys veterum et modernorum. his quidem enicrat derisio turpiloquii / his autem magis su-
 spicio. differunt autem non parum hec ad honestatem. Utrum igitur bene c[on]uiciantem determinan-
 dum: an dicendo non que decent liberali vel in non tristando audientem / vel in delectando.
 Uel et tale quidem indeterminatum. aliud enim aliquid odibile / et delectabile: talia autem audiet. qui
 100 enim sustinet audire: hec et facere videtur. ¶ Non utique omne faciet: c[on]uiciu enim c[on]tumelia
 quedam est. legum positores autem quidam c[on]tumeliosa dicere. prohibent / oportebat autem forte et co-
 101 iudicari. gratiosus autem utique et liberalis sic habebit: puta lex existens sibi ipse. talis quidem igitur
 102 medius est: siue ephidexy / siue eutrapelus dicitur. ¶ Bomolochus autem minor est derisore
 et neque a seipso neque ab alijs est recedens / si risu faciat. et tunc talia dicens / quorum nullum dice-
 103 ret utique gratiosus: quedam autem neque audiret. ¶ Agnos autem ad tales collocutiones iunior
 nihil enim c[on]ferens in omnibus tristat. videtur autem requies et ludus in vita esse necessarium. ¶ Tres
 igitur que dicte sunt in vita medietates. sunt autem omnes circa sermonem quidam et op[er]u c[on]locatione
 differunt autem quoniam hec quidem circa veritates est / hec autem circa delectabile. earum autem que circa de-
 104 lectionem hec quidem in ludis / hec autem in his que sc[on]dum aliam vitam colloquys. Cap. VIII.
- ¶ Verecundia autem ut quidam virtute non c[on]uenit dicere. passio enim magis assimi-
 105 latur quam habitui. Determinatur igitur amor quidam inglianonis. Perficit autem vere-
 cundia circa pericula / timori c[on]similis. rubescunt enim verecundati. mortem autem ti-
 mentes pallefcunt. corporalia utique videntur aliquantulum esse vtrique: quod videtur passionis ma-
 106 gis quam habitus esse. ¶ Non enim omni etiam utique hec passio congruit: sed iuuenili. Existima-
 mus enim oportere tales verecundos esse / eo quod secundum passiones viuentes multa peccant:
 a verecundia autem prohibentur. Et laudamus quidem iuuenes verecundos: scilicet autem nullus utique
 laudabit quoniam verecundabilis. nichil enim existimamus oportere ipsum operari in quibus
 107 est verecundia. ¶ Neque enim studiosi est verecundia: si quidem sit in prauis / non enim opantur
 talia. Si autem hec sunt quidem secundum veritatem turpia hec autem secundum opinionem nihil
 differt: neutra enim opanda. quare neque verecundandum. prauum autem est esse tale: puta operari
 aliquid turpius. Sic autem habere ut esset op[er]es aliquid talium verecundari / et propter hoc
 existimari studiosum esse inconueniens. in voluntarijs enim verecundia. volens autem studio-
 sus nunquam operabitur prauum. ¶ Erat autem utique verecundia ex suppositione studiosum.
 si enim op[er]etur verecundabitur utique. non autem hoc circa virtutes. Si autem in verecundia pra-
 uum et non verecundari turpia op[er]ari / nichil magis talia op[er]antem verecundari studiosum

Non est autem neque continentia virtus. sed quedam passio mixta. ostendetur autem de hac in his que posterius. Hunc autem de iusticia dicamus.

¶ Quarta Ethicorum Aristotelis antiquae translationis finis.

Cap. I.

¶ Iustitia autem et iniustitia intendendū et circa quales sunt existētes operatio-
nes et qualis medietas est iustitia et iustū quorū mediū. intentio autē nobis
fit secundū eandē methodū his que p̄dicta sunt. ¶ Videmus quoque omnes
talē habitum volentes dicere iusticia: a quo operatur iustorū sunt et a quo
iusta opantur et volūt iusta. eodē autē modo et de iniusticia a quo opatur
iniustorū sunt et a quo iniusta faciūt et volūt iniusta. p̄pter quod et nobis primū ut in

typo hec supponatur. ¶ Neque enī eūdem habet modū et in scientiis et in potentiis et in
habitibus. potētia quidē enī et sciētia videtur contrariorū eadē esse. habitus autē cōtra-
rius cōtrariorū non: puta a sanitate nō sūt cōtraria sed sana solū. dicimus enī sanū am-
bulare quando ambulat: ut utiq; sanus existēs. ¶ Abuloniens quidē igitur cognoscit
cōtrarius habitus a cōtrario. multonēs autē habitus a subiectis. si enī sit manifesta cue-
xia et cachexia manifesta sit. et ex bene habētib; euexia et ex hac bene habentia. si enī
est euexia densitas carnis. necessariū et cachexiam esse raritātē carnis. et bene habens fa-
ctiū densitatis in carne. ¶ Consequitur autē ut in multū si alterū multipliciter dicitur/
et reliquū multipliciter dici. puta si iustū et iniustū. Videtur autē multipliciter dici iusti-
tia et iniustitia. sed p̄pter p̄pinquā esse ipsorū equiuocationē/latet: et non quēadmodū
in his que de longe manifesta magis. differentia enī multa que secundū idē: puta quī
vocatur claus equiuoce/et que sub collis animalū/ et qua hostia claudūt. ¶ Sumatur
ergo iniustus quoniam dicitur. videtur autē illegalis iniustus esse/ et auarus: et inequalis.
quare manifestū quoniam et iustus erit legalis/ et equalis. iustum quidē igitur legale et
equale: iniustum autem illegale et inequale. ¶ Quia autem auarus iniustus circa bona
erit non omnia: sed circa quęcunq; bona fortuna/ et infortuniū. que sunt quidē simpli-
ter semper bona: alicui autem non semper. homines autem hec orant et prosequuntur.
oportet autē non/ sed orare quidē bona simpliciter et ipsis bona esse. eligere autem que
sibi ipsis bona sunt. ¶ In multis autē non semper plus eligit sed et minus in simpliciter
malis. sed quoniam videtur et minus malū/ bonū aliquāliter esse: boni autem est auaricia
propter hoc videtur auarus esse. ¶ Est autē inequalis: hoc enī cōtinet et cōmune. et ille-
galis. hec autē illegalitas vel inequalitas cōtinet oēm iniusticiā et cōmune est omnis in-
iusticie. ¶ Quia autē illegalis iniustus erat/ legalis autē iustus: manifestū est quoniam
omnia legalia sunt aliquāliter iusta. determinata autē a lege positiua legalia sunt: et vnū
quodq; eorū iustū esse dicimus. ¶ Leges autem dicūt de omnibus cōiectantes vel cō-
muniter conferente omnibus. vel optimis vel dominis/ vel secundū virtutē/ vel secundū
aliquē aliū modū talū. quare secundū vnū quidē modū iusta dicimus factiua/ et cōser-
uatiua felicitatis/ et particularū ipsius politica cōiunctione. ¶ Precipit autem lex et fortis
opera facere: puta nō derelinquere aciem/ neq; fugere neq; abicere arma. et que tēpe-
rati: puta non mechari/ neq; cōiiciari. et que mansueti: puta nō pcutere. neq; cōtēdere.
similiter autē et scōm alias virtutes et malicias: hec quidē iubens hec autē phibēs. recta
quidē igitur que posita recte: deterior autē apeschedia sinenos. ¶ Ipsa quidē igitur ius-
titia virtus quidē est perfecta. sed non simpliciter/ sed ad alterū. et propter hoc multo-
tiens preclarissima virtutū esse videtur iusticia et neq; hesperus neq; lucifer ita admira-
bilis. et puerbiū dicētes amus: in iusticia autē simul omīs virtus est. et p̄fecta maxime
virtus/ quoniam perfecte virtutis vsus est. ¶ Perfecta autē est quoniam habens ipsam: et ad
alterū potest virtute uti sed non solū ad seipm. multa quidē enī in p̄p̄is virtute possūt
ut: in his autē que ad alterū nō possunt. Et propter hoc bene videtur habere hoc Biana-
tis/ quoniam principatus virū ostendit. ad alterū enī et in cōmunicacionē iam princeps.
Propter hoc ipsum autem et alienum bonū videtur esse iusticia sola virtutum/ quoniam
ad alterū est. alij enim cōferētia operatur vel principi/ vel cōmuni. ¶ Pessimus quidē
igitur qui et ad seipm et ad amicos utit malicia. optimus autē nō qui ad seipsum virtute/
sed q ad alterū. hoc enī op^o difficile. ¶ Hec quidē igit iusticia nō pars virtutis/ sed tota
virt^o est: neq; p̄traria iniustitia pars malicie/ sed tota malicia. Quid autē differt virt^o et iustitia:

εὐεξία
Bona habitudo.
καχέξια
Mala habitudo.
εἰδός
Ideā
Species

ἀρεσχεῖαι
ἀσμεροσ
Incōsulte posita.

Bias

hoc manifestū ex his que dicta sunt. est quidē enī eadē/esse aut non idē. sed scōm q̄ ad alterū quidē iusticia: secundū autē q̄ talis habitus simpliciter virtus. Cap. II.

15 **¶** Elirimus autē eam que in parte virtutis iusticiā / est enī quedā vt dicimus. si- muliter autē ⁊ de iusticia que secūdu partē. Signū autē quoniam est. scōm alias quidē enī malicias qui operatur/ iniuste quidē facit/ auare autē facit nihil. puta q̄ abiecit clipeū ppter timorē/ vel qui maledixit ppter iram/ vel qui non adiuit pecunys propter illiberalitatē. quando autē auare facit multociēs: neq; secundū vnā taliū/ sed tñ neq; secundū omnes: secundū maliciā autē quandū vituperam⁹ eū. et secūdu iniusticiā. est ergo alia quedā iniusticia vt pars quedā totius: et iustū quoddā in parte totius in- iusti eius quod preter legem. Adhuc si hic quidē lucrandi gratia mechatur et accipiat/ hic autē apponens et iacturā panēs. ppter cōcupiscentiā iste quidē luxuriosus videbit⁹ vtq; esse magis q̄ auarus: ille autē iniustus/ luxuriosus autē nō. manifestū enī quoniam propter lucrari. Adhuc circa alias quidē omnes iniustificatiōes fit relatio ad quādam maliciā semp. puta si mechatus est/ ad luxuriā. si dereliquit ducē exercit⁹/ ad timiditatē. si percussit/ ad irā. si autē lucratus est/ ad neq; vnā maliciā: sed vel ad iusticiā. quare mani- festū quoniam quedā iniustitia preter totā: alia in parte vniuoca. qm̄ diffinitio in eodē ge- nere: ambe enī in eo quod ad alterū habent potentiā. ¶ Sed hec quidē circa honorem/

16 vel pecunias/ vel salutē. vel si quodā habeam⁹ vno noīe cōprehēdere hec oīa: et ppter delectationē que a lucro. hec autē circa oīa q̄cūq; studiosus. Quoniam quidē igit sunt ius- ticie plures. et quoniam est quedā/ et altera preter totā virtutē: manifestū. q̄ aut et qualis sumendū. determinatū est vtq; iniustū esse et illegale et ineqale/ iustū autē et legale et equale. Secundū quidē igitur illegale prius dicta iniusticia est. ¶ Quia aut pl⁹ ⁊ equa-

17 lenon idē: sed alterū ad alterū vt pars ad totū. et quoniam ineqale et illegale nō idē: sed alterū ad alterū vt pars ad totū ineqale enī omne: illegale autē nō oē: ineqle plus quidē enī omne: ineqale autē nō omne: plus. et iniustū et iniusticia non eadē/ sed altera ab illis. hec quidē enī vt partes hec autē vt tota. pars enī hec iniusticia totius iusticie sifr aut et iusticia iusticie. Itaq; et de ea q̄ in parte est iusticia/ et de ea que ī pre iusticia dicēdū. et de iusto et iniusto sifr. Scōm qdē igit totā virtutē ordinata iusti- cia et iniusticia/ hec quidē totius virtutis existēs vsus ad aliū. hec autē malicie: dimittat⁹ et iustū et iniustū. scōm has enī manifestū quomodo determinādū. fere enī multa lega- lium a tota virtute pcepta sunt: secundū vnāquāq; enī virtutē pceptū viuere: et secundū vnāquāq; maliciā. phibet lex. Factiua autē totius virtutis sunt legaliū: quecūq; lege po- sita sunt circa disciplinā que ad cōmune: de ea autē que secūdu vnāquāq; disciplinā scōm quā simpliciter vir bonus est/ vtrū pollice est vel alterius: posterius determinādū. Non enī forte idē et viro bono esse et ciui bono. ¶ Eius autē q̄ secundū partē iusticie/ et (secū-

18 dum ipsam) iusti: vna quidē est species/ que in distributionibus honoris. vel pecuniarū/ vel aliorū q̄cūq; publica cōmunicātib⁹ vrbānitate. In his enī et ineqle est habere/ ⁊ eqle alterū ab alio: vna autē q̄ ī cōmutatiōib⁹ directiua. lbi⁹ aut ptes due. cōmutatiōnū enī he quidē volūtariē sunt/ he autē inuoluntariē. volūtariē quidē tales. puta venditio/ ēptio mutatio/ fideiussio/ vsus/ depositio/ cōductio. volūtariē autē dicūtur: qm̄ principiū cō- mutatiōnū harū volūtariū. Inuolūtariarū autē he qdē occulte: puta furtū/ mechia/ vene- ficiū/ pagogia/ seruofeducio dolosa occasio falsū testimoniū. he autē violētē: puta ver- beratio vinculū/ mors rapina orbatio/ accusatio iniuriatio Cap. III.

19 **¶** Ista autē et iniustus ineqle et iustū ineqale: manifestū qm̄ et mediū aliq̄ est iniustus: hoc autē est equale. in quali enī opatione est plus et minus: est et equale.

20 **¶** si igit iniustū ineqle iustū equale quod et sinceratione videt⁹ oibus. ¶ Quia aut equale mediū: iustū mediū quoddā vtq; erit. Est autē equale vt ī minimis duobus. ne- cessariū igit iustū et mediū et equale esse et ad aliqd et quibusdā et secundū q̄ quidē mediū/ est aliquorū: he autē sūt plus et minus. scōm aut q̄ equale est duobus: scōm aut q̄ iustum: aliquibus et ad aliquos. ad alios enī est. Necessariū ergo iustū in minimis esse quattuor. quibus enī contingit iustū ens duo sunt: et in quibus res due. ¶ Et eadē erit equalitas quibus: et in quibus. vt enī illa habēt que in q̄bus sic illa habent que q̄bus. si enī nō equales: nō equalia habebūt. sed hinc pugnet accusatiōes: quādo vel equales

hec littera cōptes-
rior est q̄ habeat
grece: in his q̄ pas-
sim habentur.

μοι Χελα
Αδελφισ
ἑπορωρελα
ἑνοκινιου

Δημοκρατικοί
Censu potentes
ολιγαρχικοί
Populares
αριστοκρα-
τικοί
Optimates
μοραδικοί
Monadici
Numeri formales.
8 + 4 2
a b b g

non equalia/vel non equales equalia habent/et in distributiōe suscipiūt. Abuc ex eo qđ secundū dignitatē hoc manifestū. iustū enī in distributiōibus cōsistent oēs scđm dignitatē quādam oportere esse. dignitatē quidē nō eādē dicūt oēs existere: sed democranci quidē libertatē oligarchici autē diuitias/quidā autē generis nobilitatē/aristocratici autē virtutē. ¶ Est ergo iustū pportionale quidē. pportionale enī nō solū est monadici numeri propriū sed totaliter numeri. pportionalitas enī cōlitas pportionis. et in quattuor minimis: distūcta quidē igitē quoniā in q̄ttuor manifestū. sed et cōtinua. vno enī vt duo bus vnū et bis dicit. puta vt q̄ a ad cā que b ita que b ad cā que g: bis igitē q̄ b dicta est. quare si que b ponat bis quattuor erūt pportionata. Est autē et iustū in quattuor minimis et pportio eadē. ¶ Diuisa enī sunt sīr et q̄bus et que. erit ergo vt a terminus ad b: ita g ad d. et pmutati: ergo vt a ad g: ita b ad d: quare et totū ad totū: qđ distributio cōiungit. et si sic cōponat iuste cōiungit. ergo a terminū cū g et b cū d cōiunctio in distributiōe iustū ē: et mediū iustū hoc est. iustū autē pter pportionale/ pportionale enī mediū: iustum autē pportionale. Vocant autē talē pportionalitatē geometricā mathematici. in geometria enī accidit totū cōparari ad totū quēadmodū alterū ad alterū. Est autē non cōtinua hec pportionalitas. nō enī fit vnus numero terminus cui et qđ. ¶ Iustū quidē igitur hoc pportionale. iniustū autē quod preter pportionale sit: ergo hoc quidē plus/ hoc autē minus: quod i operibus accidit: qui quidē enī iniustū facit/ plus habet. q̄ autē iniusta passus: minus boni. in malo autē cōnūso. in boni enī ratione fit minus malū ad maius malū. est enī minus malū magis eligibile maiori: quod autē eligibile bonū/ et magis maius. species quidē igitur vna iusti hec est.

Cap. III.

¶ Aliqua autē vna directiua. que fit et in volūtariis cōmutationibus/ et i inuolūtariis. hoc autē iustū aliā speciē habet a priori. Distributiūū quidē enī iustū cōiuz: semper secundū pportionalitatē est dictū. etenī a pecuniis cōmuniū: si fiat distributio: erit secundū pportione eandē quā habent adinuicē illata. et iniustū oppositum iusto huic preter pportionale est. In cōmutationibus autem iustum quidē est equale quid/ et iniustū inequale. sed non secundū pportionalitatē illam: sed secundū arithmeticeam. nihil enī differt si studiosus prauū priuauit/ vel prauus studiosus: neq̄ si mechanicus est studiosus vel prauus: sed ad nocumēti differentia solum respicit lex: et vitur vt equalibus. siquidē hic iniustū facit. hic autē iniustū patitur. et si hic quidē lesit/ hic autē lesus est. quare iniustū hoc inequale existens equare tentat iudex. Et enī cū hic quidē vulneretur/ hic autē percutiat/ et hic occidat. hic autē moriatur: diuisa est passio et actio in inequalia. sed tentat damno equare auferens a lucro. Dicitur enim vt simpliciter dicere in talibus. etsi non aliquibus ppiū nomen erit lucrū: puta percutienti et damniū patienti. sed quando quidē mensurata est passio/ vocatur hoc quidem damniū/ hoc autē lucrum. ¶ Quare pluriū quidem et minoris equale mediū. lucrū autem et damniū hoc quidem plus hoc autē minus cōtrarie. boni quidē habere plus mali autē minus/ lucrū: contrariū autem damniū. quorū erat mediū equale: quod dicimus esse iustū. quare directiūū iustum vtrūq̄ erit mediū damniū et lucrū. Propter quod et quando dubitant/ ad iudicem refugiant. ad iudicē autē ire/ est ire ad iustū. iudex enī vult esse vt iustū animatū. et querunt iudicem mediū/ et vocant quidē iustiticos: tanq̄ si mediū attingant iustum adipiscētes. medium ergo aliquod iustum: siquidem et iudex/ iudex autem ad equat. ¶ Et quēadmodū linea in inequalia secta quo maior sectio medietatē supercedit: hoc abstulit et minori sectioni apposuit. cū autem diuidatur totū: tunc aiunt habere quod ipsius cū accipiant equale. equale autē mediū est maioris et minoris secundū arithmeticeam pportionalitatē. Propter quod et nominatur diceon quoniā dica est. quēadmodū si quis dicat diceon et dicastes. Si enī duobus equalib⁹ auferatur ab altero/ ad alterū aut apponatur/ duobus his supercedit alterū. si enī ablatū quidē sit: nō sit aut appositum vno vtrūq̄ solum excelleret. mediū ergo vno et medium a quo ablatū est vno. hoc ergo cognoscim⁹ et qđ auferre oporteat a plus habente/ et qđ apponere min⁹ habenti. quo quidem enī mediū supercedit/ hoc apponere oportet minus habenti: quo autem superceditur/ auferre a maximo. Equales in quibus aa/bb/ gg adinuicē: ab aa auferatur ac et apponatur gg. quod in q̄bus d g. quare tota d g g eā que est a e supercedit

μεσιτης
Mediator
Δικαιορ
Iustum
Δικη
Causa
Δικα interpretatur
Leonardus
Iuxta
Δικαστης
Iudex
a e a
b b b
o g g

28 eo quod est g d. et eo quod est g z. eam ergo que est b b eo quod est g d. ¶ Est autē et in
 29 alijs artibus hoc. destruentur enim vñq; si non fecit faciens et quantum et quale: et pa-
 tiens pateretur hoc et tantum et tale. ¶ Venerunt autem nomina hec et damnum et lu-
 crum ex voluntaria commutatione. plus quidem enim habere q̄ que simplicius: lucrari
 dicitur. minus autem iis que ex principio damnicari/puta invēdere et emere et in quā-
 30 tis alijs licētiam dedit lex. quando autem neq; plus neq; minus/sed ip̄a per seipsa sūt/
 vel eadem per eadem/que ipsorū aiunt habere/et neq; damnicari neq; lucrari. ¶ Qua-
 re luci cuiusdam et damni medium iustum est eorum que p̄ter voluntariū equale ha-
 bere: quod et prius et posterius.

Cap. V.

31 Idebitur autem aliquibus contrapassum esse simpliciter iustum/vt Pythagori
 v ci dixerunt. determinabant enī iustum simpliciter contrapassum aliq. contrapas-
 sum autem non cōgruit neq; in distributivum iustum/ neq; in directivum. q̄uis

Pythagori
ci.

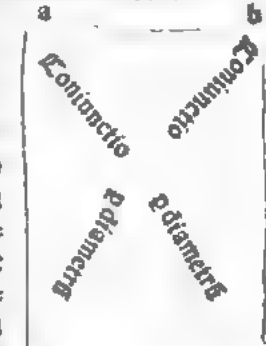
voluerunt hoc dicere et Rhadamanti iustū. si patiatur que fecit vindicta recte sit. multis
 enim in locis dissonat. puta si principatum habens percussit/nō oportet reperi. et si

Rhadaman-
tus.

principem percussit: non percuti solum oportet/sed et puniri. Adhuc voluntariū et iuo-
 luntariū differt multum. sed in cōmunicationib⁹ quidē commutativus continet tale iustū
 contrapassum secundum proportionalitatem/et non secundum equalitatem. per cōtra-
 facere enim proportionale: commanet civitas. vel enim hoc male querunt: si autem nō/
 servitus videtur esse si non contra faciat. vel quod bene: si autem non: retributio non sit
 retributione autem commanet. Propter quod et gratiarum sacrum prompte faciūt: vt
 retributio sit. hoc enim propriū gratie. refamiliari enim oportet ei qui gratiam fecit/ et
 rursum incipere ipsum gratiam facientem. Facit enim retributionem eam que secundū
 proportionalitatem secundū diametrum cōiugatio. puta edificator in quo a / corarius
 in quo b / domus in quo g / calceamentum in quo d. oportet autem accipere edificatorē
 a corario illius opus: et ipsum illi retribuere quod ip̄ius. si ergo primū sit secundū pro-
 portionalitatem equale/deinde contrapassum fiat: erit quod dicitur/ si autem non / non
 equale: neq; commanet. nichil enim prohibet melius esse alterius op⁹ q̄ alterius. opor-
 tet igitur hec vñq; equari. Est autem hoc et in alijs artibus. destruentur enim si non fece-
 rit faciens et quale et quantum pateretur patiens / et hoc et tantū et tale. nō enī ex duo-
 bus medicis sit communicatio/sed ex medico et agricola. et omnino alteris/ et non equa-
 libus. sed hos oportet equari. Propter quod omnia comparata oportet aliqualiter eē/
 quorum est commutatio. ¶ Ad quod numisma venit. et sit aliqualiter medium. omnia
 enim mensurat: quare et superabundantiam et defectum. Quanta quedā vñq; calcea-
 menta equale domui vel cibo: oportet igitur quod edificator ad corariū: tanta calcea-
 menta ad domum vel cibum. si enim non hoc/ nō erit commutatio neq; communicatio.
 hoc autem si non equalia sunt: aliqualiter non erit. Oportet ergo vno aliquo mensura-
 ri omnia. quemadmodum dictum est prius. ¶ Hoc autem secundum veritatem quidē
 33 indigentia que continet omnia. si enim nichil indigerent vel non similiter/ non erit com-
 municatio/ vel non eadem. puta propter commutationem necessitatis / numisma factū
 est secundum compositionem. et propter hoc nomen habet numisma: quoniam non na-
 tura/sed homo est. et in nobis transmutare/et facere inutile. Erat vñq; contrapassū quā-
 do equata sūt. quare quod agricola ad corarium/hoc opus corarij ad quod agricole.

Templum
gratiarum

Agricola Corari⁹
Edificator Corari⁹

g domus
cibus Calceamētū
Op⁹ corarij

34 in figuram autem proportionalitatis oportet opera ducere/ quando commutabuntur.
 si autem non vtrāq; habebit superabundantias alterum extremum. sed cum habeant
 que ipsorum: si equales/et communicantes. quoniam hec equalitas potest in ipsis fieri.
 Agricola autem a. in quo cibus g/ corarius b/ opus ipsi equatum d. si autem sic nō erat
 contrapati: non vñq; erat communicatio. ¶ Quoniam autem indigentia cōtinet: quē-
 admodum quidem vnum ens ostendit: quoniam cum non in necessitate sunt adinuicē:
 vel vterq; vel alter non communicant. quemadmodum cum quod habet ip̄e indiget
 quis puta vino: dantes frumenti eductionem/ oportet hec equari. Prefutura autē cō-
 mutatione si nunc nichil indiget/ quoniam erit si indigeat/ numisma fideiussor est no-
 bis. oportet enim hoc ferēti esse accipere ¶ Pantur quidem igitur hoc idem. non enī
 semper equale potest/ verumtamen vult manere magis ¶ Propter quod oportet omia

VOΛΟΝ
LEX

appreciari: sic enim semper erit commutatio: si autem hec communicatio: numisma utique quem admodum mensura commensurata faciens equat. neque enim utique non existente commutatione communicatio erat: neque commutatio equalitate non existente: neque equalitas non existente commensuratione. ¶ Secundum veritatem quidem igitur impossibile tantum differentia commensurata fieri: ad opus autem conuenit sufficienter. vni utique aliquid oportet esse: hoc autem ex suppositione. propter quod et numisma vocatur. hoc enim omnia facit commensurata. mensurantur enim omnia numismate. Domus autem in quo a Abitarum quinque lectus in quo b Abina dignus: lectus autem quinta pars domus utique erit. manifestum igitur quanti lecti equales domui quoniam quinque. quoniam autem sic commutatio erat: antequam numisma erat manifestum. differt enim nil vel quinque lecti pro domo: vel quanti quinque lecti. Quid quidem igitur iustum et quid iniustum est: dictum est. ¶ Determinans autem his manifestum quoniam iusta operatio medium est eius quod est iniustum facere et iniustum pati. hoc quidem enim plus habere: hoc autem minus est. ¶ Iustitia autem medietas est non secundum eundem modum predictis virtutibus sed quoniam medius est. iniustitia autem extremorum. ¶ Iustitia quidem est habitus secundum quem iustus dicitur operari secundum electiones iusti: et distributus et ipsi ad alium et alteri ad alterum. non sic ut eligibilis quidem plus ipsi minus autem proximo: nocui autem econuerso. sed equalis eius quod secundum proportionalitatem. similiter autem et alij ad alium. ¶ Iniustitia autem contrarium iusti: hoc autem est superabundantia et defectus utilis vel nocui preter proportionale. propter quod superabundantia et defectus iniustitia: quoniam superabundantia et defectus est: in seipso quidem superabundantia simpliciter utilis: defectus autem nocui. in alijs autem totum quidem similiter. quod autem preter proportionale: qualiter contingit. ¶ Iniustificationis autem quod quidem minus: iniustum pati est quod autem maius iniustum facere. De iniustitia quidem igitur et iniustitia que utriusque est natura: dictum sit secundum hunc modum. sit autem et de iusto et iniusto vniuersaliter.

Cap. VI.

¶ Haec est autem iniustum facientem nondum iniustum esse: quales autem iniustificationes faciens iam iniustus est: secundum vnamquamque iniustitiam: puta fur: vel mechus: vel latro: vel sic quidem nichil differt. ¶ Etenim si utique commisceatur mulieri sciens cui: sed non propter electionis principium sed propter passionem: iniustum quidem igitur facit: iniustus autem non est. neque fur: furatus est autem. neque mechus: mechatus est autem. similiter autem et in alijs. Qualiter quidem igitur habet contrapassum ad iustum: dictum est prius. ¶ Oportet autem non latere quoniam quod queritur est et simpliciter iustum: et politicum iustum. hoc autem est communicatum vite ad esse per se sufficientiam in liberis et equalibus vel secundum proportionalitatem: vel numerum. Quare quantis non est hoc: non his est adinvicem politicum iustum: sed quoddam iustum et secundum similitudinem. ¶ Est etenim iustum: quibus et lex ad ipsos. lex autem: in quibus iniustitia. vindicta enim iudicij iusti et iniusti. in quibus autem iniustitia: et iniustum facere. in quibus autem iniustum facere: non omnibus iniustitia: et hoc est plus ipsi tribuere simpliciter bonorum: minus autem simpliciter malorum. ¶ Propter quod non sinimus principari hominem: sed secundum rationem. quoniam sibi ipsi hoc facit: et fit tyrannus. est autem princeps custos iusti: si autem iusti et equalis. ¶ Quia autem nichil ipsi plus esse videtur: si quidem iustus. non enim tribuit plus simpliciter boni ipsi: si non ad ipsum proportionale est: ideo alteri laborat. et propter hoc: alienum autem esse bonum iniustitiam. quemadmodum dictum est prius. Adherces ergo quedam danda: hec autem honor et gloria: quibus autem non sufficientia hec isti sunt tyranni. ¶ Dominatum autem iustum et paternum non idem his sed simile. Non enim est iniustitia ad ea que ipsius simpliciter. possessio autem et filius vsque utique sic perit et separatur: quemadmodum pars ipsius. sibi ipsi autem nullus eligit nocere: propter quod non est iniustitia ad seipsum. non ergo iniustum neque iustum politicum. secundum enim legem erat et in quibus nata erat esse lex. isti autem erant quibus existit equalitas eius quod est principari et subijci. ¶ Propter quod magis ad uxorem est iustum quam ad natos et possessiones: hoc enim est economicum iustum. alterum autem est: et hoc

a politico.

48 **p** **Q**uoniam autem iusti hoc quidem naturale est: hoc autem legale. Naturale quidem *μὴ δὲ*
quod ubique habet eandem potentiam/et non invidetur/vel non. Legale autem quod *ἄβητα*
ex principio quidem nichil differt sic vel aliter: quando autem ponitur/differt: *ἰσχυρῶς*.

49 **puta** inna redemi/vel capram sacrificare: sed non duas oves. adhuc quocumque in singu-
laribus legem ponunt. puta sacrificare *ἰσχυρῶς*/et sententia. **¶** Videtur autem qui-
busdam omnia esse talia. quia quod quidem natura: immobile/et ubique eandem habet
potentiam. quemadmodum ignis et hic et in persis ardet: iusta autem mota conspiciunt
hoc autem non est sic habens: sed est ut quis apud deos equaliter nequaquam habens.
apud nos autem est quidem aliquid natura mobile non tamen omne: sed est tamen hoc
50 quidem natura/hoc autem non natura. **¶** Quale autem natura contingentium et aliter
51 habere/et quale non sed legale et compositione si ambo mobilia similiter. **¶** Manifestum autem
et in alijs eadem congruit determinatio. natura enim dextra melior: quis contingat ambi-
dextros fieri. **¶** Que autem secundum compositionem et conferens iustorum: similia sunt
mensuris. non enim sunt ubique equales vini et frumenti mensure. sed ubi quidem enim
maiores/ubi venduntur minores. similiter autem et non naturalia/sed humana iusta non
eadem ubique: quia neque veritas. sed una solum ubique secundum naturam optima.

52 **¶** Iustorum autem et legalium unum quodque ut universalia ad singularia habet. operata quod-
53 dem enim multa: illorum autem unum quodque unum. universale est enim. **¶** Differt autem in-
iustificatio et iniustum/et iustificatio et iustum. iniustum quidem est natura vel ordine. idem au-
tem hoc quando operatum est. iniustificatio est. ante autem quam operatum/nequaquam/sed
iniustum. Similiter autem et iustificatio. vocat autem commune magis diccopragenia: iusti- *δικαιοπραγία*
ficatio autem directio iniustificandi. secundum unum quodque autem ipsorum et quales species/et *ῥεῦμα*
quot et que existunt posterius videndum *ἰuris actio*

Cap. VIII

54 **e** **E**xistentibus autem iustis et iniustis dictis/iniustum facit quidem et iustum ope-
ratur: quando volens quis ipsa operatur. quando autem nolens/neque iniustus
facit/neque operatur iustum: sed solum secundum accidens. quibus enim accidit
iustis esse vel iniustis operatur. iustificatio autem et diccopragenia/determinantur vo-
luntario et involuntario. cum enim voluntarium sit/vituperatur. simul autem et iniustifi-
catio tunc est. quare iniustum aliquid erit quidem: iniustificatio autem nequaquam. si non
voluntarium assit. **¶** Dico autem voluntarium quidem (quemadmodum prius dictum est)
quod utique aliquis in seipso existentium sciens et non ignorans operatur/neque quid/neque
quo/neque cuius gratia: puta quem percutit/et quo/et cuius gratia. et illorum unumquodque
non secundum accidens neque vi. quemadmodum si quis accipiens manum ipsius per-
cutit alterum/non volens autem. non enim in ipso: contingit autem percussum patrem
esse. hunc autem quoniam quidem homo/vel presentium/aliquis cognoscit: quoniam
autem pater/ignorat. similiter autem tale determinatur et in his cuius gratia/et circa ope-
55 rationem totam. **¶** Ignoratum utique vel non ignoratum non in ipso autem ens vel vi/
56 involuntarium. **¶** Multa enim et natura existentium scientes et operamur et patimur:
quorum nullum neque voluntarium neque involuntarium est. puta senescere vel mori.

57 **¶** Est autem similiter in iniustis et iustis et quod secundum accidens. etenim si pignus
reddat quis nolens et propter timorem: neque iusta operari/neque diccopragenia dicen-
58 dum: sed vel secundum accidens. similiter autem et coactum nolentem/pignus non red-
dentem: secundum accidens dicendum iniustum facere/et iniusta operari **¶** Volunta-
riorum autem hec quidem preelicientes operamur/hec autem non preelicientes. preeli-
gentes quidem quocumque preconscilantes/ineligibilia autem quocumque impreconscila-
59 ta. **¶** Tribus itaque existentibus nocuentis eorum que in communicationibus: quod qui-
dem cum ignorantia peccata sunt: quando neque quem/neque quo/neque quid/neque cuius
gratia existimavit: hec operatus est. vel enim non iacere/vel non hoc/vel non hunc/vel
non huius gratia existimavit: sed accidit. non cuius gratia existimavit puta non ut vul-
neret/sed ut pungat. vel non quem/vel non ut. quando quidem igitur paralogice no-
cumentum fit: infortunium. quando autem non paralogice/sine malicia autem: pecca-
tum. peccat quidem enim cum in seipso principium sit cause: infortunat autem cum ex-

παράλογον
κωσ
ἵθ' ἕτερον προpositῶν
ἢ ἀπὸ τῆς ἐν

¶ ii

fra. ¶ Quando autem sciens quidem non preconilians autem: iustificatio. puta que- 60
 cunq; propter iram/et alias passiones quas cunq; necessarias vel naturales accidit homi- 61
 nibus. ¶ Iste enim nocentes et peccantes iniustum faciunt quidem: et iustificationes sunt: 62
 non tamē iniusti propter hoc neq; mali. neq; enim propter maliciam nocentem. Quā- 63
 do autem ex electione iniustus et malus. ¶ Propter quod bene que ex ira: non ex pro- 64
 uidentia iudicantur. non enim incipit qui ira aliquid facit: sed qui ad irā prouocat. Ad-
 huc autem neq; de fieri vel non dubitatur: sed de iusto. manifesta enim iniustitia ira est.
 Non enim quemadmodum in commutationibus de fieri dubitant: necesse est alterum
 esse malum: si non propter obliuionem id operentur. sed cōfidentes de re: qualiter ius-
 tum dubitant. ¶ Qui autem insidiantur: non ignorant. quare hic quidē existimat ius-
 te pati: hic autem non. Si autem ex electione noceat. iniustum facit. et secundum has
 quidem iam iustificationes iniustum faciens iniustus. cum preter proportionale sit vel
 preter equale. similiter autem et iustus/cum preelicens iustum operetur: iustum autem
 operatur: si solum volens operetur. ¶ Inuoluntariorum autem hec quidem sunt venia-
 lia: hec autē non venialia. quēcūq; quidē enī nō solū ignorātes: sed ppter ignorantiam
 peccāt/ venialia. quēcūq; autē non ppter ignorātiā: sed ignorantes quidē: ppter passio-
 nem autē neq; naturalē neq; humanā/ non venialia

Cap. VIII.

Eurypides

¶ Ubiabit autem utiq; aliquis si sufficienter determinatum est de iniustum pati/ 65
 et iniustum facere primum quidem igitur si est quemadmodum Eurypides di-
 cit: dicens inconuenienter. matrem occidi meam breuis est sermo/ volens volē-
 tem: vel volentem non volens. Utrum enim vere est volentem iniustum pati. vel non:
 sed inuoluntarium omne quemadmodum et iniustum facere omne voluntarium. et utriū
 omne sic vel illo modo: quemadmodum et iniustum facere: vel omne voluntarium: vel
 hoc quidem voluntarium hoc autem inuoluntarium. similiter autem et iniustum pati.
 Iustum operari enim omne/ voluntarium ¶ Quare rationabile quidem opponi simili- 66
 ter secundum utrumq; et iniustum pati et iustum pati: vel voluntarium vel inuolunta-
 rium omne. Inconueniens autem utiq; videbitur et iniustum pati si omne est volunta-
 rium. quidam enim iniustum patiuntur non volentes. ¶ Quia et hoc dubitat utiq; ali- 67
 quis/ utrum iniustum passus iniustum patitur omnis. Vel quemadmodum in operari 68
 et in pati est. ¶ Secundum accidens/ contingit enim in utrisq; transumere iustus: simili-
 ter autem manifestum quoniam et in iniustus. nō enim idem iniusta operari/ et quod est i-
 ustum facere: neq; iniusta pati ei quod est iniustum pati: similiter autem et iustum ope-
 rari et iniustum pati. impossibile enim est iniustum pati: non iniustum faciente aliquo. 69
 vel iustum pati: non iustum operante. ¶ Si autem est simpliciter iniustum facere: noce-
 re volentem aliquem. volentem autem scientem et quem/ et quod/ et ut. Incontinens au-
 tem volens nocet ipse sibi ipsi. volens itaq; iniustum patitur: et contingit ipsum sibi ipsi
 iniustum facere. Est autem et hoc vnum aliquod dubitatorum: si contingit ipsum sibi
 ipsi iniustum facere. Adhuc volens. si quis propter incontinentiam ab aliquo ledatur 70
 volente: quare erit utiq; volentem iniustum pati. ¶ Vel non recta diffinitio. sed appo-
 nendum ei quod est nocere scientem: et quem/ et quo/ et ut/ preter illius voluntatem. le-
 ditur quidem utiq; aliquis volens/ et iniusta patitur. iniustum autem patitur nullus vo-
 lens. Nullus enim vult neq; incontinens: sed preter volūtātē operatur. neq; enim vult
 nullus: quod non existimat esse studiosum. incontinens autem quod nō existimat ope-
 rari oportere: operatur. Qui autem que ipse dat/ quemadmodum Iliomerus ait dare
 Glaucum Diomedis aurea pro ereis/ et centum boues pro nouem bobus/ non iniustum
 patitur. in ipso enim est dare: iniustum pati autem non in ipso: sed iniustum facientem
 oportet existere. De iniustum pati quidem igitur quoniam non voluntarium manifestū
 ¶ Adhuc autem que preelegimus: duo est dicere: utrum quidem iniustum facit qui tri- 71
 buit preter dignitatem plus vel qui habet. et si est ipsum sibi ipsi iniustum facere. Si enī
 contingit prius dictum et distribuens iniustum facit. sed non habens plus: si quis plus
 alteri q̄ sibi ipsi tribuit sciens et volens: iste iniustum sibi ipsi facit/ quod videntur mode-
 rati facere. modestus enim minoratiuus est. ¶ Vel neq; hoc simpliciter. altero enī bo- 72
 no si contingat superabundat: puta gloria vel simpliciter bono. Adhuc soluitur secūdu

Iliomerus
 Glaucus
 Diomedes

diffinitionē eius quod est iniustum facere: nichil enim preter ipsius patitur voluntatem: quare non iniustum patitur propter hoc: sed sic quidem nocumentum patitur solum.

73 ¶ Manifestum autem et quoniam distribuens iniustum facit: sed non plus habens se- per: non enim cui iniustum inest iniustum facit: sed cui volentem hoc facere. hic autē vnde principium actionis: quod est in distribuyente: sed non in accipiente. Adhuc multi- citer dicitur facere: et est vt inanimata occidunt. et manus/et famulus precipientis non iniustum facit. facit autem iniusta. Adhuc si quis ignorans iudicauit non iniustum facit secundum legale iustum: neq; iniustum iudicium est. est autem vt iniustum. alterū enim legale iustum et primum. si autem cognoscēs iudicauit iniuste: auare facit et ipse vel gra- tia vel pena. quēadmodū et si quis parniatur iniustificationem. et qui ppter hoc iudica- uit iniuste plus habet: etenim in illis qui agrū iudicauit: non agrū sed argentum accepit.

74 ¶ Homines autem in seipsis existimant esse iniustū facere: propter qđ et iniustū esse fa- cile. hoc autē non est. commisceri quidē enī ei que viciunt: et percutere primum. et dare manu argentum: facile: et in ipsis. sed sic habentes hoc facere: neq; facile: neq; in ipsis.

75 ¶ Similiter autē et cognoscere iusta et iniusta: nichil existimant sapiens esse. quoniam de quib⁹ leges dicunt non difficile est intelligere: sed non hec sunt iusta: sed secundū ac- cidens. Sed qualiter operata et qualiter distributa: iusta. hoc autem opus plusq; sana- scire. quia et illic mel/et vinū/et helleborum/et ystionē/et incisionē scire facile. sed quali- ter oportet distribuere ad sanitatē et cui et quando: tantum opus/quantū medicū esse.

76 ¶ Propter ipsum autem hoc et iusti existimant esse: nichil minus iniustum facere: quo- niam nichil minus iustus sed et magis potest vnumquodq; vniq; operari horum etenim commisceri mulieri/et percutere/et foris clipeum dimittere/et conuersus in qualem cū- q; currere. sed timere. et iniustū facere: non hec facere est: tamen secundū accidens. sed sic habentem hec facere. quemadmodum et medicari et sanare non incidere vel non in-

77 cidere vel pharmacum dare. vel non pharmacum dare est: sed sic. ¶ Sunt autem iusta in ys quibus insunt simpliciter bona: habent autem et superabundantiam in his et de- fectum. his quidem enim non est superabundantia ipsorum puta forte dys. his autem nulla particula vtilis insanabilibus et malis: sed nocent omnia. his autem vsq; ad hoc: hoc autem humanum est.

φάρμακον
ἡ δὲ φάρμακον
ἡ δὲ φάρμακον

78 ¶ Epucia vero et epūce qualiter hec habent: epūcia quidem ad iustitiā: epuces autem ad iustum: proximum est dicere. Neq; enim vt idem simpliciter: neq; vt alterum genere videtur intendentibus et quandoq; enim epuces laudamus: et virum talem quare et ad talia laudantes transferimus pro bono magis epuces: quo- niam melius ostendentes quandoq; autē rationē sequentibus videtur inconueniens. si epuces preter iustum quidem existens laudabile est. vel enim iustum nō studiosum / vel epuces aliud. vel si ambo studiosa: idem sunt. dubitatio quidē igit fere accidit propter

ἐπιεικεία
ἡ δὲ ἐπιεικεία
ἡ δὲ ἐπιεικεία
ἡ δὲ ἐπιεικεία

79 hoc circa epuces. ¶ Habent autē oīa secundū modū quēdā recte. et nichil contrarium sibi ipsis epuces enim iusto quodā ens melius et iustū. et non vt aliud quoddā gen⁹ ex- stens melius est iusto. idem ergo iustum et epuces. Et ambobus studiosis existentibus/ melius epuces ¶ Facit autē dubitationē quoniā epūces iustum quidem est. non secun- dum legem autem: sed directio iusti legalis. Causa autē quoniā lex quidē vniuersaliter omnis. de quibusdam aut non possibile est recte dicere vniuersaliter. in quibus quidem igitur necessarium dicere vniuersaliter: non possibile autem recte: hoc vt in plus accipit lex. non ignorans q peccatū est: et est nichil in un⁹ recta. peccatū enim non in lege: neq; i legispositore: sed in natura rei est. confestum enim operabilem natura talis est. ¶ Cum igitur dicat lex vniuersaliter accidit autem in hoc preter ea que vniuersaliter: tunc recte habet vbi reliquit legispositore: et peccauit simpliciter dicens: dirigere quod deficit. et le- gispositore sic vniq; diceret illic presens et si sciret legem posuisset. Propter quod iustum quidem est: et quoddam melius iusto. non eo q simpliciter autem: sed eo q propter sim- pliciter peccatum. Et est hec natura que epuces directio legis vbi deficit propter vniuer- sale. hec enim causa et eius quod non omnia secundum legem esse: quoniam de quibus- dam impossibile ponere legem. quare sententia indiget. indeterminate enim indetermi- nata et regula est. quēadmodum et Lesbie edificationis plumbea regula est. ad figurā

ακριβοδικα/
100
Exacte exquirēs
ius i deteriorē
partem

eni lapidē strāsmutat: et nō manet regula. et sentētia ad res. Quid quidē igit̃ est epui-
ces et quoniā iustū et quiddā meli⁹ iusto: manifestū. ¶ Adhuc aut̃ ex hoc et epuces
quis est. talū enī electū et operatū non Acridodiceos ad deteri⁹: sed minoratiuos:
quīs habēs legē adiuuantē epuces est. Et habitus ipse epucia iustitia quedā existēs: et
non aliter quidam habitus. Lap. XI.

¶ Trum autē contingit sibiipsi iniustū facere vel non: manifestum ex his que dicta
sunt. Quedā quidē enī sunt iustorū scōm oēm virtutē a lege ordinata: puta non
iubet seipsū interficere lex. que aut̃ nō iubet. phibet. Adhuc autē cum preter le-
gē noccat nō cōtra nocēs/ volēs iniustū facit: volēs autē hoc sciēs/ et quē/ et vt. q̃ autē p-
pter irā seipsū occidit: volēs hoc operat̃ preter rectā legē quod nō sinit lex. iniustum fa-
cit ergo. ¶ Sed cui: vel ciuitati: sibiipsi autē non. volēs enim patitur. iniustū autem pa-
titur nullus volēs. propter quod et ciuitas dānificat. et quedā in honozatio adest seipsū
corripenti: vt ciuitati iniustū facienti. Adhuc scōm q̃ iniustus qui solū iniustū faciēs/ et
non totaliter prauus/ non est iniustū facere sibiipsi. hoc enim aliud ab illo est. est enī ali-
qualiter iniustus sic mal⁹ quēadmodū timidus/ non vt totā habens maliciā: quāre neq̃
secundū hāc iniustū facit. Simul enī eidē utiq̃ erit auferrē/ et adiacere idē: hoc autē im-
possibile. sed semper in pluribus necessariū est iustū et iniustū. Adhuc autē voluntariū et
ex electiōe/ et prius. qui enim quia pāius idē contrāfaceret: non videt̃ iniustū facere. ip-
se autē a seipso eadem simul patitur et facit. Adhuc erit utiq̃ volentē iniustū pati. cū in
his autē sine scōm partē iustificatiōib⁹ null⁹ iniustū facit sibiipsi. mecha⁹ autē null⁹ eā
que sumptus/ neq̃ suffodit sumpt⁹ murū/ neq̃ furat̃ que sumptus. Totaliter autē soluitur
sibiipsi iniustū facere: scōm diffinitionē eā que preter voluntarie iniustū pati. ¶ Adhuc
festū autē qm̃ et ambo quidē praua: et iniustum pati/ et iniustū facere. hoc qdē enī min⁹/
hoc autē pl⁹ habere est medi⁹. et quemadmodū sanū quidē in medicinali. et bene habitū:
est in exercitatu. ¶ Sed tamen deteri⁹ iniustū facere. iniustū facere qdē enī cū malicia
et vituperabile/ et malicia vel perfecta et simpliciter/ vel proxime. non enī oē voluntariū
cū malicia: iniustū autē pati sine malicia et iniustitia. Scōm ipsū quidē igit̃ iniustū pa-
ti. min⁹ prauū. Scōm accidēs autē nichil. phibet maius malū: sed nichil cura est arti. sed
pleuresim dicit maiore egritudine offensiōe pedis: quīs utiq̃ fiat aliquādo alterū scōm
accidens: si offendente ppter cadere accidat ab aduersarijs capi et mori. ¶ Scōm me-
taphorā autē et similitudinē est nō ipsi ad seipsū iustū: sed eorū que ipsi aliquib⁹. non oē
autem iustum: sed dominatiū vel dispensatiū. in his enim rationib⁹ distat rationē ha-
bens pars anime ad irrationalē: in que utiq̃ respiciūt. et videtur esse iniustitia ad seipsū:
quoniā in his est pati aliquid preter eos qui sumptus appetitus. quemadmodū igitur
imperant et imperato esse adinuicem iustum aliquid et his. De iustitia quidem igitur
et alijs moralibus virtutibus determinatum sit secundum hunc modum.

¶ Quinti ethicorum Aristotelis antiquę translationis finis

Lap. I.

¶ Via autē exatim⁹ prius dicentes quoniā oportet mediū eligere: neq̃ su-
perabundantiā neq̃ defectū mediū autē est vt ratio recta dicit: hoc diui-
damus. In omnibus autē dictis habitib⁹ quemadmodum et in alijs est
quoddā signū: ad quod respiciens rationē habens intendit et remittit.
et quis est terminus medietatum/ quas intermedium dicimus esse et su-
perabundantie et defectus: existentes secundum rectam rationem. Est

autem dicere quidem sic verum: nichil autem manifestum. etenim in alijs studijs circa
quecunq̃ est scientia: hoc verum quidem dicere quoniā neq̃ plura neq̃ minora opor-
tet laborare neq̃ negligere. sed media et vt recta ratio. hoc autē solum habens utiq̃ ali-
quis/ nichil utiq̃ sciet amplius. puta qualia oportet afferre ad corpus: si quis dicat que-
cūq̃ medicinalis iuber: et vt qui hanc habet. Propter quod oportet et circa anime ha-
bitus non solum vere esse hoc dictum/ sed et determinatum/ et que est recta ratio/ et hui⁹
quis terminus. ¶ Anime autem virtutes diuisimus: et has quidem esse moris dixim⁹/
has autem intellectus. de moralibus quidem igitur pertransiimus: de reliquis autem
et de anima primum dicentes dicimus sic. Prius quidem igitur dictum est duas eē par-
tes anime/ et rationem habens et irrationale. Hunc autem de rationē habēte scōm eun-

πλευρησις
dolor lateris p
quo medici
pleuresim di-
cunt

dem modū diuidendū: et supponant duo rationē habētia. vnū quidē quo speculamur
 3 talia entū quorū principia nō cōtingit aliter habere: vnū autē quo ptingētia. ¶ Ad ea
 enim que sūt genere altera: et anime particularū alterū genere ad vtrūq; aptū natū. siq;
 dem secundū similitudinē quandā et pparatē cognitio existit ipi. Dicat autē horū hoc
 quidē scientificū: hoc autē ratiocinatiū. consiliari enī et ratiocinari idē: nullū autē con-
 4 siliatur de nō cōtingentib; aliter habere. quare ratiocinatiū est vna quedā pars anime
 rationem habentis. ¶ Sumendū ergo vtriusq; horū quis optimus habit? hic enī vir-
 tus vtriusq;. virtus autē ad opus propriū.

Cap. II.

Ria autem sunt in anima dominantes et actus et veritatis: sensus et intellectus/ et
 5 appetitus. Ihorū autē sensus neq; vniū principū actus. manifestū autē eo qd bestie sen-
 6 sum quidē habet: actū autē nō cōmunicant. ¶ Est autē qd in mente affirmatio et
 negatio: hoc in appetitu et psecutio et fuga. Quare quia moralis virtus habitus electi-
 uus: electio autē appetitus consiliatiū: oportet quidē ppter hoc rationē verā esse: et ap-
 7 petitū rectū: siquidē electio studiosa. et eadē hanc quidē dicere. hunc autē prosequi. hec
 quidē igitur mens et veritas practica. ¶ Speculatiue autē mens et nō practice neq; fa-
 8 ctui/ veritas confessē habēs appetitui recto. ¶ Actus quidē igit principū electio vnde
 9 motus: sed nō cuius gratia: electionis autē appetitus et ratio/ que gratia alicui? ¶ Propter
 quod neq; sine intellectu et mēte/ et neq; sine morali est habitus electio: bona actio enī et
 contrariū in actione: sine mente et more nō est. Adhuc autē ipsa nichil mouet: sed qd gra-
 10 tia huius et practica: hec enī et factiue principat. gratia enī huius facit oīs faciēs. et non si-
 11 mplex simpliciter sed ad aliquid: et alicuius factū sed nō actū. bona actio enī finis: appetitus
 autē huius. ¶ Propter qd vel appetitū intellectus electio: vel appetitus intellectus. et tale
 principū homo. ¶ Nō est autē eligibile nichil factū. puta nullū eligit Zlion captū fuis-
 se: neq; consiliat de facto: sed de futuro et cōtingēt. factū autē nō cōtingit non fieri/ pro
 pter quod recte Agathon: solo enī ipso et de priuatis: ingenita facere que vtiq; facta sūt. Agathon
 Utrūq; itaq; intellectuarū particularū veritas opus. Secundū quos igit maxime habi-
 tus verū dicit vtrūq; ipsi/ virtutes ambabus.

Cap. III.

Acipiens igit superius rursus de ipsis dicam. sunt itaq; quib; verū dicit anima
 12 affirmādo et negādo quinq; secundū numerū. hec autem sunt ars/ scientia/ pru-
 13 dentia/ sapientia/ intellectus. suspitiō enī et opiniō contingit falsū dicere ¶ Sci-
 entia quidem igitur quid est hinc manifestū: si oportet certificare. et non sequi similitu-
 dines. oēs enī suspicamur qd scim; non contingere aliter se habere. contingētia autem
 14 aliter/ cū extra speculāri fiant: latent si sunt vel nō sunt. ex necessitate ergo est scibile. et
 15 nū ergo. ex necessitate enī entia: simpliciter oīs eterna. ¶ Eterna autē: ingenita et incor-
 ruptibilia. ¶ Adhuc docibilis oīs scientia videt esse. et scibile/ et disabile. ex pprecogni-
 tis autē oīs doctrina: quemadmodū in analyticis diximus. hec quidē enī per inductio-
 nem. hec autem syllogismo. Inductio quidem vtiq; principium est vniuersalis. Syllo-
 gismus autem est ex vniuersalibus. sunt igitur principia ex quibus syllogismus quorū
 nō est syllogismus: iductio ergo. scientia qdem ergo est habitus demonstratiū. et qd cūq; talia
 determinatiū in analyticis. cū enī aliquāter cognita et credita ipsi sunt principia scit.
 si enim non magis conclusione: secundū accidens habebit scientia. De scientia quidem
 igitur determinatum sit hoc modo

Cap. IIII.

Contingentis autem aliter habere est aliquid et factibile et agibile: alterum autē
 16 est factio et actio. credimus autem de ipsis et exterioribus rationibus. quare et
 cum ratione habitus actiuus alterū est ab eo qui cum ratione factiuo habitu: et
 neq; continentur subiunctem actio et factio: neq; enim actio factio: neq; factio actio est.
 17 Quia autem edificatiua ars quedam est: et habitus quidem cum ratione factiuus/ et
 neq; vlla ars que non cum ratione factiuus habitus est/ neq; talis que non ars: idē vtiq;
 18 erit ars et habitus cum ratione vera factiuus. ¶ Est autem ars omnis circa generand-
 nem et artificari et speculāri qualiter vtiq; fiat aliquid contingentium et esse/ et non esse
 19 et quorum principū in faciente sed non in facto ¶ Neq; enī de ipsis que ex necessitate sūt/
 vel fiunt: ars est. Neq; de ipsis que scdm naturam: in seipsis enim habent hec principium.

¶ uij

Agathon

αυαλυτικα
Resolutiva

Agathon

αγαθόν

Virtus contrarium

¶ Quia autē factio et actio alterū/necessariū artē factionis sed non actionis esse. ¶ Et scōm modū quēdā circa eadē est fortuna et ars: quēadmodū et Agathon ait. ars fortunā dilexit/et fortuna artē. Ars quidē igit̃ vt dictū est habit⁹: habit⁹ qdē cum ratione vera factiuus est. Atechnia autē econuerso cū ratiōe falsa factiuus habit⁹ circa contingens aliter se habere. Cap. V.

¶ Prudentia autē sic vtiq; assumam⁹: speculātes quos vtiq; dicimus prudentes.

¶ Videtur autē prudentis esse: posse bene cōsiliari circa ipsi bona/et cōferentia:

non scōm partē puta qualia ad sanitatē vel fortitudinē: sed ad bene viuere totū.

Signū autē qm̃ et circa aliqd prudentes dicimus/quādo ad finē aliquem studiosi bene rationabuntur: quorum non est ars. quare et totaliter vtiq; erit prudens cōsiliatiuus.

¶ Cōsiliatur autē nullus de impossibilibus aliter habere: neq; non contingentibus ip

siagere. ¶ Quare si scientia quidē cū demonstratiōe/quorū autem principia cōtingūt

aliter habere horū non est demonstratiō: oīa enī contingūt ⁊ aliter habere. et non est cō

siliari de ijs q̃ ex necessitate sunt. nō vtiq; erit prudentia sciētia/neq; ars. scientia quidē:

quoniā contingit actibile aliter habere. ars autem/quoniā aliud genus actiōis et factio

nis. ¶ Relinquit ergo ipsā esse habitū verum cū ratiōe actiuū: circa hoīs mala et bona

¶ Factionis quidē enī alterū finis/actiōis autem non semper: est enim ipsi cuprātia fi

nis. ¶ Propter hoc Periclea/et tales prudentes existimam⁹ esse: quoniā ipsi bona et

alijs/possunt speculari. esse autem tales existimamus dispēsatiuos et polticos. ¶ Hunc

et temperantiā hoc appellamus nomine velut saluantem prudentiam: saluat autem ta

lem existimationem. non enim omnem existimationem corrumpit/neq; peruenit dele

ctabile et triste: puta quoniā trigonus duos rectos equales habet vel non habet: sed

eas que circa operabile. principium quidem enī operabiliū quod: cuius gratia opera

bilia. corruptio autem propter delectationem vel tristitiam: confecti non apparebit prin

cipium. neq; oportere huius gratia/neq; propter hoc eligere omnia et operari: est enim

malicia corruptiua principij. quare necesse prudentiam habitum esse cum ratione vera/

circa humana operatiuum. ¶ Sed tamen artis quidem est virtus: prudentie autem nō.

Etenim arte quidem volens peccans eligibilior: circa prudentiam autem minus: quē

admodum et circa virtutes. manifestum igitur quoniā virtus quedam est: et nō ars.

¶ Duabus autem entibus paribus anumerationem habentium: alterius vtiq; crit vir

tus opinatiue. opinio autem circa contingens aliter habere est: et prudentia. sed tamen

neq; habitus cū ratione solū: signum autem quoniā obliuio talis quidem habitus est:

prudentia autem non est. Cap. VI.

¶ Vti autē sciētia de vniuersalib⁹ est existimatio et de ex necessitate entib⁹: sūt autē

¶ p̃cipia demonstrabiliū ⁊ oīs sciētie (cū ratiōe enim sciētia principij scibilis) neq;

vtiq; sciētia erit/neq; ars/neq; prudentia. scibile qdē enī demonstrabile: he autē

sunt existentes circa cōtingentia aliter se habere. neq; vtiq; sapiētia horū est: sapiētia enī

de q̃busdā habere demonstratiōē est. ¶ Si vtiq; q̃b⁹ verū dicim⁹ et nequaquā mēamur

circa nō cōtingētia vel etiā cōtingentia aliter se habere: sciētia et prudentia est: ⁊ sapiētia/

et intellectus: horū autē triū nullū cōtingit cē (dico autē tria: prudentiā. scientiā/sapiētiā)

relinquitur ergo intellectum esse principiorum. Cap. VII.

¶ Sapientia autē in artib⁹ certissimis artes assignam⁹. puta Phidiā latomū sapiē

tem/ Polyctetū statuificē. hic quidem igit̃ nichil aliud assignātes sapientiam/ q̃

quoniā virtus artis est. Esse autē quosdā sapientes existimam⁹ totaliter: nō scōz

partem/neq; aliud aliquid sapientes. quemadmodū Homer⁹ ait in Aḡargitē hūc autē ⁊

neq; vtiq; sollozem dy posuerunt/neq; aratozem/neq; aliter quidem sapientem. quare

manifestum quoniā certissima vtiq; scientiarū: erit sapientia. ¶ Oportet ergo sapien

tem non solum que ex principijs scire/ sed et circa p̃cipia verum dicere. quare vtiq; erit

sapientia intellectus et scientia: et quemadmodum caput habens scientia honorabilis

simorum. ¶ Inconueniens enim si quis scientiam politicam vel prudentiam studiosissi

mam existimat esse: si non optimum eorum que in mundo/ est homo. Si vtiq; sanū quī

dem et bonum: alterū hominibus et piscibus/ albū autem et rectum idem semp: et sapi

ens idem/ oēs vtiq; dicerent/ prudens autē alterū. circa seplū enim singula quidem bene

εὐπράξια

Bona actio

Pericles

πολιτικός

Civilis

Phidias

Polyctetus

Homerus

Aḡargites

speculans diceretur vtiq; esse prudens: et huic cōcederent ipsa. ppter quod et bestiarū
 quasdā prudētes aiunt esse: quēcūq; circa ipsarū vitā vidēē habere potentiā, pūsuam.
 manifestū aut vtiq; erit qm̄ nō vtiq; erit sapiētia et politica eadē. si enī eā que circa vilia
 57 ipsis dicūt sapiētiā multē erunt sapiētes. non enī vna circa oīm bonū aīaliū sed altera
 circa singula: si nō est medicinalis vna de oībus entibus. Si aut quoniā opamū homo
 aliorū animalū: nihil oufert. etenī homine alia multo diuiniora secundū naturā: puta
 manifestissima ex quibus mundus cōstat. Ex dictis itaq; manifestū qm̄ sapiētia est sciē-
 tia et intellectus honorabilissimorū. ¶ Propter quod Anaragozā et Thalē et tales sa-
 pientes quidē: prudētes aut nō aiunt esse: cū videāt ignorātes cōferētia sibiūpis. et sup-
 flua quidē: et admirabilia et difficilia. et diuina scire ipsos aut: mutua aut: qm̄ nō hūa-
 na bona q̄runt: prudētia aut circa humana. et de quibus et cōsiliari. prudētia enī maxie
 hoc opus diximus bene cōsiliari: cōsiliat aut nullus de impossibilibus aliter habere: neq;
 de quibuscūq; nō finis aliquis est: et hic opabile bonū. simpliciter aut bonus cōsiliator
 est opamū hominū operabiliū cōiectatiuus secundū ratiocinationē. Neq; est prudentia
 38 vniuersaliū solum: sed oportet et singularia cognoscere. actua enim: actio autem circa
 singularia. ¶ Propter qd et quidam nō sciētes: quibusdā sciētiis magis actiui et in
 alijs experiri. si enī sciat quoniā leues bene digestibiles carnes et sane/ quales aut leues
 ignorat/ non faciet sanitatē. sed sciens quoniā que volatiliū leues: et sane magis faciet.
 prudentia autem actiua: quare oportet ambas habere/ vel hanc magis. erit autem que-
 dam vtiq; et hec architectonica.

Anaragozas
Thales

Cap. VIII.

59 Et autē politica et prudentia quidē habitus idē: esse quidē nō idem ipsis. Eius
 c autem que circa ciuitatē: hec quidē vt architectonica prudētia legispositiua. hec
 autē vt circa singularia pmunchabet nomē politica. ipsa aut actiua et p̄siliatiua:
 sententia enī operabilis. quare extremi. ppter quod et ciuilitate p̄uersari hos solū dicūt:
 40 soli enī operant̄ isti quēadmodū chirotechnē. ¶ Videtur autē et prudētia maxime esse
 que circa ipm̄ et vnū: et habet ipsa cōmune nomē prudētia. illarū aut hec quidē econo-
 mica/ hec aut legispositiua/ hec aut politica. et huius hec quidē p̄siliatiua/ hec aut iudica-
 41 tiua. ¶ Species quidē igit quedā vtiq; erit cognitionis sibiūpi scire. sed habet discerē-
 tiam multā. Et videtur quī circa seipm̄ sciens et exercitās prudēs esse. politici aut poli-
 pragmones. Propter quod et Eurypides: qualiter vtiq; prudēs esset: cui adērā in nego-
 ciose in multis numeratū multa equali participare. Superfluos enī: et aliquid opan-
 tes amplius. querūt enī sibiūpis bonū: et existimāt oportere opari. ex hac igit opinione
 venit hos prudentes esse. q̄uis forte nō est qd ipsius sine economica/ neq; sine urbanita-
 te. adhuc autē que ipsius qualiter oportet disponere. immanifestū et intendēdum. Signū
 autem est eius quod dictū est: et quia geometriaci quidē iuuenes et disciplinati sūt. et sa-
 pientes talia. prudētes aut nō vident fieri. causa aut est: qm̄ et singulariū est prudētia:
 que sunt cognita ex experiētia. iuuenis aut expertus nō est. Adulntudo enī tēporis fa-
 cit experiētiā. Quia et hoc vtiq; aliq; intēdet/ ppter quid mathematicus quidē puer
 fiet vtiq; sapiens aut vel physicus nō. vel quoniā hec quidē per abstractionē sunt: horū
 autem principia experiētia. et hec quidē nō credūt iuuenes: sed dicūt: horū aut quod
 42 quid est nō immanifestū. ¶ Adhuc peccatū vel circa vniuersale in p̄siliando vel circa sin-
 43 gulare. vel enī quoniā oēs ponderose aque prauē/ vel qm̄ hec aqua pōderosa. ¶ Quo-
 nam aut prudētia nō est sciētia manifestū. extremi enī est quēadmodū dictū est/ opa-
 bile enī tale. Attingibiles aut sunt quidē vtiq; intellectui. intellectus quidē enī terminorū
 quorū nō est ratio. hec autē extremi: cuius nō est sciētia sed sensus: nō quī p̄priorū sed
 quali sentimus quoniam in mathematicis extremum trigonum. stabit enim et illic. sed
 iste magis sensus prudentia/ ille autem alia species.

Cap. VIII.

Χειροτεχνος
Manuoperarius
οικονομικη
domestica
Ρητορ familiaris
πρudentia
πολιτικη
μωρ
Negoctiosus
Eurypides

44 ¶ Erere autē et cōsiliari differūt cōsiliari enī q̄rere qdā est. Oportet aut assu-
 45 q mere de cubilia qd est: vtrū sciētia quedā vel opinio/ vel custochia/ vel aliud
 46 quoddā gen? ¶ Sciētia quidē vtiq; nō est. nō enī querūt de q̄bus sciūt: cubilia bona cōsultatio
 aut p̄siliū quoddā p̄siliās aut q̄rit et rōcinat. ¶ Sed tū neq; custochia. sine rōne enī et
 46 veloc quidē custochia. p̄siliātur aut multo tēpore/ et aut opari quidē oportere veloci?
 p̄siliata/ cōsiliari autē tarde. Adhuc autē solertia alterum et cubilia. est autē custochia

εὐβουλία
bona cōsultatio
εὐστοχία
bona cōiectatio.

quedam solertia. ¶ Neq; vtiq; opinio est cubilia/ neq; vna. ¶ Sed q; qui quidē male
consiliat/ peccat/ qui autē bene/ recte cōsiliat/ manifestū quomā rectitudo quedā cubilia
est. ¶ Neq; scientie autē neq; opiniois. scientie quidē enī nō est rectitudo/ neq; etiā peccatū.
opinionis autē rectitudo veritas. Simul autē et determinatū est tā omne cuius opinio est.
sed tamē neq; sinceratiōe cubilia: a mēte ergo deficit. hec enī nondū est enūciatio. etenī
opinio nō questio/ sed enūciatio quedā tā. ¶ Consiliis autē siue bene siue male cōsiliet/ 47
querit aliquid et ratiocinat. Sed rectitudo quedā est cubilia cōsiliy. ppter quod cōsiliū 48
querendū primū quid est. et circa quid. ¶ Quia autē rectitudo multipliciter manifestum
quonia non omis. incōtinēs enī et prauus quod pponit oportere/ ex ratiocinatiōe adi-
piscetur. quare recte erit cōsilians: malū autē magnū assumēs. videtur autē bonū quod-
dam bene cōsiliari. talis enī rectitudo cōsiliy cubilia/ que boni adeptiua. ¶ Sed est et 49
hoc falso syllogismo sortiri. et quod quidē oportet facere sortiri: per quod autē non sed
falsum mediū terminū esse. quare neq; ipsa aliquāter cubilia secūdū quā quod oportet
ter: quidā adipiscitur/ nō quidē per quod oportuit. ¶ Adhuc est multū tēpus cōsiliantē 50
sortiri: hunc autē velociter. igitur neq; illa aliquāter cubilia: sed rectitudo que scōm
vtilis. et cuius oportet et vti/ et quādo. ¶ Adhuc est simpliciter bene cōsiliari/ et ad quē-
dam finē: hec quidē simpliciter vtiq; que ad finem simpliciter dirigēs/ quedā autē que ad
quēdam finē. si vtiq; prudentiū bene cōsiliari. cubilia vtiq; rectitudo erit que secundū
conferens ad finem: cuius prudentia vera suspicatio est. Cap. X.

superior
Sagacitas et hinc
Asynesis: mala
sagacitas. et eufy-
nesia: bona saga-
citas.
superior
Sagax et hinc
Asynctos male
sagax. et Eufyne-
tos: bene sagax.
superior
Intelligo hinc
Syneme
Intelligere
Sapere
Γνωμη
Sententia
Ευρωμομη
Bene sentiens
et hinc Synyno-
mon
Asitis
Asitericos
Synynome
Cicma

St autem synesis et asynesis secundū quas dicimus synctos et asynctos: neq;
totaliter scientie vel opinioni. omēs enī essent syncti. ¶ Neq; aliqua vna earū que
secundū partē sciētiarū: puta medicinalis. de sanis enī vtiq; esset vel geometria
circa magnitudines. ¶ Neq; enī de semper enubus et immobilibus synesis est/ neq; de
factis cuiuscūq; sed de quibus dubitabit vtiq; aliquis et cōsiliabit. ¶ Propter quod circa
eadem quidē prudentie est. ¶ Non est autē idem synesis et prudentia. prudentia quidem
enī preceptiua est. quid enim oportet agere vel nō. finis ipsius est: synesis autē iudica-
tiua solum. idem autē synesis et eufynesis/ etenī syneti et eufyneti. ¶ Est autē neq; habere
prudētiā neq; sumere synesis. sed quēadmodū discere dicitur syneme quādo vtitur
scientia. sic in vti opinione in iudicare de his de quibus prudentia est: alio dicēte et iudi-
cante bene. etenī eu quod bene idem. et hinc venit nomen synesis secundū quā eufyneti
ex ea que est in discere. dicimus enim discere syneme multotiens. Cap. XI.
Decata autē gnome secundū quā eugnomonias et habere animus gnomē: epyccos
est iudiciū rectum. Signū autē/ epycia enī maxime animus esse sygnomonicū/ et
epyceia habere circa quedā sygnomē. sygnome autē est iudicatiua epyccos re-
cta: recta autē veri. ¶ Sunt autē omēs habitus rōnabiliter in idē tendētes. dicimus enim
gnomen et synesim et prudentiā et intellectū in eisdē interētes: gnomē habere tā. et in-
tellectū: et prudētes/ et synctos. omēs enī potēte de extremorū sunt et singulariū. Et in
eo quidē q; iudicatiū est de quibus prudēs synctus/ et eugnomē vel sygnomē. epycia
enī cōmunia bonorū oīm sunt in eo quod ad aliū. sunt autem singulariū et extremorū
omnium operabilia: etenī prudētē oportet cognoscere ipsa. et synesis et gnome circa
operabilia: hec autē extrema. ¶ Et intellectus extremorū in vtiq; etenī primorū ter-
minorū et extremorū intellectus est et non ratio. hic quidē secundū demonstrationes
immobiliū terminorū et primorū: hic autem in practiciis extremi et cōtingētis et alteri
propositionis. principia enī eius quod est cuius grata hec. ex singularibus enī vniuer-
sale. horū igitur oportet habere sensum/ hic autem est intellectus. ¶ Propter quod na-
turalia videntur esse et hec: et sapiens natura quidem nullus. gnomē autem habet et
synesim et intellectū: signum autem quoniam et et aubus existimamus sequi. et hec aliq;
etas intellectū habet et gnomē: vt natura causa existente. ¶ Propter quod et princi-
pium et finis intellectus ex his enī demonstrationes et de his. ¶ Quare oportet atten-
dere expertorum et seniorū vel prudentium indemonstabilibus enūciationibus et opi-
nionibus non minus demonstrationum. propter habere enim ex experientia visum: vi-
dent principia. Quid quidem igitur est prudentia et sapientia et circa que vtiq; exi-
stens/ et quoniam alterius anime particule virtus vtiq; dictum est. Cap. XII.

47
48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

- 64 **U**bitabit autem utique aliquis de ipsis quid utiles sunt sapientia quid enim nihil speculatur ex quibus erit felix homo, neque enim unum est generatiois. Prudentia autem hoc idem habet, sed cuius gratia opus est ipsa: si quidem prudentia quid est quod circa iusta et pulchra et bona homini: hec autem sunt que bonum est viri operari, nihil autem magis operari in eo quod est scire ipsa sumus: si quidem habitus virtutes sunt, quemadmodum neque sana neque bene habetia quicquam non in eo quod est facere: si in eo quod ab habitu esse dicuntur, nihil enim magis operari in eo quod est habere medicinali et exercitatu sumus. Si autem non horum gratia prudentem ponendum: sed eius quod est fieri: existentibus studiosis nihil utique perit utilis. Adhuc autem neque non habentibus, nihil enim differt ipsos habere vel alios habentibus persuaderi sufficere quod habeat utique nobis, quemadmodum et circa sanitatem, volentes enim sani esse: tamen non discimus medicinali. Adhuc autem inconueniens utique esse videbitur: si deterior sapientia existens: principalior ipsa erit, faciens enim principatur et precipit circa singula: de his autem dicendum: nunc autem dubitatum est de ipsis solum. Primum quidem igitur dicimus quod secundum seipsas necessarium eligibiles ipsas esse virtutes: existentes utrasque utriusque pericula, et si non faciunt nihil neutra ipsarum.
- 66 **D**einde et faciunt quidem: non ut medicinalis sanitatem, sed ut sanitas: sic sapientia felicitatem, pars enim existens totius virtutis: in haberi facit et in operari felicem. Adhuc opus perfectum, pars enim existens totius virtutis: in haberi facit et in operari felicem. Adhuc opus perfectum, pars enim existens totius virtutis: in haberi facit et in operari felicem. Adhuc opus perfectum, pars enim existens totius virtutis: in haberi facit et in operari felicem.
- 67 **D**e eo autem quod est nihil esse magis operarios, propter prudentiam bonorum et iustorum parum superius incipendum sumentes principium hoc, quemadmodum enim et iusta dicimus operantes quosdam nequaquam iustos esse: puta a legibus ordinata facientes vel nolentes vel propter ignorantiam vel propter alterum quid, et non propter ipsas quas operantur quidem que oportet et quicquid oportet studiosum: sic (ut videtur) est qualiter habentem operari singula ut sit bonus, dico autem puta, propter electionem et ipsorum gratia operatorum, electionem quidem igitur rectam facit virtus, quicquid autem illi gratia nata sunt fieri: non sunt virtutis sed alterius potentie. Dicendum autem scientibus manifestus de ipsis, est utique quedam potentia quam vocant dinotica: hec autem est talis ut ad suppositam intentionem contententia possit hec operari et foris ipsis, si quidem igitur intentio sit bona: laudabilis est, si autem prava: astutia: propter quod prudentes dinos et astutos amos esse. Est autem prudentia non potentia sed non sine potentia hac, habitus autem visui huic sit anime non sine virtute: et ut dictum est: et est manifestum, syllogismi enim operabili principium habentes sunt: quia talis finis et optimus quoliscumque ens, sit enim sermonis gratia quodcumque: hoc autem nisi bono non apparet, peruerit enim malicia et mentiri facit circa practica principia, quare manifestum quoniam impossibile prudentem esse non entem bonum.

Δεινότης καὶ
Δεινότης
Astutia
Calliditas
Habilitas
Δεινός
Astutus
Callidus
Habilis

Cap. XIII.

- 68 **A**tendendum utique rursus et de virtute, etenim virtus similiter habet ut prudentia ad dinotica non idem quidem: simile autem, sicut naturalis virtus ad principalem: omnibus enim videtur singulos morum existere natura aliquantulum, etenim iusti et temperati et fortes: et alia habemus cōfessi a naturate. Sed tamē querimus alterum quid principaliter bonum esse: et talia secundum alium modum existere, etenim pueris et bestiis naturales existunt habitus: sed sine intellectu nocui videtur existentes, verumtamen tantum videtur videri quoniam quemadmodum corpori foris sine visione modo accidit falli fortius, propter non habere visum sic et hic, si autem accipiat intellectum: in operari differt, habitus autem similis existens tunc erit, propter virtus. Quare quemadmodum in operatio due sunt species dinotes et prudentia: sic et in morali due sunt: hec quidem virtus naturalis: hec autem principalis. Et harum principalis non sit sine prudentia, propter quod aiunt omnes virtutes prudentias esse, et Socrates sic quidem recte querebat: sic autem peccabat, quoniam quidem prudentias existimabat esse omnes virtutes, peccabat, quoniam autem non sine prudentia: benedicebat, signum autem etenim nunc omnes quando diffiniunt virtutem apponunt habitum: dicentes et quid est: et ad que est secundum rectam rationem, recta autem ratio que secundum prudentiam, videtur itaque diuinare aliquantulum omnes: quoniam talis habitus virtus est: qui secundum prudentiam. Oportet autem parum transcedere, non enim solum qui secundum rectam rationem: sed qui cum recta ratione habitus: virtus est, recta autem ratio de talibus prudentia, Socrates quidem igitur rationes virtutes existimabat esse: scientias enim esse omnes: nos

Socrates

autem cū ratione. manifestū igit̃ ex dictis quoniā non possibile bonū esse principaliter sine prudentia: neq; prudentem sine morali virtute. ¶ Sed et ratio sic dissoluitur vtiq; qua disputat quis: quoniā separant̃ abinuicē virtutes. nō enim idem optime natus ad omnes. quare hanc quidē sciuit/hanc aut̃ nequaq; assumens erit. hoc enī secūdū q̃dem naturales virtutes contingit: secūdū quas aut̃ simplr dicitur bonus: non contingit. si- mul enim prudentie vni existenti omnes inerunt. Ad manifestū autem q̃uis si nō practica esset/quoniā indigeret vtiq; ipsa. ppter particule virtutem esse: et qm̃ non erit electio re- cta sine prudentia/neq; sine virtute. hec quidē enī finē. hec aut̃ que ad finem facit opari. Sed tamen neq; principalis est sapientie: neq; melioris est particule. quēadmodū neq; sanitatis medicinalis. non enim vntur ipsa: sed videt qualiter fiat illa/illius enim gratia precipit: sed non illi. adhuc simile et si quis politicā dicat principari dū: qm̃ precipit circa oia q̃ i ciuitate. ¶ Sexta Ethicorū Aristotelis atq; tractatōis finis. Cap. I.

¶ Est hec autem dicendū aliud facientes principiū: quoniā circa mores fu- giendorū tres sunt species: malicia incōtinentia bestialitas. Cōtraria autē duobus quidē manifesta. hoc quidē enī virtutē: hoc aut̃ cōtinentiā voca- mus. ad bestialitatē autem maxime vtiq; cōgruit dicere super nos virtutē heroicā quandā et diuinā. quēadmodū Homerus de Hectore fecit dicen-

Homerus
Hector
Priamus

tem Priamū quoniā valde erat bonus: neq; videbatur viri mortalis puer existere: sed dei. quare si quēadmodū aiunt ex hominibus fiunt dy. ppter excellentiam virtutis/ talis quidem vtiq; erit videlicet bestialitati oppositus habitus. Etenī quēadmodū neq; be- stie est malicia neq; virtus/ sic neq; dei. sed hoc quidē honorabilius virtute: hoc autem alterum quoddam genus malicie. quia autem rarū est diuinū virū esse: quemadmodū Lacones consueuerūt appellare quando admirantur valde aliquē: diuinus vir aiunt: sic et bestialis in hominibus rarus. Ad maxime autem in barbaris est. fiunt autem quidem et propter egritudines/ et orbitates. et ppter maliciā hominū supercedentes sic sup̃ infā- mamus. sed de hac quidē dispositione posterius faciendū quandā recordationē. ¶ De malicia aut̃ dictū est prius. De incōtinentia aut̃ et mollitie/ et delicijs dicendū: et de cōti- nentia et p̃seueratiā. neq; enī vt de eisdem habitibus virtuti et malicie: vtiq; ipsarū sus- sciendū/ neq; vt alterū genus. ¶ Oportet aut̃ quēadmodū in alijs ponentes que ap- parent et priuū dubitantes/ sic ostendere. maxime quidē omīa pbabilia circa has pas- siones. si autē vero plura et principalissima. si enī soluantur difficilia/ et derelinquātur probabilia. ostensum vtiq; erit sufficiēter ¶ Videtur vtiq; cōtinentia. et p̃seueratiā stu- dioforum et laudabiliū esse: incōtinentia autē et mollicies prauorū et vitupabiliū. Et idē continēs et p̃mansiuus in ratione. et incōtinēs et egressiuus arōne. Et incōtinēs quidē sciēs qm̃ praua agit/ ppter passionē. cōtinēs aut̃ sciēs qm̃ prauē cōcupiscētie nō seq̃tur propter rationē. Et tēperatū quidē cōtinentē et p̃seueratiuū. talē autē hi quidē oēm tē- peratum/ hi autem non. et intemperatum incōtinentē/ et incōtinentem/ intemperatum confuse. hi autē alteros esse aiunt. Prudentē autē quandoq; quidem non aiunt cōtin- gere esse incōtinentē. quandoq; autem prudentes quosdam existentes et diuos incō- tinentes esse. Adhuc incōtinentes quidem dicuntur et ire/ et honore et lucri. que quī- dem igitur dicuntur/ hec sunt. Cap. II.

Socrates

¶ Utabit aut̃ vtiq; aliquis qualiter existimās recte incōtinēs est quis. scientem quidē igit̃ non aiunt quidā possibile esse. durū enī scienti a existēte/ vt existima- bat Socrates/ aliud quidē imperare: et trahere ipm̃ quēadmodū seruū. Socra- tes quidē enī totaliter pugnabat ad rōem/ vt nō existente incōtinentia. nullū enim existi- mantē operari preter optimū: sed ppter ignorantā. Iste quidē igitur sermo dubitat de apparentibus manifeste. et optimum querere circa passionē si ppter ignorantā: quis modus sit ignorantie. Quoniā enī nō existimat quidē incōtinēs. exis aut̃ in passiōe fieri manifestū. sunt aut̃ quidā qui hoc quidem cōcedunt. hoc autē nō. Scientia quidē enim nichil esse melius confitentur. nullū autē operari preter opinatū melius: non cōfiteñt̃: et propter hoc incōtinentē aiunt: nō scientiā habentē iperari a voluptatib⁹/ sed opinionē. Sed in si qdē opinio/ et nō sciētia/ neq; foris suspicatio p̃tratēdēs sed q̃eta quēadmodū in dubitantib⁹/ vnta ei qd̃ est nō manere in his ad concupiscētiās fortes. malicie autem

6 non venia. neq; aliorū nulli vitupabiliū. ¶ Prudentia ergo cōtratendēte. hoc enī fortis:
simū. sed incōueniēs. erit enī vtiq; idē simul prudēs et incōtinēs. dicit aut vtiq; nullius
7 prudētis esse opari volētē prauissima. cū his aut ostēsum est p^r qm actu² qdē prudēs.
extremorū enī aliq; et alias hīs virtutes. ¶ Adhuc si quidē in eo q est cōcupiscētiās ha-
bere fortes et prauas cōtinens nō erit tēperatus p^r nē. neq; cōtinēs tēperat². neq; enī
quod valde tēperatū: neq; prauas habere. sed nō oportet. si quidē enī bone cōcupiscētie
8 prauus. phibēs habitus nō sequi. quare cōtinētia nō omīs studiosa. si aut infirme et nō
praua nichil venerabile. neq; si praua et infirme/ nichil magnū. ¶ Adhuc si omni opiniōi
permanēsiū facit cōtinētia praua. puta si et falsē. et si ab omni opiniōe incōtinētia egres-
siū erit aliqua studiosa incōtinētia. puta Sophoclis Theopolem² in Philotece. lau-
dabilis enī nō pmanēs quib² suāsus est ab Ellyce: ppter tristari mētēs. Adhuc sophi-
sticus sermo mētens dubitatio. ppter inopinabilia enī velle arguere vt sapiētes sint cū
attigūt fact² syllogisim² dubitatio fit. ligata enī est mēs cū manere nō velit: ppter nō pla-
cere cōclusum. pcedere aut nō possit: ppter soluere nō habere sermonē. Accidit aut ex
quodā sermone iprudētia cū incōtinētia virtus. cōtraria enī opatur quoz opina² ppter
incōtinētiā. opina² aut bona mala esse/ et nō oportere opari. qre bona et nō mala opa-
9 bitur. ¶ Adhuc in psuaderi opans et pseque² delectabilia/ et eligēs melior vtiq; videbit²
eo qui nō ppter rōcinationē: sed ppter incōtinētiā. sanabili² enī ppter dissuaderi vtiq;
incōtinēs aut reus. puerbio in quo ammus. quādo aqua suffocat: quid oportet adhuc bi-
bere? si quidē enī non persuasus esset/ que agit/ dissuasus vtiq; quiesceret. nūc aut suāsus
10 nihil minus alia agit. ¶ Adhuc si circa omia incōtinētia est et cōtinētia/ quis simplici²
incōtinēs? nullus enī omēs habet incōtinētiās. ammus autē esse quosdā simplici². Du-
bitationes quidē igit tales accidūt quēdā. horū autem hec quidem interimere oportet
hec autem relinquere. solutio enī dubitationis: inuentio est. Cap. III.

Sophocles
Theopolemus
Philoteles
Ellyses

11 ¶ Rurū quidē igitur intēdendū vtrū scientes vel nō. et qualiter scientes. Deinde
p circa qualia continentē et incōtinētiā ponendū. dico aut vtrū circa oēm delecta-
tionē et tristitiā/ vel circa quasdā segregatas. et cōtinētiā et pseueratiū vtrum
idē vel alter est. simili² aut et de alijs quēcūq; cognata sunt speculationis hui². Est aut
principiū intētionis. vtrū cōtinēs et incōtinēs sunt in circa que/ vel in qualiter habentes
differētā. Dico aut vtrū in circa hec esse solū incōtinēs vel nō. vel in vt/ vel nō. sed in ex
ambob². Deinde si circa oia est cōtinētia et incōtinētia vel nō. Neq; enī circa omia est
simplici² incōtinēs: sed circa que intēperatus. neq; enī in ad hoc simplici² habere. idē
enī vtiq; esset intēperantē. sed in sic habere. hic quidē enī ducit eligēs existimās semper
12 oportere p^r delectabile psequi. hic autē nō existimat quidē: pseque² aut. ¶ De eo qdē
igitur quod est opiniōē verā sed nō scientiā esse: ppter quā incōtinētiā agūt/ nichil dif-
fert ad rōem. Quidā enī opinatiū nō dubitat sed existimāt certe scire. si igit ppter qdē
credere opinātes magis sciētibus/ ppter opiniōē agūt: nichil differt sciētia ab opiniōe.
Quidā enim credunt nichil minus quibus opinantur q; alteri quibus sciūt. manifestat
autem Heraclitus. sed qz duplici² dicimus scire/ etenī hīs quidē nō vtens aut scientia/
et vtens dicitur scire. differt habentē quidē non speculantē autem agere que nō oportet
agere/ ab eo quod est habentem et speculantē. hoc enī videtur durū: sed non si non spe-
culans. Adhuc quia duo modi ppositionū quibus oportet vt. habentē quidē vtrasq;
nichil phibet operari que ppter scientiā/ vtentē quidē vniuersali/ sed non ea que scōm
partem. operabilia enim singularia. Differt aut et vniuersale. hoc quidē enim in seipso/
hoc autē in re est. puta qm omni homini conferunt sicca/ et quoniā iste est homo vel qm
siccū quod tale. sed si hoc tale: vel non habet/ vel non opatur. secundū vtiq; hos differt
modos ipossibile tantū. vt videat sic quidē scire nichil incōueniens: aliter aut admi-
rabile. Adhuc habere scientiā scōm aliū modū anūc dictis existit hoibus. in habere qdē
enī/ nō vtiq; aut: differentē videm² habitū. quare et habere aliq; et nō habere: puta do-
mientē. et maniam patientē/ et vinolentiū. sed tamen sic disponūtur in passionibus existē-
tes. ire enim et cōcupiscētie venereo² et quēdā italiū manifeste et corpus trāsmutant:
quibūsdā aut et infanias faciūt. manifestū igitur quoniā et simili² habere dicendū incō-
tinētiā his. Dicere aut sermones qui a scientia: nullū signum. etenim in passionibus

Heraclitus

capla
Infanti a
Sura

his existētes demonstraciones et verba dicūt Empedoclis. et primū discētes cōplectū-
tur quidē sermones: sūt aut nequaquā. oportet enī cōnasci: hoc aut tēpore indiget. q̄re
quēadmodū simulātes: sic existimandū dicere et incontinētes. Adhuc aut et hic naturā
vniūq̄ aliquis respiciet causā. hec quidē enī vniuersalis opinio: altera aut de singularib⁹
est: quorū sensus iā p̄prius. cū aut vna fiat ex ip̄is: necessariū cōclusum hic quidē dicere
aliam in factis aut opari cōfessum. puta si omne dulce gustare oportet: hoc aut dulce est
vinū aut aliq̄ singulariū: necessariū potentē et nō phibitū simul hoc opari. Quādoquē
igitur hec vniuersalis inest. phibēs gustare: hec aut qm̄ dulce omne delectabile. hoc aut
dulce: hoc opatur. Forte aut p̄cupiscētia inexistēte hec quidē dicit sugere hoc: cōcupis-
centia aut ducit: mouere enī vna quāq̄ potest p̄culariū. quare accidit a rōne aliq̄liter et
opinionē incōtinēter agere. nō cōtrarie aut secundū seip̄am sed secundū accidēs. cōcu-
piscētia enī cōtraria: sed nō opinio recte rationi. Quare et p̄pter hoc bestias nō cōtin-
git incōtinētes: qm̄ nō habent vniuersalē opinionē: sed singulariū phantasiā et memo-
riam. Qualiter aut solus ignorans et rursus fit sciens incontinens: eadē ratio que et
de vino lento et dormiēte: et nō p̄pria bui⁹ passionis: quā oportet a physiologis audire.
Quia aut vltima p̄posino et opinio sensibilis et principalis actionū. hanc vel nō ha-
bet in passione ens: vel sic habet vt nō erat in habere scire sed dicere: quēadmodū vino
lento que Empedoclis et p̄pter nō vniuersale neq̄ scientiū similiter esse videri vni-
uersali extremū terminū et videt qd̄ querebat Socrates accidere. nō enī p̄cipalit esse
visa: scientia presente fit passio. neq̄ ipsa attrahitur propter passionē: sed sensibilis.
De eo quidem igitur quod est scientem vel non: et qualiter scientem contingit inconti-
nenter operari dicta sint tanta

φυσιολογος
physicus
Naturaliter
loquens

Socrates.

Cap. III.

Trū autē est aliquis incōtinens simpliciter/ vel oēs secundū partē/ et si est: circa
qualia est/ deinceps dicendū. Quoniā quidē igitur circa delectatiōes et tristitias
sunt et cōtinētes/ et p̄seuerantes et incōtinētes/ et molles: manifestū, q̄ autē sūt
hec quidē necessaria facientū delectatiōē/ hec autē eligibilia quidē secundū sc̄psa: ha-
bentia autē supabundātiā/ necessaria quidē sunt corporalia. Dico autē talia et q̄ circa cibū
et venereorū oportunitatē, et talia corporaliū: circa q̄ intemperantiā posuim⁹ et tēperantiā
necessaria quidē nō/ eligibilia autē sc̄m sc̄psa: dico autē puta victoriā/ honorē/ diuitias/ et
taliū honorū et delectabiliū. eos quidē igitur q̄ ad hec p̄ter rectā rōem supercellūt eaz q̄
in ipsis/ simplicit̄ quidē nō dicimus incōtinētes: apponētes autē pecuniarū incōtinētes
et lucri/ honoris/ et ire/ simplicit̄ autē nō vt alteros/ et secundū similitudinē dictos. quēad-
modū homo qui olympia vicit illi autē cois ratio a pp̄ia parū differēbat: sed tū altera
erat. signū autē. incōtinētia quidē enī vituperat. nō vt peccatū solū, sed vt malicia quedā
vel simplicit̄ existens vel secundū quandā partē. horū autē nullus. Eorū autē qui circa
corporales voluptates circa quas dicimus temperatū et intemperatū: vel qui nō eligē-
do in non eligere delectabiliū persequens superabundantias/ et tristū fugiens: esurici
et sitis et caloris et frigoris/ et omnia q̄ circa tactum et gustū/ sed p̄ter electionem et
intellectum incontinentem dicitur. non secundū appositionem quoniā circa hoc quemad-
modū ire/ sed simplicit̄. signum autem est. etenī molles dicūtur circa has: circa illarū
autem nullam. Et propter hoc in idē incontinentem et intemperatū ponimus et conti-
nentem et temperatum. ¶ Sed nō illorū nullum: propter circa easdem aliquantulū vo-
luptates et tristitias esse. hi sunt quidem circa hec: sed non similiter sunt. sed hi quidem
eligūt: hi autē nō eligūt. Propter quod magis intēperatū vtiq; dicim⁹/ qm̄ neq; cōcupi-
scens vel det̄psequē supabūdātiā/ et fugit moderatas tristitias. q̄ hūc qui p̄pter cō-
cupiscere valde. quid enī vtiq; ille faceret si adesset cōcupiscētia iuuenilis: et circa neces-
sariorū indigētiā tristitia fortis. ¶ Quia autē c̄cupiscētiā et delectatiōnū hec quidem
sunt genere bonorū et studiosorū: delectabiliū autē quedā natura eligibilia/ quedā p̄traria
horū/ quedā autē intermedia/ quēadmodū diuisim⁹ pri⁹: puta pecunie/ et lucrū et victoriā
et honor ad oīa autē et talia et intermedia nō in pati et c̄cupiscere et amare vitupant: sed
in aliquantū et supabūdare. p̄pter quod qui quidē p̄ter rationē vel deīnēt vel p̄sequūt/
eorum que natura aliquid pulchriorū et bonum: puta circa honorē et magis q̄ oportet
studentes veluti circa filios et parentes: etenī hec bonorū/ et laudātur q̄ circa hec studēt

15

14

15

16

17

19

sed tamē est quedā supabūdātia et in his. si quis quēadmodū **Riobe** rebellet et ad deos
vel quēadmodū **Satyrus** philopator cognoscatur circa patre: valde enī videbat desipe
Malicia quē igit nullā circa hec est ppter id qd dictū est. qm natura eligibilū vñū qd
est ppter sapz. praeue aut et fugiēde sunt iporū supabundātie: sūt aut neq incōtinētia.
19 incōtinētia enī nō solū fugiēdū: sed etiā vitupabilū est. **¶** Propter similitudinē aut passio-
nis apponētes ad incōtinētiā circa vñū quodq dicit: puta malū medicū et malū hypo-
critā quē simpliciter vtiq nō dicerēt malū. quēadmodū igit neq hic/ ppter nō maliciā
esse vñū quōq ipsarū/ sed in secundū analogū similit: sic videt et illic existimandū solam
incontinentia et cōtinētiā esse que est circa eadē tēperantiae et intemperantiae. circa iram
autem secundū similitudinem dicimus: propter quod et apponētes incontinentem ire:
quēadmodū et honoris/ et lucri amus. **Cap. V.**

Riobe
Satyrus

Φιλοπατωρ
Simator patris

20 **¶** Quia autē sunt quedā quidē delectabilia natura. et horū hec quidē simpliciter/
q hec autē secundū genera et animalū et hominū. hec autē nō sunt: sed hec quidē
propter orbitates/ hec autē ppter consuetudines sunt hec autē ppter pnciosas na-
turas: est et circa singula similes videre habitus. dico aut bestiales puta esse hoīem. quē
dicunt pregnātes rescendentē pueros deuorare. vel qualibet bestialitate gaudere aut
quosdā siluestriū circa **Pōtū**: hos quidē crudis/ hos aut hominū carnibus/ hos autem
pueros et comedere et commodare adinuicē in cōuiuium: vel circa **Phalarum** dicunt.
hi quidem bestiales/ hi autē propter egritudinem sunt et manā quibusdā: quēadmodū
matrē sacrificans/ et comedēs et cōserui epar. hi autē egritudinales vel ex cōsuetudine.
puta pilorū euulsiones. et vnguiū tortiones. adhuc aut carbonū et terre. cū his autem
que venereorū masculis. his quidē enī natura. his autē ex cōsuetudine accidunt: puta as-
suefactis et pueris. Quantis quidē igitur natura causa: hos vtiq nullus diceret incō-
tinētes: quēadmodū neq mulieres. qm nō ducūt sed ducūtur. sūt aut et egrotantē ha-
bētibus ppter cōsuetudinē. habere quidē igit singula horū extra terminos est malicie:
quēadmodū et bestialitas. habere autē supare vel supari nō simplr incōtinētia: sed que
secundū similitudinē quēadmodū et circa iras habentē hūc modū passionis. incōtinētiā
autē nō simplr dicendū. **¶** Dis enī supabūdās malicia et insipientia/ et timiditas/ et tēpe-
rantia/ et crudelitas: he quidē bestiales/ he autē egritudines sunt. hic quidē enī natura ta-
lis qualis timere oīa et si sonū faciat mus: sed bestialē timiditātē timidus. hic aut iuste
multellā timuit ppter egritudinē. Et insipientiū hi quidē ex natura irrationales et solū sensu
vuiētes bestiales: quēadmodū quedā genera longe barbarorū. hi autē ppter egritudi-
nes: puta epilepsias vel manias egritudinales. horū autē est quidē habere quedā quōq/
nō supari aut. dico autē puta si **Phalaris** tenuit concupiscēs puerū comedere/ vel ad vene-
reorū incōueniētiē delectationē. est et supari nō solū habere: quēadmodū et malicia que
quidē secūdū hoīem simplr dicit malicia. q aut scōm appositionē/ qm bestialis vī egrit-
tudinalis simplr aut nō. scōm eundē modū videlicet et incōtinētia est: hec quidē bestial/
hec aut egritudinalis. simplr aut q scōm humanā intēperantiā solū. Qm quidē igit in-
cōtinētia et cōtinētia est solū circa q intēperantia/ et tēperantia/ et qm circa alia est alia spe-
cies incōtinētiē dicta scōm metaphoram et nō simpliciter: manifestū. **Cap. VI.**

Pōtus
Phalaris

Επιληψία
Comitialis
morbis
Phalaris

21 **¶** Quomā aut est minus turpis incōtinētia que ire/ q̄ que concupiscētiarū specula-
bimur. videt enī ira audire secundū quid rationē obaudire autē. quēadmodū
veloces mistrorū puta ate audire omne dictū excurrūt: deinde peccāt i achōe.
et canes ante intendere si amicus/ si solū sonitū faciat latrant. sic ira ppter caliditātē et
velocitatē nature audiens quidē/ non pceptū autem audiens mouet ad punitionē. ratio
quidē enī vel phantasia qm iniuria vel cōtēptus/ manifestauit. he autē quēadmodū syl-
logisans qm oportet talē oppugnare: irascitur cōfessim. Concupiscētia aut si solū dicat
qm delectabile/ ratio vel sensus: mouet ad fruitionē. quare ira quidem cōsequit rationē
aliquālit: concupiscētia aut nō. turpior igit. incōtinēs quidē enī ire/ a rōne aliq̄lit viciat:
quā aut concupiscētiē/ et nō a rōne. Adhuc naturalib⁹ magis veniā cōsequit appetitibus. qz
et concupiscētijs talibus magis quāte cōs oībus inq̄stū cōs. ira aut naturalis/ et diffi-
cultas concupiscētijs vs q supabūdātiae et nō necessarijs. quēadmodū ridens qm p̄rem
percutit: et enī iste dixit eū qui superius. et ille eū q̄ superius: et puerū ostēdēs et iste me

(dixit) cū vir fiat: cognatū enī nobis. et tractus a filio q̄scere iussit apud hostia: etenī ip̄e trahere p̄sem vsq; huc. Adhuc iniustiores magis insidiat. iracūdu quidē igit nō insidiator: neq; ira: sed manifestus. ꝑcupiscētia aut quēadmodū venerē aūt: dolose enī cyp̄rigene et variā corrigiā. et Homer². Deceptio q̄ furata est itellectū sp̄isse sapiētis. q̄re si quidē iniustior et turpior incōtinētia hec ea que circa irā est. et simpliciter incōtinētia et malicia aliquatē. Adhuc nullus iniuriatur tristatus. que aūt ira facit oīs facit tristatus: iniurians aūt cū delectatiōe. Si igit quibus irasci maxime iustū: hec aūt iniustiora: et incōtinētia q̄ ppter cōcupiscētiā. nō enī est in ira iniuria. Quidē igit turpior que circa ꝑcupiscētiā incōtinētia ea q̄ circa iram et qm̄ est cōtinētia et incōtinētia circa cōcupiscētiā et delectatiōes corporales: manifestū. ¶ Ip̄sarū aūt differētiā assumēdū. quēadmodū enī dictū est scdm̄ principia: hec quidē humane sunt: et naturales et genere et magnitudine. hec aūt bestiales: hec aūt orbitates et passiōes et egritudines. Iharū aūt circa primas tēperātia et intēperātia est solū: ppter quod et bestias neq; tēperatas neq; intēperatas dicimus: sed vel secundū metaphorā: etsi aliquod totaliter aliud ad aliud differt gen² animalū cōtumelia: et synomonia: et in omī vorax esse. nō enī habet electiōnem neq; ratiocinatiōē: sed discessit a natura: quēadmodū infamētes hoīm. ¶ Adhūc aūt bestialitas malicia: terribilis aūt. nō enī corruptū est optimū: quēadmodū i hoīe: sed corruptū est et nō habet. simile aūt igitur quēadmodū maiatum cōparare ad aiatū vtrūq; peius. innocētior enī prauitas semp̄ que nō habētis p̄cipiū: intellectus aūt p̄cipiū. simile igitur cōparare iniusticiā ad hoīem iniustū. est enī vtrūq; peius. Decies enī milies plures vtrūq; mala faciet homo malus: bestia. Cap. VII.

¶ Circa eas autē que per tactū et gustū delectatiōes et tristitias et cōcupiscētiā et fugas circa quas et itēperātia et tēperātia determinata est prius: est quidē sic habere vt vinci: et quibus multi meliores: est aūt supare: et quibus multi minores. ¶ Porū autē hic quidē circa delectatiōes incōtinēs hic aūt cōtinēs: hic aūt circa tristitias mollis hic aūt pseuerās: intermediū et pluriū habitus: etsi inclināt magis ad deteriores. ¶ Quia aūt quedā delectatiōnū necessarię sunt: hec aūt nō. et vsq; ad quid: supabūdantia aūt nō: neq; defect². simuliter aūt et circa ꝑcupiscētiā habet et tristitias superabūdantias qdē pseuquēs delectatiōnū vel scdm̄ supabundantias: vel ppter electiōē et propter ipsas: et nihil ppter alterū adueniēs: intēperatus. necessariū enī hūc nō esse penitētem: quare insanabilis. deficiēs aūt oppositus: medius aūt tēperatus. ¶ Similiter aūt et fugiens corporales tristitias nō ppter vinci sed propter electiōem. nō eligentiū aūt hic quidē ducit ppter delectatiōē hic aūt ppter fugere tristitias que a cōcupiscētiā: quare differūt ad iūcē. Omīno aūt vtrūq; videbit deterior esse: si quis nō cōcupiscēs: vel q̄te operatur quid turpe q̄ si vehemēter ꝑcupiscēs. et si nō iratus pcutit q̄ si iratus. qd enī vtrūq; faceret in passiōe existēs: ppter quod intēperatus deterior incōtinēte. dictorum vtrūq; hic quidē molliciei species magis hic aūt intēperatus. ¶ Opponit aūt incōtinēti quidē p̄tinēs: molli aūt pseueratiuus. pseuerare quidē enī est in eo quod est ꝑtra tenere: cōtinētia aūt in eo qd est superare. quēadmodū et nō vinci eius qd est vincere. ¶ Propter quod et eligibilis p̄tinētia pseueratiua est. ¶ Deficiēs aūt ad que multū et ꝑtratendūt et possunt: iste mollis et delicatus. etenī delicia mollicies quedā est. qui trahit vestimentū vt non laboret secundū eā que eleuare tristitias: et imitans laborantē nō existimāf miser esse: misero similis existens. Similit̄ aūt habet et circa cōtinētiā et incōtinētiā. ¶ Nō enī si quis a foribus et superexcellētibus delectatiōibus vincit vel tristitus admirabile: sed cōdonabile si cōtratendēs. quēadmodū Theodecti Philoctetes a vipera ꝑcussus. vel a Larcino in Alope Cercyon. et quēadmodū continere tentātes risum repēte effundunt: quale coaccidit Xenophāto. Sed et si q̄s ad q̄s multū possunt abstinere: ab his viciis et nō potest ꝑtratēdere: nō ppter naturā generis vel ppter egritudinē. putam Sciatharū regibus mollicies ppter genus: et vt femininū ad masculinū distat. ¶ Quidē aūt et lusuus intēperatus esse: est aūt mollis. ludus enī remissio est: si quidē igit q̄s. ad hāc aūt supabūdantiā est lusuus. ¶ Incōtinētia aūt hec quidē ꝑuolatio hec aūt debilitas. hi quidē enī ꝑsiliātes nō imanēt q̄bus ꝑsiliant lunt. ppter passiōē: hi aūt ppter nō cōsiliari ducūt a passiōe. quidē enī quēadmodū ꝑuallantes nō nullant: sic et presentētes et

Homerus

Cyp̄rigene
LocusTheodectus
Philoctetes
Larcinus
Alope
Cercyon
Xenophantus

34 presuscitantes seipso et ratiocinationē: nō vincunt a passiōe. neq; si delectabilis sit neq; si tristis. ¶ Ad artem aut acuti et melancolici secundū estrenatā incōtinentiā sūt incōtinentes. hi quidē enī ppter velocitatē: hi ppter vehementiā nō expectant rationem propter sequentes esse phantasie.

Cap. VIII.

35 Et autē intēperat? qdem quēadmodū dictū est nō penitiū? imanet enī electiō. incōtines aut penitiū? oīs. ppter qd nō quēadmodū dubitauim? sic et habet. sic igit hic qdem insanabil: hic aut sanabil. Assimilat aut malicia egritudine velut

36 hydropi et pibisti. Incōtinentia aut epileptici: et malicie. malicia qdem enī later: incōtinentia aut nō later. ¶ Ipsorū aut horū meliores excessiui: q; rationē habentes qdē: nō imanentes aut. a minori enī passiōe vincunt et nō imprecōsiliatū quēadmodū alteri. si is

37 enī incōtinentis velociter inebriatis et a paucō vino: et minori q; vi multa. ¶ Quā qdē igit enī incōtinentis velociter inebriatis et a paucō vino: et minori q; vi multa. ¶ Quā qdē igit

38 malicia incōtinentia nō est: manifestū. sed quo forte hec qdē pter electionē: hec aut scdm electionē est. Insup et si ē qdem scōz actiōes quēadmodū qd Demodoci ad Achilleos

demodocus
Achillesu

39 Achilesu stulti qdem enī nō sūt: operat aut q; qdem stulti. et incōtinentes: iusti qdem

40 non sūt: iniusti aut faciūt. ¶ Quia autē hic qdem tal: q; nō ppter suā esse psequi eas

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

q; scdm sup abundantias et pter rectā rationē: corporales delectatiōes: hic aut psuasus est

tia incontinentie. ¶ Quia autem secundū similitudinē multa dicunt, et cōtinentia que tēperati scōm similitudinē cōsecuta est. etenim continēs potens nichil p̄ter rationē p̄pter corporales delectatiōes facere/et tēperat⁹. sed hic q̄dem habens/hic autē nō habēs prauas cōcupiscētiās, et hic quidē talis qualis nō delectari p̄ter rationem: hic autem qualis delectari/ sed non duci. similes autem et incontinens et intemperatus/ alteri quidē existēs/ vtriq; autem corporalia delectabilia persequuntur. sed hic quidem non existimans oportere: hic autem existimans.

Cap. X.

¶ Eō simul prudentem et incontinentē cōtingit esse eūdem: si enī prudēs et studiosus scōm morē ostensū est ens. Adhuc nō in scire solum prudēs: sed in eo q̄ practi⁹. incōtinēs autē nō practi⁹. ¶ Dimon autē nichil. phibet incontinentem esse

¶ Propter q̄ et vidēt q̄q; prudentes esse q̄dā: incōtinentes autē p̄pter dimonē differre a prudentia scōm dictū modū: in primis sermonibus. et scōm q̄dem rōnē p̄pe esse/ differre autē scōm electionē. ¶ Neq; vtrq; vt sciens et speculās: sed vt dormiēs vel vinolētus/ et volens quidē. scōm modū enī quendā sciens et q̄ facit et cur⁹ grana. ¶ Adhuc autē nō. electio enī ep̄ices: quare semimalus et nō iniust⁹. nō enī infidator. hic quidē enī ip̄soz nō immāsius/ q̄bus vtrq; cōsiliabit: meli⁹ colic⁹ autē neq; cōsiliati⁹ totaliter. et assimilaf vtrq; incontinens ciuitati cui calculant oīa necessaria: et leges habet studiosas/ vtitur autem nulla. quemadmodū Anaxandrides cōiuciat⁹ est. ciuitas volebat: cui legū nichil est cure. malus autē vtrū quidē legibus. malis autē vtrū. ¶ Est autē incōtinentia et continētia circa superexcellens multorum habitum. hic quidem enī magis imanet: hic autē minus pluriū potentia. ¶ Sanabilior autē incōtinentiarū scōm quā melancolici incōtinentē agūt: cōsiliantiū/ non imanentiū autē. Et per cōsuetudinē incōtinentes: naturalib⁹. facili⁹ enī consuetudinem transmutare natura. propter hoc enī consuetudo difficilis/ quoniā nature assimilaf. quemadmodū Euenus dicit. aio diuturnas meditationē immanere amice: et vtrq; hoībus hanc finientē naturā esse. Quid quidem igitur est continētia et quid incontinētia. et perseverantia/ et molities. et qualiter habent habitus hi adinuicem: dictum est.

Cap. XI.

¶ Delectatiōe autē et tristitia speculari ei⁹ qui circa politicā philosophatur: nte enī finis architectō. ad quē respiciētes: vtrūquodq; hoc q̄dem malum/ hoc autē bonū simpliciter dicim⁹. Adhuc autē necessario: uttendere de ipsis. etenim virtutem et maliciā morālē circa tristitias et delectatiōes posuim⁹. Et felicitatē plures cum delectatione esse aiūt: p̄pter q̄ et beatū nominauerūt a gaudere. ¶ His quidem igitur videt neq; vna delectatio esse bonū/ neq; scōm seipsū/ neq; scōm accidēs. nō enī esse idē bonū et delectationē. His autē quedā q̄dē esse/ multe autē prauē. Adhuc autē horū tertū si et omnes bonū: nō tamen contingit esse optimū delectationem. ¶ Totaliter quidē nō bonum. quoniā omnis delectatio generatio est in naturam sensibilis. neq; vna autem generatio cognata finibus: puta neq; vna edificatio domus. Adhuc temperatus fugit delectationes. Adhuc prudens non triste psequit⁹/ nec delectabile. Adhuc impedimentū ei quod est prudentem esse: delectationes. et quanto magis gaudet magis. puta eam q̄ est venereorū. nullū enī vtrq; posse intelligere aliqd i ipsa. Adhuc ars neq; vna delectationis: q̄uis oē bonū: ars op⁹. Adhuc pueri et bestie psequūt⁹ delectatiōes. hui⁹ autē non omnes studiosas. quoniā sūt et turpes et probrose/ et quoniā nocue: egritudinalia enim quedā delectabiliū. Qd autē non optimū delectatio: quoniā non finis sed generatio. que quidem igitur dicuntur fere hec sunt.

Cap. XII.

¶ Etiam autem non accidit propter hec non esse bonum nec optimū: ex his manifestum. primum quidem quoniā bonum dupliciter. hoc quidē enim simpliciter/ hoc autem alicui et nature: et habitus consequuntur. Quare et monones et generationes consequuntur. et prauē in se simpliciter prauē. alicui autem nō: sed eligibiles hui⁹. Quedam autem neq; hui⁹/ sed aliquando et secundum paucum temp⁹ eligibiles autem non. hec autem neq; delectationes sed videntur: quēcūq; cum tristitia et medicine gratia: puta que laboratūm. Adhuc quia boni hoc quidem operatio/ hoc autem habitus est. secundum accidēs constituentes in naturalem habitum delectabiles sunt. Est autem operatio in concupiscentijs indigentis et imperfecti habitus et nature.

Anaxandrides

Euenus

αρχιτεκτον
Architectus
principalis
p̄cipiū faber.

quia et sine tristitia et concupiscentia sunt delectationes: puta ei⁹ quod est speculari operatio-
 nes natura non indigente. Signum autem quoniam non eodem delectabili gaudent secundum quod repletur
 natura et constituta. sed constituta quidem simpliciter delectabilibus: quod replet autem et contrariis:
 etenim acutus et amarus gaudent: quorum nichil neque natura delectabile: neque simpliciter de-
 lectabile. quare neque delectationes. ut enim delectabilia adiuvantur constituta sunt: sic et delecta-
 54 tiones que ab his. ¶ Adhuc non necessarium alterum quidem esse melius delectatione: quem ad-
 modum quidam aiunt finem generatione. non enim generationes sunt neque cum generatione omnes:
 sed operationes et fines. neque factorum accidunt sed ventum. et finis non omnium alterum quidem: sed
 imperfectionem ducentium nature. Propter quod et non bene habet sensibile generationem dicere
 esse delectationem: sed magis dicendum operationem eius qui secundum naturam habuit: pro eo autem
 55 quod est sensibile non impeditur. videtur autem generatio quidam esse quoniam principaliter bonum. operationem
 enim generationem existimant esse: est autem posterius. ¶ Esse autem prava quoniam egritudinalia quod-
 dam delectabilia: idem quoniam sana quidam prava ad pecuniam: hec quidam prava ambo sed non prava
 56 secundum hoc: quia et speculari aliquod quidem nocet ad sanitatem. ¶ Impedit autem neque prudentia ne-
 que habitus neque unus quod ab uno quoque delectatio: sed aliene. quia quod a speculari et discere: magis
 faciunt speculari et discere. Ars autem non esse operatio neque una delectationem rationabiliter acci-
 dit. neque enim alteri operationis neque unus ars est sed potentie: quibus et pigmentaria ars et
 pulmentaria videtur delectationis esse. Temperatum autem fugere et prudentem persequi non trahit vitam/
 et pueros et bestias persequi: eodem solunt omnia. quia et dictum et qualiter bone simpliciter: et quali-
 ter non bone omnes delectationes. tales et pueri et bestie persequuntur et harum non contritionem
 prudens: eas que cum concupiscentia et tristitia corporales. tales enim hec. et harum superabun-
 dantias fugit secundum quas intemperatus. propter quod temperatus fugit has quia sunt dele-
 ctationes et temperati.

Cap. XIII.

57 Sed tamen quoniam et tristitia malum confessum est et fugibile: hec quidem enim sim-
 pliciter malum: hec autem in eo quod quo impeditur. fugibile autem contrarium. vel fugibi-
 le aliquid et malum vel bonum: necessarium igitur delectationem bonum quod-
 dam esse. ut enim Pseusippus solvebat non convenit solutio: quemadmodum malus minor: Pseusippus
 58 et equali contrarium. non enim utique discit quod vere malum quidem esse delectatio-
 nem. ¶ Optimum autem nichil prohibet delectationem aliquam esse si quedam prave
 delectationes: quemadmodum et scientiam quidam quibusdam pravis existentibus.
 59 ¶ Forte autem et necessarium: siquidem unusquisque habitus sunt operationes non im-
 pedite: siue si omnium operatio est felicitas: siue est alicuius ipsorum si fuerit non impedita: eligi-
 bilissima esse. hec autem est delectatio. quare erit utique aliqua delectatio optimum: mul-
 tis delectationibus pravis existentibus si contingit simpliciter. Et propter hoc omnes felici-
 tem delectabile existimant esse vitam. et implicat delectationem in felicitatem rationabi-
 liter. neque enim una operatio perfecta impedita: felicitas autem perfectiorum. Propter quod
 indiget felix is que in corpore bonis: et is que exterius et fortuna: ut non impediatur hec.
 rotatum autem et infortunius magis incidentem: felices dicentes esse si est bonus: vel volentes
 vel nolentes nichil dicunt. propter indigere autem fortuna: videtur quibusdam idem esse
 bona fortuna felicitati: non existens. quia et ipsa superexcellens impediens est: et forte
 non est bonam fortunam vocare iustum: ad felicitatem enim terminus ipsius. Et persequi
 autem omnia et bestias et homines delectationem: signum quoddam eius est: quod est esse
 aliquam optimum ipsam. fama autem non omnino perditur quam populi multum famant.
 Sed quoniam non eadem neque natura: neque habitus optimus neque est: neque videtur: neque de-
 lectationem persequuntur eandem omnes: delectationem tamen omnes. forte autem et per-
 sequuntur non quam existimat: neque quam utique diceret: sed eandem. omnia enim natura habet
 60 quoddam divinum. Sed et assumpserunt nominis hereditatem corporales delectationes:
 propter et plures inclinare in ipsas: et omnes participare ipsas. propter solas igitur co-
 gnitas esse: has solas existimant esse. ¶ Manifestum autem et quoniam si non delectatio bo-
 num et operatio: non erit vivere delectabiliter felix. cuius enim gratia indigeret utique ipsa:
 si quidem non bonum? Sed et triste contingit vivere. neque malum enim neque bonum tra-
 stitia: si quidem neque delectatio. quare propter quid utique fugeret? Neque utique delecta-
 bilis vita studiosi: si non et operationes ipsius

Cap. XIII.

D I

E corporaliū aut vtiq; delectationib; intendēdū dicentib;: qm̄ quedā delecta-
 tiones eligibiles valde. puta bone: sed nō corporales et circa quas intēperatus.
 Propter qd̄ igit cōtrarie tristitia male et malo enī cōtrariā bonū. ¶ Vel sic bo-
 ne vt necessarii: qm̄ et nō malū bonū est. vel vsq; ad hoc bone. habituū quidē enī et mo-
 tuū quorūcūq; nō est meliora superabūdātia neq; delectatiōis. Quātorūcūq; aut est:
 et delectatiōis est. corporaliū aut bonū est supabūdātia. et prauus psequēdo superabū-
 dantiā est prauus: sed nō necessarius voluptates. oēs enī gaudēt aliquāliter et pulmen-
 tis et vino et venereis: sed nō vt oportet. ¶ Cōtrarie aut in tristitia: nō enī supabūdātiā
 fugit: sed totaliter. nō enī supabundantie tristitia cōtraria sed persequēti supabūdātiā
 ¶ Quia aut nō solū oportet verū dicere sed et causā falsi: hoc enī confert ad fidē. cū enī
 rationale appareat. ppter qd̄ videt verū: nō ens verū: facit credere vero magis. quā
 redicēdū ppter qd̄ videt corporales delectatiōes eligibiliores. ¶ Prīmū qdem vtiq;
 qm̄ expellit tristitiā et ppter supabūdātiā tristitue: vt existētē medicina delectatiōē per-
 sequunt supabūdātiā et totaliter corporālē. vehemētes aut sūt medicane. propter qd̄ et
 q̄runtur ppter iuxta cōtrariū apparere. Et nō studiosū vtiq; videt delectatiō ppter duo
 hec: quēadmodū dictū est qm̄ he qd̄ prauē nature sūt opatiōes/vel ex natuitate quē-
 admodū bestie: vel ppter p̄suetudinē/ quēadmodū q̄ prauorū hoīm. he autē medicine
 qm̄ indigētis: et h̄c melius q̄ fieri. ¶ He aut accidūt iis q̄ p̄ficiunt: scōm accidēs igitur
 studiose. Adhuc p̄secuti sūt ppter vehemētes esse a nō potētib; alijs gaudere. ipi igitur
 sibup̄s sūm quandā p̄parant q̄quidē igit inocuas: non increpabile: qm̄ autē nocuas/
 prauū: cū nō habēt alteras i q̄bus gaudēt. etenī neutrum multis triste. ppter naturā: sc̄per
 enī laborat animal. quēadmodū et naturales sc̄mōes testant/ videre/ audire dicētes eē
 triste: s; iam assueti sum vt aiunt. Sicut aut et in iuuetute qd̄ ppter augmētatiōē quē-
 admodum vinolēu disponunt: et delectabile iuuetus. Adēlācolici autē scōm naturā in-
 digēt sc̄per medicina. etenī corpus morfu cōsumit ppter cōplexiōē: et semp̄m appetitu
 vehemēti sunt. expellit aut delectatiō tristitiā: et q̄ traria et q̄ cōiungēs si sit foris: et p-
 pter hoc intēperati et prauī sūt. ¶ Que aut sine tristitia: nō habēt supabūdātiā. he aut q̄
 natura delectabiliū et nō scōm accidēs. dico aut scōm accidēs delectabilia medicantia.
 qm̄ enī accidit sanari sustinētē sano opante aliquo: ppter hoc delectabile videt eē. natu-
 ra autē delectabilia q̄ faciūt actū talis alicui nature. ¶ Non sc̄p aut nullum delectabile
 idē ppter nō simplicē esse naturā nostrā: sed esse aliqd̄ et alterum scōm q̄ corruptibilia.
 quare et si quid aliter agat: hoc alteri nature p̄ter naturā. cū aut appropiet neq; tristitia
 detur neq; delectabile qd̄ agit. Quare si huius natura simplex sit: sc̄p eadē actio delecta-
 bilissima erit. propter qd̄ deus semp̄na et simplici gaudet delectatiōē. nō enī solū mo-
 tus et operatio sed et imobilitatis. et delectatiō magis in quiete est q̄ in motu. Trāsmu-
 tatio aut oīm dulcissimū scōm poetā ppter maliciā quādā. quēadmodum enī hō facile
 transmutabilis qui malus: et natura que indiget transmutatiōe. non enī simplex neq;
 epyces. De continētia quidē igitur et incontinentia et delectatiōe et tristitia dictū est: et
 quid vnum quodq; et qualiter hoc quidem bonum ipsorum est: hec autem mala. ita au-
 tem de amicitia dicemus. ¶ Septimū Ethicorū Aristotelis antiquē traductiōis finis.

Cap. I.

Est hec aut et de amicitia sequit vtiq; pertrāsire: est enī virtus quedā vel cum
 virtute. Adhuc maxime in vita necessariū. sine amicis enim nullus vtiq; eli-
 geret viuere habēs reliqua bona oīa. etenī ditantibus et principatus et po-
 tentatus possidentibus videt op̄ esse amicis maxime. que enim vtilitas ta-
 lis bone fortune (ablato beneficio) quod sit maxime et laudabilissimum ad
 amicos: vel qualiter vtiq; seruabitur et saluabitur sine amicis: quanto enī maior tanto
 minus secura. In inopia autem et reliquis infortunys solū existimant refugium eē ami-
 cos: et iuuenib; autē ad ipeccabile et senioribus ad famulatum et ad deficientiā actionis
 ppter debilitatem adiutorū. hisq; qui in summo ad bonas actiōes/ simulq; duo venien-
 tes: etenim intelligere et agere potentiores. Naturaq; inesse videt ad id quod genuit
 genito. non solū in hominib; sed in volatilib; et plurib; aialium: et iis q̄ vni gentis adi-
 uicem et maxime hoīb; vnde et philanthropos laudamus. videbit aut vtiq; aliquis

et in errorib⁹ ut familiare ois hō hōi et amicū. **U**lides autē et ciuitates cōtinere amicitia: **Φιλαθρωί**
et legispositores magis circa ipsā studēt q̄ iustitiā. cōcordia enī simile aliqd amicitie vi- **πoσ**
detur esse. hanc autē maxime appetūt: et contentione inimicū existētē maxime expellūt **Amatoz hōim**
Et amicis quidē existētib⁹ nichil opus est iustitia: iusti autē existētes indigēt amicitia. **Φιλοφιλοσ**
et iustoz quidē maxime amicabile esse videt. nō solū autem necessariū est sed et bonū. **ϕilacid⁹: et qui**
philophilos enī laudamus: philophiliāq³ videt bonoz aliqd esse. et quidā eosdē exi- **circa parados**
stimāt viros bonos esse et amicos. **Φιλοφιλοσ**
Dubitant autē de ipsa nō pauca. hī quidē enī siliu- **amicos studet**
dinē quādā ponūt ipsā: et siles amicos. vnde silem autē ad silez. et colū ad colū et q̄cūq³ **Philophilia**
talia. hī autē ex cōtrarietate singulos oēs tales autē adiucē eē. **Amicorū copia**
Et de his ipsis super⁹ q̄rūt **κολλοσ**
et naturali⁹: **E**urypides q̄dem dicēs desiderare pluuiā q̄dē terrā siccātā. desiderare autē **Comcula**
venerabile celū iplēn pluuiā: cadere i terrā. **E**t **H**eraclit⁹ cōtrariū cōferēs: et ex differen- **Graculus**
tib⁹ optimā harmoniā: et oīa scōz iūte fieri. **E**t p̄trarietate autē his: et ali⁹ et **Empedocles**
sile enī sile appetit. **N**aturalia q̄dē igit̄ q̄stionū relinquunt: nō enī p̄pua p̄sentis inten- **Eurypides**
tionis. q̄cūq³ autē sunt humana et cōuenientia ad mores et passiōes: hec intendim⁹. puta **Heraclitus**
vtrū in oib⁹ sit amicitia: vel nō possibile malos existētes/amicos esse: et vtrū vna species **Empedocles**
amicitiae est vel plures. **U**nā q̄dē existimātes: qm̄ recipit mai⁹ et min⁹: nō sufficiētū credi
derūt signo. recipiūt enī mai⁹ et min⁹ et altera specie. dictū est autē de ipis super⁹ **Cap. II.**
Qrite autē vtiq³ de ipsis fiet manifestū cognito amabili. videt enī nō oē amari: s̄
f amabile. hoc autē esse bonū/vel delectabile/vel vtile. videt autē vtiq³ cē vtile: per
quod fit bonū aliqd vel delectatio. quare amabilia vtiq³ erūt: et bonū et delecta-
4 bile ut fines. **U**trū autē bonū amāt vel quod ipsis bonū: dissonāt enī quādoq³ hec. si-
militer autē et circa delectabile ipsū. **U**lides autē et q̄d ipsi bonū amare vnusquisq³: et esse
simpliciter quidē bonoz amabile: vnicuiq³ autē q̄d vnicuiq³. amata autē vnusq³q³ nō ens
5 ipsi bonū sed apparēs. differt autē nichil: erit enī amabile apparens. **T**rib⁹ autē entib⁹
p̄pter q̄ amāt: inanimatoz q̄dē amatiōe nō dicūt amicitia. nō enī est redamatio neq³ vo-
luntas illoz boni. ridiculū enī forte vno velle bonū. sed siquidē saluari vult ipsū ut ipe
6 habeat. amico autē aut oportere velle bona illi⁹ grata. **C**olētes autē sic bona beniuo-
los dicūt: si nō idē et ab illo fiat. beniuolentiā enī in p̄trapassis amicitia esse: vel apponē-
dū nō latentē. multi enī sunt beniuoli q̄bus nō viderūt: existimāt autē epuicos eē/vel vti-
les. hoc autē idē et si illoz aliq³ patiat ad hūc. beniuoli quidē igit̄ isti videntē adiucem:
amicos autem qualiter vtiq³ aliquis dicat latentes: ut habent sibupsis. **Cap. III.**
7 **D**ifferunt autē hec adiucem specie: et amatiōes ergo et amicitie. tres enī speci-
es amicitie equales numero amabilibus. secundū enim vnū quodq³ est redama-
tio non latens. amantes autē adiucem: volunt bona adiucē: sic secundū q̄
8 amant. **Q**ui quidē igit̄ p̄pter vtile amāt adiucem nō secundū seip̄os amant: sed
secundū q̄ fit aliquod ipsis adiucem bonū. similiter autē et q̄ p̄pter delectationē. non
enī in quales quosdā esse diligūt eutrapelos/ sed quomā delectabiles sibupsis. quiq³ p̄-
9 p̄pter vtile amant propter sibupsis bonū diligunt. et qui p̄pter delectationē p̄pter sibup-
sis delectabile. et nō scōm q̄ est/ amatus est: sed secundū q̄ vtilis vel delectabilis. et se-
cundū accidens vtiq³ amicitie he sunt. non enī secundū q̄ amatus sic amatur: sed secū-
10 dum q̄ tribuunt. hī quidem bonum aliquod: hī autē delectationem. **F**acile solubiles
vtiq³ tales sunt non p̄manētib⁹ ipsis similibus. si enim non adhuc delectabiles vel vti-
les sunt: quiescunt amantes. vtile autem non permanet: sed alias fit aliud. dissoluto igit̄
11 propter quod amici erant: dissoluitur et amicitia: ut existente amicitia ad illa. **A**stari-
me autem in senibus talis videtur amicitia fieri. non enim delectabile tales persequunt⁹
sed vtile. **E**t eoz qui in adolescentia et iuuenum quicunq³ conferens persequuntur:
non omnino autem tales. neq³ conuiuunt adiucē/ quandoq³ autē neq³ sunt delectabi-
les/ neq³ vtiq³ indigent tali societate: si non viles sint. in tantum enim sunt delectabiles
inquantum spem habent boni. in his autem et peregrinam ponunt. **I**uuenum autem
amicitia propter delectationem esse videtur. secundum passionem enī isti viuunt. et ma-
xime persequuntur delectabile ipsis/ et p̄sens etate autem transcendente et delectabi-
lia fiunt altera: propter quod velociter fiunt amici et quiescunt. simul enim cum delecta-
bili amicitia transcenditur: talis autem delectationis velocit̄ trāsmutatio. **E**t amari au-
D in

iuuenes. secundū passionē enim et ppter delectationē q̄ multuz amantur. propter quod
amant et cito quiescūt: multonens eadē die transmutetes. cōmanere autē p̄ tota diē et cō-
uiuere isti volūt: sit enī ipsis quod secundū amicitia sic. ¶ Perfecta autē est bonorū ami-
cicia: et secundū virtutē similitū. isti enī bona sūt adinuicē volunt scdm q̄ boni. boni autē
sūt scdm seip̄os. volētes autē bona amicis illorū gr̄a maxime amici. ppter seip̄os enī
sic habent et nō scdm accidēs. ¶ Permanet igit̄ horū amicitia: vsq̄ quo vtrq̄ boni sūt.
virt⁹ autē m̄siuū. et est vterq̄ simpliciter bonus: et amico. boni enī et simpliciter boni/et
adinuicē viles: sūt autē et delectabiles. boni enī et simpliciter delectabiles et adinuicem
vnicuiq̄ enī secundū delectationē sūt. ppter acūōes et tales: bonorū autē tales aut siles.
Talis autē amicitia m̄siua rationabiliter est. copulat enī in ipsa oīa q̄cūq̄ oportet ami-
cis existerē: oīs enī amicitia ppter bonū est: vel ppter delectationē vel simpliciter vel amā-
ti: et scdm similitudinē quā dā. huic autē oīa existūt dicta scōz seip̄os: hac enī similes et reli-
qua. ¶ Quodq̄ simpliciter bonū: et delectabile simpliciter est. Maxime itaq̄ hec ama-
bilia: et amare autē et amicitia: in his maxime et optima. ¶ Raras autē verisile tales esse:
pauci enī tales. adhuc autē indiget tpe et cōsuetudine: scdm pueriū enī nō est scire adinu-
icē ante dictos sal cōsumere. neq̄ acceptari oportet pri⁹ neq̄ esse amicos: anteq̄ vterq̄
appareat amabilis et credat. Qui autē cito adinuicē amicabilia faciūt. volūt qdē amici ef-
fe: nō sūt autē si nō et amabiles: et hec sciāt. volūtas quidē igit̄ velox amicitie fit: amicitia
autē nō. Hec quidē igit̄ et scdm tēpus: et scdm reliqua pfecta est: et scdm oīa hec fit: et similia
vtrq̄ ab vtroq̄: quod oportet amicis existerē.

Cap. III.

¶ Et autē ppter delectabile: similitudinē hui⁹ habet. etenim boni delectabiles adiut-
cem. Sūt autē et que ppter vtile etenim tales adinuicē boni. Maxime autē et i his
amicitie pmanēt: cū equale fiat adinuicē. puta delectatio. et nō solū sic: sed et ab
eodē. quale Eurapelis et nō vt amatori et amato. nō enim in eisdē delectant̄ isti: sed hic
quidē videns illū: hic autē famulatū recipiens ab amatore: fimente autē pulchritudine/
quandoq̄ et amicitia finit. huic quidē enim nō est visio delectabilis: huic autē nō fit fa-
mulatus. multi autē rursus permanent si ex consuetudine mores diligāt: similes consue-
tudinis existētes. Qui autem non delectabile cōmutant sed vtile in amabilibus. et sunt
manus amici et pmanēt. qui autē ppter vtile existētes amici: simul cū cōferēte dissoluūt.
non enī adinuicē erūt amici: sed vtilis. ¶ Propter delectationē quidē igit̄ et ppter vti-
le: et prauos contingit amicos adinuicē esse. et epices prauis: et neutrū qualicūq̄. pro-
pter seip̄os autem palam: quia solos bonos. malicini non gaudent seip̄is: si non aliq̄
vtilitas fiat. ¶ Et sola autē bonorū amicitia intransmutabilis est. nō enī facile nulli cre-
dere de eo qui in multotēpore ab ipso pbatus est: et credere in his et nunq̄ vtrq̄ iniustū
facere et quecūq̄ alia in ea que vt vere amicitia dignificant̄. in alijs autē nichil. phibet ta-
lia fieri. quia enim hoies dicunt amicos et ppter vtile: quē admodū ciuitates: vidēt enī
cōpugnatores ciuitatibus fieri gratia conferentis: et eos qui propter delectationē adinu-
icem diligunt. quemadmodū pueri: forte quidem oportet dicere et nos amicos tales.
¶ Species autē amicitie plures. et primo quidē et principaliter bonorū scdm q̄ boni: re-
liquas autē secundū similitudinē. secundū q̄ enī bonū aliquid et sile aliquid: sic amici. etenim
delectabile bonū aliquod amatorib⁹ delectationū. nō oīno autē he copulāt: neq̄ sūt am-
ci. ppter vtile et delectabile. nō enī oīno cōiungūt q̄ scōz accidēs. in has autē species ami-
cicia distributa prauū quidē erūt amici. ppter delectationē vel vtile: sic siles existētes. bo-
ni autē ppter seip̄os amici. secundū q̄ enī boni. isti quidē igit̄ simplici amici: illi autem
secundum accidens: et in assimilari his.

Cap. V.

¶ Quemadmodum autem in virtutibus hi quidem secundum habitum: hi autē se-
cundum operationem boni dicuntur: sic et in amicitia. hi quidem enim conuiuē-
tes gaudent adinuicē et tribuūt bona. hi autē dormientes vel separati locis non
operantur quidem: sic autem habent vt operari amicabiliter. loca enim non dissolunt
amicitiam simpliciter sed operationem. si autem diuturna absentia fiat: et amicitie vide-
tur obliuionem facere. vnde dictum est multas vtrq̄ amicitias non appellatio dissoluit.
¶ Non vidētur autem neq̄ senes neq̄ seueri amari esse. breuē enim in ipsis quod de-
lectationis. Nullus autē potest per diem cōmorari cum tristi: neq̄ cum non delectabili.

maxime enī natura videtur / triste quidem fugere: appetere autem delectabile. ¶ Qui autem recipiunt adinuicē: non cōiuentes autē: beniuolis assimulant magis q̄ amicis. nichil enim sic est amicorū vt conuiuere. vultatē quidē enī indigētes appetūt: cōmora-
 ri autē simul p̄ diē et beati. solitarijs quidem enim esse his nequaquā conuenit. conuersari autem adinuicē: non est enī delectabiles existentes. neq; gaudētes eis dē: qđ conuinitia
 23 ua videtur habere. ¶ Maxime quidē igitur est amicitia q̄ bonorū quēadmodū multoti-
 24 le. vnicuiq; autem quod ipsi tale: bon⁹ autē hō ppter ambo hec. ¶ Assimulat autē amatio
 quidem passioni/ amicitia autē habitui. amatio enī nō minus ad inanimata est: red amāt
 autem cum electione. electio autē ab habitu. et bona volunt amatis illorū gratia non se-
 cundū passionem sed secundū habitū. et amantes amicū/ quod ipsis bonū amant. bon⁹
 enī amicus factus/ bonū fit cui amicus. vterq; igitur amat et quod ipsi bonum: et equa-
 le retribuit voluntati et speciei: dicitur enim amicitia equalitas: maxime itaq; ei que bo-
 norum hec existunt. Cap. VI.

¶ A seueris autem et senibus minus fit amicitia quanto magis discipuli sūt: et mi-
 25 nus colloquijs gaudent. hec enī maxime videntur esse amicabilia/ et factua ami-
 citie. propter quod iuuenes quidē sūt amici cito: senes autē nō. nō enī sūt ami-
 ci quib⁹ vtiq; nō gaudent. Similiter autē neq; seueri: sed tales beniuoli qđem sūt adin-
 uicem. volūt enī bona/ et obuiant ad necessitates. amici autē non oīno sūt. ppter nō cō-
 26 morari neq; gaudere adinuicem: que vtiq; maxime videntur esse amicabilia. ¶ Adultis
 autē esse amicū secundū perfectā amicitia non cōtingit: quēadmodū neq; amare multas
 simul/ assimilāt enī superabundācie: tale autē ad vñū natū est fieri. multos autē simul eidē
 placere valde non facile: forte autē neq; bonū esse. Oportet autē et experientia accipere et
 27 in consuetudine fieri: qđ oīno difficile. ¶ Propter vtile autem et delectabile multis pla-
 28 cere contingit: multi enī tales et in paucis tēpore ministraciones. ¶ Horū autē magis vi-
 detur amicitia q̄ ppter delectabile: cū eadem ab ambob⁹ stant. et gaudeant adinuicē vel
 eisdem. quales iuuenū amicitie. Magis enī in his qđ liberale: que autē ppter vtile: ne-
 sociatorū. Et beati autē vtilib⁹ qđem nichil indigent: delectabilib⁹ autē. cōiuere enim
 volunt aliquibus: triste autē paucū tēpus ferunt. cōtinue autē null⁹ vtiq; sustineret neq; ip-
 29 sos tales existētes: et adhuc sibi ipsis. sic enī ipsis existunt q̄cūq; oportet amicis. ¶ Qui
 autē in potestantib⁹ diuersis videntur vti amicis. alij enī ipsis sūt viles. et alteri delectabi-
 30 les. ambo autē idē nō oīno. Neq; enī delectabiles cū virtute q̄rūt: neq; viles in bona sz
 hos qđ eutrapelos delectabile appetentes: hos autē diuos operari quod pceptum est.
 hec autē non oīno sūt in eodē. Delectabilis autē et vtilis simul dictū est qm studiosus
 Sed superexcellenti non fit talis amicus: si non et virtute superexcellatur. si autē non: nō
 adequat secundū analogum superexcessus. non omnino autem consueuerūt tales fieri.
 ¶ Sūt autē igitur dicte amicitie in equalitate. eadē enī sūt ab ambob⁹ et volunt adinuicē
 vel alterū p altero cōmutat puta delectationē p vtilitate. Qm autē et min⁹ he sūt amici-
 tie et manēt: dictū est. Vident autē et ppter similitudinē et dissimilitudinē eiusdē et esse et non
 esse amicitie. secundū similitudinē enī eius qđ scdm virtutē videntur amicitie: hec quidē enim
 delectabile habet: hec autē vtile. hec autē existūt et illi. In eo autē qđ est hāc qđem impu-
 tabilem et mansuam esse: has autem velociter trāscendere: alijsq; differre multis: nō vi-
 dentur amicitie ppter dissimilitudinē illius. Cap. VII.

¶ Altera autem amicitie est species qua secundum superabundantiam: puta patri ad
 31 filium/ et totaliter seniori ad iuniozem/ viroq; ad vxorē: et omni imperanti ad im-
 peratum. Differunt autem he adinuicem. nō enim eadem parentibus ad filios/
 et imperantibus ad imperatos. sed neq; patri ad filium: et filio ad patrem: neq; viro ad
 vxorem: et vxori ad virum. altera enim vnicuiq; horum virtus et opus: altera autem et
 32 propter que amant. altere igitur et amationes et amicitie. eadem quidem vtiq; neq; sūt
 vtiq; ab vtroq;. neq; oportet querere. Cum autem parentibus quidem filij retribuit
 33 que oportet generantibus. parentes autem filijs qđ oportet filijs: māius talium et epij:
 ces erit amicitia. Analogum autem in omnibus secundum superabundantiam existē-

tibus amicitia/et amationē oportet fieri. puta meliorem magis amari q̄ amare: et vti-
liorem. et aliorum vnumquodq̄ similiter. cum enim secundum dignitatem amatio fiat:
tunc fit aliquo qualiter equalitas. quod vtiq̄ amicitia esse videtur. ¶ Non similiter autem
equale et in iustis et amicitia videtur habere: est enim in iustis quidem equale primo qđ
secundum dignitatem: quod autem secundum quantum secundo. in amicitia autē quod
quidē secundum quantum primo: quod autē secundum dignitatē secundo. ¶ Manifestum
autem si multa distantia fiat virtutis/vel malicie. vel superabundantie. vel alicuius alte-
rius. non enim adhuc amici sūt: sed neq̄ dignificāt. ¶ Manifestū autē hoc i dyo. plurimū
enim isti omnib⁹ bonis superexcellunt. ¶ Manifestum autem et in regibus. non enim his
dignificant esse amici qui multum defectiores: neq̄ optimis vel sapientissimis qui nul-
lo digni. ¶ Certa quidem igitur in talibus non est diffinitio vsquequo amici. multis enī
oblatus adhuc manet. multum autē separati puta a deo: non adhuc. ¶ Unde et dubita-
tur ne forte non volunt amici amicis maxima bonorum: puta eos deos esse non enī ad-
huc amici erunt ipsi/neq̄ vtiq̄ bona: amicis amici enī bona. Si itaq̄ bene dictum est:
quoniā amicus amico vult bona illius gratia: manere vtiq̄ oportet qualiscunq̄ est ille:
homini autem vult maxima esse bona. Forte autem nō pre omnibus: sibi ipsi enī vnus-
quisq̄ maxime vult bona.

Cap. VIII.

¶ Illi autem videntur propter amorem honoris velle amari magis q̄ amare: p-
pter quod amatores adulationis multi. superexcessus enī amicis adulator: vel
singitur talis/et magis amare q̄ amari. amari autem prepe esse videtur ei quod
est honorari: quod vtiq̄ multi appetunt. ¶ Non propter seipsum autem videntur desi-
derare honorem: sed secundum accidēs. gaudēt enī multi ab iis qui i potestatibus ho-
norari propter spem: existimant enim adipisci ab ipsis quo indigent. vt itaq̄ signo bo-
ne passionis gaudēt honorare. ab ep̄is autē et scientibus appetentes honorem fir-
mare propriam opinionem de ipsis appetunt: gaudent vtiq̄ q̄ sint boni credentes di-
centiū iudicio. in amari autē secundum seipsum gaudēt. propter quod videbitur vtiq̄
melius esse eo quod est honorari: et amicitia secundum seipsam eligibilis esse. ¶ Unde
tur autē in amare magis q̄ in amari esse. signum autem: matres eo quod est amare gau-
dentes. quedam enim dant filios suos nutrice: et amant quidem: scientes: redamari au-
tem non querunt si vtraq̄ non contingant. sed sufficiens ip̄is videtur esse si videant be-
ne operantes: et ip̄e amant ipsos: etsi illi non possunt matri que pueniunt tribuere pro-
pter ignorantiam. ¶ Magis autē amicitia existente in amare/et amatorib⁹ laudatis: ami-
corum virtus amare videtur. ¶ Quare in quibus hoc fit secundum dignitatem: isti m̄
sui amici. et talium amicitia. sic autem vtiq̄ et ineq̄ales maxime erunt amici. equabun-
tur enim vtiq̄: equalitas autē et similitudo amicitia. ¶ Et maxime quidem eorum que
secundum virtutē similitudo. mansui enim existentes secundum seip̄os et adinuicē ma-
nent. et neq̄ indigent prauis/neq̄ ministrant talia: sed (vt dicere) et prohibent. bonorū
enim neq̄ ipsos peccare: neq̄ amicis concedere ministra: e. ¶ Adali autem firmum q̄-
dem non habent: neq̄ enim sibi ipsis permanent similes existentes: in paucum enim tē-
pus fiunt amici gaudentes adinuicē malicia. ¶ Utiles autem et delectabiles in plus
permanent: vsq̄ enim vtiq̄ tribuant delectationes vel utilitates adinuicē. ¶ Ex con-
trariis autem maxime quidē videt̄ propter vult fieri amicitia. puta pauper diuiti. indi-
sciplinatus scienti. quo enī existit aliquis indigens hoc appetens redonat aliud. hic au-
tem vtiq̄ aliquis attrahit et amatorem/et amatū/et pulchrū et turpem. propter quod vi-
dentur amatores ridiculi quandoq̄ dignificantes amari vt amant: sed tamen amabiles
existentes equaliter: forte dignificandum. nichil autem tale habentes ridiculum. forte
autem neq̄ appetit contrarium secundum seipsum contrarium: sed secundum acci-
dens. appetitus autem medij est: hoc autem bonum. puta sicco non humidum fieri. sed
ad medium venire/et calido/et alijs similiter hec quidem igitur dimittantur: etenim est
magis alienum.

Cap. VIII.

¶ Videtur autem quemadmodum in principijs dictum est circa eadem et in eisdē
esse amicitia et iustum. in omni enim communicatione videtur aliquod iustū eē
et amicitia. appellant igitur vt amicos conuagatores et cōmilitones: sibi autē

VIII

- et eos qui in alijs cōmunicationibus. secundū quātum aut cōmunicāt: in tantū est amicitia: etenim iustum. et prouerbiū cōmunia que amicorum: recte in cōmunicatione
 46 enim amicitia. ¶ Sunt aut fratribus et cōnutritis omia cōmunia: alijs autem discreta. et his quidē plura: his autem minora. etenim amictuarum he quidem magis: he autem minus. differunt autem et iusta. non enim eadem parentibus ad filios/ et fratribus ad inuicem. neq; eteris/ et ciuibus: similiter autem et in alijs amicitijs. altera itaq; et iusta ad
 47 singulos horum. ¶ Et augmentationem accipiunt in magis amicos esse: puta pecunys priuare eterum durius q̄ ciuem/ et non iuuare fratri q̄ extraneo/ et percutere patrem q̄ quēcūq; alium. augmentari autem natum est simul amicitie et iustum: et in eisdem ena
 48 tia/ et ad equale perungentia. ¶ Cōmunicationes autem omnes particulis assimilantur politice: conueniūt enim in aliquo conferente et acquirentes aliquid eorum que ad uitam. sed et politica cōmunicatio conferens gratia uidetur. et ex principio conuenire et permanere. hoc enim et legisposito: res coniectant: et iustum aiunt esse quod cōmuni
 ter conferens. Aliē quidē igit cōmunicationes secundum partes conferens appetunt: puta nauigatores quidem quod secundum nauigium ad operationez pecuniariam vel aliquid talium: commilitones autem quod secundum bellum: siue pecuniaz/ siue victo
 49 rum. he enim gratia sacrificij et connubij. ¶ Omnes autem he sub politica consueuerūt esse. non enim presens conferens politica appetit/ sed in omnem uitam. Et sacrificia facientes et circa has congregationes honoresq; tribuentes dyz/ et sibypsis requiem acquirentes cum delectatione. antiqua enim sacrificia et congregationes videntur fieri post fructuum collectiones puta primitie. maxime enim in his vacabant temporibus. omnes itaq; cōmunicationes particule videntur poluce esse: consequuntur autem tales amicitie talibus cōmunicationibus.
- Cap. X.
- 50 Soluce autem sunt tres species. equales autem et transgressiones: puta corrup
 p tiones harum. sunt autem politice quidem regnū/ et aristocrata: terna aut que a precys quam timocratiā dicere conueniens uidetur. politicam autem con
 51 sueuerunt ipsam plures vocare. harum autem optima quidem regnum: pessima autēz timocrata. Transgressio autem regni quidem tyrannis. ¶ Ambe enim monarchie. Differunt autem plurimum. tyrannis quidem enim sibypsi conferens intendit: rex autem quod subditorum. non enim est rex qui non per se sufficiens et omnibus bonis superexcellens. talis autem nullo indiget. vltra igitur sibypsi quidem non vtiq; intendet: subditis autem. qui enim non talis erit: clerotēs vtiq; magis quidem erit q̄ rex. ¶ Ty
 52 rannis autem ex contrarietate huic. sibi enim bonum persequitur. Et manifestius in hac quoniam pessima: et pessimum autem contrarium optimo. transgreditur autem ex regno in tyrannidem. prauitas enim monarchie tyrannis: malus autem res tyrānus fit. ¶ Ex aristocrata autem in oligarchiam malicia principum: qui tribuunt que ciuitatis preter dignitatē. et omnia vel plurima bonorum sibypsis. et principatus semper eisdē: de plurimo facientes ditari. pauci igitur principantur/ et mali pro ys qui maxime epj
 53 ces. ¶ Ex timocrata vtiq; in democratiā: cōterminales enī sunt he. multitudinis enim velut timocrata esse: et equales omnes qui in honoratione. ¶ Adhūc autem maluz est democratiā: in parum enī transgreditur politice speciem. Transmutant quidē igitur maxime sic politice: manifestū enī sic et faciliter transgrediūtur. ¶ Similitudines autem ipsarum et velut exemplū accipiet aliquis vtiq; et in domibus. patris quidē enī ad filios cōmunicatio regni habet figurā: filiorū enī patri est cura. hinc autē et Homerus pfem
 54 iouem appellat: paternus autem principatus vult regnū esse. in persis autem qui patris tyranus. vtiūtur autem vt seruis filijs. Tyrānicus autē et qui domini ad seruos domini
 55 enim cōferens in ipso operat. Et hic quidē igit rectus videt: pficus autē peccat: differētiū enim principatus differentes. Viri autē et vxoris aristocraticus videtur. secundū dignitatem enī vir habet: et circa hec que oportet virū: quēcūq; aut vxori congruūt illi reddit. oīm autē dominans vir in oligarchiam trāspōnitur: preter dignitatem enī ipm facit/ et non secundū q̄ melius. Quandoq; autem principatum vxores heredes existē

ET ALPELA
Sodalitas hinc
ET ALPOO
Sodalis

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ
εζυι pecunias
ad aliquid cons
tribuit

Aristocrata
Optimorum
potestas
Timocrata
censu potestas

ΚΛΗΡΩΤΗΣ
Socius princeps

Homerus
Iupiter
Pater

tes. non itaq; sunt secundum virtutem principatus: sed propter diuitias et potentiam. quēadmodū in oligarchijs. Timocraticus autē videtur qui fratru. equales enim: nisi in-
quātū etatibus differūt. ppter quod si multū etatis differūt: nō adhuc fraterna sit ami-
citia. Democratia autē maxime quidē in ijs que sine dominatione habitationū. hic enim
omnes ex equali. et in qbus debilis qui picipatur. et vnicuiq; potestas. Cap. XI.

Homerus
Agamemnon

Ecundū vnāquōq; autē vrbānitatē amicitia videt inquantū et iustū. regi quidē
ad subiectos in supabūdāna beneficij. benefacit enī subditis: si quidē bon⁹ eis
curā habet iporū vt bene operentur quēadmodū pastor ouū. vnde et Homer⁹
Agamēnona pastore populorū dixit. Talis autē est paterna. differt autē magnitudine
beneficiorū. causa enī essendi (quod putatur maximū) existimari maximū esse: et nutriti-
ti et discipline. sed et pgenitoribus hec attribuitur. et natura enī principatūū pater fi-
liorū. et progenitores nepotū. et rex subditorū. In superexcessu autē amicitie he. ppter
quod et honoratur parentes. Et iustū vtiq; in his non idem: sed secundū dignitatē.
sic enī vtiq; et amicitia. Sed et viri ad vxorē eadem amicitia. et in aristocratiā: scōm
virtutem. et meliori plus bonū. et cōgruēs vnicuiq;. sic autē et iustum. Que autē fra-
trum eterice assimilatur: equales enī et coetanei. tales autē vnius discipline et vnius mo-
ris vt in multū. assimilāt vtiq; huic et que secundū timocratā: equales enī ciues volunt
et epyces esse. in parte itaq; principari et ex equali: sit vtiq; et amicitia. In transgres-
sionibus autē quēadmodū et iustū parū est. sic et amicitia est: et nequaquā in pessima. in
tyrannide etenī nihil aut parū amicitie. in quibus enī nihil cōmune est ipeanti et ipe-
rato. neq; amicitia: neq; enī iustū. sed velut arnica ad organū et animum ad corpus: et do-
mino ad seruū. viuuntur quidem enī hec ab vtētib; ad vilitatē. amicitia autē nō est ad
inanimata neq; iustum: sed neq; ad equū. vel bouē. neq; ad seruū secundū q seruus. ni-
hil enim cōmune est. seruus enī animatū organū. organū autē inanimatus seruus. se-
cundum q quidē igitur seruus: non est amicitia ad ipm: sed secundū q homo. videtur
enim quiddā iustū esse omni homini ad oēm potentem cōmunicare lege et cōpositione.
et amicitia vtiq; secundū q homo. in paruum itaq; et in tyrannidibus amicitie et iustū.
Que autem in democraticis in plurimū: multa enim communia inferent equali-
bus existentibus. Cap. XII.

In cōmunicatione quidē igitur omnis amicitia est quēadmodū dictū est. Diu-
det autē vtiq; aliquis cognatā et ethericā: politice autē et que cōtribulū et que
cōnauigantiū. et quēcunq; tales: cōmunicatiuis assimilatur magis. quasi enim
secundum confessionem quandā videntur esse. in has autem vtiq; ordinabit aliquis et
peregrinam. Sed et cognata multifaria videtur esse. et dependere omīs ex paterna.
parentes quidē enim diligunt filios et supsorū aliquid existentes: filij autem parētes
vt ab illis aliquid existentes. Magis autē sciunt parentes qui ex ipis: q; geniti quoniā
ex his. Et magis quo approximatur quod a quo. genito: q; factū facienti. quod enī ex
ipso: propinquū ei a quo puta dens vel capillus vel quodcunq; habenti. illi autē nichil
quod a quo vel munus. Sed et multitudine temporis. hi quidem enim confestim natos
diligunt: hi autem procedentes temporibus parētes: intellectū vel sensum accipiētes.
Ex his autem manifestū propter que amant magis matres. Parentes quidē filios dili-
gunt vt scipos: qui enim ex ipsis velut alteri ipsi inseparati. filij autem parentes vt ab
illis nati. Fratres autē adinuicem in ex eisdem nasci: ad illa enim identitas adinuicem
idem facit. propter quod aiunt idem. sanguinem. et radicem. et talia: sunt autem idem
aliqua lter et in diuisis. Magis autē ad amicitiam et cōnutritum: et quod secundum
etatem. coetaneus enim coetaneum: et qui vnius moris eteri. propter quod et fraterna
eterice assimilatur. Nepotes autem et reliqui cognati ex his coapproximantur: in ab eis-
dem enim esse: sunt autem hi quidem proximiores hi autem magis alieni: in prope vel
longe producere esse. Est autem ad parētes quidem amicitia filijs. et hominibus ad
deos vt ad bonū et superexcellēs. bene enim fecerūt maxime: essendi enim et nutriendi
cause natis et eius quod est disciplinari. Habet autē et delectabile et vtile talis amicitia
magis alienorū: quanto et cōmunior vita ipis est. Suntaut et in fraterna que quidē
et in eterica. et magis in ijs qui epyces et totaliter similibus: quanto proximiores et ex

VIII

- natiuitate existētes diligūt adinuicē. Erūt magis vnius moris. qui ex eis dē. Et cōnutri-
ti et disciplinati similiter. Et secundū tempus probatio plurima et firmissima. analogon αναλογον
69 autem et in reliquis cognatorū amabilia. ¶ Viro autem et vxori amicitia videtur se- proportionale
cundū naturā existere: homo enī natura cōiugale magis q̄ politicum. et quāto prius et
necessariū magis domus ciuitate. Et filiorū pcreatio cōmunis animalibus. alijs quidē
igitur intantū cōmunicatio est. hoies aut nō solū pcreationis filiorū gratia cohabitāt:
sed et eorū que in vita. confectum enī diuisa sunt opera: et sunt altera viri et vxoris. suffi-
ciunt igit adinuicē ad cōe ponētes ppua. Propter hoc aut et vtile esse videtur et dele-
ctabile in hac amicitia. erūt aut vniq̄ et propter virtutē: si epyces sint. est aut vniq̄ vir-
70 tus: et gaudebūt vniq̄ tali. ¶ Cōiunctio aut filii vidētur esse. ppter quod citius steriles
dissoluūtur. filij enī cōe bonū ā bobus: p̄net aut cōe. Qualit̄ aut p̄uicē dū viro ad vxorē
rem/et totalit̄ amico ad amicū: nūl alterū videt queri q̄ qualiter iustū. nō enī idē videtur
amico ad amicū/ neq̄ ad extraneū et eterū et condiscipulū. Cap. XIII.
71 Rursus itaq̄ existentibus amicitus (quē admodū in principio dictū est) et secundū
t vnanquāq̄: his quidē in equalitate amicis existentibus/ his aut secundū super-
cellentiam. etenī similiter boni sunt amici et melior deterior: similiter aut et de-
lectabiles/ et ppter vtile/ equātes vilitatibus et differētes: equales quidē secundū equa-
litatē oportet in amare et reliquis equare: icquales aut secundū analogū supercellētus
assignare. Siunt aut accusationes et querelae in ea que secundū vtile amicitia vel sola vel
maxime rationabiliter. qui quidē enī ppter virtutē amici existūt: bene copari adinuicem
prompti sunt. hoc enī virtutis et amicitie. adhuc aut cōtendentū nō sunt accusationes
neq̄ pugne. amantē enī et benefaciētē nullus contristat: sed si sit gratus retribuit bene
operans. Supercellens aut fornicens quod appetit nō vniq̄ accusabit amicū: vterq̄ enī
72 bonū appetit. ¶ Non oīno aut neq̄ in ijs qui ppter delectationē. simul enī ā bobus sit q̄
appetunt si in cōmorari gaudent. Ridiculus aut vniq̄ videbit̄ et accusans non delectā-
73 tem cū possit nō cōmorari. ¶ Que aut ppter vtile: accusatiua. in vilitate enī vtētes ad-
inuicem semper plurindigēt: et munus habere existimāt cōueniente. et cōquerūtur qm̄
non quātis indigent: tantū fornicatur digni existētes. bñficiētes aut nō possunt sufficere
ad tanta: quantis patientes indigēt. Videtur aut quē admodū iustū est duplex hoc qui-
dem nō scriptū: hoc aut secundū legem: et eius que scōm optimū vilitatis hec quidem
moralis: hec aut legalis esse. sunt igitur accusationes maxime cū non secundū eandem
cōmutabunt: et dissoluūtur. Est aut legalis quidē foralis in dictis. hec quidem omīno
venalis ex manu in manu: hec aut liberalior in rēpore: scōm cōfessionē autem quid pro
quo manifestū autē in hac debitū et non ambiguū: amicitia autē dilationē habet. pro-
pter quod apud quosdā horum non sunt iusta: sed existimant oportere diligere eos qui
secundū fidem cōmutant. āforalis autem nō in dictis sed vt amico donat/ vel cuiusq̄
alijs: reportare autem dignificat equale vel plus nō vt dans: sed accōmodās. nō similiter
autem cōmutās et dissoluens accusabit. hoc accidit ppter velle q̄ oīs vel plures bona:
74 eligere aut vilia. bonū autē bñfacere nō vt cōtrapanaat: vtile autē bñficiatū esse. ¶ Po-
tenti autē retribuendū scōm dignitatē eorū que passus est et sponte. nolentē enī amicum
non faciendum: vt vniq̄ peccatē in principio et bene patientē a quo non oportuit non
enī ab amico neq̄ ppter ipm̄ hoc operāte. Quē admodū igitur in dictis bñficiatū dissol-
uendum. sed et confiteri si potens reddere: ipotentem autē neq̄ dans dignificabit vniq̄.
Quare si potens reddendū. in principio autem intendēdum a quo bñficiatur. et in quo:
75 vt in his sustineat aut non. ¶ Dubitationē autem habet vtrū oportet patientis vilitate
mensurare et ad hanc facere redditionē: vel opantis bñficio. patientes quidem enī talia
aiunt accipere a bñficiis: que parua erant illis: et erant ab alteris accipe paruificantes. bñ
autem ecōuerso maxima eorū que apud ipsos: et que ab alijs nō erat et in periculis/ vel
76 talibus necessitantibus. ¶ igitur ppter vtile quidē amicitia existente patientis vilitas
mensura est: indigens enī iste et sufficit ipsi vt assumēs equale. tātū igitur fiet adiuto-
rum quātū iste iuuatur et reddēdum autem ipsi quātū acceperit et plus: melius enī.
77 ¶ In ijs autem que scōm virtutem accusationes q̄dem non sunt. mensura autem assimi-
latur operantis electio. virtutis enim et moris in electione principale. Cap. XIII.

utiq; fiet, sed forte qđ sufficiens: quēadmodū ad deos et parētes cōtingēs. Non tali autē existēte ratione sed in aliq; maxime quidē forte oportet retributionē fieri visam ambob; secundū dignitatē esse. si autē nō hoc accidat: nō solum necessariū esse videbit; utiq; phabentem ordinare: sed etiā iustū. q̄tum enī utiq; iste adiutus est/ vel quāto delectationem utiq; vellet: tantū recipiēs habebit ad hoc dignitatē. et enī in emptionibus sic videt; factū Allicubi autē sunt leges voluntariarū cōuentionū vindictas nō esse: vt oportunū cui credidit: dissolui adhuc quēadmodū cōmunicauit: cui enī cōcessum est: hunc existimāt iustus ordinare concedere. multa enī nō equali appreciatur habētes et volētes accipere. ppria enī et q̄ dāt singulis vidētur multo digna: sed nī retributio sit ad tantū quātū utiq; ordinant accipientes. Oportet autem forte non tanto appreciari quanto habenti videtur dignū: sed quanto ante habere appreciatus est.

Cap. II.

4. Ubitationē autē habent et talia putaytrū oportet omīa patri attribueri et obedire/ vel laborantē quidē medico obediendū/ ducem exercitus autē ordinādum bellicosū. Similiter autē amico magis vel studioso mistrandū. et bñfactori reddēdum grām magis: vel amico dandū si ambobus non contingit. Igitur omīa talia certe quidem determinare non facile. multas enī et oīmodas habent differētiās: et magnitudine/ et puitate/ et bono/ et necessario. Quomā autē nō oīa eidē reddendū: nō immanifestū et bñficia quidē retribuendū vt in multū magis q̄ donandū amicis. et quēadmodum mutuū cui debet reddendū magis: q̄ amico dandū. Forte autē neq; hoc semper/ puta liberanti a latronibus vtrū soluentē cōtra liberādū et utiq; quicūq; sit: vel nō capto expetenti autē reddendū/ vel patrē liberandū. videbitur enī utiq; et seipso magis p̄m.
6. Quod igitur dictū est vniūsaliter quidē debitū reddēdū: si autē supercedat datio bono vel necessario: ad hoc declinādū. Quādoq; enī neq; est equale p̄existentiā retribuere/ cū hic quidē studiosū sciēs bñfaciat: huic autē redduo fiat quē existimat malū esse. neq; enī accommodati quādoq; reaccomodandū. existimans quidē enī lucrari accommodauit epycei existenti: hic autē non sperat lucrari a malo. siue igitur veritate sic habet: nō equalis dignitas/ siue hoc quidē non sic: existimat autē: non utiq; videbitur incōueniētia facere.
7. Quod quidē multotiens dictū est circa passionēs et actionēs rationes similiter habent determinatū: is circa que sunt. quomā quidē igitur nō eadē omibus reddendū neq; patri omnia quēadmodū neq; Joui sacrificant: non immanifestū. Quia autē altera parentibus/ et fratribus/ et amicis/ et bñfactoribus singulis propria et cōgruētia attribuendū: sic autē et facere vidētur. ad nuptias quidē enī vocant cognatos: his enim cōgenus. et que circa hec utiq; actionēs: et in cedia autē maxime existimāt cognatos obuiare propter idē. Videbitur autē utiq; nutrimento quidē parentibus oportere maxime sufficere vt debentes: et causis essendi melius q̄ sibip̄s in hoc sufficere. et honorē autē: quēadmodū dijs. non oēm autē parētib; neq; enī eundē patri et matri. neq; rursus euz qui sapientis/ vel eum qui ducis exercitus/ sed paternum/ similiter autem et maternum. Sed et omni sem̄ honorē/ eum qui scōm etatē/ assurrectionē/ et inclinationē et talibus. ad amicos autē rursus et fratres confidētiā/ et oīm cōmunicationē. sed et cognatis et contribulibus. et ciuib; et reliquis omibus: semp̄ tētandum propiū attribueri: et cōparare que singulis existētia secundū pprietatē et virtutem vel vsum. Eorū quidē igitur qui vniūsaliter facile iudiciū: differentiū autem difficilius. non tamē ppter hoc quidem recedendum: sed vt utiq; continget sic determinandum.

KN Δελα
Funus
Sponsalia

Cap. III.

9. Abet autē dubitationē et de eo quod est dissolui amicitias vī nō: ad nō pmanētes. Et ad eos quidē qui ppter vtile vel ppter delectabile amici existūt/ cū nō ad huc hoc habeāt: nihil incōueniēs dissolui. aliorū enī erant amici quibus deficiētibus rōnabile nō amare. Accusabit autē utiq; aliq; si ppter vtile vel ppter delectabile amās: simul et ppter morē. qđ enī in p̄cipio diximus plures differētiē sunt amicus/ cū nō similiter existimāt. et sint amici. Cū quidē igit deapiaf qđ et suspicet amari ppter morē nichil illo tale opante: scipm causef utiq;. Cū autē ab istius simulatiōe decipiaf iustū accusare decipientē: et magis q̄ eos q̄ numisina violāt: quāto alēius malignitas circa honorabilius mala opano. Si autē acceptet vt bonū: fiat autē malū: et videat vtrū amādū vel nō possibile: si quidē nō oē amabile sed bonū: neq; opz. amatorē mali enī nō oportet

esse/neq; assimilari prauo. dictū est aut qm simile simili amicū. ¶ Utrū igitur cōfessim
dissolucndū vel nō oībus: sed insanabilibus ppter maliciā. directionē aut habentibus
magis adiuuandū ad morem q̄ substantiam quanto melius et amicitie magis p̄pū.
videbitur autem vnq; dissoluens nichil incōducens facere: nō enim huic vel tali amic⁹
erat. alteratum igitur impotens resaluare recedit. ¶ Si autē hic quidem permaneat/hic
autem ep̄yces magis fiat et multū differat virtute: utrū vtendū amico vel non cōtingit.
in magna aut distantia maxime manifestū sit: puta in ijs que ex puericia amicitys. si enī
hic quidem permaneat puer secundū mentē: hic autem vir sit qualis optimus: qualiter
vnq; erunt amici: neq; placētes eisdē. neq; gaudentes et tristati. neq; enī circa adinuicē
hec existunt ipsis: sine his autem nō erat amicos esse: conuiuere enī non possibile. dictū
est autem de his. ¶ Utrū igitur nihil alienius ad ipsum habendū: q̄ si non factus esset
amicus vnq;: si autē oportet memoriā habere facte cōsuetudinis. et quēadmodū amicis
magis q̄ extraneis existimamus oportere largiri: sic et factis attribuendū aliquid ppter
antefactā amicitia. cū nō ppter supabundantiā malicie dissolutio fiat. Cap. III.

Adicabilia autē que ad amicos et quibus amicitie determinantur: videntur ex
a ijs que ad seipsum venisse. Ponūt enī amicū volentē et operantē bona vel appa-
rentia illius grata: vel volentem esse et viuere amico ipsius grata. quod matres
ad filios passę sunt. et amicosū obtinēt. Hi autem cōnuentem et eadē eligentē vel condo-
lentem: vel congaudentē amico. maxime autem et hoc circa matres accidit: horū autē
aliquo et amicitia determinant. Ad seipsum autem horū vnū quodq; ep̄ycci existit. reli-
quis autem secundum q̄ tales existimant esse. ¶ Videtur enim quēadmodum dictum
est mensura vnicuiq; virtus et studiosus esse. iste enim consentit sibi ipsi et eadē appetit
secundū oēm animā et vult vnq; sibi ipsi bona et apparentia et operatur. boni enī bonū
elaborare et sumptius gratia. intellectui enī grata quod vnusquisq; esse videt. Et viuere
autem vult seipm et saluari: et maxime hoc quo sapit. bonū enim studioso esse. vnus-
quisq; autem sibi ipsi vult bona. factus autem alius nullus eliget omnia habere istud q̄
factum. habet enim et nunc deus bonum: sed ens quidem quod aliquando est. videbit
autem vnq; intelligēs vnusquisq; esse vel maxime. sed et cōnuere talis sibi ipsi vult: de-
lectabiliter enī ipsum facit. operatorum etenī delectabiles memorie: et futurorum spes
bone. tales autem delectabiles: et theozematibus autem abundat mente condoletq;
et condelectatur maxime sibi ipsi. oī enim est idem et triste et delectabile: et non aliud
ali: impenitibilis enim vt est dicere ¶ In existere itaq; ad seipsum horū singula ep̄ycci/
ad amicum autē habere quēadmodū ad seipsum: est enim amicus alius ipse et amicitia
horum esse aliquid videtur. et amici quibus hec existunt. Ad seipsum autem vtrum est
amicitia vel non est: reliquitur in presenti. Videbitur autē vnq; sic esse amicitia secūdu
q̄ est duo vel plura ex dictis: et quoniam supabundantia amicitie ei que est ad seipm assi-
milatur ¶ Videntur autē dicta et multis existere: quibus existentibus prauis. igitur secū-
dum q̄ placēt sibi ipsis et existimant ep̄yces esse: sic participant ipsis. quia et valde pra-
uorum et nefariorū nulli hec existunt: sed neq; videntur. fere autē neq; prauis. Differūt
autem a seipsis et altera quidem cōcupiscunt: alia autem volūt puta incōtinētes. eligūt
enim pro eis que videntur sibi ipsis bona esse delectabilia nociua entia: hi autem rursus
propter timiditatem et desidiā recedunt ab opari que existimant sibi ipsis optima esse.
quibus autē multa et dura operata sunt et ppter maliciā odiunt: fugiūt viuere et interi-
munt seipos. Querūt itaq; mali cū quibus cōmorētur: seipos aut fugiūt. recordantur
enī multorū et difficultū et talia altera sperant secundū seipos entes: cū alijs autē entes
obliuiscūtur/nihilq; amabile habentes nihil amicabile patiūtur ad seipos: neq; gaudēt
neq; cōdolent tales sibi ipsis. cōrēdit enī iporū anima. et hic quidē ppter maliciā dolet
recedēs a quibusdā: hic autē delectatur. et hec quidē huc hec aut illuc trahit: quēadmo-
dum discrepantia. si aut non possibile simul tristi et delectari sed post parū tristat qm
delectatus est. et non vnq; volebat delectabilia hec fieri ipsi: penitudine enī prauū replē-
tur. non itaq; videtur prauus neq; ad seipm amicabile disponi: ppter nihil amabile ha-
bere. Si itaq; sic habere valde est miserū: fugiendū maliciā intense: et tentandū ep̄ycea
esse. sic enim et ad seipm amicabiliter vnq; habebit: et alteri amicus fiet. Cap. V.

VIII

18 **Eni**uolētia aut amicitia quidē videtur: non tamē est amicitia. fit enī beniuolen-
 19 **tia** et ad ignotos et latens: amicitia aut nō. prius aut talia dicta sunt. ¶ Sed neq
 amatio est. nō enī habet contentiōem: neq appetū: amationē aut hec sequitur
 et amatio quidē cū cōsuetudine: beniuolentia aut et ex repentino. quēadmodū et circa
 20 agonistas accidit. beniuoli enī ipsis fiunt et cōplacent: cooperabūtur autē vtiq; nichil.
 quod enim diximus repente beniuoli fiunt: et superficialiter diligunt. ¶ Elidetur vtiq;
 principū amicitie esse: quēadmodū eius quod est amare ea que per vsum delectatio.
 non enim predelectatus specie nullus amat: gaudens aut specie nichil magis amat. sed
 cum absentem desideret: et presentia cōcupiscit. sic vtiq; et amicos non possibile esse nisi
 21 beniuolos factos: beniuoli autem facti nihil magis amant. volunt enī solum bona quib;
 bus sunt beniuoli: cooperabūtur autē nichil vtiq; neq; turbabūtur pro ipsis. ¶ Propter
 quod transferens dicit quis vtiq; ipam principū esse amicitie: diuturnā aut et in cōsue-
 tudinē aduenientē: fieri amicitia. non eam que ppter vtile: neq; eam que ppter delecta-
 bile. nō enī beniuolētia in his fit: beneficiatus quidē pro quibus passus est retribuit be-
 niuolentiam iusta operans. volens autē aliquē bene operari: spem habens abundantie
 per illum: non videtur beniuolus illi esse: sed magis sibi ipsi. quēadmodū neq; amicus
 si curet ipm propter quendam vsum. Totaliter autem beniuolentia propter virtutem et
 epiciam quādam fit: cum huic bonus quis appareat: vel fortis vel aliquid talium: quē-
 admodum et in agonistis diximus. Cap. VI.

22 **A**micabile aut et concordia. propter quod non est homodoxia: hec quidē enī et
 23 **q** ignorantibus adinuicē existet vtiq;. ¶ Neq; circa quodcūq; cōsentientes cōcor-
 24 **dare** aut: puta eos qui de celestibus: nō enī amicabile de his cōcordare. ¶ Sed
 ciuitates cōcordare aunt cū de cōferentibus consentiant: et eadē eligant et operentur
 cōmuniter opinata. circa operabilia itaq; concordāt: et horū circa que in magnitudine
 et contigētia ambobus existeret vel omnibus. puta ciuitates: cū omnibus videātur princi-
 patus eligibiles esse: vel cōpugnare Lacedemonijs vel principari Pittacum quādo et
 25 ipse voluit. ¶ Cum aut vterq; scipm velit quēadmodū qui in pbenis: cōtendūt. non
 enim est cōcordare sibi ipsi: vtrūq; bene velle quodcūq; sed qd in eodē. puta cū et plebs/
 26 et epices: optimos principari. sic enī omnibus fit quod appetūt. ¶ Politica aut amicitia
 videtur concordia: quēadmodū et dicitur. circa conferentia enī est et que ad vitam con-
 27 uenientia. ¶ Est autem talis concordia in iis qui epices. isti enim et sibi ipsis cōcordāt:
 et adinuicē in eisdem existētes: vt est dicere. talium enim manēt voluntates et nō trans-
 fluunt: quēadmodū Euripus. voluntq; iusta et conferentia: hec autem et cōmuniter ap-
 28 petunt. ¶ Prauos autem non possibile concordare tamen nisi parum: quēadmodum et
 amicos esse: superabundantiam appetentes in vtilibus: in laboribus autem et ministra-
 tionibus deficientes. sibi ipsi autem vnusquisq; volens hoc/proximū pscrutatur et phibet.
 non enim seruantiū cōmune perditur. accidit igitur ipsis contendere adinuicē qui-
 dem cogentes: ipsos autem non volentes iusta facere. Cap. VII.

29 **B**enefactores autem beneficiatos vidētur magis amare q̄ bene patiētes opan-
 tes. et vt pter rōnem factū querit hoc. pluribus quidē igitur videtur quoniā hi
 quidē debent: his autē debetur. quēadmodū igitur in mutuis debētes quidem
 volūt nō esse quibus debēt: accōmodantes aut et curāt debentiū salutē: sic et benefaciē-
 tes velle esse patiētes: vt lucrantes grās: his aut non esse curam reddere. Epicharmus
 quidē igitur forte vtiq; dicit hoc dicere ipsos ex malo vidētes. Assimilatur aut hūano.
 īmmemores enī mīst: et magis bene pati q̄ facere appetūt. Elidebit aut vtiq; et natura:
 lior esse et nō similis et que circa accōmodātes: nō enī est amatio circa illos: sed eius qd
 est saluari voluntas luci grata. benefaciētes aut amāt et diligunt bñ patiētes etsi nichil
 sunt viles: neq; posterius fiāt vtiq;. Quod et i artificibus accidit. omīs enī ppiū opus
 diligit magis q̄ diligit vtiq; ab opere aiato facto. maxime autē forte hoc circa poetas
 30 accidit. superdiligūt enī isti: ppropterea poemata diligētes: quēadmodū filios. tali vtiq; assi-
 milatur et qd benefactorū. bñ passū enī opus est iporū: hoc itaq; diligūt magis q̄ opus
 faciētes. Huius aut causa qm esse omnibus: eligibile et amabile. sumus aut agere actū: in
 viuere enim et operari actū. vtiq; faciētes: opus est quodāmodo. diligunt itaq; opus:

omodo
cooperatio
eadem opinio

Lacedemoni
Pittacus
pbenis

Euripus

Epicharmus

poete

quia et esse. hoc aut naturale. quod enī est potētia: hoc actu opus nūciat. Simul autē et benefactori quidē bonū quod secundū actū: quare gaudet in quo hoc. patienti autem nullum bonū in operante: sed si quidē cōferens. hoc aut minus delectabile et amabile. Delectabilis autē est actus presentis quidē futuri autē spes. facti autē memoria. delectabilissimū autē quod secundū actum et amabile simuliter. et quidē igitur qui fecit manet opus: bonū enī diuturnū. patiēti autē vtile transit. Et memoria bonorū quidē delectabilis vultū autē nō oīno: vel minus. expectatio autē cōuerso habere videt. Et amatio quidē factiōi assimilatur: amari autē ei quod est pati. supercellētib⁹ autē vtiq; circa actū: sequit̃ amare et amabilia. Adhuc autē que laboriose fiunt: omēs magis diligūt: puta et pecunias possidentes accipientib⁹. videt itaq; bene pati quidē illaboriosū esse: bñfacere autē opus. ppter hoc autē et matres amatrices magis filiorū. laboriosior enī gēatio. et magis scūt q̃ iparū. videbit̃ autē vtiq; hoc et bñfactoribus esse ppiū. Cap. VIII.

Ubitatur autem vtrū oportet amare seipm maxime vel alium aliquē increpant
 30 enī eos qui seipsos maxime diligunt: et vt in turpi amatores sui vocāt. Uideaturq; prauus quidē suūpius gratia omia agere: et quāto vtiq; deterior sit tāto magis. accusant itaq; ipm velut qm nichil a seipso agit. epices autē ppter bonū: et quāto vtiq; melior sit magis ppter bonū. et amici gratia. q̃ aut suūpius p̃terit. Rationibus autē his opera dissonant non irrationabiliter. aiunt enī oportere amare maxime amicū. amicus autem maxime quis illi: cui maxime vult bona illius gratia: et si nullus sciat. hec autē existunt maxime ipi ad seipm. et reliqua vtiq; omia qbus amicus determinat. dictū est enī quoniā ab ipso omia amabilia et ad alios perueniūt. Sed et. puerbia omia cōsentiūt: puta hec vna anima/et cōmunia que amico: et equalitas amicitia. et genu tibi p̃pinquum. hec enī omia ad seipm maxime existunt: maxime enī amicus sibupsi. et amandū itaq; maxime seipm. Dubitatur autem cōuenienter vtris debui sequi amib⁹ habētib⁹ credibile. 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 <

qualiter cūq; et vñ actionē bonā et magnā / q̄ multas et prauas. moriētib; aut hoc for-
te accidit. eligūt vñq; magnū bonū sibypsis: et pecunias. p̄ciūt vñq; in quo plura re-
cipiēt amici. sūt enī amico quidē pecunie: ip̄i autē bonū. mai⁹ aut bonū sibypsi tribuit.
Et circa honores aut et principatus idem modus. oīa enī amico hec. p̄ciēt: bonū enim
ip̄i hoc et laudabile. cōuenienter vñq; videtur studiosus esse p̄e oīb; eligēs bonū. Lō-
tingit aut et actioes amico. p̄ciere: et eē meli⁹ eo q̄ ip̄ū opari. causā amico fieri. In oīb;
itaq; laudabilib; studiosus videt̄ sibypsi boni plus tribuēs: sic quidē igit̄ oportet phi-
lautum eē quēadmodū dictū est: vt aut multa non oportet. Cap. VIII.

- 36 **U**bitatur autē circa felicē si indigebit amicis: vel non. nichil enim aiunt op⁹ esse
amicis: beatis et p̄ se sufficiētib;: existūt enī ip̄is bona p̄ se. sufficiētes igit̄ entes
nullo indigere. amicum aut alterū ip̄ū entē tribuere q̄ per seip̄ū nō potest. vnde
cū demon bene det: quid op⁹ est amicis? Assimilat aut incōueniēt: hec oīa attribuētes
bona felici: amicos non assignare. q̄ videt̄ exterius bonorū maximū esse. siq; amici ma-
gis est benefacere q̄ pati et est boni et virtutis benefacere: melius aut benefacere amicis:
q̄ extraneis: bene passis quib; indigebit studiosus. Propter quod et q̄ritur vtrū in bo-
nis fortunis magis opus est amicis vel in infortunis: vt et infortunato indigēte bñfa-
cturis: et benefortunatis quib; bene faciēt. Incōueniēs aut forte et hoc: solitariū facere
beatū. nullus enī eligeret vñq; scōm seip̄ū oīa habere bona. pollicū enī hō: et cōiue-
re aptus natus. et felici itaq; hoc existit. que enim nature bona: habet. manifestum autē
q̄ cū amicis et ys q̄ sūt ep̄yces melius: q̄ cū extraneis et q̄buscūq; cōmorari. op⁹ est er-
37 go felici amicis. Quid igit̄ dicūt p̄mi et quo verū dicūt? **U**el qm̄ multa amicos ex-
stimant viles esse: talib; quidē igit̄ nō indigebit beatus: q̄ bona existūt ip̄i. neq; vñq;
ys q̄ p̄pter delectabile vel in parū. delectabilis enī vita ens: nichil indiget superinducta
38 delectatione. nō indigens aut talibus amicis nō videt̄ indigere amicis. **H**oc aut non
est forte verū. in principio enī dictū est: qm̄ felicitas operatio quedā est. operatio autem
manifestū quoniā sit: et non existit: quēadmodū possessio quedā. Si autē felix esse est in
vivere et operari boni aut operatio studiosa et delectabilis scōm seip̄ū: quēadmodum
in principio dictū est: est aut et p̄p̄iū delectabilū: speculari aut magis possum⁹. p̄mos
q̄ nosmetipsos: et illoz actioes q̄. p̄p̄as: studiosoz vñq; actioes amicorū. entū: delecta-
biles bonis. ambo enī habēt q̄ natura delectabilia: beatus vñq; amicis talib; indigebit.
si quidē speculari eligit actioes studiosas et p̄p̄as: tales aut que boni amici entis. Exi-
stimant autē oportere delectabiliter vivere felicē: solitario quidē igit̄ difficilis vita. non
facile enī scōm seip̄ū operari cōtinue: cū alteris aut et ad alios facile. erit igit̄ operatio
magis cōtinua: delectabilis existēs scōm seip̄ū. quod oportet circa beatum esse. studio-
sus enī scōm q̄ studiosus: ys que scōm virtutē actioibus gaudet: ys aut que a malicia
tristat. quēadmodū musicus bonis melodis delectat: i prauis aut tristat. fiet aut vñq;
et ascēsis quedā virtutis ex cōiuiere bonis: quēadmodū et Theognis ait. Naturalis
autē intendētib; videt̄ studiosus amicus studioso natura esse eligibilis. natura enī bo-
nū: dictū est quoniā studiose bonū et delectabile est scōm seip̄ū. vivere aut determināt
aīalibus potentia sensus: hoibus aut sensus vel intellect⁹. potētia autē ad operationem
reducitur: p̄cipale aut in opatiōe. videt̄ aut vivere esse p̄cipaliter sentire vel intellu-
gere. vivere autē eorum que secundū seip̄ū bonorū et delectabilū: determinatū enim.
determinatū autē eius que boni natura. Natura autē bonū: et ep̄ycci. propter q̄ videt̄
omnibus delectabile esse. non oportet autē accipere malam vitam: et corruptam neq; in-
tristis. indeterminata enim talis quemadmodū existētia ip̄i: in habitis autem de tri-
stia erit manifestus. Si autem ipsum vivere bonū: et delectabile: videtur autem et ex
eo quod est omnes appetere ipsum: et maxime ep̄yces et beatos: his enī vita eligibilior:
et horum beatissima vita. videns autem quā videt: sentit: et audiens quoniā audit: et
vadens quoniā vadit: et in alijs similiter est aliquid sentiens quoniā operamur. qua-
re sentiemus vñq; qm̄ sentim⁹: et intelligemus quoniā intelligimus. hoc aut qm̄ sentim⁹
vel intelligimus quoniā sumus. esse cui: et sentire erat: vel intelligere. sentire aut quoniā
vrit: delectabilū scōm seip̄ū. natura enī bonū vita. bonū aut existens in seip̄o sentire:
delectabile. eligibile aut vivere: et maxime bonis. quoniā esse bonū est ip̄is: et simul de-

lectabile. sentiētes enī qđ secundū seipsū bonū delectantur. Ut autē ad seipsū habet flu-
dius: et ad amicū. alter enī ipse amic⁹ est. quēadmodū igit seipsū eē eligibile est vni-
cuiq; sic et amicū vel prime. esse aut eligibile erat. ppter sentire ipsū bonū entem. talis
aut sensus delectabilis scđm seipsū: cōsentire ergo oportet et amicū qm̄ est. hoc autē si-
et vniq; in cōuiuere et cōicare serinonib⁹ et mēte: sic enī vniq; videbitur cōuiuere in hoib⁹
dici: et nō quēadmodū in pecorib⁹ in eodē pasci. Si itaq; beato esse eligibile est scđm se-
ipsū bonū natura ens et delectabile/ proximū autē et qđ amici est: et amicus eligibilū erit.
Quod autē est ipi eligibile: et hoc oportet existere ipi: vel sic indigēs erit. op⁹ ergo erit se-
licitanti amicis studiosis.

Cap. X.

¶ Trum igit q̄ plurimos amicos faciendū/ vel quēadmodū in peregrinatioe pu-
denter dictū esse videt: neq; multū peregrin⁹ neq; non peregrin⁹ nocet: et in ami-
cina cōgruet neq; non amicū eē neq; rursus multū amicū scđm superabundanti-
tā. ¶ Is qđem igit qđ ad oportunitatē. et oīno videbit cōgruere quod dictū est. multis
enī remūstrare laboriosū: et non sufficiens vita ipsi hoc agere. Plures itaq; qđ ad ppri-
am vitā sufficiētes: nimis distracti et ipediti ad bene viuere. nichil ergo op⁹ est ipsis.
Sed et qđ ad delectationē: sufficiūt pauci. quēadmodū in cibo delectamētū. ¶ Studio-
sos autē vtrū plures scđm numerū: vel est quedā mēsurā et amicabile multitudinis quē-
admodū ciuitatis. neq; enī ex decē hoib⁹ fit vniq; ciuitas/ neq; ex decē myriadib⁹ adhuc
ciuitas est. quantū autē nō est forte aliqd vni: sed oē intermediū quorūdā determinato-
rum. et amicorū vniq; est quedā multitudo determinata. Et forte q̄ plures cū q̄bus vniq;
poterit quis cōuiuere: hoc enī videbat amicabile esse. ¶ Quoniam autē nō possibile est
multis cōuiuere et distribuere seipsū: non imāifestū. Adhuc autē et illos oportet amicos
adiuicē esse: si debent oēs adiuicē cōmorari. hoc autē operosū i multis existeret. Dificile
autē sit et cōgaudere et condolere familiariter multis. vnsimile enī coincidere simul huic
qđem cōdelectari/ huic autē contristari. forte igit bene hec non querere vt multis ami-
cissimū esse: sed tot quot in conuiuere sufficientes. neq; enī videbit vniq; contingere mul-
tis esse amicū valde: ppter quod neq; amare plures. superabundantiā enī queda esse vult
amicicie. hec autē ad vni et valde vniq; ad paucos. Sic autē videt habere et in rebus. non
sunt enī amici multi scđm etericā amicitia: hymnizate autē in duob⁹ dicunt. ¶ Poliphili
autē et oibus familiariter ponētes/ nulli videntur amici: tamen politice qđem/ quos et vo-
cant placidos. Politice quidez igitur est in multis esse amicū/ et non placidū ente sed vt
vere epycea. propter virtutē autē et ppter seipsos non est ad multos: amabile autē et pau-
cos inuenire tales.

Cap. XI.

¶ Trum autē in bonis fortunis amicis op⁹ est magis vel in infortunis. ¶ In bonis
bus enī requirūt: etenī infortunati indigēt auxilio/ et fortunati cōuiuent⁹ et q̄bus
benefaciūt. volūt enim beneoperari. ¶ Necessarium qđem magis vniq; in infor-
tunis: propter quod vtilibus hic opus est. Ad aliū autē in bonis fortunis: propter qđ
et epyces querunt. hos enim eligibilis beneficiare/ et cum his cōuersari. ¶ Est enī et p-
sentia ipa amicorū delectabilis et i bonis fortunis et in infortunis. alleuiant enī tristati
condolentib⁹ amicis. ppter quod et dubitabit aliquis vtrū quēadmodū graue translu-
munt: vel hoc qđem nō: presentia autē ipsoz delectabilis existens/ et intellectus eius qđ
est condolere: minorē tristitiā facit. siquidē igit ppter hoc vel ppter aliū aliquid alleui-
antur: dimittatur. accidere autem igitur videtur quod dictum est. Videtur autē presen-
tia mixta qđem ipsoz esse. ipm̄ qđem enī videre amicos delectabile/ aliterq; et infortu-
nato: et sit quoddā auxilium ad non tristari: consolatiuum enim amicus et visione et ser-
mone/ si sit epidecius. nouit enī morem et in quibus delectat⁹ et tristat⁹/ tristatū autē senti-
re in ipsoz infortunis: triste. omnis enim fugit: tristitue causa eē amicis. Propter quod
vires quidem secundū naturā reuerentur contristari amicos ipsis. et si non supendat
in non tristitia eā que illis sit: tristitia non sustinent. totaliterq; in cōplorantibus ne cō-
placet/ ppter neq; esse ipse ploratiuus: mulieres autem et tales viri coangustatis gaudēt
et amant vt amicos et condolentes. imitari autem in omnibus oportet videlicet in meliorē
In bonis fortunis autem amicorum presentia et conuersationem delectabilem habere et
intelligentiā: qm̄ delectantur in ipsius bonis. ¶ Propter quod videbitur vniq; oportet

¶ vltimo

¶ Aumer⁹ decē mi-
lia continens

¶ vltimo

¶ Laudo. hic hym-
nizor deduxit et
hymnizor lauda-
tus/ famatus

read bonas fortunas vocare qđdem amicos prompte: beneficiū enī oportet esse bonū.
ad infortunia autem pigritantē: tradere enī vt minū oporet malorū. vnde hoc: suffi-
cienter ego infortunās. maxime aut ad vocandū cū debeant pauca turbari. magna ipsū
uiuare. Ite autem ecōtrario forte cōgruit ad infortunatos qđdem non vocatū prompte.
amici enī benefacere maxime ijs qui in necessitate z hoc non dignificantib⁹: ambob⁹ enī
melius z delectabil⁹. ad bonas fortunas aut cooperantē qđdem prompte: etenī ad hoc
necessitas amicorū. ad bonā passiōē aut qđte. non enī bonū promptū fieri: iuuari. opti-
monē aut indelectandi immorari forte reuerendū: quādoq; enī accidit. presentia itaq;
amicorū in omnibus vtiq; eligibilis videtur. Cap. XII.

49 Trum igitur quēadmodū in amantib⁹ videre delectabilissimū est: et magis eli-
gunt hunc sensum q̄ alios: vt secundum hunc maxime amore ente et facto: sic z
amicis eligibilissimū est conuiuere. cōmunicatio enim amicitia. et vt ad seipsum
habet: sic z ad amicum. Circa seipsū autem sensus quoniam est eligibilis: et circa amicum
vitiq;. operatio autē fit ipsius in cōuiuere: quare cōuenienter hoc appetūt. Et quod ali-
quando est singulis esse vel cuius grana eligunt viuere: in hoc cū amicis volūt conuer-
sari. propter quod hi quidē cōpotant: hi autē colludunt ad aleas: alij aut et coexercitā-
tur: et conueniunt: z conphilosophant: singuli in hoc cōmorātes: quodcūq; maxime di-
ligunt eorū que in vita. cōuiuere enī volētes cū amicis: hoc faciūt z ijs cōmunicāt: qui-
bus existimant conuiuere. ¶ Sit igitē prauorū quidem amicitia mala. communicant enī
50 prauis instabiles entes: et mali autem fiunt assimilari adinuicem. que autem eorum qui
epycos coacta colloquijs: videntur autem et meliores fieri operantes z dirigētes ad i-
uicem: recipiunt enim abinuicem quibus z complacent. vnde bona quidem enim a bo-
nis. De amicitia quidem igitur in tantum dictum sit: sequens autem vtiq; erit pertransi-
re de delectatione. ¶ Noni Ethicorū Aristotelis antiquae traductiōis finis.

Cap. I.

¶ Est hec aut de delectatiōe forte seq̄ p̄trāsire. maxime aut videt coappro-
priari generi nostro: p̄p̄t qđ erudiūt iuuenes eacizōtes delectatione et tri-
stina. Videt aut z ad moris virtutē maximū esse gaudere qbus oportet: z
odire q̄ oportet. protendunt enī hec p̄ oēm vitā: inclinationē habēna z po-
tentia ad virtutē et felicē vitā. delectabilia qđdem enī eligūt: tristia aut fugi-
unt. pro talib⁹ aut nequaq; videbit eligendū esse: aliterq; z multā habētes dubitationē.
hi quidē enī bonū delectationē dicunt. hi aut ecōtrario valde prauū: hi quidē forte per-
suasi sic z habere: hi aut existimātes melius esse ad vitā nostrā enunciare delectationem
prauorū: essi nō est. inclinare enī multos ad ipsam z seruire delectationib⁹: p̄p̄t quod
oportere in contrariū ducere: venire enī vtiq; sic ad mediū. ¶ Ne forte autē non bñ hoc
2 dicitur. de ijs enī q̄ in passiōib⁹ et actionib⁹: sermones minus sunt credibiles operibus.
cū igitē dissonāt ijs q̄ scōm sensū: contēpti z verū conterimūt. vituperās enī delectatio-
nē visus aliqui appetens: inclinari videt ad ipsam vt talem existentē omnē. determinare
enī non est multorū. Videtur igitē veri sermonū non solum ad scire vtilissimū esse: sed
z ad vitā. conuenientes enī entes operibus credunt: p̄p̄t qđ puocāt intelligētes et vi-
uere secundū ipsos. talū qđē igitē sufficiēter: dicta autē de delectatione superueniam⁹.

5 ¶ Eudorus quidem igitur delectationem per se bonum existima-
bat esse: propter oīa videre desiderāna ipsam et rationalia et irrationalia. in oī-
bus autem esse eligibile epycos: et maxime potentissimū. omnia autem ad idem
ferri: vt omnibus optimū nunciat. vñ quodq; enim sibi ipsi bonum inuenire quēadmo-
dum et cibus. omnibus igitur bonum: et quod omnia appetunt bonum esse. Credebā-
tur autem sermones propter moris virtutem magis q̄ propter ipsos. differenter enī vi-
debatur esse tēperatus. non itaq; vt amicus delectationis videbatur hoc dicere: sed sic
habere secundum veritatem. Non minus aut existimabat esse manifestum ex contrario.
tristitiam enī secundū scipsam oibus fugiēdum esse: simuliter igitē contrarium eligibile.
Abaxime autem eligibile esse quod non propter alterū neq; alterius grana eligim⁹: ta-
le autem confessū est esse delectationē. nullū enim interrogare cuius grana delectatur:
vt secundū scipsam existentē eligibile delectationē. Appositamq; cuiusq; bonorū eli-
E 4

gibilius facere: puta ei qđ est iuste agere/et tēperatū esse augeri vtiq; bonū ipsi. **U**lides autē sermo: bonoz ipsā enūciare et nichil magis altero. o ē enī cū altero bono eligibilius q; solitariū. **T**ali vtiq; ratione et Plato interimit qm̄ nō est delectatio per se bonū. eligibiliorē enī esse cū prudentia delectabilē vitā: q; sine. si autē mixtū melius: non esse delectationē p se bonū. nullo enī apposito ipsi per se bonū eligibilius fieri. **M**anifestum autē q; neq; aliud nichil p se bonū vtiq; erit: qđ cū aliquo scđm seipsū bonozū eligibilis sit. qđ igit est tale quo nos cōmunicam: tale enī qñf. **I**nstātes autē q; nō bonum qđ oīa appetūt nichil dicunt. qđ enī oīb; videt: hoc esse amius. interimēs autē hanc fidē: nō oīno credibilia dicunt. siquidē enī que sine intellectu appetūt ipsas: erat vtiq; aliquid qđ dicit. si aut et que sapiunt: qualiter dicēt vtiq; aliquid: forte aut et in prauis est aliquid naturale bonū melius q; secundū seipsa: qđ appetit ppiū bonū. **N**ō videt autē neq; de cōtrario bene dici. nō enī aut si tristitia malū est: delectationē bonū esse. opponi enī et malū malo/ et ambo ei qđ neutriū: dicētes hoc aut: nō male. non tamē in iis que dicta sunt verū dicentes. ambo b; enī enī b; malis: et fugiēda oportuit esse ambo. neutris autem: vel alterū vel simili. nunc aut vident hanc quidē fugientes vt malū: hāc autē eligentes vt bonū: sic vtiq; et opponuntur.

Cap. III.

Non tamē si nō qualitatū est delectatio: ppter hoc neq; bonozū. neq; enī virtutis operationes qualitates sūt: neq; felicitas. **D**icūt autē bonū quidē determinatū esse. delectationē autē indeterminatā esse: qm̄ recipit magis et minus. Si qđem igit ex delectari hoc iudicāt: et circa iustitiā et alias virtutes scđm quas manifeste aiunt magis et min; qles existerē: et scđm virtutes erit idē. iusti enī sūt magis et fortes. est autē iuste agere et tēperate agere magis et min;. si aut in delectationib;: ne forte nō dicūt causa q; sint he qđē mixte: he autē mixte. qđ autē ph. bet quēadmodū sanitas determinata existēs recipit magis et min;: sic et delectationē. nō enī eadē cōmensuratio in oībus est: neq; in eodē vna quedā scđp. sed remissa pmanet vsq; ad qđ: et differt in magis et min;. **P**erfectiūq; p se bonū ponētes. motiōes aut et gñātiōes ip̄fectas: delectationē motionē et gñātiōē enūciare tētāt. **N**ō bñ aut videt dicere neq; esse motionē. oī enī motui ppiū esse videt velocitas et tarditas/ et si nō scđz seipsū: puta qđ mundi ad aliud. delectationi aut horū neutriū existit. delectatū fuisse qđē enī est velociter quēadmodū iratū fuisse. delectari autē nō: neq; ad alterū. ire autē et augeri et oīa talia: trasponere qđē igit in delectationē velociter et tarde est: operari autē scđm ipsā: velociter nō est. dico autem delectari. Et generatio qualiter vtiq; erit: videt enim nō ex quocūq; quodcūq; fieri: sed ex quo fit in hoc dissolui. et cuius generatio delectatio: hui; tristitia corruptio. **E**t dicunt autē tristitiā qđem defectū esse eius quod scđm naturā: delectationē autē repletionem. hec aut sunt corporales passiōes. Si igit est eius quod secundū naturā repletio delectatio: in quo repletio: hoc vtiq; et delectabilē. corp; ergo. nō videt autē. nē est ergo repletio delectatio: sed facta qđem repletio delectabilē vtiq; aliquis: et incusus tristabilē. **O**pinio autē hec videt facta esse ex iis q; circa cibū tristitijs et delectationib;: indigentes enī factos/ et pretristatos delectari repletio. hoc aut nō circa oīs delectatiōes accidit. sine tristitia enī sūt mathematicę: et earū q; scđm sensus et per olfactū: sed et auditiones et visiōes. multe aut et memore et spes: cui; igit he generatiōes erūt: nulli; enī defecti facti sunt: cui; fiat vtiq; repletio. **A**d pferentes autē pbrosissimas delectationū: dicit quis vtiq; quoniam nō sunt hec delectabilia. nō enim si male dispositis delectabilia hec sunt: existimandum ipsa et delectabilia eē simpliciter nisi in his. quemadmodū neq; laborantibus sana vel dulcia vel amara: neq; rursus alba que vident patientib; ophthalmiā: vel sic vtiq; dicit qm̄ delectatiōes qđem eligibiles sunt: nō tamē ab his quēadmodum et vitari: p̄denti autē non. et sanū esse: non tamē quodcūq; comedenti. **V**el specie differunt delectatiōes. altere autē q; a bonis ab iis q; a turpib;. et nō est delectari ea q; iusti: non enī iustum. neq; ea que musici: non enī musicū. similiter aut et in alijs. **M**anifestare autē videt et amic; alter ens ab adulatore: non existēte bonū delectationem/ vel differētes specie. hic qđem enim ad bonum videtur colloqui. hic autem ad delectationem. et hic quidē vituperari/ hunc autem laudant vt non ad altera colloqēt. **N**ullus vtiq; eligeret viuere/ pueri mentem habens per vitam: delectatus in quib; pue-

ri vt existimant maxime: neq; gaudere faciēs quid turpissimorū: nequaq; debens tris-
 ri. Et circa multa studiū facerem? vnq; et si neq; vnā interant delectationē: puta vide-
 re/recordari/scire/virtutes habere. si aut ex necessitate sequuntur his delectationes nichil
 differt. eligeremus enī vnq; hec: cū non fieret vnq; ab his delectatio. Quoniā quidem
 igitur neq; per se bonū delectatio/ neq; omnis eligibilis: manifestū videt esse. et quoniā
 sunt quedā eligibiles secundū sc̃ptas differētes specie vel a quib? que qdē igit dicunt
 de delectatione et tristitia: sufficienter dicta sint.

Cap. III.

- 13 Quid aut est vel quale quid manifestus fiet vtiq; a principio resumētib? vide-
 14 tur enim visio quidē sc̃m quodcūq; tempus perfecta esse. nō enim est indigēs
 15 villo quod in posterius factum perficiat ipsius speciem. tale autem videtur et de-
 lectatio: totum enī quoddā est. et sc̃m nullū tempus accipiet quis vnq; delectationem:
 cuius in plus tēpus facte perficiat species. Propter quod neq; motus est. in tēpore enī
 omnis motus/ et finis alicui? puta edificatiua perfecta cum faciat quod appent: vel in
 omni tempore vnq; vel hoc. in partibus autē temporis omnes imperfecte/ et altera spe-
 cie a tota et abinuicem. lapidum enim compositio altera a columnę virgatione/ et hec a
 templificatione. et templi quidem perfecta: nullo enim indigēs ad propositum. fūda-
 menta autem et trisculpi imperfecta: partis enim vtriq;. specie igitur differunt. et non
 est in quocūq; tempore acapere motū specie perfectum sed siquidem in omni. similiter
 autē et in ambulatione et reliquis si enim est lano motus/ vnde et quo. et huius differē-
 tie sc̃m species volatus/ ambulatio saltatio et talia. non solū autē sic/ sed et in ipsa am-
 bulatione. hec enim vnde et quo non idē in stadio et parte/ et in altera et altera parte/ neq;
 pertransire lineā hanc et illam. non solum enī lineā pertransit. sed et in loco existentem. in
 altero autem hec ab illa. Per certitudinem quidē igitur de motu in alijs dictum est. vi-
 detur autem non in omni tempore perfectus esse: sed multū imperfecti et differentes spe-
 cie. siquidem quod vnde et quo specificū: delectationis autem in quocūq; tempore per-
 perfecta species. Ab manifesta igitur q; altere erunt abinuicem: et totorum aliquid et perfectio-
 rum delectatio. Videtur aut vtiq; hoc et ex non cōtingere moueri non tempore: dele-
 ctari autem. quod enim in ipso: nunc totum aliquid. ex his autem manifestum quoniā
 et non bene dicunt motum vel generationē esse delectationē. non enim oīm hec dicunt/
 sed parvulum et non totum. neq; enim visionis est generatio/ neq; pūcti/ neq; vnita-
 16 tis/ neq; horū nichil motus. neq; vnq; delectationis: totum enī quoddā. ¶ Sensus au-
 tem omnis ad sensibile operantis. perfecte autē bene dispositi: ad pulcherrimū sub sensu
 17 iacentium. tale enim maxime videtur esse perfecta operatio. ipsū autem dicere opera-
 ri vel in quo est: nichil differat. secundū enī vnū quodq; optima est operatio optime dis-
 18 positi: ad potentissimum eorum que sub ipsam. hec autē vnq; perfectissima erit et dele-
 ctabilissima. secundū enī oīm sensum est delectatio: similiter autē et sc̃m intellectū et spe-
 culationē. delectabilissima autem perfectissima. perfectissima autem que bene habētis
 19 ad studiosissimum eorum que sub ipsam. ¶ Perficit autē operationē delectatio. non se-
 cundum autem eundem modum et delectatio perficit et sensibile et sensus: studiosa entia.
 quemadmodum neq; sanitas et medicus similiter causa est eius quod est sanari. Sc̃m
 vnumquēq; autē sensū quoniā sit delectatio manifestū. ammus enim visiones et auditio-
 nes esse delectabiles. manifestū aut qm et maxime: cū et sensus sit potentissimus/ et ad ta-
 le opere. talibus autē entibus et sensibili et sensato semper erit delectatio: existēte qdem
 faciente et patiente. Perficit autē operationē delectatio non sicut habitus qui inest: sed vt
 20 superueniens quidā finis velut iuuenibus pulchritudo ¶ Vtq; quo autē sensibile vel in-
 telligibile sit quale oportet et discernēs vel speculās: erit in operatiōe delectatio. si libus
 enī entibus et adinuicē secundū eundē modū habētib? et passiuo et factiuo: idē aprū natū
 21 est fieri. ¶ Qualiter igit cōtinue null? delectat vel laborat: oīa enī habēta corpora non
 possunt cōtinue operari: non sit igit neq; delectatio: sequit enī operationē. Quedā enī
 delectant noua entia: posterius autē non similiter propter hoc. primum quidē enī p de-
 sideria inclinata est mens: et intēse circa eadē operatur quēadmodū secundū visū aspi-
 cientes. postea non fit talis operatio sed neglecta: propter quod et delectatio obscurat.
 22 ¶ Appetere autē delectationē existimabit quis vtiq; omnes: quoniam et viuere omnes

Θεορημα
 η: οpositio disci
 pline cōteplatiue

appetūt. vīta autē operatio quedā est. vñusquisq; circa hec et in hīs operatur: que et ma-
 xime diligit. puta musicus qđdem auditu circa melodias/amator autē discipline mente
 circa theozemata. sic autē et reliquorū vnusquisq;. delectatio autē perficit operatiōes. et
 viuere autē quod appetunt. rationabiliter igit et delectationē appetūt. perficit enī vñi-
 cuiq; viuere eligibile ens. Vtrū autē ppter delectationē viuere eligim⁹: vel ppter viuere
 delectationē: dimittat in presen. comūgi quidem enim. hec videtur et separationē non
 recipere: sine operatione enim non fit delectatio.

Cap. V.

¶ Hic videt et specie differre. altera enī specie ab alteris existimamus perfici: sic
 enī videt et naturalia et que ab arte: puta aialia. et arbores. et picture et imagines
 et domus et vas. similiter autem et operationes differentes specie a differentibus
 specie perfici. Differūt autē que mentis ab hīs que secundum sensus: et he ipse secundū
 specie. et perficiētes itaq; delectationes. Apparebit autem vñq; hoc et ex coappropria-
 ri delectationum vñāquamq; operationi quā perficit. coaugēt enim operationem pro-
 pria delectatio. magis enim singula iudicant: et certius exquirunt cum delectatiōe ope-
 rantes. puta geometrici sunt gaudentes eo quod est geometrisare: et intelligunt singula
 magis: similiter autē et amantes musicā. et amantes edificatiū et aliorū singuli augmē-
 tant ad propriū opus gaudentes ipso. coaugēt autem delectationes: coaugētia au-
 tem propria. alteris autē specie: et propria altera specie. Adhuc autem hoc vñq; magis
 apparebit ex eo quod est ab alteris delectatiōes: impeditiuas operationibus esse. amā-
 tes enim fistulas non possunt sermonibus attendere. si audiant fistulantem: magis gau-
 dentes fistulatiua q̄ presen. operatione. secundum fistulatiuam igitur delectatio: eam
 que circa sermonem/operationē corrumpit. similiter autem hoc et in alijs accidit cū si-
 mul circa duo operetur. delectabili⁹ enī alterā expellit. et si multum secundum delecta-
 tionem differat magis: vt neq; operetur secundum alteram. ¶ Propter quod gauden-
 tes quocūq; vehementer non omnino operamur alterū. et alia facimus alijs quiete pla-
 centes. puta i theatris legumina comedētes cū prauī agoniātēs sint: tūc maxime ipm
 operantur. Quia autem. ppria quidem delectatio cōfirmat operatiōes: et diuturniores
 et meliores facit. aliene autē officiunt: manifestū quod multū distant. fere enī aliene de-
 lectiones faciunt: quod proprie tristitue. corrumpunt enī operationes proprie tristitue
 puta si huic scribere indelectabile et triste/vel ratiocinari: hic quidē non scribit. hic autē
 non ratiocinatur tristi existēte operatiōe. Accidit itaq; circa operatiōes contrariū a de-
 lectionibus. et tristituis proprijs. proprie autē sunt: que in operatiōe secundum ipsam
 sunt. aliene autē delectationes dicte sunt: quoniam. primū quid tristitue faciunt. corrumpunt
 enī: tamen non similiter. ¶ A differentibus autē operationibus epicycia et prauitas:
 et his quidē eligibilibus existentibus: his autē fugiendis: his autem neutris: similes
 habent et delectationes. et secundum enim vñāquāq; operationē propria delectatio est:
 que quidem igitur studiose propria: epicyces. que autem prauae: mala. etenim cōcupiscē-
 tie bonorū quidē laudabiles: turpiū vero vituperabiles. Adhuc proprie autem ope-
 rationibus que in ipsis delectationes concupiscentijs. he quidē enim discrete sunt et tē-
 poribus et natura: he autē. ppinque operatiōib⁹ et indiscrete: sic vt habeat dubitationē si
 idē est operatio delectationi. nō tamē videt quidē delectatio mens esse neq; sensus. in-
 conueniens enim. sed propter non separari videt idē q̄bus dī. quēadmodū igit operati-
 ones altere: et delectationes. Differt autē visus a tactu puritate. et audit⁹ et olfactus a
 gustu. similiter vñq; differunt delectationes et ab hīs que circa mentē: et vtręq; abinuicē.
 ¶ Videt autē esse vñcuiq; aial delectatio. ppria: quēadmodū et opus: que enim secun-
 dum operationē. in vnoquoq; autē speculanti hoc vñq; apparebit. altera enī equi de-
 lectatio: et canis et hōis/ quēadmodū heraclit⁹ ait asinū ienū vñq; diligere magis q̄ au-
 rū. delectabili⁹ enī nutrimentū auro asinis. q̄ qđē igit diuersorū specie differūt specie: eas
 autē q̄ corū dē: indifferentes rationabile esse. ¶ Differūt autē nō parū in hōib⁹. eadē enī
 hos quidē delectant: hos autē cōtristant. et his quidē tristia et odibilia sunt. his autē de-
 lectabilia et amabilia. et in dulcibus autē hoc accidit. non enī eadē videntur febrienti
 et sano. neq; calidum esse debili et bene habenti: similiter autem et in alteris hoc accidit
 ¶ Videtur autē in omnibus talibus esse quod videtur studioso: si autē hoc bene dicitur

19

11

11

11

23

(quæadmodum videtur et est) vniuscuiusque mensura virtus / et bonus secundum quod talis: et delectationes erunt vniuersales que huic videtur: et delectabilia quibus ille gaudet: que autem huic tristitia: si appareret huic delectabilia nihil admirabile, multe enim corruptiones / et nocumeta hominum sunt. delectabilia autem non sunt: sed his ei sic dispositus. ¶ Confessas quidem igitur turpes manifestum quod non dicendum delectationes esse: propter quod corruptis. Earum autem quod epicyces esse videntur qualem vel quam dicendum hominis esse: vel ex operationibus manifestum. his enim sequuntur delectationes. siue igitur vna est siue plures que perfecta et beati viri / has perficientes delectationes principaliter dicet vniuersales delectationes esse, reliquit autem secundo et submultipliciter quæadmodum operationes. Cap. VI.

¶ Ictis autem his que circa virtutes / et amicitias / et delectationes / reliquum est de felicitate typo pertransire: quia finem ipsam ponimus humanorum, resumendum autem predicta: compendiosior vniuersalis erit sermo. ¶ Diximus autem quoniam non est habitus, etenim dormienti per viam existere vniuersales plante viuenti vitam / et infortunato maxime, si vniuersales hec non placent / sed magis in operationem quandam ponendum: quæadmodum in his que prius dicta sunt. operationum autem hec quidem sunt necessarie et propter alia eligibiles / hec autem secundum seipsas: manifestum quoniam felicitatem earum que secundum seipsas eligibilium aliquam ponendum: et non earum que propter aliud. nullo enim indigens felicitas / sed per se sufficiens. ¶ Secundum seipsas sunt eligibiles: a quibus nihil queritur preter operationem. Tales esse videntur autem que secundum virtutem actiones, bona enim et studiosa agere: eorum que propter seipsa eligibilium. sed et ludorum delectabiles, non enim propter altera ipsos eligunt, leduntur enim ab ipsis magis quod iuuantur: negligentes corpora et possessionem. Refugiunt autem ad tales conuersationes felicitantium multa: propter quod apud tyrannos approbant in talibus conuersationibus eutrapeli, que enim appetuntur: in his tribuunt seipsos delectabiles: indigent autem talibus. ¶ Videntur quidem igitur felicitatiua hec esse / propter eos qui potentatibus his vacare. Nullum autem forte signum tales sunt, non enim in potentem esse virtus neque intellectus: a quibus studiose operationes, neque si ingustabiles isti existentes delectationes sincere et liberales: ad corporales refugiunt: propter hoc has existimandum eligibiles esse, etenim pueri que apud ipsos preciosas: optima existimant esse. Rationabile vniuersales quæadmodum pueris et viris altera videntur preciosas / sic et prauis et his qui epicyces. Quæadmodum igitur multoties dictum est et preciosas et delectabilia sunt / que studioso talia entia, vniuersales autem que secundum habitum proprium eligibilissima operatio, et studioso autem secundum virtutem. Non in ludo ergo felicitas, etenim inconueniens finem esse ludum: et negociari et malum par secundum vitam omnem ludendi gratia, omnia enim (ut est dicere) alterius gratia eligimus preter felicitatem, finis enim hec, studere autem et laborare ludi gratia: insipiens videtur et valde puerile, ludere autem ut studeat: secundum Anarcharism recte habere videtur, requies enim assimilatur ludum, impotentes autem continue laborare / requies indigent: non vniuersales finis requies fit enim gratia operationis. Videntur autem felix vita / secundum virtutem esse, hec autem cum studio sed non in ludo: meliora quoque dicimus studiosa ridiculis et cum ludo, et melioris semper particule: et hominis studiosiorem operationem, que autem melioris melior / et felicitior iam. Ponetur quoque vniuersales corporalibus delectationibus quicunque: et bestiale non minus optimo, felicitatem autem nullus bestiali tribuit / si non et virum, non enim in talibus conuersationibus felicitas: sed in his que secundum virtutem operationibus: quæadmodum et prius dictum est. Cap. VII.

¶ Iam autem felicitas est secundum virtutem operatio / rationabile secundum optimum, hec autem vniuersales erit optimum, siue igitur intellectus hos / siue aliud quid quod vniuersales secundum naturam videtur principari / et dominari / et intelligentiam habere de bonis et diuinis: siue diuinum ens et ipsum / siue ipsorum que in nobis diuinissimum: huius operatio secundum propriam virtutem erit vniuersales perfecta felicitas. Quoniam autem est speculatiua dictum est, confessum autem hoc vniuersales videbitur esse et his que prius et ipsi vero. Optima etenim hec operatio, etenim eorum intellectus que in nobis: et cognoscibilium circa que intellectus. Adhuc autem continuissima / speculari enim possumus continue magis / quam operari quodcunque. Existimamus quoque oportere

Anarcharism

delectationē admixtā esse felicitati. delectabilissima autē earū que secundū virtutes ope-
rationū: que secundū sapiētā cōfessa est: videtur enī philosophia admirabiles delecta-
tiones habere puritate et firmitate. rationabile autē sciētibus q̄ querētibz delectabilio-
rem cōuersationē esse. Et quēdā autā circa speculatiuā maximē vtiq̄ erit. ad viue-
re quidē enim: necessarius et sapiēs et iustus. et reliqui indigēt. talibus autē sufficienter
largitis: iustus quidē indiget ad quos iuste operetur et cū quibz: similiter autē et tēpera-
tus et fortis: et aliorū vnusquisq̄. sapiēs autē secundū seipm̄ enī potest speculari. et
quanto vtiq̄ sapientior fuerit: magis. melius autē forte cooperatorē habere: sed tamen
per se sufficientissimus. Elidebitur vtiq̄ autē ipsa sola propter seipsam diligē: nihil enī
ab ipsa fit p̄ter speculari. ab operabilibz autē vel plus vel minus acq̄rim⁹ p̄ter actionē.
Elidetur autē felicitas in vacatiōe esse. nō vacamus enī vt vacemus: et bellamus vt pa-
cem dncamus. practicarū quidē igitur virtutū in politicis vel bellicis opationes sunt. que
autē circa hec operationes: videntur non vacantes esse: bellice quidē et penitus. nullus
enī eligit bellare eius qd̄ est bellare grātia: neq̄ preparare bellū. videtur enī vtiq̄ oīno
violentus occisor quis esse: si amicos oppugnatores faceret vt pugne et occisiones fie-
rent. Est autē et que politici nō vacans: et p̄ter ipm̄ ciuilit̄ cōuersari acq̄rens po-
tentatus et honores vel magis et felicitatē ipi et ciuibz: alterā existentē a politica: quā
et querimus manifestū vt alterā existentē. si vtiq̄ eas quidē que scdm̄ virtutes: actiōes
politice et bellice pulchritudine et magnitudine p̄cellūt. he autē non vacantes et finem
aliquem appetūt: et non p̄pter seipsas sunt eligibiles. intellectus autē opatio: studio dis-
ferre videtur speculatiua existens: et p̄ter ipam nullū appetere finē: habereq̄ delectatio-
nem p̄puiam: hec autē coaugēt operationem: et per se sufficiēs vtiq̄: et vacatiuū vtiq̄:
et illaboriosum vt humanū et quecūq̄ alia beato attribuuntur. secundū hanc opationē
apparententia. Perfecta igitur felicitas hec vtiq̄ erit hominis: accipiens longitudinē
vite perfectā. nihil enim impsectū est eorū que felicitatis. Talis autē vtiq̄ erit melior
vita q̄ secundū hominē: non enim secundū q̄ homo est sic viuet: sed secundū q̄ diuinum
aliquid in ipso existit. quanto autē differt hoc a cōposito: tanto et operatio ab ea q̄ scdm̄
virtutem aliam. Si itaq̄ diuinū intellectus ad hominem: et que secundum hanc diuina
vita ad humanā vitā. Oportet autē non secundū suadentes humana sapere hominem
entem: neq̄ mortalia mortalem. sed inquantū cōtingit imortalem facere: et omīa facere
ad viuere secundū opumū eorū que in ipso. si enī et mole parū est. potentia et preciosi-
tate multū magis omnibz superexcellit. Elidebitur autē vtiq̄ et vnū quodq̄ esse hoc:
si quidem principale et melius. incōueniens ergo fiet vtiq̄ si non suipsius vitam eligat
sed alicuius alterius. quod et dictū prius: cōgruet et nūc. propiū enim vnicuiq̄ natura
optimum: delectabilissimū est vnicuiq̄. et homini vtiq̄ que secundum intellectum vita.
si quidem maxime hic homo. iste ergo felicissimus: Cap. VIII.

Secundo autē qui secundū aliam virtutem: secundū ipsam enī operationes
humane. iusta enim et fortia et alia que secundū virtutes adinuicē agimus in cō-
mutatiōibz: et necessitatibz: et actiōibz omīmodis et in possessiōibz: quod
debet vnicuiq̄ conseruantes: hec autē esse videntur omnia humana. Quedam autē et
accidere et a corpore videntur. et multū coappropriari passionibz moris virtus. con-
iugata est enī et prudētia moris virtuti: et hec prudētia. si quidē prudētia quidē p̄cipia
secundum morales sunt virtutes: rectum autē moralium secundum prudētiā. cōco-
pulate autē he et passionibz: circa cōpositum vtiq̄ erunt. Compositi autē virtutes
humane: et vita vtiq̄ que secundum has: et felicitas. que autē intellectus: separata. tan-
tum enim de ipsa dictum est. certius enim dicerem alius proposito est. Elidebitur autē
vitiq̄ et exteriori largitione in parum vel in minus indigere morali. necessarius quidem
enim ambobz opus ex equali sit: et si magis laborat circa corpus politicus et quecūq̄
talīa. parum vtiq̄ quidem differt: ad operationes autē multum differt. Liberali qui-
dem enim opus erit pecunijs ad agere liberalia: et iusta vtiq̄ ad redditiones. volunta-
tes enim immanifeste. simulant enim et non iusti iuste agere velle. forti autē poten-
tia: si quidem perficit quid eorū que secundum virtutem. et temperato potestate. qua-
liter enim manifestus erit vel iste vel aliorū aliquis? Queritur autē quidē vtrū prin-

cipalius virtutis electio vel actiones: vt in ambabus existentis. perfectū vtiq; / manifes-
 stum q; in ambabus vtiq; erit. ad actiones autē multū opus est. et quāto vtiq; maiores
 sunt. et meliores: pluribus. speculanti autē nullo taliū ad operationē necessitas: sed (vt
 dicere) et impedimēta sunt ad speculationē. secundū autē q; homo est et pluribus cōiungit
 eligit quod secundū virtutē agere. opus habebit igitur talibus ad humaniter cōuersari
 Perfecta autē felicitas quoniam speculatiua quedā est operatio: et hinc vtiq; apparbit.
 Deos enī maxime suspicari sumus beates et felices esse: actiones autē quales attribuire
 debitu ipsi: vtrū iustas / vel ridiculi apparebunt cōmutantes et depositiones dantes et
 quęcunq; alia talia. sed fortes: sustinentes terribilia et periculantes: quoniam bonū. vel
 liberales: cui autem dabit: incōueniens autē et si erit ipsis nimisima vel aliquid tale. si
 autem temperati / quid vtiq; erunt: vel onerosa laus: quoniam nō habēt prauas p̄cupiscē-
 tias. pertranscuntibus autem omnia apparebunt vtiq; que circa actiōes: parua et indi-
 gna dijs. sed tamen omnes viuere cōspicati sunt ipsos: et operari ergo. nō oportet enim
 dormire quēadmodum *Endymion*. viuenti vtiq; ab agere ablato / adhuc autē magis
 a facere quid relinquitur p̄ter speculationē: quare dei operatio beatitudine differēs:
 speculatiua vtiq; erit: et humanarū vtiq; que hinc cognatissima felicissima. Signū autē
 et non participare reliqua animi alia felicitate: tali operatione priuata perfecte. dijs qui-
 dem enim omnis vita beata. hominibus autem inquantū similitudo quedam talis ope-
 rationis existit. aliorū autē animalū nullū felix est: quia nequaquā cōmunicat speculatiōe.
 inquantum vtiq; protendit speculatio: et felicitas. et quibus magis existit speculatio / et
 felices esse. non secundū accidens. sed scōm speculationē. hec enī scōm seipsam honora-
 51 bilis. q̄re vtiq; erit felicitas speculatio quedā. ¶ Opus autē erit et exteriori prosperitate
 hoi enī: nō enī p se sufficiēs nāa ad speculari: sed oportet et corp⁹ sanū esse / et cibū et
 52 reliquū famulatū existere ¶ Non tamen existimādum multis et magnis indigere futu-
 rum felicem: si non contingit sine exterioribus bonis beatū esse. non enim in superabun-
 dantia per se sufficiēs / neq; iudicium. neq; actio. possibile autem et non principes terre
 et maris agere bona: etenim a moderatis poterit vtiq; aliquis agere secundū virtutem.
 hoc autem est videre manifeste. idiote enim potentibus non minus videntur studiosa
 agere: sed et magis. sufficiēs autem tanta existerē erit enim vita felix secundum virtutē
 operantis. Et Solon autē felices fore enūciauit benedicēs moderate ijs que extra vita: *Solon*
 53 tos: agentes autem optima existimabat et viuētes temperate. contingit enim modera-
 ta possidentes: agere que oportet. Videtur autem Anaxagoras non diutem neq; po- *Anaxagoras*
 tentem existimare felicem: dicens quoniam non vtiq; admirabitur: si quidem incōuen-
 niens appareat multis. isti enim iudicāt ijs que extra: hec sentientes solum. Consonare
 itaq; rationibus videntur sapientum opiniones: fidem quidem igitur opiniones et talia
 54 habent quandam. ¶ Verum autem in operabilibus et operibus et vita iudicatur i his
 enim dominās. intendere autem predicta oportet ad opera et vitam inferentes. et con-
 sonantibus quidem operibus acceptandum: dissonantibus autem sermones suspicā-
 dum. ¶ Secundum intellectum autem operans et hunc curans: et dispositus optime /
 et dei amantissimus videtur esse. Si enim quedam cura humanarum a dijs sit quemad-
 modum videtur: et erit vtiq; bene rationabile gaudere ipsos optimo et cognatissimo.
 hoc autem vtiq; erit intellectus. et diligentes maxime hoc et honorantes beneficiare: vt
 de amicis ipsis curantibus et recte et bene operantes. Quoniam autem hec omnia sapiētī
 inexistunt: non immanifestum. deo amantissimus ergo. eundem autem vcrisimile et fe-
 licissimum: quare et vtiq; sic erit sapiens maxime felix.

¶ Peroratio operis.

Lap. VIII.

- 35 Trum igitur si et de his et virtutibus / adhuc autē de amicitia et delectatiōe suffi-
 cienter dictum est in typis / finem habere existimandū electiōem: vel quēadmo-
 dum dicitur non est in opabilibus finis speculari singula: et cognoscere: sed ma-
 36 gis operari ipsa. nihil enī vtiq; de virtute sufficiēs scire: sed habere et vt tentandū / vel si
 aliquāter aliter boni efficiamur. Si quidē igit essent sermones p se sufficiētes ad facere
 studiosos: multas vtiq; mercedes et magnas iuste ferrēt scōm theogni et oportebat vtiq; *Theognis*
 has tribuere. Hūc autē vidē. puocare qdē et mouere iuuenū liberales posse sermones et

κατακωσ
Χιμορ
Admodū placēs.

morem nobilē: et ut vere amantē bonū facere utiq; catacochimū ex virtute. multos autē non posse ad bonitatē puocare. non enī nati sunt verecundie obedire: sed timori: neq; recedere a prauis ppter turpe: sed ppter penas. passione enī viuētes: pprias delectationes persequūtur et per quas ipse erunt: fugiūt autē oppositas tristitias. boni autē et ut vere delectabiles: neq; intellectū habent non gustatum existentes. tales autē quis utiq; sermo transformaret: nō enī possibile: vel nō facile que ex antiquo consuetudinibus cōprehensa: sermone transmutare. Amabile autem forte est si omnibus existētib; p que ep̄yces videmur fieri: accipiamus virtutē. fieri autē bonos existimāt: hi quidē natura/ hi autem cōsuetudine. hi autē doctrina. Quod quidē igitur natura manifestū q̄ non in nobis existit sed p aliquā diuinā causā: ut vere bene fortunatis existit. Sermo autem et doctrina ne quādo nō in omnibus potest: sed opus est preparatū esse cōsuetudinibus auditoris aīam ad bene gaudere et odire/ quēadmodū terrā nutrientē semen. non enim utiq; audiet sermonē cōmonentē: neq; intelliget qui secundū passionē uiuit. sic autē habentem qualiter possibile p̄suaderit: totaliter autē non videtur sermoni cedere passio sed violētia. oportet itaq; morem preexistere aliquāliter propriū virtutis diligentē bonū/ et aspernentē turpe. Exiuiens autē ductiōe recta foris ad virtutē difficile: nō a talibus nutritum legiōus. tēperate enī viuere et p̄seuerāter nō delectabile multis: aliterq; iuuenibus. propter quod legibus oportet ordinatā esse nutritionē et adinuentiones: nō erūt enim tristitia cōsuetū facta. Non sufficiens autē forte iuuenes existentes: nutritiōe et cura foris recta: sed quia et virū factū oportet adinuēire ipsa et assuefieri. et circa hec indigebimus legibus: et totalitē utiq; circa oēm vitā. multi enī necessitati magis q̄ sermoni obediūt: et iacture q̄ bono. Propter quod existimāt quidā legispositores oportere qdē aduocare ad virtutē et puocare boni gratia/ ut obediētib; ijs qui ep̄yces cōsuetudinibus precedētib;: inobedientibus autē et degenerionibus existētib; et penas et punitiōes apponere: insanabiles autem totaliter exterminare. ep̄ycea quidē enī et ad bonum viuētem sermoni obedire: prauum autem delectationem appetentem/ tristitia puniti quēadmodum subiugale. propter quod et aiunt oportere tales fieri tristitias: que maxime contrariantur amatis delectationibus. Si igitur quēadmodū dictū est futurū bonum nutriri oportet bene et assuefieri deinde sic: et in adinuentionibus studiosis viuere/ et neq; volentem neq; nolentem agere praua. hec autem utiq; fient viuētib; scōm quendam intellectum et ordinem rectum habentē fortitudinem. Paterna quidem igitē preceptio non habet forte/ neq; coactū: neq; utiq; totaliter que vnus viri nō regis exīstentis vel alicuius talis. lex autem coactiua habet potentiā sermo ens ab aliqua prudētia et intellectu. Et hoīm quidam odiunt cōtrariantes motibus/ et si recte hoc ip̄m operentur. lex autē non est onerosa precipiens ep̄yces. In sola autem Lacedemoniorū ciuitate cū paucis legispositorū curam videtur fecisse: et nutritionis: et adinuentionū. in pluribus autem ciuitatibus neglectū est de rebus: et viuūt vnusquisq; ut vult: Cyclopice disponens de pueris et vxoribus. Optimū quidem igitur fieri cōmunē curam et rectā/ et operari ipsum posse. Cōmuniter autem negligentibus: vniciq; videbitur utiq; conuenire suis filiis et amicis ad virtutem conferre/ vel eligere quidem. Maxime autē utiq; hoc posse videbitur ex dictis legispositiuius factus. cōmunes quidē enī cure manifestū quoniam per leges fiunt: ep̄yces autem que per studiosas. Scriptas autē vel non scriptas nihil utiq; videbitur differre: neq; per quas vnus vel plures erudient. quēadmodū statem habent legalia/ et mores: sic et in domibus paterni sermones et mores: et adhuc magis propter cognationem et beneficia. preexistunt enim diligentes et facile obediētes nature. Adhuc autē et differūt secundū vnūquodq; discipline cōmuniū: quēadmodum in medicinali. vniuersaliter quidē febicitanti cōfert abstinentia et quies/ alicui autē forte non: et pugil forte non oībus eandē pugnam circūponit. Certius autē agere videbitur utiq; vnūquodq; propria cura facta: magis enī conuenienter ponitur vnusquisq;. sed curabit quidē optime secundū quod et medicus et exercitatiui et omīs alius vniuersale sciens: quod cōmuniter omnibus vel talibus congruit/ cōmunis enim scientie et dicūtur/ et sunt nō solū: sed et vnus alicuius. et nihil forte phibet bene curare et nō sciē

Lacedemoniū.

Cyclopes

tem entem: cōsiderantē autē diligenter accidētia in vnoquoq; ppter experiētiā quēad-
modū et medici qdē vident suūpforū optimi esse: alteri vtiq; nichil potentes sufficere.
Nichil autē minus forte volētī artūci et speculatiuo fieri: ad vniūsale eūdū esse videbit
vtiq; et illud cognoscendū vt cōtingit. dictū est enī qm̄ circa hoc sciētie. Forte autē
vtiq; et volenti per curā meliores facere: siue multos siue paucos: legispositiūū tentan-
dum fieri: si per leges boni fiamus vtiq;. quācūq; enī et ppositā disponere bene: nō est
cuiuscūq; sed siquidē alicuius sciētis. quēadmodū in medicinali et reliquis quorū est
cura aliqua et prudentia. igitur post hec intendendū vnde vel qualiter legispositiuus
fiet vtiq; quis: vel quēadmodū in alijs a politicijs. particula enī videbat politice esse. vel
nō simile videbit i politicijs: et reliq; sciētijs et potētis: in alijs quidē enī vident ydē et
potētijs tradentes et operātes ab ipsis: puta medici/ scriptores. politica autē repromit-
tunt quidem docere sophiste: agit autē iporū nullus: sed ciuilitē cōuersantes. Qui vide-
buntur vtiq; potētijs quadam hoc agere: et experiētia magis q̄ mente. neq; enī scribē-
tes/ neq; dicētes de talibus vidētur: q̄uis melius suos filios vel aliquos alios amicorū.
concionatiuos. neq; rursus politicos facientes suos filios vel aliquos alios amicorū.
rationabile autē erat siquidē poterit. neq; enī ciuitatibus melius nihil relinquerēt vtiq;
neq; sibiipsis existerē eligētes vtiq; magis tali potētijs: neq; vtiq; amicis suis. non tū
parum videtur experiētia conferre. nō enī vtiq; fierent ppolitica et cōsuetudinē magis
politici. propter quod desiderantibus de politica scire: opus esse videtur experiētia.
Sophistarū autē repromittentes valde videntur longe esse a docere. totaliter autē
neq; quale qd est: neq; circa quā sciūt. nō enī vtiq; tādē rhetorice neq; deteriorē pone-
rent. neq; vtiq; existimārēt facile esse leges ponere pgreganti approbatas legum: elige-
re enī esse optimas. quēadmodū neq; eleccionē existentē intellectus: et iudicare recte/
maximum. quēadmodū et in ijs que secundū musicā. experti enī circa singula iudicant
recte opera. et per que vel qualiter pfiūt intelligūt que oportet. et qualia quilibet cō-
cordant in expertis autē amabile non latere vel bene vel male fiat opus/ quēadmodum
in scriptura. leges autē politicijs operibus assimulant. Qualiter igitur ex his legisposi-
tiuis fiet vtiq; aliquis: vel optimas iudicare? non enī vident neq; medicatui et cōscri-
ptiōibus fieri: q̄uis tentant dicere non solū curaciones sed vt sanentur vtiq;. et vt opo-
ret curare: singulos diuidētes habitus. hec autē expertis quidē vtilia esse vident: nesciē-
tibus autē inutilia. Forte igitur et legū et politiciarū cōgregaciones: potentibus quidem
speculari et iudicare que bene vel contrariū: vel qualia quilibet congruūt: vtilia vtiq;
erunt. ijs autē qui sine habitu talia ptransēūt iudicare quidē bene nō vtiq; existit si non
secundū casum. intelligibiliōres autē ad hec forte vtiq; fient. Relinquētib; igit priorib;
bus iperscrutabile quod de legispositiōe: ipos intēdere magis: melius forte: et totalitē
vtiq; de politica. vt ad potētiā que circa humana: philosophia pfiatur. Prīmū quidē
igitur si quid secundū partem dictū est bene a pgenitoribus tētemus ptransire: deinde
ex cōgregatis politijs speculari qualia saluant et corrūpūt ciuitates: et qualia singulas
politias. et propter quas causas hec quidem bene/ hec autem contrarium ciuilitē agunt.
Consideratis enim his: forte vtiq; magis aspiciemus et qualis politia optima: et qualitē
vnaqueq; ordinata: et quibus legibus et consuetudinibus vtens.

Sophiste

Sophiste

Decimi Ethicorū Aristotelis Antiquae traductionis Finis.

Indices operum hic contentorum

Ar. Argyropylus	Tab. ad. adagmatoria.	CP. Parua moralia.
Le. Leonardus Arctinus.	Can. Antiqua traductio.	
Tres respublice. Pro numero 21 quinti et 50 octauī		
Βασιλεία	Regnum	τυραννία Tyrannis
αριστοκρατία	Optimorum potestas	ὀλιγαρχία Paucorum potentia
τιμοκρατία	Censurpotestas	δημοκρατία Popularis potentia.
Abinc denominantur.		
Βασίλεες	Reges	Τυράννι Tyranni
Αριστοκρατί	Optimates	Ὀλιγαρχίδ Pauciprincipantes
Τιμοκραντί	Censurpotentes	Δημοκρατί Populares

Hec opera hic continentur: adinuicem hoc ordine conciliata.

Primo Decem libri Ethicorum Aristotelis ex Traductione Argyropoli Byzantini.

Commentarius in eundem.

Secundo. Magna Moralia Aristotelis Interprete Georgio Valla Placentino.

Tertio. Dialogus Arctii ad Gallcotum.

Quarto. Artificial' introductio p modū Epitomatis In decē libros Ethicorū Aristotelis.

Quinto. Decem Ethicorum Aristotelis ex traductione Leonardi Arctii.

Sexto. Idem Ethicorum libri decem ex Antiqua traductione.

Omnia vno volumine comprehensa et diligentissime recognita: quo ad beate viuendum nullum desit studiosis presidium. nullum enim vilius studium existimauit Socrates: et vniuersa vere philosophantium schola: eo in quo ad pbritatem incitatur: et ad virtutū accēdimur amorē. Et absoluta sunt impensis/sumptibus/ et diligentia Ihenrici Stephani: in alio Parisienium studio. Anno ab incarnatione domini virtutum.

1505. 5. die Mensis Augusti.

Iacobi f. Stapulensis carmen ad Paulum Emiliū.

Quid virtus? quod sol medio clarissimus orbe.

Quid virtus? Phebe tota nudissima nocte.

Quid virtus? Roscius qui sidera ducit ad ortum:

Lucifer. haud aliter lucens ad lucida regna

Ipsa animos reuocat: vitedux/ atq; magistra.

Quid facit ipsa leuis flamma? eleuat/ albicat/ vrit.

Ipsa aqua qd: purgat. qd flos? quid Cinnama? odorāt.

Sic eleuat ipsa animum virtus: sic flammāt/ et vrit.

Eluit/ elutam proprio ipsa refundit odore.

Virtutes igitur: Sol/ Phebe/ lucifer/ ignis/

Et flumen lustrans/ et flos/ et cinnama odora.

Quid vicium? quod nox/ stygia de valle tenebre/

Quod chaos horrendum/ et fetum serpentibus atris:

Quos mulcent dire. genite sub nocte sorores

Ultrices anime. lachrymeq; dolorq; sequuntur/

Et furia et stridor. vis nos cōcludere paucis

Virtus ad superos: vicia ad nigra tartara mittunt.

Ahortales igitur meliora cape vite fata

Et firmate animo/ memoriq; reuoluite mente

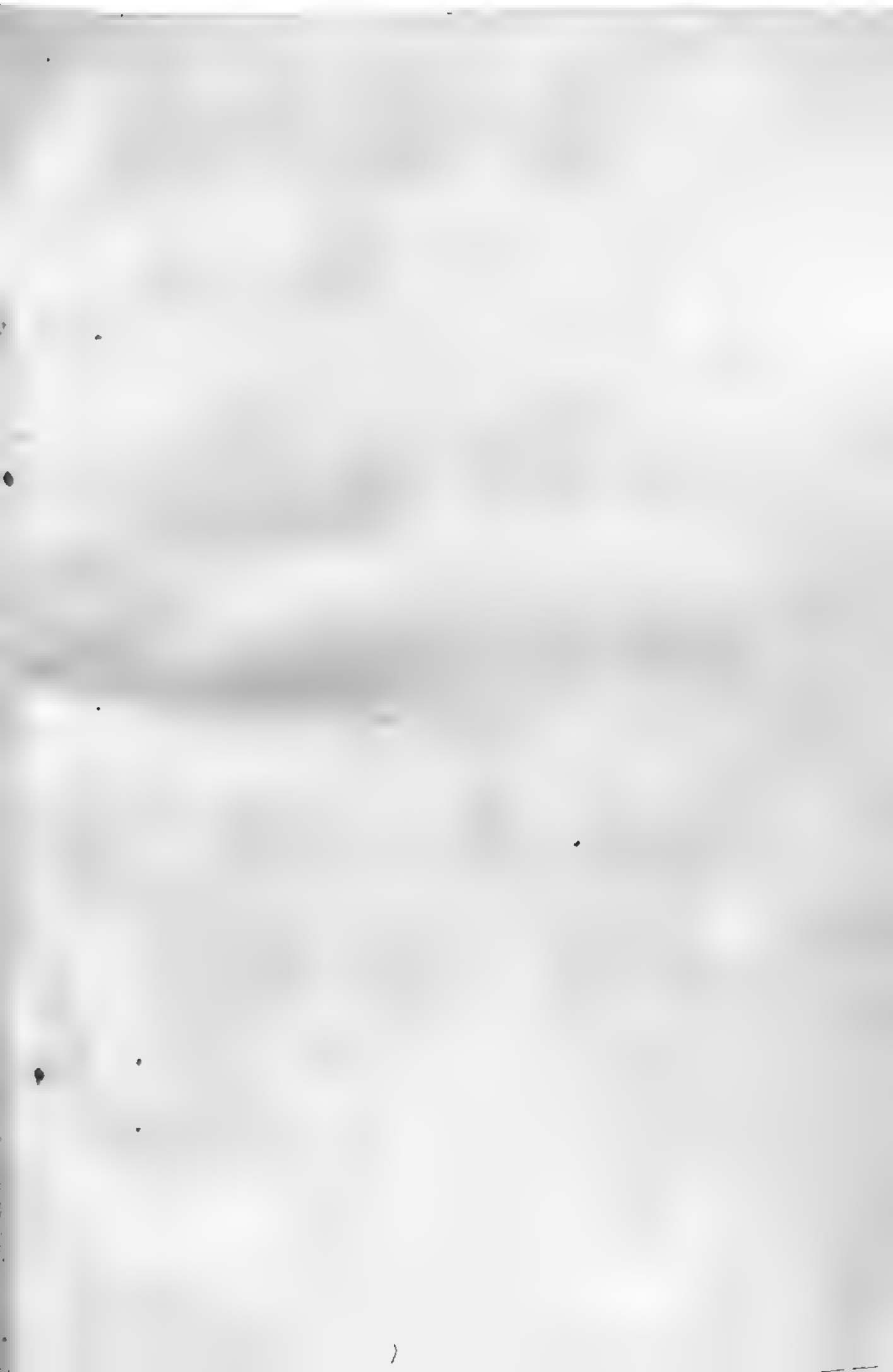
Virtutem celum: vicium feralis abyssus

Excipit: hec tenebris/ illud quoq; lumine gaudet.

Immortalem animum cognato reddite celo

(**Q**uod breue: precipitur) morum precepta sequendo.

Paolo Ferraris

NOVEMBRE 84

